

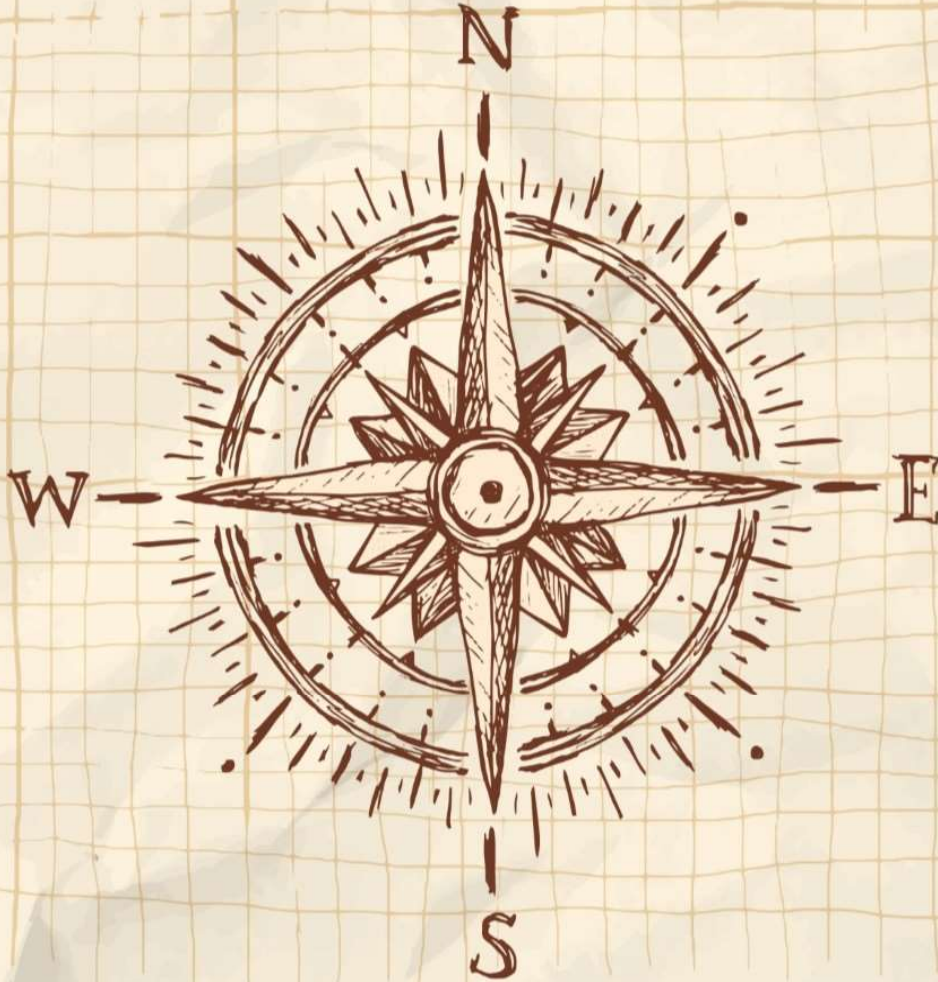

[PROCEEDINGS]

BİLDİRİLER KİTABI

IV.ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

INTERNATIONAL CONGRESS ON AFRO-EURASIAN RESEARCH IV

Editors

Niyazi Kurnaz- Haçan Arıdemir

ISBN:978-6054931-65-1

ISBN: 978-605-4931-65-1 (PDF)

http://afroeurasia.org/assetsx/2018/files/afroeurasia_org_2018_budapest_proceedings_book.pdf
(05.10.2018)

Cover design Niyazi KURNAZ
Edited by Hakan Aridemir-Niyazi Kurnaz

This book first published 2018 KÜTAHYA
Academia Publishing
Servi Mah. Derbent Sok. No: 19-A
Merkez / Kütahya
Phone:+90 -274-224 41 41
academia.yayinevi@gmail.com
Certificate No: 28998

Copyright © 2018 by Afro-Eurasian Research.

All rights for this book reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage and retrieval system, without written permission from the author, except for the inclusion of brief quotations in a review. Although the author and publisher have made every effort to ensure that the information contained in this book was correct at press time, the author and Publisher do not assume and hereby disclaim any liability to any party for any loss, damage, or disruption caused by errors or omissions, whether such errors or omissions result from negligence, accident, or any other cause. The editors have made every effort to include an exhaustive set of opinions on all the issues discussed in every part of this book. The views of the contributors of the chapters do not necessarily reflect the editor own.

Contact
<http://afroeurasia.org>
info@afroeurasia.org

DISCLAIMER OF LIABILITY

The information and opinions contained in the book express only the views of the responsible author. Authors are responsible for references to sources and references and bibliographies. Editors and Academia Publishing can not be held responsible for any incomplete or inaccurate violations of rights of third parties.

This Proceedings of Congress was First Published in **Kütahya**, Turkey by Academia Publishing. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored, retrieved system, or transmitted, in any form or by any means, without the written permission of the publisher, nor be otherwise circulated in any form of binding or cover. The entire responsibility for the contents of the book belongs to the authors.

BOARDS OF ICAR-2018

COORDINATORS OF THE CONGRESS

Assoc.Prof.Dr. Niyazi KURNAZ Dumlupinar University Turkey

ORGANIZATION COMMITTEE

Asst.Prof.Dr. Halil ADIYAMAN Dumlupinar University Turkey
 Asst.Prof.Dr. Hakan ARIDEMİR Dumlupinar University Turkey
 Asst.Prof.Dr. Özer ÖZÇELİK Dumlupinar University Turkey

SCIENTIFIC and REFEREE COMMITTEE

Prof.Dr. Akmatali ALIMBEKOV Kyrgyz-Turkish Manas University Kyrgyzstan
 Prof.Dr. Nurullah ÇETİN Ankara University Turkey
 Prof.Dr. Hakan ÇETİNTAŞ Balıkesir University Turkey
 Prof. Dr. Elmira JAFAROVA Baku State University Azerbaijan
 Prof.Dr. Yusuf DOĞAN Cumhuriyet University Turkey
 Prof.Dr. Mehmet ERDEM Firat University Turkey
 Prof.Dr. İbrahim ERDOĞAN Muş Alpaslan University Turkey
 Prof.Dr. E. J. ETUK University of Calabar Nigeria
 Prof.Dr. Zoran FILIPOVSKI International Vision University Macedonia
 Prof.Dr. Fadil HOCA International Vision University Macedonia
 Prof.Dr. Mesut İDRİZ International University of Sarajevo Bosnia
 Prof.Dr. Selehattin KARAPINAR İstanbul University Turkey
 Prof.Dr. Elmira JAFAROVA Baku State University Azerbaijan
 Prof.Dr. Bilhan KARTAL Anadolu University Turkey
 Prof. Dr. Galiimaa NYAMAA Mongolian University of Science& Technology Mongolia
 Prof.Dr. Rafet AKTAŞ Yıldırım Beyazıt University Turkey
 Prof.Dr. Boruş Smailoviçti MIRZALIEV Akhmet Yassawi University Kazakhstan
 Prof.Dr. Musa MUSAI International Vision University Macedonia
 Prof.Dr. Gulnar NADIROVA Al-Farabi Kazakh National University Kazakhstan
 Prof.Dr. Sheripzhan NADYROV Al-Farabi Kazakh National University Kazakhstan
 Prof.Dr. Dick NG'AMBI ETILAB, University of Cape Town South Africa
 Prof.Dr. Gulnara NYUSSUPOVA Al-Farabi Kazakh National University Kazakhstan
 Prof.Dr. Oraye Dicta OGISI Delta State University Nigeria
 Prof.Dr. Yücel OĞURLU International University of Sarajevo Bosnia
 Prof.Dr. Florence OLELE Delta State University Nigeria
 Prof.Dr. M. Başaran ÖZTÜRK Niğde University Turkey
 Prof.Dr. Hakan TAŞ Marmara University Turkey
 Prof.Dr. Süleyman UYAR Akdeniz University Turkey
 Prof.Dr. Nagy HENRIETTA Szent István University Hungary
 Prof.Dr. József KÁPOSZTA Szent István University Hungary
 Prof.Dr. H. Mustafa PAKSOY Gaziantep University Turkey
 Prof.Dr. Şakir SAKARYA Balıkesir University Turkey
 Prof.Dr. Udo STEINBACH HUMBOLDT-VIADRINA Governance Platform Germany
 Prof.Dr. Kubatbek TABALDIYEV Kyrgyz-Turkish Manas University Kyrgyzstan
 Prof.Dr. Fahri UNAN Kyrgyz-Turkish Manas University Kyrgyzstan
 Prof.Dr. Gabriel UMOH University of Uyo Nigeria
 Prof.Dr. Anarkül URDALETOVA Kyrgyz-Turkish Manas University Kyrgyzstan
 Prof.Dr. Alaeddin YALÇINKAYA Marmara University Turkey
 Prof. Dr. Victor SHAW California State University USA
 Prof.Dr. Mehmet YÜCE Uludağ University Turkey
 Prof.Dr. Gülzâr KURT GÜMÜŞ Dokuz Eylül University Turkey
 Prof.Dr. Bayan ZHUBATOVA Al-Farabi Kazakh National University Kazakhstan
 Prof.Dr. Sadettin PAKSOY Kilis 7 Aralık University Turkey
 Prof.Dr. Celaleddin SERİNKAN Pamukkale University Turkey
 Prof. Irina Chudoska BLAZHEVSKA Fon University Macedonia
 Assoc.Prof.Dr. Elmira ADİLBEKOVA Akhmet Yassawi University Kazakhstan
 Assoc.Prof.Dr. Mehmet AKINCI Aksaray University Turkey
 Assoc.Prof.Dr. Ceenbek ALIMBAYEV Kyrgyz-Turkish Manas University Kyrgyzstan
 Assoc.Prof.Dr. Ali ARI Kırklareli University Turkey

Assoc.Prof.Dr. Ulugbek KHASANOV	University of World Economics & Diplomacy	Uzbekistan
Assoc.Prof.Dr. Arzu ARIDEMİR	İstanbul University	Turkey
Assoc.Prof.Dr. Mehmet ARSLAN	Al-Farabi Kazakh National University	Kazakhstan
Assoc.Prof.Dr. Nursaula AYTAYEVA	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Assoc.Prof.Dr. Muhittin DEMİRAY	Gaziosmanpaşa University	Turkey
Assoc.Prof.Dr. Osman EMIN	International Vision University	Macedonia
Assoc.Prof.Dr. Erkan ERDEMİR	İstanbul Şehir University	Turkey
Assoc.Prof.Dr. Besire AZİZALİYEVA	Azərbaycan Milli İlimler Akademisi	Azərbaycan
Assoc.Prof.Dr. Yusuf GÜMÜŞ	Dokuz Eylül University	Turkey
Assoc.Prof.Dr. Ebrar IBRAİMİ	International Vision University	Macedonia
Assoc.Prof.Dr. Mehmet KARA	Mustafa Kemal University	Turkey
Assoc.Prof.Dr. Garip KARTAL	International Vision University	Macedonia
Assoc.Prof.Dr. Elena MIHAJLOVA	Ss. Cyril and Methodius University	Macedonia
Assoc.Prof.Dr. Abdülmecit NUREDİN	International Vision University	Macedonia
Assoc.Prof.Dr. Gülsen Serap ÇEKEROL	Anadolu University	Turkey
Assoc.Prof.Dr. Mensur NUREDİN	International Vision University	Macedonia
Assoc.Prof.Dr. Buğra ÖZER	Celal Bayar University	Turkey
Assoc.Prof.Dr. Özcan SEZER	Bülent Ecevit University	Turkey
Assoc.Prof.Dr. Nelya POTAPOVA	University of World Economy and Diplomacy	Uzbekistan
Assoc.Prof.Dr. Kalina SOTIROSKA	International Vision University	Macedonia
Assoc.Prof.Dr. Nevzat ŞİMŞEK	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Assoc.Prof.Dr. Adnan VRAYNKO	International Vision University	Macedonia
Assoc.Prof.Dr. Burçin Cevdet ÇETİNSÖZ	Mersin University	Turkey
Asst.Prof.Dr. Roza ABDİKULOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst.Prof.Dr. Raziya ABDİYEVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst.Prof.Dr. Zuhra ALTIMIŞOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst.Prof.Dr. Cengiz BUYAR	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst.Prof.Dr. Eftal Şükrü BATMAZ	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Asst.Prof.Dr. Yavuz CANKARA	Bilecik Şeyh Edebali University	Turkey
Asst.Prof.Dr. Ayşe Sila ÇEHRELİ	Marmara University	Turkey
Asst.Prof.Dr. Orhan ÇELTİKÇİ	Süleyman Demirel University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Mariya S. Bagasheva-Koleva	South-West University of Neofit Rilski	Bulgaria
Asst.Prof.Dr. Mahmut ERDOĞAN	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst.Prof.Dr. Hasan DEMİR	Sakarya University	Turkey
Asst.Prof.Dr. Mücahid DÜNDAR	Sakarya University	Turkey
Asst.Prof.Dr. Azamat MAKSÜDÜNOV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst.Prof.Dr. Seyil NAJİMUDİNOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst.Prof.Dr. Ozan ÖRMECİ	Girne American University	TRN Cyprus
Asst.Prof.Dr. Andela Jaksic STOJANOVIC	Mediterranean University	Montenegro
Asst.Prof.Dr. Nurdin USEEV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst.Prof.Dr. Kürşad YAĞCI	İstanbul University	Turkey
Dr. Muhammed ADIL	TASEN / TASCA	Tunisia
Dr. Nazim CAFEROV	Azerbaijan State University of Economics	Azerbaijan
Dr. Altınbek COLDOŞEV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Dr. Bilgehan EMEKLİER	Celal Bayar University	Turkey
Dr. I. P. SOLOMON	University of Uyo	Nigeria
Dr. Ilaria BELLA VIA	University of Florence	Italy

GRAPHIC - DESIGN

Res.Asst. Kübra ÇİÇEKLİ

SECRETARIAT

Res.Asst. Ali KESTANE

Supports

We would like to thank everyone working in the organization of the
Congress...

PRESENTING

Afro-Eurasia is a term that defines Africa and Eurasia as a single continent. This continent is called the Old World. The mainland of Afro-Eurasia is defined as the World Island geopolitically. While the relations between the Afro-Eurasian countries and their cities have developed in the economic, political, cultural and even social fields on one hand, academic relations among social scientists are gradually improving on the other. Within this framework, the significance of the development of an effective communication network among scholars working in the field of Social Sciences and Educational Sciences in Afro-Eurasian countries and cities, strengthening of intellectual and academic exchanges, mutual cooperation, knowledge and experience sharing is evident.

International Congress on Afro - Eurasian Research will contribute to raising awareness and comparing various cultural perspectives in the field of social sciences and educational sciences. Thus, academicians from Afro-Eurasian countries and cities will be able to easily present their academic activities and work, and contribute to the social sciences and educational sciences in general and regional sense.

The objective of the Congress is to become a common centre in which congresses will be held every year in order to share academicians' work, new findings and opinions about regional affairs and problems, and methods and approaches to these issues. The Congress also serves to discover the trends in the academic and intellectual circles of Afro-Eurasian countries and cities. The Congress will be held in a different Afro-Eurasian country every year.

Fourth experience did be held in Budapest-HUNGARY (April 27-,29-2018).The main purpose of this congress is the interaction between civilizations and cultures. We are proud to present our valuable readers the abstract book for reach the goals of the congress.

On behalf of the Congress Organizing Committee

Asst. Prof. Dr. Hakan ARIDEMİR

Asst. Prof. Dr. Halil ADIYAMAN

Assoc. Prof. Dr. Niyazi KURNAZ

******190 participant from 16 different (Hungary, Azarbaijan,Turkey, Kazakhstan, Uzbekistan, Iraq, Indonesia, Italy, Kirghizistan, Bangladesh, Malaysia, Russia, Morocco, UK, Algeria) countries participated in the International Congres on Afro-Eurasian Research IV (Budapest). 155 oral presentations and 19 oral presentations were held in the Congress.***

CONTENTS

New Visions on Turkish as Lingua Franca of Balkans	1
Family Support And Its Effects On Avoiding The Complexity Of Schizophrenia "A Field Study On A Wide Sample Of Schizophrenia"	4
Lise Öğrencilerinin Çevre Farkındalığını Arttıracak Önlemler Üzerine Deneysel Bir Çalışma	15
Phenomenology Amazigh Culture Through Music << A Vava Inova >>	23
Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi'nin Aralık 2017 Kararı: Bir Devir Kapanırken	32
Thomas Mann'ın Değişen Kafalar Bir Hint Efsanesi Ve Hikmet Temel Akarsu'nun Aseksüel Kolonu Ya Da Antiope Adlı Eserlerinde Metinlerarasılık	42
Yazılı Bezemelerin Kullanıldığı Türk Halk İşlemelerinden Örnekler	51
Konya İli Seydişehir İlçesine Ait Hesap İşi Tekniği İle İşlenmiş Ürünlerden Örnekler	59
Managing Employee Engagement With Cross-Cultural Leadership Style (Case Study At United Nations Development Programme Indonesia)	69
Almanya'nın İran'a Yönelik Nüfuz Ve Kültür Politikası (Hitler Dönemi)	88
Elektronik Ağızdan Ağıza İletişimin Akademisyenlerin Turistik Ürün Satın Alma Kararındaki Etkisinin İncelenmesi	100
Effectiveness Analysis Of Orc-Binary Geothermal Power Plant Using Data Enveloping	110
Data Enveloping Based Effectiveness Analysis Of Integrated Geothermal System: Simav Case Study	119
Uluslararası Moda Ürünlerinde Kullanılan Sembollerin Marka Kimliğine Katkısı	126
Lidya Uygarlığı Giysi Aplikleri Ve Motiflerinin İncelenmesi	132
Türkiye'yi Avrasya Eksenine İten Temel Faktör: Ortadoğu Jeopolitiğinde Abd Politikaları (2017-2018)	146
Yeni Bir Esnek Çalışma Modeli: Ofis Kafe	155
Hastane Yönetim Bilgi Sistemlerini Kullanan Sağlık Kurumlarında Personel Memnuniyetini Etkileyen Faktörlerin Sem (Pls) Yöntemi İle Değerlendirilmesi Kütahya Örneği	164
Sağlık Kurumlarında Hastane Yönetim Bilgi Sistemlerinin Kullanımında Hastaları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi (Yerel Yaklaşım: Kütahya Örneği)	173
Türkiye'de Katılım Bankacılığı: Etkinlik Ve Verimlilik Oranları Yoluyla Durum Tespiti	186
Çevresel Psikolojide Ekoloji Biliminin İzleri: İnsan-Çevre İlişkisinin Araştırılmasında Ekolojik Yaklaşımlar	201
Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Kazanımlarına Yönelik Hazırlanan Çocuk Hakları Eğitim Programı Uygulamasının Öğrenci Görüşlerine Göre İncelenmesi	215
Efficiency Evaluation Of State Universities In Turkey With EATWOS Method	226
Kırgızistan Bankacılık Sektöründeki Personelin İş Tatmin Düzeyleri	239
The Conditions Of Post Marital Spousal Support (Alimony) In Turkish Law	249
İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Karar Verme Stillerinin İncelenmesi	263
Birinci Sınıf Öğrencilerinin Karar Verme Beceri Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi	276
Türkiye'de Oyuncak Müzelerinde Atmosfer Oluşturma Üzerine Bir Araştırma	290
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Boşnak Çocukların Öğrenen Özerkliği Becerileri Üzerine Bir Araştırma	303
Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Makroekonomik Performansının Avrupa Birliği Ülkeleri İle Karşılaştırılması	314
Russia's Syria Policy After The Arab Spring	323
Lorna Simpson'un Eserlerinde Kimlik	333
Merkezi Yönetim Bütçesi Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	339
Personnel Assessment With Codas Method	346
Kamu Yönetimindeki Yeniden Yapılanma Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları: Bakka Örneği	353
Determination Of The Effective Parameters Of Ranque-Hilsch Vortex Tube Integrated Vapour Compression Cooling System Using Data Enveloping Analysis	370
Gelir Dağılımı Ve Ekonomik Büyüme: Kamu Politikaları Çerçevesinde Kuznets Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği	378

Türk Moda Ürünlerinde Kullanılan Sembollerin Marka Kimliğine Katkısı	388
Film Endüstrisinin Pazarlama Stratejilerinde Sosyal Medya Kullanımı: Dağ 2 Örneği	394
Paylaşım Ekonomisine Katılım Niyetinin İki Boyutlu Değerlendirilmesi: Bedel Ve Sağlayıcı/Yararlanıcı Boyutu	402
Data Enveloping Analysis Of Ranque-Hilsch Vortex Tube Aided Drying System	410
Proaktifliğin Bireysel Performans Üzerindeki Etkisi: Mobilya Tasarım Sektöründe Bir Araştırma	417
İnovasyon Kültürünün Yaratıcı Performans Üzerindeki Etkisi: Kimya Sektöründe Bir Araştırma	422
The Effect Of The Beliefs Of Foreign Language Learning And Self-Efficacy On Foreign Language Learning Strategies	428
A Study On The Relationship Between Anger, Loneliness & Life Satisfaction In Adolescents Based On Structural Equation Model	435
Dış Ticaret Ve Altın Fiyatları İlişkisi: Türkiye Örneği	443
East In The Creativity Of Marina Tsvetaeva	453
Kriz Sonrası Dönemde Bankacılık Sektörünün Gri İlişkisel Analiz İle Değerlendirilmesi: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Örneği	462
Market Broşürlerinin Temel Tasarım İlkeleri Ve Renk Kullanımı Açısından İncelenmesi	485
Farklı Hedef Kitlelere Göre Tasarlanan Su Şişesi Ambalajlarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi	492
Developmental Scale Study Of "Evaluation Of Writing Competencies In A1-A2 Language Level"	500
Giyilebilir Sanat Bağlamında Giysi Tasarımı	508
Kilis'te Bulunan Suriyeli Sığınmacıların Beceri Seti Üzerine Bir Araştırma	514
Türkiye'de, Bankacılık Sektöründe, Kurumsallık Teorilerinden İzomorfizm Ve İK Uygulamaları Üzerine Etkisi	532
Additions In The Participation In Acquired Property (Art. 229 T.CC)	542
Ergenlerin Ve Genç Yetişkinlerin Çocukluk Çağı Travmalarının Ahlakı Gelişim Yeteneklerine Etkilerinin İncelenmesi	547
Koyulhisar İlçesi İpek Halı Dokumacılığı Ve Dokuma Örnekleri	561
Turkish Travel And Tourism Sector's Place In The World: Today And The Future	573
Character As Psychological Concept In Contemporary Literature Modern Literature, Conflict, Concept Of Character	581
Resolution 242 Between International Legitimacy And Problematic Application	585
Priority Directions Of Contemporary Russian Literature	591
Denial Of Paternity Under Turkish Law	595
1316-1317 Tarihli Bitlis Vilayet Salnamelerine Göre Siirt Sancağının Merkez İdari Teşkilatının Bürokratik Yapısı Ve Memur İsimleri	600
Functional Genres Of European Lyrics In Azerbaijan Poetry Of The XX Century.	611
Küresel Bir Sorun: Hava Kirliliği	618
Şarkışla El Dokuma Örnekleri Teknik Ve Desen Analizi	634
Finansal Gelişimin Döviz Kuru Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Kırgızistan İçin Bir Uygulama	653
Bulgaristan'da Ana Dili Olarak Türkçe	659
Mesnevi Ve Fabl: Türkçe Öğretiminde "Düşünölmüş Dünyalar"La Şekillenen Değerler	670
The Convenience Of The Section Relating To The Divorce Grounds Accepted In Turkish Civil Code	680
Kütahya Seyitömer Höyüğü'nde Ki M.Ö. II. Bin'e Ait Dokuma Tezgâh Ağırlıkları	684
Kütahya Seyitömer Höyüğü'nde Ki M.Ö. II. Bin'e Ait Konik Formlu Ağırşaklar	697
Expressive Writing And Story Telling As Methods Of Employee Engagement	713
Türkiye'de Büyükşehir Belediyelerinin Bütçe Performanslarının Moora Yöntemi İle Analizi: Yeni Kurulan Büyükşehir Belediyeleri Örneği	719
A Multi-Criteria Analysis Based On Critic And Edas Methods For Hospital Site	734
Giysi Tasarımına Yenilikçi (İnovatif) Yaklaşımlar	744
Geleneksel Dokumalarımızdan Kutnu Kumaşının Giysi Tasarımında Kullanılması	755
"Adil Sultan" Destanındaki Kelime Türetim Metodlarına Dair	764

Prof. Assoc. Dr. Adriatik DERJAJ
University of Tirana
Faculty of Foreign Languages
Department of Slavic and Balkan Languages
adriatikderjaj@yahoo.com

Dear colleagues, dear friends,

The languages often follow a strange and somehow unexpected development course, which sometimes seems to be somehow independent from the human laws and human agency, even in those cases in which these laws and agency are politically and ideologically oriented or, at the worse, dictated.

One of the most relevant and significant manifestations of this nature of the language development course is seen clearly enough in the kind of contacts and relations the languages establish with one another; sometimes with an easiness, a breadth and depth that are much higher than the mutual relations and contacts the human beings establish with one another. Moreover, languages are as powerful and independent as to relate to one another out of the need for the very presence of their respective speakers, as if they had a kind of independent reality and state, following their own rules and living within a “relational space” which stands beyond their speakers, echoing hence the words Socrates pronounced in Plato’s Phaedrus: “The word, as same as the seed, knows how to reach to the earth where it can put out its own roots”. For instance, in English there is a rich repertory of Latin words, while between English and Latin speakers there were no physical or linguistic contacts at all. The very same phenomenon is seen in the case of the Greek scientific, philosophical and logical terms of the classical period, which one encounters so easily within the tissue of those languages whose speakers had no direct physical or linguistic contacts with the speakers of the ancient classical Greek.

It is properly the very observation of such cases from where the work of the ethnolinguistic gets started. The ethnolinguistic does not remain satisfied only to noticing of the phenomenon or of its unavoidability; rather he begins to look for and investigate for the very cause of this phenomenon, focusing himself attentively on the nature and, moreover, on the features and on the eventual classification of all that matter which is related to, and produced from such a phenomenon.

The existence or the nonexistence of a direct physical or linguistic contact between two or more languages may be useful for establishing not only the nature of the relationship between them, and of its causes as well, but also of the very dynamics of it. For instance, in the case of English, the religious, political and philosophical writings written in Latin were the only point of “contact” between the two languages, and this helps us to establish the very dynamics of the relations occurring between these two languages.

Unlike the case of relation between Latin and English, the relation between Balkan lands and Ottoman Turkish is fruit of direct physical and human relation between their respective speakers. On the other hand, unlike the contacts and relations with Arabic language, which were almost exclusively dictated by religious factors (Arabic language popping out essentially as the language of the Qur’an, the Holy Book of Islam), the relations of the Albanian and Southeast European Countries languages with Ottoman Turkish were dictated by numerous factors, extending from the specific historical factors, to political, economic, religious and cultural ones. Their contacts and relations dated from the very beginning of Ottoman Empire and remained very extensive for more than five hundred years. In this respect, the languages of Southeast European Countries mirrors – sometimes with fidelity – even the chain of

changes that took place in Ottoman Turkish in different periods of its history and developments.

A typological analysis of the Ottoman Turkish influences in Balkan languages, for instance, offers a quite interesting panorama. In the case of the Ottoman Turkish, its respective words are found in almost every aspect of the human expression – from the political and administrative terms, to the economical, philosophical, scientific, geographical and literary ones. In this respect, it is interesting to bring into attention the fact that in many cases, the Ottoman Turkish served as a “bridging” language, as a “point of contact” between Balkan languages, and make it the Lingua Franca of Southeast Europe.

The Ottoman Turkish words form a wide repertory into Albanian, Bosnian, Greek, Croatian, Slovenian, Macedonian, Montenegrin, Serbian languages, but its influence is much broader than the mere lexicological level, as some puritan and purist Albanian scholars for instance tend to reduce it. If it had been the case, the elimination of these words would have been very easy and the Ottoman Turkish influences would have been eradicated once forever and we would have had a “pure Albanian, and also Bosnian, Greek, Croatian, Slovenian, Macedonian, Montenegrin, Serbian language”. But is it really so? – The very facts of our days respond peremptorily: Not at all. According to the statistics of the ONU, in the one hundred ninety-two countries recognized by this organism seven thousand languages are spoken, without including the various dialects. Meanwhile, ninety-seven percent of these languages bear the mark of influence from one or more other languages. And these influences cover almost all the levels and aspects of the languages – from the lexicological, to the phonological, morphological and syntactical ones, despite the fact that in some cases the languages do not share any “genealogical link”. In front of such facts, the “puritan” and “purist” discourse appears inconsistent, as same as it is the discourse of the “Rassenfrage”, of “the pure race”. In both cases, as a result of historical, political, economic and cultural circumstances, the mixture and mutual penetration of the races and languages was just natural and somehow unavoidable since many centuries ago, rendering the idea of the “reine Sprache” of Walter Benjamin a “bello per essere vero”. But in the case of some “puritan” and “purist” Balkan scholars the things turn out to be different. In contemporary Albanian language for instance, both written and spoken, especially after the fall of the communism, we note the entrance of a huge number of words loaned chiefly from English and Italian. Often, these words are wrongly used, as in the case of “this was the third precedent...” a phrase which is intensively encountered in mass media. But none of the mentioned scholars has up to the date attacked such a phenomenon. What they attack in most cases – if not exclusively – are the Ottoman Turkish influences. And in this case, the question remains as same as ever: is Turkish still the language of prestige in Balkans?

As we mentioned before, the Ottoman Turkish influence upon Balkan languages does not extend to lexicological level only. The so called Balkan Turkisms on the very contrary, are much deeper and much wider. It extends to morphology and syntax as well and are still the easiest code of understanding even in high repertory of Balkan languages. In this respect, it is worthy to mention that the influence of the Ottoman Turkish is deep-rooted in word formation of many Balkan words, as in the case of verbs, or as in the case of suffixes, or as in the cases of adjectives, and beside this, it is deep-rooted in culinary terminology, in foods, in onomastics, toponymy, in dressing, and moreover in the proverbs and in the poetic imagery as well. The “puritan” and “purist” Albanian scholars may opt for the “fshesa-r” instead of “fshesa-xhi” (broom woman), or for the “furr(ë)-tar” instead of “furr(ë)-xhi” (baker), in order to avoid the Turkish “ci”, but they must be conscious that the problem they intended to resolve remains

still unresolved, as far as the suffix “(e)re” is still a Turkish influence, and it was used for the first time by Naim Frashëri, a prominent figure of Albanian Renaissance and the national poet of Albania when he translated in Albanian the word “pencere” – “drita-re” (window). So, instead of running to exclusivist ideologies and chauvinist linguistics, the main lecture every language gives us is beyond all doubt the inclusive attitude, seeing the very contacts and relations with the other languages as an opportunity for the self-enrichment and for self-development. The richness of the language resides in its openness to the other languages, as same as it is for the human being.

REFERENCES

Adriatik Derjaj, “Language Contact between Turkish and Albanian,” Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi, Eylül 2010 Cilt:18 No:3 Kastamonu, Turkey 2010.

Adriatik Derjaj, “Arnavutçadaki Türkçe Alıntılarının Ve Türk Kökenli Kişi İsimlerinin İmlasına Dair” Konsulta e Prishtinës 40 Vjetori, Prishtinë, Kosova 2008.

Adriatik Derjaj, Evaluations on Relations between the Albanian and Turkish languages in the field of Sociolinguistics, Grammar and Literature, - Toplumdilbilim, Dilbilgisi ve Edebiyat Alanlarında Arnavutça ve Türkçe Arasındaki İlişkiler Üzerinde Değerlendirmeler, Euro-Asian Studings Journal, TIKA, f. 155-182, (188) Ankara.

Edward Sapir, Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1973.

James G. Frazer, the Golden Bough, Oxford University Press, Oxford 1994.

Nicolas Iorga, Opinions pernicieuses d'un mauvais patriote, Elibron Classics, Paris 2002.

Adriatik Derjaj, Rreth disa orientalizme që kanë hyrë në shqipëri nëpërmjet gjuhëve perëndimore, botuar në revistën Optime, Albanian University Press, Tiranë, Shqipëri, 2015, ISSN: 2220-461X.

Sarah Thomason, Language Contact: An Introduction, Edinburgh University Press, Edinburgh 2001.

Walter Benjamin, Aufklärungen, Hildesheim, Olms 1987.

**FAMILY SUPPORT AND ITS EFFECTS ON AVOIDING THE COMPLEXITY OF SCHIZOPHRENIA
“A FIELD STUDY ON A WIDE SAMPLE OF SCHIZOPHRENIA”**

Prof. Dr. Laid Fekih

Professor of Clinical Psychology at the University of Tlemcen

Abstract

Background: The present research deals with the subject of family support and its relationship to the treatment of schizophrenia, especially that it is a chronic disorder that needs long-term care and assistance; it means that the complication of the disease is likely at any time and under any circumstances. The other is considered the most important treatment for schizophrenic, and the responsibility for the health of the patient is our responsibility, whether a member of his family or one of the community, our acceptance or rejection of him will affect directly or indirectly to his health and improvement.

Aim: This research aims to assess, compare and identify the effect of family support on the improvement or complexity of psychopathological case through evaluation of symptoms.

Method: The method used in this research is purely clinical and descriptive following the collected data from the sample of 150 schizophrenic patients suffering from different psychopathological forms, were followed up during two years. The tools that were used in this research as follow: Family Support Questionnaire for Mental illness (FSSQ designed by the researcher), Brief Psychiatric Rating Scale (BPRS), and a Brief Cognitive Assessment Tool for Schizophrenia (B-CATS); we proceeded with some statistical techniques, which provided the percentages, and the Biserial Correlation (**rpb**), and the t-test.

Results: The findings of this research were:

- The present study indicates that only 47% schizophrenic receive the true support from their family.
- There is a negative correlation (**rpb = - 0.75** $p < 0.001$) between “family support” and the “complexity of disease”, that means whenever the patient receives assistance, support and understanding from their family whenever contribute to the healing of the patient or alleviate the severity of schizophrenic disorders, while patients from disintegrated or hard-line families face difficult times and their condition quickly regress, which complicates the disease and increase suffering from recurrent schizophrenia.
- There was statistical significant difference (0.01) between schizophrenia cases that receives support and those who do not receive it in terms of behavioral and cognitive symptoms in favor of schizophrenia receiving family support: that means the application of family support together with standard treatment is more effective in the improvement of the clinical state than when only standard treatment is applied.
- No effect was observed between them in term of the conviction of delusional beliefs.

Conclusion: This study confirms that family and social support contributes effectively to the development of schizophrenic ability, social integration, adaption to itself and its environment. Therefore, we must join hands with the therapeutic team to restore the self confidence of patient and improves their quality of life.

Keywords: Family Support, Improvement, Complexity, Schizophrenia

BACKGROUND OF STUDY

Schizophrenia affects around 0.3–0.7% of people at some point in their life (Van Os and Kapur, 2009). It affects about 2 million people in the United States at a cost of \$70 billion per annum (Schultz SK & Andreasen, 1999). In 2000, the world health organization found the prevalence and incidence of schizophrenia to be roughly similar around the world, with age-standardized prevalence per 100,000 ranging from 343 in Africa to 544 in Japan and Oceania for men and from 378 in Africa to 527 in Southeastern Europe for women (Ayuso and Jose, 2013). Currently, there are no curative treatments for schizophrenia (Van Os et al, 2006).

Family psycho-education as a treatment for schizophrenia was developed 40 years ago almost simultaneously and independently by investigators who at the time were not family therapists (William & McFarlane, 2016). The family formally perceived as the cause of the problems has become “a solution to keep the person in his environment”. The way of thinking about the family in psychiatry has evolved considerably through three major currents (Ausloos, 1995):

- The family makes one of its members sick.
- It is the group, as a whole, who is sick.
- The family is both the problem and the solution to the problem.

Family members of those with schizophrenia are more likely to live a critique situation, imbalance and perhaps psychic or somatic troubles, the suffering is greater and cost is higher. Although the patient is in a state of unconsciousness and the inability to interact normally, physically and sensibly, it is best for him to live among his family members. The proper awareness and sound knowledge of schizophrenia contribute in one way or another to mitigating the impact of the disease on the family (Tessler et al, 1987).

When we reviews the literature published between 1966 and 1993, on the efficacy and effectiveness of psycho-educational family interventions in the treatment of schizophrenia patients, we observe that there is substantial evidence that these interventions, when added to pharmacotherapy, reduce the rate of patient relapse, and suggestive evidence that they improve patient functioning and family well-being. Interventions with multifamily groups that include the patient may be of superior benefit for subgroups of patients (Dixon & Lehman, 1995).

While schizophrenic patients are far from reality and are often unable to perform normal functions, suffering from the pathological symptoms that accompany their illness leads to fatigue the patient permanently. The life of schizophrenia is chaotic, unable to concentrate or achieve his works; he finds many difficult to establish social relations due to many illusions, hallucinations and delusions. Here, schizophrenia is discussed in its general form without going into details of each type of schizophrenia.

A ten-year work conducted with the entourage of schizophrenic patients at the National Union of Friends and Families of Psychiatric Patients has led to a knowledge of what the siblings of patients are experiencing more precisely (Davtian, 2003). This survey of 600 siblings of schizophrenic patients made it possible to highlight the repercussions of the disorders:

- 54% of siblings believe that the illness of their loved one has repercussions on their health, this figure reaches 61% for the group of siblings from ten to 21 years;
- 45% feel a sense of danger, and this feeling lasts throughout life with an average of 43% regardless of the age of the siblings who responded to the survey (from 10 years to 79 years).

The symptoms associated with schizophrenia not only affect the patient, but the individual family and the surrounding community, which leads to the aversion of the surrounding by the lack of understanding of normal symptoms (Rafiyah, 2011). When the disease develops and the

family discovers the reality of the disease, the journey of hope and disappointment begins with the discovery of the unknown, then the question of treatment and medicine, often the family stumbles in the right direction to receive treatment, believing that they offer their patient the best that can offer hope in his recovery fast and final. For that (Goldstein, 1995) confirms "If a patient is in regular contact with family members, it is reasonable to engage these relatives in the patient's care".

In addition, beyond the increased burden on families, introducing care without home consent puts pressure on all members of the family group: the patient but also those close to him who have to be coerced. The effects of the introduction of coercion in the family sphere on relational exchanges and the climate of the home are not discussed (Scelles, 1998). Now, as it has often been described with regard to tutors or curators, the close who helps and protects, may become for the patient the one who hinders, abuses a power which does not seem to him legitimate (Phelan et al, 1998).

In the study of (Pharoah et al, 2006), They usually focus on attempting to improve the interpersonal environment by providing the following key elements:

- Assessment and problem formulation (as with cognitive behavioral therapy)
- Information about the nature of the illness, its prognosis, and treatment
- Intervention and problem solving strategies to address areas of conflict and concern, and goal setting to improve social and interpersonal functioning of all family members.

This forgetfulness of oneself in front of the suffering of the other is often mentioned in all the literature which deals with the question of family life one of whose members is seriously ill or handicapped (Scelles, 2010).

Research, particularly in North America, on families in psychiatry shows this shift in care to families, have identified conditions to strengthen the collaboration of families but not to question the principle of this collaboration. They focused on two main themes: the assessment of caregiver burden [Family Burden] (Thompson & Doll, 1982) and the level of emotionality in the [Expressed Emotion] family (Vaughn & Leff, 1976). Many psycho-educational training programs stem from these research movements confirming that the family has a role to play in the care of the patient. In fact, the family today is seen more as a resource than as an obstacle to healing.

The question is not to decide which the fairest vision is but to show that the passage from one ideology to another must absolutely be accompanied by a clinical and theoretical reflection on the impact of this ideology on the everyday and the well-being of families and the sick. Family interventions can involve close family members and carers and staff groups for people living in inpatient environments (Oliver and Kuipers, 1996).

The general treatment of the patient is one of the most important factors to stabilize his condition, social integration and prevent relapses. It is therefore necessary to avoid stigmatizing him or treating him with cruelty, indignity or anger (Wynne, 1994). Excessive care and overeating must also be avoided, they have the same effect. Takes care of his attention the room arrangement and cleaning, especially with regard to the evacuation of all that can be used to harm the self or others.

A familial grief reaction in schizophrenia is complicated by the ambivalence of recognizing chronic illness in a loved one while having recurring demands for action to cope with an evolving situation (Tessler et al, 1987). If the patient enters the hospital, contact with him and his commitment to the visit or telephone call must be established, in order to avoid the idea that he is neglected or rejected by his family. The patient should also not be reminded of his

strange or pathological behavior, and to talk him about his “basic needs and matters of public life”.

Research has shown that a family with a schizophrenic patient does suffer from stressors and depression (Chan, 2009). The emergence of a chronic disease triggers a centripetal family process of social adaptation to the disease. Symptoms, loss of function, need for transformation or acquisition of new roles associated with the disease, and fears of loss through death, require a refocusing of the family on itself (Rolland, 2001), it identifies this movement whatever the disease, but this observation is very specific when it comes to schizophrenia while the person who suffers the disorder lives a similar experience.

Family members should avoid differences among themselves about how to deal with the patient, and what steps to take with him. It is necessary to contact and coordinate with the treating physician and to form an integrated team (Wynne, 1994). There is no single method for dealing with schizophrenic patients, for each case has its own style, although there are common commonalities in treatment and treatment (Parkes, 1998). In some cases, the patient abandons cooperation with his family, and may refuse to take his medicine, it is necessary to contact the treating physician, and search with him for possible solutions. It may convince the patient in a certain way, or change the form of treatment from tablets, for example to drops of drink or long-acting injection.

Psychiatrists (Bantman and Parage, 2001) refer to three criteria at the origin of the new status of the family:

- Essential partner: the evolution of care practices.
- The contingent difficulties of the economic context in public psychiatry.
- Closure of hospital beds without opening alternative structures.

Interventions are often delivered with single families, although those delivered to groups of families simultaneously have also been shown to be effective (McFarlane et al, 1995). Group family intervention may be more effective than standard care at reducing family burden. Moderate to low quality evidence suggests mutual support groups for caregivers may improve families’ and patients’ knowledge about mental illness and coping strategies, and reduce stress and burden (William and McFarlane, 2016).

The patient's behaviors, however strange, harmful or violent, are not deliberate, nor consciously conceived, but are the result of a disturbance in his mind. It is therefore necessary to avoid reciprocity, persecution or ridicule. There is no point in trying to convince him that he is wrong. This is an opportunity to share both the family’s observations, which offer a unique insight into the patient’s environment and the clinician’s specialized knowledge (Wynne, 1994) In other cases, the patient may be silent and refuse to participate in any activity or family meeting. In this case, it is useful to talk to him and work to attract him to social activities and the frequency of the attempt may be useful, but the most useful is to resort to appropriate medical treatments (). One of the most common symptoms of schizophrenia is the patient's neglect of himself, his cleanliness and his hunch. In this case, it is necessary to avoid dealing with emotion, anger, shouting or strict orders in the absence of interest in the advice provided. The chronic or insidious progression of schizophrenia may lead to relatives minimizing the implications of their loss, leading to poor grief resolution (Parkes, 1998).

THE PROBLEMATIC

The family is the first institution in which individuals develop, learn the basic skills that help them to move and achieve their social interaction. The role of the family becomes more important and sensitive in the event that one of its members faces special difficulties or chronic disease as schizophrenia. Basing on this, what is the reality of family support in people with

schizophrenia in Algerian society? Is it possible to overcome those symptoms that affect the life of the patient, his family and its surroundings?

This research will attempt to answer the following questions:

- What is the *psychological* and *emotional* impact of schizophrenia on *family members*? And what is the reality of family support?
- Is there a correlation between family support and the complexity of disease?
 - Is there a difference between schizophrenia cases that receives support and those who do not receive it in terms of behavioral and cognitive symptoms?
- Is there a difference between schizophrenia cases that receives support and those who do not receive it in terms of the conviction of delusional beliefs?

The aim of the study: This research aims firstly to know the rate of the support that the family members provided by caring for individuals with schizophrenia, and secondly to assess, compare and identify the effect of family support on the improvement or complexity of psychopathological case through evaluation of symptoms.

The purpose of this study is to provide concrete, action-oriented information based on the scientific data to help schizophrenic and family having a *member* with schizophrenia to improve their wellbeing

STUDY PROCEDURES

Sample: To achieve the purpose of this research was chosen intended sample selected from hospitals containing 150 schizophrenic suffers from different psychopathological forms, In addition to their families, were followed up for two years in the west of –Algeria-, sampled on the random basis. A research assistant gave questionnaires to their families and told them that they were not to state their names to ensure anonymity. Approximately 20 minutes was required to complete the questionnaire.

Search Tools: Data collection tools were a Family Support Questionnaire for Mental Illness (FSQMI) designed by the researcher, it is a questionnaire containing 18 questions, the purpose of the survey is to gather information about kind of family support, their feelings while taking care. Brief Psychiatric Rating Scale (B-PRS), and a Brief Cognitive Assessment Tool for Schizophrenia (B-CATS).

It should be noted that (BPRS) and (B-CATS) questionnaires are a reliable tools translated in Arabic and approved by specialists in clinical psychology and psychiatry, the validity measurement of this scales was conducted by (Fekih and Bezraoui, 2015) using both methods of reliability and validity tests by re-testing, with $r = 85$. The results for the validity test were stable, that indicate the quality and usefulness of the tests.

Statistical methods used in the study: The study on the current descriptive approach, to analyze data from the study, the researcher used a range of statistical methods as the Percentages, Biserial Correlation (**rpb**), and Independent-Samples T test.

RESULTS

Table 1. Shows The Percentages Of Kinds Of Family Support.

Kinds of family support	Families N= 150	
	F	%
- Schizophrenia is quickly detected by the family	72	48
- Regular contact with their patients.	70	47
- Adherence to the drug treatment system, and the periodic review of the doctor	69	46
- Patient adaptation with the drug	70	47
- Family contribution to the development of treatment plan with mental health worker	67	45
- The patient continues to perform his normal life tasks	67	45
- Develop skills that help the schizophrenic social integration	72	48
- The family exceeded transcends society's perception of the patient who is characterized by rejection and stigmatization.	69	46

Through Table 2: indicates that only 47% schizophrenic receive the true support from their family, while more than 53% of families are either completely neglected, or find many difficulties to take care of her patient suffering from schizophrenia.

Table 2. Shows The Percentages of *Psychological And Emotional* Impact of Schizophrenia on Family Members.

<i>Psychological And Emotional Problems</i>	Families N= 150	
	F	%
- Denial of illness by the family.	57	38
- Feeling angry and failing	90	60
- Feeling tired, frustrated and chaos for a long time.	88	59
- Feeling hopeless and unable to follow.	112	75
- The feeling of constant tension due to fear of the unknown.	100	67
- Fear of being unable to progress in treatment.	105	70
- Stress due to the abnormal behavior of the patient.	82	55
- The sense of great shock and a state of dispersion, due to lack of understanding the disease kind and its symptoms.	94	63
- The frustration of many attempts to treat and absence of healing.	114	76
- Misunderstanding of family situation and lack of help from others.	88	59

Through table (2) we note that the *psychological and emotional* impact of schizophrenia on family members is significant. Where the majority by 75% to 76% of the families are Feeling frustrated due to absence of healing, feeling hopeless and unable to follow. Also note that more than half of the families suffer from denial, angry, failing, tiredness, frustration, stress, grief and worry.

Table 3: Shows The Results of The Correlation Between Family Support And The Complexity of Disease (B-PRS) And (B-CATS).

Brief Psychiatric Rating Scale (B-PRS)						
n1	n0	$\bar{x}1$	\bar{x}	S	rpb	sign
70	80	32	49	3.6	- 0.75	p < 0,001**
Brief Cognitive Assessment Tool for Schizophrenia (B-CATS).						
n1	n0	$\bar{x}1$	\bar{x}	S	rpb	sign
70	80	43.45	59.7	9.3	- 0.27	p < 0.024*

** Correlation is significant at the 0.001 level (two tailed test).

Table 3 shows that there is a negative correlation between “family support” and the “complexity of disease”, that means whenever the patient receives assistance, support and understanding from their family whenever contribute to the healing of the patient or alleviate the severity of schizophrenic disorders.

Table 4: Shows The Results Of Independent- Samples T Test, To Study The Difference Between Schizophrenia Cases That Receives Support And Those Who Do Not Receive It In Terms Of Behavioral, Cognitive Symptoms, And The Conviction Of Delusional Beliefs.

	receives support n= 70		who do not receive it n= 80		t	Df	Sign
	$\bar{x}1$	S1	$\bar{x}2$	S2			
Behavioral and cognitive symptoms	22.23	3.4	15.7	4.3	10.36	148	0.00
Conviction of delusional beliefs.	14.7	5.3	13.2	4.13	1.97	148	0.13

Table 4 shows that There was statistical significant difference (0.01) between schizophrenia cases that receives support and those who do not receive it in terms of behavioral and cognitive symptoms in favor of schizophrenia receiving family support

- No effect was observed between them in term of the conviction of delusional beliefs.

DISCUSSION OF RESULTS

The current study found that only 47% schizophrenic receive the true support from their family, while more than 53% of families are either completely neglected, or find many difficulties to take care of her patient suffering from schizophrenia.

The percentage of regular contact with the patient in Algerian society is small compared to the regular contact with the patient, estimated at 74 in American society; up to 75% of people with schizophrenia are in regular contact with their families (Lehman and Steinwachs, 1998). This finding shows that family attention to schizophrenia is still incomplete and requires more family awareness of the importance of mental care, especially schizophrenia, Because of the desperation of the susceptibility of schizophrenia to healing. The family is required to overcome the feelings of despair, negativity and the difficulties encountered in the process of treatment, both in terms of attention, follow-up and interaction with the therapeutic team or in terms of providing the appropriate atmosphere that contribute to the alleviation of the disease.

The most effective treatment for schizophrenia patients is usually a combination of family support, medication, psychological counseling and self-help resources. It is crucial that a person living with schizophrenia receives the full support of their family, friends, and community services when onset appears for the first time.

All health care interventions when treating schizophrenic patients should be concerned with family education on both treatment and prevention before psychotic symptoms are exacerbated (Koyama et al, 2004). Subjective burden includes the

psychological and emotional impact of mental illness on *family members*. A change in the opinion and attitudes of many mental health professionals in relation to family therapy is absolutely necessary (Caqueo-Urizar et al, 2015).

The current study also found that *the psychological and emotional* impact of *schizophrenia on family members is significant*. Where the majority by 75% to 76% of the families are Feeling frustrated due to absence of healing, feeling hopeless and unable to follow. Also note that more than half of the families suffer from denial, angry, failing, tiredness, frustration, stress, grief and worry. The study of (Koujalgi & Patil, 2013) has shown that family members of patients with schizophrenia experienced considerable high degree of family burden compared to depressive disorder group. This has an important implication for management of patient with the schizophrenia. The stresses of illness exacerbations coupled with limited social and coping capabilities contribute to subjective burden (Solomon and Draine, 1995). The solution, according to (Falloon, 2002) in "one single-family modality is Behavioral Family Management, which includes assessment, problem analysis, education, and development of problem-solving skills and effective communication approaches. The mental and physical health of family members can be affected if an index patient has a chronic psychiatric disorder. Other study confirms that there was no significant difference between the study groups with respect to effect of burden on physical and mental health of others. In other words, the burden equally affects physical and mental health of caregivers of dementia and schizophrenia patients (Prasanth et al, 2010).

The family should be aware that the stress caused by the presence of the disease has a negative effect both on the patient and on her ability to support the patient. The family has an opportunity to develop its ability to deal with stress, crises and create a stable emotional atmosphere that helps the patient to improve his situation. As is required of the family to invest in the time spent by the patient and be filled with various activities. Staying away from blaming the patient and letting him know that he is a burden on others does not help him, and aggravate the situation. Avoid as far as possible from the behaviors or comments that alienate the patient, and must be accompanied at social events and help him to integrate into society.

The current study found that there is a negative correlation between family support and the complexity of disease, that means whenever the patient receives assistance, support and understanding from their family whenever contribute to the healing of the patient or alleviate the severity of schizophrenic disorders, while patients from disintegrated or hard-line families face difficult times and their condition quickly regress, which complicates the disease and increase suffering from recurrent schizophrenia. These results are consistent with the findings of (Sawant & Jethwani, 2010) when they confirmed that the correlations of behavior control, affective responsiveness, and general functioning were highly significant. Thus providing support to the notion that despite the level of schizophrenia, if the social support perceived from the family is higher, it would help in the better functioning of the family. An integrated approach is only feasible if professionals work collaboratively and understand that schizophrenia is a mental health disorder that affects multiple areas of the patient and requires a comprehensive approach (Caqueo-Urizar et al, 2015).

Similar findings were found by (Torres-González, 2014) that there is a relationship between schizophrenia and medical illnesses As an independent variable, mental health and social services As a dependent variable. Also (Koyama et al, 2004) finds a positive correlation between neurocognitive functioning and interpersonal problem solving skills in patients with schizophrenia. Cognitive deficits of psychotic patients could also lead to their negative perception about the problem solving functioning of their family.

The present study has shown that There was statistical significant difference (0.01) between schizophrenia cases that receives support and those who do not receive it in terms of behavioral and cognitive symptoms in favor of schizophrenia receiving family support: that means the application of family support together with standard treatment is more effective in the improvement of the clinical state than when only standard treatment is applied. While it is clear that family intervention is more effective than routine care in preventing relapse (Goldstein et al, 1994). This shows that it is important to assess family functioning as the perceptions of the family environment of a schizophrenic patient often predict his relapse.

- No effect was observed between them in term of the conviction of delusional beliefs. This is due to the nature of schizophrenia, and the difficulty of disappearance of the conviction of delusional beliefs, whether or not the victim received family support. Deficits in personal memory, judgment, or planning can result in poor problem-solving and social skills in schizophrenia. The functional decline associated with the negative symptoms leads to social and economic difficulties and puts a burden on the family.

CONCLUSION

The current study concluded that the problems and *issues* related to having a *family member* with schizophrenia, are many and very complex, and the solution is difficult and raises another problem, which is as follows: Is it necessary to take care of the injured or the family of the injured or both of them?

Despite the efforts of the family to cure the schizophrenia, especially in terms of following medical treatment, which they consider as adequate treatment, but they are often surprised by the illness regression, in this stage, the family's search of the real treatment begins; subjective burden includes the *psychological* and *emotional* impact of mental illness on *family members*.

The support of family is one of the fundamental variables in therapeutic integration through the combination of efforts of all. In the end, the family should be aware that schizophrenia is not the fault of anyone, and not because of a lack of upbringing, but is a mental illness due to many etiologies; the treatment is very slow and needs the support of all family members. There is no reason to move away from society, every family deserves help to reduce it tension and know how to deal with the patient, especially which the patients with schizophrenia are at risk of undetected somatic co morbidity, especially at late and more developed disease stages.

In particular, the community must accept the disease, the patient and recognize that there is a member of the family is injured and needs support and treatments. Understanding the disease, conditions that surrounding patient and symptoms, helps the family to found the resolutions.

REFERENCES

- Ausloos, G. (1995). *La compétence des familles: temps, chaos, processus*. Ramonville, Saint-Agne, Erès.
- Ayuso, M., & Jose, L. (2013). *Global burden of schizopherenia in the year 2000 (pdf)* World Wealth Organization.
- Bantman, P. Parage, N. (2001). *La question de l'alliance thérapeutique avec la famille dans le traitement de la schizophrénie : réflexions et perspectives cliniques actuelles*. Kortenberg, Ligue Belge de Schizophrénie.
- Caqueo-Urizar, A., Rus-Calafell, M., Urzúa, A., Escudero, J., & Gutiérrez-Maldonado, J. (2015). The role of family therapy in the management of schizophrenia: challenges and solutions. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 11, 145–151. <http://doi.org/10.2147/NDT.S51331>

- Chan, S.W., Yip, B., Tso, S., Cheng, B.S., Tam, W. (2009). Evaluation of a psychoeducation program for Chinese clients with schizophrenia and their family caregivers. *Patient Educ Couns*, 75(1), 67–76.
- Davtian, H. (2003). Les frères et sœurs de malades psychiques, résultats de l'enquête et réflexions. Paris, Unafam.
- Dixon, L. B., & Lehman, A. F. (1995). Family interventions for schizophrenia. *Schizophrenia Bulletin*, 21(4), 631-643.
- Falloon, I.R.H. (2002). Cognitive-behavioral family and educational interventions for schizophrenic disorders. In: Hofmann SG, Tompson MG. *Treating Chronic and Severe Mental Disorders*, New York, Guilford Press, 3-17.
- Goldstein, M.J., Rosenfarb, I., Woo, S., Nuechterlein, K. (1994). Intrafamilial relationships and the course of schizophrenia. *Acta Psych Scand*, 90 Suppl 384, 60-6.
- Goldstein, M.J. (1995). Psychoeducation and relapse prevention. *Int Clin Psychopharmacol*, 90 (5), 59-69.
- Koujalgi, S.R., & Patil, S. R. (2013). Family Burden in Patient with Schizophrenia and Depressive Disorder: A Comparative Study. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 35(3), 251–255. <http://doi.org/10.4103/0253-7176.119475>
- Koyama, A., Akiyama, T., Miyake, Y., Kurita, H. (2004). Family functioning perceived by patients and their family members in three Diagnostic and Statistical Manual-IV diagnostic groups. *Psychiatry Clin Neurosci*, 58, 495–500.
- Lehman, A.F., & Steinwachs, D.M. (1998). Translating research into practice: the Schizophrenia Patient Outcomes Research Team (PORT) treatment recommendations. *Schizophr Bull*, 24, 1-10
- McFarlane, W.R., Lukens, E., Link, B., et al. (1995). Multiple-family groups and psychoeducation in the treatment of schizophrenia. *Arch Gen Psychiatry*, 52 (8), 679-87.
- Oliver, N., & Kuipers, E. (1996). Stress and its relationship to expressed emotion in community mental health workers. *Int J Soc Psychiatry*, 42(2), 150-159.
- Parkes, C.M. (1998). Facing loss. *BMJ*, 316, 1521-4.
- Pharoah, F.M., Mari, J.J., Streiner, D. (2006). Family interventions in schizophrenia. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (4), CD000088.
- Prasanth, A., Padma, V., Raju, N.N., Narasimha, RM. (2010). A comparative study of care giver burden in psychiatric illness and chronic medical illness. *AP J Psychological Med*, 11:16-20.
- Rafiyah, (2011). Review: Burden On Family Caregivers Caring For Patients With Schizophrenia And Its Related Factors. *Nurse Media J Nurs*, 1 (1), 29-41
- Rolland, J.S. (traduit par S. Cook, 2001). *Maladie grave et handicap: comment la famille y fait face?*. In: Walsh F, éd. *Normal family processes*. New York, Guilford Press, 444-73
- Sawant, N. S., & Jethwani, K. S. (2010). Understanding family functioning and social support in unremitting schizophrenia: A study in India. *Indian Journal of Psychiatry*, 52(2), 145–149. <http://doi.org/10.4103/0019-5545.64593>
- Scelles, R. (1998). Tutelles aux majeurs protégés et fratrie: la nécessité d'instaurer une réflexion sur la protection de la personne handicapée adulte, *Handicaps et inadaptations*, Les cahiers du CTNERHI.
- Scelles, R. (2010). Liens fraternels et handicap. In : *La vie de l'enfant*. Mercues, Erès.
- Tessler, R.C., Killian, L.M., Gubman, G.D. (1987). Stages in family response to mental illness: an ideal type. *Psychosoc Rehab J*, 10: 4-16.
- Thompson, E.H., & Doll, W. (1982). The burden of families coping with the mentally ill: an invisible crisis. *Fam Relat*, 31, 379- 88.

- Solomon, P., & Draine, J. (1995). Subjective burden among family members of mentally ill adults: relation to stress, coping, and adaptation. *Am J Orthopsychiatry*, 65, 419-427.
- Torres-González, F., Ibanez-Casas, I., Saldivia, S., et al. (2014). Unmet needs in the management of schizophrenia. *Neuropsychiatr Dis Treat*, 10, 97–110
- Van Os, J., & Kapur, S. (2009). Schizophrenia. *Lancet*, 374, 635-5.
- Van Os, J., Burns, T., Cavallaro, R., Leucht, S., Peuskens, J., Helldin, L., *et al.* (2006). Standardized remission criteria in schizophrenia. *Acta Psychiatr Scand*, 113 (2), 91-95.
- Vaughn, C., & Leff, J. (1976). The measurement of expressed emotion in the families of psychiatric patient. *Br J Soc Clin Psychol*, 2, 157-65.
- William, R., & McFarlane. (2016). Family Interventions for Schizophrenia and the Psychoses: A Review. *Family Process journal*, 55(3), 460–482
- Wynne, L.C. (1994). The rationale for consultation with the families of schizophrenic patients. *Acta Psychiatr Scand*, 90 (384), 125-32.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE FARKINDALIĞINI ARTTIRACAK ÖNLEMLER ÜZERİNE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA

Prof. Dr. Kamile Gülüm

Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi

Bengisu Gülüm

Debreceni Egyetem, Chemistry Engineering Students

Seher Dalgıç

Balıkesir Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi Biyoloji Öğretmeni

Özet

Bu çalışmanın amacı; lise öğrencilerinin doğal çevrelerinin ne kadar farkında olduğunu anlamak ve çevre farkında lığını arttıracak bir uygulama çalışması yapmaktır. Çalışma, Balıkesir İl merkezinde bulunan, ve okul bahçesinin mini arberetum özelliği taşıdığı bir devlet Anadolu Lisesinde, 2016-2017 eğitim- öğretim yılında yürütülmüştür. Çalışmaya okulda öğrenim gören gönüllü 100 öğrenci katılmıştır. Çalışmada ön-test, son-test uygulamalı deneysel model kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler SPSS 20 paket programı kullanılarak değerlendirilmiş, tablolar oluşturularak yorumlanmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin başlangıçta çevre farkındalığının düşük olduğu ancak, yapılan uygulama sonucunda çevre farkındalıklarının arttığı tespit edilmiş olup ön-test sonuçları ile son- test sonuçları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çevre Farkında lığı, Çevre Eğitimi, Okul Bahçeleri, Lise öğrencileri.

EXPERIMENTAL STUDY ON MEASURES TO INCREASE THE ENVIRONMENTALITY OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract

The aim of this study is to determine how much is known natural environment by the students and to make a test to increase the level of recognition of the environment. Study was carried out in Balıkesir Sırrı Yırcalı Anotolian High School which has garden likes a tiny arboretum in 2017-2018 education year. 100 volunteer students are participated in this study. The study was carried on by pre-test, post-test and the technique of face-to-face interview and it is the experimental model. The obtained data were evaluated using by packet program SPSS 20. The results of the data are interpreted and visualized with tables and graphs. As the result of the study, at the beginning the level of recognition of trees was low but after the implementation study was showed that there was a significant increase in the recognition levels of trees and it was determined significant difference between pre-test results and post-test results

Keywords: Environmental Awareness, Environment Education, Trees in School Gardens, Imported of School Gardens

GİRİŞ

Günümüzde kent insanları günlük yaşamları, çalışma koşulları, teknoloji ile yaşamın kaynaşmış olması gibi sebeplerle doğal yaşamdan neredeyse kopuk olarak yaşamaktadır. Özellikle büyük kentlerdeki çocuklar ve gençler kentlerdeki çarpık ve plansız yapılaşma, bozulmuş çevre koşulları vb. sebeplerden zamanlarının çoğunu iç mekânlarda geçirmekte ve sokağındaki, okul bahçesindeki veya çevresindeki ağaçların ve doğal çevrenin pekte farkına varmadan yaşamaktadır (Çelik, A. 2012). Bu nedenle günümüzde Çevre bilincine sahip, doğal kaynakların kısıtlı olduğunu bilen, doğal çevrenin özellikle ağaçların dünya üzerinde biyolojik hayatın bir parçası olduğunu farkında olan nesiller yetiştirmek için birçok araştırmacı çevre eğitimi çalışmalarına önem vermektedir (Yıldız ve Sipahioğlu, 2002). Ülkemizde günlük yaşamın en önemli saatlerini okulda geçiren öğrenciler doğal çevreden kopuk yaşamaktadırlar. Özellikle lise öğrencileri gelecek kaygısıyla okul, ev ve dersane üçgeninde yaşarken doğal çevrenin pekte

farkına varamamaktadırlar. Bu nedenle, bu çalışmada bu sorundan yola çıkarak ve okul bahçesindeki ağaçlardan faydalanarak bir durum tespiti yapmak ve çevre farkındalığını arttırmaya yönelik olarak yapılan uygulama sonuçları bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Çalışma; bu konuda yapılan özgün araştırmalardan biridir ve lise öğrencileriyle yapılmış çevre farkındalığını arttırmaya yönelik deneysel modellerden biri olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca çalışmanın bu konuda yapılacak diğer çalışmalara örnek olacağı düşünülmektedir. Ülkemizde çevre konusu ile ilgili alan yazın incelendiğinde yapılan çalışmalardan bazılarının şunlar olduğu görülmüştür. Uçar (2013)' ün yaptığı çalışmada, bitki adlandırmalarının yetiştirildiği yer hakkında bilgi verdiğini, bölgenin dil yapısı hakkında da birtakım ipuçları verdiğini ortaya koymuştur. Cömert ve Dinç (2014) Şifalı Bitkilerin Gençler Tarafından Bilinirliği adlı çalışmada bazı otların halk tarafından iyi bilindiğini ve tedavi amaçlı kullanıldığını ortaya koymuştur. Mete ve İşcen (2015), çalışmalarında çevre bilgisinin çevreye yönelik tutumlar üzerinde etkisini olumlu etkisini ortaya koymuştur. İnan vd (2012), Çankırı' nın bilinen endemik bitkileri üzerine araştırma yapmıştır. Yılmaz ve Yılmaz (2009) ise Atatürk Üniversitesi Merkez Yerleşimi Odunsu Bitkilerini araştırmıştır. Bütün bu çalışmalar incelendiğinde hiç birinin okul bahçesindeki bitkileri tanımaya ve tanınırlığı arttırmaya yönelik olmadığı anlaşıldığından bu çalışma diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Bu amaçla çalışmanın ana problem cümlesini, Lise öğrencileri okul çevresinde bulunan ağaçların ne kadar farkındadır. Sorusu oluştururken, alt problem cümleleri ise şunlardır;

1. Öğrencilerin okul bahçesinde bulunan ağaçları tanımada ön test ile son-test arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Ağaçların isimlerinin ağaçların üzerine görünür bir şekilde yazılıp asılması ağaç tanınırlığını arttırmakta mıdır?

YÖNTEM

Bu çalışmada, deneysel model kullanılmıştır. Deneysel modelde bir karşılaştırma vardır. Bu belli bir şeyin kendi içindeki değişimleri ya da bu "şey" ler arası ayrımların karşılaştırılması anlamında olabilir (Karasar, 2005; s.88). Bu çalışmanın deneyi uygulama öncesi ve uygulama sonrası bilgilerinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Çalışma "ön-test", "son-test" uygulaması şeklinde yürütülmüştür. Çalışma, şu aşamalardan oluşmuştur.

1. Okul bahçesinde bulunan ağaç ve büyük çalı formundaki bitkilerin tür tespiti için ön çalışma yapıldı. Toplam 55 tür tespit edildi. Bu türler içinden 25 tanesi öğrencilere sorulmak üzere anket şeklinde hazırlandı.
2. Orman Bölge Müdürlüğünden bir orman mühendisi okula çağrılarak tespit edilen türleri inceledi ve doğruluğunu onayladı.
3. Okul öğrencilerinden çalışmaya katılmak isteyen gönüllü 100 öğrenci belirlendi ve öğrencilere testte yer alan ağaç isimlerinden tanıdığınız ağaçları işaretleyin diye söylendi. Bu işaretleme sırasında öğrencilerle birlikte yüz yüze görüşerek işaretledikleri ağaçları göstermesi de istendi.
4. Ön test sonuçları SPSS 20 paket programına aktarıldı. Kategorik değişkenler doğru ve yanlış sayıları frekans değerleri olarak belirlendi.
5. Daha sonra ağaç isimlerinin yazılı olduğu tabelalar hazırlandı. Bu tabelalarda ağaçların Türkçe ve Latince adları yazıldı ve ağaçların ön kısımlarına görünür bir şekilde yere çakıldı.
6. Tabelalar çakıldıktan 1 ay sonra tabelalar sökülerek tekrar aynı test uygulandı. Yine öğrencilerle birlikte yüz yüze görüşerek işaretledikleri ağaçları bir kez daha göstermesi istendi. Kategorik değişkenler doğru ve yanlış sayısı frekans olarak SPSS 20 paket programında alındı. Sonuçları yorumlandı. Sonuçlar "ön-test" te verilen doğru

cevaplarla "son-test" te verilen doğru cevaplar karşılaştırılarak tablolar oluşturuldu.

7. "Ön-test" ile "son-test" sonuçlarının doğru cevapları karşılaştırılarak yorumlandı.

VARSAYIMLAR

1. Ağaçların tür adlandırması yapılmadan önce uygulanan testte öğrencilerin ağaçları tanıma düzeyi düşüktür.
2. Ağaçların tür adlandırması yapıldıktan ve ağaç isimleri ağaçlara çakıldıktan belli bir süre (iki ay) sonra yapılan son testte ağaçları tanıma düzeyleri anlamlı ölçüde artacaktır.
3. Öğrencilerin testlere samimiyetle cevap verdikleri varsayılmaktadır.

ÇALIŞMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEM

Çalışmanın evrenini lise öğrencileri, örneklemini ise Balıkesir Merkezde yer alan devlete ait bir Anadolu Lisesinde öğrenim gören ve çalışmaya katılan 100 öğrenci oluşturmaktadır.

ÇALIŞMANIN KISITLARI

Çalışma 2016-2017 öğretim yılı, Balıkesir il merkezinde devlete ait bir Anadolu lisesinde öğrenim gören 100 öğrenci ile sınırlıdır.

BULGULAR

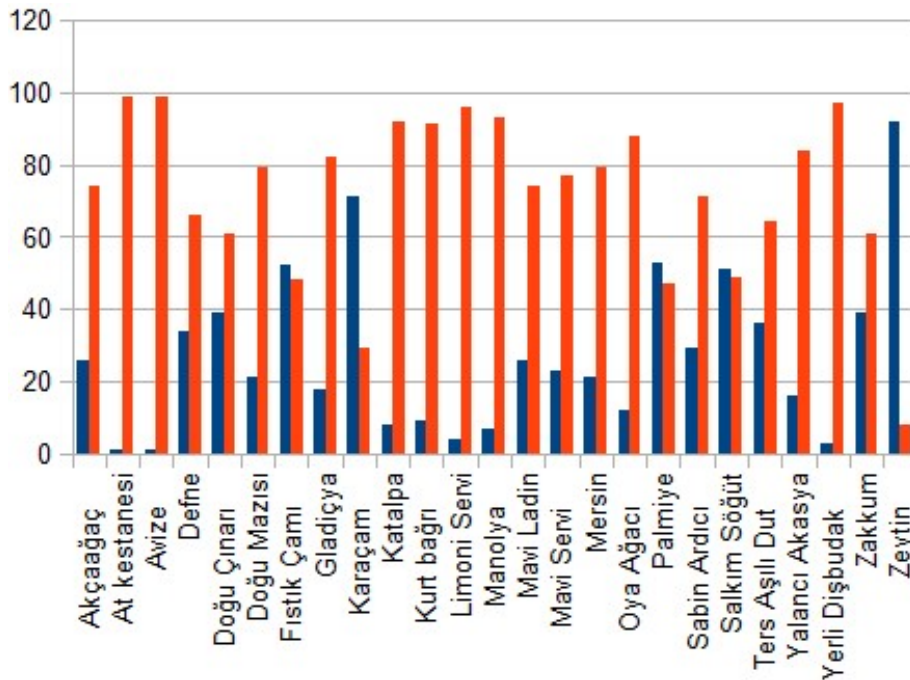
Bu bölümde, araştırmanın Problem cümlesi ve alt problemlerine göre toplanmış olan verilerin analizleri sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin "Ön- Test" Sonuçlarına Göre Ağaçları Tanıma Düzeyi

AĞAÇ ADI	Doğru (f)	Yanlış (f)
Akçaçağaç	26	74
At Kestanesi	1	99
Avize	1	99
Defne	34	66
Doğu Çınarı	39	61
Doğu Mazısı	21	79
Fıstık Çamı	52	48
Gladiçya	18	82
Karaçam	71	29
Katalpa	8	92
Kurt Bağrı	9	91
Limoni Selvi	4	96
Manolya	7	93
Mavi Ladin	26	74
Mavi Selvi	23	77
Mersin	21	79
Oya Ağacı	12	88
Palmiye	53	47
Sabin Ardıcı	29	71
Salkım Söğüt	51	49
Ters Aşılı Dut	36	64
Yalancı Akasya	16	84
Yerli Dişbudak	3	97
Zakkum	39	61
Zeytin	92	8

Tablo 1 incelendiğinde en yaygın olarak bilinen ağacın 92 kişiyle Zeytin Ağacı olduğu görülmektedir. Zeytin Ağacı'nı sadece 8 öğrenci bilmemektedir. Yine yüksek oranda bilinen bir diğer ağaç 71 kişiyle karaçamdır. Bu durumun genel olarak bölgeden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu iki ağaç bölgede yaygın olarak bulunmaktadır. En az bilinen ağaçların ise 1 kişiyle Avize ve At Kestanesi, 3 kişiyle Yerli Dişbudak olduğu görülmektedir. Bunu; 4 kişiyle Limoni Servi, 7 kişiyle Manolya, 8 kişiyle Katalpa, 9 kişiyle Kurtbağrı izlemektedir. Diğer az bilinen ağaçlar ise 12 kişiyle Oya Ağacı ve 16 kişiyle Yalancı Akasyadır. 100 kişiden aşağı yukarı %50 oranında bilinen ağaçlar ise 53 kişi ile palmiye, 52 kişi ile fıstık çamı, 51 kişi ile Salkım Söğüt'tür. Diğer bilinen ağaçlar ise Defne 34, doğu Çınarı 39, Mavi Ladin 26, Sabin Ardıcı 29, Ters Aşılı Dut 36 kişi tarafından bilinmektedir.

Tablo 1' e Ait Verilerin Grafiği

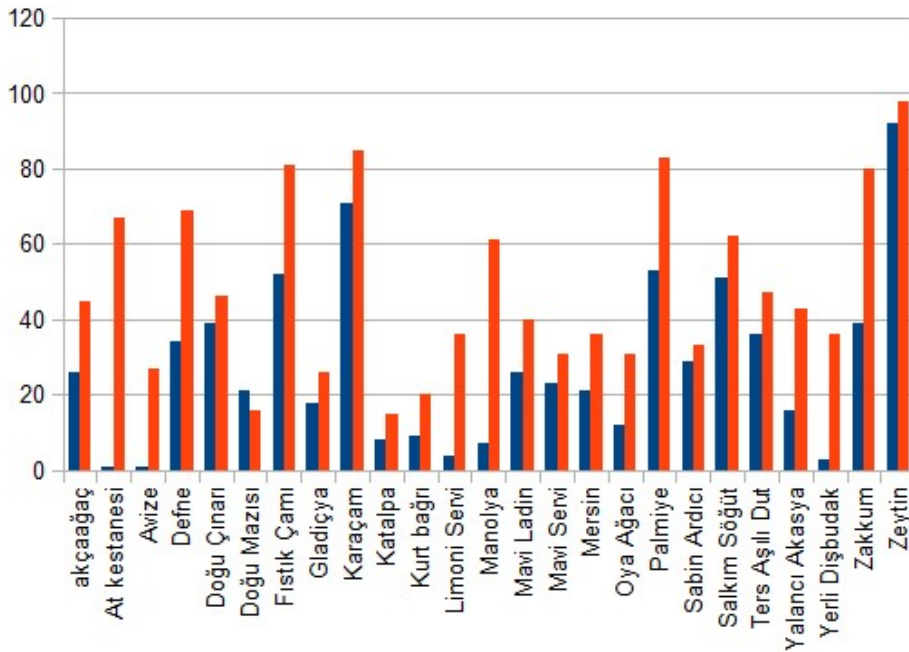
Tablo 2. Öğrencilerin "Ön-test"- "Son-Test" Sonuçlarına Göre Öğrencilerin Ağaçları Tanıma Düzeyi

AĞAÇ ADI	Doğru (f)(Ön-test)	Doğru (f) (Son-Test)
Akçaağaç	26	45
At Kestanesi	1	67
Avize	1	27
Defne	34	69
Doğu Çınarı	39	46
Doğu Mazısı	21	16
Fıstık Çamı	52	81
Gladiçya	18	26
Karaçam	71	85
Katalpa	8	15
Kurt Bağrı	9	20
Limoni Selvi	4	36
Manolya	7	61
Mavi Ladin	26	40
Mavi Selvi	23	31

Mersin	21	36
Oya Ağacı	12	31
Palmiye	53	83
Sabin Ardıcı	29	33
Salkım Söğüt	51	62
Ters Aşılı Dut	36	47
Yalancı Akasya	16	43
Yerli Dişbudak	3	36
Zakkum	39	80
Zeytin	92	98

Tablo 2 incelendiğinde “ön-test” ile “son-test” sonuçları arasında doğru olarak bilinen ağaç tanınırlığı arasında rakamsal olarak belirgin bir artışın görülmektedir. Bu durum oldukça anlamlı bulunmuştur. Rakamsal olarak en fazla artışın olduğu ağaçlar; Atkestanesi (1-67), Yerli Dişbudak (3-36), Avize (1-27), Limoni Servi (4-36), Katalpa (8-15), Manolya (7-61), Kurtbağrı (9-20) dır. Bunları Yalancı Akasya (16-43), Mersin (21-36), Mavi Servi (23-31), Akçaağaç (26-45), Zakkum (39-80), Gladiçya (18-26), Defne (34-69), Doğu Çınarı (39-46), Fıstık Çamı (52-81) dir. Ancak en dikkat çekici olan ağaç Doğu Mazısıdır. Doğu Mazısı ön-testte 21 kişi tarafından bilinirken, son testte 16 kişi tarafından bilinmiştir. Ön testte 92 kişiyle en çok bilinen ağaç olan Zeytin’in son testte 98 kişiyle en az artışı göstermesi dikkat çekmektedir. Bu durum öğrencilerin bu ağacı zaten biliyorum şeklinde düşündüğü varsayılarak dikkat etmediği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 2' ye Ait Verilerin Grafiği

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma lise öğrencilerinin doğal çevrelerinin ne kadar farkında olduğunu anlamak ve çevre farkındalığını arttıracak bir uygulama çalışması yapmaktır. Bu amaçla doğal çevrenin bir unsuru olan ve okul bahçesinde bulunan ağaçların okula devam eden öğrenciler tarafından ne kadar tanındığının tespit edilmesi çalışması olup, iki temele oturmaktadır. Birincisi durum tespiti, ikincisi ise bir farkındalık oluşturma sürecidir. Her iki süreçte amacına ulaşmıştır. Okul bahçesinde belirlenen 25 tür ağacın öğrenciler tarafından ne kadar bilindiğinin belirlendiği ön test sonuçlarına göre öğrencilerin ağaçların çokta farkında olmadığı ancak bilinen popüler

ağaçları bildiği tespit edilmiştir. En çok bilinen ağacın Zeytin Ağacı, en az bilinen ağaçların ise Avize, At Kestanesi, Oya Ağacı ve Yerli Dişbudak olduğu görülmüştür.

Bu durumun genel olarak bölgeden kaynaklandığı düşünülmektedir. Balıkesir'in Marmara Bölgesinde yer alması ve Zeytin Ağacı'nın bölgede yaygın olarak yetişmesi tanınırlığını arttıran önemli bir faktördür. En az bilinen ağaçların ise normal olarak yaygın bilinen ağaçlar arasında yer almaması daha spesifik ağaçlar olması bu durumun nedeni olarak görülmektedir. Ancak az sayıda öğrenciler tarafından da olsa bu ağaçların bilinmesinin nedeni okul öğrencileri arasında ailelerinde ormancı veya ormancılıkla uğraşan kişiler bulunan öğrenciler olduğu düşünülmekle birlikte bu öğrencilerin konuya özel ilgileri olduğu varsayılmaktadır. 100 kişiden aşağı yukarı 50-52 kişinin bildiği ağaçlar ise Palmiye, Fıstık çamı ve Salkım Söğüt'tür. Salkım Söğüt'ün park ve bahçelerde yaygın olarak bulunması, Fıstık Çamı'nın bölgede yaygın olarak yetiştirilmesi, Palmiye'nin ise süs bitkisi olarak popüler bir ağaç olması tanınırlığı arttıran etmenler olarak görülmektedir. Bu çalışma sonucunu, Cömert ve Dinç (2013) ile Aktürk (2006)'ün çalışmaları desteklemektedir. Dinç ve Cömert "Şifalı Bitkilerin Bilinirliği" adlı çalışmalarında en çok bilinen türlerin popüler olanlar olduğunu tespit etmiştir. Aktürk ise Tıp Fakültesi öğrencilerine şifalı bitkileri tanıma anketi uygulamış, ancak tıp öğrencilerinin papatya, nane, adaçayı, kuşburnu gibi popüler olanların dışındakileri bilme durumlarının düşük olduğunu görmüştür.

Ağaçlara isimlerini çakmanın öğrencilerin bitki tanınırlığını arttırdığı yapılan deneme sonucu anlaşılmıştır. Ağaç tanınırlığı bakımından "Ön-Test" ile "Son-Test" sonuçları arasında belirgin ve anlamlı bir artış olduğu anlaşılmıştır. Bu durum öğrencilerin ağaçlara isimleri çakıldıktan sonra konuya dikkatini çektiğini, acaba benim bilemediğim bu ağaç ne ağacıymış? Şeklinde öğrenmeye güdülendiğini göstermektedir. En büyük artışın en az bilinen At Kestanesi ve Avize ağaçlarında olduğu tespit edilmiştir. "Ön-test"te en çok bilinen ağaç olan Zeytin'in ise en az dikkat çeken ağaç olduğu bu nedenle düşük oranda arttığı bu çalışmada tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni olarak Zeytin'i zaten biliyoruz şeklinde düşünüldüğü ve ismini öğrenmek için bir güdülemenin olmadığı tahmin edilmektedir. Bu sonuçları (Chavoshi, Milani,2013)'nin çalışmaları desteklemektedir. Çalışmada odunsu bitkileri tanımak için bir program geliştirilmiş ve daha önceden sisteme tanımlanmış olan bitkilerin özellikleri resim olarak verildiğinde, tür tespiti yapıldığı görülmüştür. Bir başka tanınırlık çalışması da Güler (2009)'in çalışmalarıdır. Bu çalışma da ekoloji temelli doğa eğitimlerinde bitkileri yerinde görmenin bitki tanınırlığını arttırdığını göstermektedir.

ÖNERİLER

- Okul bahçelerinin mini bir arboretumlara dönüştürülmesi,
- Bitki ve dolayısıyla çevre farkındalığı attırmak amacıyla "Ayın Ağacı ", "Mevsimin Ağacı" uygulamasının okullarda başlatılması,
- Seçilen ağacın tüm özelliklerini tanıtan broşürler hazırlanarak dağıtılması. Bu çalışmaların okullarda ve yeşil alanlarda uygulanması,
- Okul Bahçelerinde ve parklarda ağaçların Latince ve Türkçe isimlerinin yazılı olduğu tabelaların asılmasının sağlanması,
- İl Milli Eğitim Müdürlükleri ile işbirliği yaparak özel günlerde ve haftalarda Örn: Ormancılık haftası, Çevre haftası gibi dönemlerde ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin gruplar halinde bahçesi arboretum özelliğini taşıyan okullara gelip ağaçları görmelerini ve tanımlarını sağlayarak farkındalığın artırılması,
- Milli Eğitimle, okul aile birlikleriyle işbirliği yapılarak, okul bahçelerinin ağaçlandırılarak mini arboretumlara dönüştürülmesinin sağlanması,
- Doğa eğitim programları hazırlanarak okul bahçesi arboretum olan okullarda uygulama yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktürk, Z., Dağdeviren, N., Yıldırım, T., Yilmazer, A. Z., Bulut, F. G., Subaşı, B. (2006), Tıp Öğrencileri Bitkileri Ne Kadar Tanıyor?. Genel Tıp Dergisi. 16(3), s:101-106.
- Chavoshi, S.,H. Milani, M. R. A. (2013). Bulanık Mantığı Kullanarak Bitki Tanıma Sistemi. A XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri. 23-25 Ocak, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, S.783
- Cömert, M., Dinç, H. (2014). Şifalı Bitkilerin Gençler Tarafından Bilinirliği. Journal of Tourism and Gastronomy Studies. S. 2/3. Ss, 23-27.
- Çelik, A. (2012). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Açık Alan Kullanımı: Kocaeli Örneği. Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg. S.43 (1). Ss. 79-88.
- Güler, T. (2009). The Effects of Ecology Based Environmental Education on Teachers' Opinions about Environmental Education. Journal of Education and Science. Vol. 3
- Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi.15. Baskı. Nobel Yayın Dağıtım.Ankara.
- Karasar, N. (2007). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Uçar, İ. (2013). "Kavram-Çağırışım-Kelime" Bağlamında Bitki Adlarına Anlam Bilimsel Bir Yaklaşım. Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic. Volume 8. P. 2671-2683.
- Uçar, İ.(2013). Yetiştigi /Geldiği Coğrafya veya Etnik Adlandırmayla Oluşturulan Bitki Adları, Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks, Vol 5, No 1.
- Yıldız, K., Sipahioğlu, Y., Ş. M. (2002). Çevre Bilimi, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara
- Yılmaz, H., Yılmaz, M.A. (2009) Atatürk Üniversitesi Merkez Yerleşimi Odunsu Bitkileri. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi. S. 35 (1-2).

ÇALIŞMAYA AİT RESİMLER

PHENOMENOLOGY AMAZIGH CULTURE THROUGH MUSIC << A VAVA INOVA* >>

*Dr. Mounis Bekhadra**University of Tlemcen***Abstract**

Poured in a box blur identity and survey the local culture, ranging from the Roman invasion and ending with the French invasion, in addition to the worker's dominance audio language in exchange for writing contraction, which is the only way to carry the components of culture and development.

If in light of all these facts disparate which greatly influenced the yield of civilization of the Amazigh culture and the role of self-produced, came this search to the roles of technology and research to revive this culture and reformatted directing philosophical, through the application of the curriculum phenomenological guardian so that we can stand on the essences of origin of these culture through changing images and renewable, taking the famous Etude Amazigh any Eder model of philosophical analysis.

Keywords: A Vava Inova, Amazigh culture, Phenomenology, music, Maghreb in North Africa

Phénoménological meditation of the components of human heritage is an important philosophical requirement that cannot be ignored under any circumstances. The effects that man leaves as a conscious being for his general life and his past can be a fertile theoretical field for pure thought, with a view to understanding it accurately. If we open the archive of human consciousness, whether written or oral, we find ourselves in front of important intellectual and artistic epochs, which are delineated by emotional currents deep in the history of man, we know only what is clear from him and what he believes radiates the truth rather than the truth itself, which inevitably indicates that those The subjects - ideologically consumed in history - have imposed their objectivity on the self-conscious.

Among the most important cultural themes of the North African societies is the culture of the Amazigh communities in all its components, which have been far from being researched and contemplated for a variety of reasons, some of which are related to the nature of this culture per se, since it is a culture dominated by narrative and oral communication. Directly to the question of language and writing in Amazigh culture, and the reasons that made them locked for the moment began in their anthropological primitive without opening them to the potential of development and composition. And others, is due to the historical and volatile challenges faced by the Amazigh people, which are inextricably linked to the preservation of identity and their gains, in return for their indifference to development opportunities, since the element of renewal was not a frequent Amazigh culture.

AMAZIGH CULTURE: SIGNS AND IMAGES

Before talking about the Amazigh culture, the definition of culture and linguistic connotations, knowing that this concept has known a great difference between specialists on the control and determine the definition of a collector. "I do not know how many times I wished I did not hear

* This song comes from an Amazigh-Algerian musical legend, which is tens of centuries old. It tells the story of the Andalusian Sandrilla. Amazigh girl who works all day in the fields of olive.. Harvest fruits and plow the ground and to feed the livestock.. If the sun went back.. Back to the house.. Where you find her old father and younger brothers.. Knock the door in the old age.. How to open the door to someone does not know the name of the legend of the monster of the jungle to spend on his children.. Or shut the door in the face of the girl says that.. His image of an uncomfortable human position, located in any heritage. The myth intervenes to say that the father agreed with the girl to hit her bones that keep her voice.. If he heard the door opened for his daughter and the fruits of the bear.. When only.. Enter the house after the test and shelter to the old man's pyramid pyramid singing "fear monster Jungle Dad "The father asks her father to forgive him for not opening the door to her from the first step.

that damn word," Raymond Williams said. He notes his disappointment that its difficulty was challenging ordinary analysis, and Adam Cooper takes the same view to a large extent⁽¹⁾. He believes that the word is now overused so that it is better to cut it into its constituent units of beliefs, ideas, art and traditions rather than expecting to find a group of Common features of a common culture field⁽²⁾. If the (cultural) formula has achieved anything, it has grown rapidly. We live as we are told, in a cultural economy, where cultural policies are an important field of government activity constantly, with cultural diversity, pluralism, cultural participation and participation. The inner cities are constantly revived through cultural development, culture or cultural revival. A manifestation of the rehabilitation of contemporary citizenship.

Williams Raymond defined culture as a general process of mental, spiritual and aesthetic development⁽³⁾. And as a clear result of this process (actions and practices in mental activity, especially technical).

Culture was in its direct roots in the Latin (cultura), which indicates the process of refinement and care. It also includes the meaning of growth and development, which in its beginning is related to agriculture, as it indicates the process of plant conservation and thus has a direct relation to agriculture. The same is true for late scientific use, which refers to the apparent development of microorganisms and the growth of plant and animal cells and tissues. Culture refers to a certain method of growth - the tissue culture method, for example, or the chemical substance that is affected by growth.

In the twentieth century, the word culture became a general process of social development, when initially it served as a term that shared sites with the concept of civilization. Civilization as a criterion for material progress that appears in the patterns of industrial and technical production development. Culture on the other as the embodiment of a set of higher standards, can be referred to the components of material civilization.

Quite simply, intellectuals do not have a series of isolated views on a range of topics, and behind them there is usually a more comprehensive and coherent view of the world, in other words, a social vision. Like other human beings, intellectuals have a vision of some visual sense of how the world is going and the development of societies. The Amazigh society, like other societies, has all these material and non-existent elements in the life of people in a society, such as the ethics and customs that arise as a result of social interaction, and it takes a mandatory character to As well as the interrelations between people and cultural components. In this context, the Amazigh community contains various cultural elements produced by the Amazigh people and known in their history. The word "Tamazight" or "Tamazigh" refers to one of the living African languages, spoken by the Amazigh people of North Africa. Amazigh is an Afro-Asian language, according to specialists and archeologists, and has a metaphysical and spiritual character. Amazigh in the Berber language is the amazigh, which is called the Berber itself, a Tamazight female that is called Tamazight, which is called women and language. We often read about the Amazighs that they did not create a culture of their own. They are simply provisions lacking the contemporary anthropological vision that has revolutionized the field of culture, and because their culture was full of social traditions, political choices and tendencies, arts and crafts, types, music, dance, writing, Amazigh engineering, A generation, of poetry, stories, legends, songs and many parables, in addition to the language itself, and the unique signs of lexicography,

¹ طوني بينت، لورانس غروسير، ميغان موريس، مفاتيح اصطلاحية جديدة، معجم مصطلحات الثقافة والمجتمع، ترجمة سعيد الغانمي، المنظمة العربية للترجمة، بيروت ص 226

² قاموس الثقافة والمجتمع ص 226

³ المرجع نفسه، ص 226.

grammatical and derivative, cannot be excluded from the act of education and the phenomenon of culture.

Indeed, the Amazigh's have a culture of their own that has been inherited through the ages for thousands of years. It is difficult for the researcher to trace the stages of their development. In this regard, it should be noted that the Amazigh culture was not limited to what was inherited, but was always an open culture that was not closed to itself. The Amazigh culture has two aspects: one of them, which represents their inherited heritage, some of its elements remain almost frozen, where it still preserves the forms on which it originated the first emergence, such as architecture, decoration and tattoos, and the preacher holds in his existence patterns of evolution through the ages, but he managed to retain his character Amazigh language, literature and the arts, and the second division appears in what they have taken from other cultures such as the Phoenician, Latin, Greek and Arab Islamic and mix them with their local cultures, which was predominantly oral and oral as was the Greek culture in its early years as we explain in the following analysis.

PHENOMENOLOGY: RESEARCH ON THE ORIGINS OF CULTURES

The ultimate purpose of this topic is to instill the concept of phenomenology in the cultural and philosophical discourse and literature, to stand up to the question of the beginning of philosophy, and the process of the intertwining of logic with metaphysics, on the one hand, is the origin of phenomenology. What phenomenology wants is precisely to describe and understand the conceptual or ideal structures of the output of culture and knowledge, not to explain how knowledge occurs. Phenomenology is therefore a purely descriptive project, not a comprehensive answer to all questions⁽⁴⁾.

The function of phenomenology lies not in the precise description of objects and the exploration of phenomena with all their variations. But its real function is to examine after appearance and lighting on its internal structure and on the condition that it can, it thinks things within the limits of the pattern of gift or gift and validity and reasonable, says Crowell⁽⁵⁾.

Husserl's philosophy is at the forefront of contemporary philosophical thought, along with another set of prominent philosophic doctrines. However, the phenomenology of the phenomenological studies and their approach to various subjects in the Arab space was little, despite the wide range of phenomenological influence in many contemporary philosophical aspects.

Husserl has set a clear and far-reaching goal for his phenomenology, which is to establish philosophy as an accurate, holistic science, whose subject is abstract mental powers. This science stands at a higher level than other sciences and possible knowledge, and derive from it the certainty necessary for its survival as true human knowledge and knowledge⁽⁶⁾.

Husserl continued to emphasize that he came up with phenomenology to solve the conflict between realism and idealism and refused to take sides. He began to establish phenomenology as a holistic science, criticizing the natural position and the ideal position together, in order to advance to another neutral field beyond these positions. To address the problem of knowledge and its interpretation of the process of cognition and to clarify the mutual intentional relationship between the inner feeling and the outside world.

Phenomenon or phenomenon, is the main subject taught by the apparent doctrine, and take the apparent as a subject of research.

⁴دان زاهافي، الفينومينولوجيا والميتافيزيقا، مجلة فلسفات معاصرة ع4 2009 ص07.

⁵سماح رافع محمد، الفينومينولوجيا عند هوسرل، دراسة نقدية في التجديد الفلسفي المعاصر، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد ط1 2011

ص6.

⁶مرجع نفسه، ص07.

The philosophical meaning of the apparent in Western philosophy refers to the apparent events by the senses around which knowledge is generally known. The word in Greek philosophy was the subject of the changing sensory aspects, which stand in the face of the fixed mental faculties of any subject. Hence, the apparent knowledge of this meaning in the Greek era expresses an incorrect and uncertain knowledge in its dependence on the perception process on the senses. Reflecting on this text, we are emphasizing that it has emerged from a strong philosophic determination aimed at developing a comprehensive pattern of philosophy that elevates philosophy to the level of science, and to achieve the idealized image of philosophy in the form of thinking in order to achieve a scientific condition of philosophy⁽⁷⁾.

The source of Phenomenology refers to a phenomenological prescription, that it has been made in the context of Sophie, and has been indicative of a particular method in investigating and considering the phenomena of the universe in terms of their significance as the first reason⁽⁸⁾.

In this sense, the German mystic (FH Ottinger) used the concept of phenomenology in 1762, at the same time Johann Heinrich Lambert, working on phenomenology or what he called: the transcendental optics.

The purpose of Phenomenology(*) is also a new organon, but the transfer of the language of appearances into a language of true nature deriving its main concepts from the world of objects, distinguishing the right from the appearance in Lambert, which will be a prominent theme in the very core of metaphysics, which in turn raises the relationship of sense to the pure mind (Hume / Kant)⁽⁹⁾.

Phenomenology on the meaning of appearances, will be established as a preliminary study that provides principles for the disappearance of phenomenology at the core of metaphysics, and this is what Kant said specifically. Lambert's interest in this phenomenon is very important. On the one hand it gives metaphysics a monetary input, namely, general phenomenology, which deals with the metaphysical element of all facets resulting from the overlap of the principles of sense with the concepts of the pure mind during its activity.

This critical meaning, which will be required by the general phenomenology of both Lambert and Kant because it will meet the scrutiny of the face that Hegel set the question of starting in the style of philosophy, although the phenomenological purpose between Lambert and Kant and Hegel is different, because what this Hegel meant in the Phenomenology is different from which is concerned with Transcendental Cash. The concept of phenomenology is the purpose of knowledge, but the critique of the pure mind is what will replace the Transcendental Criticism in the place of general phenomenology. In this context, the concept of Phenomenology became part of philosophy in the early 1800s. Two years later Karl Reinhold published a study entitled "Elements of Phenomenology, Or explain the realism through its application to the phenomena" and then included in the book "contributions to the drawing of the case of philosophy, "tried to distinguish the apparent phenomena, that the work of experience, on the one hand is a sincere experience characterized by the apparent experience

⁷ Robert Brandon, Rolf-Peter Horstmann, Walter Jaesche, Terry Pinkard, Robert Pippin Ludwig Siep, La Phénoménologie de l'esprit de Hegel, Lectures Contemporaine Fondements de la Politique Presses Universitaires de France 2009 Paris p17

⁸ هيجل ، فنومينولوجيا الروح، ترجمة ناجي العونلي المنظمة العربية للترجمة ط1 2006 بيروت ص15.

* Phenomenology: The study of the status of a group of phenomena as reflected in the simultaneity or place, in contradiction to the abstract and fixed laws of these phenomena, either with the transcendental truths that they can be manifestations of, or with the normative critique of their legitimacy, is particularly discussed in our time on the Husserl method Himself.

⁹ Poul Ricoeur, A L'école de la Phénoménologie, Paris, Librairie, Philosophique J.Vrin 1993 P141.

or imagine it ⁽¹⁰⁾. In this book Reinhold argues that phenomenology is a pure philosophy in nature, and the new one here is the process of collecting the concept of phenomenology by experiment. Reinhold, however, has gone in the doctrine of naturalism, which Hegel will completely reject; that is the natural adherence to the experience.

But the important event here is the existence of the concept of phenomenology within the philosophical approach, especially with Reinhold as we have seen. Stability stabilized with Fischth when the second chapter of his article in the jurisprudence of science, (the jurisprudence of the phenomenon and the apparent 1804), which concludes the doctrine of science to Finnologia in the absolute, falls with the philosophy of the ego (Finnologia absolute), which means the absolute understanding of the antagonistic phenomenon of the Absolute ⁽¹¹⁾), Or rather to elevate the ego to the place of mysticism is the state of thinking on the one hand what is the absolute vision of the mind, which result from the objectivity of its own and without any medium, and in terms of the same phenomenon shows the pure mind ⁽¹²⁾.

These are the most important theoretical points of the emergence of the idea of Phenomenology until it reached Hegel, which became the main work of Hegel in order to develop a comprehensive pattern of philosophy despite the difficulty of building, which is due to the complexity of the levels from which Hegel looked at the dialectic of human knowledge, The text of Phenomenology of the Spirit reads that there is constant interference at every stage of the dialectic development of knowledge between three major lines of evolution: First: the objective construction of the world in its dialectical moments ⁽¹³⁾. Second: Total civilization or general culture in its historical formation. Third: individual awareness through his successive experiences. Every experience of individual consciousness represents a picture of the historical experience of human thought, to the extent that some have been able to put a conflict between the moments of evolution of consciousness in Phenomenology on the one hand, and between the chapters of his book History of Philosophy, which corresponds to this awareness in the field of cultural history on the other hand , And not what prevents us in Garaudy - from establishing another balance between the moments of the evolution of existence in the book of logic and the moments of awareness in the book Spirit Phenomenology.

AMAZIGH: REFLECTIONS ON A FORGOTTEN CULTURE

In the upper mountains of Jarjra and the plateaus of Setif; the Biskra River to the rocky mountains of Tasli where the blue peoples are located - the Tuareg peoples - populated by villages and human groups full of life, who want to stay near the nature that embraces them forever. The intensity of the elements of the changing nature, a relationship full of special sensations, especially in the time of the Amazigh people, or as is known in Algeria to the people of Kabylie. A relationship established by these peoples in their own cultures. Their chapters appeared in all aspects of the everyday life of the tribal man, in the style of dialogue and dress, in the ways of preparing food and parties, in the methods of raising animals, building houses and weaving wool.

Which enabled them to make their own distinction within the cultural space of the peoples of the Mediterranean. Its cultural history is stronger and clearer than its full-fledged history, where it helped us to continue naturally without noise compared to other peoples. Every part

¹⁰ هيجل، فنومينولوجيا الروح، مرجع سابق، ص18.

¹¹ هيجل، فنومينولوجيا الروح، ص19.

¹² المصدر نفسه، ص20.

¹³ محمد شفيق، ثلاثة و ثلاثين قرن من تاريخ الأمازيغ، الرباط 1988 ص54.

of its artifacts and every decoration of its decoration suggests an Amazigh era full of signs of the love of life. Amazigh people of nations that did not have a recognized memory, as long as memory is the explicit form of the autobiography of a people, despite their active role in the construction of the general history of the peoples of the region with multiple parties, in more than three thousand years ⁽¹⁴⁾.

Under the pressure of history, they are accustomed to forgetting the past, because reflecting on the past and re-stating its news, according to Moroccan scholar Mohamed Shafiq, produces nothing but boasting and some kind of confusion. Indeed, history can only be a science under strict control, ⁽¹⁵⁾ because proper scientific research requires the researcher to abandon all that is subjective and from all the weight of an authority in its research, thinking and even existence. In the attitude of the Amazigh people towards their past is a kind of nobility and dignity, and they keep it without prejudice to scratch, as if their tongue wants to say and let it be the past, because it is only a past, the words of people and their imaginations and stories crystallize their views and judgments, Or they were wrong, and perhaps today, they are the best nations in the ability to see the facts and explore the past of their time in an objective and transparent, their history has never been dependent on the history of the world *histoire du monde*, they did not adopt the option of counterfeiting and methods of decorating. The importance of the Amazigh culture is shown in its ability to explain its identity in its sympathy with the natural world and not to deny it to the teachings of the grandparents. Their children still shave their heads and their parents still wrap their bodies with the Bernos and eat couscous. The ancient Egyptians in the reign of Rakamas the Third called them the people of Mashush. The Greek historian Hekatoios mentioned the Amazighs in the sixth century BC as Mazyes⁸.

The Amazigh culture was an open culture that was not necessarily closed to itself, not because of the choice. Amazigh contributed greatly to the emergence of the great civilizations and cultures that followed the Mediterranean coast from the middle of the first millennium.

Hameem al-Ghamari, when he tried in the early fourth century of al-Hajri to oppose the Qur'an in the language of his forefathers, as did Saleh bin Tarif al-Barghawati al-Mahmoudi in the second century of migration ⁽¹⁶⁾. Some of its components are still frozen, preserving its first form, which originated long ago, such as architecture, decoration, textiles, tattoos and ornaments, and it was able to develop its features in line with time variables such as language Oral literature, dance and singing.

In order to analyze the depth of this culture in its evolutionary dimension, we will take from the music of the contemporary tribal artist Idir Idir in his world class «A Vava Inouva», since it was able to mingle between the cultural assets Berber striking in the foot that appear in its content and its multiple meanings, Which is determined in the type of music that accompanied the content.

This section consists of the following sections:

¹⁴ Marc Firro: *Histoire Sons Surveillance*, édition calmam- Lévy, paris 1985, p 15.

¹⁵ محمد شفيق، ثلاثة و ثلاثين قرن من تاريخ الأمازيغ، مرجع سابق، ص06

¹⁶ Gsell, *Les Berbers*, p49-50

Baba Inova

Please, Father Inova ... Open the door
 Uh, my daughter, I am afraid of the stranger
 I fear the monster of the forest, Father Inova
 Uh, my daughter is "strange" and I also fear him
 The sheikh is huddled in a solitary bernoise heats up
 And his son, who is concerned with the taste of living, recalls in his memory days ago
 The old woman weaving behind the textile machine knitting threads
 The children around her share memories of the days of time
 Please open my door to me
 Uh, my daughter, "strange".... I hit the wrist of your hand
 I fear the monster of the forest, Father Inova
 Uh, my daughter is "strange" ... and I also fear him
 The snow is behind the door and the tea is heated in the pot
 People are dreaming of the next spring
 The moon and the stars are still hidden
 Oak mat replace the willow mat
 The family together listen to the tales of time
 The family together listen to the tales of time
 Please Father Inova open the door to me

These poetic passages, which the Amazigh's have spoken for thousands of years, take us to the depth of humanity submerged in the vicissitudes of the medium in which it grows. It is nature, and it provides us with situations where one needs other beings. Which is tantamount to inviting members of the family not to trust what is outside the peace zone, outside the house of the forest monsters. The young girl who works all day in the fields of olive and walking behind the sheep in her hands a pothole, to come back in the evening dragging her tired trembling from the dark forest that wraps her wooden house for fear of monsters and the fierce she hears her wail close, rush to knock on the door beats fast and pleading her father Inova the old sheikh to open the door to her in a dialogue saying: Please Father Inova ... Open the door to me.

The old man, who represents human experience, does not bend behind the love of his daughter and his emotions for fear of his family members, who are inside the house and even opens the door cannot respond forest monster from his family, addressing the deep sadness that he is afraid of the stranger who is the unknown, he is the monster, : "Oh, my daughter," strange "my hands with your wrist, he asks Mehanna to hit her bracelets with each other to make sure of them, which is an indication of a clever human sign in avoiding the ferocity of nature that symbolizes the beast. Usually the Amazigh chooses to stay in the mountains and in the forest. Difficulty of the tract and access to water, since it cannot Yva The man of the tribe does not want the paradox of the cottage where he grew up, because his history remains a decree on the walls of his house in the footsteps of the paths of the legs between the trees, all of which are signs Remind him of his race and loyalty to the observations of the ancestors that the breeze of the mountains does not leave.

The distance between nature and man almost disappears in their melting into one experience, an experience full of life stories, and they always prefer to say the origins of stories that establish coexistence and love in their horizontal direction within the fabric of social relations under solid conditions, details of which are revealed in customs and traditions and ways of marriage, circumcision, Spring season. And in its vertical direction, between man and nature, because the Amazigh gives great respect to nature, which appears in its interaction and deep

sense with its phenomena. In his speech, he always invokes the images of nature in explanation and interpretation. They provide the Amazigh mind with images of the mythology and anthropology, and thus nature opens up the popular imagination to build the total of particles scattered on the skin of nature.

The influence of cultural nature on the general tribal thinking is reflected in its reliance on the collection of the components of life, and in taking its images as decoration on the pots and pieces of jewelry and textiles they wear. This is confirmed in the extension of nature's images in the depths of consciousness. The tribal experience can no longer be understood without evoking the perceptions produced by this experience of the material and its colors and sounds and variability, a sentence that is inhabited by the thought in the embrace of hardness. This connection is understood by the insistence of the girl on the continuous work in the fields that are the source of life, and at the end of the day quickly rush to her cottage to take shelter in it, an escape from the same field in which it operates, soon this field turns under the light that is the source of living to the exhaust of living. In the darkness, the life of this girl is formed between light and darkness, she sticks to her natural field, which quickly turns into a monster with the sunset. Within this controversy arise appointments in a purely natural medium.

The old man sitting inside his house does not want to open the door to his daughter, fearing the dark monster that surrounds his hut. He believes that his daughter has become part of the dark field that is headed in his name to open her door to absorb the rest of the light that radiates from the windows of the hut. Between the human dialogue of nature, giving life and removing it, and the resulting tension and attraction, highlighting the humanity of man, the old father with his strong emotions towards that being besieged by the darkness of nature outside the hut, being aware of the narrowness of the space in which it has become, the limited father clutching the wood door. He is attracted to his frightened daughter, and the horror of the terror of the dark field. He asks her to strike her bullshit until she is sure she is not the beast, it is the act of the triumph of reason on nature and the human experience of the steady noumas.

The father opens the door to his terrified daughter to embrace her family's longing. She knows that she survived the darkness of the night and no longer resided in the simple as she became inside the conscious herd that takes place within the fabric of loving bonds.

The girl in her safe house, she felt that she had moved from the world of nature, the donor of the blessings and the savage at the same time, to the world of creative will and freedom. She describes the old man in his throat as he warms up to the sound of the wind shaking the roof of the hut and his son, The son is still adhering to life and twisted ways of living to ensure that he stays among the mountains and near the rivers amid the olive trees. The distance from the old pyramid to the marginalized son is a distance created by the degree to which both man and nature have co-founded. It is a partnership between two synonymous beings, each trying to make the other within history - human history and natural history - history. Filled with the remnants of civilization and another history still maintains the laws of chance, from time to time surprise human. Is a dialectical relationship that grows stronger through the aggravation of its dialectics? In time, man emerges as a twisted worm on a branch of its infinite branches. The Amazigh self in its history has been filled with the elements of nature with its dense elements, the factor of heritage and the gains of history. The combination of these two factors in a single course has made this self-distinct in a state of perpetual sufficiency. It does not need anything that has no origins in one of these factors. In these characteristics, the Amazigh people in history have emerged as a self-sufficient people that does not listen to or learn from other peoples, And this is what made him a source of originality, since it is a people difficult to be seduced by a sign or modernity, it resides within itself reluctant to exit, advocating content

without form. He has made it indispensable to write, transport and reflect on the achievements of others. He has always raised the ideas of the civilizations of the Mediterranean without creating a civilization of his own, carrying and carrying his heritage.

The Amazigh's refusal to build fortresses and palaces, and to make the tools of the courtyard, is proof of his refusal to reside within these boundaries, since he is flat and unfocused as nature is. He is unlike the man of Farah who wanted to live forever inside his grave and his own buildings. Contrary to the Pharaonic spirit in history. His kingdom did not want to be an article as much as it wanted to be meaningful, and the celebration of the Amazigh light is a celebration of the triumph of meaning over matter.

The concept of time in Amazigh consciousness is a procedural concept made by the intuition that appears in memories. The tribes make their own time according to their dreams. Time is the time of the mind that understands things, it is the feeling of contentment with things and thus with the whole world, and the place is the imaginary point in which it is created within the points adjacent to me, through the sense of convergence that constitutes existence, and the existence arises from the feeling, .

In this song, the Amazigh girl comes to describe the state of nature and is engulfed in its long winter. She says, my daughter, the snow is falling behind the door and the tea drink is hot on the pot.

REFERENCES

- طوني بينت، لورانس غروسبير، ميغان موريس، مفاتيح اصطلاحية جديدة، معجم مصطلحات الثقافة والمجتمع، ترجمة سعيد الغانمي، المنظمة العربية للترجمة، بيروت ص 226
- دان زاهافي، الفينومينولوجيا والميتافيزيقا، مجلة فلسفات معاصرة ع 4ع 2009 ص07.
- سماح رافع محمد، الفينومينولوجيا عند هوسرل، دراسة نقدية في التجديد الفلسفي المعاصر، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد ط 1 2011 ص6.
- Robert Brandon, Rolf-Peter Horstmann, Walter Jaesche, Terry Pinkard, Robert Pippin Ludwig Siep, La Phénoménologie de l'esprit de Hegel, Lectures Contemporaines Fondements de la Politique Presses Universitaires de France 2009 paris p17
- هيجل ، فنومينولوجيا الروح، ترجمة ناجي العونلي المنظمة العربية للترجمة ط1 2006 بيروت ص15.
- Poul Ricoeur, A L'école de la Phenomenology, Paris, Librairie , Philosophique J.Vrin 1993 P141.
- محمد شفيق، ثلاثة و ثلاثين قرن من تاريخ الأمازيغ، الرباط 1988 ص54.
- Marc Firro: Histoire Sans Surveillance, édition calmam- Lévy, paris 1985, p 15.
- محمد شفيق، ثلاثة و ثلاثين قرن من تاريخ الأمازيغ، مرجع سابق، ص06
- Gsell, Les Berbers, p49-50

**YUGOSLAVYA SAVAŞ SUÇLARI MAHKEMESİ'NİN ARALIK 2017 KARARI:
BİR DEVİR KAPANIRKEN¹**

Prof.Dr. Alaeddin Yalçinkaya

Marmara Üniversitesi

alaeddinyalcinkaya@gmail.com

Özet

21 Aralık 2017 itibariyle Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi (ICTY), görevini tamamlamış ve bir devrin sembolü olarak kapanmıştır. ICTY, Bosna Savaşı ve bu süreçte yaşanan başta soykırım olmak üzere diğer savaş suçlarını yargılamak için BM Güvenlik Konseyi kararıyla, 1995’de ad hoc (hususî görevle) kurulmuş bir mahkemedir. Bu anlamda soykırım suçunu yargılama görevini de üstlenen ilk uluslararası mahkeme niteliğindedir. Yine BM Güvenlik Konseyi kararıyla Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi 1998’de kurulmuş olup bu da ad hoc mahkeme statüsündedir. Bu mahkeme ise Ruanda’da yaşanmış olan Hutsi soykırımı suçlularını yargılamaya, 2018 itibariyle devam etmektedir. Kuruluş tarihi dikkate alındığında Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi daha sonra olduğu halde soykırımdan yargılama ve insanlığa karşı işlenen suçun tanımı açısından ilk özelliği taşımaktadır. Buna göre, insanlığa karşı işlenen suçun herhangi bir sivil nüfusa karşı yöneltilmiş “yaygın veya sistemik bir saldırının parçasını oluşturması” unsuru açıkça belirlenmiştir. Daha sonra Roma Statüsü ile kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, bu ve benzeri hususî (ad hoc) mahkemelere ihtiyacı ortadan kaldırmış, bir bakıma savaş ve soykırım suçlarının daimi mahkemesi haline gelmiştir.

Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi, federasyonun dağılma sürecinde özellikle Sırp ve Hırvat görevlilerin/milislerin Müslüman Boşnaklara karşı işledikleri suçları yargılamış ve cezalandırmıştır. Bildiride mahkemenin kuruluş süreci, çalışma tarzı, kararları ve kararlara yönelik tepkiler ile genel olarak Uluslararası Hukuk, özel olarak ise savaş suçları açısından içtihatları ve katkıları değerlendirilecektir. Bu bağlamda doğrudan savaş suçlarını işleyenler cezalandırılırken BM/NATO/AB ülkelerinin bu süreçte açıkça teşvik/tahrik/ihmallerinin sorgulanmaması, BM Güvenlik Konseyi kararıyla silahları toplanan Boşnakların Sırp saldırılarına “amade” hale getirilişinin yargı konusu olmaması, dolayısıyla mahkeme görevini tamamlarken tetikçilere bu imkanı sağlayan uluslararası aktörlerin de bir bakıma temize çıkarılmış olması tartışılmaktadır. Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi’nde, cezalandırılması gerekenler arasında yer alan “soykırımı destek, teşvik” gibi cezayı gerektiren unsurların yargılama sürecinde sözkonusu olmaması, tartışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Öte yandan günümüz Bosna Hersek haritasının belirlendiği 1995 Dayton Antlaşması’nda mahkeme kararlarının, dolayısıyla o günkü etnik coğrafyanın temelinde yer alan suçların tespit edilmediği dikkate alınarak, Dayton’ın revize edilmesi gereği üzerinde durulmaktadır.

I.Dünya Savaşı’nın çıkma sebebinin Avusturya-Macaristan Veliht Prensi’nin Saraybosna’da öldürülmesi olduğu dikkate alındığında, Soğuk Savaş dönemi kapanırken yine Bosna’da yaşanan bu suçların yargılanması sürecinin Macaristan’da tartışılmasının ayrı bir anlamı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi, BM Güvenlik Konseyi, Savaş Suçları, Uluslararası Ceza mahkemesi, Srebrenitsa Soykırımı

FORMER YUGOSLAVIA WAR CRIMES TRIBUNAL’S DECEMBER 2017 DECISION: CLOSING A PERIOD

Abstract

As of 21 December 2017, the Former Yugoslav War Crimes Tribunal closed its mission and closed down as a symbol of the period. This was an ad hoc court with the decision of the UN Security Council to prosecute war crimes, mainly the Bosnian War and genocide. In this sense,

¹ Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından SOS-D-150218-0074 proje ile desteklenmiştir.

it is the first international court to undertake a criminal charge of genocide. A little later, the Rwandan War Crimes Tribunal was established, which is investigating the Hutu genocide in Rwanda as an ad hoc tribunal. Later, the International Criminal Tribunal, established by the Rome Statute, abolished the need for such courts and became a permanent court of justice for war crimes and genocide crimes.

The Yugoslav War Crimes Tribunal has convicted and punished crimes committed by the Serbian and Croatian commanders against the Muslim Bosniaks during the dissolution of the federation. The presentation will assess the reaction of the court to its constitutional process, its working style, its decisions as well as its case law and its contribution to international law in general and war crimes in particular. Despite the punishment of genocidal commanders in this context, it is examined whether the openness of the UN/NATO/EU countries or international organizations is not questioned and the Bosnians, whose weapons are collected by the UN Security Council's resolution, are "ready" for Serbian attacks. It is therefore argued that the international actors who provided this opportunity to the shooters, while completing the task of the court, have been removed from the appeal. In the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, it is the main axis of the debate that the elements that require punishment such as "genocide support, encouragement" which are among the punishment should not be mentioned in the proceedings. In the context of this Convention, it is the main axis of the debate that the elements that require punishment such as "genocide support, encouragement" which are among the punishment should not be mentioned in the judicial decision. On the other hand, the 1995 Dayton Treaty was prepared taking into account the ethnic map of that day. But the court has come to the conclusion that the map was the end of ethnic cleansing. In this case, the treaty must be revised in favor of the Bosniaks in the light of court decisions. Considering that the cause of the I. World War is the killing of the Austrian-Hungarian Prince in Sarajevo, it will have a different meaning in discussing the process of the prosecution of these crimes in Bosnia in Hungary when the Cold War era is over.

Keywords: Yugoslav War Crimes Tribunal, UN Security Council, War Crimes, International Criminal Court, Srebrenica Genocide

GİRİŞ

Yugoslavya'nın dağılması sürecindeki çatışmalarda, başta soykırım olmak üzere savaş suçlarını yargılamak ve cezalandırmak üzere BM Güvenlik Konseyi kararıyla BM bünyesinde Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY) kurulmuştur. Ad hoc (özel ve geçici) statüdeki bu mahkeme Aralık 2017 itibarıyla görevini tamamlayarak kapanmıştır. Genel olarak Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Yargı, özel olarak savaş suçlarının yargılanması konusunda önemli bir aşama ve kazanım durumundaki bu mahkemede Yugoslavya'nın dağılması sürecinde suçluları yargılamıştır. Bu kapsamda Sırlar ve Hırvatların yanında Arnavut veya Boşnaklardan da yargılananlar olmuştur. Bununla beraber başta Soykırım Sözleşmesi olarak üzere ilgili ceza düzenlemelerinde yer alan, doğrudan işlenen suç bir şekilde yardım, destek, teşvik gibi katkısı olanların yargılama sürecine dahil olmaması, mahkeme kararlarının en tartışılır yönünü oluşturacaktır.

Stratejik bakımdan Orta Doğu veya Kafkaslar gibi Avrasya'nın hassas ve önemli bir bölgesini oluşturan Balkanlardaki gelişmeler, genellikle bölge dışı güçlerin etkisi ve sorumluluğunda yaşanmıştır. Bu bağlamda I. Dünya Savaşı'na yol açan Avusturya-Macaristan Veliht Prensi'nin Saraybosna'da öldürülmesi, bölgenin jeopolitik önemi açısından son derece önemlidir. II. Dünya Savaşı'nın da önemli çatışma bölgeleri arasında yer alan bölgede, savaş sonrası en önemli gelişmelerden biri şüphesiz Yugoslavya'nın federal bir cumhuriyet halinde yeniden kurulmasıdır. Tito'nun kişiliği ve siyasetinin son derece önemli olduğu bu dönem, ölümüyle

kapanmış ve federasyon çatırdamaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin de dağılma sürecine girmesiyle Yugoslavya'daki etnik temelli çelişkiler boy göstermeye başlamıştır. Kargaşanın temelinde tarihi iddialar, irredentist yaklaşımlar, bir etnik grubun çoğunlukta olduğu bölgede diğerlerinden de az çok bulunması gibi etnik haritanın çıkmazları yer aldığı halde bölge dışı güçlerin bu çelişkileri beslemesi, desteklemesi, kendi çıkarları doğrultusunda çatışma süreçlerinin öğeleri haline getirmesi, her dönemde izlenmiştir. Bu bağlamda eski Yugoslavya'dan 1991'de bağımsızlığını ilan eden ilk devletin, Yugoslavya'nın en batısında bulunan Slovenya olması tesadüfi değildir. Ardından aynı yıl içinde Makedonya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bosna-Hersek 1992'de bağımsızlığını ilan etmiş, 1993'te ise Sırbistan-Karadağ Federasyonu, Yugoslavya Halk Cumhuriyeti adıyla oluşturulmuş, böylece bir süre daha Yugoslavya ismi kullanılmıştır. Karadağ, 2006'de sözkonusu federasyondan dolayısıyla Yugoslavya'dan ayrılmıştır. Kosova ise farklı bir statüde olduğu halde özellikle ABD'nin desteği ile 2008'de bağımsız bir devlet haline gelmiştir. 30 Eylül 2009 itibariyle Yugoslavya ismi kaldırılmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında, Yugoslavya'nın dağılışı sürecinde başta Almanya olmak üzere Avrupa ve diğer batılı güçlerin genellikle kiliseler arasındaki çatışmalar üzerinden etkinlik kurma stratejileri çok daha belirgin hale gelmiştir. Öte yandan Srebrenitsa soykırımında olduğu gibi genel olarak Hıristiyan dünyasının Avrupa'nın ortasında bulunan Bosna-Hersek'e, yani Müslüman ağırlıklı bir devlete tahammülsüzlüğü, Sırbaların ve Hırvatların Müslüman katliamına bir şekilde destek ve teşvikleri, iç savaşın her aşamasında görülmüştür. Sözkonusu soykırımının BM Barış Gücü denetimi bölgesinde yaşanması, bu aşamaya gelirken diplomatik tedbirlerin, bir bakıma bu soykırımını garanti edecek şekilde alınması, zamanında uyarıların dikkate alınmaması, önde gelen batılı ülkelerin ve yöneticilerin de bu soykırımında ve diğer savaş suçlarında katkılarını ortaya koymaktadır. Bununla beraber yargılama sürecine, sadece bilfiil savaş suçu işleyenler (bir anlamda tetikçiler) konu olmuş, ancak bunları destekleyen, teşvik eden, herkesin önceden sezdiği felaketlerin ortaya çıkmasına karşı sessizliği tercih edenler, ICTY'nin kapanması ile bir bakıma beraat ettirilmişlerdir (temize çıkarılmışlardır.)

Belirtilen gerçekler ışığında, mahkemenin kuruluş süreci, çalışma tarzı, verdiği kararlar burada özetlenmektedir. Yugoslavya iç savaşa giderken BM'in Müslümanlara karşı soykırım yolunu açan karar ve uygulamaları ile bu süreçte sorumluluğu bulunanları sözkonusu mahkemede veya bunun görevini sürdüreceği olan başta Uluslararası Ceza Mahkemesi olmak üzere benzeri zeminlerde yargılanması gereği üzerinde durulmaktadır. Öte yandan 1995 Dayton Antlaşması'nın oturduğu zeminin, katliam, sürgün, imha vb. etnik temizlik sonrası oluşan harita olduğu dikkate alındığında, bu sözleşmenin mahkeme kararlarında belirtilen gerçekler ışığında gözden geçirilmesi gündeme getirilmektedir.

ESKİ YUGOSLAVYA SAVAŞ SUÇLARI MAHKEMESİ

Savaş suçları kapsamında kurulan Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri, galip devletlerce (ağırlıklı olarak ABD) kurulan, yine örneğin Almanya için daha çok ABD kontrol bölgesindekilerin yargılandığı bir mahkemedir. Yargılama sürecinde suçun ve cezanın tanımı konusunda mahkeme içtihatları önemlidir. Bu bağlamda soykırım ve savaş suçları konusunda 1948 Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi yanında İnsancıl Hukuk kapsamında 1949 Cenevre sözleşmeleri ile bunların devamı niteliğindeki mutabakatlar bulunduğu halde sözkonusu suçların yargılanması konusunda örnek uygulamalar son derece kısıtlıdır. Bu gerçekler ışığında ICTY, tanımlanmış suçlar ve cezaları dikkate alarak yargılamayı gerçekleştirmesi bakımından Uluslararası Hukuk'ta ilklerden olup bu yönüyle Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi ile birlikte bu alanda kalıcı mahkeme olarak kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne öncülük etmiştir (Alpkaya, 2002).

21 Aralık 2017 itibarıyla Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi (ICTY), görevini tamamlamış, bir devrin bir bakıma muhasebe raporunu yayınlayarak kapanmıştır. ICTY, Bosna Savaşı ve bu süreçte yaşanan başta soykırım olmak üzere diğer savaş suçlarını yargılamak için BM Güvenlik Konseyi kararıyla, 1995’de ad hoc (hususî görevle) kurulmuş mahkemedir. Bu anlamda soykırım suçunu yargılama görevini de üstlenen ilk uluslararası mahkeme niteliğindedir. Yine BM Güvenlik Konseyi kararıyla Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi 1998’de kurulmuş olup bu kurum da ad hoc mahkeme statüsündedir. Bu mahkeme ise 2018 itibarıyla Ruanda’da yaşanmış olan Tutu-Hutsi çatışması sürecindeki soykırım suçlularını yargılamaya, devam etmektedir. Kuruluş tarihi dikkate alındığında Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi daha sonra olduğu halde soykırımdan yargılama ve insanlığa karşı işlenen suçun tanımı açısından ilk özelliği taşımaktadır. ICTY daha önce kurulduğu halde, suçluların yakalanıp yargıya teslim edilmesi sürecinde yaşanan zorluklar yüzünden yargılama daha geç başlamış ve davaların tamamı daha erken sonuçlanmıştır. Ruanda mahkemesinin daha ilk yıllarda verdiği kararlara göre, insanlığa karşı işlenen suçun herhangi bir sivil nüfusa karşı yöneltilmiş “yaygın veya sistemik bir saldırının parçasını oluşturması” unsuru açıkça belirlenmiştir (Özkan, 2014: 487). Daha sonra Roma Statüsü ile kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, bu ve benzeri hususî mahkemelere ihtiyacı ortadan kaldırmış, bir bakıma savaş ve soykırım suçlarının daimi mahkemesi haline gelmiştir.

Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi, BM Güvenlik Konseyi’nin 25 Mayıs 1993 tarihli ve 827 sayılı kararıyla kurulmuştur (Resolution 827). Karar eski Yugoslavya’da başlayan iç savaş sürecini, konuyla ilgili konseyin önceki kararlarını özetledikten sonra özellikle Bosna-Hersek’te yaşanan yaygın şiddet olayları ile uluslararası insancıl hukuk ihlallerini, bu kapsamda toplu katliamları, kitlesel cinayetleri, örgütlü ve sistemli gözaltılar ile kadınlara tecavüzleri, nihayet “etnik temizliği” vurgulayarak buna karşı tedbirler alınması gerektiğini belirtir. Bosna savaşı sürecinde yaşananların BM Şartı’nın VII. Bölümü’ne göre uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği vurgulanır. Bu şartlar altında sözkonusu suçların önüne geçmek ve suçluları adalete teslim etmek üzere etkili tedbirlerin alınmasının gerekli olduğu sonucuna varılır. Bu kapsamda geçici bir mahkemenin kurulmasına karar verilir. Mahkemenin statüsü, 14.12.1995 tarihli Dayton Antlaşması ile de tanınmış, böylece uluslararası hukuktaki statüsü tahkim edilmiştir (Doğan, 2016: 518). Dayton anlaşmasındaki sözkonusu madde, Dayton’ın mahkeme kararları ışığında masaya yatırılmasına farklı boyutuyla gerekçe oluşturmaktadır.

Nurnberg ve Tokyo mahkemelerinden sonra, fakat onların oldukça ötesinde bir bakıma ilk Uluslararası Ceza Mahkemesi durumundaki ICTY, geçen 24 yıl zarfında 161 davaya bakarak 90 kişiyi mahkum etmiş ve 19 kişinin beraatine karar vermiştir. Bu süreçte 4650 şahidi dinleyen mahkeme savaş suçları yanında soykırım hukuku açısından belirli bir içtihat oluşturma süreci başlatmıştır. Buna karşın BM Güvenlik Konseyi’nin adil olmayan üyelik ve karar sistemi önemli ölçüde ICTY’ye de yansımış, kuruluşunda olduğu gibi son kararlarında da tartışmaların odağında yer almasına neden olmuştur. 29 Kasım 2017’de mahkemenin son duruşmasında hakkındaki 20 yıllık hapis cezası kararının yüzüne karşı okunmasından sonra mahkeme huzurunda ve kameralar önünde Hırvat General Lobodan Praljik’in “Praljik suçlu değildir” şeklinde bağırmasından sonra siyanür içerek intihar etmesi tartışmalara sembolik bir anlam katmıştır. Belirtmek gerekir ki soykırım ve savaş suçları işleyenlerin “beklemedikleri şekilde” yargılanıp cezalandırılmalarına karşın onları bu eylemlerde açıkça destekleyen, yönlendiren, hatta teşvik edenlerin yok sayılması intiharla sembolleşen protestonun temelini oluşturmaktadır. Bununla beraber mahkemenin soykırım ve diğer savaş suçlarından mahkum ettikleri dikkate alındığında bundan sonra bu tür suçları işleme aşamasındakilerin çok rahat davranamayacakları, yetersiz de olsa Uluslararası İnsancıl Hukuk’un, bir anlamda siviller konusunda Savaş Hukukunun fonksiyonel hale geldiği ve ICTY ile yeni bir dönemin başladığı bir gerçektir.

ICTY'nin görevde kaldığı süre içinde yargıladığı ve mahkum ettiği kişiler ile bunların mahkumiyet nedenleri kısaca şöyledir:

MAHKEME SÜRESİNCE GÖRÜLEN BELLİ BAŞLI DAVALAR VE KARARLAR

ICTY'nin görevde kaldığı süre içinde yargıladığı ve mahkum ettiği kişilerle ilgili genel bilgiler şöyledir:

- Mahkeme 161 kişi hakkındaki suçlamaları dikkate alarak yargılama süreci başlatmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Alman savaş suçluları için 1945'de kurulan Nürnberg Mahkemesi öncesinde Berlin'de toplam 24 kişi suçlandı, Nürnberg'de yargılananların sayısı ise toplam 185'tir. Benzer şekilde 1946'da kurulan Tokyo Savaş Suçları Mahkemesi'nde ise toplam 25 kişi yargılanmıştır (Doğan, 2016: 515). Bu rakamlar, şartlar ve hukuki altyapı farklı da olsa ICTY'nin faaliyet kapsamı hakkında fikir vermektedir.
- V. Coric, R. Daradžić, R. Mladić, M. Peković, J. Prlić, B. Pusić, M. Stanisij, B. Stojić ve S. Zupljanin'den oluşan dokuz kişi, ciddi Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlallerinden dolayı BM tutuklama biriminde gözaltındadır.
- 161 sanık için gerekli işlemler sonuçlanmış olup bunlardan 90'ı mahkum edilmiştir. 7 sanığın yargılaması diğer mahkemelere aktarılmayı beklerken 16'sı aktarılmıştır. Yargılanıp mahkum edilen 56 sanık cezalarını tamamlamış durumdadır.
- 9 sanık yargılama veya cezaevi sürecinde iken hayatını kaybetti. Bunlardan en ilginç, mahkemenin son duruşmasının gerçekleştiği 29 Kasım 2017'da hakkındaki 20 yıl hapis cezası hükmü yüzüne okunduktan sonra mahkeme huzurunda zehir içerek intihar eden Hırvat General Slobodan Praljak'tır. Yargılama sürecini ve hakkındaki cezayı protesto anlamına gelen bu tür bir intihar, Boşnak mağdurlar açısından bir nevi teselli olduğu gibi ICTY açısından da sembolik anlam taşımaktadır.
- 37 kişi iddianameden çıkarılmış veya yargılama sürerken hayatını kaybetmiştir. Bunlardan en ilginç Yugoslavya'nın son devlet başkanı ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Milošević olup mahkemeye gönderildikten sonra yargılama süreci devam ederken hayatını kaybetmiştir. Yargılama sürecinde hayatını kaybeden Milošević'in aynı zamanda Dayton antlaşmasının mimarlarından olduğu, dolayısıyla 1995'de imzalanan antlaşmanın, savaş suçluları ve onların tehditleri gölgesinde gerçekleştiğini belirtmek gerek.
- Radovan Karadžić, Ratko Mladić ve Vojislav Seselj, hakkındaki hükme razı olmayarak temyize başvurmuştur ki mahkemenin görevi sona erdiğinden temyiz işlemlerini Uluslararası Ceza Mahkemesi yürütecektir.
- 19 kişi suçsuz bulunmuştur. Bunların önemli bir kısmı bir şekilde yargılama sürecine dâhil edilen Müslümanlardır. 13 kişi ise ulusal mahkemeye başvurmuştur.
- Jovica Stanisij ile Franko Simatović ise Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yeniden yargılanacaktır.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde önemli bir kısmı Müslümanlara karşı işlenen soykırım ve savaş suçları olmak üzere kısmen Hırvatların ve Sırp'ların birbirlerine karşı suçlamalarının sözkonusu olduğu yargılama sonucu verilen ve uygulamaya geçen mahkumiyet kararları, kapsam ve ceza bakımından tartışmalı olmakla birlikte Uluslararası Hukuk uygulamalarında ilklere aittir. Bir kısmı yargılama sürecinde veya hapiste cezasını çekerken ölen, önemli bir kısmı mahkumiyet kararının gereği hapiste bulunanların tamamına yakını Sırp veya Hırvat devlet adamları ve komutanlardır. Bununla beraber Sırp'ları ve Hırvat'ları, bu suçları işlemeye teşvik eden, destekleyen, her fırsatta tahrik eden güçlerin siyasi önderleri veya yetkilileri hiçbir şekilde yargılanmamış ve cezalandırılmamıştır. Aslında Hırvat General Praljak'ın intiharının bir gerekçesi de bu "körlük"

olmuştur. Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere sadece bu suçlu işleyenlerin cezalandırılması ile iktifa edilemeyeceği konusuna geçelim.

SOYKIRIM, SAVAŞ SUÇLARI VE KARARLARIN TAHLİLİ

Jus Cogens (taraf olmasa da uyulması zorunlu sözleşme) statüsünde kabul edilen 1948 tarihli Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi, 3. Madde, bu kapsamda cezalandırılması gereken eylemleri saymaktadır. Buna göre, 2. Maddede tanımlanan “.. ulusal etnik, ırksal veya dinsel bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen ... (a) gruba mensup olanların öldürülmesi, (b) grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi, (c) grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarının kasten değiştirmek, (d) grup içindeki doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; (e) gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek” eylemleri, 3. Maddenin ilk fıkrasına (a) göre cezalandırılması gerekmektedir. Ancak aynı maddenin izleyen fıkralarına göre “.. (b) soykırımı bulundurulması için işbirliği yapmak, (c) soykırımı bulundurulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak, (d) soykırımı bulundurmaya teşebbüs etmek, (e) soykırımı iştirak etmek” eylemleri de soykırım kapsamında cezalandırılması gereken eylemlerdir (Gündüz, 2013: 500).

Tito'dan sonra Yugoslavya'nın başına geçen Milošević “Büyük Sırbistan” politikalarıyla federasyonu dağılma aşamasına getirmiştir. Bu süreçte önce Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Sürecin dışında kalması mümkün olmayan Bosnalı Hırvatlar, Hırvatistan'ın da desteği ile Temmuz 1992'de “Hersek-Bosna Hırvat Cumhuriyeti'ni kurmuş ve Boşnaklarla birlikte Sırlara karşı ortak mücadele kararı almışlardır. Esasen Bosna-Hersek'in bu aşamaya gelmesinde Nisan 1992'de Sırbistan ve Karadağ'ın Yugoslav Federal Cumhuriyeti ile dağılmakta olan federasyonu sahiplenme stratejileri etkili olmuştur.

Bosna'daki Hırvatlar ile Boşnakların anlaşmazlığa düşmesi ile çatışmalar başlamış, bu durumdan Sırlar yararlanmak istemiştir. Sırların etnik temizlik uygulamalarından kaçmak isteyen yarım milyon civarındaki Yugoslavyalıya karşı Avrupa ülkeleri ortak politika izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda BM Mülteciler Yüksek Komiserliği 12 Ağustos 1992'de zor durumdaki 28.000 Boşnak mülteciyi kabul etmeyerek Sırları, etnik temizlik yolunda cesaretlendirmiştir. Mülteci sorununa karşı batılı devletler başta Saraybosna ve Srebrenitsa olmak üzere Gorajde, Tuzla, Zepa ve Bihac'ı güvenli bölge ilan ederek çatışmalardan kaçan çoğunluğu Boşnak kadın, çocuk ve diğer sivilleri “koruma altına” almışlardır. Bir bakıma ülkenin diğer kısımlarındaki Müslümanları, toprağını terkederek bu bölgelerde toplanmasını sağlamıştır.

Yaşanan gelişmeler üzerine BM barış gücünün güvenliği temini garantisi ile bölge halkının silahları toplanmıştır. Bununla beraber Bosna-Hersek'teki Sırların aynı zamanda Sırbistan ile komşu olduğu, silahsız Boşnaklara karşı onların silahlanmasının çok kolay olacağı hesaba katılmamıştır. Benzer durum Hırvatlar için de sözkonusu idi. Rusların da aynı zamanda Ortodoks olan Sırlara bu yöndeki destek ve teşvikleri ile Temmuz 1995'de General Mladić komutasındaki Sırlar, BM Barış Gücü'nü bir şekilde devre dışı bırakarak “Güvenli Bölge” kabul edilen alandaki sivillere soykırım uygulamıştır. Her ne kadar Ağustos 1995'de harekete geçen NATO güçleri Sırp hedefleri vurmuş olsa da soykırımına maruz kalan, tecavüze uğrayan, çocuk pazarlarından kime satıldığı bilinmeyen Müslümanlar açısından savaş suçları işlenmiştir (Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi). Bu süreçte öncelikle BM bünyesindeki güçler, diplomatik ve askeri görevliler ve politikacılar yargılanmamıştır.

1992-1995 arasında süren iç savaşta katliam, işkence, tecavüzün en çirkin örnekleri birçok bölgede yaşanmıştır. ICTY sürecinde dinlenen şahitler ve yargılanan tutuklular hakkında, bu kapsamdaki deliller ve raporlar oldukça zengindir. Hemen her aşamada bu suçları işleyenler, daha çok Sırlar ile Hırvatlar olduğu halde çeşitli şekilde bunlara destek olan, hatta bir şekilde teşvik eden Avrupa güçleri ile BM Güvenlik Konseyi üyeleri bulunmaktadır. Bu bağlamda

Güvenlik Konseyi kararı ile Müslümanların silahlarının toplanması ve bölgede güvenliği sağlamakla görevli Hollandalı barış gücü askerlerinin silahsız Boşnakları, Sırlara teslim etmesi Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi'nin 3. Maddesine göre açıkça soykırım kapsamında cezalandırılması gereken eylemlere girmektedir. Belirtmek gerekir ki bütün ayrıntılarıyla Sırların bu katliamda arkasında Hollandalı barış gücü askerlerinin bulunması yüzünden, Hollanda toplumunun âdeta travma içinde olması başta komuta kademesi olmak üzere sözkonusu barış gücü askerlerinin yargılanmasını engellemek için yeterli değildir (Van de Bildt, 2015). Bir şekilde buradaki sorumluların sözleşme hükümlerinden "kaçırılması" bundan sonra yaşanabilecek benzer olaylar açısından içtihat haline gelebilecektir.

Sırların planları çok iyi bilindiği ve bu katliam sürecinin işlediği dönemde dahi her aşama bazen günlerce, haftalarca sürmüş ancak Müslümanlar silahsızlandırıldığı halde saldırgan Sırlara karşı tedbir alınmamıştır. Bu bağlamda dönemin Hollanda Dışişleri Bakanı Joris Voorhoeve'nin açıklamaları son derece önemlidir (Hollandalı Bakan, 2015):

" BM, Srebrenitsa'da hava desteğine izin vermiş olsaydı, kitlesel katliamların önüne geçilebilecekti. .. Fransa, İngiltere ve ABD arasında Mayıs 1995'de imzalanan gizli bir anlaşma nedeniyle Srebrenitsa'ya hava desteği verilmedi... Londra, Paris ve Washinton yönetimi ile NATO hava gücünün Bosnalı Sırlara karşı kullanılmaması konusunda anlaşmaya varıldı. Anlaşma, kamuoyundan gizli tutuldu.. Srebrenitsa'ya yönelik Sırp saldırısı 6 Temmuz 1995'de başladı. Dutchbat Komutanı Ton Karremnas'ın hava desteği talebi, BM tarafından her seferinde geri çevrildi. Srebrenitsa 11 Temmuz 1995 günü düştü... Sırp birlikleri 8 binden fazla Boşnak erkeği ve erkek çocuğunu öldürdü.. BM'nin hava desteğini vermemesinin mantıklı bir açıklaması bulunmamaktadır. Bunun gerekçesini kendime bile açıklayamıyorum.. BM önemli bir hava desteği vermiş olsaydı, büyük sayıda kurban ölümden kurtarılabilirdi.. NATO'nun Sırp saldırılarından haberdar olduğu, ancak bunu Hollanda'dan sakladığı iddiaları, artık açıklığa kavuşturulmalı... "

Öte yandan Hollandalı BM Barış Gücü Komutanı Karremans ise Sırların saldıracağını, BM'nin kasten hava gücü vermeyeceği konusunda "bu gerçeği biliyordum ama ispat edemiyordum" dedikten sonra sözkonusu katliam sırasında karşısına çıkan "politik çıkarlarla mücadele ettiğini" vurgulamıştır. Ülkesine ve askerlerine yönelik suçlamalar karşısında ise Hollanda hükümetinden, ABD'nin elindeki gizli belgeleri istemesini talep etmiştir. Bunun gerçekleşmemesi halinde ABD mahkemelerine şahsen başvurarak konunun aydınlatılması için çaba sarfedeceğini eklemiştir. 2018 başı itibarıyla ICTY'nin görevi sona erdiği halde gerçekleşen savaş suçlarının arkasındaki güçlerle ilgili 2015'de birinci derecedeki sorumluların gündeme getirdiği konuda bir gelişme bilinmemektedir. Esasen bunu araştırmak sadece Hollanda Hükümeti veya yetkililerin görevi olmayıp öncelikle ICTY veya bundan sonra ICTY'den arta kalan süreci yürütecek olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin görevi ve yetkisi dahilindedir. Bu süreçte başta Türkiye olmak üzere insanlığa karşı suçların önlenmesine karşı hassasiyeti olan her ülke, suçluların yargılanıp cezalandırılması için diplomasi yollarını kullanmalıdır.

MAHKEME KARARLARININ TERCÜMESİ: DAYTON, BOŞNAKLAR LEHİNE REVİZE EDİLMELİ

ICTY'nin yukarıda özetlenen çalışma tarzı ve kararları sonucu dikkate alındığında bu çalışmanın odaklandığı, siyasi harita ve tarihi gerçekler ile hukuk kapsamında cezalandırılması gerekenler bakımından son derece önemli iki konunun eksik kaldığı görülmektedir. Soykırımı bizzat işleyenleri, özellikle lider kadrosunu tutuklaması, yargılaması, cezalandırmasındaki başarısı, mahkeme sürecinin olabildiğince çağdaş yargılama usullerine riayet etmesi, bu süreçte görüldüğü kadarıyla objektif usullere uyum dikkate alındığında savaş suçları açısından ilklerden olma özelliği son derece önemlidir. Örneğin Bosnalı Sırp komutan Ratko Mladić'in aralarında soykırım, zulüm, imha, cinayet, tecavüz, savaş suçu ve insanlığa karşı suç olmak üzere toplam

11 ayrı suçtan müebbet hapis cezası almıştır. Aynı mahkeme tarafından yine Bosnalı Sırpların o dönem lideri Radovan Karaciç 40 yıl hapse mahkum edilmiştir. Boşnaklara yönelik katliamın bu iki sembol liderin dışında belirtilen diğer mahkumiyet kararları, hayatta kalan Boşnakları bir nebze de olsa rahatlatmıştır. Nitekim Bosnalı hukukçu Refik Hodziç, AP muhabirine verdiği demeçte “Mahkeme, siyasi ve sosyal söylemimizde suçun cezasız kalması anlayışına karşı bizim adımıza çok önemli bir iş başardı. Bu kurumun tam da olması gerektiği zamanda hayata geçmesinden dolayı çok şanslıyız” demiştir (Srebrenitsa, 2017).

Mahkemenin eksik bıraktığı, bir anlamda bundan sonraki süreçlerde tamamlanması gereken konulara gelince, bunlardan birisi yukarıda kısaca temas edildiği üzere Uluslararası Hukukun ve evrensel hukuk ilkelerinin gereği olarak suçu işleyenlerle birlikte bu suça teşvik eden, yardım eden, destek verenlerin de cezalandırılmasıdır. Bu anlamda Sırpların ve Hırvatların arkasında yer alan ABD, Avrupa, Rusya ve diğer devlet ve örgütler bünyesindeki sorumlular da yargılanmalıdır. Ancak bu şartlarda hukukun tam olarak gerçekleşmesi mümkün olabileceği halde, uygulamada siyasi veya hukuki zorluklarla karşılaşılabilme ihtimali yüksektir. Bununla beraber bu süreçte suça katkısı son derece açık olan kişilerin, hangi devlet ve kurumdan olursa olsun hiç değilse Uluslararası Ceza Mahkemesi bünyesindeki savcılık tarafından ön soruşturmaya tabi tutulması, Uluslararası Hukuk’un gelişmesi, bundan sonra bu tür suçları teşvik ve desteği önleme açısından önemlidir.

Mahkemenin eksik bıraktığı, daha doğrusu uluslararası topluma havale ettiği asıl görev ise, kararlar dikkate alındığında Boşnaklara uygulanan katliam, sürgün, nüfus operasyonları sonucu Dayton Anlaşması’ndaki zemin Sırplar ve Hırvatlar lehine geniş kurulmuştur. Dayton’ı imzalayan üç liderden bir olan Sırbistan Cumhurbaşkanı hakkında, sözleşmeyi imzalamasından kısa bir süre önce işlediği savaş suçları yüzünden yargı sürecinin başladığını tekrar belirtelim. Dolayısıyla Dayton’ın esas aldığı etnik coğrafya hukuksuzluğa dayanmaktadır. Bu hukuksuzluk mahkeme kararıyla tespit edilmiştir. Kararlar dikkate alınarak sözleşmenin revize edilmesi, yerlerinden sürülen, Srebrenitsa’da ve diğer bölgelerde katledilen, katliam dışında açlıktan, hastalıktan, yol meşakketlerinden dolayı hayatını kaybeden, önemli bir kısmına halen ulaşamayan, çoğu çocuk tüccarları aracılığıyla bebek veya organ pazarlarına düşerek kaybolan yaklaşık 200 bin Müslüman/Boşnak nüfus ile bunların yaşadığı topraklar dikkate alınmalıdır. Bu gerçekler ışığında Dayton Antlaşması, gözden geçirilmelidir. Aksi takdirde bir kısmı hayatını kaybetmiş olan insanlığa karşı faaliyetlerin en büyük suçluları, Sırplar ve Hırvatlar arasında “tarihi kahraman” olarak anılacaktır. Bundan sonraki “kahramanlıklar” anlamında katliam, tecavüz, işkencecilerin idolu durumuna gelecektir. Nitekim Mladiç’in 2010 yılında tutuklanmasında önemli katkısı olan Sırbistan’ın o dönem savaş suçları savcısı Vladimir Vukçeviç bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: “Mahkemenin bugüne kadar en büyük başarısı birçok tepe noktasındaki kişiyi adaletle teslim etmesidir. Ancak halen her ulusun kendi doğrularına inandığı bir noktadayız. Bu böyle olduğu sürece geçmişle uzlaşma olmayacaktır” (Srebrenitsa, 2017). Bir Sırp olarak Vukçeviç, bu sözleriyle özellikle Hırvatları kastettiği anlaşılabilir. Bununla beraber, Sırp milliyetçilerin de mahkum edilen, hayatını kaybeden savaş suçlularını kahramanlaştırdığı bir gerçektir. Zaten “her ulusun” ifadesi, Sırpları da kapsamaktadır.

SONUÇ

Genel olarak savaş suçlularını özel olarak soykırım kapsamındaki suçluları yargılama konusunda birçok özelliği ile ilklerden sayılan Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi’nin (ICTY) görevi Aralık 2017 itibarıyla sona ermiştir. 24 yıllık görevi esnasında mahkeme, toplam 161 kişiyi yargılamış, 84 suçluyu mahkum etmiştir. 56 kişi halen cezasını çekerken aralarında eski Sırp lider Miloşeviç’in de bulunduğu 7 kişi yargılama sürecinde hayatını kaybetmiştir. 19 kişi hakkında ise beraat kararı verilmiştir. Katliam ve diğer suçların birinci derecede sorumluları durumundaki

Sırp ve Hırvat devlet adamları ile komuta kademesindekiler hakkında müebbet ve ağır hapis cezalarına hükmedilmiştir. Hakkında verilen hapis cezalarını tamamlayanların bir kısmı tahliye olmuş, bir kısmı yargılama veya hapis sürecinde hayatını kaybetmiş, diğer bir kısmı ise halen hapidedir.

29 Kasım 2017’de yapılan mahkemenin son duruşmasında Hırvat General Slobodan Praljak’ın, hakkındaki 20 yıl hapis cezası kararının okunmasından sonra kameralar önünde zehir içerek hayatına son vermesi sözkonusu mahkemenin sembolü olarak anılacaktır. Bir dönem insanlık suçu işleyenlerin sonunda kendi eliyle hayatına son vermek zorunda kalmaları bir bakıma “adalet yerini buldu” duygusunu yaşatmıştır. Esasen suçlular hakkındaki kararların okunmasından sonra, her ne kadar verilen cezaları yeterli bulmasalar da Boşnaklar sözkonusu kararları sevinçle karşılamışlardır (Bosna Kasabı, 2017)

1948 Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi’ne karşın ICTY’nin kuruluşuna kadar gerek soykırım suçu ve cezası ve gerekse 1949 Cenevre Sözleşmeleri sürecinde belirlenen diğer savaş suçları ve cezaları konusunda usul ve uygulama sözleşmesi yapılmamıştır. BM Güvenlik Konseyi’nin 1993’te aldığı Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi’nin kuruluşu, bir süre sonra oluşturulan Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi ile nihayet Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin (ICTY) kuruluşuna öncülük etmiştir.

ICTY’nin, 2017 sonu itibarıyla yargılayarak cezalandırdığı kişilerin sayısı ve nitelikleri gerçeğinden hareketle, daha önce bu şekilde uluslararası düzenli bir yargı kurumu olmadığı da dikkate alındığında başarılı bir süreç ve kurumsallaşma gerçekleştiği kabul edilebilir. Ancak 1948 Sözleşmesi’nde açıkça belirtildiği ve evrensel ceza hukuku ilkeleri arasında yer aldığı halde, bizzat suçu işleyenlerin yanında sözkonusu suça teşvik, tahrik, yardım gibi unsurlardan sorumlu olanların yargılanmaması, bu alanda önemli bir eksiklik, bir bakıma adaletin tam olarak tecelli etmemesi anlamına gelmektedir.

ICTY’nin görev süresince aldığı kararlar dikkate alındığında, 1992-1995 arasında Boşnaklara yönelik soykırım, sürgün, imha, tecavüz ve diğer suçlar hukuken tescil edilmiş demektir. Bugünkü Bosna-Hersek’in kurucu sözleşmesi 1995 Dayton anlaşması ise, ICTY kapsamındaki yargılama süreci başlamadan, hatta sözkonusu cinayetlerin hemen ertesinde gerçekleşmiş bir anlamda “düzenlenmiş ateşkes”tir. Buna göre Ülke sınırları içindeki toprakların %51’inde Boşnak-Hırvat Federasyonu oluşturulmuştur. Nüfus oranı %31 olan Sırp için ise kalan %49’luk bir alanda Sırp cumhuriyeti oluşturulmuştur. Bosna-Hersek bölgesindeki Sırp Cumhuriyeti başta askeri olmak üzere birçok bakımdan merkezi hükümetten bağımsız hareket etme hakkını elde etmiştir (Sönmezoglu, 2006: 594). Bu durumda Sırp, soykırım ve savaş suçları sayesinde hukuka aykırı yollarla sahip olduğu pozisyonu kullanarak (dayatarak) önemli siyasal kazanımlar elde etmiştir. Halbuki Uluslararası Hukuk kaynağı olarak Genel Hukuk İlkelerinden biri de “kimse kendi kusurundan hak çıkaramaz” kuralıdır (Gündüz, 2013: 25). Netice itibarıyla ICTY sürecinde Sırp’ların ve Hırvatların, 1992-1995 sürecinde en ağır suçları işlediği, kusurlu oldukları tespit edildiğine göre bu suçlar sayesinde sözleşme ile garanti edilen hakları, toprak kazanımları olan 1995 Dayton sisteminin Boşnaklar lehine gözden geçirilmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Alpkaya, G. (2002). Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi, Turhan, Ankara.

Bosna Kasabı Miladiç’e Müebbet: Dünyanın Gözü Önünde Suçlu İlan Edildi, Milliyet, 21 Kasım 2017, <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-tarihi-karara-artik-dunya-2559328/04.03.2017>
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi, “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin Dağılması”, <http://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/yugoslavya-sosyalist-federal-cumhuriyetinin-dagilmasi/08.02.2018>

Doğan, İ. (2016). Devletler Hukuku, Astana Yayınları, Ankara.

- Gündüz, A. (2013). Milletlerarası Hukuk, Beta, İstanbul.
- Hollandalı Bakan: BM İsteseydi Srebrenitsa Katliamı Önlenebilirdi, 2 Temmuz 2015, <http://t24.com.tr/haber/hollandali-bakan-bm-isteseydi-srebrenitsa-katliami-onlenebillirdi,301552> 04.02.2018
- <http://www.icty.org/x/cases/prlic/acjug/en/171129-judgement-summary.pdf>, 08.02.2018
- <http://www.icty.org/x/cases/prlic/acjug/en/171129-judgement-vol-1.pdf> 22.02.2018
- ICTY Closin Ceremony – 21 December 2017, The Hague, <http://www.icty.org/en/features/icty-legacy-dialogues/icty-closing-ceremony-21-december-2017-the-hague> 08.02.2018
- Key Figures of the Cases, <http://www.icty.org/en/cases/key-figures-cases> 28.02.2018
- Özkan, A. (2014). Silahlı Çatışmalar Hukukunun Uygulanmasında Ad Hoc Mahkemelerin Rolü”, Uluslararası Güvenlik Kongresi, Bildiriler Kitabı, Cilt II, Ed.: H. Çomak, A. Gökalp Kutlu; ss.482-497.
- Resolution 827, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf 22.02.2018
- Sönmezöğlü, F. (2006). II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, DER Yayınları, İstanbul.
- Srebrenitsa, 2017. “Miladiç Soykırım'dan Suçlu Bulundu”, 22.11.2017, <http://www.dw.com/tr/srebrenitsa-mladi%C3%A7-soyk%C4%B1r%C4%B1mdan-su%C3%A7lu-bulundu/a-41479861> 18.03.2018
- Vodinalı, H. (2017). “Yugoslavya Diye Bir Ülke Vardı”, <https://www.aydinlik.com.tr/yugoslavya-diye-bir-ulke-var-di-huseyin-vodinali-kose-yazilari-aralik-2017> 08.02.2018
- Van de Bildt, Joyce (2015), “Srebrenica: A Dutch National Trauma”, Journal of Peace, Conflict & Development, Issue 21, March, “Srebrenica: A Dutch National Trauma”, pp. 115-145, <https://www.bradford.ac.uk/social-sciences/peace-conflict-and-development/issue-21/Srebrenica---a-dutch-national-trauma.pdf> 04.03.2018

THOMAS MANN'IN DEĞİŞEN KAFALAR BİR HİNT EFSANESİ VE HİKMET TEMEL AKARSU'NUN
ASEKSÜEL KOLONİ YA DA ANTİOPE ADLI ESERLERİNDE METİNLERARASILIK

Okt. Yunus Acar

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Özet

Bir bilim dalı olarak Karşılaştırmalı Edebiyat farklı kültürlerin eserlerini inceleyerek diğer ulusal edebiyatlardan ne derecede etkilendiğini ya da farklı ulusların edebiyatlarını ne derecede etkilediklerinin araştırılmasını, gerekli yöntem olarak karşılaştırılmasını, ortak ve özgün olanın ortaya çıkarılmasını amaçlar. Metinlerarasılık ise bir metnin ile başka bir metin arasında kanıtlanabilen ya da ispatlanabilen ilişkiler olarak tanımlanabilir. Bu ilişler bir metnin tamamı ya da bir kısmının başka bir metinde “yeniden yazılması” şeklinde kendisini gösterebildiği gibi, aynı zamanda bir karakterin ya da bir düşüncenin de bir eserde kapalı ya da açık göndermeler kullanılarak kendilerini göstermeleri şeklinde oluşabilir. Zimmer tarafından Alman okuyucuya sunulan Hint mitolojik hikâyelerinden olan *Değişen Başlar ve Kız* efsanesinden etkilenecek, Thomas Mann'ın kaleme aldığı *Değişen Kafalar Bir Hint Efsanesi* adlı eseri, Karşılaştırmalı edebiyat bilimi için “yeniden yazma” olarak adlandırabileceğimiz bir eserdir. Bu eser ilk olarak Hint toplumunda sözlü edebiyatta ortaya çıkmış, daha sonra çeviri etkinliği ile Batı ve Türk edebiyatına kazandırılmıştır. Hikmet Temel Akarsu'nun *Aseksüel Koloni ya da Antiope* adlı eseri de Türk toplumuna, Yunan mitolojisinden mitik öğeler sunarak anlatımını zenginleştiren bir yapıdadır. Bu çalışmanın amacı, *Değişen Kafalar Bir Hint Efsanesi ve Aseksüel Koloni ya da Antiope* adlı eserlerdeki mitik unsurlar tespit edilerek, metinlerarasılık yöntemi kullanılarak mitolojik unsurların yarattığı olgular ve bu olguların metne kattığı anlamlar, Karşılaştırmalı edebiyat biliminin bilimsel ilkelerine bağlı kalınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Amazonlar, Hikmet Temel Akarsu, Hint Mitolojisi, Metinlerarasılık, Thomas Mann

*INTERTEXTUALITY IN THOMAS MANN'S THE TRANSPOSED HEADS: A LEGEND OF INDIA AND
HIKMET TEMEL AKARSU'S ASEKSÜEL KOLONİ YA DA ANTİOPE*

Abstract

Comparative Literature aims to investigate different literatures either to uncover of what extent they influenced the other national literatures or their literature was influenced from others literary works. As a science, it uses the comparative analyses methods whenever necessary in order to find out which is common in the literature or original and belongs to them. Intertextuality can be defined as relations that exists among the texts, that can be seen and proved in another text, as subject, theme, character, rewriting the whole body of the text or a part of it. The legend of the Switched Heads and The Girl story introduced to the German readers by Zimmer whose work influenced the Thomas Mann's 'The Transposed Heads: A Legend of India' which can be defined as “rewriting” for Comparative literature. Initially, this legend appeared in the oral tradition of Indians, than by translation it has brought in the West and Turkish literatures. Hikmet Temel Akarsu's 'Aseksüel Koloni ya da Antiope' presented to the Turkish readers a structure is of the mythic narrative elements from Greek mythology. The aim of this study is to investigate intertextuality of the mythological elements and their meanings in “The Transposed Heads: A Legend of India” and “Aseksüel Koloni ya da Antiope”, according the principles of Comparative Literature.

Keywords: Amazons, Hikmet Temel Akarsu, Indian Mythology, Intertextuality, Thomas Mann

GİRİŞ

Eliade için mit, insanlığın bugün içinde bulunduğu duruma gelmesine kadar olup biten bütün önemli olayları anlatır. Modern insan için tarih, var oluşunun kaynağı ise arkaik insan içinde

mitler, var oluşlarının temelini şekillendirir. Modern insan varoluşunun temelini kronolojik olarak bilmeyi hedeflerken, arkaik insan ise mitsel öyküsünü bilmekle kalmaz onu yenilemek suretiyle yeniden gerçekleştirmektedir.

“ Mit kutsal bir öykü anlatır; en eski zamanlarda, “başlangıçtaki” masallara özgü zamanda olmuş bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğa üstü Varlıkların başarıları sayesinde, ister etkisiz olarak bütün gerçeklik yani kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (söz gelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir” (Eliade, 2001: 16).

Alıntıdan da anlaşıldığı gibi miti, arkaik insanın içgüdüsel bir davranışı olarak algılamayıp onu harekete geçiren, gelişip öğrenmesini sağlayan, her hareketleri için onlara model oluşturan bir bütün olarak ele almak gerekir. Bu bakış açısından mit, incelendiğinde içinde sakladığı ya da açık olarak sergilediği vahşet ya da korkunçluğun salt içgüdüsel olma özelliğini yitirerek, bütün davranışların bir dinsel temele dayalı olduğu anlaşılmaktadır (bkz. a.g.e, 13). Mitlerde geçen olayları batılı toplumun sahip olduğu bilinç ile arkaik insanların mitleri algıladığı gibi algılaması imkânsızdır. Bunun temel nedeni, arkaik insanın zamanı dairesel olarak yaşaması fakat modern insanın zamanı çizgisel olarak algılamasıdır.

Mit ve tarih arasındaki en önemli fark, mit insanların yaptıkları sıradan olaylarla ilgilenmez ve sadece sembolik olanın üstünlüğünü göz önüne alır. Tarih insanların eylemlerini ilk sıraya yerleştirir (bkz. Siegfried, 1962: 132)*. Bu yüzden mitlerdeki insanlar sembolik bir harekette bulunmuşlardır.

Thomas Mann’ın *Değişen Kafalar* adlı eserini yazmaya başlamadan önce, o dönemde Zimmerin tarafından yayınlanan *Maya: Hint Mitolojisi* 1936 ve *Hindistanlı Dünya Tanrısı* 1939 gibi eserleri okuduğu bilinmektedir (Mundt, 2004: 167). Mann bir yandan Hindoloji araştırmaları sayesinde elde ettiği bilgileri, kendi hayat felsefesi ve kültür hazinesini katarak tekrar yorumladığı eserini, batılı bir bakış açısı ile okuyucuya sunarken (Regehly, 2008: 192), diğer taraftan da mitler üreten Nazi Almanya’sındaki sınıf ayrımını, Hindistan’daki “kast” sistemini kullanarak, ironik bir biçimde sergilemektedir (Mahadevan, 2002: 23).

Hikmet Temel Akarsu’nun *Aseksüel Koloni ya da Antiope* adlı eseri, Olimpos dağının eteklerinde kurulu Olimpos adlı verilmiş bir çiftlikte geçmektedir. Eser kendilerini Amazonların varisleri olarak gören bir kadın topluluğunun, ataerkil yapı içerisinde yaşadıkları ve geliştirdikleri anaerkil yapıyı anlatmaktadır. Akarsu, anaerkil yapıyı Yunan mitolojisindeki Amazonlardan esinlenerek yeniden yaratmaktadır.

Her iki eserdeki insan davranışlarını mitik temellere oturtmak, olayları ve verilen tepkileri açıklama noktasında gereklidir. Bu yüzden çalışmamızın amacını *Değişen Kafalar* ve *Aseksüel Koloni ya da Antiope* eserindeki, olayların mitik yapılarını ve metinlerarasılık oluşturan unsurları tespit etmek oluşturmaktadır.

METİNLERARASILIK

Mihail Bakhtin tarafından ortaya atılan “söyleşimcilik” görüşü metnin diğer metinler ile olan ilişkisini saptamayı amaçlamaktadır. Daha sonra Kristeva ve Barthes, Bakhtin’in bu görüşünü geliştirir. Kristeva “metinlerarasılık” için “ Her metin bir alıntılar mozaigi gibi oluşur, her metin kendi içinde başka bir metnin erimesi ve dönüşümüdür” (Aktulum, 2000: 56) ifadesini kullanarak, kavramı genişletir. Barthes ise “metinlerarasılığı”, “temel olarak bir metnin diğer bir metindeki varlığı” olarak tanımlamaktadır (2009: 170). Kristeva ve Barthes iki ya da daha fazla metin arasında ki ilişkinin eşsüremlili olarak incelenmesi gerekliliğini savunurken, Barthes

incelemenin insan yaratımları olarak artsüremli gerçekleşebileceğini savunmaktadır (bkz. Rızvanoğlu, 2001: 8). Metinlerarasılık hakkında Terry Eagleton ise şu açıklamayı yapmaktadır: *Yabancı kaynaklardan çeviriler tarafımda yapılmıştır.

“Bütün edebiyat metinleri başka edebi metinlerden örülmüştür. Fakat bu başka metin etkilerinin izlerini taşıdıkları gibi klasik bir anlama gelmez; çok daha radikal bir anlama, her sözcük, cümle ve kesitin yapısı çevreleyen veya ondan önce yazılmış olan yazıların yeniden işlenmesi olduğu anlamına gelir. Edebi özgünlük, ilk metin diye bir şey yoktur. Bütün edebiyat metinlerarasıdır” (Eagleton, 2003: 123)

İnsanlık var olduğundan bu yana iletişim kurmaktadır. Bu iletişimler sonucunda birbirlerinden bazı kültürel öğeleri ödünçledikleri ya da dönüştürdükleri görülmektedir. Yazılı edebiyat ve tarih tutulması başladığında ise, bir eser kendi döneminde ve bölgesinde kalmayıp diğer kültürlerle ve farklı coğrafyalara değişik zamanlarda ulaşmaktadır. Hatta bu iletişim sadece yazılı metinlerle kalmayıp herhangi bir sanat dalının kullandığı öğelerin, metnin yapısı ve anlamının oluşturulmasında kullanıldığı görülmektedir (bkz. Aktulum, 2000: 7). Gerard Genette bu durumu sanatlararası bir gönderme olarak tanımlamaktadır (bkz. a.g.e., 2000: 83). Sanatlararasıda yapılan bu alış veriş sonrasında eser yeni bir forma bürünür. Diğer bir deyişle yaratılan yeni metin kendinden öncekinin bir kopyası konumunda değil, kendi özgün yapısı içerisinde yeniden yazılmış fakat başkalaşmayı başarabilmiş bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz. Barthes, 2009: 170). Bu durum okuyucunun aktif katılımı ile gerçekleşecek bir okuma serüveni sunar. Okurun anlayabilecekleri kendi bilgisi ile sınırlanmış, diğer bir deyişle yazılan her metin her okur için farklı anlamlar taşımaktadır. Bu durum okur sayısı kadar metin oluşturmaktadır. Herhangi bir okurun rahatlıkla algılaya bildiği tarzdaki metinlerarasılık oluşturan yapı “alıntı” ,yani metinde başka bir metnin doğrudan varlığı görüldüğü durum olarak tanımlanır. Bir diğer metinlerarasılık metodunun ise; “gönderge” olarak adlandırılan, bir metni alıntı yapmadan açık ya da kapalı bir biçimde okuyucusunu başka bir metne yönlendiren “yeniden yazma” biçimi olduğu söylenebilir (bkz. Aktulum, 2000: 102-112).

DEĞİŞEN KAFALAR BİR HİNT EFSANESİNDE METİNLERARASILIK

Thomas Mann 1940 yılında yazmaya başladığı *Değişen Kafalar* adlı eserini 1941 yılının Ekim ayında Almanya’da yayınlamıştır. Mann eserini, “kısa, uzun bir hikaye” bir novella olarak tanımlamaktadır (Siegfried, 1962: 129). Eserin yazıldığı dönemdeki politik durum nedeni ile eserde metafizik, aşk ve insanın kişisel duygularını anlatmayı amaçlayan Mann için Zimmer’in eserlerindeki Hint mitleri uygun bir zemin oluşturmaktaydı (bkz. Regehly, 2008: 192). Bu yüzden eseri, mitteki simgesel olayları ön plana çıkartmak yerine, Batı toplumunun kültürel temelini oluşturan Yunan mitlerinde olduğu gibi eserdeki olayları ve insan psikolojisini ortaya koyan bir yapıya bürünmüştür. Diğer bir deyişle mit ile sıradan insanın aynı düzlemde yer aldığı, mitolojik ve tanrısal olan unsurları insanlaştırarak onlara etten ve kemikten birer beden yaratmıştır (bkz. a.g.e., 2008: 192). Böylece mit batı okuyucusu için daha anlaşılır ve mantıklı bir temellere oturtularak farklı kültürel öğelerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Değişen Kafalar adlı eserin arka planını oluşturan Hint miti ve Mann’ın yarattığı versiyon arasında Metinlerarasılık bir unsuru oluşturmaktadır. Batı mitolojisinde fazla rastlanmayan bir öğe olan başların kesilmesi olayı, Hint mitolojisinde ve hikâyelerinde sıklıkla karşılaşılan bir olgudur. Bunun ilk örneğini fil başlı tanrı Ganesha oluşturmaktadır. Babası tarafından başı kesilen Ganesha’nın annesi olan Parvati, bulduğu ilk hayvanın kafası ile çocuğunun vücudunu birleştirmesi ile Hint tanrısı Ganesha’nın yaratılması olayıdır (bkz. Mahadevan, 2002: 23). Tanrıların yaratım güçlerinin sergilendiği bu olayın bir başka versiyonu ise Mann’ın esinlendiği

Vetâlapançavimşati adlı öyküdür. Burada Vetâla hortlak, pançavimşati yirmibeş anlamındadır. Türkçe "Hortlağın Yirmibeş Hikâyesi" anlamına gelmektedir. 25 hikâyeden oluşmaktadır. Korhan Kaya orijinal metni şu şekilde aktarmaktadır:

“Kral Trivikramasena resmî görüşmelerini yaptığı salonda otururken her gün Kshântişîla isminde bir dilenci onu ziyaret etmektedir. Dilenci krala saygılarını sunar ve hediye olarak da bir meyve verirdi. Kral da meyveyi alır almaz onu haznedarına verirdi. Bu şekildedir on yıl geçer. Kral bir gün meyvelerin içinde çok kıymetli mücevherlerin bulunduğunu keşfeder. Bütün meyveler çürümüş fakat hazinesi ağzına kadar mücevherle dolmuştur. Kral dilenciye bunun nedenini sorar. O da cesur adamın yardımına ihtiyacı olduğunu ve bu cesur kişinin kendisi olduğunu söyler. Onu geceleyin mezarlıktaki banyan ağcının altına çağırır. Kral oraya gider. Karanlıkta iskeletler, kafatasları ve cenaze ateşinden yükselen dumanlar çok korkunçtur. Bhütalar ve Vetâlalar korkunç şekilde oynaşmakta, çakalların sesleri yankılanmaktadır. Derken kral ve dilenci kararlaştırılan yerde buluşurlar. Dilenci krala "Güneye doğru yürü, yol üstünde bir şimşapa ağacı bulacaksın. O ağaçta asılı bir ceset var. O cesedi al ve buraya getir" der. Kral tarif edilen yere gider. Ağaçta asılı cesedi görür ve korkusuzca ağaca tırmanarak ipi keser ve cesedi yere düşürür. Yere düşen ceset bağırır. Kral aşağı iner ve elleriyle cesedi yoklar. Ceset gıdıklanan bir insan gibi kahkaha atmaya başlar. Kral cesedin bir Velâla'nın eline geçtiğini anlayarak "gel bakalım" der ve onu omuzuna alarak yürümeye başlar. Yolda yürürken Vetâla krala sıkılmaması için masal anlatmaya başlar. Ancak Vetâla'nın bir şartı vardır. Eğer anlattığı hikâyedeki bilmeceyi çözemezse kralın kafasını bin parçaya bölecektir. Böylece tam 24 tane hikâye anlatır. Kral, sonuncu hariç, diğerlerinin cevabını bilir. O bildiği zaman omuzunda duran Vetâla sihir gücü sayesinde süratle şimşapa ağacına geri döner ve her seferinde kral ağacın olduğu yere geri dönüp onu yeniden omuzuna alır” (Kaya, 2000: 243-249)

Orijinal hikâyedeki kralın bütün sorulara doğru cevap vermesi sonucunda İndra ortaya çıkar ve krala dünyanın bütün hazinelerini teklif etmesine rağmen, kral bunu reddedip, hikâyelerin ve verdiği cevapların kuşaklar boyu anlatılmasını ister. İndra'nın cevabı: *“akıllı ya da aptal, genç ya da yaşlı herkim bu hikâyeleri gönülden bilirse; o zaman o gerçek bir bilgedir”* şeklindedir (Regehly, 2008: 199).

Thomas Mann'ın *Değişen Kafalar* adlı eserinin orijinal Vetâlapançavimşati versiyonuyla farklılıklar göstermesine rağmen genel hatları ile birbirine benzemektedir. Orijinal versiyonundaki *Değişen Başlar ve Kız* hikâyesinde Dhavala, Madanasundari'ye âşık olur ve evlenirler. Kadın erkek kardeşi ve kocası ile yolculukta iken bir Parvati mabedine rastlayarak orada ibadet etmek isterler. Koca içeri girip ibadet ederken Parvati'nin etkisi ile kendi başını kesip ona sunar. Kadının kardeşi, geciken kocayı aramak için mabede girdiğinde kocanın kanlar içinde yerde yatığını görünce oda aynı şeyi yapar. Kadın mabede girip kesilmiş başları gördüğünde kendisini öldürmek üzereyken tanrıça, kadına erkek kardeşinin ve kocasının başlarını vücutlarıyla birleştirdiği takdirde onları hayata geri getireceğini söyler. Başları acele ile karıştırınca kardeşinin bedeninde kocasının başı, kocasının bedeninde ise kardeşinin başı ile

karşılaşır. Dirilen erkeklerin durumu ile ilgili olarak kötü ruh (hortlak), krala şu soruyu sorar; erkeklerden hangisi kadının kocasıdır? Kralın cevabı; kocanın başını taşıyan kadının kocası olur ve soruyu bilir (bkz. Kaya, 2000: 76, bkz. Mahadevan, 2002: 24).

Thomas Mann kendi versiyonu olan *Değişen Başlar* hikâyesini daha önceki yapıtlarında da gördüğümüz aşk üçgeni motifi ile yeniden kurgulamaktadır (bkz. Regehly, 2008; 192). Bu yeni, bakış açısını Mann insan doğasını gözler önüne sermek için kullanmıştır. Orijinal metindeki kardeş motifinin yok olması ise Batılı toplum kuralları tarafından kabul edilmeyecek bir durum oluşturmasından kaynaklandığı söylenebilir. Fakat Mann'ın eserinde Batılı toplumun anlayamayacağı bir biçimde kanlı ve vahşet dolu gelişen, iki genç insanın kendini kurban etme ritüelini koruduğu görülmektedir. Bunun nedeninin Batılı toplum ve Hint toplumunun inanışları arasındaki temel farkları vermek ve Hint toplumunun değer yargıları ile Batı toplumu arasındaki gelişim farkını ortaya koymaktır. Zaten Mann kendisi de bu eserin "*çok ciddiye alınmaması gerektiğini eserin eğlence ve hoş vakit geçirmek için yazıldığını vurgular*" (Regehly, 2008: 191-192). Batılı bir okuyucu için Mann'ın aktardıkları ne kadar inanılmaz ve absürt gelse de, mitteki olaylar bir Hintli için kutsal ve gerçektir.

Orijinal hikâyede toplumu etkileyen en önemli felsefe Buddhacılıktır. Buddha felsefesinde aşk ve sevgi önemli bir rol oynamaktadır. Bu öğretilerde, insanın kendi varlığının üstünde, hiçbir varlık gözetmeksizin diğer her şeye duyulan bir sevgiden bahsedilmektedir. Bu düşünce ile bireysel bir yaşam ve iradenin olmadığı görülmektedir. Çünkü yaşayan her şey bir birine bağlı olarak başka bir bütünün parçasıdır. Mann eserinde ilk batılı Budistlerden (bkz. Regehly, 2008: 196-197) olan Schopenhauer'un öğretilerinin etkileri görülmektedir. Schopenhauer yıllarını Hindistanda bir keşiş olarak geçirmesine rağmen, buddha öğretisini kendisine göre yorumlamaktadır. Ona göre acı ve acıyı çektiren olgu aynıdır. Veysel Atayman Schopenhauer'un öğretisini şu şekilde özetlemektedir:

"Schopenhauer'e göre dünya, bedenimizde yer almakla birlikte kökeni transzental (aşkın) bir alanda yatan "iradenin" eseridir. Gerçeklik, bu iradenin fenomenlerinden biri olan beynimizin "tasarımlarından" ibarettir. Biricik amacı türü koruyup sürdürmek olan "irade", bireyi aldatarak onu kendi hedefinin hizmetine koşar. Öyleyse yapılması gereken, "iradeye" 'hayır' demek, hayatı "olumsuzlamaktır". Azizce, keşişçe, nihilist bir hayat sürmek, iradenin esaretinden kurtulmak olacaktır. Sadece "merhametin" içinde ortaya çıkan "yaşama iradesinin" reddi, bizi acıların, ıstırapların dünyasından çıkartıp "kurtuluşa" ulaştıracak biricik yoldur"(ebook: 1).

Schopenhauer'un öğretisi insan zihnine ve bedenine odaklıdır. Başka bir üst aklın varlığını ve insanın doğuştan sahip olduğu bilgiler bütünü reddetmektedir. Bu yüzden Hegel'in idealizmine karşı olarak, acıya ve kötümserliğe dayalı felsefesini geliştirmiştir. Ona göre yaşam istençlerden oluşur. İstenci birey kendisi yaratır ve ortaya çıkan sonuçları da kendisi yaşar. Bu durumda bir şey hakkında istençte bulunmak bireyi yıkıma götüren bir davranıştır. Bu yıkımdan kurtulmak için Schopenhauer izole bir yaşam sürerek istenci azaltarak yaşamayı önermektedir. Bu felsefesinin batılı toplumda kendisine zemin bulmasının en önemli nedeni ise 1848 devriminin başarısızlığıdır. Toplumsal bir yıkımın yaşandığı bu dönemde insanlar yaşadıkları acı ile kötümser bir yapıya bürünmüşlerdir. Schopenhauer'a göre insan hayatının bir amacını yoktur ve insanın yaşamındaki her hareketi istenç yaratmaktadır. Bu istencin temel amacı türün devamlılığının sağlanmasıdır. Bu yüzden ona göre bütün aşkların temelinde bir cinsel dürtü yatmaktadır. Schopenhauer'ın felsefesi *Değişen Kafalar* eserinde acıya dayalı bir hayat felsefesi

olarak karşımıza çıkmaktadır. Mann, eserinde insanın aklını karıştıran ve hayatlarını çekilmez kılıp ve acı ile dolmasını sağlayan, cinselliğin ve arzuların baskı altında tutulması gerekliliğinin altını çizmektedir. Nanda ve Şridaman'ın kafaları değiştikten sonraki durumda hayatlarına devam etmeleri gerektiğinde Nanda'nın inzivaya çekilmesi ve ormanda hayatın istek ve arzularından uzak bedenîlerine acı çektirerek yaşayan keşişlerin durumları Schopenhauer'un öğretisinin esere yansması olarak görülmektedir.

Mann'ın Hindistan'da daha önce hiç bulunmamasına rağmen böyle bir eser vermesi çeviriler sayesinde gerçekleşmiştir. Fakat Zimmer hikâyeyi aktarırken kadının başları değiştirmesinde kocasının kendisini öldürmesi ile sonuçlanan, kötü giden evliliğinin bir rolü olup olmadığını sorgulamaktadır (bkz. Mahadevan, 2002: 24). Bunun nedeni yaşadıkları toplumun ataerkil bir toplum olgusu etrafında şekillenmesidir. Mann da Zimmer gibi Sita'nın olaydaki suçunu kabul edecek bir konumda var olmasını tasarlamıştır. Böylece orijinal hikâyedekinden farklı olarak kadın ilk defa olaylarda ki hatasını kabul eder bir konumdadır.

Değişen kafalar ile orijinal hikâyedeki diğer bir ortak tutum ise Hindistan'daki kast sisteminin ezici varlığıdır. Orijinal hikâyede ki koca ile kadının erkek kardeşi arasında tek bağı kadın sağlamaktadır. Nanda ve Şridaman arasında da bir kast farkı bulunmaktadır. Nanda demirci iken, Şridaman ise ticaretle uğraşmaktadır. Sita ise savaççı bir kabileden olup kastın en üst seviyesindedir. Diğer taraftan iki arkadaşın seyahatleri sırasında geçtikleri yerlerde sefalet içinde yaşayan insanlar bulunmaktadır. Mann bu durumu kendi ideolojisini göstermek için ironik bir şekilde Nazi Almanya'sına karşı bir eleştiri olarak kullanmaktadır (Ganesan: 59, Kulkarni: 67, Aktaran: Mahadevan, 2002: 34). Mann'ın eseri yazdığı dönemde, Avrupa'daki nazi tutumunu kınayan özgürlük dersleri verdiği bilinmektedir (Prater: 308-09, Aktaran: Mahadevan, 2002: 34). Bu durum eserle birleştirildiğinde Sita'nın hem akıl hem de güzelliği bir bedende toplamaya çalışması olarak adlandırılabilir durum olan başların değişmesi olayı, nazilerin o dönemde yapmaya çalıştıkları ideoloji ile örtüştüğü görülmektedir. Fakat sonunda Nanda'nın bedeninin Şridaman'ın dünya görüşüne göre yeniden değişip eski halini alması ile Mann diğer bir Nazi miti olan ari ırk ideolojisinin sonunun aslında belli olduğunu ve bunun imkânsızlığını belirtmektedir. Çünkü kafa değişmeden beden değişmeyecektir. Bu eserde Nanda'nın kafasının Şridaman'ın bedenini yeniden şekillendirip tekrar güzel bir vücuda kavuşması olarak gözükmektedir.

Eserdeki diğer metinlerarasılık olguları ise karakterlerin Hint mitolojisinden tanrılara benzetilmeleridir. Sita sahip olduğu dişilik özellikleri ve kadınsılığı ile Durga'nın bir kopyası konumunda karşımıza çıkmaktadır. Rama'nın eşi olan Durga ilk kadın arketip olarak karşı koyulmaz bir cazibeye ve güzelliğe sahip aynı zamanda da saf, temiz ve erdemli bir kadın figürüdür. Nanda ise eserde de belirtildiği gibi Krişna'nın bütün çekiciliğine sahip olup onun dünya üzerinde bedenlenmesi gibidir. Şridaman ise Radha'nın erkek kardeşi konumundadır. Mitolojide olduğu gibi kendi başına karar alıp bir harekete geçemez (bkz. Siegfried, 1962: 134-135).

ASEKSÜEL KOLONİ YA DA ANTİOPE'DE METİNLERARASILIK

Akarsu'nun eserinde kullandığı isimler ve semboller ile okurunu bir başka metine göndermekte olduğu için eserinde metinlerarasılık bulunmaktadır. Mesele Rana'nın heykeline Herakles adını takması ve çiftliğin adının Olympos olması, hikâyenin içinde başka bir hikâyeye anlatıldığını okura hissettirmektedir. Eserdeki diğer bir metinlerarasılık olarak gösterebileceğimiz yapı ise, Yunan mitolojisinden alınan isimlerin yanında her ölümden önce verilen mitolojik açıklamalardır. Bu açıklamaları hikâyesinin içinde de sürdüren Akarsu, birden fazla metni eserinde kullanmaktadır. Hem bölümlerin başlarındaki bilgi veren kısımlar, hem de hikâyenin içinde kendisini belli eden ansiklopedik bilgiler, birden fazla metnin eserde bulunduğunu göstermektedir. İlk olarak kullandığı Yunan mitolojisidir. Daha sonra Yunan mitolojisinden aldığı bilgiler doğrultusunda

Amazonlar hakkında okura bilgi vermektedir. Eserindeki Amazonlar hakkında yapılan açıklamalar da ansiklopedik bilgileri oluşturmaktadır. Eserinde açık olarak görülen ve okuru başka bir kaynağa ihtiyacı olmaksızın eserin arka planını gösteren metinlerarası yapılar yer almaktadır. Akarsu'nun eserinde yarattığı karakterlerin ruh hallerini açıkça betimlemesi gereken yerlerde ortamda çalan müzik parçalarının isimlerini vererek diğer bir metinlerarasılık oluşturmaktadır. Yazılı herhangi bir yapıtın ya da bir sanat türünün metinlerarası ilişki kurduğu bu durum sanatlararasılık olarak da ifade edilmektedir.

Akarsu mitlerin genel özelliği olan kendilerini sürekli olarak tekrarlamalarından yola çıkarak Olympos çiftliğindeki olayları Herakles'in dokuzuncu görevinde gerçekleştiği gibi anlatmayı seçmiştir. Herakles'ten, bu seferde kendisine verilen görev olarak Amazon kraliçesi Hippolyte'nin kemerini getirmesi istenir. Kendisine bu görevde Theseus eşlik etmektedir. Mitolojik hikâyede Hera gelerek Hippolyte'nin kaçırılacağı söylentisini yayar. Çıkan kavgada Herakles Hippolyte'yi öldürür, Theseus ise Antiopeyi kaçıtır, bu olaydan sonra Amazonlar kraliçelerinin öcünü almak için Atina'ya savaş açarlar ama bu savaş asla başarılı olamaz (bkz. Graves, 2012: 651-653).

Eserde Herkül, Pierre olarak bedenlenir. Güçlü ve kuvvetlidir. O da Rana'yı yani eserde Hippolyte'nin bedenlenmiş halini öldürür. Cem, Theseus a karşılık gelirken, Antiope ise Katre olarak canlanır. Hem olay örgüsü hem de yapısının getirdiği durumlar, hem Yunan miti olan Herkül ve görevlerine hem de Amazonlara göndermeler yaparak metinlerarasılık oluşturmaktadır. Rana güçlü ve özgüvenli bir kadın olarak çizilirken, Amazon kraliçesi Hippolyte benzetilmekte, Katre ise kraliçenin koruduğu dişi, narin bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Amazonlar, yapıları gereği erkek egemen toplumu reddederek kendilerine erkeksiz bir hayat kurmuşlardır (bkz. Grimal, 2012: 56). Eserde bunun yansıması ise Olympos çiftliğidir. Rana ve çevresindeki diğer kadınlar çiftlikte örgütlenmektedirler. Bu örgütlenme ataerkil yapıya bir başkaldırı şeklindedir. Çiftlikteki tek erkek Nestor'dur. O da Amazon geleneğine uygun bir biçimde sakat bırakılmış erkekler gibi özürdür. Bu yapılar mitler ile eser arasındaki metinlerarasılığı oluştururken, diğer bir metinlerarasılık oluşturan hikâye ise; Cem'in cinsel olarak farklı bir hayat seçmesine neden olan ve yaşamını Rana ile tekrar karşılaşana kadar eşcinsel olarak sürdürmesini sağlayan olaydır. Bu olayda Cem üniversite yıllarında Rana'ya olan aşkını ilan eder fakat karşılık bulamaz ama aralarında cinsel bir yakınlaşma olur ve Cem bu olaydan sonra erkekliliğini kaybeder. Bu olayın Amazonların kökeni ile ilgili anlatılan hikâye ile bir benzerliği bulunmaktadır. Bazı yazarlara göre Amazonlar, evlenmek istemeyerek hayatını savaşmaya adanmış olan Tanais'e kızan Afrodit, onun kendi öz annesi olan Lysippe ile bir aşk yaşammasını sağlar, bu ilişki sonrası kendisini nehre atarak intihar eden Tanais'in acısına katlanamayan Lysippe kızlarını alıp Karadeniz'in kuzeyine yerleşirler (bkz. Graves, 2012: 651). Bu bağlamda Cem, Tanais ile özdeşken, ana tanrıça figürü olarak gördüğü Rana ise Lysippe'ye karşılık gelmektedir. Aslında mitolojik olarak bakıldığında bu hikâyenin ilk versiyonu Uranos ve Gaia arasındaki ilişkidir. Her iki mitolojik hikâyede, ataerkil yapının yok olması ile sonuçlandığı için eserde önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Akarsu anaerkil yapıyı ve kadınların günümüz dünyasında, ülkemiz de yaşadıkları ve ataerkil yapıya verdikleri zararı, Cem'in hikâyesinde gözler önüne sermektedir.

Akarsu'nun eserinde mutlak bir acı söz konusudur. Kadınlar erkeklerin hayatlarında bir obje olarak rol oynamaktan acı çekmekte iken Cem, Rana'nın ona yaşattıklarından acı çekmekte ve bu acıyı daha büyük acılar yaşayarak gidermeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Akarsu'nun eserinde ve Mann'ın eserinde olduğu gibi Schopenhauer'un acı üstüne kurulu hayatın felsefesinin bir yansıması görülmektedir. Mann'ın ve Akarsu'nun eserleri arasında diğer bir ortak nokta, Schopenhauer'un öğretisinde bulunan hayatın olumsuzlanarak inzivaya çekilip

yaşandığı olarak görülmektedir. Olympos çiftliğinin insandan uzak bir yerleşim yeri olması, Rana ve savaşçıları ataerkil istençten korumak için oluşturulmuş bir yapıya dönüşmüştür. Kendilerini rahatsız eden olgulardan uzaklaşmayı seçen bu kadınlar, yeni bir var oluşla anaerkilliklerini yeniden yaratmaktadırlar. Akarsu'nun eserinde miti ve Amazonlar arka planı oluşturken, evrensel varlıklarını sürdürmektedir.

SONUÇ

Değişen Kafalar Bir Hint Efsanesi ve Aseksüel Koloni ya da Antiope adlı eserlerdeki mitik unsurlar tespit edilerek, metinlerarasılık yöntemi kullanıldığı tespit edilmiştir. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin bilimsel ilkelerine bağlı kalınarak açıklanmaya çalışıldığında; Akarsu ve Mann'ın eserlerinde mitlerin hem sözlü hem de yazılı olarak kullanılmasının sonucu metinlerarasılık tespit edilmiştir. Akarsu'nun eserinde yapılan ve eserin dışında tutulan mitik açıklamalar ve alıntılar sayesinde okuyucu tam olarak bu hikâyenin ne olduğunun ve nasıl gelişeceğinin bilgisine Hippolyte'nin hikâyesini bildiği takdirde kolayca ulaşabilmektedir.

Mann'ın eserinde okuyucusuna karmaşık bir yapıda kapalı göndermeler yaparak, metinlerarasılık oluşturduğu belirlenmiştir. Okurun bilgiye ulaşmak için ciddi araştırmalarda bulunması gerekmektedir. Bu araştırmalar eserin felsefi ve politik boyutlarının keşfine kadar gitmektedir. Mann'ın bir Hint mitolojisi olan bu hikâyeyi alıp, onun üstünde yani ondan daha güçlü bir yapı inşa ettiği belirlenmiştir. Hikâyeyi bir aşk üçgeni şeklinde, batılı okur için daha anlaşılır bir metin haline getirerek yeniden yazdığı tespit edilen Mann sayesinde, orijinal hikâyenin evrenselleştiği görülmüştür. İki eserin farkı bu durumda ortaya çıkmaktadır. Mann'ın *Değişen Kafalar Bir Hint Efsanesi* dünya edebiyatının bir ürünü olarak adlandırılırken, Akarsu'nu eserinin Amazonlar hikâyesinin gerisinde kaldığı tespit edilmiştir.

Mann ile Akarsu'nun eserlerinin birbirinden tamamen farklı yapılara ve toplumsal etkilere sahip iki eser olduğu tespit edilmiş olsa da; Akarsu'nun eseri ile Mann'ın eserinin politik bir söylev içerdikleri tespit edilmiştir. Mann'ın dönemin ari ırk politikasını yaratan Nazi Almanya'sının düşüncelerine karşı bir eleştiride bulunduğu, bunu da orijinal hikâyedeki kast sistemini kullanarak gözler önüne serdiği tespit edilmiştir. Akarsu'nun eserinde günümüz Türkiye'sinde kadınların ataerkil toplum yapısının istismarına uğradıklarını anlatmaya çalıştığı tespit edilmiştir. Fakat aynı zamanda Akarsu'nun eseri Mann'ın eserindeki gibi anaerkil var oluşun erkek üzerindeki etkisini de göstermektedir. Akarsu'nun eserinde hem anaerkil bir yapı çizilip Feminist düşünce tarafındaymış gibi gözükürken hem de ataerkil yapının daima anaerkil yapıya üstün geleceğine dair bir görüş sergilediği tespit edilmiştir. Akarsu'nun eserinde iki ayrı zıt ideolojiyi yansıttığı görülmüştür. Fakat Mann eserinde sadece Sita karakterini yaratarak erkeğin önündeki sorun olarak anaerkilliği koyup bir tezat yaratmadan onu tek suçlu olarak göstermektedir. Bu durum her iki eserdeki Schopenhauer etkisi olarak tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Anand Mahadevan, *Switching Heads and Cultures: Transformation of an Indian Myth by Thomas Mann and Girish Karnad*, Duke University Press on behalf of the University of Oregon, *Comparative Literature*, Vol. 54, No. 1, (Winter, 2002), pp. 23-41.

e-book, Veysel Atayman, *Varolmanın Acısı-Schopenhauer Felsefesine Giriş*, <http://www.dr.com.tr/ekitap/varolmann-acs-schopenhauer-felsefesine-giris>,

ISBN:9789635279999 Epub, Erişim Tarihi: 01 Haziran 2016.

Emin Özdemir, *Yazınsal Türler*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

Eren Rızvanoğlu, *Söyleşimcilik, Metinlerarasılık, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı, 2001.

Fatih Tepebaşı, *Edebiyat Bilimine Giriş Notlar – Açıklamalar*, Çizgi Kitap Evi, Konya, 2015.

- Hannelore Mundt, Understanding Thomas Mann, University Of South Carolina Press, South Carolina, 2004.
- Hans-Albrecht Koch, Metzler-Literatur-Lexikon : Begriffe und Definitionen / hrsg. Von Günther und Irmgard Schweikle, überarb. Aufl. , Stuttgart : Metzler, 1990.
- Hikmet Temel Akarsu, Aseksüel Koloni ya da Antiope, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- John Anthony Cuddon, (revised by C. E. Preston), The Penguin Dictionary Of Literary Terms And Literary Theory, Penguin Books, London, 1999.
- Korhan Kaya, Bir Hint Klasîği Hortlağın 25 Öyküsü, İmge Kitapevi, Ankara, 2000.
- Kubilay Aktulum, Metinlerarası İlişkiler, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000.
- Otto F. Best, Handbuch literarischer Fachbegriffe : Definitionen und Beispiele, Orig.Ausg., überarb. u. erw. Ausg. - Frankfurt am Main : Fischer-Taschenbuch-Verlag, 2005.
- Thomas Regehly, Ed.Arati Barua, Schopenhauer and Indian Philosophy: A Dialogue Between India and Germany, India Book Centre, New Delhi, 2008, 190-202.
- Mircea Eliade, Mitlerin Özellikleri, Çev. Sema Rifat, Om Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Pierre Grimal, Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma, Çev. Sevgi Tamgüç, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Robert Graves, Yunan Mitleri: Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler, Çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
- Roland Barthes, Göstergibilimsel Serüven, çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Schulz Siegfried, Hindu Mythology in Mann's Indian Legend, Duke University Press on behalf of the University of Oregon, Comparative Literature, Vol. 14, No. 2 (Spring, 1962), 129-142.
- Terry Eagleton, Edebiyat Kuramı, Çev. Esen Tarım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Thomas Mann, Değişen Kafalar Bir Hint Efsanesi, Çev. Kasım Eğit, Yedigâr Eğit, Can Yayınları, İstanbul, 2014.
- Turan Karataş, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Sütun Yayınları, İstanbul, 2011.

YAZILI BEZEMELERİN KULLANILDIĞI TÜRK HALK İŞLEMELERİNDEN ÖRNEKLER*Mine Can**Kocaeli Üniversitesi***Özet**

Kökleri Orta Asya'ya kadar uzanan Türk işleme sanatı, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde günün moda anlayışına paralel olarak giyilen kıyafetleri, kullanılan eşyaları veya yaşanan mekanları süslemiş ve erişilmesi zor bir seviyeye ulaşıp saray sanatları arasına girmiştir. Özellikle saray ve çevresi için yapılan işlemler birer sanat eseri niteliğindedir. İşlemlerin daha sonraları saray dışına yayılarak adeta bir moda yarattığı kaynaklarda belirtilmektedir. Türk işlemlerinde kullanılan motiflerin pek çoğu tabiattan alınmıştır. Stilizasyon veya üsluplaştırma adı verilen yöntemle oluşturulan diğer motifler arasında insan ve hayvan figürleri, geometrik biçimler, çeşitli semboller ve nesnel motifler yer almaktadır. Bazı bezemelerde yazılı motifler kullanılarak işleme aracılığı ile duygu ve düşüncelerin dile getirildiği görülmektedir. Ancak saray işlemlerinde yazılı bezemelerin daha çok sultan tuğrası, madalyonlar, hanedan türbelerinde karşımıza çıkan puşide ve puşide levhaları, Kabe örtüleri gibi alanlara uygulandığı görülmektedir. Saray işlemlerini kendisine örnek alan halk kesiminde ise yazılı motiflerin kullanımı daha nadirdir. Bu çerçevede bildiride, Türk işleme sanatı içerisinde yazılı bezemelerin önemine kısaca değinilerek, işleminde yazılı motiflerin kullanıldığı ürünler, teknik ve estetik özellikleri bakımında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmanın örneklem grubuna Anadolu'nun çeşitli illerinde halk işlemlerine yönelik alan araştırmaları sırasında ele geçen 6 adet ürün alınmıştır. İncelenen ürünlerin işleme teknikleri, kullanılan gereçler, renk, motif ve kompozisyon özellikleri bilgi formlarına kaydedilmiş, ürünlerin genel ve detay fotoğrafları çekilmiştir. Bildiride ürünlerin üzerinde yer alan yazılı ifadeler ve taşıdıkları anlamlar çerçevesinde konu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, el sanatları, işleme.

EXAMPLES OF TURKISH FOLK EMBROIDERIES USED IN WRITTEN ORNAMENTS**Abstract**

During the Seljuk and Ottoman Empire period, Turkish dressing arts, whose roots stretched to Central Asia, reached to a difficult level of ornamentation of dresses, used goods or living spaces worn in parallel with the fashion sense of the day and entered the palace arts. Especially for the palace and its surroundings, the treatment is a work of art piece. Then it is indicated that embroideries nearly created a fashion in spread out of the palace. Many of the motifs used in Turkish embroidery are taken from nature. It is to be among other motifs created by the method called stylization or stylization are human and animal figures, geometric forms, various symbols and objective motifs. It is seen that emotions and thoughts are expressed through processing using written motifs in some embellishments. However, written ornaments are seen much more in palace embroideries, e.g. Sultan's Tugras, medallions, encountered in the dynastic tombs puşide and the puşide tablets, Kaaba wraps. The use of written motifs is more rare in the public sector, which takes the example of the palace embroideries.

In this context the paper will be elaborated products in which written motifs are used in the process in terms of technical and aesthetic features, it will be shortly explained the importance of written embellishments in Turkish embroidery art. The sample group of the study was taken from six products obtained during the field researches on the public works in Anatolia' various provinces. The photos of products were taken photograph general and detail. The information forms was saved on the information of processing techniques, used materials, color, motif and composition properties. In the paper will be discussed context of the written statements and the meanings that are contained on the products.

Keywords: Culture, Handicrafts, Embroidery.

GİRİŞ

Bugün pek çok yerli ve yabancı müzede sergilenen ya da özel koleksiyonlarda veya hatıra amaçlı olarak saklanan işlemeli eserler önemli kültürel miraslarımız arasındadır. Kökleri Orta Asya'ya kadar uzanan Türk işleme sanatı, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde günün moda anlayışına paralel olarak giyilen kıyafetleri, kullanılan eşyaları veya yaşanan mekanları süslemiştir. Motifler devrin tecrübe ve zevk süzgecinden geçerek süsleme sanatları içerisinde erişilmesi zor bir seviyeye ulaşmış ve saray sanatları arasına girmiştir. Özellikle saray ve çevresi için yapılan işlemler birer sanat eseri niteliğindedir. İşlemlerin daha sonraları saray dışına yayılarak halk arasında adeta bir moda yarattığı kaynaklarda belirtilmektedir.

Türk işlemlerinde kullanılan motiflerin pek çoğu tabiattan alınmıştır. Stilizasyon veya üsluplaştırma adı verilen yöntemle oluşturulan diğer motifler arasında insan ve hayvan figürleri, geometrik biçimler, çeşitli semboller ve nesnel motifler yer almaktadır. Bazı bezemelerde yazılı motifler kullanılarak işleme aracılığı ile duygu ve düşüncelerin dile getirildiği görülmektedir. Saray işlemlerinde yazılı bezemeler daha çok sultan tuğrası, madalyonlar, hanedan türbelerinde karşımıza çıkan puşide ve puşide levhaları, Kabe örtüleri gibi alanlara uygulanmıştır. Sarayı daima kendisine örnek alan halk kesiminde ise işlemlerde yazılı motiflerin kullanımı daha azdır.

Bu amaçla çalışmada, Türk işleme sanatı tarihi içerisinde motifin önemine değinilerek, yazılı motiflerin kullanıldığı halk işlemlerinin teknik ve estetik özellikleri ayrıntılı olarak sunulmuştur. Araştırmanın Türk el sanatları ve işleme sanatı konularında bundan sonra yapılacak çalışmalara destek olacağı düşünülmektedir.

TÜRK SÜSLEME SANATLARINDA MOTİF

Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her birine motif denir. Bir bezeme ve süslemede sık sık tekrarlanan süsleyici öğedir. Motifler yerlerine ve vazifelerine göre iki grupta toplanabilir:

1. Desenin hakim noktalarında kullanılan büyükçe ve detaylı ana motifler,
2. Boşlukları dolduran, deseni zenginleştiren, sapların kesişme noktalarını kapatan, daha küçük ve sade görünüşlü yardımcı motifler,

Bu sınıflandırma kompozisyona göre değişebilmekle birlikte, bir desende ana motif olan diğerinde yardımcı motif olarak kullanılabilir (Birol ve Derman, 2001:13).

Türk süsleme sanatlarında kullanılan motifler incelendiğinde; motifler oluşturulurken modellerin gerçekçi bir bakışla tabiattan alınmış olduğu, belli başlı ana çizgileri koruyup detayların atıldığı ve sanatçının kendi zevk ve dünya görüşüne göre deseni çizmiş olduğu anlaşılır. Stilizasyon (sadeleştirme) ve üsluplaştırma (doğadaki biçimlerinin şematikleştirilerek tasvir edilmesi) adı verilen bu yöntemin sanat dünyasında bir dönüm noktası olduğu ve klasik motiflerin bu metotla ortaya çıktığını belirtmektedir. Böylece esere bakıldığında hem tabiatı, hem de sanatkarı büyük bir zevk ve hayranlıkla seyretmenin mümkün olduğu vurgulanmaktadır (Birol ve Derman, 2001:15).

TÜRK İŞLEMELERİNDE KULLANILAN MOTİF KAYNAKLARI YAZILI MOTİFLER

Türk işlemleri değerini ve güzelliğini üstün bir teknikle yapılmış olmasına borçlu olmakla beraber, sonsuz motif zenginliği ve motiflerin renklerle dengeli bir hareket sağlayarak ustalıklı kaynaştırılması onu üstün kılmaktadır.

Türk işlemlerinde kullanılan motif kaynakları incelendiğinde, ilk motiflerin geometrik bir düzen içerisinde olduğu görülür. Yer yer insan ve hayvan motiflerinin yer aldığı figürlü bezemeler kullanılmıştır. Bu durum 15. yüzyıl sonuna kadar sürmüştür (Berker,1974:7). Bu döneme ait örnek sayısı çok az sayıda olmakla birlikte, sanat tarihçiler tarafından Türk sanatının daha öz olarak gözlemlendiği dönem olarak belirtilmektedir.

Türk işlemlerinin günümüze ulaşan örneklerinin büyük çoğunluğu Osmanlı dönemine aittir. Fatih Sultan Mehmed'in ölümünden sonra sarayda vefat eden sultanlara ait giysileri saklama geleneği, Osmanlı dönemi işlemlerini 16. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar daha detaylı incelenmesini sağlamıştır (Barışta,1999:13).

16. yüzyılın başında motifler doğadaki meyve ve çiçeklere dönüşmüştür. Sanatçı doğadaki şekilleri kendi görüş açıları içinde stilize ederek eserlerine yansıtmıştır. Duyuş ve sezislerini yarattığı esere katmış ve onu yeni bir görüntü içinde sunmuştur (Berker,1974:7). 16. yüzyılda figürlü motiflerin azaldığı ve bu konulardan kaçınıldığı bilinmektedir. Bu yüzyılda figüratif motiflerin, bitkisel motiflerle birlikte yumuşatılarak kullanılması dikkat çekmektedir (Barışta,1995:22). 17. yüzyılda motif ve kompozisyonlardaki öz benlik sarsılmaya başlamış, 16. yüzyılda görülen rahatlık ve samimiyet artık kaybolmuştur. Bu döneme ait işlemlerde ufak motifler ve girift kompozisyonlar göze çarpmaktadır. 18. yüzyıl Türk işlemlerinde Avrupa sanatı etkileri görülmeye başlanmıştır. Çiçek ve meyveden çok, kırık dallar ve fiyonklar göze çarpmaktadır. Bunlar doğadaki görüntüden çok, hayal gücünün yarattığı kompozisyonlardır. 19. yüzyıl tamamen gösterişin ve kopyacılığın hâkim olduğu devirdir. Motiflerde büyük değişiklikler göze çarpmakla birlikte ev, gemi, köşk, çadır ve arma gibi motiflerin işlemeye girdiği görülmektedir (Berker,1974:7).

Türk işlemlerinde kullanılan motifleri belli ana başlıklar halinde toplamak mümkündür:

1. Bitkisel Kaynaklı Motifler (çiçek, yaprak, tomurcuk, meyve, sebze v.b.)
2. Figürlü Motifler (insan, hayvan v.b.)
3. Geometrik Kaynaklı Motifler (zigzag veya düz çizgiler v.b.)
4. Nesnel Kaynaklı Motifler (saksı, şamdan, vazo, tabak v.b.)
5. Sembolik Kaynaklı Motifler (yıldız, ay v.b.)
6. Mimari Kaynaklı Motifler (köprü, cami, köşk v.b.)
7. Manzara Motifleri (dağ, nehir, göl manzaraları v.b.)
8. Yazılı Motifler (besmele, tuğra, ayetler v.b.)

TÜRK İŞLEMELERİNDE KULLANILAN YAZILI MOTİFLER

Osmanlı dönemi Türk işlemlerinde Arapça yazılara çok sık rastlanır. Yazılı motiflerin yer aldığı işlemlerde genellikle "Maşallah" ibaresi görülür. Güzel olan şeylere nazar değmemesi için nazara karşı tedbir alma âdetinden geldiği düşünülmektedir. Yazılı motiflerin konusu genellikle Kur'an-ı Kerim'den alıntılar, halk şiirleri, maniler, işlemin verileceği kişiye hitaben yazılmış istek ya da haberler oluşturmaktadır. Yazılı işaretlerin arasında tuğra motifi de en sık rastlanan konulardan birisidir. Bu dönemde sultan tuğrası işlemek devrin padişahına bir tür saygı göstergesi ve milli gurur ifadesi olarak kabul edilmiştir (Ulla,1993:26-27).

16. yüzyıla ait madalyonlar üzerine dinsel içerikli kufi yazı kalıpları ve edebi metinlerden alınmış nesih yazılı beyitlerle oluşan işlemler ilgi çekicidir (Barışta,1995:23). 18. yüzyılda anlam yüküyle seçilmiş beyitler, kelimelerden oluşan yazılı bezemeler işlenmiştir. Bitkisel ve nesnel motifler arasına yerleştirilmiş, motiflerle bağlantılı olmayan yazılı motiflere sıkça rastlanmaktadır (Barışta,1995:54).

19. yüzyılda yazı ile yapılan süslemelerde giderek bir artış göze çarpmaktadır. Bu döneme ait yazılı bezemelerde özellikle "maşallah", "efendim" gibi tek kelimelere, beyitlere ve "la ilahe illallah" gibi tevhitlere yer verilmiştir. Bir harf, bir kelime ya da bir veya birkaç cümle biçiminde tasarlanmış yazılı bezemelerin bitkisel, geometrik, figürlü ve nesnel motiflerle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca işleyen isminin ve kitabelerin sergilendiği örnekler bulunmaktadır (Barışta,1995:73). Bu yüzyılda ilgi çeken yazılı bezemelerden bir grubu da armalar, tuğralar ve sikkeler oluşturmaktadır. Sikke ile yapılmış süslemeler arasında Afyon Mevlevi Camii'ndeki Aba Buş'un puşide levhası ve Konya Mevlana Müzesi'ndeki puşide levhası

en özel örneklerdir (Barışta,1999:123). Dini amaçlı yazılı bezemeler arasında hanedan türbelerinde karşımıza çıkan puşide ve puşide levhaları yanı sıra Kâbe için hazırlanan örtüler de göz kamaştırmaktadır. Camilerde minber kapısı perdeleri üzerinde dua şeritleri dine hizmet eden yazıların yaygınlaştığına işaret etmektedir (Barışta,1999:130).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Arap alfabesinin yanı sıra Latin alfabesiyle hazırlanmış yazı şeritleri dikkati çeken örnekler arasındadır (Barışta,1995:93).

YÖNTEM

Çalışmanın örneklem grubunu Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yapılan alan araştırmaları sırasında ele geçirilen 6 adet ürün oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak bilgi formu kullanılmıştır. Ürünlerin yapımında kullanılan gereçler, işleme teknikleri, renk, motif ve kompozisyon özellikleri ile ürünlerde yer alan yazılı ifadeler ve taşıdıkları anlamlar bilgi formlarına kaydedilmiş ve fotoğrafları çekilmiştir.

BULGULAR

1. Örnek

Foto 1 (a-b): Kocaeli İli Altınova İlçesi Subaşı Göç Müzesi'ne ait başörtüsü.

1 Numaralı örnekte Kocaeli İli Altınova İlçesi Subaşı Göç Müzesi'ne ait 20. Yüzyıla tarihlenen, mermerşahi kumaş üzerine ipek iplik kullanılarak işlenmiş bir başörtüsü görülmektedir. Başörtüsünde açık renk zemin üzerine bordo, açık pembe, krem rengi, sabun yeşili, kobalt mavi, mor ve eflatun renklerinin tercih edilmiştir. Ürünün işleminde verev pesent ve sarma teknikleri kullanılmıştır. Kenar temizlemesinde ise sadece kısa kenarlar üzerinde hesap işinin ilk sırasının uygulandığı tespit edilmiştir. Bitkisel ve nesnel kaynaklı motifler arasına yerleştirilmiş düzgün sıralamalardan oluşan motifler üzerinde yazılı bezemeler kullanılmıştır. Yaprak formundaki motifin üzerinde "Mâşallah, bârekallah" yazılıdır. Maşallah, "Allah dilemiş ve ne güzel yaratmış, Allah korusun, Allah saklasın" anlamında bir duadır. Anlamı "bunu Allah diledi de oldu" demektir. Bârekallah kelimesi de "bu nimeti benim için mübarek eyle" anlamındadır.

2. Örnek

Foto 2: Kocaeli İli Dilovası İlçesine ait peşkir.
(Kaynak kişi: Esra Kocabaş / Tavşancıl Mahallesi)

2 Numaralı örnekte Kocaeli İli Dilovası İlçesine ait 20. Yüzyıla tarihlenen, keten-pamuk karışımı krem rengi dokuma üzerine ipek iplik ve gümüş rengi yassı metal tel kullanılarak hazırlanmış bir peşkir görülmektedir. Motiflerin renklendirilmesinde koyu pembe, fuşya, açık mavi, zümrüt yeşili, sarı ve siyah kullanılmıştır. Peşkirin işleminde düz pesent, verev pesent, verev sarma, susma ve tel kırma teknikleri kullanılmıştır. Peşkirin kenar temizlemesi ise saçak bükülerek yapılmıştır. Kenar temizlemesinin hemen üzerinde susma tekniği ile işlenmiş geometrik kaynaklı ince bir su yer almaktadır. Peşkirin işleme konusunu bitkisel, nesnel, yazılı ve geometrik kaynaklı motifler oluşturmaktadır. Stilize hançer ve çeşitli çiçek motiflerinden oluşan üçer adet ana motif, peşkirin karşılıklı iki kısa kenarı üzerine düzgün sıralamalarla yerleştirilmiştir. Bu motiflerin hemen üzerinde ana motiflerin aralarına gelecek şekilde arap alfabesi "Allah" kelimesinin işlenmiş olduğu tespit edilmiştir.

3. Örnek

Foto 3: Kocaeli İli Dilovası İlçesine ait yazı levhası.

(Kaynak kişi: Azize Serdar / Tavşancılı Mahallesi)

3 Numaralı örnek 19. Yüzyıla ait bir yazı levhasıdır. Bezeme konusunu yazılı, bitkisel ve nesnel kaynaklı motifler oluşturmaktadır. Pembe renkli ipek satenden hazırlanmış olan levhanın orta kısmında gümüş rengi metal iplik kullanılarak sarma tekniği ile işlenmiş yazılı bezemeler yer almaktadır. Levha üzerinde iki sıra halinde Osmanlıca işlenmiş yazılı bezemelerin ilk sırasında "Allah'a tevekkül olanın yardımcısı.....", ikinci sırasında ise "Bir gün olup sana....." şeklinde bir özlü söz yazılı olduğu tespit edilmiştir. Bu yazılı motiflerin etrafına alt ucundan bir fiyonkla tutturulmuş zarif bitkisel dallar ve çiçeklerden oluşan motifler sarma tekniği ile işlenmiştir. Bitkisel motiflerin doğaya yakın bir uygulama ile renklendirildiği belirlenmiştir.

4. Örnek

Foto 4: Kocaeli İli Dilovası İlçesine ait yazı levhası.

(Kaynak kişi: Azize Serdar / Tavşancılı Mahallesi)

4 Numaralı örnek 19. Yüzyıla ait bir yazı levhasıdır. Bezeme konusunu yazılı, bitkisel ve nesnel kaynaklı motifler oluşturmaktadır. Pembe renkli ipek satenden hazırlanmış olan levhanın orta kısmında gümüş rengi metal iplik kullanılarak sarma tekniği ile işlenmiş yazılı bezemeler yer almaktadır. Levha üzerinde iki sıra halinde Osmanlıca işlenmiş yazılı bezemelerin ilk sırasında "Ne güzeldir bu binanın kapısı", ikinci sırasında ise ".....kapanmasın kapısı" şeklinde bir özlü söz yazılı olduğu tespit edilmiştir. Bu yazılı motiflerin etrafına merkeze doğru yönlendirilmiş bitkisel dallar ve çiçeklerden oluşan motifler işlenmiştir. Bitkisel motiflerin doğaya yakın bir uygulama ile renklendirildiği ve yazı levhasının etrafını çevrelediği görülmektedir.

5. Örnek

Foto 5: Eskişehir İl Merkezine ait çevre.

(Kaynak kişi: Ayşe Ekinci)

5 Numaralı örnekte 20. Yüzyıla ait ince pamuklu krem rengi dokuma üzerine ipek iplik ve altın rengi yassı metal tel kullanılarak hazırlanmış bir çevre görülmektedir. Motiflerin renklendirilmesinde kiremit kırmızı, zümrüt yeşil, mavi siyah ve altın rengi kullanılmıştır. Çevrenin işlenmesinde düz ve verev hesap işi iğneleri, susma ve tel sarma teknikleri kullanılmıştır. Peşkirin işleme konusunu bitkisel, yazılı ve geometrik kaynaklı motifler oluşturmaktadır. Bir kökten çıkan iki ağaç motifinin kare formulu çevrenin dört köşesine ve merkeze doğru yönlendirilmiş biçimde işlenmiş olduğu görülmektedir. Köşelerde yer alan ana motiflerin üç tarafına Arapça yazılı motifler işlenmiştir. Kenar temizlemesi ise çırpma dikişi ile yapılmıştır. Kenar temizlemesinin hemen üzerinde susma tekniği ile işlenmiş geometrik kaynaklı ince bir suyun tüm kenarlar boyunca işlenmiş olduğu görülmektedir.

6. Örnek

Foto 6: Eskişehir İl Merkezine ait başörtüsü.

(Kaynak kişi: Belirsiz)

6 Numaralı örnekte Eskişehir İl merkezine ait 20. Yüzyıla tarihlenen siyah renk ince pamuklu kumaş üzerine gümüş rengi metal pul ve tel kullanılarak işlenmiş bir başörtüsü görülmektedir. Başörtüsünün işleminde pul işi ve tel sarma teknikleri kullanılmıştır. Kare formulu başörtüsünün dış kenarlarına bitkisel kaynaklı küçük motiflerin düzgün sıralamalarla yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bu motiflerin hemen üzerine ve köşelere merkeze doğru yönlendirilmiş tek motifler işlenmiştir. Aynı motiflerin ürünün ortasında da yer aldığı görülmektedir. Merkezdeki motiflerin üzerinde arapça "Maşallah" yazmaktadır.

SONUÇ

İşleminde yazılı motiflerin kullanıldığı Türk halk işleme örneklerinin çeşitleri, üretim dönemleri, kullanılan gereçler, renk özellikleri, kullanılan motif kaynakları ve kompozisyon özelliklerini belirlemek amacı ile yapılan bu araştırmada 2 adet yazı levhası, 2 adet başörtüsü, 1 adet çevre ve 1 adet peşkir olmak üzere toplam 6 adet ürün incelenmiştir.

Bugün hatıra olarak saklanan bu ürünler, bir dönem yöre halkının gündelik hayatlarında işlemeli ürünler kullandıklarının bir göstergesidir. Türk halk işleme örnekleri arasında yazılı motiflerin kullanıldığı örneklere oldukça az rastlanmaktadır. Bu sebeple günümüzde artık üretilmeyen bu özgün eserlerin bilimsel araştırma teknikleri ile incelenmesi ve belgelenmesi etnografik açıdan önemlidir.

Araştırma kapsamında incelenen ürünlerin kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre 19. Yüzyıl sonu ile 20. Yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendiği anlaşılmıştır. Ürünlerin geneline bakıldığında açık renk zemin üzerine çok renkli uygulamaların tercih edildiği görülmektedir. İncelenen ürünler arasında sadece bir başörtüsünün zemininde siyah renk kullanılmıştır.

İncelenen ürünlerde yoğun olarak sarma tekniğinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Sarma, çizilen desenin sınır çizgileri üzerinde karşılıklı olarak iğnenin bir noktadan batırılıp bir noktadan çıkarılması ile uygulanan serbest bir işleme çeşididir (Barışta, 1999: 223). Sarma, Türk işleme tekniklerinden olan hesap işi ve Türk işinin ortak iğne teknikleri birisidir. İşleme yapılacak kısma altı dolgulu ya da dolgusuz olarak çalışılır. Düz ve verev sarma olarak iki farklı türde işlenmektedir. Araştırma kapsamında incelenen ürünlerde sarmanın alt dolgusuz olarak uygulandığı tespit edilmiştir. Sarma tekniğinin bazı ürünlerde renkli iplik kullanılarak, bazı ürünlerde ise metal ipliklerle işlenmiş olduğu görülmüştür. Metal ipliklerle yapılan uygulamalarda klaptan veya yassı metal tel kullanılmıştır. Uygulama biçimi olarak bazı ürünlerde düz bazılarında ise verev olarak işlenmiş olduğu tespit edilmiştir. Ürünlerde kullanılan diğer iğne teknikleri arasında düz pesent, verev pesent, düz ve verev hesap işi iğneleri, susma, tel kırma ve pul işi teknikleri bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen ürünlerde yazılı motiflerin bitkisel ve geometrik kaynaklı motiflerle birlikte kullanıldığı görülmüştür. İşlemlerde Arapça yazılmış Mâşallah, bârekallah, Allah kelimeleri en çok işlenen yazılı motifler arasında yer almaktadır. İncelenen yazı levhalarında Osmanlıca yazılarak işlenmiş özlü sözlerden oluşan motiflerin bulunduğu görülmüştür.

Ülkemizin her yöresi birbirinden farklı zengin el işlemleri ile doludur. El sanatları alanında yeterli araştırma çalışması yapılmış olsa da, yaşatılması ve günümüze uygun tasarımlarda yeniden hayat bulması için yeterli sayıda çalışma yapılamamıştır. Bu sebeple maddi kültür ürünlerinin belgelenmesi ve bundan sonra yapılacak araştırmalara kaynak oluşturması bakımında bu tür araştırmalar önemlidir.

KAYNAKLAR

Barışta, H. Ö. (1995). Türk İşleme Sanatı Tarihi. (2. Baskı). Ankara: Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Yayın No:1.

- Barışta, H. Ö. (1999). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2347, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Berker, N. (1974). "Türk İşlemeleri", Sanat Dünyamız, Yapı ve Kredi Bankası Kültür Yayınları, Yıl.1, 2, 2-10.
- Biröl, İ. Ve Derman, Ç. (2001). Türk Tezyini Sanatlarında Motifler. (3. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı: 26.
- Ulla, T. (1993). Türk İşlemeleri – Osmanlı Saray İşlemelerinden Anadolu Çeyiz Sandıklarına. (Çeviri: Fatma Artunkal). İstanbul: Yeni Çığır Kitapevi.

KONYA İLİ SEYDİŞEHİR İLÇESİNE AİT HESAP İŞİ TEKNİĞİ İLE İŞLENMİŞ ÜRÜNLERDEN ÖRNEKLER*Mine Can**Kocaeli Üniversitesi***Özet**

Bu çalışmanın amacı, geleneksel Türk el işlemeciliğinin bir türü olan hesap işinin Konya İli Seydişehir İlçesi'ne ait özelliklerini, çeşit, teknik, gereç, renk, bezeme, kompozisyon açılarından ortaya koymaktır. Araştırmada Seydişehir'de bulunan 16 adet işlemeli ürün üzerinde çalışılmıştır. Hazırlanan ürün bilgi formuna, işlemeli ürünlerin niteliksel özellikleri işlenmiş ve bu bilgiler değerlendirilmiştir.

İşlemeli ürünlerin değişik kullanım amaçlarına uygun olduğu, çoğunluğunun çevrelerden oluştuğu ve bu çevrelerde ağırlıklı bir merkeze doğru yönlendirilmiş kompozisyon düzeninin benimsendiği tespit edilmiştir. İşlemelerde, canlı ve çok sayıda renk kullanılmıştır. Bitkisel bezemelerin yoğun olduğu ürünlerde, düz hesap iğnesi ve verev hesap iğnesi teknikleri kullanılmıştır. İşlemeli ürünlerde işleme gereci çoğunlukla ipek iplik, dokumalarda ise pamuk lifinden yapılmış kumaşların tercih edildiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: El sanatları, işleme, hesap işi.

EXAMPLES OF EMBROIDERED PRODUCTS WITH HOLBEIN STITCH TECHNIQUE BELONGS TO SEYDİŞEHİR DISTRICT KONYA PROVINCE

Abstract

The purpose of the study is to reveal the features of Konya – Seydişehir embroidery, a local application of traditional Turkish handicraft arts, in terms of variety, technique, tools and materials, color, decoration and composition. 16 embroidered products of Seydişehir were studied. Qualitative features of the embroidered products were recorded in the form of information and the data was evaluated.

It was determined that embroidered products were suitable for their purpose of usage, most of them consist of çevre and that the arrangement of directed toward the center composition mostly without connection were adopted. At the embroidery lively and a great number of colors were used. At the embroidered products which have plant decorations, plain counting needle and diagonal counting needle techniques were used. It was revealed that silk thread, fabrics made of cotton fiber at woven materials were preferred mostly.

Keywords: Hand Crafts, Embroidery, Holbein Stitch.

GİRİŞ

El sanatları arasında en fazla emek ve zaman gerektirenlerin başında işleme sanatı gelmektedir. Yüzyıllardır el işlemleri Türk kadınının duygularını, zevklerini, yaratıcılığını ve estetik yönlerini yansıtan uygulamalarla hayat bulmuştur. Türk kadını çevresinde gördüğü ve beğendiği şeyleri kendisine göre stilize etmiş ve renklendirmiştir. Giydikleri veya kullandıkları eşyaları el emeği ve yaratıcılığı ile süslemiştir.

Yaklaşık 4500 yıllık bir geçmişe sahip olan Türk işleme sanatı, içinde oluştuğu toplumun yaşantılarından etkilenmiştir. Köklü bir geçmişin izlerini taşıyan Türk işleme sanatı, Orta Asya kültürü, İslam medeniyeti ve Anadolu'nun eski uygarlıklarından etkilenmiş, Doğu-Batı kültürlerinin etkileriyle çeşitli boyutlar kazanmıştır (Barışta, 1995: 3). Türk işlemleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde işlemler saray ve saray dışı olmak üzere iki ana çerçevede üretilmiştir. Saray atölyelerindeki yerli ve yabancı ustaların ihtiyaca cevap veremediği durumlarda dış kaynaklar kullanılmıştır. Saray dışı, ev ve çarşı olmak üzere iki üniteden oluşmaktadır. Bu grupta yer alan amatör ve profesyonel ustalar saraydan gelen siparişler doğrultusunda çalıştırılmıştır. Osmanlı döneminde evlerde işleme konusunda eğitim etkinliklerinin boyutları, teknikleri iyi bilen, evden eve giderek bildiği iğne tekniklerini

toplama aracı olarak ürün bilgi formu kullanılmıştır. Hesap işi ile işlenmiş ürünlerin çeşitleri, kullanılan gereçler, teknik özellikleri, renk özellikleri, kullanılan motif kaynakları ve kompozisyon özellikleri incelenerek bilgi formlarına kaydedilmiş ve ürünlerin fotoğrafları çekilmiştir. Bilgi formlarından elde edilen veriler uygun görülen konu başlıkları altında tablolastırılarak, istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. İstatistiksel hesaplamalarda $y = f \times 100/n$ formülü kullanılmıştır. Çalışmaya kaynak oluşturması için literatür taraması yapılmıştır.

KONYA İLİ SEYDİŞEHİR İLÇESİ'NDE BULUNAN HESAP İŞİ ÜRÜNLERE AİT BULGULAR VE TARTIŞMA **Seydişehir İlçesi Hakkında Genel Bilgi**

Seydişehir yerleşim yeri olarak Akdeniz bölgesi içinde olmakla birlikte, Konya İli'ne bağlı bir ilçedir. Seydişehir Konya'nın güney batı sınırları içerisinde yer almaktadır. Seydişehir'in tarihi M.Ö. 5500 yıllarına kadar uzanır. İlçe'nin 10 km güneydoğusundaki yapılan kazılarda M.Ö. 5500-5000 yıllarına ait Neolitik Çağ yerleşmesinin varlığı ortaya çıkarılmıştır. Prehistorik Çağ'da, Psidia (Göller Yöresi) sınırları içindeki çok eski bir yerleşim yeridir. Seydişehir-Konya karayolu üzerine bulunan Karabulak, Bostandere, Dikilitaş ve Akçalar köylerindeki höyükler, Hitit ve Frig yerleşmelerinin bulunduğu alanlar olarak dikkati çekmektedir. Seydişehir ilçesi sınırlarında Amblada, Vasada, Arvana, Elita, Dalisandus gibi klasik döneme ait şehirlerin varlığı da tespit edilmiştir. Rivayete göre Anadolu Beylikleri devrinde Eşrefoğulları Beyliği elinde kalan Seydişehir bu isimle ilk defa bu beylik zamanında anılmıştır. Horasanlı bir Türk olan Seyyid Harun Veli'nin ailesi ve kendisine uyan kırk kadar dervişi ile Horasan'dan Anadolu'ya göç etmesi ile torosların eteğinde kurulmuş bir ilçe olarak bilinmektedir. İlçe sınırlarında zengin boksit madeni yatakları bulunmaktadır. Çıkarılan maden diğer illere ve Avrupa'ya ihraç edilmektedir. Seydişehir'de dünyanın üçüncü Türkiye'nin ise birinci büyüklükte alüminyum fabrikası bulunmaktadır. Ayrıca büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığıyla bölgenin önemli hayvancılık merkezidir.

Araştırma kapsamına alınan ürün çeşitleri

Konya İli Seydişehir ilçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin çeşitlerine ilişkin veriler belirlenerek değerleri tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1:Araştırma kapsamında incelenen hesap işi ürün çeşitlerinin dağılımı.

Ürün çeşitleri	n	%
Çevre	7	43,75
Uçkur	5	31,25
Peşkir	2	12,5
Göynek	2	12,5
TOPLAM	16	100

Tablo 1 incelendiğinde Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamında incelemeye alınan hesap işi ürünlerin % 43,75'inin çevre, % 31,25'inin uçkur, %12,5'inin peşkir, %12,5'inin ise göynek olduğu tespit edilmiştir.

İncelemeye alınan ürünlerin yarıya yakınına çevreler oluşturmaktadır. Çevre, dört kenarı bordür biçiminde suyla ya da dört köşesi motiflerle belirlenmiş keten, pamuklu dokumalar üzerine işlemelerle bezenmiş, 60X60 cm. civarında boyutları olan bir tür örtüdür (Barışta, 1999: 203). Çevreler eskiden başa örtmek, hediye olarak verilmek ya da Kur'an veya bir kitap sarmak gibi çeşitli amaçlarla kullanılmıştır.

İncelenen ürünler arasında ikinci sırayı uçkurlar oluşturmaktadır. Uçkur, eskiden giyimi süslemek ya da elbise, şalvar vb. giysilerin belini tutmak amacıyla hazırlanmış, genellikle 25 x 125 cm. boyutlarında iki dar kenarı işlemelerle bezenmiş, uzun dikdörtgen şeklindeki başa verilen addır (Barışta, 1999: 231). Uçkurlarda günümüzde artık giysilerin kullanılmayan tamamlayıcı parçalarından birisidir.

İncelenen ürünler arasında az sayıda peşkir ve göynek bulunmaktadır. Kaynaklarda peşkir ve göynek şöyle tanımlanmaktadır:

Peşkir, elleri yüzü yıkadıktan sonra kurulamak için hazırlanmış iki ucu dar bordürlerle bezenmiş, keten ya da pamuklu dokumadan yapılmış, dikdörtgen şeklinde örtü (Barışta, 1999: 222).

Göynek, kadın ya da erkekler için ipek, pamuklu veya keten yanı sıra karışık ipliklerle dokunmuş kumaşlardan hazırlanmış, yakasız, uzun kollu bir tür gömlek ya da içe giyilen çamaşır olarak tanımlanmaktadır (Barışta, 1999: 211).

Teknolojiden yoksun dönemlerde, çeşitli ölçülerde özenle hazırlanarak süslenmiş olan bu ürünler, kültürel değişim ile birlikte bugün günlük işlevlerini kaybetmiştir

Araştırma Kapsamına Alınan Ürünlerde Kullanılan Gereçler

Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin yapımında kullanılan gereçlere ilişkin veriler belirlenerek değerleri tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Hesap işi ürünlerde kullanılan gereçlerin dağılımı.

Ürünlerde Kullanılan Gereçler	İşleme		Kenar temizleme		Dokuma	
	n	%	n	%	n	%
Pamuklu dokuma	-	-	-	-	13	81,25
Keten dokuma	-	-	-	-	3	18,75
İpek iplik	15	93,75	3	18,75	-	-
İpek iplik + metal tel	1	6,25	-	-	-	-
Pamuklu iplik	-	-	2	12,25	-	-
Kendi dokumasının iplikleri ile	-	-	2	12,25	-	-
Dikiş ipliği			9	56,25	-	-
Toplam	16	100	16	100	16	100

Araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerde kullanılan gereçler; işlemede, kenar temizlemede ve dokumada kullanılan gereçler olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin tamamının işlemede ipek iplik kullanıldığı tespit edilmiştir. Sadece bir üründe ipek iplik ile birlikte metal telin kullanımına rastlanmıştır.

Araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin kenar temizlemelerinde kullanılan gereçler incelendiğinde % 56,25'inde dikiş ipliği, % 18,75'inde ipek iplik, % 12,25'inde pamuk ipliği ve diğer % 12,25'inde ise dokumanın kendi ipliklerinin kullanıldığı anlaşılmıştır.

İncelenen ürünlerin dokumalarında yoğun olarak (% 81,25) pamuklu el dokuması kullanıldığı belirlenmiştir. Ürünlerin % 18,75'inde ise keten dokuma kullanılmıştır.

Araştırma Kapsamına Alınan Hesap İş Ürünlerde Kullanılan Renkler

Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin yapımında kullanılan renklere ilişkin veriler belirlenerek değerleri tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Hesap işi ürünlerde kullanılan renklerin dağılımı.

Ürünlerde Kullanılan renkler	İşleme		Kenar temizleme		Dokuma	
	n	%	n	%	n	%
Sarı	14	87,5	1	6,25	-	-
Kırmızı	13	81,25	2	12,5	-	-
Koyu pembe	13	81,25	1	6,25	-	-
Siyah	13	81,25	-	-	-	-
Koyu mavi	8	50	-	-	-	-
Açık yeşil	7	43,75	1	6,25	-	-
Mor	7	43,75	-	-	-	-
Yavruağzı	5	31,25	-	-	-	-

Koyu yeşil	4	25	1	6,25	-	-
Kahverengi	3	18,75	2	12,5	-	-
Gri	3	18,75	-	-	-	-
Açık pembe	3	18,75	-	-	-	-
Açık mavi	3	18,75	-	-	-	-
Turuncu	2	12,5	1	6,25	-	-
Lacivert	2	12,5	-	-	-	-
Eflatun	1	6,25	-	-	-	-
Altın rengi	1	6,25	-	-	-	-
Bej rengi	-	-	-	-	16	100

Araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerde kullanılan renkler; işlemede, kenar temizlemede ve dokumada kullanılan renkler olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin işlemelerinde % 87,5 oranında sarı, % 81,25 oranında kırmızı, % 81,25 oranında koyu pembe, % 81,25 oranında siyah, % 50 oranında koyu mavi, % 43,75 oranında açık yeşil, % 43,75 oranında mor, % 31,25 oranında yavruağzı, % 25 oranında koyu yeşil, % 18,75 oranında kahverengi, % 18,75 oranında gri, % 18,75 oranında açık pembe, % 18,75 oranında açık mavi, % 12,5 oranında turuncu, % 12,5 oranında lacivert, % 6,25 oranında, % 6,25 oranında ise altın renginin kullanıldığı belirlenmiştir.

İncelemeye alınan hesap işi ürünlerin işlemelerinde sarı, kırmızı, koyu pembe gibi canlı renklerin kullanıldığı anlaşılmıştır. İşlemelerde yoğun olarak kullanılan bir diğer renk ise siyahtır. Siyah rengin genellikle motiflerin dışında gözeme şeklinde ya da dal veya çerçeve oluşturmada kullanıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen hesap işi ürünlerin kenar temizlemelerinde sarı, koyu pembe, açık ve koyu yeşil, kırmızı ve kahverengi kullanıldığı görülmüştür. Kenar temizleme işleminde renkli ipliklerin işlemeye oranla çok daha az miktarlarda kullanıldığı tespit edilmekle birlikte, bu renklerin genellikle ürünün işleminde kullanılan renklerden seçildiği anlaşılmıştır.

İncelenen hesap işi ürünlerin tamamının dokumasında bej renginin kullanıldığı tespit edilmiştir. Sadece bir ürünün dokumasında sarı ve lacivert renkli çizgiler bulunmaktadır.

Araştırma Kapsamına Alınan Ürünlerde Kullanılan Teknikler

Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerde kullanılan tekniklere ilişkin veriler belirlenerek değerleri tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Hesap işi ürünlerde kullanılan tekniklerin dağılımı.

Kullanılan teknikler		İşleme		Kenar temizleme	
		n	%	n	%
İşleme Teknikleri	Verev hesap iğnesi	16	100	-	-
	Düz hesap iğnesi	16	100	-	-
Yardımcı İğne Teknikleri	Susma	5	31,25	-	-
	Balıksırtı	3	18,75	-	-
Kenar temizleme teknikleri	Baskı dikişi	-	-	9	56,25
	İğne oyası	-	-	3	18,75
	Tığ oyası	-	-	2	12,5
	Püskül takarak	-	-	1	6,25
	Saçak bükerek	-	-	1	6,25

Araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerde kullanılan teknikler; işlemede, kenar temizlemede ve dokumada kullanılan teknikler olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin tamamının işleminde düz hesap iğnesi ve verev hesap iğnesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. İşlemlerde yardımcı iğne tekniği olarak susma (% 31,25) ve sarma (% 18,75) tekniklerinin kullanıldığı görülmüştür.

İncelemeye alınan hesap işi ürünlerin kenar temizleme teknikleri incelendiğinde % 56,25'inin baskı dikişi ile, % 18,75'inin iğne oyası ile, % 12,5'inin tığ oyası ile, % 6,25'inin püskül takarak, diğer % 6,25'inin ise saçak bükerek yapıldığı anlaşılmıştır.

Araştırma Kapsamına Alınan Hesap İş Ürünlerde Kullanılan Motif Kaynakları

Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerinde kullanılan motiflerin kaynaklarına ilişkin veriler belirlenerek değerleri tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Hesap işi ürünlerde kullanılan motif kaynaklarının dağılımı.

Ürünlerde kullanılan motif kaynakları	n	%
Bitkisel ve geometrik	12	75
Bitkisel	4	25
TOPLAM	16	100

Tablo incelendiğinde Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin % 75'inde bitkisel ve geometrik motiflerin, % 25'inde ise bitkisel kaynaklı motiflerin kullanıldığı belirlenmiştir.

İncelemeye alınan ürünlerin tamamında bitkisel kaynaklı motiflerin işlemeye konu oluşturduğu görülmüştür. Bu motifler çoğunlukla çeşitli çiçek ve yapraklardan oluşmaktadır. Barışta (1989: 49) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Konya işlemlerinde çiçek çeşitlendirmelerinin oldukça zengin olduğunun tespit etmesi bu sonucu destekler niteliktedir. Ürünlerde yoğun olarak kullanılan geometrik kaynaklı motiflerin bitkisel kaynaklı motiflerle birlikte kullanıldığı görülmüştür. Geometrik bezemelere en çok zik zak veya S kıvrımlı çizgilerin konu oluşturduğu anlaşılmıştır.

Araştırma Kapsamına Alınan Hesap İş Ürünlerde Kullanılan Kompozisyonlar

Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerde kullanılan kompozisyonlara ilişkin veriler belirlenerek değerleri tablo 6'de verilmiştir.

Tablo 6: Hesap işi ürünlerde kullanılan kompozisyonların dağılımı.

Kullanılan Kompozisyonlar	Motifler			
	Ana motif		Kenar suyu	
	n	%	n	%
Düzenli sıralamalarla düzenlenmiş	8	50	4	25
Bir merkeze doğru yönlendirilmiş	6	37,5	-	-
Atlamalı sıralamalarla düzenlenmiş	1	6,25	-	-
Bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş	1	6,25	8	50
Yok	-	-	4	25
Toplam	16	100	16	100

Araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerde kullanılan kompozisyonlar; ana motif ve kenar suyu motifleri olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin işlemlerinde yer alan ana motiflerin % 50'sinin düzenli sıralamalarla, % 37,5'inin bir merkeze doğru yönlendirilmiş, % 6,25'inin atlamalı sıralamalarla, diğer % 6,25'inin ise bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyonlar şeklinde yerleştirildiği anlaşılmıştır.

İncelemeye alınan hesap işi ürünlerin kenar sularında yer alan motiflerin % 50'sinin bağlantılı sıralamalarla, % 25'inin düzenli sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyon tarzında yerleştirildiği tespit edilmiştir. İncelenen ürünlerin % 25'inde ise kenar suyu kullanılmadığı anlaşılmıştır.

İncelenen hesap işi ürünlerden çevrelerde ana motiflerin bir merkeze doğru yönlendirilmiş kompozisyon düzeninin benimsendiği tespit edilmiştir. Aynı ürün gruplarında ana motiflerin hemen altında mutlaka kenara paralel olarak bir sıra halinde su işlendiği görülmüştür. Sadece bir çevre örneği hariç tüm çevrelerde su motifleri kenara paralel olarak belli bir uzunlukta işlenerek bırakılmıştır. Bir örnekte ise kenar suyu çevrenin dörtkenarına paralel olarak devam ettirilmiştir.

Uçkur ve peşkirlerde ise ana motifler iki kısa kenar üzerinde ve kenara paralel olarak yerleştirilmiştir. Bu motiflerin hemen altında ise yine kenara paralel ince bir su yer almaktadır. İncelenen göyçeklerde, ana motiflerin giysinin ön kısmında ve bel hizasından etek ucuna kadar paralel iki sıra olarak olacak şekilde yerleştirildiği görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Konya İli Seydişehir İlçesi'nde bulunan ve araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin çeşitleri, kullanılan gereçler, renk özellikleri, kullanılan motif kaynakları ve kompozisyon özelliklerini belirlemek amacı ile yapılan bu araştırmada; hesap işi ile işlenmiş özgün niteliklere sahip 16 adet ürün incelenmiştir. Araştırma kapsamına alınan el işlemeli hesap işi ürünlerin yarıya yakını çevreler oluşturmaktadır. İncelenen ürünlerin diğer yarısında ise sırasıyla peşkir, yağlık ve örtüler bulunmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan hesap işi ürünlerin tamamının işleminde ipek iplik kullanıldığı belirlenmiştir. Sadece bir üründe ipek iplik ile metal telin birlikte kullanıldığı görülmüştür. Ürünlerin kenar temizlemelerinde genelde dikiş ipliği ile baskı dikişi yapılmıştır. Bunun yanı sıra ipek ipliği, pamuklu iplik ya da dokumanın kendi iplikleri kullanılarak yapılan uygulamalar takip etmektedir. Ürünlerin dokumalarında ise pamuklu el dokuması kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen ürünlerin tamamının zemininde bej rengi kullanılmıştır. Ürünlerin işlemlerinde sarı, kırmızı, koyu pembe gibi canlı renkler ile siyah rengin yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Siyah rengin genellikle motiflerin dışında gözeme şeklinde ya da dal veya çerçeve oluşturmak için kullanıldığı görülmüştür. İncelenen ürünlerin kenar temizlemelerinde ise ürünün işleminde kullanılan renklerin tercih edildiği tespit edilmiştir.

İncelenen ürünlerin tamamının işleminde düz ve verev hesap iğnesi kullanılmıştır. İşlemlerde hesap işi iğne teknikleri ile birlikte, yardımcı iğne tekniği olarak susma ve sarma tekniklerinin kullanıldığı anlaşılmıştır. Ürünlerin kenar temizlemeleri genellikle baskı dikişi ile yapılmıştır. Bunun yanı sıra iğne oyası, tığ oyası, saçak bükme ve püskül gibi uygulamalarda mevcuttur.

Araştırma kapsamında incelenen hesap işi ürünlerin tamamında bitkisel kaynaklı motiflerin kullanıldığı görülmüştür. Bu motifler genellikle çeşitli çiçek ve yaprak motiflerinden oluşmaktadır. Bitkisel kaynaklı motiflerle birlikte geometrik kaynaklı motiflerin kullanımının da oldukça yoğun olduğu tespit edilmiştir. Geometrik bezemelerde ise genellikle zig zag veya S kıvrımı çizgilerin kullanıldığı görülmüştür.

İncelenen ürünlerin işleminde konu olan motiflerin yarısının düzgün sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyon tarzında yerleştirildiği tespit edilmiştir. Ürünlerin diğer yarısında ise bir merkeze doğru yönlendirilmiş, atlamalı ya da bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyonların kullanıldığı anlaşılmıştır. Ürünlerin kenar sularında kullanılan motiflerin yoğun olarak bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyon tarzında yerleştirildiği görülmüştür.

Sonuç olarak; ülkemizin her yöresi birbirinden farklı zengin el işlemleri ile doludur. Konya İli Seydişehir İlçesi'ne ait hesap işi tekniği ile işlenmiş ürünler geleneksel Türk işleme sanatının yöresel bir uygulamasıdır. Bugün hatıra olarak saklanan bu ürünler, bir dönem yöre halkının gündelik hayatlarında işlemeli ürünler kullandıklarının bir göstergesidir. Günümüzde artık üretilmeyen bu özgün eserlerin bilimsel araştırma teknikleri ile incelenmesi ve belgelenmesi etnografik açıdan önemlidir.

Ülkemizde el sanatları alanında yeterli araştırma çalışması yapılmış olsa da, belgelenmesi ve günümüze uygun tasarımlarla yeniden hayat bulması için yeterli sayıda çalışma yapılamamıştır. Bu sebeple geleneksel Türk motiflerinin çağdaş sanat anlayışı ile yeniden yorumlanmasına ve kültür tarihimizin yaşatılması için maddi kültür ürünlerinin gün ışığına çıkaracak araştırmalara ihtiyaç vardır. Bu kapsamda yapılacak araştırmalarda yeni teknolojiler kullanılarak desen kataloglarının hazırlanması bundan sonraki hedeflerden bir diğeri olmalıdır.

Konya İli Seydişehir İlçesi'ne ait Hesap İşi Tekniği İle İşlenmiş Ürünlerden Görseller

Resim 1: Çevre.

Resim 2: Göynek.

Resim 3: Çevre.

Resim 4: Çevre.

Resim 5: Çevre.

Resim 6: Çevre.

Resim 7: Çevre.

Resim 8: Göynek.

Resim 9: Uçkur.

Resim 10: Uçkur.

Resim 11: Peşkir.

Resim 12: Pekir.

Resim 13: Uçkur.

Resim 14: Uçkur.

Resim 15: Uçkur.

Resim 16: Çevre.

KAYNAKLAR

Barışta, Ö. H. (1997a). Türk İşlemelerinden Teknikler. Ankara: Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Yayın No:2.

Barışta, Ö. H. (1997b). Techniques From Turkish Embroidery. Gazi University Informal Vocational Education Faculty Publicatin Number: 3.

Barışta, Ö. H. (1989). "Konya Müzelerinden", Kültür ve Sanat, Türkiye İş Bankası Yayınları, Pan Matbaacılık ve Yayıncılık, Ankara, 4, 46-50.

Barışta, Ö. H. (1999). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri. (1. Baskı). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2342. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çıttır, T. (2007). "20. Yüzyıl Yalova Armutlu El İşlemeciliğinden Örnekler", Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Dergisi, 18, 200-210.

Köklü, H. (2002). El İşlemeleri. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Sain, Bilge. (1987). Hesap İşi El İşlemeleri. Türkiye İş Bankası Yayınları, Gaye Matbaacılık, Ankara. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Seydi%C5%9Fehir> (30.09.2013)

MANAGING EMPLOYEE ENGAGEMENT WITH CROSS-CULTURAL LEADERSHIP STYLE (CASE STUDY AT UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME INDONESIA)

Muhammad Yusuf Musa

Asst. Prof. Dr. Hary Febriansyah

School of Business and Management

Institut Teknologi Bandung

Abstract

United Nations Development Programme (UNDP) Indonesia is an international organization work as one of the representative program by United Nations. UNDP Indonesia was founded on 22 November 1965 in Jakarta together with the head office. United Nations Development Programme Indonesia is the international organization with multicultural diversity. The employee including the managers and the staff at United Nations Development Programme Indonesia working based on the work culture inside the organization. Multicultural diversity at United Nations Development Programme Indonesia make the managers used to think how to get engage with the staff that have cultural diversity. Managing employee engagement with cross cultural leadership style would be a challenge for the managers, and the staff support the manager job together to reach the objectives. This research using qualitative method to gain the data more complex. In this research, there are eight of UNDP Indonesia employees that supporting as the informants, including two expatriates manager, two local managers, two local staffs, and two expatriates staff. The recommendation has been made by the research choosing the leadership style that engage with United Nations Development Programme Indonesia staff.

Keyword: employee engagement, cross-cultural leadership, leadership style

INTRODUCTION

In Indonesia, The Company or the organization don't recruit the expatriate by common job vacancy. The company or the organization should follow the government regulation about Manpower regulation number 16 year of 2015 (Permenaker No.15 Tahun 2015). In this regulation, there are some aspect that company should concern to recruit the expatriate.

According to the regulation, the definition of expatriate is the foreigner who has working permit or visa in Indonesia. In the definition, not only someone who has the working permit or visa, the company who give the expatriate job must get the authorization from the government. The company that recruit the expatriate must have specific objective or reason why the company should recruit the expatriate. Because it will affect to the composition of worker in the company.

Based on the regulation, the organization that allowed to recruit the expatriate is an organization that have an urgent condition, which is it will affect to the company performance if the organization can't recruit the expatriate, and the scale of the organization that have been allowed to recruit expatriate is the multinational company or global based company who has some officer around the world.

According to the Indonesian Central Statistical Agency (BPS), the number of expatriates that have been working in Indonesia since November 2016 is 74,183 workers and it was registered by the ministry of manpower based on the regulation number 15 year of 2015. China is the biggest country that sending the expatriates to work in Indonesia, about 21,271 workers or it is about 28.67% of total expatriates in Indonesia. And then followed by Japan with 12,490 workers (16.83%) with Korea have 8,424 (11.35%) workers in Indonesia.

Based on the regulation of Ministry of Manpower Indonesia, the composition of expatriate or foreign workers in the organization should not be more than 50%, because it will affecting the local economic movement and there will increase the number of unemployment in Indonesia.

The majority of company or organization that recruit the expatriate in Indonesia usually try to maintain the original corporate culture that comes from the main company outside Indonesia. These kind of multinational company or organization introducing their organizational culture by recruiting some of expatriate to imply their performance in the organization. The expatriate usually makes some changes in the work culture and organizational system.

Indonesian people sees the expatriate as the foreign people who has different culture with them. The perspective of local staff about their foreign leader or expatriate usually comes from how to building an effective communication with the expatriate, and this problem usually about the language barrier. The expatriate in an organization must adapt the local culture first, and then they can imply their work culture into the organization.

The problem of local staff in an organization is they should deal with their leaders that is the expatriate. How to choose the words to communicate with the expatriate can be a major

Figure 1 Number of Expatriates in Indonesia (Source: Ministry of Manpower)

problem. When the local staff can't feel the engagement from their expatriate leaders, it will affect to the performance of the organization.

In this case, the expatriate have an important function as the local staff leaders. The approach that expatriate imply to the local staff that make some changes inside the organization. The various cultural and demographic groups in the workplace want their leaders and coworkers to treat them with respect, dignity, fairness, and sensitivity. At the same time, the organization must work together smoothly to serve a variety of people and to generate an array of ideas. The ethical and socially responsible goals of leaders and their organizations include providing adequately for members of diverse work force. Ethical leaders should therefore feel compelled to use merit instead of favoritism or bias as a basis for making human resource decisions.

The expatriates should be concern on these kind of diversity of organization. Because they are working with different culture compared to their origin country. Managing the diversity of organization must be a challenge that should be solve in every organization, especially in International organization. These kind of multicultural concern can be happen with the local leaders. The leader manage the staff with the system and the culture that have been implied with the organization. The expatriate can be a coworkers of the local leaders that help them to maintain the organization performance. It was happened in United Nations Development Programme in Indonesia.

BUSINESS ISSUE EXPLORATION

United Nations Development Programme Indonesia office have 37 staff. Another employee in UNDP Indonesia are the services contract, and the United Nations Volunteers who work in Jakarta. The services contract or contract based employee in UNDP Indonesia is 157 person, and the total United Nations Volunteers who works in UNDP Indonesia office is nine person.

United Nations Development Programme (UNDP) Indonesia has the country director as the UNDP worldwide organization representative. The Country Director Job assist by the Deputy Country Director. Still on the same line with the Deputy Country Director, there is the UN Resident Coordinator which have a function as the United Nations Representative and managing the United Nations staff who work in Indonesia, especially the expatriates who work for United Nations and UNDP Indonesia and living in Indonesia.

Contract Type	Sub Total (person)
Service Contract	157
United Nations Volunteers	9
United Nations Development Programme Staff	37
Total	203

Table 1 United Nations Development Programme Indonesia Total Employees

Inside the UNDP Indonesia, there are so many people around the world. The local staff that have been working for the organization comes from all around the Indonesia, which is the Indonesia itself have more than 250 culture from Aceh to Papua. The expatriate leaders should concern on this diversity. They can't make a decision by only comes from their favor but the consideration to organization must be at the first step.

In this multicultural organization, the expatriate that have been recruited by the United Nations should consider what they can bring into the organization. The changes that try to imply to the organization that will affect to the employee engagement. Based on this case, cross cultural leadership style refer to the ability to exercise effective leadership in a variety of countries. The definition stems from the idea that essence of cross cultural leadership is the ability to influence people who are dissimilar to the leader and stem from different cultural backgrounds.

On the further analysis, there would be some characteristic of cross cultural leader where in this case United Nations Development Programme recruit the leader from foreign country or being an expatriate in Indonesia or the local staff that going up to the next level and to be a leader in a department in UNDP Indonesia.

UNDP Indonesia have a positive image from the employee and the external public. UNDP Indonesia have some strengths regarding their work culture, which are UNDP Indonesia have a strong tolerance, democratic, and hospitality culture inside the organization. These kind of culture was built from the United Nations Development Programme parent organization vision and mission, and the core value of UNDP Indonesia itself. The strengths that UNDP Indonesia have from internal factors make the work culture of organization have a strong foundation to be a big non-governmental organization in Indonesia.

The weaknesses of UNDP Indonesia come from the internal factor, which is the language gap between the expatriates and local employee is common problem in the multinational organization such like United Nations Development Programme. The balance number between the expatriates and local staff can make the language gap inside the organization get wider, and if it can't be solve, it will affect to the employee performance.

UNDP Indonesia have some opportunities from external and mostly from internal factors. The external factor opportunity is UNDP Indonesia can get support from the public majority as a competent organization, and the external public will be known that the information served by UNDP Indonesia can be trusted.

The opportunities that come from internal factors are the employee can be easy to feel engaged to work with UNDP Indonesia. The employee that feel engaged if he/she working in an organization, it means that the employee have compatibility with the organizational culture. When the employee feel engaged with what they work, it means there would be an effective performance from the employee. Another opportunities from internal factors are the employee will get a good work experience and pride when they work with UNDP Indonesia. According to the observation condition, some employee said that when UNDP Indonesia start to open some job vacancy, they are so excited and hoping that they can work with UNDP Indonesia. Because they are know that they will get good work experience and pride to work with an international scale organization.

UNDP Indonesia have threats to prevent come from external and internal factor. The threat that come from external factor is the bad issue that spread from competitor organization such like a bad media framing regarding the UNDP Indonesia statement or the UNDP Indonesia position to solve a social issue seen by the competitor organization is bad. The threat can be come from the internal organization, which is in this case, there would be a vulnerable thing that can be exploited by the irresponsible party. These kind of threat come from the employee that doesn't feel engaged with the organization.

According to the SWOT analysis, United Nations Development Programme Indonesia have diversity culture, the managers and the staffs come from different cultural background makes UNDP Indonesia have potential inside the organization to gain more employee engagement. The expatriate manager have their own style to engage with his/her employee, and the local manager have their own style to engage with the employees. The high level of cultural diversity in United Nations Development Programme Indonesia can be the opportunity for the managers and the staffs to engage each other.

The leadership style come from the managers in United Nations Development Programme Indonesia can be different to each other, and it's a common thing that happen in every organizations. In this research, the expatriate and local managers have their own leadership style. Even though it's different, the objective of their leadership style is to make the staff engage with the managers when they are working together.

METHODS

Conceptual Framework:

(1) Employee engagement is the level of commitment and involvement of the employees towards their organization and its values. In engagement, people employ and express themselves physically, cognitively and emotionally during their role performances (Kahn, 1990:692). The researcher choose the employee engagement theory based on some definition stated above. Because the staff attitude to their manager, staff psychological commitment or feeling toward the assigned task, and the staff dedication to their manager are the most aspects that match with the research condition at United Nations Development Programme Indonesia regarding to the employee engagement.

(2) Cross Cultural Leadership is a form of leadership interaction between leaders and subordinates with different cultural backgrounds (Lumbanraja, 2008). In addition, cross-cultural leadership can be interpreted as a leader's ability to influence and motivate members

of different cultural groups assessment of achievement of results by referring to sharing knowledge and the meaning of systems from different cultural groups. What distinguishes cross leadership culture with traditional leadership lies in cultural differences faced, and taking into account the cultural differences that exist in the process leadership (Akiga & Lowe, 2004). According to DuBrin (2013: 51), Cross-cultural leadership has the same skills in general to the global leadership skills which is refer to the ability to exercise effective leadership in a variety of countries. The definition stems from idea that the essence of global leadership is the ability to influence people who are dissimilar to the leader and stem from different cultural background. Such skills would therefore include the concept already reviewed, of cultural sensitivity, being a multicultural worker, and cultural intelligence.

(3) Key Dimensions of Differences in Cultural Values is the management conceptual framework from Andrew. J DuBrin, stated from the GLOBAL (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness), a research program in 62 societal cultures, and builds on previous analyses of cultural dimensions. Based on DuBrin (2013: 41), one way to understand how national cultures differ is to examine their values or cultural dimensions. There are ten key dimensions of differences in cultural values: Performance Orientation, Assertiveness, Future orientations, Time orientations, Humane orientations, In-group collectivism, Gender egalitarianism, Power distance, Uncertainty avoidance, Work orientation.

(4) Leadership framework is based on the concept that leadership is not restricted to people who hold designated leadership roles and where there is a shared responsibility for the success of the organization, services or care being delivered. Acts of leadership can come from anyone in the organization and as a model it emphasizes the responsibility of all staff in demonstrating appropriate behaviours, in seeking to contribute to the leadership process and to develop and empower the leadership capacity of colleagues (NHS Leadership Academy, 2011: 1). There are seven core of leadership framework (NHS Leadership Academy, 2011: 6-12): Demonstrating Personal Qualities, working with others, managing services, Improving services, Setting direction, Creating the vision, Delivering the strategy.

(5) Ten C's of employee engagement, Crim and Seijts (2006) have stated how leaders can engage employees' heads, hearts and hands that summarized into a framework that related to employee engagement called Ten C's of Employee Engagement. These framework describe about the relationship between the managers and the employee to make synergize and effective performance. According to Crim and Seijts (2006), there are ten "C" that related to employee engagement: Connect, Career, Clarity, Convey, Congratulate, Contribute, Control, Collaborate, Credibility, Confidence.

(6) Leadership style, a leader's combination of attitudes and behaviors leads to certain regularity and predictability in dealing with group members. Leadership style is the relatively consistent pattern of behavior that characterizes a leader. Most classifications of leadership style are based on the dimensions of consideration and initiating structure (DuBrin, 2013). There are three leadership style according to DuBrin (2013: 255-262) each of the leadership style has its own characteristic. The three leadership styles are: Participative leadership, Autocratic leadership, Entrepreneurial leadership.

Method of Data Collection and Analysis: To realize the desire to uncover the phenomenon that escaped the attention, the researchers conducted direct participants with observing and participating in it to getting a lot more data, deeper, and more detailed. Crotty (1998:35) argues that participant observation, participant observation can also be called an "insider" who can feel and experience the situation personally. On the other hand also there are the people who can observe the objective condition. The position of the researcher is intended to avoid

subjective attitudes. Based on the research method used, researchers determine the stages of research that include the primary data and secondary data. Primary data obtained through in-depth interviews and observations. While the secondary data is data that support the completeness of primary data, such as documentation, recording, notes, and literature review.

Analysis of Business Situation:

(1) United Nations Development Programme Indonesia Work Culture

United Nations Development Programme Indonesia is a non-governmental organization that managed by the United Nations. Located at the Menara Thamrin building in Central Jakarta. UNDP Indonesia is one of 170 UNDP country office in the world. The main function of United Nations Development Programme Indonesia as the representative of UNDP parent organization in New York City.

The dynamic work culture in UNDP Indonesia is a natural thing that happen in an organization that have high level of diversity. Because the employee that work for the organization come from the different culture. The diversity inside the organization is more complex when local employees work with the expatriates in one office. The language that used to communicate each other is English language which is the official language from United Nations. Every employee should be fluent or understand the language.

Based on the observation, the local staff that working as subsidiaries communicate with his/her managers that come from outside Indonesia. The staff at UNDP Indonesia mostly come from Indonesia and communicate each other with Bahasa Indonesia, but the challenge for the local staff is when the expatriates that assigned for UNDP Indonesia come from the different culture. There are some staff that struggle with the language barrier, some staff learning English language to understand their job with the expatriate managers. The local staff looked that he/she difficult to engage with the expatriate manager.

These kind of language barrier is not only happen between local staff and expatriate manager, but also the local manager with the expatriate staff. In this research observation, the local manager experienced to the expatriate staff and know how to deal with them. The local manager looked more comfortable to engaging with the expatriate staff. In this case, the local managers are enjoy to work with the expatriate staff.

Work culture at United Nations Development Programme Indonesia have similarity and differences from another non-governmental organization. In UNDP Indonesia, the diversity of culture from every employees unite by the project where each of employee involve in one project. UNDP Indonesia strongly put democratic and tolerance in the organizational culture. It shown by the expatriate and local employee always have a meeting, and to make a decision, the managers have to conduct a vote from the meeting participant. Because usually the meeting participant come from different department and have a different job, so the vote system in the meeting is the way out to solve the problem.

UNDP Indonesia have to make the employees work condition convenient. It shown by the policy of organization that decide not to limit every dress code that employee wear to work. Employees can enjoy to wear every dress code that he/she wants. The affectivity of employee work is the main aspect that UNDP Indonesia focused on.

The similarity work of UNDP Indonesia is the employee that voluntary involve on a project. The employees is very enthusiastic to involve in one project. The project that usually UNDP Indonesia does come from the United Nations organizational program and basically the project is start from outside Indonesia and the result of the project would be imply into the UNDP Indonesia program.

RESULT AND DISCUSSION

Research Result:

(1) South Korean manager leadership style at United Nations Development Programme Indonesia

South Korean manager have their strict private culture, which mean that South Korean people are like to work alone and used to work based on the plan. In this research, the leadership style can be assess qualitatively with the leadership framework. To demonstrating personal qualities, South Korean manager recognize her value and principle with working at the office every day, attending some meeting, and conducting some project with the team, and it makes her comfort if she working at the office.

To identify the strength, the manager likes to do something repeat and it does not make her boring. The manager always working in her comfort zone, and when she wants to know about her work performance, she ask to her staff and listen to their opinion.

For the personal learning, the manager like to listen to her staff with sharing knowledge session, the manager feels like the new knowledge can come from everyone and anything. The manager keep working until it's done, and the manager usually as to the staff for some knowledge or information.

According to the manager, Integrity is about hard work and good work. The hard work is the process for the job, and the good work is the result of the work. The manager view about hard work and good work is the benchmark for the staff job evaluation. The manager can evaluate the staff hard work based on the process that the staff going through. The manager have the team that working together in a project or department. The manager leadership style can be assess when the manager working with others.

To encourage the staff or the team member for involving in a project from South Korean leadership style, the manager let the staff to involve in another project as long as their main job is not disrupt with another project. The South Korean manager wants the staff to take more concern on their main job.

South Korean leadership style have principles for working with other. The manager like to focus on the job. If the South Korean manager work with other people, they need to work according to the plan. Because South Korean manager does not like the schedule and the plan is change. South Korean leadership style have straight forward communication when the manager try to tell a problem with their staff. South Korean manager usually work based on the main job description, the staff have their own main job. The manager have to work on her own job. At the end of period, the Manager will have a discussion about the result of the job and collaborate their work that will come the final result.

South Korean manager have an approach when conduct a meeting. The manager is an on-time person. The manager schedule the meeting and come to the meeting right on time. When the manager conduct a meeting. The manager present first, after that the manager let the team to share their opinion about the presentation. Even though the manager is listening to the team opinion, the manager often to make a decision based on her understanding. South Korean manager leadership style in managing services.

To manage the resources work efficiently and effectively, South Korean manager trust the staff to make the calculation. The manager need a competent person to work with her. Because the manager know that a competent person will have a good result and manage themselves to work effectively and efficiently. Even though the Manager give trust to the team, South Korean manager should have to control on the team job. Because the Manager need more detail about the efficiency. South Korean manager used to trust other people. The manager give the team

trust on what they work for. The manager believe that the staff will work according to their main job. Sharing session that conducted by the manager is a place for the staff to share their opinion about his/her work and stories.

To maintain the relationship with the staff, South Korean manager doing some conversation with them. South Korean manager usually conduct a meeting to evaluate the staff work result. According to the staff, the Manager have scheduled the evaluation meeting once in every month. A big evaluation meeting usually schedule on first week of the year, and the last week of the year. South Korean manager concern on personal learning that the main aspect to make a transformation inside the team. The manager know that the failure at work turns the team into a bad condition.

To prevent another failure at work, the manager concern to the staff for doing some evaluation and make the failure as their personal learning. The manager emphasize that working at a non-governmental organization like United Nations Development Programme no need to think about target. The important thing when the staff working for UNDP Indonesia is the impact of a project or a campaign to the public.

To encourage the staff for innovate something new, South Korean manager will let the staff to learn personally. The manager support the staff to doing some innovation. Even though the manager emphasize the staff to focus on their job description. South Korean manager leadership style in setting direction at the organization. The manager used to have some discussion or sharing session to do some sharing knowledge. When the staff have same knowledge with each other, there will be same understanding about the knowledge itself especially the knowledge for working a project.

The consideration that South Korean manager emphasize when making decision are about cost and work efficiency from a project. The manager consideration on decision making affect to the team work progress that make the team work progress going slow. Because the team always waiting for the manager decision. The manager always raising a small problem into a big problem when it can be solve easily. South Korean manager can't accept a project if the effect to the organization is not good enough or profitable for the organization. The manager consider there is should be a mutual relation or win-win solution when finalizing a decision.

South Korean manager leadership style in creating the vision. The manager don't want to develop the vision for United Nations Development Programme Indonesia. Because in the big organization such like United Nations Development Programme Indonesia had the vision and mission from the head office to the country office. The manager stated that she and the team just to work for the vision of the organization to make a business sustainability. The staff stated that the manager rarely talking about the organization vision. Because the manager only focus on the job that have been planned at the kick off meeting. Engaging with the staff to sharing about the future of UNDP Indonesia can be show from the team work result. The manager approach to make the staff feel engaged with her based on the work result of the team. The staff must work based on their job description. The manager will control the staff regarding their work, and give the staff warning if they make a mistake.

(2) American (USA) Manager Leadership Style at United Nations Development Programme Indonesia

American manager can be known as straight forward, well planned, and democratic decision making that have been implement at the team work culture. In this research, the leadership style can be assess qualitatively with the leadership framework. American manager leadership style in demonstrating personal qualities. The manager have his own value and principle to

recognize his personality. American manager need to recognize his self. The manager analyzing the team needs, and how to work for the needs. Everything should be specific and well planned. The manager used to talk with the staff, and evaluate their work each other. Even though he has his own assessment about his strength. But the manager need to listen to the staff about the strength that American manager has. The manager feel that he need to be fair about the assessment for his strength. The manager emphasize that personal learning can be obtain with an evaluation after work. The manager always work on his plan, even though there are some disruptions. The manager feels that the disruption is a good thing to learn something new, which mean that the team should take their experience into a personal learning. The manager emphasize that the team need to work first to get an experience that would be change into a personal learning.

The manager define integrity with two words, "honesty" and "loyalty". According to the interview, the manager assess a person that work with him with those attitude. The manager give a chance to other people to work with him. But when a person goes wrong with their honesty, the integrity factor assessment from American manager can turn into negative. The manager can't work with a person who doesn't honest.

The manager encourage the staff to involve more on a project. The manager sees that the team can't learn something just from their job description that they have been worked for every day. The manager feel when the staff have a courage to involve in a project, they will get some personal learning and experience. It's all good for their development. The manager principle when he working with other is always work together as a team. The manager and his team have to plan, organize, work and evaluate the work together as one team. The manager feel that there is no project or job that can't be finish if there is no teamwork in his team.

American manager like to talk with the staff one by one. The manager approach when he communicate a problem with friendly conversation. Not only friendly conversation, but also the manager tells his straight forward opinion to the staff. The manager have to be assertive. Good communication is the key to solve a problem at the team. The manager principle to making a decision is democratic decision. The manager moderate the team to vote, or the team decide first. The manager have his voting right, and after the team decide, the manager take the team meeting and make a final decision to conclude the meeting. The manager with the team start to develop the plan into the strategy that ready to implement. The manager discuss with his team just like a brainstorming phase. The manager and the team make a final decision and the strategy that ready to imply. The strategy usually comes from the improvement of the plan that the team decide.

(3) Indonesian Manager Leadership Style at United Nations Development Programme Indonesia

Indonesian manager can be known as friendly, straight forward, well planned, and democratic decision making that have been implement at the team work culture. In this research, the leadership style can be assess qualitatively with the leadership framework. Indonesian manager leadership style in demonstrating personal qualities. The manager recognize his personality based on the staff assessment to him. It would be more effective to know the personality of the manager. The manager stated that even though he is a manager but he still need other people to assess him. The manager emphasize to the staff that when someone have a good work and working with honesty will get a good result. Someone with integrity will have a sensitivity to the working environment. This sensitivity will make an integrity person have a good result when he/she working with others.

The manager like to encourage the staff to try and learning something new. The manager

motivate the staff to involve and working in a new project. The manager stated that he hopes the staff can do more initiative for their work environment. Even though the manager like to motivate the staff, giving a suggestion to the staff. The manager realize that he should be a good role model for the staff. The manager principle for working with others is tolerance. The manager stated that working with others or In this case working with the team, the manager learn to know the staff attitude and culture. The manager realize that he should be tolerance to some differences.

The manager emphasize that working with other is a way to understand other people, learn to respect staff opinion and listen to them. The manager principle in decision making is involving the team to calculate and discuss about the consideration. The manager know to making a decision he can't be reckless. The manager need the team for making the final decision. Even though, the team will work on the calculation, the manager have to fast in making a final decision.

Analysis of Business Situation:

(1) South Korean Manager Leadership Style with Indonesian Staff at United Nations Development Programme Indonesia

South Korean manager have a gap between the manager and the employee. When the manager working together with the employee, South Korean manager is more comfort if they are separate the job into some parts and give the other job part to the employee.

South Korean manager let the staff to learn something new, including new knowledge. Even though the manager give the employee permission to learn or even study. The manager never give the employee specific training or coaching. The manager just let the employee to learn something new by themselves.

South Korean manager rarely discuss about the future of organization. The manager used to do straight to the job. The manager only have discussion about the project objective with the employee.

South Korean manager used to evaluate the employee performance regularly. The manager conduct a meeting is one of the way that manager know the employee condition.

South Korean manager give the feedback to employee at a meeting for the employee evaluation. The manager rarely congratulate the employees because the manager realize that there is another job that must be done before the deadline.

South Korean manager work based on the process. The manager help the employee to involve in a project. The manager recognize that to reach the goals, the manager and employee should be working together.

South Korean manager used to control the employee work. Because the manager rarely working together with the employee, which means that the manager and the employee have separate the job part.

South Korean manager recognize that the manager can't work alone. The manager notice that the employee will have the mutual relations with their manager if they are working together.

South Korean manager take the struggle to maintain the employee performance. The manager take the feedback from the public about the team performance. But the manager can't easily implement the feedback. South Korean manager have a one sided confidence. The manager take the feedback from other people, and can't easily imply the feedback.

(2) American (USA) Manager Leadership Style with Indonesian Staff at United Nations

Development Programme Indonesia

American manager have close relations between the manager and the employee. The employee stated that the manager is a friendly person that always recognize the employee with a discussion one by one. American manager known as the manager who likes to motivate and encourage the employee to have an improvement and growth. The manager motivate the employee to learning something new, make some innovation, involving in a new project that the employee wasn't done before. The manager know that it is a good thing for the employee's future.

American manager talk about the organization future in every team meeting. The manager usually emphasize the employee to always remember the organization vision.

American manager always working together with the employee. The manager always discuss with the employee about their expectation working with together. The manager conduct a sharing session in every team meeting to discuss with the employee about their personal experience and stories. The manager used to evaluate the employee performance in a team meeting or a friendly conversation.

American manager known as the good motivator. The manager used to appreciate the employee when they are can reach achievement with their performance. The manager recognize that when the employee have appreciation from the leader, there would be a growth and improvement that employees can reach on the next chance.

American manager make the employee feel appreciate by his motivation. The manager have to motivate the employee because they are worth to get the appreciation. The employee stated that the manager really pleased if the employee eager to share their opinion or contribute in a project.

American manager is well planned person. The manager take time to work alone to make a plan. The manager work together with the employee from developing the strategic planning, implementation of the strategy, until the evaluation phase of the strategy. On the all of work activities, the manager always control the employee by checking their progress daily.

American manager known as democratic person. The manager always involve the employee to make a collaboration. The collaboration can be working together for a project, or collaboration with other unit/department.

American manager realize that he has to be the role model of the organization. The manager understand with the organizational vision. The manager usually delivering the organizational vision with practical thing such as imply UNDP Indonesia vision in every work.

American manager know how to make the employee feel engage with their jobs. The manager always motivate and encourage the employee to learn something new and absorb the personal learning from every experience that the employee done. The manager encourage the employee to do some innovation. Spreading the optimism to the employee.

(3) Indonesian Manager Leadership Style with South Korean Staff at United Nations Development Programme Indonesia

Indonesian manager known as friendly, hardwork and inspiring leader. The manager always talk to the employee each other, one by one. Without hesitate the manager listen to the employee opinion. The manager share empathy to the employee.

Indonesian manager always encourage the employee to learn something new. To involve in a new project even though it's not the unit project. The manager recognize when the employee have a passion to learn something new, the employee can get more knowledge and new experience as their personal learning.

Indonesian manager usually having a discussion with the employee. The manager conduct a formal team meeting to discuss about the team objectives and team projects. The manager present the projects and the objectives that the employee should target for one year.

Indonesian manager always working together with the employee. The manager have to conduct a team meeting to have a discussion with the team or department. The manager asking about the employee expectation, and let the employee to share their opinion about the organization and employee's ideas.

Indonesian manager is a good supporter and motivator for the employee. The manager appreciate the employee work result and celebrate the result together with the employee. The manager doesn't hesitate to giving a solution for the employee when the employee performance is decreasing, motivate them to get back into their good performance.

Indonesian manager always involve the employee to working together and contribute in a project. The manager know how to treat the employee with personal approach. The manager help the employee with their work, giving a coaching to the employee when they working together in a project.

Indonesian manager control the employee work daily. Even though the manager is a friendly person, the manager keep the employee on the track with straight forward communication. The manager is a well-planned person.

Indonesian manager emphasize the employee to collaborate with other department or unit when they working on a project. The manager recognize that the department can't work alone on a project, with a collaborative work the project will finish with a good result.

Indonesian manager emphasize the employee to obey the UNDP Indonesia code of conduct in every work that they do. The manager wants UNDP Indonesia have a good image performance from the public. The manager emphasize the employee to keep focus on work to reach the organizational vision.

Indonesian manager is a good leader who motivate and encourage the employee for having new experience and knowledge. The manager build employee confidence with personal approach that the employee can feel that they were appreciated by the organization. An appreciation can be the aspect of employee growth performance.

(4) Indonesian Manager Leadership Style with Japanese Staff at United Nations Development Programme Indonesia

Indonesian manager is a friendly and humorist person. The manager always talk to the employee one by one. The manager always listen to the employee stories when they having a conversation. Even though the manager is friendly, the manager is a strict person regarding to the manager's work ethic.

Indonesian manager motivate the employee to involve in a project, to have more initiative on the work, being an optimist person. But the manager pleased when the employee want to learn new knowledge and get new experience from involving in new project.

Indonesian manager conduct a meeting to present and discuss about the organization objectives. The manager always listen to the employee opinion about their ideas to make the organization reach the objectives. The manager is well planned person, and use straight forward communication when he present a project proposal to the employee. Indonesian manager always discuss about the organization future in every meeting. The manager always working together with the employee. The employee stated that the manager focus on the project that the team work for. The manager emphasize the employee to work as well as the manager expectation.

Indonesian manager is a kind person. The manager appreciate the employee when they reach an achievement. The manager give a feedback to the employee who has bad performance. The manager motivate the employee to get up and help the employee to solve their problem.

Indonesian manager always motivate the employee to learn something new, to get a personal learnings. The manager realized that the employee contribution to the organization is the result of employee hard work. Indonesian manager is a strict person when leading a project, or regarding to the work and progress. The manager used to control the employee work daily.

Indonesian manager is a democratic person. The manager trust the employee to work in group. The manager emphasize the employee to do collaboration with other department or unit when they have a project.

Indonesian manager strict to the employee regarding to the project and the job. The manager maintain the employee performance in a good performance. The manager become the role model on the team. The manager know that he should work hard to make the employee feel engage to the organization.

Indonesian manager always help the employee to solve their problem by give the solution. The manager motivate the employee until their confidence is back. The manager feel that he responsible to the employee welfare, because the manager always work with the employee and the employee need to be appreciate.

(5) Key Dimensions of Differences in Cultural Leadership at United Nations Development Programme Indonesia

In this section, the leadership style that engage with the employee have been analyzed by the researcher. There are the differences between South Korean, American (USA), and Indonesian leadership style at United Nations Development Programme Indonesia. The research make the comparison of leadership style between South Korean, American (USA), and Indonesian leadership style at United Nations Development Programme Indonesia. This comparison is not to assess the leadership style from one culture and country that better than the other one. But this comparison is the cross cultural leadership style mapping that happen at United Nations Development Programme Indonesia. The comparison based on ten key dimensions of differences in cultural values framework that provide from Andrew J. DuBrin cited from GLOBAL (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness), a research program in 62 societal cultures, and builds on previous analyses of cultural dimensions.

First, Comparing with American manager and Indonesian manager, South Korean manager have low orientation regarding to encourages and reward group members for performance improvement and excellence. Because according to the staff that working with South Korean manager, the manager have a gap with the employee and she rarely congratulate the employee for their achievement. The manager realized that there is another job that should be done before the deadline. American manager and Indonesian manager have a same performance orientation. Both of managers always working together with their employee. The managers are using personal approach to make the staff feel engage with them.

Second, Comparing with American manager and Indonesian manager, South Korean manager is more assertive than other two managers. South Korean manager give the staff a chance to learn something new but the manager emphasize the staff to always focus on their job. American manager is more aggressive than South Korean manager regarding to the relationship with their staff. Indonesian manager compare with American manager is on the middle, because Indonesian manager used to be friendly to the staff that they using the personal approach but have to be strict when Indonesian manager leading on a project.

Third, Comparing with the American manager and Indonesian manager, South Korean manager have low future orientation. Because the manager is rarely making a plan and strategy for the team. American manager is well planned person. The manager making some planning regarding the project that will execute later in the future. Indonesian manager almost the same with American manager, the difference is on the developing strategy, the manager work based on the condition that will be happen in the future.

Fourth, South Korean, American, and Indonesian manager have the same time orientation. The managers emphasized the staff to keep focus on the project that they work. The managers will control the staff work progress to keep the staff on track and finish the project on time.

Fifth, Compare to American manager and Indonesian manager, South Korean manager have low humane orientation. Because the manager used to have a gap between the staff. The manager have to work on her comfort zone and doesn't want to notice the work environment if it's not relate to the project. South Korean manager rarely appreciate the staff that have some achievements because the manager realized that they still have a job and a project that must be finish on time. American manager and Indonesian manager are in the same level of human orientation position. Both of manager's culture known as friendly person in the organization.

Sixth, Compare with American manager and Indonesian manager, South Korean manager have low in-group collectivism. The manager used to work on the comfort zone, and it makes the gap between the manager and the staff. The manager usually have more discussion or conversation with another South Korean expatriate outside the organization. American manager have high in-group collectivism. The manager always collaborate the staff to working together with other department. The manager known as a democratic person always collect the work result based on the team meeting. In this research, Indonesian manager in the middle position because of the research place is in Indonesia. As the majority number of staff at United Nations Development Programme, this key dimensions can't be consider as the aspect to analyze.

Seventh, The managers at United Nations Development Programme Indonesia work based on their competencies. The manager have their own job description and the staff have the job description. There is no discrimination regarding gender egalitarianism at United Nations Development Programme Indonesia. South Korean manager is a woman, Indonesian managers are men, and American (USA) manager is a man. Any gender have equal chance, and have their own chance to be a manager at United Nations Development Programme Indonesia.

Eighth, Compare to American manager and Indonesian manager, South Korean manager have high power distance. The manager keep the gap with the employee even when they are working on a project. The manager like to separate the work and combine the result at the end of a project. The manager control the staff work by asking them the work progress. American manager used to be in the middle position. Even though the manager always work together with the employee, there was time that the manager wants to work alone regarding to planning a strategy or making a proposal. Indonesian manager have low power distance. The manager involving the society on the work activities, make a collaboration with other department or unit on a project. The manager used to work together with the staff. The manager always having a friendly discussion with the staff without having a gap between the structures.

Ninth, Compare with South Korean manager and American manager, Indonesian manager have high uncertainty avoidance. Because the manager office is in Indonesia, the manager and the staff have to work based on the norms, rules and procedures that adapt from Indonesian people. The manager work with the local wisdom that called "gotong royong" in Bahasa Indonesia which is the manager always working together and make a collaborative work with

another organization. American manager and South Korean manager use to work based on the United Nations Development Programme Indonesia code of conduct. The manager have their own norms and belief regarding to their work at UNDP Indonesia.

Tenth, Compare with American manager and Indonesian manager, South Korean manager have high work orientation. The manager work until late night because doesn't like to delay the work that can be finish on the same day. The manager always come to the office at 7 o'clock in the morning, and back to home at 12 midnight. The manager usually have a block leave for two weeks to have a vacation back to her homeland. American manager is in the middle level of work orientation. The manager enjoy the time when working at the office and vacation. The manager keep balance the work hours. Indonesian manager have low work orientation. The manager stated that even though the organization work culture always rush by some project deadline, the Indonesian people always can find the time to take some leisure time. Even though other manager from other country complain about the work hours of Indonesian manager, the manager always finish the project on time.

Key Dimensions of Differences Level		South Korean	American	Indonesian
1	Performance Orientation	Low	High	Middle
2	Assertiveness	Low	Middle	High
3	Future Orientations	Low	High	Middle
4	Time Orientations	High	Middle	Low
5	Humane Orientations	Low	Middle	High
6	In-group Collectivism	Low	High	Middle
7	Gender Egalitarianism	Equal		
8	Power Distance	High	Middle	Low
9	Uncertainty Avoidance	Middle	Low	High
10	Work Orientation	High	Middle	Low

Table 2 Key Dimensions of Differences in Cultural Values at United Nations Development Programme Indonesia

CONCLUSION

1. South Korean manager at United Nations Development Programme Indonesia known as the manager who comfort with the distance between the staff, hard work, and high level of work orientation.
2. American (USA) manager at United Nations Development Programme Indonesia known as a friendly person, the manager with democratic decision making, and tolerance. The manager have a strict control regarding working on a project with the staff.
3. Indonesian manager at United Nations Development Programme Indonesia known as friendly and even a humorist person by the expatriate staff. Indonesian manager have strict work performance and work ethics regarding to working on a project.
4. Leadership style that engage to the staff at United Nations Development Programme Indonesia is Participative Leadership Style. Because the manager who participate on the

job, working together with the staff is more engaging than the manager who keep the distance with the staff.

5. Participative Leaders have the way to make the staff feel engage with the manager. The manager have personal approach to help the staff solve their problem. Participative leaders always control the staff work progress without making the staff under pressure.

RECOMMENDATION

The author recommendation in order to managing employee engagement with cross cultural leadership style that will make the staff feel engage with expatriate or local manager leadership style:

1. Participative leader is the leadership style that mostly engage with United Nations Development Programme Indonesia staff. The organization should consider that the manager that using this leadership style is more favorable that other.
2. To make employee including the managers and the staff getting more close each other. Orientation need to imply at United Nations Development Programme Indonesia. Orientation will make the manager learn about their staff working directly at each department. The manager will realize the leadership style is the factor that effect to the staff performance.
3. Town hall meeting need to imply at United Nations Development Programme Indonesia to make two way communication between one department with other department know each other. Including the manager that will listen to the staff about their critique or suggestion for the organization.
4. The manager need to have a psychological assessment to know more about their personalities. Assessment center need to imply at United Nations Development Programme Indonesia.
5. After the manager have an assessment center, rotation can be imply at the future. Rotation will make the manager learning how to deal with another staff from different departement or even different organization.

IMPLEMENTATION PLAN

In this research, the writer analyze the expatriate and local manager leadership style that engage with the staff at United Nations Development Programme Indonesia. The research based on the qualitative method. To implement the cross cultural leadership style that engage with the United Nations Development Programme Indonesia, the writer has two term of plan. There are short term plan and long term plan.

Short Term Plan

The short term plan is the implementation plan that purpose from the researcher to implement the cross cultural leadership style that engage with the United Nations Development Programme Indonesia for the short term period, it can be one week until one year implementation. There are two short term plan that purpose to United Nations Development Programme staff for understanding their managers leadership style. There are Orientation and Town Hall meeting as the short term plan to implement the cross cultural leadership style that engage with the staff.

Orientation

Orientation is the planned introduction of new employees to their jobs, their coworkers, and culture of the organization. (Cook, 1992: 13) In this research, not only the new employee or staff but the staff that get rotated to another division must experience it with these problem.

The expatriate and local manager have their own leadership style. But according to the analysis on chapter 4, the American and Indonesian manager have similar leadership style that called as Participative leadership style, which is the leader or manager at United Nations Development Programme Indonesia working together with the staff to reach their objectives. South Korean have different leadership style that identified as Autocratic leadership style. Because the South Korean manager does not really close while working together and have an attitude to working separately or individually.

These kind of leadership style differences makes the staff should realize and notice that the different manager means it would be a different leadership style that would imply with the manager. Even though the expatriate or local manager, the leadership style would be different each other.

Orientation is the first short term plan purposed by the researcher. Because the staff should be well informed about the manager although it's the expatriate or local manager that they will work with. Orientation is like the first phase to know what kind of leadership style that the manager will be imply in the future. These orientation can be imply for United Nations Development Programme start from early January, twice a month. Human resource department as person in charge can collaborate with other department to imply Orientation.

Town Hall Meeting

Town Hall meeting is the second short term plan purposed by the researcher. In this research, United Nations Development Programme Indonesia have organizational structure. Inside the structure, there are some division that have their own function to work as operation and "business" of United Nations Development Programme Indonesia. The expatriate and local manager that have different leadership style, have the difference when they are making a decision.

Town Hall meeting have the function to make the managers decision is transparant. In the town hall meeting, the managers and the staff have discussion about the work, project, even the payroll and compensation. In this research, the town hall meeting is the second phase to know what kind of leadership style that the manager will be imply in the future. At the town hall meeting, the staff can ask some question about the manager attitude when working with the staff. United Nations Development Programme Indonesia can imply the Town hall meeting start from once in three months. Human resource department as person in charge responsible to imply Town hall meeting that collaborate with another department or other United Nations organization.

Long Term Plan

The long term plan is the implementation plan that purpose from the researcher to implement the cross cultural leadership style that engage with the United Nations Development Programme Indonesia for the long term period, it can be three years until five years implementation. There are two long term plan that purpose to United Nations Development Programme staff for understanding their managers leadership style. There are Assessment center and Rotation as the long term plan to implement the cross cultural leadership style that engage with the staff. These two long term implementation plan can be combine as one long term plan. In this research, Assessment center and Rotation will write as one long term implementation plan.

Assessment Center and Rotation

"Assessment Center is a procedure used by human resource management (HRM) to evaluate and develop personnel in terms of attributes or abilities relevant to organizational effectiveness. Even though all assessment centers share common features, the process can be

adapted in many ways to achieve different objectives. (Thornton III & Rupp, 2006: 1)”

In this research, Assessment center and Rotation are the long term implementation plan purpose by the researcher. Assessment center is the tool to evaluate and develop United Nations Development Programme employees which are managers and staff to make organizational effectiveness. The researcher purpose assessment center and rotation for long term implementation plan, because the two methods have one flow.

The assessment center is the first phase, it can be imply as two year evaluation for United Nations Development Programme managers and staff for the priority division that need to be evaluate. The result will send to United Nations Development Programme Head Office. The assessment center can be imply once in six months

Rotation is the second phase of long term plan. The rotation at United Nations Development Programme will make the managers and staff move to other division seperately. These method can be imply based on the result of assessment center. Rotation can be imply once in a year United Nations Development Programme Indonesia can imply these long term implementation plan if the organization wants to transform their organization structure. When these plan have been implement, the manager will realize that their leadership style can engage the staff.

Activities	Duration (Month)	Month												Description	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Short-term Plan															
Orientation	24														Regularly biweekly
Town Hall Meeting	3														Once in 3 months
Long-term Plan															
Assessment Center	2														Every Semester
Rotation	1														Annually

Table 3 Implementation Plan

REFERENCES

- Akiga, & B. Lowe, K. (2004). *Encyclopedia of Leadership: Cross-cultural Leadership*. SAGE Reference Online.
- Crim, D., & Seijts, G. (2006). *What engages employees the most or, the ten C's of Employees Engagement*. Ivey Business Journal.
- Crotty, M. (1998). *The Foundations of Social Research*. California: Sage Publication.
- DuBrin, A. J. (2013). *Principles of Leadership 7th edition*. Rochester: South Western Cengage Learning.
- Kahn, W. (1990). *Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work*. Academy of Management Journal, 692-724.
- Lindlof, T. R. (1995). *Qualitative Communication Research Methods*. California: Sage Publication.
- Lumbanraja, P. (2008). *Tantangan bagi kepemimpinan lintas budaya*. Jurnal Manajemen Bisnis, 69-77.
- Miles, B., & Huberman, A. (1992). *Analisa Data Kualitatif*. Jakarta: UI Press.
- Moloeng, L. J. (2006). *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remadja Rosdakarya.
- NHS Leadership Academy. (2011). *The Leadership Framework*. Coventry: NHS Institute.
- Noe, R. (2011). *Manajemen Sumber Daya Manusia: Mencapai keunggulan bersaing*, Edisi

keenam. Jakarta: Salemba Empat.

Sugiyono. (2007). *Metode Penelitian Kuantitatif dan Kualitatif*. Bandung: Alfabeta.

Yukl, G. (2012). *Leadership in Organization 8th Edition*. New York: Pearson.

ALMANYA'NIN İRAN'A YÖNELİK NÜFUZ VE KÜLTÜR POLİTİKASI (HİTLER DÖNEMİ)**Doç. Dr. Mustafa Bıyıklı***Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi İİBF, UİB/**Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, FEF, TB.**mb.bilgi@gmail.com***Özet**

Bu çalışmada, Nasyonal Sosyalist Parti'nin iktidara geldiği 1933 yılından itibaren, Almanya'nın hegemonik gücünü hissettirmek ve geliştirmek amacıyla Ortadoğu'da izlemeyi planladığı ve kısmen de izlediği İran'a yönelik nüfuz politikası, politik-ekonomik açıdan analiz edilmektedir. Çalışma, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Arşivinden elde edilen Kurt Koehler, Oluf Kürkkmann ve Wilhelm Eilers'in "Almanya'nın Ortadoğu'ya Yönelik Nüfuz Mıntıkları Politikası" başlıklı raporları veri alınarak analiz edilmiştir. Raporda Türkiye, Orta Asya Türk dünyasına; Mısır ise İslam dünyasına açılan birer kapı olarak tanımlanmaktadır. İran ise, Almanya için müsait bir ticaret sahası olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle, tüm Ortadoğu değil, raporda belirtilen üç önemli ülkeden biri olan İran temelinde çalışma hazırlanmıştır. Bu ülke, her zaman Batı dünyası için stratejik ortak ve bir pazar alanı olarak tanımlanmıştır. Çalışmada Almanya'nın bugün ortağım olarak nitelendirdiği Fransa ve İngiltere'ye yönelik o dönemdeki ekonomik ve politik düşünceleri ile dünya gücü olmak için Ortadoğu'nun ve özellikle İran'ın Almanya için önemi tarihsel bağlamda realist perspektiften analiz edilmektedir. Bu çalışma, İran'ın Batı politikalarında her zaman neden önemli yer tuttuğu konusunda günümüze ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Almanya, İran, Ortadoğu, nüfuz politikası, kültür politikası, sömürgecilik, emperyalizm.

DOMINANCE AND CULTURAL POLICY OF GERMANY TOWARDS IRAN (HITLER PERIOD)**Abstract**

In this study, dominance policy of Germany towards the Middle East, which were planned to be pursued in Iran and some of which were pursued partially, with a view to evoke and develop its hegemonic power since National Socialist Party came into power in 1933, have been analyzed in terms of political economy. The study has been developed on the basis of reports entitled "Policies of Dominance Areas of Germany Towards The Middle East" written by Kurt Koehler, Oluf Kürkkmann and Wilhelm Eilers, which were taken from State Archives of the Prime Ministry of the Republic of Turkey. In the report, Turkey is described as a door opening to Central Asian Turkish world and while Egypt to Islamic world. Iran is described as a suitable trading range for Germany. Therefore, the study has been prepared on the basis of Iran is one of the three major countries mentioned in the report rather than the whole Middle East. This country has always been seen as a strategic partner and a market area for the Western world. In the study, Germany's economic and political opinions in that period towards France and United Kingdom, regarded as Germany's partners currently and the importance of Middle East and especially Iran for Germany for being a world power have been analyzed from a realist perspective in the historical context. This study sheds light on present time regarding the issue why Iran has always great importance in the Western policies.

Keywords: Germany, Iran, Middle East, Influence Policy, Cultural Policy, Colonialism, Imperialism.

GİRİŞ

Alman birliği kuruluncaya ve Avrupa'da Almanya güçlü ve rakip bir devlet olarak ortaya çıkıncaya kadar Alman siyasetinde sömürgecilik, yayılmacılık, nüfuz alanları elde etme söz konusu değildi. Almanya'nın güçlü bir devlet olarak ortaya çıkması, Birliğin kuruluşundan Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar, İngiltere ve Fransa'nın nüfuz alanları ve sömürge rekabet sahalarında özellikle

Batı Asya İpek Yolu giriş kapıları önlerinde Almanya'nın politik, ekonomik ve kültürel nüfuz elde etme girişimleri, rekabet ve mücadeleyi kızıştırmış, Birinci Dünya Savaşı'na giden yolları açan önemli sebeplerden biri olmuştur.

Almanya, birliğini tamamlayıp bütünleşik güçlü bir devlet olarak ortaya çıktıktan sonra Avrupa uyum ve dengesini sarsacak şekilde sömürge yarışına katılmış ancak rakipleri tarafından Birinci Dünya Savaşı'nda tasfiye edilmiştir. Ne var ki Almanya, 1930'larda çevresinde kültür, güç ve nüfuzunu tekrar hissettirmeyi planlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkan Almanya, savaştan sonra ise yeniden hâkimiyet elde etmek, güç ve nüfuzunu genişletmek emelinden ziyade, jeopolitik, ekonomik hedefler için öncelikle kültürel zemin oluşturarak ve Alman sempatanlığı elde ederek kendileriyle işbirliği yapmaya istekli olan milletlerle barış ve dostluk temelinde işbirliği yapma emeline yönelmiştir (Koehler, 1934: 3). Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında ödemek zorunda kaldığı borçlar ve ülkenin yeniden imarı ekonomik kaynakları gerekli kılmıştır. 1929 Büyük Buhran'ın ekonomik etkilerinden olumsuz etkilenen ve ağır savaş antlaşmalarıyla ezildiğini düşünen milliyetçi Alman halkının desteği ile 1933 yılında iktidarı elde eden Hitler, bu amaçla dört yıllık ekonomik kalkınma planını yürürlüğe koymuştur. (Overy, 1982:272-291; Singer, 1941).

Realist perspektiften yaklaşıldığında, Almanya'nın Hitler dönemindeki Batı Asya'ya yönelik politikalarının Türkler, Araplar ve İranlılar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Shamir, 1975a:170-172). Hitler'in Batı Asya siyasetinde Türkiye ve Mısır'ın yanı sıra İran da önemli bir yere sahip olmuştur. Hitler Hükümetinin takdir ve arzularıyla Alman araştırmacılar, Almanya için bu yönde oluşturulacak politikaların ne olması gerektiği ve ekonomik ve kültürel sahalarda nasıl bir kültür-nüfuz politikası izlenmesi gerektiği konusunda raporlar hazırlamışlardır. Başbakanlık arşivinden elde edilen Kurt Koehler, Oluf Kürckmann ve Wilhelm Eilers'in "Nüfuz Mıntıkları Politikası ve Kültür Politikası" başlıklı, 1934 tarihli rapor, Türkiye, İran ve Mısır üzerine nasıl nüfuz edileceği yönünde önemli analizler oluşturmaktadır. Daha önceki bir çalışmamızda raporda yer alan üç ülkeden Türkiye ve Mısır'ı ele alıp değerlendirdiğimizden bu çalışmada ise İran'a yönelik kültür ve nüfuz politikası kısmı ele alınacaktır.

Almanya'nın Hitler dönemindeki gayretleri dünyadaki adil olmayan güç dağılımını etkilemekti. Tarihi, liberal ve realist yaklaşımların birbirleriyle mücadelesi bu döneme damgasını vurmuştur. XVII. yüzyıldan Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde liberalizm yaygın kabul görmüş, serbest ticaretin küresel olarak yaygınlaşmasını sağlamıştı. Birinci Dünya Savaşı ve 1929 ekonomik buhranı bu konjonktürü realistlerin lehine tersine çevirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar liberalizm temelli devletlerarası işbirliği ve serbest ticaret azalmış ve yerini her devletin kendi çıkarlarını ön plana çıkarttıkları realist politikalar almıştır. Realist perspektifin görüşleri yaygınlık kazanmıştır. Bununla birlikte İki savaş arası dönemde liberalizme bir tepki olarak milli ekonomi modeli anlayışı da ön plana çıkmıştır(Cohn, 2005:71, Balaam ve Veseth, 2001:29).

Hitler'in Dört Yıllık Kalkınma Planı müspet neticeler vermiştir. Savaş ekonomisi çerçevesinde izlenen ekonomi politikası, savaş, nüfuz ve hegemonya kurmaya yönelik politikalar kamu harcamalarının genel ekonomi içerisindeki payını arttırmıştır. Bu ekonomi politikaları, Alman ekonomik krizinin yatıştırılması, ülkedeki akademik araştırmalarla desteklenmiş ulusal ve uluslararası politik bağlantıların yeniden kurulması ve geliştirilmesi, hedeflenen nüfuz bölgelerine yönelik uluslararası gerilimlerin kısa dönemde yumuşatılması yönlerinde etkili olmuştur. (Schweitzer, 1943:322-323, Hauser, 2004:161).

Adolf Hitler'in, ekonomi ve nüfuz politikaları çerçevesinde; 1933 yılından İkinci Dünya Savaşı'na kadar, Batı Asya'ya ve İpek Yolu ve Baharat Yolu havzasına yönelik yeni kültür ve nüfuz politikasını uygulamaya koyduğu görülmektedir. Çünkü bu stratejik, politik ve ekonomik

havzada ekonomi, politika ve nüfuz açısından oldukça geri planda kalmıştı. İpek Yolu ve Baharat Yolu havzasına nüfuz etmenin önemine inanan Hitler hükümeti, havzadaki enerji ve teknoloji için büyük önem taşıyan ham madde kaynaklarının hem barış ekonomisi ve hem de savaş ekonomisi için yüksek öneme sahip olduğunu biliyordu (Shamir, 1975a:167, Kaldor, 1945-1946:34). Çünkü Alman jeologlar ve arkeologlar bölgedeki petrol rezervleri hakkında kayda değer araştırma yapmışlardı. Hitler'in Alman politikası, bu dönemde Fransa ve İngiltere'nin mandası ve nüfuzu altında bulunan bölgede ve İpek Yolu güzergâhında bulunan İran, Afganistan ve Güney Asya ülkelerinde milliyetçi yankılar oluşturmuştu. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Hitler, Batı Avrupa ve İpek Yolu batı havzasında politikalarını uygulamaya koyulabilmek ve hayat sahası gördüğü bölgelere hâkim olmak için Nordik Alman ırkı anlayışını ön plana çıkarmıştır. (Hirszowicz, 1975:175, Shamir, 1975a:167).

1941 yılında Alman uzmanları tarafından yapılan "Almanya, Ortadoğu ve Hindistan'ın zenginliğini ele geçirirse, dünya egemenliğini de elde edecektir" şeklindeki açıklamalar Türkiye, İran ve Afganistan'dan oluşabilecek Nazi Almanya yanlısı bir birleşme ve uluslaşma hareketi içinde olan bu üç ülkeyle İngiltere tarafından Hindistan üzerinden gelebilecek bir tehdide karşı bir blok oluşturma düşüncesi, Hitler'in gözünde Batı Asya ve İpek Yolu-Baharat Yolu'nun önemini daha da arttırmıştır. (Shamir, 1975a:171).

Hitler döneminde, Alman istihbarat ajanları İpek Yolu havzası ülkelerine akın etmişlerdir. Almanya, Türk, Arap ve Fars halklarındaki Anti-İngiliz düşünceler ve tavırlardan faydalanma, bölgedeki azınlık liderleriyle ve özellikle Kürt gruplarla olan ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. İki dünya savaşı arasındaki dönem boyunca, ekonomik göstergeler de Nazi doktrininin bölgede taraf bulmasına katkıda bulunmuştur. (Shamir, 1975a:173, 1975b:200-201).

Hitler dönemi Almanya'sının "Kuzey Setti" oluşturma yönünde Türkiye'yi, "Avrupaî şarka açılan kapı", Mısır'ı "Müslüman şarka açılan kapı", İran'ı, bir "Ön-Asya" ülkesi olarak tanımlayan Almanlar, Hitler'in bölgeye yönelik kültür ve nüfuz politikalarında bu ülkelere ayrı bir önem vermişler ve Alman sempatisi oluşturma yönünde kafa yormuşlardır

ALMAN NÜFUZ VE KÜLTÜR POLİTİKASI

Rapora göre, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Alman kültür politikalarında doğu ilimlerine önemli yer verilirken, savaş sonrasında ihmal edilmiş, Batı Asya kültürünü araştırmak üzere kurulan kürsüler birbiri ardınca kapatılmış, 1933'e kadar Almanya'nın uluslararası rekabet üstünlüğünü sağlamadaki kültür politikalarından büsbütün vazgeçilmiştir. Bu alanlardaki araştırmacı bilim adamlarının sayıları da azalmıştır.(Koehler (1934:9). Dolayısıyla Batı Asya'da bir Alman nüfuz mıntıkası oluşturulması gibi bir işe girilecekse, bunun için kültür ve nüfuz işinin hazırlanan bu plana göre yapılması gerektiği istenmiştir. Rapora göre, nüfuz ve kültür politikası fikrî, ruhî ve ekonomik kuvvetlerle, belirlenmiş bölgede mevzi almak, o bölgeyi ve onun hayatî şartlarını ve içinde etkili olan güçleri anlayışlı bir bakış açısı ve hassas bir kalp ile araştırmak ve duymak gerekir. Planlanan nüfuz bölgesi, ancak bu şekilde oluşturabilecektir. (Koehler, 1934:9).

1930'lu yıllarda Alman araştırmacıların yenedünya düzeni ve rakiplerine ilişkin vurguları, en büyük rakip ve en büyük düşman gördükleri İngilizlerin dünya hegemonyası ve çıkar sistemleridir. Birinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası elde edilen tecrübeler ile Almanya'nın da küresel politikalar izlemesi gereğine dikkat çekmişlerdir.

Raporda, egemen devletlerin nüfuz mıntikalarını politik, ekonomik ve kültürel bakımdan mümkün merteye kendi etkileri altına almaya çalıştıkları belirtilmiştir. 1930'ların başında İngiltere, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya dört egemen devlet söz konusudur ve bu yıllarda Almanya bu tür etki alanlarına sahip değildir. İngiltere, Amerika, Japonya ve Rusya'nın hâkimiyet ve nüfuz alanları karşısında Almanya da güçler arasında yer alabilmek için bir nüfuz ve kültür alanı oluşturması gerektiği vurgulanmıştır. Vurguya göre, mevcut dünya güç

düzeni içinde Almanya için nüfuz ve kültür mıntıkları olabilecek yerler Avrupa'nın kuzeyi ve güneydoğusu ile Ön Asya yani Türkiye İran ve Mısır'dır. (Koehler (1934:1).

DR. WILHELM EILERS'E GÖRE ALMANYA'NIN İRAN'A YÖNELİK NÜFUZ POLİTİKASI NASIL OLMALI

Raporda yer alan değerlendirmelere göre, Avrupalı bir yabancı Ön-Asya'nın İslâm memleketlerine gittiğinde muhtelif milliyetleri birbirinden hemen ayıran yerli halkın bütün nazarlarını derhal üzerinde toplar ve ona nereden gelip nereye gittiğini sormaya başlarlar ve bu bir Almansa tereddütsüz "siz Almansınız" derler. Batı Asya milletleri, Almanlara hiçbir Avrupalı millete karşı göstermediği bir yakınlık gösterirler. Almanya'ya karşı gösterilen bu tabii ve samimî yakınlık hangi ruhî ve haricî sebeplere bağlıdır? Almanya, Yakındoğu beraberliğinin tahakkuku için mevcut olan bu müsait şartları güçlendirme ve muhafaza bakımından, neler yapması gerekir ve Batı Asya ile mevcut olan münasebetleri arttırmak ve kuvvetlendirmek için ne gibi vasıtalarla başvurmak kabildir? İşte raporda bu suallere birer cevap vermeye gayret edilirken, bu meselelerin bir an evvel hallolması da temenni edilmektedir. Osmanlı Alman ilişkileri İstanbul, Bağdat ve Şiraz'da önemli hatıralar bırakmıştı. Burada büyük harp esnasında daima kargaşalık içinde bulunan güney batı İran'ın göçebe kabilelerini İngilizlere karşı seferber eden konsolos Wassmuss'ın adı, dillere destan olmuştu. Batı İran, harp esnasında ve harbi müteakip seneler içinde İtilâf Devletlerinin memleketlerinde sebebiyet verdikleri, Rıza Şah Pehlevî'ye kadar devam eden anarşiyi unutmuyorlardı. Milliyetçi Araplar, eski millî Arap hilâfetini yeniden kurmayı kendilerine vaat eden Almanya'da o ana kadar kendiliğinden yetişmemiş ve yetiştirilmemiş bir oryantalist olan fesatçı Lawrence'in yardımı ile bu vadinin yerine son dakikada, bölgede çeşitli bir dizi cansız devlet gölgesi bırakan ve bunu sırf petrol sahalarının zengin gelirini temin etmek ve Hindistan yolunda yeni istasyonlar kurmak için yapan İngiltere'nin ihanetini, hiçbir zaman unutmamaktadırlar.

Batı Asya'nın bugün en kuvvetli devleti Türkiye, kendisini büyük harpte İngiltere'nin düşmanı yapan durumu asla değiştiremeyecektir. Türkiye Almanya'nın tabîî dost ve müttefikidir. Bilhassa ehemmiyetli olan nokta şudur ki, bütün Batı Asya/Yakındoğu hinterlandı, Avrupa'nın emperyalist iştilahlarına karşı asırlardan beri set vazifesini gören ve bunu son zamanlarda bilhassa kuvvetle takviye etmiş bulunan Türkiye'deki inkişafı dikkat ve ümitle takip etmektedir. Bugün Suriye ve Filistin sahillerinde -ve bilhassa açıktan açığa Irak'ta- ilk istiklâl sarhoşluğundan uyananlar, Türk idaresini kaybettiklerini acı acı esef etmektedirler. Fakat hakikatte İngiltere, Irak'ı hatta askerî bakımdan bile (Royal Air Force) sımsıkı elinde tutmaktadır ki bu da hem Irak'taki İngiliz mandasının nihayete erdiği hakkındaki iddia ile ve hem de Irak'ın "müsavi haklara malik bir âzâ" olarak girdiği Milletler Cemiyeti ile istihzadan başka bir şey değildir. Bu gergin vaziyete Almanya'nın müdahale etmesinin doğru olmayacağı şüphesizdir, fakat bir öndere muhtaç olan Doğu, gözlerini Türkiye'ye çevirmiştir. Şu halde bu önderi kazanmak için Almanya'nın elinden gelen her şeyi yapması gerekir.

Muhakkak olan bir şey varsa o da yakında Avrupa devletlerinden birinin Doğuda Türkiye sayesinde doğrudan doğruya veya bilvasita etkili kalabileceğidir. İngiltere bu sahadan çekildiği takdirde Almanya'ya rakip olarak Fransa kalacaktır.

Fakat Doğunun Almanya'ya karşı olan sempatisi, sadece, İngiltere'nin hatası yüzünden iki tarafından kaybedtiği harbin müşterek hatıralarından değil, bizzat Alman ruhunun hususiyetinden doğmuştur. Doğulu nasıl, siyaset sahasında hançeri gizlemek için moral mantosuna bürünmekten geri duran Alman dürüstlüğünü anlıyorsa, manevi sahada da, mistik spekülasyonlara karşı olan temayülü ile doğal olarak, Alman'ın Faust felsefesine karşı bir yakınlık duymaktadır. Bu suretle birbirinden tamamen farklı, hatta birbirine zıt şartlar içinde meydana gelmiş iki kültür dünyasının dünya gerçekleri dışındaki mihrak noktasında birleştiğine şahit olunmaktadır.

Bununla beraber, Alman ve İslâm âlemini birbirine bağlayan bu düşünüş benzerliğini göstermek için bu manevi kuvvetlerden yardım almaya hacet yoktur. Müşterek korku ve ümitlerle yaşanan harbi takip eden barış zamanında, Doğulular kadar Almanlar da, kendilerini aldatılmış hissetmeye mecbur olmuşlardır. Evvelce genç fakat geniş ölçüde kolonyal menfaatlara ve plânlara sahip, yükselmeye namzet bir Avrupa devleti iken Almanya'nın bugünkü güçsüzlüğü hariçle olan bütün alâkasını kesmesini emretmiş, eski müstemlekeleri kaybetmiş olması ise Almanya'yı, Avrupa'nın diğer kültür devletlerinin egoist isteklerine karşı kendisini müdafaaya mecbur olan memleketlerin tabîi bir dost ve müttefiki haline sokmaya yöneltmiştir. Bundan başka bilhassa o zamanda ifa edilen Alman hizmetlerine karşılık, İran'ın istiklâlinden feda etmesi veya Almanya'ya büyük ekonomik imtiyazlar bahşeylemesi istenemezdi. İngiltere'nin bilhassa Hindistan'da büyük maharetle geliştirdiği, Filistin'de, Batı Asya'nın özel şartlarına uydurduğu ve nihayet Irak'ta başarıyla uygulamaya başladığı bir sisteme, yani, meslekten yetişme fesatçılarla çalışmaya Almanya ihtiyaç duymamaktadır. Nihayet -Filistin hariç- tamamen politik bir mahiyet taşıyan High Church gibi geniş ve nafiz bir misyona veya yine aynı şekilde Amerika'nın, Anglosakson menfaatlara hizmet eden misyonerlerine malik değildir. Batının din propagandasının, hatta en sıradan bir Müslüman ruhunda bile şimdiye kadar ne derece infial uyandırdığına ve hala da her gün uyandırmakta olduğuna hayret edilegelmiştir. Doğudaki Ermeniler, Keldaniler, Asuriler vesairenin âciz Doğu kilisesini andıran Hıristiyanlık mezhepleri, Almanların Allah, namus ve vatan mefhumlarına o kadar yabancı kalmıştır ki, İngiliz misyonerler ile Hıristiyanlığın bu garip kolu arasında bir beraberlik keşfetmek mümkün olmuştur. Tabîi bu da tamamen siyasî mahiyette bir teşekküldü. Millî bir azlığı teşkil eden, din bakımından tazyike uğrayan ve ayrıca, Doğulu olan bu Hıristiyan grubu, Doğunun büyük muhalifi, İngiltere'ye -ona ruhen yaklaşımdan ziyade harice karşı propaganda yapmak maksadıyla- mükemmel bir istihbarat ve propaganda hizmetini ifa etmekte ve İngiltere'nin, kendileri için yegâne emin destek olacağı kanaatiyle ona tamamen bağlanmıştır. Irak Railway memurları arasında bir tek Araba rastlanılmıştı. Bu memurların hepsi Yahudi, Ermeni, Keldani, Asuri, Hintli vesaireydiler. İngilizler, icap ettiği zaman, "insaniyet namına müdahale" edebilmek için ajanları vasıtasıyla bu azınlıklardan birini isyan ettirivermekteydiler. Nitekim o zamanlar Asuriler arasında kopan bir kargaşalık, hâlâ Irak'ta bulunan İngiliz ordusundan silâhça yardım bile görmüştü.

Bu İngiliz politikasının bir faslı bir gün çok garip bir şekil almıştı. 1917 yılında merkezi Şam olarak kurulacak olan hilâfet yerine, Araplara, bütün dünya Yahudilerine Filistin'e dönmek hakkını veren ve bu suretle Arap ve İslâm toprağını ve dolayısıyla sayısız İslâm ailelerini feda eden Balfour deklârasyonu bildirilince bura halkının hiddetine nihayet veremedi. İngilizler tarafından bazen maharetle tahrik ve her zaman istifade edilen ve Ağlama Duvarı'nda olsun, başka yerlerde olsun her sene tekrarlanan kanlı çarpışmalar, bunun güzel bir örneğidir. İşte Almanya'da yeni bir inkişaf baş gösterince Doğudakiler Almanların vaziyetini kendi durumları ile mukayese ederek Hitler'in mücadelesini bir istiklâl mücadelesi telâkki etmişlerdi. Bölgede "Nebukadnezar ve Hitler insani-yetin hakikî iki kurtarıcısıdır" şeklinde ciddî bir niyetle yapılan teşbih her ne kadar bir garplının kulağına tuhaf gelse de münevver bir Doğulunun görüş ve düşünce tarzını aksettirmek itibarıyla şayanı dikkattir. Ve Almanlar bu telâkkiyi değiştirmemekte kendilerini mazur görmekteydiler.

Bu yıllarda bütün Doğu gazeteleri, Almanya hakkında sayfalarında yazılar yazıyor, siyasî nutuklar sütunlarca neşrediliyor ve resimli gazeteler, Almanya'dan gelen fotoğraflarla sayfalarını süslüyordu. İran'ın tanınmış resimli mecmuası İrancee Bastan, başlığının üzerinde bir gamalı haç (Swastika) ile yayınlanmış ve birçok yerlerde aynı sembolü taşıyan yeni dergiler çıkmaya başlamıştı.

Fakat bu alaka ve heyecanı uyandıran şey, Alman hükümetinin sadece Yahudiler meselesinde aldığı karar değildi. Yeni kurulan düzenin diğer birçok noktaları da Doğuda büyük bir alaka uyandırmıştı. İran monarşisinin hanedana mensup olmayan o günkü mümessili ve ona samimiyetle bağlananlar için -ki bu da halkın büyük bir kısmını teşkil ediyordu- Führer prensibi, takip edilmesi lazım gelen esaslı bir istikamet halini almıştı. İtalya ve Türkiye'nin yanı başında Almanya da almanlar tarafından büyük bir otoriteye sahip görünüyordu. Belki Doğu, Almanya'da olup bitenlerden birçoğuna ve bilhassa kadın meselesinin aldığı şekle biraz yabancıydı ancak Almanya'da meydana gelen inkılâptan sonra Almanlara karşı duyulan sempatinin artması, sübjektif bir aldanmadan ziyade karşılıklı bir anlaşma esasına dayanmaktaydı.

Almanya'ya karşı gösterilen saygı ve güvenin en önemli amillerinden biri de Alman sanayiinin başarısıydı. Pazarlarda rastlanan bir sürü aşağı kalitede eşya arasında Alman mamulâtının mükemmeliyeti Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren daima takdirle karşılanmış ve bilhassa 1930'lu yıllarda Alman endüstrisi yorulmak bilmeyen gayreti sayesinde eski pazarların yeniden kazanılması, bu gerçeği bir daha teyit etmişti. İngilizlerin Alman ürünlerine karşı açtıkları mücadele, satıcıların, "Made in Germany" ibaresine karşı duydukları ürküntüden anlaşılmaktaydı. Nitekim Basralı bir tüccar, "Made in Germany" ibaresinin, sırf İngilizce olduğu için, Alman ürünlerinden kaldırılmasını tavsiye etmişti.

Alman tekniğine karşı gösterilen fakat yukarıda izah olunan sebeplerden dolayı satış oranının artmasında kâfi derecede etkili olamayan bu saygı ve güven, İran ve Afganistan'da Alman eğitimcilerden istifade etmek arzusunu uyandırmıştı. Bu memleketlerde Almanlar tarafından idare olunan sanayi mektepleri mevcuttu. Bunlar içinde evvelce mevcut olduğu halde bazı siyasî sebeplerden dolayı Alman idaresinden geri alınanlar da bile bir Alman hocası, el işi derslerini elinde tutmaktaydı. Bu gibi dersler ancak Alman lisanında verilebilmeliydi. Çünkü bu suretle pek verimli ve etkili nüfuz imkânları elde edilmiş bulunmaktaydı.

Raporunda bu değerlendirmelere yer veren Wilhelm Eilers, birçok şahsî tecrübelerine sahip bir oryantalist sıfatıyla, ilmî incelemelerle meşgul olan kimseler ile halk arasında bir dostluk bağı oluşturan çalışmalara işaret etmektedir.

Eilers, bu çalışmalar, kazanç arzu ve hırsıyla başlanıldığı halde kısa bir zaman sonra, hatta ümit olunan fayda elde edilmese bile, insanca bağlılık ve dostluğun temiz sahasına intikal edeceğine inanmaktadır. Eilers, bu tecrübeleri Irak ve İran'ın Fars Eyaleti'ndeki Şiraz şehrinin 70 km kuzeydoğusunda bulunan ve tarihte Pers İmparatorluğu'na başkentlik yapmış olan Persepolis'de yaptığı aylarca süren kazılarda ve uzun dil bilimi, lehçe etütleri esnasında halk ile temas ederek edindi.

Eilers'in bu izlenimlerine göre Doğulular, Almanları her zaman nezaket ve muhabbetle karşılamaktadır. Uzak Doğu dünyasının arz ettiği bu sıkı kültürel ve ekonomik yakınlaşma imkânından, çoktan beri istifade olunmaya başlandığı sanılırsa da, gerçek hiç de böyle değildi. Hatta denilebilir ki harpten sonra, bu iyi ve müsait imkânların büsbütün mahvolmasına göz bile yumulmuştu. Eilers, bu ihmalkârlıkların, yeni bir programa esas olabileceği kanaatindedir.

Buna göre:

1) Alman hükümeti, Mısır, Türkiye ve İran hükümetlerinde müşavir olarak çalışmak üzere münasip bazı kimseleri seçmelidir.

Bu münasebetle Lindenblatt hadisesini hatırlatılabilir. Lindenblatt, İran Millî Bankası'nda müdür olarak bulunduğu müddet zarfında tamamen bir Alman müessesesi olan bu Bankayı, kötü idaresiyle batırmış ve İran'ı, Almanya için müsait bir ticaret sahasına sokamamış, aksine Almanya'nın itibarını tehlikeye koymuştu. Mevzuubahis olan banka skandalında Alman medyasının disiplinsizliği, Şahı tahkir etmişti.

- 2) Efkârı umumiye Doğu memleketlerinde mevcut şartlar hakkında, basın yayın vasıtasıyla azami derecede ve güvene layık bir şekilde aydınlatılmalıdır.
- 3) Doğu medyası üzerinde nüfuz icra etmek lâzımdır.
- 4) Serseriliğe nihayet verilmelidir.

"Parasız devriâlem" fikriyle her tarafı dolaşan, Alman itibarını ağır bir surette tehlikeye düşüren serseriler, Alman sınırları dışında kalan Alman vatandaşları için de maddî ve manevî bir yük teşkil etmekteydi. İngilizlerin de aynı şekilde hareket ettikleri o zamana kadar duyulmamıştı. Hatta bir İngiliz konsolosu bu nevi kimseleri derhal İngiltere'ye iade etmek için ne lazımsa yapmakla mükellef olduklarını itiraf ediyorlardı. Hâlbuki bu konsoloslukların, Alman "devri âlemcilerine" sık sık yardım ettikleri vakiydi.

Bunun sebebi, bu sahada gecikmiş olan Almanya, bölgede devamlı bir surette tutunmak hususunda, daha evvel yerleşmiş olan kültür devletlerine nispetle, daha çok zorluk çekmeye mahkûm kalmıştır. Bunun için şuurlu bir politika tayin etmek ve daha fazla taktik ile hareket eylemek gerektiği tavsiye edilmektedir.

Fakat bu, mahiyeti itibarıyla Almanya için yenidir. Şüphesiz bunlar ilk tecrübeler değildir. Nitekim daha önce, münferit teşebbüsler olmuş ve az çok propaganda ile uğraşılmıştı. Bundan başka harp esnasında tesis olunan Türk-Alman işbirliği de halâ hatırlardaydı. Fakat politika denilen şey, sadece bundan ibaret değildi. Politika denilen şey evvelâ açık bir istikamet belirlenmesini icap ettiriyordu. Bu politik istikamet, tıpkı bir geminin rotası gibi her an kontrol edilmesi gerekirdi. Şaşmayan ve ne olursa olsun değişmeyen bir politika olmalıydı. Hâlbuki böyle bir şey, şimdiye kadar Almanya'da mevcut değildi.

Raporda, kültür ve nüfuz politikasındaki çalışmalarda, Fransa, Almanya'nın yapacağı çalışmalara örnek olarak gösterilmektedir. Eilers'e göre Fransa'nın Britanya İmparatorluğu'na dâhil memleketlerde organize ettiği kültür propagandası, bir örnek olacak derecede mükemmeldi. Yalnız dikkat edilecek nokta, bu siyasetin aynen kopya edilen bir patron değil, sadece fikir veren bir örnek olarak alınması gerektiğiydi. Alman menfaatleri, sınırları açık olarak çizilmiş olmakla beraber pratik faaliyet esnasında tespit edilmesi lazım gelen birtakım teferruata muhtaçtı ve birtakım başka vasıtalarla temin olunabilirdi. Dikkat nazarlarını bilhassa çelmesi lâzım gelen şey, okullardı. Bu okullarda istihdam olunacak hocaların tanınmış olmaları ve bunların, haklarında yapılan tahkikat neticesinde, değişen şartlara göre çalışacağı kanaatini uyandırmaları gerekiyordu.

Fransız okulları, kısmen de kitapçılık tarafından esaslı bir yardım görmekteydi. En küçük ve en ehemmiyetsiz bir kitapçı dükkânında bile genel itibarıyla Fransa'nın propaganda merkezi tarafından temin olunan Fransız ve İngiliz edebiyatına ait birkaç eser bulmak kabildi. Bu kitaplar daima en mükemmel eserlerle sınırlı değildi fakat mevcut, hemen ekseriya Doğunun hususî zevk şartlarına maharetle uydurulmuştu. Bu arada tercüme işlerini de hatırlatmak gerekir. Aralarında değersizleri de olmakla beraber, birçok Fransız yazarlarının eserleri Farsça olarak basılmıştı. Bu sıralarda Victor Hugo, İran'da pek çok okunan ve adeta moda olan bir muharrirdi. Fransızların bu durumu ne dereceye kadar himaye ettikleri bilinmez, fakat bu tercüme işi -Fransızlar tarafından yapılsa bile- sırf Alman yazarlarının eserlerinin yayımını kolaylaştırmak için Almanya tarafından himaye görmesi, Almanya'yı temsil eden makamların, dillerini bilen ve Almanca eserleri Farsça'ya tercüme etmek isteyen kimselere karşı büyük bir nezaketle hareket etmeleri, onlara kolaylık göstermeleri, hattâ münasip fırsatta taltif olunmaları için isimlerini Reich hükümetine bindirmeleri şiddetle tavsiye edilmekteydi. Fransızlarda da görüldüğü gibi, böyle bir hareket, sade taltif edilen üzerinde derin bir tesir bırakmakla kalmayacaktı. Birçok basit kimselerin hatta birçok aydınların en gizli emellerinden biri de geniş Avrupa dünyasıyla bir defa olsun, temas haline gelmekti ve bunu kullanmak gerekti.

Bununla beraber sosyete içindeki münasebetlerin önemini de gözden uzak bulundurmamak gerekiyordu. Alman sosyetesinin gelişmesine karşı önem vermekle beraber bu sosyetenin, Müslümanların hususî karakterlerine uygun bir şekil almasına da dikkat etmek gerekiyordu. Bu suretle hem İngilizlerin koloni adetlerinin tamamen aksi olan Alman adetlerini göstermek, hem de Doğulunun Avrupalıdan doğal olarak daha başka düşündüğü ve daha hassas davrandığı meselelere karşı gelmek kabil olacaktı. Bu arada İranlının “hoşadabî” dediği âdâb-ı muaşeretin bütün inceliklerine dikkat etmek gerekti. İslâm âleminin davalarına karşı gösterilen alâka ve izhar olunan bilginlik, daima samimî bir sevinç ve hayranlık uyandıracaktı. Doğuya giden Alman vatandaşlarının bu noktalara bilhassa ehemmiyet vermeleri faydadan hali görülmemekteydi.

Fakat özellikle Alman diline karşı gösterilen alâka daima ön plânda tutulmalıydı. Bir lisanın öğrenilmiş olmasından dolayı duyulan gurur o kimse ile dilini öğrendiği memleket arasında sıkı bir dostluk bağı kurar ve bu bağ, öğrenme esnasında çekilen güçlük nispetinde sağlam olacağı vurgulanmaktaydı. Bu iddianın ne dereceye kadar doğru olduğunu tahkik etmek isteyenlerin, İngiliz ve Fransız dillerinin, nüfuz mıntıklarında icra ettikleri tesire bakmaları tavsiye edilmekteydi. Demek ki bazı düşman devletlerin iddia ettiği ve hatta Almanların da biraz inandığı gibi, Alman dili hakikaten güç bile olsa, bu, onun öğrenilmesi için bir mani sayılmazdı. Diğer taraftan da Doğulunun birçok lisanlara derhal hâkim olan şayan-ı hayret lisan öğrenme kabiliyetini de göz önünde tutmak gerekiyordu. Bu itibarla Alman vatandaşlarına Doğulularla ya Almanca yahut da yerli lisanını konuşmaları ve ancak fevkalade lüzumlu hallerde Fransızca veya İngilizceye başvurmaları tavsiye edilmesi öngörülüyordu. Doğuda yaşayan her Alman, üçüncü bir lisan kullanmamayı, kendisine esas prensip edinmeliydi. Hâlbuki İran Millî Bankası'nın, Almanlar tarafından idare olunan bütün şubelerinde, Almanca yerine, daima ya Fransızca yahut da İngilizce konuşulmaktaydı. Bu, Almanlar için mukabil tarafın menfaatlerini nazarı itibara alıp kendi kıymetli menfaatlerini ihmal etmekten başka bir şey değildi. İngiliz, nerede ve nasıl olsa daima kendi lisanını kullanan bir adamdı ve bütün dünyayı böylece nüfuzu altına almıştı. Edindiği birkaç malûmatı Avrupalıya satmaktan daima hoşlanan Müslüman'ı milliyet hisleriyle ve dinine atfettiği ehemmiyetle avlamak kabil görülüyordu. Bundan başka daima Alman dilinin ehemmiyeti üzerinde ısrar edilmeliydi ki, bu gerçek, esasen Doğuluca da malumdu. Aynı şekilde Alman dilinin güzelliği ve Alman edebiyatında mevcut derin çekiciliğe işaret etmekle, herhalde lüzumsuz bir şey yapılmış olmayacaktı. Kendilerinden istenilen hizmetleri ifadan aciz Almanlar, daha eski bir kültüre sahip olan özellikle Araplar veya İranlıların, çocukluğundan itibaren Alman dil ve edebiyatına duyduğu derin ihtiyaca cevap verebilmek ve Alman edebiyatını Doğululara geniş mikyasta tanıtmak bakımından bu noktaya özellikle önem vermek gerekti.

Eilers, Almanya'nın Doğu incelemeleri tarihinin hazin bir bahsini teşkil ettiğini belirtmektedir. En basitinden pek tabii bir ihtiyaç olan gramer ve lügat kitaplarından mahrumiyet söz konusudur. Eilers'e göre, Alman dilinin, Doğu memleketlerinde öğrenilmesi ve yayılması için hemen hemen hiçbir ders kitabına sahip bulunmuyordu. Yalnız belki noksan olmak şartıyla sadece Türkçe 'de birkaç eser çıkmıştı. İlmî tetkiklerde müracaat olunan büyük eserler bir tarafa, en basit yardımcı kitapların bile yokluğu çekiliyordu. Farsça, Irak'tan Hindistan'a kadar her yerde kullanılan ve yüzlerce Alman vatandaşı tarafından konuşulan bir lisan olmasına rağmen o yıllarda bir Almanca-Farsça ve Farsça-Almanca lügat mevcut değildi. Hâlbuki mevcut Farsça lügat kitaplarının en iyileri Almanlar tarafından tertip olunmuştu. Yalnız Vuller'in lügati Lâtince, Steingass'ın kitabı da İngilizce içindi. Bunlar Almanca öğrenmek isteyen İranlıdan ziyade bir münevverin işine yarayabilecek eserlerdi. İran'da ve Afganistan'da sayısız Alman vatandaşlarının yaşadığı ve İranlının Almanca'yı öğrenmek hususunda bu kadar ısrar ettiği bir sırada, böyle bir vaziyet pek gayri tabii görülüyordu. İngiliz ve Fransızlar bu sahada kesinlikle ihmalkârlık göstermemişlerdi. Hatta birçok küçük devletler bile, Almanlardan evvel harekete geçmişlerdi.

Eilers'e göre "şerefli bir vazife" ve "bir hüsnü niyetin mahsulü" olarak öncelikle yapılması önerilen şey, kesinlikle bir filolojik şaheser ortaya koymak değil, bilâkis, mevcut büyük eserlerin ve diğer memleketlerde meydana getirilen kitapların yardımıyla ilmî ve orijinal olmak iddiasını taşımayan ve sadece pratik bir kıymeti haiz olan bir eser hazırlamaktır.

Eilers, Irak'ta bulunduğu senelerdeki ısrarlı taleplere istinaden aynı şekilde Arap ve Fars dillerinde, Arapçanın terminolojisine göre tertip edilmiş ve Almancanın Doğulular tarafından öğrenilmesini mümkün kılan bir gramer kitabı da önermektedir. Çünkü o senelerde İran'da biraz Almanca konuşabilenler, İngilizce yazılmış bir gramer vasıtasıyla Almancalarını geliştirmek için, önce İngilizce öğrenmeye mecbur kalmaktaydılar.

Farsça öğrenmek isteyen bir Alman için, Beck'in mükemmel fakat belki biraz ayrıntılı olan kitabıyla, Rosen'in halk dilini nazarı itibara alarak yazdığı rehberine müracaat etmek kabil olduğu için, yeni bir kitaba ihtiyaç duyulmuyordu. Aynı şekilde Arapçanın kitap dilini öğreten kitaplar da mevcuttu. Ancak birbirinden ayrı bulunan Arap memleketlerinde kullanılan diyalekt ve nahiv kaideleri o kadar farklı ve lügat hazineleri o kadar genişti ki yeni çıkacak birkaç yardımcı kitabın memnuniyetle karşılanacağına şüphe görülüyordu. Bu ihtiyaç bilhassa Van Ess'in, oldukça karışık ve tamamlanmamış bir şekilde ve İngilizce telaffuzuna göre tertip ettiği kitabı, Irak Almanları tarafından ihtiyaç hissedilmekteydi. Hâlbuki enteresan olduğu kadar da güç olan bu lehçeyi ilk önce tetkik edip bilim dünyasına mal edenler, 1900 senelerinde Babylon harfiyatına iştirak eden assiriolog Meissner ve Weissbach gibi iki almandı. Burada Eilers, mevcut zengin metin malzemesini ele alarak modern İdiomatizm'lere göre, lisan bakımından çok güçlü çeken harfiyatçıların işine yarayacak bir öğretici kitap tanzim etmeyi de önermektedir.

Eilers, özellikle Doğunun özelliklerine ve zevklerine göre tanzim edilmesi ve bütün İslâm âlemi için aynı muhteviyatı haiz olması icap eden bir Alman antolojisinin lüzumuna kanidir. Ona göre seçilecek eserler, Alman edebiyatının bir diyagramını ifade etmekten ziyade, Almanya lehine, sessiz fakat etkili bir propaganda vesilesi teşkil edebilmelidir. Aynı sebepten dolayı Almanya'da yeniden faaliyete geçen Doğu incelemelerine geniş bir saha ayırmak lâzımdır ki buraya meşhur West-Ostlicher Divan'ı ile Goethe, Friedrich Rückert, Graf Schack, Gorres, Graf Platen ve hattâ biraz da Bodenstedt dâhildir. Gerçek şudur ki, bu tarihlerde diğer Avrupa memleketleri, aynı derecede zengin bir malzemeye sahip değillerdir. Bu suretle bilhassa millî gururu okşanmış olan İranlı, bu iki tefekkür âleminin karşılığında, aradaki kan yakınlığının bir ispatını görecektir. Meselâ 1930'lu yıllarda Almanya'da resmen kullanılan "Ârî" kelimesi ele alındığında: Büyük Dara, eski bir İran yazısında şu ibareyi kullanmıştı: Ârî irka mensup bir Ârî.

Bütün bu işlerin, bir sıra Doğulunun yardımı ile başarılabileceği kanaati vardı. Yalnız bunların faaliyeti, gururlarını okşayacak bir şekilde tebarüz ettirilmeli ve yaptıkları işin ehemmiyetini ispat için kendilerine mutedil bir ücret verilmeliydi.

Eilers, aklınca faydalı ve lüzumlu olan pratik tekliflerini formüle ederek onları şu şekilde sıralamaktadır:

Memleket içinde:

- 1) Almanya'da, Yakın-Doğudaki kültür politikası ile meşgul olacak, oradan gelen bütün haberleri toplayacak ve bil-hassa gönderilmesi lâzım gelen araçları tespit edecek gizli bir makam ihdas etmek lâzımdır.
- 2) Sosyal ilişkilerin gelişmesi devlet tarafından himaye görmelidir.
- 3) Yukarıda adı geçen eserleri ve diğer propaganda neşriyatını basacak kitabevelerini her türlü ziyan tehlikesinden korumak için, bu hususta nakdî bir yardımın esirgememesi elzemdir. Ayrıca bu eserlerin yazılmasında amil olanlara da malî yardımda bulunulmalıdır.

4) Harpten önce olduğu gibi gençlik dergileri de dâhil olmak üzere edebî neşriyat vasıtasıyla kamuoyunu Doğu ile ilişkilendirmek gerektir.

Memleket dışında:

1) Alman resmî makamları vasıtasıyla karşı propagandayı kontrol etmek, konferanslar, okuma kulüpleri vesaire tertip ederek sosyal ilişkileri kültür politikasının hizmetinde kullanmak, Doğu basınında düzenli haberler neşrettirmek gerekir.

2) Güvene lâyük oldukları anlaşılan yurt dışı Almanlarına, Alman kültür politikasıyla ilgili görevler verilmelidir. Birçok hallerde, oturdukları memleketi, insanları iyi tanımaları yüzünden Almanlığa, şurada burada çalışan meslekten hukukçulardan ziyade, faydası dokunan ticaret temsilcilikleri kurmak gerekir.

3) Doğu başkentlerinde Alman edebiyatını yayma merkezleri vücuda getirilmelidir. Fazla miktarda Almanca kitap tedarik ederek bunları (icap ederse komisyon mukabilinde) pazarlara ve küçük kitapçılara dağıtmak gerekir.

4) Doğunun hal ve hareketlerini bilen, tanıyan, tecrübeli kimseleri, Almanya'nın kültürel menfaatlerini korumakla görevlendirmek gerekir. Bu esnada ilk önce mevzu bahis olacak kimseler, tüccarlar, teknisyenler, memurlar ve ilim adamlarıdır. Yalnız, deruni bir ihtirasla hayata atılan hararetli gençlerden kaçınmak lâzımdır, zira bunların canlı faaliyeti, Doğunun her şeyi sükûnetle hesap ettiği dünyasında faydadan ziyade zarar meydana getirir. Şu halde zengin tecrübeler veya Doğuda uzun zaman kalmak suretiyle esaslı bir hazırlığa sahip olmayan kimselerin, bu memleketlerde Alman menfaatlerini temsil etmesine izin verilmemelidir.

5) Doğuluları, bilimsel incelemelerde ve çalışmalarda kullanmak ve onlara başardıkları işlere karşılık, parasal bir ödül vermek yahut daha başka bir şekilde ödüllendirmek gerekir.

Eilers, saydığı bu tedbirlerin, esasen müşkül bir vaziyette bulunan Reich maliyesi için ağır bir yük teşkil etmeyeceğini, yılda yüzlerce Doğulu öğrenciyi ücretsiz okutan veya gemiler dolusu bilimsel ve edebî eserler hediye eden bir ülkenin metotlarıyla da yarış etmeyeceklerini ifade etmektedir. Ona göre dostluk ve sempati insanları birbirine bağladığı gibi, Doğuluların da unutkan oldukları iddia edilemez. Sıkıntı ve felâket zamanlarında, uzak dostların gösterdikleri bir muhabbet bile insanı güçlendirmeye yeter. Bazı büyük devletler savaş kazançlarıyla dolu olan kese ve güçleriyle, Doğu devletlerini kendilerine bağlamak için çalıştıkları müddetçe ve Batının Almanlara düşmanca davranmasına karşılık, Doğu, Almanların yegâne yardımcısı olarak kaldıkça, Almanya'nın sınırları dâhilinde daha önemli işleri başarmakla mükellef olduğunu iddia etmek, yanlış bir şey olur. Bir devletin hiçbir zaman tek bir görevi olamaz, bilâkis o aynı zamanda pek çok meselelerle birden uğraşmakla mükelleftir.

Alman oryantalistlerinin, günün icaplarına hiçbir zaman uyamamaları, daima şikâyet konusu olmuştur. Hâlbuki İngilizler ve hatta Hollanda gibi bazı küçük devlet mensupları bile, daima aktüel kalmasını bilmişlerdir.

Eilers'in belirttiğine göre her zamandan ziyade 1930'lu yıllarda Almanya'da halk ve devleti Doğu çalışmalarıyla alâkalandırmak fırsat ve imkânı doğmuştu. Almanların takip ettikleri gaye, savaştan önce olduğu gibi kolonyal menfaatler temin etmek değildi. Bilâkis Alman hedefleri, bu ülkelere sükûnetle nüfuz etmek ve Yakın ve Uzak Doğuda bir zamanlar Bağdat demiryolunun vaat ettiği hayat imkânlarını elde etmeye çalışmaktı. Bu yarı başarılı eser, İngilizlerin bencil ve aşırı vatansever ellerinde parçalandığına, kumlar arasında mahvolup gittiğine şahit olan yurt dışı Alman vatandaşlarının, bundan dolayı üzüntü duymamalarına imkân yoktu. Tuna'dan Basra Körfezi'ne kadar bütün Doğu dünyasını kazanmak, Avrupa'nın Almanların kollarına sardığı demir zincirleri kırmak demek olacaktı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce olduğu gibi, 1930'lu yıllarda da Almanların dilinden düşmeyen bir gerçek vardı ki o da şu sözde toplanıyordu: "Avrupa'daki düşmanımız Fransa, bütün dünyadaki düşmanımız ise İngiltere'dir."

SONUÇ

Hitler yönetiminin, 1930 sonrasında, İkinci Dünya Savaşı'na kadar Alman kültür ve nüfuz politikaları çerçevesinde, İran'da Alman taraftarlığı, sempatisi, nüfuzu ve kültürünü oluşturmak amacıyla maddi, fikrî, kültürel ve bilimsel araçların geliştirilmesine yönelik önemli destek verdiği anlaşılmaktadır. 1930'lu yıllarda, Batı Asya, özellikle İran'daki Alman sempatanlığının bölgedeki Alman milli çıkarları açısından çok büyük öneme sahip olduğu raportörler tarafından önemle vurgulanmıştır.

Alman çıkarları uğruna politikaların uygulandığı ülkelerde en küçük bir şüpheye mahal verilmemesi konusu her zaman dikkatli davranmayı gerektirmiştir. Kültür ve nüfuz politikalarındaki bu yumuşaklığın nedeni, kültür temelli hegemonya ve pazar oluşturma gayretindeki Almanların nüfuz politikalarını uygulamaya koydukları ülkelerde Alman düşmanlığına sebebiyet vermeme, politik iktisat bağlamında uzlaşma yerine çatışmacı bir zemin hazırlamamaktır.

Almanya, ulusal çıkarları için realist hareket ederek, Batı Asya ve İran'a yönelik nüfuz ve kültür politikalarını oluşturmaya ve geliştirmeye çalışmıştır. Çünkü İran, Orta Asya'ya açılan İpek Yolu'nun kapılarından birisidir. Almanların bu yaklaşımlarında başarılı olmaları ise, İran'ın fikrî, dinî, kültürel ve psikolojik hayatı hakkında esaslı ve etraflı araştırma ve etütlerin derinleştirilmesine yol açmıştır.

Almanya, yeni pazarlar bulma uğruna elde etmek istediği yeni pazarların kültürel altyapısını hazırlamak için, nüfuz ve kültür politikalarına ağırlık vermiştir. Bu doğrultuda Hitler hükümetinin uygulamaya koyduğu Batı Asya kültür ve nüfuz politikalarının temel hedefinin, Nordik Alman ırkını ve kültürünü diğer bölgeler gibi bu bölgede de egemen kılma çerçevesinde şekillendirildiği görülmektedir. Almanya'nın kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan öncelikli olarak süper güçler arasında yer alma hedefi de Hitler yönetimini nüfuz ve kültür alanları oluşturma sürecine itmiştir. Kültür ve nüfuz politikası, kontrol edilebilir bir bölge oluşturmak için ilk aşama olarak özellikle medya, eğitim, dil, din ve tarih ekseninde düşünülmüştür. (Pavlov, Radizki-Saeed, 2005:497).

Özellikle son elli yılda Almanya'nın kültür ve nüfuzunun, siyasi değerlerinin diğer ülkelerde yayılmasında ve Alman çıkarlarının korunmasında, siyasallaşan Alman vakıflarının da önemli roller üstlendiği, buldukları ülkelerde varlıklarının bazen tartışma ve çatışma konusu haline geldiği kamuoyuna yansımaktadır. (Aksoy, 2018).

KAYNAKÇA

Aksoy, Metin, (2018), Alman Vakıfları ve Dış Politika, Nobel Yayınları, İstanbul.

Balaam, D. N. and Veset, M. (2001), Introduction to International Political Economy, Second Edition, Prentice Hall Publishing, New Jersey.

Cohn, T.H. (2005), Global Political Economy: Theory and Practice, Third Edition, Pearson Education, Inc., USA.

Hauser, S.R. (2004), "German Research on the Ancient Near East and Its Relation to Political and Economic Interest from Kaiserreich to World War II", Germany and the Middle East: 1871-1945, (ed. Wolfgang G. Schwanitz), Markus Wiener Publishers, Princeton, 155-173.

Hirszowicz, L. (1975), "The Course of German Foreign Policy in the Middle East between the World Wars", Germany and the Middle East:1935-1938, International Symposium (ed. Jehuda L. Wallach), Tel-Aviv University, Israel Pres Ltd, Telaviv, 175-209.

- Kaldor, N. (1945-1946), "The German War Economy", *The Review of Economic Studies*, 13 (1):1945-1946: 33-52.
- Koehler, K; Kürkkmann, O. ve Eilers, Dr.Wilhelm, (1934), "Nüfuz Mintıkları Politikası-Kültür politikası", Leipzig-Jena-Berlin, Nisan,. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA), (Yayınlanmamış Rapor) 27.11.1937, Dosya: 420133. Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No: 231.558..9:1-47.
- Overy, R. J. (1982), "Hitler's War and the German Economy: A Reinterpretation", *Economic History Review*, 35 (2): 272-291.
- Pavlov, O.; Radizcki, M. ve Saeed, K. (2005), "Stability in a Superpower-Dominated Global Economic System", *Journal of Economic Issues*, 39 (2):491-500.
- Schweitzer, A. (1943), "The Role of Foreign Trade in the Nazi War Economy", *The Journal of Political Economy*, 51 (4):322-337.
- Schwanitz, W. G. (2004), "The German Middle East Policy, 1871-1945", *Germany and the Middle East: 1871-1945*, (ed. Wolfgang G. Schwanitz), M. Wiener Publishers, Princeton:1-23.
- Shamir, H. (1975a), "The Middle East in the Nazi Conception", *Germany and the Middle East:1935-1938*, International Symposium (ed. Jehuda L. Wallach), Tel-Aviv University, Israel Pres Ltd, Telaviv, 167-174.
- Shamir, H. (1975b), "The Influence of German National-Socialism on Radical Movements in Egypt", *Germany and the Middle East:1935-1938*, International Symposium (ed. Jehuda L. Wallach), Tel-Aviv University, Israel Pres Ltd, Telaviv, 200-209.
- Singer, H. W. (1941), "The German War Economy in the Light of Economic Periodicals", *The Economic Journal*, 51 (204):400-421.

ELEKTRONİK AĞIZDAN AĞIZA İLETİŞİMİN AKADEMİSYENLERİN TURİSTİK ÜRÜN SATIN ALMA KARARINDAKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Aslı Ergenekon Arslan

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Pazaryeri MYO

Ömer Zafer Güven

Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO

Özet

Elektronik ağızdan ağıza iletişim, turizm sektöründe bağımsız ve objektif yorum ve değerlendirmeler içermesi nedeniyle tüketiciler tarafından daha güvenilir kabul edilmekte ve bundan dolayı turistik tüketicilerin satın alma karar sürecinde özellikle elektronik ağızdan ağıza iletişimden daha fazla etkilendikleri görülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, akademisyenlerin elektronik ağızdan ağıza iletişim kullanımı ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin turizm sektörü bağlamında araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri DPÜ ve Bilecik üniversitesinde görev yapan 329 akademisyenden anket yöntemi ile toplanmış ve istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda akademisyenlerin, daha önce çevrimiçi herhangi bir ürün satın alma davranışı ve daha önce çevrimiçi tatil ürünü satın alma davranışı ile elektronik ağızdan ağıza iletişim kullanımları arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: E-wom, DPU, Turizm

DEMOGRAPHICAL INVESTIGATION OF THE EFFECT OF ELECTRONIC WORD OF MOUTH ON THE DECISION OF PURCHASING TOURISTIC SERVICE: A CASE STUDY FOR THE ACADEMIC SOCIETY

Abstract

Electronic word of mouth (e-wom) is an application of communication lays on the independent comments and remarks from the manufacturers and suppliers in the virtual media. Nowadays, before making a decision on purchasing a service, the consumers care about the remarks and offers of the others already used this service. So, they believe that e-wom is an important source. Since e-wom includes independent and objective comments, the consumers of a touristic service are affected more by e-wom. According to this, in this study, it is aimed to investigate the relationship between the demographical specifications and e-wom for the academic society. The data of the study has been obtained from the academicians in a number of 329 employees in Dumlupınar and Bilecik Şeyh Edebali Universities by means of questionnaire method. Then, this data has statistically been evaluated. According to analysis results, it has been determined that there are meaningful differences between e-wom and marital status, online purchasing behavior of a product, and online purchasing behavior of holiday service.

Keywords: E-wom, DPU, Tourism

GİRİŞ

Günümüzde insanoğlu, gelişen teknoloji ile birlikte mobil telefonların kullanımının her alanda artması ve mobil uygulamalardaki gelişmelerin gündelik hayata kazandırdığı kolaylık ve zaman tasarrufu nedeniyle pek çok ihtiyacını bu yolla karşılamaktadır. Bilgi ve bilişim teknolojilerinin çoğalması ve teknolojik anlamda yaşanan değişimler sadece iletişim teknolojisi pazarlarını ve üretim süreçlerini değil, aynı zamanda tüketim süreçlerini de önemli ölçüde etkilemektedir (World Youth Report, 2003). Günümüzde küresel rekabetin gelişen teknoloji ile birlikte artarak devam etmesi nedeniyle işletmelerin yeni ürün arayışları ve tüketicilerin yeni ürünler ve hizmetleri keşfetme ve değerlendirme yollarını, geleneksel yöntemler yerine teknolojik ortamlara bırakmıştır. Teknoloji ve iletişimin büyük bir hızla gelişimi ve yaygınlaşması, farklı tercih ve alışkanlıklara sahip tüketici gruplarının oluşmasına neden olmuştur. Algıları,

deneyimleri ve etkileşimleri sanal ortamlarda gerçekleşen bugünün gençleri, kendilerini ifade etmek ve benliklerini ortaya koymak için yeni teknolojilerden yararlanmaktadır (World Youth Report, 2003).

Tutundurma faaliyetleri, satış ve reklam merkezli olmaktan çıkarak, ağızdan ağıza iletişim odaklı olarak yönetilmektedir. (Silverman, 2006, s.22). Pazarlama literatüründe yapılan çalışmalar, ağızdan ağıza pazarlamanın satın alma davranışının oluşumu ve gelişim süreçlerinde son derece önemli olduğunu göstermektedir. (Bone, 1995). Bunun yanı sıra, Bansel ve Voyer (2000) ile Muray(1991) satın alma kararı ve satın alma sürecinde ağızdan ağıza yapılan iletişim ile müşterilerin bu aşamalarda katlandıkları riskin azaldığını yaptıkları çalışmalar ile ortaya koymuşlardır.

İnternet uygulamalarının ve bu uygulamaları kullananların sayısının gün geçtikçe artması, sanal ortamlarda farklı birçok alanda yorumların ve değerlendirilmelerin paylaşılması ile birlikte hizmet-ürün sağlayıcılarının ya da tüketicilerin bu ortamlarda sınırsız koşullarda paylaşım yapabilmesine olanak tanımış ve bu sayede internet sanal ortamları satın alma kararı öncesinde başvuru en önemli kaynaklardan birisi haline gelmiştir.

AĞIZA AĞIZA İLETİŞİM (WOM) VE ELEKTRONİK AĞIZDAN AĞIZA İLETİŞİM KAVRAMI (E-WOM)

Bilginin yayılmasında kullanılan yollardan bir tanesi de insanların bilgiyi kişiler arası ağlar vasıtasıyla diğer insanlara aktarmasıdır (Aydın,2014). Pazarlama yazınlarında Ağızdan Ağıza İletişim bir diğer ifadeyle WOM (Word of Mouth) Ünsalan, M; Leblebicioğlu'nun (2012) yapmış oldukları çalışmada 1960'lı yıllarda karşımıza çıkan en eski pazarlama tekniklerinden birisi olduğu belirtilerek; tüketicilerin belirli bir marka, ürün, işletme ya da ürünün kullanımına ilişkin bilgi ve düşünceleri öğrenmek için etrafındaki diğer kişilerin görüşlerine başvurulmaları olarak tanımlanmıştır (Sarıışık, Özbay; 2012:2). Ağızdan ağıza iletişimi WOM tüketicilerin ürün yargılarında güçlü bir etki yaratan ve kitlesel medyadan toplumun iletişim alanında daha az aktif bölümlerine bilgi akışı sırasında arabuluculuk görevi üstlenen bir iletişim şeklidir (Duhan vd., 1997: 287; Herr vd., 1991: 4; Higie vd., 1987: 264). Arndt ve Silverman'a göre WOM ağızdan ağıza yoluyla, alıcı ve haber verici (Kaynak) arasında gerçekleşen ve ticari amaç gütmeyen kaynağın alıcıyı bir marka, ürün ya da hizmet hakkında ikna etme amacı taşıyan ve aynı zamanda resmi olmayan diyaloglar bütünü olarak ifade edilmektedir (Arndt, 1967: 291, Silverman, 1997: 33). Ağızdan ağıza iletişim, üretici veya satıcıdan bağımsız olarak üçüncü gruplar tarafından oluşturulmaktadır (Silverman, 2001:4; Aktaran Goyette vd, 2010:6). Ağızdan ağıza iletişim, çift taraflı bir ilişki barındırdığından tüketici açısından belirsizlikleri azaltmakta bununla birlikte satın alma kararı ve satın alma süreci aşamalarında esneklik ve geribildirim sağlama gibi avantajlar sunmaktadır.

Goyette ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmalara göre Ağızdan ağıza iletişim vasıtasıyla kaynak bireylerin yapmış olduğu tavsiyelerin reklamlardan üç kat daha etkili olduğu ifade edilmektedir (Goyette vd, 2010:6).

İnternet kullanımının gün geçtikçe artması ve gelişen teknoloji ile birlikte ağızdan ağıza pazarlama çevrimiçi platforma taşınmış; ağızdan ağıza iletişim kavramı olan Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim (e-Wom) kavramını da beraberinde literatüre taşımıştır (Hennig Thurau ve Walsh, 2004; Cheung ve Lee, 2012).

Günümüzde pek çok farklı sektör internet teknolojileri ile satın alma davranışları (Online Alışveriş) ile ilgilenmektedir. Modern pazarlama anlayışı kapsamında üzerinde durulan online alışveriş kavramı, turizm alanında sunulan ürün ve hizmetlerin pazarlanmasında da yeni yaklaşımlar geliştirilmesine neden olmuştur. Günümüzde tatil yapmak isteyen tüketiciler internet üzerinden gitmek istediği turistik destinasyon yada otel hakkında bilgi sahibi olma ve

rezervasyon yapabilmenin yanı sıra hızlı ve güvenli bir şekilde ödeme yapabilme şansına da sahiptir (Türker, Özaltın Türker, 2013).

Turizm endüstrisinde internet, hem bir dağıtım kanalı hem de bir iletişim kanalı olarak hizmet sektöründeki tedarikçilere ve tüketicilere hizmet sağlamaktadır (Law vd., 2004: 100). Turizm alanında yapılan özellikle satın alma davranışlarını inceleyen çalışmalara bakıldığında satın alma tercihleri, alternatifleri, satın alma davranışları ve satın alma davranışları sonrası aşamalarında sosyal medyadan faydalandığı görülmektedir. Hangi ürün ya da hizmetlerin internet ortamında daha çok satıldığı ile ilgili Mediascope Europe tarafından yayınlanan Online Alışveriş Araştırmasına göre 10 Avrupa ülkesinde, %42 oranında tatil paketleri ikinci sırada yer almaktadır. (Odabaşı ve Odabaşı, 2010: 38-39). Turizm pazarlaması alanında müşteriler internet ve sosyal medya diğer bir deyişle on-line hizmetlerin kendilerine karar verme ve satın alma konularında kolaylık, alternatifler ve seçenekler hakkında bilgi ve fiyat konularında avantajlar sağladığına inanmaktadır (Meydan, 2007: 414).

Bir hizmet endüstrisi olan turizm, mal ve ürün somut ürünlerin tutundurma faaliyetlerinden farklı olarak diğer turizm endüstrisindeki tüketicilerinin deneyimlerinden ve tavsiyelerinden oldukça fazla etkilenmektedirler. Buna paralel olarak farklı kullanıcıların kendi deneyimlerini paylaşımları ve turizm hizmetlerini tavsiye etmeleri tüketiciler tarafından objektif değerlendirmeler olarak algılanmakta ve hizmet sağlayıcıların verdiği bilgilere nazaran daha güvenilir bulunmaktadır. PhoCusWright'a göre; siber seyahat eden on kişiden dokuzu, turizm ürünleri ve hizmetleri (otel, restaurant ve destinasyonlar) hakkında online görüşleri okumakta; özellikle diğer insanların seyahat yorumları üzerine kurulu ön deneyim, seyahat ve konaklama sırasında mobil vasıtalar aracılığı ile paylaşılan gerçek zamanlı olan deneyim ve konaklama sonrasına yapılan değerlendirmeleri okuyup bunlara inanmaktadırlar (Milano vd., 2011: 4).

Ağızdan ağıza pazarlama günümüz pazarlama anlayışında, pek çok farklı alanda, üzerinde durulan ve önem verilen konular arasında önemli bir yer almaktadır. Pek çok alanda olduğu gibi turizm işletmeleri üzerinde de Ağızdan ağıza pazarlamanın, güçlü bir etkisi vardır. Çevrimiçi tüketici yorumlarının geniş kitlelere ulaşması ile Ağızdan ağıza pazarlama etkin bir pazarlama aracıdır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda; tatil satın almak isteyen tüketicilerin yüzde 80'i; satın alma davranışları ve karar verme süreçlerinde çevrimiçi yorum ve önerilerden etkilenmektedir (TourismTalks, 2011). Burgess vd. göre turistler; ağızdan ağıza iletişimin ticari bir kazanç amaçlamadığı için güven verici olduğunu düşünürken, seyahat acenteleri, konaklama operatörleri veya otel işletmecileri gibi ticari kaynakların bilgi sağlamasını genellikle maddi menfaat sağlamak amacıyla yaptıklarını düşünmektedirler (Burgess vd., 2009: 3). Günümüzde tüm pazarlama faaliyetlerinde olduğu gibi özellikle hizmet sektörü içerisinde yer alan turizm işletmeleri açısından WOM ve E-WOM'un önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır.

UYGULAMA

Literatürde elektronik ağızdan ağıza iletişim ve turizm satın alma davranışlarının incelendiği çalışmalar mevcuttur.

Gürel ve İstanbullu (2014); otel ziyaretçileri kapsamında elektronik ağızdan ağıza iletişimi demografik ve tripografik açıdan incelemişlerdir. Çalışmada yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, gelir ve uyruk gibi demografik faktörler ile E-Wom arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Fan ve Miao (2012) ise; elektronik ağızdan ağıza iletişim yoluyla satın alma davranışına cinsiyet farklılıkları perspektifi açısından yaklaşmışlar ve çalışmada cinsiyet ve e-wom arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Hamouda ve Tabbane (2013), toplumsal cinsiyetin tüketici davranışını büyük ölçüde etkilediğini düşünmüş ve elektronik ağızdan ağıza pazarlama kavramında cinsiyetin rolünü araştırmışlardır. Bu amaçla cinsiyet ve e-wom arasındaki ilişki; e-womun kullanımı, e-womun özellikleri, e-wom değerlendirilmesi ve tüketici yanıtları olmak üzere dört düzeyde incelenebileceğini önermişlerdir.

Yen ve Tang (2015) yılında yapmış olduğu çalışmada e-wom motivasyonları ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek grupları arasındaki farklılıklar incelenmiş ve çalışma sonucunda e-wom ile söz konusu unsurlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır (Yen ve Tang,2016).

Çakır vd.(2017) yapmış olduğu çalışmada, tüketicilerin tatil satın alma tercihlerinde çevrimiçi görüşlerin etkisini incelemek amacıyla demografik faktörler ve e-womun çevrimiçi satın almaya etkisi incelenmiştir. Bu amaçla yapılan çalışma sonucunda e-wom'un alt faktörleri arasında yer alan Tüketici Görüşleri ve E-wom arasında ve yaş grupları ve Ewom'un alt faktörü olan tüketici görüşleri arasında anlamlı bir farklılık sonucuna ulaşılmıştır.

Gürce ve Benli'nin (2017) çalışmasında tüketici davranışları, E-WOM iletişimi, sosyal medya ve sanal topluluklar kavramları ele alınmış ve olup satın alma davranışlarında E-WOM etkisi, cinsiyet, yaş, ailelerin aylık gelirleri çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin ürün veya hizmet satın almada tüketici yorumlarından etkilenme düzeyi arasında internette harcanan zaman, okudukları bölüm arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada çevrimiçi alışveriş yapan ya da tatil satın alma davranışında bulunan akademisyenlerin e-WOM'a olan etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda demografik özelliklerin E-WOM ile olan ilişkileri belirlenmiştir. Bu amaçla kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Hipotezler

H ₁ : Cinsiyet ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H ₂ : Medeni durum ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H ₃ : Yaş ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H ₄ : Kurumda çalışma süresi ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H ₅ : Aylık gelir ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H ₆ : Çevrimiçi alışveriş yapma ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Araştırmanın örneklemini, Türkiye'de Devlet Üniversitelerinde bulunan akademik kadrolarda görev yapan personel oluşturmaktadır. Yüksek Öğretim Kurumu'ndan alınan verilere göre Türkiye'de 112 adet Devlet Üniversitesi ve 67 adet Vakıf Üniversite ayrıca 5 adet Vakıf Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır. 2017 verilerine göre 184 üniversitede toplam 150.886 akademik personel görev yapmaktadır. Ana kütlenin çok büyük olması ve farklı coğrafi bölgelere ulaşmanın zorlukları nedeniyle kararsal örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Araştırma Kütahya ve Bilecik illerinde bulunan iki devlet üniversitesinde çalışan akademik personel ile sınırlandırılmıştır. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nde 1208 akademik personel, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde 498 akademik personel bulunmaktadır. Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004:50) $\alpha = 0,05$ ve $\pm 0,05$ örnekleme hataları için farklı evren büyüklüklerinden çekilmesi gereken örneklem büyüklüğüne göre ana kütleyi oluşturan kişi sayısı 100.000 üzerinde olduğu için örneklem büyüklüğü $p=0,8$ ve $q=0,2$ için 245 olarak belirtilmiştir.

Anket formu 23 sorudan ve iki bölümden oluşmaktadır. Formun birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin 7 soru bulunmaktadır. Formun ikinci bölümünde, E-WOM Genel Durumu ölçmeye yönelik 16 olmak üzere toplam 23 soru bulunmaktadır. Anket formu 5'li Likert ölçeğinden oluşmuştur. Anket formunun hazırlanmasında e-wom'u ölçmeye yönelik kullanılan sorular Erdil (2016) yapmış olduğu çalışmadan uyarlanmıştır.

Araştırma kapsamında gerekli olan verilerin toplanması için anket yöntemi tercih edilmiştir. Hazırlanan anketler katılımcılara elden verilmiş olup doldurulan anketler tekrar geri alınmıştır. Araştırma süresince 346 anket doldurulmuş olup 17 tanesi hatalı ya da eksik doldurulduğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir. 329 adet anket çalışma kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır. Katılımcıların anket formunda bulunan sorulara verdikleri cevaplar IBM SPSS Statistics 24 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Veri toplama süresince geriye dönen 346 anketten 17 tanesi hatalı ya da eksik olması nedeniyle çalışma kapsamından çıkartılmış ve kalan 329 anket çalışmaya dâhil edilmiştir. Tablo 2’de görülebileceği gibi araştırmaya katılanların demografik özellikleri, frekans ve yüzde değerleri kullanılarak test edilmiştir.

Tablo 2: Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Demografik faktörler		Katılımcılar	
		Frekans	%
Cinsiyet	Erkek	236	71,7
	Kadın	93	28,3
	Toplam	329	100,0
Medeni Durum	Bekar	93	28,3
	Evli	236	71,7
	Toplam	329	100,0
Yaş	25 yaş ve aşağısı	5	1,5
	26-35 yaş arası	142	43,2
	36-45 yaş arası	116	35,3
	46-55 yaş arası	60	18,2
	56-65 yaş arası	6	1,8
	Toplam	329	100,0
Gelir Düzeyi	3000-4999 TL	181	55,0
	5000-6999 TL	109	33,1
	7000-8999TL	19	5,8
	9000 TL ve üzeri	20	6,1
	Toplam	329	100,0
Kurumda Çalışma Süresi	0-4yıl	83	25,2
	5-9 yıl	93	28,3
	10-15 yıl	51	15,5
	15-20 yıl	63	19,1
	20 yıl ve üzeri	39	11,9
	Total	329	100,0
Çevrim İçi Alışveriş	Evet	290	88,1
	Hayır	39	11,9
	Total	329	100,0
Çevrim İçi Satın Alma	Evet	213	64,7
	Hayır	116	35,3
	Total	329	100,0

Tablo 2'den de görüleceği üzere çalışmaya katılanların 236 tanesi erkek, 93 tanesi ise kadındır. Farklı bir ifadeyle % 71,7 erkek, % 28,3'ü ise kadındır. Cinsiyet özelliklerine göre araştırmaya katılanların çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu görülmektedir.

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde 236 kişinin evli, 93 kişinin bekâr olduğu görülmektedir.

Yaş değişkeni itibarıyla araştırmaya katılan 5 kişi 25 yaş altındadır ve % 1,5 oranı temsil etmektedir. Araştırmaya katılanların % 43,2'si 26-35 yaş arasında ve 142 kişi ile temsil edilmektedir. Yaş grubunu sırası ile 116 kişi ile 36-45 yaş grubu (%35,3), 60 kişi ile 46-55 yaş grubu (%18,2), 6 kişi ile 56-65 yaş grubu (%1,8) izlemektedir. Yaş grubu oranlarına ve dağılımlarına bakıldığında araştırmaya katılanların 26-35 yaş arasındaki katılımcılar olduğu görülmektedir.

Aylık gelir durumu değişkeni itibarı ile katılımcıların aylık ortalama geliri 3000-5000 tl olduğunu belirtenlerin oranı %55 ile 181 kişidir. 109 katılımcı (%33,1) aylık gelirin 5000-6999 olduğunu belirtmiştir. Aylık geliri 7000-8999 TL üzerinde olan katılımcıların sayısı 19 oranı ise %5,8'dir. Çalışmaya katılan 20 katılımcının aylık geliri 9000 TL ve üzerinde olup temsil edilen oran % 6,1'dir.

Kurumda Çalışma Süresi incelendiğinde katılımcıların sırasıyla kurumda 0-4 yıl arasında çalışanların sayısı 83 ve oranı da %25,2'dir. Sırasıyla katılımcıların kurumda çalışma süreleri ve oranları 5-9 yıl 93 katılımcı (%28,3), 10-15 yıl 51 kişi (%15,5), 15-20 yıl 63 kişi (%19,1), 20 yıl ve üzeri çalışan 39 (%11,9)'dur.

Güvenilirlik; ölçme aracının tutarlı olarak her durumda benzer sonuçlar doğurmasıdır (Bell, 1993). Diğer bir ifadeyle, bir ölçeğin kurgu, içerik, yapı ve fenomeni sorgulama gücünü yeterliliğini değerlendirmek için yararlanılan yöntemler ailesine Güvenirlik ve Soru Analizi denir (Özdamar, 2013). Ölçek geliştirme çalışmalarında geçerlikten önce güvenilirliğe bakılır. Çünkü güvenilir olmayan bir ölçek geçerli de olmayacağından geçerlilik çalışması yapmaya gerek yoktur (Bindak, 2005). Güvenirlik analizleri için aşağıdaki bazı temel koşulların dikkate alınması gerekir;

- Ölçekler, bireysel özellikleri (demografik, sosyal-ekonomik) sorgulayan sorular dışında çok sayıda ve birbiri ile ilişkili soru içermelidir ($k > 20$),
- Ölçekler çok sayıda rastgele seçilen deneklere uygulanmalıdır ($n > 20$),
- Ölçeklerde yer alan sorulara verilen cevapların toplanabilir özellikte olmaları gerekir,
- Skor değerler aralıklı yâda yaklaşık aralıklı ölçekli veriler olmalıdır.

Bu çerçevede ilk olarak ölçek oluşturmak için hazırlanan ifadeler kendi içinde tutarlı olma, kararlı olma ve gözlenmek istenmeyen tepkileri uyandırmadan, gözlenmek istenen tepkileri uyandırabilme gücü bakımından incelenmelidir. Bu nedenle denemelik-taslak- maddeler arasından madde seçmede genellikle madde ya da ölçek puanları ölçüt alınmaktadır. Bir maddenin ölçme gücünü belirlemek için; a) güvenilirlik (iç tutarlılık) ölçütüne (t-test) dayalı, b) korelasyona dayalı olmak üzere özgün olarak iki farklı madde analizi önerilmektedir. (Tezbaşaran, 1997).

Güvenirlik değerlendirilmesinde kullanılan yöntemlerden bir tanesi olan Cronbach Alfa katsayısı, ölçeğin genel güvenilirliğini değerlendirir. Ölçekte yer alan k sorunun türdeş bir yapıyı sorgulamak ya da açıklamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmadıklarını sorgular/ değerlendirir. Cronbach alfa katsayısı 0-1 arasında değişim gösterir (Güven,2007). Eğer sorular standardize edilmiş iseler Cronbach Alfa soruların ortalama korelasyonuna ya da kovaryansına dayanarak hesaplanır. Sorular arasında negatif korelasyon var ise Alfa katsayısı da negatif çıkar ve bu durum güvenilirlik modelinin bozulmasına neden olur. Çünkü ölçeğin toplanabilirlik varsayımı bozulmuş ve ölçek toplanabilir özellikten çıkmış olur (Özdamar, 1999). Tablo 3'te ölçek (test) güvenilirliğinin yapısal değerlendirilmesi verilmiştir.

Tablo 3: Ölçek (test) Güvenirliliğinin Yapısal Değerlendirilmesi

α sınırları	Karar
$\alpha \leq 0.40$	Ölçek güvenilir değildir. Ölçeğin yeniden düzenlenmesi uygundur.
$0.40 \leq \alpha < 0.50$	Ölçek çok düşük güvenirlilik düzeyine sahiptir. Ölçeğin yeniden düzenlenmesi ya da modifiye edilmesi uygun olur.
$0.50 \leq \alpha < 0.60$	Ölçek düşük güvenirlilik düzeyine sahiptir. Prototip ölçek olarak kullanılması, ancak iyileştirme çalışmalarının yapılması uygun olur.
$0.60 \leq \alpha < 0.70$	Ölçek yeterli güvenirlilik düzeyine sahiptir. Ölçek toplum taramalarında kullanılabilir.
$0.70 \leq \alpha < 0.90$	Ölçek yüksek güvenirlilik düzeyine sahiptir. Ölçek toplum taramalarında ve bilimsel yargıların oluşturulmasında güvenle kullanılabilir.
$\alpha \geq 0.90$	Ölçek çok yüksek güvenirlilik düzeyine sahiptir ve inceleme alanı ile ilgili yüksek geçerlilik ve güvenirlilik düzeyinde bilimsel yargıların oluşturulmasında güvenle kullanılabilir.

Aynı zamanda ölçeğin güvenirliliğini belirlemek amacıyla Cronbach alfa değerinin yanı sıra soru ile bütün arasındaki korelasyon yöntemi (Item total Correlation) çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Bu yöntem soru ile diğer soruların toplamından oluşan bütün arasındaki korelasyon hesaplamasına dayanmaktadır. Bu yöntem ele alınan her sorunun bütün içinde eklenebilir özellik taşıyıp taşımadığı belirtmektedir. Eğer soru-bütün korelasyon katsayısı düşük ise o sorunun kompozit ölçeğe katkısının düşük olduğu varsayılır (Özdamar, 2013). Özdamar'a göre (1999:522), madde ile ölçeğin bütün arasındaki korelasyonlar ölçeğin toparlanabilirliğini bozacak şekilde negatif olmamalı ve ölçeğin içsel tutarlılığına katkıda bulunabilmesi için 0,25 değerinden büyük olmaları gerekmektedir (Güven,2007).

Tablo 4'te görüldüğü gibi E-WOM ölçeğine ait Cronbach Alfa değeri 0,881 ve Cronbach Alpha Based Standardized Items ise 0,890 olarak hesaplanmıştır. Ancak 45 ve 46 numaralı soruların Cronbach Alfa değerleri ölçeğin genel Cronbach Alfa değerinden büyük olduğu için bu sorular ölçekten çıkartıldıktan sonra; E-WOM Genel Duruma ait son Cronbach Alpha değeri 0,923 ve Cronbach's Alpha Based on Standardized Items değeri 0,925 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğe ait bu değerler Tablo 3'te verilen değerler ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek güvenirliliktir.

Tablo 4: Ölçeğe Ait Güvenirlilik Test Sonuçları.

Güvenirlilik	Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	Soru sayısı
E-WOM Genel Durum	0,923	0,925	14

Tablo 5'te görüldüğü üzere 0,005 anlamlılık düzeyine göre yapılmış olan F testi sonuçlarına göre yaş için anlamlılık değeri $p=0,743$; Gelir durumu için anlamlılık değeri $p=0,309$; çalışma süresi için $p=0,668$ olarak $p=0,005$ 'ten büyük bulunmuş buna göre yaş, çalışma süresi ve gelir değerine göre E-wom ile aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu incelemeler için geliştirilen H3, H4, H5 hipotezlerinin desteklenmediği görülmektedir.

Tablo 5: ANOVA Testi Sonuçları

	F	Sig.(p)
Yaş	0,490	0,743
Gelir Durumu	1,205	0,309
Çalışma Süresi	0,593	0,668

Çalışma kapsamında yapılan 0,005 anlamlılık düzeyinde yapılan T testi sonuçlarına bakıldığında cinsiyet ile e-wom; medeni durum ve e-wom, arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: T Testi Sonuçları

	F	Sig	Sig.(2-tailed)
Cinsiyet	0,069	0,793	0,298
Medeni Durum	0,849	0,358	0,062
Online alışveriş davranışı	0,289	0,591	0,000
Online tatil satın alma davranışı	11,304	0,001	0,000

Aynı zamanda, Tablo 6'ya göre; Online satın alma davranışı ve online tatil alışverişi yapanlar ile E-wom arasında ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre; online alışveriş yapan kişilerin e-wom'dan etkilenme düzeyleri (X=3,81), yapmayanların ise etkilenme düzeylerinden (X=3,24) daha yüksektir. Online tatil satın alma davranışında bulunan kişilerin E-wom arasındaki etkilenme düzeyleri (X=3,89) iken yapmayanların etkilenme düzeyi (X=3,47) olarak bulunmuştur. Bu incelemeler için geliştirilen H1, H2 hipotezlerinin desteklenmediği görülmektedir. Aynı zamanda H6 ve H7 hipotezleri ise kabul edilmiştir.

Tablo 8: Hipotezlere ait sonuçlar

HİPOTEZ	DURUM
H ₁ : Cinsiyet ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi
H ₂ : Medeni durum ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi
H ₃ : Yaş ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi
H ₄ : Kurumda çalışma süresi ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi
H ₅ : Aylık gelir ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklendi
H ₆ : Çevrimiçi alışveriş yapma ile EWOM arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklendi

BULGULAR VE SONUÇLAR

Araştırmada E-WOM'un tüketicilerin tatil satın alma davranışlarına etki eden demografik faktörler ANOVA ve T Testi ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler sonrasında cinsiyet, medeni durum, aylık gelir, kurumda çalışma süresi ve yaş ile E-WOM arasında bir etkileşim olmadığı aynı zamanda Çevrimiçi satın alma davranışı ile E-WOM ve çevrimiçi tatil satın alma davranışı ile E-WOM arasında anlamlı farklılıkların olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuçlar literatürde yapılan çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Genel olarak araştırmadan derlenen sonuçlar değerlendirildiğinde; çevrim içi tatil satın alan tüketicilerin sosyal ağ sitelerine güvendikleri, internette yer alan tüketici yorumlarına satın alma sürecinde başvurdukları görülmektedir. Tüketicilerin satın alma sürecinde E-WOM'a başvurarak zamandan tasarrufu ettikleri ve yoğun bilgi karmaşasına maruz kalmadan satın alma davranışlarını gerçekleştirdikleri söylenebilir. Daha güvenilir, daha az karmaşık ve daha az maliyetli olan bu sosyal ortamlar hem tüketicilerin satın alma davranışını kolaylaştırırken aynı zamanda firmalar için hizmet kalitesini arttırmalarına, kaynaklarını optimum kullanmalarına ve müşterilerinin ihtiyaç ve isteklerine daha iyi cevap verebilmelerine olanak tanımaktadır.

Araştırmanın Dumlupınar Üniversitesi ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitelerinde görev yapan akademik personele uygulanmış olması, Turizm alanında yapılmış olması çalışmanın kısıtlarındandır. Daha sonraki dönemlerde yapılacak olan çalışmaların daha farklı örneklem ve farklı alanlarda yapılması farklı sonuçlar ile birlikte literatüre farklı katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Çakır Fatma, Aybar Nurhan, Akel Gökhan (2017). "E-WOM'un Tüketicilerin Satın Alma Niyetine Etkisi", Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt:4, Sayı:4.

Arndt, Johan (1967). "Role Of Product-Related Conversations In The Diffusion Of A New Product", Journal Of Marketing Research, 4, 291-295.

Arslan Ergenekon, A.. E-Wom, Doktora Tez Çalışması, Dpu Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, 2018.

- Aydın Oğuz, (2014). "Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim: Tüketici Motivasyonlarının Analizi", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:32, Ss:13-25.
- Benli Müzeyyen, Yanar Gülce Merve (2017). "The Effects Of Online Consumer Reviews On Purchase Intention: A Study For Young Consumers", Journal Of Current Researches On Business And Economics, Cilt:7 Sayı:1.
- Bindak R., (2005). "Tutum Ölçeklerine Madde Seçmede Kullanılan Tekniklerin Karşılaştırılması", İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(10), ss: 17-26.
- Bone PF (1995). Word Of Mouth Effects On Short-Term And Long-Term Product Judgements. Journal Of Business Research 32(3):213–223.
- Burgess, Stephen, sellitto, Carmine.,cox, Carmen Ve Buultjens, Jeremy, (2009). "User-Generated Content (Ugc) Intourism: Benefitsandconcerns Of Onlineconsumers", 17th European Conference On Information Systems. Web: [Http://www.Ecis2009.it/Papers/Ecis2009-0121.Pdf](http://www.Ecis2009.it/Papers/Ecis2009-0121.Pdf), 19 Mart 2012'de Alınmıştır.
- Cheung, C. M.K Ve Lee, M. O. K., (2012). "What Drives Consumers To Spread Electronic Word Of Mouth In Online Consumer-Opinion Platforms", Decision Support Systems, Vol. 53, Iss. 1, Ss. 218-225.
- Çetin Gürel, İstanbullu Dinçer (2014). "Electronic Word Of Mouth Among Hotel Guests: Demographic And Tripografic Factors", Bilgi Ekonomisi Ve Yönetimi Dergisi, Cilt:9, Sayı:2.
- Duhan, Dale F., Johnson, Scott D., Wilcox, James B. Ve Harrell, Gilbert D. (1997). " Influences On Consumer Use Of Word-Of-Mouth Recommendation Sources", Journal Of The Academy Of Marketing Science, 25, (4), ss: 283-295.
- Erdil, M., (2014). Online Tüketici Yorumlarının Tüketici Satın Alma Davranışı Üzerine Etkileri, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul.
- Fan Yi-Wen, Miao Yi-Feng (2012). "Effect Of Electronic Word-Of-Mouth On Consumer Purchase Intention: The Perspective Of Gender Differences", International Journal Of Electronic Business Management, Cilt:10, Sayı:3, Ss:175-181.
- Goyette, I; Ricard,L.; Merticatte, F.,(2010). "E-Wom Scale: Word Of Mouth Measurement Scale For E-Service Context", Canadian Journal Of Administrative Science, Vol:27, Iss:1.
- Güven, Ömer Zafer, (20017). "İlişkisel Pazarlama Ekseninde Otel İşletmelerinde Müşteri Bağlılığının Öncel Ve Sonuçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Model Geliştirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kütahya.
- Hennig-Thurau, T. Ve Walsh, G., (2004). "Electronic Word-Of-Mouth: Motives For And Consequences Of Reading Customer Articulations On The Internet", International Journal Of Electronic Commerce, Vol. 8, No. 2, Ss. 51-74.
- Hennig-Thurau,Thorsten, Gwinner, Kevin P, Walsh Gianfranco, Gremler (2004). "Electronic Word-Of-Mouth Via Consumer-Opinion Platforms: What Motivates Consumers To Articulate Themselves On The Internet?", Journal Of İneractive Marketing, Vol:18-1, Ss:38-52.
- Herr, Paul M., Kardes Frank, R., And Kim John, (1991). "Effects Of Word-Of-Mouth And Productattribute Information On Persuasion: An Accessibility-Diagnosticity Perspective", Journal Of Consumer Research, 17, (4), Ss: 454-462.
- Higie, Robin A., Lawrence Feick, F. And Price, Linda L. (1987). " Types And Amount Of Word-Of-Mouth Communications About Retailers", Journal Of Retailing, 63, (3), Ss: 260-278.
- Leblebicioğlu, B.; Ünsalan, M., (2015). "Elektronik Ağızdan Ağıza Pazarlama Motivasyon Faktörlerinin Belirlenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", 14. Ulusal İşletmecilik Kongresi, 7-9 Mayıs, Aksaray | Bildiri Kitabı Ss: 67-74.

- Milano R., Baggio R. Ve Piattelli R., (2011). "The Effects Of Online Social Media On Tourism Websites", 18th International Conference On Information Technology And Travel & Tourism, Austria.
- Özdamar, Kazım, (2013). Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Sözkese Matbaacılık Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Özdamar, Kazım. (1999). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitabevi.
- Sarışık, M., Özbay,G. (2012). "Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim Ve Turizm Endüstrisindeki Uygulamalara İlişkin Bir Yazın İncelemesi", Uluslararası Yönetim Ve İktisat Dergisi, Cilt:8, Sayı:16.
- Silverman, G. (2006). "Ağızdan Ağıza Pazarlama", Mediacat Yayınları, Çeviren: Ender Orfanlı; İstanbul.
- Tezbaşaran, A. (1997). "Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu", Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Turan Ahmet Hamit, (2008). "İnternet Alışverişi Tüketici Davranışlarını Belirleyen Etmenler: Geliştirilmiş Teknoloji Kabul Modeli (E-Tam) İle Bir Model Önerisi", Akademik Bilişim, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 30 Ocak- 1 Şubat.
- Türker Ali, Özaltın Türker Gülay (2013). "Turistik Ürün Satın Alma Davranışının Teknoloji Kabul Modeli İle İncelenmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, Yıl: 2013, ss: 281-312.
- Uygur, M. S. (2007). Turizm Pazarlaması, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Wong, A. Ve Sohal A. (2002). "An Examination Of The Relationship Between Trust, Commitment And Relationship Quality", International Journal Of Retail And Distribution Management, 30 (1), ss: 34-50.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yen (Alan) Chih-Yun, Tang (Hugo) Chun Hung (2015). "Hotel Attribute Performance, E-Wom Motivation And Media Choice", International Journal Of Hospitality Management, Sayı:46,Ss:79-88.

EFFECTIVENESS ANALYSIS OF ORC-BINARY GEOTHERMAL POWER PLANT USING DATA ENVELOPING

Aslı Ergenekon Arslan

Bilecik Şeyh Edebali University, Pazaryeri Vocational School

Merve Sentürk Acar

Bilecik Şeyh Edebali University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Dept.

Oğuz Arslan

Bilecik Şeyh Edebali University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Dept.

Abstract

In this study, taking the different parameters into account, several designs of ORC power plant using Simav geothermal resources have analytically conducted. Then, the best design has been determined using DEA. In the analysis, a basic output-oriented model, named CCR-O and developed by Charnes et al., has been used to perform the calculated designs. As a conclusion, b2 type ORC design with medium temperature levels determined as the best configuration.

Keywords: ORC, Geothermal, DEA

INTRODUCTION

The use of geothermal energy for electricity generation is the solution to decrease the dependence on the fossil fuels such as coal that commonly used for several purposes in Turkey. Although the geothermal resources are local, it is also a solution for the global warming problem, so the climate changes, since its usage depends on environment-friendly technologies. Depending on the thermophysical characteristics of the sources, it is available to generate many ORC designs. It is a very hard job to decide which one is the most effective from these designs.

At this stage, DEA (Data Enveloping Analysis) is an attractive solution to make a decision on the best ORC plant. Essentially, the data envelopment analysis (DEA) has been generally used in the performance evaluation for resource usage. DEA is known as a mathematical procedure that uses a linear programming technique to assess the efficiencies of decision-making units (DMU). A non-parametric piecewise frontier, which owns the optimal efficiency of the datasets, is composed of DMUs and is constructed by DEA for a comparative efficiency measurement. Those DMUs that are located at the efficiency frontier are efficient DMUs. These DMUs own the best efficiency among all DMUs and have their maximum outputs generated among all DMUs by taking the minimum level of inputs. DEA is used for many studies in several branches of science. For the last years, DEA is widely used in energy area (Hu and Wand, 2006; Lee, 2008). In this study, the effectiveness of the ORC-Binary power plant was investigated. Different cycle types related to working fluids of the plant were taken into consideration in this purpose. Different plant configurations were parametrically analyzed by means of energy analysis. The obtained results then were used in DEA to determine the best conditions for Simav geothermal field.

ORC-BINARY PLAN DESIGN

The designed ORC-Binary cycle mainly forms of cyclone separator (CS), pre-heater (PH), the evaporator (E), circulation pump (CP), a condenser (C), control valves (CV) and turbine-generator (T/G) equipment. The process flow diagram (PFD) is given in Fig. 1. The efficiencies of the heat exchangers, turbine, generator, and feed pump have been chosen in pursuant of the literature and were set at 98, 85, 99 and 90%, respectively (Arslan and Kose, 2010).

The working fluids used in the cycle was determined according to their thermophysical characteristics. In this way, the temperature-entropy ($T-s$) trend is very important.

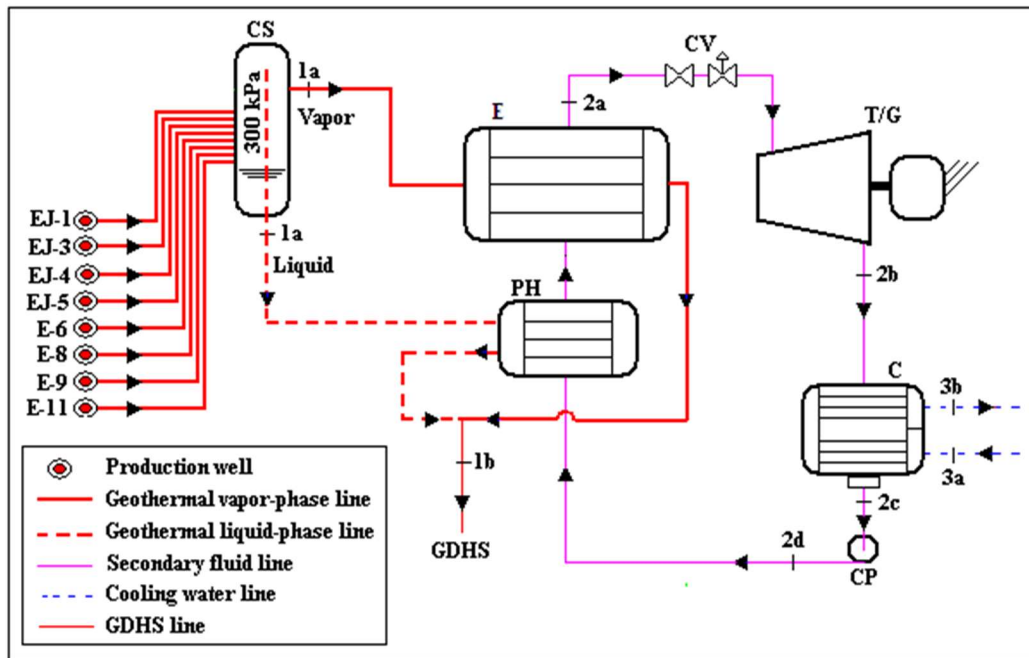

Fig. 1. Schematic of ORC-Binary Geothermal power plant (Arslan and Kose, 2010). So, it is available to design various cycle models using different refrigerants with different characteristics. The configured cycle types in T - s diagrams were shown in Fig. 2 (Arslan, 2008).

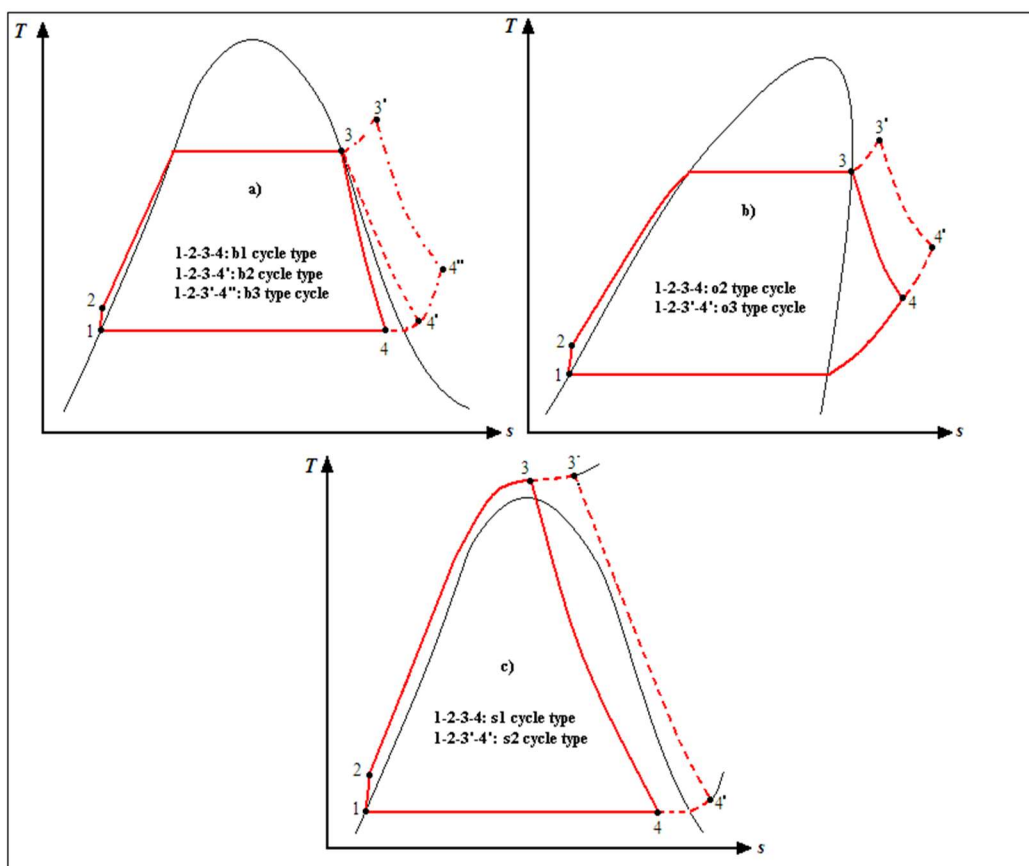

Fig. 2. Cycle models for the ORC-Binary plant (Arslan, 2008).

Taking these trends into account, three different fluids were chosen in this study. R-125 was chosen for the *s-type* cycle, R-141b was chosen for the *b-type* cycle and R-600 was chosen for *o-type* cycle. On the basis of the flow diagram given in Fig. 1, the sample analysis is given in

Table 1. In these designs, the power generation and the thermal efficiency of the plant were calculated.

Table 1. The results for sample designs (Arslan, 2008).

Working Fluid	Cycle type	T_{12} (°C)	T_{21} (°C)	P_{12} (kpa)	P_{21} (kpa)	$T_{12}=110$ °C				$T_{12}=100$ °C				$T_{12}=90$ °C				η_{th} (%)
						\dot{m} (kg/s)	W_{net} (MW)	E (MWh)	E_{net} (MWh)	\dot{m} (kg/s)	W_{net} (MW)	E (MWh)	E_{net} (MWh)	\dot{m} (kg/s)	W_{net} (MW)	E (MWh)	E_{net} (MWh)	
R-125	s1	105		8000		1902.4	34.4	289123.7	190259.6	2057.3	37.2	312662.2	205749.3	2211.7	40.0	336122.7	221187.6	9.44
			22	8000		1462.7	36.9	310182.2	234169.0	1581.8	39.9	335435.1	253233.5	1700.5	42.9	360604.4	272234.8	11.62
	s2	125		7000	1274	1383.5	35.7	300226.2	239019.6	1496.1	38.7	324668.6	258479.0	1608.4	41.6	349030.0	277873.9	11.87
R-141b				6000		1304.9	31.8	267488.0	219840.9	1411.1	34.4	289265.1	237738.9	1517.0	37.0	310970.0	255577.6	10.91
	b2			1033		783.1	39.8	334354.1	328652.8	846.9	43.0	361574.9	355409.5	910.4	46.3	388705.6	382077.5	16.31
			22	700		766.8	35.2	295398.4	291746.4	829.2	38.0	319447.7	315498.4	891.4	40.9	343417.4	339171.8	14.48
	b3	120		500	70	756.2	31.2	261902.9	259444.9	817.7	33.7	283225.3	280567.1	879.1	36.2	304477.0	301619.4	12.88
R-600				400		750.9	27.4	229842.3	227968.9	812.1	29.6	248554.5	246528.6	873.0	31.8	267204.7	265026.8	11.32
	o2			2090		471.3	36.9	310047.5	295782.6	509.7	39.9	335289.5	319863.2	548.0	42.9	360447.9	343864.1	14.68
			22	2000		465.0	37.0	310595.5	297200.7	502.8	40.0	335882.1	321396.8	540.6	43.0	361084.9	345512.8	14.75
	o3	117		1500	221	446.8	32.0	268434.2	259181.2	483.1	34.6	290288.3	280282.0	519.4	37.2	312070.0	301312.9	12.87
			1000		430.8	27.7	232928.5	227494.8	465.8	30.0	251891.9	246015.9	500.8	32.2	270792.6	264475.6	11.29	

DATA ENVELOPING ANALYSIS - DEA

A non-parametric piecewise frontier, which owns the optimal efficiency of the datasets, is composed of DMUs and is constructed by DEA for a comparative efficiency measurement. Those DMUs that are located at the efficiency frontier are efficient DMUs. These DMUs own the best efficiency among all DMUs and have their maximum outputs generated among all DMUs by taking the minimum level of inputs. DEA is a linear programming based method to evaluate the relative effectiveness of the decision points in which similar inputs are used for the outlets. In this method, it is available to catch an evaluation amongst the multiple inputs and outputs. As a result of the analysis, an effectiveness value for the decision points is obtained, so, it is then available to make a decision how to increase the efficiency for non-effective points (Akal, 1993; Charnet et.al., 1978, Karakoç et.al., 2003). Most common methods in DEA are as:

- CCR (Charnes-Cooper-Rhodes)
- BCC (Banker-Chaenes-Cooper)

These two methods can be run for inlet based or outled based. In this study, outlet based CCR was preferred since the most valuable data was obtained for the scope of the study. In the outlet-based method, the variation of outlet values is investigated for the constant inlet conditions. The mathematics of the analysis is as follows:

$$e_j = \frac{u_1 y_1 + u_2 y_2 + \dots + u_n y_n}{v_1 x_1 + v_2 x_2 + \dots + v_m x_m} \quad (1)$$

$$e_j = \min \sum_{i=1}^m v_i x_i \quad (2)$$

$$\sum_{r=1}^n u_r y_r = 1 \quad (3)$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_i - \sum_{r=1}^n u_r y_r \geq 0 \quad (4)$$

$$u_r, v_i \geq 0$$

where e_j is jth decision-making point, u_r is rth outlet weight, y_r is rth outlet value, v_i is ith inlet weight and x_i ; ith inlet value. At the end of the analysis, a total effectiveness value is

obtained for each design of the. If this value is equal to 1, then it is called as the design is effective. If this value is less than 1, it is then called as the design is not an effective solution

RESULTS

In a number of 48 designs were handled for each cycle models. In the effectiveness analysis of these models, the input parameters were selected as T1b, T2a and vapor fraction where the outputs were selected as power output. for DEA. By doing so, it was aimed to determine the most appropriate model for the Simav region.

Depending on the designing parameter of input values, the power generation of output values were obtained as given in Table 2 for the s-type cycle, in Table 3 for R-141b and in Table 4 for R-600.

Table 2. The result of the *s-type* cycle.

Design	Vapor fraction	T1b	T2a	W	Design	Vapor fraction	T1b	T2a	W
1	0,03	80	105	13422,5	25	0,194	80	105	29775,1
2	0,03	80	95	13086,9	26	0,194	80	95	29030,7
3	0,03	80	85	11427,8	27	0,194	80	85	25350,2
4	0,03	90	105	11484,2	28	0,194	90	105	27836,7
5	0,03	90	95	11197,1	29	0,194	90	95	27140,8
6	0,03	90	85	9777,5	30	0,194	90	85	23699,9
7	0,03	100	105	9541,2	31	0,194	100	105	25893,8
8	0,03	100	95	9302,7	32	0,194	100	95	25246,5
9	0,03	100	85	8123,3	33	0,194	100	85	22045,7
10	0,03	110	105	7591,8	34	0,194	110	105	23944,4
11	0,03	110	95	7402,1	35	0,194	110	95	23345,8
12	0,03	110	85	6463,6	36	0,194	110	85	20386,1
13	0,112	80	105	21601,1	37	0,276	80	105	37949
14	0,112	80	95	21061,1	38	0,276	80	95	37000,4
15	0,112	80	85	18391,0	39	0,276	80	85	32309,5
16	0,112	90	105	19662,8	40	0,276	90	105	36010,7
17	0,112	90	95	19171,2	41	0,276	90	95	35110,5
18	0,112	90	85	16740,7	42	0,276	90	85	30659,2
19	0,112	100	105	17719,8	43	0,276	100	105	34067,8
20	0,112	100	95	17276,8	44	0,276	100	95	33216,1
21	0,112	100	85	15086,5	45	0,276	100	85	29005,0
22	0,112	110	105	15770,4	46	0,276	110	105	32118,4
23	0,112	110	95	15376,2	47	0,276	110	95	31315,5
24	0,112	110	85	13426,8	48	0,276	110	85	27345,3

Table 3. The result of the *b-type* cycle.

Design	Vapor fraction	T1b	T2a	W	Design	Vapor fraction	T1b	T2a	W
1	0,03	80	130	23417,9	25	0,194	80	130	51947,8
2	0,03	80	120	22498,9	26	0,194	80	120	49909,3
3	0,03	80	110	21228,7	27	0,194	80	110	47091,5
4	0,03	90	130	20036,1	28	0,194	90	130	48566,1
5	0,03	90	120	19249,9	29	0,194	90	120	46660,2
6	0,03	90	110	18163,1	30	0,194	90	110	44025,9
7	0,03	100	130	16646,3	31	0,194	100	130	45176,3
8	0,03	100	120	15993,1	32	0,194	100	120	43403,5
9	0,03	100	110	15090,2	33	0,194	100	110	40953
10	0,03	110	130	13245,3	34	0,194	110	130	41775,2
11	0,03	110	120	12725,5	35	0,194	110	120	40135,9
12	0,03	110	110	12007,1	36	0,194	110	110	37869,9
13	0,112	80	130	37686,9	37	0,276	80	130	66208,8
14	0,112	80	120	36207,9	38	0,276	80	120	63610,6
15	0,112	80	110	34163,7	39	0,276	80	110	60019,3
16	0,112	90	130	34305,1	40	0,276	90	130	62827
17	0,112	90	120	32958,9	41	0,276	90	120	60361,5
18	0,112	90	110	31098,1	42	0,276	90	110	56953,7
19	0,112	100	130	30915,3	43	0,276	100	130	59437,2
20	0,112	100	120	29702,1	44	0,276	100	120	57104,8
21	0,112	100	110	28025,2	45	0,276	100	110	53880,8
22	0,112	110	130	27514,3	46	0,276	110	130	56036,2
23	0,112	110	120	26434,6	47	0,276	110	120	53837,2
24	0,112	110	110	24942,1	48	0,276	110	110	50797,7

Table 4. The result of the *o-type* cycle.

Design	Vapor fraction	T1b	T2a	W	Design	Vapor fraction	T1b	T2a	W
1	0,03	80	127	22099,7	25	0,194	80	127	49023,6
2	0,03	80	117	20243,3	26	0,194	80	117	44905,6
3	0,03	80	97	18004,2	27	0,194	80	97	39938,7
4	0,03	90	127	18908,3	28	0,194	90	127	45832,2
5	0,03	90	117	17320,0	29	0,194	90	117	41982,3
6	0,03	90	97	15404,3	30	0,194	90	97	37338,8
7	0,03	100	127	15709,3	31	0,194	100	127	42633,2
8	0,03	100	117	14389,7	32	0,194	100	117	39052,0
9	0,03	100	97	12798,1	33	0,194	100	97	34732,6
10	0,03	110	127	12499,7	34	0,194	110	127	39423,6
11	0,03	110	117	11449,7	35	0,194	110	117	36112,0
12	0,03	110	97	10183,3	36	0,194	110	97	32117,8
13	0,112	80	127	35565,4	37	0,276	80	127	62481,8
14	0,112	80	117	32577,9	38	0,276	80	117	57233,2
15	0,112	80	97	28974,6	39	0,276	80	97	50902,9
16	0,112	90	127	32374,0	40	0,276	90	127	59290,4
17	0,112	90	117	29654,6	41	0,276	90	117	54309,9
18	0,112	90	97	26374,6	42	0,276	90	97	48302,9
19	0,112	100	127	29175,1	43	0,276	100	127	56091,4
20	0,112	100	117	26724,3	44	0,276	100	117	51379,7
21	0,112	100	97	23768,4	45	0,276	100	97	45696,8
22	0,112	110	127	25965,5	46	0,276	110	127	52881,8
23	0,112	110	117	23784,3	47	0,276	110	117	48439,7
24	0,112	110	97	21153,6	48	0,276	110	97	43081,9

Using the values in Table 2 to 4, the effectiveness analysis was conducted. The obtained results of DEA were given in Fig. 3 for R-125, in Fig. 4 for R-141b and Fig. 5 for R-600.

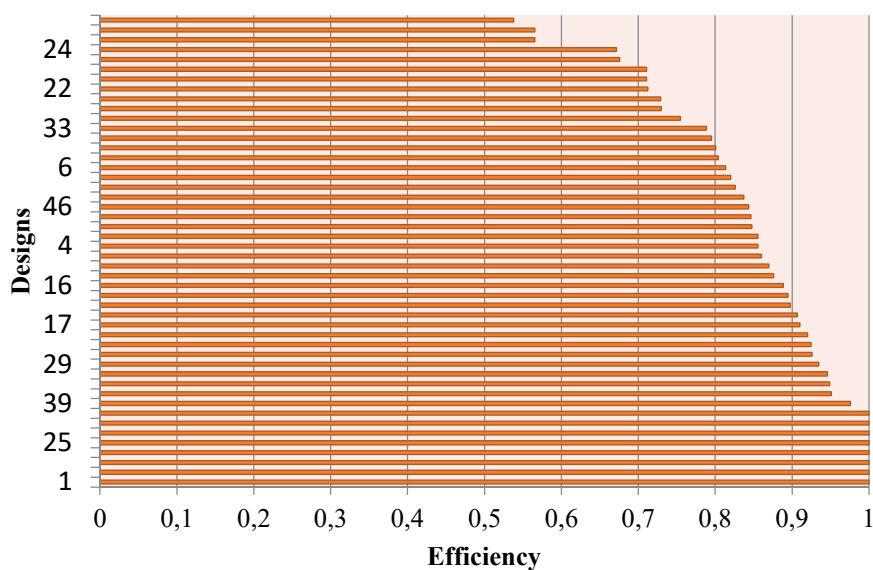

Fig. 3. DEA results for R-125.

According to Fig. 3, the most effective designs were determined as 1, 2, 13, 14, 25, 26, 37 and 38. In these designs, the re-injection temperature was determined as 80 oC and the turbine inlet temperatures were determined as 95 oC and 105 oC for all the handled vapor fractions of the geothermal fluid.

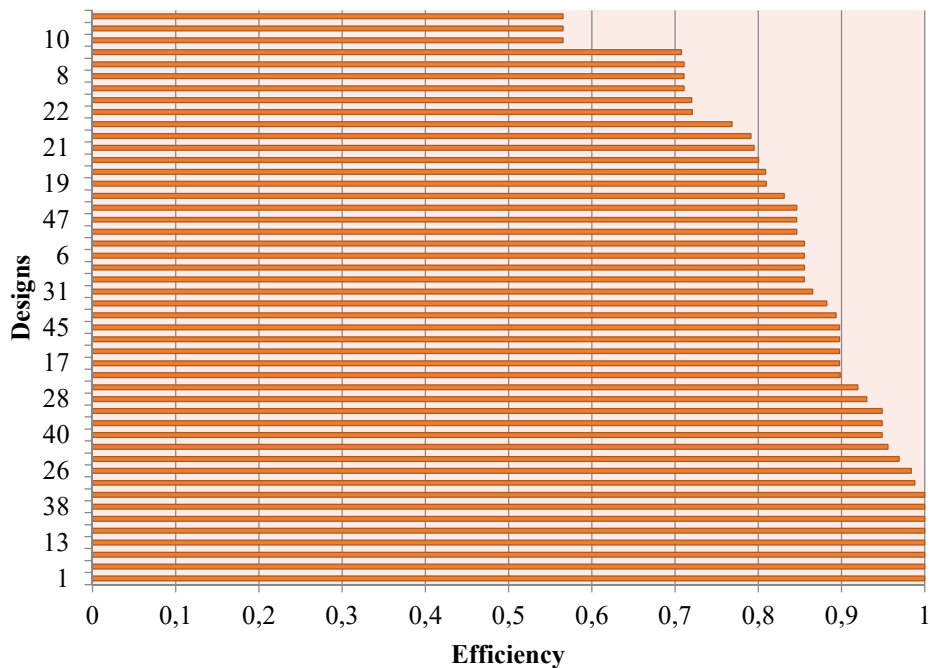

Fig. 4. DEA results for R-141b.

According to Fig. 4, the most effective designs were determined as 1, 2, 3, 13, 25, 37, 38 and 39. In these designs, the re-injection temperature was also determined as 80 oC and the turbine inlet temperatures were determined as 110 oC, 120 oC and 130 oC for all the handled vapor fractions of a geothermal fluid.

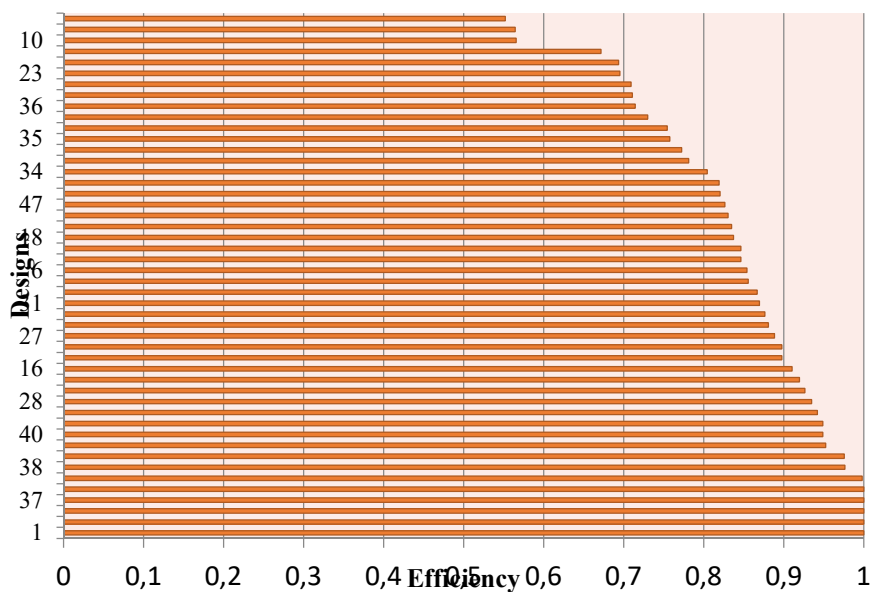

Fig. 5. DEA results for R-600.

According to Fig. 5, the most effective designs were determined as 1, 13, 25, 37 and 39. In these designs, the re-injection temperature was determined as 80 oC and the turbine inlet temperatures were determined as 127 oC for the most cases. It was just determined as 97 and 127 for the highest vapor fraction of geothermal fluid.

Taking the results of DEA into account, it is roughly could be said that the best solutions for Simav region are to take the the minimum re-injection temperature. However, it is still hard to determine a certain point.

So in this study, a different way was applied which could be called as the second step DEA. In this step, the best solutions of the DEA results obtained for each separate sections were collected in the single case to handle a new DAE. The result of this new DEA was given in Fig. 4. According to this, the best solution was obtained for b2 type cycle system of the ORC-Binary power plant. In this case, the working fluid is R-141b.

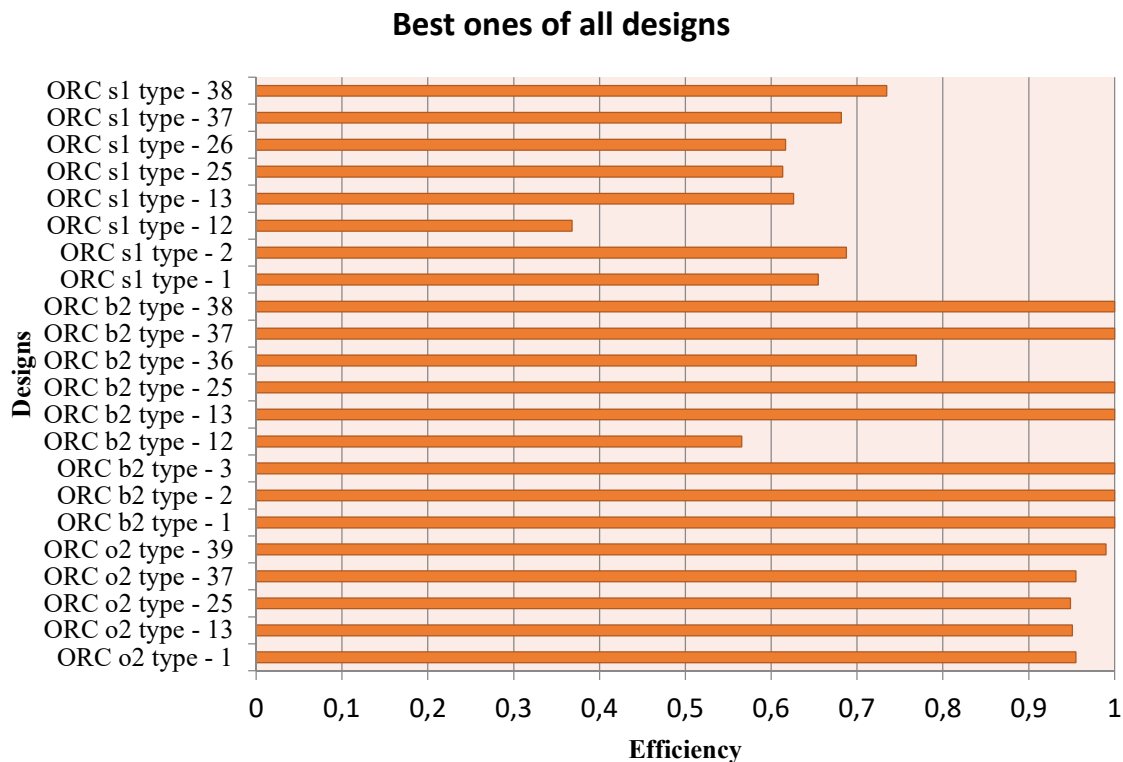

Fig. 5. DEA results for the combination of all designs.

CONCLUSION

In this study, taking the different parameters into account, several designs of ORC power plant using Simav geothermal resources have analytically conducted. Then, the best design has been determined using DEA. In the analysis, a basic output-oriented model, named CCR-O, was used to perform the calculated designs.

As a conclusion, b2 type ORC design with medium temperature levels determined as the best configuration. But in an integrated system, this model can not be the optimum; hence, for a complete integrated system, all usage types must be well organized and optimization process must be evaluated as a whole.

REFERENCES

A Charnes, WW Cooper, E Rhodes. Measuring the efficiency of decision-making units. European Journal Operational Resources 2 (1978) 429-444.

I. Deveci Karakoc. Veri Zarflama Analizindeki Ağırlık Kısıtlamalarının Belirlenmesinde Analitik

Hiyerarşi Sisteminin Kullanımı. D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi 18 (2003) 1-12.

J.-L. Hu, S.-C. Wang, Total-factor energy efficiency of regions in China, Energy Policy 34 (2006) 3206–3217.

N.S. Chauhan, P.K.J. Mohapatra, K.P. Pandey, Improving energy productivity in paddy production through benchmarking—An application of data envelopment analysis, Energy Conversion and Management 47 (2006) 1063–1085.

O Arslan. Ultimate evaluation of Simav–Eynal geothermal resources: design of integrated system and its energy–exergy analysis. Eskisehir Osmangazi University. PhD Dissertation 2008.

O Arslan, R Kose, Exergoeconomic optimization of the integrated geothermal system in Simav, Kutahya, Energy Conversion and Management 51 (2010) 663-676.

O Arslan, MA Ozgur, R Kose, Electricity generation ability of the Simav geothermal field: A techno-economic approach Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects 34 (2012) 1130-1144.

O Arslan, O Yetik, ANN-based optimization of supercritical ORC-Binary geothermal power plant: Simav case study, Applied Thermal Engineering 31 (2011) 3922-3928.

O Arslan, O Yetik ANN modeling of an ORC-binary geothermal power plant: simav case study, Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects 36 (2014) 418-428.

Wen-Shing Lee, Benchmarking the energy efficiency of government buildings with data envelopment analysis, Energy and Buildings 40 (2008) 891–895.

Z. Akal. İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri”, MPM Yayınları, No: 473, 1993.

DATA ENVELOPING BASED EFFECTIVENESS ANALYSIS OF INTEGRATED GEOTHERMAL SYSTEM: SIMAV CASE STUDY

Aslı Ergenekon Arslan

Bilecik Seyh Edebali University, Pazaryeri Vocational School

Merve Şentürk Acar

Bilecik Seyh Edebali University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Dept.

Oğuz Arslan

Bilecik Seyh Edebali University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Dept.

Abstract

In this study, taking the different parameters into account, several designs of integrated systems including the electricity generation, district heating of residences, district heating of greenhouses and spas have been organized taking the different parameters of geothermal sources. Organic Rankine Cycle has been taken into account for the electricity generation, the number of residences and the area of greenhouses heated by geothermal sources has been analytically calculated. The usage of spas was taken into account as its present form for Simav. Then, the best design has been determined using DEA. In the analysis, a basic output-oriented model, named CCR-O and has been used to perform the calculated designs.

Keywords: DEA, Geothermal, Entegrated System

INTRODUCTION

Depending on the global warming, the usage of environment-friendly technologies has become an urgent and popular issue for the last decade. One of these friendly topics is the geothermal sourced technologies. From the geothermal sources of the point, there are too many ways to evaluate these sources. For example, the district heating of the residences and greenhouses, in which geothermal sources are directly used, is most encountered one all over the world. The other way is a natural form of direct usage and it is called balneological use. Finally, the other most common use of the geothermal sources is the electricity generation which is the indirect usage method. The best and useful method is to use the geothermal sources in the integrated system in which two or more ways used in together. There are so many ways to integrate the use areas, which results in too many designing points. It is a very hard job to decide which one is the most effective from these designs.

At this stage, DEA (Data Enveloping Analysis) is an attractive solution to make a decision on the best ORC plant. Essentially, the data envelopment analysis (DEA) has been generally used in the performance evaluation for resource usage. DEA is known as a mathematical procedure that uses a linear programming technique to assess the efficiencies of decision-making units (DMU). DEA is used for many studies in several branches of science. For the last years, DEA is widely used in energy area (Hu and Wand, 2006; Lee, 2008).

In this study, the effectiveness of the designed geothermal systems was investigated. An integrated usage of the geothermal fluid was taken into consideration in this purpose. Different designs were analytically observed under the consideration of multiple using which includes, residence heating, greenhouse heating, and electricity generation. Finally the usage for the balneological purpose was handled; however, since it has stable conditions it was not taken into account for the model designs.

INTEGRATED GEOTHERMAL SYSTEM

The Simav geothermal area is known as one of the most extensive geothermal fields in Turkey, attaining an aquifer temperature up to 162 oC. General Directorate of Mineral Research and Exploration (MTA) have drilled ten deep wells, in use or ready to use, ranging in depth from 169 m to 725 m in the Simav geothermal field from 1985 to 2008. There are many hot water springs

in the Simav geothermal area and temperature gradient of wells indicated that the local geothermal resource might be quite substantial. Table 1 lists some information about these wells including depth, production type, temperature, discharge rate and agreeableness for different usage branches (Arslan and Kose, 2010).

The vapor contents of the geothermal fluid from these wells change in the range of 20–40% by weight. The mixture process is realized under the pressure of 300 kPa to prevent the return of the fluids to the wells. In the result of the combination of the wells, the vapor content has been calculated as 19.4% by weight when the mass flow rate and temperature are 462 kg/s and 133.5 °C, respectively.

Table 1. Well properties of Simav geothermal field (Arslan and Kose, 2010).

Well	Date	Depth (m)	Flow rate (kg/s)	Temperature* (°C)	Balneology	Heating	Power
E-6	1994	169	50	157	x	x	x
E-8	1997	205	80	92	x	x	x
E-9	2004	208	60	98	x	x	x
E-10	2005	288			Re-injection well		
E-11	2005	502	35	99	x	x	x
EJ-1	1990	725	72	162	x	x	x
EJ-3	1997	424	50	93	x	x	x
EJ-4	2006	588	65	152	x	x	x
EJ-5	2007	603	60	152	x	x	x

An integrated usage of the geothermal fluid -based on temperature levels- in the proposed system including power generation, space heating for residences and greenhouses and spa center for the balneological purpose, was designed as given in Fig. 1. So, the geothermal fluid taken from the production well is utilized in a power plant as first. Then, it is orderly used in Residential heating, greenhouse heating and the spa center. Finally, it is re-injected to the geothermal resource.

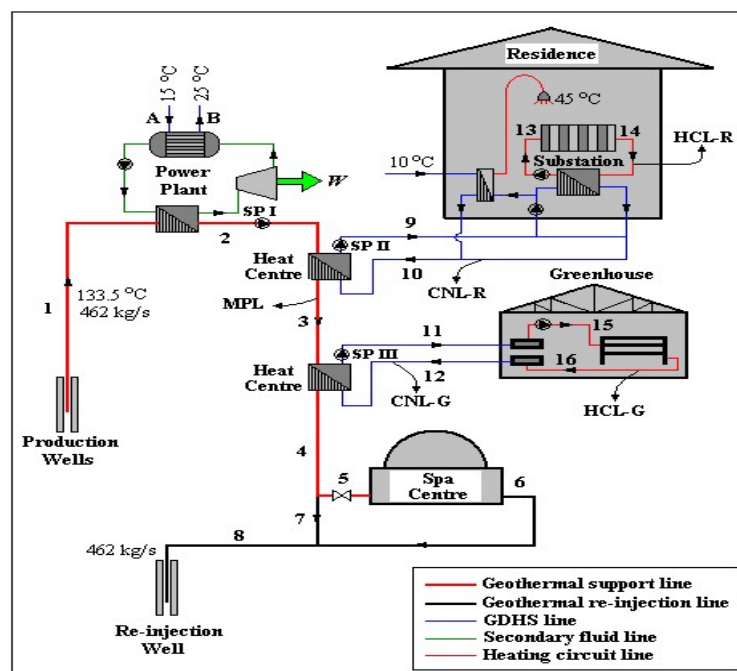

Fig. 1. Integrated geothermal system (Arslan and Kose, 2010).

The proposed system was designed taking into different parameters into consideration. In designing procedure, energy, exergy and net present value analysis were handled to calculate the electricity generation (EG), heated residence number (HRN) and heated greenhouse area (HGA). As the parameters, temperatures of T_2 , T_3 and T_4 were handled to get the system models. The detailed information could be achieved from the references of Arslan, et.al. (2009), Arslan and Yetik (2011), Arslan and Kose (2010), Arslan, et.al. (2012).

Table 2. Technical analysis results of the proposed models for the integrated geothermal system.

Model No	T_2 (°C)	T_3 (°C)	T_4 (°C)	HRN	HGA (m ²)	EG (kW)	η (%)	ϵ (%)	Benefit (million US\$)
1	80	60	40	10844	420765	48190	15	64	259
2			50	10844	210433	48190	13	63	238
3		70	40	5427	631449	48190	15	66	251
4			50	5427	421117	48190	13	64	233
5			60	5427	254033	48190	11	62	219
6	90	60	40	16280	420765	45027	15	61	283
7			50	16280	255596	45027	13	59	267
8		70	40	10862	631449	45027	18	63	269
9			50	10862	421117	45027	15	61	252
10			60	10862	254033	45027	13	60	238
11		80	40	5436	842486	45027	18	63	260
12			50	5436	632154	45027	16	62	242
13			60	5436	421721	45027	13	61	223
14		100	60	40	21729	420765	41153	15	56
15	50			21729	210433	41153	13	54	282
16	70		40	16311	631449	41153	18	59	289
17			50	16311	421117	41153	15	58	271
18			60	16311	254033	41153	13	56	257
19	80		40	10884	842486	41153	20	61	275
20			50	10884	632154	41153	18	60	257
21			60	10884	421721	41153	15	59	239

DATA ENVELOPING ANALYSIS (DEA)

A non-parametric piecewise frontier, which owns the optimal efficiency of the datasets, is composed of DMUs and is constructed by DEA for a comparative efficiency measurement. Those DMUs that are located at the efficiency frontier are efficient DMUs. These DMUs own the best efficiency among all DMUs and have their maximum outputs generated among all DMUs by taking the minimum level of inputs. DEA is a linear programming based method to evaluate the relative effectiveness of the decision points in which similar inputs are used for the outlets. In this method, it is available to catch an evaluation amongst the multiple inputs and outputs. As a result of the analysis, an effectiveness value for the decision points is obtained, so, it is then available to make a decision how to increase the efficiency for non-effective points (Akal, 1993; Charnes et.al., 1978, Karakoç et.al., 2003). Most common methods in DEA are as:

- CCR (Charnes-Cooper-Rhodes)
- BCC (Banker-Charnes-Cooper)

These two methods can be run for inlet based or outlet based. In this study, outlet based CCR was preferred since the most valuable data was obtained for the scope of the study. In the outlet-based method, the variation of outlet values is investigated for the constant inlet conditions. The mathematics of the analysis is as follows:

$$e_j = \frac{u_1 y_1 + u_2 y_2 + \dots + u_n y_n}{v_1 x_1 + v_2 x_2 + \dots + v_m x_m} \quad (1)$$

$$e_j = \min \sum_{i=1}^m v_i x_i \quad (2)$$

$$\sum_{r=1}^n u_r y_r = 1 \quad (3)$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_i - \sum_{r=1}^n u_r y_r \geq 0 \quad (4)$$

$$u_r, v_i \geq 0$$

where e_j is jth decision-making point, u_r is rth outlet weight, y_r is rth outlet value, v_i is ith inlet weight and x_i ; ith inlet value. At the end of the analysis, a total effectiveness value is obtained for each design. If this value is equal to 1, then it is called as the design is effective. If this value is less than 1, it is then called as the design is not an effective solution. In the effectiveness analysis with DEA, input parameters were selected as HRN, HGA and EG where the outputs were selected as energy efficiency (η), exergy efficiency (ϵ) and benefit.

RESULTS

The DEA models were conducted separately for each output cases. In Fig 2., the results for the energy-based ones are given.

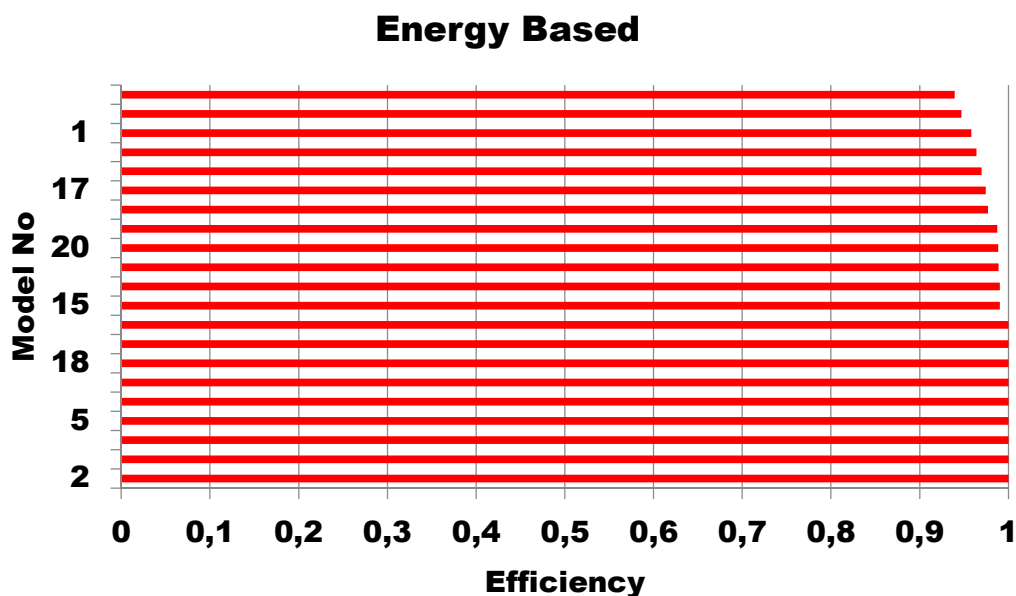

Fig. 2. Energy based DEA results for the proposed models.

According to Fig. 2, the handled cases with the model no of 2, 5, 11, 12, 13, 15, 19, 20 and 21 were determined as the most effective designs. For the model of no 2, the number of heated residences, the heated greenhouse area, and generated electricity are 10844, 21043 m² and 48190 kW, respectively. For the model of no 5, the number of heated residences, the heated greenhouse area, and generated electricity are 5427, 254033 m² and 48190 kW, respectively. For the models of no 11, 12 and 13, the heated greenhouse area and generated electricity are 5436 and 45027 kW, respectively. In this cases, the number of heated residences calculated as 842486, 632154 and 421721m² in order. For the model of no 15, the number of heated residences, the heated greenhouse area, and generated electricity are 21729, 210433 m² and 41153 kW, respectively. For the models of no 19, 20 and 21, the heated greenhouse area and generated electricity are 10884 and 45027 kW, respectively. In this cases, the number of heated residences calculated as 842486, 632154 and 421721 m² in order.

The DEA models were conducted separately for each output cases. In Fig 3., the results for the exergy-based ones are given.

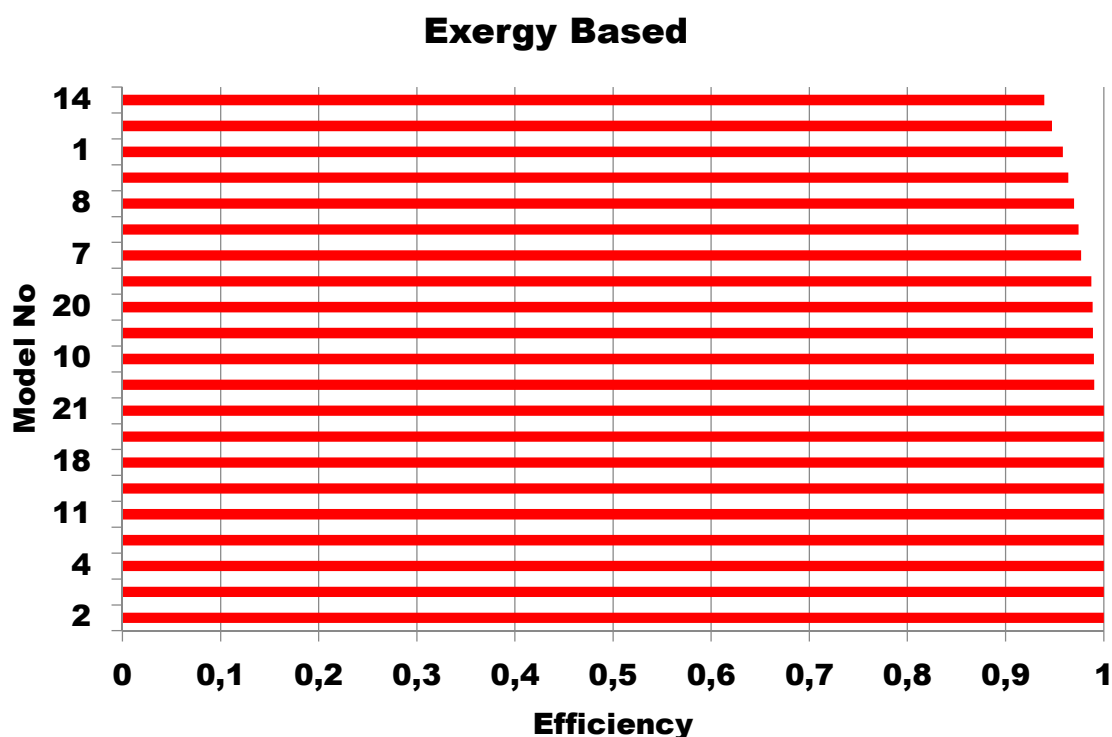

Fig. 4. Exergy-based DEA results for the proposed models.

According to Fig. 3, the handled cases with the model no of 2, 3, 4, 5, 11, 13, 18, 19 and 21 were determined as the most effective designs. For the models of no 3 and 4, the heated greenhouse area and generated electricity are 5427 and 48190 kW, respectively. In this cases, the number of heated residences calculated as 631449 and 421117 m² in order. For the model of no 18, the number of heated residences, the heated greenhouse area, and generated electricity are 16311, 254033 m² and 41153 kW, respectively.

The DEA models were conducted separately for each output cases. In Fig 4., the results for the benefit based ones are given.

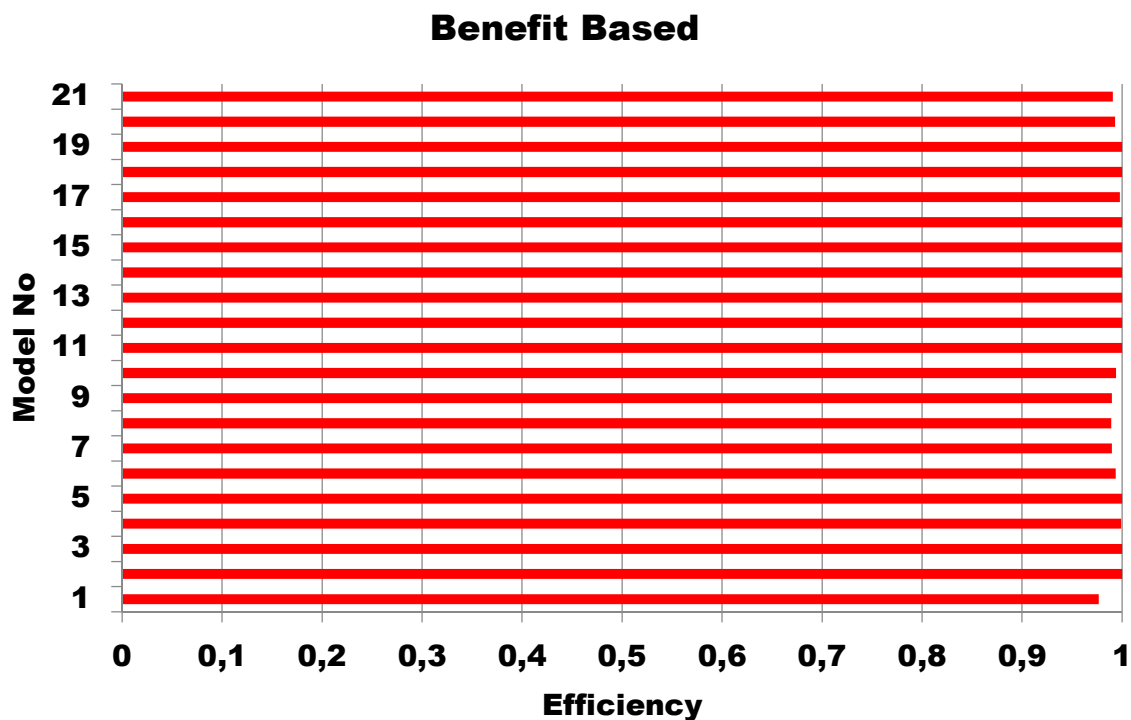

Fig. 4. Benefit based DEA results for the proposed models.

According to Fig. 4, the handled cases with the model no of 2, 3, 5, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18 and 19 were determined as the most effective designs. When one cares about the DEA analysis for the optimum solution, it is very hard to make a decision about the problem. In this regard, taking the engineering criteria into account, it is the best to handle these three separate solutions in together. The combined solutions are given in Table 3.

Table 3. The combined solutions of DEA results.

Model	HRS	HGA	EG
2	10844	210433	48190
5	5427	254033	48190
11	5436	842486	45027
19	10884	842486	41153

As seen in Table 3, the models of 2, 5, 11 and 19 were determined common and the most effective designs from the point of energy, exergy, and benefits.

CONCLUSIONS

In this study, taking the different parameters into account, several designs of integrated systems including the electricity generation, district heating of residences, district heating of greenhouses and spas have been organized taking the different parameters of geothermal sources. Organic Rankine Cycle has been taken into account for the electricity generation, the number of residences and the area of greenhouses heated by geothermal sources has been analytically calculated. The usage of spas was taken into account as its present form for Simav. Then, the best design has been determined using DEA. In the analysis, a basic output-oriented model, named CCR-O and developed by Charnes et al., has been used to perform the calculated designs.

According to DEA solutions, optimum configurations were obtained for the higher greenhouse and the higher electricity generation cases. So, the best designs include the more greenhouse

heating area. So, the planned investment should be installed on the greenhouse related ones taking the requirements of power and residential heating into account.

REFERENCES

- A Charnes, WW Cooper, E Rhodes. Measuring the efficiency of decision-making units. *European Journal Operational Resources* 2 (1978) 429-444.
- I. Deveci Karakoc. Veri Zarflama Analizindeki Ağırlık Kısıtlamalarının Belirlenmesinde Analitik Hiyerarşi Sisteminin Kullanımı. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi* 18 (2003) 1-12.
- J.-L. Hu, S.-C. Wang, Total-factor energy efficiency of regions in China, *Energy Policy* 34 (2006) 3206–3217.
- N.S. Chauhan, P.K.J. Mohapatra, K.P. Pandey, Improving energy productivity in paddy production through benchmarking—An application of data envelopment analysis, *Energy Conversion and Management* 47 (2006) 1063–1085.
- O Arslan, R Kose, Exergoeconomic optimization of the integrated geothermal system in Simav, Kutahya, *Energy Conversion and Management* 51 (2010) 663-676.
- O Arslan, MA Ozgur, R Kose, Electricity generation ability of the Simav geothermal field: A techno-economic approach *Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects* 34 (2012) 1130-1144.
- O Arslan, MA Ozgur, R Kose, A Tugcu, Exergoeconomic evaluation on the optimum heating circuit system of Simav geothermal district heating system, *Energy and Buildings* 41 (2009), 1325-1333.
- O Arslan, O Yetik, ANN-based optimization of supercritical ORC-Binary geothermal power plant: Simav case study, *Applied Thermal Engineering* 31 (2011) 3922-3928.
- O Arslan, O Yetik ANN modeling of an ORC-binary geothermal power plant: simav case study, *Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects* 36 (2014) 418-428.
- Wen-Shing Lee, Benchmarking the energy efficiency of government buildings with data envelopment analysis, *Energy and Buildings* 40 (2008) 891–895.
- Z. Akal. İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri”, MPM Yayınları, No: 473, 1993.

ULUSLARARASI MODA ÜRÜNLERİNDE KULLANILAN SEMBOLLERİN MARKA KİMLİĞİNE KATKISI*Fatma Seçil Karayel**Dumlupınar Üniversitesi / Gediz Meslek Yüksekokulu***Özet**

Moda ürünleri içinde aynı özelliğe sahip, mal ve hizmet sunan firmaların sayısı hızla artmaktadır. Uluslararası pazarda sürekliliği sağlayabilmek, katma değeri yüksek mal ve hizmet sunabilmek için üretilen bu ürünlere, marka kimliği kazandırmak gerekmektedir. Marka logo ya da isim olmanın ötesinde kurum ve ürünleri hakkında tüketicinin taşıdığı duygu ve düşüncelerin ifade edilmesi, aktarılması anlamına da gelmektedir. Ürün ve marka birbiriyle sıkı bağı olan iki kavramdır. Ürünün başarısı markası ile yakından ilişkilidir. Markaların sürekli olarak, stratejik plan ve kararlar doğrultusunda organize edilmesi ve atılacak her adımın bir bütünlük oluşturması gerekmektedir.

Marka oluşturma bir süreçtir ve birçok bileşenden oluşmaktadır. Bu süreçte yer alan bileşenlerden biri olan markanın ismi, sembolü, renk, şekil ve dizaynla görsel algılara hitap ederek marka değerine güç katmaktadır. Bu çalışmada; literatür tarama yöntemi kullanılarak, moda sektöründe yer edinmiş markaların sembollerinde kullanılan simge, şekil ve renkler analiz edilecek, elde edilen bulgular ışığında markaya olan katkısı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Marka, Moda, Sembol

CONTRIBUTION OF THE SMBOLS USED AT THE INTERNATIONAL FASHION PRODUCTS TO THE TRADEMARK IDENTITY

Abstract

The number of the firms which provide service and products that have the same quality within the fashion products has been increasing recently. In order to get sustainability at the international market, and to be able to provide service and goods that have high added value, these products are to be gained a trademark identity. More than being a logo or a name, a trademark actually means expressing and transferring the thoughts and emotions of the consumers about the institution and its products. Product and trademark are the two concepts that are interdependent, tightly connected to each other. The success of the product is closely related to the trademark. Trademarks should be organised according to strategic plans and decisions and every single step must be taken in coherence.

Creating a trademark is a process consisting of many components. The name, symbol of the trademark -as being one of these components at this process- appeals the visual senses with its colour, shape and design, and reinforces the trademark value. In this study, by using literature review, symbols, shapes and colours used at the symbols of trademarks -which have gained a place in the fashion industry- will be analysed, and in the light of the findings, their contribution to the trademark will be evaluated.

Keywords: Trademark, Fashion, Symbol

GİRİŞ

İşletmelerin uluslararası alanda ihracat yapabilme koşullarından birisi de çağdaş ürünün tamamlayıcısı olan ve ürüne değer katan markadır. Marka, ürünün kimliğini kazandırmada, diğer ürün ve hizmetlerden ayırt etmede kullanılan, şekil harf ve sayılardan oluşan işaret ve sembollerdir. Marka ürünün kalite ve güven faktörünün sembolleştirilmesidir. Ürün ve hizmetleri birbirinden ayırt edilmesinde, tanıtılması ve tutundurulmasında müşteri bağımlılığı kazandırılmasında önemli rol oynar.

Başarılı bir isim ve görsel sembol, markanın hatırlanmasını ve akılda kalmasını sağlar. Amblem veya logo'nun doğru tasarlanması kurumun kimliği ve imajı açısından çok önemlidir. Çünkü amblem veya logo tasarımlarında yapılacak bir hata diğer kurumsal kimlik çalışmalarını da

doğrudan etkileyecektir. Bu yüzden amblem veya logo tasarımlarının tasarlandıkları kurum, firma veya organizasyonun imajını en iyi ve doğru biçimde yansıtması gerekir. Marka bir kimlik ifade eder ve artan rekabet koşullarında firmalar ürünlerine farklı kimlikler yükleyerek uluslararası pazara girebilirler. İşletmeler markalı ürünleriyle dış pazarlara açıldığında rekabet edilebilirlik faktörü artar ve piyasanın olumsuzluklarından daha az etkilenir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma materyalini uluslararası moda ürünlerinde kullanılan görsel semboller oluşturmaktadır. Çalışma da kaynak tarama yöntemi kullanılacak, uluslararası moda ürünlerinde kullanılan görsel semboller analiz edilecek teori ve kavramlar şekillendikten sonra marka kimliğine katkısı değerlendirilecektir.

MARKA MODA VE MARKA KİMLİĞİ

Moda olgusu sanayi sonrası çağa özgü gibi görünse de temeli çok eskilere dayanır. İlk çağlarda örtünme ve korunma amacıyla kullanılan giysi ve aksesuarlar ilerleyen süreçte statü göstergesi olarak kullanılmaya başlamıştır. 1. ve 2.Dünya savaşının sona ermesiyle birlikte nitelikli giysilere olan talep artmıştır. Weill'in 1949'da "hazır giyim" (pret-a porter) deyimini ortaya atması, Amerikalıların kullandığı. "Re-ady to wear" deyimini kelimesi kelimesine yapılan bir çevirisi olmuştur. Bu akım, "Houte Couture" koleksiyonlarını kopye edip, herkesin alabileceği bir fiyata çok sayıda üretmektedir.

Hazır giyim kavramının ilk ortaya çıktığı yıllarda modacı Wort'ün giysi modellerine imzasını atmasından bir yüzyıl sonra, hazır giyim modellerine imzasını koymaya başlayan ilk kişi olan Jean Claude Weill, reklamın, ancak sabun ve aperiatif konusunda bir işe yaradığını anımsatır. Bu yeni tutum, üretici ve dağıtıcılar arasındaki alışkanlıkların köklü bir biçimde değişmesi sonucunu doğurur. Hazır giyim yapımcısı, şirket içinde tasarım, satış ve üretim alanlarını etkileyecek değişimlere yol açacak biçimde kendi müşterisini seçmeye başlar, imgesine egemen olur ve kendi koşullarını kabul ettirir. Kendi markaları altında sunulan modeller "houte couture" ün buyurduğu eğilimlerden kurtulmak zorundadır. Bir saygınlık kazanan marka, yeni çalışma ilkeleri doğurur. (Grumbach, 1995:164-165).

Markanın başarısı, ürüne ilişkin özelliklerinden önce, markanın sözle söylenebilen, tanıtım ve reklam aktivitelerinde ve alım satım sürecinde en çok kullanılan kısmına yani ismine çok yakından bağlantılıdır. Markanın ismi hem ürünle uyumlu, hem de tüketici grubu ile barışık olması oldukça önemlidir. Bu uluslararası pazarlara girildikçe daha önem kazanır.

Markanın kişiliği ve karakteri vardır. Ürünün biçimi, ambalajı dışında, tüketicinin zihninde yer alan sloganı, kullandığı renklerin ifade ettiği anlamları, logo'su, sembolü, temsil ettiği kültür gibi kavramlar bir araya geldiğinde markanın kişiliğini oluşturur. Markaların taşıdığı kimliği oluşturan tüketicilerin düşünceleridir. Tüketiciler satın almalarında önemli rol oynayan markalar sayesinde bir üründe neyi satın almakta olduklarını bilirler ve güvendikleri markanın kimliğinde bir değişim olmasını istemezler. Markanın sembol ve logosu kimliğini içinde barındırmalıdır. Markalar sembol ve logolarını tasarlarlarken markanın kimliğini destekleyen bileşenleri bir araya getirmelidir. Logo, markanın gözle görülebilen şekilli kısmıdır. Logo markanın tanınması ve hatırlanmasında görsel bir ipucudur. Marka işareti, bir sembol, dizayn, renklendirme veya harfler olabilir. (Tek, 1999:352). Bir ürünün tanınabilen fakat sözle söylenemeyen kısmı ise markanın sembolünü oluşturur.

Logotype ise bir firma veya markanın ismini okuduğumuz amblem kullanılmadan sembolleştirilmiş halidir. Logonun yazılı kısmını oluşturur. Bu iki unsur birlikte veya tek başına da kullanılmaktadır.

BULGULAR**Uluslararası Moda Ürünlerinde Kullanılan Semboller Anlamları**

Çalışmada logoların değişime uğramayan temel özellikleri dikkate alınarak görsel iletişim sistemini oluşturan temel elemanlar, kurum adı, semboller (Amblem, Logo, Logotype), temel harf karakterleri, renkler ve psikolojik çağrışımları analiz edilecektir.

Resim 1: Adidas Logosu

Adolf Dassler şirketine kendi adının ve soyadının ilk üç harfi olan “adi” ile “das”ın birleşimidir. Adidas logosu, adidas ayakkabılarında üç şeridi ilk kez kullanan, ve şirketi anında tanınır hale getiren şirket kurucusu Adi Dassler tarafından tasarlandı. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, genç ve çocuklardır. Ürün tipi, spor giyim ürünleri ve malzemeleridir. Logo üç çizgiyle sembolize edilmiştir. Karşılaşılabilecek zorlukları ve ulaşılabilecek hedefleri temsil etmek amacıyla dağ şeklinde yapılmış eğik üç çubuk sembolü kullanılır. Logotayp Sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Modern bir yazı tipidir ve güçlü ve samimi duygular uyandırır. Gerek yazının karakteri gerek harflerin şeklinde dairesel hatlar içermektedir. Yuvarlak ve oval formlar estetik olarak daha yumuşak etkiler uyandırır.

Resim 2: Lacoste Logosu

Marka kurucusu timsah lakabıyla tanınan Fransız asıllı René Lacoste'dur. Marka ismini kurucusunun soyadından almıştır. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, gençlerdir. Ürün tipi, spor giyim ürünleri ve malzemeleridir. Markanın logotaypında modern bir yazı tipi olan Sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Güçlü ve samimiyet duygusu taşıyan bu yazı tipi büyük harf ve siyah renktir. Timsah; çokça korkulan ve saygı duyulan, gündoğumu ve bereketli suların sembolü olduğu ve yaşam ile ölüm arasındaki eşğin bekçisi sayıldığı eski Mısır dada tanrı Sebek olarak tapılırdı. Amerikan yerlileri için bir totem hayvanı olan bu timsah ana sevgisi(çoğu sürüngenin aksine yuvasını korur) gizlilik, saldırganlık hayatta kalma ve uyum yeteneğini temsil eder. (Wilkinson, 2009:64).

Resim 3: Nike Logosu

Spor ayakkabı üretimi ile 1964 yılında Bill Bowerman, Philip Knight tarafından kurulmuştur. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, genç ve çocuklardır. Ürün tipi, spor giyim ürünleri ve malzemeleridir. Phil Knight Zafer Tanrıçası Nike'ın ismini özellikle seçmiştir. Nike Spor ürünleri yapan bir firma için başarılı bir sembol çalışmasıdır. Yalnızca tasarım değil düşünce ve çıkış noktası da bu sembolün markalaşmasında etkili olmuştur. Kazanmak ve kaybetmek arasındaki ince çizgide Nike zaferi ve gücü temsil eden logosuyla kullanıcının algılarına yön vermektedir.

Resim 4: Puma Logosu

1924 yılında adidas'ın kurucusu olan Adi Dassler'in abisi **Rudolf Dassler** tarafından kurulmuştur. İki Alman kardeşin bir araya gelerek kurduğu bu ortaklık beraberinde dünyaca ünlü iki markanın doğuşunu sağlamıştır. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, genç ve çocuklardır. Ürün tipi, spor giyim ürünleri ve malzemeleridir. Her ne kadar ilk başta ortaklaşa yürütülen bir iş olsa da sonraki dönemde kardeşler yollarını ayırmaya karar vermişlerdir. Spor markası olan Puma logosunda ve ambalajında kırmızı rengi kullanmaktadır. Marka sahip olduğu gücü, dinamikliği ve adrenali kırmızı renk ile hedef kitleye iletmektedir. Kullanılan sembol ve yazı karakteri gücü temsil ederek kullanıcıya da gücü vaat etmektedir.

Resim 5: Polo Logosu

1967 yılında Ralph Lauren tarafından kurulmuştur. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, genç ve çocuklardır. Ürün tipi, spor giyim ürünleri ve malzemeleridir. Markanın sembolü at üzerinde sopayı havaya kaldırmış bir erkek figürü resmedilmiştir. Altında da büyük puntolarla yazılmış polo yazısı yer almıştır. Bu yazının altında ise daha küçük karakterde yine büyük harflerle kurucu "Ralph Lauren" ismi yer almaktadır. Logotayp serif yazı tipi kullanılmıştır. Aynı zamanda Siyah Al & Laura Ries'in Marka yaratmanın 22 kuralı kitabında yer aldığı gibi Lüksün rengidir. Marka lüksü ve sporcu ruhunu kullanıcıya vaat etmektedir.

Resim 6: Chanel Logosu

Moda tasarımcısı Gabrielle Bonheur 'Coco' Chanel 1883-1971, özgürleşmiş modern kadınlar için giysi tasarlıyordu. Kurucusunun soyadının baş harfiyle tasarlanan logo 'C' harfinin iç içe geçmesiyle tasarlanmıştır. Sembolleşen logo'nun altında Gabrielle Chanelin sadece soyadı kullanılmıştır. Logotayp'ında modern bir yazı tipi olan Sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Logoda siyah renk kullanılmıştır. Tüm renklerin karışımından elde edilen siyah, cesareti, sadeliği temsil eder. Logoda tek renk ilkesi dikkate alınmıştır.

Resim 7: Gucci Logosu

1906 yılında Floransa'da Guccio Gucci'nin kurduğu bir saraciye dükkânı olarak başlayan bir İtalyan markasıdır. Ürün tipi, valiz, kravat, ayakkabı, gözlük gibi ürünler ve bambu kulpa uygun el çantalarıdır. Gucci ismini kurucusunun soyadından almıştır. Markanın sembolü kurucusunun baş harflerinden oluşan, birbirine geçmiş çift 'G' biçiminde tasarlanmıştır. Kurucusunun soyadını taşıyan markanın Logotype büyük harf ve siyah renktir. Siyah konsantrasyonu artıran özelliği ile de bilinir. Kullanıcısına sade ama güçlü vurgusuyla hitap etmektedir.

Resim 8: Levi's Logosu

Markanın kurucusu Alman göçmeni Levi Strauss 1873 yılında **San Francisco** Blue Jeans üretimine başlar. Marka ismini kurucusunun adından almıştır. Markanın sembolü 1967de Walter Landor&Associates tarafından tasarlanmıştır. (http://www.levi.com/TR/tr_TR/about/history-heritage). Blue Jeans ta kullanılan dikişli cep modelini çağrıştıran çizgileri kırmızı renkte logo'nun genel çerçevesinde kullanmıştır. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, genç ve çocuklardır. Marka üretime denim kumaştan dayanıklı pantolon üretimiyle sektörün ilkleri arasında yer alır. Marka görsel tasarımında sembol kullanmamıştır. Kurucusunun adını taşıyan markanın Logotype büyük harf ve beyaz renktedir. Logotayp sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Çoğu kültürde beyaz saflık masumiyet ve kutsallık sembolüdür. (Wilkinson, 2009:283). Sans serif yazı tipi kullanılan logotayı modern ve kararlı bir çağrışım işaret eder.

Resim 9: Tommy Hilfiger Logosu

Şirketin kurucusu Tommy Hill tarafından Amerika'da 1985 yılında Tommy Hilfiger Corporation adı altında kurulmuştur. Marka, erkek, kadın ve çocuklar için spor giyim, kot giyim, parfümeri, ev eşyaları, saat gibi ürün kategorisine sahiptir. Tommy Hilfiger bütün yaş gruplarına hitap eden bir giyim markasıdır. Kurucusunun adını taşıyan markanın Logotype büyük harf ve beyaz renktedir. Logotayp sans serif yazı tipi kullanılmıştır.

SONUÇ

Çalışmada moda sektörünün de yer edinmiş dokuz markanın logo ve semboller incelenmiştir. İşitsel duyularımıza hitap eden markanın sözle söylenebilen, tanıtım ve reklam çalışmada yer alan beş marka ismi Adidas, Lacoste, Levi's, Tommy Hilfiger, Gucci, Chanel kurucusunun adı veya soyadından almıştır. Ancak günümüzde sadece ad veya soyad kullanımı yeterli olmamaktadır.

Çalışmada, Adidas, Lacoste, Levi's, Tommy Hilfiger, Nike, Puma, ve Chanel markalarında Sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Modern bir yazı tipidir ve güçlü samimi duygular uyandırır. Polo ve Gucci markasında ise Serif yazı tipi kullanılmıştır. Zarif otoriter ve ılımlı olan bu sitil marka nın kimlik oluşumunda katkı sağlar.

Logotayp da büyük ve küçük harf yazı tipleri kullanılır. Çalışmada, Lacoste, Levi's, Tommy, Hilfiger Nike, Gucci, Puma, Chanel markasında büyük harf kullanılarak güçlülük vurgusu yapılmıştır. Çalışmada adidasın logotaypında küçük harf ama kalın yazım kullanılmıştır. Bu da sade ve ılımlı ama bir o kadar güçlü etkisi yaratmaktadır.

Çalışmada kalın ve ince yazım teknikleri kullanılmıştır. Çalışmada, Lacoste, Levi's, Nike, Puma, Adidas, , Chanel kalın (bold) yazım tekniği kullanılmıştır. Güç vurgusu yapılmıştır. Tommy Hilfiger, Gucci'nin logotaypı büyük harf ama ince yazılarak güçlü ve zarif algısı oluşturulmak istenmiştir.

Tommy Hilfiger, Levi's, Mavi markaları logotayp olarak çalışılmıştır. Lacoste, Nike, Puma, Adidas, Gucci, Polo, Chanel örneklerinde ise logotayp sembolle birlikte kullanılarak görsel algı iki yönüyle marka kimliğini desteklemiştir. Bir amblem, logo bütünün içerisinde yer alabilir ya da logotype'tan ayrı bir şekilde firmanın sembolü olarak kullanılabilir. Kullanılan semboldeki mesaj ve logotayp yazım karakterinde ki mesaj ile birlikte daha güçlü bir yaklaşım sunmaktadır.

Gücü, cesareti, otoriteyi, resmiyeti, gizliliği, sadeliği temsil eden siyah renk, Nike, Lacoste, Adidas, Gucci, Chanel Polo örneklerinde kullanılmıştır. Siyah konsantrasyonu artıran özelliği ile de bilinir. Logo tasarlanırken dikkat edilmesi gereken fazla renk kullanılmaması ilkesine uyulduğu belirlenmiştir.

Puma ve Levi's örneklerinde kırmızı renk kullanılmıştır. Marka sahip olduğu gücü, dinamikliği ve adrenali kırmızı renk ile hedef kitleye iletmektedir. Tommy Hilfiger örneğinde üç renk kullanılarak az renk kullanma ilkesinden uzaklaşmıştır.

Görsel sembolün tek başına bir üst kimlik kazandırma özelliği. Adidas, Nike, Lacoste ve Polo da baskın olmuştur. Kullanılan sembolün kimiliği markanın kimliği ile buluşarak daha güçlü bir etki yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

Grumbac, D. (1995) Hazır Giyimde Patlama. YKM yayınları, Cogito Dergisi, Sayı 5,ss.164-165.

Tek Ö. B.(1999) Pazarlama İlkeleri. İstanbul: Beta Basım.

Wilkinson K. (2009) Kökenleri ve anlamlarıyla Semboller & İşaretler binlerce yıllık görsel bir yolculuk. İstanbul: Alfa Yayınları, ss. 29-316

http://www.levi.com/TR/tr_TR/about/history-heritage

LİDYA UYGARLIĞI GIYSİ APLİKLERİ VE MOTİFLERİNİN İNCELENMESİ**Müzeyyen Aygün***Dumlupınar Üniversitesi / Gediz Meslek Yüksekokulu***Özet**

Kumaşları vücuduna sararak örtünme ihtiyacını gidermeye çalışan ilk insanlar, zamanla giysilerini ve yaşadıkları çevreyi süsleme ihtiyacı duymuşlardır. Yaradılışından bu yana giyimi korunma ve süs olarak kullanan İnsanoğlu zaman içinde süsleme zevkini geliştirmiştir. İnsanlar giysilerini bezeyerek güzelleştirmek ve zenginleştirmek için giysi aplikleri kullanmışlardır. Anadolu'da giysileri apliklerle süsleme geleneği yüzlerce yıl sürmüştür. Lidyalılar giysilerini elbiseye tutturulan süsleme ögesi olan apliklerle süslemişlerdir. Lidya Uygarlığı M. Ö. 6.yy'ın ilk yarısında Batı Anadolu'da kültürün ve sanatın merkezi olmuştur. Bu çalışmada Lidya Uygarlığı, sanatı, giysi aplikleri hakkında kaynak araştırmaları yapılmıştır. Lidya Uygarlığı giysi apliklerinin motif, desen, kompozisyon ve biçim özellikleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre değerlendirmeleri yapılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, apliklerin bezemelerinde, bitkisel, geometrik, sembolik ve figürlü motiflerin kullanıldığı görülmüştür. Araştırmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lydian, Giysi Aplikleri, Motif, Lidya***ANALYSING MOTIFS AND CLOTHING APLIQUES OF LYDIAN CIVILIZATION*****Abstract**

Primitive man endeavoring to fulfill their need of dressing by wrapping fabrics to their bodies had the need of adornment their clothes and surrounding in the course of time. Human utilizing the clothing as ornament and protection since the dawn of creation has enhanced the joy of his adornment over the time. People used clothing appliques for enriching and embellish by glamourizing their clothes. The tradition adornment with appliques of the clothes had persisted in Anatolia for centuries. Lydians ornamented their clothes with the adornment appliques items those clipped to the cloth. Lydian Civilization became the center of culture and art in the Western Anatolia in the early half of the 6th century B.C. In this research, literature search has been done about Lydian civilization, art and clothing appliques. The motif, ornament, composition and form specialities of the Lydian civilization's clothes appliques have been figured out. Results have been figured out by being evaluated them according to obtained findings. According to obtained findings, it has been seen that on the appliques glamourizing, herbal, geometric, symbolic, and figurist motifs have been used. Suggestions have been enhanced depending on the results obtained in the research.

Keywords: Lydian, Clothing Appliques, Motif, Lydia.**GİRİŞ**

Giyim dış etkenlere karşı koruyan bir ihtiyaç olduğu kadar, süslenme arzusunun yerine getiren bir sanattır. "Süsleme ve süslenme olgusunun temelinde ilk çağlardan beri güçlü inançların ve doğayla olan yaşam savaşının, korunma ve ölüm gibi kavramların olduğu bilinmektedir"(Alp,2009:21).İnsanoğlu ilk çağlarda dini amaçlı kötü ruhlardan korunmak amacıyla kemik, yarı değerli taş, bakır, toprak ya da deniz kabuklarından yapılmış takılarla süslenmiştir. İlk takılar, insanın kendisini süsleyerek toplum içinde belirginleştirme çabasından çok, koruma ve bereket büyülerini ile ilgili anlamlar taşır. Aynı zamanda statü göstergesi de olan bu ilk takılarda bu amaçla kullanılan sembolik motifler de varlıklarını günümüze kadar korumuşlardır"(Türe ve Savaşçın, 2002:1).“Dönem insanları, manevi olgulara büyük öncelik vermektedir. Hayatların büyük bir bölümünü bu olgular oluşturmaktadır. Bu olgular; korku, korunma ve bereket gibi kavramları içermektedir. Anadolu antik uygarlıklarında öncelik

sırasında bereket yer alır. Çünkü bu insanlar yerleşik kültürü yeni benimsemişlerdir. Göçler ile yerleştikleri coğrafyaların iklim koşulları ile yeni karşılaşmaları, farklı topraklar veya yabancı bir ortam ile karşılaşmışlardır. Yabancı oldukları çevre için, korku ve kaygı gibi temel hislerden ötürü ibadet etmektedirler. Bu ibadetler içerisinde, yanlarında taşıdıkları takılar ve totemler büyük önem taşımaktadır. Boğa kafası bereket ve güç simgesi olarak medeniyetlerde yer almıştır. Bunun yanı sıra koç ve aslan gibi güç simgesi hayvanların kafa figürlerine rastlamak mümkündür (Arslan,2014:6). Arkeolojik ve antropolojik veriler, insanlığın ilk manevi kültürlerinin inançlara bağlı müzik, resim ve takı gibi sanat ürünlerinin Üst Paleolitik Çağ'da, yani günümüzden 30 bin yıl kadar önce ortaya çıktığını gösterir. İnsanoğlu bu sanat ürünlerinde doğada gördüğü ilk temel nesnelere olan dağlar, yıldızlar, ay, güneş, ağaçlar taşlar, sular; geometrik yapıları, kapalı formları ve süreklilikleri ile güçlü bir biçim hafızası oluşturmuşlardır. Tüm çağlarda insan, biçim yaratma sürecinde bu temel geometrik formlara ulaşmış, doğanın dili olan soyutlama ve geometriyi kullanmıştır.

Eski çağ insanları, kendilerini; hayvan derisi, otlar, bitkiler ve mamut kürkü gibi örgü lifleri ile süslenmiş, sarmalanmış olmalıydı. Hiçbiri bu basit giysiler gibi hayatta kalmadılar; Sadece kemik iğne ile dikilmiş olan aplikler, boncuklar daha sağlam malzemelerdi, (diğer ot lifler kürk ve deriler çürüyecek yok olabilen malzemeler) bilinen en eski erken süslenme örnekleri giysileri tutturmak için kullanılmış ara elemanlardır (Needler, 1966:1). Sonraki dönemlerde giderek bir güç ve zenginlik ögesine dönüşen altın takılar İnsanların estetik kaygısı ve korunma güdüsü ile ilk başvurulan nesnelere olmuştur. Dönem insanları takılar grubundan olan giysi aplikleri ile giysilerini daha güzel, daha çarpıcı hale getirerek süslemişlerdir.

LİDYA UYGARLIĞI

Lidya uygarlığı M.Ö.6.yy'ın ilk yarısında, Batı Anadolu kültür ve sanatının merkezi olmuştur. Mısır, Helen ve Pers kültürleriyle yakın ilişkiler geliştirmişlerdir. Lidya dönemin zenginliği, "Karun kadar zengin" deyişiyle günümüze ulaşmıştır. Lidyalıların büyük bir bölümü kral mezarlarında gün ışığına çıkartılan altın, gümüş, bronz ve yarı değerli taşlardan çok sayıda kap kakak, litürjik eşya ve takı örnekleri "Karun Hazineleri" adı ile tanınmakta ve Uşak Müzesi'nde sergilenmektedir.

Persler M.Ö. 547 yılında Lidya'yı ele geçirince neredeyse tüm Anadolu Pers egemenliğine girmiştir. Sardes ve Çanakkale Boğazı üzerindeki Lampsakos (Lapseki) Pers işgalindeki Anadolu'nun iki önemli kuyumculuk üretim merkezi olarak en az iki yıl süreyle daha önemini sürdürmüştür. Anadolu'nun Doğu sanatı ve desenleriyle tanıştığı bu dönemde değerli ve yarı değerli taşların kullanımı artmıştır. Bu taşların güzel ve etkileyici görünümünün yanı sıra her taşın kendine özgü bir gücü olduğuna da inanılmıştır. Bu dönem takılarında sıkça kullanılan üçgen ve baklava gibi geometrik şekiller, Perslerin dinsel inancı olan karanlık ve aydınlığın, iyilik ve kötülüğün sürekli çarpışma halinde olduğu Zerdüştlük'teki kutsal üçleme ile bağlantılı olmalıdır(MEGEP, 2006:12) Sfenks, Hippokampos (kanatlı denizati) ve diğer karışık yaratıklar, skarabe, deniz salyangozu gibi figürler ile renkli taşların ve renkli taş taklidi camların takıda yoğun olarak kullanılması tümüyle doğuya özgü bir zevkin Anadolu'daki yansımalarıdır.

Lidya uygarlığında çoğu kez ölü, takılarını ve elbise süslerini kuşanmış şekilde defnedilmiştir. Butler nekropolisteki bir mezar odası içinde bulunan genç bir "geline" ait el sürülmemiş lahit şöyle tarif etmiştir: Buluntuların yerleri ölü'nün altın saç bantları, altın küpeler, boncuklu bir kolye, aslan süslü bir altın yüzük taktığını apliklerle süslü bir kıyafet giydiğini göstermiştir (Cahill, 2010:289).

Fotoğraf 1: Lidya Uygurlığı Giysi Aplikleri, Uşak Arkeoloji Müzesi

BULGULAR VE YORUM

Lidya Uygurlığı Giysi Apliklerindeki Motifler Ve Sembolik Anlamları:

Aplik “herhangi bir obje veya elbiseye tutturulan süsleme ögesidir. Her dönemde görülmekte olup buluntuların çoğu altındandır” (Bingöl, 1999: 35). Altın “ezelden bu yana en değerli metal madde olarak görülmektedir; yumuşatılabilir, cilalanabilir ve parlaktır, ısıya ve asitlere karşı büyük ölçüde dirençlidir ve böylece değişmezlik, sonsuzluk ve mükemmellik sembolüdür. Renginden dolayı güneş ve ateş ile ilişkilendirilir” (Becker, 2000:136)

Aplikler, broşlar ve iğneler, fibulalar ve topuzlu iğneler giysi takıları grubuna girmektedir. Bu takılar giysilerde hem işlevsellik hem de süslemek amacıyla kullanılmışlardır. Dört köşesi delikli ince altın levhacıklar, ya da aplikler, antik giyim kültüründe yaygındır. “Lidyalıların giysileri elbiseye dikilen altın ve gümüş apliklerle süslüdür. Genelde dörtgen biçimli bu aplikler, tüm Doğu kültürlerinde vardır. Giysiden başka çadırları, tenteneleri, kullanım eşyasını süsler. Dörtgen aplikler yanında yuvarlak ve yıldız biçimli olanlar da vardır. Kalıp baskı tekniği ile aynı motiften birçok aplik elde edilmiştir (Meriçboyu, 2001:75)

“Lydia kumaşlarının altın ve gümüş işlemeli olduğunu Herodotos’tan da öğreniyoruz; altın ve gümüş işlemeli yataklar, erguvan kumaşlar ve gömlekler toplattı. (Herodotos I,50). Değerli metal levhadan kesilmiş aplikler, nomadların (göçerlerin) giysi, çadır ve tentelerini süslemiştir. Mezopotamya’nın Güney Rusya Kafkasya’nın nomad özelliğini Anadolu halkları da benimseyerek, giysilerini ve eşyalarını apliklerle süslemişlerdir”(Arslan, 2014:75- 76).Efes Artemis Tapınağı’nda kumaşa dikilen çok sayıda altın aplik bulunmuştur. Sardies nekropolündeki bir kadın mezarından çıkartılan altı adet elbise apliği bu dönemin en gösterişli örnekleridir. Uşak mezarlarında dörtgen biçimli giysi aplikleri bulunmuştur. Mezardan sfenks biçimli giysi aplikleri de çıkmıştır.

“Motifler; toplumların gelenek, görenek, zevk, anlayış ve inançlarının bir ifadesidir”(Şengül, 1990: 1).Türk süslemeleri çok zengindir. Türk süslemelerinin zenginliği motif çeşitlerinin bolluğu ve motiflerin son derece estetik bir yapıya sahip oluşlarından ileri gelmektedir. Türkler bu motifleri kullanarak bazen ileri derecede bir stilizasyona, bazen ise soyutlamaya kadar giden modası geçmeyen ürünler ortaya koymuşlardır. Motiflerle duygu, düşünce ve hayata bakışını, açılarını, ince bir estetik anlayış ile görselleştirmiştir.

Motifler çeşitli şekillerde bir araya gelerek desenleri oluşturmuştur. Desen ve motifler de çeşitli şekillerde ortaya çıkarak gelenekselleşmiştir (Balpınar Acar, 1982, 25).

Fotoğraf 2: 1 Numaralı Giysi Aplığı (Cahill, 2010: 544).

Aplik kare şeklinde ve dört köşesi delikli dir. Geometrik ve hayvansal motifler ile bezenmiştir. Geometrik bezemede kare ve daire; hayvansal bezemede ise kartal ve yabani tavşan motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Apliğin şeklinin kare olması Çoruhlu'ya (2008:142–144) göre, “dörtgen, dünyayı ve yaşanılan yeri temsil etmektedir. Dairelerin aplikte “sonsuzluk ifadesi” (Doğanay, 2009:79) olarak kullanıldığı düşünülmektedir. “Daire başı ve sonunun olmayışıyla tamamlanmışlığın, ebediyet ve kusursuzluğun evrensel bir simgesidir. Eril ve dişil ilkeleri temsil eder” (Wilkinson, 2010:284).

Aplikte yabani tavşan yırtıcı bir kuştan kaçmaktadır. Yırtıcı kuşun kartal olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda kartalla tavşan avının resmedildiği düşünülmektedir. “Kartal Anadolu’da egemenliğin ve gücün sembolü olmuştur. İlk çağlardan beri hayvanlar tanrılarla özdeşleştirilmiş ya da bazı tanrılara önderlik ve eşlik etmişlerdir. Hayvan aynı zamanda doğa güçlerini betimleyen birer sembol durumuna da gelmiştir. Değişik hayvanlardaki değişik özellikler (güç, kuvvet, hızlı koşmak, yırtıcılık, pençeler, uçabilme yüzebilme yeteneği, uzun yaşama vb.) tanrılara, krallara, komutanlara ve büyüklere atfedilmiş böylece ilk semboller oluşmuştur. Bazı hayvanlar iyilik, güç, barış, egemenlik ve bereket sembolü olurken bazı hayvanlar da kötülük, uğursuzluk, savaş, yıkım ve ölüm gibi kötü unsurların sembolü olmuşlardır. Türk sanatında kartal ve avcı kuşlar kutsal olarak kabul edilmiştir” (Alp,2009:51-52). Kartalın “Akıllı, gücü, yüceliği, güzelliği, gençliği vd. özellikleriyle yeniden yaratılış sembolize ettiğine inanılmaktadır” (Güngör, 2014:326). Çoban ise (2001:59) “Kartalın ve diğer avcı kuşların Orta Asya Türk topluluklarında koruyucu ruh ve asalet sembolü olarak kabul edilip, İslâmiyet’ten önceki Türk devletlerinde hükümdarların ve devletin ileri gelenlerinin güç, kuvvet ve kudretinin bir göstergesi” olduğunu ifade etmiştir.

Yabani tavşan “pek çok kültürde doğurganlık sembolüdür. Sonbahar bolluğuyla ilintisi de buradan kaynaklanır” (Wilkinson, 2010:41).

Apliğin bezemesinde kapalı kompozisyon ile tasarım yapılmıştır. Kapalı kompozisyonda konunun en önemli bölümü tasarımın merkezine ya da merkeze yakın bir yere yerleştirilir. Ana motifleri oluşturan öğeler tasarımın sınırlarının dışına taşmaz. Tasarımın sınırları içinde tamamlanır.

İncelen aplikte; dünya, sonsuzluk, tamamlanmışlık, kusursuzluk, eril ve dişil ilkeler, egemenlik, güç, akıl, yücelik, güzellik, gençlik yeniden yaratılış ve doğurganlık gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 3: 2 Numaralı Giysi Apliği (Özgen ve Öztürk, 1996:165).

Aplik baklava motifi şeklindedir. Apliğin giysiye tutturulabilmesi için kenarlarında kırk üç delik vardır. Geometrik, sembolik ve bitkisel motifler ile bezenmiştir. Geometrik bezemede baklava; sembolik bezemede; suyolu ve bitkisel bezemede; nevrüz çiçeği-lotus motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Baklava motifi, Özyay'a (1997: 60) göre, "ana rahmi, bereket sembollerinin ilk örnekleri olarak kabul edilir. Bu bağlamda aplikteki baklava motifinin kadın bereketini ve doğurganlığını ifade ettiği söylenebilir.

Apliğin kenarlarında bordür olarak zarafet ve incelik sembolü olan suyolu motifi kullanılmıştır. Bereketi ve devamlılığı temsil eder. "Şerit bezemeye "bordür (su)" denir. Kenarsuyu, pervaz ve ulama gibi değişik isimler alır. Bordürler hem süsleme, hem de süslenmiş bölümleri birbirinden ayırmak amacıyla kullanılır"(Şengül, 1990: 6). Bu bağlamda suyolu motifinin zarafet incelik, bereket, devamlılık ve de süslenmiş bölümleri birbirinden ayırmak için bordür olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Çizim 1: 2 Numaralı Aplikteki Nevruz Çiçeği-Lotus Motifi

Arıkan ve Kallımcı'ye (2008:40) göre, "lotus-nevrüz çiçeği yeniden doğuş, diriliş ve yaradılış sembolü" dür. Duran'a(1998:135) göre ise, Nevruz Çiçeği "dirilik, tazelik, yenilik, gençlik, hürriyet, saflık, masumluk, şeffaflık, güzellik, bekâret, bereket, zenginlik" ifadesidir.

Apliğin bezemesinde kapalı kompozisyon ile serbest tasarım yapılmıştır. Aplikteki desenin serbest olarak tasarlanmasının "rastlantı ve keyfiliği, eğlenceyi ve özgürlüğü" (www.kirbas.com) ifade ettiği söylenebilir.

İncelen aplikte; kadın bereketi, doğurganlık, bereket, devamlılık, zarafet incelik, yeniden doğuş, diriliş, yaradılış, dirilik, tazelik, yenilik, gençlik, hürriyet, saflık, masumluk, şeffaflık, güzellik, bekâret, bereket, zenginlik, rastlantı ve keyfilik, eğlence ve özgürlük gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 4: 3 Numaralı Giysi Apliği (Özgen ve Öztürk, 1996:167).

Aplik kare şeklinde ve dört köşesi deliklidir. Geometrik motifler ile bezenmiştir. Geometrik motiflerden kare, daire ve sekiz köşeli lotüs motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Kare formlar Çoruhlu 'ya (2008:142–144) göre, “dünyayı ve yaşanılan yeri temsil etmektedir.”

Apliği ortasına konumlandırılan daire motifi ise Pılcı ' ya (2008:9) göre “Yüce Tanrı'yı”, Doğanay'a (2009:79) göre, “sonsuzluk”, Atabek'e (1977:49) göre, “her işin başladığını, yükseldiğini, ufaldığını, yok olduğunu, yeniden doğduğunu ve aynı devreyi yeniden kat ettiğini ifade eder. Doğada görülen devamlı yenilenme ile bağlantılıdır”.

Bu bağlamda aplikteki daire motifinin sonsuzluk, süreklilik, devamlı yenilenmeyi ifade ettiği düşünülmektedir.

Sekiz köşeli lotüs, sekiz uçlu geometri, ve benzeri kompozisyonları Ateş'e (1996:88-90) göre, “insanların çevresiyle birlikte her şeyin yeniden doğumunu simgeler. Sürekli yenilenmenin ölümsüzlüğün sembolüdür”.

Apliğin bezemesinde simetrik kurgular ve bu kurgulardan oluşan motifler mevcuttur. Aplikteki desen birden fazla simetri eksenine dayanan kompozisyon ile oluşturulmuştur.

Doğadaki “üreme-çoğalma, bölünme” (Ateş, 1996:70) mantığının aplikteki desenin simetrik olarak tasarlanmasıyla anlatılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

İncelen aplikte; Yüce Tanrı, sonsuzluk, süreklilik, devamlı yenilenme, ölümsüzlük, üreme-çoğalma, bölünme gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edildiği düşünülmektedir.

Fotoğraf 5: 4 Numaralı Giysi Apliği (Özgen ve Öztürk, 1996:167).

Aplik kare şeklindedir ve dört köşesi deliklidir. Geometrik ve sembolik ve motifler ile bezenmiştir. Geometrik bezemede kare ve daire; sembolik bezemede güneş-ay motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Apliğin formunun kare olmasından dolayı dünyayı ve yaşanılan yeri temsil ettiği düşünülmektedir. (Çoruhlu, 2008:142–144). Daire motiflerinin ise Pılcı 'ya (2008:9) göre “Yüce Tanrı'yi”, Doğanay'a (2009:79) göre, “sonsuzluk”, Atabek'e (1977:49) göre, “her işin başladığını, yükseldiğini, ufaldığını, yok olduğunu, yeniden doğduğunu ve aynı devreyi yeniden kat ettiğini ifade eder. Doğada görülen devamlı yenilenme ile bağlantılıdır”. Bu bağlamda aplikteki daire motifinin sonsuzluk, süreklilik, devamlı yenilenmeyi ifade ettiği düşünülmektedir.

Aplikte dördü olarak ve yönleri sağa sola yukarı ve aşağı sağa ve sola dönük olarak tasarlanan desenin güneş-ay motifiyle oluşturulduğu düşünülmektedir.

Çizim 2: 4 Numaralı Aplikteki Güneş-Ay Motifi

Hazar'a (2006) göre “güneş ve ay motifleri yaşam kaynağını, sonsuz yaşam isteğini simgelemektedirler”. Ögel'e (2001:48) göre ise, “Önasya kültürlerinde güneş dişi, ay da erkektir” “buradan Emel Esin'in “evrenselci dikotomi” dediği iki ilke düşüncesi de gelmektedir. Bilindiği gibi bu düşünceye göre kainatın bütün tezahürleri gök ve yer_sub/v'un (yer-su yeryüzü) temsil ettiği birbirine zıt; fakat birbirini tamamlayan iki evrensel nefesten oluşmaktadır. İki zıt ilkenin bir araya gelişi hayatın özünü oluşturmaktadır; yaşamın kendisini teşkil etmektedir. Bu kainatta üstteki gök parlaktır, altta yağız yer karanlıktır. Güneş tanrısı parlaktır, ay tanrısı karanlıktır, su karanlıktır. Er parlaktır, dişi karanlıktır” (Arıkan, Kallımcı, 2008: 37) .

Aplikteki güneş-ay motiflerinin sonsuz yaşam ve yeryüzünde iki zıt ilkenin bir araya gelerek hayatın özünü oluşturabileceği gibi düşünceleri ifade ettikleri düşünülmektedir.

Apliğin deseni kapalı kompozisyon ile tasarlanmıştır. Geometrik öğelerle simetrik kompozisyon yapıldığı görülmektedir. Kılıçkan'a (2004: 22) göre, “Geometrik öğelerle yapılan bezemelerin temelinde simetrik düzenlemeler egemendir. Simetrik düzenlemeler, insan üzerinde monoton bir etki yaptığı için rahatlatıcı bir yönü bulunmaktadır”, ayrıca aplikteki motiflerin simetrik olarak tasarlanmasıyla “doğadaki üreme-çoğalma, bölünme mantığının aynada yansıyan görüntüler gibi ikili, dördü (veya daha çok) simetriler tekniğiyle anlatılmaya”(Ateş, 1996: 70) çalışıldığı düşünülmektedir.

İncelen aplikte; dünya ve yaşanılan yer, Yüce Tanrı, sonsuzluk, süreklilik, devamlı yenilenme, sonsuz yaşam, sonsuz yaşam isteği ve yeryüzünde iki zıt ilkenin bir araya gelerek hayatın özünü oluşturabileceği, üreme-çoğalma, bölünme gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edildiği düşünülmektedir.

Fotoğraf 6: 5 Numaralı Giysi Apliği (Cahil, 2010:545).

Aplik geometrik ve figürlü motifler ile bezenmiştir. Geometrik bezemede; daire I figürlü bezemede ise koçboynuzu motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. “Aplik haç şeklindedir. Boncuklu telden yapılmış dört yay -spiralden oluşmuştur. Spiraller ve ortadaki çember dış büyük dolgularla birleştirilmiştir” (Cahil, 2010:545). Bir merkezden çıkıp dairesel, sarmal hareketlerle dışa doğru genişleyen spiral (helezon) motifi insanlığın en eski kozmik sembollerindendir.

Daire motifinin ise aplikte “sonsuzluk ” (Doğanay, 2009:79),koçboynuzu motifinin ise “bereket, bolluk, çoğalma, kuvvet, kahramanlık, güç ve erkeklik” (Erbek, 2002:32) sembolü olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Aplik de koçboynuzu ve daire motifleri kullanılarak kapalı kompozisyon ile tasarım yapılmıştır. Kompozisyonun temelini spiral (helezon), kavis ve eğriler oluşturmaktadır. Özkeçeci’ye (2008:13) göre, “Türk süsleme sanatlarının kompozisyonlarında, tabiatta görülen kavis ve eğriler hâkimdir”. Tek eksenli simetrik kompozisyon yapılmıştır. Doğadaki “üreme-çoğalma, bölünme” (Ateş, 1996:70) mantığı desenin simetrik olarak tasarlanmasıyla anlatılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

İncelen aplikte; sonsuzluk, bereket, bolluk, çoğalma, kuvvet, kahramanlık, güç ve erkeklik, üreme-çoğalma, bölünme gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edildiği düşünülmektedir.

Fotoğraf 7: 6 Numaralı Giysi Aplığı (Cahil, 2010:511).

Aplik baklava formu şeklindedir. Geometrik ve bitkisel motifler ile bezenmiştir. Geometrik bezemede daire; bitkisel bezemede ise Nevruz Çiçeği/Özek/Alem/Koçmuyuz motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Çizim 3.’de verilen motif Görgünay Kırzioğlu’na (2001:257) göre, “Özek/Alem/Koçmuyuz yanışı”, Duran’a (1998:125) göre “nevruz çiçeği” Ateş’e (1996: 66) göre ise, “elibeline motifidir”. “Özek/Alem/Koçmuyuz yanışı, bazen bir çiçek gibi, bazen iki tarafı kıvrık koçboynuzu biçiminde, bazen de orta kısmı uzun ve yuvarlak yapılmış, kenarlarının kıvrıklığı ile elibeline kız yanışına benzetilmiş; bu örnekler ile yüzyıllar boyu çeşitli el sanatlarımızda kullanılmıştır”(Görgünay Kırzioğlu, 2001: 257).“Nevruz çiçeği mimaride veya küçük el sanatlarında yalnız başına tek motif veya yan yana tek sıra dizilmiş halde bordur ya da kenarsuyu olarak kullanıldığı gibi bir merkezden dik açılı olarak çıkan üçlü veya dörtlü kombinezonlar şeklinde de işlenmektedir” (Duran, 1998:136).

Çizim 3: Nevruz Çiçeği/Özek/Alem/Koçmuyuz motifi (Kırzioğlu, 2001:258)

Aplikte nevrüz çiçeği motifi dörtlü olarak tasarlanmıştır. “En erken örneklerine, bilinen tarihi ile M.Ö. bin yılda rastladığımız dörtlü Nevruz Çiçeği motiflerinin çoğunlukla dokuma ve özellikle keçe üzerinde işlendiği görülmektedir. Nevruz çiçeği motifinin dörtlü kullanımında sadece sanatkâr ve ya zanaatkârların kendi göz zevklerine mahsus şahsi tasarruflarının etkili olduğunu düşünmek pek tutarlı olmaz. Bu motife yüklenen sembolik güç, tezyinat unsuru olarak seçilmesinde hiç şüphesiz en önemli etkidir. Ancak, motifin dörtlü olarak kullanımında kaynağını Türk kozmolojisinden alan doğu, batı, kuzey ve güneyi temsilen "dört yön"e yüklenen sembolik anlamın etkili olduğu düşünülmektedir. (Duran,1998:136). Elibelinde Motifi, “Kadın, insanlığın ince duyarlı, şefkatli, becerikli yönünü simgelemekte ve kadın doğurganlığı çoğunlukla elibelinde motifiyle temsil edilir. Annelik, doğurganlıkla özdeşleştiği gibi çocukları korumak yaşatmak gibi kutsal uğraşların simgesi olup kadının kendisini bu motifle özdeşleştirmesi doğurganlık, çok çocuk sahibi olmak, evine bereket getirmek gibi düşüncelerin göstergesidir”(Ateş, 1996: 153). Arıkan ve Kallımcı'ye (2008:35) göre, “lotus-nevrüz çiçeği yeniden doğuş, diriliş, yaradılış, sembolü ”dür. Duran'a (1998:135) göre ise, Nevruz Çiçeği “dirilik, tazelik, yenilik, gençlik, hürriyet, saflık, masumluk, şeffaflık, güzellik, bekâret, bereket, zenginlik, gençlik, saflık, masumiyet, temizlik ve genç kızların” ifadesidir.

Tüm bu açıklamalar bağlamında aplikte nevrüz çiçeği motifinin, dört yön, Kadın, insanlığın ince duyarlılığı, şefkatli, becerikli yönünü, kadın doğurganlığı, çok çocuk sahibi olmak, evine bereket getirmek, yeniden doğuş, diriliş ve yaradılış dirilik, tazelik, yenilik, gençlik, hürriyet, saflık, masumluk, şeffaflık, güzellik, bekâret, bereket, zenginlik ifadesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Apliğin bezemesinde simetrik kurgular ve bu kurgulardan oluşan motifler mevcuttur. Aplikteki desen birden fazla simetri eksenine dayanan kompozisyon ile oluşturulmuştur.

Doğadaki “üreme-çoğalma, bölünme” (Ateş, 1996:70) mantığının aplikteki desenin simetrik olarak tasarlanmasıyla anlatılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

Fotoğraf 8:7 Numaralı Giysi Apliği (Özgen ve Öztürk, 1996:208).

Aplik daire şeklindedir ve eşkenar üçgen şeklinde üç deliği vardır. Geometrik, sembolik ve figürlü motifler ile bezenmiştir. Geometrik bezemede; daire sembolik bezemede üç köşeli yıldız, figürlü bezemede ise koçboynuzu motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Apliğin tasarımının temelinde üçgen ve üç rakamları vardır. “Üçgenin gözü temsil ederek; kem gözün kötü etkilerinden koruduğuna inanılan büyüsel anlamı vardır” (Ateş, 2002: 187). Daire motifi ise Pıllıcı 'ya (2008:9) göre “Yüce Tanrı'yı”, Doğanay'a (2009:79) göre, “sonsuzluk”, Atabek'e (1977:49) göre, “her işin başladığını, yükseldiğini, ufaldığını, yok olduğunu, yeniden doğduğunu ve aynı devreyi yeniden kat ettiğini ifade eder. Doğada görülen devamlı yenilenme ile bağlantılıdır”.

Bu bağlamda aplikteki daire motifinin sonsuzluk, süreklilik, devamlı yenilenmeyi ifade ettiği düşünülmektedir. Koçboynuzu motifi ise “bereket, bolluk, çoğalma, kuvvet, kahramanlık, güç

ve erkeklik sembolüdür” (Erbek, 2002:32). Apliğin ortasındaki üç köşeli yıldız motifi ise üç sayısı ile yorumlanacak olursa, Üç sayısı eski toplumlarda gök-yer-yeraltı üçlemesi ile kutsaldır (Atalay, 2009:43).

Apliğin deseni kapalı kompozisyon tasarlanmıştır. Geometrik öğelerle simetrik kompozisyon yapıldığı görülmektedir. Kılıçkan’a (2004:22) göre, “Simetrik düzenlemeler, insan üzerinde monoton bir etki yaptığı için rahatlatıcı bir yönü bulunmaktadır”, ayrıca aplikteki motiflerin simetrik olarak tasarlanmasıyla “doğadaki üreme-çoğalma, bölünme mantığının anlatılmaya”(Ateş, 1996:70) çalışıldığı düşünülmektedir.

İncelen aplikte; kem gözün kötü etkilerinden korunma, Yüce Tanrı, sonsuzluk, devamlı yenilenme, süreklilik, bereket, bolluk, çoğalma, kuvvet, kahramanlık, güç ve erkeklik, gök-yer-yeraltı üçlemesi ve doğadaki üreme-çoğalma, bölünme mantığı gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 9: 8 Numaralı Giysi Apliği (Özgen ve Öztürk, 1996:208).

Aplik daire şeklindedir. Geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Geometrik bezemede; çarkı felek/svastika/gamalı haç, bitkisel bezemede ise üç yapraklı çiçek motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Aplikteki çarkı felek/ svastika/gamalı haç motifi altı kolludur, kolları saat yönünde dönük yödedir ve her bir kolun uç kısmında üç yapraklı çiçek tasarlanmıştır. Dünya altı günde yaratılmıştır. Yaradılışı simgelemek ve tefekkürün işareti olarak motifin altı kollu tasarlandığı düşünülmektedir. Ateş’e (1996:154) göre “3, 7, 9, ..gibi rakamlar kutsal sayılardır. 3 rakamı yer, gök, su” yu temsil eder. Bu bağlamda çiçeklerin yapraklarının yer, gök ve suyu temsil ettiği söylenebilir. “Yaprak: Ruhun ölümsüzlüğünü simgeler. (Gümüştekin, 2011:114).

“Gamalı haç veya svastika tarih öncesi dönemlerden kalma bir semboldür. İsmi, Yunanca gama (Γ)harfine ve haç şekline (+) atfen verilmiştir. Svastika kelimesi Sanskritçe’deki su (iyi) ve asti (olmak) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. “İyi olmak, mutlu ve sağlıklı olmak” anlamlarına gelir. Svastika Hinduizm’e, Budizm’e ve Jainizm’e göre kutsaldır. Kökeni; Mayalar’a, Navarrolar’a ve Sümerler’e, (M.Ö. 4000’li yıllara) uzanır. Svastika, kolları saat yönünde dönük olan şekliyle, başarı ve uğurun yanı sıra hayatın kaynağı olan güneş ışığını simgeler. Anadolu kültüründe ve özellikle dokumalarda çarkıfelek motifi olarak isimlendirilerek kullanılan bir motiftir.” (Gümüştekin, 2011:108). Çark-ı felek, daire şeklinde ve saat yönünde devam eden kıvrımları olan bir motiftir. “Kader çemberi olarak bilinen bu sembol evrenin sonsuzluğunu ve sürekliliğini temsil etmektedir”(Türe, 2004: 56). Çark-ı felek motifi, Türk süsleme sanatlarında güneşi de temsil etmektedir. Svastika (gamalı haç) olarak bilinen motif, Türk kültüründe çark-ı felek olarak tanınmaktadır. Özellikle Anadolu’da çarkıfelek adı ile de kullanıldığı görülmektedir. Alp’e (1998: 173–174) göre, “çark-ı felek olarak adlandırılan motifler bazı araştırmacılar tarafından gamalı haç olarak da ifade edilmektedir. Karakter ve biçim olarak gamalı haçtan oldukça farklılık

gösteren ve M.Ö. 5000 yılına dek inen bu motif özellikle yaşamı anlatmaktadır". İslam sanatında bir daire içine çizilen ve yaprakları bir merkezden çıkıp rüzgârgülü gibi dönen rozet motifi (çark-ı felek) kâinatın sonsuzluğunu ve sürekliliğini ifade etmektedir. Türk kumaşlarında, " XVI. Yüzyılda çark-ı felek adı verilen çark usulü bir işleme örneği" (Sürür, 1976: 47) çok kullanılmıştır. "Dokunmuş kumaşlardaki gamalı haçlı süs motifleri, esas şeklinden değişik birçok şekilde de olabilmektedir. Sonsuzluk anlamını taşımaktadır" (Eberhard, 2000:121).

İncelen aplikte yaradılış, tefekkür, yer gök, su, ruhun ölümsüzlüğü, iyi olmak, mutlu ve sağlıklı olmak, başarı, uğur, hayat kaynağı güneş ışığı, evrenin sonsuzluğu ve sürekliliği gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 10: 9 Numaralı Giysi Apliği (Özgen ve Öztürk, 1996:210).

Aplik kuş formundadır ve giysiye dikilebilmesi için dört deliklidir. "Kuş; mutluluk, keyif ve sevginin sembolüdür. Güç ve kuvveti simgeler. Anadolu'da kurulmuş çeşitli yerleşimlerin, devletin sembolü olmuştur. Kuşlar ayrıca ilahi mesajlara ve uzun bir yaşama işaret eder"(Ortaç, 2010:142). Şapolyo'ya (1965: 81-90) göre, "Kuşların çoğunluğu uğur, haber ve sevinç belirtisidir". Türk sanatında kuş figürleri, iyilik, bereket, güç ve kahramanlık sembolü olarak hemen hemen bütün ürünlerde ve sanat eserlerinde yer almışlardır. "Kuş ruhun simgesidir. Ural – Altay geleneğinde, şamanların elbiselerinde ve Lascuox mağaralarında görülür"(Gümüştekin, 2011:111)

İncelen aplikte mutluluk, keyif, sevgi, güç ve kuvvet, uzun bir yaşam, uğur, haber, sevinç iyilik, bereket, güç, kahramanlık, ruh gibi temaların kuş motifliyle görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı düşünülmektedir.

Fotoğraf 11: 10 Numaralı Giysi Apliği (Özgen ve Öztürk, 1996:210).

Aplik kare şeklindedir. Geometrik ve bitkisel motifler ile bezenmiştir. Geometrik bezemede; daire, bitkisel bezemede ise sekiz yapraklı çiçek motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Aplikte simetrik olarak tasarlanan sekiz yapraklı çiçek motifi sekiz uçlu geometri ile yorumlanacak olursa, sürekli yenilenme ve ölümsüzlüğü ifade ettiği söylenebilir.

“Çiçek, başarının sembolüdür; çoğunlukla bayan güzelliğinin sembolüdür. Güneş ve yağmurla bağlantısı, çiçeği pasif boyun eğmenin ve alçak gönüllüğün sembolü yapar. O aynı zamanda düzeninden dolayı güneşin bir işareti olabilir. Çabucak solduğundan dolayı karasızlığın ve geçiciliğin sembolüdür. Kelebekler gibi çiçekler bazen sembolik olarak ölmüş kişilerin ruhlarıyla ilişkilendirilirler. Renklerine göre yorum yapacak olursak, sarıçiçekler güneşle ilişkilendirilirler. Beyazlar, ölüm ve masumiyetle, maviler ise hayaller ve gizem ile ilişkilendirilirler. Altın rengi çiçekler zaman zaman en yüksek ruhani hayatın sembolü olarak yorumlanırlar”(Becker, 2000:115).“Yıldız benzeri çiçekli motifler, Yunan sanatında ve Sardes ve Gordion'un mimari terrakottalarında ortaktır” (Özgen ve Öztürk, 1996:166).

Aplikteki desen birden fazla simetri eksenine dayanan kompozisyon ile oluşturulmuştur. Doğadaki “üreme-çoğalma, bölünme” (Ateş, 1996:70) mantığının aplikteki desenin simetrik olarak tasarlanmasıyla anlatılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

İncelenen aplikte sürekli yenilenme, ölümsüzlük, başarı, bayan güzelliği, pasiflik, boyun eğmek, alçak gönüllük, güneş, karasızlık, geçicilik, yüksek ruhani hayat, üreme-çoğalma, bölünme gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İncelenen apliklerin kare, baklava, daire ve kuş formlarında olduğu tespit edilmiştir. Apliklerin bezemesinde bitkisel, figürlü, geometrik ve sembolik motiflerin kullanıldığı görülmüştür.

İncelenen apliklerin bezemesinde bitkisel motiflerden; nevrüz çiçeği/özek/alem/koçmuyuz, üç ve sekiz yapraklı çiçek, geometrik motiflerden; kare daire, baklava, sekiz köşeli lotüs, spiral, çarkı felek/ svastika/gamalı haç, sembolik motiflerden; su yolu, güneş-ay, üç köşeli yıldız, figürlü motiflerden; kartal, yabani tavşan, ve koçboynuzu motifinin kullanıldığı görülmüştür.

Apliklerin bezemesinde kapalı kompozisyon ile tasarım yapıldığı tespit edilerek motiflerin düzenlenmesine göre kompozisyon türlerinden ise motiflerin, düzenli, yineleme, ulama, simetri ve serbest olarak düzenlendiği görülmüştür.

Apliklerin bezemesinde; tamamlanmışlık, kusursuzluk, eril ve dişil ilkeler, egemenlik, güç, akıl, yücelik, güzellik, gençlik, yeniden yaratılış, doğurganlık, kadın bereketi, bereket, devamlılık, zarafet, incelik, yeniden doğuş, diriliş, yaradılış, dirilik, tazelik, yenilik, hürriyet, saflık, masumluk, şeffaflık, bekaret, zenginlik, rastlantı, keyfilik, eğlence, özgürlük, Yüce Allah, sonsuzluk, süreklilik, devamlı yenilenme, ölümsüzlük, üreme-çoğalma, bölünme, dünya ve yaşanılan yer, sonsuz yaşam, sonsuz yaşam isteği, yeryüzünde iki zıt ilkenin bir araya gelerek hayatın özünü oluşturabileceği, sürekli dönüş, sonsuz dönüş, yeniden doğum, dört yön, kadının ince duyarlılığı, şefkatli, becerikli yönü, kadın doğurganlığı, çok çocuk sahibi olmak, evine bereket getirmek, kem gözün kötü etkilerinden korunma, bolluk, çoğalma, kuvvet, kahramanlık, güç ve erkeklik, gök-yer-yeraltı üçlemesi, tefekkür, yer gök, su, ruhun ölümsüzlüğü, iyi olmak, mutlu ve sağlıklı olmak, başarı, uğur, hayat kaynağı güneş ışığı, evrenin sonsuzluğu ve sürekliliği, mutluluk, keyif, sevgi, güç ve kuvvet, uzun bir yaşam, haber, sevinç iyilik, kahramanlık, bayan güzelliği, pasiflik, boyun eğmek, alçak gönüllük, güneş, karasızlık, geçicilik ve yüksek ruhani hayat gibi temaların motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edildiği görülmüştür.

Motifler, kullanıldıkları toplumun duygu, düşünce ve hayat görüşlerini ifade etmektedir. Uygarlıkları veya kültürümüzü yansıtan sanat ürünleri araştırılmalı ve bu ürünlerde kullanılan motiflerin anlamları ifade edilerek, tasarımcılara kaynak oluşturulmalı; bu motiflerin özgün tasarımlarla günümüzde de yaşamları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alp, K.Ö. (2009). Orta Asya 'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş, Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Arıkan, M ve Kallımcı, İ.T. (2008).
- Kutsal Kırgız Kalpağı. Türk Çalışmaları Uluslararası Edebiyat, Edebiyat ve Türk veya Türk Tarihi Cilt 3/2 İlkbahar, ss.33-42.
<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi8/ar%C4%B1kanmetin.pdf> Erişim: 27.02.2018.
- Arslan , M. (2014). Antik Anadolu Medeniyeti Frigya (phrygia) Uygarlığı Takıları ve Motiflerinin Tekstil Deseni Olarak Kullanılması.
- Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı, İstanbul.
- Atalay, N,K. (2009). Günlük Hayatımızı Dünyamızı Değiştiren Etkileyen Belirleyen Yön Veren Semboller. Dharma Ansiklopedi Dizisi Cilt 1, İstanbul: Dharma Yayınları.
- Ateş, M. (1996). Mitolojiler Semboller ve Halılar Koçboynuzu- Elibelinde, İstanbul: Net Turistik Yayınları A.Ş.
- Balpınar, A, B. (1982). Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları. İstanbul: Eren Yayınları.
- Becker, U. (2000). The Continuum Encyclopedia Of Symbols. New York- London.
- Bingöl, I. (1999). Antik Takılar. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Cahill, N,D. (2010). Lidyalılar ve Dünyaları. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık ve Sanayi A.Ş. İstanbul: Ofset Yapımevi.
- Çoban, İ. (2015). Türk İkonografisinde Kartal Motifi Ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları. İdil Dergisi, Cilt 4, Sayı 16, ss.57- 80.
<http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1424939972.pdf> Erişim (05.03.2018).
- Duran, R. (1998).Türk Süsleme Sanatlarının Ortak Motifi Nevruz Çiçeği.Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi II, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir,ss. S:125-171
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/406068>. Erişim (27.02.2018).
- Eberhard, W. (200). Çin Simgeleri Sözlüğü. Çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- GörgünayKırzioğlu, N. (2001). Altaylar'dan Tunaboyu'na Türk Dünyası'nda Ortak Yanışlar (Motifler). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2753. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gümüştekin,N.(2011). Anadolu Ve Diğer Kültürlerde İşaret ve Simgelerde Anlam. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 26, Balıkesir, ss. 103-117
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=bb1ee0d7-60b0-49af-92e1-7e9e14802766%40sessionmgr102> erişim 02.03.2018
- Güngör, A. (2014). Kırgızlarda Kartalla Avcılık Geleneği. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 51, Erzurum ss.319-339.
<file:///C:/Users/user655/Downloads/5000015841-5000026712-1-PB.pdf> erişim (17.03.2018).
<http://www.kirbas.com/index.php?id=334> (27.02.2018).
- Megep. (2006). Kuyumculuk Teknolojisi Takının Gelişimi http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/kuyumculuk/moduller/takinin_gelisimi.pdferişim 02.03.2018
- Ortaç, S. (2010). Çankırı Kızılırmak İlçesi Kuzeykişla ve Güneykişla Köyü Kilim Dokumaları. Milli Folklor, Sayı 86,ss.140-148.
<http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/86%20pdf/12.pdf>erişim (20.03.2018).
- Needler, W (1966). Jewelry Of The Ancient Near East- University of Toronto – Royal Ontario Museum Libraries.

Özay, S. (1997).Anadolu Kilimlerinin Tapestry Kategorisindeki Yeri Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.60.

Özgen, İ. ve Öztürk, J.(1996). Heritage Recovered The Lydian Treasure. İstanbul: Ana Basım AŞ. Pılcı, Aliona. (2008). Tarihsel Süreçte Sembolden İkona Logo,MSGÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Tasarım Ana sanat Dalı, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.

Şengül, Z, M. (1990). 100 Türk Motifi. İstanbul: Geçit Kitabevi.

Wilkinson, K. (2008). Semboller ve İşaretler. İngilizce aslından çeviren Seda Toksoy, İstanbul: Alfa Yayınları

TÜRKİYE'Yİ AVRASYA EKSENİNE İTEN TEMEL FAKTÖR: ORTADOĞU JEOPOLİTİĞİNDE ABD POLİTİKALARI (2017-2018)

Prof. Dr. Ömer Göksel İşyar

Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet

2017 yılında Türk dış politikasının Avrasya eksenine doğru yaklaşması daha da belirginleşmiştir. Bu eğilim, 2018 yılında da güçlenerek devam etmektedir. Türk dış politikasını Avrasya eksenine yönlendiren birçok faktör bulunmaktadır. Ancak bu faktörler içinden şüphesiz en belirleyici olanı, ABD'nin genel Ortadoğu politikaları ve spesifik olarak da bilhassa Suriye krizine ilişkin yaklaşımlarıdır. ABD'nin, Ortadoğu'da Türkiye açısından endişe doğuran temel politikaları şu şekilde somutlaştırılabilir:

- Türkiye'nin, genel anlamda Batının, İslam dünyasına yönelik kimlik siyasetine kuşkuyla bakması,
- ABD'nin Fethullah terör örgütünü mensuplarını koruması, barındırması, desteklemesi ve kullanması,
- ABD yönetiminin Barzani'nin 25 Eylül referandumunun üstü örtülü olarak desteklenmesi,
- Trump'ın gelişimi birlikte, ABD'nin, Ortadoğu'da jandarma rolü oynamaktan giderek uzaklaşacağı algısı,
- ABD'nin, Suriye Demokratik Güçleri adı altında PYD-YPG'ye verdiği açık-gizli her türlü yardımlar ve Washington'un, Suriye'de yegâne Kürt aktörü olarak PYD'yi görmesi,
- PYD'nin Fırat'ın doğusundaki varlığının meşrulaştırılması için, Münbiç meselesinin Türkiye ile bir pazarlık kozu haline getirilmesi,
- Kürt koridoru kozunun, Çin'in 'Bir Kuşak Bir Yol projesini' ortadan kesmek için kullanılmak istenmesi,
- Trump'ın Ortadoğu için net bir stratejisinin olmadığı yönündeki kuvvetli düşünceler,
- İsrail'e başkent Kudüs konusunda Washington tarafından verilen açık ve tam destek,
- ABD'nin, Türkiye'den farklı olarak, Suriye'de federasyon planlarına ve Bosna modeline (Suriye'nin Baklanlaştırılması fikrine) yakın olması,
- ABD'nin, Türkiye ile arasında Suriye politikası üzerinden uyumsuzlukları: ABD Esad'ın gitmesini istemek yerine, bu ülkede İran ve Hizbullah (genel olarak Şii) etkisinin kırılmasını arzu etmekte ve bunun için de PYD'yi kullanmaktadır; Türkiye ise, tam tersine, PYD'nin gücünün kırılmasını ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasını savunmaktadır,
- ABD'nin, Ortadoğu planları için Türkiye'deki üs ve kaynaklara çok fazla bağımlı olmak istememesi,
- ABD'nin, Ortadoğu politikaları ve planlarında Türkiye'yi denklem dışına itecek adımlar atmayı tercih etmesi,
- ABD'de yürütülen Sarraf (Zarrab) davasının ve Adana/İstanbul başkonsolosluklarında yaşanan bazı ajanlık faaliyetlerinin, terör örgütü üyesi mensuplarının çalıştırılmasının vs. yarattığı olumsuz etkiler,
- Öte yandan Trump'ın üzerinde ısrarla durduğu 'US-first' yaklaşımının, Batı dünyasında ve doğal olarak da Türkiye'de multivektör bir siyaset anlayışının gereği hakkında düşünce ve refleksleri kuvvetlendirici etkide bulunması.

Burada kısaca özetlemeye çalıştığımız tüm bu olumsuz güdüleyici unsurlar, sonuç olarak, Türk dış politikasında, Rusya ve Çin gibi doğulu büyük aktörlerle ilişkilerin zenginleştirilmesi yönündeki gereksinim ve arayışları her geçen gün artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, ABD, Ortadoğu, PYD, Suriye.

BASIC FACTORS PUSHING TURKEY INTO THE EURASIAN AXIS: THE US POLICIES IN THE MIDDLE EASTERN GEOPOLITICS (2017-2018)

Abstract

In 2017, the convergence of Turkish foreign policy towards the axis of Eurasia became more apparent. This tendency is continuing to strengthen in 2018. There are many factors that influence Turkish foreign policy in the direction of Eurasia. Of course, however, the most decisive factor is the US' general approach to the Middle Eastern affairs and specifically to the Syrian crisis. US' basic policies which causing concern in Turkey on the Middle East issues may be embodied as follows:

- *Turkey's suspicious looking on the Western identity policy formulations towards the Islamic world,*
- *The protection, accommodation, support and use of the Fethullah terrorist organization members by the US authorities,*
- *American support for Barzani's 25 September referendum process,*
- *With the advent of Trump, the perception that the US will gradually move away from the gendarmerie role in the Middle East,*
- *Washington's all kinds of open and secret aids to the PYD-YPG under the name of the Syrian Democratic Forces and acception of the PYD as the only Kurdish actor in Syria,*
- *For legitimizing the PYD's presence in the east of the Euphrates, the Menbiç issue was to become a bargaining subject with Turkey,*
- *The so called Kurdish corridor issue is intended and/or perceived to be used to cut the China's 'One Belt One Road' Project,*
- *Strong thoughts that Trump has no clear strategy for the Middle East,*
- *Clear and full support given to Israel by Washington Administration on the Jerusalem question,*
- *US' support, unlike Turkey, on the federation plans and Bosnian model for Syria (support on the Syrian Balkanization process),*
- *The United States' main discrepancy with Turkey's Syria policy: the United States desires to break the influence of Iran and Hezbollah (generally Shiite) and for this reason to use the PYD in this country, instead of asking for Assad to leave; however Turkey, by contrast, advocates breaking the power of the PYD and Syria's territorial integrity,*
- *The US, for its Middle East plans, does not want to depend too much on the military bases in Turkey,*
- *The United States in its Middle East policies and plans prefers to take steps to push Turkey out of the regional equations,*
- *The Sarraf (Zarrab) case in the United States and some spying activities in the Adana / Istanbul Consulates which host some suspicious officers who are alledged members of some terrorist organizations, etc. create some adverse effects on Turkey,*
- *On the other hand, Trump's 'US-first' approach, on which he stood insisted, has amplifier effects on the need of a multivector political approach and thought in Western world and naturally also in Turkey, etc.*

All of these negative motivational factors that we try to briefly summarize here, as a result, are increasing day by day in the Turkish foreign policy the necessity and search for the enrichment of the relations with the great actors of the East (Eurasia) such as Russia and China.

Keywords: *Turkish foreign policy, USA, Middle East, PYD, Syria.*

GİRİŞ

Türk dış politikasında giderek Atlantik eksenine karşı bir Avrasya eksenine dikotomisi belirlemektedir. Rus stratejist Aleksander Dugin, Ortadoğu bölgesinde jeopolitik olarak yükselen bir «Avrasya Üçgeni» (Türkiye, Rusya ve İran'dan oluşan) kavramından bahsetmektedir. Hatta bu eksene, son zamanlarda Ortadoğu coğrafyası için de adından sıkça söz edilen OBOR (Bir Kuşak Bir Yol) çerçevesinde Çin'i de dâhil etmek düşünülebilir. Amerikalı stratejist Zbigniew Brzezinski ise bu eksenindeki oyuncularla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Avrasya bölgesinde 2 tip oyuncu bulunmaktadır: satranç oyuncuları ve zarla şansına oynayan tavla oyuncuları. Bu bağlamda Brzezinski, Türkiye'yi Avrasya'daki bir "tavla oyuncusuna" benzetmiştir. Bu tipte oyuncuların özelliği ise, gelecek zarlara göre (kısa vadeli) hamleler yapmak olacaktır. Bunların stratejik planlamaları da oldukça zayıftır.

Bu eksene yönelik olarak Türkiye'nin ilgisi, diğer tüm oyuncuların da olduğu gibi giderek artmaktadır. Bu ilgiyi besleyen geri plandaki 2 belirleyici unsur: ABD'nin iticiliği ile Asya/Avrasya'nın çekiciliğidir. Dünya ekonomisinin ağırlığı, malumdur ki, Asya'ya kaymaktadır. Dünya ekonomisi artık neredeyse Asya sayesinde büyümektedir.

Öte yandan dünyanın en önemli enerji kaynakları da Asya'da bulunmaktadır. Türkiye ise malum, enerji bağımlısı bir ülkedir. Türkiye açısından giderek önem kazanan bir olgu da, egemenlik ve toprak bütünlüğü gibi kavramların muhafazası konusudur. Avrasya'daki aktörlerin bu kavramlara çok saygı gösterdikleri görülmektedir. Bu anlamda Avrasya güçlerinin; etnik-bölücü ve yobaz hareketlere karşıtlığı da Türkiye'nin son dönemlerde yaşadığı deneyimler ve içinde bulunduğu şartlar dikkate alındığında, son derece cezbedici görünmektedir. Bunun yanında Avrasya ekseninin bölgedeki sorunlar karşısında verdiği başarılı sınavlar arasında; Barzani'nin, 25 Eylül (2017) bağımsızlık referandumu sırasında/sonrasında düştüğü durum; Suriye'de çatışmasızlık sürecinin önünü açıp, bu durumu ülke genelinde yaygınlaştırmayı amaçlayan Astana-Soçi süreçlerindeki Troika aktiviteleri, sayılmaya değer gözükmektedir.

AVRASYA EKSENİYLE SURİYE KONULU İŞBİRLİĞİ

Türkiye, bilhassa Suriye meselesinde Avrasya eksenine giderek yaklaşmakta ve bölge ülkelerinin işbirliğini savunmaktadır. Bu kapsamda; Afrin'e düzenlenen Zeytin Dalı Harekâtı sürecinde açıkça Rusya ile işbirliği yapılmıştır. PYD-YPG'nin Suriye'nin kuzeyi merkezli olan ve sınırları da aşan teşebbüslerine karşı ise, bilhassa İran'la «ittifak yapılmıştır». Bu durumu, Demokratik Suriye Meclisi (DSM) eşbaşkanı İlham Ehmed (30 Ağustos 2017) bizzat dile getirmiştir.

Suriye krizi bağlamında ABD/Atlantik ekseninin iticiliği son dönemlerde bilhassa bariz hale gelmiştir. Ayrıca 15 Temmuz darbe girişiminin (2016) unutulmaz görüntüleri eşliğinde ABD'nin tutumu dikkate alındığında, bu ülkenin negatif profili iyice yükselmiştir. Yobaz cemaatleri (FETÖ gibi) destekleyip Türkiye'nin üzerine salan bir görüntü veren ABD, her şekilde Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak istemektedir. Dolayısıyla buradan toplumca çıkartılan genel imaj/algı, ABD-Atlantik cephesinin, Türkiye'yi bölmeye, ülkedeki hükümeti de yıkmaya kalkıştığı istikametindedir. Üstelik bu teşebbüsten sonra, Türkiye Ortadoğu'da denklem dışına çıktı zannedilmiş ve ABD (yerli ve uluslararası müttefikleriyle birlikte) tam da o dönemde bölgedeki birçok üssünü kurmuştur.

Türkiye ise darbe teşebbüsünü hızla atlattıktan sonra, bölgedeki denklemde dışlandı zannedilirken, bu sefer de Avrasya eksenine üzerinden oyuna geri dönebilmiştir. Nitekim Türkiye, Suriye'de Astana-İdlib, Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı'na kadar ABD tarafından pasifize olmuş görülüp, denklem dışında kaldı zannedilmişti. ABD planlamaları o sırada neredeyse tamamen bu ön kabul üzerine yapıldı. Nitekim Washington'da 12 Ocak günü (2018) bile, Türkiye dışlanarak, Suriye gündemiyle 5 ülke (ABD, İngiltere, Fransa, S. Arabistan, Ürdün)

gizli bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda Suriye için '**federasyon**' modeli öngören bir '**Anayasa Taslağı**' hazırlanmıştır. Toplantıya Suriye muhalefetinden de (bilhassa Türkiye destekli Suriye muhalefetinden) hiç kimse çağrılmamıştır.

Türkiye ise, bu koşullar karşısında, 20 Ocak günü (2018) Rusya ile anlaşarak Zeytin Dalı Harekâtı'nı başlatmıştır. ABD'nin bütün bu yanlışları ise, Türkiye'yi İran ve Rusya'ya daha fazla itmiştir. Hatta Türkiye, dolaylı olarak sahada Suriye yönetimiyle (istihbarat birimleri üzerinden) bile temas kurmuştur. Bu noktaya işaret eden yetkili ise, bizzat Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın olmuştur.

Suriye krizi bağlamında Atlantik sisteminin Türkiye'ye yönelik en yakıcı ve açık siyaseti, hiç şüphesiz, PKK/PYD'ye verdiği destek olarak gözükmektedir. Sadece 2017 yılı itibarıyla bile, ABD'den örgüte 5.000 Tırlık ve 2.000 uçaklık (C-5 Super Galaxy'ler ve C-17 Globe Master'larla) silah, mühimmat, eğitim desteği ve koruma desteği sağlanmıştır. Bu durum, Amerikan resmî ağızları tarafından da açıkça dile getirilmektedir. ABD askerî-siyasî/diplomatik yetkilileri de, Obama döneminden beri "kara gücümüzdür" şeklinde nitelendirdikleri PYD/YPG'ye yönelik olarak süreklilik arzeden üst düzey ziyaretler tertiplemekte ve onlara her türlü moral desteği vermektedirler. Dahası ABD, Fırat'ın doğusundaki 10 ila 20 üssünde PYD/YPG militanlarını, adeta bir düzenli ordu disiplini içinde eğitmektedir.

ABD, Türkiye'yi rahatsız eden tüm bu faaliyetlerini neye dayandırmaktadır? Temel argümanı şudur: PYD/YPG'nin, IŞİD bahanesine karşı, yeni vekili (**proxy**) olarak görülmesi... İşte sözü edilen terör örgütü ve uzantılarına yönelik olarak kendi kendine gerçekleştirdiği bu öz-meşrulaştırma çabası içinde, ABD, Rakka/Tabka'da PYD/YPG militanlarını; Amude'de ise, sözde subayları yetiştirmektedir. Bu tespit Rus istihbaratı tarafından yapılmıştır. Rusya'nın bu konudaki iddiasına göre: 'Haseke Şeddadi'de IŞİD militanları da eğitimden geçirilip PYD saflarına katılmaya çalışılmaktadır'. Aynı istihbarat kaynaklarının belirttiğine göre, Suriye'nin kuzeyinde ABD'nin, PYD/YPG ile birlikte, 13 büyük üs kurduğu tespit edilmiştir. Olaya sırf bu bağlamda bile Washington yönetiminin gözünden bakılsa da, ABD'nin, bu denli yatırımlar yaptığı bir örgütün heba olmasını istemeyeceği açıktır ve örgütü her hâlûkârda korumak isteyeceği anlaşılmaktadır. Rus uzman Vitaly Naumkin'in de (aynı zamanda Putin'in ABD ile ilişkilerdeki özel temsilcisi) belirttiğine göre, ABD (Türkiye'nin iradesinin tam tersine olacak şekilde) PYD'nin kurduğu kantonları her bakımdan desteklemenin de ötesinde, bunlar arasında bir '**Kantonlar Birliğini**' savunmaktadır. Hatta Amerikan literatüründeki güncel kullanım şekliyle ifade edilirse, bu kantonlar birliğinden kasıt, **Rojava** ve 'sözde' **Kuzey Suriye Cumhuriyeti**'nin birleşimidir.

Olayın özünde, esasında Türkiye ve ABD, Suriye meselesine ve bu meselenin çözümüne güncel anlamda farklı paradigmalardan bakmaktadırlar. ABD, Suriye üzerinde genelde **Bosna Modelini** (bölgenin dış güçlerin nüfuz bölgelerine göre ayrıştırılmasını) savunurken, Türkiye son (yani meşhur bağımsızlık referandumu sonrası gelişmeler çerçevesinde) **Kerkük Modeline** (dış güçlerin işbirliği içinde ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanması) yakın durmuştur.

ABD ve Türkiye'nin PYD ve PKK algıları da, birbirlerine taban tabana zıt görünmektedir. Türkiye, ABD'nin tavrının tam aksine olacak şekilde, PYD-YPG ile PKK'yı aynı/eş değerde görmekte ve büyük bir tehdit algılaması içinde bulunmaktadır. ABD ise; Türkiye'yi bir bakıma ikna edebilmek için, PYD'yi değişik paravanlar, SDG (Suriye Demokratik Güçleri) ve DSM (Demokratik Suriye Meclisi) gibi altında zararsız ve farklı göstermeye çalışmaktadır. Bugünlerde ise, Rakka merkezli olarak bir **Suriye Gelecek Partisi** (SGP) üzerinde çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir.

Güncel Amerikan stratejisine göre, IŞİD örgütü adeta bir buldozer gibi yol açmakta; bu metafor çerçevesinde PYD ve türevleri ise, sanki yolu/otobanı inşa etmektedir.

Anlaşıldığı üzere ABD'nin yeni Suriye planları artık Türkiye'ninkiyle uymamaktadır. Zira ABD artık Esad'ın gitmeyeceğini anlamıştır ve sadece şunu amaçlamaktadır: 'Esad'ın, dolayısıyla İran'ın

(veya Kudüs/Bedir Ordusu'nun vs.) Kuzey Suriye'ye girmesinin önlenmesi... ABD, bir bakıma bölgedeki varlığını meşrulaştırmak için PYD/YPG'ye dayanmaktadır. Hatta bu durumun bir zorunluluk olduğu yansıtılmaya çalışılmaktadır. Ondan dolayı da Amerikan kaynakları son dönemlerde PYD'den bahsederken, "**Kilit Ortak**" kavramını kullanmaktadırlar. O kadar ki, 28 Şubat günü (2018) IŞİD karşıtı uluslararası koalisyonun Amerikalı sözcüsü Albay Ryan Dillon, sosyal medyada rahatlıkla SDG'ye verdikleri el yapımı patlayıcı imal eğitiminin fotoğraflarını paylaşabilmiştir.

Bütün bu olumsuz gelişmeler karşısında, Türkiye'nin dış politikada sergilediği bütün 'denge arayışları' ise, kifayetsiz kalmaktadır. Ankara yönetimi, bölgesel olarak elinden geldiğince, **multivektör** bir politika izlemeye de çalışsa, ABD'yi her şeye rağmen dikkate alsın (*Örneğin, 11 Şubat 2018'teki İ. Kalın – H.R. McMaster görüşmesinde taraflar karşılıklı olarak «uzun vadeli stratejik ortaklık ilişkilerimizi teyit» etmişlerdir*) bile, aynı (dönemin Amerikan Ulusal Güvenlik Danışmanı) McMaster, o sırada İdlib'deki bazı gruplardan dolayı Türkiye'yi «**Terör Destekçisi bir Ülke**» olarak tanımlayabilmiştir. Peki, bu iddiasının/sözünün gerekçesi neydi? 17-18 Eylül 2017 tarihlerinde, Arap güçleri/grupları Cilvegözü'nde büyük-kapsamlı/geniş bir toplantı yapıp, kendi aralarında bir «**Millî Selamet Hükümeti**» ilan ettiler; ardından da 30 Aralık 2017 tarihli Azez toplantısında '**Ceyş El Vatani**'yi kurdular. Bu «Milli Ordu» ise, 1 Ocak 2018'den itibaren faaliyete geçirilmiştir.

ABD ise, buna kendince (PYD ile işbirliği yaparak) «**Kuzey Suriye Ordusu**» girişimi ile karşılık vermiştir. Peki, Türkiye'nin isteği dışında ve aleyhinde olacak şekilde, bu süreç nasıl gelişmiştir? Öncelikle PYD, ABD'nin verdiği destekle Suriye topraklarının %30'unu işgal etmiştir. Ardından ABD, bölgede «**Kuzey Suriye Ordusu**» başlığı altında 100.000 kişilik (daha evvel sırasıyla 50.000 ve 65.000 zikredilse de) bir PYD/YPG ordusu kurmayı planlamaya başlamıştır. Bu iş için de 2018 bütçesinden 400 milyon Dolar (en son haliyle 650 milyon Dolar olmak üzere) tahsis etme kararını vermiştir. ABD'ye göre, Fırat'ın doğusu, artık «**Kuzey Suriye Federasyonu**» ya da duruma göre "**federe devleti**" olarak görülmektedir. Bu proje, Türk kamuoyunda genelde ABD'nin 'yeni koridor planı' ya da «**İkinci İsrail Projesi**» olarak yorumlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ise, bu koşullar altında, giderek daha fazla savunucusu olduğu '**Suriye'nin toprak bütünlüğü tezi**' çerçevesinde bu tür ve her türden **Federasyon** yaklaşımına karşı çıkmaktadır.

Suriye krizi bağlamında Türk-Amerikan ilişkilerinde sorun yaratan bir mesele de, '**Sınır Güvenlik Birliği Girişimi**' olmuştur. Süreç, bu konuda şöyle gelişmiştir: ABD öncülüğündeki IŞİD karşıtı koalisyonun 14 Ocak 2018 tarihli açıklamasına göre, «PYD öncülüğünde 30.000 kişilik bir sınır koruma birliği kurulup; bunun, Türkiye sınırında, Kantonların Irak sınırında ve Fırat Nehri kıyılarında konuşlandırılması kararlaştırılmıştır». PYD'ye bağlı SDG'nin basın sözcüsü Mustafa Ballı ise, bu kararın alındığına dair bilgiyi doğrulamıştır. Uluslararası haber ajanslarının önde gelenlerinden biri olan Reuters da, bu «sınır güvenlik gücünü» doğrulamıştır. Türkiye ise, ABD'nin PYD'ye dayalı olarak böyle bir sınır birliği oluşturma teşebbüsüne tepki olarak hemen Azez'de (Afrin'in komşusu olan ilçede) ÖSO birliklerini her bakımdan savaşa hazırlamaya başlamıştır. ABD ise, bu yöndeki girişimlerinden geri adım atmamıştır. ABD Ordusu, 19 Ocak günü (2018) hemen Türkiye sınırında bulunan **Tel Abyad**'a (Akçakale ilçesinin karşısındır) 1.000 PYD/PKK'lı militanı konuşlandırmıştır. Bunları, Ayn el Arab'ın (Kobani) güneyindeki Ayn İsa'dan getirdiği iddia edilmiştir.

Öte taraftan ABD, hemen **Türkiye sınırı boyunca PKK için birçok gözlem noktası** (Kuneytra, Tel Fender, Carıh, Slip, Han gibi yerler başta olmak üzere) da tesis etmiştir. Bunların her birine ilk etapta 15 terörist yerleştirmiştir. Yerleştirilen militanların sayıları ise, gerektiğinde 100'e kadar takviye edilebilecekti.

Bu gelişme(ler) Türkiye'yi fazlasıyla rahatsız etmiş ve Amerikan maslahatgüzarı hemen, Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'na çağırılmış ve sert biçimde uyarılmıştır.

İTİCİ BİR DİĞER UNSUR: ABD'NİN YENİ ULUSAL GÜVENLİK PARADİGMASI

İlişkilere etki eden diğer bir unsur olarak, 20 Ocak 2018 tarihinde ABD'nin, Trump dönemi için yeni **Ulusal Güvenlik Stratejisi (NSS)** yayınlanmıştır. Bu yeni NSS'in hazırlanmasında birinci dereceden rolü bulunan Savunma Bakanı James Mattis, belgeyle ilgili olarak şu ilk yorumu yapmıştır: "ABD ulusal güvenliği; önceliği, artık terörizme değil, büyük güç rekabetine verecektir. Çin ve Rusya, kendi otoriter modellerine uygun bir dünya yaratmak isteyen **Revizyonist Güçlerdir.**" Buna göre, **ABD artık, algıladığı bu büyük tehditle başa çıkmak için PYD'li planlar yapmaya eskisinden daha da yakın durabilecek ve bunların terörist olmalarıyla ise neredeyse hiç ilgilenmeyecekti.** Yani ABD, bölgesel güç dengesi açısından; Türkiye'nin terörist addettiği PYD/YPG'yle ortaklık kurmayı tercih etmeye devam edeceğini net olarak göstermiş oldu. Bu güvenlik paradigması ise, Türkiye'yi fazlasıyla rahatsız etmiştir. Mattis'e göre bu küresel rakipler ABD tarafından ancak 3 bölgede durdurulabilirdi. Bunların başında da hiç şüphesiz, Ortadoğu geliyordu.

NSS yayınlandıktan sonra meydana gelen İran eksenli gelişmeler ise, bir anlamda yeni paradigmanın ilk testi gibi değerlendirilebilir. ABD unsurları, İran merkezli olarak bölgede yeni karışıklıklar çıkarmak için fitili ateşlemişlerdir. İran'da Aralık 2017'de çıkan karışıklıklarda, ABD'nin parmağının/bölücü tahriklerinin bulunduğu hissedilmiştir. Bu noktada ABD; adeta **Türkiye ile İran'ın arasını açacak** (bunları karşı karşıya getirecek) şekilde; daha evelden beri olmak üzere, Rıza Sarraf (Zarrab) dosyasını kullanmayı da denemiştir. Halkbank genel müdür yardımcısı Hakan Atilla davası için, ABD makamları bu kişi ve bağlantılıları hakkında şöyle demektedirler: «**ABD'nin millî güvenliğine aykırı iş yapan kişi(ler)**»... ABD, bu süreçte, Türkiye üzerinden İran Azerilerini (son olaylarda da denediği üzere) bölücü amaçları için kullanmayı düşünmüştür. Irak işgalinden hemen sonra, 2003'te Kamışlı'daki futbol maçında Kürtlerin tahrik edilmesinde olduğu gibi, Tebriz'deki Azerileri de sloganlar üzerinden kıvama getirmeye çalışmışlardır.

Ayrıca Kudüs'ün, İsrail'in başkenti olarak kabul edilip, büyükelçilerinin bu şehirde görev yapmalarının istenmesi ve bu yönde nihai kararın verilip uygulanması da, Türkiye'yi ABD ve Atlantik ekseninden ötelere itecek bir başka ivme kaynağı olarak da ele alınmaktadır. Nitekim Türkiye ve Yemen bu yöndeki ABD kararına karşı olarak hemen BM'de bir karar tasarısı hazırlamış ve Genel Kurul'da oylamaya sokmuşlardır.

ABD ile ilişkilerde bir başka huzursuzluk verici faktör de, Türk-Rus yakınlaşmasıdır. ABD bu yakınlaşmanın her boyutundan son derece tedirgin olmaktadır. Nitekim bazı Amerikan makamlarından, Ocak 2018'de «**Türk Akımı-2'nin Avrupa ayağına izin verilmeyeceği**» yönlü sert söylemler dile getirilmiştir.

AFRİN VE ÇEVRESİNDEKİ GELİŞMELERİN ROLÜ

Bu konuda da, taraflar arasındaki gerginlik had safhaya ulaşmıştır. ABD makamlarının, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Afrin operasyonu (Zeytin Dalı Harekâtı) devam ederken, PYD'ye «seyyar uçaksavarlar» ve «tünel kazıcılar» vermesine açıkça şahit olunmuştur. ABD'nin verdiği silah ve teçhizat arasında; bilhassa helikopterlere karşı etkin olan ve omuzdan atılan MANPAD'lar dikkat çekici olmuştur. Türkiye bu durumdan had safhada rahatsız olmuştur. O kadar ki, Erdoğan, 16 Ocak günü (2018), «Müttefikimiz [NATO ve ABD'yi kastederek] gibi gözüküp sırtımızdan vurmaya çalışanlar var» suçlamasında bulunmuştur. Üstelik ABD'nin Türkiye'de büyükelçilik yapmış diplomatlarından olan James Jeffrey, «**PYD'ye yardım gönderen uçakların bir kısmı İncirlik üzerinden gidiyor**» şeklinde şok edici bir iddiada bulunmuştur. Bu durumda Türkiye'nin hoşnutsuzluğu iyice artmıştır. Bu hoşnutsuz durum(lar) ise, iki taraflı olarak ilişkilere yansımıştır.

Türkiye'nin, Zeytin Dalı Harekâtı'na başlamasıyla birlikte, ABD-Savunma Bakanı J. Mattis'in ifadesiyle, «**Doğu ve Orta Fırat bölgesinde bulundurduğu 2.000 Amerikan askeri, artık tartışmasız şekilde kalıcı hale getirilmiştir.**» ABD tarafı, değişik kanallardan yaptığı çeşitli açıklamalarla Türkiye'yi Afrin operasyonundan vazgeçirmeye çalışmıştır. Burada kullandığı temel gerekçesi ise, IŞİD'le mücadelede '**koalisyonun konsantrasyonunu bozduğu**' şeklinde olmuştur. ABD, bunun yanında, **PYD'nin, Afrin'e tahkimat yapmasına göz göre göre izin vermiştir.** Operasyon başlatılmadan önce, Afrin'e 100 araçlık, Münbiç'e ise 40 araçlık takviye kuvvetler göndermelerine müsaade etmiştir. Operasyon sırasında TSK tarafından yakalanan PYD/YPG'lilerin üzerinden de 100'er, 150'şer Dolar tutarında paralar çıkmıştır. Bunların (bilhassa da işsiz Arap gençlerinden oluşan) **paralı asker olarak devşirildiği** kuvvetle muhtemeldir. Burada hoşnutsuzluk verici bir başka noktaya daha işaret etmek yerinde olacaktır: PYD'nin devşirdiği '**asker çocuklar meselesi**'... İnsan hakları mevzuunda oldukça hassas söylemlere sahip olan ABD'nin, bunları çoğunlukla normal karşıladığı, savunduğu veya ses çıkarmadığına şahit olunmuştur.

İlişkilerdeki tahribat o denli derinleşmiş ve büyümüştür ki, Cumhurbaşkanlığı sözcüsü İbrahim Kalın bir keresinde, ABD'yi açıkça suçlayıcı boyuttaki şu sözleri sarfetmiştir: "Zeytin Dalı, **ABD'nin destek verdiği terör örgütüne** karşı yapılan bir operasyondur." PYD gerçekten de son 1 yıldır (2017-2018) sınır bölgelerinden Türkiye topraklarına 700'den fazla ölümcül saldırı gerçekleştirmiştir. Fakat bu gerçek karşısında dahi, BBC gibi Batılı büyük yayın kuruluşları, Türkiye'nin operasyonunun amacını salt "Irak ve Suriye'den toprak koparma isteği" olarak yorumlamışlardır.

İLİŞKİLERE ETKİ EDEN MÜNBIÇ PROBLEMİ

Türkiye, ABD tarafından **Münbiç konusunda** da uzun süre (Obama döneminden beri) **oyalanmıştır.** Türkiye bir süre PYD/YPG'li teröristlerin Fırat'ın doğusuna (söz verildiği üzere) sürülmelerini/nakledilmelerini beklemiştir. Bu vaat gerçekleşmediği gibi, tam tersine, bir noktada artık ABD, Münbiç konusunda Türkiye'yi tehdit etmeye başlamıştır. Türkiye tarafı, "Münbiç'in %95'i Araplardan oluşuyor(du); PYD/PKK'nın burada ne işi var" derken, ABD tarafı, sadece iki kelimeyle ifade edilen şu karşılığı vermiştir: "**Military Brinkmanship**". Yani anlamı; ilişkileri askerî olarak uçurumun kenarına kadar tırmandırma ve gerginleştirme... Burada oyun teorisinde sıklıkla atıfta bulunulan '**Tavuk Oyunu**' örneğini çağrıştıran bir görüntü söz konusudur. İlişkilerde böyle bir durum olduğunu, Washington Post yazarı David Ignatius'un verdiği şu haberden anlıyoruz: "Türkiye, harekâtını Münbiç'e genişletmeye kalkarsa, ona **askerî olarak karşılık verilir**"...

Münbiç probleminin iyice kendini gösterdiği safhalarda, ABD tarafı, güya ilişkileri yatıştırmak amacıyla muğlak denilebilecek «**Güvenli Bölge Planı'nı**» gündeme getirmiştir. ABD'nin, bu aşamada ortaya koyduğu bu oyalama planı, ilk olarak ABD Dışişleri eski Bakanı Rex Tillerson tarafından Paris görüşmelerinde (23 Ocak 2018) ortaya konmuştur. Plana göre, Türkiye sınırında 30 km. derinliğinde bir güvenlik koridorunun (güvenli bölgenin) uzanması fikrinden bahsedilmiştir. Fakat bu önerinin içeriği tam olarak belirginleştirilememiştir. Acaba bu da ABD tarafından, Avrasya hattını bir nevi yarma planının parçası mıydı? Zira sözü edilen bu hayali hat muhtemelen Afrin ile Münbiç arasında bir yerlerde oluşturulacaktı. Fırat'ın doğusundaki PYD ise, bu şekilde (Türkiye açısından) meşrulaştırılacaktı. Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, görüşme sırasında, "ABD'ye güven kaybımız var; önce bunu tekrar tesis etmemiz lazım" demiştir. Yani ilişkilerde güven bir kez somut olarak sarsılmıştır. Zaten ABD tarafının bu konudaki falsolu tavırları da problemi daha da kötüleştirmiştir. Örneğin Tillerson Paris'te kendi önerdiği planı, Davos'ta inkâr etmiştir. Dolayısıyla bu tavırlar yüzünden ilişkilerde kaybolan karşılıklı güven bir türlü oluşturulamamıştır. Hâlbuki Çavuşoğlu, Paris'teki ambiyanstan dolayı Amerikan

tarafına teşekkür bile etmişti. Üstelik tam da o sırada ABD Dışişleri Sözcüsü Heather Nauert konuşurken PYD/YPG yerine bilinçli olarak “PKK” kelimesini kullanmış ve elinde olmasına rağmen sözünü değiştirmemiş/geri almamıştır.

Bu gerginliğin ortasında ilişkilerde, iki taraf açısından da (fakat daha ziyade Türkiye'nin nazarında) bir gizli gündem beklentisi hâsıl olmuştur. Artık Türkiye'de ABD ile ilgili şöyle bir kanı hâkimdir: 'ABD'nin attığı her adımın gizli bir gündemi ve yönü vardır'. Böyle bir gizli gündem beklentisi var idiyse de, bu, esasında net olarak Avrasya Eksenini (Rusya-Türkiye-İran ilişkilerini) parçalamak üzerine odaklanmıştı.

ABD'nin, Suriye krizi bağlamında Türkiye'ninkiyle uyuşmayan bir noktası da, ÖSO'yu kötüleme kampanyasıdır. ABD, Zeytin Dalı Harekâtı süresince ÖSO'nun aleyhinde sürekli olarak “Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve Esad'a karşıtı bir örgüttür” propagandası yapmıştır. Hakkında kötüleme kampanyası yapılan bu örgüt, Türkiye'nin temel operasyon ortağı idi. ABD, bu şekilde İran ve Rusya'nın kafasında Türkiye'nin amaçları hakkında kafa karışıklığı yaratarak Avrasya bütünlüğünü parçalama amacı gütmeye çalışmıştır. Fakat bu gayretleri işe yaramamıştır. Nitekim ABD, Rusya'nın bir karşı propagandası ile karşılaşmıştır. Rusya'nın iddiasına göre, **ABD, İdlib'de bazı manipulasyonlara girmiştir**. Bu bağlamda Hmeymim Üssü'ndeki Rus Koordinasyon Merkezi'nin hazırladığı bir rapora göre, ABD, El Tanf (Tenef) üssünde (Irak sınırına yakın Suriye çölündeki ceplerde) eğittiği radikal teröristleri Türkiye ve yeni müttefiklerini (Rusya ve İran) oyalamak ve çamura saptamak gayesiyle İdlib'de (ve diğer yerlerde) El Nusra'nın (Fetih el Şam ve HTŞ-Heyet Tahrir el Şam) yardımına göndermektedir. Devamında şu iddia edilmiştir: “Bunları Rus üslerine saldırtarak, arkasında Türkiye'nin olduğu izlenimi yaratmak”... Bu iddiaları daha önceden dile getirerek, Rusya bir anlamda ABD'nin zararlı propagandasına karşı bir nevi ‘ön almıştır’.

SONUÇ

Türkiye'nin bütün uyarı ve çabalarına karşın, ABD PYD'ye destek vermeye devam etmektedir. US-CENTCOM komutanı Gen. Joseph Votel'in, Zeytin Dalı Harekâtı esnasında, sürekli olarak **Rakka'da moral artırıcı çalışmaları** olmuştur. Bir başka iddia ise, **Amerikan Özel Kuvvetleri'nin zaten 'gönüllü Batılı savaşçılar' namıyla Afrin'de buldukları** istikametindeydi. Bunlar yüksek teknolojili silahlar kullanıyorlar ve yerel militanlara eğitim veriyorlardı. Üstelik ABD, **Şenkal-Sincar'da da PKK'nın tahkimatına** hiç sesini çıkarmıyordu. Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB) kontrolündeki Fişhabur üzerinden PYD'ye verilen yardımlara ses çıkarılmaması da cabasıydı.

IŞİD karşıtı uluslararası koalisyonun komutanı Korg. Paul Funk da, 28 Şubat günü (2018) PYD'yi açıkça öven şu sözleri sarf etmiştir: “**Bu cesur erkek ve kadınlarla büyük bir gurur duyuyorum**”. Bu durum Afganistan savaşı sırasındaki Amerikan Başkanı Ronald Reagan'ın sözlerine çok benziyor. Reagan da Beyaz Saray'da ağırladığı Afgan mücahitleri göstererek basına, “**İşte Afganistan'ın gururlu geleceği**” demişti.

Öte yandan, ilişkilerde yaşanan krize rağmen ABD, Türkiye'ye şu imajı da vermekten geri durmamıştır: ‘**PKK'yı terk etmektense, gerekirse İncirliği terk etmeyi göze alınız**’... Bu imajı yaratarak, esasında Türkiye'nin bu üs konusunda olumsuz bir hamle yapmasından önce, bir hamle yapmak telaşı ile hareket edilmiştir. Hatta Musul'daki Kayyare üssünün bir alternatif olduğu/olarak görülebileceği yönlü açıklamalar da yapılmıştır. En azından alternatifsiz olunmadığı imajı yaratılmaya çalışılmıştır.

ABD'nin Türkiye üzerindeki diğer güncel itkileri arasında, Amerika'nın önde gelen sivil toplum kuruluşlarından biri olan **Freedom House**'un 2018 raporunda yayımladığı Dünya Özgürlükler Raporu'nda Türkiye'nin, tarihinde belki de ilk kez ‘**Özgürlüğün Olmadığı Ülkelerden Biri**’ kategorisinde sayılması uygun görülmüştür. Amerikan Savunma Bakanı James Mattis de Türkiye

ile ilgili olarak Şu cümleyi kullanmıştı: **“Sınırları içinde silahlı ayaklanmanın devam ettiği tek NATO üyesi ülke”...**

Bu arada bazı Amerikalı yetkililerin öz eleştiri yaptıklarına da zaman zaman Şahit olunmaktadır. Bazı Amerikan kaynakları da, krizin (Türkiye'nin, kendilerinden uzaklaŐmasının) temel nedeni olarak Türkiye'de görev yapan kendi (Amerikan) diplomatik personelinin yeteneksizliklerine vurgu yapmışlardır. Hatta emekli NATO komutanı James Stavridis, Francis Ricciardone'nin yeniden Türkiye'ye atanmasını bile tavsiye edebilmiŐtir.

YENİ BİR ESNEK ÇALIŞMA MODELİ: OFİS KAFE*Öğr. Gör. Umut Üzmez**Bülent Ecevit Üniversitesi**Dr. Öğr. Üyesi Nuran Öztürk Başpınar**Anadolu Üniversitesi***Özet**

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak, yaşamın her alanında değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Çalışma yaşamı da bu değişim ve dönüşümden etkilenmektedir. Esnek çalışma iş yaşamında daha fazla yer almakta; bağımsız ve mobil çalışanların sayısı artmaktadır. Çalışma mekânı olan ofisler sabit fiziksel mekânlar, hatta fiziksel mekânlar olmaktan çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi zamandan ve mekândan bağımsız çalışma olanağı sağlamaktadır. Buna bağlı olarak ev büro, mobil büro ve sanal büro gibi yeni büro türlerinin kullanımında artış görülmektedir. Bu ofis türlerine yeni bir tür olarak ofis kafe eklenmiştir. Ofis kafeler özellikle; bağımsız ve mobil çalışanlara hitap etmektedir. Bu ofis türü ne gerçek anlamıyla bir ne kafe, ne de gerçek anlamıyla bir ofistir. Ofis ve kafenin iç içe geçtiği mekanlardır. Kişilerin ister bireysel olarak, isterse benzer veya farklı sektörlerden kişilerle etkileşim içinde çalışıp hem işsel hem de sosyal ihtiyaçlarını giderirken aynı zamanda bir sinerji yarattıkları paylaşımlı çalışma (coworking) mekanlarıdır. Ofis kafeler kullandığınız kadarını ödediğiniz; rahat, ergonomik, konforlu bir çalışma ortamını, ihtiyaç duyulan ofis ekipman ve donanımlarını ve ofis hizmetlerini de sağlamaktadır. Dünya genelinde ofis kafelerin birçok örneği vardır. Yoğunlukla İstanbul'da olmak üzere, Türkiye'de birçok ilde ofis kafe bulunmaktadır. Bunlar arasında yerli veya yabancı bir ofis kafe ağının şubesi şeklinde açılanlar büyük çoğunlukta. Ofis kafe ve coworking kavramları, ilgili literatürde henüz kendine yer bulamamıştır. Bu nedenle, çalışmanın amacı, ofis kafe kavramının ele alınması ve literatüre kazandırılmasıdır. Çalışmada günün ihtiyaçlarına ve esnek çalışma koşullarına uygun bir anlayış geliştiren ofis kafelerin çalışma hayatında daha çok yer alacağı ve yaygınlaşacağı, ayrıca coworking çalışmaya yönelik eğilimin artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Esnek Çalışma, Modern Ofis, Ofis Kafe, Paylaşımlı Çalışma.

A NEW FLEXIBLE WORKING MODEL: OFFICE CAFÉ**Abstract**

Based on the technological developments, there are many changes and transformations in all areas of the life. The working life is also being affected from these changes and transformations. The flexibility has been taken more place in working life; the number of independent and mobile workers is getting increasing. The offices that are accepted as fixed physical working places is getting out of the physical places. Due to the development of information and communication technologies, it is possible to work independently from time and space. Consequently there is an increase in the use of new office types such as home office, mobile office and virtual office. Office café has been added these office types as a new type. Office café, particularly, address to the independent and mobile workers. In real sense, this type of the offices is neither a cafe nor an office. It is a place where the office and the café are intertwined. Here are coworking workspaces where individuals can create synergies at the same time as working individually or interacting with people from similar or different sectors and addressing both business and social needs. You pay as much as you use office café where has provided ergonomic and comfortable working environment, the required office equipment and hardware and office services. There are a lot of samples of the office café in the world wide. There are many office café in many cities in Turkey, especially in İstanbul. Many of these, it is seen as branch of the local or foreign office café company network. Nevertheless, concepts of

office café and coworking have not been mentioned enough in the related literature. For this reason, this study aims to handle the concept of the office café and to contribute to the literature. According to the findings of the research, office cafés will take place more and more in our working life, where are developing an understanding of day-to-day needs and flexible working conditions. Also the trend of coworking will increasingly grow up.

Keywords: Flexible Working, Modern Office, Office Café, Coworking.

GİRİŞ: ÇALIŞMA HAYATINDA DEĞİŞİM

Herakleitos'un yüzyıllar önce söylediği "Değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir." sözü değişime; Xsentius'un "Rüzgârın yönünü değiştiremediğinde, yelkenlerini rüzgâra göre ayarla..." sözü ise değişimi yanımıza almamız ve ayak uydurmamız gerektiğine vurgu yapmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve her alanda yaşanan küresel değişimler her şeyi derinden etkilemiştir. Pek çok şey değişmekte, başka bir biçim almakta veya yeni bir duruma geçmektedir. Çalışma yaşamı da bu değişim ve dönüşümden payını almaktadır. Bu bağlamda özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak; yapılan işler, iş yapma yöntemleri, yöneticilerin yönetim tarzları, işlerin yapıldığı mekânlar da köklü bir biçimde değişmiştir. Böylelikle bugüne kadar devam edegelen birçok olgu değişmiş, dönüşmüş, yeni kavramlar ve tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda esnek çalışma kavramı sıklıkla tartışılmaktadır.

Yapılan eleştirilere rağmen, çalışma hayatının yönü daha fazla esnek çalışma uygulamalarına doğru ilerlemektedir. Esnek çalışmanın son dönemlerde daha fazla önem kazanmasında pek çok faktör etkili olmuştur. Hızla gelişen teknoloji kuşkusuz en başta gelen faktördür (Yaprak ve Helvacıoğlu, 2013: 756). Esnek çalışma iki şekilde tanımlanabilir (Zaim, 1990: 282: 283'den aktaran Noyan, 2007: 32): Geniş anlamda esnek çalışma; çalışma yeri, çalışmanın başlama ve bitiş zamanı, çalışma şartları, çalışma biçimi, çalışma karşılığında işçiye ödenecek ücret gibi çalışma ile ilgili tüm konuların sabit bir kalıba oturtulmadan, çalışan ve işverenin kendi aralarında anlaşarak belirlemesine olanaklı kılan bir çalışmadır. Dar anlamda esnek çalışma ise, çalışma koşullarından sadece "çalışma süresinin" çalışan ve işveren tarafından serbestçe belirlendiği bir çalışmadır.

Esneklik kendini çalışma yerlerinde çokça göstermekte ve hatta çalışma yeri kavramı kendiliğinden anlamsızlaşmaktadır. Büro işleri biçim ve içerik değiştirmeye devam ederken, işyeri kavramı yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanıldığı her yerde işler yapılabilir. Bu bağlamda bürolar da giderek sabit fiziki mekânlar olmaktan çıkmakta; yeni bir büro veya bürosuz faaliyet yürütme anlayışı gelişmektedir. Geleneksel büro faaliyetlerinin yapıldığı, fiziki bir mekâna sahip klasik büroların yerini (Tengilimoğlu ve Tutar, 2009: 51, 55, 57), bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanmak yoluyla belli bir zamana ve mekâna bağlı kalmadan, esnek çalışmayı olanaklı kılan yeni büro türleri almaktadır. Ev büro, mobil büro, sanal büro gibi yeni tür çalışma mekânları çalışma hayatındaki esnekleştirme uygulamalarının tipik örneğini teşkil etmektedir. Bunlara yeni yeni türler de eklenmektedir. Bunlardan biri de diğerlerine göre oldukça yeni olan ofis kafelerdir.

Günümüz çalışma hayatında insanlar çok fazla yer değiştirmekte ve bunu yaparken de zamanı en verimli şekilde kullanmaya çalışmakta, bu durum teknoloji kullanımının da bu yöne kaymasına yol açmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte kişiler hareket halindeyken birbirleri ile iletişim kurmakta, bilgiye erişmekte, e-postalarını kontrol etmekte veya doküman alıp göndermektedir. Böylelikle teknoloji ve mobilite, kişilere istenilen yerden ve her an iş yapabilme fırsatı sunmaktadır. Bu durum yaşam tarzlarının (Adıgüzel vd., 2014: 167) ve iş yapma tarzlarının da değişmesine neden olmaktadır.

Çalışma hayatında esnekliğin giderek yaygınlaşmasında rol oynayan faktörlerden biri de psikolojik faktörlerdir. Üretim sürecinin vazgeçilmez ve en temel unsuru olan insan unsurunun,

ruhsal sağlığı açısından çalışma zamanını ve mekânı seçme özgürlüğü, psikolojik tatmin açısından son derece önemlidir. Hareketliliğe imkân veren bilgi ve iletişim teknolojileri, insanlara istedikleri her yerde çalışabilme özgürlüğü ve dolayısıyla psikolojik tatmin de sağlamış olmaktadır (Tengilimoğlu ve Tutar, 2009: 64, 66). Bu bağlamda esnek çalışmanın bir ihtiyaçtan doğduğu ve bu ihtiyaın kimi zaman işveren tarafından, kimi zaman da çalışanlar tarafından ortaya konduğu söylenebilir (Yaprak ve Helvacioğlu, 2013: 756). Bilgi teknolojisi ve değişim çağında başarıyı hedefleyen işletmelerin önemli faydalar sağlayan yeni çalışma biçimlerini göz ardı etmeleri pek mümkün görünmemektedir. Bu noktada yöneticilerin yönetim anlayışında da bir değişim gerekmekte, gözetim ile yönetimin yerini sonuçlara göre yönetim anlayışı almaktadır (Ölçer, 2004: 162-163). Çalışanların işverenlerinden daha fazla boş zaman talep etmeleri de esnek çalışma biçimlerinin geliştirilmesinde önemli bir etkidir (Yaprak ve Helvacioğlu, 2013: 756). Bu bağlamda esnek çalışma bir kişisel tercih olarak da ortaya çıkabilmektedir. Özellikle genç yaşlardaki çalışanlar için bu durum daha belirgindir.

Gelinen noktada teknolojinin de desteğiyle, iş yaşamında beyaz yaka, mavi yaka, altın yaka vb. kavramlarından sonra mobil yakalı çalışan kavramı doğmuştur. Mobil alışanlar ofiste, evlerinde, müşteri ofislerinde, uçakta, otelde, toplu taşıma araçlarında ve kafelerde çalışabilmektedir. Sabit bir mekâna sahip olmadan ve her anda işlerin yapılması ve böylece çağın en değerli unsurlarından biri olan zamanın verimli kullanılması, iş yaşamında mobil teknoloji uygulamalarının etkin kullanımı ile mümkündür. Mobil alışanlar patron da, çalışan da olabilmektedir. Ayrıca burada herhangi bir sektör veya meslek grubu sınırlandırması getirmekten ziyade, iş hayatında mobilite ile iş görme anlayışına uygun tüm işler bu kapsam içinde değerlendirilebilir (Adıgüzel vd., 2014: 177, 179). Nitekim bağımsız (freelance) ve mobil çalışanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Çalışmanın amacı, gerek dünyada gerek Türkiye’de giderek yaygınlaşan ofis kafe kavramının ele alınması ve literatüre kazandırılmasıdır. Bu yönü çalışmaya özgün değer kazandırmaktadır. Ofis kafe ve bu kavramla yakından ilişkili olan coworking (paylaşımlı çalışma) kavramı, ilgili literatürde henüz kendine yer bulamamıştır. Bu kavramlara ilişkin bilgi kaynağı, gazete haberleri ve ofis kafe hizmeti veren şirketlerin web sayfalarıyla sınırlıdır. Esasen ölkemizde “ofis kafe” deyiimi de bahse konu gazete haberleri (örneğin Doğu, 2012; Mestoğlu, 2012; Baş, 2013; Özbey, 2013; Güler, 2014) ile gündeme gelmiş ve kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Özellikle bağımsız ve mobil çalışanlara hitap eden ofis kafeler, bu çalışmada yeni bir esnek çalışma modeli olarak sunulmaktadır. Ofis kafe, part-time çalışma, evde çalışma (home office), tele çalışma (tele working), ağrı üzerine çalışma (on-call work) gibi bilindik esnek çalışma biçimlerine kıyasla yeni bir modeldir.

OFİS KAFELER

Coworking ve Ofis Kafe Kavramları

Kafe vb. mekânlara gelmek için insanların pek çok sebebi olabilir: Bir şeyler yiyip içmek, arkadaşlarıyla sohbet etmek, dinlenmek, eğlenmek vb. Bir kafeye gidip oturulur ve etraf gözlemlenirse, dizüstü bilgisayarlarında ya da akıllı telefonlarında bir şeylerle uğraşan insanlar, ders çalışan öğrenci grupları, özel görüşmeler yapanlar görülebilmektedir. Kafede oturup, bir şeyler yer ve içerken, bedava internete ve bir masaya sahip olmak ve işlerini buradan yürütmek büyük bir avantajdır. Bağımsız veya mobil çalışan pek çok insan bu imkânlardan yararlanmak için kafeye gitmektedir.

Mekânların böyle amaçlarla kullanımı, paylaşımlı çalışma (coworking) ve paylaşımlı çalışma alanı (coworking space) kavramlarını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle kafeler bu anlamda önemli bir açığı kapatmaktadır. Bu durum iş fikrine dönüşerek, bu amacı taşıyanlara özel, yeni mekânsal tasarımların geliştirilmesinde de etkin bir rol oynamaktadır. Kafe konseptini ofis konseptiyle

birleştiren ofis kafeler, böyle bir mekânsal tasarımın geliştirilmiş ve ticarileşmiş örneğidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ofis ortamından sıyrılarak iş yapmaya imkân vermesine paralel olarak bu tür tasarımlar giderek yaygınlaşmakta ve ofis kafelerin sayısı hızla artmaktadır. Ofis kafede insanlar bir yandan -formal ofis yapısı ve ortamı dışında- çalışırken, diğer bir yandan sosyal bir ortamda bulunma ve bir şeyler yiyip içme şansına sahip olmaktadır. Bu anlamda ofis kafeyi kafeden ayıran temel husus şudur: Kafedeki temel bulunma amacı “çalışma” değilken, ofis kafedeki temel bulunma amacı “çalışma”dır.

İnsanların ofis dışında da işlerini yapabileceği ilkesiyle kurulan ofis kafeler (Baş, 2013), kafelerin renkli, konforlu ve sıcak atmosferiyle, bir ofiste olması gereken ideal çalışma ortamını bir arada sunmaktadır. Kafe rahatlığındaki ofislerdir (Güler, 2014). Ofis kafe ne tam anlamıyla bir ofis, ne de tam anlamıyla bir kafedir. Temel amaç çalışma olduğundan ofis yönü biraz daha ağır bassa da, her ikisinin iç içe geçtiği farklı bir mekândır. Ofis kafenin görünüşü açısından da durum böyledir. Bir ofiste aynı şirketin çalışanları, sabit bir mekânda genellikle bir arada çalışırken; ofis kafede, farklı şirketlerden çalışanlar ve/veya bağımsız çalışanlar, ister bireysel olarak isterlerse birlikte çalışabilmektedir. Daha önemlisi farklı sektörlerden çalışanlar bir araya gelmekte, bir nevi komşuluk kurgusuyla etkileşim içinde olabilmekte, bilgi ve tecrübelerini paylaşabilmekte, işbirliği kurabilmekte, yeni iş fikirleri ve sinerji oluşturabilmektedir. Ofis kafelerde bir arada olma, karşılaşma ve dolayısıyla etkileşimde bulunmak için çok ihtimal vardır: Aynı masada çalışırken, oturma grubunda oturmuş dinlenirken, çayını kahvesini alırken, dışarıya çıkmış hava alırken vb. Üstelik her defasında yeni yeni insanlarla tanışabilmekte, dilerlerse farklı bir ofis kafede çalışabilmektedir. Bu manada ofis kafelerin işbirliğini ve etkileşim içinde çalışmayı teşvik eden mekânlar olduğu söylenebilir.

Türkiye’de Ofis Kafeler

İlk olarak ABD-San Francisco’da başlayan ofis kafe akımı, dünya genelinde ve özellikle büyük şehirlerde yayılmaktadır. Türkiye’de 2010’lu yılların başında İstanbul-Maslak’ta “Urban Station”la başlayan ofis kafe akımı başka örneklerle devam etmektedir (Güler, 2014). Dünya genelindeki yayılma, bu tür mekânların üye olduğu ofis kafe ağlarını ve zincir ofis kafeleri ortaya çıkarmaktadır.

Yoğunlukla İstanbul’da olmak üzere, Türkiye’de birçok ilde ofis kafe bulunmaktadır. Bunlar arasında franchising yoluyla yerli veya yabancı bir ofis kafe ağının şubesi şeklinde açılanlar büyük çoğunluktadır. Bunlardan “eOfis” ve “Workinton” Türkiye’de en fazla şubesi bulunan zincir ofis kafelerdir. “eOfis”, dünya genelinde yayılan bir uluslararası ofis kafe ağının üyesidir. “Workinton” ise “Urban Station”un Türkiye’de açılan şubeleriyle edinilen deneyim sonucu oluşturulmuş, yerel bir zincir ofis kafedir. “eOfis”in İstanbul’da 19, Ankara’da 4, İzmir, Bursa, Konya, Gaziantep, Mersin’de birer olmak üzere 28 şubesi bulunmaktadır. “Workinton”un İstanbul’da 9, Ankara’da 2, İzmir’de 1 ve ayrıca Amerika’da 1 olmak üzere 13 şubesi bulunmaktadır.¹ Bunların dışında 7 şubeli bir zincir ofis kafe olan “Kamara” ile zincir ofis kafelerin dışında, fakat benzer bir konseptle hizmet veren “Workhaus”, “Sofyalı Jurnal”, “Galata Business Center” gibi birçok ofis kafe de bulunmaktadır.

Türkiye’de ofis kafe akımı henüz yeni olmakla birlikte, son dönemde ofis kafe ve ortak çalışma alanlarının sayısında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Ofis kafe müşterileri arasında, bağımsız ve mobil çalışan bireylerin yanında, küçük ve orta büyüklükteki şirketler ve ayrıca kurumsal şirketler de bulunmaktadır. Özellikle kurumsal şirketlerle çalışmak ofis kafeler için bir prestij yarattığından, kendileri ile çalışan kurumsal şirketleri referansları olarak web sayfalarında ilan etmektedirler. Ofis kafeler özellikle hizmet sektörünün yoğun olduğu, merkezi iş alanlarının

¹ eOfis ile ilgili detaylı bilgi için bkz. www.eofis.com.tr Erişim Tarihi: 20.04.2018; Workinton ile ilgili detaylı bilgi için bkz. www.workinton.com Erişim Tarihi: 20.04.2018.

bulunduğu (Maslak, Merter, Taksim, Levent, Kavacık gibi) lokasyonlarda kurulmaktadır. Bu yönü ofis kafelerin cazibesini ve tercih edilirliliğini artırmaktadır.

Ofis Kafelerin Hedef Kitleleri

Ofis kafelerin hedef kitlesinin özellikle 20'li 30'lu yaşlardaki, teknolojiyi iyi kullanan ve birçok araştırmacının üzerinde kafa yorduğu Y kuşağından oluştuğu söylenebilir. Yine Z kuşağının çalışma hayatına katılımıyla, bu alanların Z kuşağı için de cazip bir çalışma mekânı olabileceği düşünülmektedir. Ofis kafeler bilhassa bağımsız ve mobil çalışanlara hitap etmektedir. Ofis kafeler sadece paylaşımlı çalışma alanları sunmayıp, toplantı odası, seminer salonu, hazır ofis ve sanal ofis gibi seçenekler de sunduğundan ve genellikle merkezi iş alanlarında kurulduğundan hedef kitlesi giderek genişlemektedir. Bu bağlamda;

- Evde çalışma ortamı yaratamayan veya bundan verim/çalışma hazzı alamayanlar,
- Formal ofis yapısı ve ortamından sıyrılmak isteyenler,
- Farklı sektörlerden yeni insanlarla etkileşim içinde çalışmak isteyenler,
- Sürekli olarak bir ofise ihtiyaç duymayıp kısa süreliğine bir ofise ihtiyaç duyanlar,
- Fiziki bir ofise ihtiyaç duymayıp, resmi mercilerde iş adresi göstereceği sanal bir ofise ihtiyaç duyanlar,
- İş görüşmeleri, toplantıları ve eğitim, seminer gibi faaliyetler için uygun mekânı olmayan şirketler,
- İş görüşmelerini, toplantılarını, eğitim ve seminerlerini ofis dışındaki mekânlara taşımak isteyen şirketler,
- Yeterli sermayesi olmayan ancak bir iş fikrine sahip olan girişimciler,
- Kurdukları işi geliştirmek isteyen ancak yeni bir ofis açmak için yeterli bütçesi olmayan şirketler,
- Tez, makale vb. çalışma yapan öğrenci ve akademisyenler de ofis kafelerin hedef kitlesi arasında bulunmaktadır. Ofis kafelerin hedef kitlesi bireyler ve küçük şirketlerle sınırlı olmayıp, kurumsal şirketler de ofis kafelerin hedef kitlesidir.

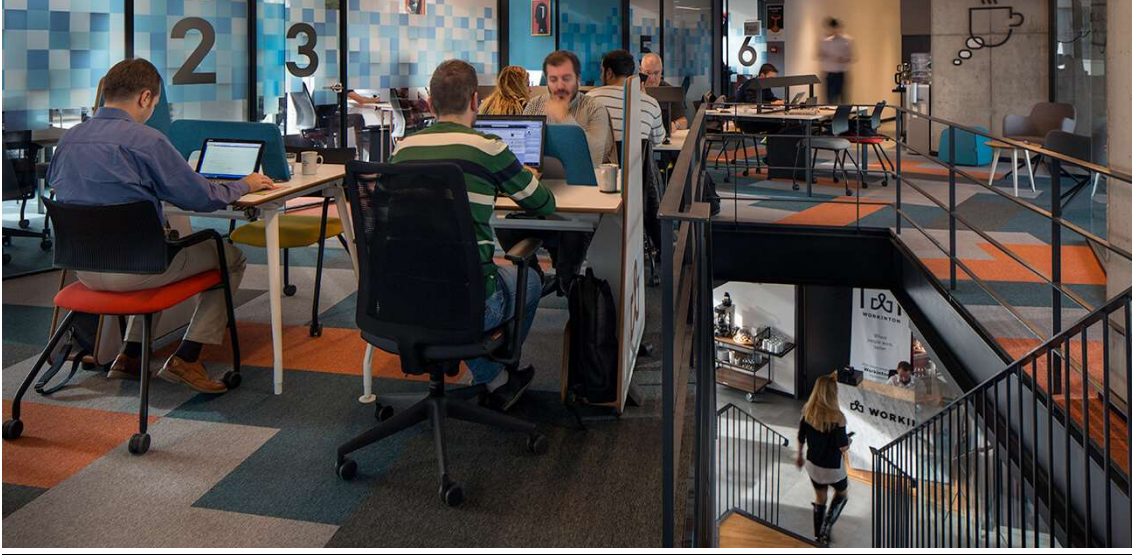
Ofis Kafelerde Sunulan Hizmetler

Aşağıda Türkiye'de ofis kafelerde sunulan –standart denebilecek- hizmetlere yer verilecektir. Kaldı ki yurtdışındaki örneklerinde de benzer hizmetler verilmektedir. Ofis kafeler “ihtiyacın kadar kullan, kullandığın kadar öde” prensibi ve “istediği mekânda çalışma özgürlüğü” anlayışıyla hizmet vermektedir. Yukarıda da değinildiği gibi, ofis kafeler sadece paylaşımlı çalışma alanlarının bulunduğu mekânlar olmayıp, bunun çok ötesindedir. Toplantı odası, seminer salonu, hazır ofis ve sanal ofis gibi seçenekler de sunulmaktadır. Bu açıdan ofis kafeler farklı ihtiyaçlara cevap verebilecek esnek bir yapıda kurgulanmaktadır.

Ofis kafelerdeki paylaşımlı çalışma alanlarında, gelenler istedikleri masayı seçip, laptopunu, tabletini vb. açıp hemen çalışmaya başlayabilmektedir. Burada bireysel masa tercih edilebileceği gibi, etkileşim halinde çalışmak isteyenler çoklu masaları tercih edebilirler. Gelmeden önce çalışmak istediği masa için rezervasyon yapma imkânı da sağlanabilmektedir. Çalışmaya ara vermek isteyenler, yine bu alandaki dinlenme alanlarında dinlenebilirler. Tabii dileyenler burada da çalışabilirler. Ofis kafede paylaşımlı çalışma alanı iç mekânla sınırlı değildir. Bazı ofis kafeler bahçe veya teras gibi mekânları da bu şekilde değerlendirebilmektedir. Paylaşımlı çalışma alanı için genel olarak saatlik, günlük, haftalık, aylık veya daha uzun süreli paketler sunulmaktadır. Satın alınan paketlerin ofis kafenin diğer lokasyonlarında veya üyesi olduğu ağdaki ofis kafelerde kullanılabilmesi de mekân esnekliği sağlamaktadır. Süre uzadıkça fiyat daha ekonomik olmaktadır. Bir ay ve üzerindeki paketlerde sabit masa seçilebilmektedir. Yüksek hızda internet ve coffee-break de fiyatın içinde olmaktadır. Coffee-break self-servis mantığıyla işlemektedir ve coffee-break kapsamında çay, kahve, su ve atıştırmalık yiyecekler

sunulmaktadır. Bazı ofis kafelerde fiyatın içinde veya ekstra olarak bu hizmet daha geniş bir kapsama sunulabilmektedir. Ofis kafeler, ofis ekipman ve donanımlarını da sağlamakta; tarayıcı, faks, fotokopi, çıktı alma ve kilitli dolap imkanı bulunmaktadır. Bunların fiyatlandırması ofis kafeden ofis kafeye farklılık göstermekte; ücretsiz kullandırma, belli sınırlar içinde ücretsiz kullandırma, kullandığın kadar ödeme, bir ay ve uzun süreli paketlerde fiyata dâhil gibi seçenekler sunulmaktadır. Bunlara ek olarak ofis kafelerde, telefon görüşmelerinin yapılabileceği özel alanlar da bulunmaktadır. Paylaşımli çalışma alanına ilişkin verilen bilgilerin ve mekânın zihinde canlandırılması açısından aşağıda Resim 1 verilmiştir.

Resim 1: Paylaşımli Çalışma Alanı Örneği

Kaynak: www.workinton.com Erişim Tarihi: 20.04.2018.

Ofis kafelerdeki bir diğer çalışma mekânı, toplantı odası ve seminer salonlarıdır. Genellikle ofis kafeler farklı türlerdeki (iş görüşmesi, iş toplantısı, kurul toplantısı, işe alım mülakatı vb.) toplantılar için farklı büyüklükte, farklı düzende (U düzeni, dikdörtgen düzen, kare düzen vb.) ve farklı kapasitelerde birçok toplantı odası seçeneği sunmaktadır. Ayrıca eğitim ve seminerler için farklı büyüklük ve kapasitelerde salonlar da bulunmaktadır. Ofis kafe kullanıcısı birey ve şirketler bu alanları kullandığı gibi, toplantı ve eğitimlerini ofis dışı ortamlara ve farklı mekânlara taşımak isteyen şirketler de bu alanları tercih etmekte ve ihtiyacı olan gün ve saat aralığı için toplantı odası veya seminer salonunu kiralayabilmektedir. Ofis kafelerin merkezi iş alanlarında bulunması, ulaşım kolaylığı ve profesyonel, esnek seçenekler sunması tercih sebebidir. Bu alanlarda ekran, projeksiyon, video konferans, yazı tahtası, flipchart, ses sistemi gibi toplantı ve sunum teknolojileri bulunmakta; toplantı için gelenler karşılanmakta ve yönlendirilmektedir. Yine toplantı boyunca gerekli ikramlar da sağlanmaktadır.

Ofis kafeler, fiziki anlamda bir ofise ihtiyaç duymayan şirketler için ve genellikle bir ay ve üzeri sürelerde sanal ofis seçeneği sunmaktadır. Sanal ofis seçeneğini kullanan şirketler paylaşımli çalışma alanlarındaki imkânlarla ek olarak, ofis kafeyi resmi iş adresi olarak gösterebilmektedir. Gelen postaları, kargoları, faksları vb. alınmakta, muhafaza edilmekte ve şirkete iletilmektedir. Gelen misafirleri karşılanmakta, yönlendirilmekte, beklemesi gerekiyorsa ağırlanmaktadır. Şirketin talebi halinde şirkete özel bir telefon numarası tahsis edilmekte, şirket adı ile telefonlar cevaplanmakta, aktarılmakta ve gerektiğinde mesaj alınmaktadır. Telefon cevaplama Türkçe dışında dil seçeneği sunan ofis kafeler de mevcuttur. Bu anlamda ofis kafeler temel sekreterlik hizmetlerini de sağlamaktadır. Sanal ofis kullanıcısı şirket, ihtiyaç duyduğu zaman aynı veya farklı lokasyonlarda paylaşımli çalışma alanlarını, toplantı odalarını, seminer salonlarını belli sınırlar dâhilinde ücretsiz ve/veya indirimli olarak kullanabilmektedir.

Ofis kafeler, fiziki bir ofise ihtiyaç duyan şirketler için ise hazır ofis seçeneğini sunmaktadır. Hazır ofis ihtiyaca göre farklı büyüklükte ve kapasitede (örneğin 2 kişilik, 4 kişilik gibi) olabilmektedir. Hazır ofis masa, sandalye, oturma grubu gibi mobilyası ve teknik altyapısı ile kullanıma hazır ve şirkete özel ofislerdir. Hazır ofis bir ay ve daha fazla bir süre için kiralanmaktadır. Hazır ofis kiralayan şirket, merkezi bir iş alanında kurulum maliyetini düşünmeden bir ofis oluşturmuş ve kira dışında diğer işletim giderlerinden de sıyrılmış olur. Bir diğer avantaj ise, fiziki bir ofise ihtiyaç duyduğu süre kadar kiralayıp, bu süre sonunda –adeta otelden ayrılır gibi- özel eşyalarını alarak ayrılabilir. Sanal ofis kapsamında sağlanan tüm hizmetler hazır ofis için de geçerlidir. Hazır ofis mevcut şirketlere hitap ettiği gibi, yeni kurulacak bir şirket için de ideal bir seçimdir. Ofis kafeler iş fikrini hayata geçirme ve şirket kurma noktasında danışmanlık desteği verebilmekte ve bu amaçla kendi bünyelerinde girişimcilik merkezleri kurmaktadır. Ayrıca hukuk, mali müşavirlik, web tasarım gibi çeşitli alanlarda danışmanlık hizmetleri de verebilmektedir. Ofis kafeler üyelerini buluşturduğu dijital platformlar ve iletişim ağları oluşturmakta, böylece üyelerine birbirini tanıma, iletişime geçme, işbirliği geliştirme fırsatı sunmakta ve iş çevresini geliştirmektedir.

Ofis kafelerin çalışma gün ve saatleri genellikle hafta içidir ve mesai saatlerine benzerdir. Bununla birlikte mesai saatlerine kıyasla daha erken saatlerde kapılarını açan ve daha geç saatlere kadar açık kalan, ayrıca hafta sonu da hizmet veren ofis kafeler bulunmaktadır. Toplantı odası ve seminer salonu için rezervasyon yapılarak bu saatlerin dışında da kullanım sağlanabilmektedir. Hazır ofisler için 7/24 hizmet veren ofis kafeler de bulunmaktadır.

Ofis kafeleri farklı ve tercih edilir bir çalışma mekânı yapan unsurlardan biri de tasarımıdır. Sıcak renklerin ve farklı renk kombinasyonlarının kullanımı, farklı tasarımlarda şık oturma grupları, tablo, saat, salon bitkisi, masa lambası gibi dekoratif malzemeler motive eden ve mekâna canlılık katan unsurlardan bazılarıdır. Hatta çalışmaktan sıkılanların dışarıda gezinmesi için bisiklet sağlayan ofis kafeler bile bulunmaktadır. Ayrıca çalışma konforu açısından ergonomik çalışma masası ve koltuğu seçimine, aydınlatmaya, iklimlendirmeye, ses yalıtımına özel önem verilmektedir. Burada çalışanlar, ofiste ihtiyaç duyabileceği donanım, ekipman ve hizmetlere erişerek işlerini yaparken, kafe rahatlığını ve keyfini yaşama, çevredekilerle etkileşim kurma ve sosyalleşme imkânlarına sahip olmaktadır. Her şeyden önemlisi ofis kafeler, insanlara şehrin farklı lokasyonlarında farklı çalışma ortamları sunarak dilediği yerde çalışma özgürlüğü sağlamaktadır.

SONUÇ

Ofis kafe ve bu kavramla yakından ilişkili olan paylaşımlı çalışma (coworking) kavramları, ilgili literatürde henüz kendine yer bulamamıştır. Bu kavramlara ilişkin bilgi kaynağı, gazete haberleri ve ofis kafe hizmeti veren şirketlerin web sayfalarıyla sınırlıdır. Bu çalışmada, gerek dünyada gerek Türkiye’de hızla yaygınlaşan ofis kafe kavramının ele alınması ve literatüre kazandırılması amaçlanmıştır. Özellikle bağımsız ve mobil çalışanlara hitap eden ofis kafeler, bu çalışmada yeni bir esnek çalışma modeli olarak ele alınmıştır. Bilindiği gibi esnek çalışma, çalışma yaşamında giderek daha fazla yer almakta ve çeşitlenmektedir. Geline nokta, zamandan ve mekândan bağımsız olarak, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak bulunan her ortamdan ve istenildiği zaman işler yapılabilen ve esnek çalışma biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bağımsız ve mobil çalışanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Part-time çalışma, evde çalışma (home office), tele çalışma (tele working), çağrı üzerine çalışma (on-call work) gibi bilindik uygulamalara kıyasla ofis kafeler yeni ve farklı bir esnek çalışma modelidir.

Ofis kafeler ne tam anlamıyla bir kafe, ne de tam anlamıyla bir ofistir. İkisinin içiçe geçtiği farklı ve yeni bir konsepttir. Ofis kafeler, insanlara şehrin farklı lokasyonlarında birbirinden farklı çalışma ortamları sunarak çalışma mekânı özgürlüğü sağlamaktadır. Ofis kafe, evde, ofiste,

kafede veya başka mekânlarda oturup çalışmaktan farklı bir çalışma ortamı sağlamaktadır. Burada çalışanlar bir yandan ihtiyaç duyabileceği ofis donanım, ekipman ve hizmetlerine erişerek işlerini yaparken, bir yandan kafe rahatlığını ve keyfini yaşamakta ve diğer bir yandan çevredekilerle iletişim kurma ve sosyalleşme imkânlarına sahip olmaktadır. Burada kişiler ister bireysel olarak, isterse benzer veya farklı sektörlerden yeni yeni kişilerle etkileşim içinde çalışabilirler. Böylece hem işsel hem de sosyal ihtiyaçlarını giderirken aynı zamanda bir sinerji ve işbirliği de yaratabilirler. Ofis kafeler sinerji ve işbirliğini özellikle önemsemekte ve bu kapsamda üyelerini buluşturduğu dijital platform ve iletişim ağları oluşturmaktadır.

Ofis kafeler gerek dünyada gerek Türkiye’de özellikle büyük şehirlerde hizmet sektörünün yoğun olduğu, ulaşım kolaylığı ve çeşitliliği olan merkezi iş alanlarında açılmaktadır. Yoğunlukla İstanbul’da olmak üzere, Türkiye’de birçok ilde ofis kafe bulunmakta ve ofis kafe sayısı hızla artmaktadır. Bunlar arasında yerli veya yabancı bir ofis kafe ağının şubesi şeklinde açılan zincir ofis kafeler büyük çoğunlukta.

Temel çalışma prensibi “ihtiyacın kadar kullan, kullandığın kadar öde”dir. Ofis kafeler, gelenlerin istedikleri masayı seçip, laptopunu, tabletini vb. açıp hemen çalışmaya başlayabildikleri bireysel veya çoklu masalardan oluşan, dinlenme alanı ve coffee-break alanını da içeren paylaşımlı çalışma alanları olduğu gibi; toplantı odası, seminer salonu, sanal ofis ve hazır ofis gibi seçenekleri de sunmaktadır. Bu açıdan ofis kafeler farklı ihtiyaçlara cevap verebilecek esnek bir yapıda kurgulanmaktadır.

Bağımsız ve mobil çalışan bireylerin yanında, küçük ve orta büyüklükteki şirketler ve ayrıca kurumsal şirketler de ofis kafeleri tercih etmektedir. Özellikle kurumsal şirketlerin toplantı, eğitim vb. faaliyetlerini bu mekânlara taşıma eğilimi artmaktadır. Ofis kafeler, fiziki bir ofis ihtiyaç duymayan şirketlere, resmi iş adresi gösterebilme, telefonlarının şirket adıyla cevaplanması ve aktarılması, gelen misafirlerinin karşılanması ve yönlendirilmesi gibi hizmetleri de içeren sanal ofis seçeneği sunmaktadır. Fiziki bir ofise ihtiyaç duyan şirketlere ise mobilyaları ve teknik altyapısı ile kullanıma hazır ve şirkete özel hazır ofis seçeneği de sunmaktadır. Bu seçenekler mevcut şirketlere hitap ettiği gibi, yeni kurulacak şirketler için de ideal bir seçimdir. Ofis kafelerde iş fikrini uygulamaya geçirmeye ve şirket kurmaya yönelik danışmanlık ve eğitim destekleri de verilmektedir.

Çalışma sonucunda günün ihtiyaçlarına ve esnek çalışma koşullarına uygun bir anlayış geliştiren ve sürekli bir gelişim içinde olan ofis kafelerin çalışma hayatında daha çok yer alacağı ve yaygınlaşacağı; başka girişimcilerin de ofis kafelere yatırım yapacağı; ofis kafelerin giderek 7/24 çalışmaya fırsat verecek esnekliğe ulaşacağı; ofis kafelerde sunulan hizmetlere yenilerinin ekleneceği sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak ofis kafelerin, sosyal bilimlerin farklı alanlarında yürütülecek ve anket, gözlem, mülakat gibi yöntemlerle yapılabilecek saha araştırmaları için bir laboratuvar niteliği taşıdığına da dikkat çekilmelidir.

KAYNAKÇA:

Adıgüzel, O., Batur, H. Z. Ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014/1(19), 165-182.

Baş, H. (2013), “Mobil çalışmayı iş fikrine çevirdi”, <http://www.milliyet.com.tr/mobil-calismayi-is-fikrine-cevirdi/ekonomi/detay/1782525/default.htm>, Erişim Tarihi:14.03.2018.

Doğu, N. (2012).“Çalışana her yer ofis!”,

http://www.radikal.com.tr/ekonomi/calisana_her_yer_ofis-1103954, Erişim Tarihi: 14.03.2018.

eOfis ile ilgili detaylı bilgi için bkz. <http://www.eofis.com.tr/> Erişim Tarihi: 20.04.2018.

- Güler, E. (2014). "Ofis Kafe Açmak Kazandırıyor". <http://www.myfikirler.org/ofis-kafe-acmak-kazandiriyor.html>. Erişim Tarihi: 14.03.2018.
- Mesutoğlu, N. (2012). "Ofis mi, Kafe mi?", <http://cadde.milliyet.com.tr/2012/10/10/HaberDetay/1609238/ofis-mi-kafe-mi->, Erişim Tarihi: 14.03.2018.
- Noyan, M.A. (2007). Türkiye'de Çalışma Hayatında Esneklik Politikasının Çalışma Süreleri Açısından Değerlendirilmesi. Basılmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ölçer, F. (2004). Telework: 21. Yüzyılın Yeni Çalışma Biçimi. Öneri Dergisi. 6(22), 145-165.
- Özbey, S. (2013). "İşi bil işe gitme", <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/23363062.asp>, Erişim Tarihi: 14.03.2018.
- Tengilimoğlu, D. Ve Tutar, H. (2009). Çağdaş Büro Yönetimi -Büro Yönetiminde Güncel Konular ve Yaklaşımlar-. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Üzmez, U. (2014). Yeni Bir Modern Büro Türü Olarak Ofis Kafe: Urban Station Örneği. 13. Ulusal Büro Yönetim ve Sekreterlik Kongresi Basılmamış Tebliğ, 23-25 Ekim 2014, Denizli.
- Workinton ile ilgili detaylı bilgi için bkz. <https://www.workinton.com/> Erişim Tarihi: 20.04.2018.
- Yaprak, Ş. Ve Helvacıoğlu, E.T. (2013). Alternatif Bir Çalışma Şekli Olarak Esnek Çalışma Uygulamaları ve Etkileri. The Journal of Academic Social Science Studies, 6(8), 755-768.

HASTANE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİNİ KULLANAN SAĞLIK KURUMLARINDA PERSONEL MEMNUNİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN SEM (PLS) YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ KÜTAHYA ÖRNEĞİ

Hasbiye Dizman

Dumlupınar Üniversitesi-Gediz MYO

Özet

Hastane yönetim bilgi sistemi (HYBS), sağlık kuruluşlarında görevlerin teknik, idari, finansal ve tıbbi olarak ayrıştırılmasını sağlayarak bilgisayar, yazılım programları ve internet teknolojisinin birlikte kullanılmasıyla hizmet verilmesini sağlayan bir sistemdir denilebilir. Bu sistem sağlık hizmet kalitesi, işin yapılma süresi, daha sağlıklı sonuçlar alma gibi farklı konularda kolaylıklar sağlamakla birlikte personelin de etkinliği ve verimliliğini doğrudan etkileyebilecektir.

Bu çalışmada HBYS kullanan personel için personel memnuniyetinde etkisi olan faktörleri belirledik. Bunlar; Motivasyon ve tatmin, Eğitim, İletişim ve veri paylaşma, verimlilik ve tasarruftur. Belirlediğimiz faktörlerin personel memnuniyetini artırmada ne kadar etkili olacağını anlamak adına yüz yüze anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Toplanan bu veriler kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi (Smart PLS) yaklaşımı kullanılarak test edilmiştir.

Ölçeğin güvenilirliğini ve iç tutarlılığını ölçmek için Cronbach alfa kullanılmıştır. Cronbach alfa değerleri personel memnuniyeti için 0,852 ile eğitim için 0,956 arasında değiştiği için iç tutarlılık derecesini göstermektedir. Yakınsak geçerliliği ölçmek için Bileşik Güvenilirlik (CR. Composite Reliability) ve Ortalama Varyans (AVE, Average Variance Extracted) testleri yapılmıştır. Her bir yapı için Cronbach alfa değeri 0.70'e eşit veya daha fazla olması durumunda ölçeğin güvenilirliği genel olarak kabul edilir. CR değeri 0.898 ile 0.963 arasındadır. Ancak AVE'nin yakınsak geçerliliğinin sağlanması için 0.50 değerini aşması gerektiğini önerilmektedir. Ave değeri 0,689 ile 0,817 arasında çıkmıştır. Bu sonuçlar ölçeğin güvenilirliğini ve iç tutarlılığını ortaya koymuştur.

Bu çalışma t-testi, faktör ve regresyon analizlerinden oluşmaktadır. Bulgular personel memnuniyetini belirlemek için Motivasyon ve tatmin, İletişim ve veri paylaşma, verimlilik ve tasarruf, eğitim gibi faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: HYBS, HYBS Modülleri, Personel Memnuniyetini Etkileyen Faktörler

THE EVALUATION OF THE FACTORS AFFECTING STAFF SATISFACTION IN HEALTH INSTITUTIONS USING HOSPITAL MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS BY PLS METHOD KÜTAHYA EXAMPLE

Abstract

The hospital management information system (HMIS) is a system that enables services to be provided by using computers, software programs and internet technology by providing technical, administrative, financial and medical separation of the tasks in health institutions. This system can directly affect the efficiency and productivity of the staff, as well as providing facilities for different issues such as quality of health service, duration of work and getting healthier results.

In this study, we identified the factors that have an effect on the staff satisfaction for the personnel who use the hospital management information system (HMIS). These; Motivation and satisfaction, Education, Communication and data sharing, efficiency and saving. In order to understand how effective the factors that we have determined will be in increasing the satisfaction of the staff, a questionnaire survey method is used. These collected data were tested using the partial least squares structural equation modeling (Smart PLS) approach.

Cronbach alpha was used to measure the reliability and internal consistency of the scale. Cronbach alfa values show the degree of internal consistency as it varies between 0,852 for staff satisfaction and 0,956 for training. Composite Reliability (CR) and Average Variance Extracted (AVE) tests were conducted to measure convergent validity. If the Cronbach alpha value for each structure is equal to or greater than 0.70, the reliability of the scale is generally accepted. CR value is between 0.898 and 0.963. However, it is recommended that the AVE should exceed 0.50 to ensure convergent validity. The value of Ave was between 0,689 and 0,817. These results revealed the reliability and internal consistency of the scale.

This study consists of t-test, factor and regression analysis. Findings show that factors such as motivation and satisfaction, communication and data sharing, productivity and saving, education are influential in determining employee satisfaction.

Keywords: Hospital Management Information Systems (HMIS), Hospital Management Information Systems Modules, Factors Affecting Employee Satisfaction

GİRİŞ

Bilişim teknolojilerindeki yaşanan hızlı gelişmelerden sağlık sektörü de doğrudan etkilenmiş bulunmaktadır.

Kurumlar, kişiler hayatın her evresinde farklı konularda bilgiye ihtiyaç duyarlar. Bilgi sağlamak için yapılan düzenli çalışmalara bilişim sistemleri denir. Bu konu da bilgisayarların hâkimiyeti altındadır. Karar destek sistemleri de bilişim sistemlerinin bir alt grubudur (Sütçü, 1995, s. 6).

Karar Destek sistemi, karmaşık işletme problemlerini çözümlmek için, insan zekâsı, bilgi teknolojisi ve yazılımın etkileşim içinde olacak şekilde bütünleştirildiği bir sistemdir (Şahin, 2007, s. 311).

Pazarlama, tedarik zinciri yönetimi, lojistik, finansman-yatırım kararları, operasyon yönetimi, güvenlik, orman yönetimi, askeri uygulamalar, ulaştırma, bankacılık, sigorta, personel yönetimi, yol güvenliği, adli tıp, ulaştırma sistemleri ve sağlık gibi pek çok alanlarda KDS uygulamalarına rastlamak mümkündür (Gökçen, (Ed) vd., 2010, s:10).

Hastane Yönetim Bilgi Sistemi (HYBS): HYBS, sağlık kuruluşlarının mali, idari ve tıbbi anlamdaki işlemlerin bilgisayar üzerinde yapılabilmesine izin veren yazılım programlarına ve donanıma verilen genel addır.

HYBS'nin kullanılmasıyla; hastaları karşılama, kayıt, kabul, muayene, tetkik, tedavi, randevu, sevk, reçete, yatış, ameliyat, taburcu olma işlemleriyle birlikte idari ve mali hizmetlerinin elektronik ortamda yürütülmesi sağlamak, hizmetlerin standartlara uygun kayıt altına alınması, hizmet ve malzeme kayıtlarının ilgili Sosyal Güvenlik Kurumlarına bildirilmesi, ücretli hasta ise şahısa, sigorta kuruluşlarına faturalandırılması, kaydedilen verilerin gizlilik ve güvenlik politikaları çerçevesinde elektronik ortamda iletimi ve paylaşımı sağlar (http://www.sbsgm.saglik.gov.tr/ TR,1724/ hastane-bilgi-yonetim-sistemi-alim-kilavuzu.html s:76, 19.03.2018).

Bu araştırma HYBS'lerini kullanan Sağlık Kurumlarında personel memnuniyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla SEM (pls) yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Etkileyen faktörler olarak; Motivasyon ve tatmin, İletişim ve veri paylaşma, verimlilik ve tasarruf ve eğitim gibi faktörlerin üzerinde durulmuştur.

LİTERATÜR

HYBS'lerinin literatür taraması yapıldığında kökeninin karar destek sistemlerine dayandığı söyleyebiliriz.

Karar Destek Sistemi, Carnegie ve Massachusetts Teknoloji Enstitülerinin 1950 ve 1960'lı yıllarda örgütsel karar alma üzerine yaptığı çalışmaları, kullanıcı ara yüzü bilgisayar sistemleri üzerine yaptıkları teknik çalışmalara dayanmaktadır (Gökşen ve Kılıç, 2011, s.85-86).

1950'lerin ortalarından beri sağlık bakım alanında geliştirilen KDS'ler Klinik Karar Destek Sistemleri (KKDS) olarak adlandırılmıştır. KKDS; hastaya özgü klinik verilerin analiz edilerek elde edilen yeni bilginin hasta bakımına uygulanmasına yardım eder (<http://www.turkmia.org/kongre2012/cd/pdf-format/64-74.pdf> - E:06.01.2018 Koç vd - Klinik Karar Destek Sistemleri Kullanımına Yönelik Bir Araştırma: Acıbadem Hastanesi Örneği Khoong C.M.Desion support systems. 1995).

1960'lı yılların sonlarında geliştirilen ilk Hastane Bilgi Sistemi; finansal ihtiyaçlar ve maliyet, istatistikler, faturalama amacıyla kullanılmıştır.

1963 yılında Kaiser Permanente ve Wisconsin hastanelerinde hasta kayıtlarının tutulması ve ücret ve yatak kapasitelerinin hesaplanması için otomasyon sistemleri kullanılmıştır (Editör, Yılmaz, 2013:10-11).

1960'lı yıllarda, Engelbart ve arkadaşları NLS adında sistem geliştirmişlerdir. Bu sistem elektronik belgelerin depolanması, çıkarılması ve dijital kütüphanelerin yaratılmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca NLS yazılımıyla görüntülü telekonferansın olması sağlanmıştır (<http://dssresources.com/history/dsshistory.html/by.D.J.Power>, 06.07.2017).

1968 yılında Massachusetts Hastanesi ile Boston Havaalanı arasında kurulan video bağlantısı sayesinde havaalanında sürekli hekim bulunması ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. 1968 yılında INTERACT programıyla Vermont Üniversitesi kırsal alanlarda tele tıp kullanılarak uzman doktorlardan konsültasyon ve eğitim sağlandı. 1970 ve 1980'lerde, uydu iletişim tekniklerinin de gelişmesiyle de beraber, uzak mesafelerde bulunan kliniklerle bağlantıların kurulabilmesi için birçok proje başlatılmıştır (Işık ve Güler, 2010, s: 2).

Türkiye –Ankara da Yüksek İhtisas Hastanesi Kalp Ve Damar Cerrahisi kliniğinde HYBS öncüsü sayılan çalışmalar 1985 yılında Hasta veri Tabanı uygulaması ile başlamıştır. Bu sayede çok sayıda veri giriş formu ve ayrıntılı veriyi işleyebilme, girilmiş veriler üzerinden kullanıcı tarafından sorulama, raporlama ve istatistik değerlendirme imkânı veren özelliklere sahiptir (Yücebaş, Can:2006 s:16).

Türk sağlık bilşimi alanında ilk çalışmalar, SSK hastanelerinde eczane bilgi sistemleri modülü uygulamaları ve sigortalılardan kesilen bilgisayar katkı payları ile başlatılmıştır.

Sağlık Bakanlığı ise 1991 yılında Dünya Bankası işbirliği ile başlatılan Birinci ve 1995 yılında başlatılan ikinci Sağlık Projeleri kapsamındaki Sağlık Enformasyon Sistemleri Projesi ile Hastane Yönetim Bilgi Sistemleri çalışmalarını başlatmıştır (Ak, 2009, s.338).

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Enstrüman ve Veri Toplama

Bu anket, veri toplama aracı olarak kullanan nicel kesitsel bir çalışmadır. Anket soruları konunun literatür taranarak HYBS'nin kullanım amaçları doğrultusunda alanında uzman iki kişinin görüşü alınarak hazırlanmıştır. Soruların dağıtım işlemi Kamu hastaneler birliklerinde ve özel hastanelerde gerçekleştirilmiştir. Araştırma dönemi, Mart 2017 başlayıp 15 Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleşti. Finalde toplam 140 yanıt alındı.

Değerlendirme Ölçekleri (temelde 4 ana başlıkta)

Bu çalışmada ilgili yapılar, önceki araştırmalardan elde edilen doğrulanmış maddeler kullanılarak hayata geçirildi. (Eğitim, İletişim ve veri paylaşımı, Motivasyon ve Tatmin, Verimlilik ve Tasarruf başlıkları toplamda 23 soru).

Eğitim

1. Tıbbi araştırmalarda eğitim desteği sağlar.
2. Modüllerin kullanım kılavuzları olduğu için eğitimi kolaydır.
3. Modüller için personele eğitim ve bilgilendirilme çalışmaları yürütülür.

- 4.Sağlık çalışanları için personele oryantasyon eğitimleri verilir.
5. HBYS Modülleri İş akışını hızlandırdığı için hizmet kalitesini artırır.
- 6.HBYS Modülleri bilgi ve belge işlemlerini karşıladığı için hizmet kalitesini artırır.
- 7.Sistem düzenli olarak güncellendiği ve geliştirildiği için beklentilere cevap verme kaliteyi artırır.
- 8.Hastanın tedavisiyle ilgili klinik kararlarda destek sağlar.

İletişim ve Veri Paylaşımı

- 1.Hastane içinde uygun veri alışverişini sağlar.
- 2.Hastane dışıyla (SGK, BAĞ-KUR, Sağlık Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Özel sigorta şirketleri gibi) güvenilir bilgi alışverişi sağlar.
- 3.Hekimler ve sağlık hizmeti sunucuları arasında iletişim sağlar.
4. Hizmet malzemelerinin geri ödeme sürecinde veri sağlar.

Motivasyon ve Tatmin

- 1.Modüller sayesinde işimi kendim den emin olarak yapıyorum.
2. Kendimi kurumun değerli bir üyesi olarak görüyorum.
- 3.Kurumda kendimi güvende hissediyorum.
- 4.Yeni uygulamalarda amirlerim tarafından bilgilendiriliyorum.
- 5.Talep tahminleri yapmada destek sağlar.
- 6.Programlama desteği sağlar.
- 7.Yönetime bilgi desteği sağlar.

Verimlilik ve Tasarruf

- 1.HYBS modüllerini kullanmak İnsan gücünden tasarruf sağlar.
- 2.HYBS modüllerini kullanmak Zamandan tasarruf sağlar.
- 3.HYBS modüllerini kullanmak maliyetlerde tasarruf sağlar.
- 4.Stratejik ve operasyonel kararlar için destek sağlar.

Bütün maddeler, "Kesinlikle katılmıyorum" dan "Kesinlikle Katılıyorum" a kadar değişen, beş puanlık Likert tipi bir ölçek kullanılarak ölçülmüştür.

Çalışmanın Hipotezleri

HYBS modül ve alt bileşenlerini kullanan sağlık kuruluşlarında personel memnuniyetini etkileyen faktörlerin; eğitim, iletişim ve veri paylaşma, motivasyon ve tatmin, verimlilik ve tasarruf gibi ana başlıkların olduğunu düşündük. Çalışmamızda bu faktörleri alt bileşenleriyle birlikte değerlendirerek hipotezlerimizi geliştirdik.

Hipotezler:

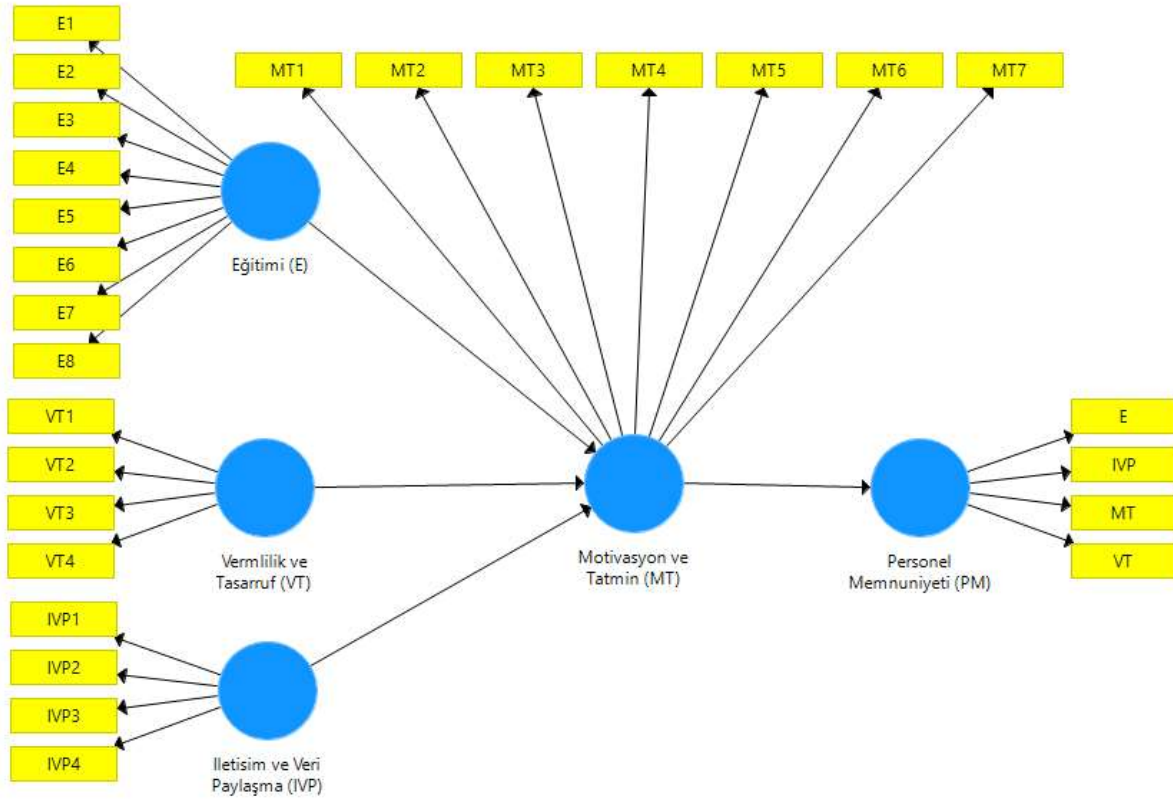
- H1: HYBS'leri kullanım eğitimleri, motivasyon ve tatmin ile pozitif yönde ilişkilidir.
- H2: HYBS'leri kullanımında iletişim ve veri paylaşımı, motivasyon ve tatmin ile pozitif yönde ilişkilidir.
- H3: HYBS'leri kullanımında motivasyon ve tatmin personel memnuniyeti ile pozitif yönde ilişkilidir.
- H4: HYBS'leri kullanımında verimlilik ve tasarruf, motivasyon ve tatmin ile pozitif yönde ilişkilidir.

Katılımcı Profili

Tablo 1. Sağlık Çalışanlarının Demografik Bilgileri

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cmltv Percent
CİNSİYET	Bay	75	53,6	53,6	53,6
	Bayan	65	46,4	46,4	100,0
YAŞ	20 ve Altı	5	3,6	3,6	3,6
	21-30	65	46,4	46,4	50,0
	31-40	50	35,7	35,7	85,7
	41-50	15	10,7	10,7	96,4
	51 ve üzeri	5	3,6	3,6	100,0
MESLEK BİLGİSİ	Eczacı	35	25,0	25,0	25,0
	Ebe/Hemşire	30	21,4	21,4	46,4
	Sağlık Memuru	25	17,9	17,9	64,3
	Sağlık Teknisyeni	10	7,1	7,1	71,4
	Tıbbi Sekreter	20	14,3	14,3	85,7
	Memur	10	7,1	7,1	92,9
	Diğer Sağlık Çalışanı	10	7,1	7,1	100,0
İSTİHDAM	Memur	120	85,7	85,7	85,7
	Sözleşmeli	15	10,7	10,7	96,4
	Şirket Elemanı	5	3,6	3,6	100,0
EĞİTİM	Lise	45	32,1	32,1	32,1
	Ön Lisans	65	46,4	46,4	78,6
	Lisans	30	21,4	21,4	100,0
EĞİTİM ALDINIZ MI	Hayır	20	14,3	14,3	14,3
	Evet	120	85,7	85,7	100,0
ÇALIŞMA SÜRESİ	1 yıldan az	20	14,3	14,3	14,3
	1-3	10	7,1	7,1	21,4
	4-6	5	3,6	3,6	25,0
	7-9	30	21,4	21,4	46,4
	10 yıl ve üzeri	75	53,6	53,6	100,0

Tablo 2. Kavramsal Model

VERİ ANALİZİ VE SONUÇLARI

Bu çalışma, Kısmi En Küçük Kare (PLS) ile Yapısal Eşitlik Modellemesi (SEM) yaklaşımını bir analiz yöntemi olarak kullanmaktadır.

Kısmi En Küçük Kare (PLS) çeşitli değişkenler arasındaki ilişkilerin en iyi şekilde belirlenmesini sağlayan bir yöntemdir (www.muhandisbeyinler.net/en-kucuk-kareler-yontemi-nedir/).

Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) bilimsel araştırmalardaki hipotezleri test etmek için, değişkenler arasındaki ilişkileri analiz eden istatistiksel bir yöntemdir (Hoyle,1995, s.1).

Yapısal eşitlik modelleri gözlenen değişkenler ve örtük değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin ve korelasyon ilişkilerinin bir arada bulunduğu modellerin test edilmesi için kullanılan istatistiksel bir teknik olup bağımlılık ilişkilerini tahmin etmek için, varyans, kovaryans analizleri, faktör analizi ve çoklu regresyon gibi analizlerin birleşmesiyle meydana gelen çok değişkenli bir yöntemdir.

Yapısal eşitlik modellemesi özellikle psikoloji, pazarlama vb. bilimlerde değişkenler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesinde ve modellerin testinde kullanılmaktadır (Tüfekçi ve Tüfekçi, 2006).

Bu çalışmada Smart PLS 3.00 kullanılarak iki aşamalı bir metodolojiye göre veri analizi yapılmıştır.

İlk adım ölçüm modelini kullanarak yapıların içerik, yakınsak ve ayırt edici geçerliliğini sınamak. İkinci adım yapısal modeli ve hipotezleri test etmek.

Ölçüm Modeli

Ölçeğin güvenilirliğini ve iç tutarlılığını ölçmek için kullanılan yaygın bir yöntem olan Cronbach alfa kullanılmıştır. Cronbach alfa değerleri 0,852 (Personel Memnuniyeti) ile 0, 956 (Eğitim) arasında değiştiği için iç tutarlılık derecesini göstermektedir.

Yakınsak geçerliliği ölçmek için Bileşik Güvenilirlik (CR. Composite Reliability) ve Ortalama Varyans (AVE, Average Variance Extracted) testleri yapılmıştır.

Çalışma modeli içerisindeki yapılar için CR ve AVE değerleri, kabul edilebilir seviyelerin üstündedir.

(Hair ve ark.; 2012:420) her bir yapı için Cronbach alfa değeri 0.70'e eşit veya daha fazla olması durumunda ölçeğin güvenilirliğinin genel olarak kabul edildiğini ileri sürdü.

Fornell ve Larcker (1981:2), her bir yapı için CR değerinin 0.70'i geçmesi gerektiğini, ancak AVE'nin yakınsak geçerliliğinin sağlanması için 0.50 değerini aşması gerektiğini önermektedir.

Tablo 1. Güvenilirlik Ve Yakınsak Geçerlilik Testleri Sonuçları

Faktörler	Madde	Composite Reliability ^a (birleşik güvenilirlik)	AverageVarianceExtracted ^b (ortalama varyans)	Cronbach's Alpha
Eğitim (E)	8	0,963	0,765	0,956
İletişim ve Veri Paylaşma (IVP)	4	0,921	0,745	0,887
Motivasyon ve Tatmin (MT)	7	0,957	0,764	0,948
Personel Memnuniyeti (PM)	4	0,898	0,689	0,852
Verimlilik Ve Tasarruf (VT)	4	0,947	0,817	0,924

^aComposite reliability (CR)=(square of the summation of the factor loadings)/{(square of the summation of the factor loadings)+(square of the summation of the error variances)}.

^bAverage variance extracted (AVE)=(summation of the square of the factor loadings)/{(summation of the square of the factor loadings)+(summation of the error variances)}.

Yapısal Model

Endojen gizli yapının R2 değerleri de PLS algoritması prosedürü kullanılarak elde edilmiştir. R kareleri (R²) dışsal değişkenler tarafından açıklanan varyans miktarını belirtir (Barclay ve diğerleri, 1995:2).

Endojen gizli yapı olarak, Motivasyon ve tatmin için R2 değeri 0.571 ki bu oldukça yüksektir. Personel memnuniyeti için R2 = 0,763 'de etki boyutu gösteriyor. Bu etki oranları da oldukça yüksektir.

Eğitim bilgisi, Verimlilik ve tasarruf bilgisi, İletişim ve veri paylaşma bilgisi, Motivasyon ve Tatmin bilgisi değişkenleri birlikte %50 Personel memnuniyeti algısı varyansını açıkladı. Çoklu regresyon modeli R2'ye bağlıdır ve R2 değeri 0.02 ile 0.12 arasında ise model zayıf, 0.13 ve 0.25 orta ve 0.26 ve üstü iyi olur (Gaur ve Gaur, 2006:114).

Tablo 4'te gösterilen çalışma modeli sonuçlarına göre 4 hipotez istatistiksel olarak anlamlıydı.

Bütün hipotezlerimiz kabul olmuştur. Kabul sonuçlarımız;

H3 hipotezimiz üç yıldızla desteklenmiş, (çok çok iyi seviye)

H1 hipotezimiz iki yıldızla desteklenmiş, (çok iyi seviyesi)

H2 ve H4 hipotezlerimizde bir yıldızla desteklenmiştir. (iyi seviyesi)

Tablo 4. Hipotez Test Sonuçları

Hip.	Yol İlişkileri	Sample Mean M	Standard Deviation STDEV	T value	P value	Karar
H1	Eğitim(E)-> Motivasyon ve Tatmin (MT)	0,302	0,117	2,470	0,014	Kabul **
H2	İletişim ve Veri Paylaşma (IVP)-> Motivasyon ve Tatmin (MT)	0,299	0,162	1,909	0,056	Kabul*
H3	Motivasyon ve Tatmin (MT)-> Personel memnuniyeti (PM)	0,877	0,012	72,304	0,000	Kabul***
H4	Verimlilik ve tasarruf (VT)-> Motivasyon ve Tatmin (MT)	0,257	0,155	1,670	0,095	Kabul *

^a t-values for two-tailed test:

* 1.65 (sig. level 10%).

** 1.96 (sig. level=5%).

*** t-value 2.58 (sig. level = 1%) (Hair et al., 2011).

Notes:***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1

GoF (küresel doğrulama) ölçütleri, PLS modelini küresel olarak doğrulamak için temel değerler olarak öne sürülmüştür (Tenenhaus ve diğerleri, 2005; Wetzels ve ark., 2009). Araştırma modeli, 0.69 'lük bir GoF değerini elde etti ve bu, 0.36'lık kesme değerinden daha büyük ve yeterli bir GoF olarak değerlendirildi. Bu sonuçlar, bu modelin iyi performans gösterdiğini göstermektedir (bkz. Tablo 3).

Tablo 3. Küresel Doğrulama (GoF)

Ölçek	Endojen Gizli Yapı	Sonuç
R2	Motivasyon ve Tatmin(MT)	0,571
	Personel Memnuniyeti(PM)	0,763
GoF		0,694

Note.GoF=V Average Commuality x Average R2. (GoF small'ın kesme değeri = 0.1, GoF medium = 0.25 ve GoF large = 0.36)

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Çalışmamızda, HYBS'lerini kullanan sağlık personelinin memnuniyetini etkileyen faktörlerin önemli olduğu düşünüldü. Bu sebeple yapısal eşitlik modeliyle test edildi. Analiz sonucunda Faktörler, Motivasyon ve tatmin, Eğitim, İletişim ve veri paylaşma, verimlilik ve tasarruftur gibi başlıklarla ifade edildi. Aşağıdaki gibi hipotezler geliştirildi.

H1: HYBS'leri kullanım eğitimleri, motivasyon ve tatmin ile pozitif yönde ilişkilidir.

H2: HYBS'leri kullanımında iletişim ve veri paylaşımı, motivasyon ve tatmin ile pozitif yönde ilişkilidir.

H3: HYBS'leri kullanımında motivasyon ve tatmin personel memnuniyeti ile pozitif yönde ilişkilidir.

H4: HYBS'leri kullanımında verimlilik ve tasarruf, motivasyon ve tatmin ile pozitif yönde ilişkilidir. Yapılan analiz sonucunda tüm hipotezler "*kabul*" edilmiştir.

Çalışmada, Türkiye de 2003 yılından beri aşamalı olarak kullanılmaya başlanılan HYBS'lerinin sağlık kurumlarında kullanımını gerçekleştiren sağlık personelinin memnuniyetini etkileyen faktörleri incelemiş ve Eğitim faktörü, Verimlilik ve tasarruf faktör, İletişim ve veri paylaşımı faktörü, Motivasyon ve tatmin faktör değişkenlerinin sağlık personelinin *memnuniyetini artıcı*

makul etkileri tespit edilmiştir. HYBS kullanımı için; Sağlık çalışanlarının eğitim süreçlerinde, öğretim sistemi hazırlanırken, hedef kitleye dönük olarak çalışmamızda belirlenen faktörler dikkate alınıp değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ak, B. (2009). Türkiye’de sağlık bilişimi, bir kişisel değerlendirme ve uluslararası bir başarı öyküsü: CorTTex. Akademik Bilişim’09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 11-13 Şubat 2009 - Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 333-341.
- Barclay, Michael, J. and Smith, Clifford W.(1995). The Maturity Structure of Corporate Debt, The Journal of Finance, Vol. 50, No. 2, pp. 609-631.
- Fornell, C., Larcker, D.F., 1981. Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. J. Mark. Res. 18 (1), 39–50.
- Gaur, A. S., & Gaur, S. S. (2006). Statistical methods for practice and research: A guide to data analysis using SPSS: Sage.
- Gökçen, H. (Ed). (2010). Türkiye Bilişim Derneği Kamu Bilgi İşlem Merkezleri Yöneticileri Birliği Kamu Bilişim Platformu XII, Kamuda Karar Destek Sistemlerinin Kullanımı Ve Bir Model Önerisi.
- Gökşen, Y., Kılıç, S. (2011). Yönetici Etkinliğinin Sağlanması Sürecinde Karar Destek Uygulaması Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi cilt13.sayı1/ Yıl 2011 , Sayfa 81-9.
- Hair, Joe F., Marko Sarstedt, Christian M. Ringle, and Jeannette A. Mena. (2012), "An Assessment of the Use of Partial Least Squares Structural Equation Modeling in Marketing Research." Journal of the Academy of Marketing Science 40 (3): 414-433.
- Hoyle, R. H. (1995). Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications: Sage Publications.
- Işık, A.,H.-Güler,İ., (2010) “Teletıpta Mobil Uygulama Çalışması ve Mobil İletişim Teknolojilerinin Analizi” Bilişim Teknolojileri Dergisi, C.3, S.1, Ankara, 2010).
- Sütçü, C. (1995), İstatistiksel Veri Sistemleri ve Basın Sektöründe bir Karar Destek Sistemi Uygulaması, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Şahin, M. (2007). Yönetim Bilgi Sistemi. Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi. Eskişehir.
- Tenenhaus, M., and Esposito Vinzi, V. (2005). PLS regression, PLS path modeling and generalized procrustean analysis: a combined approach for PLS regression, PLS path modeling and generalized multiblock analysis. Journal of Chemometrics, 19, 145–153.
- Tüfekçi, Nezihe ve Ömer Kürşad TÜFEKÇİ; (2006), “Bankacılık Sektöründe Farklı Olma Üstünlüğünün ve Müsteri Sadakatinin Yarattığı Değer: Isparta İlinde bir Uygulama”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(4), ss. 170-183.
- Yılmaz, A., (2013); Sağlık Kurumlarında Bilgi Sistemleri, TC. Anadolu Ün. Yayını No: 2862.
- Yücebaş, S.C., (2006), Hipokrat-I: Bayes Ağı Tabanlı Tıbbi Teşhis Destek Sistemi, Başkent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı.
- HYBS’nin Tanımı: <http://www.sbsgm.saglik.gov.tr/TR,1724/hastane-bilgi-yonetim-sistemi-alim-kilavuzu.html> s: 77 (19.03.2018).
- Karar Destek Sistemlerinin Kökeni; ([www.http://dssresources.com/history/dsshistory.html](http://www.dssresources.com/history/dsshistory.html)/by..D.J.Power, (06.01.2018).
- Klinik Karar Destek Sistemlerinin Kökeni, (<https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.turkmia.org/kongre2012/cd/pdf-format/64-74.pdf> (06.01.2018) Koç vd - Klinik Karar Destek Sistemleri Kullanımına Yönelik Bir Araştırma: Acıbadem Hastanesi Örneği Khoong C. M . Desion support systems. 1995.
- PLS nedir:(www.muhandisbeyinler.net/en-kucuk-kareler-yontemi-nedir/).

SAĞLIK KURUMLARINDA HASTANE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMINDA HASTALARI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ (YEREL YAKLAŞIM: KÜTAHYA ÖRNEĞİ)

Hasbiye Dizman

Dumlupınar Üniversitesi-Gediz MYO

Özet

Sağlık Bakanlığının 2003 yılında sağlıkta dönüşüm projesi kapsamında ülke genelinde aşamalı olarak ve zaman içerisinde de tüm yurt genelinde kullanılmaya başlanan ve halen devam eden uygulama hastane yönetim bilgi sistemlerinin (HYBS) kullanılmasıdır. Birçok modülden oluşan bu sistem ana hatlarıyla yönetsel, idari, mali, teknik ve tıbbi konularda sağlık çalışanlarına destek sağlamaktadır.

Dolayısıyla tüm bu çalışmalar hastaların takip edilmesi ve ilgili prosedürlerin yerine getirilmesi sürecini kapsadığından hastalarda etkilenmektedir.

Bu çalışma Sağlık kurumlarında HYBS'lerinin kullanımında hastaları etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla Kütahya ilinde farklı hastanelerde görev yapan sağlık kurumu çalışanlarıyla yüz yüze anket yapılarak kullanılabilir 140 adet veri toplanmıştır. Bu çalışmada SPSS v.24 kullanılarak iki aşamalı bir metodolojiye göre veri analizi yapılmıştır. İlk adım kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini sınamak. İkinci adımla faktör ve Korelasyon analizi yapılarak yapısal modeli ve faktörleri belirlemek olmuştur. Ölçeğin güvenilirliğini ve iç tutarlılığını ölçmek için kullanılan yaygın bir yöntem olan Cronbach alfa kullanılmıştır. Buna göre Cronbach alfa 0,953 olup ölçekte yer alan 19 sorunun homojen bir yapı gösteren bir bütünü iyi bir derecede ifade ettiğini göstermektedir. Yapılan faktör analizi sonuçlarında 4 adet faktöre ulaşılmıştır. Bunlar, Belgelendirme kolaylığı, Erişim kolaylığı, Kurum tercihi ve program Uyumluluğudur.

Anahtar Kelimeler: HYBS, Kullanımda Hastaları Etkileyen Faktörler

DETERMINING THE FACTORS INFLUENCING THE HOSPITALS USING HOSPITAL MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS IN HEALTH CORPORATIONS (LOCAL APPROACH: KÜTAHYA SAMPLE)

Abstract

The Ministry of Health's progress in the health-care transformation project in 2003 was to use hospital management information systems (HMIS) which were gradually being used throughout the country and in the course of time throughout the country. This system, which consists of many modules, provides support to healthcare professionals in administrative, administrative, financial, technical and medical issues.

Therefore, all these studies are influenced by patients because they include the follow-up of the patients and the fulfillment of the related procedures. This study was conducted to determine the factors affecting patients in the use of hospital management information systems in health institutions. For this purpose, face-to-face surveys were conducted with the employees of health institutions working in different hospitals in Kütahya and 140 data were collected. In this study, data analysis was performed according to a two-step methodology using SPSS v.24. The first step is to test the reliability of the scales used. The second step was to determine the structural model and factors by conducting factor and correlation analysis. Cronbach alpha, a common method used to measure the reliability and internal consistency of the scale, was used. According to this, Cronbach's alpha is 0,953, and 19 questions on the scale show that they express a whole with a homogeneous structure at a good level. Four factors were reached in the results of the factor analysis. These are: Documentation facilitation, Accessibility, Agency preference, Program Compatibility

Keywords: HMIS, Factors Affecting Patients In Use

GİRİŞ

Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerden sağlık sektörü de etkilenmektedir. Sağlık konusunda hazırlanan yazılım programları sağlık sektörü çalışanlarının işlemlerini kolaylaştırmak ve karar verme noktasında destek sağlarken sağlık hizmeti talep eden toplumuda değişik şekillerde hizmet vermektedir.

Birçok farklı konuda ortaya, yeni bilgiler çıkarmak için çalışmalar yapılır ki bunlara bilişim sistemleri denilmektedir. Sağlık konusunda yazılmış bilgisayar programları bu kapsamda karar destek sistemleri olarak değerlendirilebilir (Sütçü, 1995:6).

İnsan zekâsının bir ürünü olan karar destek sistemleri bilgi ve yazılım teknolojisinin birlikte harmanlanarak karar vericilere yol gösterici sistemler olarak tanımlanır.

(Şahin ,2007: 311). Sağlık sektöründe bu amaca hizmet eden yazılım olarak da Hastane Yönetim Bilgi Sistemleri (HYBS) karşımıza çıkar.

Hastanelerin tıbbi ve kurumsal yönetim faaliyetlerini kolaylaştırarak hizmet sunum kalitesini artırmayı hedefleyen sisteme Hastane yönetim bilgi sistemleri denir (http://saglikbilisimdernegi.com/makaleler.php?mak_id=6 Osman Örengül, 10.10. 2008/Erişim tarihi 24.03.2018).

Sağlık Bakanlığının doğru sağlık politikaları izleyebilmesi, toplumda ne tür sağlık hizmet talepleri var sorularının cevaplarını bulmak, istatistiksel bilgiler elde edilmesi doğru yerlerde sağlık yatırımlarının yapılması gibi nedenlerden dolayı HYBS geçilmek istenmiştir. Bunun dışında daha etkili nedenler olarak, doğru verilerle doğru bilgiye ulaşmak, çalışanların kurum içi iletişimlerini sağlamak, kısa sürede doğru kararların verilmesi ve uygulanmasını sağlamak, yönetim anlayışında kökeninin bilgiye dayalı bir anlayışı benimsemek, durumu izlemek ve değerlendirme yapmak gibi nedenler sayılabilir (<http://www.e-saglik.gov.tr/TR,7082/amac.html>, 24.03.2018)

Bu araştırma, Sağlık kurumlarında HYBS'lerinin kullanımında hastaları etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Faktörler olarak; belgelendirme kolaylığı, erişim kolaylığı, kurum tercihi, program uyumluluğu gibi faktörlerin üzerinde durulmuştur.

HASTANE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİNİN LİTERATÜRÜ

HYBS'leri karar destek sistemleri başlığı altında değerlendirildiği için literatür incelemesinin de bu doğrultu yapılması gerektiğini söyleyebiliriz.Karar destek sistemleri için yapılan ilk çalışmaların Carnegie ve Massachusetts Teknoloji Enstitülerinde 1950 -1960 yıllarda olduğu bilinmekte olup bilgisayar ortamında karar alınabilir mi sorusunun cevap aranmasıyla başlamıştır (Gökşen ve Kılıç, 2011: 85-86).

1960'lı yıllarda Engelbart ve arkadaşları NLS adı verilen çevrim içi sistem geliştirmişlerdir. Bu NLS sistemiyle elektronik belgelerin depolanması, çıkarılması ve dijital kütüphanelerin yaratılması ve görüntülü telekonferansın yapılması sağlanmıştır (<http://dssresources.com/history/dsshistory.html/by.D.J.Power>, 24.03.20178). Bu sistem sayesinde sağlık kuruluşlarında her türlü verinin elektronik ortamda oluşturulması saklanması istenildiğinde tekrar kullanılması, paylaşılması ve sonlandırılması gibi işlemlerin yapılmasına imkan kılmaktadır.Örneğin bir hastane de hasta dosyasının oluşturulması veya saklanması gibi.

1963 yılında Wisconsin Hospital ve Kaiser-Permanente hastanelerinde hasta işlemlerini yapabilmek için ilk kez bilgisayarlar kullanılmıştır. Bu işlemler hasta kayıt takibi, ücret hesaplaması ve yatılı hastalar için yatak sayı takibidir (Kalıpsız, 1989:3).

1965 yılında Stanford Üniversitesinde Edward Feigenbaum başkanlığında öğrenci ve arkadaşlarının ortak çabasıyla sağlık sektöründe hastalık teşhisinde kullanılabilecek kimyasal analiz uzman sistemi olan Dendral uzman sistemi ortaya çıkarmışlardır. Bu (<http://dssresources.com/history/dsshistory.html>.24.03.2018).

1970'li yıllarda yönetime ve laboratuvar işlemlerine destek sağlayan sistemler geliştirilmeye çalışılmıştır (Soysal vd., 1993:128).

1970'li yıllarda Stanford Üniversitesinde MYCIN adında bir sistem geliştirilmiştir. Bu sistem menenjit ve kandaki bakterilerin neden olduğu hastalıklar konusunda, teşhis ve tedavi yöntemini bildiren bir bilgisayar programıdır (http://www.emo.org.tr/ekler/2da8c91ce7b1084_ek.pdf. Doğaç, Uzman Sistemler, 24.03.2018).

Türkiye de HYBS ilişkin ilk çalışma örneği 1985 yılında Ankara Yüksek İhtisas Hastanesi Kalp Ve Damar Cerrahisi kliniğinde başlamıştır. Hastane veri tabanında veri giriş formlarının kullanımı, hastalara ilişkin verilerin işlenmesi, veri sorgulama, raporlama ve istatistik anlamında değerlendirme yapma gibi bu çalışmanın özellikleri bulunmaktadır (Yücebaş, 2006: 16).

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Enstrüman ve Veri Toplama

Bu anket, veri toplama aracı olarak kullanan nicel kesitsel bir çalışmadır.

Anket soruları literatür taranarak HYBS'nin kullanım amaçları doğrultusunda alanında uzman iki kişinin görüşü alınarak hazırlanmıştır. Soruların dağıtım işlemi Kamu hastaneler birliklerine ve özel hastanelerde gerçekleştirilmiştir. Araştırma dönemi, Mart 2017 başlayıp 15 Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleşti. Finalde toplam 140 yanıt alındı.

Değerlendirme Ölçekleri

Bu çalışmada ilgili yapılar, HYBS'nin kullanım amaçları doğrultusunda alanında uzman iki kişinin görüşü alınarak maddeler hazırlanmıştır. (7 alt başlık – 19 soru dan oluşur).

F1.(Faturalandırma) Hastalara sunulan malzemelerin faturalandırılmasını sağlar.

F2.Hastane hizmetlerinin faturalandırılmasını sağlar.

F3.Hastane eczanesinden ilaç alanlara ilaçların faturalandırılmasını sağlar.

U1.(Uygulamalar)HYBS kapsamında, Yönetmelik, finansal, Klinik ve Bilgi teknolojileri gibi değişik uygulama modülleri hizmet sunumunu kolaylaştırır.

U2.HYBS modülleri sağlık hizmeti sunanlar için ve sağlık hizmetini talep edenler için faydalıdır.

U3.HYBS modüllerini her bölüm kendisi için olanı kullanır.

A1.(Arşiv)Hasta dosyalarını sakladığı için arşiv özelliği vardır.

A2.Sistemdeki verilerin sürekli tutulmasını sağlar.

A3.Sistemde bilgi kaybı sorunu yaşanmamaktadır.

R1. (Rekabet)Modüllerin kullanımı sağlık kurumlarının kendi içinde rekabetini sağlar.(İzmir-Tire hastanesinin tamamen kâğıtsız işlemlere geçmesi gibi)

R2.Özel sektör hastaneleriyle rekabet yarışında önde olabilirler.

HO1.(Hata olasılıkları)Kullanıcılara bağlı tıbbi hataları önler.

HO2.Hata endişesi duymadan işimi yapmaktayım.

HO3.Bilgilerin hatalı girilmiş olması işimi yavaşlatmaz.

İY1.(İstatistik yönü)Doğum (normal-sezaryen), Ölüm, en çok görülen hastalıklar gibi birçok konuda istatistiksel veriler sağlar.

İY2.Raporlama yapılabilir.

U1_A. (Uyumluluk) HYBS modülleri Excel programıyla uyumludur.

U2_A.HYBS modülleri Word programıyla uyumludur.

U3_A.HYBS modülleri diğer programıyla uyumludur

Bütün maddeler, "Kesinlikle katılmıyorum" dan "Kesinlikle Katılıyorum" a kadar değişen, beş puanlık Likert tipi bir ölçek kullanılarak ölçülmüştür.

Katılımcı Profili

Tablo 1. Sağlık Çalışanlarının Demografik Bilgileri (N=140)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cmltv Percent
CİNSİYET	Bay	75	53,6	53,6	53,6
	Bayan	65	46,4	46,4	100,0
YAŞ	20 ve Altı	5	3,6	3,6	3,6
	21-30	65	46,4	46,4	50,0
	31-40	50	35,7	35,7	85,7
	41-50	15	10,7	10,7	96,4
	51 ve üzeri	5	3,6	3,6	100,0
MESLEK BİLGİSİ	Eczacı	35	25,0	25,0	25,0
	Ebe/Hemşire	30	21,4	21,4	46,4
	Sağlık Memuru	25	17,9	17,9	64,3
	Sağlık Teknisyeni	10	7,1	7,1	71,4
	Tıbbi Sekreter	20	14,3	14,3	85,7
	Memur	10	7,1	7,1	92,9
	Diğer Sağlık Çalışanı	10	7,1	7,1	100,0
İSTİHDAM	Memur	120	85,7	85,7	85,7
	Sözleşmeli	15	10,7	10,7	96,4
	Şirket Elemanı	5	3,6	3,6	100,0
EĞİTİM	Lise	45	32,1	32,1	32,1
	Ön Lisans	65	46,4	46,4	78,6
	Lisans	30	21,4	21,4	100,0
EĞİTİM ALDINIZ MI	Hayır	20	14,3	14,3	14,3
	Evet	120	85,7	85,7	100,0
ÇALIŞMA SÜRESİ	1 yıldan az	20	14,3	14,3	14,3
	1-3	10	7,1	7,1	21,4
	4-6	5	3,6	3,6	25,0
	7-9	30	21,4	21,4	46,4
	10 yıl ve üzeri	75	53,6	53,6	100,0

Tablo 2. Hastane Yönetim Bilgi Sistemini Kullanan Sağlık Kurumlarında Hasta Memnuniyeti Ve Hasta Sadakatini Etkileyen Anket Sonuçları

	1%	2%	3%	4%	5%					
1.F1.Hastalara sunulan malzemelerin faturalandırılmasını sağlar.	0	0%	5	4%	10	7%	70	50%	55	39%
2.F2.Hastane hizmetlerinin faturalandırılmasını sağlar.	0	0%	5	4%	10	7%	70	50%	55	39%
3.F3.Hastane eczanesinden ilaç alanlara ilaçların faturalandırılmasını sağlar.	0	0%	5	4%	10	7%	65	46%	60	43%
4.U1.HYBS kapsamında, Yönetmelik, finansal, Klinik ve Bilgi teknolojileri gibi değişik uygulama modülleri hizmet sunumunu kolaylaştırır.	10	7%	10	7%	20	14%	65	46%	35	25%
5.U2.HYBS modülleri sağlık hizmeti sunanlar için ve sağlık hizmetini talep edenler için faydalıdır.	10	7%	0	0%	30	21%	65	46%	35	25%
6.U3.HYBS modüllerini her bölüm kendisi için olanı kullanır.	5	4%	10	7%	30	21%	65	46%	30	21%
7.A1.Hasta dosyalarını sakladığı için arşiv özelliği vardır.	0	0%	10	7%	15	11%	55	39%	60	43%
8.A2.Sistemdeki verilerin sürekli tutulmasını sağlar.	0	0%	15	11%	15	11%	55	39%	55	39%
9.A3.Sistemde bilgi kaybı sorunu yaşanmamaktadır.	0	0%	25	18%	20	14%	65	46%	30	21%
10.R1.Modüllerin kullanımı sağlık kurumlarının kendi içinde rekabetini sağlar.(İzmir-Tire hastanesinin tamamen kâğıtsız işlemlere geçmesi gibi)	5	4%	10	7%	15	11%	55	39%	55	39%
11.R2.Özel sektör hastaneleriyle rekabet yarışında önde olabilirler.	0	0%	20	14%	25	18%	55	39%	40	29%
12.HO1.Kullanıcılara bağlı tıbbi hataları önler.	0	0%	25	18%	20	14%	70	50%	25	18%
13.HO2.Hata endişesi duymadan işimi yapmaktayım.	0	0%	15	11%	45	32%	55	39%	25	18%
14.HO3.Bilgilerin hatalı girilmiş olması işimi yavaşlatmaz.	10	7%	40	29%	10	7%	65	46%	15	11%
15.İY1.Doğum (normal-sezaryen), Ölüm, en çok görülen hastalıklar gibi birçok konuda istatistiksel veriler sağlar.	0	0%	10	7%	10	7%	70	50%	50	36%
16.İY2.Raporlama yapılabilir.	0	0%	20	14%	0	0%	75	54%	45	32%
17.U1- A.HYBS modülleri Excel programıyla uyumludur.	0	0%	10	7%	5	4%	85	61%	40	29%
18.U2- A.HYBS modülleri Word programıyla uyumludur.	0	0%	15	11%	5	4%	90	64%	30	21%
19.U3.- A. HYBS modülleri diğer programıyla uyumludur.	0	0%	5	4%	5	4%	85	61%	45	32%

VERİ ANALİZİ VE SONUÇLARI

Bu çalışmada SPSS v.24 kullanılarak iki aşamalı bir metodolojiye göre veri analizi yapılmıştır. İlk adım kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini sınamak. İkinci adım yapısal model ve faktörleri belirlemek.

Ölçüm Modeli

Ölçeğin güvenilirliğini ve iç tutarlılığını ölçmek için kullanılan yaygın bir yöntem olan Cronbach alfa kullanılmıştır.

Cronbach's Alpha istatistik güven aralıkları:

$\alpha \geq .9$ Mükemmel, $.9 > \alpha \geq .8$ İyi, $.8 > \alpha \geq .7$ Kabul edilebilir $.7 > \alpha \geq .6$ Şüpheli, $.6 > \alpha \geq .5$ Kötü, $.5 > \alpha$ Güvenilmez şeklindedir. Her bir yapı için Cronbach alfa değeri 0.70'e eşit veya daha fazla olması durumunda ölçeğin güvenilirliğinin genel olarak kabul edildiğini ileri sürmüştür (Hair vd.; 2009:420).

Cronbach alfa değerleri Tablo 3'de gösterildiği gibi 0,953 olup ölçekte yer alan 19 sorunun homojen bir yapı gösteren bir bütünü iyi bir derecede ifade ettiğini göstermektedir (Tablo 3.2 bkz) .

Tablo 3.1 Güvenilirlik test sonuçları.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
0,953	19

Tablo 3.2 Güvenilirlik Test Sonuçları Korelasyon Matrisi.

	Correlation Matrisi																		
	F1	F2	F3	U1	U2	U3	A1	A2	A3	R1	R2	HO1	HO2	HO3	İY1	İY2	U1_A	U2_A	U3_A
F1.Hastalara sunulan malzemelerin faturalandırılmasını sağlar.	1,000	1,000	0,969	0,593	0,525	0,527	0,694	0,629	0,535	0,403	0,447	0,614	0,622	0,133	0,755	0,705	0,580	0,603	0,682
F2.Hastane hizmetlerinin faturalandırılmasını sağlar.	1,000	1,000	0,969	0,593	0,525	0,527	0,694	0,629	0,535	0,403	0,447	0,614	0,622	0,133	0,755	0,705	0,580	0,603	0,682
F3.Hastane eczanesinden ilaç alanlara ilaçların faturalandırılmasını sağlar.	0,969	0,969	1,000	0,467	0,388	0,435	0,728	0,617	0,541	0,395	0,449	0,621	0,685	0,161	0,793	0,692	0,565	0,596	0,728
U1.HYBS kapsamında, Yönetmelik, finansal, Klinik ve Bilgi teknolojileri gibi değişik uygulamaları hizmet sunumunu kolaylaştırır.	0,593	0,593	0,467	1,000	0,852	0,815	0,582	0,513	0,512	0,704	0,659	0,420	0,445	0,343	0,573	0,750	0,485	0,416	0,307
U2.HYBS modülleri sağlık hizmeti sunanlar için ve sağlık hizmetini talep edenler için faydalıdır.	0,525	0,525	0,388	0,852	1,000	0,794	0,461	0,443	0,366	0,497	0,554	0,264	0,239	0,124	0,402	0,590	0,559	0,411	0,259
U3.HYBS modüllerini her bölüm kendisi için olanı kullanır.	0,527	0,527	0,435	0,815	0,794	1,000	0,377	0,546	0,400	0,663	0,714	0,590	0,384	0,329	0,478	0,585	0,551	0,649	0,403
A1.Hasta dosyalarını sakladığı için arşiv özelliği vardır.	0,694	0,694	0,728	0,582	0,461	0,377	1,000	0,571	0,664	0,605	0,597	0,317	0,619	0,297	0,834	0,844	0,545	0,399	0,533
A2.Sistemdeki verilerin sürekli tutulmasını sağlar.	0,629	0,629	0,617	0,513	0,443	0,546	0,571	1,000	0,656	0,316	0,347	0,525	0,694	0,298	0,523	0,470	0,519	0,410	0,528
A3.Sistemde bilgi kaybı sorunu yaşanmamaktadır.	0,535	0,535	0,541	0,512	0,366	0,400	0,664	0,656	1,000	0,522	0,486	0,499	0,688	0,364	0,523	0,543	0,365	0,336	0,464
R1.Modüllerin kullanımı sağlık kurumlarının kendi içinde rekabetini sağlar. (İzmir-Tire hastanesinin tamamen kağıtsız işlemlere geçmesi gibi)	0,403	0,403	0,395	0,704	0,497	0,663	0,605	0,316	0,522	1,000	0,853	0,469	0,431	0,567	0,606	0,718	0,303	0,414	0,241
R2.Özel sektör hastaneleriyle rekabet yarışında önde olabirler.	0,447	0,447	0,449	0,659	0,554	0,714	0,597	0,347	0,486	0,853	1,000	0,605	0,486	0,640	0,672	0,724	0,440	0,642	0,480
HO1.Kullanıcılara bağlı tıbbi hataları önler.	0,614	0,614	0,621	0,420	0,264	0,590	0,317	0,525	0,499	0,469	0,605	1,000	0,652	0,539	0,546	0,443	0,334	0,615	0,600
HO2.Hata endişesi duymadan işlemi yapmaktaym.	0,622	0,622	0,685	0,445	0,239	0,384	0,619	0,694	0,688	0,431	0,486	0,652	1,000	0,489	0,739	0,649	0,469	0,419	0,541
HO3.Bilgilerin hatalı girilmesi işlemi yavaşlatmaz.	0,133	0,133	0,161	0,343	0,124	0,329	0,297	0,298	0,364	0,567	0,640	0,539	0,489	1,000	0,398	0,375	0,244	0,412	0,201
İY1.Doğum (normal-sezaryen), Ölüm, en çok görülen hastalıklar gibi birçok konuda istatistiksel veriler sağlar.	0,755	0,755	0,793	0,573	0,402	0,478	0,834	0,523	0,523	0,606	0,672	0,546	0,739	0,398	1,000	0,947	0,643	0,633	0,645
İY2.Raporlama yapılabilir.	0,705	0,705	0,692	0,750	0,590	0,585	0,844	0,470	0,543	0,718	0,724	0,443	0,649	0,375	0,947	1,000	0,632	0,553	0,493
U1- A.HYBS modülleri Excel programıyla uyumludur.	0,580	0,580	0,565	0,485	0,559	0,551	0,545	0,519	0,365	0,303	0,440	0,334	0,469	0,244	0,643	0,632	1,000	0,737	0,643
U2- A.HYBS modülleri Word programıyla uyumludur.	0,603	0,603	0,596	0,416	0,411	0,649	0,399	0,410	0,336	0,414	0,642	0,615	0,419	0,412	0,633	0,553	0,737	1,000	0,787
U3- A.HYBS modülleri diğer programıyla uyumludur.	0,682	0,682	0,728	0,307	0,259	0,403	0,533	0,528	0,464	0,241	0,480	0,600	0,541	0,201	0,645	0,493	0,643	0,787	1,000

a. This matrix is not positive definite.

YAPISAL MODEL

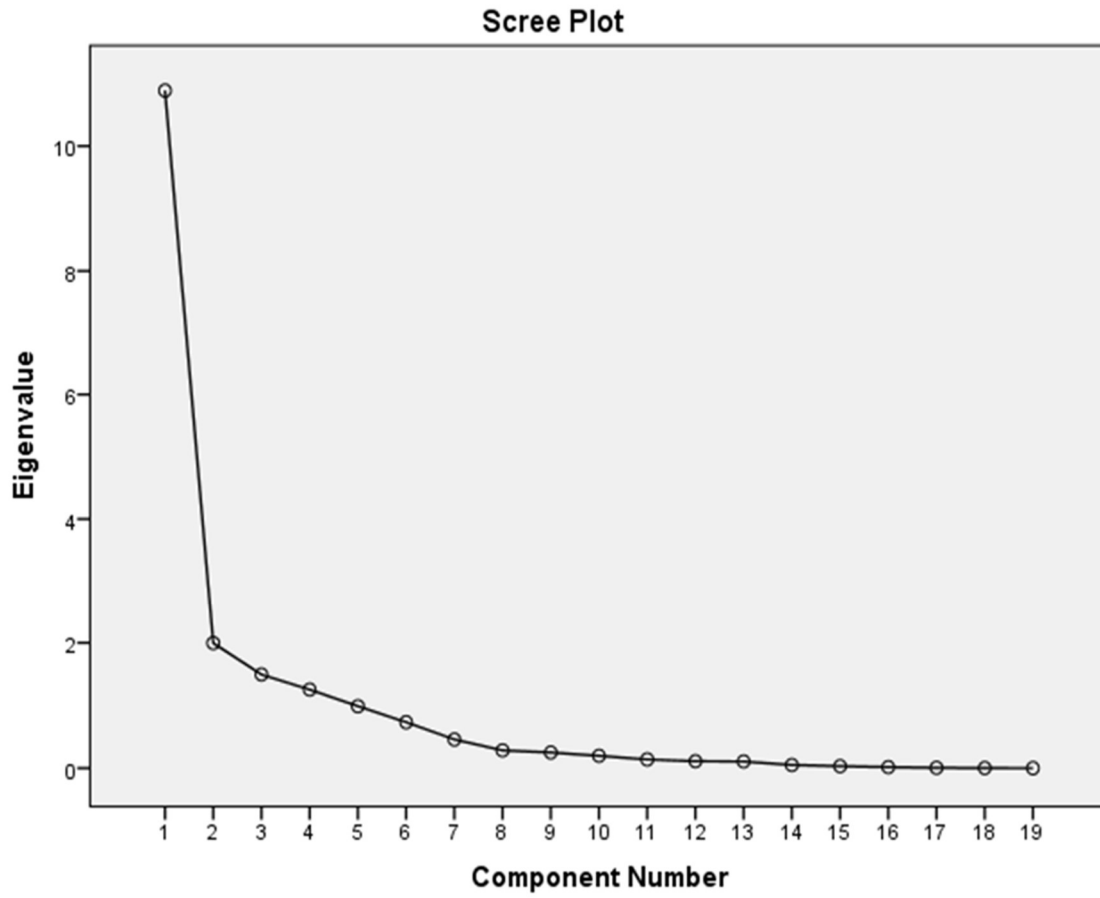
Veri Setinin Faktör Analizi İçin Uygunluğunun değerlendirilmesi

Veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak için özdeğer istatistiği faktör tablosuna ve faktör analizi çizgi grafiğine bakılarak anlamlı faktörlerimizin olduğu görülmüştür.

Veri Setinin Faktör Sayısının Belirlenmesi

Faktör sayısını belirlemede önce faktör analizi çizgi grafiğine baktık. Rotasyona tabi olacak faktör sayısını belirlerken Şekil 1 de faktör analizi çizgi grafiğinde eğimin kaybolmaya başladığı noktanın işaret ettiği sayıda faktör belirledik. Buna göre grafikte 4. Faktörden itibaren çizgi grafiği eğimini önemli ölçüde kaybetmeğe başlamaktadır. Bu nedenle faktör sayısını 4 ile 5 faktör arasında sınırlaya biliriz.

Şekil 1. Faktör Analizi Çizgi Grafiği

Akabinde faktör sayısını belirlemede biz özdeğer istatistiği (EIGENVALUE) birden büyük olan faktörleri anlamlı olarak belirledik. Aşağıda tablo 4 te özdeğer istatistiği EIGENVALUE 1 den büyük olan 4 faktör görülmektedir. 1.faktör toplam varyansın %29,26 sini açıklamaktadır(en sağdaki sütun). 1. ve 2. faktörler toplam varyansın %49,24 ini açıklamaktadır. 4. faktör ise toplam varyansın %82,27 'nü açıklamaktadır.

Tablo 4 Özdeğer İstatistiği Faktör Tablosu.
Total Variance Explained- özdeğer istatistik tablosu

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1.F1.Hastalara sunulan malzemelerin faturalandırılması sağlar.	10,889	57,311	57,311	10,889	57,311	57,311	5,560	29,261	29,261
2.F2.Hastane hizmetlerinin faturalandırılması sağlar.	1,995	10,499	67,811	1,995	10,499	67,811	3,796	19,978	49,239
3.F3.Hastane eczanesinden ilaç alanlara ilaçların faturalandırılması sağlar.	1,494	7,862	75,673	1,494	7,862	75,673	3,560	18,735	67,974
4.U1.HYBS kapsamında, Yönetmelik, finansal, Klinik ve Bilgi teknolojileri gibi değişik uygulama modülleri hizmet sunumunu kolaylaştırır.	1,253	6,597	82,270	1,253	6,597	82,270	2,716	14,296	82,270
5.U2.HYBS modülleri sağlık hizmeti sunanlar için ve sağlık hizmetini talep edenler için faydalıdır.	0,988	5,199	87,469						
6.U3.HYBS modüllerini her bölüm kendisi için olanı kullanır.	0,733	3,860	91,329						
7.A1.Hasta dosyalarını sakladığı için arşiv özelliği vardır.	0,458	2,408	93,737						
8.A2.Sistemdeki verilerin sürekli tutulmasını sağlar.	0,283	1,491	95,228						
9.A3.Sistemde bilgi kaybı sorunu yaşanmamaktadır.	0,250	1,313	96,542						
10.R1.Modüllerin kullanımı sağlık kurumlarının kendi içinde rekabetini sağlar.(İzmir-Tire hastanesinin tamamen kâğıtsız işlemlere geçmesi gibi)	0,196	1,033	97,574						
11.R2.Özel sektör hastaneleriyle rekabet yarışında önde olabilirler.	0,139	0,731	98,305						
12.HO1.Kullanıcılara bağlı tıbbi hataları önler.	0,111	0,582	98,888						
13.HO2.Hata endişesi duymadan işimi yapmaktayım.	0,106	0,557	99,445						
14.HO3.Bilgilerin hatalı girilmiş olması işimi yavaşlatmaz.	0,051	0,266	99,711						
15.IY1.Doğum (normal-sezaryen), Ölüm, en çok görülen hastalıklar gibi birçok konuda istatistiksel veriler sağlar.	0,031	0,163	99,874						
16.IY2.Raporlama yapılabilir.	0,016	0,085	99,960						
17.U1_A.HYBS modülleri Excel programıyla uyumludur.	0,006	0,030	99,990						
18.U2_A.HYBS modülleri Word programıyla uyumludur.	0,002	0,010	100,000						
19.U3_A.HYBS modülleri diğer programıyla uyumludur.	-2,255E-16	-1,187E-15	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotasyon Aşaması

Rotasyonun amacı yorumlanabilir anlamlı faktörler elde etmektir. Aşağıdaki tablo 5 da döndürülmüş faktör matrisi (rotated component matrix) görülmektedir. Bu matris faktör analizinin nihayi sonucudur. Matris de orijinal değişken ve onun faktörü arasındaki korelasyonlar görülmektedir. Bir değişkenin hangi faktör altında mutlak değer olarak büyük ağırlığa sahipse o değişken o faktör ile yakın ilişki içerisinde. Veri seti için faktör aralığı 0,30 ve üzeri olması gerekir. 0,50 ve üzerindeki ağırlıklar ise oldukça iyi olarak kabul edilir (Hair vd.1998:350). Tablo 5 e bakıldığında 4 faktör (sütunlar) ve her bir değişkenin faktörler altındaki ağırlıkları (faktör loadings-değişkenler ve faktörler arasındaki korelasyon kat sayısı) verilmiştir. Tabloda 5 da U2 değişkeni bulunduğu satırda en büyük ağırlığı 2. Faktör altında 0,906 değeriyle almıştır.

Tablo 5: Döndürülmüş FAKTÖR MATRİSİ (ROTATED COMPONENT MATRIX)

Rotated Component Matrix ^a	Component			
	1	2	3	4
F1.Hastalara sunulan malzemelerin faturalandırılmasını sağlar.	0,729	0,305	0,531	-0,063
F2.Hastane hizmetlerinin faturalandırılmasını sağlar.	0,729	0,305	0,531	-0,063
F3.Hastane eczanesinden ilaç alanlara ilaçların faturalandırılmasını sağlar.	0,780	0,158	0,536	-0,004
U1.HYBS kapsamında, Yönetmel, finansal, Klinik ve Bilgi teknolojileri gibi değişik uygulama modülleri hizmet sunumunu kolaylaştırır.	0,381	0,830	0,100	0,222
U2.HYBS modülleri sağlık hizmeti sunanlar için ve sağlık hizmetini talep edenler için faydalıdır.	0,204	0,906	0,190	-0,032
U3.HYBS modüllerini her bölüm kendisi için olanı kullanır.	0,114	0,774	0,420	0,298
A1.Hasta dosyalarını sakladığı için arşiv özelliği vardır.	0,828	0,346	0,079	0,172
A2.Sistemdeki verilerin sürekli tutulmasını sağlar.	0,620	0,206	0,333	0,144
A3.Sistemde bilgi kaybı sorunu yaşanmamaktadır.	0,702	0,173	0,065	0,357
R1.Modüllerin kullanımı sağlık kurumlarının kendi içinde rekabetini sağlar.(İzmir-Tire hastanesinin tamamen kâğıtsız işlemlere geçmesi gibi)	0,335	0,586	-0,028	0,627
R2.Özel sektör hastaneleriyle rekabet yarışında önde olabilirler.	0,252	0,540	0,264	0,672
HO1.Kullanıcılara bağlı tıbbi hataları önler.	0,327	0,071	0,584	0,542
HO2.Hata endişesi duymadan işimi yapmaktayım.	0,745	0,000	0,268	0,424
HO3.Bilgilerin hatalı girilmiş olması işimi yavaşlatmaz.	0,111	0,071	0,121	0,894
İY1.Doğum (normal-sezaryen), Ölüm, en çok görülen hastalıklar gibi birçok konuda istatistiksel veriler sağlar.	0,720	0,291	0,357	0,297
İY2.Raporlama yapılabilir.	0,663	0,540	0,189	0,278
U1_A.HYBS modülleri Excel programıyla uyumludur.	0,325	0,417	0,617	0,024
U2_A.HYBS modülleri Word programıyla uyumludur.	0,147	0,298	0,837	0,305
U3_A.HYBS modülleri diğer programıyla uyumludur.	0,437	0,035	0,788	0,121
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. a. Rotation converged in 8 iterations.				

Belirlenen Faktörleri için ölçme aracının güvenilirliğini belirlemek amacıyla iç tutarlılık güvenilirlik katsayılarından Cronbach Alfa formülü kullanılmıştır. Tablo 6'de güvenilirlik analizi sonucunda elde edilen veriler yer almaktadır.

Ölçeğin tamamına ait iç tutarlılık katsayısı 0,953 olarak bulunmuştur. Faktör bazında Cronbach Alfa (α) güvenilirlik katsayıları incelendiğinde ise bütün faktörlerin yüksek güvenirliliğe sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Belirlenen Faktörlerin Cronbach Alfa (A) Güvenirlik Analizi Sonuçları
Reliability Statistics

	Cronbach's Alpha	N of Items
Faktör 1 Belgelendirme Kolaylığı	0,948	9
Faktör 2 Erişim Kolaylığı	0,931	3
Faktör 3 Program Uyumluluğu	0,884	3
Faktör 4 Kurum Tercihi	0,860	4
Toplam	0,953	19

Belirlenen Faktörlerin isimlendirilmesi

Faktörleri isimlendirebilmek için, bir faktör altında büyük değişkenleri olan faktörleri gruplandırdık.

Belirleme kriteri olarak rotasyon aşamasındaki Rotated Component Matrisindeki gruplandırma değerleri alındı.

Bu matristeki ağırlıklı olan soru sayısı baz alınarak isimlendirilmeye gidildi. Ayrıca her bir faktör grubunda toplanan ifadeler incelenmiş, önerilen faktör isimleri iki ayrı alan uzmanı (Hastane md ve hastane başhekimisi) görüşü alındıktan sonra şekillenmiştir.

Buna göre;

1.Faktör;

F1, F2, F3, A1, A2, A3, HO2, İY1, İY2 (Faturalama, arşiv, hata olasılığı ve istatistik yönü)maddeleriyle genel bir isimlendirmeye Belgelendirme Kolaylığı,

2.Faktör;

U1, U2, U3 (uygulamalar) maddeleriyle Erişim Kolaylığı

3.Faktör;

U1-A, U2-A, U3-A (uyumluluk)maddeleriyle Program Uyumluluğu

4.Faktör;

R1, R2, HO1, HO3 (rekabet ve Hata olasılığı) Maddeleriyle Kurum Tercihi

olarak isimlendirilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Bu çalışma Sağlık kurumlarında HYBS'lerinin kullanımında hastaları etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Hastaları etkileyen faktörlerden kasıt hastanın veya hasta yakınlarının sağlık kurumlarındaki işlemlerini kolaylaştırması noktasında yorumlanmıştır.

Araştırmayı gerçekleştirebilmek için HYBS'lerinin kullanılma amaçlarından esinlenerek ve uzmanların görüşü alınarak anket soruları oluşturulmuştur.

HYBS'lerinin kullanımında hastaları etkileyen faktörleri ölçmek amacıyla geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Maddelerin güvenilirlik analizi sonucunda faktör yük değerleri 0,939 – 0,860 arasında değişmektedir. (Cranbach Alfa güvenilirlik analiz sonuçlarında görülmektedir).

Veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak için özdeğer istatistiği faktör tablosuna ve faktör analizi çizgi grafiğine bakılarak anlamlı faktörlerimizin olduğu görülmüştür. Özdeğer istatistiği ile birden büyük olan faktörleri anlamlı olarak belirledik. Buna göre ölçekteki 4 faktörün açıkladığı Varyans oranı % 82,270 'dir.

Rotated Component Matrisi (döndürülmüş faktör matrisi) ile 19 adet soru içinden birbirleriyle anlamlı olan ve matris değerlerine göre 0,50 ve üzeri değere sahip ifadelerin işlevsel olarak

sağladıkları yararlar baz alınarak faktörlerin isimlendirilmeleri yapılmıştır. Buna göre ölçek faktörleri sırasıyla;

Belgelendirme Kolaylığı, Erişim Kolaylığı, Kurum Tercihi, Program Uyumluluğu olarak isimlendirilmişlerdir.

Yukarıda isimlendirilmeleri yapılan faktörlerin hastalara fayda sağlaması yönlerini kısaca yorumlarsak şunlar söylenebilir:

Belgelendirme Kolaylığı Faktörü için;

Hasta hangi sağlık kuruluşuna giderse gitsin yapılan işlemleri ve almış olduğu ilaçları neticesinde elektronik ortamda faturalandırılması yapılmaktadır. Sistemin arşiv özelliğinin bulunması hastanın geçmişiyile ilgili bilgi vermesidir. Hastanın farklı zaman dilimlerinde sağlık kuruluşlarından almış olduğu hizmetlerin veri tabanında saklanması sağlık hizmeti sunan hekimlere ve çalışanlara geçmişte konulmuş tanılar, uygulanan tedavi yöntemleri, kullanılan ilaçlar gibi bilgi sahibi olunmasını sağlar. Hastanın unutmuş olabileceği ilaç isimlerini bile sağlık çalışanlarının görmesi hastayı ilacın adını unutmaması gerekliliğinden veya konulan teşhisi tekrar yeni bir hekime görüldüğünde tam olarak anlatamama gibi durumlardan kurtarması noktasında hastanın işini kolaylaştırır. Sistemin veri tabanında her türlü bilgiyi saklaması hata olasılıklarını da minimize etmesi noktasında fayda sağlar. Bu ifadelerin yanısıra sistem ayrıca istatistiksel bilgilerde sunar. Hem hasta yönüyle (bir insanın sağlık ilgili problemlerinin çeşidi, kullanılan ilaç adetleri gibi) hem de ulusal sağlık verileri takip noktasında(en çok görülen hastalık türlerini belirleme, hangi hastalık hangi bölgede görülüyor, normal doğum, sezaryanla doğum, ölüm, trafik kazası neticesinde hizmet verilen hastalar gibi) destek sağlar.

Erişim Kolaylığı faktörü için;

HYBS kullanımıyla, Yönetmelik, finansal, tıbbi uygulamalar noktasında birçok farklı modüllerin kullanılıyor olması aynı hastaya ilişkin farklı hizmetlerin sunumunu kolaylaştırmaktadır. Örneğin hasta poliklinik de tedavi işlemlerini yaptırırken, laboratuvar modülünün kullanılmasıyla hastaya ait tahlil sonuçlarının hekimin bilgisayarında çıkmış olması hastanın tahlil sonuçlarını almaya gitmesinden kurtarmaktadır. Dolayısıyla kurum içinde farklı birimlerin yaptığı hizmetlere ulaşılması hastayı yormamak adına işini kolaylaştırır.

Program Uyumluluğu;

HYBS'leri için program uyumluluğu demek kullanılan modüllerin bilgisayarlarda kullanılan ofis programlarıyla yani Word, Excell ve diğer programlarla uygunluğu anlamındadır. Hastaların bundan faydalandığı nokta olarak, hasta koridorda sırasını beklerken hekimin kapısı üzerinde hasta isimlerinin yazması ve sırasının kendine ne zaman geldiğini görmesini diyebiliriz. Nefes alıp verme kuvveti ölçülen bir hastanın yine ilgili aparata nefes üflemesi anında ekranda Excell grafiğinde yeterli olup olmadığını hasta görüp daha kuvvetli üfleme yapması gerektiğini anlayabilir.

Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda 19 maddeden oluşan 4 faktörlü bu ölçeğin, HYBS'lerini kullanan sağlık kurumlarında hastaları etkileyen faktörleri ölçmede kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.

Bu sebeple HYBS'lerinin kullanımında hastaları etkileyen faktörlerin Belgelendirme kolaylığının olması, Erişim Kolaylığının olması, Kurum Tercihi ve sistemin bilgisayar ofis programlarıyla uyumlu çalışması hastaların ihtiyaçlarını kısa sürede giderebilmesi ve işlemlerini kolaylaştırması noktasında olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Bu faktörler göz önüne alınarak sistem daha da geliştirilirse, sistemin başarısını artıracak ve rekabet noktasında da daha da başarılı olunacağını bulgularımıza dayanarak söyleyebiliriz.

Araştırma kapsamında geliştirilen HYBS'lerinin kullanımında hastaları etkileyen faktörlerin belirlenmesi gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalarda yol gösterici ve destekleyici olması beklenmektedir.

Kurum Tercih faktörü için;

Kamu sektörü ve özel sektör olsun sağlık alanında hizmet veren kuruluşlar arasında daha kaliteli ve verimli hizmet etme düşüncesi doğal olarak sağlık sektöründe rekabeti beraberinde getirir. Rekabet sürecinde minimum maliyetle en fazla üretim temel amaçlardandır. Maliyet minimizasyonu için HYBS kullanan hastanelerden İzmir – Tire hastanesinin tamamen kağıtsız işlemlere geçmesi bir örnek olarak verilebilir. Rekabet aslında tüketici gelirlerinden en fazla payı almak diyebiliriz. HYBS'lerini kullanan sağlık sektöründeki kurumlar sektör olmadan bile kendi içyapılarında bile rekabet yapabilirler. HYBS modüllerinden Hasta Kayıt/Kabul Modülü başlığı altında Doktor Atama (Belirleme) ve Randevu İşlemleri Modülü ile aynı poliklinikte görev yapan farklı sayıdaki doktorlar arasından hastanın istediğini seçebilmesi buna örnek gösterilebilir. Özel sektördeki hastanelerin daha az hekimle daha fazla hastaya hizmet verdiklerini söyleyebiliriz. Ancak kamu hastanelerinde özellikle ikinci ve üçüncü sınıf hastanelerde bir çok farklı bölümde bir çok hekimle hizmet veren kuruluşlar da daha fazla hastaya sağlık hizmeti verilmektedir. Bu hastaneleri tercih eden hastaların bu anlamda özel sektör ve kamu hastanelerini tercih etme durumları söz konusudur.

Bu çalışma güvenilirliği ve gerçekliği ispatlanmış bir öneri setidir.

KAYNAKÇA

Gökşen, Y., Kılıç, S. (2011). Yönetici Etkinliğinin Sağlanması Sürecinde Karar Destek Uygulaması Dokuz Eylül Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi cilt13.sayı1/ Yıl 2011 , Sayfa 81-95.*

Hair, R. Anderson, R. Tatham, W. Black, (1998). Çok Değişkenli Veri Analizi, 5. baskı. Prentice Hall International, Londra.

Kalıpsız, O. (1989) Tıpta Bilgisayar Kullanımı ve Bir Bilişim Geliştirme Uygulaması. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Soysal, M. ve Digerleri 1993. Hastanelerde Bilgisayar Kullanımı. Ankara: Milli Prodüktivite.

Sütçü, C. (1995), İstatistiksel Veri Sistemleri ve Basın Sektöründe bir Karar Destek Sistemi Uygulaması, Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul.

Şahin, M. (2007). *Yönetim Bilgi Sistemi*. Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Eskişehir.

Yücebaş, S.C., (2006), Hipokrat-I: Bayes Ağı Tabanlı Tıbbi Teşhis Destek Sistemi, Başkent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı.

HYBS literatürü: http://www.emo.org.tr/ekler/2da8c91ce7b1084_ek.pdf Doğaç, Uzman Sistemler, 24.03.2018

HYBS tanımı: <http://dijital.hastane.saglik.gov.tr/TR,4881/hbys-.html> 01.04.2017

HYBS Tanımı: [http://www.saglikbilisimderneği.org/Osman Örengül, 10.10.2008/](http://www.saglikbilisimderneği.org/Osman%20Örengül,10.10.2008/) Erişim tarihi 24.03.2018

KDS literatürü: <http://dssresources.com/history/dsshistory.html/by..D.J.Power>, 24.03.2018

Sağlık Bakanlığının KDS amacı: <http://www.e-saglik.gov.tr/TR,7082/amac.html>. Erişim Tarihi: 24.03.2018

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI: ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ORANLARI YOLUYLA DURUM TESPİTİ*Yahye Hassan Abdi**Anadolu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü**Serpil Altınırmak**Anadolu Üniversitesi/EMYO***Özet**

İslami bankalar, İslami finans kuralları çerçevesinde faizsiz bankacılık işlemlerini yerine getiren kurumlardır. İslami finans, her türlü finansal işlevin ve işlemin uygulandığı bir ekonomik sistemdir. Dünyada İslami bankacılığın finansal sistemde tanınması 19.yy da olmuştur. Türkiye'de ise 1983 yılında Özel Finans Kurumları adıyla Türk Bankacılık Sistemi'ne dahil olmuşlardır. 2005 yılında, Bankalar Kanunu kapsamına alınarak Katılım Bankaları ismini almışlardır. 2018 yılı itibarıyla beş katılım bankası faaliyette bulunmaktadır. Çalışma 2007-2016 yıllarını kapsadığından inceleme kapsamına alınan üç Katılım Bankası; Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans olmuştur. Türkiye'de Bankacılık Sektörü toplam aktif büyüklüğü içinde yaklaşık % 5'lik paya sahip olan Katılım Bankalarının daha büyük büyük bir hızla gelişmesi beklenmektedir. Çalışmada; oranlar analizi yoluyla Katılım Bankalarının etkinlik ve verimlilik analizinin yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Katılım Bankaları, Performans, Etkinlik, Verimlilik

THE PARTICIPATION BANKING IN TURKEY: AN ASSESSMENT THROUGH THE RATES OF EFFICIENCY AND PRODUCTIVITY

Absract

Islamic banks are institutions that perform the interest-free banking transactions within the Islamic finance rules. In the world, the Islamic banking was recognized in the financial system in the 19th century. In Turkey, they were included into the Turkish Banking System in 1983 as Private Finance Intitutions. In 2005, they taken into the scope of Banking Law and called as Participation Banks. By 2018, there are five participation banks. Since this study covers the years between 2007 and 2016, only three banks were included; Albaraka Türk, Kuveyt Türk and Türkiye Finans. It is expected that participation banks, which have 5 % share within the total size assets of the Turkish banking sector, will grow rapidly. In the study, it was aimed to analyze the efficiency and productivity of the participation banks by using rates analysis.

Keywords: Participation Banking, Participation Banks, Conventional Banks, Efficiency and Productivity

GİRİŞ

Bankacılık kavramının başlangıcı orta çağa kadar uzanmaktadır. Banka kelimesinin aslının İtalyanca "Banco" kelimesinden türetildiği ve daha sonra sözcüğün "Banca" olarak kullanıldığı varsayılmaktadır. Banco kelimesi Türkçede masa, sıra ve tezgâh anlamına gelmektedir. Yani iş yerinde kullanılan ve eşya konulmasına elverişli olan tezgâh olarak ifade edilmektedir (Doğan, 2012:3).

Bankacılık anlayışı ve işlemleri, dünyada yaşanan değişimler ve gelişmelerle birlikte her geçen gün yeni boyutlar kazanmaktadır. Banka kelimesi farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bunlar arasında, banka; mevduat kabul eden ve bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden yani faaliyetlerinin esas konusu uygun ve düzenli bir şekilde kredi almak ya da vermek olan bir ekonomik kuruluştur. Başka bir tanıma göre de banka; para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel ya da kurumsal kişilerle işletmelerin bu alandaki ihtiyaçlarını karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu olarak seçen bir ekonomik birimdir (Takan, 2001:2).

Bankacılığın ilk dönemleri mevduat toplama işlemiyle başlamıştır. Ticaretin gelişmesiyle birlikte bankacılık işlemleri farklı alanlara girmiş ve günümüzde bankacılığın işlevi karmaşık hale gelmiştir. Ticari bankaların en önemli işlevi mevduat toplamak ve kredi kullandırmaktır. Her bankanın olduğu gibi ticari bankaların da temel amacı kâr elde etmektir. Bu amaçla, tasarruf sahiplerinden mevduat toplayıp fon talep edenlere kredi şeklinde kullandırmaktadırlar. Ticari bankaları diğer bankalardan ayırt eden en önemli özellik, kısa dönemde vadesiz mevduat toplamalarıdır.

Tarihte ilk bankacılık faaliyetlerinin başlangıcının, M.Ö. 3500 yıllarına kadar uzandığı varsayılmaktadır. Mezopotamya'da yapılan kazılarda bu bölgede yaşayan Sümer ve Babililerin bankacılık yaptığını gösteren belgeler bulunmuştur. Ayrıca bankacılığın ilk ve orta çağdaki en büyük temsilcilerinin Romalılar ve Yunanlılar olduğu, Avrupa'da ise Lombardlar'ın bankacılığın öncülüğünü ve öğreticiliğini yaptığı bilinmektedir. 1609 yılında Amsterdam Bankası'nın kurulması modern bankacılığın başlangıcı olmuştur. 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası ve 1907'de ABD'de kurulan Federal Rezerve Bankası ile dünya bankacılığı olgunluğa ulaşmış ve modern bankacılık sisteminin iskeleti oluşturulmuştur (Altan, 2001: 41-42).

İSLAMİ BANKA KAVRAMI

İslami bankacılık kavramı insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanmaktadır. İlk insanların kendi aralarındaki ödünç verme işlemlerinde faizsiz olarak işlem yaptıkları literatürde tespit edilmiştir. İnsanların ihtiyaç sahibi olanlara ödünç verdiği şeyleri vadesi geldiğinde faizsiz şekilde geri aldıkları bilinmektedir. Bu sistem para icat edildikten sonra da aynı şekilde devam etmiştir.

Faizsiz ödünç verme prensibinin ilk insanlara kadar uzanmasının nedenleri arasında, dini öğretiler olduğunu düşünebiliriz. Çünkü din, ilk insanlardan beri vardır ve insana hem sosyal yaşam ve hem de ticari davranışlarına yönelik ipuçları vermektedir. İlk insanlar, inançlarına bağlılık konusunda titiz davranıyordu. Tüm inançlar, kimsenin malına ve hayatına haksız yere kıyılmasına izin vermemektedir. İlk toplumlarda ticarete takas (malın mal ile değişimi) yöntemi daha yaygındı ve satış ve borç işlemlerinde bu yöntem kullanılmaktaydı. Değiştirilecek malların değeri ve miktarı çok önemliydi. Borç ödeme işlemlerinde miktar ve değer bakımından misilleme dikkate alınmıştır.

İslami bankacılık kavramı, dünyada 19. yüzyılda tanınmıştır. Batı ülkelerinde klasik bankacılık sisteminin yaygınlaşması ve Müslüman toplumların dini gereği klasik bankacılık işlemlerinden uzak durması nedeniyle, 19. Yüzyılda Müslüman bilim adamları tarafından ekonomik sistemin dışında kalan Müslüman toplumun tasarruflarını ekonomide değerlendirmek amacıyla ortaya çıkarılmıştır.

İslami bankacılık ya da faizsiz bankacılık sistemini, kâr zarar ortaklığı prensibine dayanarak fon toplama ve kullandırma faaliyetlerinde bulunan bir ekonomik sistem olarak tanımlayabiliriz (Tenekeci, 2017:9). İslami bankacılık sisteminin klasik bankacılıktan temel farkı faizdir. İslami bankacılık, fon sağlama ve kullandırma faaliyetlerini faiz yerine kâr – zarar ortaklığı temeline göre sürdüren bir bankacılık sistemidir. Bankacılık hizmetleri konusunda da müşterilere klasik bankacılığa benzer hizmetler sunulmaktadır.

İslami bankalar, İslami finans kuralları çerçevesinde faizsiz bankacılık işlemlerini yerine getiren bir yapıyı ifade eder. İslami finans, her türlü finansal işlevin ve işlemin İslami kurallar içerisinde uygulandığı bir ekonomik sistemdir. Faiz İslam dinine göre haram olduğu için, bu finans anlayışı klasik bankacılığa alternatif olarak kabul edilmiştir (SERPAM, 2013: 3).

İSLAMİ BANKACILIĞIN DAYANDIĞI TEMEL İLKELER

İslami bankaların dayandığı dört temel ilke bulunmaktadır. Bunlar:

Faizsizlik İlkesi (Interest free)

İslami bankacılık ilkesel olarak faizi yasaklayan İslam Hukuku'na dayalıdır. İktisat ile İslami Hukuku ve İslami Mali Kesimin gelişmesi arasında kurulan ilişkide İslam Hukukçularının rolü büyüktür. İslami dini, ödünsüz bir biçimde faizsiz kazancı helal, faizli kazancı ise haram olarak nitelendirmiştir (Kalaycı, 2013: 57).

Ticaretle Bağlantılı Olma İlkesi (Trade related)

İslam dininde faizin haram, ticaretin ve kârın helal olması, İslami bankaları müşterileriyle ticari işleri yapmaya yöneltir. İslam'da gerçek malın ticareti uygun görülmüştür. Para gibi gerçek olmayan şeylerin ticareti yasaklanmıştır. Bu yüzden İslam'a uyum sağlayan ticaret yapmak ve kâr etmek için mal ticareti yapılması gerekmektedir (Doğan, 2008: 21).

Sermaye Bağlantılı Olma İlkesi (Equity related)

Saf İslami bankacılığın kar – zarar ortaklığı (Mudaraba) veya sermaye iştiraki (Muşaraka) içerdiği genellikle kabul edilen bir gerçektir. İslamiyet'te sermaye sahibi, girişimcinin uzmanlığı ve çalışması sayesinde meydana getirdiği kârı onunla paylaşabilmektedir. Sermayenin getirisi olan kâr unsurunun oranı, yani hangi nispetlerde bölüşüleceği önceden bellidir, ancak hangi tutarda olacağı belirsizdir (Özkan, 2012: 24).

Yatırımların Ahlaka Uygun Olma İlkesi (Ethical investments)

İslami bankacılıkta, yatırımlar, İslami kurallara göre yasak olmayan konular üzerinde gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde yapılan yatırım, toplum birliğini sağlayan, çevreyle dost, insani değerlere önem veren ve saygı gösteren yatırım olmaktadır (Tenekeci, 2017: 10). Böylece İslami bankacılıkta insanın sağlık, saygı ve şerefine zarar veren alkol gibi İslam'da haram olan mallara yatırım yapılmamaktadır. Bundan anlayacağız ki İslami bankacılıkta konu olan malların ne olduğu ve nasıl işlendiği takip edilmektedir.

Modern faizsiz bankacılık sistemin ilk araştırmaları 1955 yılında Pakistanlı düşünür ve ekonomist bilim adamı Mohammed Uzair'in "An Outline Of Interestless Banking" (faizsiz bankacılık) isimli araştırmasıyla ortaya çıkmıştır (Türkmenoğlu, 2007: 12). Dünya'da kurulan ilk modern faizsiz banka, 1963 yılında Tasarruf Bankası olarak Mısır'ın Mit Ghamr deltasında kırsal kesimdeki üreticileri, aracı ve tefecileri kurtarmak amacıyla Ahmet en- Neccar tarafından kurulan Mit Ghamr Tasarruf Bankası'dır. Banka'nın kuruluş aşamasında Almanlar'dan destek alınmıştır. Fakat Almanlar, En- Neccar'ın faizsiz banka kurma gayretinde olduğunu fark edince desteklerini yarıda bırakmışlardır. Böylece kurulan ilk faizsiz banka, faaliyetlerini dört yıl sürdürdükten sonra kapanmıştır. Bankanın kapatılmasına rağmen, faizsiz bankacılığın kurulmasına bir deneme olmuş ve sonrada kurulacak faizsiz bankalara öncülük etmiştir (Ece, 2011: 3). İslami bankacılık için bir başka bağımsız deneme ise Malezya'da Tabug Haji adındaki kuruluştur. Hacılar için şeriata uyumlu tasarruf ve yatırım planı yapmak amaçlanmıştır. Tabug Haji, sonradan tanınmaya başlanmış ve 1990 yılında başarılı bir kurum olarak nitelendirilmiştir (Ali ve Ahmed, 2007: 1-2). İkinci faizsiz banka olarak bilinen Nasser Sosyal Bank, ilk faizsiz banka olan Mit Ghamr Yatırım Bankası'nın tasarruf sahipleri tarafından Mısır Devleti'nden destek alarak kurulmuştur (Altan, 2001:311).

İslam Ülkeleri Dış İşleri Bakanları'nın 1970'te katıldığı Cidde toplantısında Müslüman Ülkeler arasındaki ekonomik iş birliğinin güçlendirilmesine karar verilmiştir. Bu toplantıdan sonra Pakistan'da yapılan ikinci toplantıda Pakistan ve Mısır, milletlerarası bir faizsiz bankanın kurulmasının gerekliliğini ileri sürmüşlerdir (Türkmenoğlu, 2007: 13). Yapılan toplantılar ve denemelerden faizsiz bankacılık sisteminin sürdürülebilir ve geliştirilebilir olduğu anlaşılmıştır. Bu anlayış neticesinde, 1974'te kurulan ve 1975'te Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde faaliyete

başlayan İslam Kalkınma Bankası kısa bir süre içinde İslami bankacılık sisteminin dünyada duyulmasına neden olmuştur. Banka, Suudi Kraliyet Ailesi'nin desteği ve çoğunluğu Arap ve Müslüman ülkeleri olan 22 tasarruf sahibi üye ülkenin katkıları ile kurulmuştur (Altan, 2011: 311). İslam Kalkınma Bankası, faizle çalışan geleneksel bankaların bir alternatif modeli olarak faizsiz bankacılığın dünya çapında fark edilmesine neden olmuştur. İslam Kalkınma Bankası'ndan sonra faizsiz bankacılık sistemi dünyada gelişmiş ve birçok faizsiz çalışan banka kurulmuştur. Bunların en önemlilerinden birisi 1975 yılında Dubai'de kurulan Dubai İslam Bankası'dır (Mohamed vd., 2013: 5-6).

1977'de İslami Konferans, Dış İşleri Bakanlığı sponsorluğunda faizsiz bankaları ve finansal kurumları koordine etmek ve faizsiz bankacılığı tanıtmak için "Uluslararası İslami Bankalar Birliği Teşkilatı" kurulmuştur. 1977 yılında Kuveyt Finans Evi ve Mısır ve Sudan Faisal İslam Bankası, 1981'de Dar Al Mal Al İslam Bankası ve 1982'de Al-Baraka Grup Bankası kurulmuştur. Ayrıca 1981'de İran'da ve 1983'te ise Pakistan'da faizsiz bankacılık sistemi uygulanmasına başlanarak faizli bankacılığın ülke genelinde yok edilmesi çabaları başlatılmıştır (Altan, 2011: 311). Dar Al-Mal Al-İslam Bankası, İslami Kalkınma Bankası'nın, müşteri ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı düşüncesiyle Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği Kuveyt gibi bazı Müslüman ülkelerin katılımıyla İsviçre'de kurulmuştur (Ece, 2011: 6).

Çağımızda ortaya çıkan bu yeni sistemin faaliyetleri, sadece Müslüman ülkelerde değil, aynı zamanda Batı ülkeler başta olmak üzere, Afrika, Uzak Doğu ve Ortadoğu ülkelerinde de hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu bankalar, Müslüman müşterilerine hizmet sunarken, Müslüman olmayan diğer dinlere mensup olan müşterilere de hizmetlerini sunmaktadır. Faizsiz bankaların kuruluşundan 1990 yılına kadar yaşanan ekonomik krizlerde İslami bankacılık sisteminin başarısı net bir şekilde görülmemiştir. Ancak 2001'de ABD'de başlayan ve 2008 yılında tüm dünya ülkelerinin ekonomilerine etki eden krizler, faiz sistemi ile çalışan birçok bankanın çökmesine neden olurken, faizsiz bankaların bu krizlere karşı dayanıklılığı dikkat çekicidir. Bu dönemde, İslami finans alanında yapılan bir değerlendirmede fonların yıllık %15-20 arasında bir oranda büyüdüğünü ve İslami bankaların toplam varlıklarının 2009 yılında 822 milyon dolara ulaştığı bildirilmiştir. 2010 yılında ise varlıklar daha da artarak bir trilyon dolara ulaşmıştır (Yanpar, 2015: 21). Faizsiz bankacılık sistemi dünya ülkelerinde hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Son yıllarda 75 ülkede 500'den fazla faizsiz banka kurulmuştur (Hussien, 2014: 443-44). Bu kurumlar içinde tam olarak İslam kurallarına uyumlu olarak bankacılık faaliyetlerini yerine getiren bankalar olduğu gibi, faizli sistemle çalışan ancak faaliyet alanlarında yeni bir pencere açarak İslami bankacılık hizmeti de veren birçok kurum da bulunmaktadır.

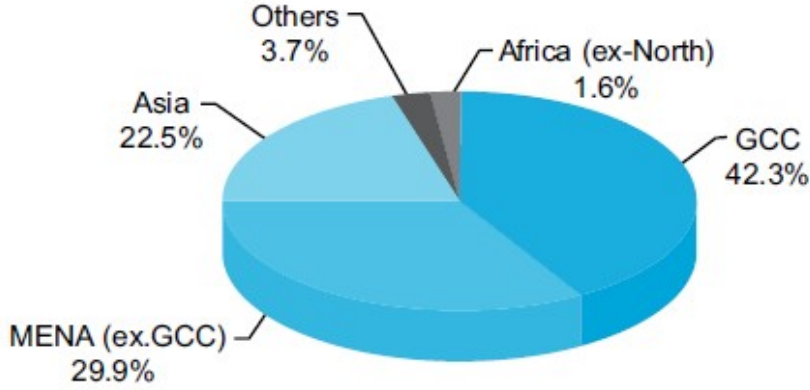
Geniş yelpazeli faizsiz bankacılık ürünlerini faaliyetleri kapsamına alan uluslararası bankalardan bazıları şöyledir; CitiBank, Golman Schas, HSB, Deutsche Bank, Union Bank of Switzerland, Amaro, United Bank Of Kuwait, ANZ Grindlays, Suudi İnternational Bank. Dünyada her yıl belirlenen en iyi 1000 bankanın 89'u faizsiz bankacılık uygulayan bankalardan oluşmaktadır (Tok, 2009: 26). Faizsiz bankalar, hem fonlarını değerlendiremeyen kimselerin fonlarını reel ekonomiye aktarmakta, hem de dünyada her geçen gün artan işsizliğin azalmasına katkı sağlamakta aynı zamanda da yaşanan krizlerden dolayı kötüleşen ekonomi dünyamızın yeniden kalkınmasına yardımcı olmaktadır.

Islamic Financial Services Board (IFSB)'a göre küresel boyutta İslami finans varlıklarının toplamı 2016 yılında 1.893 milyar Amerikan Dolarıdır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi Mayıs 2017 IFSB Raporuna göre, dünya İslami finans sektörünün aktif büyüklüğü içinde Körfez ülkeleri en büyük paya sahip olarak %42,3'lük paya ulaşmıştır. Middle East And North Africa (MENA) ülkelerinin (Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Tunus, Cezayir, İran, Yemen, Suriye, Irak, Sudi Arabistan, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Bahreyn ve

Libya) payı ise %29,9 oranda gerçekleşmiştir. Malezya, Endonezya, Pakistan ve Bangladeş gibi Asya Ülkeleri'nin payı ise %22,5'dir. Kuzey Afrika ülkelerinin payı %1,6 ve Avrupa ve Amerika ülkelerinin ise %3,7 olmuştur (IFSB, 2017:9).

Tablo 1. Bölgelere Göre İslami Finans'ın Dağılımı (2016)

Kaynak: IFSB Stability Report, 2017: 9.

2017 yılı IFSB raporuna göre 2016 yılında küresel İslami finans sektöründe yer alan ülkelerin kendi bankacılık sektöründe aldıkları pay 2015 yılına göre artış göstermiştir. Ülkelerin küresel İslami finanstan aldığı pay sıralamasında İran ve Sudan en büyük paya sahip olarak birinci sırada yer almaktadır. Diğer ülkeler ise sırayla Brunei % 57, Suudi Arabistan %51,1, Kuveyt %39, Katar %26,6, Malezya %23,8, Birleşik Arap Emirlikleri %19,6 ve Cibuti ise %16,2 oranına sahip olmuşlardır. Bu ülkeler küresel İslami bankacılık varlıklarının %88'ine sahip olmaktadır. Türkiye'nin İslami finans bankacılık sektöründeki payı % 4,7'dir. Aktif büyüklüğüne göre sıralamada 19. ülke olmaktadır (IFSB Stability Report, 2017, s.8).

TÜRKİYE'DE İSLAMİ BANKACILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

İslami bankacılık sistemi diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de faaliyetlerini sürdürmektedir. 1975 yılında kurulan İslami Kalkınma Bankası'nın (İKB) kurucu üyeleri arasında yer alan Türkiye 1984 yılında sermaye payını artırarak bu bankanın en büyük ortaklarından biri haline gelmiş ve İKB Yönetim Kurulu'nda sürekli üye olma hakkını kazanmıştır. Böylece Türkiye Hükümeti, 56 Müslüman ülke arasında iktisadi işbirliği programlarının geliştirilmesinde, dış ticaretin artışında, altyapı projelerin desteklenmesinde, özel sektörün teşvik edilmesinde, çeşitli finansman tekniklerinin geliştirilmesinde büyük rol oynamış ve dünyanın önde gelen finans kuruluşlarından biri olan İslami Kalkınma Bankası bünyesindeki etkinliğini artırma imkânı elde etmiştir. Bundan böyle, tasarruflarını faizsiz sisteme uygun olarak değerlendirmek isteyen vatandaşlara, küçük ve orta boy işletmelere hizmet vermek amacıyla Türkiye'de faizsiz bankacılığın ilk uygulaması olarak 1975 yılında Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) kurulmuştur. 1978 yılına kadar faaliyetine devam eden DESİYAB'ın Türkiye'ye önemli tecrübeler kazandırdığı bilinmektedir. Bankanın kuruluşunda, faizli ve faizsiz olarak çalışmasını tercih konusunda Yönetim Kurulu'na yetki verilmiştir. Bu yüzden 1978 yılında Yönetim Kurulu kararıyla DESİYAB faizli olarak çalışmaya başlamıştır. 1988 yılında da DESİYAB'ın adı Türkiye Kalkınma Bankası olarak değiştirilmiştir. Ayrıca Türkiye'de faizsiz finansmana ilişkin diğer önemli bir gelişme ise DESİYAB'ın Kuruluş Kararnamesi ile aynı Kararname'de yer alan " Kâr/Zarar Ortaklığı Belgesi (KZOB)" olmuştur (Ustaoglu, 2014: 24).

Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye'de İslami bankacılık sistemi ile çalışan kuruluşlar, 16/12/1983 güne 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Finans Kurumu Kararnamesi uyarınca Türk Bankacılık Sistemine girmişlerdir. 24.2.1984 tarihinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın ve aynı yıl Mart ayında T.C. Merkez Bankası'nın yayınladığı Tebliğlerle sistemin

detayları düzenlenmiştir (Canbaz, 2012: 169). Bu Kararname'den sonra Türkiye'de İslami bankalar faaliyetlerine Özel Finans Kurumları adı altında devam etmişlerdir.

Özel Finans Kurumları'nın 25.02.1985 tarihinde hukuki yapısı tamamlanmasına rağmen, bu kurumların kuruluş ve faaliyetleri, 19.12.1999 tarihine kadar 83/7506 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile gerçekleştirilmiştir. 1999 yılından itibaren 4491 Sayılı Kanun ile Özel Finans Kurumları 4389 Sayılı Bankalar Yasası'na tabii olmuşlardır. Bu yasaya tabii olunmasının ardından Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapan 12 Mayıs 2001 tarih ve 4672 Sayılı Kanun ile bu kurumlarda toplanan tasarrufların güvence altına alınması amacıyla, Özel Finans Kurumları Birliği ve bünyesinde, bu birlik tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulan Yönetmelik dâhilinde idare olunmak üzere "Güvence Fonu" (5411 Sayılı Kanunla TMSF'ye devredilmiştir) oluşturulmuştur (Tenekeci, 2017: 21).

Türkiye'de 1984 yılından 1996 yılına kadar kurulan İslami banka sayısı altıya ulaşmış ve bu bankaların kuruluş sırası şu şekilde olmuştur. 1984'de Al Baraka Türk ve Faisal Finans Özel Finans Kurumları kurulmuştur. Her iki banka faaliyetlerine bir yıl sonra 1985'te başlamışlardır. 1989 yılında Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu kurulmuştur. Ardından sırayla 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında İhlas Finans Kurumu ve 1996 yılında Asya Bankası Özel Finans Kurumu kurulmuştur. Bu Bankalardan ilk üçünde yabancı sermaye ağırlıkta iken, son üç bankada ise yerli sermaye ağırlıkta olmuştur (Canbaz, 2014: 208). Türkiye'de İslami bankacılık ürün ve hizmetlerine ilgi gün geçtikçe artmaktadır. 2014 yılında Ziraat Katılım Bankası ve 2015 yılında da Vakıf Katılım Bankası Türkiye Katılım Bankacılık Sektörüne yine birer Katılım Bankası olarak girmişlerdir. Ayrıca 2016 yılında Asya Bankası kapatılmıştır.. Böylece hâlihazırda Türkiye Katılım Bankaları'nın sayısı beş olmuştur. Türkiye'de İslami finansın geleceği parlak olduğundan önümüzdeki yıllarda bu sayının artması beklenmektedir.

Özel Finans Kurumu adı altında kurulan İhlas Finans Kurumu (İFK) 2001 yılında yaşanan krizlerden dolayı mali başarısızlığa düşmüş ve BDDK tarafından tasfiye süresince sokulmuştur (Canbaz, 2014: 208). İFK iflas edince Ülker Grubu tarafından devralınmış ve adı Family Finans olarak değiştirilmiştir. 2005 yılında Family Finans Anadolu Finans ile birleştirilerek Türkiye Finans Katılım Bankası kurulmuştur (Sümer ve Onan, 2016: 299-300). Türkiye Finans Katılım Bankası'nın kurulması ile Türkiye'de İslami bankacılığın sayısı dörde inmiştir.

Türkiye'de İslami bankacılık 2005 yılına kadar Özel Finans Kurumu adı ile devam etmesine rağmen bu ad İslami bankacılığın tam anlamını açıklamada yetersiz kalmaktadır. İslami bankacılığın 1990'da başlayan ve 2008 yılında küresel hale gelen krizlere karşı dayanıklılığı ve reel sektöre katkısı test edilmiş ve daha sonra İslami bankacılığı tam anlamıyla açıklayan "Katılım Bankası" adı verilmiştir (Canbaz, 2014:207). "Özel Finans Kurumu" adının "Katılım Bankası" olarak değiştirilmesi 19.09.2005 tarih ve 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun gerekçesiyle gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de Katılım Bankaları'nın kurulmasının temel hedefi, petrol zengini olan İslami ülkelerin fonlarını Türkiye'ye çekebilmek, İslami ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmek ve geleneksel bankalarla ilişki kurmayan Müslüman toplumların atıl fonlarını reel ekonomiye kazandırmaktır (Aras ve Öztürk, 2011: 170). Bu amaçla kurulan Katılım Bankaları hem petrol zengini ülkeleri hem de Türkiye'de bulunan ve tasarruflarını ekonomide değerlendiremeyen kimselerin fonlarını Türk Bankacılık Sektörüne çekerek Türkiye ekonomisinin canlanmasına katkı sağlamıştır.

2017 yılı Temmuz ayı itibarıyla Katılım Bankaları'nın Türkiye'deki toplam Bankacılık Sektörü içerisindeki payı % 4,7 seviyesindedir ve bu oldukça düşük bir orandır. Bu oran, Katılım Bankaları'nın gelişme potansiyeli açısından halen daha atılması gereken çok adım olduğunu göstermektedir. Yine Temmuz 2017 yılında faaliyette bulunan 5 Katılım Bankası'nın toplam şube

sayısı 3'ü yurtdışı şube olmak üzere 959 olup toplam personel sayısı ise 14.465'dir (Atar, 2017: 1053).

Albaraka Türk Katılım Bankası A. Ş.

Faaliyetlerini 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na göre sürdüren Albaraka Türk Katılım Bankası, Türkiye'de İslami Bankacılığa öncülük ederek 1984 yılında kurulmuş ve 1985'te aktif olarak faaliyetine başlamıştır. Ortadoğu'nun güçlü sermaye gruplarından Albaraka Bankacılık Grubu (ABG), İslami Kalkınma Bankası (IDB) ile Türkiye ekonomisine yarım yüzyıldan fazla hizmet veren yerli bir sanayi grubunun öncüsü olarak kurulmuştur. Albaraka Türk'ün ortaklık yapısı; yabancı ortakların payı %66, yerli ortakların payı %8,95 ve halka açık olan pay ise % 25,05'tir.

Albaraka Türk Katılım Bankası, kuruluşundan sonra 1987 yılında ilk şubesini açmış ve 1988 yılında finansal kiralama işlemlerine başlamıştır. 1992 yılında şube sayısı 10'a ulaşırken aktif büyüklüğü 400 milyon Amerikan Dolarını aşmıştır. Singapur'dan İngiltere'ye, Güney Afrika'dan Fas'a ve Avustralya'dan Kazakistan'a kadar 80 ülkede 1000'e yakın bankası bulunmaktadır. Ayrıca biri yurtdışında olmak üzere toplam 213 şube ve 3816 personeli bulunmaktadır (www.albaraka.com.tr., Erişim tarihi: 01.01. 2018). Albaraka Türk Katılım Bankası, 2016 yılı sonu itibariyle 900 milyon Amerikan Doları ödenmiş sermayeye ve 2,3 milyar TL düzeyinde öz kaynağa sahiptir. Banka'nın konsolide olmayan aktif toplam 2016 yılsonunda 32,9 milyar TL büyüklüğündedir (Yurtta Dur ve Demirbaş 2017: 96).

Kuveyt Türk Katılım Bankası A. Ş.

Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın Türkiye'de kuruluşu, Kuveyt merkezli Kuwait Finance House'un 1989 yılında Türkiye pazarına girmesiyle olmuştur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 28 Şubat 1989 tarihli izniyle ve "Kuveyt Türk Evrak Finans Kurumu A. Ş." unvanıyla, 31 Mart 1989 yılında Özel Finans Kurumu statüsünde faaliyete geçen Banka, 1999 yılından itibaren diğer Özel Finans Kurumlarıyla beraber 4389 Sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olarak faaliyetini devam ettirmiştir. 2006 yılında hâlihazırda kullanmakta olduğu Kuveyt Türk Katılım Bankası A. Ş. (Kuveyt Türk) ismini almıştır (www.kuveytturk.com.tr., Erişim tarihi: 01.01.2018).

Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın ortaklık yapısı; hisselerinin %62,24'ü Kuveyt Finans Kurumu'na, %18,72'si Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, %9'u İslami Kalkınma Bankası'na, %9'u Kuveyt Devlet Sosyal Güvenlik Kuruluşu'na ve %1,04'lük kısmı ise diğer gerçek ve tüzel kişilere aittir. Güçlü sermaye yapısı ve dinamik kurumsal yönetim ilkesiyle ön plana çıkan Kuveyt Türk Bankası, 2016 yılının sonu itibariyle 2,8 milyar TL büyüklüğünde ödenmiş sermayeye ve 3,9 milyar TL seviyesinde öz kaynak tutarına sahiptir. Banka'nın konsolide olmayan aktif büyüklüğünün toplamı 2016 yılının sonunda 48 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca Banka, 2016 yılı itibariyle Türkiye genelinde 386 şube ve 5588 personele sahip olarak çok sayıda finansal ürün ve hizmetleri etkin bir şekilde müşterilerine ulaştırmaktadır (www.kuveytturk.com.tr., E.T.: 1.1.2018).

Türkiye Finans Kurumu Katılım Bankası A. Ş.

Türkiye Finans; %100 yerli sermayeli ilk Özel Finans Kurumu olarak 1991 yılında kurulan Anadolu Finans ile 1985-2001 yılları arasında Faisal Finans Kurumu adıyla katılım bankacılığı hizmeti sunan Family Finans'ın 2005 yılında güçlerini birleştirmesiyle kurulmuştur. Birleşmeden sonra Banka'nın, hedef kitlesi giderek genişlemiş yeni ve güçlü bir kurumsal kimliğe kavuşmuştur. 2008 yılında The National Commercial Bank (NCB) tarafından çoğunluk hissesi satın alınmıştır. Bu tarihten sonra Suudi Arabistan'ın ilk ve en büyük bankası olan The National Commercial Bank %67,03 hisse ile Banka'nın ortaklığında en büyük paya sahip olmuştur (www.turkiyefinans.com.tr., Erişim Tarihi: 01.01.2018).

Türkiye Finans, 2016 yılı sonu itibariyle 2,6 milyar TL ödenmiş sermayeye ve 3,7 milyar TL düzeyinde öz kaynağa sahiptir. Türkiye Finans'ın 2016 yılında konsolide olmayan aktif büyüklüğü

38,8 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. 2016 yılı itibariyle Banka 285 yurtiçi ve 1 yurtdışı (Bahreyn) şubesi ve 3989 personeli ile faaliyetini sürdürmektedir (Yurttadur ve Demirbaş 2017: 97).

Ziraat Katılım Bankası A. Ş.

Ziraat Katılım Bankası, T.C. Hazine Müsteşarlığı tarafından ödenmiş 675.000.000 TL sermayesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 15 Ekim 2014 Tarih ve 29146 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Ekim 2014 Tarih ve 6046 Sayılı izniyle kurulmuştur. Bankaya, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 14 Mayıs 2015 Tarih ve 29355 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 12 Mayıs 2015 Tarih, 6302 Sayılı Kararı ile faaliyet izni verilmiştir. 2016 yılı sonunda Olağan Genel Kurul Toplantısı'nda alınan karar ile Banka'nın sermayesi 1.250.000.000 TL seviyesine yükseltilmiştir (www.ziraatkatilim.com.tr/, Erişim Tarihi: 01.01.2018).

Ziraat Katılım, 2016 yılında reel sektörün finansmanına ağırlık vererek hızlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. Nakdi finansmanda 5,5 milyar TL seviyesine ulaşarak % 229 oranında, nakdi olmayan finansmanda ise 3,5 milyar TL'ye ulaşarak % 778 oranında bir büyüme kaydetmiştir. Banka, toplamda reel sektöre 9 milyar TL düzeyinde finansman desteği sağlanmıştır. Süresi gelip kapanan tutarlara da bakıldığında Türkiye ekonomisine sağlanan finansal desteğin 12 milyar TL düzeyinde gerçekleştiği raporlanmıştır. Banka 2016 yılsonu raporlarına göre 655 çalışan ve 44 şube ile faaliyetini sürdürmektedir. Ziraat Katılım Bankası'nın, aktif büyüklüğü 2016 yılı sonu itibariyle 8 milyar TL'ye yükselmiş ve 30,7 milyon TL kâr elde edilmiştir (Yurttadur ve Demirbaş, 2017: 98).

Vakıf Katılım Bankası A.Ş.

Türkiye'de en son kurulan Katılım Bankası olan Vakıf Katılım Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 03 Mart 2015 Tarih ve 29284 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 27 Şubat 2015 Tarih ve 6205 Sayılı kuruluş izniyle 25 Haziran tarihinde bir anonim şirket olarak kurulmuştur. Banka, 17 Şubat 2016 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'ndan faaliyet izni alarak işlevlerine başlamıştır. Banka'nın ödenmiş sermayesi 905.000.000 milyar TL'dir ve sermayesinin tamamı T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bayezid Han-ı Sani (II Bayezid) Vakfı, Muhmit Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I. Mahmut) Vakfı, Mahöut Han-ı Sani Bin Abdülhamit Han – Evvel (II. Mahmut) Vakfı ve Murat Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı'na aittir (www.vakifkatilim.com.tr, Erişim tarihi: 01.01.2018).

Vakıf Katılım Bankası'nın, 2016 yılı sonu bağımsız denetim raporuna göre aktif büyüklüğü 4,7 milyar TL, özkaynakları 876,4 milyon TL ve ödenmiş sermayesi 805 milyon TL'dir. Banka'nın faaliyete yeni başlaması nedeniyle yılsonunda kayda değer bir kâr gerçekleşmemiştir (Yurttadur ve Demirbaş, 2017: 98).

Tablo 2'de Katılım Bankaları'nın 2015 ile 2016 yılları arasında bankacılık sektörü içindeki payları yüzde olarak gösterilmiştir. 2016 yılında Katılım Bankaları toplanan ve kullanılan fonlarda, aktif ve öz kaynaklarda gerileme yaşarken, kârlılıkta artış göstermişlerdir. 2016 yılında kullanılan fonlarda, aktiflerde ve öz kaynaklarda yaşanan gerilemenin Asya Bankası'nın kapatılması olabilir.

Tablo 2. Katılım Bankalarının Bankacılık Sektörü İçindeki Payı (2015-2016 %)

Sektör Payı	2015	2016
1- Toplanan Fonlarda	% 5,9	%5,6
2- Kullanılan Fonlarda	% 5,2	%4,8
3- Toplam Aktifte	% 5,1	%4,9
4- Özkaynaklarda	% 4,1	%3,8
5- Net Kâr	% 1,6	%2,9

Kaynak: Yurttadur ve Demirbaş, 2017: 95.

TÜRKİYE'DE İSLAMİ BANKALARIN ORAN ANALİZİ YÖNTEMİNE GÖRE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ANALİZİ

Etkinlik kavramı (Effectiveness concept),

Etkinlik kavramı, kurumların hedeflerini ne derecede gerçekleştirdiklerini ölçmek için kullanılan önemli faktörlerinden biridir. Etkinlik, belirli bir miktar girdi ile maksimum çıktı ya da belirli bir miktar çıktının minimum girdi elde edilmesini göstermektedir. Etkinlik performans denetiminde önemli faktördür. Ekonominin gelişmesinde önemli rol oynayan sektörlerin başında bankacılık sektörü gelmektedir. Bankaların performans gidişatını görebilmek için bankaların faaliyetlerinin ne kadar etkin olduğunu ölçmek gerekir. Bankalar konusunda etkinlik kavramı, bankalar tarafından toplanan fonların uygun yatırımlara dönüştürmesi olarak ifade edilebilir. Böylece etkinlik, bankaların hedefi olan etkin yatırım yapabilme düşüncesinin gerçekleşmesine imkân vermektedir. Ayrıca etkinlik ölçümü, kurumların sektör içindeki yerinin tespiti ve kurumların faaliyetlerinin istenilen şekilde sürdürülüp sürdürülmediği belirlemede önemli bir faktördür. (Kubalı, 1999: 39). Başka bir tanıma göre etkinlik, belirli bir girdi bileşiminin kullanılarak maksimum çıktının elde edilebilmesi veya belirli bir çıktı bileşiminin en az girdi kullanılarak elde edilmesidir (Cingi ve Tarım, 2000:2).

Verimlilik kavramı (Efficiency concept)

Verimlilik kavramı, genelde girdi olarak kullanılan kaynaklar ile elde edilen çıktılar arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Kalite fonksiyonunu da dikkate alarak belli düzeydeki bir çıktının en düşük girdi ile elde edilmesi veya belli düzeydeki miktar girdi ile en yüksek çıktı sağlanmasıdır (Kubalı, 1999: 38). Başka bir tanıma göre verimlilik, üretim sürecinin sonunda elde edilen ürün veya hizmetlerle (çıkıtı) üretimde kullanılan kaynakların (girdi) birbirine oranlanmasıdır. Yüksek verimlilik, geçici güçlüklerle sarsılmayan üretme gücü olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda verimlilik kalkınmanın itici gücüdür. Zaman evrensel bir ölçüdür ve insan denetimi dışında kaldığından iyi bir paydadır. Bu yüzden istenilen amacı sağlamak için tüketilen zaman azaldıkça sistemin verimliliği artar (Baykara, 2012: 57). Bu tanımlardan hareketle verimlilik, firmaların amaç ve hedeflerine ulaşmak için yürüttükleri faaliyetler ve bu faaliyetlerde kullanılan kaynaklar neticesinde sağlanan çıktılarının ölçülebildiği bir kavram olarak tanımlanabilir.

2007–2016 Döneminde Katılım Bankalarının Etkinlik ve Verimlilik Analizi

Bu çalışmada Türkiye’de mevcut olan 5 Katılım Bankasının 3 tanesinin 2007 – 2016 döneminde etkinlik ve verimlilik analiz gerçekleştirilmiştir. Uygulama esnasında konsolide ve konsolide olmayan denetime tabi tutulmuş bankaların yıllık bilançolarından yararlanarak önemli görülen 6 adet etkinlik ve 6 adet verimlilik oranı kullanılmıştır. Etkinlik ve verimlilik için kullandığımız oranları tespit ederken, Yolalan’ın (2001) “ Bankacılıkta Verimlilik Konferansı”, Dönek ve Özdemir’in (2000) “Türk Ticari Bankacılık Sektörünün Performans Ölçümü” ve Baykara’nın (2012) Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi” çalışmalarından yararlanmıştır. Türk bankacılık sektörünün verimliliği veya kârlılığı üzerine yapılan diğer çalışmalar, Yolalan (1996), Mahmut ve Zaim (1998), Ural (1999), Günay ve Özkan (1998), Bozdağ vd. (2001), Yıldırım (2002), Işık ve Hassan (2002), Çukur (2005), Canbaş vd. (2005), Tufan vd. (2006), Ünsal ve Duman (2005), Atan ve Çatalbaş (2005), Güngör (2007), Atasoy (2007), Aysan ve Ceyhan (2008), Kırkık ve Pehlivan (2009), Bumin (2009) ve Pehlivan (2010) şeklinde sayılabilir.

Katılım Bankalarının Etkinlik ve Verimlilik Oranları

Çalışmada Katılım Bankaları’nın etkinlik ve verimlilik tespitinde kullanılan 6 adet etkinlik ve 6 adet verimlilik oranı belirlenerek aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. Etkinlik Ve Verimlilik Oranları

Etkinlik	Oranlar
Etkinlik 1	Takipteki Krediler / Krediler + Finansal Kiralama
Etkinlik 2	Krediler + Finansal Kiralama / Toplam Aktifler
Etkinlik 3	Kâr Payı Giderleri / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler
Etkinlik 4	Kâr Payı Gelirleri / Kâr Payı Giderleri
Etkinlik 5	Öz Kaynaklar / Risk Ağırlıklı Kalemler Toplamı
Etkinlik 6	Kâr Payı Gelirleri / Öz Kaynaklar
Verimlilik	Oranları
Verimlilik 1	Vergi Öncesi Kâr / Toplam Aktifler
Verimlilik 2	Dönem Net Kârı / Öz Kaynaklar
Verimlilik 3	Krediler + Finansal Kiralama / Şube Sayısı
Verimlilik 4	Krediler + Finansal Kiralama / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler + Öz Kaynaklar
Verimlilik 5	Net Ücret ve Komisyon Gelirleri / Toplam Aktifler
Verimlilik 6	Toplam Aktifler / Personel Sayısı

Tablo 4. Etkinlik Analizinde Kullanılan Finansal Oran Değerleri

YILLAR	ALBARAKA	KUVEYT TÜRK	TÜRKİYE FİNANS
Takipteki Krediler / Krediler + Finansal Kiralama			
2007	0,0150	0,0418	0,0225
2008	0,0280	0,0497	0,0337
2009	0,0362	0,0589	0,0358
2010	0,0303	0,0332	0,0305
2011	0,0236	0,0201	0,0236
2012	0,0244	0,0226	0,0273
2013	0,0232	0,0228	0,0240
2014	0,0201	0,0225	0,0242
2015	0,0238	0,0163	0,0428
2016	0,0484	0,0248	0,0505
Krediler + Finansal Kiralama / Toplam Aktif			
2007	0,7799	0,8228	0,8440
2008	0,7880	0,7544	0,7948
2009	0,7318	0,7330	0,8265
2010	0,7495	0,7269	0,7484
2011	0,6971	0,7000	0,7699
2012	0,7390	0,6670	0,7446
2013	0,7013	0,6452	0,7329
2014	0,0201	0,6286	0,7359
2015	0,7054	0,6471	0,7589
2016	0,6646	0,6221	0,7123

Kar Payı Giderleri / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler			
2007	0,0699	0,0621	0,0732
2008	0,0741	0,0613	0,0760
2009	0,0638	0,0558	0,0686
2010	0,0483	0,0378	0,0489
2011	0,0423	0,0353	0,0431
2012	0,0481	0,0383	0,0444
2013	0,0363	0,0281	0,0360
2014	0,0405	0,0308	0,0433
2015	0,0429	0,0308	0,0515
2016	0,0433	0,0361	0,0554
Kar Payı Gelirleri / Kar Payı Giderleri			
2007	1,8526	1,9105	1,9929
2008	1,9266	1,8829	1,9544
2009	1,8823	2,0848	2,0644
2010	1,9024	2,3079	2,1351
2011	2,0011	2,2703	2,2100
2012	1,9510	2,1617	2,2812
2013	2,1837	2,3619	2,2628
2014	1,8701	2,3005	2,0263
2015	1,8439	2,3401	2,0207
2016	1,8565	2,1592	2,0279
Özkaynaklar / Risk Ağırlıklı Varlıklar Toplamı			
2007	0,2172	0,1472	0,1537
2008	0,1812	0,1563	0,1678
2009	0,1533	0,1456	0,1719
2010	0,1409	0,1705	0,1708
2011	0,1253	0,1602	0,1424
2012	0,1303	0,1397	0,1476
2013	0,1486	0,1424	0,1281
2014	0,1415	0,1509	0,1247
2015	0,1517	0,1423	0,1305
2016	0,1346	0,1816	0,1552
Kar Payı Gelirleri / Özkaynaklar			
2007	0,7268	1,0222	1,1232
2008	0,8913	0,8196	0,8266
2009	0,9231	0,8276	0,8187
2010	0,7817	0,5561	0,6327
2011	0,7665	0,6716	0,6502
2012	0,8348	0,6723	0,6692
2013	0,6207	0,5375	0,6269
2014	0,6657	0,5930	0,6865
2015	0,6129	0,6755	0,6895
2016	0,7242	0,5378	0,6461

TABLO 5. Verimlilik Analizinde Kullanılan Finansal Oran Değerleri

YILLAR	ALBARAKA Vergi Öncesi Kar / Toplam Aktifler	KUVEYT TÜRK	TÜRKİYE FİNANS
2007	0,0291	0,0241	0,0315
2008	0,0358	0,0233	0,0285
2009	0,0205	0,0237	0,0247
2010	0,0197	0,0207	0,0236
2011	0,0194	0,0165	0,0217
2012	0,0196	0,0164	0,0205
2013	0,0175	0,0143	0,0164
2014	0,0145	0,0136	0,0127
2015	0,0129	0,0132	0,0087
2016	0,0080	0,0137	0,0095
	Dönem Net Kâr / Özkaynaklar		
2007	0,1592	0,1908	0,2501
2008	0,2135	0,1518	0,1604
2009	0,1481	0,1575	0,1436
2010	0,1572	0,1270	0,1462
2011	0,1602	0,1356	0,1435
2012	0,1614	0,1298	0,1345
2013	0,1307	0,1121	0,1318
2014	0,1155	0,1088	0,1057
2015	0,0971	0,1171	0,0648
2016	0,0710	0,0937	0,0642
	Krediler + Finansal Kiralama / Şube Sayısı		
2007	35.973	36.583	34.601
2008	37.739	38.509	32.450
2009	46.482	41.826	39.947
2010	57.805	50.144	43.965
2011	59.285	57.933	57.227
2012	66.496	57.072	59.628
2013	72.296	62.342	73.665
2014	80.479	69.412	88.020
2015	92.244	76.017	102.254
2016	107.227	78.332	96.535
	Krediler + Finansal Kiralama / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler + Özkaynaklar		
2007	0,8148	0,8521	0,9269
2008	0,8163	0,7833	0,8587
2009	0,7602	0,7621	0,8884
2010	0,7770	0,7621	0,8057
2011	0,7218	0,7733	0,8243
2012	0,7712	0,7168	0,8178
2013	0,7353	0,6858	0,8474
2014	0,7351	0,6712	0,8828
2015	0,7118	0,6902	0,9516
2016	0,7453	0,6596	0,8876

Net Ücret ve Komisyon Gelirleri / Top Aktifler			
2007	0,0081	0,0100	0,0075
2008	0,0107	0,0093	0,0098
2009	0,0126	0,0084	0,0110
2010	0,0099	0,0062	0,0078
2011	0,0086	0,0043	0,0071
2012	0,0092	0,0040	0,0061
2013	0,0066	0,0033	0,0051
2014	0,0056	0,0039	0,0044
2015	0,0046	0,0036	0,0037
2016	0,0044	0,0032	0,0037
Toplam Aktifler/ Personel Sayısı			
2007	2.490	2.150	2.152
2008	2.664	2.568	2.231
2009	3.315	2.762	2.600
2010	3.865	3.429	3.146
2011	4.022	4.479	4.000
2012	4.470	4.813	4.900
2013	5.632	5.578	6.297
2014	6.566	6.692	7.479
2015	7.913	7.727	9.326
2016	8.654	8.675	9.717

Tablo 6. Katılım Bankalarının Etkinlik ve Verimlilik Analiz Sonuçları

YILLAR	VERİMLİLİK1 ETKİNLİK1	VERİMLİLİK2 ETKİNLİK2	VERİMLİLİK3 ETKİNLİK3	VERİMLİLİK4 ETKİNLİK4	VERİMLİLİK5 ETKİNLİK5	VERİMLİLİK6 ETKİNLİK6
2007	ALBARAKA ALBARAKA	T.FİNANS T.FİNANS	T.FİNANS KUYEYT	T.FİNANS T.FİNANS	ALBARAKA ALBARAKA	ALBARAKA T.FİNANS
2008	KUYEYT ALBARAKA	ALBARAKA T.FİNANS	T.FİNANS KUYEYT	T.FİNANS T.FİNANS	ALBARAKA ALBARAKA	ALBARAKA ALBARAKA
2009	T.FİNANS T.FİNANS	KUYEYT T.FİNANS	T.FİNANS KUYEYT	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA T.FİNANS	ALBARAKA ALBARAKA
2010	T.FİNANS ALBARAKA	ALBARAKA ALBARAKA	T.FİNANS KUYEYT	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA T.FİNANS	ALBARAKA ALBARAKA
2011	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA T.FİNANS	T.FİNANS KUYEYT	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA KUYEYT	KUYEYT ALBARAKA
2012	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA T.FİNANS	KUYEYT KUYEYT	T.FİNANS T.FİNANS	ALBARAKA T.FİNANS	T.FİNANS ALBARAKA
2013	ALBARAKA KUYEYT	T.FİNANS T.FİNANS	KUYEYT KUYEYT	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA ALBARAKA	T.FİNANS T.FİNANS
2014	ALBARAKA ALBARAKA	ALBARAKA T.FİNANS	KUYEYT KUYEYT	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA KUYEYT	T.FİNANS T.FİNANS
2015	KUYEYT KUYEYT	KUYEYT T.FİNANS	KUYEYT KUYEYT	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA ALBARAKA	T.FİNANS T.FİNANS
2016	KUYEYT KUYEYT	KUYEYT T.FİNANS	KUYEYT KUYEYT	T.FİNANS KUYEYT	ALBARAKA KUYEYT	T.FİNANS ALBARAKA

SONUÇ

2007 yılında; Albaraka, takipteki kredilerin düşüklüğü, aktif karlılığının yüksekliği, güçlü özkaynak yapısı, kaliteli aktif yapısı ve personel verimliliğinde üstün görülmektedir. Türkiye Finans, özkaynak karlılığı, şube verimliliği, yüksek kar payı gelirleri ve kredi yapısıyla güçlüdür. Kuveyt Türk, kar payı giderlerinin düşüklüğüne rağmen 2007 yılındaki en düşük performansa sahip Katılım Bankası olmuştur.

2008 yılında; Albaraka, takipteki kredilerinin düşüklüğü, yüksek özkaynak karlılığı, güçlü özsermaye yapısı ve komisyon gelirlerindeki yükseklikle dikkat çekmektedir. Türkiye Finans, karpayı giderlerinin düşüklüğü, şube verimliliği, yüksek kar payı gelirleri ile iyi bir performans sergilemiştir. Kuveyt Türk ise aktif karlılığı ve şube verimliliğinde iyi durumdadır. 2008 yılı için de Kuveyt Türk en zayıf performans gösteren Katılım Bankasıdır.

2009 yılı; Türkiye Finans, düşük takipteki krediler ve aktif karlılığı ile dikkat çekicidir. Aktif yapısı kaliteli, şube verimliliği yüksek ve kar payı gelirleri yüksektir. Albaraka, komisyonları yüksek, personel verimliliği yüksek ve kar payı gelirleri de yüksektir. Kuveyt Türk, yüksek kredi veren, kar payı gelirleri yüksek görülmektedir. 2009 yılı için en düşük performans Kuveyt Türk'e aittir.

2010 yılı; Albaraka, takipteki kredileri düşük, aktif yapısı kaliteli, özkaynak karlılığı yüksek, komisyon gelirleri ve personel verimliliği yüksektir. Türkiye Finans, aktif karlılığı yüksek, şube verimliliği yüksek ve özkaynakları güçlüdür Kuveyt Türk'ün kar payı giderleri düşüktür. 2010 yılına ait en düşük performans Kuveyt Türk'e aittir.

2011 yılı; Kuveyt Türk, takipteki kredileri düşük, kar payı giderleri düşük, kar payı gelirleri yüksek ve özkaynakları güçlüdür. Türkiye Finans, aktif karlılığı yüksek, özkaynakları güçlüdür. Albaraka en kötü performansa sahip Katılım Bankası'dır.

2012 yılı; Türkiye Finans, aktif karlılığı yüksek, aktif yapısı kaliteli, kar payı giderleri düşük, şube verimliliği yüksektir. Kuveyt Türk, takipteki kredileri düşük, kar payı giderleri düşük, şube verimliliği yüksektir. Albaraka, özkaynak karlılığı yüksek, komisyon giderleri yüksektir. En kötü performansa sahip Katılım Bankası Albaraka olmuştur.

2013 yılı; Türkiye Finans, kaliteli aktif yapısına sahip, özkaynak karlılığı yüksek, personel verimliliği ve kar payı gelirleri yüksektir. Kuveyt Türk, takipteki kredileri ve kar payı giderleri düşük, şube verimliliği yüksektir. Albaraka, aktif karlılığı yüksek, özsermayesi güçlü, komisyon gelirleri yüksektir. Buna rağmen en düşük performanslı Katılım Bankası olmuştur.

2014 yılı; Albaraka, takipteki kredileri düşük, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı yüksektir. Türkiye Finans, kaliteli aktif yapısına sahip, kar payı gelirleri ve komisyon gelirleri yüksektir. Kuveyt Türk, kar payı giderleri düşük, şube verimliliği yüksek ve özsermayesi güçlüdür. Üç katılım Bankası birbirine yakın performans göstermiştir.

2015 yılı; Kuveyt Türk, düşük takipteki kredilere sahip, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı yüksektir. Kar payı giderleri düşük, şube verimliliği ve kar payı gelirleri yüksektir. Türkiye Finans, kredi verme oranı yüksektir. Albaraka, kar payı gelirleri yüksektir. En kötü performans Albaraka Katılım Bankası'na aittir.

2016 yılı; Kuveyt Türk, takipteki kredileri düşük, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı yüksek, kar payı giderleri düşük, şube verimliliği ve kar payı gelirleri, ücret ve komisyonları yüksektir. Türkiye Finans, aktif kalitesi ve komisyon gelirleri yüksektir. Albaraka, ücret ve komisyon gelirleri yüksektir. En kötü performansa sahip Katılım Bankası Albaraka'dır.

Sonuç olarak; 2007-2008-2010 ve 2014 yıllarında Albaraka en iyi performans gösteren Katılım Bankası olmuştur. 2009-2012 ve 2013 yıllarında Türkiye Finans en iyi performans gösteren Katılım Bankası olmuştur. 2011-2015 ve 2016 yıllarında Kuveyt Türk yüksek performansıyla dikkat çekmiştir.

KAYNAKÇA

- Ali, S. ve Ahmed, A. (2007). Islamic Banking And Finance: Fundamentals And Contemporary Issues. Islamic Reseach and Training İnstitute, ss. 1-2.
- Altan, M. (2001). Fonksiyonlar ve İşlemler açısından Bankacılık. İstanbul: Beta.
- Aras, O. N. ve Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi. Ekonomik Bilimler Dergisi, 3(2)168, ss.167-179.
- Atar, A. (2017). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslami Bankacılığın Genel Durumu. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 6(4), ss.1029-1062.
- Baykara, H. V. (2012). Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Canbaz, M. vd. (2014). “Bankacılık Giriş ve İlkeleri”. İstanbul: Beta.
- Doğan, E. (2012). Bankacılık Giriş ve İlkeleri (Banka ve Bankacılık Kavramı). İstanbul: Beta, ss.3.
- Ece, N. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Bankacılık Sektöründe İslami Bankalarının Gelişimi. Akademik Barış Dergisi, 25, ss.1-17.
- Hussien, M. (2014). Performance and Potential of İslamic Finance: AContextual Study In UK. Journal Of Shi’a İslamic Studies, 7(4), ss.443-444.
- IFSB, (2017). A Comprehensive Study Of The Global Sukuk Market, ss.3.
- İnan, E. A. (2000). Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik. Bankacılar Dergisi, 34(2000), ss.82-97.
- Kalaycı, A. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesiminde Nasıl Bir Seçenek?, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9(19), ss.51-74.
- Kubalı, D. (1999). Performans denetimi. Amme İdaresi Dergisi, 62(1), ss.31-62.
- Özkan, H. (2012). Katılım Bankacılığın Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denetim Akademisi.
- SERPAM. (2013, Mayıs). İslami finans,islami finansın kavramı, ürünler, Dünyada ve Türkiye’de gelişimi ve geleceği. SERPAM Araştırma Notları-1, ss.1-12.
- Sümer, G. & Onan, F. (2016). Dünya’da faizsiz bankacılığının doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının gelişme süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan farkları. Gazı Üniversitesi İktisadi ve İdare Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), ss.296-308.
- Takan, M. (2001). Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim. Ankara: Nobel, ss.2
- Tok, A. (2009). “İslami Finans Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısında Değerlendirmeleri”. Ankara. Sermaye Piyasa Kurulu Hukuk İşlemler Dairesi, ss.26.
- T. C. Sayıştay. (1997). Performans Denetimi Özel El Kitabı. (Çev: A. Çoşkun) Ankara: T.C. Sayıştay 135. Kuruluş Yıl Dönümü Yayınları.
- Tenekeci, M. (2017). Katılım Bankacılığın Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği. Karatay Üniversitesi, ss.9.
- Ustaoglu, D. (2014). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi YL. Tezi, ss.35.
- Yanpar, A. (2015). İslami Finans İlkeleri, Araçlar ve Kurumlar, İstanbul: Scala Yayınları, ss. 21-161.
- Yurttadur, M. & Demirbaş, H. (2017). Türkiye’de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), ss.89-117.

ÇEVRESEL PSİKOLOJİDE EKOLOJİ BİLİMİNİN İZLERİ: İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİSİNİN ARAŞTIRILMASINDA EKOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Sema Mumcu

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Tuğba Düzenli

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Emine Tarakçı Eren

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Modernizm ve Sanayi Devrimi etkisiyle yapısal çevrede yaşanan hızlı ve çoğunlukla olumsuz gelişmeler 1960'lı yıllardan itibaren çevresel psikoloji bilim alanının hızla gelişmesine ve getirdiği bulguların mekânsal tasarım disiplinlerinde giderek önem kazanmasına neden olmuştur. Tasarım disiplinlerindeki yaygın dünya görüşünün göz ardı ettiği insan ve çevresi arasındaki koparılamaz bağ, çevresel psikoloji bilim dalının gelişimi ile tekrar vurgulanmaya başlamıştır. Çevresel psikolojinin bir dalı olan ekolojik psikoloji ya da yaklaşımlar, ekoloji biliminden ve temel ilkelerinden faydalanarak insan ve çevresi arasındaki koparılamaz bağdan, her ikisini bir bütünün parçaları olarak ele almaktan bahseder. Bu çalışmada ekolojik yaklaşıma örnek verilen Davranış Konumu Teorisi ve Olanaklılık Teorisi'nin ekoloji biliminden nasıl etkilendikleri, hangi temel ilkeleri ele aldıkları üzerinde durulmuştur. Bu konuda Türkiye'de ve dünyada yapılmış olan yakın zamanlı araştırmalardan örnekler aracılığıyla insanın mekânsal davranışını anlamaya çalışırken ekolojik yaklaşımlardan nasıl faydalandığı ele alınmıştır. Sonuçlar araştırmacılara hem sayısal veriler elde etme imkânı sağlarken hem de toplumsal, sosyal, kültürel boyutlarda da yorum yapabilme imkânı sağladığını ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Mekânsal Tasarım, İnsan-Çevre İlişkisi, Ekolojik Yaklaşımlar, Davranış Konumu Teorisi, Olanaklılık Teorisi

FOLLOWING THE FOOTPRINTS OF ECOLOGY IN ENVIRONMENTAL PSYCHOLOGY: ECOLOGICAL APPROACHES TO HUMAN-ENVIRONMENT RELATIONSHIP

Abstract

The rapid and mostly adverse changes in built environment created by the forces of Modernism and Industrial Revolution caused the rapid development of environmental psychology till 1960's. Since then the findings of environmental psychology studies have been increasingly accepted in the field of environmental design. Human interrelatedness with the environment which was neglected by prevailing world view had begun being emphasized by environmental psychology. Ecological approach and ecological psychology as a branch of environmental psychology reflect some principles of ecology into environmental psychology researches while dealing human and environment as parts of a whole ecological psychology. In this study Behavior Setting Theory and Affordance Theory that are examples of ecological approach were dealt with; how these theories were guided by ecology science and which principles of ecology were adopted by these theories were discussed. Through examples from recent researches in Turkey and other parts of the world how these theories used principles of ecology at understanding humans' spatial behavior were examined. The results showed adopting ecological approach enables both gathering numeric data and commenting on social and cultural dimensions at the same time.

Keywords: Spatial Design, Human-Environment Relationship, Ecological Approaches, Behavior Setting theory, Affordances Theory

GİRİŞ

İnsan davranışı ve çevre arasındaki ilişkinin incelenmesi multi-disipliner bir alan oluşturmakta; sosyal bilimlerden (psikoloji, sosyoloji, coğrafya ve antropoloji gibi) ve çevresel/mekânsal tasarım (mimarlık, peyzaj mimarlığı, şehir ve bölge planlama, iç mimarlık gibi) disiplinlerinden araştırmacıların ilgi alanına girmektedir.

Çevre ve davranış ilişkisi, mekânsal tasarım disiplinlerinde çevresel psikoloji bilim dalı içinde ele alınmaktadır. Modernizm ve Sanayi Devrimi etkisiyle yapısal ve doğal çevrelerde yaşanan hızlı ve çoğunlukla olumsuz gelişmeler 1960'lı yıllardan itibaren çevresel psikoloji bilim alanının hızla gelişmesine ve getirdiği bulguların mekânsal tasarım disiplinlerinde giderek önem kazanmasına neden olmuştur. Çevresel psikolojinin bir dalı olan ekolojik psikoloji ya da yaklaşımlar, ekoloji biliminden ve temel ilkelerinden faydalanarak insan ve çevresi arasındaki koparılamaz bağdan, her ikisini bir bütünün parçaları olarak ele almaktan bahseder.

Ekolojik Yaklaşım ve Ekolojik Psikoloji

Çevresel tasarım disiplinlerinde tekno-bilimsel mantık ve iki kutuplu insan-çevre ilişkisi yaygın olan dünya görüşünü karakterize eder. Bu görüş açısı, insan ve çevreyi iki ayrı varlık olarak kabul edip; fiziksel mekânın, teknik ve formal amaçlar doğrultusunda üretimine odaklanır. Aydınlanma Çağı kökenli öğretilerden gelişen metodoloji ve tekniğe dayalı bir mimarlık teorisinin mekânsal tasarım disiplinlerinin üzerindeki etkisi insan-çevre ilişkilerini tasarım sürecinde bölme ve ayırma ile karakterize edilen analitik yöntemleri kullanmak olmuştur. Böyle bir yaklaşımla ortaya koyulan tasarımlar artık matematiksel-ekonomik olarak etkili olurken sosyal olarak ilişkisiz, ekolojik olarak duyarsız bulunmuş ve kullanıcı gruplarını dışlamakla eleştirilmektedirler (Thwaites ve Simkins, 2007). Gündelik hayatı içinde insanın çevresini nasıl deneyimlediği, ne gibi anlamlar yüklediği gibi deneyimsel konuları ve bunlar yanında sosyal ve kültürel boyutları da tasarım sürecine dahil eden bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu yaklaşım fiziksel dünya ile psikolojik alandaki olguları koordine ederek, insanlar ve çevresel koşullar arasındaki ilişkiler ele alabilmelidir. Çevre ve insanın karşılıklı bağımlılığının vurgulanması ekolojik yaklaşımın temel özelliğidir. Bu bağlamda hem mekânsal tasarım araştırmaları hem de insan davranışına ilişkin araştırmalar için kullanışlı bir teorik katkı sağlar.

Ekolojik yaklaşım doğrultusunda ortaya çıkan ekolojik psikoloji, insanın günlük yaşantısı içinde davranış ve deneyimlerinin çevreleriyle nasıl ilişkili olduğunu ele alır ve ekoloji biliminden esinlenir. Ekolojiciler ve insan davranışını ekolojik düşünceyle araştıran bilim insanlarının paylaştığı temel varsayımlar arasında; organizmaların (bitkiler ve hayvanlar, insanlar da dahil) birbirinden bağımsız/izole halde var olamadığı (1), bütün organizmaların örneğin açlık ya da genetik yapıları gibi iç güçler tarafından etkilendikleri gibi diğer türlerin bireylerinin davranışları ya da iklimsel koşullar gibi dış güçler tarafından da etkilendiği (2) ve canlı organizmaların çevreleri ile uyumlu bir şekilde işleyen bir ilişkiyi kurmaya çalıştığıdır (3) (Wicker, 1984). Bu doğrultuda ekolojik psikologlar, davranışsal ve ekolojik değişkenlerin (insanın günlük çevresiyle etkileşiminin kapsadığı unsurlar) sistematik bir şekilde etkileşim gösterdiğini kabul ederken (Berry,1976), bu etkileşimin araştırılmasında deneysel tasarımlar bir kenara bırakılmış ve gözlem, görüşme gibi doğa bilimcilerin yöntemleri benimsenmiştir (Georgiou ve Carspecken, 2002). Tersine psikoloji, deneysel tasarım ilkeleri doğrultusunda çevresel elemanları kontrollü koşullar altında laboratuvar ortamında, gerçek hayattaki konumlarda oluşabilen karmaşıklıklardan izole ederek ele alır (Schoggen, 1989). Oysa günlük yaşamda çok sıkça karşılaşılan bazı durumları laboratuvar ortamında oluşturmak çok zor olabilir ancak doğadaki deneyler (insanların günlük yaşam çevreleri) her gün oluşmaktadır (Barker, 1968). Ekoloji ve psikoloji bir arada insanların kendileri ile objeler arasında bağ kurma ya da bağı kırma hakkında yorumlar yapabilmek için ilginç diyalektik fırsatlar sunarlar (Thompson, 2003). Karşılıklı etkileşim

ve alışverişi içeren bu ilişkinin esasları ekolojik psikolojiyle ortaya koyulur ve çevre ve davranış tek ve birbirleriyle iç bağlantılı bir ünite olarak ele alınır (Scott, 1980).

Ekolojiciler ve insan davranışını ekolojik düşünceyle araştıran bilim insanları benzer yöntemleri de kullanmışlardır. Organizmalar ve çevreleri arasındaki ilişkileri olayların doğal akışını gözlemleyip kaydederek ortaya koymaya çalışırlar. Araştırmacılar çalıştıkları olaylar ve süreçler üzerindeki etkileri en aza indirgenmiş yöntemleri seçmektedirler (Wicker, 1984). Scott (1980) ekolojik psikoloji alanındaki araştırmaların ortak özelliklerini şöyle sıralamıştır: (1) Araştırma alanı olarak doğal habitatlara (laboratuvar dışı, insanın günlük hayatının içinde geçtiği insan yapımı çevresi) odaklanma, (2) araştırma amaçlarının betimsel yapıda olması, (3) bu amaçlara ulaşmak için doğrudan gözlem gibi betimsel yöntemlerin kullanılması, (4) olayların doğal akışını mümkün olan en az şekilde etkilenmesi, bozmamaya dikkat edilmesi.

Ekolojik psikolojiden bahseden ya da ekolojik yaklaşıma dayalı çalışmaların çıkış noktasına bakıldığında iki isim ve çalışması ortaya çıkar;

(1) Roger G. Barker, "Ecological Psychology; Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behavior" (1968) ve

(2) James J. Gibson, "The Ecological Approach to Visual Perception" (1986).

Bu iki çalışma temelde aynı kavram (ekolojik yaklaşım) üzerine kurulmuş olmakla birlikte ortak oldukları yönler yanında farklılıklar da içerirler. Temel ortak noktaları insan-çevre etkileşimine dair bir analiz birimi ortaya koymalarıdır. Barker "davranış konumları" nı Gibson ise "olanaklılık" kavramını birer analiz birimi olarak ileri sürmüş ve bunlara ilişkin özellikleri ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalar kendi alanlarında öncü olmuş ve pek çok başka çalışmayı da yönlendirmişlerdir.

Özetle Ekolojik psikoloji çevre ve insanı koparılamaz bir bütün olarak ele alırken, ekoloji biliminin temel ilkeleri ve araştırma yaklaşımlarından faydalanarak davranışını içinde gerçekleştirdiği insanın günlük çevreleri içinde, akışını bozmadan ve gözlem tekniği ile anlamaya çalışır. Bu doğrultuda adı geçen "Davranış Konumu" ve "Olanaklılık" Teorilerinin temel ilkeleri ve hangi araştırmalarda nasıl kullanıldıkları ele alınacak, mekânsal tasarım disiplinlerinde insan-mekân ilişkisinin anlaşılmasında nasıl bir araç olabilecekleri irdelenecektir.

Davranış Konumu Teorisi

Barker, 1968 yılında yayımladığı çalışmasında "Davranış Konumu Teorisi" ni ve "davranış konumu sürveyi" ni ortaya koymuştur. İngilizcesi "behavior setting" olarak adlandırılan kavram dilimize davranış konumu, davranış ortamı, davranış seti, davranış sahnesi ya da davranış dizgisi olarak çevrilebilir. Davranış konumunun yeri ve zamanı kesin bir şekilde saptanabilir ve davranış konumu salt bir yer değil, bir yer içindeki etkileşimler kümesidir. Çevrenin hem fiziksel hem de sosyal elemanlarını bir ünite içinde bir araya getirdiğinden insan davranışı üzerinde çok güçlü etkileri vardır. Kişilerin davranışını yöneten bireylerin kişilikleri değil konumun kendisidir. Davranış konumlarının kullanıcıları değişir ancak konumlar süre gider (Gür, 1996; Moos, 1976; Scott, 2005). Gump (1971) davranış konumlarının insanın günlük yaşantısı içindeki yerini şöyle ifade eder: "insanlar, bir dizi çevresel birim içinde yaşamlarını sürdürürler. Bu birimlerde neler yaptıkları ve onlara nelerin yapıldığı hayatın kendisidir."

Barker (1968) davranış konumunun yapısal ve dinamik özelliklerini şöyle detaylandırır: Bir davranış konumu katılımcılar değiştiğinde sabit kalan/değişmeyen bir ya da daha fazla sayıda davranış (kalıbı) örüntüsünden ve ortam parçalarından oluşur. Ortam ve davranış bağdaştırıcı; ortam davranışı çevreler, kuşatır, sarar. Ortam davranışa sinomorfiktir. Yapısal açıdan benzer anlamına gelen bu kavram, bu nedenle yapısal benzerlik ya da eşgüdüm olarak da adlandırılabilir. Hem fiziksel hem de davranışsal özellikleri olan davranış konumları, yapısal olarak sinomorfların topluluğudur ve sinomorflar belirli derecelerde birbirlerine bağımlıdır (Barker, 1968, 1976).

Barker'ın davranış konumu sörveyi insan davranışının araştırılmasında fiziksel ve sosyal bağlamı psikolojik yöntemlerle bir araya getiren ilk önemli girişim olarak nitelendirilmiştir (Georgiou vd., 1996). Gür (1986) davranış konumu kavramının tasarlanmış çevrelerin değerlendirilmesinde rahatlıkla kullanılabilir en iyi yöntemlerden birisi olduğunu bildirmiştir. LeCompte (1974), davranış konumlarının psikologlar ve çevresel tasarımcıların yöntemlerindeki eksikliklerin kapatılmasına ve insan davranışı-çevre ilişkisine daha sağlıklı bir perspektiften bakılmasına yarar sağlayacak bir yöntem olduğunu belirtir. Gump (1971) davranış konumlarının ekolojik sorguyla "Burada neler oluyor?"u irdelediğini belirtir. Fuhrer (1990) davranış konumlarının hem sosyo-fiziksel çevreye hem de zamansal çevreye ve tek bir bireye ya da gruba odaklanabilmeyi olanaklı kıldığını, davranış konumları formatı altında toplumsal yaşam alanlarındaki psikolojik davranışsal süreçlerin ortaya çıkarıldığını belirtir. Davranış konumu sörveyi; yöntemleri kesin olan, kıyaslanabilir ve nicel göstergeler bağlamında çevrenin sistematik bir tanımını sağlar (LeCompte, 1974). Bechtel (1982), davranış konumu verilerinin, kullanıcıların çevreleri hakkında ne düşündükleri, çevrelerini nasıl değerlendirdiklerini değil de konumun içinde nasıl hareket ettiklerini kapsadığını belirtir. Yine başka bir nokta fiziksel çevrenin kalitesinin doğrudan ölçülememesidir. Ancak bunlar davranış konumu sörveyleri bünyesindeki anketlere kolaylıkla eklenebilecek sorularla veri haline dönüştürülebilirler (Bechtel, 1982). Bechtel (1982) ayrıca açık davranışın çevresel kaliteyi fiziksel ölçümlerden daha iyi ifade ettiğini ileri sürer.

Olanaklılık Teorisi

Gibson (1986), "Görsel Algıya Ekolojik Yaklaşım" (The Ecological Approach to Visual Perception) adlı çalışmasında görsel algıyı ekolojik perspektifle irdelemiş ve klasik algı teorilerinden oldukça farklı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Gibson'un Olanaklılık Teorisi'nin temelinde iki görüş yatar: (1) organizma ve çevrenin ayrılmaz bir bütün olduğu ve (2) organizmanın bir çevre içindeki bilgiyi, tek başına zihinsel süreçler olmadan doğrudan algıladığı görüşleri. Bu teori, insanlarla çevreleri arasındaki ilişkiye dair birbirine bağımlı olma ya da ekolojik perspektife yönelik desteğini yansıtır (Heft, 2001). "Çevrenin sağladığı olanaklılıklar, organizmaya sunduğu faydalı ya da zararlı şeylerdir. Bu kelimeyle hem bireye hem de çevreye gönderimde bulunan bir şeyden bahsedilir. Birey ve çevrenin birbirlerini tamamlayıcılığını kasteder" (Gibson, 1986, s. 127). Çevresel özelliklerin her biri bireye bir eylem için bazı potansiyeller sağlarlar, olanaklılıklar bu potansiyellere karşılık gelir. Stroffgen (2000, 2003) olanaklılığı çevre ile birey arasında davranışa ilişkin sonuçları olan ilişkiler olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle olanaklılıklar bireyin çevresinin, bireyin davranışı için sonuçları olan özellikleridir. Heft'e göre (2007) olanaklılıklar bireyin nesnelere ve diğer insanlarla ilişkilerinden kaynaklanırlar, ayrıca mekânlardan da kaynaklanırlar. Olanaklılık kavramını özellikle çocuk çevreleri içinde sıklıkla ele almış olan Kytä (2004) bir organizmanın belirli bir konumda bulunurken algıladığı fiziksel fırsatlar ya da tehlikeleri olanaklılıklar olarak tanımlamıştır. Greeno (1994) sağlanan olanakları "etkinlikler için ön koşullar" olarak tanımlar. Gibson'a (1986) göre "bir şeyi görmek onunla ne yapılabileceğini görmektir". Gibson olanaklılık terimini; çevreyi, etkinliklerle ilişkili terimlerle açıklamanın bir yolu olarak tanıtmıştır. Çevrenin kapsadığı bir dizi özellikten "olanaklılıklar" olarak tanımlananlar ancak organizmanın özelliklerine uyan-destekleyendir. Bu nedenle dar bir açıklık küçük bir çocuk için geçişi olanaklı kılarken ve "olanaklılık" olarak tanımlanırken, bir yetişkin için geçişe olanak sağlamaz (Fajen ve Turvey, 2003), bir çocuk için bir oyun donatısını oluşturan şey bir yetişkin için oturma donatısı olabilir. Özetle bireyler çevrenin sağladığı bütün olanaklılıkları değil, kendileri için işlevsel önemi ve uygunluğu olan bir olanaklılığı algırlar. Yani olanaklılıkların varlığı çevre ile organizma arasında eşgüdüm olmasını içerir (Withagen ve Michaels, 2005). Tasarımla doğrudan ilişkilendirmese de Gibson (1986, s.130) "neden insan çevresindeki biçimleri ve maddeleri değiştirir? Sağladığı olanaklılıkları değiştirmek için" şeklinde bir yorumda

bulunur. Böylece insan kendisine faydalı olan şeyi daha erişilebilir kılarken, kendine zarar veren şeylerin baskısını azaltır. Lang (1994) de insan yapımı çevrenin istenilen davranışlara imkân sağlayacak şekilde adapte edilebileceğini yani sağladığı olanaklılıkların değiştirilebileceğini belirtir.

Olanaklılık kavramı çeşitli araştırmalarda alt sınıflandırmaları yapılarak ele alınmıştır. Bunlar olanaklılıkların faydalı ya da zarlı olmasına göre Gibson (1986) tarafından pozitif ve negatif olanaklılıklar olarak; gerçekleşmiş ya da gerçekleşmemiş olmasına göre Kytta (2004) tarafından potansiyel ve gerçekleşen olanaklılıklar, gerçekleşen olanaklılıklar kendi içinde aktif ve pasif olanaklılıklar; Lang (1994) tarafından mevcut olanaklılıklar ve dikkat edilen olanaklılıklar olarak; bireyin hangi özelliğiyle ilişkilendiğine göre Zang ve Patel (2007) tarafından biyolojik, fiziksel, algısal, bilişsel olanaklılıklar ve bunların kombinasyonu karmaşık olanaklılıklar olarak; tasarımcının tanımladığı ya da bu tanımın dışında kullanıcının özgün tanımı olup olmadığına göre Yılmaz vd. (2017b) tarafından objektif ve subjektif olanaklılıklar olarak; eylemin hangi düzeyiyle ilişkili olduğuna göre Bærentsen ve Trettvik (2002) tarafından işlemsel/eylemsel, araçsal ve ihtiyaca dayalı olanaklılıklar, Pucillo ve Cascini (2014) tarafından deneyim, yarar, etki ve kullanım olanaklılıkları olarak sınıflandırılmışlardır.

YÖNTEM

Davranış Konumu Teorisi'nin ve Olanaklılık Teorisi'nin hangi alandaki araştırmalarda, hangi konularda ve hangi teknikleri ele alarak kullanıldığı bu çalışma kapsamında incelenmiştir. Yurtdışı araştırmaları için "Sciencedirect" ve "Sagepub" veri tabanlarında davranış konumu kuramı için "behavior setting", "behavior settings" ve "behavior setting theory" anahtar kelimeleriyle araştırmalar yapılmıştır. Tarama sonucu çıkan makalelerden Barker'a (1968) atıf yapanlar seçilmiş, diğerleri "behavior setting" terimiyle sadece isimsel benzerlik sergilemeleri nedeniyle incelenmemişlerdir. Türkiye'de ise "Dergipark" ve "YÖK tez merkezi" veritabanlarında "davranış konumu", "davranış konumu kuramı", "behavior setting", "behavior settings" ve "behavior setting theory" anahtar kelimeleriyle araştırmalar yapılmıştır. Olanaklılık kuramına dayalı yurtdışı araştırmaları için "Sciencedirect" ve "Sagepub" veri tabanlarında "affordance", "affordances" ve "affordance theory" anahtar kelimeleriyle araştırmalar yapılmıştır. Tarama sonucu çıkan makalelerden Gibson'a (1986) atıf yapanlar seçilmiştir. Türkiye'de ise "Dergipark" ve "YÖK tez merkezi" veritabanlarında "olanaklılık", "affordance", "affordances" ve "affordance theory" anahtar kelimeleriyle araştırmalar yapılmıştır.

BULGULAR

Davranış Konumu Teorisi'ne Dayalı Araştırmalar

Yurt dışında yapılan araştırmalarda araştırmacıların mimarlık, psikoloji, sosyoloji, eğitim, kriminoloji, turizm gibi çok çeşitli alanlardan oldukları; davranış konumu kavramını ele aldıkları durumlar ve tekniklerin oldukça çeşitlilik sergilediği görülmüştür. Yurt içinde ise yurtdışına göre oldukça kısıtlı sayıda ve alanda kuramın kullanıldığı saptanmıştır. Araştırmacılar genellikle peyzaj mimarlığı, mimarlık ve şehir bölge planlama kökenli iken ele aldıkları konular ağırlıklı olarak açık mekân kullanımları üzerinde durmuştur.

Araştırmalar ele alındığında 3 unsura odaklanıldığı görülür:

(1) Belirli bir kullanıcı grubunu tanımlamak temel yaklaşımlardan biri olmuştur; çocuk çevreleri (Charlop vd., 1983; Moore, 1986; Kounin ve Sherman, 2001; Monforte Tisot ve Thurman, 2002; Kytta vd., 2004; Collado vd., 2016; Smith vd., 2016; Zamani, 2017), yaşlılar (Scheidt ve Norris-Baker, 1999; Wu vd., 2016) ya da genç çevreleri (Bernasco vd., 2013) gibi. Bazen bunlar da engelliler, kadınlar ya da belirli bir yaş aralığına odaklanma gibi kendi içinde daha spesifik tanımlamalara inmişlerdir.

(2) Belirli bir davranışa odaklanmak ve bunun olduğu çevreleri ya da kullanıcılarını incelemek diğer bir temel yaklaşım olmuştur; suç (hırsızlık) davranışı (Hart ve Miethe, 2015; Caplan vd., 2017), çevresel farkındalık (Maki ve Rothman, 2017) ya da popülasyon (Norris-Baker, 1999) gibi. (3) Belirli bir mekân türüne odaklanmak; sanal ortamlar (Blanchard, 2004), açık alanlar ya da sokaklar (İnan,1996; Yıldız, 2004; Mumcu, 2009; Liu , 2012; Mumcu vd., 2013; Çalışkan, 2015; von Lindern, 2015), çeşitli yapılar ya da iç mekânlar (Georgiou vd., 1996; Wicker, 2012; Albayrak, 2016), doğal çevreler (Kyttä vd., 2004; von Lindern, 2015), iyileştirici çevreler (von Lindern, 2015, 2017) ya da turizm (Fridgen, 1984) gibi. Araştırmacıların bazen bunlardan birine bazen de birkaçına aynı anda odaklanabildiği görülmüştür.

Ele alınan araştırmalarda kullanılan teknikler geniş bir çeşitlilik sergilemiş ve genellikle birkaçının birlikte kullanılması şeklinde bir yaklaşım olmuştur. Ağırlıklı olarak davranış gözlemi, davranış haritaları, anket, görüşme, mekânsal ya da tanımlayıcı analizler kullanılmıştır. Psikoloji ya da sosyoloji ağırlıklı araştırmacılar genellikle anket ya da görüşme tekniğine yer vermişken (Monforte Tisot ve Thurman, 2002; Bernasco vd., 2013, Smith vd., 2016; Maki ve Rothman, 2017; von Lindern, 2017; Zamani, 2017), özellikle mekânsal tasarım disiplinlerinin davranış gözlemi, mekânsal analiz, anket ya da görüşme tekniklerinin bir arada ele alındığı karmaşık yöntemlere ağırlık verdiği görülmüştür (İnan,1996; Yıldız, 2004; Kyttä vd., 2004; Mumcu, 2009; Liu , 2012; Mumcu vd., 2013; Albayrak, 2016).

Zamanla beraber gelişen teknoloji ve değişen yaşam koşulları araştırmalardaki veri toplama tekniğine de yansımıştır. Örneğin sosyal medya kullanımı ve yer etiketleme özelliğinden faydalanarak insanların gündelik hayatlarının önemli parçası haline gelen sanal ortamın insan-fiziki mekân etkileşimine ayna tutabilme gücünden faydalanmış (Çalışkan, 2015); artık her evin vazgeçilmezlerinden olan internet ve oyun alışkanlığı kullanılarak çocukların tercih edebilecekleri davranış konumlarını tasarlama oyunu geliştirilmiş ve internet üzerinden oynamaları sağlanmış (Kyttä vd., 2004) ya da akıllı telefon uygulamalarının pratik faydalarıyla hayatımızda giderek ağırlık kazanması ve mekân etkileşimli oyunların popülerliğinden yola çıkarak böyle bir oyun geliştirilerek bir davranış konumu oluşturulmaya çalışılmıştır (Wu vd., 2016).

Anketler aracılığıyla davranış konumlarını mekânsal olarak tanımlamak mümkün olmuştur ancak diğer tekniklerin de kullanılmasıyla insan ve mekân etkileşimini çeşitli boyutlarıyla (hangi davranış, kimler, hangi mekânsal özellik kullanıldı, süre vb. gibi.) ele almak imkânı doğmuştur. Yapılan taramada gözlemlenen bir diğer durum da ekolojik psikolojinin vurguladığı insanın gündelik çevresi kavramında yaşanan değişimdir. Gündelik çevresi içindeki davranışın doğal akışını bozmadan ele almak ilkesini benimseyen ekolojik psikolojiye dair araştırmaların “gündelik çevre” kavramını sanal ortamları da içerek şekilde ele almaya başladığı ya da verilerin toplanmasında farklı teknikleri gündeme getirmeye başladığı gözlemlenmiştir.

Olanaklılık Teorisi’ne Dayalı Araştırmalar

“Affordance” kavramının bu çalışmada “olanaklılık” olarak kabul edilen Türkçe karşılığına karşın çalışmalarda pek çok farklı karşılığının olduğu tespit edilmiştir. Mekânsal tasarım alanında “olanaklılık” ya da “sağlanan olanak” olarak karşılık bulan “affordance” teriminin, endüstriyel tasarım alanında “karşılama”, bilgisayar mühendisliği alanında ise “sağlamlık” olarak ele alındığı tespit edilmiştir.

Olanaklılık Kuramı’nın yurt içindeki araştırmalarda Davranış Konumu Kuramı’na göre daha yaygın bir kullanıma sahip olduğu gözlemlenmiştir. Çocuk çevreleri (Selçuk Kirazoğlu, 2012; Yılmaz, 2017), genç çevreleri (Düzenli, 2010) ya da yaşlı çevreleri (Şalgamcıoğlu, 2014; Düzenli vd., 2016) gibi belirli kullanıcılara odaklanma yaklaşımı olanaklılık kavramında da gözlemlenmiştir. Öğrenme çevreleri (Alparslan Kardeş, 2016), keşif davranışı (Yüçetürk, 2016) gibi belirli bir davranış ve bunun çevresine odaklanan araştırmalara da rastlanmıştır. Bunun

dışında çalışma alanına yönelik daha genel başlıklar altında kavramın ele alınması eğilimi de gözlemlenmiştir; endüstriyel tasarım (Bayrakçı, 2003; Elçioğlu, 2009; Elçioğlu ve Tarakçı, 2009; Dönmez, 2010), robot tasarımı (Eren, 2006; Uğur, 2006, 2010; Çakmak, 2007, Dağ, 2010), mekânsal tasarım (İnan, 1996; Mirza, 1996; Yıldız, 2004; Mumcu, 2009; Mumcu vd., 2013; Yılmaz vd., 2017a, 2017b) gibi. Kullanılan teknikler geniş bir çeşitlilik göstermişken mekânsal tasarım disiplini dışındaki araştırmalar genellikle tek teknikle yürütülmüştür. Mekânsal tasarım (peyzaj mimarlığı, mimarlık vb. gibi) alandaki çalışmalar mekânın deneyimlenmesi ve kullanımına aynı anda odaklanabildiklerinden farklı verilerin farklı tekniklerle sağlanması ve bir arada değerlendirilmesi eğilimini sergilemişlerdir. En sık kullanılan teknikler davranış gözlemi, anket, mekânsal analiz olmuşken, diğer bir sık kullanılan teknik, simülatör teknolojileri bilgisayar mühendisliği alanına özgü bir teknik olarak gözlemlenmiştir.

Yurt dışında yapılan olanaklılık temelli araştırmalarda ele alınan araştırma tekniklerinde çeşitlilik ve yaratıcılık olduğu görülmüştür. Klasik davranış gözlemi-haritası, anket gibi tekniklerin yanında gelişen teknolojiyi ortaya koyduğu imkânlar araştırmalarda uygun verilerin ele edilmesini kolaylaştırmıştır. Örneğin sayısal veri tabanları/GIS gibi sistemler çok çeşitli veriye kolaylıkla ulaşılabildiğini ve aynı çalışma içinde karmaşık bir şekilde değerlendirilebilmesi imkânını sağlamıştır (Fusco, 2016; Wernke vd., 2017; Jamme vd., 2018; Kytta vd., 2018). Yine teknolojinin yaşam tarzlarında yarattığı dönüşüm, araştırmalarda veri kaynağı olmuştur; örneğin günlük tutmak davranış araştırmalarında karşılaşılan tekniklerden birisidir, bunun akıllı telefonlarla, video ve fotoğraflar aracılığıyla yapılması (Choi, 2017) tekniği geliştirilmiştir. Sosyal medyada paylaşılan fotoğraflar, yer etiketlemeleri, çeşitli platformlarda yürütülen tartışmaların içerik analizlerinin yapılması, internet oyunlarının kullanılması gibi günümüzde teknoloji ve insanın günlük yaşamının ara kesitinde pek çok veri araştırmalarda bilgi kaynağı olarak kullanılabilmiştir (Kytta vd., 2004; Hoffman, 2017; Costa, 2018). Ayrıca tekniklerin dışında araştırma konusu olarak da sanal çevreler ve sosyal medyaya odaklanan araştırmalar tespit edilmiştir (Koles ve Nagy, 2014; Aladvani, 2017; Ellison vd., 2015; Hoffman, 2017; Costa, 2018). Böylece “insanın günlük hayatı” vurgusunu yapan ekolojik psikolojide artık sanal çevrelerin de insanın günlük hayatının önemli bir bileşeni olduğu, insanların bu çevrelerdeki etkileşimlerinin anlaşılmasının giderek önem kazanmaya başladığı ortaya çıkmaktadır. Temelde deneyin yapaylığını eleştiren ekolojik yaklaşımın bu kabulüne karşıt olarak deneyleri de genellikle davranış gözlemi, anket gibi başka tekniklerle bir araya getirerek ele alan araştırma yöntemleri de yaygın olmuştur (Read vd., 1999; Stamps III, 2007; Lapintie, 2007; Yürüten vd., 2013; Prieske vd., 2015; Wokke vd., 2016; Neldner vd., 20017).

Araştırmalarda kullanılan tekniklere dair diğer bir bulgu da davranış konumu araştırmalarına benzer şekilde mekânsal tasarım disiplinlerinden araştırmaların ağırlıklı olarak birden fazla tekniği bir arada kullanma eğilimi olmuştur (Read vd., 1999; Mehta, 2007; Stamps III, 2007; Wineman ve Peponis, 2010; Laaksoharjua ve Rappe, 2017; Jamme vd., 2018). Böylece mekânın fiziksel, sosyal ve deneyimsel yönlerinin aynı anda ele almak ve anlamak amaçlanmıştır. Olanaklılık kavramının sıklıkla bir konuya ilişkin yeni bir kavramsal katkı geliştirmeyi ya da kavramsal bir eksikliği telafi etmeyi amaçlayan araştırmalarda kullanıldığı da tespit edilmiştir. Bu tür araştırmalar olanaklılık kavramı ve ele aldıkları konular bağlamında kapsamlı bir literatür taraması tekniğini kullanmış ve kavramlar arasında ilişkilendirmeler yaparak teorik çatkılar oluşturmaya çalışmışlardır.

En yaygın çalışma alanı çocuk çevreleri çıkmıştır (Read vd., 1999; Talen ve Coffindaffer, 1999; Kytta, 2004; Kytta vd., 2004; Loebach, 2004; Said, 2012; Cordovil vd., 2015; Prieske vd., 2015; Choi, 2017; Laaksoharjua ve Rappe, 2017; Jamme vd., 2018; Kleppe, 2018; Kytta vd., 2018; Valadi vd., 2018). Bu araştırmalar bilişsel gelişim, oyun, öğrenme çevreleri ya da kentsel tasarım

gibi diğer konularla birlikte ele alınmış; bilişsel gelişimle ilişkili olarak olanaklılıkların algılanması (Neldner vd., 20017), oyun çevrelerinin sunduğu olanaklılıkların riskli davranışlarla ilişkisi (Cordovil vd., 2015), mahallelerin kentsel tasarım özellikleri ve çocuklara sunduğu olanaklılıklar (Kyttä, 2004; Jamme vd., 2018), çocukların tercih ettiği çevrelerin özelliklerinin sunduğu olanaklılıklar (Kyttä vd., 2004) gibi çeşitli şekillerde ele alınabilmektedir. Bunun dışında günümüzde değişen yaşam tarzlarının ve önem kazanan çeşitli kavramların ele alınmasında da olanaklılık teriminin önemli bir kavramsal araç olabildiği tespit edilmiştir; sürdürülebilirlik (Mehan, 2017), geri dönüşüm (Duffy ve Verges, 2009) gibi çevresel farkındalık konularında ele alınması ya da insan yaşantısının ayrılmaz bir parçası haline gelen sanal çevrelerin sağladığı çeşitli olanaklılıkların değerlendirilmesi gibi. Gelişen teknolojinin sağladığı imkânlar doğrultusunda arkeoloji çalışmalarında eski yerleşim alanlarının yaşayanlarına sunduğu olanaklılıkların değerlendirilmesi gibi farklı yaklaşımlarda da kavramsal araç olarak kullanılabilmiştir (Werneke vd., 2017). Ekolojik psikoloji kapsamında insan ve çevresinin karşılıklılığı-birbirine bağlılığı kabulüne dayalı olarak ortaya koyulan olanaklılık kavramının en sıra dışı kullanım alanı Türkiye’de yürütülen araştırmalarda da karşımıza çıkan robot teknolojisi olmuştur (Yürüten vd., 2013; Vallverdu ve Trovato, 2016) .

SONUÇ

Davranış konumu ve olanaklılık kavramlarının ele alındığı ve insan ve çevrenin ilişkisinin çeşitli açılardan anlaşılmasının hedeflendiği araştırmalarda bu kavramların hangi konu kapsamında, hangi tekniklerle incelendiği üzerinde durulmuş; böylece bu kavramların ortaya koyuldukları tarihten bu yana nasıl geliştikleri ve kullanım alanlarını anlamak amaçlanmıştır. Özellikle çarpıcı olan durum araştırmaların kronolojik olarak değerlendirilmesiyle yakın zamanlı araştırmalarda değişen yaşam tarzlarını yansıtan konuların sıklıkla gözlemlenmesi ve gelişen teknolojinin ve yaşantımızda açtıkları kullanım alanlarının veri toplanmasında yeni bir yaklaşım olarak karşımıza çıkması olmuştur.

Davranış konumu ve olanaklılık kavramlarının kullanım alanların mekânsal/kentsel tasarım, endüstriyel tasarım, psikoloji, sosyoloji, eğitim, sağlık, kriminoloji, arkeoloji, bilgisayar teknolojileri vb. gibi pek çok alanda ve bunların birbirleri ile ara kesitlerinde kullanılabilirlikleri gözlemlenmiştir. Özellikle mekânsal tasarım ara kesitine odaklanılan bu araştırmada, yukarıda belirtilen değişen zamanla beraber gelişen teknoloji ve değişen yaşam tarzlarının bu araştırmaları da etkilemekte olduğu gözlemlenmiştir. Sanal çevrelerin, örneğin oyunlar, filmler gibi yapay gerçekliklerin özellikleri, bunların gerçek çevrelerin özelliklerinin tasarlanmasına katkıları, akıllı telefon uygulamalarının insan-mekân etkileşimine etkisi gibi konuların yanı sıra, araştırma tekniklerine dair gündelik hayatımızdaki mekânların deneyimlenmesinin daha iyi anlaşılmasında sosyal medya verilerinin önemi, sayısal veri tabanların karmaşık veri değerlendirmelerinde sağladığı imkânlar da bu araştırmanın önemli sonuçlarından olmuştur.

Türkiye’de yapılan araştırmaların, özellikle davranış konumu kavramına yönelik araştırmaların çok kısıtlı olduğu saptanmıştır. Mekânsal tasarım disiplinlerine dair eğitim veren bölümlerde lisansüstü, hatta lisans programları seviyesinde öğrencilerin bu kavramları öğrenmeleri sağlanmalıdır. Son olarak bu çalışma kapsamında taranan araştırmalar gerek Türkiye ve gerekse yurt dışı veri tabanlarının kısıtlı bir kısmını içermiştir. Daha geniş kapsamlı bir araştırma, bu kuramların kullanım alanlarının ve araştırma tekniklerinin aydınlatılmasında daha güvenilir olacaktır.

KAYNAKLAR

Aladwani, A. M. (2017) Compatible Quality of Social Media Content: Conceptualization, Measurement, and Affordances. *International Journal of Information Management*, 37: 576–582.

- Albayrak, G. E. (2016) Aktarma Merkezlerinde Mekansal Davranışlar: Üsküdar Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alparslan Kardeş, G. (2016) Davranış-Mekân Uyumu: Bilişsel Esneklik Düzeyleri Farklı Öğrencilere Göre, Okul Ortamında Olanaklılıkların (Affordances) İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bærentsen, K. B. ve Trettvik, J. (2002) An Activity Theory Approach to Affordance. In *Proceedings of the Second Nordic Conference on Human-Computer Interaction* (s. 51-60). Arhus, Denmark: ACM.
- Barker, R., G. (1968) *Ecological Psychology; Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behavior*. California, Stanford: Stanford University Pres.
- Barker, R., G. (1976) On the Nature of the Environment. In H. M. Proshansky, W. H. Ittelson, L. G. Rivlin (Eds.). *Environmental Psychology; People and Their Physical Settings* (s. 12-26). Holt, Rinehart and Winston, Inc., Second Edition.
- Bayrakçı, O. (2003) The Theory of Categorization in the Determination of Product Semantic Profile and an Example on Its Use in Product Design. *Tasarım+Kuram*, 3: 67-79.
- Blanchard, A., L. (2004) Virtual Behavior Settings: An Application of Behavior Setting Theories to Virtual Communities. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 9(2).
<http://www.blackwell-synergy.com/doi/full/10.1111/j.1083-6101.2004.tb00285.x> 10 Şubat 2008
- Bechtel, R., B. (1982) Contributions of Ecological Psychology to the Evaluation of Environments. *International Review of Applied Psychology*, 31: 153-167.
- Bernasco, W., Bruinsma, G. J.N., Pauwels, L. J.R. ve Weerman, F. M. (2013) Adolescent Delinquency and Diversity in Behavior Settings. Australian & New Zealand. *Journal of Criminology*, 46(3): 357–378.
- Berry, J. W. (1976) Ecological and Cultural Factors in Spatial Perceptual Development. In H. M. Proshansky, W. H. Ittelson, L. G. Rivlin (Eds.), *Environmental Psychology; People and Their Physical Settings* (125-133 s.). Holt, Rinehart and Winston, Inc. Second Edition.
- Caplan, J. M., Kennedy, L. W., Barnum, J. D. ve Piza, E. L. (2017) Crime in Context: Utilizing Risk Terrain Modeling and Conjunctive Analysis of Case Configurations to Explore the Dynamics of Criminogenic Behavior Settings. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 33(2): 133 –151.
- Charlop, M. H., Schreibman, L., Mason, J. ve Vesey, W. (1983) Behavior-Setting Interactions of Autistic Children: A Behavioral Mapping Approach to Assessing Classroom Behaviors. *Analysis and Intervention in Developmental Disabilities*, 3(4): 359-373
- Choi, K. WY. (2017) Habitus, Affordances, and Family Leisure: Cultural Reproduction Through Children's Leisure Activities. *Ethnography*, 18(4): 427–449.
- Collado, S., Staats, H. ve Sorrel, M.A. 2016. A Relational Model of Perceived Restorativeness: Intertwined Effects of Obligations, Familiarity, Security and Parental Supervision. *Journal of Environmental Psychology*, 48: 24-32.
- Cordovil, R., Araújo, D., Pepping, G-J. ve Barreiros, J. (2015) An Ecological Stance on Risk and Safe Behaviors in Children: The Role of Affordances and Emergent Behaviors. *New Ideas in Psychology*, 36:50-59.
- Costa, E. (2018) Affordances-in-Practice: An Ethnographic Critique of Social Media Logic and Context Collapse. *New Media & Society*, 1–16. DOI: 10.1177/1461444818756290
- Çakmak, M. (2007) Robot planning based on learned affordances. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Çalışkan, E. (2015) Fiziksel Çevrenin Kamusal Alan Kullanımına Olan Etkisinin Davranış Örüntüleri Kavramı Üzerinden Sosyal Medya Aracılığıyla İncelenmesi: Caddebostan Sahili Alan Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dağ, N. (2010) Emergence of Verb and Object Concepts Through Learning Affordances. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dönmez, C. (2010) Karşılama Kuramının Endüstri Ürünleri Tasarımında Anlam Çalışmaları Bağlamında Konumlandırılması. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Duffy, S. ve Verges, M. (2009) It Matters a Hole Lot Perceptual Affordances of Waste Containers Influence Recycling Compliance. *Environment and Behavior*, 41(5): 741-749.
- Düzenli, T. (2010) Kampüs Açık Mekan olanaklarının Gençlerin Psikososyal Yapısına Bağlı Olarak İncelenmesi: K.T.Ü Kanuni Kampüsü Örneği. Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Düzenli T., Özkan D.G., Alpak E.M. (2016) Kent Parklarının Yaşlılara Sunduğu Olanaklar Açısından İncelenmesi: Trabzon Kenti Örneği. *Asos Journal*, 4(37): 141-154.
- Elçioğlu, M. (2009) Endüstri Tasarımında Karşılama Kavramı. Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Elçioğlu, M. ve Bayrakçı, O. (2009) Endüstri Tasarımında Karşılama Kavramı. *Tasarım+Kuram*, 8: 81-94.
- Ellison, N. B., Gibbs, J. L. ve Weber, M. S. (2015) The Use of Enterprise Social Network Sites for Knowledge Sharing in Distributed Organizations: The Role of Organizational Affordances. *American Behavioral Scientist*, 59(1): 103 –123.
- Eren, S. (2006) Towards learning affordances: Detection of relevant features and characteristics for reachability. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Enformatik Enstitüsü, Ankara.
- Fajen, B., R. ve Turvey, M., T. (2003) Perception, Categories, and Possibilities for Action. *International Society for Adaptive Behavior*, 11(4): 274–278.
- Fridgen, J. D. (1984) Environmental Psychology and Tourism. *Annals of Tourism Research*, 11 (1): 119-39
- Fuhrer, U. (1990) Bridging the Ecological-Psychological Gap: Behavior Settings as Interfaces. *Environment and Behavior*, 22 (4): 518-537.
- Fusco, G. (2016) Beyond The Built-Up Form/Mobility Relationship: Spatial Affordance and Lifestyles. *Computers, Environment and Urban Systems*, 60: 50–66.
- Georgiou, D., Carspecken, P. F. ve Willemsan, E. P. (1996) Expansion of Roger Barker's Behavior Setting Survey for An Ethno-Ecological Approach to Person–Environment Interactions. *Journal of Environmental Psychology*, 16: 319–333.
- Georgiou, D. ve Carspecken, P., F. (2002) Critical Ethnography and Ecological Psychology: Conceptual and Empirical Explorations of a Synthesis. *Qualitative Inquiry*, 8 (6): 688-706.
- Gibson, J., J. (1986) *The Ecological Approach to Visual Perception*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Greeno, J., G. (1994) Gibson's Affordances. *Psychological Review*, 101(2): 336-342.
- Gump, P., V. (1971) The Behavior Setting: A Promising Unit for Environmental Designers. *Landscape Architecture*, January: 130-134.
- Gür, Ş. (1996) *Mekan Örgütlenmesi*. Gür Matbaacılık.
- Hart, T. C. ve Miethe T. D. (2015) Configural Behavior Settings of Crime Event Locations: Toward An Alternative Conceptualization of Criminogenic Microenvironments. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 52(3): 373-402.

- Heft, H. (2001) *Ecological Psychology in Context: James Gibson, Roger Barker and the Legacy of William James' Empiricism*. Mahwah, NJ: L. Erlbaum.
- Heft, H. (2007) The Social Constitution of Perceiver-Environment Reciprocity. *Ecological Psychology*, 19 (2): 85-105.
- Hoffman, K. M. (2017) Social and Cognitive Affordances of Two Depression-Themed Games. *Games and Culture*, 1-21. DOI: 10.1177/1555412017742307
- İnan, C. (1996) Kamusal Çevrelerde İnsan-Çevre Davranış Etkileşim Sistemi: Bir Alan Çalışması. Yüksek Lisan Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Jamme, H.-T. W., Bahl, D. ve Banerjee, T. (2018) Between “Broken Windows” and the “Eyes on the Street:” Walking to School in Inner City San Diego. *Journal of Environmental Psychology*, 55: 121-138.
- Kleppe, R. (2018) Affordances for 1-to 3-Year-Olds' Risky Play in Early Childhood Education and Care. *Journal of Early Childhood Research*, 1–18. ps://doi.org/10.1177/1476718X18762237
- Koles, B. ve Nagy, P. (2014) Virtual Worlds as Digital Workplaces: Conceptualizing The Affordances of Virtual Worlds to Expand The Social And Professional Spheres in Organizations. *Organizational Psychology Review*, 4(2): 175–195.
- Kounin, J., S. ve Sherman, L., W. (2001) School Environments as Behavior Settings. *Theory into Practice*, 18(3): 145-151.
- Kyttä, M. (2004) The Extent of Children's Independent Mobility and the Number of Actualized Affordances as Criteria or Child-Friendly Environments. *Journal of Environmental Psychology*, 24:179–198.
- Kyttä, M., Kaaja, M. ve Horelli, L. (2004) An Internet-Based Design Game As A Mediator of Children's Environmental Visions. *Environment and Behavior*, 36(1): 127-151.
- Kyttä, M., Oliver, M., Ikeda, E., Ahmadi, E., Omiya, I. ve Laatikainen, T. (2018) Children as urbanites: mapping the affordances and behavior settings of urban environments for Finnish and Japanese children. *Children's Geographies*, DOI:10.1080/14733285.2018.1453923
- Laaksoharju, L. ve Rappe, E. (2017) Trees as Affordances for Connectedness to Place—A Framework to Facilitate Children's Relationship with Nature. *Urban Forestry & Urban Greening*, 28:150–159.
- Lang, J. (1994) *Urban Design: The American Experience*. USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Lapintie, K. (2007) Modalities of Urban Space. *Planning Theory*, 6(1): 36–51.
- LeCompte, W., F. (1974) Behavior Settings as Data Generating Units for the Environmental Planner and Architect. In J. Lang (Ed.), *Designing for Human Behavior* (183-193). Dowden: Hutchinson & Ross Inc.
- Liu, C-W. (2012) Challenges of Tourism Upon The Local Community: Behaviour Settings In An Old Street In Tamsui, Taiwan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 68: 305 – 318.
- Loebach, J. (2004) Designing Learning Environments for Children: An Affordance-Based Approach to Providing Developmentally Appropriate Settings. Yüksek Lisans Tezi, Dalhousie University, Halifax.
- Maki, A. ve Rothman, A. J. (2017) Understanding Proenvironmental Intentions and Behaviors: The Importance of Considering Both the Behavior Setting and The Type of Behavior. *The Journal of Social Psychology*, 157:5, 517-531. DOI:10.1080/00224545.2016.1215968
- Mehan, A. (2017) An Integrated Model of Achieving Social Sustainability in Urban Context through Theory of Affordance. *Procedia Engineering*, 198: 17–25.
- Mehta, V. (2007) Lively Streets Determining Environmental Characteristics to Support Social Behavior. *Journal of Planning Education and Research*, 27: 165-187.

- Mirza, S. (1995) Çevre Tasarımında Kalitenin Yönlenme ve Çeşitlilik Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Monforte Tisot, C. ve Thurman, S. K. (2002) Using Behavior Setting Theory To Define Natural Settings: A Family-Centered Approach. *Inf Young Children*, 14(3): 65–71.
- Moore, G. T. (1986) Effects of the Spatial Definition of Behavior Settings on Children's Behavior: A Quasi-Experimental Field Study. *Journal of Environmental Psychology*, 6(3): 205-231
- Moos, R. (1976) Conceptualizations of Human Environments. In H. M. Proshansky, W. H. Ittelson, L. G. Rivlin (Eds.), *Environmental Psychology; People and Their Physical Settings* (37-51). Holt, Rinehart and Winston, Inc., Second Edition.
- Mumcu, S. (2009) Açık Mekanlardaki Davranış Konumları: Oturma Davranışının Değişiminin İncelenmesi. Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Mumcu, S., Yılmaz, S. ve Özbilen A. (2013) Ekolojik Yaklaşımlar Doğrultusunda Çevresel Tercih Modeli. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri:A*, 14: 143-151.
- Neldner, K., Mushin, I. ve Nielsen, M. (2017) Young Children's Tool Innovation across Culture: Affordance Visibility Matters. *Cognition*, 168: 335–343
- Norris-Baker, C. (1999) Aging on the Old Frontier and the New: A Behavior Setting Approach to the Declining Small Towns of the Midwest. *Environment and Behavior*, 31 (2): 240–258.
- Prieske, B., Withagen, R., Smith, J. ve Zaal F. (2015) Affordances in A Simple Playscape: Are Children Attracted to Challenging Affordances? *Journal of Environmental Psychology*, 41:101-111.
- Pucillo, F. ve Cascini, G. (2014) A Framework for User Experience, Needs and Affordances. *Design Studies*, 35:160-179.
- Read, M., A., Sugawara, A. I. ve Brandt, J., A. (1999) Impact of Space in the Physical Environment on Preschool Children's Cooperative Behavior. *Environment and Behavior*, 31(3): 413-428.
- Said, I. (2012) Affordances of Nearby Forest and Orchard on Children's Performances. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 38:195–203.
- Scheidt, R. J. ve Norris-Baker, C. (1999) Place Therapies For Older Adults: Conceptual and Interventive Approaches. *Int'l. J. Aging and Human Development*, 48(1): 1-15.
- Schoggen, P. (1989) *Behavior Settings; A Revision and Extension of Roger G. Barker's Ecological Psychology*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Scott, M. (1980) Ecological Theory and Methods for Research in Special Education. *The Journal of Special Education*, 14 (3): 279–294.
- Scott, M., M. (2005) A Powerful Theory and a Paradox Ecological Psychologists after Barker. *Environment and Behavior*, 37 (3): 295–329.
- Selçuk Kirazoğlu, F. (2012) Fiziksel Çevre-Çocuk İlişkileri, Açık oyun Mekanları ve Çocuk Dostu Çevre Kriterleri Üzerine bir Değerlendirme; Bakırköy ve Beylikdüzü Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Smith, W. R., Moore, R., Cosco, N., Wesoloski, J., Danninger, T., Ward, D. S., Trost, S. G. ve Ries, N. (2016) Increasing Physical Activity in Childcare Outdoor Learning Environments: The Effect of Setting Adjacency Relative to Other Built Environment and Social Factors. *Environment and Behavior*, 48(4): 550–578.
- Stamps III, A. E. (2007) Mystery of Environmental Mystery: Effects of Light, Occlusion, and Depth of View. *Environment and Behavior*, 39(2): 165-197.
- Stoffregen, T., A. (2000) Affordances and Events. *Ecological Psychology*, 12(1): 1-28.
- Stoffregen T., A. (2003) Affordances as Properties of the Animal-Environment System. *Ecological Psychology*, 15(2): 115-134.

- Şalgamcıoğlu, B. K. (2014) Body Cleaning of Older Women Living Alone in Turkey: An Ethnographic Exploration of the Affordances and Constraints of Sanitary Ware Products. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Talen, E. ve Coffindaffer, M. (1999) The Utopianism of Children: An Empirical Study of Children's Neighborhood Design Preferences. *Journal of Planning Education and Research*, 18: 321-331.
- Thompson, B. J. (2003) Architectural Hermeneutics V: Harry and the Philosopher's Stone. *Environment and Behavior*, 35(4): 478-485.
- Thwaites, K. ve Simkins, I. (2007) *Experiential Landscape; an Approach to People, Place and Space*. London: Routledge.
- Uğur, E. (2006) Direct Perception of Traversibility Affordance on Range Images Through Learning on A Mobile Robot. Yüksek Lisan Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uğur, E. (2010) A Developmental Framework for Learning Affordances. Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Valadi, S., Gabbard, C., Arabameri, E., Kashi, A. ve Ghasemi, A. (2018) Psychometric properties of the Affordances in the Home Environment for Motor Development inventory for use with Iranian children aged 18-42 months. *Infant Behavior and Development*, 50:1-11.
- Vallverdu, J. ve Trovato, G. (2016) Emotional Affordances for Human-Robot Interaction. *Adaptive Behavior*, 24(5): 320-334.
- von Lindern, E. (2015) Setting-Dependent Constraints on Human Restoration While Visiting A Wilderness Park. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 10: 29-37
- von Lindern, E. (2017) Perceived Interdependencies between Settings as Constraints for Self-Reported Restoration. *Journal of Environmental Psychology*, 49: 8-17.
- Wernke, S. A. Kohut, L. E. ve Traslavina, A. (2017) A GIS of Affordances: Movement and Visibility at a Planned Colonial Town in Highland Peru. *Journal of Archaeological Science*, 84:22-39.
- Wicker, A. W. (1984) *An Introduction to Ecological Psychology*. USA: Cambridge University Press.
- Wicker, A. W. (2012) Perspectives on Behavior Settings: With Illustrations from Allison's Ethnography of a Japanese Hostess Club. *Environment and Behavior*, 44(4): 474-492.
- Wineman, J. D. ve Peponis J. (2010) Constructing Spatial Meaning Spatial Affordances in Museum Design. *Environment and Behavior*, 42(1): 86-109.
- Withagen, R. ve Michaels, C., F. (2005) On Ecological Conceptualizations of Perceptual Systems and Action Systems. *Theory & Psychology*, 15(5): 603-620.
- Wokke, M. E., Knot, S. L., Fouad, A. ve Ridderinkhof K. R. (2016) Conflict in the Kitchen: Contextual Modulation of Responsiveness to Affordances. *Consciousness and Cognition*, 40: 141-146.
- Wu, Y-S., Chang, T-W. ve Datta, S. (2016) HiGame: Improving Elderly Well-Being through Horticultural Interaction. *International Journal of Architectural Computing*, 14(3): 263-276.
- Yıldız, D. (2004) A Multi-Factor Analysis Model to Determine The Use Value of Enclosed Outdoor Spaces. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, S. (2017) Investigation Of 5-Year Old Preschool Children's Biophilia and Children's and Their Mother's Outdoor Setting Preferences. Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz S., Düzenli T. ve Özkan D.G. (2017a) Affordances Primary School Gardens Provide to Children with 6-7- Year-Old. *Journal of the International Scientific Researches/Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 2:130-141

Yılmaz, S., Mumcu, S. ve Çiğdem, A. (2017b) Determining The Affordances Provided by Urban Open Spaces to Different Age Groups. *Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning*, 5(3):1-12.

Yüçetürk, Ö. (2016) Keşfe Yönelen Davranışlar: Olanaklılık Teorisine Bir Katkı. Yüksek lisans. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yürüten, O., Şahin, E. ve Kalkan, S. (2013) The learning of adjectives and nouns from affordance and appearance features. *Adaptive Behavior*, 21(6): 437–451.

Zamani, Z. (2017) Young Children's Preferences: What Stimulates Children's Cognitive Play in Outdoor Preschools? *Journal of Early Childhood Research*, 15(3): 256–274.

Zang, J. ve Patel, V. L. (2007) Distributed Cognition, Representation, and Affordance. *Cognition & Pragmatics*. <http://acad88.sahs.uth.tmc.edu/courses/hi6301/affordance.html> 26Ocak2007

SOSYAL BİLGİLER 4. SINIF KAZANIMLARINA YÖNELİK HAZIRLANAN ÇOCUK HAKLARI EĞİTİM PROGRAMI UYGULAMASININ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

Uzman Seda Çarıkçı

Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Eğitimi

Doç.Dr. Z. Nurdan Baysal

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi ABD

Özet

Çocuklar demokratik, hak ve özgürlüklere saygılı olarak yetişebilmek için öncelikle kendi sahip oldukları hakları bilip öğrenmelidirler. Haklarını bilen ve yaşamlarında aktif olarak kullanabilen çocuklar yetiştirebilmek için eğitimin ilk basamağından itibaren çocuk hakları eğitiminin etkili ve planlı bir şekilde okullarda verilmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler dersi ilkökul 4. sınıf öğretim programında yer alan çocuk haklarına ilişkin kazanımlara yönelik geliştirilen 'Çocuk Hakları Eğitim Programı' uygulamasının öğrenci görüşlerine göre incelenmesidir. Bu amaçla öğrenci görüşlerini belirleyebilmek için nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak odak grup görüşmesi yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Araştırmacılar tarafından ölçütler; görüşmeye gönüllü katılmak ve Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulamasının yapıldığı derslere katılmış olmak olarak belirlenmiştir. Bu ölçütlerle belirlenen 6 öğrenci çalışma grubunu oluşturmuştur. Odak grup görüşmesi ile elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiş ve kategoriler oluşturulmuştur. Bulguların öğrencilere Çocuk Hakları Eğitim Programı'nın hissettirdikleri ve öğrettikleri olmak üzere iki kategori altında toplandığı görülmüştür. Elde edilen verilere göre; öğrenciler Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulaması süresince kendilerini heyecanlı hissettiklerini, grup çalışması yapmaktan ve oyunlar oynamaktan hoşlandıklarını, bu uygulamanın arkadaşlarıyla iletişimlerini arttırdığını söylemişler; yine bu uygulamanın çocuk haklarını ve Çocuk Hakları Sözleşmesinde geçen maddeleri öğrenmelerinde yardımcı olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Çocuk hakları eğitimi, Çocuk hakları eğitim programı, Sosyal Bilgiler, ilkökul 4. sınıf

ANALYSIS of IMPLEMENTATION of THE CHILDREN'S RIGHTS EDUCATION PROGRAM PREPARED for SOCIAL STUDIES 4TH-GRADE ACHIEVEMENTS ACCORDING to STUDENT OPINIONS

Abstract

This research aims to examine the implementation of the 'Children's Rights Education Program' developed for the achievements related to the rights of the children in Social Studies 4th-grade curriculum according to students' opinions. A case-study, qualitative research design, was used to determine their opinions. Focus group interview method was used as data collection tool. The study group was determined by criteria sampling technique—a purposive sampling method. The criteria determined are voluntarily participating in the interview, participation in Children's Rights Education Program classes. Six students formed the study group. Data obtained through focus group interviews were analyzed with content analysis. Findings formed two categories: how the program made students feel and what it taught. According the data; students felt excited during the implementation, enjoyed group work-play, and their communication skills enhanced. This helped them learn about children's rights and the articles in the Convention on the Children's Rights.

Keywords: Children Rights Education, Children Rights Education Program, Social Studies, primary school fourth grade

GİRİŞ

Çocuklar bir toplumun hem geleceği hem de eğitim sistemlerinin aynasıdır. Çünkü çocuklar alacakları eğitimlerle toplumun geleceğinde söz sahibi olurlar. Çocukluk dönemini mutlu ve sağlıklı bir şekilde geçiren bireyler, yetişkinlik döneminde de mutlu ve sağlıklı vatandaşlar olarak yaşadıkları toplumun refahına katkıda bulunurlar. Bu yüzden ülkeler maddi ve manevi olarak mutluluğa ulaşmak ve barış içinde yaşamak istiyorlarsa olanaklarının çoğunu çocukların sağlıklı büyümelerine, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda geliştirilmelerine ayırmak zorundadırlar (Akyüz, 1999).

Çocukların öğrenim hayatları boyunca kişilik, zihinsel beceriler ve yetenekleri geliştirecek eğitimler alması sağlanmalıdır. Sorumluluklarını ve haklarını bilen ve değişen bu yaşam standartlarına uyum yapabilen bireyler yetiştirmek hem ailelerin hem de eğitim kurumlarının en önemli amaçları arasındadır (Dinç, 2015).

Çocuk hakları, çocuğun insan olarak bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştan sahip olduğu haklardır (Akyüz, 2001). Doğal hukuk açısından çocuk hakları, çocuğun insan olması, aynı zamanda da bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştan sahip olduğu hakların tümüdür (Çılga, 2001). Çocukların sahip oldukları hakları bilmeleri ve öğrenmeleri çocuk haklarına yönelik eğitimlerin verilmesi ile mümkündür. Çünkü çocuk haklarını içselleştirerek hayata geçirmeyi, başka bireylerin de hakları olduğunu bilmeyi ve genel anlamda tüm haklara saygı duymayı öğretmenin en etkin yolu eğitimidir (Turupcu ve Gültekin Akduman, 2015). Böylece haklarını bilen, başkalarının haklarına da saygı gösteren ve bu hakların korunabilmesi için üzerine düşen görevleri yerine getiren bireyler yetiştirilebilecektir.

Çocuklara, hakları ile ilgili kavramlar küçük yaşlardan öğretilmeye başlandığında, bu kavramları hayata geçirme ve uygulama da daha erken dönemlerde başlayacaktır. Bloom tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, çocukların 18 yaşına kadar gösterdikleri başarının %33'ü okul öncesindeki, %42'si ilköğretim devresindeki, %25'i ise ortaöğretim devresindeki başarıları ile açıklanabilmektedir. Bu durumda öğrencilerin ortaöğretim ve yükseköğretim kademesindeki başarılarının büyük kısmının okul öncesi ve ilköğretim devresindeki öğrenmeleriyle ilgili olduğu görülmektedir (Bloom, 1964, s.72-110; Senemoğlu, 2001). Bu bağlamda, küçük yaşlardan itibaren verilecek haklar eğitiminin, çocukların haklar bilincini daha etkili kazanabilmesinde yardımcı olacağı açıktır.

Çocuk hakları eğitimi, genel olarak çocukların hangi haklara sahip olduklarının bilinmesini ve bu haklara uygun davranılmasını sağlayacak faaliyetlerin tümüdür (Peker Ünal, 2010). Çocuk hakları eğitimi çocukları içinde buldukları toplumda, ailelerinde ve bireysel ilişkilerinde diğerleriyle birlikte yaşamalarına hazırlamayı amaçlar (Washington, 2010). Covell ve Howe (1999)'a göre ise çocuk hakları eğitimi, tüm bireylerde haklara saygı duyma tutum ve davranışını geliştirmek için gerekli bir unsurdur (Akt: Karaman Kepenekçi ve Baydık, 2009).

Çocuk hakları eğitimiyle çocuklar kendi hakları ve sorumluluklarını aynı zamanda da genel anlamda insan haklarını öğrenirler. Ayrıca, çocuklar başkalarının haklarına saygı duymayı, sosyal alanda sorumluluk almayı da öğrenir, demokratik yaşamın temel değerlerini kazanırlar. Bu bağlamda çocuk hakları öğretiminin önemi ve gerekliliği açıktır. Eğer çocuk hakları eğitimi başarılı bir biçimde verilirse, çocukların hakları konusundaki farkındalığı ve çocuk haklarının korunması ve tanıtılması konusuna ilgileri artacaktır (Uçuş,2014).

Çocuk hakları eğitimi ailede başlar ve okulda devam eder. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinin öğretim programlarında çocuk hakları doğrudan bir konu olarak yer alırken, Türkçe, Matematik gibi derslerin öğretim programında içerik çocuk hakları ile ilişkilendirilerek verilmiştir (Ersoy, 2008). İlkokulda ise Hayat Bilgisi dersinden sonra Sosyal Bilgiler dersi, doğrudan çocuk haklarının öğretimi ile ilgili kazanımların yer verildiği derslerdendir. Öğrencinin bulunduğu yaş

grubu gelişim özellikleri de göz önünde bulundurulduğunda 4. Sınıf öğrencilerinde haklar, roller ve sorumluluklar kavramlarının anlaşılmasının 1,2 ve 3. Sınıf öğrencilerine göre daha yüksek seviyede olması beklenecektir.

Sosyal Bilgiler ders programında 4. ve 5. Sınıfların her ikisinde de 46 kazanım yer almaktadır. 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan 46 kazanımdan 22'sinin, 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan yine 46 kazanımdan 16'sının çocuk haklarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Buna göre çocuk haklarıyla ilişkili kazanıma en fazla 4. sınıfta yer verildiği tespit edilmiştir. Yine 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlarla ilişkilendirilen toplam 48 ara disiplin kazanımından 20'sinin, 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlarla ilişkilendirilen toplam 29 ara disiplin kazanımından ise 18'inin çocuk haklarıyla ilgili olduğu söylenebilir (Durgut, 2014).

Sosyal Bilgiler Dersi çalışma kitaplarındaki etkinlikler incelendiğinde, belirlenen beş kazanımla ilgili bir ya da iki sayfadan oluşan az sayıda ve yetersiz etkinliklerin olduğu görülmüştür. İlgili araştırmalar incelendiğinde ise bu etkinliklerin çocuk haklarına ilişkin kazanımları geliştirmek konusunda etkili olamayacağı konusunda görüşler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çocuk haklarının klasik metotları aşan, kalıcı alışkanlıklar oluşturan ve haklara saygı konusunda istendik tutumlar geliştirebilen çağdaş öğretim metotlarıyla öğretilmesi de savunulmaktadır. Nitelikli ve kaliteli bir çocuk hakları eğitimi yapılabilmesi için aktif öğrenme metotlarının kullanıldığı, çocukları daha çok işe koşan öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılması ve öğrenme alanlarının buna göre düzenlenmesi bir gerekliliktir. Buradan hareketle bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler dersi ilkökul 4. Sınıf öğretim programında yer alan çocuk haklarına ilişkin kazanımlara yönelik hazırlanan Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulamasının öğrenci görüşlerine göre incelenmesidir.

YÖNTEM

Desen

Bu araştırmada öğrencilerin Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulamasıyla ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmasında var olan bir duruma ilişkin etkenlerin bütüncül bir yaklaşımla araştırılması, ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırılmaya çalışılan konu üzerinde zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir (Patton, 1997). Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış ise, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumları çalışma fırsatı sunmasıdır. Bu araştırmada ölçütler odak grup görüşmesine katılmaya istekli olmak ve Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulamasının yapıldığı derslere katılmış 4. sınıf öğrencisi olmak olarak belirlenmiştir. Araştırmada her seviyeden öğrencinin görüşünün alınması amacıyla akademik başarı seviyelerine göre alt seviyeden iki, orta seviyeden iki ve üst seviyeden iki öğrencinin odak grup görüşmesine katılması istenmiştir. Bu ölçütlerle belirlenen 6 öğrenci çalışma grubunu oluşturmuştur. Bu öğrencilerden bir tanesi erkek, beş tanesi ise kız öğrencidir. Odak grup görüşmesinde, katılımcı sayılarının 4 ile 10 arasında olması idealdir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011, s.101).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi kullanılarak veriler toplanmıştır. Bu yöntem birebir görüşmeler ve anketler ile birlikte kullanılsa da sosyal bilimler araştırmalarında en sistematik veri toplama yöntemlerinden biridir. Kitzinger (1995)'e göre

odak grup görüşmelerinden elde edilen detaylı veriler, birebir görüşmeler ve anketler için sağlam bir temel oluşturmaktadır (Akt. Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011, s.97). Odak grup görüşmesi katılımcıların birbirlerinin görüşlerindeki detayları derinleştirmeleri ve kendilerini rahat hissetmelerini sağlayan bir grup görüşmesi olması bakımından bu çalışmaya uygun bir veri toplama aracı olarak görülmüştür.

Katılımcı öğrencilerle gerçekleştirilen odak grup görüşmesi, ses kayıt cihazı ile kayıt edilmiştir. Bu kaydın yapılabilmesi için katılımcı öğrencilerden izin alınmış ve onay istenmiştir. Görüşmeler görüşmeyi organize eden yürütücü bir araştırmacı ve ses kaydının yapılmasında yardımcı olan bir diğer araştırmacı ile işbirliği içerisinde yürütülmüştür. Görüşmeyi yürüten araştırmacı tarafından önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış açık uçlu görüşme formunda yer alan sorular doğrultusunda Çocuk Hakları Eğitim Programı konusunda öğrencilerin görüşleri alınmak istenmiştir. Bu sorular ise şunlardır:

1. Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca kendinizi nasıl hissettiniz? Neden?
2. Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca en çok/en az sevdiğiniz etkinlik hangisiydi?
3. Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca neler öğrendiniz? Size bilmediğiniz neler öğretti?
4. Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili neler öğrendiniz ve sözleşmeyi diğer çocuklara nasıl öğretirsiniz?

Odak grup görüşmesi katılımcı öğrencilerle 21.06.2016 günü saat 11.00 da yapılmış ve 30 dakika sürmüştür. Odak grup görüşmesinin başında öğrencilere toplantının konusu ve amacı açıklanmış ve ne kadar sürebileceği ile ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra görüşmenin ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınacağı belirtilmiş ve katılımcı öğrencilerden izin ve onay alınmıştır. Katılımcı öğrencilere kimliklerinin açıklanmayacağı, görüşmenin sadece araştırma için kullanılacağı söylenmiştir. Ayrıca verilen cevapların yazıya döküleceği ve onayları olmadan kullanılmayacağı belirtilmiştir. Görüşmenin bir sohbet şeklinde yapılacağı, görüşme sırasında ve sonrasında ortaya atılan görüşlerin doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmeyeceği, araştırma için her türlü fikri kaydetmenin, araştırmanın amacı açısından önem taşıdığı katılımcı öğrencilere açıklanmıştır. Görüşme, katılımcı öğrencilerin dikkatinin dağılmaması için ders bitiminde okul boşaldıktan sonra kendilerini ortama yabancı hissetmemeleri ve uygulamayı hatırlamada yardımcı olacağı düşünüldüğü için Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulamasının yapıldığı sınıfta gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeyi yürüten araştırmacı, anlaşılmayan yerler olduğunda ya da konu dağıldığında katılımcı öğrencileri yönlendirmiştir. Yönlendirmeler sırasında olumlu ya da olumsuz dönüt vermekten kaçınılmış, sadece konu dışına çıkılması önlenmeye çalışılmıştır. Görüşmeler sırasında önemli görülen noktalar yazıyla da kayıt altına alınmıştır. Ayrıca görüşme sonunda görüşmeyi yürüten araştırmacı, konuşulanları kısaca özetleyerek konunun toparlanmasını sağlamıştır. En son olarak katılımcı öğrencilere eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuş ve çalışmaya katıldıkları için teşekkür edilmiştir.

Verilerin Analizi

Toplanan veriler; verilerin çözümlenmesi, kategorilerin belirlenmesi, kategorilerin organize edilmesi işlemlerini kapsayan içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Odak grup görüşmesinden sonra, her iki araştırmacı tarafından ses kayıtlarının bilgisayar ortamında yazıya dökümü ayrı yapılmıştır. Yazıya dökülen konuşmalar, herhangi bir düzeltme yapılmadan aktarılarak ilgili kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Bu işlemler sonucunda odak grup görüşme formundan elde edilen verilerin iki ana kategori altında toplandığı görülmüştür:

Çocuk Hakları Eğitim Programı'nın hissettirdikleri ve Çocuk Hakları Eğitim Programı'nın öğrettikleri.

Güvenirlilik çalışmasında her tema için kodlayıcı güvenirliliği hesaplanmış, araştırma bulguları oluşturulurken doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Kodlama ve kategorileştirmede araştırmacılar önce ayrı ayrı kategorileri belirlemiş ve tutarlılığı sağlamıştır. Sonra araştırmacılar bir araya gelmiş kategorilere isim vermede anlaşmazlıkları gidererek eşleşmeleri sağlamışlardır. Araştırmacılar arasında “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan konular belirlenmiştir. Miles ve Huberman (1994) tarafından ortaya konan Görüş Birliği / (Görüş Ayrılığı + Görüş Birliği) x 100 formülü ile kodlayıcı güvenirliliği % 93 olarak bulunmuş ve belirlenen kategorilerin tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı öğrencilerin görüşleri kategorilerin altında sunulmuş ve anlaşılabilirliği sağlamak amacıyla öğrenci ifadelerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bu alıntılar yapıldıkça katılımcı öğrencilerin gerçek isimleri yerine kod isimler kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma soruları temel alınarak oluşturulan iki temaya yer verilmiştir. Bu temalar; Çocuk Hakları Eğitim Programı'nın hissettirdikleri (1 ve 2. sorular) ve Çocuk Hakları Eğitim Programı'nın öğrettikleri (3 ve 4. sorular) ile ilgili görüşleri şeklindedir. Her bir tema tablo olarak sunulmuş, tablolarda kategorilere ve bu kategorilere ilişkin betimlemelere yer verilmiştir. Daha sonra da tablolar yorumlanmıştır.

Öğrencilerin Çocuk Hakları Eğitim Programı'nın Hissettirdikleri ile İlgili Görüşleri

Araştırmanın birinci sorusu olan “Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca kendinizi nasıl hissettiniz? Neden?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1

“Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca kendinizi nasıl hissettiniz? Neden?” sorusuna alınan cevaplar

<i>Kategoriler</i>	<i>Betimlemeler</i>
Eğlendim	<ul style="list-style-type: none"> Bütün etkinliklerde hepimiz eğlendik. Bence çok güzel geçti. (Esin) Eğlendim. (Rüya) Etkinliklerimizde herkes eğlendi. Bence çok güzel geçti. (Zuhal)
Heyecanlandım	<ul style="list-style-type: none"> Heyecanlandım çünkü bizim haklarımızla ilgili şeyler öğrendik. (Tülay) Heyecanlandım çünkü engellileri tanıdığımızda onlar gibi bizim olsak nasıl yaşardık ve nasıl hissederdik diye düşündüm. (Selin)
Sıkıldım	<ul style="list-style-type: none"> İzlediğimiz bir video uzundu bir etkinliğin yarısını almıştı. Onun birazında sıkıldım, birazında da sevdim. (Anıl)

Tablo 1 incelendiğinde Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca katılımcıların çoğunun *eğlendim*, bir kısmının *heyecanlandım*, çok az bir kısmının ise *sıkıldım* yönünde cevaplar verdikleri görülmektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde bu program süresince yapılan etkinlikler boyunca genel olarak mutlu hissettiklerini ve sürecin güzel geçtiğini söyledikleri görülmüştür. Katılımcı öğrencilerden bazılarının verdikleri cevaplar şöyledir:

Esin: “Bütün etkinliklerde hepimiz eğlendik. Bence çok güzel geçti.”

Tülay: “Heyecanlandım çünkü bizim haklarımızla ilgili şeyler öğrendik.”

Anıl: “İzlediğimiz bir video uzundu bir etkinliğin yarısını almıştı. Onun birazında sıkıldım, birazında da sevdim.”

Araştırmanın ikinci sorusu olan “Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca en çok/en az sevdiğiniz etkinlik hangisiydi?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2

“Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca en çok/en az sevdiğiniz etkinlik neydi?” sorusuna alınan cevaplar

<i>Kategoriler</i>	<i>Betimlemeler</i>
En çok sevdiğim etkinlik	<ul style="list-style-type: none"> • Grup çalışmaları, (Anıl, Selin, Esin, Rüya, Zuhal, Tülay) • Tombala, puzzle (Anıl, Selin) • Röportaj (Rüya) • Eski zamanlarda çocuk hakları (Anıl, Esin) • Merdiven sıralaması (Esin) • Genel olarak hepsini sevdim (Zuhal)
En az sevdiğim etkinlik	<ul style="list-style-type: none"> • Uzun etkinlikler, kimlik tasarlama (Selin) • Röportaj (Esin) • Uzun süren videolar izlemek (Zuhal)

Tablo 2 incelendiğinde katılımcı öğrencilerin çoğunun Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca yapılan etkinlikleri sevdiğini söyledikleri yönünde, az bir kısmının ise az sevdiği yönünde cevaplar verdikleri görülmüştür. Katılımcı öğrenciler en çok sevdiği etkinlikleri grup çalışması, tombala, röportaj, eski zamanlarda çocuk hakları etkinliği, merdiven sıralaması ve genel olarak hepsini sevdim şeklinde sıralamışlardır.

Etkinliklerde en çok sevdiği etkinliklere yönelik katılımcı cevapları ise şöyledir:

Anıl: “Bence en kolay etkinliğimiz grup çalışmaları. Çünkü onları beraber yapınca daha kolay bitiyor. Yani biz bunu survivor gibi yaptık. Takımlara ayrılarak yapıyorlardı orada da.”

Rüya: “Benim en çok sevdiğim etkinlik, annelerimizle röportaj yapmaktı.”

Katılımcının bu ifadesi grup çalışmalarının öğrenciler arasındaki etkililiğini anlamak bakımından önemlidir. Öğrenciler grup çalışmalarında daha çok eğlendiklerini ve etkinliklere daha aktif katıldıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcı öğrenciler en az sevdiği etkinlikleri ise uzun etkinlikler, kimlik tasarlama, röportaj, uzun süren videolar izlemek şeklinde sıralamışlardır. Etkinliklerde en az sevdiği etkinliklere yönelik katılımcı cevapları ise şöyledir:

Selin : “En az sevdiğim kimlik tasarlamaktı. Çünkü çok kısa sürdü.”

Esin: “Röportaj etkinliğinde öğretmenleri her yerde aradık bulamadığımız için zorlandık.”

Katılımcı öğrenciler en az sevdiği etkinlikler içinde uzun videolar izlemek olduğunu da belirtmişlerdir. Ayrıca röportaj etkinliğini yaparken kişilere ulaşmakta zorluk çektiklerini söylemişlerdir. Öğrenciler etkinlik sürecinde yaşadıkları aksaklıklardan dolayı az sevdiği etkinlikler olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrencilerin Çocuk Hakları Eğitim Programı’nın Öğrettikleri ile İlgili Görüşleri

Araştırmanın üçüncü sorusu olan “Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca neler öğrendiniz? Size bilmediğiniz neler öğretti?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3

“Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca neler öğrendiniz? Size bilmediğiniz neler öğretti?” sorusuna alınan cevaplar

Kategoriler	Betimlemeler
Haklarımızı öğrendik	<ul style="list-style-type: none"> • Kendi haklarımız olduğunu öğrendik (Selin) • Kimliğe sahip olma hakkımız olduğunu öğrendim (Anıl, Selin) • Engellilerin yaşamını, haklarını öğrendim (Selin, Zuhal) • 18 yaşına kadar çocuğum daha önce bunu bilmiyordum (Esin) • Barınma ve korunma hakkı (Selin) • Eğitim hakkı (Selin, Esin) • Yaşama hakkı (Anıl, Rüya, Tülay, Zuhal) • Herkesin duygu ve düşüncelerine saygılı olmalıyız.(Anıl, Zuhal) • Çocuk hakları sözleşmesini öğrendik. Engellileri tanımayı öğrendik. Saygılı davranmayı öğrendik. Hoşgörüyü öğrendik. Faydalı şeyler öğrendik. (Anıl)
Yakınlaştık, birbirimizin özelliklerini öğrendik	<ul style="list-style-type: none"> • Bizi yakınlaştırdı, birlikte çalışınca birbirimizin özelliklerini daha iyi anladım.(Selin) • Beraber çalışınca arkadaşlık bağlarımız daha da güçleniyor. (Rüya) • Kendimizi daha iyi anladık.(Zuhal) • Grup çalışması yaptığımızda yakınlaştırdı arkadaşlarımızla. (Tülay)

Tablo 3 incelendiğinde katılımcı öğrencilerin büyük bir kısmının Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca *haklarımızı öğrendik* yönünde, bir kısmının da *yakınlaştık, birbirimizin özelliklerini öğrendik* yönünde cevaplar verdikleri görülmüştür. Haklarımızı öğrendik yönünde cevaplar veren öğrencilerin ifadeleri incelendiğinde, çocuk haklarını, çocuk hakları sözleşmesini ve 18 yaşına kadar çocuk sayıldıklarını öğrendikleri, özellikle yaşama ve eğitim hakkını öğrendiklerini söyledikleri, engellilerin yaşamı konusunda fikir sahibi olduklarını belirttikleri ve duygu ve düşüncelere saygılı olmayı öğrendiklerini söyledikleri görülmektedir. Katılımcı öğrencilerden bazılarının verdikleri cevaplar şöyledir:

Anıl: “Çocuk hakları sözleşmesini öğrendik. Engellileri tanımayı öğrendik. Saygılı davranmayı öğrendik. Hoşgörüyü öğrendik. Faydalı şeyler öğrendik.”

Zuhal: “Herkesin duygu ve düşünceleri de farklı olabilir, buna saygı duymalıyız demiştik.”

Katılımcı öğrencilerden Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca *yakınlaştık, birbirimizin özelliklerini öğrendik* yönünde cevaplar verenlerin ise bu program etkinliklerinin uygulama süresince arkadaşlık bağlarının güçlendiğini söyledikleri ve grup çalışmalarının birbirlerini tanımalarına yardımcı olduğunu söyledikleri görülmüştür.

Araştırmanın dördüncü sorusu olan “Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili neler biliyordun? Neler öğrendin?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 4’te belirtilmiştir.

Tablo 4

“Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili neler öğrendiniz ve sözleşmeyi diğer çocuklara nasıl öğretirsiniz?” sorusuna alınan cevaplar

<i>Kategoriler</i>	<i>Betimlemeler</i>
Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili öğrendiklerim	<ul style="list-style-type: none"> • Sözleşmede bilmediğim maddeleri ve saygılı davranmayı öğrendim (Anıl) • Hoşgörüyü öğrendik (Anıl, Selin, Rüya) • Sözleşmenin faaliyet alanlarını, kültürel alanlarını öğrendik (Selin) • 18 yaşına kadar çocuk olduğumuzu öğrendim. (Esin) • En önemli hakların barınma, beslenme, yaşama, ve eğitim olduğunu öğrendim. (Selin, Zuhal, Esin, Anıl, Tülay, Rüya) • Haklarımızı devletin ve yasaların koruması gerektiğini öğrendim (Selin)
Çocuk Hakları Sözleşmesini öğretme yöntemlerim	<ul style="list-style-type: none"> • Sözleşmeyi özetlerim (Anıl, Zuhal, Selin) • Anlatırım, sorular sorarım. (Rüya, Esin) • Savaş olan ülkelerdeki çocuklara kurs verilebilir, çocuk haklarıyla ilgili geziler düzenlenebilir (Anıl) • Okullarda ders olarak faaliyetler ve etkinlikler yapılabilir, çocuk haklarıyla ilgili kitaplar okunabilir (Selin, Tülay)

Tablo 4 incelendiğinde katılımcı öğrencilerin çoğunun Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili *Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili öğrendiklerim*, az bir kısmının ise *Çocuk Haklarını Sözleşmesini öğretme yöntemlerim* yönünde cevaplar verdikleri görülmüştür. Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili öğrendiklerim yönünde cevap veren katılımcılardan sözleşme maddelerini öğrendiklerini söyleyen öğrencilerin, sözleşmenin faaliyet alanlarını ve kültürel alanlarını, önemli olan hakları ve hakların yasalarla korunması gerektiğini söyledikleri görülmüştür. Katılımcı öğrencilerden bazılarının verdikleri cevaplar şöyledir:

Zuhal: *“Bence en önemli hak yaşama hakkı. Herkesin yaşama hakkı olmalı. Çünkü hepimiz insanız. Mesela bazı ülkelerden insanlar göç ediyor, buna gerek yok. Hepimizin yaşama hakkı olmalı hepimiz yaşasak da olur aynı ülkede, aynı çevrede.”*

Selin: *“Her çocuğun yaşama ve herkesle tanışma hakkı var. Evren, yani bizim dünyamızda yaşama hakkı var. Çünkü o da bizim dünyamıza gelmiş, niye başka ülkelere gitsin ki?”*

Bu iki katılımcının cevapları incelendiğinde çocuk haklarının dünya üzerindeki tüm çocuklar için olduğunu benimsedikleri ve özellikle göç etmek zorunda kalan çocukların hakları konusunda duyarlılık kazandıkları söylenebilir.

Katılımcı öğrencilerin Çocuk Hakları Sözleşmesini öğretme yöntemleri ile ilgili ise sözleşmeyi özetleyerek, anlatarak, sorular sorarak ve okulda kurslarla, derslerde etkinlikler yapılarak ve çocuk hakları ile ilgili kitaplar okunarak öğretilbileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Katılımcı öğrencilerden bazılarının verdikleri cevaplar şöyledir:

Zuhal: *“Eğer herkes 18 yaşından küçükse çocuktur deriz ve sözleşmeyi özet özet anlatırız.”*

Rüya: *“Ben de önce ona sözleşmeyi anlattırdım, sonra da sorular sorardım.”*

Anıl: “Irak’ta Suriye’de iç savaştan çıkan çocuklar için yeterli para olmayınca eğitim hakkı olmuyor, onlara bedava kurs verilebilir.”

Esin: “Öğretmenim aslında çocuk haklarının dersi var, İnsan Hakları var. İnsan haklarını sadece insanlar yaşamıyor. Çocuklar da var.”

Bu cevaplar incelendiğinde katılımcıların çocuk hakları sözleşmesini göç etmek zorunda kalmış çocukların da öğrenmesi için yapılabilecekler ile ilgili fikirlerini söyledikleri ve aslında insan hakları dersinde bu eğitimin yapılabileceğini belirttikleri görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulamasıyla ilgili görüşlerine ilişkin sonuçlara aşağıda yer verilmektedir.

Öğrencilerin Çocuk Hakları Eğitim Programı’nın Hissettirdikleri ile İlgili Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca katılımcı öğrencilerin Çocuk Hakları Eğitim Programı’nın hissettirdikleri ile ilgili görüşlerine ilişkin sonuçlar şöyledir:

- Katılımcıların çoğu kendilerini *heyecanlandıkları, eğlendikleri* yönünde az bir kısmı ise *sıkıldıkları* yönünde cevaplar vermiştir.
- Katılımcılar bu program süresince yapılan etkinlikler boyunca kendilerini genel olarak mutlu hissettiklerini ve sürecin güzel geçtiğini söylemiştir.
- Katılımcıların çoğu yapılan etkinlikleri *sevdiklerini*, az bir kısmı ise *az sevdiklerini* söylemiştir. Katılımcı öğrenciler en çok sevdikleri etkinlikleri grup çalışması, tombala, röportaj, eski zamanlarda çocuk hakları etkinliği, merdiven sıralaması ve genel olarak hepsini sevdim şeklinde sıralamışlardır.
- Katılımcı öğrenciler en az sevdikleri etkinlikleri ise uzun süren etkinlikler, kimlik tasarlama, röportaj, uzun videolar izlemek şeklinde sıralamışlardır.

Çocuk hakları eğitimiyle çocuklar kendi hakları ve sorumluluklarını, başkalarının haklarına saygı duymayı, sosyal alanda sorumluluk almayı da öğrenir, demokratik yaşamın temel değerlerini kazanırlar. Bu nedenle çocuk hakları eğitimi önemli ve gereklidir. Başarılı bir çocuk hakları eğitimi ile çocukların hakları konusundaki farkındalığı ve çocuk haklarının korunması ve tanıtılması konusuna ilgileri artacaktır (Uçuş, 2014). Cowell ve Howe (1999) da yaptıkları çalışmalarında çocuk hakları eğitim programı uygulayarak çocukların çocuk haklarına yönelik bilgi düzeylerinin, tutumlarının olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırmada da katılımcı öğrenciler çocuk haklarını öğrenmek için uygulanan bu program boyunca olumlu geri dönüşler vermişler ve süreç boyunca istekli bir şekilde etkinliklere katılım göstermişlerdir.

Öğrencilerin Çocuk Hakları Eğitim Programı’nın Öğrettikleri ile İlgili Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Çocuk Hakları Eğitim Programı uygulama süresi boyunca katılımcı öğrencilerin Çocuk Hakları Eğitim Programı’nın öğrettikleri ile ilgili görüşlerine ilişkin sonuçlar şöyledir:

- Katılımcı öğrencilerin büyük bir kısmı *haklarımızı öğrendik* yönünde, bir kısmı da *yakınlaştık, birbirimizin özelliklerini öğrendik* yönünde cevaplar vermişlerdir.
- Katılımcı öğrencilerin çocuk haklarını, çocuk hakları sözleşmesini ve 18 yaşına kadar çocuk sayıldıklarını öğrendikleri, özellikle yaşama ve eğitim hakkını öğrendiklerini söyledikleri, engellilerin yaşamı konusunda fikir sahibi olduklarını belirttikleri ve duygu ve düşüncelere saygılı olmayı öğrendiklerini söyledikleri görülmüştür.
- Katılımcı öğrencilerin çoğu Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili sözleşme maddelerini, sözleşmenin faaliyet alanlarını ve kültürel alanlarını, önemli olan hakları ve hakların yasalarla korunması gerektiğini öğrendiklerini söylemişlerdir.
- Katılımcı öğrencilerin az bir kısmı ise çocuk haklarını sözleşmesini bir başkasına öğretme yöntemlerinden bahsetmiştir.

- Katılımcı öğrenciler Çocuk Hakları Sözleşmesini özetleyerek, anlatarak, sorular sorarak ve okulda kurslarla, derslerde etkinlikler yaparak ve çocuk hakları ile ilgili kitaplar okunarak öğretilbileceğini söylemişlerdir.

Katılımcı öğrenciler program uygulaması boyunca en fazla yaşama ve eğitim hakkından bahsetmişlerdir. Ersoy (2011) 'un çalışmasında ise öğrencilerin en fazla eğitim ve oyun hakkını dile getirdikleri görülmüştür. Gültekin, Bayır ve Balbağ (2016) ise çalışmalarında öğrencilerin en fazla oyun-eğlenme ve eğitim haklarında değindikleri bulgusuna ulaşmışlardır. Covell ve Howe (1999)'un çalışmasında ise öğrenciler en fazla korunma hakkına değinmişlerdir ve yine aynı çalışmada eğitim hakkı, oyun ve eğlenme hakkı daha az ifade edilen haklar arasında yer almaktadır. Kaya (2011)'nın yapmış olduğu çalışmaya katılan öğrenciler ise çocuğun en önemli hakkını yaşama hakkı olarak cevaplamışlardır. Büyük oranda yaşama hakkı cevabının verilmesi bu çalışmanın bulgularıyla da benzerlik göstermektedir.

Katılımcı öğrencilerin Çocuk Hakları Sözleşmesini özetleyerek, anlatarak, sorular sorarak ve okulda kurslarla, derslerde etkinlikler yaparak ve çocuk hakları ile ilgili kitaplar okunarak öğretilbileceğini söyledikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Torun (2011) oyun yolu ile çocuk haklarını öğretmeyi hedeflediği çalışmanın sonucunda oyunla desteklenmiş çocuk hakları öğretiminin etkili ve kalıcı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada uygulanan program etkinliklerinde de drama ve oyun yöntemlerinden yararlanılmıştır. Uçuş (2013) ise yaptığı araştırmasında, çocukların haklarını daha iyi öğrenebilmek için drama çalışmalarının önemli ve etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Bu sonuçlar ışığında şu önerilerde bulunulabilir: Çocuk haklarının öğretimine verilen önem ve değer arttırılarak bu alanda öğretim etkinlikleri hazırlanabilir. Çocuk haklarının öğretimi için bir öğretim programı hazırlanıp ayrı bir ders olarak okullarda işlenmesi konusunda araştırma ve çalışmalar yapılabilir. Öğrencilerin Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne yer alan haklarını öğrenmeleri için okulda ve sosyal hayatta gerçekleştirebilecekleri çeşitli etkinlikler planlanarak okul ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği içerisinde, aile katılımı da sağlanarak eğitici çalışmalar planlanabilir.

KAYNAKÇA

Akyüz, E. (1999). *Çocuk hakları ve çocuk hakları eğitimi: Cumhuriyet döneminde eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 3–24.

Covell, K. ve Howe, R. B. (1999). The Impact of Children's Rights Education: A Canadian Study. *The International Journal of Children's Rights*, 7: 171-183.

Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4(1), 95-107.

Çılga, İ. (2001). Demokrasi, insan hakları kültürü ve çocuk hakları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 69–73.

Dinç, B. (2015). Okulöncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların ebeveynlerinin çocuk hakları eğitimi konusundaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 3(1), 7-25. [Online]: <http://www.enadonline.com> doi:10.14689/issn.2148-624.1.3c1s1m

Ersoy, A. F. (2008, June). Children rights in the curriculum of primary education in Turkey. Paper presented at *the Association for Childhood Education International (ACEI) World Conference 2008*. Moscow, Russia.

Ersoy, A. F.(2011). Elementary School Students' Perceptions Related to Children Rights, *Elementary Education Online*, 10(1), 20-39

- Gültekin, M., Bayır, G.Ö. ve Balbağ, L. (2016). Haklarımız var: Çocukların Gözünden Çocuk Hakları, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (24), 972-1004
- Karaman Kepenekçi, Y. & Baydık, B. (2009). Zihin engelliler öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin tutumları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(1), 329-350. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/1147/13464.pdf>
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Turupcu, A. ve Gültekin Akduman, G. (2015). Okul öncesi eğitim ve çocuk hakları. Ed.G. Uyanık Balat, *Okul Öncesi Eğitime Giriş* içinde(ss.235-252). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (1997). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newbury park, CA: Sage
- Peker Ünal, D. (2010). İlköğretim Öğretmenlerine Yönelik Web Tabanlı Çocuk Hakları Eğitimi Programı. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Torun, F. (2011). Çocuk hakları öğretiminde oyun yönteminin başarıya, kalıcılığa ve tutuma etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Washington, F. (2010). 5 – 6 yaş grubu çocuklarına uygulanan aile katılımlı çocuk hakları eğitimi programının etkililiğinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uçuş, Ş. (2013). Çocuk Hakları Eğitimi Programının Hazırlanması ve Değerlendirilmesi (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uçuş, Ş. (2014). Çocuk hakları eğitimi programının hazırlanması ve değerlendirilmesi: Uygulama öğretmeninin ve katılımcıların görüşleri. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education* -3(2). <http://www.ijtase.net/ojs/index.php/IJTASE/article/view/297/358>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EFFICIENCY EVALUATION OF STATE UNIVERSITIES IN TURKEY WITH EATWOS METHOD

*Nilsen Kundakci**Pamukkale University***Abstract**

Universities have an important role in shaping the futures of countries and directing societies. For this reason, evaluating the efficiency of universities is an important task. In this study, efficiencies of state universities in Turkey are evaluated with EATWOS (Efficiency Analysis Technique With Output Satisficing) method. Then the ranking of the universities are determined based on their efficiency scores. Universities are institutions that carry out research and teaching activities using common resources. So evaluating their performance with EATWOS method will be appropriate. This method allows to determine the weights of the inputs and outputs. In this study these weights are determined with MACBETH (Measuring Attractiveness by a Categorical Based Evaluation Technique). By considering the evaluation results universities can make their strategic plans and try to improve their performances to have better ranking.

Keywords: Efficiency, EATWOS, MACBETH, university ranking

INTRODUCTION

Universities are institutions carrying out mainly research and teaching activities by using common resources. They play an essential role in a society through education, and research. For this reason, the performance of universities should be evaluated like other profit oriented organizations. By this way not only the quality of education in universities will be increased but also the number of qualified people will be boosted in the society. On the other hand, assessing the efficiency of universities has importance for the effective allocation of educational resources.

In the literature, the efficiencies of universities are evaluated with various methods. For instance, Avkiran (2001) investigated technical and scale efficiencies of Australian universities with the help of Data Envelopment Analysis (DEA). Abbott and Doucouliagosa (2003) are also analyzed the efficiency of Australian universities by using DEA. Flegg et al. (2004) measured the efficiency of British universities with multi-period DEA. Feng et al. (2004) used Analytic Hierarchy Process (AHP) and DEA to measure the efficiency of R&D management activities in universities. Kuaha and Wonga (2009) analyzed the efficiencies of universities by using DEA. Kempkes and Pohl (2010) measured the efficiency of German universities with the help of nonparametric and parametric methods. Katharaki and Katharakis (2010) made a comparative assessment of Greek universities' efficiencies by using DEA and econometric analysis. Agasisti and Esparrells (2010) compared the efficiencies of Italian and Spanish state universities with the help of DEA and Malmquist indexes. Selim and Bursalioglu (2013) analyzed the determinants of Turkish universities' efficiency by using DEA and panel tobit model. Chuanyi et al. (2016) used DEA and Stochastic Frontier Analysis (SFA) to analyze the relative efficiencies of research universities of science and technology in China.

In this study the efficiencies of 94 state universities in Turkey are measured with an integrated approach that is based on MACBETH and EATWOS methods. MACBETH method is utilized for determining the weights of inputs and outputs. Then the efficiency scores of universities are obtained with EATWOS method. According to these efficiency scores the ranking of the universities is determined. By considering the evaluation results universities can make their strategic plans and try to improve their performances to have better ranking.

This paper is organized as follows: In section 2, EATWOS method is introduced. In section 3, MACBETH method is explained and its steps are summarized. Section 4 presents the application. Finally, Section 5 concludes the paper.

EATWOS METHOD

EATWOS method is an efficiency analysis method that supports the decision-making unit to lead to satisfactory solutions instead of optimum solutions and depends on the satisficing concept (Peters and Zelewski, 2006). EATWOS method is firstly proposed by Peters and Zelewski (2006). Then EATWOS method was applied in the literature to different areas for measuring the efficiencies. For instance, Bansal et al. (2014) used EATWOS method in performance evaluation of vendors of a packaged drinking water manufacturer and distributor in National Capital Region of Delhi. Özbek (2015a) measured the efficiency of Turkish Red Crescent Society with an integrated model which combines Data Envelopment Analysis (DEA), Efficiency Analysis Technique with Output Satisficing (EATWOS), and the Competitiveness Operational Rating (OCRA). He compared the results and the obtained results indicated that TRC did not show a high performance in 2012 while the efficiency was found to be better in 2013 and 2014. Özbek (2015b) analyzed the efficiency of five non-governmental organizations in Turkey with an integrated method based on DEA, EATWOS and OCRA. He also compared the obtained results. According to the results, Turkish Diyanet Foundation was found most efficient among five non-governmental organizations in 2014. Kumar et al. (2016) proposed to use EATWOS method for ranking the players of the Indian Premier League based on the statistics of 2013 season. Özbek (2016) made the efficiency analysis of six companies that operate in gold production sector with EATWOS method by considering financial statements of the companies between 2008 and 2015. Özbek (2018) made the efficiency analysis of a charity organization with the integration of DEA and EATWOS methods, and also compared the obtained results. The weights of input and output used in the model were calculated by scoring technique.

EATWOS method gives the opportunity of considering satisficing levels for outputs. Then decision maker can determine a satisficing level for each output. But, in this study EATWOS method without consideration of satisficing levels is considered. The steps of the EATWOS method without consideration of satisficing levels can be summarized as (Peters and Zelewski, 2006):

Step 1. Firstly, inputs and outputs considered in the evaluation process are defined. Then, decision making units (DMUs) that are assessed are determined. Later, for all DMUs output quantities y_{ij} and input quantities x_{ij} are used to construct the output matrix \underline{Y} and input matrix \underline{X} , respectively.

$$\underline{Y} = \begin{bmatrix} y_{11} & y_{12} & \cdots & y_{1j} & \cdots & y_{1J} \\ y_{21} & y_{22} & \cdots & & \cdots & y_{2J} \\ \cdots & \cdots & & & & \cdots \\ y_{i1} & y_{i2} & \cdots & y_{ij} & \cdots & y_{iJ} \\ \cdots & \cdots & & & & \cdots \\ y_{I1} & y_{I2} & \cdots & y_{Ij} & \cdots & y_{IJ} \end{bmatrix} \quad y_{ij} \in R_{\geq 0} \quad \forall i = 1, \dots, I, \quad \forall j = 1, \dots, J \quad (1)$$

In matrix \underline{Y} , outputs are on the columns and DMUs are on the rows. The input matrix \underline{X} is constructed in the similar way. In this matrix inputs are on the columns and DMUs are on the rows. In EATWOS method inputs and outputs are in cardinal measures.

$$\underline{X} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1k} & \dots & x_{1K} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & & \dots & x_{2K} \\ \dots & \dots & & & & \dots \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{ik} & \dots & x_{iK} \\ \dots & \dots & & & & \dots \\ x_{J1} & x_{J2} & \dots & x_{Jk} & \dots & x_{JK} \end{bmatrix} \quad x_{ik} \in R_{\geq 0} \quad \forall i = 1, \dots, I, \quad \forall k = 1, \dots, K \quad (2)$$

Step 2. In this step output quantities y_{ik} and input quantities x_{ik} are normalized with the help of Eq. (3) and Eq. (4).

For outputs:

$$\begin{aligned} \exists i, \exists j \quad y_{ij} \neq 0 \quad r_{ij} &= \frac{y_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^I y_{ij}^2}} \quad \forall i = 1, \dots, I \quad \forall j = 1, \dots, J & (3) \\ i = 1, \dots, I \quad \forall j = 1, \dots, J & \quad y_{ij} = 0 \quad r_{ij} = 0 \end{aligned}$$

For inputs:

$$\begin{aligned} \exists i, \exists k \quad x_{ik} \neq 0 \quad s_{ik} &= \frac{x_{ik}}{\sqrt{\sum_{i=1}^I x_{ik}^2}} \quad \forall i = 1, \dots, I \quad \forall k = 1, \dots, K & (4) \\ \forall i = 1, \dots, I \quad \forall k = 1, \dots, K & \quad x_{ik} = 0 \\ s_{ik} &= 0 \end{aligned}$$

In Eq. (3) the term y_{ij} is squared to prevent the denominator from getting zero value. After normalization, normalized output matrix \underline{R} is obtained as in Eq. (5). And normalized input matrix \underline{S} is obtained as seen in Eq. (6).

$$\underline{R} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1j} & \dots & r_{1J} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & & \dots & r_{2J} \\ \dots & \dots & & & & \dots \\ r_{i1} & r_{i2} & \dots & r_{ij} & \dots & r_{iJ} \\ \dots & \dots & & & & \dots \\ r_{J1} & r_{J2} & \dots & r_{Jj} & \dots & r_{Jj} \end{bmatrix} \quad (5)$$

$$\underline{S} = \begin{bmatrix} s_{11} & s_{12} & \dots & s_{1k} & \dots & s_{1K} \\ s_{21} & s_{22} & \dots & & \dots & s_{2K} \\ \dots & \dots & & & & \dots \\ s_{i1} & s_{i2} & \dots & s_{ik} & \dots & s_{iK} \\ \dots & \dots & & & & \dots \\ s_{J1} & s_{J2} & \dots & s_{Jk} & \dots & s_{JK} \end{bmatrix} \quad (6)$$

Step 3. In this step, maximum normalized output quantities r_j^* are determined for each output j on basis of the column vectors \vec{r}_j of the normalized output matrix \underline{R} by using Eq. (7).

$$r_j^* = \max_i \{\vec{r}_j\} \quad \forall j = 1, \dots, J \quad (7)$$

Then minimum normalized input quantities s_k^* are determined for each input k on basis of the column vectors \vec{s}_k of the normalized input matrix \underline{S} via Eq. (8).

$$s_k^* = \min_i \{\vec{s}_k\} \quad \forall k = 1, \dots, K \quad (8)$$

Step 4. In this step, distance measures op_{ij} for the outputs are calculated by using the values in matrix \underline{R} and the maximum normalized output quantities r_j^* via Eq. (9).

$$op_{ij} = 1 - (r_j^* - r_{ij}) \quad \forall i = 1, \dots, I \quad \forall j = 1, \dots, J \quad (9)$$

Here, when distance between r_{ij} and r_j^* is smaller, op_{ij} value will be closer to one. This distance measure op_{ij} will be taken as output score. Then, distance measures ip_{ik} for the inputs are calculated by using the values in matrix \underline{S} and the minimum normalized input quantities s_k^* with the help of Eq. (10).

$$ip_{ik} = 1 + s_{ik} - s_k^* \quad \forall i = 1, \dots, I \quad \forall k = 1, \dots, K \quad (10)$$

Here, when distance between s_{ik} and s_k^* is smaller, ip_{ik} value will be closer to one. This distance measure ip_{ik} will be taken as input score.

Step 5. Lastly, input and output distance measures are utilized to obtain an efficiency score for each decision making unit as seen in Eq. (11).

$$E_i = \frac{\sum_{j=1}^J v_j * op_{ij}}{\sum_{k=1}^K w_k * ip_{ik}} \quad \forall i = 1, \dots, I \quad (11)$$

In Eq. (11) v_j indicates relative importance weight of outputs and w_k indicates relative importance weight of inputs. These weights can be determined with methods like AHP, MACBETH, SWARA.

A DMU has lower efficiency relative to the other DMUs if it has low efficiency score E_i . Reversely, a high efficiency score E_i means a high efficiency. So, DMUs are ranked according to these efficiency scores in descending order.

MACBETH Method

MACBETH (Measuring Attractiveness by a Categorical Based Evaluation TecHnique) is a MCDM method and motivated from multi-attribute value theory. In this method, decision makers compare the options pair wisely by using a semantic scale. Then the preference information of decision maker's turned into a numerical scale by the help of a linear programming model. At the end, the ranking of alternatives can be determined based on aggregated value of relative weighted scores of alternatives with respect to evaluation criteria.

MACBETH method is firstly proposed by Bana e Costa, Vansnick and De Corte in 1990s. Later this method has been used to solve different MCDM problems in the literature. Bana e Costa et al. (1999) developed a decision support system based on the integration of Graphics Cope, MACBETH, V.I.S.A and EQUITY methods. Bana e Costa (2001) proposed to use MACBETH method for solving conflicts in public resource allocation. Bana e Costa et al. (2001) solved the conflicts in a new railway link construction in Lisbon with the help of MACBETH method. Bana e Costa and Oliveira (2002) used MACBETH method to determine the priorities of maintenance, repair and refurbishment activities of Lisbon municipal housing stock. Bana e Costa et al. (2002a) developed a model based on MACBETH method for bid evaluation in international public call for tenders. Bana e Costa et al. (2002b) proposed a qualitative model by using MACBETH method for credit scoring in banking sector. Bana e Costa and Chagas (2004) gave an example of career choice problem to indicate how to use MACBETH method for building a quantitative model based on qualitative judgements. Roubens et al. (2006) used MACBETH method for coalition formation to determine stable governments. Bana e Costa et al. (2008) developed a multi criteria value model based on MACBETH method to prioritization of bridges and tunnels in earthquake risk mitigation. Cliville et al. (2007) determined quantitative

expressions for industrial performance by using MACBETH method. Montignac et al. (2009) evaluated on board hydrogen storage technologies with the help of MACBETH method. Fakhfakh et al. (2011) measured the satisfaction degree of services orchestration with MACBETH method. Bana e Costa and Oliveira (2012) proposed a new faculty evaluation model which is based on MACBETH method. Karande and Chakraborty (2013) used MACBETH method to solve two real time supplier selection problems. Rodrigues (2014) built a population health index in group processes with the help of MACBETH method. Karande and Chakraborty (2014) solved two facility layout selection problems with MACBETH method. Tosun (2017) used MACBETH method in technology selection. Kundakcı and Tuş Işık (2016) determined the weights of the criteria of air compressor selection problem. Yazdi and Esfeden (2017) designed robust model for six sigma implementation with the help of MACBETH method.

The steps of the MACBETH method can be summarized as:

Step 1. After decision makers determined the criteria they are expressed as a value tree.

Step 2. Decision makers determined the alternatives. Then criteria and alternatives under each criterion are placed in the pair-wise evaluation matrices from left to right according to their importance. Decision makers make pair-wise comparisons and define the ordinal performance levels of the alternatives according to each criterion. And also they make the pairwise comparisons for the criteria to determine their weights. While making pairwise comparisons they used a semantic scale that are given in Table 1 (Karande and Chakraborty, 2013).

Table 1. Semantic Scale of MACBETH

Semantic Scale	Numerical Scale	Significances
Null	0	Indifference between the alternatives
Very Weak	1	An alternative is very weakly attractive over another
Weak	2	An alternative is weakly attractive over another
Moderate	3	An alternative is moderately attractive over another
Strong	4	An alternative is strongly attractive over another
Very Strong	5	An alternative is very strongly attractive over another
Extreme	6	An alternative is extremely attractive over another

Step 3. The judgements of decision makers obtained as a result of pairwise comparisons are transformed into a MACBETH scale by solving a linear programming model:

$$\text{Min}[v(x^+) - v(x^-)] \quad (12)$$

Subject to:

$$v(x^-) = 0 \text{ (Arbitrary assignment)} \quad (13)$$

$$\forall (x, y) \in C_0 : v(x) - v(y) = 0 \quad (14)$$

$$\forall (x, y) \in C_i \cup \dots \cup C_s \quad \text{with } i, s \in \{1, 2, 3, 4, 5, 6\} \text{ and } i \leq s : v(x) - v(y) \geq i \quad (15)$$

$$\forall (x, y) \in C_i \cup \dots \cup C_s \quad \text{and } \forall (w, z) \in i, s \in C_{i'} \cup \dots \cup C_{s'} \quad (16)$$

$$\text{with } i, s, i', s' \in \{1, 2, 3, 4, 5, 6\} \quad i \leq s, i' \leq s' \text{ and } i > s' : v(x) - v(y) \geq v(w) - v(z) + i - s'$$

here $v(x)$ is the score assigned to the alternative X and x^+ is at least as attractive as other alternative of X and x^- is at most equally attractive to any other alternative of X (Bana e Costa et. al, 2012; Bana e Costa et. al, 2016; Ishizakaa and Siraj, 2018).

If the result of the linear program is infeasible, the judgments will be inconsistent. If it is feasible, multiple optimal solution can exist and their averages are taken as MACBETH scale (Bana e Costa et al., 2005).

Step 4. Lastly, overall scores of alternatives are obtained by using Eq. (6)

$$V(A_i) = \sum_{j=1}^n w_j(v_j) \quad (17)$$

$$\sum_{j=1}^n w_j = 1, \quad w_j > 0 \quad \text{and} \quad \begin{cases} v_j(A_i^{\text{upper reference level}}) = 100 \\ v_j(A_i^{\text{lower reference level}}) = 0 \end{cases} \quad (18)$$

Here w_j is the weight of the j th criterion. At the end, alternatives are the ranked in descending order of their $V(A_i)$ values (Karande and Chakraborty, 2014).

APPLICATION

In this study the efficiencies of state universities in Turkey are evaluated with EATWOS (Efficiency Analysis Technique With Output Satisficing) method. While evaluating their performances the weights of inputs and outputs are determined with MACBETH method. Firstly inputs and outputs that will be used in evaluation process are determined as seen in Table 2.

Table 2. Inputs and outputs

Inputs:	Outputs:
Number of Academic Personnel (I1)	Article Grade (O1)
Total Budget (I2)	Total Citation Grade (O2)
Number of Faculty (I3)	Total Scientific Documents Grade (O3)
Number of Institute (I4)	Number of Students (O4)
Number of High School (I5)	Number of Graduates (O5)
Number of Vocational High School (I6)	

After determining the inputs and outputs, their weights are calculated by using MACBETH method with the help of M-MACBETH software¹. Firstly, decision makers make pair-wise comparisons for inputs and their presences are entered to the decision matrix as seen in Figure 1.

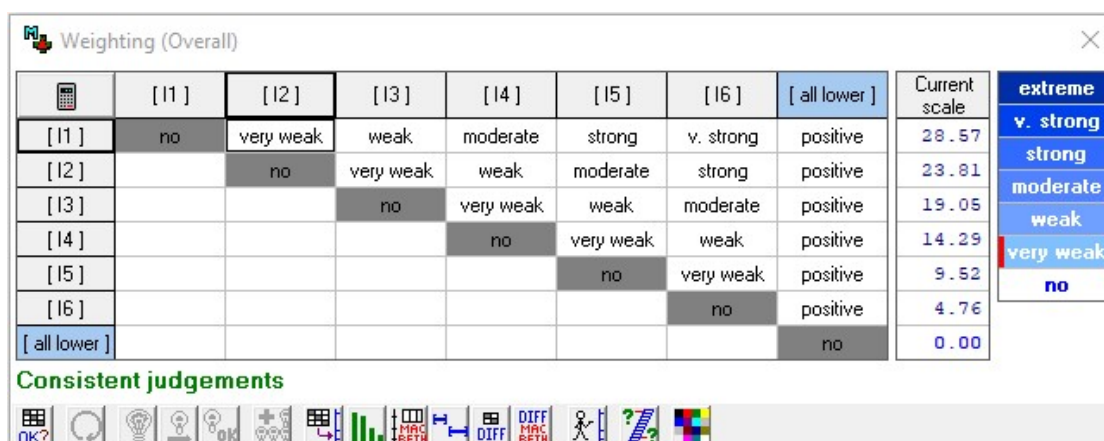

Figure 1. Pair-wise comparisons of inputs

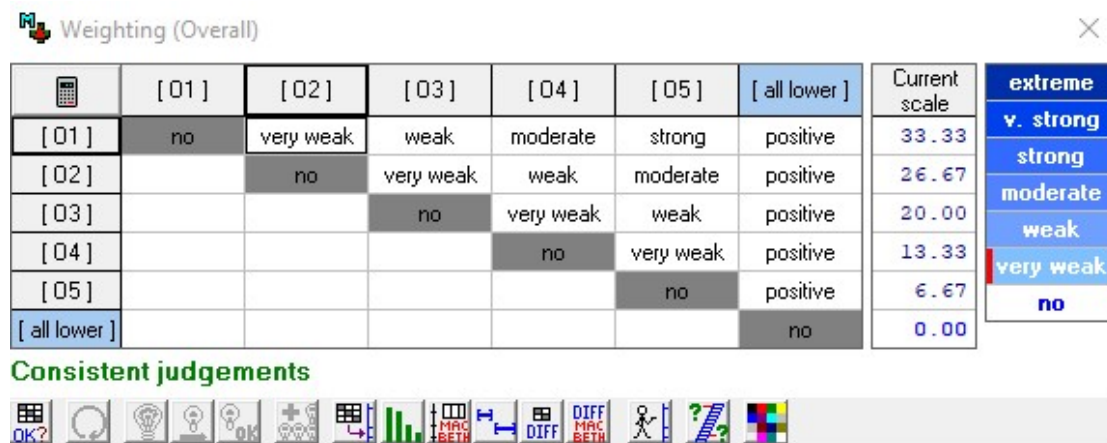
Then, weights of inputs are determined with the help of MACBETH method as seen in Table 3.

¹ <http://www.mmacbeth.com/en/downloads.html>

Table 3. Weights of inputs

Inputs	Weights
Number of academic personnel (I1)	0.2857
Total Budget (I2)	0.2381
Number of Faculty (I3)	0.1905
Number of Institute (I4)	0.1429
Number of High School (I5)	0.0952
Number of Vocational High school (I6)	0.0476

Later decision makers make pair-wise comparisons for outputs and their presences are entered to the decision matrix as seen in Figure 2.

Figure 2. Pair-wise comparisons of outputs

Weights of outputs are determined with MACBETH method as seen in Table 4.

Table 4. Weights of outputs

Inputs	Weights
Article Grade (O1)	0.3333
Total Citation Grade (O2)	0.2667
Total Scientific Documents Grade (O3)	0.2000
Number of Students (O4)	0.1333
Number of Graduates (O5)	0.0667

After determining the weights of inputs and outputs, data of state universities are obtained and decision matrix is formed as seen in Table 5. The data of Number of Academic Personnel (I_1) Number of Faculty (I_3) Number of Institute (I_4) Number of High School (I_5) Number of Vocational High School (I_6), Number of Students (O_4), Number of Graduates (O_5) are obtained from the web page of council of Higher Education of Turkey². The data of Total Budget (I_2) is obtained from the web page³.

The data of Article Grade (O_1), Total Citation Grade (O_2), Total Scientific Documents Grade (O_3) are obtained from the web page of URAP⁴. URAP is a non-profit organization which was established at the Informatics Institute of Middle East Technical University in 2009. The main

² <https://istatistik.yok.gov.tr/>

³ <http://www.akademikadro.net/universitelerin-2017-yili-butceleri-kabul-edildi-20254.html>.

⁴ <http://tr.urapcenter.org/2017/>

objective of URAP is to develop a ranking system for the world universities based on academic performance indicators that reflect the quality and the quantity of their scholarly publications.

Table 5. Data of universities

University	INPUTS						OUTPUTS					
	I1	I2	I3	I4	I5	I6	O1	O2	O3	O4	O5	
1	ABANT İZZET BAYSAL UNI.	1333	203328000	10	4	6	7	111.43	106.00	107.88	30241	4267
2	ADİYAMAN UNI.	862	141285000	12	3	3	6	99.94	72.85	82.31	20462	3811
3	ADNAN MENDERES UNI.	1726	282817000	17	3	3	19	96.89	88.64	98.79	52017	7735
4	AFYON KOCATEPE UNI.	1360	267246000	12	5	6	15	116.04	109.68	106.71	45429	7391
5	AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN UNI.	403	85420000	6	3	4	5	0.20	50.20	1.47	10888	2283
6	AHI EVRAN UNI.	715	134375000	7	3	4	6	82.08	75.15	78.85	19169	3502
7	AKDENİZ UNI.	2492	452730000	22	7	2	11	133.73	125.10	131.79	65895	8714
8	AKSARAY UNI.	756	121398000	12	3	1	6	98.32	102.10	84.52	22535	3044
9	AMASYA UNI.	499	89344000	8	3	1	8	62.51	63.17	50.72	16935	2752
10	ANADOLU UNI.	2188	533913000	17	9	3	4	98.08	112.27	100.90	3023194	200608
11	ANKARA UNI.	3732	886445000	18	13	2	12	145.01	143.77	148.77	64548	9763
12	ARDAHAN UNI.	321	74691000	5	2	3	6	27.85	11.57	15.27	5029	819
13	ARTVİN ÇORUH UNI.	511	84287000	8	2	1	7	51.23	44.17	37.13	9307	1287
14	ATATÜRK UNI.	2703	533487000	23	8	2	12	137.99	133.81	132.85	276444	36009
15	BALIKESİR UNI.	1032	182664000	10	3	4	13	110.52	102.16	101.14	36780	7352
16	BARTIN UNI.	535	90120000	7	3	1	3	80.49	84.24	63.14	14239	2451
17	BATMAN UNI.	431	91356000	6	3	4	4	70.85	85.03	57.46	12479	2129
18	BAYBURT UNI.	336	81810000	6	2	2	6	92.67	71.44	53.81	9186	1176
19	BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNI.	486	97076000	6	3	2	7	7.01	38.33	9.43	16886	2654
20	BİNGÖL UNI.	520	107368000	8	4	1	6	89.74	91.19	68.88	14105	2221
21	BİTLİS EREN UNI.	393	84666000	5	2	3	8	79.78	64.98	70.67	8553	1936
22	BOĞAZIÇI UNI.	1063	255020000	4	7	2	0	140.57	137.05	135.28	16653	2221
23	BOZOK UNI.	781	165648000	11	3	3	9	104.19	97.21	94.34	15935	2056
24	BÜLENT ECEVİT UNI.	1287	221946000	12	3	5	9	98.54	98.29	100.13	32598	4884
25	CUMHURİYET UNI.	1858	353808000	16	4	6	14	101.21	114.68	109.66	54678	9228
26	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNI.	1653	277356000	16	4	6	13	127.70	114.37	113.62	48078	7525
27	ÇANKIRI KARATEKİN UNI.	650	110942000	7	4	1	5	84.61	66.37	65.79	13806	1907
28	ÇUKUROVA UNI.	2231	499311000	18	4	4	12	126.89	124.47	125.40	53966	9056
29	DİCLE UNI.	1935	355743000	14	4	5	12	124.72	116.43	124.19	32290	6391
30	DOKUZ EYLÜL UNI.	3381	635561000	14	10	7	6	129.81	129.66	131.27	73530	9557
31	DUMLUPINAR UNI.	1239	217292000	10	4	5	17	107.55	105.37	93.67	55748	8881
32	DÜZCE UNI.	1057	184939000	13	4	2	11	108.77	103.41	104.33	27247	2794
33	EGE UNI.	3175	722932000	15	8	3	10	147.03	149.77	151.75	62580	8538
34	ERCİYES UNI.	2398	438467000	18	7	2	9	141.36	146.40	140.61	61961	7771
35	ERZİNCAN UNI.	916	139514000	9	3	4	11	89.01	70.32	62.64	22206	3284
36	ESKİŞEHİR OSMANGAZI UNI.	1542	324541000	11	5	1	4	125.85	118.57	121.73	30375	4347
37	FIRAT UNI.	1741	345237000	15	4	4	9	125.14	128.60	123.41	41224	6616
38	GALATASARAY UNI.	270	86072000	5	2	0	1	46.91	75.44	50.30	4659	679
39	GAZİ UNI.	3982	807450000	18	7	8	7	145.20	141.82	147.65	79733	13274
40	GAZİANTEP UNI.	1644	299240000	16	4	3	10	121.91	111.73	117.88	49632	7002
41	GAZİOSMANPAŞA UNI.	1286	231735000	11	4	7	15	111.62	110.89	106.91	32574	5366
42	GEBZE HIGHER INSTITUTE OF TECHNOLOGY	154	111658000	4	9	0	0	146.04	164.23	150.64	6866	533
43	GİRESUN UNI.	859	148019000	12	3	6	11	77.60	57.09	52.36	29469	5289
44	GÜMÜŞHANE UNI.	616	101252000	7	2	1	9	83.64	95.66	75.77	18128	3076
45	HACETTEPE UNI.	3720	865298000	15	15	3	4	163.35	162.34	167.84	50825	7214

Table 5. Continued

University		INPUTS						OUTPUTS				
		I1	I2	I3	I4	I5	I6	O1	O2	O3	O4	O5
46	HAKKARİ UNI.	333	54523000	5	2	1	3	30.46	51.04	32.74	2176	685
47	HARRAN UNI.	1012	201875000	12	3	4	12	108.01	106.07	107.93	22783	4076
48	HİTİT UNI.	668	127717000	8	3	1	6	98.49	58.73	71.60	17251	2046
49	IĞDIR UNI.	289	69959000	7	3	2	4	53.27	26.00	30.13	5820	715
50	İNÖNÜ UNI.	1672	355387000	16	5	3	11	117.35	112.02	115.40	41976	6543
51	İSTANBUL TECHNICAL UNI.	2211	443183000	15	7	1	0	151.34	152.94	148.29	39329	5513
52	İSTANBUL UNI.	5445	1171378000	22	18	1	10	153.14	154.07	158.80	251773	20065
53	İZMİR INSTITUTE OF HIGH TECHNOLOGY	529	101397000	3	1	1	0	117.86	118.19	111.95	4839	542
54	KAFKAS UNI.	890	164789000	10	3	4	9	99.20	56.13	85.58	18658	3515
55	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNI.	1305	234942000	11	3	5	9	98.57	91.41	97.67	36706	5244
56	KARABÜK UNI.	995	177492000	13	4	4	8	71.53	66.24	61.51	50644	5609
57	KARADENİZ TECHNICAL UNI.	2528	421333000	17	7	3	13	127.85	130.49	126.37	56876	8186
58	KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNI.	528	87045000	7	2	1	5	85.36	86.23	76.99	14137	2396
59	KASTAMONU UNI.	705	130758000	11	2	3	14	68.71	60.36	56.48	26911	4017
60	KIRIKKALE UNI.	1226	218019000	12	3	1	7	107.64	81.61	100.98	37692	5065
61	KIRKLARELİ UNI.	695	104952000	8	3	3	7	41.93	53.44	42.10	24706	3654
62	KİLİS 7 DECEMBER UNI.	343	72033000	5	3	3	4	78.26	39.00	47.41	8123	2054
63	KOCAELİ UNI.	2098	367756000	16	3	6	22	104.16	120.06	122.08	80344	12618
64	MANİSA CELÂL BAYAR UNI.	1651	280401000	12	3	3	15	114.65	101.05	109.38	52821	9062
65	MARDİN ARTUKLU UNI.	454	94557000	6	3	4	8	3.68	0.20	10.50	8379	1567
66	MARMARA UNI.	3201	547274000	17	11	4	4	126.51	130.40	130.79	81259	11440
67	MEHMET AKİF ERSOY UNI.	809	136600000	9	4	6	13	76.18	53.65	70.02	28759	4516
68	MERSİN UNI.	1630	311078000	17	5	8	12	109.08	103.89	105.63	44849	5363
69	MİMAR SİNAN FINE ARTS UNI.	660	138701000	3	3	2	1	23.87	13.71	11.83	10259	1025
70	MUĞLA SITKI KOÇMAN UNI.	1523	237840000	16	4	1	13	114.25	87.74	96.67	42987	5935
71	MUSTAFA KEMAL UNI.	1060	208242000	10	3	6	11	115.06	111.31	115.92	23961	4178
72	MUŞ ALPARSLAN UNI.	498	89199000	6	2	2	4	68.49	65.44	51.66	8712	1992
73	NAMIK KEMAL UNI.	1024	169993000	8	3	4	11	102.25	80.75	95.61	33272	4094
74	NECMETTİN ERBAKAN UNI.	1577	322145000	17	4	2	5	30.02	46.97	75.88	33776	4228
75	NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNI.	441	99388000	7	3	3	8	23.67	100.56	72.32	17825	2395
76	ÖMER HALİSDEMİR UNI.	891	145742000	10	3	4	6	101.45	99.81	94.22	26427	3832
77	ONDOKUZ MAYIS UNI.	2347	407394000	18	5	4	13	132.05	123.22	127.93	54350	9516
78	ORDU UNI.	689	118735000	12	3	1	10	85.00	48.82	67.33	20059	2777
79	MIDDLE EAST TECHNICAL UNI.	2190	480207000	6	5	1	1	158.22	190.85	163.32	28779	3901
80	OSMANİYE KORKUT ATA UNI.	410	80639000	6	2	3	4	87.20	84.84	75.39	13066	1617
81	PAMUKKALE UNI.	1995	318385000	14	6	3	14	117.02	113.06	115.33	57169	7531
82	RECEP TAYYİP ERDOĞAN UNI.	980	200572000	12	3	5	7	106.65	90.05	99.37	19155	2805
83	SAKARYA UNI.	2010	316004000	17	5	3	15	126.23	107.33	115.13	89580	13151
84	SELÇUK UNI.	2732	478127000	22	6	6	22	139.34	138.46	143.07	95456	14831
85	SİİRT UNI.	496	89625000	8	4	4	5	57.96	59.28	43.73	11058	1912
86	SİNOP UNI.	456	82803000	8	2	2	6	96.68	91.12	71.69	9267	1343
87	SÜLEYMAN DEMİREL UNI.	2303	401391000	18	6	4	21	126.68	121.43	122.11	83682	12648
88	ŞIRNAK UNI.	262	67184000	4	2	2	4	24.08	139.78	35.25	2787	819
89	TRAKYA UNI.	1701	289411000	12	5	6	10	84.77	83.79	99.26	45765	6614
90	ULUDAĞ UNI.	2474	486869000	14	4	3	15	129.17	124.75	125.26	68975	9416
91	UŞAK UNI.	637	120893000	12	3	3	11	59.36	36.89	38.50	29729	3331
92	YALOVA UNI.	513	86675000	5	2	1	4	58.94	87.92	47.02	14184	2069
93	YILDIZ TECHNICAL UNI.	1754	289663000	10	2	0	2	133.20	126.30	127.81	35565	5282
94	YÜZÜNCÜ YIL UNI.	1705	321029000	15	5	4	8	115.05	115.46	113.19	29520	4874

After obtaining the data and constructing output and input matrices, they are normalized by using Eq. (3) and (4) respectively. Then maximum normalized output quantities r_j^* and minimum normalized input quantities s_k^* are determined via Eq. (7) and (8). Later distance measures for outputs and inputs are calculated. For outputs Eq. (9) is used and for inputs Eq. (10) is utilized. Lastly, input and output distance measures are utilized to obtain an efficiency score for each university with the help of Eq. (11). These scores are given in Table 6.

Table 6. Efficiency scores of universities

	University	Efficiency Scores		University	Efficiency Scores
1	ANADOLU UNIVERSITY	0.83725	48	MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY	0.69739
2	GEBZE HIGHER INSTITUTE OF TECHNOLOGY	0.76748	49	SAKARYA UNIVERSITY	0.69723
3	İZMİR INSTITUTE OF HIGH TECHNOLOGY	0.75011	50	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY	0.69722
4	MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY	0.74111	51	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY	0.69645
5	BOĞAZIÇI UNIVERSITY	0.73763	52	İNÖNÜ UNIVERSITY	0.69618
6	YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY	0.72891	53	KİLİS 7 DECEMBER UNIVERSITY	0.69608
7	SİNOP UNIVERSITY	0.71838	54	KAFKAS UNIVERSITY	0.69584
8	KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY	0.71727	55	AMASYA UNIVERSITY	0.69492
9	OSMANİYE KORKUT ATA UNIVERSITY	0.71639	56	PAMUKKALE UNIVERSITY	0.69461
10	İSTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY	0.71631	57	NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY	0.69415
11	GÜMÜŞHANE UNIVERSITY	0.71612	58	ULUDAĞ UNIVERSITY	0.69411
12	AKSARAY UNIVERSITY	0.71523	59	ORDU UNIVERSITY	0.69319
13	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ UNIVERSITY	0.71443	60	ERZİNCAN UNIVERSITY	0.69316
14	MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY	0.71283	61	ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY	0.69281
15	BALIKESİR UNIVERSITY	0.71219	62	ÇUKUROVA UNIVERSITY	0.69010
16	BAYBURT UNIVERSITY	0.71198	63	KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY	0.68927
17	BİNGÖL UNIVERSITY	0.71192	64	KOCAELİ UNIVERSITY	0.68851
18	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY	0.71179	65	SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY	0.68826
19	BOZOK UNIVERSITY	0.71108	66	AKDENİZ UNIVERSITY	0.68754
20	BARTIN UNIVERSITY	0.71086	67	HAKKARİ UNIVERSITY	0.68700
21	HARRAN UNIVERSITY	0.70967	68	KASTAMONU UNIVERSITY	0.68682
22	DÜZCE UNIVERSITY	0.70958	69	CUMHURİYET UNIVERSITY	0.68599
23	ŞIRNAK UNIVERSITY	0.70822	70	SELÇUK UNIVERSITY	0.68547
24	BİTLİS EREN UNIVERSITY	0.70744	71	ARTVİN ÇORUH UNIVERSITY	0.68516
25	KIRIKKALE UNIVERSITY	0.70661	72	EGE UNIVERSITY	0.68511
26	HİTİT UNIVERSITY	0.70602	73	ADNAN MENDERES UNIVERSITY	0.68468
27	YALOVA UNIVERSITY	0.70576	74	SİİRT UNIVERSITY	0.68430
28	FIRAT UNIVERSITY	0.70561	75	MERSİN UNIVERSITY	0.68246
29	ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY	0.70557	76	MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY	0.68232
30	NAMIK KEMAL UNIVERSITY	0.70548	77	IĞDIR UNIVERSITY	0.68097
31	GALATASARAY UNIVERSITY	0.70426	78	KARABÜK UNIVERSITY	0.68054
32	GAZİANTEP UNIVERSITY	0.70354	79	GİRESUN UNIVERSITY	0.67875
33	RECEP TAYYİP ERDOĞAN UNIVERSITY	0.70331	80	TRAKYA UNIVERSITY	0.67849
34	BATMAN UNIVERSITY	0.70307	81	KIRKLARELİ UNIVERSITY	0.67839
35	MANİSA CELÂL BAYAR UNIVERSITY	0.70296	82	UŞAK UNIVERSITY	0.67351
36	ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY	0.70276	83	HACETTEPE UNIVERSITY	0.67317
37	DUMLUPINAR UNIVERSITY	0.70274	84	MARMARA UNIVERSITY	0.67308
38	ERCİYES UNIVERSITY	0.70234	85	ARDAHAN UNIVERSITY	0.66689
39	ADİYAMAN UNIVERSITY	0.70202	86	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY	0.66673
40	AHI EVRAN UNIVERSITY	0.70176	87	GAZİ UNIVERSITY	0.66423
41	GAZİOSMANPAŞA UNIVERSITY	0.70085	88	BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY	0.66266
42	MUŞ ALPARSLAN UNIVERSITY	0.70072	89	MİMAR SİNAN FINE ARTS UNIVERSITY	0.66240
43	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY	0.70003	90	ANKARA UNIVERSITY	0.66055
44	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY	0.69928	91	AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN UNIVERSITY	0.66031
45	BÜLENT ECEVİT UNIVERSITY	0.69894	92	NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY	0.65190
46	DİCLE UNIVERSITY	0.69789	93	MARDİN ARTUKLU UNIVERSITY	0.64790
47	ATATÜRK UNIVERSITY	0.69771	94	İSTANBUL UNIVERSITY	0.63985

According to the efficiency scores most efficient university is Anadolu University. This university have open university and the number of students and graduates are very high and this effected its efficiency score. On the other hand, at top ten Middle East Technical University, Boğaziçi University, İstanbul Technical University, İzmir Institute of High Technology, Yıldız Technical University, Gebze Higher Institute of Techonogy are taking place. These universities also have high academic performances. Although İstanbul University has better performance in academic performance measures, it is the last university in the ranking as its budget input value is the highest.

CONCLUSION

This study evaluated the efficiency of 94 state universities in Turkey with an integration of MACBETH and EATWOS methods. Firstly inputs and outputs were determined. The inputs used in the analysis were number of academic personnel, total budget, number of faculty, number of institute, number of high school, number of vocational high school and outputs were article grade, total citation grade, total scientific documents grade, number of students, number of graduates. Then efficiencies of universities were assessed with the help of EATWOS method. EATWOS method gives the opportunity to the decision makers to determine the weights of inputs and outputs. In this study, the weights of inputs and outputs were determined by using MACBETH method. At the end, ranking of universities according to their efficiency scores were obtained. The obtained efficiency scores are relative scores. Hence, a relatively high efficiency score does not mean that it is not possible to improve performance.

Results of the proposed method will be guidance for the universities in order to develop their future strategies. By considering the efficiency ranking, universities will try to improve their performances in order to have a better ranking. This study can be improved by searching how the efficient universities sustain their positions.

Future research can be focused on the efficiencies of foundation (private) universities by using EATWOS method. Also, other methods like OCRA, DEA can be used to find the efficiencies of universities and the obtained results can be compared. In addition, as universities compete globally, efficiency comparisons of universities can be made internationally.

REFERENCES

- Abbott, M., Doucouliagosa, C. (2003). The efficiency of Australian universities: a data envelopment analysis, *Economics of Education Review*, Volume 22, pp.89–97.
- Agasisti, T., Esparrells, C.P. (2010). Comparing efficiency in a cross-country perspective: the case of Italian and Spanish state universities, *Higher Education*, Volume 59, pp.85–103.
- Avkiran, N.K. (2001). Investigating technical and scale efficiencies of Australian universities through data envelopment analysis, *Socio-Economic Planning Sciences*, Volume 35, pp.57-80.
- Bana e Costa C.A., Ensslin, L., Correa E.C., Vansnick, J.C. (1999). Decision support systems in action: integrated application in a multicriteria decision aid process, *European Journal of Operational Research*, Volume 113, pp.315-335.
- Bana e Costa, C.A. (2001). The use of multi-criteria decision analysis to support the search for less conflicting policy options in a multi-actor context: case study, *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, Volume 10, pp.111–125.
- Bana e Costa C.A, Nunes da Silva, F., Vansnick, J.C. (2001). Conflict dissolution in the public sector: a case-study, *European Journal of Operational Research*, Volume 130, pp.388-401.
- Bana e Costa C.A., Oliveira R.C. (2002). Assigning priorities for maintenance, repair and refurbishment in managing a municipal housing stock, *European Journal of Operational Research*, Volume 138, pp.380–391.

- Bana e Costa C.A., Correa, E.C., De Corte, J.-M., Vansnic, J.C. (2002a). Facilitating bid evaluation in public call for tenders: a socio-technical approach, *Omega*, Volume 30, pp.227 – 242.
- Bana e Costa, C.A., Barroso, L.A., Soares, J. O. (2002b). Qualitative modelling of credit scoring: a case study in banking, *European Research Studies*, Volume 5, Number (1-2), pp.37–51.
- Bana e Costa C.A., Chagas M. P. (2004). A career choice problem: An example of how to use MACBETH to build a quantitative value model based on qualitative value judgments', *European Journal of Operational Research*, Volume 153, pp.323–331.
- Bana e Costa C.A., Oliveira, C.S., Vieira, V. (2008). Prioritization of bridges and tunnels in earthquake risk mitigation using multicriteria decision analysis: Application to Lisbon, *Omega*, Volume 36, pp.442-450.
- Bana e Costa C.A., Oliveira, M.D. (2012). A multicriteria decision analysis model for faculty evaluation, *Omega*, Volume 40, pp.424-436.
- Bana e Costa C.A., De Corte, J-M, Vansnick, J-C. (2012). MACBETH, *International Journal of Information Technology & Decision Making*, Volume 11, Number 2, pp.359-387.
- Bana e Costa C.A., De Corte J-M., Vansnick J-C. (2016). On the mathematical foundations of MACBETH, In: Greco S., Ehrgott M., Figueira J. (eds) *Multiple Criteria Decision Analysis. International Series in Operations Research & Management Science*, Volume 233, Springer, New York.
- Bansal, A, Singh R. Kr., Issar, S. and Varkey, J. (2014). Evaluation of vendors ranking by EATWOS approach, *Journal of Advances in Management Research*, Volume 11, Number 3, pp.290-311.
- Chuanyi, W., Xiaohong, L., Shikui, Z. (2016). The relative efficiencies of research universities of science and technology in China: based on the data envelopment analysis and stochastic frontier analysis, *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, Volume 12, Number 10, pp.2753-2770.
- Cliville V., Berrah L., Mauris, G. (2007). Quantitative expression and aggregation of performance measurements based on the MACBETH multi-criteria method, *International Journal of Production Economics*, Volume 105, pp.171–189.
- Fakhfakh, N., Verjus, H. Pourraz, F., Moreaux, P. (2011) Measuring the satisfaction degree of quality attributes requirements for services orchestrations, *CTRQ 2011: The Fourth International Conference on Communication Theory, Reliability, and Quality of Service*, pp.89-94.
- Feng, Y.J., Lu, H., Bi, K. (2004). An AHP/DEA method for measurement of the efficiency of R&D management activities in universities, *International Transactions in Operational Research*, Volume 11, pp. 181–191.
- Flegg, A. T. Allen, D.O. Field K., Thurlow T.W. (2004) Measuring the efficiency of British universities: a multi-period data envelopment analysis, *Education Economics*, Volume 12, Number 3, pp.231-249.
- Karande, P., Chakraborty, S. (2013). Using MACBETH method for supplier selection in manufacturing environment, *International Journal of Industrial Engineering Computations*, Volume 4, pp.259–272.
- Karande P., Chakraborty, S. (2014). A facility layout selection model using MACBETH method, *Proceedings of the 2014 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*, January 7 – 9, Bali, Indonesia.
- Katharaki, M., Katharakis, G. (2010). A comparative assessment of efficiency using quantitative analysis, *International Journal of Educational Research* Volume 49, pp.115–128.

- Kempkes, G., Pohl, C. (2010). The efficiency of German universities—some evidence from nonparametric and parametric methods, *Applied Economics*, Volume 42, Number 16, pp.2063-2079.
- Kuaha, C.T., Wonga, K.Y. (2009). Efficiency assessment of universities through data envelopment analysis, *Procedia Computer Science*, Volume 3, pp:499-506.
- Kumar, N., Singh, A., Verma, A. and Sonal T. (2016). Measuring Efficiency of IPL Players Using EATWOS, *International Journal of Advanced Production and Industrial Engineering*, Volume 1, Number 2, pp. 13-16.
- Kundakçı, N., Tuş Işık, A. (2016). Integration of MACBETH and COPRAS methods to select air compressor for a textile company, *Decision Science Letters*, Volume 5, pp.381–394.
- Montignac, F., Noirot, I., Chaudourne, S. (2009). Multi-criteria evaluation of on-board hydrogen storage technologies using the MACBETH approach, *International Journal of Hydrogen Energy*, Volume 34, pp.4561 – 4568.
- Özbek, A. (2015a). Efficiency Analysis of the Turkish Red Crescent between 2012 and 2014, *International Business Research*, Volume 7, Number 9, pp. 322-334.
- Özbek, A. (2015b). Efficiency analysis of non-governmental organizations based in Turkey, *International Business Research*, Volume 8, Number 9, pp.95-104.
- Özbek, A. (2016). Efficiency analysis of gold mining companies through financial statements, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, Volume 6, Number 10, pp.273-287.
- Özbek, A. (2018). Efficiency analysis in charity organizations by multiple criteria decision making methods, *Anadolu University Journal of Social Sciences*, Volume 18, Number 2, pp.99-113.
- Peters, M. L. and Zelewski, S., (2006). Efficiency analysis under consideration of satisficing levels for output quantities, In *Proceedings of the 17th Annual Conference of the Production and Operations Management Society*, 28.04-01.05.2006 in Boston, pp.2-18.
- Rodrigues, T.C. (2014). The MACBETH approach to health value measurement: building a population health index in group processes, *Procedia Technology*, Volume 16, pp.1361 – 1366.
- Roubens, M., Rusinowska, A., De Swart, H. (2006). Using MACBETH to determine utilities of governments to parties in coalition formation, *European Journal of Operational Research*, Volume 172, pp.588–603.
- Selim, S., Bursalioglu, S. A. (2013). Analysis of the determinants of universities efficiency in Turkey: application of the data envelopment analysis and panel tobit model, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 89, pp.895 – 900.
- Tosun, Ö. (2017). Using Macbeth method for technology selection in production environment, *American Journal of Data Mining and Knowledge Discover*, Volume 2, Number 1, pp.37-41.
- Yazdi, A.K., Esfeden, G.A. (2017). Designing robust model of Six Sigma implementation based on critical successful factors and MACBETH, *International Journal of Process Management and Benchmarking*, Volume 7, Number 2, pp.158–171.

KIRGIZİSTAN BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ PERSONELİN İŞ TATMİN DÜZEYLERİ*Celeddin Serinkan**Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi/Pamukkale Üniversitesi**Hasan Demir**Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi/Sakarya Üniversitesi**İbadathan Arapova**Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi***Özet**

Bu araştırmanın amacı, Kırgızistan'daki bankacılık sektöründe çalışan personelin iş tatmin düzeylerini belirlemektir. Araştırma kapsamına Bişkek'teki özel bankalar dâhil edilmiştir. Veriler araştırmayı kabul eden altı bankanın personeli ile anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizi SPSS programını kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bulguların değerlendirilmesinde yüzde, frekans ve karşılaştırma analizleri kullanılmıştır.

Banka çalışanlarının iş tatmin düzeylerine ilişkin bulgulardan olarak en fazla tatmini sağlayan faktörler; toplumda saygın bir kişi olma, vicdanına aykırı olmayan işler yapabilme, bankanın çalışanlarına sabit bir iş sağlaması ve çalışanların birbirleri ile iyi iletişiminin olması olarak tespit edilmiştir. En az tatmini sağlayan faktörler ise; ücret, kendi yöntemlerini kullanabilme ve takdir edilme olarak belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: İş tatmini, Bankacılık Sektörü, Personel, Kırgızistan

JOB SATISFACTION LEVELS OF THE PERSONNEL IN BANKING SECTOR IN KYRGYZSTAN**Abstract**

The purpose of this research is to determine the job satisfaction levels of the personnel working in the banking sector in Kyrgyzstan. The sample of the research were included private banks in Bishkek. Survey method was used with the staff of the six banks who accepted the survey and data were obtained. Analysis of the data was performed using the SPSS program. Frequency, percentage and comparison analyzes were used at the research.

Factors that provide the greatest satisfaction from findings on the level of job satisfaction of bank employees are: be a respectable person in society; to be able to do things that are not contrary to conscience; provide a stable job for the employees of the bank and employees are good at communicating with each other. The factors that provide the least satisfaction are; wages, not being able to use their methods and appreciation.

Keywords: Job Satisfaction, Banking Sector, Personnel, Kyrgyzstan

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN PERSONELİN İŞ TATMİN DÜZEYLERİ: KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİ GİRİŞ

Hizmet sektörünün en önemli kurumlarından olan bankalar, yapıları gereği yüksek düzeyde sermaye kullanan ve bizatihi paranın yönetimi ile ilgilenen ekonominin can damarı kuruluşlardır. Bankalar, sermaye ile olan bu yakın ilişkisi ile birlikte faaliyetlerini yürütürken önemli ölçüde işgücüne de ihtiyaç duymaktadırlar.

Küresel rekabetin yoğun olarak yaşandığı bankacılık sektöründe, hizmet kalitesinin büyük önemi bulunmaktadır. Bankacılık sektöründe hizmet kalitesine giden yol ise, yaptığı işten memnunluk duyan, işyerine sadık ve motivasyonu yüksek personelden geçmektedir. Rutin bankacılık faaliyetlerinde, müşteri ilişkilerinde ve önemli yönetsel ve finansal kararların alındığı kritik pozisyonlarda görev üstlenen her kademede banka çalışanının moral ve motivasyon durumunun, bankanın göstereceği performansı tayin eden önemli faktörler olduğu tartışılmayacak bir gerçekliktir.

Günümüz dünyasında örgütlerdeki insan kaynağının verimliliği ile örgütlerin performansı arasındaki yakın bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Bu bakımdan insan davranışlarını pozitif

yönde etkilemeye yönelik olarak yapılacak her faaliyetin örgüt verimliliğine pozitif yönde katkı yapması beklenmektedir. Çalışanların performansları üzerinde önemli bir role sahip olduğu düşünülen faktörlerden birisi de iş tatminidir. Genel olarak yaptığı işten tatmin olan çalışanların yaptıkları işte daha verimli olması beklenmektedir.

Banka çalışanlarının bireysel performansları ile bankanın performansı arasında yakın bir ilişki sözkonusudur. Bu açıdan başarılı olmak isteyen bankaların çalışan personelini çok iyi bir şekilde yönetebilmesi ve çalışanlarının tatmin düzeylerini yüksek tutması, banka performansı açısından büyük önem taşımaktadır. Tatmin düzeyleri yükselen çalışanların örgüte olan bağlılıkları artmakta, işgören devir hızı düşmekte, örgütten ayrılma niyetlerinde azalma olmakta ve performans ve verimliliklerinde artış görülmektedir (Soysal, 2013:46).

Bankalarda değişik sebeplerle iş tatminsizliği yaşayan bireylerde ise, iş verimliliği düşmekte, moral ve motivasyonları azalmakta ve sonuçta müşterilere karşı daha duyarsız ve özensiz davranabilmektedirler. Bu ahval içinde olan personel verdiği hizmetin kalitesini düşürmekte ve bunun süreklilik arz etmesi durumunda da işten ayrılabilirler. Sonuç olarak örgütsel verimliliğin artırılması, büyük oranda çalışanların performansını artırmaya bağlıdır. Bu açıdan kaliteli işgücünün örgüt içinde tutulması, personelden yüksek performans sağlanması işveren açısından çözüm bulunması gereken önemli bir problem alanını oluşturmaktadır (Erkuş vd. 2011:249).

Bu düşüncelerle, bu çalışmada Kırgızistan Bişkek'te bulunan bankalarda çalışan personelin iş tatmin düzeylerinin belirlenmesi ve iş tatmini üzerinde etkili olan faktörlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmada örneklem grubunu, araştırmayı kabul eden altı banka personeli oluşturmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Soyut bir kavram olan iş tatminini anlatmak için çoğunlukla; işi sevme, işe bağlılık, işe kendini coşkuyla verme gibi tanımlamalar kullanılmaktadır. Literatürde oldukça geniş yer tutmasına, iş tatmini ile ilgili olarak çeşitli tanımlar yapılmasına karşın, üzerinde uzlaşılmış bir iş tatmini kavramı tanımlanmamaktadır.

İş tatmini, iş görenin iş ortamındaki deneyimlerinin onun üzerinde bıraktığı olumlu etki olarak ifade edilmektedir (Tanrıverdi, 2013:2). İş tatmini, çalışanların psikolojik, davranışsal ve mesleki açılardan işlerine yönelik duygularının bir göstergesidir. Bu açıdan iş tatmini; bir çalışanın dürüstçe işinden memnun olduğunu ifade etmesini sağlayacak psikolojik, fizyolojik ve çevresel faktörlerin bileşimi olarak ifade edilmektedir (Ashraf vd., 2013:364).

Bir başka tanıma göre iş tatmini, bir işgörenin işinden "elde ettiği" ödüllerle, işinden "beklediği" ödüller arasındaki ilişki tarafından belirlenmektedir. Bu iki faktör karşılaştırıldığında elde edilen ödül, beklenen ödülle eşit veya beklenenden fazlaysa, iş tatmininden söz edilebilir. Buna karşılık, iş gören, işinden ve iş ortamından beklentilerinin yeterince karşılanmadığı takdirde, iş tatminsizliği ortaya çıkmaktadır (Soysal, 2013:47).

İş tatmini içsel (intrinsic) ve dışsal (extrinsic) iş tatmini olmak üzere iki boyutta incelenmektedir. Çalışanların dışsal kaynaklardan (ücret, terfi, takdir, amir vs.) dolayı yaşadıkları tatmin dışsal iş tatmini olarak tanımlanırken; içsel kaynaklardan (saygınlık, yetenek, karar verme, vicdan, meşguliyet vs.) dolayı yaşadıkları tatmin içsel iş tatmini olarak ifade edilmektedir (Erkuş vd., 2011:246-247). İş tatminine bağlı olarak motivasyon, personelin işinden gerçek anlamda elde ettiği ödüller ile, beklediği ödüller arasındaki uyum mevcut ise gerçekleşir. Yüksek personel performansı ancak bazı içsel ve dışsal ödüllerle sağlanabilir. İçsel ödüller iyi bir iş yapmaktan dolayı bireyin kendi kendini ödüllendirmesi; dışsal ödüller ise, terfi, ek ödenek gibi araçlardır (Eroğlu, 2006:353).

“Bireyin çalışma ortamına karşı reaksiyonu” olarak tanımlanan iş tatminini etkileyen birçok farklı faktör saymak mümkündür. Bu faktörler arasında ücret, terfi imkânları, sosyal haklar, iş arkadaşları ve yöneticilerle ilişkiler, güvenlik, verimlilik ve çalışma koşulları vb. sayılabilir (Bayrak Kök, 2006:291). İş tatminini etkileyen faktörler genel çerçevede bireysel veya örgütsel iki ana başlıkta ele alınabilir. Bireysel faktörler ya da kişisel faktörler, bireylerin farklı düzeyde doyum elde etmelerini sağlayan etkenlerdir. Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleki konum ve kıdem, kişilik, zekâ, hizmet süresi, medeni durum ve benzeri etkenlerdir. Örgütsel faktörler ise işin niteliği, yönetim tarzı ve denetim biçimi, güvenlik duygusu, iletişim, ücret, gelişme ve yükselme imkânları, rekabet, çalışma şartları, birlikte çalışan kişiler, örgütsel ortam ve benzeri faktörlerdir. İşinden tatmin olmayan bir kişi hem kendisine ve hem de örgüte zarar verebilmektedir (Hacıhasanoğlu ve Karaca, 2014:155-156).

İş tatminsizliği, iş görenin işgücü verimliliğinin düşmesine, işe bağlılığının azalmasına ve isteğe bağlı iş gücü devir hızının yükselmesine neden olmakta, iş görenin sağlık durumunun olumsuz olarak etkilenmesine yol açmaktadır. Çalışma ortamında iş tatminsizliğinin neden olduğu bazı somut sonuçlara bakıldığında ise özellikle; devamsızlık, performans düşüklüğü, sendikalaşma, işten ayrılma, ruhsal ve fiziksel sağlıkta bozulma, işe karşı bıkkınlık, isteksizlik ve kaçma duygusu hissetme, düşük işletme sadakati, yabancılaşma, stres ve makine ve tesislere zarar verme şeklinde olumsuz sonuçlar söz konusu olabilmektedir (Gerekan ve Pehlivan, 2010:31-32).

İş tatminiyle yakın ilişkisi olan kavramlardan biri de tükenmişlik kavramıdır. Tükenmişlik kavramı insanlarla sürekli yüz yüze çalışmak durumunda olan bireylerde yaygın olarak görülen bir sendromdur. Bu sendrom insanın insana hizmet ettiği sektörlerden birisi olan bankacılık sektöründe de yoğun olarak görülmektedir. Çalışanların tükenmişlik düzeyleri ne kadar yüksek olursa işten doyum alma dereceleri de o denli düşük olacaktır (Gürdoğan ve Atabey, 2014:29-30). İşlerinden memnuniyet duyan çalışanlar işlerini özümseyerek yapmakta, işletmelerine bağlılıkları artmakta ve daha fazla katkı sağlayabilmektedirler. Çalışanlarından yüksek bir performans elde edebilmek için yöneticiler, çalışanlarını tükenmişlik durumundan kurtararak işlerinden memnuniyet duyan çalışanlar boyutuna taşımalıdır. Başarılı olmak adına tükenmişlik durumunun en alt seviyeye indirilmesi ve iş tatmininin en yüksek seviyeye çıkarılması önem arz etmektedir (Naktiyok ve Kaygın, 2012:24).

LİTERATÜR

Çalışan her insanı, her türden organizasyonu ve her bir iş kolunu ilgilendiren geniş kapsamlı bir konu olarak iş tatmini, literatürde çok geniş bir yer tutmaktadır. Çalışmanın bu kısımda, başta bankacılık olmak üzere muhasebe gibi finans ile alakalı bazı alanlarda iş tatmini üzerine yapılmış çalışmalar ve elde edilen bulguların bir özeti yapılmıştır.

Örücü vd. (2006) tarafından yapılan çalışmada banka çalışanlarının iş tatmini ve iş tatmini üzerinde etkili olan faktörler incelenmiş, demografik özelliklerin iş tatmini üzerinde etkili olduğu, ayrıca ücret düzeyi, arkadaşlık ilişkileri, terfi beklentileri, iş-personel uyumu, fiziksel koşullar, yönetim uygulamalarından memnuniyetin iş tatmini üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, iş memnuniyetine en yüksek etki eden faktörün; yapılan işin bilgi ve beceri düzeyine uygunluğu olduğu tespit edilmiştir.

Öztürk vd. (2009), yaptıkları çalışmada muhasebe ve finans meslek mensuplarının en çok kişisel başarıda düşme hissi yaşadığını tespit etmişlerdir ki, bu tespit iş tatmininde yetersizliğe işaret etmektedir.

Emhan ve Gök (2011), Diyarbakır merkez ilçelerinde faaliyet gösteren kamu ve özel banka çalışanlarına yönelik yaptıkları memnuniyet anketinde, lise mezunlarının üniversite mezunlarına göre işinden daha memnun olduğu görülmüştür. Ayrıca, kadınların çalışma ortamının temizliği hususunda erkeklere göre daha hassas oldukları belirlenmiştir. Ücret yeterliliği hususunda ise;

personelin yaşı, iş tecrübesi ve unvanına göre farklılıklar olduğu görülmüştür. Kamu ve özel sektör fark etmeksizin bu çalışmada, çalışanların en fazla ücret yetersizliği, sosyal olanakların yetersizliği, uzun çalışma saatleri ve iş bölümünün adil yapılmaması hususlarında memnuniyetsizlik yaşadıkları tespit edilmiştir.

Erkuş vd. (2011), yaptıkları çalışmada bankacılık sektöründe örgütsel adaletle ilgili örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide içsel ve dışsal iş tatmininin aracılık rolünü araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, örgütsel adaletin içsel ve dışsal iş tatmini aracılığı üzerinden çalışanların örgütsel bağlılığını etkilediği tespit edilmiştir.

Uyar ve Erdiç (2011), çalışmalarında konaklama işletmelerinde çalışan muhasebe personelinin iş doyumu seviyesini yüksek, tükenmişlik seviyesini ise orta derece olarak tespit etmişlerdir. Ayrıca söz konusu personelin tükenmişlik düzeyleri ile iş doyumları arasındaki ilişkinin çok zayıf olduğunu belirlemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, sektörde çalışılan süre ve gelir düzeyi arttıkça iş tatmini azalmaktadır. Eğitim düzeyinin artması durumunda muhasebe personelinin dışsal doyum düzeyinin azaldığı; mesleki bir unvana sahip olunması durumunda (SMMM hariç) ise arttığı gözlemlenmiştir (Uyar ve Erdiç, 2011:225).

Okutan vd. (2013), KOBİ'lerin finans ve mali işler departmanında çalışan muhasebe ve finans elemanlarının tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesini hedefledikleri çalışmalarında meslek elemanlarının genel olarak duygusal tükenme düzeylerinin düşük, duyarsızlaşma düzeylerinin normal, kişisel başarı düzeylerinin ise yüksek olduğu saptanmıştır.

Gürdoğan ve Atabey (2014), banka çalışanlarının tükenmişlik ve iş tatmini düzeylerini belirlemeye yönelik olarak yaptıkları çalışmada, iş doyumu ile ilgili olarak çalışanlarda memnuniyetsizlik yaşanmadığı, ancak kararsızlıkla memnun olma arasında gidip geldikleri görülmektedir. Ayrıca, çalışanların tükenmiş düzeylerinin yüksek olmadığı da belirlenmiştir. Çalışanların başarı, tanınma veya takdir edilme, işin kendisi, işin sorumluluğu, yükselme ve terfi olmaya bağlı görev değişikliği gibi işin içsel niteliğine ilişkin tatmin olma ile ilgili öğelerden oluşan içsel doyumlarının dışsal doyumlarına göre daha fazla çıktığı görülmüştür. Yazarlara göre, çalışanların işlerinde memnun olmalarının öncelikle içsel doyumlarının sağladığında gerçekleşmektedir. Çalışanların tükenmişlik düzeyleri ne kadar yüksek olursa işten doyum alma dereceleri de o denli düşük olacaktır (Gürdoğan ve Atabey, 2014:29-30).

Hacıhasanoğlu ve Karaca (2014), bağımsız çalışan muhasebe meslek mensuplarının ve muhasebe faaliyetlerini yürüten meslek elemanlarının tükenmişlik düzeylerinin, iş tatminlerinin ve stres düzeylerinin tespit edilmesini amaçladıkları çalışmada bağımsız çalışan muhasebe meslek mensuplarının duygusal tükenme ve duyarsızlaşma düzeylerinin orta, kişisel başarı düzeylerinin ise yüksek olduğu; stres düzeyinin yüksek olmasına karşın, iş tatmininin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, duygusal tükenme arttıkça iş tatmininin azaldığı da belirlenmiştir (Hacıhasanoğlu ve Karaca, 2014:168).

Özkan ve Aksoy (2015), muhasebe meslek mensuplarının tükenmişlik düzeylerini araştırdıkları çalışmalarında meslek mensuplarının tükenmişlik düzeylerinin yüksek olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bektaş ve Saldanlı (2015), banka çalışanları üzerinde yaptıkları çalışmada iş tatmininin kadın ve erkek çalışanlar arasında fark olduğunu, iş tatmininin çalışılan bankanın statüsünden ve kıdem yılından etkilendiğini belirlemişlerdir.

Cebeci ve Celepci (2016), Giresun ilindeki banka çalışanları üzerinde yaptıkları çalışmada banka çalışanlarının iş doyumunu; işletme ile ilgili politikalar, bireysel unsurlar, kurumsal unsurlar, kontrol ve fiziksel unsurlar olarak beş faktör üzerinden ölçmüşlerdir. Bu faktörler arasında iş doyumu üzerinde en etkili faktörün, yapısında ücret ile ilgili soruları da barındıran "işletme ile ilgili politikalar" olduğu görülmüştür.

METODOLOJİ

Kırgızistan'daki bankacılık sektöründe çalışan personelin iş tatmin düzeylerinin belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmada kullanılan yöntem, ölçek ve bulgular aşağıda belirtilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Kırgızistan'da faaliyet gösteren banka çalışanlarının iş tatmin düzeylerini belirlemektir. Ayrıca iş tatminin alt boyutları olan içsel tatmin ve dışsal tatmin boyutları açısından da banka personelinin aritmetik ortalamalarını belirlemektir. Ayrıca bankaya ulaşım güçlüğü, personelin iş yerine geldiklerindeki düşünceleri, iş arkadaşlarından ve banka hakkındaki genel memnuniyet, iş yerindeki çalışan sayısı yeterliliği, araç-gereç yeterliliği ve mesai saatleri hakkındaki kanaatleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi, Evren ve Örneklemi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın yapıldığı zamanda Kırgızistan'da 24 özel banka bulunmaktadır. Araştırmayı kabul eden altı banka örneklem grubuna dahil edilmiştir. Araştırmada kullanılan tesadüfi örneklem yöntemiyle araştırma sonucunda 72 geçerli anket elde edilmiştir.

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Aracı

Bankalarda çalışan personelin iş tatminlerinin belirlenmesi için yapılan araştırmada Minnesota İş Tatmini Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 1967 yılında Weiss, Dawis, England ve Lofquist tarafından geliştirilmiş ve Baycan tarafından 1985 yılında Türkçe'ye çevrilip, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır (Baycan 1985; Serinkan, Bardakçı, 2007: 156; Serinkan ve Bardakçı, 2009:121).

Ölçekte genel tatmin puanı yanısıra içsel tatmin ve dışsal tatmin puanlarını veren boyutlar yer almaktadır. Ölçek 20 maddeden oluşmakta ve beşli Likert tipi (1: Hiç memnun değilim, 5: çok memnunuz) şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmanın ölçeğini oluşturan 20 ifadenin çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerlerine bakılmış ve değerlerin -2 ve +2 arasında olduğu görüldüğünden dağılımın normal dağılım olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada frekans ve yüzde dağılımlarına ilave olarak gruplar arasında karşılaştırmalarda kullanılan parametrik testlerden olan t testi ve ANOVA testleri kullanılmıştır. Ölçek için yapılan madde analizi ve güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin 0,82 güvenilirliğe sahip olduğu belirlenmiştir.

BULGULAR

Araştırmada cevap vermiş olan personelden elde edilen tanımlayıcı bilgiler aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Özellikler		Sıklık	%
Cinsiyet	Bay	24	33,3
	Bayan	48	66,7
Yaş	20-30	50	69,4
	31-40	22	30,6
	41-50	-	-
	51 ve üstü	-	-
Medeni Durum	Evli	30	41,7
	Bekar	42	58,3
Çocuk durumu	Var	16	22,2
	Yok	56	77,8

Araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğu bayan olmasının yanı sıra gençlerden oluşmaktadır. Bankacılık sektörü de genel olarak gençlerin çalıştığı dinamik sektördür. Katılımcıların yarısından fazlası evli iken çocuk sahibi olmayanların oranı oldukça yüksektir.

Tablo 2: Banka Hakkındaki Düşünceler

		Sıklık	Yüzde
İş yerine ulaşım güclüğü	Güçlük yaşıyorum	24	33,3
	Bazen güçlük yaşıyorum	34	47,2
	Güçlük yaşamıyorum	14	19,4
Meslektaş desteği	Destek alıyorum	20	27,8
	Kısmen destek alıyorum	38	52,8
	Destek almıyorum	14	19,4
	Toplam	72	100,0
Bilgileri uygulamaya geçirebilme	Hepsini uygulamaya geçirebiliyorum	6	8,3
	Kısmen geçirebiliyorum	62	86,1
	Hiç geçiremiyorum	4	5,6
	Toplam	72	100,0
Çalışan yeterliliği	Çalışan sayısı yeterli	50	69,4
	Kısmen yeterli	14	19,4
	Yetersiz	8	11,1
	Toplam	72	100,0
Materyal yeterliliği	Araç-gereç yeterli	60	83,3
	Kısmen	10	13,9
	Yetersiz	2	2,8
	Toplam	72	100,0
Haftalık çalışma saatleri	Yoğun	16	22,2
	Kısmen yoğun	54	75,0
	Yoğun değil	2	2,8
	Toplam	72	100,0

Araştırmaya dahil olan banka personeli, Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek'te yaşamaktadırlar. Nispeten trafiğin ve nüfusun yoğun olduğu Bişkek'te, çalışanlar genellikle iş yerine ulaşım güclüğü çekmektedirler.

Personel iş yerinde meslektaşlarından kısmen de olsa destek almakta, elde ettikleri bilgileri nispeten uygulamaya geçirebilmekte ve bankalarda çalışanların sayısının yeterli olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca araç-gereçlerin yeterli olduğunu ve haftalık çalışma saatlerinin yoğun olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 3: İş Yerinden Memnuniyet

Özellikler		Sıklık	%
Çalışma yerine girildiğindeki düşünce	Büyük mutluluk duyuyorum	-	-
	Az mutluluk duyuyorum	24	33,3
	Mecbur olduğum için giriyorum	48	66,7
Çalışma arkadaşlarından memnuniyet	Çok memnunum	8	11,1
	Memnunum	64	88,9
	Hiç memnun değilim	-	-
Banka hakkındaki genel kanaat	Memnunum	34	47,2
	Kısmen memnunum	38	52,8
	Hiç memnun değilim	1	2,8

Katılımcıların büyük çoğunluğu, işe başladıklarında mecbur olduğu için çalışması gerektiğini düşünmektedirler. Çalışanlar genel olarak çalışma arkadaşlarından memnunluk duyarlar bankaları hakkında kısmen memnunluk duymaktadırlar.

Tablo 4: İş Tatmini Ölçeği İle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

	\bar{X}	Min.	Mak.	Ranj	Mak. / Min.	Varyans	N
Madde İstatistikleri	3,55	2,361	4,417	2,056	1,871	,395	20

Araştırmaya katılan personelin iş tatmini aritmetik ortalaması ($\bar{X}=3,52$) olması nedeniyle işlerinden kısmen tatmin duydukları söylenebilir. Aşağıdaki tabloda iş tatmini oluşturan 20 ifadeye cevaplayıcıların katılım düzeyleri gösterilmektedir.

Tablo 5. İş Tatmini Bulguları

	\bar{X}	SS
İçsel Tatmin İfadeleri	3,38	,5352
16. İşimi yaparken kendi yöntemlerimi kullanabilme şansını bana sağlaması bakımından	2,36	1,0655
9. Başkaları için bir şeyler yapabilme olanağına sahip olmam bakımından	2,94	,9175
3. Ara sıra değişik şeyler yapabilme şansımın olması bakımından	3,02	1,3318
10. Kişilere ne yapacaklarını söyleme şansına sahip olmam bakımından	3,05	1,2320
1. Beni her zaman meşgul etmesi bakımından	3,11	1,2509
15. Kendi kararlarımı uygulama serbestliğini bana vermesi bakımından	3,22	1,0376
11. Kendi yeteneklerimi kullanarak bir şeyler yapabilme şansımın olması bakımından	3,36	,9830
2. Ekip çalışması olanağımın olması bakımından	3,58	1,0447
20. Yaptığım iş karşılığında duyduğum başarı hissinden	3,69	,9137
14. İş içinde terfi olanağımın olması bakımından	3,91	,8005
4. Toplumda "saygın" bir kişi olma şansını bana vermesi bakımından	4,00	,5814
7. Vicdanıma aykırı olmayan şeyler yapabilme şansımın olması açısından	4,05	,7098
8. Bana sabit bir iş sağlaması bakımından	4,22	,8260
Dışsal Tatmin İfadeleri	3,71	,4659
13. Yaptığım iş ve karşılığında aldığım ücret bakımından	2,44	1,0193
19. Yaptığım iyi bir iş karşılığında takdir edilme açısından	2,75	1,0973
17. Çalışma şartları bakımından	3,75	,8005
5. Yöneticilerin personeli idare tarzı açısından	3,97	,8716
6. Yöneticilerin karar vermedeki yeteneği bakımından	4,08	,8349
12. İş ile ilgili alınan kararların uygulanmaya konması bakımından	4,38	,7609
18. Çalışanların birbirleri ile anlaşması açısından	4,41	,6869
Genel İş Tatmini	3,55	,4366

Araştırmaya katılan personelin içsel tatmin puanı ($\bar{X}=3,38$), dışsal tatmin puanına ($\bar{X}=3,71$) göre daha düşüktür. Bu içsel tatmin ifadeleri açısından en düşük puanı, kendi yöntemlerini kullanma şansını işyerinin vermemesi ($\bar{X}=2,36$) ifadesi almıştır. En fazla puan ise kendilerine sabit bir iş verme ($\bar{X}=4,22$) ifadesinde yer almaktadır.

Dışsal tatmin ifadeleri açısından ise en az yapılan iş karşılığında alınan ücretten memnunluk ($\bar{X}=2,44$) duymaktadırlar. Bankalarda çalışan personel en fazla çalışanların birbirleriyle anlaşmalarından ($\bar{X}=4,41$) memnunluk duymaktadırlar. Personelin dışsal faktörlerden daha

fazla tatmin oldukları anlaşılmaktadır. Genel tatmin puanı değerlendirildiğinde, personelin çalıştıkları işyerlerinden kısmen memnun ($\bar{X}=3,55$) oldukları görülmüştür.

SONUÇ

Kırgızistan'daki bankalarda çalışan personelin iş tatminlerine ilişkin yapılan bu çalışmada, banka çalışanların genel olarak iş tatmini duydukları belirtilebilir. Aslında Kırgız ekonomisi pek güçlü değildir. Geçiş ekonomilerinden biri sayılan ve işsizliğin nispeten yüksek, kişi başına milli gelirin düşük olduğu Kırgızistan'da, insanların buldukları işe sahip çıkmaları ve diğer sektörlerle nazaran nispeten daha gelişmiş olan bankacılık sektöründeki şartları kabul etmeleri beklenir.

Bankalarda çalışan personelin aldıkları ücretlerin daha da iyileştirilmesi, işyerlerinde yöneticilerin personele karşı daha duyarlı davranıp başarılarını takdir etmeleri ve mümkün olduğunca çalışanların bilgilerini uygulamaya aktarabilmelerine imkan tanıyacak politikaların belirlenmesi tavsiye edilebilir. Ayrıca çalışanların moral ve motivasyonlarını artırıcı insan kaynakları uygulamalarına yer vererek personelin işe geldiklerinde daha fazla mutluluk duymaları temin edilebilir.

Banka üst yönetimi özellikle işyerine ulaşım konusunda sıkıntı yaşayan personel ile ilgili olarak bir takım tedbirler alabilir. Örneğin Kırgızistan'da pek yaygın olmayan servis hizmeti çalışanlara sunulabilir. Yöneticilere tavsiye olarak çalışma saatlerindeki yoğunluk nispeten azaltılarak çalışanların işlerinden duydukları tatmin daha da artırılabilir.

Bu çalışmada, Bişkek'te yerleşik olan ve araştırmayı kabul eden altı bankada çalışan personelden elde edilen veriler kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Genelleştirme yapmak için bütün bankaları kapsayan çalışmaların gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır. Araştırmacılara diğer bir öneri ise bu sektörden veri toplamanın güç olduğunu dikkate almalarıdır.

KAYNAKÇA

Ashraf, M., Ahmad, N., Shaikh, O. A., Soomro A. H. (2013). The Determinants Of Job Satisfaction In Public Service Organization, European Journal Of Scientific Research, December 2013, 9(35), ss:362-377

Bayrak, S. K. (2006). İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(1), ss: 291-310.

Bektaş H. ve Saldanlı, A. (2015).Türk Bankacılık Sektöründe Çalışanların İş Tatminin Araştırılmasına Yönelik Bir Çalışma, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Yıl: 2015, Sayı: 23, ss: 94-111

Cebeci, İ., ve Celepci M. (2016). Banka Çalışanlarında İş Doyumu: Giresun İli Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 44, Haziran 2016, ss: 1014-1020.

Emhan, A. ve Gök, R. (2011). Bankacılık Sektöründe Personel Memnuniyeti ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Araştırılması, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S.51, ss: 157-174.

Erbaşı, A., Ünüvar, O. ve Arat, T. (2012). Banka Çalışanlarının Performansını Etkileyen Örgütsel Stres Faktörlerinin Ve Memnuniyet Düzeylerinin Tespiti, Verimlilik Dergisi, 2012:3, ss: 97-114.

Erkuş, A., Turunç Ö. ve Dr., Yücel R. (2011). Örgütsel Adalet ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerde İçsel ve Dışsal İş Tatmininin Aracılık Rolü: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2011, 6(1), ss: 245-270

Eroğlu, F. (2006). Davranış Bilimleri, Beta Basım, 7.Baskı, İstanbul.

Gerekan, B. ve Pehlivan A. (2010). Kamu İç Denetim Elemanlarının İş Tatmin Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, 2010, ss: 29-54

Gürdoğan, A. ve Atabey, S. (2014). Banka Çalışanlarının Tükenmişlik ve İş Doyum Düzeylerine Yönelik Bir Çalışma, Journal of Recreation and Tourism Research, 1(2), ss: 18-32.

- Hacıhasanoğlu, T. ve Karaca N. (2014). Bağımsız Çalışan Muhasebe Meslek Mensuplarının ve Muhasebe Çalışanlarının Tükenmişlik, İş Tatmini ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2014, C.19, S.4, ss:153-170.
- Naktiyok, A. ve Kaygın, E. (2012). Tükenmişlik ve İş Tatmini Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi Cilt 4, No 1, 2012, ss:23-32.
- Okutan, E. (2010), Kişilik Özelliklerinin Tükenmişliğe Etkisi: Bir Örnek Olay İncelemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okutan, E., Yıldız, Ş. & Konuk, F. (2013). İş Hayatında Tükenmişlik Sendromu: Finans ve Muhasebe Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Çalışma. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2), ss: 1-17.
- Örücü, E., Yumuşak, S. ve Bozkır, Y. (2006). Bankalarda Çalışan Personelin İş Tatmini ve İş Tatminini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13 (1), ss: 39-51.
- Özaydın, M. M. ve Özdemir, Ö. (2014). Çalışanların Bireysel Özelliklerinin İş Tatmini Üzerindeki Etkileri: Bir Kamu Bankası Örneği, İşletme Araştırmaları Dergisi, 2014 Cilt 6/Sayı 1, ss: 251-281
- Özkan F. ve Aksoy C. (2015). Muhasebe Meslek Mensuplarının Tükenmişliğine Etki Eden Faktörler: Gaziantep İlinde Bir Alan Araştırması, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies 1/4 (2015), ss: 23-41
- Öztürk, V., Çil Koçyiğit; S. ve Çına Bal, E. (2009), Muhasebe Meslek Mensuplarının Bazı Demografik Değişkenleri İle Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Ankara Örneği, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 44, ss: 137-148.
- Sat, S. (2010). Banka Çalışanlarının İş Doyumu Ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2010, 14(2), ss: 47-66.
- Serinkan, C. ve Bardakçı A. (2007). Pamukkale Üniversitesi'nde Çalışan Öğretim Elemanlarının İş Tatminlerine İlişkin Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, Sayı: 12, Yıl: 9, ss: 152-163.
- Serinkan, C. ve Bardakçı A. (2009). Pamukkale Üniversitesi'ndeki Akademik Personelin İş Tatminleri ve Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Bir Araştırma, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol: 11, Is. 21, s.21, ss: 115-132.
- Soysal, A. ve Tan M. (2013). İş Tatminini Etkileyen Faktörlerle İlgili Hizmet Sektöründe Yapılan Bir Araştırma: Kilis İli Kamu ve Özel Banka Personeli Örneği, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2013, Cilt: 6, Sayı: 2, ss: 45-63.
- Tanrıverdi H. (2006). Sanayi İşletmelerinde Çalışanların İş Tatminsizliği Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2006, Cilt: 3, Yıl: 2, Sayı: 1, ss: 1-29.
- Uyar, S. ve Erdiñç, S.B. (2011), Muhasebe Personelinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyi, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 13(1), ss: 213-232.

THE CONDITIONS OF POST MARITAL SPOUSAL SUPPORT (ALIMONY) IN TURKISH LAW

Kürşad Yağcı

Istanbul University School of Law

Abstract

In this paper, the conditions of post marital spousal support (post marital maintenance or alimony) will be examined in Turkish law doctrine and judicial practice. Considering the fact that the main source of inspiration for the Turkish Civil Law is the Swiss Civil Law, we will refer to the provisions on spousal support and to the recent amendments on the Swiss Civil Code (SCC) to the extent it is relevant.

Spousal support is based on social and ethical considerations. These considerations aim at ensuring the survival of the spouse falling into poverty due to the ending of marriage by divorce. According to Article 175 of the Turkish Civil Code (TCC), *"the party falling to poverty due to divorce may demand from the other side indefinite spousal support for living costs, in proportion to his/her financial power and on the condition that the fault of recipient shall not be heavier than the obligor's fault. It is not necessary for the obligor to be faulty"*. In this case, according to the Turkish Law, the conditions for claiming spousal support are as follows: 1- Spousal support should be demanded. 2- The spouse who needs spousal support must have fallen to poverty. 3. The party who claims spousal support must be faultless or less faulty than the spousal support obligor. In addition, the Turkish Court of Cassation rules that spousal support may be claimed if both of the divorced spouses who are receiving party and the paying party are equally at fault in divorce. 4- Spousal support to be ordered by court must be proportional to the financial power of the spousal support obligor.

The Turkish Court of Cassation emphasizes the necessity of establishing a balance between the needs of the receiving party and the financial status of the paying party. A spousal support to the receiving party during her/his lifetime without a time limit is a matter of current debate in Turkish Law. The Constitutional Court ruled that the indefinite contribution of spousal support is not contrary to the Turkish Constitution.

On the other hand, according to the Swiss Civil Code, *"If a spouse cannot reasonably be expected to provide for his or her own maintenance, including an appropriate level of retirement provision, the other spouse must pay a suitable contribution"* (Art.125/I of SCC). So unlike the Turkish Civil Code, Swiss Civil Code doesn't include the condition that the party who claims spousal support must be faultless or less faulty than the spousal support obligor.

Pursuant to Art.125/II of SCC, *"In deciding whether such a contribution is to be made and, if so, in what amount and for how long, the following factors in particular must be considered: 1. the division of duties during the marriage; 2. the duration of the marriage; 3. the standard of living during the marriage; 4. the age and health of the spouses; 5. the income and assets of the spouses; 6. the extent and duration of child care still required of the spouses; 7. the vocational training and career prospects of the spouses and the likely cost of reintegration into working life, 8. expectancy of federal old age and survivor's insurance benefits and of occupational or other private or state pensions, including the expected proceeds of any division of withdrawal benefits"*. Unlike Art.125/II of SCC, the Turkish Civil Code does not include such detailed criteria for being in poverty. These criteria are shaped by the jurisprudence of Turkish Court of Cassation.

Keywords: Spousal support, post marital maintenance, alimony, conditions of post marital maintenance, conditions of alimony, conditions of post marital spousal support

IN GENERAL

Spousal support is based on social and ethical considerations. These considerations aim at ensuring the survival of the spouse falling into poverty due to the ending of marriage by divorce. In other words, even if the obligation of solidarity between spouses ends with a divorce, the obligation of financial support continues even after the divorce, if an ex-spouse cannot reasonably be expected to provide for his or her own maintenance. This is based on the idea of protecting the trust of the ex-spouse who counts on the continuance of the marriage.

According to Article 175 of the Turkish Civil Code (TCC), *"the party falling to poverty due to divorce may demand from the other side an indefinite spousal support for living costs, in proportion to the financial power of the other spouse on the condition that the fault of the recipient shall not be heavier than the fault of the obligor. It is not necessary for the obligor to be faulty"*.

According to the Swiss Civil Code, *"If a spouse cannot reasonably be expected to provide for his or her own maintenance, including an appropriate level of retirement provision, the other spouse must pay a suitable contribution"* (Art.125/I of SCC).

In Swiss law, there are provisions on the responsibility of the state for the occupational pensions of the spouses after marriage (SCC Art.122-124e). However, there is no similar provision in Turkish Civil Code. In other words, Swiss law, unlike Turkish law, in order to ensure the maintenance of the spouses, brings the "social state" principle to the fore. Therefore "spousal support" is considered as a secondary remedy¹.

There are two principles which guide to determine the financial conditions of the ex-spouses after divorce: The first one is the "personal responsibility" (clean break principle) which means each spouse is responsible for providing her/his own maintenance. The other one is the principle of "post marital support". In German law, as a rule, the principle of personal responsibility ("clean break" principle) applies (GCC § 1569). Accordingly, after divorce, each spouse is responsible for providing for her/his own maintenance. If she/he is not in a position to do this, she/he has a claim for maintenance against the other spouse only in exceptional cases (GCC § 1570 - § 1576) where one party is crucially in need of financial support². These exceptional cases are maintenance to care for or upbringing of a child of the spouses, maintenance by reason of old age, maintenance for illness or infirmity, maintenance for unemployment and topping-up maintenance, maintenance for training, further training or retraining to enter a gainful employment, maintenance for reasons of equity³.

¹ Mustafa ŞAHİN, "Türk – İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol.21/3, 2017, p.83. One of the opinions in Turkish doctrine defends that there should make a legislative amendment which will allow the state to pay this debt and then recourse against the obligor in the case of non-payment of spousal support. For this opinion, see: Saibe OKTAY-ÖZDEMİR, Türk Hukukunda Boşanma Sisteminde Revizyon İhtiyacı, Public and Private International Law Bulletin, Vol: 35, Issue: 1, 2015, p.43 ff.

² For this issue, see: Andrea BÜCHLER/Sandro CLAUSEN, "Die Eigenversorgungskapazität im Recht des nahehelichen Unterhalts: Theorie und Rechtsprechung" Die Praxis des Familienrechts, Edit: Ingeborg Schwenzer, Andrea Büchler, Michelle Cottier, FamPra.ch, Issue: 1, Stämpfli Verlag 2015 p.4, 5; Gediz KOCABAŞ, "Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuki Araştırmalar Dergisi, Vol: 19, Issue: 1, 2013, p. 361; Peter TUOR/ Bernhard SCHNYDER/ Alexandra JUNGO, Das Schweizerische Zivilgesetzbuch, (Edit: Peter Tuor, Bernhard Schnyder, Jörg Schmid, Alexandra Jungo), 14. Ed., Zürich Schulthess, 2015, §24, N.44.

³ A divorced spouse may demand maintenance from the other to the extent that and as long as he, for other serious reasons, cannot be expected to be in gainful employment and the refusal of maintenance, taking into account the concerns of both spouses, would be grossly inequitable. The mere fact that serious reasons led to the breakdown of the marriage does not mean that they may be taken into account (GCC § 1576).

The same principle applies to Swiss law. Although the SCC does not clearly state that the “clean break” principle is accepted as a rule, doctrine and jurisprudence is inclined to consider, as a rule, the personal responsibility of spouses after divorce⁴. According to the Swiss law, the main function of the clean break principle is to limit spouses' liability for the post marital support: In short marriages, the clean break principle will be stronger, while long-term marriages will find a greater emphasis on the post marital support principle after divorce⁵. However, unlike German and Swiss Law, the post marital support principle is dominant in Turkish Law.

THE CONDITIONS OF SPOUSAL SUPPORT

According to Article 175 of the Turkish Civil Code (TCC), the conditions for claiming spousal support are as follows: 1- Marriage must end with a divorce. 2-Spousal support should be demanded. 3- The spouse who needs spousal support must have fallen to poverty. 4. The party who claims spousal support must be faultless or less faulty than the spousal support obligor. 5- the spousal support obligor must be in an economic condition to pay spousal support and it must be proportional to her/his financial condition.

A. MARRIAGE MUST END WITH A DIVORCE

In order for spousal support to be paid, the marriage must end with divorce and the decision of divorce must be finalized⁶. If the divorce case is rejected, or if one of the spouses has died or has been declared presumed dead⁷ (TCC Art.131) during court proceedings, the court cannot rule for spousal support. It cannot be claimed in cases where a marriage is officially non-existent⁸. Therefore, an unmarried partner does not have the right to claim the spousal support from the other partner⁹. Likewise, a divorce, an annulment of marriage is also ends a marriage (TCC Art.145 ff.). Spousal support might be claimed, even in the case that the marriage is annulled by a court (TCC Art.158 (3)¹⁰).

⁴ Urs GLOOR/ Annette SPYCHER, in Basler Kommentar, Zivil Gesetzbuch I, Art.1-456 ZGB, 4.Ed., Edit: Heinrich Honsell/Nedim Peter Vogt/Thomas Geiser, Basel, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2010, Vor Art.125-130, N.5 and Art.125, N.2; Dieter FREIBURGHANUS, Personen- und Familienrecht - Partnerschaftsgesetz Art. 1-456 ZGB – PartG, CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Edit: Peter Breitschmid, Alexandra Jungo, 3.Ed., Schulthess 2016, Art.125, N.3; BGER 5C.139/2005 E.1.2; BGE 134 III 145 ff; BGE 135 III 158 ff. E.4.3. Cf. Ivo SCHWANDER, ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch, OFK - Orell Füssli Kommentar (Navigator.ch), Edit: Jolanta Kren Kostkiewicz, Stephan Wolf, Marc Amstutz, Roland Fankhauser, 3.Ed., Orell Füssli Verlag, 2016, OFK, N.2.

⁵ For details, see: BÜCHLER/CLAUSEN, p. 3 ff.; GLOOR/SPYCHER, Art.125, N.2; Yalçın TOSUN: “Türk ve İsviçre Hukukunda Yoksulluk Nafakasının ve Doğurduğu Hukuki Sorunların İncelenmesi”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol:10, Issue: 129-130, Ankara, Seçkin, 2015, jurix, p.4; KOCABAŞ, p.363 ff.

⁶ Before a divorce case finalized, the court can rule the spouse to pay a temporary maintenance (alimony ad interim) for the spouse in need during the trial on the basis of the existence of the conditions and the necessity. (TCC Art.169).

⁷ If it is highly probable that a person is dead because he or she has disappeared in extremely life-threatening circumstances or has been missing for a lengthy period without any sign of life, the court may declare that person presumed dead on application by any person deriving rights from his or her death (TCC Art.32/I).

⁸ Abdülkerim YILDIRIM, “Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasında Süre Sorunu”, Legal Hukuk Dergisi, Vol:14, Issue:157, 2016, p.64.

⁹ Mine UZUN, Yargıtay Kararları Kapsamında Yoksulluk Nafakası, İstanbul, Vedat, 2013, p.29-30.

¹⁰ Ahmet C. RUHİ, Yargıtay İçtihatlarıyla Nafaka Hukuku, 3.Ed, Ankara, Seçkin, 2010, p.42; Y.2HD 22.03.2004, 2665/3562 (RUHİ, p.42); Ahmet M. KILIÇOĞLU, Aile Hukuku, 3. Ed., Turhan Kitabevi, Ankara, 2017, p.134; UZUN, p.25.

B. SPOUSAL SUPPORT SHOULD BE DEMANDED

In order for the court to rule for spousal support, the spouse should make a demand in front of the court. The judge cannot rule for maintenance *ex officio* without a demand^{11 12}. The claim can be made in writing or verbally. If the claim is put forward verbally, it must be recorded in the court proceedings¹³. In accordance with the principle of equality, there is no difference whether a man or woman requests spousal support¹⁴.

The spousal support may be claimed during the divorce proceedings or by filing a separate case¹⁵. If the claim is filed during the divorce proceedings, the court can decide to pay spousal support only after the divorce is finalized¹⁶. If the spousal support is demanded separately from the divorce case, it must be put forward within a time limit of one year from the finalization of the divorce case¹⁷ (TCC Art.178). In the separate case, the payment is awarded starting from the date the case is filed¹⁸.

¹¹ RUHİ, p.47; Halil BOZOVALI, *Mevzuattaki Son Değişikliklerle Öğreti ve Uygulamada Türk Medeni Hukukunda Bakım Nafakaları*, İstanbul, Kazancı, 1990, p.70; Turgut AKINTÜRK/Derya ATEŞ KARAMAN, *Türk Medeni Hukuku*, Vol: II, Aile Hukuku, Beta, 20.Ed., İstanbul, 2017, p. 303; Bilal KÖSEOĞLU/Köksal KOCAAĞA, *Aile Hukuku ve Uygulaması*, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2009, p.228; Mustafa DURAL/Tufan ÖĞÜZ/Mustafa Alper GÜMÜŞ, *Türk Özel Hukuku*, Vol:III, Aile Hukuku, 13. Ed., İstanbul, Filiz, 2018, N.795; Bilge ÖZTAN, *Aile Hukuku*, 5.Ed., Ankara, Turhan, 2004, p.497; KILIÇOĞLU, p. 135; Ömer ARBEK, "Boşanmanın Mali Sonuçları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Vol:54, Issue: 1, 2005, p.141; Azra ARKAN SERİM, "Yoksulluk Nafakası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Vol: 65, Issue: 1, p.288; Ebru CEYLAN, *Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2006, p.107; YILDIRIM, p. 65; KOCABAŞ, p.373; ŞAHİN, p.89; UZUN, p.58; Mecit DEMİR, *Türk Medeni Hukuk Öğreti ve Uygulamasında Yoksulluk Nafakası*, Ankara, Seçkin, 2018, p.45; Y.2HD 04.04.2007, 17410/5596 (A. İhsan ÖZUĞUR, *Nafaka Hukuku*, 4.Ed., İstanbul, Legal,2007, p.323).

In a law case, the defendant, during the divorce, responded to the case after the response time is over and demanded spousal support. According to the Turkish Court of Cassation, a spousal support claim after the response time is over should not be taken into account by the court, because it is contrary to the prohibition of extension of the claim and defense in Turkish Civil Judicial Code: Y.2HD 03.03.2017, 22856/2139 (Kazancı).

¹² However, during the divorce proceedings, the court may decide to pay for a temporary spousal support (alimony ad interim), even if there is no demand.

¹³ YHGK 09.04.2003, 2-280/274 (Kazancı); For the same opinion: Feyzi N. FEYZİOĞLU, *Aile Hukuku*, 3.Ed., İstanbul, Filiz, 1986, p.399; KÖSEOĞLU/KOCAAĞA, p.228; ARKAN SERİM, p.288; TOSUN, *jurix*, p.5.

¹⁴ After the amendment made in 1988 in Article 144 of the former Turkish Civil Code (repealed in 2001), for men in order to claim spousal support from women, women should have been living in prosperity. This provision has been removed because it is contrary to the equality between men and women.

¹⁵ RUHİ, p.49; DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, N.795 ff. In TCC Art.177, it is explicitly mentioned that "spousal support case to be filed after divorce".

¹⁶ BOZOVALI, p.74; AKINTÜRK/ATEŞ KARAMAN, p.306; CEYLAN, p.114; ŞAHİN, p.89; Nafiye YÜCEDAĞ, "Kadının Talep Ettiği Yoksulluk Nafakası (Women's Alimony)", 6.Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali, Edit: Prof. Dr. Adem Sözüer "Yoksulluk", *Tebliğler*, İstanbul, Oniki Levha, p.513. The Court of Cassation decides in the same manner: Y.2HD 04.10.2006, 6397/13134 (GENÇÇAN, p.1091); Y.2HD 26.01.2005, 15581/808 (GENÇÇAN, p.1091); Y.2HD 31.03.2004, 2928/4059 (GENÇÇAN, p.1091);

For a different opinion, see: ARKAN SERİM, p.294. This opinion defends that spousal support must be paid from the date on which the divorce case is filed and the spousal support is claimed.

If the court has decided to pay for a temporary spousal support (alimony ad interim) during the divorce case, after the case finalized, temporary spousal support (alimony ad interim) ends automatically. From this date on, spousal support can be claimed, if the conditions exist.

¹⁷ However, if the spousal support has been demanded within the time limit, there will not be a time limit for the demands to increase or decrease the amount of the maintenance (regulated in TCC Art. 176/IV); see YILDIRIM, p.65-66.

¹⁸ RUHİ, p.4; BOZOVALI, p.74; YILDIRIM, p.65; CEYLAN, p.114; YÜCEDAĞ, p.513.

In case of divorce by joint request (uncontested divorce), the parties must agree on the spousal support and this agreement must be approved by the judge (TCC Art.184, sub-section 5)¹⁹. According to the Turkish Court of Cassation, the party stating that she/he will not claim spousal support in an uncontested divorce case is bound by this declaration and cannot claim spousal support even if she/he later needs it²⁰.

The spouse who claims spousal support must indicate the amount of spousal support in the petition²¹. If the spouse claims a certain amount of money, the court cannot decide to pay more than the requested amount²².

Whether a spousal support must be paid for lifetime, without a time limit is a matter of current debate in Turkish Law. In cases where an indefinite period of payment is demanded²³, it is debated in Turkish Law whether or not the court is bound by this demand. In other words, is the court obliged to rule for indefinite spousal support or may it rule for maintenance only for a certain period of time despite the spouse's claim. It is accepted by some jurists in Turkish doctrine²⁴ that the judge has a discretion to also rule for spousal support for limited time after evaluating the conditions of the parties. However, the majority in the Turkish doctrine²⁵ and the Court of Cassation²⁶ interprets the expression "indefinite" in the text of the article and is of the opinion that the judge is bound by the demand. Therefore, according to the Court of Cassation, the judge has no discretionary power to limit the spousal support with a definite time period but may reduce its amount according to circumstances and conditions of the parties. Besides, the Constitutional Court decided that the expression "indefinite contribution of maintenance" is not contrary to the Turkish Constitution²⁷. There is no provision in Swiss and German Laws concerning the duration of the payment. Instead the judge determines the length of the payment period depending on the conditions and circumstances and under the criteria to be shown below. Due to the wrong application of the Turkish Court of Cassation, a

¹⁹ ARBEK, p.141; YÜCEDAĞ, p.513.

²⁰ HGK 06.03.2013, 3-836/306 (Kazancı). For a different opinion, see: OĞUZ, p.144-145. The matter whether or not the spousal support might be claimed when the uncontested divorce protocol does not include any provision about the spousal support is debated. See the opinion that in that case, the spousal support cannot be claimed: RUHİ, p.47. The Court of Cassation decides in the same manner: Y.2HD 02.04.2002, 4038/4625 (Ö. Uğur GENÇCAN, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku, Ankara, Yetkin, 2008, p.1089); Y.2HD 02.04.2002, 4038/4625 (GENÇCAN, p.1090); Y.2HD 10.05.2001, 5880/7315 (RUHİ, p.47). This opinion relies on the fact that when the uncontested divorce case is finalized, the secondary results of divorce are also finalized. The spousal support claim is also a secondary result of the divorce; so it cannot be claimed after the finalization of the decision of the court. However, according to the opposite view, in this case spousal support still must be demandable within its time limit: ÖZTAN, p.498; UZUN, p.63.

²¹ DEMİR, p.45; Y.2HD 07.05.2007, 18856/7452 (GENÇCAN, p.1083)

²² Y.2HD 14.02.2008, 1084/1516 (GENÇCAN, p.1082); Y.2HD 07.03.2007, 15647/3474 (GENÇCAN, p.1083); Y.2HD 02.03.2005, 915/3137 (GENÇCAN, p.1082).

²³ The claimer may demand a spousal support within a definite time limit or without a time limit. Same way, ex-spouses may agree on a definite or an indefinite maintenance payment. If the claimer demands a maintenance payment for a definite time (like for 3 years), the judge has to rule spousal support in the limited time according to the principle of deciding as much as requested (Turkish Civil Judiciary Code Art.26/I).

²⁴ KÖSEOĞLU/KOCAAĞA; p.233; KOCABAŞ, p.367; ARBEK, p.145-146; ŞAHİN, p.88; YÜCEDAĞ, p.525-526.

In Turkish doctrine, as a necessity, a legislative amendment on the period of maintenance payment in justice and fairness is proposed (*ex aequo et bono*). For this opinion, see: OKTAY-ÖZDEMİR, p.43.

²⁵ S. Sulhi TEKİNAY, Türk Aile Hukuku, 7.Ed., İstanbul, Filiz, 1990 p.264; RUHİ, p.46; DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, N.808; Mehmet ERDEM, Aile Hukuku, Ankara Seçkin, 2018, p.204. See and cf. for a different opinion: YILDIRIM, p.78.

²⁶ Y.2HD 12.12.2017, 8859/14407 (<http://www.hukukmedeniyeti.org/ictihatyazdir.asp?id=868778>, 12.05.2018); Y.2HD 11.07.2012, 14283/19487 (GENÇCAN, p.1206); Y.2HD 31.05.2010, 7918/10493 (Kazancı); For a decision regarding the former Turkish Civil Code: YHGK 02.05.1990, 2-111/261 (Kazancı).

²⁷ Constitutional Court, 17.05.2012, 136/72 (RG 26.06.2012, N.28335).

draft amendment of Art.175 of the TCC aiming at limiting the duration of the payment is currently in front of the Turkish parliamentary commission.

C. THE PARTY WHO CLAIMS SPOUSAL SUPPORT MUST BE FAULTLESS OR LESS FAULTY THAN THE SPOUSAL SUPPORT OBLIGOR

The party who claims spousal support must be faultless or less faulty than the spousal support obligor. The fault here is the fault which leads to divorce²⁸. In this case, the receiving party must be either faultless in the divorce or less faulty than the spousal support obligor²⁹. On the other hand, unlike in the case of pecuniary and non-pecuniary damages caused by divorce, it is not necessary for the spousal support obligor to be faulty in divorce in order for the court to rule for payment (TCC 175 (2)). If the obligor is faultless, the receiving party must also be faultless³⁰. The Turkish Court of Cassation rules that spousal support may be claimed if both of the divorced spouses are equally at fault in divorce³¹.

Unlike the Turkish Civil Code, Swiss Civil Code doesn't include the condition that the party who claims spousal support must be faultless or less faulty than the spousal support obligor³². After the revision made in Swiss Civil Code on 26.06.1998, which took effect on 01.01.2000, "faultiness" was abandoned generally in the law of divorce³³. This abandonment had an impact also on the provisions of spousal support and its conditions. On the other hand, in order for the judge to remove or reduce spousal support, instead of "faultiness", new criteria based on "equity" were brought (SCC Art.125 (3))³⁴. These amendments in Swiss law have not been adopted by the new Turkish Civil Code of 22 November 2001.

D. THE SPOUSE WHO NEEDS SPOUSAL SUPPORT MUST HAVE FALLEN TO POVERTY AS A CONSEQUENCE OF THE DIVORCE

The spouse who needs spousal support must have fallen to poverty as a consequence of the divorce³⁵. If an ex-spouse falls into poverty for any other reason, such as bankruptcy,

²⁸ Where a fault of one party occurs in a reaction to the behavior of the other party, the faults of both parties should not be considered independently of each other. The effect of fault on divorce should be examined. See, Cemal OĞUZ, "Medeni Kanun Madde 174/1 ile 175 Arasındaki Farklar", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol: 4, Issue: 1-2 (June-December 2000), published: 2003, p.25, 26.

²⁹ In Art.144 of the former Turkish Civil Code, the party who demanded spousal support had to be faultless in the events that led to divorce.

³⁰ For example, in a divorce case which is based on the mental illness that occurs after marriage, a spousal support can be ruled by the court, even if both parties are faultless (FEYZİOĞLU, p.398; Bülent KÖPRÜLÜ/Selim KANETİ, Aile Hukuku, 2.Ed., İstanbul, Filiz, 1989, p.194; TEKİNAY, p.259, 263; BOZOVALI, p.68; AKINTÜRK/ATEŞ KARAMAN, p.303; ÖZTAN, p.500; KILIÇOĞLU, p.136; YILDIRIM, p.63; CEYLAN, p.110; YÜCEDAĞ, p.518).

³¹ Y.3HD 9.11.2017, 16123/15627 (Kazancı); Y.2HD 22.12.2010, 20658/21699; Y.2HD 19.03.2003 2500/3532 (Kazancı); Y.2HD 02.03.2005, 1312/3100 (GENÇCAN, p.1037); Y.2HD 07.04.2003, 3811/4907 (Kazancı). For the same opinion, see: FEYZİOĞLU, p.398; BOZOVALI, p.68; RUHİ, p.44-45; ÖZTAN, p.499; KÖSEOĞLU/KOCAAĞA, p.228; KOCABAŞ, p.370; Mehmet ERDEM, Aile Hukuku, Ankara Seçkin, 2018, p.198; ŞAHİN, p.85.

³² Before the amendment that entered into force in Swiss Law in 2000, the "fault liability" principle was applied in terms and the consequences of divorce. See: GLOOR/SPYCHER, Vor Art.125-130, N.2.

³³ SCHWENZER/BÜCHLER, FamK, Vor Art.3 ff, 5; Urs GLOOR/Annette SPYCHER, in Basler Kommentar, Zivil Gesetzbuch I, Art.1-456 ZGB, 4.Ed., Edit: Heinrich Honsell/Nedim Peter Vogt/Thomas Geiser, Basel, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2010., Art.125, N.1 ff; Heinz Hausheer, "Yeni İsviçre Boşanma Hukukunun Önemli Yenilikleri", (translated by Ali Çivi/Denise Unkan), İsviçre Borçlar Kanunu ve Medeni Kanunu'nun Alınışının 80.Yılı (80 Jahre Schweizerisches ZGB und OR in der Türkei), İstanbul 2007, p.32. According to the Turkish doctrine, the "fault liability" principle should also be abandoned in Turkish Law, likewise in Swiss Law. See, TOSUN, jurix, p.5-6.

³⁴ See section III below.

³⁵ FEYZİOĞLU, p.397; BOZOVALI, p. 69; RUHİ, p.43; ÖZTAN, p.502; ARKAN SERİM, p.290; CEYLAN, p.108; YILDIRIM, p.67; YÜCEDAĞ, p.515; TOSUN, jurix, p.7; UZUN, p.33.

extravagance, or fraud, she/he will not be entitled to claim the spousal support. If there is no danger of falling into poverty, the spousal support cannot be ruled by court³⁶.

Actually, the term "falling into poverty" used in the text of the article 175 of the Turkish Civil Code is not clear enough to explain the conditions of spousal support and is an expression that can lead to confusion³⁷. Falling into poverty is not defined in the text of the article and therefore it is in the discretionary power of the judge to define it. In fact, the poverty term describes that the ex-spouse does not have the opportunity to work after divorce and her/his existing assets and income is unable to make a living of it, or that there is a risk of falling to these adverse circumstances soon³⁸.

According to the Court of Cassation, "those who do not have enough asset or income to the extent that the individual meets the expenditures required and necessary such as eating, dressing, housing, health, transportation, culture should be considered as having fallen into poverty"³⁹. On the other hand, the aim of spousal support is not to maintain the same standard of living during the marriage; on the contrary, the aim is that the spouse has a minimum economic situation to meet the expenditures required and necessary to provide a living after the divorce. Her/his financial condition may not be elevated to the same level as it was before divorce⁴⁰. It is not required that the spouse who claimed spousal support has fallen into a great poverty⁴¹; the average poverty risk to be determined by the general living conditions is sufficient⁴².

In order to claim spousal support after divorce, the claimer should not have the possibility or power to be employed or even if she/he is employed, his /her income must not be enough to make a living. Whether the claimer is expected to work or not is determined by good faith (*bona fides*) principle⁴³. The fact that the claimer is getting income through availability of assets, renting, pension funds, payment from a life insurance etc does not constitute ground for direct refusal of the claim⁴⁴. Instead, it should be examined by the court whether such incomes are

³⁶ FEYZİOĞLU, p.397; BOZOVALI, p.69; ARKAN SERİM, p.290; CEYLAN, p.108; KÖSEOĞLU/KOCAĞAĞA, p.226; YILDIRIM, p.67; GENÇCAN, p.1081; Y.2HD 06.06.2006, 20697/8889 (Kazancı); UZUN, p.34; DEMİR, p.48.

³⁷ In Turkish Civil Code, "poverty alimony" is used to define spousal support. It would be more appropriate to use the term "post-marriage support" or "post-marriage contribution" instead of the term "poverty alimony" in the text of Code. For the same opinion, see: ŞAHİN, p.78.

³⁸ TEKİNAY, p.263; AKINTÜRK/Derya ATEŞ KARAMAN, p. 303; ÖZTAN, p.499, 502-503; OĞUZ, p.27; KOCABAŞ, p.369; KÖSEOĞLU/KOCAĞAĞA, p.225 ff; ARKAN SERİM, p.289-290; YILDIRIM, p.68; YÜCEDAĞ, p.513; ERDEM, p.198-199; TOSUN, jurix, p.7. In Turkish doctrine ŞAHİN defends that spousal support should not be paid for lifelong; it must serve for the purpose of the adaptation of the ex-spouse claiming maintenance to life. See: ŞAHİN, p.85.

³⁹ YHGK 07.10.1998, 2-656/688; YHGK 28.02.2007, 3-84/95; YHGK 16.05.2007, 2-275/275; YHGK 10.11.2010, 2-614/597 (Kazancı).

⁴⁰ BOZOVALI, p.69-70; M. Kemal OĞUZMAN/Mustafa DURAL, Aile Hukuku, 3. Ed., İstanbul, Filiz, 2001, p.146; DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, N.803; AKINTÜRK/ATEŞ KARAMAN, p.304; ŞAHİN, p.81, 87; OĞUZ, p.27, 33; ARKAN SERİM, p.290, 293; ERDEM, p.201; TOSUN, jurix, p.8; Y.2HD 15.03.2013, 15803/7026 (Kazancı). Look for another view of that the amount of spousal support may increase more than the amount for required minimum living standard of the claimer, if the financial situation of obligor is available: ÖZTAN, p.500. According to ÖZTAN, the obligor should maintain the standard of living before the divorce, when the obligor's financial situation is available. It should be the maximum limit of the spousal support payment (p.501).

⁴¹ Before the amendment of the former Turkish Civil Code in 1988, the person who claimed spousal support had been asked to "fall into a great poverty" condition. It was repealed by the amendment in 1988.

⁴² AKINTÜRK/ATEŞ KARAMAN, p.304; YILDIRIM, p.67.

⁴³ KOCABAŞ, p.372; ERDEM, p.201.

⁴⁴ RUHİ, p.42-43; DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, N.801; ÖZTAN, p.503; YÜCEDAĞ, p.514; ERDEM, p.198-199; UZUN, p.40 ff, 43 ff; DEMİR, p.50-51; YHGK 07.10.1998, 2-656/688 (Kazancı); YHGK 16.05.2007, 2-275/275 (Kazancı); YHGK 11.03.2009, 2-73/118 (Kazancı); YHGK 25.11.2009, 2-500/557 (Kazancı); Y.2HD 08.09.2005, 27302/15092 (Kazancı); Y.2HD 27.10.2015, 16400/19951 (Kazancı); Y.3HD 18.01.2016, 16747/174 (Kazancı).

sufficient to end poverty or not. According to the Court of Cassation rulings⁴⁵, if a spouse works for a minimum wage, it can play a part in determining the amount of spousal support, but it is not a cause by itself for the refusal of spousal support.

If the spousal support claimer gets a compensation for pecuniary or non-pecuniary damages because of divorce (TCC Art.174), it does not prevent her/him to claim also for spousal support. Likewise, if the spousal support claimer gets her/his share as a result of ending or liquidation of matrimonial property system, it does not also prevent her/him to claim spousal support. However, when the amount of spousal support is being determined, these amounts of compensation or share of the liquidation of matrimonial property shall be taken into account to the extent that they remove poverty⁴⁶.

When ex-spouse has a right to demand maintenance from her/his relatives according to duty of maintenance provisions (TCC Art.364), it does not prevent her/him to claim also spousal support⁴⁷. The maintenance from relatives is secondary to the spousal support; that means in order to be able to claim the maintenance from relatives; the spouse should not be adequately supported by the spousal support.

In the case of an uncontested divorce, the parties may agree on the amount of spousal support. This protocol must be approved by the court in order to be valid (TCC Art.184, sub-section 5). In the separate case, the court takes into consideration the conditions at the date of the divorce case finalized in order to decide on the spousal support.

E. THE SPOUSAL SUPPORT OBLIGOR MUST BE IN AN ECONOMIC SITUATION TO PAY SPOUSAL SUPPORT AND THE AMOUNT MUST BE PROPORTIONAL TO THEIR FINANCIAL SITUATION

The spousal support obligor must be in an economic condition to pay spousal support. The court cannot rule obligor to pay maintenance, in cases where the obligor is in insolvency for example⁴⁸. The amount of spousal support to be ordered by court also must be proportional to the financial power of the spousal support obligor. That means, the court must establish a balance between the needs of the receiving party and the financial status of the paying party⁴⁹. However, the Court of Cassation⁵⁰ says that the spousal support obligor must still be awarded a reasonable amount of payment, even if the financial power of the obligor is weak. The court

⁴⁵ Y.3HD 9.11.2017, 16123/15627 (Kazancı); Y.3HD 18.01.2016, 16747/174 (Kazancı); Y.2HD 19.03.2003 2500/3532 (Kazancı); Y.3HD 20.09.2017, 14390/12295 (Kazancı); YHGK 07.10.1998, 2-656/688 (Kazancı).

⁴⁶ TEKİNAY, p.265; OĞUZMAN/DURAL, p.146-147; RUHİ, p.44; DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, N.805; ÖZTAN, p.503; AKINTÜRK/ATEŞ KARAMAN, p.304; ARKAN SERİM; p.290-291, 300; YILDIRIM, p.63; ŞAHİN, p.87; UZUN, p.49 ff, 51 ff; YÜCEDAĞ, p.516; ERDEM, p.200; TOSUN, jurix, p.8; UZUN, p.45 ff. Cf. CEYLAN, p.112.

Unless the matrimonial property between the spouses is liquidated, it cannot be determined that the claimer has fallen into poverty: Mustafa Alper GÜMÜŞ, "Türk Hukukunda Yasal Mal Rejimi Olan Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi Çerçevesinde Boşanma Davası; İştirak Nafakası; "Maddi Tazminat ve/veya Yoksulluk Nafakası" ve/veya Manevi Tazminat Talepleri ile Mal Rejiminin Tasfiyesi Talebi Arasındaki İlişki", Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol:IX, Issue:3-4, Erzincan, 2005, p.388-401.

⁴⁷ DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, N.802; YILDIRIM, p.68-69; ERDEM, p.199-200; Y.2HD 19.02.1990, 10680/1999 (Kazancı).

⁴⁸ YİBK 12.12.1966, 5/11 (RG 12550); Y.2HD 05.04.2005, 3639/5458 (Kazancı); Y.2HD 15.02.1996, 858/1592 (ÖZÜĞÜR, p.447). For the same view, see: DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, N.803; KOCABAŞ, p.371; ARKAN SERİM, p.292-293; YILDIRIM, p.69; ERDEM, p.201. The Court of Cassation once ruled that spousal support can not be ruled out when the obligor is in military service: Y.2HD 05.03.2013, 19652/5769 (Kazancı). For a decision on the contrary; if the obligor has enough income and assets, the court may rule him to pay spousal support even if he is in the military service, see: Y.2HD 16.05.2011, 7773/8479 (Kazancı).

⁴⁹ FEYZİOĞLU, p.398; BOZOVALI, p.71; RUHİ, p.45; ÖZTAN, p.501; KÖSEOĞLU/KOCAAĞA, p.232; ARBEK, p.147-148; YILDIRIM, p.63; YÜCEDAĞ, p.514; ERDEM, p.201; UZUN, p.64 ff; DEMİR, p.60; YHGK 14.11.2012, 2-529/779 (Kazancı); Y.3HD 13.03.2014, 3096/4000 (Kazancı); Y.3HD 21.10.2002, 11749/12260 (Kazancı); Y.3HD 10.09.2012, 12553/18377 (Kazancı).

⁵⁰ HGK 10.11.2010, 2-614/597 (www.karara.com).

bases this decision on the idea that it will even be harder for the claiming party to take an action again in the future in the case that the financial situation of the obligor deteriorates. I think this decision is not right considering the fact that the upper limit of the spousal support is the financial power of the obligor. It is not right to force the obligor to pay maintenance even if she/he does not have any financial power to pay it.

When the judge is determining the obligor's ability to pay, the economic support that the obligor has to provide (such as to children or to a partner if she or he is subsequently married) should also be taken into account⁵¹.

The court shall fix an amount to be paid periodically by way of maintenance contribution or, may order a lump sum settlement instead of regular payments (TCC Art.176 (1)). In practice courts usually order periodically (monthly) payments. The party entitled to maintenance may request that the payments be adjusted in line with future inflation (TCC Art.176 (5))⁵². If the court orders for periodic payments, in the event of a substantial and enduring change in the circumstances of both parties or if equity necessitates, the periodic maintenance payments⁵³ may be reduced or increased upon the request of one of the parties (TCC Art 176 (4))⁵⁴. The change in circumstances or financial situation must be substantial and enduring⁵⁵.

Although article 176, section 4 of the Turkish Civil Code mentions reducing the amount of maintenance payment, it is not clear in the text of the article whether or not it is possible to cancel the spousal support completely. It should be accepted that it is possible for the judge to be able to completely cancel the spousal support if the financial situations of parties change or equity requires⁵⁶. In Swiss law, in the event of a substantial and enduring change in circumstances, the periodic maintenance payments may be reduced, cancelled or suspended for a certain time (SCC Art.129 / I).

⁵¹ DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, N.804; ERDEM, p.201.

⁵² Considering the inflation, the court may decide to increase maintenance payment at the rate of IPP, so that it may not be necessary to file a new case to increase the payout of the maintenance.

⁵³ In cases where the court ordered a lump sum settlement instead of regular payments, no action can be taken to increase or decrease the amount of spousal support.

⁵⁴ For example, if the spousal support obligor has a disease that reduces the working power, or if the spousal support creditor finds a job or inherits income or assets, it can reduce the amount of maintenance payment. The reduction in the working power of the maintenance creditor or retirement can be a reason for the increase in the amount of maintenance.

⁵⁵ According to the Court of Cassation, if there is no extraordinary change in circumstances, the court should decide to raise the proportion of spousal support payment only at the rate of PPI, in case the lawsuit is filed for the increase of the amount of maintenance: Y.3HD 27.01.2016, 16493/855 (Kazancı); Y.3HD 01.10.2015, 10787/14775 (Kazancı); Y.3.HD 01.09.2016, 16097/2634 (Kazancı).

According to the Court of Cassation, an extraordinary change in conditions is not sufficient in order to be able to change the amount of maintenance in cases where the spousal support is determined by a protocol in an uncontested divorce. In addition, the change must be unpredictable, because the protocol of the uncontested divorce is subject to the contract law, and the principle is *pacta sunt servanda* in the contract law. For this reason, the conditions for *clausula rebus sic stantibus* and adaptation of contract must exist (TCO Art.138). See Y.3HD 27.06.2016, 6064/10176 (Kazancı); Y.3HD 20.06.2016, 6159/9575 (Kazancı).

⁵⁶ ARKAN SERİM, p.296; YILDIRIM, p.73-74; ERDEM, p.205. Also see and cf. ÖZTAN, p.509.

For repealing the TCC Art.177/IV a case filed at the Constitutional Court because it was contrary to the Constitution on the grounds that TCC Art.177/IV does not allow the abolition of the spousal support by the court. However, the case was rejected by the Constitutional Court, on the grounds that the provision of TCC Art.177/IV should be interpreted together with the TCC Art.175 which regulates the conditions of the spousal support. For this decision, see: Constitutional Court, 25.06.2009, 56/94 (RG-repeating (mükerrer) 26.11.2009, N.27418).

F. THERE MUST NOT BE THE REASONS FOR REFUSAL, EXPIRATION OR CANCELLATION OF SPOUSAL SUPPORT

Pursuant to Art.176 (3) TCC, if the obligation to pay maintenance is decided to be paid in the form of periodic income⁵⁷, this obligation will expire upon the remarriage⁵⁸ of the receiving party or upon the death of either the receiving party or the paying party⁵⁹; the duty to pay maintenance is cancelled by the court order in case that the receiving party lives together with someone else as if they are married without being married⁶⁰, or in case that the poverty has come to an end⁶¹ or in case that the receiving party begins to live a dishonorable life⁶².

On the contrary, in Swiss Law, living together with someone else as if they are married or living a dishonorable life are not considered as reasons for cancellation of the spousal support⁶³. Pursuant to SCC Art.125 (3), *“exceptionally, a maintenance contribution may be denied or reduced if it would clearly be inequitable, particularly because the spouse otherwise entitled to receive such contribution: 1. has grossly neglected his or her duty to contribute to the maintenance of the family; 2. has willfully brought about his or her own indigence; 3. has committed a serious criminal offence against the other spouse or a person close to him or her”*⁶⁴.

⁵⁷ In case where the maintenance is decided by the court to be paid in lump sum, if the obligor dies, the obligation of payment proceeds to its inheritors. However, if the creditor dies before the receivables are collected, her/his heirs inherit the right to claim spousal support, but, according to the doctrine, in this case the repayment of it should be demandable according to the unjust enrichment rules. For this opinion, see: ARKAN SERİM, p.297.

⁵⁸ Under Swiss law, it is possible to make an agreement between ex-spouses on the subject that the maintenance will not end, even if the spousal support receiver subsequently remarried (SCC Art.130 / II). In Turkish law, the former TCC Art.145/III was explicitly permitted in the text of the article to be able to conclude a contract in the sense that the parties could demand spousal support even if the reasons for the abolition of it exist. Whereas in the text of the new TCC Art.176/III does not include a similar provision. However, the text of the new article does not intend to consciously prohibit this possibility. For this reason, it should be also possible in Turkish law to make an agreement between ex-spouses that the maintenance will not end, even if the spousal support receiver subsequently remarried. For the same opinion, according to ARBEK, there is no obstacle to the acceptance of this situation in terms of Turkish Law (p.150).

⁵⁹ Because of the remarriage of the receiving party or the death of either the receiving party or the paying party, the spousal support expires *ipso iure* without a court decision. In Turkish law, there is no provision regarding the requirement that in the event of the death of a spousal support obligee, her/his inheritors inherit the obligation to pay spousal support in proportion to their share of inheritance. In opinion that such a provision should be regulated in the Code: TEKİNAY, p.271; FEYZİOĞLU, p.402; BOZOVALI, p.76; ERDEM, p.207. In cases where spousal support obligor dies, it is not fair and reasonable that the obligor's heirs do not inherit the obligation to pay maintenance when the court ruled maintenance to pay in the form of periodic income; but, on the contrary, the obligor's heirs inherit the obligation when the court ruled payment in lump sum.

⁶⁰ In the background of this provision there is an idea that the situation of living together with someone else as if they are married without being married constitutes abuse of right (TCC Art.2/II).

In Turkish doctrine it is defended that it should be possible for the parties to agree on whether the spousal support will continue to be paid in the case of their living together with someone else as if they are married without being married: See ARBEK, p.150.

⁶¹ However, according to the Court of Cassation, if the financial status of the spousal support receiver is subsequently deteriorated after the court has decided to abolish the maintenance obligation because of the fact that the poverty has ended, the receiver is not allowed to claim the spousal support again (Y.3.HD 22.11.2010, 17488/18838).

⁶² For instance, woman trafficking, committing infamous crimes, etc. (KILIÇOĞLU, p.39; ÖZTAN, p.508).

⁶³ The Swiss Federal Court ruled that demanding spousal support by an ex-spouse living together with someone else as if they are married rather than marrying him/her causes abuse of right which is not protected by law (BGE 109 II 188).

⁶⁴ For details, see: Ingeborg SCHWENZER/ Andrea BÜCHLER, Fam Kommentar, Scheidung Band I: ZGB, Edit: Ingeborg Schwenger, Roland Fankhauser, 3. Ed., Stämpfli Verlag, 2017, Art.125, N.109 ff; Urs GLOOR/Annette SPYCHER, in Basler Kommentar, Zivil Gesetzbuch I, Art.1-456 ZGB, 4.Ed., Edit: Heinrich Honsell/Nedim Peter Vogt/Thomas Geiser, Basel, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2010., Art.125, N.37 ff; Dieter FREIBURGHANUS,

In terms of Turkish Law, according to the Court of Cassation decisions, the spousal support claimer is not entitled to alimony if she/he falls into poverty with her/his own fault. The spouse who chooses not to work by his/her own will or leaves his / her own work despite the fact that he / she has the power and ability to work cannot demand spousal support⁶⁵.

THE CRITERIA FOR SPOUSAL SUPPORT

Pursuant to Art.125/II of SCC, *“In deciding whether such a contribution is to be made and, if so, in what amount and for how long, the following factors in particular⁶⁶ must be considered: 1. the division of duties during the marriage; 2. the duration of the marriage; 3. the standard of living during the marriage; 4. the age and health of the spouses; 5. the income and assets of the spouses; 6. the extent and duration of child care still required of the spouses; 7. the vocational training and career prospects of the spouses and the likely cost of reintegration into working life; 8. expectancy of federal old age and survivor’s insurance benefits and of occupational or other private or state pensions, including the expected proceeds of any division of withdrawal benefits”⁶⁷*. Unlike Art.125/II of SCC, the Turkish Civil Code does not include such detailed criteria for being in poverty. Instead the judge has been given a wide margin of judicial discretion by the Turkish Civil Code. Nevertheless, in time, similar criteria have been shaped and accepted by the jurisdiction of Turkish Court of Cassation⁶⁸. In Swiss Law, these criteria are important and to be considered while determining the following three elements of spousal support: 1- In deciding whether such a contribution is to be made 2- If such a contribution is to be made, in which amount and 3- If such a contribution is to be made, for how long. These criteria have to be considered all together and not separately.

In Turkish Law, it is expected nowadays that some amendments will be made to the spousal support provisions of the Turkish Civil Code. One of these amendments aim at bringing a time limit to the duration of the spousal support payments.

Personen- und Familienrecht - Partnerschaftsgesetz Art. 1-456 ZGB – PartG, CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Edit: Peter Breitschmid, Alexandra Jungo, 3.Ed., Schulthess 2016, Art.125, N.47 ff.

In opinion that likewise in Swiss law, the faultiness principle in spousal support should be abandoned and a similar provision like SCC Art.175/III should apply also in Turkish law: YÜCEDAĞ, p.518.

⁶⁵ Y.2HD 30.03.2017, 25006/3605 (Kazancı); Y.2HD 10.11.2014, 23048/22220 (Kazancı); Y.2HD 08.05.2013, 330/12951 (Kazancı); Y.2HD 21.01.2008, 3784/348 (GENÇCAN, p.1059).

⁶⁶ These are not numerus clausus; they are especially mentioned herein.

⁶⁷ For details, see: SCHWENZER/BÜCHLER, FamK, Art.125, N.57 ff; GLOOR/SPYCHER, Art.125, N.23 ff; TUOR/SCHNYDER/JUNGO, §24, N.52 ff; FREIBURGHAUS, Art.125, N.3 ff, 33 ff; SCHWANDER, OFK, Art.125, N.7 ff.

⁶⁸ For the same opinion, see: KOCABAŞ, p.375. In the same manner, for example: YHGK 07.10.1998, 2-656/688 (Kazancı); YHGK 16.05.2007, 2-275/275 (Kazancı); YHGK 11.03.2009, 2-73/118 (Kazancı); YHGK 25.11.2009, 2-500/557 (Kazancı); Y.2HD 08.09.2005, 27302/15092 (Kazancı); Y.2HD 27.10.2015, 16400/19951 (Kazancı); Y.3HD 18.01.2016, 16747/174 (Kazancı).

ABBREVIATIONS

- Art. : Article
 BGE : Decisions of the Swiss Federal Supreme Court (Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichtes)
 BGer : Decisions of the Swiss Federal Supreme Court (Bundesgericht)
 cf. : Confer, compare
 Ed. : Edition
 Edit : Editor
 ff. : Following pages or paragraphs
 GCC : German Civil Code
 HD/YHD: The Civil Chamber of the Turkish Court of Cassation (Yargıtay Hukuk Dairesi)
 Kazancı: Kazancı Databank for Decisions of Court of Cassation (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)
 N. : Paragraph number
 p. : Page
 PPI : Producer Price Index
 RG : Turkish official gazette (Resmi Gazete)
 SCC : Swiss Civil Code
 TCC : Turkish Civil Code
 TCO : Turkish Code of Obligations
 Vol. : Volume
 Y : Turkish Court of Cassation (Yargıtay)
 YHGK : The General Assembly of Civil Chambers at the Turkish Court of Cassation (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu)
 YİBK : The Principle Decision of General Assembly of Joint Chambers at the Turkish Court of Cassation (Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı)
 § : Paragraph (article) number

REFERENCES

- Akıntürk, Turgut / Ateş Karaman, Derya: Türk Medeni Hukuku, Vol: Iı, Aile Hukuku, Beta, 20. Ed., İstanbul, 2017.
 Arkan Serim, Azra: “Yoksulluk Nafakası”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Vol: 65, Issue: 1, P. 285 – 302.
 Arbek, Ömer: “Boşanmanın Mali Sonuçları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol:54, Issue: 1, 2005, P.115-161.
 Bozovalı, Halil: Mevzuattaki Son Değişikliklerle Öğreti Ve Uygulamada Türk Medeni Hukukunda Bakım Nafakaları, İstanbul, Kazancı, 1990.
 Büchler, Andrea / Clausen, Sandro: Andrea Büchler/Sandro Clausen, “Die Eigenversorgungskapazität Im Recht Des Nachehelichen Unterhalts: Theorie Und Rechtsprechung”, Die Praxis Des Familienrechts, Edit: Ingeborg Schwenzler, Andrea Büchler, Michelle Cottier, Fampra.Ch S. 1, Stämpfli Verlag 2015, P.1-40.
 Ceylan, Ebru: Türk Ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2006.
 Demir, Mecit: Türk Medeni Hukuk Öğreti Ve Uygulamasında Yoksulluk Nafakası, Ankara, Seçkin, 2018.
 Dural, Mustafa / Öğüz, Tufan / Gümüş, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku, Vol: Iıı, Aile Hukuku, 13. Ed., İstanbul, Filiz, 2018.
 Erdem, Mehmet: Aile Hukuku, Ankara Seçkin, 2018.
 Feyzioglu, Feyzi N.: Aile Hukuku, 3.Ed., İstanbul, Filiz, 1986.

- Freiburghaus, Dieter: Personen- Und Familienrecht - Partnerschaftsgesetz Art. 1-456 Zgb – Partg, Chk - Handkommentar Zum Schweizer Privatrecht, Edit: Peter Breitschmid, Alexandra Jungo, 3.Ed., Schulthess 2016.
- Gençcan, Ö. Uğur: Boşanma Tazminat Ve Nafaka Hukuku, Ankara, Yetkin, 2008.
- Gümüş, Mustafa Alper: “Türk Hukukunda Yasal Mal Rejimi Olan Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi Çerçevesinde Boşanma Davası; İştirak Nafakası; “Maddi Tazminat Ve/Veya Yoksulluk Nafakası” Ve/Veya Manevi Tazminat Talepleri İle Mal Rejiminin Tasfiyesi Talebi Arasındaki İlişki”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol: Ix, Issue:3-4, Erzincan, 2005, P.382-402.
- Gloor, Urs/Spycher, Annette: İn Basler Kommentar, Zivil Gesetzbuch I, Art.1-456 Zgb, 4.Ed., Edit: Heinrich Honsell/Nedim Peter Vogt/Thomas Geiser, Basel, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2010.
- Hausheer, Heinz: “Yeni İsviçre Boşanma Hukukunun Önemli Yenilikleri”, Çev. Ali Çivi/Denise Unkan, İsviçre Borçlar Kanunu Ve Medeni Kanunu’nun Alınışının 80.Yılı (80 Jahre Schweizerisches Zgb Und Or İn Der Türkei), İstanbul 2007.
- Kılıçoğlu, Ahmet M. : Aile Hukuku, 3. Ed., Turhan Kitabevi, Ankara, 2017.
- Kocabaş, Gediz: “Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi Ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuki Araştırmalar Dergisi, Vol: 19, Issue: 1, 2013, P. 357-391.
- Köprülü, Bülent / Kaneti, Selim: Aile Hukuku, 2.Ed., İstanbul, Filiz, 1989.
- Köseoğlu, Bilal / Kocaağa, Köksal: Aile Hukuku Ve Uygulaması, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2009.
- Oğuz, Cemal: “Medeni Kanun Madde 174/I İle 175 Arasındaki Farklar”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol: 4, Issue: 1-2 (June-December 2000), Published: 2003, P.23-37.
- Oğuzman, M. Kemal/Dural: Mustafa Aile Hukuku, 3. Ed., İstanbul, Filiz, 2001.
- Oktay-Özdemir, Saibe: Türk Hukukunda Boşanma Sisteminde Revizyon İhtiyacı, Public And Private International Law Bulletin, Vol: 35, Issue: 1, 2015, P.29-46.
- Öztan, Bilge: Aile Hukuku, 5.Ed., Ankara, Turhan, 2004.
- Özüğür, A. İhsan: Nafaka Hukuku, 4.Ed., İstanbul, Legal,2007.
- Ruhi, Ahmet C.: Yargıtay İçtihatlarıyla Nafaka Hukuku, 3.Ed, Ankara, Seçkin, 2010.
- Schwander, Ivo: Zgb Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Ofk - Orell Füssli Kommentar (Navigator.Ch), Edit: Jolanta Kren Kostkiewicz, Stephan Wolf, Marc Amstutz, Roland Fankhauser, 3.Ed., Orell Füssli Verlag, 2016.
- Schwenzer, Ingeborg/Büchler, Andrea: Fam Kommentar, Scheidung Band I: Zgb, Edit: Ingeborg Schwenzer, Roland Fankhauser, 3. Ed., Stämpfli Verlag, 2017.
- Şahin, Mustafa: “Türk – İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol.21/3, 2017, S.75-107.
- Tekinay, S. Sulhi: Türk Aile Hukuku, 7.Ed., İstanbul, Filiz, 1990.
- Tosun, Yalçın: “Türk Ve İsviçre Hukukunda Yoksulluk Nafakasının Ve Doğurduğu Hukuki Sorunların İncelenmesi”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol:10, Issue:129-130, Ankara, Seçkin, 2015, P.53-57 (<https://Jurix.Com.Tr/Article/4601>, P.1-17) [“Jurix”].
- Tuor, Peter/Schnyder, Bernhard/Jungo, Alexandra: Das Schweizerische Zivilgesetzbuch, (Edit: Peter Tuor, Bernhard Schnyder, Jörg Schmid, Alexandra Jungo), 14. Ed., Zürich Schulthess, 2015.
- Uzun, Mine: Türk Medeni Kanunu Ve Yargıtay Kararları Kapsamında Yoksulluk Nafakası, İstanbul, Yetkin, 2013.

Yıldırım, Abdülkerim: “Yoksulluk Nafakası Ve Yoksulluk Nafakasında Süre Sorunu”, Legal Hukuk Dergisi, Vol:14, Issue. 157, 2016, P. 59-88.

Yücedağ, Nafiye: Kadının Talep Ettiği Yoksulluk Nafakası (Women’s Alimony)”, 6.Uluslararası Suç Ve Ceza Film Festivali, Editor: Prof. Dr. Adem Sözüer “Yoksulluk”, Tebliğler, İstanbul, Oniki Levha, P.509-529.

www.karara.com

www.kazanci.com.tr

İLKOKUL BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KARAR VERME STİLLERİNİN İNCELENMESİ**Doç. Dr. Zeliha Nurdan Baysal***Marmara Üniversitesi - znbaysal@marmara.edu.tr***Elif Burcu Yaşar***Pendik Öğretmenevleri İlkokulu - burcuyazici30@hotmail.com***Simge Çalım***Sekiliyazi İlkokulu - simgecalim@hotmail.com***Özet**

Bu çalışmanın amacı, ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin karar verme stillerini incelemektir. Araştırma temel yorumlamacı nitel araştırma yöntemi ile düzenlenmiştir. Araştırma için 2015-2016 eğitim öğretim yılında veriler toplanmıştır. Verilerin toplanmasında amaçlı örnekleme çeşitlerinden tipik durum örnekleme kullanılarak belirlenen 26 ilkokul birinci sınıf öğrencisinden yapılandırılmış görüşme/standartlaştırılmış görüşme yoluyla veriler elde edilmiştir. Öğrencilerin birinci sınıf olmasından dolayı Araştırmacı verilerin toplanmasında öğrencilerle tek tek görüşerek daha önceden geliştirilmiş veri toplama formuna verilen cevapları kaydetmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Bu araştırma kapsamında ilkokul birinci sınıf öğrencilerinden alınan cevaplar sonucunda elde edilen bazı bulgulara göre, öğrencilerin karar vermede zorlanmadıkları, bağımsız karar verdikleri, yarısının kararlı iken diğer yarısının kararsızlık sergilediği, karar vermede duygularını dikkate aldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Karar Verme Stilleri. İlkokul, Birinci Sınıf.

Abstact**AN INVESTIGATION OF THE DECISION-MAKING STYLES OF PRIMARY'S STUDENTS**

The purpose of this study is to examine the decision-making styles of primary's students. The research was organized with the basic interpretive qualitative research method. For this study, the data were collected during the 2015-2016 academic year. Also, the data were composed through structured interviews/ standardized interviews identified using sampling of typical cases of purposeful sampling varieties. These interviews were realized with the 26 primary's students. As the students were in the first grade, the researcher interviewed them individually to collect the data and their answers were registered with the previously developed data collection form. The obtained data were analyzed using descriptive analysis technique. According to some findings obtained from primary's students, students were not forced to make decisions, they decided independently, the half of them was decisive and also inflexible while the other half was indecisive and they took their feelings into consideration during the time of making-decision.

Keywords: Decision Making Styles, Elementary School, First Class.

GİRİŞ

Günümüzde bilgi edinmek ve becerileri geliştirmek eğitimin esas amaçları haline gelmiştir. Balay (2004)'a göre kazanılan beceriler birey ve toplumun her alandaki ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Bu beceriler hem birey ve toplumu uyumlu hale getirmeli hem bireyin kendisi ve toplum ve evrenle barışık yaşaması için gerekli sosyo-kültürel ve psikolojik yeterlilikleri kazandırmalıdır. Quisse (2007) beceriyi, bireyin bilinçli, aktif ve istekli olarak yürüttüğü, bütün zihinsel ve fiziksel kaynaklarını harekete geçirdiği bir süreç (akt. Güneş 2012) olarak ifade etmiştir. Zihnin gerçekleştirdiği en belirgin düşünsel faaliyetler problemi tanımlama, çözme, problemleri çözmek için seçenekler üretme, karar verme gibi etkinliklerdir.

Karar verme, tercihler yapma sanatıdır (Bağırkan, 1983). Karar verme, seçenekleri tanımlamak ve belirli kriterleri uygulayarak aralarından birini seçmektir (Baysal, 2009). Bir başka tanımla, karar verme elde olanlar ve sunulanlar arasından objektif ve alternatif yollar deneyerek zekice seçimler yapmaktır ((Michaelis ve Garcia, 1996'dan akt. Gömleksiz ve Kan, 2007). Karar verme; bilgiyi üretmeyi, tahminlerde bulunmayı, değerleri analiz etmeyi ve sınıflamayı, bilgi ve değerleri sentezlemeyi, ve sonucu doğrulamayı gerektirmektedir (Banks, 1971). Görüldüğü gibi karar verme söz konusu olduğunda olası seçenekleri görebilmek ve sonuçlarını düşünerek en elverişli olana yönelmek gerekmektedir. Bu süreçte seçeneklerin değerlendirilmesinde duygu ve değerlerin etkili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Karar alma süreci farklı yazarlar tarafından çeşitli şekillerde sistematize edilmiştir. Genel kabul gören süreç ise şöyle belirtilebilir (Emhan, 2007): (i) sorunun (amacın) tanımlanması, (ii) Çeşitli alternatiflerin geliştirilmesi, (iii) en uygun alternatifin seçilmesi ve (iv) kararın uygulamaya konulması ve sonuçlarının izlenmesi.

Bireyin seçenekleri görebilmesi ve en elverişli seçeneğe gidebilmesi yani uygun ve etkili karar verme becerisi kazanmasına yardımcı olunması gerekmektedir (Ersever, 1996'dan akt. Avşaroğlu ve Üre, 2007). Alan yazın incelendiğinde karar verme problemiyle karşılaşan bireylerin birbirlerinden farklı stiller veya stratejiler kullandıkları ve bunların açıklanmasında da farklı kuramsal görüşler kullandıkları görülmektedir.

Strateji kavramı karar verme durumunda bireyin uygulayacağı davranışları seçmesi, stil kavramı ise karar verme durumunda bireyin soruna genel yaklaşımı olarak açıklanmaktadır. Bununla beraber yapılan çalışmalarda stil ve strateji kavramları genellikle aynı anlamda ele alınmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Karar verme stilleri bireylere göre değişebilmektedir. Bu stiller bilişsel ve davranışsal olarak gözlenebilmektedir (Nunnally, 1978'den akt. Pekdoğan, 2015a). Karar verme stili; karar verme durumunda bireyin yaklaşımı, tepkisi ve eylemleri olarak düşünülebilir (Philips, Pazienza ve Ferrin, 1984'den akt. Pekdoğan, 2015a).

Karar verme stillerindeki araştırmalar, insanların karar almalarında çok farklı yöntemler kullandıklarını göstermiştir. Bireylerin kişilikleri, kişisel becerileriyle birleştikçe farklı yönlerden karar vermelerine yol açmaktadır. Bu da, karar verme stillerini kullanmak demektir (Tümer, 1999'den akt. Kaşık, 2009). Karar verme durumunda kullanılan tarzlar daha önceden planlanarak kullanıldığı gibi, karar verme durumuyla karşılaşıldığında da belirlenebilmektedir. Bireyin karar verme tarzı, karar verme sürecini ve sonuçlarını etkileyen önemli bir faktördür (Gati ve Asher, 2001'den akt. Yayla ve Bacanlı, 2011). Alanyazın incelendiğinde farklı yıllarda değişik araştırmacıların değişen sayılarda ve isimlerle karar verme stilleri tanımladıkları görülmektedir.

Driver ve Mock (1975'den akt. Taşdelen, 2001), karar verme sürecinde; kesin (decisive), esnek (flexible), hiyerarşik (hierarchical) ve birleştirici (integrative) olmak üzere dört temel karar verme stili tanımlamışlardır: İlk stilde kişi alışkanlık olarak sağlam bir görüş yaratmak için bilginin en azını kullanır. Bu stil; hız, uyarlanabilirlik ve sezgi ile ilişkilidir. İkinci stilde en az bilgi kullanılır fakat bu bilgi farklı zamanlarda farklı anlamlara sahiptir. Üçüncü stilde zıt olarak en iyi sonuca varmak için bilginin dikkatli bir analizi yapılır. Dördüncü stilde de benzer olarak bilginin toplamı kullanılır fakat mümkün olduğunca fazla çözüm üretilmeye çalışılır, yüksek derecede deneyseldir (Wright, 1985'den akt. Taşdelen, 2001).

Janis & Mann (1977'den akt. Bacanlı ve Sürücü, 2006) de geliştirdikleri çatışma teorisinde umursamazlık, sorumluluktan kaçma, panik ve ihtiyatlı-seçicilik olmak üzere dört karar verme stili belirlemiştir. Bu dört karar verme stillerine Mann, Harmoni & Power (1989'dan akt.

Bacanlı ve Sürücü, 2006) geliştirdikleri Ergenlerde Karar Verme Ölçeği (EKVÖ)'nde Karar Vermede Özsayıgı adını verdikleri bir boyut daha ilave etmişlerdir.

Scott ve Bruce (1995) da yine akılcı (rasyonel), sezgisel, bağımlı ve kaçınan olarak dört karar verme stili belirtmişlerdir. Birinci stil, bireyin karar verilecek durumla ilgili araştırma ve inceleme yapması, duruma en uygun alternatifi seçmesidir. İkinci stil, karar verme durumunda bireylerin içsel olarak duyguları ve sezgileri ile karar vermesidir. Üçüncü stil, karar verme durumunda bireyin başkalarının yönlendirmelerine göre karar vermesidir. Dördüncü stil ise karar verme durumunda bireyin karar vermemek için karardan uzaklaşmasıdır. Bu dört stili ölçmek üzere geliştirilen Genel Karar Verme Stili (General Decision Making Style) Ölçeği'nin değerlendirme çalışmaları sırasında spontan (spontaneous) karar verme stili olarak isimlendirilen beşinci bir stil ortaya çıkmıştır. Bu stilde, düşünmeden alternatifleri değerlendirmeden hızlıca işleyen bir yaklaşımdır (Scott ve Bruce, 1995'den akt. Pekdoğan, 2015a).

Türkiye'de konu ile ilgili çalışmalarıyla bilinen Kuzgun (1992'den akt. Nas, 2010) karar verme davranışlarını belirlerken iki boyut belirtmiştir: Seçenekleri incelerken sistematik ve ayrıntılı inceleme yapma veya ani karar verme. Karar verirken isteklere öncelik verme veya başkalarının önerilerine öncelik verme. Karar verdikten sonra kararı değiştirmeme veya kararı sık sık değiştirme. Kuzgun (2005'den akt. Pekdoğan, 2015a) bu boyutlara göre karar stratejilerini; içtepisel, mantıklı, bağımsız, bağımlı ve aceleci olarak isimlendirmiştir. Birinci stratejide, seçenekler üzerinde yeterince düşünmeden, içinden geldiği gibi karar verme, ikincide karar verirken seçenekleri dikkatlice inceleme ve her birinin olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirme söz konusudur. Üçüncüde kendi başına karar verebilme, dördüncüde verdiği kararı hemen değiştirmek isteme, hiçbir karardan hoşnut olmama, beşincide karar verirken başkalarının önerilerine önem verme, başkalarının doğruyu bileceğine inanma, altıncı stratejide ise karar verirken üzerinde yeterince düşünmeme ve hemen karar verme vardır.

Deniz (2004'den akt. Kaşık, 2009)'e göre bireyler karar verme sürecinde; dikkatli, kaçınan, erteleyici ve panik karar verme stillerini kullanır. Birinci stili uygulayan bireyler, karar vermeden önce özenle ilgili bilgiyi arar ve alternatifleri dikkatlice değerlendirdikten sonra seçim yapar. İkinci stili uygulayan bireyler; karar vermektен kaçınır, kararları başkalarına bırakma eğilimindedir. Sorumluluğu bir başkasına devrederek karar vermektен kurtulmaya çalışır. Üçüncü stili uygulayan bireyler; geçerli bir neden olmaksızın kararı sürekli erteleme, geciktirme ve sürüncemede bırakmaya çalışır. Dördüncü stili uygulayan bireyler, bir karar durumuyla karşı karşıya kaldıklarında kendilerini zaman baskısı altında hisseder ve düşüncesiz davranışlar sergileyip acele çözümlere ulaşma eğilimi gösterirler.

Payne, Bettman ve Johnson (1993'den akt. Taşdelen, 2001)'a göre hangi karar stratejisinin kullanılacağı; karar probleminin özelliği, bireyin özelliği ve sosyal koşullardan etkilendiği düşünülebilir. Ayrıca sosyal faktörler karar verme davranışını etkileyebilir. Bireyler aile üyelerine, arkadaşlarına, yakın çevrelerine karşı kendilerini sorumlu hissederler. Bu sorumluluk duygusu nasıl karar verileceğini etkiler. Schvaneveldt ve Adams (1983'den akt. Bacanlı ve Sürücü, 2006) yaptıkları çalışmada ergenlerin karar verme ile başa çıkmada kullandıkları stillerin yaşa, zaman baskısına, olaylara, sosyo-ekonomik düzeye ve cinsiyete göre farklılaştığını bulmuştur. Ayrıca ergenlerin karar verirken anne-babalarından, yakınlarından, akranlarından etkilendiklerini ve en güçlü kararı vermek istediklerini fakat sorumluluktan kaçtıklarını saptamışlardır.

Bireyler yaşamlarının ilk yıllarından itibaren çeşitli problemlerle karşılaşır ve bunları çözmeye çalışırlar. Çözdükleri problemlerden biri de karar vermektir (Jonassen, 2000'den akt. Ezmeci ve Akman, 2016). Çocuklar kararlar verirken küçük yaşlardan başlayarak günlük yaşamları ve sosyal

durumları ve kendileri ile ilgili avantajlı ve dezavantajlı durumların karşılaştırmasını yaparlar (Poole, 1998'den akt. Ezmeci ve Akman, 2016). 3-6 yaş arası çocuklar kendi davranışları hakkında düşünerek karar vermede çok yeteneklidirler ve yaşantılarında meydana gelen olayları gözlemlemeye çok isteklidirler.

Çocuklar kendi istekleri doğrultusunda kavrama, geçmiş ve gelecekteki zihinsel imgelerini geliştirme, bilgi ve deneyimlerini kullanarak kendi ve diğerlerinin davranışlarını açıklama yeteneğine sahiptirler. Çocuklarda düşünme becerilerinin gelişmesi, sorumluluk alma becerilerinin temelini oluşturan karar vermeyi öğrenmelerini, kendi davranışlarını düzenlemelerini ve karmaşık durumlarla başa çıkmalarını sağlamaktadır (Epstein, 2003'den akt. Pekdoğan, 2015b). Çocuklar, eğitimi başkalarından hazır bir şekilde alacaklarını hissettikleri zaman başkalarının yardımı olmadan karar verme yeteneklerini ve dolayısıyla sorumluluk duygularını kaybederler (Kitsen ve Merry, 1997'den akt. Pekdoğan, 2015b). Bu nedenle küçük yaşlardan itibaren karar verme becerilerinin gelişmesi önemli bir konudur. Eğitim alanında araştırmaların da sayıca artması bir gerekliliktir.

Karar verme özellikle yönetim bilimi, endüstri psikolojisi ve psikolojik danışma gibi bazı alanların yoğun bir şekilde araştırdığı konulardan biri olmuştur (Güçray, 2001). Son yıllarda çocuk ve gençlerin karar alma yetkinlikleri, basılı yayınlar ve medya araçlarında ilgi odağı haline gelmiş ve ebeveynler, eğitimciler ve araştırmacılar, riskli durumlarda karar verme, en doğru kararı verme ve karar verme stilleri konularında çocuklarda yaşla ilgili değişikliklerle ilgilenmeye başlamışlardır (Jacobs & Klaczynski, 2005'den akt. Pekdoğan ve Ulutaş, 2016). Ancak karar verme ve problem çözmenin öneminin farkında olunmasına rağmen, özellikle ergenler tarafından kullanılan karar verme süreçleri geniş çapta araştırılmamıştır (Güçray, 2001). Ergenlerin yanı sıra çocukluk dönemi karar verme becerileri ile ilgili çalışmaların eksikliği hem Türkiye'de hem de dünya genelinde dikkat çekmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle bu araştırmada ilkökul öğrencilerinin karar verme stilleri ile ilgili çalışmak amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma; temel yorumlamacı nitel araştırma desenine göre kurgulanmıştır. Bu desende araştırmacılar; insanların yaşamlarını nasıl yorumladıkları, dünyalarını nasıl inşa ettikleri ve deneyimlerine ne anlam kattıkları ile ilgilenirler. Bu desen tüm disiplinlerde ve uygulamalı alanlarda yapılabilir. Eğitim alanında da yaygın kullanılan bir türdür (Merriam, 2013). Temel yorumlamacı nitel araştırma sürecinde amaç katılımcıların deneyimlerini, sürece ilişkin algılarını, dünya ile etkileşirken yaşadıkları deneyime ilişkin yarattıkları kendi anlamlarını almaya çalışmaktır. Araştırma sürecinde araştırmacının amacı katılımcıların bir olguyu, bir süreci, bir bakış açısını, bir dünya görüşünü içeren algısını derinlemesine anlama amacını taşımaktadır (Altheide ve Johnson, 2011). Bu araştırmada da ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin karar verme stillerine yönelik deneyimleri derinlemesine anlaşılmasına ve yorumlanmaya çalışılmış, verdikleri örneklerle kendi yarattıkları anlamları betimlemek ve görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kritik durum örnekleme kullanılmıştır. Kritik bir durum veya durumların varlığına işaret eden en önemli göstergeler "bu, burada oluyorsa, başka benzer durumlarda kesinlikle olur" veya tam tersine bu burada olmuyorsa, başka benzer durumlarda kesinlikle olmaz" şeklinde bir ifadedir. Ya da başka bir göstergesi "bu grup belirli bir problemle karşılaşıyorsa, diğer bütün gruplar kesinlikle bu problemle karşı karşıya kalır" şeklinde bir yargının varlığı veya yokluğudur (Patton, 1987'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 138). Bu örnekleme uygun olarak araştırmada üç farklı ilkökulun birinci sınıf öğrencilerinden okul öncesi alan ve almayan, alt ve yüksek gelir durumuna

sahip, anne ve babası yüksek ve düşük eğitim almış toplam 26 öğrenci çalışmaya katılmıştır. Patton (1987)'a göre, bir veya birkaç kritik durumun çalışılması, benzer bütün durumlara ilişkin belirli genellemelerin yapılmasına olanak vermez. Buna rağmen araştırma sonucunda elde edilen veriye dayalı sonuçların zenginliği ve inandırıcılığı sınırlı ölçüde genellemeler yapılmasını olanaklı kılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 139). Katılımcıların tipik durumunu karakterize eden ilk özellik okul öncesi eğitim alan ve almayan (f=13) eşit sayıda öğrencinin olmasıdır. Katılımcılar belirlenirken özellikle kız ve erkeklerin ve anne baba eğitim durumları üniversite ve altının da eşit sayıda olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmanın katılımcılarının ayrıntılı olarak özellikleri şunlardır: Katılımcıların 14'ü kız, 12'si erkek, 4'ü 5,5 yaş, 22'si 6 yaşdır. Çoğunluğu (n=15) iki kardeşe sahiptir. Anne (n=14) ve baba (n=13) eğitim durumu çoğunlukla üniversite mezunudur. Aile ekonomik durumu ise çoğunlukla (n=16) üst düzeydedir.

Verilerin Toplanması

İlkokul birinci sınıf öğrencileri ile standartlaştırılmış açık uçlu görüşme yapılmıştır. Bu yaklaşım "dikkatlice yazılmış ve belirli bir sıraya konmuş bir dizi sorudan oluşur ve her görüşülen bireye bu sorular aynı tarzda ve sırada sorulur" (Patton, 1987, s. 112'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 151). Bu veri toplama yönteminde bazı insanlardan daha yoğun ve çok, bazılarında ise daha az sistematik ve yüzeysel bilgi edinilmesine yol açabilecek olan "araştırmacı yanlılığı ve öznelliğini azaltır. Ayrıca bu yolla bir araştırmanın başkaları tarafından tekrar edilmesi olasılığı önemli ölçüde artar (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 151). Bu çalışmada ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin karar verme becerileri standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formatına uygun bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Bu format Pekdoğan (2015b) tarafından "Karar Verme Becerileri Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Karar Verme Becerileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi" başlıklı doktora tez çalışmasında geliştirdiği kullanım izni alınmış "Karar Verme Becerileri Değerlendirme Aracı-Çocuk Formu" ölçme aracından yararlanılarak düzenlenmiştir. Bu araçta beş karar durumu ve bu durumlarla ilgili evet/hayır soruları ve nedenleri yer almaktadır. Araştırmacılar her bir öğrenci ile bire bir görüşmüş ve forma cevapları kendileri not almıştır. Her bir öğrenci ile görüşme ortalama 15 dk. sürmüştür.

Araştırmanın soruları şunlardır: (i) "Ailenle dışarı çıkacaksınız ve gitmek için birçok yer var. Alışveriş merkezi, oyun parkı ve yazlık. Bunların içerisinde birisini seçmek durumundasın. Hangisini seçeceğine karar vermen zor olur mu? Neden?", (ii) "En sevdiğin arkadaşına doğum günü için hediye almak istiyorsun. Annen-baban arkadaşına aldığın hediyeyi beğenmezse, bu hediyenin arkadaşın için çok uygun olduğunu annene-babana kabul ettirmeye çalışır mısın? Neden?", (iii) "Oyuncaklarından bazılarını arkadaşına ödünç vermek gerekiyor. Arkadaşına vereceğin oyuncakını seçerken kararını sık sık değiştirir misin? Neden?", (iv) "Arkadaşların seni evlerine oyun oynamaya çağırıyor. Evine gitmek istediğin arkadaşınla ilgili seçimini beğenmez acaba başka bir arkadaşına gitseydim diye düşünür müsün? Neden?" ve (v) "Kıyafetlerinden bazıları eskimiş. Bunları artık dolabından çıkarman gerekiyor. Dolabından çıkarmaya karar verdiğin kıyafetleri sen çok beğendiğin halde arkadaşların beğenmezse verdiğin karar için pişman olur musun? Neden?". Eldeki çalışmada öğrencilerin bu sorulara verdikleri evet/hayır cevaplarının nedenleri analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin oluşturulan temalar altında açıklanması, yorumlanması, neden-sonuç ilişkilerinin irdelenmesi ve sonuca ulaşılmasını sağlayan bir yaklaşımdır. Ayrıca bu analiz tekniği verilerin araştırma soruları dikkate alınarak sunulmasına olanak verir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Öğrencilerle görüşülerek doldurulan formlar numaralandırılmış, her bir soruya verilen cevaplar

araştırmacılar tarafından ayrı ayrı okunmuştur. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar ortak olan betimlemelere göre ayrılmıştır. Formlardan elde edilen betimlemeler kodlanarak kategoriler belirlenmiştir. Kodlama ve kategorileştirmede araştırmacılar önce ayrı ayrı kategorileri belirlemiş ve tutarlılığı sağlamıştır. Sonra bir araya gelmiş kategorilere isim vermede anlaşmazlıkları gidererek eşleşmeleri sağlamış ve ortak bir karara varmıştır.

Bu işlemler sonucunda karar verme stillerine de uygun bir şekilde dört ana kategori belirlenmiş ve bulgular bu kategoriler altında verilmiştir. Bu ana kategoriler, birinci sınıf öğrencilerinin; karar vermede zorlanması, bağımsız karar vermeleri, kararlı olma durumu ve karar vermede duyguları şeklindedir. Araştırmacılar arasında “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan konular belirlenmiştir. Miles ve Huberman (1994) tarafından ortaya konan Görüş Birliği / (Görüş Ayrılığı + Görüş Birliği) x 100 formülü ile kodlayıcı güvenilirliği % 89 olarak bulunmuş ve belirlenen kategorilerin tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, verilerin analizinden elde edilen bulgular, araştırmacının alt amaçlarında yer alan soruların sırası dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Katılımcıların Karar Vermede Zorlanması ile İlgili Bulgular

Araştırmanın birinci sorusu olan “Ailenle dışarı çıkacaksınız ve gitmek için birçok yer var. Alışveriş merkezi, oyun parkı ve yazlık. Bunların içerisinde birisini seçmek durumundasın. Hangisini seçeceğine karar vermen zor olur mu? Neden?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1. *Ailenle dışarı çıkacaksınız ve gitmek için birçok yer var. Alışveriş merkezi, oyun parkı ve ormanlık alan. Bunların içerisinde birisini seçmek durumundasın. Hangisini seçeceğine karar vermen zor olur mu? Neden? sorusuna alınan cevaplar*

Kategoriler	Betimlemeler
Olur	Sevdiğim için zorlandım. (Tarık) Hepsi çok güzel. (Rana)
Olmaz	Orada eğlenirim. (Miray) Hepsini çok seviyorum. Oradan kıyafet alırım. (Mustafa) Sahilde olmayı severim. (İrem) Yeni şeyler alırım. Oyunlar oynarım. (Ayşe) Orada güzel şeyler satılıyor. (Leyla) Piknik yaparız orda. (Jale) Bir şey almayı severim. (Esin) Bir sürü mağaza var. (Sude) Seviyorum. (Eda) Çok güzel. (Sena) Orası çok güzel. (Ceylan) Alışveriş yapmak istiyorum. (Sezgin) Kolaydı. (Ender) Birini seçtim. (Murat)

Katılımcı öğrencilerin çoğunluğu aileleri ile gitmek istedikleri yer konusunda karar vermekte zorlanmayacaklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin çoğu gitmeye karar verdikleri yeri çok sevdiğini ve çok güzel bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin az bir kısmı ise karar vermekte zorlanacaklarını çünkü bütün seçeneklerin de cazip olduğu yönünde ifadeler kullanmışlardır.

Katılımcıların Bağımsız Karar Vermeleri ile İlgili Bulgular

Araştırmanın ikinci sorusu olan “En sevdiğin arkadaşına doğum günü için hediye almak istiyorsun. Annen-baban arkadaşına aldığı hediye beğenmezse, bu hediye arkadaşın için çok uygun olduğunu annene-babana kabul ettirmeye çalışır mısın? Neden?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. *En sevdiğin arkadaşına doğum günü için hediye almak istiyorsun. Annen-baban arkadaşına aldığı hediye beğenmezse, bu hediye arkadaşın için çok uygun olduğunu annene-babana kabul ettirmeye çalışır mısın? Neden? sorusuna alınan cevaplar*

Kategoriler	Betimlemeler
Çalışmam (Bağımsız)	O benim en sevdiğim arkadaşım. (<i>Erdem</i>)
	Arkadaşım beğensin diye. (<i>Bengü</i>)
	Arkadaşımı ben daha iyi tanıyorum diye. (<i>Mustafa</i>)
	Başka bir hediye almak zorunda kalırım. (<i>Ayşe</i>)
	Arkadaşımı çok seviyorum. (<i>Leyla</i>)
	Beğenmedikleri için. (<i>Tarik</i>)
	Benim arkadaşımın doğum günü. (<i>İsmail</i>)
	Çok sevdiği hediye olduğu için onu uygun görürüm. (<i>Rana</i>)
	Hediyeyi sevdim diye. (<i>Esin</i>)
	İkna etmek için. (<i>Sude</i>)
	Bunun güzel olduğuna ikna ederim. (<i>Ceylan</i>)
	Annem babam hediyemi beğensin isterim. (<i>Sezgin</i>)
	Arkadaşım bu hediyeyi seviyor derim. (<i>İnci</i>)
	Doğru bir karar verdiğimi düşünüyorum. (<i>Eray</i>)
Çalışmam (Bağımlı)	Annem babam belki kızar. (<i>Miray</i>)
	Bana kızarlar. (<i>Jale</i>)
	Annem babam izin vermedi diye. (<i>Kaya</i>)
	Annem babam beğenmedi. (<i>Mahmut</i>)
	Daha uygun bir şey alırım. (<i>İrem</i>)
	Onları çok seviyorum. (<i>Eda</i>)
	Üzmek istemem. (<i>Zehra</i>)
	Annemin babamın sözünü dinlerim. (<i>Sena</i>)
Sonra tekrar başka hediye alırdım. (<i>Murat</i>)	

Tablo 2 incelendiğinde katılımcı öğrenciler ağırlıklı olarak seçtikleri hediye arkadaşın için çok uygun olduğunu anne ve babasına kabul ettirmeye çalışacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı öğrencilerin bu cevabı karar vermede bağımsız davrandıklarını düşündürmektedir. Daha az katılımcı ise anne ve babasını ikna etmeye çalışmayacağını yani onlara bağımlı olarak kararlarını değiştirecekleri yönünde düşünmektedir. Bu hediyeyi kabul ettirmede öğrencilerin bir kısmında ailelerinin isteklerinin etkili olduğu ve çoğunluğunda ise kendi kararlarının ön planda olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Kararlı Olma Durumu ile İlgili Bulgular

Araştırmanın üçüncü sorusu olan “Oyuncaklarından bazılarını arkadaşına ödünç vermen gerekiyor. Arkadaşına vereceğin oyuncakını seçerken kararını sık sık değiştirir misin? Neden?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 3’de belirtilmiştir.

Tablo 3. Oyuncaklarından bazılarını arkadaşına ödünç vermek gerekiyor. Arkadaşına vereceğin oyuncuğunu seçerken kararını sık sık değiştirir misin? Neden? Sorusuna alınan cevaplar

Kategoriler	Betimlemeler
Değiştiririm (Kararsız)	Beğensin diye. (Bengü) Bazı oyuncaklar güzel bazıları kötü diye. (Miray) Arkadaşım istediği için. (Engin) Emin olamam karar değiştiririm. (Buğra) Kararsız kalırım. (Mahmut) Bazı oyuncaklarımı çok seviyorum. (Ayşe) Belki diğer günler onlarla oynamak zorunda kalırım diye. (Jale) Her oyuncuğımı çok severim. (Esin) Emin olamam. (Sude) Beğenip beğenmeme korkusu var. (Rana) Beğenmediğim için. (İsmail) Sevdiği olsun diye. (Ender)
Değiştirmem (Kararlı)	Bir tanesini seçip veririm. (İrem) Aklımdaki oyuncuğımı veririm. (Leyla) Benim sevdiğimi o da sever. (Eda) Hemen veririm. (Zehra) Emin olurum. (Sena) Sevdiği oyuncak. (Tarık) Birini seçerim. (Ceylan) Arkadaşımı mutlu etmek için. (Sezgin) Kendi oyuncuğım olduğu için düşünmem. (İnci) Arkadaşımın sevdiği şeyi biliyorum. (Eray) Kafamın karışmasını istemiyorum. (Murat)

Katılımcı öğrencilerin yarısı arkadaşına ödünç vereceği oyuncuğı belirlerken kararını sık sık değiştireceğini belirtirken diğer yarısı ise kararını değiştirmeyeceğini belirtmiştir. Kararını sık sık değiştiren katılımcıların değiştirme nedeni olarak kendi vazgeçemediği için ya da arkadaşının onu beğenmeyeceği endişesinden dolayı olduğu görülmektedir. Kararını sık sık değiştirmeyeceğini belirtenler ise “sevdiği oyuncaktan emin olurum” şeklinde ifadelerle bunu belirtmişlerdir.

Araştırmanın dördüncü sorusu olan “Arkadaşların seni evlerine oyun oynamaya çağırıyor. Evine gitmek istediğin arkadaşınla ilgili seçimini beğenmez acaba başka bir arkadaşına gitseydim diye düşünür müsün? Neden?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 4’de belirtilmiştir.

Tablo 4. Arkadaşların seni evlerine oyun oynamaya çağırıyor. Evine gitmek istediğin arkadaşınla ilgili seçimini beğenmez acaba başka bir arkadaşına gitseydim diye düşünür müsün? Neden? sorusuna alınan cevaplar

Kategoriler	Betimlemeler
Düşünürüm (Kararsız)	Çünkü hepsini seviyorum diye. (Engin) Çünkü utanırdım önce gitsem. (Kaya) Karar veremem hemen. (İrem) Çünkü üçü de benim arkadaşım hepsini eşit seviyorum. (Ayşe) Çünkü onları çok seviyorum. (Leyla) Çünkü onlar da benim arkadaşım. (Jale) Çünkü diğerleri aklımda kalır. (Tarık) Pişman olabilirdim. (Sezgin) Karar veremediğim için. (İnci)
Düşünmem (Kararlı)	Çünkü onları çok seviyorum dördü de eşit. (Erdem) Çünkü Mirel'i isterim. (Bengü) Çünkü en çok Doruk Özcan'ı seviyorum. (Mustafa) Çünkü diğer arkadaşım bebeklik. (Esin) Ben hepsini çok seviyorum. (Eda) Hepsine giderim. (Zehra) O arkadaşım en iyi arkadaşım. (Sena) En sevdiğim arkadaşıma giderdim. (Ceylan) Sevdiğim arkadaşıma gittim. (Murat)

Katılımcı öğrenciler oyun oynamak için gideceği arkadaşı ile ilgili gitme kararını sık sık değiştirme konusunda da yarı yarıya kararsız yarı yarıya da kararlı davranacaklarını belirtmişlerdir. Kararını değiştirebileceğini düşünme sebeplerini tüm arkadaşlarını çok sevdiğini belirtirken diğerleri en sevdiği ve dolayısıyla gitmeyi isteyeceği arkadaşından emin olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcıların Karar Vermede Duyguları ile İlgili Bulgular

Araştırmanın beşinci sorusu olan "Kıyafetlerinden bazıları eskimiş. Bunları artık dolabından çıkarman gerekiyor. Dolabından çıkarmaya karar verdiğin kıyafetleri sen çok beğendiğin halde arkadaşların beğenmezse verdiğin karar için pişman olur musun? Neden?" sorusuna alınan cevaplar Tablo 5'de belirtilmiştir.

Tablo 5. Kıyafetlerinden bazıları eskimiş. Bunları artık dolabından çıkarman gerekiyor. Dolabından *çıkarmaya karar verdiğin kıyafetleri sen çok beğendiğin halde arkadaşların beğenmezse verdiğin karar için pişman olur musun? Neden? sorusuna alınan cevaplar*

Kategoriler	Betimlemeler
Olurum	Arkadaşlarım beğenmedi diye. (<i>Erdem</i>) Herkes o kıyafetlerimi beğenmedi. (<i>Bengü</i>) Arkadaşımda beğenmedi küçük değil dedi o yüzden. (<i>Ayşe</i>) Arkadaşlarım beğenmediği için. (<i>Sude</i>) Beğenmediği için. (<i>Tarık</i>) Arkadaşım beğenmedi. (<i>İsmail</i>) Üzülürüm. (<i>Zehra</i>) Üzülürüm. (<i>Eray</i>) Yakın arkadaşım olduğu için. (<i>Rana</i>) Çok sevdiğimi hatırlarım. (<i>Sezgin</i>) O kıyafetler oluyordu diye. (<i>Kaya</i>)
Olmam	Bana küçük geliyor diye. (<i>Miray</i>) Belki o arkadaşım yanlış söylüyor olabilir. (<i>Buğra</i>) Onlar bana olmuyor biliyorum bunu. (<i>Mustafa</i>) O kıyafetleri sevmiyorum. (<i>Esin</i>) Onun seçimi değil. (<i>Sena</i>) O küçüldü artık giyemem. (<i>Ceylan</i>) Onun sözüne güvenmedim. (<i>Murat</i>)

Katılımcı öğrencilerin çoğunluğu, kıyafetleri ile ilgili kararlarını arkadaşları beğenmezse verdikleri karardan pişmanlık duyacaklarını ve üzüleceklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin çok az kısmı ise kararlarından pişmanlık duymayacaklarını çünkü arkadaşlarının fikrinin de yanlış olabileceğini belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında ilkokul birinci sınıf öğrencilerinden alınan cevaplar sonucunda elde edilen bazı bulgulara göre, katılımcı birinci sınıf öğrencilerinin karar vermede zorlanmadıkları, bağımsız karar verdikleri, yarısının kararlı iken diğer yarısının kararsızlık sergilediği, karar sonrasında kendi duygularından çok arkadaşlarının duygularını dikkate aldıkları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin yaşları küçük olduğundan görüşmede alınan cevapların çok kısa olması ayrıntılı cevapların alınamaması bir sınırlılıktır. Ayrıca alan yazın incelendiğinde eğitimde karar verme becerileri ile ilgili özellikle de küçük yaşlarla ilgili çalışmaların sınırlılığı nedeni ile elde edilen sonuçlarının da sınırlı düzeyde tartışılması söz konusudur.

Demirbaş (1992'den akt. Kaşık, 2009) çalışmasında değişik yaş grupları açısından 14–15 yaş grubunun kararsızlık stratejisini diğer yaş gruplarına göre daha fazla kullandığı ve daha fazla içtepisel davrandıklarını bulunmuştur. Tiryaki (1997), üniversite öğrencilerinin karar verme davranışları ile bazı değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda, birinci sınıf üniversite öğrencilerinin kararsızlık stratejisi puan ortalamasının, 4. sınıf öğrencilerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır (akt. Tatlılıoğlu, 2010). Deniz (2002) yaptığı araştırmada birinci sınıf öğrencilerinin kararsız karar verme stratejisi puan ortalamaları dördüncü sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır (akt. Tatlılıoğlu, 2010). Kesici (2002), üniversite öğrencilerinin karar verme stratejilerinin psikolojik ihtiyaç örüntüleri ve özlük niteliklerini incelemiştir. Sınıf değişkenine göre, dördüncü sınıf öğrencilerinin içtepisel ve bağımsız karar

verme stratejileri puan ortalamaları birinci sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (akt. Tatlılıoğlu, 2010).

Pekdoğan (2015b), karar verme davranışını etkileyen faktörlerden birisinin yaş olduğunu belirtmiştir. Yaş ilerledikçe bireylerin bilgi ve deneyimleri artmakta ve giderek daha planlı ve mantıklı davranmaktadırlar. Fakat bireyler karar verme durumu ile çok sık karşılaşırlarsa bu yönden daha erken olgunlaşabilirler. Yukarıda bahsedilen araştırma sonuçları da yaşın karar verme becerisi açısından farklılıklara sebep olduğunu ortaya koymuştur. Yaş ilerledikçe sınıf düzeylerinde kararsızlığın azaldığı, bağımsız karar vermenin arttığı gibi sonuçlar söz konusudur. Eldeki çalışmada söz konusu araştırmalardakilerden yaşça daha küçük katılımcıların tamamının bağımsız karar vermesi, yarısının kararsızlık sergilememesi dikkat çekicidir.

Pekdoğan (2015b) yaşın yanı sıra karar vermeyi etkileyen faktörleri; duygular, toplumsal ve sosyal faktörler, zaman, stres, düşünce ve kişilik özellikleri olarak sıralamaktadır. Bu faktörlerden biri olan sosyal faktörler de karar verme davranışını etkilemektedir. Bireyler kendilerini aile bireylerine, arkadaşlarına, topluma karşı sorumlu hissederler. Bu sorumluluk duygusu bireyin vereceği kararı etkilemektedir (Can, 2009'dan akt. Pekdoğan, 2015b). Solomon (1961'den akt. Kaşık, 2009) çalışmasında ebeveynin mesleki karar vermede bireyler üzerinde en güçlü etken olduğunu belirlemiştir. Eldeki çalışmanın katılımcılarından küçük bir kısmı da anne ve babasına bağımlı olarak kararlarını değiştirecekleri yönünde ifadeler kullanmışlardır. Karar vermede öğrencilerin bir kısmında ailelerinin isteklerinin etkili olduğu ve çoğunluğunda ise kendi kararlarının ön planda olduğu tespit edilmiştir.

Duygular karar verme sürecini etkilemektedir. Duygular kararın bazı yönlerini öne çıkarabildiği gibi, bazı yönlerini de dışarıda bırakabilmektedir. Karar verme durumunda birey var olan duygularından dolayı bütün seçenekler içerisinden bazılarını değerlendirirken, bazılarını değerlendirmez. Böyle bir durumda birey tüm seçenekleri göz önüne almadan karar vermiş olur. Utangaçlık, duygusallık düşüncesiz hareket etme ve heyecan gibi kişilik özellikleri de karar verme sürecini etkileyen faktörler arasındadır (Byrnes, 1998'den akt. Pekdoğan, 2015b). Eldeki çalışmada katılımcı birinci sınıf öğrencileri eğer arkadaşları verdikleri kararlarını beğenmezse karardan pişmanlık duyacaklarını ve üzüleceklerini belirtmişlerdir.

Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Araştırmada öğrencilerin az bir kısmının ailelerinin isteklerinden etkilenecekleri bulgusundan hareketle ailelerin çocuklarının karar verme becerilerini desteklemeleri gerektiği konusunda bilgilendirilmesi önerilebilir.
2. Ebeveynlerin çocukların en uygun seçimi yapmasına yardımcı olabilecek karar verme becerilerine yönelik toplantı, konferans, seminer vb. eğitimler düzenlenebilir.
3. İlkokul öğrencilerine yönelik karar verme becerileri ile ilgili ölçme araçları geliştirilebilir.
4. İlkokul öğrencileri için karar verme stillerinin geliştirilmesine yönelik karar verme becerisini geliştirme programları tasarlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Altheide, D. & Johnson, J. M. (2011). Reflections on interpretive adequacy in qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (pp. 581-594). Thousand Oaks, CA: Sage.

Avşaroğlu, S., ve Üre, Ö. (2007). "Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme ve stresle başa çıkma stillerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 85-100.

- Bacanlı, F., ve Sürücü, M. (2006). "İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sınav kaygıları ve karar verme stilleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi." *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 12(1), 7-35.
- Bağırkan, Ş. (1983). *Karar verme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.
- Banks, J. A. (1971). "Decision-making and social action in the social studies." *National Council for the Social Studies, The Annual Meeting*, Denver, Colorado, November, 22-27.
- Baysal, Z. N. (2009). Demokrasi eğitimi için karar verme modelinin kullanılması: İlköğretim üçüncü sınıf hayat bilgisi dersi örnekleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 53-84.
- Emhan, A. (2007). Karar verme süreci ve bu süreçte bilişim sistemlerinin kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(21), 212-224.
- Ezmeçi, F., ve Akman, B. (2016). "Erken Çocukluk Döneminde Düşünme Becerileri Reggio Emilia Yaklaşımı ve High/Scope Programı." *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-13.
- Güçray, S. S. (2001). "Ergenlerde karar verme davranışlarının öz saygı ve problem çözme becerileri algısı ile ilişkisi." *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(8), 106-121.
- Güneş, F. (2012). Bologna süreci ile yükseköğretimde öngörülen beceri ve yetkinlikler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 1-9.
- Gömleksiz, M. N., ve Kan, A. Ü. (2007). "İlköğretim 5. sınıf Türkçe dersi öğretim programının problem çözme ve karar verme becerilerini kazandırmadaki etkililik düzeyine ilişkin öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi." *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(3), 51-63.
- Kaşık, D. Z. (2009). "Ergenlerde karar verme stilleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin sosyal yetkinlik beklentisi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi." *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel. [Orijinal baskı 2009].
- Nas, S. (2010). "Karar verme stillerine bilimsel yaklaşımlar." *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 2(2), 43-65.
- Pekdoğan, S. (2015a). "Karar verme stilleri araştırmaları: 2009-2013 yılları arasındaki yüksek lisans tezlerinin incelenmesi." *International Journal of Social Science*, 34, 321-331. Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2788>.
- Pekdoğan, S. (2015b). "Karar verme becerileri eğitim programının 5-6 yaş çocuklarının karar verme becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi." *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pekdoğan, S., ve Ulutaş, İ. (2016). "Reliability and Validity of the "Decision-making Skills Instrument for Children." *Journal of Education and Training Studies*, 4(12), 197-203. ISSN 2324-805X E-ISSN 2324-8068.
- Taşdelen, A. (2001). "Öğretmen adaylarının bazı psiko sosyal değişkenlere göre karar verme stilleri." *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(10), 40-52.
- Tatlılıoğlu, K. (2010). "Farklı öz-anlayış düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme stilleri ve kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi." *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yayla, A., ve Bacanlı, F. (2011). "İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kariyer gelişimleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi." *İlköğretim Online*, 10(3), 1148-1159 [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr> Erişim tarihi: 28.01.2017.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KARAR VERME BECERİ DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Z. Nurdan Baysal

Marmara Üniversitesi/Atatürk Eğitim Fakültesi/Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı/İstanbul

Öğretmen Simge Çalim

Sekiliyazı İlkokulu/Mutki/Bitlis

Özet

Karar verme, düşünme becerilerinden birisidir. Günlük hayatta önem derecesi değişen kararlar vermek gerekmektedir. Bu beceri de diğer düşünme becerileri gibi öğretilen bir beceridir. Hem aile ortamı hem de okul yaşantıları bireylerin karar verme deneyimlerini yaşadıkları ve geliştirdikleri fırsatlar sunmalıdır. Dolayısıyla erken yaşlarda bireylerin karar verme beceri düzeylerini tespit etmek ve geliştirici önlemler almak önemli görülmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle araştırmanın amacı, ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin karar verme beceri düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Çalışmada nicel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2015-2016 eğitim-öğretim yılında İstanbul'un çeşitli ilçelerinde bulunan üst, orta ve düşük sosyo-ekonomik seviyedeki farklı devlet okullarından seçilen toplam 150 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından düzenlenen "Kişisel Bilgiler Formu" ve öğrencilerin karar verme becerilerini belirlemek amacıyla Serpil PEKDOĞAN (2015) tarafından geliştirilen "Karar Verme Becerileri Değerlendirme Aracı-Çocuk Formu" kullanılmıştır. Bu form 5-6 yaş çocukların karar vermede zorlanma, bağımlı/bağımsız karar verme, kararlı/kararsız olma durumu, karar vermede duygular olmak üzere dört alt faktörden oluşmaktadır. Elde edilen verilerin analizi SPSS programı ile yapılmıştır. Sonuç olarak; anne ve babaların eğitimi, sosyo ekonomik düzeyleri ile karar verme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası gibi değişkenlerin karar verme üzerinde etkileri anlamlı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, Düşünme Becerileri, Karar Verme

ANALYSIS OF FIRST GRADE STUDENTS' LEVELS OF DECISION MAKING SKILLS WITH REGARDS TO VARIOUS VARIABLES

Abstact

Decision making is a part cognitive skills. Through daily routines, some decisions of various importance levels are required to be made. Like other cognitive skills, this skill is teachable too. Both family and schools are expected to serve as grounds to experience individual decision making processes and enhance them. Thus, it seems critical to determine individuals' levels of decision making skills and take precautions in order to sustain development. With regards to this requirement, the purpose of this study is to analyze first grade students' levels of decision making skills with regards to various variables. Quantitative research design was used in this study. 150 students from upper, middle and lower socio-economical state schools in various regions of Istanbul in 2015-2016 Educational Term were chosen as the sample group. Data collection was conducted with the use of "Personal Information Form" which was developed by researchers, and "The Tool For Evaluating Decision Making Skills-Childrens' Form" which was developed by Serpil Pekdoğan (2015). This form consists of four sub-categories including compulsions in decision making processes of children of 5-6 ages, dependent/independent decision making, states of stability/unstability in decision making and emotions in decision making. SPSS software was used for data analysis. As the result, coherent relations found between decision making and parents' education levels and socio-economical levels. In

addition to those findings, various variables like gender, number of siblings and birth order were found to have coherent effects on decision making processes.

Keywords: Primary school, cognitive skills, decision making

GİRİŞ

Düşünme; bir sonuca varmak amacıyla bilgileri, kavramları incelemek, karşılaştırmak ve aralarında ilişkiler kurarak başka düşünceler üretme işlemidir. Bu işlemlerin sonucunda ortaya çıkan zihinsel ürüne de düşünme denmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2007). Düşünmenin tanımı incelendiğinde hammaddesinin bilgi olduğu anlaşılmaktadır. Düşünme süreci bilgi üzerinde hareket etme, bilgiyi parçalarına ayırma, parçaları yeniden birleştirme, karşılaştırma, benzerlikleri, farklılıkları tespit etme gibi karmaşık işlemleri gerekli kılmaktadır.

Daha önceleri düşünme faaliyeti, insanın doğal bir yeteneği ya da genetik yatkınlığı olarak değerlendirilirken artık düşünmenin/düşünme becerilerinin öğretilerle öğretilebilir olduğu yani eğitimin bir parçası olduğu noktasına varılmıştır. Örneğin; Robinson (1987) yayınladığı raporunda çocukları etkin düşünürler olarak yetiştirmek için öğretim yapmanın giderek eğitimin acil bir hedefi olarak görüldüğünü belirtmiştir. Çünkü, öğrencilerin teknolojinin son derece hızlı gelişim gösterdiği değişen bir dünyada başarılı olabilmeleri için bilgi edinmeleri ve bu bilgileri işlemeleri gerekmektedir (Cotton, 1991). Hızlı değişim ve gelişmeler yetişen bireylerde aranması gereken özellikleri de şekillendirmektedir.

Beyth-Marom ve diğerleri(1987) düşünce becerilerini iyi seçimler yapmak için bir araç olarak ifade etmişlerdir. Onlara göre düşünme becerileri; hızlı değişim, birçok eylem alternatifi ve sayısız bireysel ve kolektif seçimler ve kararlarla karakterize bir toplumda gerekli araçlardır (Cotton, 1991). Bu açıklamalar özellikle birbiri içine geçmiş problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme gibi düşünme becerilerinden biri olan karar verme becerisine yoğunlukla atıfta bulunmaktadır. Günlük hayatta önem derecesi değişen kararlar verme durumunda kalmamız aslında teori ile hayatta bu teorik bilgilerin kullanımını çok güzel bir şekilde örneklemeyi sağlamaktadır. Okullarda öğrenilen bilgilerle doğru kararlar alabilmemiz de söz konusu olmalıdır.

Karar verme becerisi ile ilgili literatürde birçok tanım yer almaktadır. Karar verme, kısaca tercihler yapma sanatıdır (Bağırkan, 1983). Karar verme elde olanlar ve sunulanlar arasından objektif ve alternatif yollar deneyerek zekice seçimler yapmaktır (Gömleksiz ve Kan, 2007). Bir başka tanımla karar verme, seçenekleri tanımlamak ve belirli kriterleri uygulayarak aralarından birini seçmektir (Baysal, 2009). Karar verme; bilgiyi üretmeyi, tahminlerde bulunmayı, değerleri analiz etmeyi ve sınıflamayı, bilgi ve değerleri sentezlemeyi ve sonucu doğrulamayı gerektirmektedir (Banks, 1971). Tüm bu tanımlarda karar vermenin tercih yapma olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. O halde karar verme, temel düşünme becerilerinden birisidir. Sürekli günlük hayatta önem derecesi değişen kararlar vermek gerekmektedir. Bu beceri de diğer düşünme becerileri gibi yukarıda da açıklandığı üzere öğretilerle öğretilebilen bir beceridir. Hem aile ortamı hem de okul yaşantıları bireylerin karar verme deneyimlerini yaşadıkları ve geliştirdikleri fırsatlar sunmalıdır. Bu fırsatların ne kadar erken yaşlarda kazandırıldığı da önemli bir konudur. Alan yazın incelendiğinde küçük yaşlar için okul öncesi, ilkökul düzeyinde çalışmaların çok sınırlı sayıda olması dikkat çekicidir. Dolayısıyla erken yaşlarda bireylerin karar verme beceri düzeylerini tespit etmek ve geliştirici önlemler almak önemli görülmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle bu araştırmanın amacı, ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin karar verme beceri düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir.

Problem Durumu

Alanyazın incelendiğinde okul öncesi eğitimi ile ilgili yapılmış sınırlı sayıda (Pekdoğan, 2016) araştırmaya rastlanırken ilkökul döneminde hiç çalışmanın olmadığı dikkati çekmektedir. Eğitimde daha çok ergenlerin meslek seçme kararları üzerine yapılmış çalışmalar yapılmıştır. Diğer taraftan karar vermenin konu olarak da daha çok yönetim alanında ele alındığı görülmektedir.

Bu ihtiyaçtan hareketle çalışmada birinci sınıf öğrencilerinin karar verme beceri düzeyi çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmanın değişkenleri; üst, orta ve alt sosyo-ekonomik seviye, cinsiyete, okul öncesi eğitim alıp almama, anne-baba eğitim durumları, kardeş sayısı ve kaçınıcı çocuk oldukları şeklinde belirlenmiştir.

Bu araştırmada, ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin karar verme beceri düzeylerinin incelenmesi amaç edinilmiştir. Bu amaçla cevaplanmaya çalışılan alt sorular şunlardır:

- İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin karar verme beceri düzeyleri; üst-orta-alt sosyo ekonomik düzeye, cinsiyete, okul öncesi eğitim alıp almamaya, anne-baba eğitim durumuna, kardeş sayısına ve kaçınıcı çocuk olduğuna göre farklılaşmakta mıdır?

Bu çalışmanın sonuçlarının Milli Eğitim Bakanlığı'nın program geliştirme ve hizmet içi eğitim çalışmalarına, üniversitelerin eğitim fakültelerinin programlarının düzenlenmesi ve düşünme becerileri çalışan akademisyenlere veri sağlaması açısından önemli görülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Bu tür bir düzenlemede, aralarında ilişki aranacak değişkenler ilişkisel bir çözümlenmeye olanak verecek şekilde ayrı ayrı sembolleştirilir (Karasar, 2008). Araştırmada olabildiğince büyük bir örnekleme ulaşılmaya çalışılarak ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin karar verme düzeyleri ve bu düzeyler farklı değişkenlere göre incelenmiştir.

Evren Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, 2015-2016 eğitim öğretim yılında İstanbul ilindeki okullarda öğrenim gören ilkökul birinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 2015-2016 eğitim-öğretim yılında İstanbul'un çeşitli ilçelerinde bulunan üst, orta ve düşük sosyo-ekonomik seviyedeki farklı devlet okullarından seçilen toplam 150 öğrenci oluşturmaktadır.

Okulların belirlenmesinde tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme göre evrendeki alt gruplar belirlenir ve bunların evren büyüklüğüyle içindeki oranlarıyla örnekleme temsil edilmeleri sağlanır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2008). İstanbul ilindeki 39 ilçe, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre uzman görüşü ve yapılan araştırmalar göz önüne alınarak düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik seviye olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Bu seviyelerdeki ilçelerin sayılarına göre düşük sosyo-ekonomik seviye grubunda iki okul (50 öğrenci), orta sosyo-ekonomik seviye grubunda üç okul (50 öğrenci), yüksek sosyo-ekonomik seviye grubuna ise bir okul (50 öğrenci) seçilmiştir. Seçilen bu okullardan toplam 150 öğrenci gelişigüzel örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

Tablo 1. *Örneklemin sosyo-ekonomik düzeylere göre dağılımları*

	Okul Adı	Düşük Seviye	Orta Seviye	Yüksek Seviye
Anadolu Yakası	Kalamış Şehit Murat Özyalçın İlkokulu			X
Anadolu Yakası	İhsan Sungu İlkokulu		X	
	Ümraniye Haşim İşcan İlkokulu		X	
Avrupa Yakası	Fatih Muallim Naci İlkokulu		X	
Anadolu Yakası	İnönü İlkokulu	X		
Avrupa Yakası	Esenyurt Alparslan İlkokulu	X		

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından düzenlenen "Kişisel Bilgiler Formu" ve öğrencilerin karar verme becerilerini belirlemek amacıyla Serpil PEKDOĞAN (2015) tarafından geliştirilen "Karar Verme Becerileri Değerlendirme Aracı-Çocuk Formu" kullanılmıştır. Bu form 5-6 yaş çocukların *karar vermede zorlanma, bağımlı/bağımsız karar verme, kararlı/kararsız olma durumu, karar vermede duygular* olmak üzere dört alt faktörden oluşmaktadır. 29 maddelik testin iç tutarlılık anlamında güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Testin tümüne ait güvenilirlik katsayısı ise, 88 bulunmuştur. Formun toplamı için elde edilen korelasyon katsayısı, 91 olarak bulunmuştur. Elde edilen korelasyon katsayılarını tümü , 001 düzeyinde anlamlı ve yüksek ilişkileri ifade etmektedir. Bu form her bir öğrenciye tek tek uygulanmakta ve her bir uygulama ortalama 15 dakika sürmektedir. Bu nedenle araştırmanın sınırlılığı tek bir öğrenciye uzun zaman alan bu uygulamadan dolayı büyük bir örneklem sayısına ulaşamamasıdır.

Verilerin Analiz Edilmesi

Elde edilen verilerin analizi SPSS programı ile yapılmıştır. İstatistiksel işlemlerde .05 anlamlılık düzeyi temel alınmıştır. Gruplar içerisinde normal dağılım özelliği gösteren dağılımlar için parametrik istatistiksel teknikler, normal dağılım özelliği göstermeyen gruplar için ise non-parametrik istatistiksel teknikler, kullanılmıştır.

Öğrencilerinin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutlar bağlamında) cinsiyetlerine ve okul öncesi eğitim alma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Bağımsız Grup t Testi yapılmıştır. Öğrencilerin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutlar bağlamında) yaşlarına, okuma düzeyi, yazma düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, kardeş sayısı ve doğum sırası değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek non-parametrik Kruskal Wallis-H testi sonucu anlamlı bulunan farklılıklarda farklılıkların kaynaklarını belirlemek üzere non parametrik Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri Tablo da görülmektedir.

Tablo 2.Öğrencilerin demografik özellikleri

DEĞİŞKENLER	f	%	%geç	%yiğ	DEĞİŞKENLER	f	%	%geç	%yiğ
Cinsiyet					Gelir Durumu				
Kız	72	51,1	51,1	51,1	Alt	21	14,9	14,9	14,9
Erkek	69	48,9	48,9	100,0	Orta	91	64,5	64,5	79,4
					Yüksek	29	20,6	20,6	100
Anne Eğitim Düzeyi					Baba Eğitim Düzeyi				
Okuma-Yazma bilmiyor	3	2,1	2,1	2,1	Okuma-Yazma bilmiyor	44	31,2	31,2	31,2
İlköğretim	53	37,6	37,6	39,7	İlköğretim	63	44,7	44,7	75,9
Ortaöğretim	53	37,6	37,6	77,3	Ortaöğretim	32	22,7	22,7	98,6
Üniversite	32	22,7	22,7	100,0	Üniversite	2	1,4	1,4	100,0
Kardeş Sayısı					Doğum Sırası				
4 ve üzeri kardeş	8	5,7	5,7	5,7	4. Çocuk	6	4,3	4,3	4,3
3 Kardeş	28	19,9	19,9	25,5	3. Çocuk	15	10,6	10,6	14,9
2 Kardeş	67	47,5	47,5	73,0	2. Çocuk	53	37,6	37,6	52,5
1 Kardeş	38	27,0	27,0	100,0	1. Çocuk	67	47,5	47,5	100,0
Toplam	141	100,0	100,0		Toplam	141	100,0	100,0	

Tablo incelendiğinde örnekleme oluşturan öğrencilerin 72'sinin (%51,1) kız, 69'unun (%48,9) erkek olduğu, annesinin; 3'ünün (%2,1) okuma-yazma bilmediği, 53'ünün (%37,6) ilköğretim, 53'ünün (%37,6) ortaöğretim ve 32'sinin (%22,7) ise üniversite mezunu olduğu, babalarının; 44'ünün (%31,2) ilköğretim, 63'ünün (%44,7) ortaöğretim, 32'sinin (%22,7) üniversite ve 2'sinin (%22,7) ise diğer mezuniyet durumunda olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin anne-babalarının; 21'inin (%14,9) alt, 91'inin (%64,5) orta ve 29'unun (%20,6) yüksek gelir düzeyinden olduğu görülmektedir. Öğrencilerin; 8'inin (%5,7) 4 ve üzeri, 28'inin (%19,9) 3, 67'sinin (%47,5) 2, 38'inin (%27,0) ise 1 kardeşinin olduğu, 6'sının (%4,3) 4. çocuk, 15'inin (%10,6) 3. çocuk, 53'ünün (%37,6) 2. çocuk ve 67'sinin (%47,5) ise 1. çocuk olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutları ile) cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Bağımsız Grup t Testi sonuçları Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Karar Verme Davranışlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları İle) Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumu ile İlgili Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Cinsiyet	n	\bar{x}	SS	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						Sd	t	P
Toplam	Kız	72	13,25	5,13	,60	139	-0.552	.941
	Erkek	69	13,74	5,37	,64			
Kararlı Olma	Kız	72	6,48	3,27	,38	139	-0.041	.799
	Erkek	69	6,50	3,34	,40			
Bağımsız karar verme	Kız	72	1,72	1,42	,16	139	-1.568	.683
	Erkek	69	2,09	1,40	,16			
Karar vermede duygular	Kız	72	1,42	1,39	,16	139	-0.633	.651
	Erkek	69	1,57	1,45	,17			
Kararda zorlanma	Kız	72	3,62	,81	,09	139	0.351	.073
	Erkek	69	3,56	1,18	,14			

Karar Davranışı Ölçeği toplam ve tüm alt boyut aritmetik ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda; kız ve erkek öğrencilerin *karar verme davranışı toplam ve hiçbir alt boyut* puanları aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p<.050$). Başka bir ifade ile öğrencilerin karar verme özellikleri cinsiyetlerine göre değişmemektedir.

Öğrencilerin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutları ile) okul öncesi eğitim alma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Bağımsız Grup t Testi sonuçları Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Karar Verme Davranışlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları İle) Okul Öncesi Eğitim Alma Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu ile İlgili Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Okul Öncesi Eğitim	n	\bar{x}	SS	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						Sd	t	P
Toplam	Evet	106	13,70	6,37	1,09	138	0.242	.022
	Hayır	34	13,45	4,87	,47			
Kararlı Olma	Evet	106	6,40	3,27	,31	138	-0.557	.663
	Hayır	34	6,76	3,47	,59			
Bağımsız karar verme	Evet	106	1,82	1,38	,13	138	-1.198	.301
	Hayır	34	2,15	1,55	,26			
Karar vermede duygular	Evet	106	1,54	1,37	,13	138	0.691	.149
	Hayır	34	1,35	1,56	,26			
Kararda zorlanma	Evet	106	3,42	1,21	,20	138	-1.343	.018
	Hayır	34	3,68	,87	,08			

Tablo 4’de görüldüğü gibi, karar davranışı toplam ve tüm alt boyut aritmetik ortalamalarının okul öncesi eğitim alma değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda; okul öncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin *karar verme davranışı toplam* puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($t=,242$; $p<.050$). Elde edilen bu farklılık okul öncesi eğitim alan öğrenciler lehinedir. Yani okul öncesi eğitim almış olan öğrencilerin karar verme davranışları almamış olanlara göre daha olumludur. Aynı zamanda öğrencilerin *kararda zorlanma* özelliklerinin de

okul öncesi eğitim alma değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($t=1,343$; $p<,050$). Bu ulaşılan farklılığın ise okul öncesi eğitim almayan öğrenciler lehine olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle okul öncesi eğitim almayan öğrenciler kararda zorlanma durumunu alanlara göre daha fazla yaşamaktadırlar. Aynı tabloya bakıldığında, öğrencilerin karar verme ile ilgili diğer alt boyutlarının okul öncesi eğitim alma değişkenlerine göre anlamlı bir değişim göstermediği görülmüştür ($P>,050$).

Öğrencilerin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutları ile) anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Karar Verme Davranışlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları ile), Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Puan	Anne Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
Toplam	Okuma-Yazma bilmiyor	3	67,17	,759	3	,859
	İlköğretim	53	73,92			
	Ortaöğretim	53	67,38			
	Üniversite	32	72,52			
	Toplam	141				
Kararlı Olma	Okuma-Yazma bilmiyor	3	75,00	,685	3	,877
	İlköğretim	53	74,25			
	Ortaöğretim	53	67,86			
	Üniversite	32	70,45			
	Toplam	141				
Bağımsız karar verme	Okuma-Yazma bilmiyor	3	80,17	,496	3	,920
	İlköğretim	53	70,62			
	Ortaöğretim	53	72,90			
	Üniversite	32	67,62			
	Toplam	141				
Karar vermede duygular	Okuma-Yazma bilmiyor	3	29,17	7,148	3	,047
	İlköğretim	53	76,16			
	Ortaöğretim	53	63,55			
	Üniversite	32	78,72			
	Toplam	141				
Kararda zorlanma	Okuma-Yazma bilmiyor	3	98,00	2,080	3	,556
	İlköğretim	53	68,92			
	Ortaöğretim	53	72,57			
	Üniversite	32	69,33			
	Toplam	141				

Araştırmaya katılan öğrencilerin karar verme davranış (toplam ve tüm alt boyutlar) puanlarının, anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, *karar verme davranışı toplam ve kararlı olma, bağımsız karar verme ile kararda zorlanma* alt boyut grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($P>,05$). Diğer bir değişle, öğrencilerin karar verme özellikleri *toplam ve kararlı olma, bağımsız karar verme ile kararda zorlanma* annelerinin eğitim düzeyine göre değişmemektedir.

Ancak Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin *karar vermede duygular* alt boyut davranışlarına ait grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($X^2=7,148$; $p<,050$). Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla ikili karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney-U Testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda farklılığın annesi okuma-yazma bilmeyen öğrencilerle annesi üniversite mezunu olan öğrenciler arasında annesi üniversite mezunu olan öğrenciler lehine ($Z=-2,116$; $p<,050$); olduğu belirlenmiştir. Yani annesi üniversite mezunu olan öğrenciler karar vermede duygularını, annesi okur-yazar olmayan öğrencilere göre daha fazla kullanmaktadır. Diğer anne eğitim durumu grupları arasındaki farklar anlamlı bulunmamıştır ($P>,050$).

Öğrencilerin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutları ile) baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Karar Verme Davranışlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları ile), Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Puan	Baba Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
Toplam	İlköğretim	44	77,00	3,378	3	,337
	Ortaöğretim	63	64,19			
	Üniversite	32	75,08			
	Diğer	2	88,25			
	Toplam	141				
Kararlı Olma	İlköğretim	44	77,24	3,248	3	,355
	Ortaöğretim	63	64,69			
	Üniversite	32	73,45			
	Diğer	2	93,25			
	Toplam	141				
Bağımsız karar verme	İlköğretim	44	76,26	1,419	3	,701
	Ortaöğretim	63	70,09			
	Üniversite	32	66,44			
	Diğer	2	57,00			
	Toplam	141				
Karar vermede duygular	İlköğretim	44	74,32	6,896	3	,045
	Ortaöğretim	63	61,92			
	Üniversite	32	83,94			
	Diğer	2	77,00			
	Toplam	141				
Kararda zorlanma	İlköğretim	44	71,30	2,000	3	,572
	Ortaöğretim	63	67,95			
	Üniversite	32	74,91			
	Diğer	2	98,00			
	Toplam	141				

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin karar verme davranış (toplam ve tüm alt boyutlar) puanlarının, baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını saptamak için

yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, *karar verme davranışı toplam ve kararlı olma, bağımsız karar verme ile kararda zorlanma* alt boyut grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($P>,05$). Yani, öğrencilerin karar verme özellikleri *toplam ve kararlı olma, bağımsız karar verme ile kararda zorlanma* babalarının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir değişim göstermemektedir.

Ancak ilgili tablo ele alındığında öğrencilerin *karar vermede duygular* alt boyut davranışlarına ait grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($X^2=6,896; p<,050$). Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla ikili karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda farklılığın babası ortaöğretim mezunu olan öğrencilerle babası üniversite mezunu olan öğrenciler arasında, babası üniversite mezunu olan öğrenciler lehine ($Z=-2,641; p<,050$); olduğu belirlenmiştir. Başka bir değişle; babası üniversite mezunu olan öğrenciler karar vermede duygularını, babası ortaöğretim mezunu olan öğrencilere göre daha fazla kullanmaktadır. Diğer baba eğitim durumu grupları arasındaki farklar anlamlı bulunmamıştır ($P>,050$).

Öğrencilerin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutları ile) gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonuçları Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Karar Verme Davranışlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları ile), Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Puan	Ailenin Düzeyi	Gelir	N	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
Toplam	Alt		21	69,45	4,011	2	,135
	Orta		91	75,47			
	Yüksek		29	58,10			
	Toplam		141				
Kararlı Olma	Alt		21	65,24	7,485	2	,024
	Orta		91	77,57			
	Yüksek		29	54,57			
	Toplam		141				
Bağımsız karar verme	Alt		21	82,57	2,677	2	,262
	Orta		91	70,68			
	Yüksek		29	63,64			
	Toplam		141				
Karar vermede duygular	Alt		21	72,60	,097	2	,953
	Orta		91	71,22			
	Yüksek		29	69,16			
	Toplam		141				
Kararda zorlanma	Alt		21	61,95	2,894	2	,235
	Orta		91	74,68			
	Yüksek		29	66,02			
	Toplam		141				

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin karar verme davranış (toplam ve tüm alt boyutlar) puanlarının, ailenin gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak için

yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, *karar verme davranışı toplam ve bağımsız karar verme, karar vermede duygular ile kararda zorlanma* alt boyut grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($P>,05$). Yani, öğrencilerin karar verme özellikleri *toplam ve bağımsız karar verme, karar vermede duygular ile kararda zorlanma* ailelerin gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir değişim göstermemektedir.

Ancak ilgili tablo ele alındığında öğrencilerin *kararlı olma* alt boyut davranışlarına ait grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($X^2=7,485$; $p<,050$). Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla ikili karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda farklılığın ailesi orta gelir düzeyinde olan öğrencilerle ailesi yüksek gelir düzeyinde olan öğrenciler arasında, ailesi orta gelir düzeyinde olan öğrenciler lehine ($Z=-2,680$; $p<,050$); olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle; ailesi orta gelir düzeyine sahip olan öğrenciler kararlı olma özelliğini, ailesi yüksek gelir düzeyine sahip olan öğrencilere göre daha fazla sergilemektedir. Diğer ailenin gelir düzeyi durumu grupları arasındaki farklar anlamlı bulunmamıştır ($P>,050$).

Öğrencilerin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutları ile) kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin Karar Verme Davranışlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları ile), Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Puan	Kardeş Sayısı	N	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
Toplam	4 ve üzeri kardeş	8	62,50	3,934	3	,269
	3 Kardeş	28	62,79			
	2 Kardeş	67	69,65			
	1 Kardeş	38	81,22			
	Toplam	141				
Kararlı Olma	4 ve üzeri kardeş	8	56,12	3,215	3	,360
	3 Kardeş	28	65,98			
	2 Kardeş	67	70,00			
	1 Kardeş	38	79,59			
	Toplam	141				
Bağımsız karar verme	4 ve üzeri kardeş	8	66,88	2,107	3	,551
	3 Kardeş	28	63,23			
	2 Kardeş	67	71,02			
	1 Kardeş	38	77,55			
	Toplam	141				
Karar vermede duygular	4 ve üzeri kardeş	8	83,25	2,571	3	,463
	3 Kardeş	28	63,86			
	2 Kardeş	67	69,21			
	1 Kardeş	38	76,84			
	Toplam	141				

<i>Kararda zorlanma</i>	4 ve üzeri kardeş	8	83,12	1,238	3	,744
	3 Kardeş	28	68,07			
	2 Kardeş	67	71,76			
	1 Kardeş	38	69,26			
	Toplam	141				

Araştırmaya kapsamındaki öğrencilerin karar verme özellikleri (toplam ve tüm alt boyutlar) puanlarının, kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($P > ,05$). Diğer bir değişle, öğrencilerin karar verme özellikleri kardeş sayılarına göre anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir.

Öğrencilerin karar verme davranışlarının (toplam ve tüm alt boyutları ile) Doğum sırası değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Karar Verme Davranışlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları ile), Doğum Sırası Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Doğum Sırası</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam	4. Çocuk	6	35,00	5,309	3	,048
	3. Çocuk	15	79,10			
	2. Çocuk	53	72,25			
	1. Çocuk	67	71,43			
	Toplam	141				
<i>Kararlı Olma</i>	4. Çocuk	6	37,75	4,606	3	,039
	3. Çocuk	15	78,97			
	2. Çocuk	53	71,17			
	1. Çocuk	67	72,06			
	Toplam	141				
<i>Bağımsız karar verme</i>	4. Çocuk	6	58,67	,905	3	,824
	3. Çocuk	15	76,47			
	2. Çocuk	53	69,79			
	1. Çocuk	67	71,84			
	Toplam	141				
<i>Karar vermede duygular</i>	4. Çocuk	6	42,75	6,762	3	,029
	3. Çocuk	15	82,30			
	2. Çocuk	53	77,64			
	1. Çocuk	67	65,75			
	Toplam	141				
<i>Kararda zorlanma</i>	4. Çocuk	6	88,08	2,347	3	,503
	3. Çocuk	15	63,73			
	2. Çocuk	53	73,19			
	1. Çocuk	67	69,37			
	Toplam	141				

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin karar verme davranış (toplam ve tüm alt boyutlar) puanlarının, doğum sırası değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı saptamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, *bağımsız karar verme ile kararda zorlanma* alt boyut

grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($P>,05$). Yani, öğrencilerin *bağımsız karar verme ve kararda zorlanma* özellikleri doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir değişim göstermemektedir.

Ancak ilgili tablo ele alındığında öğrencilerin *karar verme toplam* özelliklerine ait grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($X^2=5,309$; $p<,050$). Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerinden ikili karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda farklılığın üçüncü çocuk olan öğrencilerle dördüncü çocuk olan öğrenciler arasında, üçüncü çocuk olan öğrenciler lehine ($Z=2,376$; $p<,050$); olduğu belirlenmiştir.

Yine aynı tablo ele alındığında; öğrencilerin *kararlı olma* özelliklerine ait grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark da istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($X^2=4,606$; $p<,050$). Bu işlemin ardından yine Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerinden ikili karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda farklılığın benzer şekilde üçüncü çocuk olan öğrencilerle dördüncü çocuk olan öğrenciler arasında, üçüncü çocuk olan öğrenciler lehine ($Z=2,107$; $p<,050$); olduğu belirlenmiştir.

Son olarak aynı tabloya bakıldığında; öğrencilerin *karar vermede duygular* özelliklerine ait grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark da istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($X^2=6,762$; $p<,050$). Bu işlemin ardından yine Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerinden ikili karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda farklılığın benzer şekilde ve yine 3. çocuk olan öğrencilerle 4. çocuk olan öğrenciler arasında, üçüncü çocuk olan öğrenciler lehine ($Z=2,320$; $p<,050$); olduğu belirlenmiştir. Tüm bu bulgulardan hareketle; üçüncü çocuk olan öğrenciler karar verme toplam, kararlı olma ve karar vermede duygular özelliklerini, dördüncü çocuk olan öğrencilere göre daha fazla sergilemektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

- Öğrencilerin karar verme özellikleri cinsiyetlerine göre değişmemektedir.
- Okul öncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin *karar verme davranışı toplam* puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($t=,242$; $p<,050$). Elde edilen bu farklılığın okul öncesi eğitim alan öğrenciler lehine olduğu görülmüştür. Yani okul öncesi eğitim almış olan öğrencilerin karar verme davranışları almamış olanlara göre daha olumludur.
- Öğrencilerin karar verme özellikleri toplam ve kararlı olma, bağımsız karar verme ile kararda zorlanma annelerinin eğitim düzeyine göre değişmemektedir. Annesi üniversite mezunu olan öğrenciler karar vermede duygularını, annesi okur-yazar olmayan öğrencilere göre daha fazla kullanmaktadır.
- Babası üniversite mezunu olan öğrenciler karar vermede duygularını, babası ortaöğretim mezunu olan öğrencilere göre daha fazla kullanmaktadır. Diğer baba eğitim durumu grupları arasındaki farklar anlamlı bulunmamıştır.
- Öğrencilerin karar verme durumu ailelerin gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir değişim göstermemektedir. Ailesi orta gelir düzeyine sahip olan öğrenciler kararlı olma özelliğini, ailesi yüksek gelir düzeyine sahip olan öğrencilere göre daha fazla sergilemektedir.

- Öğrencilerin karar verme özellikleri kardeş sayılarına göre anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir.
- Öğrencilerin bağımsız karar verme ve kararda zorlanma özellikleri doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir değişim göstermemektedir.

Brown ve Mann (1991) ergenlerin aile kararlarına katılımı ve aile yapısı (sosyo-ekonomik yapı, aile türü, aile büyüklüğü) arasındaki ilişkiyi bazı değişkenlere göre incelemişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre ise kızların aile kararlarına erkeklerden daha çok katıldığı, erkeklerin ise karar verirken kızlara göre daha dikkatli davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları eldeki çalışmanın cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olmaması açısından benzerlik sergilememektedir.

Davidson (1991), çocukların karar verme becerilerini incelediği araştırmasında, yaşları 7-14 arasında değişen ilköğretim düzeyindeki öğrencilerle çalışmıştır. Araştırmanın sonucunda çocukların karar verme becerilerinin yaş düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Çocukların ön bilgilerinin de karar vermeyi etkilediği görülmüştür. Çocukların yaşları ilerledikçe karar verme düzeyinde daha az bilgi kullandıkları ve daha kesin kararlar aldıkları tespit edilmiştir.

Levin vd. (2007), farklı yaşlardaki çocukların karar verme uyumunu incelemişlerdir. Deneysel çalışmada, çocukları 5-7 ve 8-11 yaş olarak gruplara ayırmışlardır. Çocuklara materyaller kullanarak riskli durumlar sunmuşlar ve bunlar içerisinde seçimler yapıp karar vermelerini istemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, 5-7 yaşındaki çocuklar karar verme durumlarında daha belirsiz sonuçlara ulaşırken, 8-11 yaşındaki çocuklar daha belirgin kararlara ulaşmıştır. Eldeki çalışmada da okul öncesi eğitim alan öğrencilerin karar vermede daha olumlu sonuçlar göstermesi ön bilgilerin karar vermede önemini vurgulamak açısından benzerlik göstermektedir.

Tiryaki (1997) anne babanın eğitim durumunun üniversite öğrencilerinin karar verme davranışını etkilemediğini ortaya koymuştur (akt. Yiğit, 2005). Eldeki çalışmada ise karar vermede duygular açısından anne-baba eğitim düzeyinin yüksek olması önemli bir bulgu sunmaktadır. İki çalışmanın sonuçları benzer bulgular içermemektedir.

Yiğit (2005), «Lise Öğrencilerinin Karar Verme Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Yordanması» başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, orta gelir durumuna sahip olan öğrencilerin daha çok kararsızlık yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Eldeki çalışmada ise ailesi orta gelir düzeyine sahip olan öğrenciler kararlı olma özelliğini, ailesi yüksek gelir düzeyine sahip olan öğrencilere göre daha fazla sergilemektedir. Yine iki çalışmanın sonuçları benzerlik sergilememektedir.

Bu çalışma bağlamında üniversite yönetimine ve akademisyenlere bazı öneriler sunulabilmektedir:

- Okul öncesi eğitim almanın olumlu sonuçlarından hareketle tüm öğrencilerin bu eğitimi almaları üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.
- Anne ve babalara özellikle düşük eğitime sahip olanlara çocukların karar vermeleri ile ilgili bilinçlendirme seminerleri yapılmalıdır.
- Çok çocuklu anne ve babalara çocukların doğum sırasının karar vermede önemli olabileceği üzerine bilinçlendirme eğitimleri yapılmalıdır.
- Alan yazında konu ile ilgili çalışmaların bu yaş için sınırlılığı ve farklı sonuçlara ulaşılmış olması da dikkate alınarak yeni araştırmaların planlanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Bağırkan, Ş. (1983). *Karar verme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Banks, J. A. (1971). *Decision-making and social action in the social studies*. National Council for The Social Studies, The Annual Meeting, Denver, Colorado, November, 22-27.
- Baysal, Z. N. (2009). Demokrasi eğitimi için karar verme modelinin kullanılması: ilköğretim üçüncü sınıf hayat bilgisi dersi örnekleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 53-84.
- Büyüköztürk ve diğerleri (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Brown J., & Mann L. (1991). Decision-making competence and self-esteem: A comparison of parents and adolescents. *Journal of Adolescence*, 14, 363-371.
- Cotton, K. (1991). *Teaching thinking skills*. Retrieved date, from Northwest Regional Educational Laboratory's School Improvement Research Series Web site: <http://www.nwrel.orghttp://educationnorthwest.org/6/cu11.html> Erişim Tarihi: 02.08.2017
- Davidson, D. (1991). Children's decision-making examined with an information-board procedure. *Cognitive-Development*, 6, 77-90.
- Gömleksiz, M. N., ve Kan, A. Ü. (2007). İlköğretim 5.sınıf Türkçe dersi öğretim programının problem çözme ve karar verme becerilerini kazandırmadaki etkililik düzeyine ilişkin öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(3), 51-63.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Levin I, Weller J, Pederson A, & Harshman L. (2007). Age-related differences in adaptive decision making: Sensitivity to expected value in risky choice. *Judgment and Decision Making*, 2, 225–233.
- MEB (2007). *İlköğretim düşünme eğitimi programı*. Ankara.
- Pekdoğan, S. (2015b). Karar verme becerileri eğitim programının 5-6 yaş çocuklarının karar verme becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yiğit, A (2005). Lise Öğrencilerinin Karar Verme Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Yordanması. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İzmir.

TÜRKİYE'DE OYUNCAK MÜZELERİNDE ATMOSFER OLUŞTURMA ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Menekşe Dıvrak

Özet

Bu çalışmada; pazarlama alanında tüketici duygu ve davranışlarını etkileme özellikleri bakımından önem verilen *atmosfer* kavramının, günümüzde kültürel yaşamın önemli bir parçası olan müzelerde *müze atmosferinin* ziyaretçi memnuniyetine, duygu ve davranışlarına yansımadaki etkisi araştırılmaktadır. Türkiye'deki oyun ve oyuncak müzeleri ile sınırlandırılan bu çalışma nicel tarama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Türkiye'de bulunan oyun ve oyuncak müzeleri, örneklemini ise bu müzeleri ziyaret eden 625 ziyaretçi oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen anket formu ile 2017 yılında toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, müze atmosfer faktörlerinin ziyaretçiler üzerinde önemli bir etken olduğunu, müze atmosferi ile ziyaretçilerin müzeye tekrar gelme ve müzeyi başkalarına tavsiye etme niyetleri arasında anlamlı korelasyonlar bulunduğunu göstermektedir. Araştırma verilerinin analizi sonucunda ortaya çıkan; müzenin dış görünüşü, iç dekorasyon, alan düzenlemesi, duyu ve insan faktörünün tamamı bir müzenin atmosferini tanımlamaktadır. Literatür taramasında pazarlama alanında yapılmış olan araştırmalarda bulunan beş atmosfer faktörü ile bu çalışmada bulunan altı atmosfer faktörünün benzer olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atmosfer, Müzecilik, Pazarlama, Oyuncak Müzesi.

A RESEARCH ON CREATING ATMOSPHERE IN TOY MUSEUMS IN TURKEY

Abstract

In this study, the effect of the *atmosphere* concept, which is important in the field of marketing in terms of affecting consumer's emotions and behaviors, is investigated to understand the reflection of the *museum atmosphere* on visitor satisfaction, feelings and behaviors in museums, which are an important part of cultural life today. This study, which is limited to game and toy museums in Turkey, is performed using quantitative research methods. The research's environment consists of the game and toy museums in Turkey, and the research's sampling is 625 visitors who visited these museums. The data of the study were collected in 2017 by a questionnaire developed by the researcher. The obtained data were analyzed in the SPSS program. The results of the research show that the atmosphere of the museum is an important factor for the visitors and that there are significant correlations between the museum atmosphere factors and the visitors' tendency to visit the museum again and to recommend the museum to others. All of the factors found as a result of the analysis of the research data: museum's external appearance, interior decoration, area design, sensory and human factors describe the atmosphere of a museum. It is seen during the literature research that the five atmospheric factors from studies in marketing and the six atmospheric factors found in this study shows similarities.

Keywords: Atmosphere, Museology, Marketing, Toy Museum.

GİRİŞ

Müzelerin temel işlevi yerel, bölgesel ya da ulusal kültürü derlemek, bunu gelecek kuşaklar için korumaya almak, araştırmak ve topluma bu konuda bilgi aktarmaktır. Zaman içinde gelişen ve farklılaşan teknolojik uygulamalar müzecilikte de değişimi zorunlu kılmıştır. Klasik müzecilikte *ziyaretçi bekleyen* anlayıştan modern müzecilikte *ziyaretçi odaklı* hizmete geçişte müzelerin hedefleri; ziyaretçileri müzeye çekmek, gelişen teknoloji sayesinde aktif katılımlarını sağlamak ve yeni sunum teknikleri ile ziyaretçiler üzerindeki etkilerini artırmaktır.

Huyssen “müzenin modernleşmenin tahribatına uğramış şeyleri toplayan, yok olmaktan kurtaran ve muhafaza eden paradigmatik kurum olarak” ortaya çıktığını bahseder (2012:262). Onur, tarihsel gelişim sürecinde Gopnik’in bakış açısı ile müzeleri; *mozelyum, makine, metafor, alışveriş merkezi ve bilinç yeri* olarak açıklar. Çizilen bu sınırların çok da gerçekçi olmadığını, müzenin bir *bilinç yeri* olarak tanımlanmasının daha çok kabul gördüğünü belirten Onur, müzelerin daha karmaşık kuruluşlar olduğunu, hiçbir müzenin tek bir tanıma girmeyeceğini ya da tek bir modelin hepsini kapsamayacağını belirtmektedir (2016:65). Karadeniz ise müzelerin *katılım, güçlendirme, kültürler arası etkileşim, kültürel çeşitlilik, evrensellik, işbirliği ve teknoloji kullanımı* gibi kavramlardan bağımsız olarak düşünülmemeyeceğini ifade etmektedir (2016:21). Müzeler aynı zamanda *kamusal bir alan* olarak düşünüldüğünde toplumsal bir ihtiyacı karşılamak için bir tür *toplanma, vakit geçirme ve gezme alanı* olarak da kullanılmaktadır. Müzecilik alanındaki bu gelişmeler; niteliği, sergi düzeni, eserleri, ortamı, çevresi ve ziyaretçi arasındaki ilişki ile müzenin aktif bir öğrenme ve gelişme alanı olarak kullanılmasına neden olmuştur.

Endüstri ve küreselleşmenin etkisiyle kültürel ve demografik özelliklerin değişimi sonucu ortaya çıkan *post-modern* toplumda müze ortamı, eğitsel olmaktan çok bir eğlence mekanı algısına dönüşmektedir. Değişen bu toplum tercihi ile müzelerde araştırma ve sergileme yerine, daha çok ziyaretçi ve hizmet odaklı bir anlayışın zamanla yerleştiği görülmektedir (Schubert, 2000:65).

Atmosfer alışveriş merkezlerinde olduğu gibi müzelerde de deneyimin üretilmesinde ideolojik bir araçtır. Çağdaş alışveriş merkezlerinde ütöpik fikirler sadece ticari amaçlıdır ve tüketime yönlendirme amacıyla manipülasyonu yapılan atmosfer, deneyimi ve hayal gücünü sınırlayıcı olarak görülür. Örneğin Louis Vuitton Flagship mağazasında görsel destekli çerçeveli nişler içinde sanatsal bir müze havası verilerek sunulan ürünler ile mağazanın genel görünümünde cazip ve güvenilir bir ortam hissi oluşturularak ürünlerin kalitesine vurgu yapılmaktadır (Biehl-Missal & vom Lehn, 2015:239-241). Diğer yönden temelde ideolojik kurumlar olduğu için eleştiri konusu olsa bile, kültür endüstrisi içinde önemli bir ağırlığı olan müzeler giderek mimarisi, iç tasarımı, sergileme biçimleri, satış bölümleri ile ziyaretçileri etkileyen, tüketime yönlendiren bir alışveriş merkezi görünümüne bürünmektedir. Müzeler bu anlamda endüstriyel mekânlar gibi artık çabuk tüketilen bir mekân olarak görülmektedir.

Geleneksel pazarlama uygulamaları içinde bir stil veya bir araç olarak kullanılan atmosfer, her alanda olduğu gibi müzecilikte de bir araç olarak kullanılmaktadır. Biehl Missal & vom Lehn, atmosfer ile müzelerin tüketime yönelik bir pazar ortamına çekildiğini ve atmosfer stratejileri geliştirilerek ziyaretçileri etkileyebilen özel ortamlar oluşturulduğunu belirtmektedir (2015:253-254).

Müzelerde geçmişten günümüze oldukça önemli değişimlerin gözlemlendiği bir gerçektir. Bugüne kadar müze atmosferi ve müze atmosfer faktörlerinin ziyaretçi üzerindeki etkisi, ziyaretçinin verdiği tepki ve gelecekteki davranış niyetinin belirlenmesi üzerine az sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında eldeki çalışmada müze atmosferi ile ziyaretçi davranışları arasındaki ilişki test edilerek, atmosfer faktörlerinin müzelerdeki rolüne dair bilgi eksikliğinin giderilmesi ve kültürel mekanların atmosfer faktörlerinin iyileştirilmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Atmosfer Kavramı

Bir ortamı tanımlarken yaygın olarak kullanılan *atmosfer* terimi birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde ifade edilmiştir. Alman filozof Böhme (1993:119), atmosferin ağırlıklı olarak *ruh durumu, duygu, ambiyans* ya da *ortam sesi* ile eşanlamlı kullanıldığını belirtmiştir. Mekânsal

bağlamda yapılandırılmış bir ortamın insan algısında oluşturduğu atmosfer kavramını; Anderson (2009:78) *birleşik etkiler*, Zumthor (2006:13) bir *algı biçimi* ve Davidson & Milligan (2004:523) *ortamın deneyimlenmesi* olarak belirtmişlerdir.

Böhme “*atmosfer, sadece bir yer değil, aynı zamanda bir olay, bir dönem ve birçok şey olabilir*” diye açıklamıştır. Ona göre atmosferler; “*ruhun mekânsal taşıyıcılarıdır, kalitesi genişletilmiş bir duygu durumu ve algılayan ile algılananın ortak gerçeğidir*” (2006:1). Atmosferi kavramak ne kadar belirsiz ve zor ise; bir ortamda tasarım ve uygulamalarla *oluşturulan atmosferin* bireyin üzerindeki etkisini anlamak da bir o kadar zordur (Sloane, 2014:3).

Atmosfer, aynı zamanda *estetik* ile ilişkilidir. İnsan için estetik, çevre ve objenin deneyimlendiği duyuşsal bir terimdir. Atmosfer de bu anlamda somut değildir. Estetik fikrinden söz edildiğinde *duyuşsal algılamalar, yerler, objeler* ve *insanlar* arasındaki ilişkilerle birlikte tüm atmosfer dikkate alınır (Böhme, 1993:116-125). Bir ortamın estetiği; mimari tasarım, iç dekorasyon ve ortamda bulunan canlı veya cansız her şey ile ilişkilidir. Atmosfer, fiziksel bir ortamdan çok daha fazlasını ifade etmekte ve bir mekâna sıkıştırılmasının da mümkün olmadığı görülmektedir.

Mekân atmosferinin önemi uzun yıllar önce fark edilmiş ve bu konu araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Kotler, pazarlama alanında mekân atmosferini “*tüketicilerde belli etkiler yaratmak için bir yerin bilinçli olarak dizayn edilmesi*” şeklinde açıklar (1973:50). Atmosferin yaratılmasında tüketicilerin duyuşsal tepkileri de dikkate alınmaktadır. Heung & Gu, çevresel psikolojiye göre fiziksel çevre ile insan davranışları arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu ve atmosferin *görme, duyma, koklama, dokunma* ve *tatma* duyuları aracılığı ile hissedildiğini belirtmişlerdir (2012:116). Tüketicilerin orada kalma, aktivitelere katılma ya da oradan ayrılma isteği gibi duyuşsal davranışları atmosfer etkilerine vermiş oldukları tepkilerdir (Turley & Milliman 2000:68).

Alanda yapılan çalışmalarda atmosfer faktörlerini; Turley & Milliman (2000), Baker, Parasuraman, Grewal & Voss (2002) satın alma davranışında atmosfer etkilerini yapının dış ve iç özelliklerine insan unsurunu da dahil ederek açıklamışlardır (Kottasz, 2006:98). Hizmet sektörü ve pazarlamada önemli bir rolü olan mekân atmosferinin birçok alanda olduğu gibi müzelerde de ziyaretçi duygu ve davranışlarını büyük ölçüde etkilediği görülmektedir.

Müze atmosferi ve çevresel faktörlerin ziyaretçi üzerindeki etkilerini; Goulding (2000) *müze ortamı ve ziyaretçi deneyimi*, Kottasz (2006) *müze atmosferinin önemi, ziyaretçiler üzerindeki etkisi ve atmosfere tepkisi*, Biehl-Missal & vom Lehn (2015) *müzelerde ortam estetiği ve atmosferinin ziyaretçi memnuniyetine etkisi* konulu çalışmalarında değerlendirmiştir.

Kim, Fiore & Lee'nin çalışmalarında belirttiği “*çekici atmosfer yaratmak için mimari estetik özellikleri öne çıkaran ambiyans, sosyal etkiler, tasarım ve dizayn*” gibi bu atmosferik unsurların müzelerde de ziyaretçileri etkilediği bilinmektedir (2007:80). Forrest, bir sergi ortamında *duyuşsal* ve *bilişsel* yolla algılanan atmosferik unsurlara karşı ziyaretçi tepkilerinin ölçülebildiğini göstermiştir (2013:202). Atmosferin müze dünyasında yeni bir terim olmadığını ifade eden Bjerregaard, sergi düzeninde *sıcak, soğuk, seçkin, net* veya *düzensiz* gibi terimlerle sık sık tarif edildiğini belirtmiştir (2014:2). Ambrose & Pain “*müze atmosferi ya da ambiyans tarifinin en zor tanımlardan biri olduğunu, ama birçok yönden belki de en önemlisi*” olduğunu bahsetmiştir (2006:231).

Kültürel ortamlarda atmosferin ziyaretçi üzerindeki etkilerini inceleyen Kottasz, müze atmosferi değişkenlerini; *somut* (dış-iç tasarım, dekorasyon ve insan faktörü) ve *soyut* (karmaşıklık, gizem, bütünlük, yenilik, ferahlık, dizayn) unsurlar olarak 2 bölümde değerlendirmiştir (2006:97-99). Eldeki bu çalışmada müze atmosfer faktörleri; *dış faktör, iç faktör, alan düzenleme faktörü, duyuşsal faktör, çalışan ve ziyaretçi faktörü* olarak belirlenmiştir.

Müzelerde Atmosfer Oluşturma

Müzeler koleksiyon ve sergilerini erişimi kolay, anlaşılabilir çağdaş bir yöntemle sergilemek amacındadır. Huyssen, müzelerin toplumsal başarıyı yakalamak için kendi koleksiyonları yanında gösteri ve mizansenle zenginleştirilen büyük *aura*'lı nesne ve geçici sergilerle, ziyaretçilere olağandışı deneyim sağlamayı hedeflemekte olduğunu ifade etmektedir (2006:290).

Müzeler koleksiyonları dışında mimari özellikleriyle de ilgi çekmektedir. Duncan & Wallach, diğer mimari türlerin hepsinden daha fazla anıtsal görünüme sahip olan müzelerin, tapınak, kilise, mabet ve bazı saray türleri gibi aynı mimarlık ve sanat tarihi kategorisine girdiğini belirterek birinci işlevi ideolojik olan bu tür müzelerin amacının müzeden yararlananlara ya da müzeyi ziyaret edenlere toplumun en yüce inanç ve değerlerini aşlamak olduğunu ifade etmişlerdir (1980:451). Günümüzde teknolojinin gelişimi ve küreselleşme sayesinde müzelerin toplumla buluşması ve insanların koleksiyonlara ulaşması, katılımın sağlanması ile *Huyssen'in "müze artık esin perilerine hasredilmiş bir tapınak olmaktan çıkmıştır"* şeklindeki ifadesi bunu desteklemektedir (2006:261). Klasik veya modern mimari özelliğe sahip yapılarda kurulmuş olmaları nedeniyle Guggenheim, Louvre, Versay, Hermitage, Dolmabahçe ve Topkapı Sarayı gibi müzeler ilgi çekmektedir.

Günümüz müzeleri toplumun değişen ihtiyaç ve beklentilerine göre; simülasyon merkezi, audio-visual odalar, kiosklar, etkivizyon, projeksiyon, kütüphane, seminer-toplantı odaları, tiyatro-sinema salonları, eğitime yönelik sınıf, atölye, workshop ve kurslar, kafe ve restoran gibi yeni mekan ve sergileme yöntemleri sunmaktadır. Müze ziyaretçi ile iletişimde yazılı metin, grafik, video, sesli aktarım, canlandırma gibi görsel-işitsel yöntemler kullanılmaktadır. Müze sergi sunumunda vitrin içi veya dışında anlatımı kuvvetlendirmek için dekor, kostüm, maket, manken gibi farklı malzemeler kullanarak çeşitli sunum hikayeleri oluşturmakta ve zenginleştirilen sunumlarla ziyaretçilerin ilgisi canlı tutulmaktadır. Dia-film gösterisi, hologram, simülatör gibi bilgisayar destekli dokunmatik interaktif sistemler ve teknoloji kullanımının ziyaretçiyi son yıllarda daha çok etkilediği görülebilmektedir. Müzede aynı zamanda çeşitli etkinlik programlarıyla ziyaretçiye eğitici ve eğlendirici bir ortam sunularak, hazzın artırıldığı bir atmosfer oluşturulmaktadır.

Son yıllarda *müze pedagojisinin* önem kazanması ile birlikte müze atölyelerinde çocuklar oyun aracılığıyla fikir ve yaratıcılık geliştirmekte, sanat eseri oluşturma deneyimi kazanmaktadır. Her konuyu özgürce tartışıp yorumlayan, farklı birikim ve ilgilere sahip ziyaretçileri aynı çatı altında buluşturan müzeler, interaktif sunum teknikleri ile ziyaretçilere duysal deneyimler yaşatmaktadır. Dokunulabilir *hands-on* müzelerde ziyaretçiler bilgisayar kullanarak veya bir aktiviteye katılarak fiziksel olarak sergi nesnesi ile etkileşime geçebilmektedir (Caulton, 1998:2). Daha çok bilim ve çocuk müzelerinde kullanılan bu yöntem ile çocuk ziyaretçilere eğitsel ve eğlenceli vakit geçirme olanağı sağlanmaktadır.

Çocuk Müzelerinde Atmosfer Oluşturmanın Önemi

Son yüzyılda genel müzelerle birlikte çocukluğun tarihi ve kültürü üzerine kurulan ve yaygınlaşan daha çok *oyuncak müzesi* nadiren de *oyun müzesi* adıyla anılan müzeler açılmaktadır (Özdemir, 2003:128). Oyuncak tarihini ele alan bu tür müzelerin *çocuk müzesi* adı altında *oyun, oyuncak ve masalı* konu alan üçlü bir sacayağı olduğu belirtilir (Akin, 2016:26). Çocuklara yönelik müzelerden biri olan ve tarihsel-toplumsal-kültürel bir ürün olan oyuncak korumakla yükümlü bir kuruluş olarak açılan oyuncak müzeleri, yalnızca nostaljik nesnelerin derlendiği ve korunduğu yerler değil, aynı zamanda çocuk ile oyuncak bir araya getirerek müzeyi eğitim ve araştırma merkezi olarak kullanmayı amaçlamaktadır (Onur, 2010:21-25).

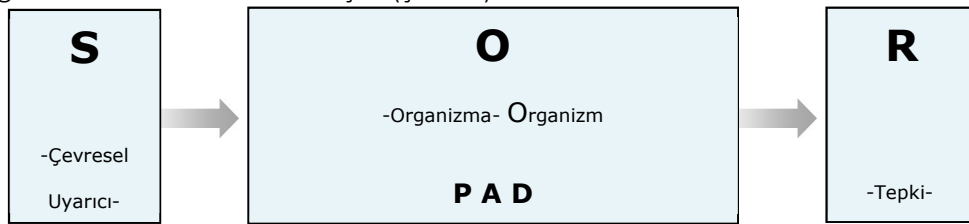
Gelişmiş toplumlarda kültürel gelişimin önemli bir göstergesi olan müzelere ziyaret etme alışkanlığı kazandırma, müze kültürü oluşturma ve özellikle çocuk ziyaretçilerin müze atmosferi ile ilk tanışması ve gelişimlerini olumlu etkilemesi yönünden de dikkate değerdir. Bu anlamda özellikle çocuklara yönelik hazırlanan tematik çocuk, oyun ve oyuncak müzelerinde atmosfer oluşturma ve atmosfer faktörlerinin çocuk ziyaretçiler üzerindeki etkisi önemlidir.

Türkiye’de alan yazın incelendiğinde çocuk müzeleri ile ilgili çalışma sayısı sınırlıdır. Bu nedenle eldeki çalışmada etkileşimli sunum ve uygulamalarla değişen müze atmosferi ile ziyaretçinin müze tercihi, müzede kalma süresi ve müzeye tekrar gelme niyeti arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgularla müzecilikte atmosferin rolü ve işlevine ilişkin farkındalık sağlanması açısından bu çalışma önemli görülmektedir. Müze atmosferi ile ziyaretçi etkileşiminin incelendiği eldeki çalışmanın sonuçlarından müzelerde sürekliliğin sağlanması, ziyaretçi sayılarının artırılması ve diğer türde müzelerin de bundan yararlanması söz konusu olacaktır.

Ziyaretçi algısında atmosferin memnuniyet düzeyine etkisi ve müze atmosferi ile ziyaretçi davranışı arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve bireyin müzede kendisini geliştirmesi, öğrenmesi, aktif hale gelmesi, meşgul edilmesi ve dikkatinin toplanması için algısındaki müze ortamının öğrenilerek; müzenin fiziksel, teknik ve sosyal yönden nasıl tasarlanacağına bilinmesi gerekir. Bütün bunlardan hareketle merak edilen *müze atmosferinin hangi değişkenler aracılığıyla, ziyaretçiyi nasıl ve ne düzeyde etkilediği* sorusu araştırmacının ana sorunsalıdır. Bu çalışmanın amacı; ziyaretçinin değişen müze atmosferinden etkilenmesi ve müze atmosferine verdiği tepki arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve bu veriler ışığında müze ortamlarının iyileştirilmesidir.

YÖNTEM

Türkiye’deki oyun ve oyuncak müzeleri ile sınırlandırılan eldeki çalışma nicel araştırma yöntemlerinden karşılaştırma ve taramaya imkan tanıyan *ilişkisel tarama modeli* kapsamında yürütülmüştür. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok sayıda bağımlı veya bağımsız değişken arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlar (Arklan ve Akdağ, 2016:20). Araştırma modelinde; müzenin *fiziki dış faktörü, iç faktörü, alan düzenleme faktörü, duyuşsal faktör ve insan faktöründen* oluşan müze atmosfer faktörlerinin ziyaretçi üzerindeki etkisi ile ortaya çıkan müzede *uzun süre kalma, tekrar gelme ve tavsiye etme* gibi ziyaretçi davranış niyeti ölçülmektedir. Eldeki çalışma, müze atmosfer faktörlerinin ziyaretçide oluşturduğu duygu durumu (etki) ve ziyaretçide bu uyarılara karşı oluşan duygu durumunun (teпки) tanımlanmasında S-O-R çerçevesinde Mehrabian & Russell’ın (1974) geliştirdiği PAD modeli temel alınmıştır (Şekil 1).

Şekil 1: S-O-R ve PAD Mehrabian & Russell Modeli (1974)’nden düzenlenmiştir.

Bu model fiziksel çevre deneyimi ve algılanan niteliklerin organizma üzerindeki etkisi ile *uyarıcı-organizma-tepkisi* (SOR) arasındaki ilişkide bilişsel ve duyuşsal süreçleri ifade etmektedir (Baker, 2014:1). Mehrabian & Russell (1974) organizmada *memnuniyet-hoşnutsuzluk, uyarılma-uyarılma ve hakimiyet-itaatsizlik* (PAD) gibi üç temel duygusal durumun, herhangi bir çevrede yaklaşma-kaçınma davranışlarına aracılık ettiğini ileri sürmüştür (Donovan vd. 1994:284). Pazarlama ve birçok alanda çeşitli uyarılar sonucu tüketici ve ziyaretçide (organizmada) oluşan memnuniyet, uyarılma ve baskınlık gibi duyguların etkisi ve organizmanın verdiği tepkileri ölçmek için bu model sıklıkla kullanılmaktadır (Zimmerman, 2012:27).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Türkiye’deki oyun ve oyuncak müzeleri ziyaretçileri, örneklemini ise Ocak-Mart 2017 tarihleri arasında oyuncak müzelerini ziyaret eden ve anket uygulamasına katılan on yaş üstü 625 ziyaretçi oluşturmaktadır. Müzelerin kurumsal yapısına bakıldığında özel, üniversite ve belediye müzeleri kapsamında yer aldıkları görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Müzelerin kurumsal yapısı, ankete katılan kişi sayısı ve oranları

Müze Adı	Kurumsal Yapı	Kişi Sayısı	Oranı
İstanbul Oyuncak Müzesi	Özel	455 kişi	% 72,8
İzmir Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi	Belediye	133 kişi	% 21,3
İstanbul Ataşehir Belediyesi Düştepe Oyun Müzesi			
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Oyun ve Oyuncak Müzesi			
Antalya Büyükşehir Belediyesi Oyuncak Müzesi	Üniversite	37 kişi	% 5,9
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi			
Toplam Kişi Sayısı		625 kişi	

Araştırma kapsamında; ülkemizde ilk kurulan ve üniversite bünyesinde yer alan *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi*, ilk özel oyuncak müzesi olan *İstanbul Oyuncak Müzesi* ve belediyelerin bünyesinde faaliyet gösteren *Antalya Büyükşehir Belediyesi Oyuncak Müzesi*, *Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Oyun ve Oyuncak Müzesi*, *İzmir Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi* ve *İstanbul Ataşehir Belediyesi Düştepe Oyun Müzesi* bulunmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama anket uygulaması yapılmıştır. Anket formu araştırmacı tarafından Bitner (1992:60), Turley & Milliman (2000:194) ve Kottasz (2006:98)’in çalışmalarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Anket 26 madde ve üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümde ziyaretçi profilleri, müze alışkanlıkları ve müzede geçirdikleri süre belirlenmektedir. İkinci bölümde müze atmosfer faktörleri belirlenmiştir. Üçüncü bölümde müze atmosferinin ziyaretçiye etkisi, ziyaretçinin atmosfere tepkisi ve ziyaretçinin gelecekteki davranış niyeti ölçülmektedir. Anket yanıtları *çok olumsuz*, *olumsuz*, *kararsız*, *olumlu* ve *çok olumlu* şeklinde düzenlenmiştir. Bu araştırmada veriler *olumlu değerler toplamı* ve *olumsuz değerler toplamı* üzerinden değerlendirilmiştir. Şekillerde olumlu değerler gösterilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS 17 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde araştırmanın güvenilirlik (Cronbach’s Alpha) değeri 0,935 bulunmuştur. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri yüksek olduğundan (0,911) faktör analizi yapılması için örneklem sayısının yeterli olduğu görülmüştür.

İkinci bölümde faktör analizi sonucunda yüksek korelasyona sahip 28 değişken 6 faktöre indirgenmiş ve verideki toplam bilginin %58’si açıklanmıştır. Bunlar; *müzenin dış faktörü*, *iç faktörü*, *alan düzenleme faktörü*, *duyusal faktörü*, *ziyaretçi* ve *çalışan faktörü* olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Müze Atmosfer Faktörleri ve Değişkenler

Dış Faktörü	müze dış cephesi, bina mimarisi, müze çevresi
İç Faktörü	döşemeler, mobilya, dekor, aydınlatma, eser sunumu, kullanılan araç-gereç, müze dükkanı ve kafe
Alan Düzenleme Faktörü	ziyaretçi akış düzeni, sergi alanları, sosyal alanlar, yönlendirici işaretler, müze girişi, otopark
Duyusal Faktörü	renk, ses, koku, ısı, temizlik
Ziyaretçi Faktörü	yetişkin, çocuk ziyaretçi davranışları ve gürültü
Çalışan Faktörü	müze bilgisi, iletişim mesafesi ve kıyafetleri

Üçüncü bölümde KMO değeri (0.957) yüksek olduğundan örneklem sayısı yeterli bulunmuştur. Faktör analizi sonucuna göre yüksek korelasyona sahip 26 değişken 2 faktöre indirgenmiş ve verideki toplam bilginin %64'ü açıklanmıştır. Bunlar; müze atmosferinin ziyaretçi üzerindeki *etki faktörü* ve ziyaretçinin müze atmosferine *tepki faktörüdür* (Tablo 3).

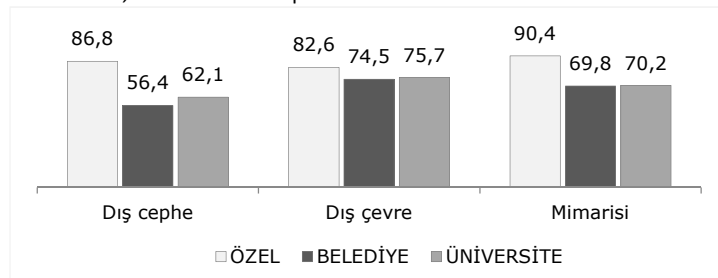
Tablo 3. Müze Atmosferinin Etki-Tepki Faktörü ve Değişkenler

Müze Atmosferi Etki Faktörü	sıra dışı, etkileyici, kaliteli, görünür, sevimli, çekici, geniş-ferah, güzel, konforlu, uyumlu, aydınlık, parlak, yeni-farklı, bilgilendirici, düzenli, huzurlu, eğlendirici, hatırlatıcı-nostaljik
Müze Atmosferine Tepki Faktörü	mutlu, memnun, neşeli, sevinçli, eğlenceli, rahat, şaşırtıcı, canlandırıcı

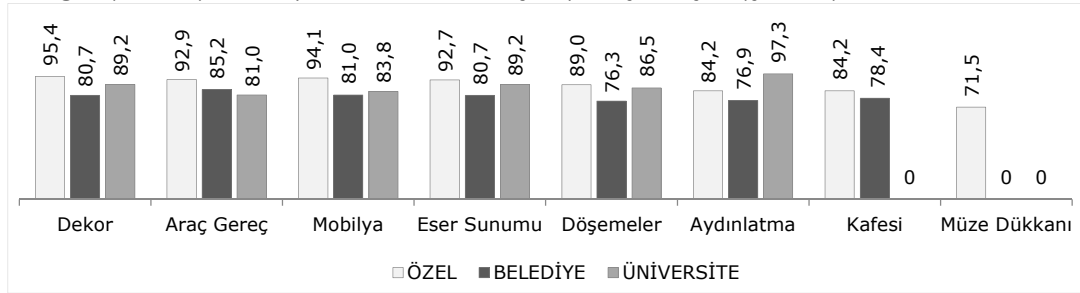
Müzelerde bulunan faktörlerin etkisi sonucunda ziyaretçilerin müzeye *tekrar gelme*, müzeyi *tavsiye etme* ve müzede *daha uzun süre kalma* gibi gelecekteki davranış niyetleri ölçülmüştür.

BULGULAR

Ankete katılan ziyaretçi bilgileri ve demografik özelliklerine bakıldığında; ziyaretçiler arasında *kadın* ziyaretçilerin sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Yaşa göre sıralamada; *30-39 yaş* aralığındaki ziyaretçilerin ilk sırada yer almakta, bunu *10-19 yaş* ve *20-29 yaş* takip etmektedir. Ziyaretçilerin eğitim durumuna bakıldığında en yüksek dağılımın sırası ile *lisans-üniversite*, *lise* ve *ilköğretim* seviyesinde olduğu görülmektedir. Meslek dağılımına göre en yüksek oranı *öğrenciler* oluşturmakta ve bunu diğer meslek grupları takip etmektedir. Ziyaretçilerin şimdiye kadar yaptıkları müze ziyareti sayısı; en fazla *20 kez* ve *üstü* ilk sırada yer alırken, bunu *1-4* ve *5-9 kez* ziyaret edenler takip etmektedir. Bir yılda yapılan müze ziyaret sayısına bakıldığında; ilk sırada *1-3 kez* ve bunu *4-6 kez* ziyaret yapanlar izlemektedir. Ziyaretçiler gezdikleri müze türüne göre; *her tür* müzenin daha çok dolaşıldığı görülmekte ve bunu sırası ile *tarih*, *çocuk* ve *sanat* müzeleri izlemektedir. Ankete katılan ziyaretçilerin yaklaşık üçte biri daha önce oyuncak müzesi ziyareti yaptıklarını ve daha önce bu müzeyi ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Müzede kalma sürelerine göre; ziyaretçilerin üçte birinin müzede *1-1,5 saat* kaldıkları görülmekte, bunu daha az oranda *30-60 dakika* ve *1,5-2 saat* takip etmektedir.

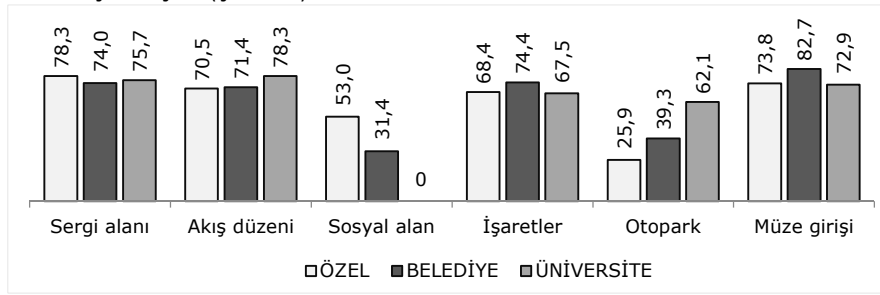
Şekil 2: Müzelerde dış atmosfer faktörü değerleri karşılaştırması

Faktör analizi sonucu bulunan müze atmosferi dış faktörünün değerlendirilmesinde; özel müzede en yüksek (%90,4) *mimari*, bunu (%86,8) *dış cephe* ve (%82,6) *dış çevre* takip etmektedir. Belediye ve üniversite müzelerinde değerler daha az seviyede yer almaktadır. En düşük değer (%56,4) belediye müzelerinde *dış cephe* çıkmıştır (Şekil 2).

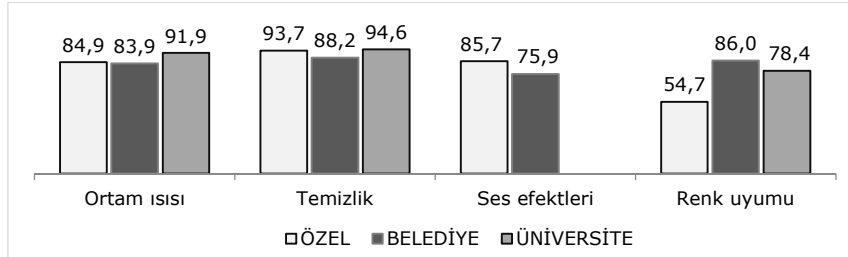
Şekil 3: Müzelerde iç atmosfer faktörü değerleri karşılaştırması.

Müze atmosferine etki eden iç faktörün değerlendirilmesinde; üniversite müzesinde en yüksek (%97,3) *aydınlatma* öne çıkmıştır. Özel müzede (%95,4) *dekor*, belediye müzelerinde ise en yüksek (%85,2) kullanılan *araç-gereç* bulunmuştur. En düşük değer belediye müzelerinde (%76,3) *döşemeler* çıkmıştır (Şekil 3).

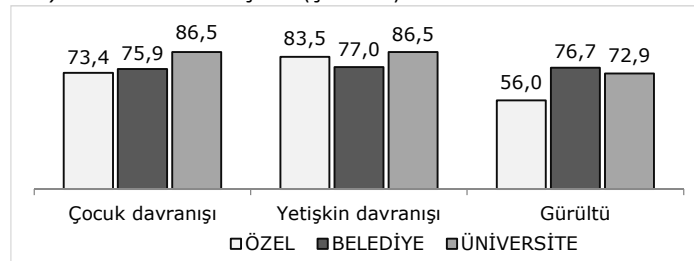
Şekil 4: Müzelerde alan düzenleme faktörü değerleri karşılaştırması

Müze alan düzenleme faktörü değerlendirilmesinde; belediye müzelerinde ilk sırada (%82,7) *müze girişi*, bunu takiben üniversite müzesinde (%78,3) *akış düzeni* ve özel müzede (%78,3) *sergi alanı* bulunmaktadır. En düşük değer özel müzede (%25,9) *otopark* bulunmuştur (Şekil 4).

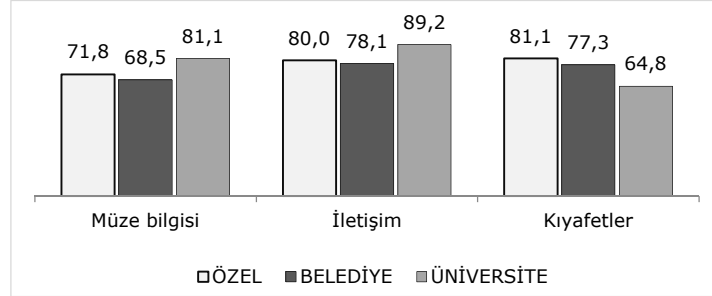
Şekil 5: Müzelerde duyuşsal faktör değerleri karşılaştırması

Müze duyuşsal faktörünün değerlendirilmesinde; tüm müzelerde *temizlik*; üniversite müzesi (%94,6), özel müze (%93,7) ve belediye müzelerinde (%88,2) öne çıkmıştır. En düşük değer özel müzede (%54,7) *renk uyumu* bulunmuştur (Şekil 5).

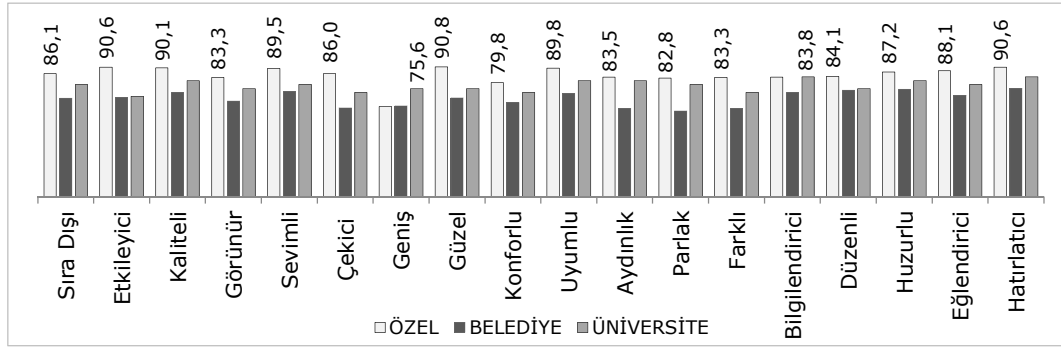
Şekil 6: Müzelerde ziyaretçi faktörü değerleri karşılaştırması

Müze ziyaretçi faktörü değerlendirilmesinde üniversite müzesinde ilk sırada (%86,5) *çocuk ve yetişkin ziyaretçi davranışı*, bunu takiben özel müzede (%83,5) *yetişkin ziyaretçi davranışı* ve belediye müzelerinde (%76,7) *gürültü* çıkmıştır. En düşük değer özel müzede (%56,0) *gürültü* bulunmuştur (Şekil 6).

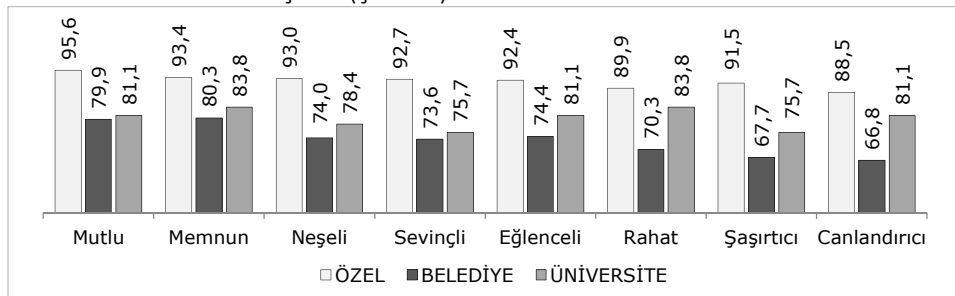
Şekil 7: Müzelerde çalışan faktörü değerleri karşılaştırması

Müze çalışan faktörü değerlendirilmesinde üniversite müzesinde ilk sırada (%89,2) ziyaretçi ile *iletişim mesafesi*, bunu takiben özel müzede (%81,1) *çalışanların kıyafetleri* ve belediye müzelerinde (%78,1) ziyaretçi ile *iletişim mesafesi* çıkmıştır. En düşük değer üniversite müzesinde (%64,8) *kıyafetler* bulunmuştur (Şekil 7).

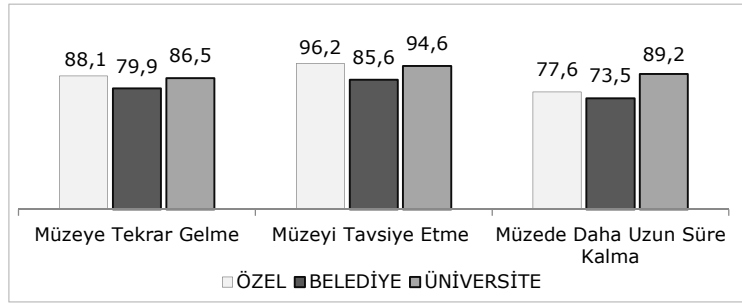
Şekil 8: Müze atmosferinin ziyaretçiye etki faktörü değerleri karşılaştırması

Müze atmosferinin ziyaretçiye etki faktörü değerleri karşılaştırıldığında; özel müzede ilk sırada (%90,8) *güzel*, bunu takiben üniversite müzesinde (%83,8) *bilgilendirici ve hatırlatıcı* belediye müzelerinde (%75,9) *hatırlatıcı*, ifadeleri çıkmıştır. En düşük değer belediye müzelerinde (%60,0) *parlak* ifadesi bulunmuştur (Şekil 8).

Şekil 9: Müze atmosferine ziyaretçi tepki faktörü değerleri karşılaştırması.

Müzelerin atmosferine ziyaretçi tepki faktörü değerleri karşılaştırıldığında; özel müzede ilk sırada (%95,6) *mutlu*, bunu takiben üniversite müzesinde en yüksek (%83,8) *memnun ve rahat*, belediye müzelerinde (%80,3) *memnun* ifadeleri çıkmıştır. En düşük değer belediye müzelerinde (%66,8) *canlandırıcı* ifadesi bulunmuştur. (Şekil 9).

Şekil 10: Müzelerde ziyaretçinin gelecekteki davranış niyeti değerleri karşılaştırması

Müzelerde ziyaretçilerin gelecekteki davranış niyeti değerleri karşılaştırıldığında; tüm müzelerde *müzeyi tavsiye etme*; özel müzede ilk sırada (%96,2), bunu takiben üniversite müzesinde (%94,6) ve belediye müzelerinde (%85,6) önde çıkmıştır. En düşük değer belediye müzelerinde (%73,5) *müzedede daha uzun süre kalma* bulunmuştur (Şekil 10).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Oyuncak müzeleri atmosferlerinin değerlendirilmesi ile ortaya çıkan faktörlerin; ziyaretçinin algı biçimi, müze ile ziyaretçi arasında olan ilişki, ortamın estetiği, mimari tasarımı, dekorasyonu, sunum teknolojisi ve bunun gibi müze ortamında bulunan canlı veya cansız her şeyi kapsadığı görülmüştür. Özellikle anket verilerine göre yıl içinde 4-6 kez ve üstü müze ziyareti gerçekleştiren ziyaretçilerin daha fazla müze tecrübesi ile sadece koleksiyonları değil, müzenin dış görünüş, iç görünüş, alan düzenleme, duyuşal faktör, ziyaretçi ve çalışan faktörü de dahil olmak üzere müze atmosferini daha dikkatle değerlendirdikleri görülmüştür. Oyun ve oyuncak müzeleri atmosfer faktörlerinin değerlendirilmesinde şöyle bir sonuç çıkmaktadır:

- Özel müzede dış faktör değişkenlerinin tümü daha yüksek oranda olumlu değerlendirilmiştir. Üniversite ve belediye müzelerinde ise bu değerler özel müze değerlerine yakındır.
- Özel müzede iç faktör değişkenlerinden *müze dükkanı* seçeneğinin özel oyuncak müzesinde %71,5 oranında olumlu değer alması, ziyaretçilerin satış faaliyetlerine olan ilgisini göstermektedir. Müze *kafesi* İstanbul Oyuncak Müzesi bünyesinde bulunurken, Gaziantep Belediyesi Oyuncak Müzesi'nde kafe müze binasına yakın bir mesafede yer almaktadır. Diğer müzelerde ise kafe bulunmamaktadır. Kafenin ortalama olarak %81,3 oranında olumlu değer alması, ziyaretçilerin müze sosyal alanlarına olan beklentisini göstermektedir.
- Alan düzenleme faktörü değişkenlerinden *otoparkın* özel müzede en düşük değeri alması müzelerde otopark ihtiyacının yüksek olduğunu göstermektedir.
- Müze duyuşal faktörü değişkenlerinden *renk uyumunun* özel müzede en düşük değeri alması müze ziyaretçilerinin dekorasyonda renk uyumuna önem verdiğini göstermektedir.
- Ziyaretçi davranış faktöründe *gürültünün* özel müzede en düşük değeri alması ziyaretçilerin müzede gürültüden rahatsız olduklarını göstermektedir.
- *Çalışan kıyafetlerinin* üniversite müzesinde düşük değer alması çalışanların kıyafetine dikkat edildiğini göstermektedir.
- Müze atmosferinin ziyaretçiye etki faktörü değerlerine bakıldığında; özel müzede birçok değişkenin önde olduğu görülmektedir. Müzelerde *aydınlık, parlak, farklı* gibi seçeneklerin daha düşük değer alması ziyaretçilerin müzeden beklentilerini göstermektedir.
- Müze atmosferine tepki faktörü değişkenlerinden *canlandırıcının* en düşük değeri alması ziyaretçilerin müzeden daha canlandırıcı olmasını bekledikleri anlaşılmaktadır.

- Ziyaretçilerin davranış niyetine bakıldığında beğenmedikleri müzede daha kısa süre kaldıkları görülmektedir. Özel müzede müzeyi *tavsiye etme* ve müzeye *tekrar gelme* niyeti daha yüksek bulunmuştur. Üniversite müzesinde müzede daha *uzun süre kalma* niyeti diğer müzelere göre daha fazla değer almıştır. Belediye müzelerinde ise ziyaretçilerin gelecekteki davranış niyetleri diğer müzelere göre daha az değer aldığı görülmüştür.

Bu çalışmanın verileri müze atmosferi ve çocuk müzeleri ile ilgili çalışma sayısının az olması nedeni ile literatürde perakende ortamların atmosferi üzerine yapılmış araştırmalar ışığında değerlendirilmiştir. Bu araştırmalarda Berman & Evans (1995) mağaza atmosfer faktörlerini; *dış unsurlar, genel iç unsurlar, yerleşim düzeni, satın alma noktası düzenlemeleri ve araçları* olmak üzere 4 faktör olarak belirlemiştir. Turley & Milliman bu unsurlara *insan faktörünü* de ekleyerek 5 atmosfer faktörü altında toplamıştır (2000:194). Kottasz ise perakende ortamların atmosferinden yola çıkarak müze atmosferinin ziyaretçi duygu ve davranışları üzerindeki etkilerini incelediği araştırmasında atmosfer faktörlerini; *dış faktörler, iç faktörler, dizayn-tasarım faktörü, dekorasyon faktörü ve insan faktörü* olmak üzere 5 faktör olarak belirlemiştir (2006:98). Eldeki çalışmada ise müze atmosferi *dış faktör, iç faktör, alan düzenleme faktörü, duysal faktör, ziyaretçi faktörü ve çalışan faktörü* olmak üzere 6 atmosfer faktörü altında birleştirilmiştir. Bu anlamda eldeki çalışma Turley & Milliman (2000), Berman & Evans (2004) ve Kottasz (2006)'in çalışmaları ile benzerlik göstermektedir. Bitner (1992:60), Liu & Lang (2009:499), Ariffin vd. (2012:38)'in çalışmalarında insan duygu ve davranışları üzerinde güçlü etkisi olan *ısı, ses, müzik, koku, renk* gibi çevrenin soyut özelliklerini içeren ortamsal koşullar ile bu çalışmada benzerlik gösteren *yer tasarımı, aydınlatma, renk, koku ve ses* gibi etkenler müzenin *duysal faktörü* adı altında birleştirilmiştir.

Müzecilik alanındaki bu araştırmada belirlenen atmosfer faktörlerinin diğer tür müzelere de uyarlanabileceği düşünülerek yeni kurulacak müzelerin;

- İlgi çekici, görünür ve çevre mimarisine uygun olması,
- Dekorasyon ve eser sunumunda ergonomiye dikkat edilmesi,
- Yönlendirici işaretlerle ziyaretçi akış düzeninin iyi sağlanması
- Ziyaretçi duyularına hitap eden, ilgisini canlı tutan sunum teknikleri kullanılması,
- İnsan davranışları üzerinde güçlü etkisi olan aydınlatma, renk, ısı, koku ve ses gibi atmosferik uyaranların iyi düzenlenmesi,
- Ziyaretçi kaynaklı gürültü ve yoğunluk kontrolüne dikkat edilmesi,
- Müzeleri bir yaşam biçimi haline getirmek, ziyaretçiler ile iletişimi sürdürmek ve öğrenmeyi zenginleştirmek amacıyla yeni olanaklar sağlanması,
- Bireyin kişisel ve sosyal gelişimi için aktif öğrenmesini sağlayan ziyaretçi ile etkileşimli bir müze ortamı geliştirilmesi ve müze pedagojisine önem verilmesi,
- Sergileme, sosyal etkinlik ve otopark alanlarının doğru planlanması,
- Müzelerde sosyal alanlara beklentinin yüksek olması nedeni ile müze dükkanı ve kafe gibi alışveriş yapma ve dinlenme alanlarına dikkat edilmesi önerilir.

Son olarak müzelerin genel durumuna bakıldığında; kuruluş yeri, mimarisi, yönetimi, çalışanları, ekonomi politikaları, ziyaretçi politikaları, eğitim, etkinlik, bireysel gelişim politikaları ve teknoloji kullanımı gibi özellikleri ile farklılık göstermektedir. Bu özellikleri nedeni ile oluşan farklı müze atmosferinden ziyaretçilerin az ya da çok etkilenebileceği ve buna farklı tepkiler verebileceği düşünülebilir. Müze atmosferi çeşitli faktörlerden oluşan bir bütünü ifade ettiği, her bir faktörün ziyaretçileri farklı şekillerde etkileyebileceği ve ziyaretçinin de müze atmosferine farklı bir davranışla tepki verdiği görülmüştür. Bu durumda atmosfer konusu kişiye, yere ve

zamana göre değişken, çeşitli ve gelişen bir kavram olduğu için araştırılması gereken birçok konunun ve detayın olabileceği de unutulmamalıdır. Müze atmosferi çok yönlü ele alındığında, gelişen ve değişen teknolojik ilerlemeler ile her bir detayın zamanla değişebileceği de göz önünde bulundurularak, bu çalışmanın yapılacak yeni araştırmalara kaynak oluşturması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, S. (2016). Hiçbir Müze Oyuncak Müzesi Kadar Tarihi Doğru Anlatmaz. Gökhan Buğday (Ed) içinde Terminal. ss. 24-30.
- Ambrose, T. & Paine, C. (2006). *Museum Basic*. 2nd Edition. New York: Routledge. Taylor and Francis Group.
- Anderson, B. (2009). *Affective Atmospheres. Emotion, Space and Society*. Volume 2, Issue 2, p. 77-81.
- Ariffin, H. F., Bibon, M. F. & Abdullah, R. P. S. R. (2012). Restaurant's Atmospheric Elements: What Customer Wants. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Volume 38, 380–387.
- Arklan, Ü. ve Akdağ, M. (2016). Gündelik Yaşamın Sosyal Medyası, Sosyal Medyanın Gündelik Yaşamı: İlişkisel ve Etkileşimsel Perspektiften Uygulamalı Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt 7, Sayı 16, ss.16-34.
- Baker, J., Parasuraman, A., Grewal, D. & Voss, G. B. (2002). The Influence of Multiple Store Environmental Cues on Perceived Merchandise Value and Patronage Intentions, *Journal of Marketing*, Volume 66, April, p. 120-141.
- Berman, B. & Evans, J.R. (1995). *Retail Management: A Strategic Approach*, 6th Edition, Prentice-Hall, Inc.
- Berman, B. & Evans, J.R. (2004). *Retail Management: A Strategic Approach*, 9th Edition, Prentice-Hall, Inc.
- Biehl-Missal, B. & vom Lehn, D. (2015). Aesthetic and Atmosphere in Museums, A Critical Marketing Perspective. *Museum Studies: Museum Media*. First Edition. Ed. Michelle Henning. John Wiley&Sons. Ltd. Published. p. 235-258.
- Bjerregaard, P. (2014). *Dissolving Objects: Museums, Atmosphere and The Creation of Presence, Emotion, Space and Society*. Museum of Cultural History, University of Oslo. Elsevier. p. 1-8.
- Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The Impact of Physical Surroundings on Customers and Employees. *Journal of Marketing* Volume 56, p. 57-71.
- Böhme, G. (1993). Atmosphere as The Fundamental Concept of a New Aesthetics. *Thesis Eleven* Volume 33, Issue 1, 113–126.
- Böhme, G. (2006). *Architektur und Atmosphäre* München: Wilhem Fink Verlag.
- Caulton, T. (1998). *Managing Interactive Museums and Science Centers, Hands-on Exhibitions*, London and New York, Florence, KY, USA: Routledge.
- Davidson, J. & Milligan, C. (2004). Embodying Emotion, Sensing Space: Introducing Emotional Geographies. *Social and Cultural Geography*, Volume 5, Issue 4, p. 523-532.
- Donovan, R.J., Rossiter, J.R., Marcolyn, G., & Nesdale, A. (1994). Store Atmosphere and Purchasing behavior. *Journal of Retailing*, Volume 3, p. 283-294.
- Duncan, C. & Wallach, A. (2004). Evrensel Müze. Ali Artun, (Ed), *Müze ve Eleştirel Düşünce Tarih Sahneleri: Sanat Müzeleri II*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 49-86.
- Goulding, C. (2000). The Museum Environment and The Visitor Experience *European Journal of Marketing*. MCB University Press. Volume 34, Issue 314, ss. 261-278.

- Heung, V.C.S. & Gu, T. (2012). Influence of Restaurant Atmospherics on Patron Satisfaction and Behavioral Intentions. *International Journal of Hospitality Management*, Volume 31, p.116-117.
- Huysse, A. (2006). Bellek yitiminden kaçış: Kitle iletişim aracı olarak müze. Ali Artun (Ed) *Müze ve Eleştirel Düşünce. Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri II içinde Çev. R. Akman. İstanbul: İletişim Yayınları. 2012. ss. 259-290.*
- Karadeniz, C. (2016). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi ve Sürdürülebilirlik Stratejileri. *Türkiye’de Oyuncak Müzeleri, Oyuncak Müzelerinin Dünü, Bugünü ve Sürdürülebilirliği. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü ve Araştırma ve Uygulama Merkezi. A. Ü. Yayınevi, ss.9-22.*
- Kim, J., Fiore, A.M. & Lee, H.H. (2007). Influences of Online Store Perception, Shopping Enjoyment, and Shopping Involvement on Consumer Patronage Behavior Towards an Online Retailer. *Retailing and Consumer Services. Volume 14. Issue 2, p. 95-107.*
- Kotler, P. (1973). Atmospherics as a Marketing Tool. *Journal of Retailing, Volume 49, Issue 4, p. 48-64.*
- Kottasz, R. (2006). Understanding the Influences of Atmospheric Cues on the Emotional Responses and Behaviours of Museum Visitors. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing. The Haworth Press. Volume 16, Issue 1-2, p. 95-121.*
- Liu, Y. & Jang, S. (2009). The effects of dining atmospherics: An extended Mehrabian & Russell model. *International Journal of Hospitality Management, Volume 28 Issue 4, 494-503.*
- Mehrabian, A. & Russell, J. A. (1974). *An Approach to Environmental Psychology. Cambridge, Massachusetts Institute of Technology: MIT Press.*
- Onur, B. (2010). *Oyuncaklı Dünya. Oyuncakın Toplumsal Tarihi. Ankara. İmge Kitabevi.*
- Onur, B. (2016). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi ve Sürdürülebilirlik Stratejileri. *Türkiye’de Oyuncak Müzeleri, Oyuncak Müzelerinin Dünü, Bugünü ve Sürdürülebilirliği. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü ve Araştırma ve Uygulama Merkezi. A. Ü. Yayınevi, ss. 61-91.*
- Özdemir, N. (2003). *Müze-Çocuk İlişkisi ve Çocuk Kültürü Merkezi Projesi. Türkiye’de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu. Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, ss.126-147.*
- Forrest, R. (2013). Museum Atmospherics: The Role of the Exhibition Environment in the Visitor Experience. *Visitor Studies, Volume 16, Issue 2, p. 201-216.*
- Schubert, K. (2000). *Küratör’ün Yumurtası. Çevr. Rana Smith. İstanbul: İstanbul Sanat Müzesi Vakfı.*
- Sloane, M. (2014). Tuning the Space: Investigating the Making of Atmospheres Through Interior Design Practices. *Interiors, Design/Architecture/Culture Volume, 5, Issue 3. p. 297-314.*
- Turley L.W. & Milliman R. E. (2000). Atmospheric Effects on Shopping Behavior: A Review of the Experimental Evidence. *Journal of Business Research. Volume 49, Issue 2, p. 193-211.*
- Zimmerman, B. S. (2012). *Using The S-O-R Model to Understand The Impact of Website Attributes on The Online Shopping Experience. Thesis Prepared for The Degree of Master Science. University of North Texas.*
- Zumthor, P. (2006). *Atmospheres: Architectural Environments; Surrounding Objects. Birkhäuser- Basel Switzerland. Part of Springer Science-Bussiness Medya.*

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENEN BOŞNAK ÇOCUKLARIN ÖĞRENEN ÖZERKLİĞİ BECERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Deniz Melanlıoğlu

Kırıkkale Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Özet

Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesine uygun düzenlemelerin yapılmasıyla yabancı dil öğretiminde bir standartlaşma sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu standartlaşma çerçevesinde öğrencinin konuştuğu dilleri ve düzeylerini belirttiği Dil Pasaportu ve Dilsel Öz Geçmiş bölümleriyle dil öğrenimi sürecinde edindiği tüm belgelerin yer aldığı "Dil Gelişim Dosyası"nın her öğrenci için hazırlanması istenmektedir. Dil pasaportu bölümünde öğrencinin hedef dili ya da başka dilleri ne düzeyde bildiği, dil becerilerindeki gelişimi ve seviyesi öğrencinin kendi ifadeleriyle belirlenmekte ve forma işlenmektedir. Dolayısıyla öğrenci farkındalığı hedef dilin öğrenim sürecinde oldukça önemli bir faktör olarak görülmektedir. Bu farkındalık, Avrupa Konseyi tarafınca "Modern Dillerde Öğrenen Özerkliği" olarak nitelenmektedir.

Öğrenen özerkliği, öğrencinin kendi öğrenme sorumluluğunu üzerine alması şeklinde tanımlanabilir. Bireysel farklılıkların dil öğretiminde önemli bir unsur olduğu dikkate alındığında öğrenen özerkliğinin sağlanmasının bir ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle çocukluk döneminde ana dilinden başka bir dil öğrenme durumunda kalan öğrenciler için ifade edilen durumun bir gereklilik olduğu söylenebilir. Bu, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için de geçerlidir. Küçük yaşlarda Türkçe öğrenmeye başlayan öğrencilerin dil öğrenme süreçlerine yönelik farkındalıkları ve süreci yönetme yetenekleri, Türkçeyi ne derece öğreneceklerinin ve yetişkin birer bireyken dâhi bu dili ne ölçüde kullanabileceklerinin belirleyicisi olacaktır, denilebilir.

Bu çalışmada Bosna Hersek'te ortaokul düzeyinde seçmeli yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Boşnak öğrencilerin öğrenen özerkliği becerilerini kullanma durumlarını belirlemek amaçlanmıştır. İfade edilen amaç doğrultusunda nitel araştırmanın sunduğu imkânlardan faydalanılmıştır. Verilerin toplanması sürecinde gözlem formu ve görüşmeden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında 6 ve 9. sınıf düzeyindeki birer sınıf sekiz hafta boyunca Türkçe ders işleme sürecinde düzenlenen gözlem formu yardımıyla gözlemlenmiş; öğrenen özerkliği süreçleri göz önüne alınarak hem öğretici hem öğrenci için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile hedef dilde öğrenen özerkliği becerileri tespit edilmeye çalışılmış; gözlem ve görüşmelerden elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Çalışmada sınıf ortamında öğrenen özerkliğini destekleyici etkinliklere yer verilmediği, öğrencilerin kimi süreçlerde kendilerini yeterli buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, öğrenen özerkliği, çocukluk dönemi, Bosna Hersek.

A STUDY ON THE LEARNER AUTONOMY SKILLS OF BOSNIAN CHILDREN LEARNING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

A standardization of foreign language teaching is attempted by making appropriate arrangements in accordance with the Common European Framework of Reference for Languages framework. Accordingly, the "Language Development File", which includes all the documents obtained during the language learning process with the Language Passport and the Linguistic Self-Study sections, which the students speak in their languages and levels, is requested for each student. In the language passport section, the extent to which the target language or other languages are known by the student, the level and level of development in

language skills are determined by the student's own expressions and is issued to the form. Therefore, learner's awareness is seen as a very important factor in the target language learning process. This awareness is described by the Council of Europe as "Learner Autonomy in Modern Language Learning".

Learner autonomy can be defined as the student taking over his or her learning responsibilities. Considering that individual differences are an important element in language teaching, it is understood that there is a need to maintain learner autonomy. Especially, it can be said that this is a necessity for the learners who have to learn a language other than their native language during childhood. This is also true for teaching Turkish as a foreign language. It can be said that, for the students who start to learn Turkish at an early age, the awareness of language learning processes and the ability to manage processes will be the determinants of their degree of which they will learn Turkish and the extent to which as adult individuals they can use this language. In this study, it was aimed to determine the use of learner autonomy skills of Bosnian students who learn Turkish as an optional foreign language at secondary school level in Bosnia and Herzegovina. Accordingly, qualitative research was benefited for the research. Observation forms and interviews were utilized during the data collection process. Within the scope of the research, 6th and 9th grade level classes were observed with the help of observation form prepared during the Turkish course of course for eight weeks. Taking the the learning processes of autonomy into account, semi-structured interview forms were prepared for both the instructor and the learners, and the autonomy skills learned at the target level were determined; observations and interviews were comparatively evaluated. In the study, it was found that no activities supporting the learner autonomy were featured in the classroom and students found themselves to be sufficient in some processes.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, learner autonomy, childhood, Bosnia and Herzegovina.

GİRİŞ

Türkçe tarihî derinliği olan zengin bir dil olarak nitelenmektedir. Türklerin tarih boyunca ortaya koydukları hareketli hayat tarzı, göç ettikleri farklı coğrafyalarda geliştirdikleri ilişkiler, kurmuş oldukları devletler, muhtelif kültür ve medeniyetlerle girdikleri etkileşimler, dillerinin farklı açılardan gelişimini buna bağlı olarak da zenginleşmesini sağlamıştır. Türklerin tarihteki belirleyici özellikleri ve değişik coğrafyalarda yönetici olarak bulunmaları dolayısıyla Türkçe öğrenimine ve öğretimine her dönemde ilgi gösterildiği söylenebilir (Balcı, 2016:11). Günümüze gelindiğinde Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin kurumsal anlamda biçimlenmesi 1984 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde Türkçe Öğretim Merkezinin (TÖMER) faaliyetlerine başlamasıyla tarihlendirilebilir. Fakat Balcı ve Gültekin (2017:11)'e göre devlet ve toplum olarak Türkçeyi uluslararası zeminde tanıtma ve öğretme lüzumu ve ihtiyacını fark edebilmek için 1990'ların yani Sovyetler Birliği'nin dağılmasının görülmesi gerekecektir. Devrin siyasi iradesinin Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan bağımsız devletler ve muhtar cumhuriyetlerle kurduğu ilişkilerden sonra aldığı birtakım kararlar sonucunda özellikle Sovyet coğrafyasının Türk ve Müslüman halklarından çok sayıda yükseköğrenim öğrencisi Türkiye'ye getirilmiştir. Bu öğrencilerle birlikte Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde belirli bir sistemin olması gerektiği anlaşılmış ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi hususu bir ciddiyet kazanmıştır.

Bugün sadece yurt içinde değil, yurt dışında da Türkçe öğretim faaliyetlerine olan talep her geçen gün artmakta ve artan talebi karşılama noktasında pek çok kurum ve kuruluş sorumluluk almaktadır. Öyle ki Türkçe öğretimine hizmet eden Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü gibi kimi kurumlar, faaliyetlerini sadece yurt dışında sürdürmektedir. Maarif Vakfı yurt dışında açtığı

okullarla okul öncesinden ortaöğretimin sonuna kadar Türkçe öğretmeyi hedeflemektedir. Yunus Emre Enstitüsü gerek yabancı ülkelerde kültür merkezleri açarak gerekse ülkelerin eğitim öğretim sistemlerinde Türkçenin seçmeli yabancı dil dersi olarak yerleşmesini sağlayarak yabancı dil olarak Türkçenin öğretimine katkı sunmaktadır. Gürcistan, Tunus, Bosna Hersek gibi ülkelerde eğitim kademelerinde Türkçe seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Bosna Hersek'te yaklaşık sekiz bin Boşnak çocuk Türkçe öğrenmektedir. Dolayısıyla bu hem Türkçeye hem de Türk Cumhuriyeti'ne yapılmış son derece önemli bir hizmet olarak değerlendirilmektedir.

Her iki kurumun faaliyet alanı göz önünde bulundurulduğunda hedef kitlenin büyük çoğunluğunun çocuklar olduğu anlaşılmaktadır. Dil öğrenenlerin özellikleri, dilin öğretim yöntemini de belirleyen bir unsur olarak düşünülmektedir. Bir yetişkin ile çocuğa aynı yöntem ve teknikler kullanılarak hedef dilin öğretilmeyeceği söylenebilir. Bu duruma bireysel farklılıklar da eklenirse süreç içerisinde öğrencinin kendi öğrenme süreci hakkında bir farkındalığa sahip olması önemli görülmektedir. İfade edilen farkındalık, dil öğrenme sürecinde öğrenenen özerkliği kavramı ile karşılanabilir. Öğrenen özerkliği, öğrencinin kendi dil öğrenme süreci hakkında farkındalık geliştirmesi ve bunun sonucunda kendi öğrenme sürecini yönetebilme becerisini kapsamaktadır.

ÖĞRENEN ÖZERKLİĞİ

Öğrencinin kendi öğrenme sürecinin sorumluluğunu alması şeklinde açıklanabilecek olan öğrenen özerkliği, yabancı dil öğrenme ve öğretme sürecinde son yıllarda ön plana çıkan bir kavramdır (Little, 2007). Günümüz yabancı dil öğrenme sürecinde öğrenen özerkliğinin anahtar kavramlardan biri olmasının sebebi, iletişimsel (eylem odaklı) dil öğretim yöntemi ile yapılandırmacı yaklaşımın dil öğretim sürecinin planlanmasında dikkate alınması şeklinde açıklanabilir.

Biçer (2017:1667)'e göre kendi dil gelişimini bilmek, zayıf veya güçlü yönlerinin farkında olmak ve bunları dil öğretimine yansıtılabilmek öğrenen özerkliği ile ilgilidir. Öğrenen özerkliği bu anlamda hemen kazanılan bir beceriden ziyade süreç içerisinde birçok değişkenin etkisiyle şekillenen bir olgudur. Bu olgunun gelişmesinde öğreticinin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Gardner ve Miller (1997) da bir öğrencinin kendi öğrenme sürecine yönelik sorumluluk üstlenebilmesi için öncelikle bunun öğretici tarafından öğrenciye kazandırılması gerektiğini ifade etmektedir. Öğrencinin bu beceriyi kazanması, zenginleştirilmiş bir öğrenme ortamının oluşturulmasına bağlıdır ki bu öğrenme ortamının öğrenci beklenti ve ihtiyaçları, öğrenme hedefleri, öğretim yöntemi, değerlendirme gibi pek çok bileşeni vardır (Ergür, 2010:354). Dolayısıyla öğrenen özerkliği, öğrencinin tek başına edineceği bir beceri olmaktan ziyade öğretmen rehberliğinde geliştirilebilecek bir özelliğe sahiptir. Yabancı dil sınıflarında öğrenen özerkliğinin gelişimine katkıda bulunmanın önemli adımlarından biri de öğrencilerin kendi öğrenmelerine karar verme becerilerinin desteklenmesi ve geliştirilmesidir. Yabancı dil öğrenme sürecinde öğrencilerin karar verme sürecine etkin biçimde katılmaları, onlarda öğrenen özerkliğinin gelişmesine katkıda bulunacak ve yabancı dili daha etkili öğrenmelerini sağlayacaktır (Gömleksiz ve Bozbolat, 2012:98). Bunun için öğrenen özerkliği bağlamında öğreticinin sahip olması gereken birtakım nitelikler vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Nunan, 1997):

- Yönergeleri öğrenciler için anlaşılır kılmak,
- Öğrencilerin süreç içerisinde kendi hedeflerini oluşturmalarını sağlamak,
- Öğrencileri, hedef dili sınıf dışında da kullanmaya cesaretlendirmek,
- Öğrenim süreçlerinin farkındalığını artırmak,
- Öğrencilerin, kendilerine uygun öğrenme yöntem ve tekniğini seçmelerine kılavuzluk

etmek,

- Öğrencilerin, kendilerine hedef görevler belirlemelerini sağlamak,
- Öğrencileri, araştırmacı olmaya teşvik etmek.

Sıralanan maddeler dikkate alındığında öğrenen özerkliğinin gelişiminde öğreticinin rolünün oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Demirel ve Mirici (2002:81), öğrencinin özerk olmasının, eğitim-öğretim durumlarının tamamen öğrencinin kontrolünde olacağı anlamına gelmediği ile öğreticinin tüm sınıf içi ve dışı etkinliklerde öğrencinin istek ve ihtiyaçlarına cevap verecek uygulamaları gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

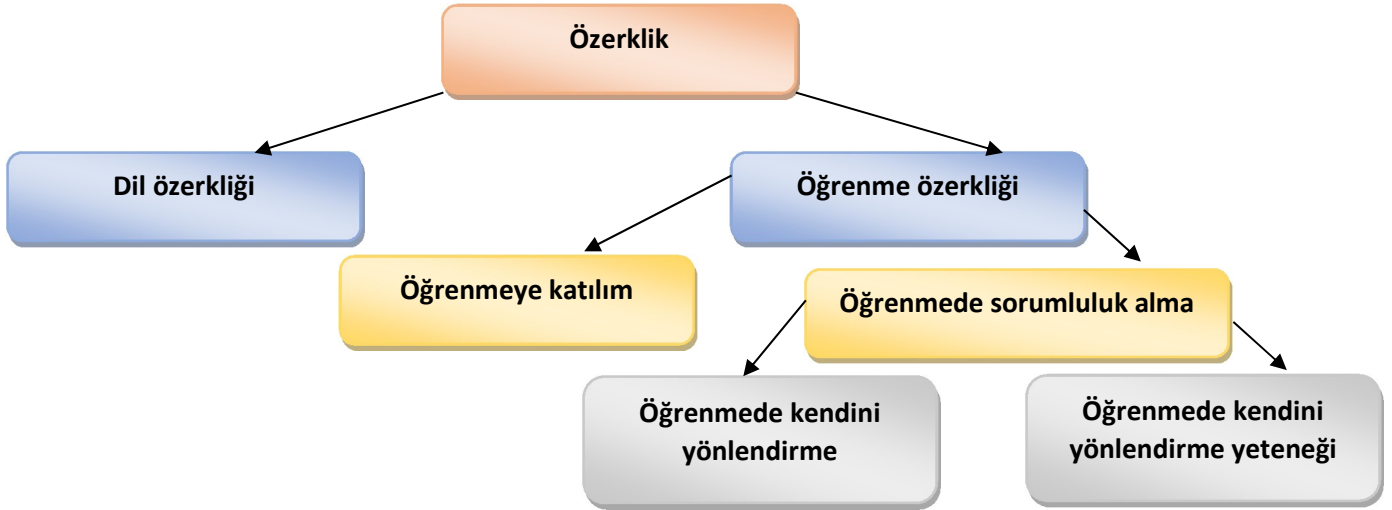
Yabancı dil öğretiminde öğrenen özerkliğinden beklenenler noktasında bir standardın olduğu ifade edilebilir. Bunun için çok dillilik ve çok kültürlülük vurgusu ile hazırlanan Avrupa Dilleri İçin Ortak Çerçeve Program kullanılmaktadır. Bu programın uygulanabilirliğini somutlaştırmak için de Avrupa Dil Gelişim Dosyası (Avrupa Dil Portfolyosu) oluşturulmuştur (Mirici, 2000). Ataç (2008)'a göre dil öğrenim ve öğretimini belli bir çerçevede düzenleme eğilimi, Avrupa Dil Gelişim Dosyası'nın ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Avrupa Konseyi, özerkliği geliştirmek için Avrupa Dil Gelişim Dosyası'nın bir araç olarak kullanılabileceği önerisinde bulunmaktadır. Bu dosyanın bilgilendirme ve eğitsel olmak üzere iki temel işlevi vardır. Bilgilendirme işlevi, kişinin dil öz geçmişi hakkında bütün bilgilerin (yabancı bir dili öğrenmek için ayırdığı süre, öğrenim yaptığı kurum, öğrendiği dille ilgili aldığı sertifikalar, diplomalar vb.) bu dosyada yer almasını kapsamaktadır. Eğitsel işlevi ise bireyin dil öğrenme konusunda kendi kararlarını vermesine yardımcı olma ve bir dil öğrenme konusunda özerk olması, yani öğrenen özerkliğine sahip olması ile ilgilidir (Council of Europe, 2002: 63). Mirici (2015:45), bu işlevleri şu şekilde açıklamaktadır:

Tablo 1. Avrupa Dil Gelişim Dosyasının İçeriği

Bölümler	İçerik
<i>Dil Öz Geçmişi</i>	* Kendisi hakkında farkındalık (öğrenmeyi öğrenme) * Kültürlerarası deneyimler * "Yapabilirim" ifadeleri (kendini değerlendirme)
<i>Dil Pasaportu</i>	* Konuştuğu diller ve düzeyi ile ilgili bazı kişisel bilgiler * Avrupa Konseyi'nce geliştirilmiş dil düzeyi göstergeleri
<i>Dosya</i>	* Sertifika, diploma, proje örnekleri, ödevler vb.

Tablo 1'deki içerikten de anlaşılacağı üzere Avrupa Dil Gelişim Dosyası, öğrencinin hedef dili öğrenme sürecinde kendine yönelik farkındalığını artırmayı, öğrenme sorumluluğunu almayı, dilsel ve kültürel kazanımlarını kayıt altında tutmayı amaçlamaktadır. Böylece öğrenciye üstbilmiş yeterliklerini geliştirme fırsatı sunarak hedef dili bir "ders" olarak değil, kendi bireysel gereksinimleri için bir "iletişim aracı" olarak öğrenmesine ve kullanmasına katkı sağlamaktadır (Mirici 2014). Bu bağlamda Avrupa Dil Gelişim Dosyası, öğrenen özerkliği kavramının ilk kez ele alındığı yerdir, denilebilir. Holec (1981) tarafından 1981'de Avrupa Konseyi'ne sunulan raporda kavram, 'Öğrenenin kendi öğrenmesinin sorumluluğunu alabildiği bir yetenek.' şeklinde açıklanmakta ve kavramın bileşenlerini şu şekilde verilmektedir:

Şekil 1. Özerklik Kavramının Bileşenleri

Şekil 1’de gösterilen bileşenler aynı zamanda raporda detaylandırılmaktadır. Bu şekilde kullanıcılara da rehberlik edilmektedir. Elbette öğrenen özerkliği kavramının sınıfta işler hâle gelebilmesi için öğreticinin birtakım yönlendirmelerde bulunması gerekmektedir. Bunun için öğrencilere sorulacak bazı sorular yol gösterici olabilir:

Neden Türkçe öğrenmek istiyorsunuz? Türkçe öğrenmeye neden ihtiyaç duyuyorsunuz? Türkçede güçlü olduğunuz yönler hangileridir (dinleme, konuşma, okuma, yazma, dil bilgisi)? Türkçede zayıf olduğunuz yönler hangileridir? Türkçe öğrenirken zayıf ve güçlü yönlerinizi nasıl belirliyorsunuz?

Bu soruların sayısı elbette artırılabilir. Öğretici, hedef kitlenin özelliklerini dikkate alarak soruların soruluş şeklini dahi değiştirebilir. Bireysel farklılıkların dil öğretiminde önemli bir unsur olduğu dikkate alındığında öğrenen özerkliğinin sağlanmasının bir ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle çocukluk döneminde ana dilinden başka bir dil öğrenme durumunda kalan öğrenciler için ifade edilen durumun bir gereklilik olduğu söylenebilir. Bu, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için de geçerlidir. Küçük yaşlarda Türkçe öğrenmeye başlayan öğrencilerin dil öğrenme süreçlerine yönelik farkındalıkları ve süreci yönetme yetenekleri, Türkçeyi ne derece öğreneceklerinin ve yetişkin birer bireyken dâhi bu dili ne ölçüde kullanabileceklerinin belirleyicisi olacaktır, denilebilir.

Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı Bosna Hersek’te ortaokul düzeyinde zorunlu seçmeli yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Boşnak öğrencilerin öğrenen özerkliği becerilerini kullanma durumlarını belirlemektir.

YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırmanın sunduğu imkânlardan faydalanılmıştır. Verilerin toplanması sürecinde gözlem ve görüşmeden yararlanılmıştır. Araştırmada yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin süreç içerisinde öğrenen özerkliği niteliğine sahip olma durumunun belirlenmesi için gözlemden yararlanılmıştır. Gözlem, belli eğitsel amaçları gerçekleştirmek için herhangi bir olay veya varlığı önceden hazırlanmış olan bir plan çerçevesinde incelemektir (Büyükkaragöz, 1996). Dolayısıyla öğrencilerin sınıf içi Türkçe öğrenme süreçlerinde ne kadar özerk davranabildikleri noktasında gözlem işe koşulmuştur. Görüşmeye dayalı verilerin toplanmasında ise fenomenografi tercih edilmiştir. Nitel araştırmanın doğasına uygun olarak

fenomenografi, kesin ve genellenebilir sonuçlardan ziyade bireyin bir fenomen hakkındaki görüşlerini detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Kullanılan yöntem, bu özelliğiyle hem bilimsel literatüre hem de uygulamaya önemli katkılar sağlayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:75). Bu çalışmada görüşme, öğrenen özerkliğine ilişkin gözlem formu sonucunda ulaşılan verilerin tutarlılığını tespiti yönelik kullanılmıştır. Çünkü gözlemlerde insan davranışlarının doğal ortamı içinde gözlenmesi, bu davranışların gerçekçi bir biçimde incelenmesi önkoşuldur (Gelen, 2007:134).

Çalışma Kümesi

Araştırmanın çalışma kümesini Bosna Hersek Neretva Kantonu'nda yer alan Mostar şehrinde zorunlu seçmeli ders kategorisinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen 23 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 13'ü, 6. sınıf; 10'u, 9. sınıf öğrencisidir. Bu öğrencilerden 13'ü kız, 10'u erkektir. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenmeyi seçme nedenleri, aile yönlendirmesi, Türk dizileri, Mostar'da bulunan Yunus Emre Türk Kültür Merkezinin faaliyetleri, Türkiye'yi özellikle İstanbul'u görmek isteme gibi çeşitlenmektedir. Çalışma kümesinde yer alan öğrenciler, Türkçe dışında İngilizce ve Almancayı A2 düzeyinde bilmektedir. Katılımcıların Türkçe düzeyleri A1'dir. Sınıf dışı Türkçeye maruz kalma durumları neredeyse hiç olmayan çalışma grubunun sınıf dışı gerçekleştirdiği tek etkinlik Boşnakça altyazılı Türk dizisi izlemektir. Öğrencilerin dinleme, konuşma ve yazma becerileri A1'e yönelik yeterli ifadelerini karşılamadığı için oldukça zayıf olarak nitelenmiştir. Katılımcıların okuma düzeyleri ise Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinde A1 için ifade edilen yeterliklerle uyumludur.

Katılımcılara, Türkçe dersi Tuzla (Bosna Hersek) Türkoloji mezunu bir yerel öğretici tarafından verilmektedir. Öğretici 5 yıldır aynı okulda çalışmaktadır, Türkçe yeterli düzeyi B1'dir. Dersleri kendi ana dili yani Boşnakça kullanarak işlemektedir. Derste hedef dili, dil bilgisi çeviri yöntemine dayalı öğretmektedir. Ders materyali olarak Yunus Emre Enstitüsü tarafından çocuklar için hazırlanmış olan "Haydi Türkçe Öğrenelim" kitap setini kullanmaktadır.

Verilerin Toplanması

Gözleme dayalı verilerin toplanmasında yapılandırılmış gözlemin imkânlarından faydalanılmıştır. Bunun için araştırmacı tarafından öğrencilerin öğrenen özerkliği davranışlarını ortaya koyabilecek ifadelerin yer aldığı bir gözlem formu hazırlanmıştır. Hazırlanan gözlem formunda öğrenen özerkliği planlama ve süreç olmak üzere iki boyutlu tasarlanmıştır. Hazırlanan taslak gözlem formu için uzman görüşü alınmış ve uzman geribildirimleri sonucunda hedef kitlenin özelliklerine uygun olmayan 4 madde formdan çıkarılarak 15 maddelik asıl gözlem formuna son şekli verilmiştir. Böylece araştırma kapsamında 6 ve 9. sınıf düzeyindeki birer sınıf sekiz hafta boyunca Türkçe ders işleme sürecinde düzenlenen gözlem formu yardımıyla gözlemlenmiştir.

Araştırmanın görüşme boyutu dikkate alındığında kullanılan ikinci veri toplama tekniği yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Görüşme, araştırmacıya olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak için etkileşim, esneklik ve sondalar yoluyla irdeleme imkânı sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:74). Görüşmenin bu niteliği hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formuna yansıtılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamındaki verilerin toplanması için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda gözlemlenen olgu ile ilgili verilerin desteklenmesi ve tutarlılığın sağlanması için hem katılımcılar hem de öğretici için yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur.

Görüşme formlarında yer alan sorular araştırmacı tarafından hazırlanmış; üç alan uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. Katılımcılar için hazırlanan görüşme formunda uzmanlar, hedef kitlenin anlayamayacağını düşündüğü üç soruyu formdan çıkarmıştır. Çalışma grubu ile birebir

gerçekleştirilen görüşmeler, iki (2) yarı yapılandırılmış soru üzerinden gerçekleştirilmiştir. Öğretici için hazırlanan formda ise uzmanların içerik olarak benzer hususlara odaklandığı gerekçesi ile olumsuz görüş bildirdikleri iki soru çıkarılmış olumlu yönde düşüncelerini ifade ettikleri toplam üç (3) soru ile görüşme formu oluşturulmuştur. Ayrıca içerik ve araştırma amacına uygunluğu açısından değerlendirilen görüşme formu için bir de ön uygulama yapılmıştır. Görüşme soruları öncelikle çalışma grubuna dâhil edilmeyen Türkçenin zorunlu seçmeli ders olduğu farklı bir okulda 2'şer öğrenci ile 1 öğreticiye uygulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda alan uzmanları ile görüşme formları tekrar gözden geçirilmiş ve formlara son şekli verilmiştir. Görüşme formlarında bulunan sorular şu şekildedir:

Tablo 2. Görüşme Formlarında Yer Alan Sorular

Öğretici için hazırlanan sorular	Öğrenci için hazırlanan sorular
Öğrencilerinizi Türkçe ile ihtiyaçlarını karşılama hususunda yeterli buluyor musunuz? Neden?	Neden Türkçe dersini seçtiniz?
Öğrencilerinizin Türkçede zayıf ve güçlü yönlerini belirleme becerilerini değerlendirir misiniz?	Türkçe dersinde en çok hangi etkinliği seviyorsunuz?
Öğrencilerinizin ödev yapma durumu hakkında bilgi verir misiniz?	

Öğrenci boyutu için hazırlanan sorular, gönüllülük esası göz önünde bulundurularak 6. sınıftan 3; 9. sınıftan 4 öğrenciye yöneltilmiştir. Her iki sınıfın öğretmeni aynı olduğu için öğretici ile ilgili yarı yapılandırılmış görüşme formu 1 kişiye uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın gözleme dayalı verileri SPSS 15 programında analiz edilmiş ve gözlem formunda yer alan her bir maddenin frekans dağılımı alınmıştır.

Fenomenografi yöntemine uygun olarak elde edilen verilerin analizinde ise betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.

Analiz sürecinde bir alan uzmanı ve araştırmacı birlikte çalışmıştır. Öncelikle görüşme kayıtları listelenmiş ve araştırmacı ile alan uzmanının kayıtları tutarlılık açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmaya katılan 7 öğrencinin ismine ve cinsiyetine bakılmaksızın birden yediye kadar numara verilmiştir. Örnek konuşma cümlelerinin yanında bulunan numaralar katılımcılara ait numaralardır (K1: Görüşleri alınan birinci öğrenci gibi.). Öğreticinin görüşleri de aynı hususa dikkat edilerek sunulmuştur.

BULGULAR ve YORUM

Gözlem formu ile görüşme formundan ulaşılan veriler doğrultusunda çalışmada aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Gözlem Formuna İlişkin Bulgular

Hazırlanan yapılandırılmış gözlem formu neticesinde öğrencilerin öğrenen özerkliğine ilişkin becerileri şu şekilde gösterilebilir.

Tablo 3. Sınıf Düzeylerine Göre Gözlenen Niteliklerin Yüzdelerle Dağılımı

Gözlenen Nitelikler	6. sınıf			9. sınıf		
	Gerçekleşme Durumu			Gerçekleşme Durumu		
	Evet	Hayır	Kısmen	Evet	Hayır	Kısmen
Konuyu anlamadığında öğretmene sorular sorar.	%18	%32	%50	%21	%25	%54
Etkinlikleri bireysel yapmaya özen gösterir.	%7	%83	%10	%18	%65	%17
Türkçeyi en iyi nasıl öğrendiğini söyler.	%13	%65	%22	%35	%38	%27
Türkçede dinleme becerisine yönelik zayıf ve güçlü yanlarını söyler.	%11	%31	%58	%17	%26	%57
Türkçede konuşma becerisine yönelik zayıf ve güçlü yanlarını söyler.	%22	%35	%53	%25	%31	%44
Türkçede okuma becerisine yönelik zayıf ve güçlü yanlarını söyler.	%16	%48	%36	%27	%34	%39
Türkçede yazma becerisine yönelik zayıf ve güçlü yanlarını söyler.	%10	%63	%27	%21	%55	%24
Türkçede dil bilgisi becerisine yönelik zayıf ve güçlü yanlarını söyler.	-	%100	-	-	%100	-
Türkçede sahip olduğu kelime hazinesine yönelik zayıf ve güçlü yanlarını söyler.	-	%97	%3	%22	%46	%32
Türkçeye ne zaman ihtiyaç duyacağını bilir.	-	%100	-	%8	%78	%14
Arkadaşlarıyla Türkçe iletişim kurmaya çabalar.	-	%100	-	-	%100	-
Türkçe dersi olmasa dahi Türkçe öğrenmeye vakit ayırır.	-	%83	%17	%12	%78	%10
Öğretmeniyle Türkçe iletişim kurar.	-	%100	-	-	%100	-

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların “Türkçede dil bilgisi becerisine yönelik zayıf ve güçlü yanlarını söyler.”, “Arkadaşlarıyla Türkçe iletişim kurmaya çabalar.” ile “Öğretmeniyle Türkçe iletişim kurar.” ifadelerine yönelik herhangi bir özerklik becerisi göstermedikleri anlaşılmaktadır. “Konuyu anlamadığında öğretmene sorular sorar.” yeterliğinin 6. sınıf ve 9. sınıf düzeyinde kısmen gerçekleştiği ve sınıf seviyelerinin birbirine paralel olduğu gözlenmektedir (%50, %54). “Etkinlikleri bireysel yapmaya özen gösterir.” davranışına yönelik katılımcıların öğrenen özerkliği becerisine sahip olmadığı söylenebilir (%83, %65). Çalışma kümesindeki öğrencilerin “Türkçeyi en iyi nasıl öğrendiğini söyler.” ifadesine için yeterlik düzeyleri gözlemlendiğinde 6. sınıf düzeyinde %13 oranında bunu gerçekleştirirken 9. sınıftakilerin %35’inin kendilerini konuyla ilgili ifade edebildikleri tespit edilmiştir. Becerilere ilişkin öğrenen özerkliğine dönük gözlemlenen yeterliklere bakıldığında dinleme becerisinde güçlü ve zayıf yönlerini ifade eden katılımcı oranı %28’dir. Bunların %11’i 6. sınıf, %17’si 9. sınıftır. Düzey artıka öğrenen özerkliğine sahip olma durumu da yükselmiştir. Konuşma becerisinde özerklik düzeyi 6. sınıfta %53, 9. sınıfta %44 oranında kısmendir. Katılımcılar, okumada %16 ve %27; yazmada ise %10 ile %21 seviyesinde öğrenen özerkliğini gerçekleştirmektedir. Çalışma kümesinin hedef dildeki söz varlığına yönelik özerklik durumu ise 6. sınıf düzeyinde %97 oranında gerçekleşmezken 9. sınıfta ise oran %46’ya düşmektedir. Çalışma kümesinde Türkçeye ne zaman ihtiyaç duydukları konusunda öğrenen özerkliği geliştirememiş oldukları anlaşılmaktadır (%100, %78). Katılımcılar, kendi ülkesinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenmektedir. Hedef dili geliştirebilmeleri için sınıf dışında da öğrenmeye vakit ayırmaları beklenmektedir. Buna ilişkin yapılan gözlem sonucunda çok az bir oranın sınıf dışı öğrenme faaliyetlerini destekler çalışmalar yaptıkları görülmektedir (%83, %78). Tablo 3’te yer alan bulgular incelendiğinde gerek 6 gerekse 9. sınıf düzeyindeki katılımcıların öğrenen özerkliği becerilerinin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Görüşme Formuna İlişkin Bulgular

Çalışma kümesinde yer alan öğretici ve öğrenciler ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ulaşılan bulgular şu şekilde özetlenebilir.

Tablo 4. Öğrenciler İle Gerçekleştirilen Görüşmeye İlişkin Bulgular

Öğrenci İçin Hazırlanan Sorular	Sınıf	Bulgular
<i>Neden Türkçe dersini seçtiniz?</i>	6	Elif dizi var. Çok izlerim. Kız çok tatlı. O Boşnak. (K1) Biz Türkiye’de kaldık. Türkçem daha iyi olsun. (K2) Anne baba dedi. Türkçe seç. (K3)
	9	Abim Türkiye’de okuyor, biz hep gideriz ben Türkiye’de okul giderim. (K4) Türk komşu var. o söyledi anneme. Seçti. (K6)
<i>Türkçe dersinde en çok hangi etkinliği seviyorsunuz?</i>	6	Boşnakça konuşma. Türkçe çok zor. (K2) Okuma, tanışma severim. (K3)
	9	Oyun oynadık çok severim yoksa sevmem. (K5) Okuma severim çünkü çok kelime var, öğrendim. (K7)

Tablo 4’te katılımcıların yabancı dil olarak Türkçe dersini seçme nedenleri arasında aile yönlendirmesi, Türk dizileri gibi etmenlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Türkçe dersinde katılımcılar her iki sınıf düzeyinde de okuma etkinliklerini sevdiğini belirtmişlerdir.

Çalışma kapsamında öğrenci görüşleri yanı sıra öğreticinin de görüşleri alınmış ve Tablo 5’te bu görüşler sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretici İle Gerçekleştirilen Görüşmeye İlişkin Bulgular

Öğretici İçin Hazırlanan Sorular	Bulgular
<i>Öğrencilerinizi Türkçe ile ihtiyaçlarını karşılama hususunda yeterli buluyor musunuz? Neden?</i>	Türkçe yeterli değil. Materyal yok. Sınıf kalabalık. Derste Boşnakça konuşuruz. Türkçe sadece okuruz soru cevaplarız. Çeviri yaparız. Türkçede az yeterlidirler.
<i>Öğrencilerinizin Türkçede zayıf ve güçlü yönlerini belirleme becerilerini değerlendir misiniz?</i>	Ben onlara pek soru sormam. Haydi Türkçe Öğrenelim kitabından bakıp yaparım. Derste konuşmak isteyen söz alır. Dil zorla öğretilmez.
<i>Öğrencilerinizin ödev yapma durumu hakkında bilgi veriri misiniz?</i>	Çok isteksizler. Dersten başka yerde Türkçe yok. Sadece dizi var. Ödev vermem. Yapmazlar. Gerek yok.

Tablo 5’e göre öğreticinin öğretmeye ilişkin motivasyon eksikliği olduğu söylenebilir. Elbette bunun pek çok farklı sebebi olabilir. Bunlardan birinin de öğreticinin hedef dili yeteri düzeyde kullanamaması olduğu ifade edilebilir. Böyle bir durumda öğrencilerin öğrenen özerkliği yeterlikleri geliştirmesi ve bunları kullanması oldukça zordur, denilebilir.

SONUÇ

Araştırma kapsamında 6 ve 9. sınıf düzeyindeki birer sınıf sekiz hafta boyunca Türkçe ders işleme sürecinde düzenlenen gözlem formu yardımıyla gözlemlenmiş; öğrenen özerkliği süreçleri göz önüne alınarak hem öğretici hem öğrenci için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile hedef dilde öğrenen özerkliği becerileri tespit edilmeye çalışılmış; gözlem ve görüşmelerden elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Buna göre çocukluk dönemi içerisinde değerlendirilen çalışma kümesindeki öğrencilerin yabancı dil olarak öğrendikleri Türkçeye yönelik öğrenen özerkliği düzeylerinin oldukça düşük olduğu ifade edilebilir. Gözlem

formunda yer alan 13 maddenin 3'üne yönelik gözlemlenebilir bir davranış göstermeyen katılımcıların diğer 10 madde de ise öğrenen özerkliği noktasında gözlemlenebilir zayıf davranışları bulunmaktadır. Elbette bu sonuçta öğretici, önemli bir faktör olarak düşünülmektedir. Öğreticinin hedef dildeki yeterliliği, öğretim yöntem ve tekniklerine olan hâkimiyeti, sınıf yönetimi gibi pek çok noktada yetersiz kalması; Türkçe dersini kendi ana dilinde (Boşnakça) işlemesi öğrencilerin öğrenen özerkliği davranışları geliştirmelerine ket vurmuştur, denilebilir. Çünkü öğrenen özerkliği öğretmen rehberliğinde geliştirilebilen bir niteliğe sahiptir. Gözlemlenen sınıflarda öğretici, sınıf ortamında öğrenen özerkliğini destekleyici etkinlikler kullanmamıştır.

Ergür (2010)'e göre özerk öğrenme sürecinin geliştirilmesinde öğretmenin öğretme, öğrencinin ise kendini tanıma konusunda donanımlı olması ve öğrenme öğretme sürecinde daima iş birliği yapmaları gerekmektedir. Öğrenen özerkliğinin geliştirilmesi oldukça karmaşık, emek ve zaman gerektiren bir süreçtir. Ayrıca böyle verimli bir ortamın oluşturulması kolay değildir ve öğretmenin risk almasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte öğreticinin, sınıfın kendisini iyi tanımasına ve öz güvenini kazanmasına rehberlik etmesi ve onları desteklemesi önemlidir. Öğreticinin bunu yapabilmesi ise aldığı öğretmenlik eğitimi ile yakından ilgilidir. Öğrencilerin öğrenen özerkliği durumları üzerine yapılan araştırmalar bir bakıma öğreticilerinin öğrenen özerkliği durumlarını da ortaya koymaktadır, şeklinde bir yorum yapılabilir.

Gömleksiz ve Bozbolat (2012:112) tarafından 6. sınıf öğrencilerinin yabancı dil öğreniminde öğrenen özerkliğine ilişkin görüşlerinin belirlendiği araştırmada öğrencilerin öz yönelim için hazırlık, bağımsız çalışma ve amaç/değerlendirme alt boyutlarında kendilerini bağımsız hissettikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin sınıfın/öğretmenin önemi, dil öğrenme etkinlikleri, içerik seçimi, değerlendirme/motivasyon ve diğer kültürler alt boyutlarında ise kendilerini nötr hissettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin öğretmenin rolü: açıklama/denetleme alt boyutunda kendilerini bağımlı hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Biçer (2017) de Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yabancı uyruklu öğrencilere yönelik "Öğrenen Özerkliği Ölçeği"ni geliştirmiştir. Planlama ve süreç olmak üzere iki faktörden oluşan ölçek, 18 maddedir. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için bu ölçekten faydalanılabilir. İfade edilen araştırmalarda kavramın öğrenme sürecindeki önemi de ayrıca vurgulanmaktadır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde başarının ön şartı olarak nitelenen öğrenen özerkliğinin tam olarak öğrenme-öğretme sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle öğretici eğitimi, bu açıdan desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

Balcı, M. (2016). Tarihî Seyirde Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi I: Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi. (Editörler: Hayati Develi vd.). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yöntem ve Uygulamalar I*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü Yayınları.

Balcı, M. ve Gültekin, İ. (2017). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Siyaseti ve Stratejileri. (Editörler: Hayati Develi vd.). *Uygulamalı Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi El Kitabı I-II*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Biçer, N. (2017). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yönelik Öğrenen Özerkliği Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6 (3), 1666-1678.

Council of Europe. (2002). Common European Framework Of Reference For Languages: Learning, Teaching, Assessment. Case studies. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Demirel, Ö. ve Mirici, İ. H. (2002). Yabancı Dil Eğitiminde Öğrenen Özerkliği. *Millî Eğitim Dergisi*, (155-156), 76-88.

- Ergür, D. O. (2010). Öğrenen Özerkliğinin Kazandırılmasında Öğretmenin Rolü. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications Bildiri Kitabı*. 11-13 Mayıs 2010, Antalya.
- Gardner, D. ve Miller, L. (1999). *Establishing Self-Access: From Theory to Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gözleksiz, M. N. ve Bozbolat, E. (2012). İlköğretimde Yabancı Dil Öğreniminde Öğrenen Özerkliği. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 4 (3), 95-114.
- Holec, H. (1981). *Autonomy and Foreign Language Learning*. Oxford: Pergamon.
- Little, D. (2007). Language Learner Autonomy: Some Fundamental Considerations Revisited. *Innovations in Language Learning and Teaching*, 1 (1), 14-29.
- Little, D. (2005). The Common European Framework and the European Language Portfolio: Involving Learners and Their Judgments in The Assessment Process. *Language Testing*, 22 (3): 321-336.
- Mirici, İ. H. (2015). Yabancı Dil Öğretmeni Yetiştirmede Avrupa Politikaları ve Uygulamalar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (4), 42-51.
- Mirici, İ. H. (2014). The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the European Language Portfolio (ELP) in S. Çelik (Ed.) *Approaches and Principles in English as a Foreign Language (EFL) Education*. Ankara: Eğiten.
- Mirici, İ. H. (2000). Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı ve Avrupa Dil Portfolyosu Nedir? <http://adp.meb.gov.tr/nedir.php>, (ET:01.06.2018).
- Nunan, D. (1997). Designing and Adapting Materials to Encourage Learner Autonomy. *Autonomy and independence in Language Learning*, 192-203.

ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN MAKROEKONOMİK PERFORMANSININ AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Zafer Öztürk

Bülent Ecevit Üniversitesi, zaferozturk@beun.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Fatih M. Bayramoğlu

Bülent Ecevit Üniversitesi, mfbayram@gmail.com

Özet

Türkiye, Avrupa Birliği’ne aday ülkelerden biridir ve Türkiye ekonomisi son yıllarda hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Üyelik süreci devam eden Türkiye ile Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin makroekonomik performanslarının karşılaştırılıp, iktisadi anlamda ne kadar uyum sağladığının dikkate alınması önem arz eden bir konudur. Çünkü üyelik sürecinde Türkiye’nin ekonomik performansı ile ilgili konular zaman zaman dile getirilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasındaki görece makroekonomik performans, çok kriterli karar verme tekniklerinden olan TOPSIS Yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada karar kriterleri olarak; kişi başına GSYH, büyüme oranı, enflasyon oranı, istihdam oranı, ithalat ve ihracat gibi temel makroekonomik göstergeler kullanılmıştır. Çalışma, Türkiye ile AB arasındaki üyelik müzakerelerinin başladığı Ekim 2005’ten sonraki dönem olan 2006-2016 yıllarını kapsamaktadır. Çalışma sonucunda büyüme hızının diğer ülkelerden yüksek olduğu yıllarda Türkiye’nin ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Makroekonomik Performans, Avrupa Birliği, TOPSIS

COMPARISON THE MACROECONOMIC PERFORMANCE OF TURKEY IN THE ACCESSION PROCESS WITH EUROPEAN UNION COUNTRIES

Abstract

Turkey is one of the candidate countries to the European Union and in recent years, Turkey's economy has entered a rapid development process. It is important to compare the macroeconomic performance of Turkey which has ongoing accession process with the European Union member countries and to reveal adaptation level in an economic sense. Because, in the accession process, issues related to Turkey's economic performance has been discussed from time to time. In this study, the macroeconomic performance between EU member states and Turkey has been relatively compared with TOPSIS method which is one of the multi-criteria decision-making techniques. In the study, primary macroeconomic indicators such as GDP per capita, growth rate, inflation rate, employment rate, import, and export have been used as the decision criteria. The study covers the years between 2006 and 2016, which is the period after the beginning of EU membership negotiations with Turkey in October 2005. As a result of the study, it was observed that Turkey ranked first places in the years when the growth rate was higher than other countries.

Keywords: Macroeconomic Performance, European Union, TOPSIS

GİRİŞ

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ve refahlarını görebilmek ve anlayabilmek için makroekonomik değişkenleri kullanırız. Temel makroekonomik değişkenlerde iyileşmeler görünüyorsa toplumların refahının da arttığından bahsedebiliriz. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ve ekonomik performanslarını karşılaştırırken birçok farklı yöntem ve değişken kullanılabilir. Seçilecek yöntem ve değişkenlerin ülkelerin makroekonomik performanslarını iyi yansıması gerekmektedir.

Türkiye’nin de üye olmak istediği AB’ye ekonomik olarak ne kadar uyum sağladığı önemli bir konudur. Farklı zamanlarda ekonomik olarak Türkiye’nin AB’ye uyum sağlayıp sağlamadığı

tartışılmakta ve bir engel olarak Türkiye'nin önüne sürülmektedir. O nedenle çalışmada Türkiye ile AB arasında ekonomik olarak ne kadar uyum sağlandığı çeşitli makroekonomik değişkenler yardımıyla araştırılacaktır. Karşılaştırma yapmak için çok kriterli karar verme tekniklerinden biri olan TOPSIS yöntemi kullanılacaktır. TOPSIS yöntemi çok sayıda kriter kullanılarak analiz gerçekleştirilebildiği için, performans karşılaştırması yapmada sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu çalışmada AB ile Türkiye'nin makroekonomik performansını karşılaştırmak için altı kriter seçilmiştir. Karar kriterleri olarak enflasyon oranı, istihdam oranı, büyüme oranı, kişi başına GSYH, ithalat ve ihracat belirlenmiştir. Dünya Bankası veri tabanından elde edilen veriler 2006-2016 dönemini kapsamaktadır. Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başladığı yıl olan 2005 sonrası dönemi kapsadığı için bu veri aralığı seçilmiştir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Türkiye'ni AB üyelik süreci ve makroekonomik performansı değerlendirilip, ilgili literatür verilecektir. Ardından çalışmada kullanılan veri seti ve yöntem tanıtılacak ve analiz sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

AB ÜYELİK SÜRECİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci yaklaşık 60 yıllık bir geçmişe sahiptir. Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1958'de kurulmasından sonra Temmuz 1959'da ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Ardından Türkiye'nin başvurusu kabul edilerek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması Eylül 1963'te imzalanmış ve Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Nisan 1987'de üyelik başvurusunda bulunmuştur. Mart 1995'te yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği anlaşmasının 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Aralık 1999'da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığının resmen onaylanmasından sonra, Aralık 2004' toplanan Brüksel Zirvesi'nde, Türkiye'nin siyasi kriterleri karşılamada yeterli hale geldiği belirtilerek 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır. 3 Ekim 2005, Türkiye ile AB arasında resmi katılım müzakerelerinin başladığı tarihtir (www.ab.gov.tr, ET:30.03.2018).

Avrupa Birliği, birçok alanda üye ülkeler arasında uluslararası entegrasyonu hedefleyen bir yapıdır. AB'nin önemli hedefleri arasında ülkeler arasında gümrük birliğini sağlamak, malların, sermayenin ve emeğinin serbest dolaşımı ve ortak pazar oluşturmak bulunmaktadır. Yine önemli hedeflerden biri de üye ülkeler arasında ortak para biriminin kullanılması ve uygulanan ekonomi politikalarının uyumlaştırılarak tam bir ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesidir. AB'ye üye ülkeler ve aday ülkeler, AB'ye girebilmek ve orada kalıcı olabilmek için AB'nin kurulduğu antlaşmalarından olan Kopenhag (1993) ve Maastricht'te (1992) yer alan ekonomik ve mali kriterleri yerine getirmek zorundadırlar. AB, kalıcı bir ekonomik entegrasyonu sağlayabilmek için bu kriterleri sağlama noktasında ilgili ülkeleri denetlemekte ve izlemektedir. 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması çerçevesinde, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi için, Maastricht Kriterleri olarak adlandırılan bazı makro yaklaşma kriterleri tespit edilmiş ve bu kriterlere uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir. Söz konusu Maastricht Kriterleri şu şekildedir (Commission of the European Communities,1992:41):

- Bir üye ülkenin enflasyon oranı ile, en iyi performansla sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.
- Kamu açıklarının GSYH'ye oranı %3'ü geçmemelidir.
- Kamu borçlarının GSYH'ye oranı %60'ı geçmemelidir.
- Uzun vadeli faiz oranları, en iyi fiyat istikrarına sahip üç ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır.

- Son 2 yıl içinde, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır.

Tablo 1, 2017 yılı için AB üyesi ülkeler ortalaması ile Türkiye'nin Maastricht Kriterleri çerçevesinde karşılaştırmasını ve Türkiye'nin başarı durumunu göstermektedir.

Tablo 1: Maastricht Kriterleri ve Türkiye'nin Başarı Durumu (2017)

	AB Ortalaması	Türkiye	Başarı
Enflasyon Oranı	1,7	11,9	-
Kamu Açığı/GSYİH	-1,0	-1,5	+
Kamu Borcu/GSYİH	81,6	28,3	+
Faiz Oranı	1,31	11,43	-

Kaynak: EUROSTAT

Maastricht kriterleri açısından Türkiye'nin makroekonomik performansını AB'ye üye ülkelerle karşılaştırdığımızda, enflasyon oranı ve faiz oranında başarı sağlanmadığını, kamu açığı/GSYİH ve kamu borcu/GSYİH göstergelerinde ise başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye 2001 yılından itibaren uyguladığı politikalarla mali disiplini sağlayabilmiş ve bunun sonucunda bütçe açığının ve kamu borcunun GSYİH'ye oranı konusunda başarı sağlamıştır. AB'ye üye ülkelerin çoğu ise bu iki göstergede başarı sağlayamamışlardır. Bunun temel nedeni ise AB'nin 2008 krizinden genişletici para ve maliye politikalarıyla çıkma çabasıdır.

Enflasyon oranı ve faiz oranları açısından değerlendirdiğimizde Türkiye'nin bu kriterleri sağlayamadığı görülmektedir. AB'de ortalama enflasyon oranı %2, faiz oranları % 1,5 civarında iken, Türkiye'de bu oranlar 2017 itibarıyla %10'ların üzerinde gerçekleşmektedir. AB yaşadığı kriz dolayısıyla sıfır ya da negatif faiz uygularken, Türkiye'de enflasyon oranlarının yüksek olması uzun vadeli faizlerin de yüksek olmasına yol açmaktadır.

LİTERATÜR

Literatürde TOPSIS yöntemi kullanılarak analiz yapılan farklı alanlarda çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların bir kısmı sadece TOPSIS yöntemini kullanırken, diğerleri ise farklı yöntemleri karşılaştırma yolunu seçmişlerdir. Bu çalışmada literatür incelenirken ülkelerarası makroekonomik performansı karşılaştıran çalışmalarla sınırlı kalmıştır.

Eleren ve Karagül (2008), TOPSIS yöntemi ile Türkiye ekonomisinin 1986–2006 yılları arasındaki performanslarını değerlendirmişlerdir. Çalışmada karar kriterleri olarak büyüme oranı, cari işlemler açığı/GSMH, toplam kamu borcu/GSMH, bütçe dengesi/GSMH, TÜFE, kamu borç faiz oranı ve işsizlik oranı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda 1986 yılının en yüksek performansın gerçekleştiği yıl olduğu, bunu 1990, 1987 ve 1993 yıllarının takip ettiği ortaya çıkmıştır. En kötü performansın görüldüğü yıllar ise 2000, 2001 ve 2006 yıllarıdır.

Özden (2011), AB'ye üye ve aday olan ülkelerin 2009 yılı verilerini kullanarak TOPSIS yöntemiyle performanslarını değerlendirmiş ve sıralamalarını yapmıştır. Çalışmada bütçe açığı/GSYİH, kamu borçları/GSYİH, GSYİH/nüfus, işsizlik oranı, enflasyon ve ihracat/ithalat karar kriterleri olarak kullanılmıştır. Çalışma sonucunda en iyi performans gösteren ülkeler Lüksemburg ve Danimarka olarak bulunmuştur. En kötü performans gösteren ülkeler ise Türkiye, Letonya ve Yunanistan olmuştur.

Ashourian (2012), Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki 18 ülkenin 1997-1999 yıllarına ait verileri ile TOPSIS yöntemini kullanarak performanslarını değerlendirmiş ve sıralamalarını yapmıştır. Karar kriterleri olarak toplam işgücünün nüfusa oranı, doğumda beklenen yaşam süresi, ilköğretim, kişi başına GSMH, yaş bağımlılık oranı, yetişkin kadınlarda okur-yazar oranı, bebek ölüm oranı kullanılmıştır. Performans sıralaması sonucunda ilk sırada Moritanya ve ikinci sırada Yemen yer almaktadır. Türkiye dokuzuncu sırada ve son sıralarda ise Lübnan ile İran bulunmaktadır.

Urfalıoğlu ve Genç (2013), 2010 yılı için Türkiye ile AB ülkelerinin ekonomik performanslarını ELECTRE, PROMETHEE ve TOPSIS yöntemleri ile incelemişlerdir. Çalışmada karar kriteri olarak kişi başı GSYİH, büyüme hızı, ihracat, ithalat, istihdam oranı ve enflasyon oranı kullanılmıştır. Türkiye performans sıralamasında ELECTRE yöntemi ile 31. sırada, TOPSIS yöntemi ile 13. sırada, PROMETHEE yöntemi ile 32. sırada yer almıştır.

Genç ve Masca (2013), PROMETHEE ve TOPSIS yöntemlerini kullanarak AB'ye üye olan ülkelerin ve Türkiye'nin 2012 yılı performanslarını değerlendirerek sıralama yapmışlardır. Çalışmada karar kriteri olarak uzun dönem faiz oranları, bütçe dengesi, kamu borçları, enflasyon oranı, büyüme oranı ve işsizlik oranı kullanılmıştır. AB'ye aday ülke olan Türkiye, performans sıralaması olarak TOPSIS sonuçlarına göre 18. PROMETHEE sonuçlarına göre 21. sırada yer almıştır.

Eyüboğlu (2016), çalışmasında Türkiye, Polonya, Meksika, Şili, Malezya, Macaristan, Endonezya, Çin, Arjantin ve Brezilya için 2003-2013 yılları arasındaki ekonomik büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve cari işlemler dengesi/GSYİH verilerini kullanarak performans sıralaması yapmıştır. Çalışmada TOPSIS yöntemi uygulanmış ve analiz sonucunda en yüksek performans gösteren ülkelerin Malezya ve Çin olduğu belirlenmiştir. Türkiye 2003 yılında 5. sırada yer alırken, 2013 yılı itibarıyla en son sırada yer almıştır.

Sevgin ve Çağlar (2017), 2013 yılı verileri ile İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye ülkelerin göreceli etkinliklerini Veri Zarflama Analizi ve TOPSIS yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmada sosyoekonomik, ekonomik ve sosyodemografik modeller kurulmuş ve çok sayıda karar kriteri kullanılmıştır. TOPSIS yönteminde üç modelde de Katar ilk sırada yer alırken, sosyoekonomik modelde Moritanya, ekonomik modelde Yemen, sosyodemografik modelde ise Nijerya son sırada yer almıştır. Türkiye, sosyoekonomik modelde 42. sırada, ekonomik modelde 30. sırada ve sosyodemografik modelde de 8. sırada yer almıştır.

Altay Topçu ve Oralhan (2017) çalışmalarında Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında ekonomik açıdan durumunun tespit edilmesini amaçlamışlardır. ELECTRE ve TOPSIS yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada karar kriteri olarak KBGSYİH, büyüme hızı, enflasyon oranı, ihracat, ithalat ve istihdam oranı kullanılmıştır. TOPSIS yöntemi ile yapılan sıralamada, 2010-2015 döneminde her yıl İngiltere ilk sırada, Almanya ise ikinci sırada yer almıştır. Türkiye 35 ülke içinde ilgili dönem aralığında ortalama 30. sırada yer almıştır.

Eyüboğlu (2017) 2004-2013 yılları arası verilerini kapsayan çalışmasında Türk Dünyası'nda yer alan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın makroekonomik performanslarını karşılaştırmıştır. Karar kriteri olarak büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve cari işlemler dengesi/GSYH kullanılmıştır. TOPSIS yöntemi kullanılan çalışmada en iyi makroekonomik performans gösteren ülkenin Azerbaycan olduğu belirlenmiştir.

Sevgin ve Kundakçı (2017) Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin ve Türkiye'nin makroekonomik performansını TOPSIS ve MOORA yöntemi ile karşılaştırmışlardır. Karar kriterleri olarak kişi başına gelir, enflasyon, işsizlik oranı, ihracatın ithalatı karşılama oranı, kamu borçları/GSYİH ve bütçe açığı/GSYİH olarak belirlenmiştir. Çalışmada 2013 yılı verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda ilk üç sırada Lüksemburg, İsveç ve Danimarka yer alırken, son sıralarda ise Hırvatistan, Bulgaristan, Slovenya, Yunanistan ve Türkiye yer almıştır.

VERİ SETİ VE YÖNTEM

Veri Seti

Çalışmada karar kriteri olarak 6 iktisadi değişken seçilmiştir. Kullanılan değişkenler kişi başına GSYH, büyüme oranı, enflasyon oranı, istihdam oranı, ithalat ve ihracattır. Veriler WDI'dan derlenmiştir ve 2006-2016 yılları arasını kapsamaktadır. Çalışmada analiz gerçekleştirilirken her

bir karar kriterine eşit ağırlık verilmiştir. Kişi başına GSYH, büyüme oranı, istihdam oranı ve ihracat pozitif; enflasyon oranı ve ithalat negatif yönelimli olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

TOPSIS Yöntemi

Hwang ve Yoon tarafından geliştirilmiş olan TOPSIS yöntemi, pozitif ideal çözüme en yakın ve negatif ideal çözüme en uzak mesafede olan alternatifin seçilmesine dayalı olarak hesaplama yapmaktadır (Hwang & Yoon, 1981:128; Bayramoğlu & Başarır, 2016:138). TOPSIS yöntemi, aşağıdaki belirtilmiş olan yedi aşamanın sırasıyla hesaplanması ile uygulanır (Opricovic & Tzeng, 2004:448-449):

Yöntemin ilk aşamasında; satırlarında alternatiflerin, sütunlarında ise nicel karar kriterlerinin olduğu karar matrisi oluşturulur (Eşitlik 3.1).

$$X_{yk} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1k} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2k} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ x_{y1} & x_{y2} & \dots & x_{yk} \end{bmatrix} \quad (3.1)$$

İkinci aşamada, normalize edilmiş karar matrisi (x_{yk}^*) elde edilir. (Eşitlik 3.2). Böylece farklı birimlere ve sayısal büyüklüklere sahip veri seti $[0,1]$ aralığına indirgenmiş olur.

$$x_{yk}^* = \frac{x_{yk}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n x_{yk}^2}}, \quad y = 1, \dots, n; \quad k = 1, \dots, m. \quad (3.2)$$

Üçüncü aşamada, normalizasyonu yapılmış karar matrisi ile her bir kriterin önemini ifade eden ağırlık matrisi çarpılarak "ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi (x_{yk}^{**})" elde edilir (Eşitlik 3.3).

$$x_{yk}^{**} = w_k x_{yk}^*, \quad y = 1, \dots, n, \quad k = 1, \dots, m. \quad (3.3)$$

burada, w_k , $\sum_{y=1}^n w_k = 1$ olmak üzere, y . kriterin ağırlığını göstermektedir.

Dördüncü aşamada, hangi kriterin "fayda (I)" hangi kriterin ise "maliyet (I'')" temelinde değerlendirileceğinin önceden belirlenmiş olması şartıyla; pozitif ideal çözümler (A^+) ve negatif ideal çözümler (A^-) hesaplanır (Eşitlik 3.4 ve Eşitlik 3.5).

$$A^+ = \{x_1^{**+}, \dots, x_n^{**+}\} = \left\{ \left(\max_k x_{yk}^{**} \mid i \in I \right), \left(\min_k x_{yk}^{**} \mid i \in I'' \right) \right\}, \quad (3.4)$$

$$A^- = \{x_1^{**-}, \dots, x_n^{**-}\} = \left\{ \left(\min_k x_{yk}^{**} \mid i \in I'' \right), \left(\max_k x_{yk}^{**} \mid i \in I \right) \right\}, \quad (3.5)$$

Beşinci aşamada, Euclidian mesafelere göre Pozitif ideal ve Negatif ideal ayırım ölçüleri hesaplanır (Eşitlik 3.6 ve Eşitlik 3.7).

$$D_k^+ = \left\{ \sum_{j=1}^n (x_{yk}^{**} - x_j^{**+})^2 \right\}^{\frac{1}{2}}, \quad i = 1, \dots, m, \quad (3.6)$$

$$D_k^- = \left\{ \sum_{j=1}^n (x_{yk}^{**} - x_j^{**-})^2 \right\}^{\frac{1}{2}}, \quad i = 1, \dots, m, \quad (3.7)$$

Altıncı aşamada, ideal çözüme görece yakınlık değerleri (C_k) hesaplanır (Eşitlik 3.8).

$$C_k = \frac{D_k^-}{(D_k^- + D_k^+)}, \quad k = 1, \dots, m. \quad (3.8)$$

burada, $D_k^- \geq 0$ ve $D_k^+ \geq 0$, ve $C_k \in [0,1]$ 'dir. Bu aşamanın tamamlanmasının ardından en yüksek C_k değerine sahip olan (görece en iyi) ilk sırada olmak üzere alternatiflerin performans sıralaması yapılır.

BULGULAR

Tablo 2, AB'ye üye olan ülkeler ve Türkiye'nin 2006-2016 yılları arası ideal çözüme yakınlık değerlerini ve sıralarını göstermektedir. Analiz sonuçlarını genelleştirerek yorum yapmak

zordur. Sonuçlar bize ülkelerin bir ya da birkaç kriterde en iyi seçeneğe sahip olduklarında performans sıralamasında üstlere doğru çıktıklarını ya da tersine, en kötü seçeneğe sahip olduklarında sıralamada altlara doğru indiklerini göstermektedir. Enflasyon oranı düşen, istihdam oranı artan, cari fazla veren, büyüyen ve kişi başına geliri artan ülke sıralamada öne çıkmaktadır. Analiz sonuçları seçilen makroekonomik karar kriterlerine ve ağırlıklarına bağlı olduğundan farklı kriterlerin ilave edilmesi ya da çıkarılması ve ağırlıkların değiştirilmesi sıralamanın da değişmesine neden olacaktır.

Tablo 2: Ülkelerin İdeal Çözümüne Yakınlık Değerleri ve Sıralaması

Ülke	2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	Ck	Sıra	Ck	Sıra	Ck	Sıra	Ck	Sıra	Ck	Sıra	Ck	Sıra
Avusturya	0,496	8	0,486	8	0,504	9	0,502	9	0,516	11	0,515	9
Belçika	0,485	9	0,484	10	0,475	13	0,523	3	0,524	8	0,492	15
Bulgaristan	0,417	28	0,422	27	0,473	14	0,425	23	0,464	23	0,464	22
Hırvatistan	0,451	22	0,453	20	0,472	15	0,418	24	0,447	26	0,445	25
Kıbrıs	0,475	11	0,474	11	0,524	4	0,499	11	0,483	20	0,462	23
Çekya	0,471	15	0,458	18	0,489	11	0,459	16	0,502	13	0,480	17
Danimarka	0,511	5	0,488	7	0,471	16	0,487	12	0,519	9	0,503	13
Estonya	0,470	16	0,444	23	0,348	29	0,438	20	0,477	21	0,542	4
Finlandiya	0,499	7	0,493	5	0,484	12	0,487	13	0,537	6	0,507	12
Fransa	0,477	10	0,468	12	0,462	20	0,506	7	0,512	12	0,493	14
Almanya	0,524	2	0,519	2	0,520	5	0,516	5	0,571	3	0,546	3
Yunanistan	0,463	17	0,451	21	0,441	23	0,461	15	0,358	29	0,341	29
Macaristan	0,436	25	0,390	29	0,448	22	0,383	25	0,424	27	0,464	21
İrlanda	0,503	6	0,491	6	0,406	27	0,603	1	0,554	4	0,525	6
İtalya	0,463	18	0,456	19	0,427	25	0,467	14	0,500	14	0,457	24
Letonya	0,457	20	0,433	26	0,352	28	0,372	26	0,449	25	0,527	5
Litvanya	0,457	21	0,463	16	0,465	17	0,356	29	0,487	18	0,524	7
Lüksemburg	0,550	1	0,567	1	0,495	10	0,547	2	0,594	2	0,556	2
Malta	0,449	23	0,467	14	0,506	7	0,453	18	0,517	10	0,473	18
Hollanda	0,523	3	0,513	3	0,529	3	0,500	10	0,533	7	0,513	10
Polonya	0,472	13	0,459	17	0,517	6	0,438	21	0,497	15	0,512	11
Portekiz	0,447	24	0,447	22	0,456	21	0,508	6	0,496	16	0,419	28
Romanya	0,427	27	0,439	25	0,562	1	0,362	27	0,387	28	0,444	26
Slovakya	0,457	19	0,485	9	0,542	2	0,442	19	0,541	5	0,484	16
Slovenya	0,472	14	0,467	13	0,506	8	0,454	17	0,483	19	0,467	20
İspanya	0,436	26	0,439	24	0,463	19	0,503	8	0,463	24	0,426	27
İsveç	0,517	4	0,495	4	0,464	18	0,518	4	0,595	1	0,524	8
Türkiye	0,389	29	0,391	28	0,420	26	0,357	28	0,491	17	0,568	1
İngiltere	0,475	12	0,465	15	0,439	24	0,433	22	0,471	22	0,469	19

Tablo 2: devam

Ülke	2012		2013		2014		2015		2016	
	Ck	Sıra	Ck	Sıra	Ck	Sıra	Ck	Sıra	Ck	Sıra
Avusturya	0,549	9	0,487	19	0,525	28	0,471	28	0,558	21
Belçika	0,533	12	0,502	15	0,570	9	0,479	26	0,514	28
Bulgaristan	0,491	20	0,493	16	0,569	11	0,496	19	0,584	13
Hırvatistan	0,449	24	0,440	28	0,534	25	0,500	15	0,588	11
Kıbrıs	0,454	23	0,429	29	0,558	18	0,541	2	0,604	5
Çekya	0,482	21	0,467	23	0,556	20	0,499	16	0,552	24
Danimarka	0,547	10	0,534	7	0,572	6	0,494	20	0,589	7
Estonya	0,562	3	0,487	18	0,564	14	0,500	14	0,557	22
Finlandiya	0,495	19	0,479	20	0,525	27	0,496	18	0,571	17
Fransa	0,533	13	0,507	10	0,555	21	0,488	24	0,577	15
Almanya	0,559	5	0,517	8	0,569	10	0,510	9	0,588	10
Yunanistan	0,390	29	0,465	24	0,571	7	0,519	6	0,565	20
Macaristan	0,438	27	0,505	11	0,575	5	0,497	17	0,550	25
İrlanda	0,544	11	0,549	4	0,638	1	0,690	1	0,645	1
İtalya	0,443	26	0,452	26	0,557	19	0,490	22	0,588	8
Letonya	0,566	1	0,540	6	0,535	24	0,487	25	0,554	23
Litvanya	0,559	4	0,540	5	0,561	16	0,509	10	0,534	27
Lüksemburg	0,566	2	0,597	1	0,636	2	0,526	4	0,623	2
Malta	0,551	7	0,558	2	0,593	4	0,490	23	0,570	18
Hollanda	0,523	16	0,474	22	0,568	12	0,491	21	0,608	3
Polonya	0,523	17	0,504	12	0,564	13	0,525	5	0,588	9
Portekiz	0,424	28	0,477	21	0,554	22	0,475	27	0,543	26
Romanya	0,500	18	0,488	17	0,530	26	0,512	8	0,606	4
Slovakya	0,525	15	0,502	14	0,562	15	0,508	11	0,584	12
Slovenya	0,454	22	0,453	25	0,560	17	0,506	12	0,573	16
İspanya	0,445	25	0,446	27	0,571	8	0,518	7	0,601	6
İsveç	0,550	8	0,555	3	0,601	3	0,526	3	0,577	14
Türkiye	0,528	14	0,510	9	0,331	29	0,276	29	0,309	29
İngiltere	0,559	6	0,504	13	0,551	23	0,500	13	0,568	19

Sonuçlar incelendiğinde Lüksemburg'un genellikle ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. 2006,2007 ve 2013 yıllarında ilk sırada, 2009-2012 arası, 2014 ve 2016 yıllarında ise ikinci sırada yer almaktadır. Sadece kriz yılı olan 2008'de onuncu ve 2015 yılında dördüncü sırada bulunmaktadır. Lüksemburg'un gösterdiği bu performans kişi başına gelirinin diğer birçok ülkenin iki katından fazla olmasına bağlanabilir. AB'nin lider ülkelerinden biri olan Almanya'nın 2012 yılına kadar ilk beş ülke içinde olduğu, 2013 yılından itibaren ise 8 ile 10. sıralar arasında yer aldığı görülmektedir.

Sonuçlara göre en iyi performans gösteren ülkelerden biri de İrlanda'dır. Genellikle ilk on sıra içinde yer alarak istikrarlı bir performans gösteren İrlanda, son üç yılda birinci sıraya yükselmiştir. Yine İsveç en istikrarlı performans gösteren ülkeler arasında yer almaktadır.

Performansı kötü olan ülkelere baktığımızda yıldan yıla değiştiği görülmektedir. İtalya, Yunanistan, Portekiz, Avusturya farklı yıllarda son sıralarda yer alan ülkeler arasında yer

almaktadırlar. Hem 2008 krizinin etkileri, hem de bu ülkelerde yaşanan farklı krizlerin etkisi, bu ülkelerin sıralamada altlara düşmelerine neden olan unsurlar arasında bulunmaktadır.

Sonuçlar Türkiye açısından değerlendirildiğinde öne çıkan en önemli nokta büyüme oranı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin diğer ülkelere göre daha fazla büyüme oranına sahip olduğu yıllarda üst sıralara çıktığı analiz sonuçlarında açık bir şekilde görülmektedir. 2006-2009 yılları arasında son sıralarda yer alan Türkiye, 2010-2013 arasında orta sıralarda yer almıştır. Hatta 2011 yılındaki rekor büyüme oranının yakalandığı yılda Türkiye performans sıralamasında 1. sırada yer almıştır. Türkiye, 2014-2016 arasında ise son sırada bulunmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye ile AB arasında üyelik müzakerelerinin başlamasından sonraki dönemde makroekonomik göstergelerle AB'ye üye olan ülkelerin ve Türkiye'nin performanslarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda TOPSIS yöntemi kullanılarak Türkiye ve AB üyesi ülkelerin makroekonomik performansları 2006-2016 yılları arası dönem için değerlendirilmiştir. Çalışmada kişi başına GSYH, büyüme oranı, enflasyon oranı, istihdam oranı, ithalat ve ihracat olmak üzere altı karar kriteri kullanılmıştır. Tüm karar kriterleri eşit ağırlıklı olarak modele dahil edilmiştir. TOPSIS yöntemi, pozitif ideal çözüme yakınlık derecelerine göre alternatifleri sıraladığı için ülkelerin kriterleri en iyi seçenek göz önüne alınarak hesaplama yapılmaktadır. Ardından bu hesaplamalar birleştirilerek pozitif ideal çözüme yakınlık dereceleri oluşturulmaktadır. Ülkeler seçilen kriterlerin bazılarında en iyi seçeneğe sahip olduğunda sıralamada üst sıralarda yer alması olağandır (Urfalıoğlu ve Genç, 2013:350).

AB'ye üye olmak isteyen Türkiye'nin performansını üye ülkelerle karşılaştırdığımızda bazı yıllarda üst sıralara çıktığını görmekteyiz. Bunun en önemli nedeni büyüme oranının yüksek oluşu olarak karşımıza çıkmaktadır. Maastricht kriterleri açısından değerlendirdiğimizde iki kriterde başarılı, iki kriterde başarısız olan Türkiye, analiz sonuçları açısından değerlendirildiğinde yüksek büyüme hızına sahip olduğu yıllarda sıralamada öne geçmektedir. Literatürdeki diğer çalışmalarla Türkiye açısından analiz sonuçlarını karşılaştırdığımızda farklı sonuçlar görülmektedir. Bazı çalışmalarda aynı yıllarda yaklaşık aynı sıralarda bulunan Türkiye, bazı çalışmalarda aynı yılda çok farklı sıralarda olabilmektedir. Bu da seçilen karar kriterleri, ülke sayısı gibi unsurlardan kaynaklanmaktadır ve doğaldır.

Türkiye'nin ekonomik olarak AB'ye uyum sürecinde bazı göstergelerde sağladığı başarı belli yıllarda onu ön plana çıkartırken, istikrarlı bir süreç gösterememektedir. Bu çalışma açısından değerlendirildiğinde enflasyon oranı, istihdam oranı, ihracat ve ithalat değişkenlerinde sağlanacak olumlu gelişmeler performansını daha istikrarlı hale getirecek ve üst sıralara çıkmasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Altay Topçu, B. ve Oralhan, B. (2017). Türkiye ve OECD Ülkeleri'nin Temel Makroekonomik Göstergeler Açısından Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Karşılaştırılması, *International Journal of Academic Value Studies*, 3, 14, 260-277.

Ashourian, M. (2012). Evaluating the Rank of Performance of Countries of the Middle East and North Africa with MADM. *Journal of Informatics and Mathematical Sciences*, 4, 3, 285-292.

Bayramoğlu, M. F., ve Başarır, Ç. (2016). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Sigorta Şirketlerinin Karşılaştırmalı Finansal Performans Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(4), 135-144.

Commission of the European Communities (1992), Treaty on European Union, Brussels, Luxembourg.

- Eleren, A., ve Karagül, M. (2008). 1986-2006 Türkiye Ekonomisinin Performans Değerlendirmesi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-14.
- Eyüboğlu, K. (2016). Comparison of Developing Countries' Macro Performances with AHP and TOPSIS Methods. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 131-146.
- Eyüboğlu, K. (2017). Türk Dünyasında Yer Alan Ülkelerin Makro Performanslarının Karşılaştırılması. *Bilgi*, 83, 331-350.
- Genç, T., Masca, M. (2013). TOPSIS ve PROMETHEE Yöntemleri ile Elde Edilen Üstünlük Sıralamalarının Bir Uygulama Üzerinden Karşılaştırılması, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 15, 2, 539-566.
- Hwang, C.L. and Yoon, K. (1981) Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications. Springer-Verlag, New York.
- Opricovic, S., and Tzeng, G. H. (2004). Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS. *European journal of operational research*, 156(2), 445-455.
- Özden, Ü. H. (2011). TOPSIS Yöntemi İle Avrupa Birliğine Üye ve Aday Ülkelerin Ekonomik Göstergelere Göre Sıralanması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 2, 215-236.
- Sevgin, H., ve Çağlar, A. (2017). İslam İşbirliği Teşkilatı'na Üye Ülkelerin Veri Zarflama Analizi ve TOPSIS Yöntemiyle Karşılaştırılması. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 221-244.
- Sevgin, H., ve Kundakcı, N. (2017). TOPSIS ve MOORA Yöntemleri İle Avrupa Birliği'ne Üye Olan Ülkelerin ve Türkiye'nin Ekonomik Göstergelere Göre Sıralanması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 87-108.
- Urfaloğlu, F. ve Genç, T. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle Türkiye'nin Ekonomik Performansının Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ile Karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 35, 2, 329-360.
- <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- <https://data.worldbank.org/products/wdi>
- https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html

RUSSIA'S SYRIA POLICY AFTER THE ARAB SPRING

Pınar Özden Cankara

Bilecik Şeyh Edebali University

Abstract

Vladimir Putin came to power in 2000 and attempted to improve the country's economy and policies. However, Putin-backed Dmitri Medvedev became the third president of the Russian Federation in 2008 while Putin served as the Prime Minister since the Constitution of Russia could allow Putin for two successive terms of presidency. Apparently staying one step back, Putin was the actual decision maker of the country. Putin took over the presidency in 2012 to determine Russia's domestic and foreign policies for nearly 18 years in total. He tried to act in accordance with his speech at the 43rd Munich Conference, stating "I consider that the unipolar model is not only acceptable but also impossible in today's world." Russia today aims to take over its place to be a powerful state in the international arena as in the Cold War period. Unwilling to lose its last castle in the Middle East, Russia's playing an active role in Syrian Civil War is evidence for this aim.

The purpose of the present research is to analyze the background of Russia's Syria policy through the statements of Russian bureaucrats and Russia's military presence in Syria.

Keywords: Arab Spring, Russia, Syria, Vladimir Putin, Bashar Al-Assad

INTRODUCTION

The Middle Eastern peoples became acquainted with the concepts of border and nation state just after the First World War. Britain and France first drew the borders and later started to occupy the region to teach the Western-type liberal democracy to those peoples. The nation-state concept was established by colonizing peoples. Realizing that they could no longer maintain the occupation of the Middle East, the Western states liberated the colonized countries in the 1930s. However, this could never mean that Britain and France retired completely from the region. Arab peoples became independent but failed to be freed from imperialism due to their Western-backed statesmen. In the Middle East emerged a class of people who were raised at the Western-type schools and institutions and admired the West much enough to become alienated from their people's lifestyles. Another class that strongly rejected the acquisition of the Western culture appeared a result of action and reaction.

The Second World War was a new control mechanism for the trust of the Middle Eastern peoples in the West. The movements that political and economic independence could never be established with the Western rulers became increasingly popular. It was high time for the Middle Eastern peoples to make decision when the international system was divided by the USA and USSR into two blocs. Iraq, Iran and Turkey chose to be on the side of the Western Bloc whereas Egypt and Syria, already in search of a way out from the Western imperialism, wanted to grow away from the Western world and abstain from being a satellite of the Soviet Union. The two countries intended to create a third way in a union with other third world countries that also gained independence very late. However, Egypt and Syria developed some different relations with the USSR because they were unable to do any affair on their own in such a period of hi-tech arms production.

Surrounded by the USA during the Cold War, the USSR regarded Syria and Egypt of Gamal Abdel Nasser as two critical castles in the Middle East. Following the death of Nasser, Syria was the only ally for the USSR when Anwar Sadat became the new president of Egypt and changed the country's direction. Thus, Syria became a territory of armament for the Soviet Union. Russia-Syria relationship of mutual interests derives from such a historical background. Syria received

nearly 580-million-dollar military aid from the Eastern Bloc countries between 1954 and 1970, and Hafez al-Assad promoted the relations with the Soviet Union after he came to power in 1971 (Dilek, 2017, p. 61). Furthermore, Syria's attitude never changed toward the relations with Russia even after the dissolution of the Soviet Union into the Russian Federation in 1990s. Syria has always been a staunch ally of Russia whereas USA, some Western countries, Iran, Iraq, Egypt and Turkey have established changeable relations with Russia.

Russia conflicted with USA and European countries soon after NATO expanded toward the East far enough to control a vast geography just beside the Russian boundaries. George Kennan regards the expansion of NATO as a historical mistake (Lavrov, 2018). The competition and domination race between Russia and the Western world has still *not* yet come to an end despite the termination of the Cold War.

The social upheavals that broke out in Tunisia in 2010 have caused a serious crisis for the Middle Eastern Arab countries which have never become *nation-states* in the Western terms. Syria, which was once divided into four during the French colonization, has suffered most from this crisis that has later turned into a civil war. The allegation that social upheavals broke out due to the incitement of external powers is *not* only a reductionist approach but also a conspiracy theory at any rate. However, how the upheavals broke out and spread, and how the militia forces found weapons and ammunition in such a short time are two major questions in minds. Some argue that the Arab Spring is a new version of the Greater Middle East Initiative, which was introduced but suspended during the presidency of George W. Bush, aiming to overthrow the Northern African and Middle Eastern Arab leaders that have been in office for long years. The intention to convert Syria into a Western-type liberal democratic country may mean the seizure of Russia's last foreign castle. Russia is today the second most powerful country in terms of military force even though they lost the Cold War against the USA. Thus, Russia has become aggressive since the Western world intervened in Russia's sphere of influence in Syria.

After taking over the presidency from Boris Yeltsin in 2000, Putin started reformation movements in Russia's domestic and foreign policies, aiming to retrieve the political power in the international system. He established the framework of this aim during his first two terms of presidency and tried to declare to the world that Russia would be back to the system by playing active roles in Ukraine and Syria in his third presidency. Alexey Fenenko (2018) asserts that the Russia-USA tension has come to the boil for the first time after the termination of the Cold War and an armed fight will probably happen between the two countries within next ten years.

The purpose of the present study is to analyze the content and message of Russia's military and political positions in Syria after the outbreak of the Arab Spring. The statements of Russian diplomats and the views of the Russian press on the Syrian Civil War are the basic materials of the study.

THE IMPORTANCE OF SYRIA FOR RUSSIA AND RUSSIA'S INSISTENCE ON BASHAR AL-ASSAD

Syria is the oldest strategic ally of Russia in the critical geography of the Middle East. Assad of Syria paid an official visit to Moscow in 2005. The two leaders signed a treaty of friendship and cooperation and Russia agreed to write off nearly 73% of Syria's debt. In 2007, the international trade between the two countries increased by 13.4% in comparison to that in 2006 and attained \$1.3bn. The two countries have become major trade partners over the years (Yeates, 2017).

At the very beginning of the Arab Spring, Assad was expected to soothe the upheavals through some promises of reformation and change. However, Assad's changes failed to relieve his people. ISIS first emerged in Iraq and later started to head for Syria. The country became

uncontrollable for Assad after the social upheavals turned into armed conflicts and various groups became the parts of the conflict. The imposition of economic sanctions on Syria and a military intervention later became the main topics of international agenda. The ejection of ISIS, recognized as a terrorist organization whose ways of financial income and access to advanced weapons are almost completely a matter of mystery, has become the basic priority of USA, Russia and Turkey. Russia has appeared to have some goals in Syria shortly after organizing airstrikes *not* only on ISIS but also on anti-Assad rebels. Russia's military aid for Syria has gone beyond its purpose and eliminated the possibility of an external humanitarian intervention in the country. With this strategy, Russia has adopted a 'game spoiling' attitude (Türkoglu, 2015). Syria has been a strategic ally of Russia for over 40 years. The two countries are in serious military and economic partnership. Allied with China, Iran and Northern Korea, Russia has vetoed the UN Security Council and General Assembly resolutions regarding the resignation of Assad. The Assad Regime could probably have never resisted this long but for Putin's military, medical and food aid. The spokesperson of Rosoboronexport, a state intermediary agency in the military-technical area, has stated they will maintain the relations with the Assad regime as in the old days. Syria has increasingly bought more military equipment from Russia since 2011. For instance, Syria and Russia made a 550-million-dollar agreement in 2011 that Syria would buy Yak-130 light attack aircraft from Russia. Furthermore, the amount of Syria's buying arms from Russia doubled to ascend from \$2.1bn to \$4.7bn between 2007 and 2010 when compared that in the 2003-2006 period (Herszenhorn, 2012). Russia rejects the imposition of an embargo on arms sale to Syria because Syria is a highly important partner in arms trade. On the other hand, Russia is ready for any kind of scenario and has managed to patronize India, the world's biggest arms importer in recent years, as one of its top customers (Herszenhorn, 2012). Syria is also critical for Russia for the naval facility in Tartus in the north of Syria. Built in 1971 and providing access to the Mediterranean Sea for Russia, the facility in Tartus is today Russia's only multipurpose naval base remaining from the former Soviet Union's sphere of influence (Simmons, 2017). As a link between the East and West, 'Sea of Damascus' is a sore point for the security of Europe and Russia (El Merhun, 2014). The Mediterranean basin is the heart of the traditional Russian politics and, thus, Syria is of prime importance for its coasts controlling the basin. Considering the fact that Russia lost its military bases in Cuba, Vietnam and Yemen after the termination of the Cold War, we can understand the importance of Tartus more clearly (El Merhun, 2014).

Syria's path has crossed with Russia in the field of energy. Before the Syrian Civil War, Russian natural gas and oil companies were busy with mapping the pipeline to be installed on the Iraq-Iran-Syria triangle and with Iran's plans to deliver natural gas from Qatar to Turkey. Iran appeared as a rival planning to transport the Arab Gas Pipeline from Jordan to Turkey. Thus, Russian energy sector was in need of a Syria strategy for which no other countries, particularly Iran, could be able to compete with Russia. Syria became highly important for Russian energy companies in that it would be not an oil supplier but a trough transporter of oil and gas. In 2016, Syria has promised to provide Russia with any sort of convenience in return for Russian energy companies' investments. If Russian energy companies reply affirmatively to this promise, Russia will be the direct answerer of any country that wants to use Syrian ports or transport energy in pipelines over Syria. Thus, Russia may arrive at its desired position in Syria by preventing Iran, Iraq, Qatar or Saudi Arabia from being potential rivals (Sogoloff, 2017).

RUSSIA'S MILITARY PRESENCE IN SYRIA

Russia's Syria strategy has turned into a show of force since 30 September 2015 when Russia organized airstrikes on anti-Assad rebels and deployed special forces on land in addition to dispatching food and health materials to the Assad regime. Russia's support has turned the tables in favor of Assad and strengthened his governmental position while he was losing important territories in Syria. Russia's strategy has prevented the establishment of no-fly zone in rebel-captured areas and avoided the West's potential intervention (Simmons, 2017).

Dmitry Sudakov has made an unusual comment on USA's involvement in Syria, claiming that the Russian Federation is the arch enemy of USA and is the only super power in the international arena to be able to act independently of USA, and that is why USA aims to consume Russia. Abstaining from a direct conflict with Russia, USA plans to outmaneuver Russia in economic aspects by providing Europe with cheaper gas. Followed by United Arab Emirates, Kuwait and Saudi Arabia, Qatar is the second largest natural gas exporter in the world. The shipment of natural gas from the Middle East to Europe is easy by sea. The optimal route on which to install this pipeline is over Syria. Sudakov asserts USA has declared Assad to be a tyrant and started a civil war by establishing armed anti-Assad rebel groups simply because Assad may never agree on the installation of such a pipeline. Assad was too weak to cope with those groups in 2016 when US-backed ISIS was gaining areas in Syria. Sudakov believes ISIS and other terrorist organizations in the Middle East have all been created by USA (Sudakov, 2016), which is technically unprovable.

Russia has been getting ready for any kind of scenario in Syria. After the Moscow and Paris talks with PYD, Russia has airdropped ammunition for the use of YPG (Anadolu Agency, 2016). Furthermore, Russia has neutralized the pro-ISIS and pro-rebels Caucasian fighters with Russian passports in Syria. By this way, Putin has managed to get rid of those anti-Putin Russian rebels out of his country (Gülse, 2017, p. 30).

Russia obtained a new airbase in Latakia thanks to its military intervention in Syria (Ersen, 2017). The number of Russian specialized soldiers increased in Syria, and Russia delivered Su-24, Su-25, Mig-31 warplanes and T-90 tanks to the region (Türkoglu, 2015). Assad's chemical attack on civilians was yet another case that confronted Russia with USA. The Syrian government organized a sarin gas attack on rebels for the first time in August 2013. Obama of USA abandoned the decision of organizing a missile attack on the Assad regime after Putin accepted that Syria would destroy all chemical weapons under international supervision. However, the USA-Russia tension increased again in 2017 when USA launched missile strikes on a Syrian airfield in reprisal for Assad's using chemical weapons in Idlib on April 4 that killed more than 70 civilians. Syria's acting improperly left Russia in a difficult situation. However, both USA and Russia accepted Assad's necessity for the fight against ISIS. President Trump and Rex Tillerson, the former Secretary of State, accepted a few days before the chemical attacks that Assad would remain as the head of the Syrian political system. USA and Russia actually expected to be in cooperation on the ground of ISIS (Frolov, 2017).

Vladimir Shamanov, the head of Douma Defence Committee, has stated they have tried more than 200 new weapons in Syria. The scope of this statement is unclear but there are some serious accusations that Russia has imprudently killed many civilians (Deutsche Welle, 2018).

USA claims Russia has attacked on anti-Assad rebels although it seems to be fighting against ISIS whereas Russia similarly asserts that USA's arch enemy is Assad despite its alleged war on ISIS (Bershidsky, 2018). Based on the remarks by Valery Gerasimov, the Chief of the General Staff of Russia, Leonid Bershidsky of *The Moscow Times* argues Russia has tried new weapons

in Syria and sent some weapon designers to the region. Russia charged five generals with military operations between 2015 and 2017 (Bershidsky, 2018).

RUSSIA'S PREDICTION OF FUTURE FOR SYRIA

Several negotiations have been held for a ceasefire since 2012. For instance, eight Geneva talks have been held: the first on 30 June 2012, the second on 22 January 2014, the third on 1 February 2016, the fourth on 23 February-4 March 2017, the fifth on 22 March-1 April 2017, the sixth on 16-20 May 2017, the seventh on 10-14 July 2017 and the eighth on 28 November 2017 (Stratejik Ortak, 2017).

The concerned parties of the crisis announced a ceasefire backed by Russian, Turkish, and later Iranian guarantees on 29 December 2016 and they met in Astana on 23 January 2017. During the Astana talks, Russia recognized the anti-Assad rebels to be a legitimate group. The Astana talks were held in shuttle diplomacy as the representatives of the jihadists and the Syrian government did *not* meet face to face on a round table. The purpose of the meeting was to maintain the ceasefire and continue the joint fight against ISIS and al-Nusra (Arslan, 2017).

In the meeting, the representatives of the jihadists demanded foreign fighters, particularly Iranian militia forces, be completely ejected from Syria. US embassy in Kazakhstan represented Washington as a neutral observer in the Astana talks. How come a *USA-free* organization could provide a full ceasefire? Furthermore, no decision was made in the meeting as to how the three guarantor countries could maintain the ceasefire process. How the Democratic Union Party (PYD), a highly active actor in the Northern Syria, could be integrated into the process was also unclear. The presence of PYD in the region is a 'red line' for Turkey (Arslan, 2017). The Astana talks started positively for the concerned parties but failed to continue. On the other hand, in the talks appeared the Turkey-Russia alliance while Iran remained in the background (Harmoon Center for Contemporary Studies, 2017, p. 3). The second of the Astana talks was held on 16 February 2017, the third on 14 March 2017, the fourth on 3-4 May 2017, the fifth on 4-5 July, the sixth on 14 September 2017 and the seventh on 30 October 2017.

The first of the Sochi talks was held on 22 November 2017 (Stratejik Ortak, 2018). The Syrian National Dialog Congress was held for 2 days in the Russian city of Sochi on 30 January 2018. No stability was assured in Syria despite all those talks and meetings. The Russia-Syria relations continued in the same way as before because Putin was in favor of the continuation of the Assad regime. On 18 September 2017, the Syrian Arab News Agency (SANA) reported that Imad Khamis, the Syrian Prime Minister, had a talk with Dmitry Sablin, the representative of the Russian Council for Douma, to discuss the improvement of economic, commercial and scientific relations as well as their bilateral cooperation against terrorism. The Prime Minister Khamis promised the Syrian government would grant legal privileges for Russian investors (SANA, 2017).

Russian energy companies decided to renew and upgrade their investments in Syria after Assad started to turn the tables in the war. The aim of these companies is *not* to drill the Syrian oil, which is already in small quantities, but to reconstruct Syria's oil and gas infrastructures and to control the future route of Syria for transporting the sources of the region to Europe, which includes pipelines, liquefaction facilities and refineries. Russia's plan is to have a voice in oil and gas exported both from north and south to Europe by enlarging its sphere of influence in the Eastern Mediterranean (Sogoloff, 2017). Thus, Putin aims to make the close combat in Syria come to an end just like the way he wishes.

In December 2017, Putin paid a visit to Khmeimim Air Base from which Russian soldiers would supposedly withdraw. Speaking to the Russian soldiers at the Base, Putin stated the Syrian Army and Russian Armed Forces together neutralized a good number of terrorist organizations, threatening that those groups would taste a kind of incomparable response if they attempted to obstruct peace (Pravda.ru, 2017). A political scientist, Andrei Koshkin underlines Putin may never leave Syria alone despite the withdrawal of Russian troops from Khmeimim¹ (Pravda.ru, 2017). The Foreign Minister of Russia, Sergei Lavrov, gave an interview for Interfax on 28 December 2017 and assessed Russia's current status in the international system. Lavrov labeled Western states as unreliable and accused them of provoking conflicts for weakening Russia's global effectiveness. He further added that one of Russia's top priorities in foreign policies was to contribute to finding an amicable solution for the Syrian Civil War, for which Russia, Turkey and Iran initiated the Astana talks. Lavrov also emphasized they managed to stop the battle between the Syrian government and jihadist rebels. Pursuant to the UN Security Council Resolution 2254, refugees started to return to their country and infrastructures were reconstructed by Russia's supports for a real political process, said Lavrov. Furthermore, he stated Russia would talk to the Syrian government and the jihadist rebels for a permanent ceasefire² (Interfax, 2017).

In Aidyn Mehdiyev's report, titled '*Turkey distances itself from Russia to plunge Syria into greater chaos*', on the pro-government news portal Pravda.ru was mentioned that Assad's security forces engaged in sudden combat with Turkey-backed rebel groups. Thus, Turkey reportedly caused suspicion about its belief in the Astana process. The report also mentioned the President Erdogan accused USA of supporting the Kurdish rebels. Russian troops kept staying in Khmeimim and Tartus although Putin stated in December 2017 that they would withdraw most of their troops from Syria. Two Russian soldiers were assassinated in Khmeimim Airbase at the end of 2017 and Russian Special Forces killed the assassins on 17 January 2018. Furthermore, the Russian army averted a potential attack on yet another day thanks to unarmed aerial vehicles. Turkey launched an operation in Afrin for national security reasons after USA increased financial and ammunitions supports for Syrian Kurds. "Moscow has *not* reacted to Ankara's intention to conduct a large-scale operation, which has *not* been coordinated with the Russian side whereas Washington remains silent too", said Mehtiyev. Furthermore, he thinks Turkey distanced itself from Russia and USA in the solution of the Syria crisis (Mehtiyev, 2018).

Lyuba Lulko has come up with a different assertion about the current circumstances of the Syrian Civil War that Russian citizens of Wagner Group, a private military company, were assassinated as a result of USA's seeking revenge in return for Syrian soldiers' attacks on the

¹ Andrei Koshkin's analysis as to how USA interprets Russia's activities in Syria is as follows: "We must understand that the media confrontation continues. The Pentagon cannot accept the fact of Russia's victory in Syria. The US-led coalition was bombing terrorists for a year. It just so happens that Russia has solved the problem despite all the efforts of those, who think of themselves as the strongest army of the world. Their self-esteem has been hurt." Source: (Pravda.ru, 2017).

² Here is a passage from Lavrov's comment: "We will be doing as much as we can for the earliest possible restoration of peace and stability in Syria. At the same time, it's obvious that progress in the political settlement process in the SAR depends above all on the Syrians themselves. The duty of the external actors is to facilitate the achievement of intra-Syrian agreements. In this regard, we intend to continue to work actively with both the government and the opposition, call on them to find a common language, and cease confrontation. At the present time - in close contact with our Astana format partners - we are mulling aspects of the convention of a Syrian National Dialogue Congress in Sochi, which should become instrumental in promoting the intra-Syrian negotiations in Geneva under the UN's aegis." Source: (Interfax, 2017).

headquarter of US-backed Kurdish groups. PMC Wagner is the unofficial name of the company for which retired Russian law enforcers work with the aim of protecting the facilities in Syria. Russian Parliament and Douma have been working on a law for legalizing the missions of this company. Among the supporters of Wagner is Yevgeny Prigozhin known for his close association with Putin (Lulko, 2018). However, Russian Ministry of Defence officially rejects the presence of these mercenaries in Syria. A 48-page *contract* between Russia-registered *Evro Polis* and Syria's General Petroleum Corp. has been leaked to the press. The contract says the Russian security company will receive 25% of the proceeds from oil and gas production at fields its contractors capture and secure from ISIS militants. Allegedly, 73 mercenary soldiers have died since 2015 (Rudakov, 2017).

Andrei Novikov, the head of the Commonwealth of Independent States (CIS), claims ISIS has called its militants to operate in the CIS countries. New cells have been established for this purpose in Afghanistan and Pakistan. Pointing to Lavrov's statement that "there are many Syrian and Iraqi militants in the Northern and Eastern Afghanistan but US and NATO forces stay indifferent to and deny this situation", Dmitry Sudakov of Pravda.ru believes Russia may head for Afghanistan after Syria³ (Sudakov, 2018).

Trump's statement on the withdrawal of US troops from Syria has shocked the international community. A report on *Russia Today* describes Trump's Syria strategy as a retreat from Tillerson's Syria policy including 200-million-dollar-aid for the recovery and stabilization of Syria. The report also argues US-caused civilian casualties in Syria are a lot more than the Pentagon has announced. Underlining that the city of Mosul was razed to the ground after USA's operations, Putin has called for an investigation into the civilian casualties caused by USA's operations in Raqqa (Russia Today, 2018a).

According to the information received from the Russian Army, *Russia Today* has asserted civilians devoid of basic needs have revolted against the US-backed groups. Sergei Rudskoy, the chief of the Russian General Staff's Main Operational Directorate, has alleged US-backed groups persecute civilians in liberated areas (Russia Today, 2018b).

CONCLUSION

The Russian foreign policy was multifaceted during Putin's first presidency, which was defined as the Europeanization of Russia, when Russia was focused on establishing good relations with European countries and USA. Putin's support for USA after September 11 attacks and his speech in the German parliament are two good examples of this period. However, Putin opposed USA in key global issues during his second presidency. Putin's speech at 2007 Munich Conference and Russia's 5-day war on Georgia point clearly to a policy shift. Putin was still the main decision maker after the termination of his second presidency when Medvedev became the new president. For instance, he was *not* Medvedev but Putin who called the Russian delegate to absent from the UN Security Council vote on Libya. Russia-USA relations were reset during that term and Russia attempted to promote relations with other developed countries (Trenin, 2018). The Russian foreign policy changed again following Putin's third presidency.

³ Lavrov's remarks on this matter are as follows: "Their presence has been growing, including literally on the borders with our Central Asian neighbors, which increases the risk for terrorists to enter Central Asia, from where they can easily penetrate into Russia and beyond. We believe that we should intensify efforts to prevent such a development of events. We are concerned that, unfortunately, US and NATO military forces in Afghanistan are trying to keep silent and deny this. Unfortunately, many years of USA and NATO's military presence in Afghanistan have not reduced the terrorist threat, and the drug threat has increased many times." For more information, see Sudakov, 2018.

Russia's way of intervention in the Syria crisis was an indication of policy shift. Elected for the fourth time in 2018, Putin has persuaded the international community that Russia is a global power due to its playmaking position in Syria.

The Syrian Civil War has brought nothing but a human tragedy after seven years. The rebel groups have failed to suspend Assad from presidency whereas Assad has become unsuccessful in eradicating the rebels. PYD's aim to establish a Kurdish corridor in the Northern Syria has come to nothing by year of 2018 after Turkey's launching operations in the region. Russia, Turkey, USA, EU and Iran have affected the war deeply. Syrian civilians are the only losers of this 'war of powers'.

At the beginning of the war, USA adopted an attitude in favor of overthrowing the Assad regime and later appeared to be on the side of an international intervention after the number of migrants increased dramatically and the war turned into a human tragedy. Turkey also exhibited a similar attitude. Turkish diplomats thought Assad would abandon politics if he rejected to satisfy public demands of change, ignoring that Russia and Iran would never allow for such a bad scenario for Assad. In response to Iran's deploying Shia militias and Russia's involving in the war more frequently than necessary, USA changed its attitude from an international intervention to USA's single involvement in Syria in compliance with the responsibility to protect (r2p) due to the outbreak of a crisis in Turkey's neighbor. Turkey became isolated in its Syria policy for a long time due to its objection to an Assad-inclusive transition. Furthermore, USA promoted its relations with PYD, which was completely unacceptable for Turkey.

For a sustainable Syria policy, Turkey has conducted military operations for blocking the Kurdish corridor rather than overthrowing the Assad regime. By this way, Turkey has distanced itself from USA and entered into convergent relations with Russia. Turkey is no more against Assad and willing to negotiate a new formula including Assad.

Russia has made the most profits within this process. Putin has managed to demonstrate what he spoke at Munich Conference: "USA is *not* the only power and Russia is powerful enough to spoil USA's policies if necessary." Furthermore, he has improved his bad image, which was tarnished in both national and international systems after the conflict with Ukraine and economic crisis. Russia has gained a position in Syria and proved its military capacity and political power, sending a message to radical Islamist groups. Putin has shown Russia has become an important actor in controlling the Eastern Mediterranean and energy delivery. Trump's statement in March 2018 that "we will withdraw from Syria" has indicated Russia is the only country that has made a profit out of the war for now. Putin has been elected as president for the fourth time. USA and European states draw attention to civilian casualties after Russia's airstrikes whereas the Russian press make news about USA-caused casualties in Mosul and Raqqa. Apart from these recriminations, Syrian civilians have suffered most from the war.

REFERENCES

- Türkoğlu. S. (2015), "Suriye Rusya İçin Neden Önemli?", Sözcü Gazetesi, <https://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/suriye-rusya-icin-neden-onemli-952597/>, (Erişim Tarihi: 25.03.2018).
- SANA. (2017), "Syria, Russia to Enhance Economic Relations", <https://sana.sy/en/?p=114120>, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).

- Sogoloff. N. (2017). "Russia's Energy Goals in Syria", The Washington Institute for Near East Policy, Fikra Forum, <http://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/russias-energy-goals-in-syria>, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).
- Herszenhorn. D. M. (2012). "For Syria, Reliant on Russia for Weapons and Food, Old Bonds Run Deep", The New York Times, <https://www.nytimes.com/2012/02/19/world/middleeast/for-russia-and-syria-bonds-are-old-and-deep.html>, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).
- Simmons. A. M. (2017). "Russia Has Been Assad's Greatest Ally As It Was To His Father Before Him", Los Angeles Times, <http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-syria-russia-20170406-story.html>, (Erişim tarihi: 22.03.2018).
- Yeates. W. (2017). "Putin's World: The Economic Ties Between Russia & Syria", The Huffington Post, https://www.huffingtonpost.com/entry/putins-world-the-economic-ties-between-russia-syria_us_5921c6a4e4b0b28a33f62d33, (Erişim Tarihi: 22.03.2018).
- El Merhun. A. (2014). "Suriye-Rusya İlişkilerinin Hikayesi", Aljazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriye-rusya-iliskilerinin-hikayesi-0>, (Erişim Tarihi: 25.03.2018).
- Dilek. M. S. (2017). "Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri", Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, ss. 58-82.
- Deutsche Welle. (2018). "Rus Yetkili: Suriye'de 200 Yeni Silah Denedik", <http://www.dw.com/tr/rus-yetkili-suriyede-200-yeni-silah-denedik/a-42704315>, (Erişim Tarihi: 28.03.2018).
- Arslan. R. (2017). "Astana Suriye Görüşmeleri: Ne Oldu; Bundan Sonra Ne Olacak?", BBC Türkçe, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38741741>, (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Harmoon Çağdaş Araştırma Merkezi. (2017). "Rusya'nın Yeni Suriye Politikası: Radikal Değişim mi Yoksa Taktik mi?", <https://harmoon.org/wp-content/uploads/2017/01/Russia-s-Change-of-Position-on-Syria-Is-it-Radical-or-Tactical-tr.pdf>, (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Stratejik Ortak. (2017). "Cenevre ve Astana Görüşmelerinde Kaç Toplantı Yapıldı?", <https://www.stratejikortak.com/2017/09/cenevre-astana-gorusemeleri.html>, (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Stratejik Ortak. (2018). "Dünden Bugüne Soçi ve Tüm Suriye Zirveleri", <https://www.stratejikortak.com/2018/01/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html>, (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Anadolu Ajansı. (2016). "Rusya'nın Suriye'ye Müdahalesinin 100 Günlük Bilançosu", <https://aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-suriyeye-mudahalesinin-100-gunluk-bilancosu/503507>, (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Gülşen. H. (2017). "Rusya'nın Suriye Müdahalesi: Kazanımlar, Kayıplar ve Riskler", Ortadoğu Analiz, Cilt: 9, Sayı: 79, ss. 28-31.
- Erşen. E. (2017). "2011'den Astana'ya: Rusya'nın Suriye Muhasebesi", Aljazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/2011den-astanaya-rusyanin-suriye-muhasebesi>, (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Russia Today. (2018a). "Trump Walking Back on US Pledge To Invest \$200mn in Syria Recovery", <https://www.rt.com/usa/422836-syria-humanitarian-assistance-trump-freeze/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Russia Today. (2018b). "Raqqa Civilians Rise Against Us-Backed Rebels Amid Dire Humanitarian Situation", <https://www.rt.com/news/422788-raqqa-uprising-us-rebels/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).

- Lavrov. S. (2018). "Russia's Foreign Policy in a Historical Perspective", Russia In Global Affairs, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Russias-Foreign-Policy-in-a-Historical-Perspective-19445>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Trenin. D. (2018). "Changes in Russian Foreign Policy", Russia in Global Affairs, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Vladimir-Putins-Fourth-Vector-19441>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Fenenko. A. (2018). "Worse Than During the Cold War", Russia in Global Affairs, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Worse-Than-During-the-Cold-War-19446>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Mehtiyev. A. (2018). "Turkey distances itself from Russia to plunge Syria into greater chaos", Pravda.ru., http://www.pravdareport.com/hotspots/conflicts/15-01-2018/139700-turkey_syria-0/, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Sudakov. D. (2018). "After Syria, Russia Goes to Afghanistan", Pravda.ru, http://www.pravdareport.com/hotspots/terror/21-02-2018/140130-syria_afghanistan-0/, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Lulko. L. (2018). "Syria: Who Needs Russia's Military Losses in Deir ez-Zor?", Pravda.ru, <http://www.pravdareport.com/hotspots/conflicts/13-02-2018/140029-syria-0/>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Pravda.ru. (2017). "Pentagon Can Not Accept Russia's Victory Over Terrorists in Syria", http://www.pravdareport.com/news/russia/politics/11-12-2017/139366-putin_syria-0/, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Sudakov. D. (2016). "Why Did USA Invade Syria and Why Did Russia Interfere?", http://www.pravdareport.com/hotspots/conflicts/12-12-2016/136392-usa_syria-0/, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Bershidsky. L. (2018). "Putin's Goals in Syria Went Beyond Saving Assad", The Moscow Times, <https://themoscowtimes.com/articles/putins-goals-in-syria-went-beyond-saving-assad-60121>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Frolov. V. (2017). "Russia Has Backed Itself Into a Corner in Syria", The Moscow times, <https://themoscowtimes.com/articles/russia-has-backed-itself-into-a-corner-in-syria-57673>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Rudakov. A. (2017). "Russian Mercenaries Offered Cut of Profits from Oil Fields in Syria", The Moskow Times, <https://themoscowtimes.com/news/russian-mercenaries-offered-cut-of-profits-from-oil-fields-in-syria-59920>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Interfax. (2017). "Sergei Lavrov: Russia Has Reclaimed its Historical Role as Guarantor of Global Stability", <http://www.interfax.com/interview.asp?id=801512>, (Erişim Tarihi: 04.04.2018).

LORNA SİMPSON'UN ESERLERİNDE KİMLİK*Dr. Öğr. Üyesi Serkan Çalışkan**Kırklareli Üniversitesi / Lüleburgaz MYO***Özet**

Bu çalışma, Amerikalı sanatçı Lorna Simpson'un eserlerinde sıklıkla değindiği kimlik olgusunu araştırmayı amaçlamaktadır. Değişen dünya dinamiklerine bağlı 1960'lı yıllarda başlayan birinci kuşak feminist hareketle birlikte, kadının hem toplumsal varlığı hem de sanat tarihindeki yeri sorgulanmaya başlamıştır. Bu örgütlü hareket içerisinde öncelikli amaç, kadınların var olan kimlikleriyle kabul görme, kendilerini temsil etme gibi en temel haklara yönelik mücadele ettiği görülmektedir. Her ne kadar ilk önceleri yalnızca "beyaz" kadınların sorunları üzerine tartışmalar sürdürülmüş olsa da, 1970'li yıllarla birlikte siyahi kadınları da kapsayan tartışmalar gündeme gelmiş ve birçok çağdaş sanatçı bu konuları irdeleyen sanat eserleri üretmeye başlamıştır. 1960 yılında Amerika'da doğan sanatçı Simpson da kavramsal fotoğraflarıyla bu yönde çalışmalar üretmektedir. Diğer bir deyişle, sanatçı eserlerinde kadın kimliğinin yanında Afro-Amerikan kadın olmaya vurgu yapmaktadır.

1988 tarihli "You're Fine, You're Hired" adlı eserinde, siyahi kadınların düşük ücretli çalıştırılmasına yönelik ürettiği fotoğraflar görülmektedir. Siyahi bir kadının uzandığı, parçalara bölünmüş bu fotoğrafın bir tarafında sekreterlik terimleri, bir tarafta da görev kelimeleri bulunmaktadır. "Guarded Conditions" adlı eserinde ise altı kadın fotoğrafı bulunmaktadır. Yüzleri görünmeyen, sırtı dönük bu fotoğraflarda kadın hemen hemen aynı pozisyonda durmaktadır. Fotoğrafların altında "sex attack, skin attack" yazmaktadır. Sanatçı bu çalışmada, siyahi kadınların ten ve cinsiyetlerinden dolayı yaşadıkları tehlikelere vurgu yapmaktadır. 1991 yılına ait "Five Day Forecast" adlı çalışmada ise reklamlarda kullanılan cinsiyetçi dili ve buna bağlı heteronormatif algıyı tartışmaya açmaktadır. Sanatçının birçok çalışmasında bulunan figürler izleyiciye sırtını dönmüş, yüzü görünmeyen haldedir ve parçalara bölünmüş bu fotoğraflar aracılığı ile kimliği anonimleştirilmektedir. Bununla birlikte, Simpson, siyahi kadınlara atfedilmiş, "hastalıklı, suç, pornografi" gibi ötekışetirici dili eleştiren eserler üretmektedir. Sade, nötr fotoğrafların aksine yanında kullandığı kelimelerle, eserlerindeki kavramsal anlatıyı güçlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Feminizm, Kimlik.

IDENTITY IN LORNA SIMPSON'S WORKS**Abstract**

This study aims to research the identity phenomenon that the American artist Lorna Simpson often mentions in his works. Along with the first generation feminist movement that started in the 1960s due to the changing global dynamics, both social existence of woman as well as woman's place in history of art began to be questioned. The primary aim in this organized movement seems to be to fight for the most fundamental rights such as acceptance and self-representation of women with their existing identities. Although initial debates were about the problems of "white" women, the debates involving black women became a current issue in the 1970s, and many contemporary artists started to produce works of art that address these issues. Simpson, who was born in America in 1960, also produces works with conceptual photographs in this direction. In other words, the artist emphasizes being an Afro-American woman besides the woman's identity.

The work she created in 1988 entitled "You're Fine, You're Hired" includes photographs about low-paid employment of black women. This photograph, which is severed into parts, depicts a black woman lying on one side, and the words of duty on the other side. Her another work,

entitled "Guarded Conditions", has six female photographs. In these photographs, the woman stands almost in the same position, where her face is not shown. The text "sex attack, skin attack" is written beneath the photographs. In this work, the artist emphasizes the dangers black women face due to their skin color and gender. In her work "Five Day Forecast" of 1991, she comes up for discussion about sexist language used in advertisements and associated heteronormative perception. The figures in many of the artist's works turn their backs on the audience, their faces are not visible and the artist anonymizes their identity through these parted photographs. In addition, Simpson creates works that criticize the marginalizing language such as "sick, crime, pornography" that are attributed to black women. Contrary to simple, neutral photographs, she reinforces conceptual narrative with the words she uses together with her works.

Keywords: Contemporary Art, Feminism, Identity.

LORNA SİMPSON'UN ESERLERİNDE KİMLİK

Geniş bir tanımda kimlik, bireyin bütün özelliklerini içeren tanımlamaların tümüdür. Diğer bir deyişle; "Kimlik kavramı, (...) bir kişinin ya da grubun/topluluğun kendi niteliklerine, değerlerine, konumuna ve kökenine ilişkin bilinçli kavrayışı olarak tanımlanabilir (Şimşek,2002:31). Kişinin varoluşu ve toplumsal yaşam içerisindeki konumunu da belirlemeye yarayan kimlik; etnik, din, dil, cinsiyet ve cinsel yönelim gibi çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu açıdan bakıldığında da kimlik olgusu, dünyanın birçok noktasında tartışılan ve araştırılan bir sorunsal olarak dikkat çekici bir noktada durmaktadır. Bu kritik noktayı Zygmunt Baumann şu şekilde açıklamaktadır: "(...) Kimlik artık çağdaş hayatın diğer tartışmalı yönlerini aydınlatmaya, kavramaya ve incelemeye yarayan bir prizma haline gelmiştir. Toplumsal analize konu olan yerleşik meseleler artık "kimlik" eksenini çevresinde dönmekte olan söyleme uymak için farklı biçimde yeniden ele alınmakta ve yeniden düzenlenmektedirler" (Baumann, 2001: 173-174). Bununla birlikte, kimlik olgusunun önemli tartışmalara açılmasının nedenlerinden biri de kimliğin öteki olanla ilişkisine bağlıdır. "Sözlük tanımı gereği kimlik, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiyi de vurgulamaktadır. Bu nedenle felsefe, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve sanat gibi çalışma yöntemleri açısından çeşitlilik gösteren farklı disiplinler; özne ve kimlik üzerine çalışırken, ötekinin kavranışı ve anlamı üstüne de odaklanmaktadır" (Çalışkan, 2017: 190). Ötekinin kimlik merkezli konumu, diğeri tarafından şiddet içeren söylem barındırdığında ise ötekileştirme kavramı ortaya çıkmaktadır. Buradaki şiddet fiziksel olmak zorunda değildir. Dil ile inşa edilen söylemler, kimliğin ötekileştirilmesine yönelik birçok negatif şeyi içerisinde barındırabilir. Gündelik yaşamın içinde bu gibi söylemlere sıklıkla rastlanmaktadır. "Elinin hamuruyla erkek işine karışma", "kadın dediğin..." gibi benzeri şekillerde başlayan birçok cümle, gündelik hayatın içindeki cinsiyet merkezli ötekileştirme söyleminin açığa çıktığı, kalıp yargılarının çoğaltıldığı alanlardır.

"Postmodernizmin yarattığı kültürel çoğulculuk tüm toplumsal hareketlerin kendi taleplerini özgürce seslendirmesine ve örgütlenmesine izin vermektedir" (Çağlar, 2008:382). Bu açıdan bakıldığında da, kimlik ve ötekilik kavramlarının tartışıldığı perspektifte toplumsal cinsiyet çalışmaları önemli bir yere sahiptir. 1960'lı yıllarla birlikte kadın hareketi feminizmin kuramsallaşmasında önemli bir rol üstlenirken; kadının toplumsal statüdeki yeri adına önemli kazanımların olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte feminizmin merkezi kadına dairdir. "Feminizmin temel objesi kadındır. Kadının toplumdaki statüsü, kadınların ev içi ve dışındaki rolleri, kadının ezilmişliği ve sömürüsü, cinsiyet farklılıkları, ataerkil toplum yapısı ve erkek egemen iktidar yaklaşımları ve baskıları geniş ölçekte tartışan konulardır"(Taş, 2016:164).

1960'larla başlayan ataerkil toplumsal yapıya yönelik eleştirilerle birlikte feminizm, günümüze kadar hem örgütlenme yöntemleri hem de söylemler konusunda çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu açıklamalar ışığında sanat ve kimlik ilişkisine bakıldığında, 1960'lı yıllarla birlikte hem kimlik ve cinsiyet çalışmaları sanatın da ilgilendiği konular arasına girmiştir. Ardından, Linda Nochlin'in 1971 yılında yayınladığı "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" adlı makalesi, kadın ve sanat kavramlarını sorgulaması adına önemli bir tartışma alanı açmıştır. "Linda Nochlin'in "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" başlıklı makalesi, o tarihe kadar erkek egemen bir akademik disiplin olarak şekillenen sanat tarihinin yalnızca kadınları değil, her "öteki"ni dışlama biçimlerini / süreçlerini/ yöntemlerini irdeleme önerisiyle çığır açıcı bir öneme sahiptir" (Antmen, 2008:295). Sanat ortamında önemli bir etki yaratan bu makale aracılığı ile birçok kadın sanatçı kadın sorunu üzerine düşünmeye başlamıştır. Judy Chicago'nun "Yemek Daveti / The Dinner Party (1974-1979) adlı eseri, sanat tarihinin erkek egemen diline yönelik eleştirilere barındıran bir çalışma olarak dikkat çekicidir. Chicago dışında, Cindy Sherman, Barbara Kruger gibi kadın sanatçılar da kadına dair yerleştirilen klişelere, kalıp yargılara yönelik eleştirel işler üretmişlerdir. Kadının izlenen bir nesne olarak sanat eserlerinde yer almasını eleştiren Guerrilla Girls, yine sanat tarihinin erkek egemen inşasına yönelik eleştirel işler üretmişlerdir." Kadınların müzeye girebilmesi için illa ki çıplak mı olmaları gerekir?" adlı çalışmalarında, kadının sanat tarihindeki izlenilebilir bir nesne olarak algılanmasına karşı, nü kadın resimlerine yönelik algının altını çizmektedirler. "1980'li yılların son yarısından başlayarak sanat ortamında gözlenen belirgin dönüşüm, 20. yüzyıl boyunca kendi kendini temsil olanağı bulamamış kesimlerin "kimlik" olgusuna odaklanarak ürettikleri yapıtların Batı sanatının sergilendiği ortamlara girmeye başlamasıdır. Batı düşünce ve kültür dünyasında bu dönemde görülen "çok-kültürcü" eğilimin bir uzantısı olan bu dönüşüm, farklı kültürlerin sanatsal ifadelerinin geniş kesime ulaşmasında etkili olmuştur" (Antmen, 2010: 7).

Antmen'in değindiği gibi kimlik eksenli sanat çalışmaları, dünyanın birçok noktasında farklı sanatçılar tarafından ele alınmaya başlamıştır. Bu noktada Lorna Simpson, hem Afro-Amerikan olarak hem de kadın olmanın üzerine odaklanan çalışmalar üretmesi açısından önemlidir. 1960 Brooklyn (ABD) doğumlu olan Lorna Simpson, New York'ta görsel sanatlar eğitimi almış ardından Kaliforniya Üniversitesi'nde eğitimine devam etmiştir. Mezuniyetinden sonra birçok sergide yer almıştır. Bununla birlikte, 1990 yılında Venedik Bienali'ne katılan ilk Afrika kökenli Amerikalı kadın sanatçı olmuştur. 1991 yılında Louis Comfort Tiffany Ödülü, 2010 yılında da Uluslararası Fotoğraf Merkezi Infinity Ödülü'nü almıştır. "1990'lardan itibaren yaptığı çalışmalarının pek çoğu kendi yazdığı sözcüklerin eşlik ettiği siyah-beyaz fotoğraflardan oluşur. Fotoğraflarda çoğunlukla yüzleri görünmeyen- genellikle sade beyaz bir gömlek, ara sıra da elbise ve takım giyen- Afrika kökenli Amerikalı kadınlar yer alır" (Barret, 2015:276). Siyah bir kadın olmanın zorluklarına değinen sanatçı, "Double Negative" adlı eserinde bu konuya vurgu yapmaktadır. 1990 yılına ait "Double Negative" adlı eserinde, Afro-Amerikan kadına dair klişeleşmiş bütün imgeleri (kıvrıkcık kabarık saçlar gibi) fetişleştirerek sunmaktadır. Kadın olmanın hali hazırda zor olduğu fakat siyah bir kadın olmanın iki kat daha zor olmasını vurgulamaktadır.

Resim 1. Lorna Simpson "You're Fine, You're Hired" Fotoğraf Enstalasyon, 1988. Sanatçının 1988 yılına ait "You are Fine You are Hired" (Resim 1.) adlı çalışması, dört adet fotoğraf ve yazılardan oluşan bir enstalasyondur. Fotoğrafların üstünde sade bir fontla yazılmış "iyisin", fotoğrafların altında ise "işe alındın" yazmaktadır. Sol tarafta, kan testi, kilo, akciğer durumunu belirten bilgilerin bulunduğu yazılar vardır. Sağ tarafta ise, sekreterlik pozisyonu yazmaktadır. Sanatçının, siyahi kadınların yaşadığı işe alınma prosedürlerinin altında yatan ırkçılığı vurgulandığı açıkça ortadadır. Bununla birlikte, fotoğraftaki kadının pozu, Batı sanat tarihi boyunca kadının izlenilebilir bir *nesne* olarak sunulmasına bir gönderme barındırmaktadır. Böylece, "sen iyisin" ve "işe alındın" şeklinde yazılan yazılar; sanatçının, yaşanan ırkçı ve cinsiyetçi dile bir ironi ile yaklaştığını göstermektedir.

Resim 2. Lorna Simpson, "Guarded Conditions" Fotoğraf ve Enstalasyon, 1989. Lorna Simpson'ın "Guarded Condition" adlı çalışmasında da birçok çalışmasında olduğu gibi izleyiciye sırtını dönmüş siyah kadınlar görülmektedir. Altı panel fotoğraftan ve fotoğrafların altına yazılan yazılardan oluşan bu enstalasyonda, fotoğrafların altındaki yazılarda "sex attacks" "skin attacks" yazmaktadır. Çalışmanın adı ve sanatçının kullandığı kısa cümleler, fotoğrafların sınırlarını aşmamızı sağlarken, izleyiciyi kavramsal bir düşünme alanına çekmektedir. Daha önce de değinildiği gibi, Simpson'ın çalışmalarında hem kadın olmak en etnik kimlik kavramına odaklı düşündüğü görülmektedir. Bu eserde de her iki kimlik kavramı karşımıza çıkmaktadır. İzleyici, bu ikili durumu çalışmanın içerisinde bulunan cümlelerden anlamaktadır. "Cinsiyet saldırısı" ve "ten saldırısı" (etnik kimliğe dayalı renk için kullanılmıştır) cümlelerine karşın, eserin içerisinde herhangi bir şiddet ögesi bulunmamaktadır. Siyahilerin uzun yıllar yaşadığı sorunların başında

gelen “kölelik” olgusu, yine siyahilere karşı inşa edilen ayrımcı dil, siyahi kadınların uğradığı fiziksel saldırılar bu çalışmanın ana eksenini oluştururken; günümüzde de hala siyahilere yönelik ırkçılık dozunu aşan söylem ve şiddetin yeniden düşünmemizi sağlamaktadır.

Lorna Simpson; yüzleri görünmeyen figürler aracılığı ile, izleyici ile göz teması kurmayan, toplumsal olarak inşa edilen prototip özne kavramını sorgulamaktadır. Diğer bir deyişle Bunun yanında, reklamlarda kullanılan slogan cümlelere benzeyen yazılarla, hetero-normatif sistemin inşa etmeye çalıştığı klişeleşmiş kimlik dayatmalarına göndermeler de bulunmaktadır. Terry Barrett'e göre: “Simpson’ın çalışmaları postkolonyalizm hakkındaki postyapısalcı düşüncesi, “kimlik”, “öteki” ve özellikle de “farklılık” temelinde hem açıklar hem de bu düşünce tarafından açıklanır” (Barret, 2015:284). 1991 yılına ait “Five Day Forecast” (Beş günlük hava tahmini) adlı çalışmada da yüzleri görünmeyen kadınlar vardır. Eserin adından da anlaşılacağı üzere tahminler üzerinden ilerleyen kalıp yargıların, klişelerin yanlışlığı vurgulanmaktadır. Çalışmada fotoğrafların üzerinde yer alan beş panelin üstünde, hava tahminlerinde olduğu gibi pazartesinden cumaya sıralı günlerin adları yazmaktadır. Alt bölümde ise on adet plakaya yazılmış kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimeler ise şu şekildedir: “yanlış bilgi”, “yanlış tanımlama”, “yanlış teşhis”, “yanlış işlev”, “yanlış hatırlamak”, “yanlış gösterge”, “yanlış çeviri”, “tersten anlamak”, “yanlış ölçü”, “yanlış uyarılma”. Bu kelimeler ırk özellikleri üzerinden yazılmış ve dil ile oluşturulan klişeleşmiş, kalıp yargılara yöneliktir “yanlış tahmin”leri vurgular. Diğer bir ifade ile, siyahiler “...dır”, ya da siyahi kadınlar “...dır” gibi genel geçer kalıpları yıkmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, sıralı günlerin altındaki figürler hemen hemen aynı pozdadır. Yani, bu genel yanlışlığın yakın vadede pek değişmeyeceğine ya da değişmeme ihtimaline dair umutsuzluğun da altı çizilmektedir.

Resim 3. Lorna Simpson “Five Day Forecast” Fotoğraf ve Enstalasyon, 1991.

SONUÇ

Her ne kadar feminizmin tarihi daha geçmişe dayansa da, kadın hareketi 1960’lı yıllar ve sonrası sesini daha net duyurmaya başlamıştır. Kadınlar; birincil olarak kadına atfedilen rolleri, kadının toplumdaki yerini, iş yaşamındaki ve aile içindeki rolleri, cinsellikleri gibi konuları tartışmaya başlamışlardır. Bu dönüşüm sanat pratiklerine de yansımıştır. Linda Nochlin’in “Neden hiç büyük kadın sanatçı yok?” adlı makalesi, birçok kadın sanatçıyı harekete geçiren bir ivme olarak önemlidir. İlk dönem feminist sanatçılar, kadın üretimine önem veren ve yine feminist kuramsal çalışmalara paralel kadının toplumdaki rolüne odaklı çalışmalar üretmeye başlamışlardır. Judy Chicago’nun “Dinner Party” adlı çalışması, sanat tarihi boyunca erkek egemen sanat ve sanat tarihçileri tarafından görülmeyen kadın sanatçılara bir saygı duruşu gibidir. Cindy Sherman’ın kadın prototipleri üzerinden ürettiği ironik çalışmaları önemlidir. Barbara Kruger’in sloganları

kullanarak ürettiği çalışmalar ve Geurilla Girls'ün posterleri, kadın ve kadın sanatçı adına önemli çalışmalardır. Bu açıklamalar ışığında, Amerikalı sanatçı Lorna Simpson'un eserlerinde kimliğin nasıl kurgulandığı ve neyi hedeflediği bu çalışmada incelenmiştir. Sanatçı, eserlerinde kadın kimliğinin yanında Afro-Amerikan kadın olmaya da vurgu yapmaktadır. 1988 tarihli "You're Fine, You're Hired" adlı eserinde, siyahi kadınların işe girme ve düşük ücretli çalıştırılmasına yönelik ürettiği fotoğraflar görülmektedir. Siyahi bir kadının uzandığı, parçalara bölünmüş bu fotoğrafın bir tarafında sekreterlik terimleri, bir tarafta da görev kelimeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, Batı sanat tarihi boyunca kadının izlenilebilen bir *nesne* olarak sunulmasına bir gönderme barındırmaktadır. Böylece, "sen iyisin" ve "işe alındın" şeklinde yazılan yazılar; sanatçının, yaşanan ırkçı ve cinsiyetçi dile bir ironi ile yaklaştığını göstermektedir. "Guarded Conditions" adlı eserinde ise altı kadın fotoğrafı bulunmaktadır. Yüzleri görünmeyen, sırtı dönük bu fotoğraflarda kadın hemen hemen aynı pozisyonda durmaktadır. Fotoğrafların altında "sex attack, skin attack" yazmaktadır. Sanatçı bu çalışmada, siyahi kadınların ten rengi (ırksal özellikleri) ve cinsiyetlerinden dolayı yaşadıkları tehlikelere vurgu yapmaktadır. 1991 yılına ait "Five Day Forecast" adlı çalışmada ise reklamlarda kullanılan cinsiyetçi dili ve buna bağlı heteronormatif algıyı tartışmaya açmaktadır. Sanatçının birçok çalışmasında bulunan figürler izleyiciye sırtını dönmüş, yüzü görünmeyen haldedir ve parçalara bölünmüş bu fotoğraflar aracılığı ile kimliği anonimleştirmektedir. Bununla birlikte, Simpson, siyahi kadınlara atfedilmiş, "hastalıklı, suç, pornografi" gibi ötekışetirici dili eleştiren eserler üretmektedir. Sade, nötr fotoğrafların aksine yanında kullandığı kelimelerle, eserlerindeki kavramsal anlatıyı güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2008). Sanat Cinsiyet /Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları, s.295.
- Antmen, A. (2010). Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık. s.7.
- Barrett, T. (2015). Neden Bu Sanat? Çağdaş Sanatta Estetik ve Eleştiri (Çev.Esra Ermert). İstanbul: Hayalperest Yayınları. s.276, 284.
- Bauman, Z. (2001). Bireyselleşmiş Toplum (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s.173-174.
- Çalışkan, S. (2017). 1990'dan Günümüze Türk Resminde Kimlik Olgusu: Canan, Halil Altındere. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi. Cilt 7, Sayı 16, Malatya, ss. 188-201.
- Nedret Ç. (2008). Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 3, Isparta, ss. 369-386.
- Şimşek S. (2002). Günümüz Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, Bursa, ss.29-39.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri, "Akademik Hassasiyetler Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, Mayıs, ?, ss.163-175.

Görsel Kaynakları

Resim1. You're Fine, You're Hired:

http://www.learn.columbia.edu/courses/fa/images/medium/ck_femart_simpson_fine.jpg
(Erişim Tarihi: 09.03.2018)

Resim 2. Guarded Condition

http://www.learn.columbia.edu/courses/fa/images/medium/ck_femart_simpson_fine.jpg
(Erişim Tarihi: 09.03.2018)

Resim 3. Five Day Forecast

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/simpson-five-day-forecast-t13335> (E.T: 09.03.2018).

MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ SAVUNMA HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Adil Akıncı

Özet

Dünyanın kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede, savunma harcamaları toplam kamu harcamaları içerisinde her zaman çok önemli bir paya sahip olmuştur. Ülkelerin bütçelerinden savunma harcamaları için ayıracakları payın belirlenmesinde, ülkelerin sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumları önemli bir rol oynamaktadır. Bütçede savunma harcamalarına ayrılacak payın artması durumunda, bütçenin diğer kalemlerine ayrılacak payın azalacak olması, kamusal ve toplumsal tercihleri de etkilemektedir. Cari harcama olarak kabul edilen savunma harcamaları, savunma hizmetlerinin ileri teknolojik ürünlerle sağlanması ve savunma ürünlerinin üretimi alanında yeni teknolojilerin geliştirilmesine öncü olması özelliği nedeniyle uzun dönemde yatırım hizmeti olarak da kabul edilebilmektedir. Savunma harcamalarının uzun dönemde teknolojik gelişmelere altyapı sağlaması ve harcama çarpanı etkisi ile ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında da önemli etkileri bulunmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, tam kamusal mal ve hizmet niteliğinde olduğu için ülkelerin bütçelerinde yer alan savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ilişki olup olmadığını ekonometrik yöntemler ile incelemektir. Bu kapsamda çalışmada, 2006:Q1-2017:Q3 döneminde Türkiye’de savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki zaman serisi analiz yöntemlerinden Johansen eşbütünleşme testi ile incelenmiş olup, değişkenler arasında uzun dönemde pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Merkezi Yönetim Bütçesi, Savunma Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Zaman Serisi Analizi

THE EFFECTS OF THE CENTRAL GOVERNMENT BUDGET DEFENCE EXPENDITURES ON ECONOMIC GROWTH

Abstract

In the period from the foundation of the world until today, defence expenditures have always had a very significant share within total public expenditures. The geopolitical and geostrategic positions of the countries play an important role in determining the share that the countries will allocate from their budgets for defence expenditures. The fact that the share to be allocated to the other items of the budget will decrease in the event that the share to be allocated to defence expenditures in the budget increases also affects the public and social preferences. Defence expenditures, accepted as current expenditures, can also be accepted as a long-term investment service because of pioneering the provision of defence services with advanced technological products and the development of new technologies in the field of production of defence products. Defence expenditures also have significant effects in ensuring economic growth and development by providing infrastructure for long-term technological developments and with the expenditure multiplier effect. The main aim of this study is to examine whether there is a relationship between defence expenditures in the budget of the countries as they are full public goods and services, and economic growth by econometric methods. In this context, in the study, the relationship between defence expenditures and economic growth in Turkey during the 2006:Q1-2017:Q3 period was analyzed by the Johansen cointegration test, one of the time series analysis methods, and it was determined that there was a long-term positive relationship between the variables.

Keywords: Central Government Budget, Defence Expenditure, Economic Growth, Time Series Analysis

GİRİŞ

Ülkelerin toplumsal bazda refahı, huzuru ve istikrarı sağlayabilmesinde en önemli etken ülkenin güvenliğinin sağlanması ile ülke güvenliğine yönelik saldırı ihtimali olanları bundan vazgeçirebilme yeteneğine sahip olmaktır. Bu nedenle ülkeler bütçelerinde savunma harcamalarına önemli bir pay aktarmaktadırlar. Savunma hizmeti, ülke sınırları içerisinde tüm toplum tarafından ortak bir tüketim hizmeti olması, toplum içerisinde yaşayan bireylerin, savunma hizmetinden birbirlerinin tüketim miktarını ve niteliğini azaltmadan faydalanmalarından dolayı tam kamusal mal ve hizmet sayılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacını savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ekonometrik olarak bir ilişkinin olup olmadığını incelemektir. Bu kapsamda çalışmada, öncelikle savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki teorik olarak incelenmiş, konu ile ilgili literatürde yapılan ekonometrik çalışmalara yer verilmiş, ampirik bulgular sunulmuş ve değerlendirme yapılmıştır.

SAVUNMA HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Savunma harcamaları, ülkelerin egemenlik ve ulusal varlığın devamını sağlamak, ülke bütünlüğüne yönelik iç ve dış tehditlere karşı koymak, sosyo-politik istikrarsızlığı ortadan kaldırmak amacıyla kamu harcamalarından ayrılan bütçe payı olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2016: 118).

İktisadi literatür incelendiğinde, savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki teorik olarak iki yaklaşım ile açıklanmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi, savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koyan Keynesyen yaklaşım, ikincisi ise savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini savunan Neo-Klasik yaklaşımdır (Taş vd., 2013:660).

Keynesyen yaklaşım, savunma harcamalarının efektif talebi arttıracığını, artan talebin ise çarpan etkisi mekanizması yoluyla kapasite kullanımını, karlılığı ve yatırımları arttırarak ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını öngörmektedir. Ayrıca, bu yaklaşıma göre askeri harcamalar, modernizasyon, istikrar ve askeri teknolojinin geliştirilmesi için yapılan araştırma-geliştirme harcamaları gibi pozitif dışsallıkları da içermektedir (Giray, 2004: 189).

Neo-Klasik yaklaşıma göre savunma harcamaları eğitim, sağlık, yatırım ve altyapı gibi beşeri sermayeyi geliştirmek için yapılacak harcamaları azaltacağından dolayı negatif dışsallıklar oluşturacağı için ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği öngörülmüştür. Neo-Klasik yaklaşıma göre, savunma harcamalarının azaltılması bütçede tasarrufları arttırabilir ve bu sayede verimli kamu harcamaları arttırılabilir veya bireylerin vergi yükü azaltılabilir (Durgun ve Timur, 2017: 130).

İLGİLİ LİTERATÜR

Savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi gerek Dünya’da gerekse Türkiye’de inceleyen literatürde çok fazla ampirik uygulama bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, literatürde yer alan çalışmalara yer verilecektir.

Yılancı ve Özcan (2010) çalışmalarında 1950-2006 döneminde Türkiye’de gayri safi yurtiçi hasıla ile savunma harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve iki değişken arasında uzun dönem bir ilişki tespit edilmemiştir. Çalışmada yapılan Toda-Yamamoto nedensellik analizinde ise gayri safi yurtiçi hasıladan savunma harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi saptamışlardır. Başar ve Künü (2012) çalışmalarında 1997-2004 döneminde 36 ülkede savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişler ve elde edilen bulgulara göre savunma harcamaları arttıkça ekonomik büyüme oranının azaldığını tespit etmişlerdir.

Taş vd. (2013) çalışmalarında 1970-2008 döneminde Türkiye’de savunma harcamalarının, ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi VAR modeli ve Granger Nedensellik testleri ile incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, ekonomik büyümeden savunma harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Soyyigit Kaya (2013) çalışmasında 1970-2010 Türkiye’de savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile incelemişler ve test sonuçlarına savunma harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Farzanegan (2014) çalışmasında 1959-2007 yılları arasında İran’da savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR modeli ile incelemiştir. Çalışmada savunma harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Duyar ve Koçoğlu (2014) çalışmasında 1990-2012 döneminde 6 Sahra altı Afrika ülkesinde dışsal büyüme modeli ve panel GLS yöntemini kullanarak savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişler ve savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini tespit etmişlerdir.

Korkmaz (2015) çalışmasında 2005-2012 yılları arasında 10 Akdeniz ülkesini (İspanya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Mısır, Fransa, Yunanistan, İtalya, Türkiye ve Slovenya) panel veri analizi ile incelemiş olup, savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Durgun ve Timur (2017) çalışmalarında 1970-2015 döneminde eş bütünleşme ve Granger nedensellik analizi yöntemiyle Türkiye’de savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişler ve elde edilen bulgular neticesinde savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki ve nedensellik bulunamamıştır.

Korkmaz ve Bilgin (2017) çalışmalarında 1961-2015 döneminde Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’nde savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi zaman serisi analizi ile incelemişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri için ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasında herhangi bir nedensel ilişki tespit edilemezken, Türkiye’de iki değişken arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Tuncay (2017) çalışmasında 1996-2014 döneminde Türkiye’de savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmada, 2006:Q1-2017:Q3 döneminde Türkiye’de savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki zaman serisi analizi yöntemlerinden Johansen eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak ekonomik büyüme (eb), bağımsız değişken olarak merkezi yönetim savunma harcamaları (sh) kullanılmıştır. Değişkenlere ait serilerin mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış hali kullanılmış olup, durağanlaştırmak amacıyla logaritmaları alınmıştır. Değişkenlere ait veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden elde edilerek düzenlenmiştir.

-Birim Kök Testi

Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi ve Phillips-Peron (PP) testi kullanılarak serilerin durağanlıkları analiz edilmiştir. Tablo 1’de yer alan ADF birim kök testi sonuçlarına göre “eb” ve “sh” değişkeninin, sabitli-trendli modelde ve sabitli modelde %5 anlamlılık düzeyinde durağan olmadığı tespit edilmiştir. Değişkenlerin birinci farkı alındığında ise, %5 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu tespit edilmiştir. PP birim kök testi sonuçlarına göre de, “eb” ve “sh” değişkeninin, sabitli-trendli modelde ve sabitli modelde %5 anlamlılık düzeyinde durağan

olmadığı tespit edilmiştir. Değişkenlerin birinci farkı alındığında ise, %5 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken		ADF		PP	
		Sabitli-Trendli	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitli
eb		-23.982	-23.297	-26.276	-25.754
Δeb		-60.676	-60.821	-60.676	-60.821
sh		-29.111	-30.032	-224.281	229.899
Δsh		-381.584	383.116	-275.109	276.118
Kritik Değerler	1%	-41.705	-35.811	-41.705	-35.847
	5%	-35.107	-29.266	-35.107	-29.281
	10%	-31.855	-26.014	-31.855	-26.022

Sonuçlara göre "eb" ve "sh" serileri hem ADF testine göre hem de PP testine göre düzeyde durağan olmamalarına rağmen, birinci farkları alındığında değişkenlere ait seriler durağan hale gelmektedir. Değişkenlere ait serilerin birinci düzeyde durağan olmaları, eşbütünlük analizinin temel koşulunu sağlamaktadır. Dolayısıyla, bu durum çalışmamıza eşbütünlük analizi ile devam edebileceğimizi göstermektedir.

- Eşbütünlük Analizi

Eşbütünlük analizinde öncelikle VAR modeli kurularak uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. LogL, LR test istatistiği (LR), Akaike bilgi kriteri (AIC), Son öngörü hatası (FPE), Schwarz bilgi kriteri (SC) ve Hannan-Quinn (HQ) istatistikleri uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde kullanılmaktadır. Tablo 2'de sunulan gecikme uzunluğu istatistiklerinden de görülebileceği üzere, modelimizde en uygun gecikme uzunluğu FPE, AIC ve HQ istatistiklerine göre 4. gecikme uzunluğu olarak belirlenmiştir.

Tablo 2: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	6.835.584	NA	0.000157	3.086.318	3.004.402	3.056.110
1	8.975.012	3.980.331	6.97e-05	3.895.354	3.649.605	3.804.730
2	9.498.732	9.256.449	6.60e-05	3.952.898	3.543.317	3.801.857
3	1.297.176	5.815.306	1.59e-05	5.382.215	4.808.801	5.170.757
4	1.453.061	24.65151*	9.31e-06*	5.921213*	5.183966*	5.649339*

Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından, değişkenler arasında uzun dönem olup olmadığını incelemek için Johansen eşbütünlük yönetimi kullanılır ve bunun için En Büyük Özdeğer (Maximal Eigenvalue) ve İz (Trace) istatistikleri hesaplanır.

Tablo 3'te görülebileceği üzere, trace istatistiğinde ve maximal eigenvalue istatistiğinde en az bir tane büyük değer olduğu için, H_0 :Eşbütünlük yoktur ($r=0$) hipotezi reddedilmekte ve H_A : Eşbütünlük vardır ($r+1$) hipotezi reddedilememektedir. Bu durum değişkenlerimize ait

serilerin birbiriyle aralarında uzun dönemli ilişkinin olduğunu göstermektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin ortaya çıkmasından sonra hata düzeltme modeli (VECM) kurulur.

Tablo 4: İz ve En Büyük Özdeğer İstatistikleri

Trace İstatistiği	Kritik Değer	Prob
20.2772	12.3209	0.0001
0.7530	4.1299	0.4432
Maximal Eigenvalue İstatistiği	Kritik Değer	Prob
19.5241	11.2248	0.0001
0.7530	4.1299	0.4432

Tablo 3'te görülebileceği üzere, İz istatistiğinde ve En Büyük Özdeğer istatistiğinde en az bir tane büyük değer olduğu için, Ho:Eşbütünleşme yoktur ($r=0$) hipotezi reddedilmekte ve HA: Eşbütünleşme vardır ($r+1$) hipotezi reddedilememektedir. Bu durum değişkenlerimize ait serilerin birbiriyle aralarında uzun dönemli ilişkinin olduğunu göstermektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin ortaya çıkmasından sonra hata düzeltme modeli (VECM) kurulur.

Tablo 4: Hata Düzeltme Modeli (VECM) Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
c	0.067228	0.492966	0.136374	0.8922
d(sh)	-	1.184.331	-0.137061	0.8916
ht(-1)	0.233763	0.102230	-2.286.632	0.0272

Modelde, hata düzeltme terimine (ht) ilişkin parametrenin t-istatistiğinin anlamlı olması ve negatif olması gerekmektedir. Tablo 4'te sunulan hata düzeltme modeli sonuçlarına göre, hata düzeltme parametresi istatistiksel olarak anlamlı ve (-0,233763) negatiftir. Bu parametre, değişkenleri uzun dönem denge değerine yakınlaşmaya zorlamaktadır. Hata terimleri parametresinin anlamlı olması dolayısıyla değişkenler arasında bir nedensellik söz konusudur. Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre, hata düzeltme teriminin istatistiksel olarak anlamlı olması, uzun dönem dengesinden oluşabilecek bir sapmanın yaklaşık %23'ünün her çeyrek dönemde düzeltildiği anlamına gelmektedir.

- Granger Nedensellik Testi

Tablo 5'te yer alan sonuçlara göre, her iki denklemde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamsızdır.. Sonuç itibariyle değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi söz konusu değildir.

Tablo 5: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: "eb"			
Bağımsız Değişken	Chi-sq	df	Prob.
sh	3.759433	4	0.4395
Bağımlı Değişken: "sh"			
Bağımsız Değişken	Chi-sq	df	Prob.
eb	6.812824	4	0.1461

SONUÇ

Savunma harcamalarının etkileri konusunda iktisadi literatürde çeşitli görüşler yer alsa da, savunma harcamaları tam kamusal mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılması nedeniyle ülkelerin her zaman bütçeden pay ayırması gereken zorunlu harcamalardır. Ülkelerin siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayabilmeleri için kamusal güvenliği temin edip, gerek bireylere gerekse yatırımcılara güvenli bir yaşam alanı sunması gerekmektedir. Kamusal güvenliği sağlayamayan ülkeler, siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayamayacaktır. Kamusal güvenliğin sağlanması savunma harcamalarını arttıracak olmakla birlikte, ülkenin jeo-politik ve jeo-stratejik konumu da savunma harcamaları için bütçeden ayrılacak payın belirlenmesinde önemli rol oynayacaktır.

Savunma harcamalarının en önemli özelliklerinden birisi, askeri teknolojilerin geliştirilmesinde kullanıldığında ar-ge harcaması niteliğinde olmasıdır. Özellikle askeri teknoloji bakımından diğer ülkelere bağlı olan ülkelerde yeni teknolojilerin geliştirilmesi diğer ülkelere olan bağımlılığı azaltmanın yanı sıra, ithalatı azaltan ve dolayısıyla cari açığı azaltıcı bir etki yaratması nedeniyle, savunma harcamalarının önemini arttırmaktadır. Teknoloji geliştirme için savunma bütçesinden ayrılan ödeneklerin miktar ve tutar olarak arttırılması ise bir politika önerisi olarak ifade edilebilir.

Çalışmanın ekonometrik analiz kısmında ise, 2006:Q1-2017:Q3 döneminde Türkiye’de savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki zaman serisi analiz yöntemlerinden Johansen eşbütünleşme testi ile incelenmiş olup, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kurulan hata düzeltme modelinde ise hata düzeltme teriminin istatistiki olarak anlamlı olduğu, kısa dönemli sapmaların %23’ünün her çeyrek dönem düzeltildiği tespit edilmiştir. Granger Nedensellik Testinde ise değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA

- Başar, Selim ve Künü, Serkan, (2012), “Savunma Harcamalarının İktisadi Büyümeye Etkisi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10:1-30
- Durgun, Özlem ve Timur, Mustafa Caner, (2017), “Savunma Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 54: 126-137
- Duyar, Metin ve Koçoğlu, Mustafa, (2014), “Asker Harcamaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etki; Sahra Altı Afrka Örneği”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(33): 702-722
- Farzanegan, Mohammad Reza, (2014) Military Spending and Economic Growth: The Case of Iran, Defence and Peace Economics, 25(3), 247-269, DOI:10.1080/10242694.2012.723160
- Giray, Filiz, (2004), “Savunma Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(1): 181-199
- Korkmaz, Özge ve Bilgin, Tuba, (2017), “Askeri Harcamalar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Karşılaştırmalı Analiz”, Journal of Economic and Administrative Studies, 18: 289-316
- Korkmaz, Suna, (2015), “The Effect of Military Spending on Economic Growth and Unemployment in Mediterranean Countries”, International Journal of Economics and Financial Issues, 5(1): .273-280
- Öztürk, Nazım, (2016), Kamu Maliyesi, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa
- Soyyigit Kaya, Semanur, (2013), “Türkiye’de Savunma Harcamalarının İktisadi Etkileri Üzerine Nedensellik Analizi (1970 – 2010)”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), 17-38
- Taş, Seyhan, Örnek, İbrahim ve Aksoğan, Gül, (2013), “Türkiye’de Savunma Harcamaları, Büyüme ve Gelir Eşitsizliği, 1970-2008: Ekonometrik Bir İnceleme”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 12(3): 659-682.

Tuncay, Özhan, (2017), "Finansal Serbestleşme Sonrası Dönem Savunma Harcamalarının Ekonomik Analizi",

International Journal Of Economic Studies, 3(1):23-37

Yılcı, Veli ve Özcan, Burcu, (2010), "Yapısal Kırımlar Altında Türkiye İçin Savunma Harcamaları İle Gsmh Arasındaki İlişkinin Analizi", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11(1): 21-33.

PERSONNEL ASSESSMENT WITH CODAS METHOD*Ayşegül Tuş**Department of Business Administration, Pamukkale University
atus@pamukkale.edu.tr**Esra Aytaç Adalı**Department of Business Administration, Pamukkale University
eaytac@pamukkale.edu.tr***ABSTRACT**

Personnel assessment is one of the basic functions of human resource management and is the most effective tool to increase the productivity of personnel and to provide mutual benefit maximization between person and organization. In this paper, a new COmbinative Distance-based ASsessment (CODAS) method, one of the Multi Criteria Decision Making (MCDM) methods, is applied to the personnel assessment problem for a textile firm in Denizli. This method uses the Euclidean distance as the primary and the Taxicab distance as the secondary measure. These distances are calculated according to the negative ideal point. Therefore, the alternative which has greater distances is more desirable. The alternatives are ranked by this method and finally the results are discussed.

Keywords: MCDM, CODAS, personnel assessment

CODAS YÖNTEMİ İLE PERSONEL DEĞERLENDİRMESİ**Özet**

Personel Değerlendirmesi insan kaynakları yönetiminin temel fonksiyonlarından biri olup personelin verimliliğinin artırılması ve kişi ile örgüt arasındaki karşılıklı fayda maksimizasyonunu sağlamak için en etkili araçtır. Bu çalışmada, Denizli'de bir tekstil firması için personel değerlendirme problemine Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinden biri olan yeni bir Birleştirilebilir Uzaklık Tabanlı Değerlendirme (COmbinative Distance-based Assessment, CODAS) yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem, ilk olarak Öklid uzaklığını ve ikinci olarak Taxicab uzaklığını kullanır. Bu uzaklıklar, negatif ideal noktaya göre hesaplanır. Bu nedenle, daha büyük uzaklıklara sahip olan alternatif daha fazla tercih edilir. Alternatifler, bu yöntemle sıralanır ve sonuçlar tartışılır.

Anahtar Kelimeler: ÇKKV, CODAS, personel değerlendirme

ACKNOWLEDGMENTS

This paper was financially supported by the Scientific Research Projects Coordination Unit of Pamukkale University.

INTRODUCTION

Personnel assessment is a systematic approach for gathering information about individuals. This information is used to make employment or career-related decisions about applicants and employees. In the literature, various methods are proposed for personnel assessment to aid the firms in this important decision making process. Most of these methods are Multi Criteria Decision Making (MCDM) methods like SAW (Simple Additive Weighting), AHP (Analytic Hierarchy Process), ANP (Analytic Network Process), DEA (Data Envelopment Analysis), TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution), PROMETHEE (Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluations), MULTI-MOORA (Multi-Objective Optimization on the basis of Ratio Analysis), VIKOR (Vise Kriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje), DEMATEL (Decision Making Trial and Evaluation Laboratory) and Grey Relational Analysis (GRA) (Afshari et al., 2010; Dağdeviren, 2010; Baležentis et al., 2012; El-Santawy, 2012; Aksakal et al., 2013). Also the extended fuzzy version of these methods are used

to solve personnel assessment problems (Liang and Wang, 1994; Chen, 2000; Tsao and Chu, 2001; Saghafian and Hejazi, 2005; Güngör et al., 2009; Dursun and Karsak, 2010; Nasab and Malkhalifeh, 2010; Kelemenis and Askounis, 2010; Boran et al., 2011; Fathi et al., 2011; Dereli et al., 2010; Lin, 2010; Zhang and Liu, 2011; Kabak, 2013; Liu et al., 2015; Alguliyev et al., 2015). In this paper, CODAS method is used for the personnel selection problem and a real life application is given. This paper is organized as follows: In the second section, CODAS method is introduced and also the steps of this method are summarized. Next, application of personnel selection in a textile firm is given in the third section. Finally, obtained results are discussed and suggestions for future research are offered.

COMBINATIVE DISTANCE-BASED ASSESSMENT (CODAS) METHOD

CODAS (COMbinative Distance-based ASsessment) is a distance based method introduced by Keshavarz Ghorabae et al. (2016). In this method, the desirability of alternatives is determined by using two measures. These are Euclidean distance and Taxicab distance. The higher value of distance from the negative ideal solution is desirable. The primary measure is related to the Euclidean distance of alternatives from the negative-ideal. If the two alternatives have the same value of Euclidean distance, then as a secondary measure Taxicab distance is used to decide the best alternative (Keshavarz Ghorabae et al., 2016: 29).

There are very few studies on this method in the literature because of being new. Keshavarz Ghorabae et al. (2017) proposed a fuzzy extension of the CODAS method to solve MCDM problems. Mathew and Sahu (2018) compared the new MCDM methods include CODAS, EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution), WASPAS (Weighted Aggregated Sum Product ASsessment and MOORA (Multi- Objective Optimization on the basis of Ratio Analysis) for material handling equipment selection. The ranks obtained by these methods were even compared with the ranks of other MCDM methods and it was found that the relatively new methods CODAS, EDAS and WASPAS were in good agreement with each other.

The steps of the CODAS method are presented as follows (Keshavarz Ghorabae et al., 2016: 29-30):

Step 1: Firstly it is assumed that there is a set of m alternatives, A_i ($i = 1, 2, \dots, m$) and n criteria C_j ($j = 1, 2, \dots, n$) in the problem. The decision matrix X which shows the performance of different alternatives with respect to various criteria is formed.

$$X = [x_{ij}] = \begin{bmatrix} x_{11} & \cdots & x_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n) \quad (1)$$

x_{ij} presents the performance value of i th alternative on j th criterion.

Step 2: The decision matrix is normalized. Maximization and minimization criteria are normalized by Eq. (2) and Eq. (3) respectively. To have the performance measures comparable and dimensionless, all the entries of the decision matrix are linear normalized using the following two equations:

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max x_{ij}} \quad i = 1, 2, \dots, m \text{ and } j = 1, 2, \dots, n \quad (2)$$

$$n_{ij} = \frac{\min x_{ij}}{x_{ij}} \quad i = 1, 2, \dots, m \text{ and } j = 1, 2, \dots, n \quad (3)$$

Step 3: The weighted normalized decision matrix is calculated.

$$r_{ij} = w_j n_{ij} \quad (4)$$

where w_j ($0 < w_j < 1$) denotes the weight of j th criterion, and $\sum_{j=1}^n w_j = 1$.

Step 4: The negative ideal solution is determined.

$$ns = [ns_j]_{1 \times n} \quad (5)$$

$$ns_j = \min r_{ij} \quad (6)$$

Step 5: The Euclidean and Taxicab distances of alternatives from the negative ideal solution are calculated.

$$E_i = \sqrt{\sum_{j=1}^n (r_{ij} - ns_j)^2} \quad (7)$$

$$T_i = \sum_{j=1}^n |r_{ij} - ns_j| \quad (8)$$

Step 6: The relative assessment matrix is constructed.

$$R_a = [h_{ik}]_{m \times m} \quad (9)$$

$$h_{ik} = (E_i - E_k) + (\psi(E_i - E_k)x(T_i - T_k)) \quad (10)$$

where $k \in \{1, 2, \dots, m\}$ and ψ denotes a threshold function to recognize the equality of the Euclidean distances of two alternatives, and is defined as follows:

$$\psi(x) = \begin{cases} 0, & |x| < \tau \\ 1, & |x| \geq \tau \end{cases} \quad (11)$$

In this function, τ is the threshold parameter that can be set by decision maker. It is suggested to set this parameter at a value between 0.01 and 0.05. If the difference between Euclidean distances of two alternatives is less than τ , these two alternatives are also compared by the Taxicab distance. In this paper the value of τ is taken as 0.02.

Step 7: The final assessment score of each alternative is calculated.

$$H_i = \sum_{k=1}^m h_{ik} \quad (12)$$

Step 8: The alternatives are ranked according to the decreasing values of assessment score. The alternative with the highest assessment score is the best choice among the alternatives.

APPLICATION

In this section, CODAS method is applied to a personnel selection problem of a textile firm in Denizli. This firm looks for a marketing assistant. The job description is to provide information flow in line with customer expectations and support customer representatives; to make planning, control and follow-up processes starting from order creation during the production process of orders; and also to take part in project, travel and activities in line with the marketing strategies of the firm. According to this firm's job advertisement, the candidate criteria are to be graduated from two to four year training departments of universities (Textile, Business, Marketing); having good command of English; being presentable; having career target in the textile sector, related to fashion and design issues, customer, quality and process-oriented; having strong communication skills; being team-oriented, result-focused, resident in Denizli; being free to travel; having coordination and job skills; experienced at least two years; completed or exempted military service, being not over 30 years old.

Personnel selection process consists of determination of the expert group to make the selection; determination of the candidates to be included in the interview process by examining the preliminary applications of the candidates; determination of the criteria to be used in the evaluation; and evaluation in accordance with the criteria. So the process is initiated by

identifying an expert group consists of the top management representative, the manager of the marketing department and the representative of the human resources department. The expert group submitted seven candidates among the applicants according to the personnel recruitment policy and invited them to conduct interviews. After the candidates who are invited to the interview have been identified, the selection criteria that will affect the selection process have been determined. The expert group has identified five criteria that will influence the personnel selection. They especially considered the job experience (C1), foreign language ability (C2), problem solving ability (C3), communication ability (C4), team oriented (C5) of candidates as selection criteria to determine the most appropriate one for this position. All of them are maximization criteria where higher values are desirable. Table 1 shows the decision matrix of this personnel selection problem.

Table 1. Decision matrix

	<i>C1</i>	<i>C2</i>	<i>C3</i>	<i>C4</i>	<i>C5</i>
<i>A1</i>	2	110	3	2	3
<i>A2</i>	5	100	5	3	3
<i>A3</i>	3	90	4	5	2
<i>A4</i>	10	80	3	4	4
<i>A5</i>	4	85	2	4	5
<i>A6</i>	8	80	3	4	4
<i>A7</i>	5	95	2	4	3

Then the normalized decision matrix is calculated as shown in Table 2.

Table 2. The normalized decision matrix

	<i>C1</i>	<i>C2</i>	<i>C3</i>	<i>C4</i>	<i>C5</i>
<i>A1</i>	0,2000	1,0000	0,6000	0,4000	0,6000
<i>A2</i>	0,5000	0,9091	1,0000	0,6000	0,6000
<i>A3</i>	0,3000	0,8182	0,8000	1,0000	0,4000
<i>A4</i>	1,0000	0,7273	0,6000	0,8000	0,8000
<i>A5</i>	0,4000	0,7727	0,4000	0,8000	1,0000
<i>A6</i>	0,8000	0,7273	0,6000	0,8000	0,8000
<i>A7</i>	0,5000	0,8636	0,4000	0,8000	0,6000

In this paper, criteria weights are determined directly by decision makers. The five criteria are weighted according to the preference assigned by the expert group, taking into account the priorities of the marketing department to recruit personnel. The weights given in Table 3 are found by normalizing the values assigned to each criterion. Direct valuation is done by assigning a value between 1 and 5 for each criterion. 1 means "least important" and 5 means "most important".

Table 3. Criteria weights

<i>Criterion</i>	<i>Description</i>	<i>Assigned weights</i>	<i>Criteria weights</i>
C1	job experience	4	0,20
C2	foreign language ability	4	0,20
C3	problem solving ability	3	0,15
C4	communication ability	5	0,25
C5	team oriented	4	0,20

The weighted normalization decision matrix is then calculated using these weights given in Table 3 and then the negative ideal solution is determined for all criteria. According to the obtained values, the Euclidean and Taxicab distances of alternatives from the negative ideal solution are also computed. The results are presented in Table 4.

Table 4. The weighted normalized decision matrix and the negative ideal solution

	<i>C1</i>	<i>C2</i>	<i>C3</i>	<i>C4</i>	<i>C5</i>	<i>Ei</i>	<i>Ti</i>
<i>A1</i>	0,0400	0,2000	0,0900	0,1000	0,1200	0,0740	0,1245
<i>A2</i>	0,1000	0,1818	0,1500	0,1500	0,1200	0,1309	0,2764
<i>A3</i>	0,0600	0,1636	0,1200	0,2500	0,0800	0,1638	0,2482
<i>A4</i>	0,2000	0,1455	0,0900	0,2000	0,1600	0,2071	0,3700
<i>A5</i>	0,0800	0,1545	0,0600	0,2000	0,2000	0,1615	0,2691
<i>A6</i>	0,1600	0,1455	0,0900	0,2000	0,1600	0,1780	0,3300
<i>A7</i>	0,1000	0,1727	0,0600	0,2000	0,1200	0,1263	0,2273
Negative ideal solution	0,0400	0,1455	0,0600	0,1000	0,0800		

The relative assessment matrix (Ra) and the assessment scores (Hi) of alternatives are calculated by using Table 4 and Eqs. (9) to (11). Table 5 represents the results. The calculations are performed with $\tau = 0.02$.

Table 5. The relative assessment matrix and the assessment scores of alternatives

	<i>A1</i>	<i>A2</i>	<i>A3</i>	<i>A4</i>	<i>Hi</i>
<i>A1</i>	0	-0,1554	0,0178	0,0926	0,3181
<i>A2</i>	0,1554	0	0,0364	0,2480	0,4735
<i>A3</i>	-0,0178	-0,0364	0	0,2116	0,4371
<i>A4</i>	-0,0926	-0,248	-0,2116	0	0,2255
<i>A5</i>	-0,3181	-0,4735	-0,4371	-0,2255	0
<i>A6</i>	-0,221	-0,3764	-0,34	-0,1284	0,0971
<i>A7</i>	-0,018	-0,1734	-0,137	0,014	0,3001

According to the values of assessment scores, the ranking of alternatives is $A4 > A6 > A5 > A3 > A2 > A7 > A1$. Therefore, *A4* is the best personnel with respect to the assessment of the CODAS method.

CONCLUSION

Personnel assessment is one of the fundamental and strategic activities of the human resources management of organizations including public agencies and private enterprises because of affecting the quality of employees directly and significantly. In general, personnel assessment, depending on the firm's specific targets, the availability of means and the individual preferences of the decision makers, is a highly complex problem. In this paper, a new MCDM method, CODAS method, is used for this problem. With this method, the desirability of alternatives is determined by using two measures. The primary measure is the Euclidean distance. If there are two alternatives which are incomparable according to the Euclidean distance, the Taxicab distance is used as secondary measure. These distances are calculated according to the negative ideal solution. Therefore, the alternative which has greater distances from the negative ideal solution is more desirable. From the assessment score it is clear that *A4* is the best personnel alternative among all other alternatives.

In future studies, ranking results with different values of τ and the effect of changing the τ parameter on ranking of alternatives can be examined. CODAS method can be compared with

the other distance based MCDM methods like TOPSIS and EDAS methods. Moreover, this method can be applied to many other MCDM problems. Also the extended fuzzy version of these methods can be used to solve the selection problems.

REFERENCES

- Afshari, A., Majid, M. and Rosnah, M.Y. (2010) Simple Additive Weighting Approach to Personnel Selection Problem. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 1(5), 511-515.
- Aksakal, E., Dağdeviren, M., Eraslan, E. and Yüksel, İ. (2013) Personel Selection based on Talent Management. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 73, 68 – 72.
- Alguliyev, R.M., Aliguliyev, R.M. and Mahmudova, R.S. (2015) Multicriteria Personnel Selection by the Modified Fuzzy VIKOR Method. *The Scientific World Journal*, 2015, 1-16.
- Baležentis, A., Baležentis, T. and Brauers, W.K.M. (2012) MULTIMOORA-FG: A Multi-objective Decision Making Method for Linguistic Reasoning with an Application to Personnel Selection. *Informatica*, 23(2), 173-190.
- Boran, F.E., Genç, S. and Akay, D. (2011). Personnel Selection Based on Intuitionistic Fuzzy Sets. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, 21 (5), 493–503.
- Chen, C. T. (2000) Extensions of the TOPSIS for Group Decision-Making Under Fuzzy Environment. *Fuzzy Sets and Systems*, 114 (1), 1-9.
- Dağdeviren, M. (2010). A Hybrid Multi-Criteria Decision-Making Model for Personnel Selection in Manufacturing Systems. *Journal of Intelligent Manufacturing*, 21(4), 451-460.
- Dereli, T., Durmuşoğlu A., Seçkiner S.U. and Avlanmaz, N. (2010) A Fuzzy Approach for Personnel Selection Process. *Turkish Journal of Fuzzy Systems*, 1(2), 126-140.
- Dursun, M. and Karsak, E. E. (2010). A Fuzzy MCDM Approach for Personnel Selection. *Expert Systems with Applications*, 37(6), 4324-4330.
- El-Santawy, M.F. (2012) A VIKOR Method for Solving Personnel Training Selection Problem. *International Journal of Computing Science*, 1(2), 9-12.
- Fathi, M.R., Matin, H.Z., Zarchi, M.K. and Azizollahi, S. (2011) The Application of Fuzzy TOPSIS Approach to Personnel Selection for Padir Company, Iran. *Journal of Management Research*, 3 (2), 1-14.
- Ghorabae, M. K., Amiri, M., Zavadskas, E. K., Hooshmand, R. and Antuchevičienė, J. (2017) Fuzzy Extension of the CODAS Method for Multi-Criteria Market Segment Evaluation. *Journal of Business Economics and Management*, 18(1), 1-19.
- Güngör, Z., Serhadlıoğlu, G. and Kesen, S. E. (2009) A Fuzzy AHP Approach to Personnel Selection Problem. *Applied Soft Computing*, 9 (2), 641-646.
- Kabak, M. (2013) A Fuzzy DEMATEL-ANP Based Multi Criteria Decision Making Approach for Personnel Selection. *Journal of Multiple-Valued Logic & Soft Computing*, 20 (5/6), 571-593.
- Kelemenis, A. and Askounis, D. (2010) A New TOPSIS-Based Multi-Criteria Approach to Personnel Selection. *Expert Systems with Applications*, 37(7), 4999-5008.
- Keshavarz Ghorabae, M., Zavadskas, E. K., Turskis, Z. and Antucheviciene, J. (2016) A New Combinative Distance-Based Assessment (CODAS) Method for Multi-Criteria Decision-Making. *Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research*, 50(3).
- Liang, G. S. and Wang, M. J. J. (1994) Personnel selection using fuzzy MCDM algorithm. *European Journal of Operational Research*, 78(1), 22-33.
- Lin, H. T. (2010) Personnel Selection Using Analytic Network Process and Fuzzy Data Envelopment Analysis Approaches. *Computers & Industrial Engineering*, 59(4), 937-944.

- Liu, H. C., Qin, J. T., Mao, L. X. and Zhang, Z.Y. (2015) Personnel Selection Using Interval 2-Tuple Linguistic VIKOR Method. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, 25(3), 370-384.
- Mathew, M. and Sahu, S. (2018). Comparison of New Multi-Criteria Decision Making Methods for Material Handling Equipment Selection. *Management Science Letters*, 8(3), 139-150.
- Nasab, F.G. and Rostamy-Malkhalifeh, M. (2010) Extension of TOPSIS for Group Decision Making Based on the Type-2 Fuzzy Positive and Negative Ideal Solutions. *International Industrial Mathematics*, 2(3), 199-213.
- Saghafian, S. and Hejazi S.R. (2005) Multi-Criteria Group Decision Making Using a Modified Fuzzy TOPSIS Procedure. *Proceedings of the 2005 International Conference on Computational Intelligence for Modelling, Control*, pp: 215-221.
- Tsao C.T. and Chu, C.T. (2001) Personnel Selection Using an Improved Fuzzy MCDM Algorithm. *Journal of Information and Optimization Sciences*, 22(3), 521-536.
- Zhang, S. F. and Liu, S. Y. (2011) A GRA-Based Intuitionistic Fuzzy Multi-Criteria Group Decision Making Method for Personnel Selection. *Expert Systems with Applications*, 38(9), 11401-11405.

KAMU YÖNETİMİNDEKİ YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI:**BAKKA ÖRNEĞİ****Doç. Dr. Özcan Sezer***Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi***Doç. Dr. Gökhan Dökmen***Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi***Özet**

Yirmi birinci yüzyılda devlet ve ekonomi arasındaki ilişkiler, birbirlerini izleyen çeşitli olaylar ile sürekli değişime uğramış ve ekonomik sistemde yaşanan gelişmelere paralel olarak değişimler ortaya çıkmıştır. Değişim sürecinin küresel ölçekteki en önemli yansıma alanı ise mekânda ortaya çıkmış ve bu kapsamda mekânsal yeniden yapılanma devreye girmiştir. Bu süreçte devletten piyasaya ve ulusal ekonomiden uluslararası ekonomiye doğru bir yöneliş ortaya çıkmıştır. Böylece gerek mekânsal birimlerin içeriği gerekse yerelliklerdeki kurumsal yapılanmaların değişimi gündeme gelmiş ve farklı politika uygulamaları gündeme gelmiştir. Küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin etkileşiminde, kentlerin ve bölgelerin içeriklerinde dönüşümlerin olması, kamu yönetimi anlayışının yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğine dayalı yeni kamu yönetimi anlayışının en dikkat çeken kurumsal örgütlenme biçimi ise bölgesel kalkınma ajanslarıdır. Bu nedenle bu çalışmada, bölgesel politikaların işbirliği ve etkileşime dayalı olarak yürütülmesine olanak sağlayan ve bürokrasinin ağır işleyen yapısını azalmayı hedefleyen bölgesel kalkınma ajansları, Batı Karadeniz Bölgesel Kalkınma Ajansı (BAKKA) açısından incelenmiştir. Çalışmada BAKKA'nın faaliyetleri, çeşitli performans göstergeleri açısından ele alınarak; bölge ekonomisi üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerelleşme, Yerel Ekonomik gelişme, Bölgesel Kalkınma Ajansları, BAKKA

***REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES IN THE RESTRUCTURING OF PUBLIC ADMINISTRATION:
THE CASE OF BAKKA***

Abstract

In the twenty-first century, relations between the state and the economy have been constantly changed by various events following each other, and changes have occurred in parallel with developments in the economic system. The most important reflection area of the change process in the global dimension emerged in the space and spatial restructuring was introduced in this context. In this process, the direction from the state to the market and from the national economy to the international economy has emerged. Thus, both the contents of the spatial units and the institutional structures in the localities have come to be changed and different policy implementations have come to the agenda. In the interaction of the processes of globalization and localization, the transformation of the contents of cities and regions necessitated a re-examination of public administration. The most notable institutional organization of the new public administration based on cooperation between the public sector, the private sector and non-governmental organizations is the regional development agencies. For this reason, in this study, the regional development agencies, which are aimed at reducing the heavy work of the bureaucracy and enabling cooperation based on cooperation and interaction of regional policies, have been examined in terms of the Western Black Sea Regional Development Agency (BAKKA). In the study, the activities of BAKKA are examined in terms of various performance indicators; the effects on the regional economy have been analyzed.

Keywords: Localization, Local Economic Development, Regional Development Agencies, Western Black Sea Development Agency,

GİRİŞ

Küreselleşme süreciyle birlikte ekonomik, sosyal, siyasal ve yönetsel anlamda yaşanan köklü değişikliklerden devlet ve kamu yönetimi yapılanması da etkilenmektedir. Bu bağlamda kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması, kamu sektörünün küçültülmesi, yeni kamu işletmeciliği anlayışı, sivil toplumun güçlendirilmesi, devlet dışındaki aktörlere kamusal hizmet sunumunda yer verme, yönetim gibi uygulamaların yaygınlık kazandığı görülmektedir.

Ekonomik ve toplumsal gelişmeler, kentleşmenin hızlanması, teknoloji ve ulaşım imkânlarındaki gelişmelerle birlikte kentlerde yaşayan insanların kamu hizmetlerinden beklenti ve talepleri de artmakta ve giderek çeşitlenmektedir. Artan beklenti ve talepleri karşılamada bürokratik, esnek olmayan kuralcı ve merkezci bir kamu yönetimi anlayışı yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda kamu yönetimlerinde ortaya çıkan yeni düşünce, model, beklenti ve reform çalışmaları, kamusal kurum, kuruluş ve süreçlerin araç ve uygulama yöntemlerini dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Yeni kamu yönetimi anlayışı olarak ifade edilen bu gelişmelerin arka planında ekonomik gerekçeler yer almaktadır. Ekonomik ve mali etkenler gelişmiş ülkelerde yeni kamu yönetimi reformlarının uygulanmasında etkili olmuştur. Devletin mali krizi ile birlikte ortaya çıkan kamu yönetiminin yeniden yapılanma sürecinde ekonomik gelişmenin devlet dışındaki aktörler tarafından da desteklenmesi gerektiği yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır.

Ekonomik ve sosyal anlamda gelişme çabalarının yeni aktörlerinden birisi de Bölge Kalkınma Ajansları (BKA) olmuştur. BKA uygulamaları, 1980'li yıllarda yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve 1990'lı yıllarda tüm kurumlaşmaları belirleyen "yönetişim" anlayışının uygulama türlerinden biri (Demirci, 2005: 181) olarak değerlendirilebilir. Gelişmiş ülkelerin yönetim anlayışlarında 1950'li yıllardan beri görülmeye başlanan kalkınma ajanslarının örgütlenmelerinde 1980'li yıllardan itibaren yönetim anlayışı ağır basmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda kamu yönetimi ile birlikte özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının kalkınma ajansları içerisinde yer alarak bölgesel kalkınma çabalarına aktif katılımları istenmektedir (Şengül ve Yazkan, 2007:157). Özellikle AB süreci ile birlikte ülkelerin bölgesel kalkınmalarının sağlanmasında bir araç olarak bölge kalkınma ajanslarının önemine ve yönetim anlayışı içerisinde çalışmalarına dikkat çekilmektedir. Türkiye'de ise kalkınma ajansları AB'ye üyelik süreci içerisinde gündeme gelen kuruluşlardır. Türkiye'de 2006 yılında yürürlüğe giren 5449 sayılı Kanun ile kalkınma ajansları belirli bölgeler dikkate alınarak oluşturulmaya başlanmıştır. Yerel ve bölgesel kalkınmada önemli roller üstlenen ve mali anlamda yeni katkılar ortaya çıkaran ajansların yapısı ve işlevleri itibarıyla Türk kamu yönetiminde önemli bir aktör haline geldiği söylenebilir. Çalışma bu bağlamda bölge kalkınma ajanslarının bölgesel ve yerel gelişmedeki etkisine, Türk kamu yönetimi içerisindeki konumuna odaklanmakta spesifik olarak da Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) üzerinden değerlendirmektedir.

KAMU YÖNETİMİNDE DEĞİŞİM VE YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI

Küreselleşme süreci ile birlikte ekonomik, toplumsal, siyasal ve yönetsel alanlarda meydana gelen değişimler tüm dünyayı etkilemektedir. Bu değişimlerden etkilenen en önemli alanlardan birisi de devletlerin yönetim yapılanmasıdır. Özellikle gelişmiş ülkelerde başlayan yeni kamu yönetimi adı verilen reformların getirmiş olduğu temel ilke ve değerler politika transferi yoluyla birçok ülkede benimsenmeye başlamıştır. Günümüzde her alanı düzenlemeye çalışan klasik kamu yönetimi anlayışı önemini kaybetmekte, kamu örgütlerinin ekonomiklik, rasyonellik, etkililik, verimlilik ve hesap verebilir bir tarzda işlemesi beklenmektedir.

Günümüzde küreselleşme sözcüğü ile tanımlanan yeni koşulların devlet kurumu üzerinde etkili olduğu, devlet ile ilgili birçok özelliğin (egemenlik, örgütlenme, işlevler vb.) birçok açıdan değiştiği söylenebilir (Şaylan, 2003:29). Kamu kurumlarının büyümesi, çeşitlenmesi, sayı olarak

artması ve yürütülen kamu hizmetlerinin hacmi açısından 20. Yüzyıl, “kamu yönetimi” ve “kamu hizmeti” ile karakterize edilmektedir. Batı’da refah devleti anlayışı ile birlikte devlet aşırı şekilde büyümüş ve kırtasiyecilik, verimsizlik, hantallık gibi suçlamaların hedefi haline gelmiştir. Bu dönemde kamu yönetimi anlayışına yön veren temel özellikler, “merkeziyetçilik”, “katı hiyerarşi”, “aşırı kurallara bağlılık”, “büyük ve hantal bürokrasi”, “artan kamu harcamaları” “devlet-toplum ilişkilerinde güven krizi” gibi özelliklerdir (Eryılmaz, 2007:15). Geleneksel kamu yönetiminin özellikleri olarak ifade edebileceğimiz bu hususlar küreselleşme sürecinin de etkisiyle değişmeye başlamış ve değişim birçok ülkeyi etkilemiştir.

Kamu yönetimi anlayışları belirli niteliklere sahip olan ABD, İngiltere, Yeni Zelanda gibi ülkeler bu değişimin öncüsü olmuştur. Batı demokrasilerindeki siyasal-idari sistemler, politik-idari kontrol, mesleki davranış kuralları, süreç ve hükümet kuralları, demokratik sorumluluk, kamu hizmeti etiği ve etkilenen grupların katılımı ile ilgili karmaşık ve genellikle belirsiz normlar ve değerler kümesine dayanır. Batı ülkelerindeki bu süreç de yeni kamu yönetimi anlayışı reformlarından etkilenmiştir (Christensen and Laegreid, 2002:93). Yeni kamu yönetimi reformları geleneksel kamu yönetimi paradigmasından bir kopuş olarak da ifade edilmektedir.

Yeni kamu yönetimi anlayışının ortaya çıkışında ekonomik nedenler önemli rol oynamıştır. 1980’li yıllarda küresel düzeyde gerçekleştirilen idari reform programlarının arkasında dünyada yaşanan ekonomik ve mali krizler yatmaktadır. Ülkelerin yeni kamu yönetimi reformlarını benimsemelerine yol açan ortak unsur ödemeler dengesi, kamu harcamalarının büyüklüğü ve kamu hizmetlerinin yüksek maliyeti gibi ekonomik ve mali alanlarda duyulan endişelerdir. Bu reformların ideolojik arka planında yeni sağ hareketi vardır. Ancak Yeni Zelanda ve İngiltere’de Muhafazakâr ve İşçi Partisi hükümetleri de bu reformları uygulamışlardır (Sözen, 2005:38-39).

Yeni kamu yönetimi anlayışı ortaya çıkaran sosyal nedenler arasında; vatandaşların gittikçe daha eğitilmiş, hakkını arayan ve siyasi otoriteye daha az itaatkâr hale gelmesi, kaliteli hizmet beklentilerinin artması, yaşlı nüfusun artması ve genç nüfusun içinde bulunduğu çeşitli sorunlar vb. etkenler neticesinde artan kamusal hizmet talebinin mevcut kaynaklarla karşılanamaz duruma gelmesi ve refah devleti anlayışından uzaklaşma sayılabilir. Böylece kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Bilgiç, 2003:30).

Yeni kamu yönetimi anlayışının ortaya çıkmasında ve 1980 sonrası reformların temelinde ideolojik ve politik bazı nedenler de etkili olmuştur. Yeni sağ düşünürlerine göre kamu hizmetlerinin sağlanmasında devletin rolü ve müdahalesi asgari düzeyde olmalıdır. Serbest piyasada kıt kaynaklar en verimli alanlarda kullanıldığından, ekonomik gelişme de bu yolla daha iyi sağlanabilir (Bilgiç, 2003:31). Kamu tercihi teorisyenleri de muhafazakâr politikacıları etkilemişlerdir. Onlara göre, politikacı, bürokrat ve iyi örgütlenmiş baskı grupları her zaman kendi çıkarlarını gözetmektedirler. Oy kaygısı güden politikacılar da kamusal işlevlerin artışını kendi çıkarları açısından desteklemektedirler. Gelir ve itibar gibi kaygılar nedeniyle bu durum kamu görevlilerinin de işine gelmektedir. Keynesyen iktisadi politikaları eleştiren kamu tercihi teorisyenleri öz olarak kamu tercihi teorisini; piyasa dışı karar alma mekanizmasının ekonomik analizi veya basitçe ekonomi biliminin politika bilimine uygulanması olarak tanımlamaktadır. Kamu tercihi yaklaşımının temelinde neo-klasik iktisatçıların “Piyasa Başarısızlığı Teorisine” karşılık geliştirdikleri “Devletin Başarısızlığı” teorisi yer aldığından kamusal işlevlerin sunumunda devlet dışındaki aktörlerin yer alması gerektiğini savunmaktadırlar.

Bertucci ve Alberti’ye göre (2003:18); küreselleşme ile birlikte dört temel gelişme kamu yönetimini veya ulusal hükümetlerin yönetim anlayışını değişime zorlamaktadır: (1) küresel karşılıklı bağımlılığın, yatırım ve ticarete liberalleşmenin artması, (2) teknolojik gelişmelerin hızlanması, (3) girişimciliğin artması (4) küresel toplumsal ağların gelişmesi. Ekonomik

küreselleşme, uluslar arası ticaretin, yabancı doğrudan yatırımların ve sermaye piyasasının akışkanlığını artırarak ulusal hükümetlerin kararlarını piyasa güçlerine bağlı olarak almasına yol açmaktadır.

Yeni kamu yönetimi (yeni kamu işletmeciliği) reformları bütün dünyada yapısal anlamda bir benzeşme yaratarak küresel bir eğilim kazanmıştır. OECD gibi organizasyonlar aracılığıyla reform fikri yaygınlaştırılmıştır (Clark, 2000:26).

YÖNETİŞİM VE YEREL BÖLGESEL KALKINMA

Küreselleşme sürecinde devletin yapı ve işlevlerinde ortaya çıkan dönüşüm ile birlikte kamu hizmetlerinin sunumunda devlet dışındaki diğer aktörler de rol almaya başlamıştır. Yönetim alanında ortaya çıkan yeni kavram, anlayış ve kurumlar devlet, sivil toplum ve özel sektör kurumlarının birlikte hareket etmelerini ve ortak karar almalarını gerekli kılmaktadır.

Kamu yönetiminde niteliği değişen yöneten-yönetilen ilişkilerinden demokratikleşme arayışlarına, devletin hizmet sunma kapasitesinin iyileştirilmesinden hukukun üstünlüğüne kadar birçok tartışma ile ilişkilendirilen yönetim; küresel, ulusal ve yerel mekânsal ölçeklerde uygulama alanı bulmaktadır (Sobacı, 2007:219). OECD, yönetim kavramını bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde sahip olunan güç ve yetkilerinin kullanımı (Aktan, 2003:176) olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımlamada ise yönetim, *“bir toplumsal-politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen”* (Bozkurt vd., 1998:274) olarak ifade edilmektedir.

Yönetişim süreci ile birlikte önceden belirlenen ortak bir amacı gerçekleştirmek için tek özneli, merkezi, hiyerarşik bir işbölümü içerisinde, araçsal rasyonelliği öne alan, yapan, üreten, bu bağlamda kaynakları ve yetkileri kendisinde toplayan yönetim anlayışından, önceden belirlenen bir yöne doğru olmayan, insan haklarına dayalı, performans ölçütlerini gerçekleştirecek, çok aktörlü, yerel ağsal ilişkiler içerisinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran yönetim anlayışına geçilmektedir (Tekeli, 1996:51). Bu gelişmelerin neticesinde bürokratik kamu örgütlerinden ziyade özel sektör benzeri yeni yapılanmalar yerel ve bölgesel kalkınma sürecinde ortaya çıkmaktadır.

Yönetişim kavramı tanımlarından da anlaşılacağı üzere, klasik yönetim yapılarıncı tek taraflı olarak belirlenen ilişkiler yerine çok aktörlü ve etkileşimli ilişkileri içeren ve birlikte yönetme, birlikte düzenleme ve kamu ile özel sektörün ortaklığına dayalı bir yönetim felsefesidir (Sobacı, 2007:222). Yönetişim süreci ile birlikte kamusal hizmet sunumu ve yerel bölgesel kalkınma sürecinde devlet tek aktör olmaktan çıkmakta ve yerine yeni aktörler devreye girmektedir.

Yönetişim kavramına 1990’lı yıllardan itibaren bölgecilik yaklaşımları içerisinde yeni bir kavram olarak da bakılmaktadır. “yeni bölgecilik” olarak adlandırılan bu kavram, çok-düzlemli yönetim kavramı ile ilişkilendirilerek yeni liberal politikaların bir ürünü olarak da değerlendirilebilmektedir (Çiner, 2010: 173). Türkiye’de yeni bölgecilik ve çok düzeyli yönetim eğilimleri Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde pek çok resmi belgede yer almış ve uygulamalara da geçirilmiştir (Keleş ve Mengi, 2013:34-35).

Küreselleşme ve AB sürecinin etkisi ile birlikte Türkiye’de yerel ve bölgesel ekonomik kalkınma sürecinin yönü ve aktörleri farklılaşmıştır. Yerel ekonomik kalkınma yaklaşımının yaygınlaşması ile birlikte geleneksel kalkınma politikalarının yapısı da değişmiştir. Merkezi yönetim tarafından idare edilen geleneksel kalkınmanın bazı dezavantajlarının olması, yerel ekonomik kalkınmanın hızını da etkilemiştir. Yerel kalkınma anlayışında yerelden alınan inisiyatifler giderek daha fazla öneme sahip olmaktadır. Kalkınmada yerelleşme ve yerinden yönetim esasları daha fazla

hissedilmektedir (Hazman, 2011:21). Bu bağlamda bölge kalkınma ajansları da yerel ve bölgesel kalkınmanın yeni aktörleri olarak değerlendirilebilir.

YEREL-BÖLGESEL KALKINMANIN VE YÖNETİŞİMİN AKTÖRÜ OLARAK BÖLGE KALKINMA AJANLARI (BKA)

BKA, bölgedeki ekonomik kalkınmayı sağlamak için kamu tarafından finanse edilen bölgesel kökenli kurumlardır (Halkier vd., 1998:17). BKA'lar Avrupa Birliği alanı içinde ortaya çıkmış ve Türkiye'yi de doğrudan etkileyen yeni bölgecilik anlayışı çerçevesinde gelişmiştir. BKA sistemi, 1980'li yıllarda yaygınlaşan "kamu işletmeciliği anlayışı" ve 1990'lı yıllarda tüm kurumlaşmaları belirleyen "yönetişim" anlayışının uygulama şekillerinden biri olmuştur. BKA sisteminde bölgesel kalkınmada temel amaç bölgelerarasındaki eşitsizlikleri gidermekten ziyade bölgeler arası rekabeti sağlamak ve buna yönelik politikaların geliştirilmesine öncülük etmektir (Demirci, 2005:181, Eraydın, 2004:137-138, Turan, 2005:160). Küreselleşme sürecinin etkisi ile birlikte bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılmasına yönelik merkezî politikardan vazgeçilmeye başlanmış küresel rekabette daha avantajlı olduğu düşünülen, bölgesel kalkınmada daha etkili ve verimli olacağı düşüncesi ile BKA'lar kurulmaya başlanmıştır.

Avrupa'da BKA'lar yerel ve bölgesel anlamda var olan gelişme sorunlarını kökten çözebilmek için iç dinamikleri harekete geçirebilen, bölgede ekonomik nitelikli ağlar kurabilen, girişimcileri destekleyen, bu ağların ilişkilerini sağlayabilen ve bütünleşik kalkınmanın ülke düzeyinde gerçekleştirilmesi faaliyetlerinde bulunan kuruluşlar olarak değerlendirilmektedir (Tahtaloğlu ve Özgür, 2016:163).

Kalkınma Ajanslarının bölge kalkınmasını sağlamaya yönelik amaçları ise şu şekilde belirtilebilir (Kayasü ve Yaşar, 2006:203):

- İçsel ilerleme potansiyellerini ortaya çıkarmak,
- Yabancı sermayeyi bölgeye çekmek,
- Bölgeye gelecek olan, yeni kurulan ve var olan firmalara destek sağlamak,
- Çalışan işgücüne ve idarecilere eğitim hizmetleri vermek,
- Belediye gibi otoritelere çeşitli hizmetler sağlamaktır.

Türkiye'de BKA'ların Kuruluşu ve Gelişim Süreci

Türkiye'de BKA'ların ortaya çıkışı AB'ye üyelik süreci ile eş zamanlı ortaya çıkmıştır. Türkiye, AB süreci ile birlikte daha önceden uyguladığı bölgesel teşvik sistemlerini değiştirerek yeni bir uygulama içerisine girmiştir. AB'nin hemen hemen tüm aday ülkelere kabul ettirdiği bu yaklaşım, sermaye, özel sektör ve bölgesel rekabeti öne çıkarmaktadır. BKA, uygulamasının temel amacı, sunulacak hizmetlerle bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgesel yatırımları artırmak, bölge halkının kalkınmaya katılımını teşvik etmektir (Berber ve Celepçi, 2005:149).

AB, küreselleşme ve AB uyum politikaları kapsamında üye ve aday ülkelerden bölgesel planlamalarını yeni bir anlayışla ele almalarını istemekte ve BKA'ların kurulmasını ürettiği mali fonlarla desteklemektedir. Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi sonrası BKA'larla ilgili düzenlemelere başlamıştır. Bu bağlamda AB kurallarına uygun istatistiksel bölge olarak ifade edilen NUTS sistemi 2002 Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için BKA'ların kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazete'de 8 Şubat 2006'da yayınlanmıştır. Böylece 26 bölgede Ajanslar kurulmuş ve AB'nin desteklediği kalkınma projeleri ajanslara devredilmiştir.

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 3. Maddesinde "*Ajanslar, bölgeler esas alınarak kalkınma bakanının teklifi üzerine bakanlar kurulu kararı ile*

kurulur” denilmekte ve maddenin devamında bölgelerin yeniden düzenlenmesine ve kurulmuş olan ajansın kaldırılmasına bakanlar kurulu kararı yetkili kılınmaktadır (2 Temmuz 2018 tarihli 703 sayılı KHK ile bu yetki Cumhurbaşkanına verilmiştir). Böylece kalkınma ajanslarının kuruluşu, belirlendiği yerde, sayıda ve şekilde “devlet eliyle” sağlanmış olmaktadır (Kavruk, 2009:59). Kanununun 3. Maddesine göre, “Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir” şeklindeki ifade ile, ajansların tüzel kişiliğe sahip olduğu belirtilmiş ancak kamu hukuku tüzel kişiliği mi yoksa özel hukuk tüzel kişiliği mi olduğu hususu kanunda belirtilmemiştir (Arslan, 2016:34). Ajansların Bakanlar Kurulunun bir idari işlemi ile kurulması, kamu gücüne benzeyen yetkiler kullanması, hizmetlerini kamu yararı doğrultusunda yürütmesi, devletin yakın gözetim ve denetiminde olması, yönetiminde vali, belediye başkanı gibi kamu görevlilerinin olması, daha çok kamu kaynaklarını kullanması, kamu tüzel kişiliğine ilişkin özelliklerdir. Buna karşın ajansların kalkınma odaklı bir faaliyet alanı içinde olmaları, yönetim ve işleyiş konusunda bürokratik kamu kurumlarından farklı özellikler göstermesi özel hukuk tüzel kişiliğini çağrıştırmaktadır (Tamer, 2008:163).

BKA’ların Bölgesel ve Yerel Ekonomik Kalkınmadaki İşlevleri

Yerel ve Bölgesel kalkınmanın nasıl sağlanacağı Türkiye’de hep tartışılmış ve farklı politikalar geliştirilmiştir. Ancak AB’ye üyelik süreci ile birlikte BKA’ların kurulması ile bölgesel gelişme politikaların yönü ve seyri değişmiştir. Ajanslar sektörel ve genel kalkınma sorunlarını ortaya koymakta, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri belirlemekte ve projeleri desteklemektedir. BKA’lar, rekabete dayalı bir iş çevresi ve işgücünün oluşmasını istemekte, devlet desteğini sağlamaya çalışmakta, çevrenin ve sağlığın iyileştirilmesini ve etkili kurumlar oluşturmayı hedeflemektedir.

BKA’ların kuruluşunda temel amaç bölgelerin kalkınma sürecine destek vermektir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde belirli bir aşamadan sonra kıt olan üretim faktörlerinin kullanımında, rasyonellikten uzaklaşmaktadır. Bölgeler arasında gelişmişlik farkları bulunması da kaynakların eksik kullanımı, kaynakların sektörler arasında optimal dağılımını önlemesi ve şehirlerin fazla büyümesi gibi olumsuzlukları da beraberinde getirebilmektedir.

Türkiye’de bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin gerçekleştirilmesi, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB bölgesel istatistik sistemi ile karşılaştırılabilir veritabanı oluşturulması için ülke genelinde 3 düzeyde istatistikî bölge birimleri oluşturulmuştur. Düzey 3 kapsamındaki istatistikî bölge birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Düzey 2 istatistikî bölge birimi Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tamamlanmıştır ve 26 adettir. Düzey 1 istatistikî bölge birimi ise Düzey 2 istatistikî bölge biriminin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir (Berber ve Çelepçi, 2005:151).

Kamu hizmetlerini bizzat üreten ve sunan devlet anlayışından düzenleyici ve yönlendirici devlet anlayışına geçiş ile birlikte devletin bu görevinin kalkınma ajansları tarafından yerine getirildiği ifade edilmektedir. 5449 sayılı Kanunda da ajansların destek olma ve katkı sağlama yönünde işlev göreceği belirtilmektedir. Bu işlevler (Övgün, 2017:22-23):

- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik anlamda destek sağlamak
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak bu projeleri izlemek ve değerlendirmek
- Yerel ve kırsal kalkınmayı destekleyici kapasite geliştirme faaliyetlerinde bulunmak
- Kamu ve özel kesim ile STK’lar arasında işbirliklerini geliştirmek ve bu kesimlerin kalkınmayı destekleyici projelerini izlemek
- Kaynaklarını bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak
- Bölgenin kalkınmasını sağlayacak imkânların belirlenmesine yönelik çalışmalar yapmak

- Bölgenin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak
- Yatırımların takibini ve sonuçlandırılmasını tek elden yürütmek
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek
- İkili ve çok taraflı uluslararası programları tanıtmak ve proje geliştirilmesine katkı sağlamak

Kalkınma ajanslarının bölgelerde temel fonksiyonu kalkınmanın sağlanmasında gereken koşulları sağlamaktır. Yeni kamu yönetimi anlayışının ortaya koyduğu katalizör devlet anlayışına uygun bir yapı ortaya çıkmaktadır. Kalkınma ajanslarının bölgelerde yürütmüş oldukları faaliyetler genel olarak iki başlık altında yer alabilir. İlk başlık, mali ve teknik desteklerden oluşmaktadır. Bu başlık altında kalkınma ajansları doğrudan finansman desteği, doğrudan faaliyet desteği, güdümlü proje desteği ve teknik destek programları yürütmektedirler. Kalkınma ajanslarının proje ve faaliyet desteği yönetmeliğine göre en fazla projelere destek olduğu görülmektedir. 2008 tarihli Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nde doğrudan finansman, faizsiz kredi ve faiz desteklerinin en fazla % 50 oranında olabileceği belirtilirken; proje desteklerinin % 90'a kadar ulaşabileceği belirtilmektedir. İkinci başlık ise yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerinden meydana gelmektedir. Bu kapsamda izin ve ruhsat işlemleri, bilgilendirme faaliyetleri, yurt içi ve yurt dışı incelemeler, konferans, çalıştay, sempozyum ve ziyaretler ile fuarlar ve tanıtım faaliyetleri yer almaktadır (Övgün, 2017: 24).

BKA sistemi, yerelleşme ve bölgeselleşme projelerini bünyesinde barındırmaktadır. Yereldeki ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesini üstlenen BKA sistemi ülkelerin idari, siyasal, ekonomik ve sosyal yapılarında bazı dönüşümlere neden olmaktadır (Tiftikçigil, 2008: 327).

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanuna göre, ajanslar bölge düzeyinde planlama çalışmalarını yürütmekle sorumludurlar ve ayrıca daha küçük ölçekte mahalli idarelerin planlama çalışmalarına da destek olmaktadır. Bu doğrultuda proje, araştırma, planlama çalışmaları ajanslar tarafından desteklenmektedir. Bunun dışında ajanslar kırsal, kentsel ve rekabet artırıcı kalkınma projelerini gerçekleştirmektedirler. Ajanslar bünyelerinde kurulan yatırım destek ofisleri ile tanıtım ve yatırım ortamının iyileştirilmesi için çaba sarf etmektedirler.

BATI KARADENİZ KALKINMA AJANSI (BAKKA) VE BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansının Genel Görünümü

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA), 25 Temmuz 2009'da kurulmuş ve personel alımıyla birlikte 1 Mart 2010 yılında faaliyetlerine başlamıştır. *Kalkınma sürecinde yerel dinamiklere öncülük eden, yenilikçi bir ajans olmak* vizyonuyla hareket eden BAKKA'nın misyonu ise işbirliği kültürünün geliştirilmesi ve potansiyellerin akılcı değerlendirilmesini koordine ederek bölgesel kalkınmayı sağlamaktır. BAKKA ifade edilen vizyon ve misyonu gerçekleştirmek amacıyla TR 81 bölgesindeki Zonguldak, Bartın ve Karabük illerindeki valilikler, belediyeler, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, ticaret ve sanayi odaları, sivil toplum kuruluşları, girişimciler, yatırımcılar ve kanaat önderleri gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren aktörlerle hareket ederek bölgesel kalkınma sinerjisi oluşturma hedefiyle faaliyetlerini sürdürmektedir (BAKKA, 2014b:4).

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansının Destekleri

Mali Destekler

BAKKA mali destekler kapsamında proje teklif çağrısı ile doğrudan faaliyet desteği ve güdümlü proje desteği ile faaliyette bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak doğrudan finansman desteklerinde bulunmuştur.

Kuruluşundan günümüze kadar gelinen süreçte BAKKA, KOBİ'lerin bölgenin temel ihtiyaçlarını dikkate alarak hazırladıkları projelere yönelik 7 adet mali destek programını yürütmüştür. Bu

kapsamda BAKKA, KOBİ'lerin projelendirdikleri üretim ve turizm sektörlerinde modernizasyon, kapasite artışı ve ar-ge faaliyetlerini %50'ye kadar hibe ile desteklemiştir. KOBİ'lere yönelik desteklerin yanı sıra kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların projelendirdikleri sosyal kalkınma ve yöresel değerler odağındaki faaliyetler kapsamında %90'a kadar hibe içeren 4 adet sosyal kalkınmaya yönelik destek programını hayata geçirmiştir. Söz konusu mali desteklerin yanı sıra kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların projelendirdikleri altyapı faaliyetlerini %75'e kadar hibe ile desteklemeye yönelik olarak 2 adet küçük ölçekli altyapı yatırımlarına ilişkin destek programı uygulanmıştır.

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) Yönelik Mali Destekler

BAKKA, KOBİ'lere yönelik mali destekleri; ulusal plan ve stratejiler, bölge plan ve programları ile Ajansların yıllık çalışma programlarında belirtilen öncelikler doğrultusunda oluşturmaktadır. BAKKA, şuana kadar doğrudan KOBİ'leri hedefleyen 7 mali destek programını hayata geçirmiştir. Söz konusu destek programları aşağıda gösterilmiştir.

- 2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı,
- 2011 Yılı KOBİ Mali Destek Programı
- 2013 Yılı KOBİ Mali Destek Programı
- 2014 Yılı KOBİ Mali Destek Programı
- 2015 Yılı KOBİ (Makine İmalat) Mali Destek Programı
- 2015 Yılı KOBİ (Turizm ve Diğer İmalat) Mali Destek Programı
- 2018 Yılı KOBİ Mali Destek Programı

Söz konusu destek programlarının ortak hedefi, bölgedeki girişimcilik kültürünün geliştirilerek yenilikçi iş fikirlerinin hayata geçirilmesi ve istihdam olanaklarının artırılmasıdır. KOBİ'lere yeni üretim teknikleri, pazar koşulları, teknolojik gelişmeler, personel eğitimi ve benzeri konularda sağlanacak mali desteklerle yerel/bölgesel kalkınmanın dinamiklerinin harekete geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu genel hedefin yanı sıra her bir destek programının yürütüldüğü dönemin konjonktürel ihtiyaçlarına yönelik özel hedefleri ve öncelikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda 2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı ile temel öncelikler belirlenmiş ve bu öncelikler dikkate alınarak 2010 yılında hayata geçirilen program kapsamında desteklenecek projeler için 11.000.000 TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir. Program kapsamında Zonguldak ilinde 22, Bartın'da 9, Karabük'te ise 10 olmak üzere toplamda 41 firma ile sözleşme imzalanmış ve toplamda 10,094.569 TL tutarında destek sağlanması taahhüt edilmiştir. Projelerde taahhüt edilen istihdam sayıları Zonguldak'ta 280 kişi, Bartın'da 133 kişi, Karabük'te ise 144 kişi olmak üzere toplamda 557 kişi olmuştur (BAKKA, 2010).

KOBİ'lerin yerel/bölgesel dinamikler açısından oynadığı rolün öneminden dolayı 2011 Yılı KOBİ Mali Destek Programı hayata geçirilmiştir. Zonguldak-Karabük-Bartın Bölge Planında belirtilen temel hedef ve öncelikler ile birlikte Dokuzuncu Kalkınma Planında yer alan gelişme eksenleri dikkate alınarak hazırlanan 2011 Yılı KOBİ Mali Destek Programı'nda yer alan öncelikler üretim kapasitesinin ve verimliliğin artırılması, AR-GE'ye yönelik yatırımların sağlanması ve yenilikçi ürün üretilmesi, enerji verimliliğinin ve çevreye duyarlı teknoloji kullanımının artırılması ve turizm sektöründe çeşitliliğin sağlanmasına yönelik tesis ve hizmet kalitesinin artırılması şeklinde belirlenmişti. Bu öncelikler dikkate alınarak 2011 yılında hayata geçirilen program kapsamında desteklenecek projeler için 11.500.000 TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir. Program kapsamında Zonguldak ilinde 17, Bartın'da 14, Karabük'te ise 13 olmak üzere toplamda 44 firma ile sözleşme imzalanmış ve toplamda 10.951.839 TL tutarında destek sağlanması

taahhüt edilmiştir. Projelerde taahhüt edilen istihdam sayıları Zonguldak'ta 183 kişi, Bartın'da 95 kişi, Karabük'te ise 246 kişi olmak üzere toplamda 524 kişi olmuştur (BAKKA, 2011).

2012 yılında KOBİ'lere yönelik herhangi bir destek programı uygulanmamıştır. Ancak 1 yıl sonra 2013 Yılı KOBİ Mali Destek Programı hayata geçirilmiştir. 2013 Yılı KOBİ Mali Destek Programı, 2010-2013 yıllarını kapsayan TR81 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı'nda belirlenen sorun ve ihtiyaçlar doğrultusunda bölgesel stratejileri uygulamak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak adına bir önceki programdaki önceliklerle aynı önceliklerle uygulanmıştır. 2013 yılında hayata geçirilen program kapsamında desteklenecek projeler için 5.000.000 TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir. Program kapsamında Zonguldak ilinde 15, Bartın'da 4, Karabük'te ise 6 olmak üzere toplamda 25 firma ile sözleşme imzalanmış ve toplamda 4.873.730 TL tutarında destek sağlanması taahhüt edilmiştir. Projelerde taahhüt edilen istihdam sayıları Zonguldak'ta 90 kişi, Bartın'da 27 kişi, Karabük'te ise 21 kişi olmak üzere toplamda 138 kişi olmuştur (BAKKA, 2013). KOBİ'lere yönelik destek tutarında yaşanan azalmanın taahhüt edilen istihdam sayılarında neden olduğu düşüş, 2013 Yılı KOBİ Mali Destek Programı'nın etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. Nitekim bu durum 2014 Yılı KOBİ Mali Destek Programı'nda kısmen giderilmeye çalışılmış ve 2014 Yılı KOBİ Mali Destek Programı önceki programlarla aynı öncelikler ve 10.000.000 TL tutarında kaynak tahsis edilerek hayata geçirilmiştir. Tahsis edilen kaynak miktarındaki artışla birlikte Zonguldak ilinde 17, Bartın'da 8, Karabük'te ise 5 olmak üzere toplamda 30 firma ile sözleşme imzalanmıştır. Projelerde taahhüt edilen istihdam sayıları Zonguldak'ta 143 kişi, Bartın'da 41 kişi, Karabük'te ise 32 kişi olmak üzere toplamda 216 kişi olmuştur (BAKKA, 2014).

Önceki üç mali destek programında KOBİ'leri sektörel bazlı bir ayrıma tabi tutmayan BAKKA, 2015 Yılı KOBİ Mali Destek Programı'nda sektörel bir ayrışmaya gitmiştir. 2015 Yılı KOBİ Mali Destek Programı, Bölge Planı'nda "Bağımlı Ekonomik Yapısını Kırmış ve Yaşam Kalitesini Yükseltmiş Bir Bölge Olmak" olarak belirlenmiş olan vizyona uygun bir biçimde hayata geçirilmiştir. Program kapsamında bölgede faaliyet gösteren işletmelerin üretim, hizmet, pazarlama kalite ve kapasitelerinin artırılması amacıyla makine imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için 5.000.000 TL; turizm ve diğer imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için de 5.000.000 TL olmak üzere toplamda 10.000.000 TL'lik kaynak tahsis edilmiştir. Program kapsamında Zonguldak ilinde 18, Bartın'da 2, Karabük'te ise 7 olmak üzere toplamda 27 firma ile sözleşme imzalanmış ve toplamda 8.135.752 TL tutarında destek sağlanması taahhüt edilmiştir. Projelerde taahhüt edilen istihdam sayıları Zonguldak'ta 57 kişi, Bartın'da 14 kişi, Karabük'te ise 51 kişi olmak üzere toplamda 122 kişi olmuştur (BAKKA, 2015).

BAKKA tarafından doğrudan KOBİ'leri hedefleyen mali destek programlarının genel görünümü Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: BAKKA Tarafından KOBİ'lere Sağlanan Destekler

	İl	Sözleşme İmzalayan Firma Sayısı	Destek Miktarı	Toplam Bütçe	Proje Başına Ortalama Destek Miktarı	Projelerde Taahhüt Edilen İstihdam Sayısı
2010 KOBİ	Zonguldak	22	5,695,519	12,906,404	259,887	280
	Bartın	9	2,269,141	4,818,348	252,127	133
	Karabük	10	2,129,909	4,401,004	212,991	144
	Toplam	41	10,094,569	22,125,756	246,209	557
2011 KOBİ	Zonguldak	17	4,147,699	8,477,532	243,982	183
	Bartın	14	3,093,272	6,337,073	220,948	95
	Karabük	13	3,710,868	7,901,826	285,451	246
	Toplam	44	10,951,839	22,716,431	499,194	524
2013 KOBİ	Zonguldak	15	2,983,727	6,674,101	198,915	90
	Bartın	4	910,863	1,900,629	227,716	27
	Karabük	6	979,140	2,009,192	163,190	21
	Toplam	25	4,873,730	10,583,922	194,949	138
2014 KOBİ	Zonguldak	17	6,023,198	12,577,934	354,305	143
	Bartın	8	2,317,711	4,717,366	289,713	41
	Karabük	5	1,412,404	2,876,652	282,480	32
	Toplam	30	9,753,313	20,172,525	308,833	216
2015 KOBİ	Zonguldak	18	5,113,528	10,466,714	284,085	57
	Bartın	2	825,960	1,651,920	412,980	14
	Karabük	7	2,196,264	4,531,206	313,752	51
	Toplam	27	8,135,752	16,649,840	301,324	122
	Genel Toplam	167	43,809,203	92,247,901	262,331	1557

Kaynak: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın faaliyet raporlarından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

KOBİ mali destek programlarında şüana kadar toplam 167 firma ile sözleşme imzalanmıştır. Söz konusu firmalara verilmesi taahhüt edilen destek miktarı ise 43.809.203 TL'dir. Ancak bu tutar ilgili programların toplam bütçesi olan 92.247.901 TL'nin yaklaşık olarak yarısı kadardır. Bu durum göstermektedir ki BAKKA'nın KOBİ'leri desteklemeye yönelik olarak hazırladığı proje teklif çağrılarında yeterli ve nitelikli sayısı başvuru yapılmamıştır. Bu sorun bölgedeki girişimcilik kültürünün zayıflığı ve KOBİ'lerin TR 81 bölgesindeki ağırlığının fazla olmamasına dayanılarak açıklanabilir. Mali destek programlarında proje başına ortalama destek miktarı ise 262.331 TL'dir. Söz konusu destekler sonucu taahhüt edilen istihdam sayısı ise 1557 olarak gerçekleşmiştir. Verilen destekler ile istihdam sayısı arasındaki ilişkiye baktığımızda bir kişi istihdam etmenin maliyeti ise 28.136 TL'dir. Başka bir ifadeyle KOBİ mali destek programları sonucunda ortalama 1 kişilik istihdam 28.136 TL'lik bir maliyet karşılığında olmaktadır.

Sosyal Kalkınmaya Yönelik Destekler

5449 Sayılı Kanun çerçevesinde BAKKA'ya sosyal kalkınmaya odaklı faaliyetlerde bulunma görevi ve yetkisi vermiştir. Bu kapsamda BAKKA kuruluşundan itibaren sosyal kalkınma odaklı 4 mali destek programını hayata geçirmiştir. Söz konusu destek programları aşağıda gösterilmiştir.

- 2011 Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı
- 2014 Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı
- 2015 Yöresel Değerler Mali Destek Programı
- 2018 Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı

Sosyal kalkınma destek programlarının temel amacı, TR81 Düzey 2 Bölgesi'ndeki dezavantajlı kesimleri de gözeterek sosyal sermayenin ekonomik ve sosyal hayata katılımını sağlamak ve bölge kültürünü yansıtacak faaliyetleri desteklemektir. Bu temel amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak BAKKA ilk mali destek programını 2011 yılında hayata geçirmiştir. 2011 Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı'nın öncelik alanları, genç işsizler, engelli ve kadınlar başta olmak üzere, insan kaynaklarının eğitim yoluyla hizmet ve turizm sektörü alanlarında işgücü piyasasına kazandırılması; engelli, kadın, çocuk ve yaşlıların yaşam kalitelerinin artırılması ve sosyal hayata katılımlarının sağlanması; yerel ürünlerin ekonomiye kazandırılması amacıyla girişimciliğin özendirilmesi ve ortak hareket kültürünün geliştirilmesi ve bölge kültürünü ve kimliğini geliştirerek çeşitlendirecek uygulamalara destek verilmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu öncelikler dikkate alınarak 2011 yılında hayata geçirilen program kapsamında desteklenecek projeler için 3.000.000 TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir. Program kapsamında Zonguldak ilinde 10, Bartın'da 9, Karabük'te ise 15 olmak üzere toplamda 34 yararlanıcı ile sözleşme imzalanmış ve toplamda 2.758.412 TL tutarında destek sağlanması taahhüt edilmiştir (BAKKA, 2011).

BAKKA, 2012 ve 2013 yıllarında sosyal kalkınmaya yönelik olarak herhangi bir mali destek programı uygulamamıştır. Ancak 2014 yılında 2014 Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı'nı hayata geçirmiştir. Söz konusu programın öncelik alanları ise bir önceki programdan daha geniş kapsamlı olarak belirlenmiştir. Şöyle ki; 2014 Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı'nın öncelikleri arasına bir önceki programda olmayan *tarım ve hayvancılıkta bölgesel rekabet altyapısını iyileştirmek üzere Ar-Ge, pazarlama, örgütlenme, tanıtım, yayım, mesleki eğitim vb. uygulamaların desteklenmesi* ile *eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerde yenilikçi yöntem ve uygulamalarla, hizmet kalitesinin artırılması ve hizmetlere erişimin kolaylaştırılması* hedefleri eklenmiştir. Bu öncelikler dikkate alınarak 2014 yılında hayata geçirilen program kapsamında desteklenecek projeler için 5.000.000 TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir. Program kapsamında Zonguldak ilinde 15, Bartın'da 11, Karabük'te ise 12 olmak üzere toplamda 38 yararlanıcı ile sözleşme imzalanmış ve toplamda 4.914.590 TL tutarında destek sağlanması taahhüt edilmiştir (BAKKA, 2014).

Sosyal kalkınma odaklı mali destek programlarının sonucusu ise 2015 yılında uygulanmıştır. Ancak bu program yerel/bölgesel dinamikleri ortaya çıkarmak hedefinde tema açısından diğer programlardan farklılaşmış ve yöresel değerleri desteklemeye odaklanmıştır. 2015 Yöresel Değerler Mali Destek Programı'nın temel amacı, TR81 Düzey 2 Bölgesi genelindeki yöresel değerlerden elde edilen katma değer artırılması, bölge kültürünün yaşatılması ve yaygınlaştırılması faaliyetleriyle yerel potansiyelin harekete geçirilerek bölgesel kalkınmaya katkı sağlanması şeklinde belirlenmiştir.

Programın temel öncelik alanları ise turizm potansiyelinin geliştirilmesi; yerel-yöresel ürünlerin ticari ürüne dönüştürülmesi ve bu değerlerin üretiminde bölgesel rekabet altyapısını iyileştirmek üzere Ar-Ge, modernizasyon, pazarlama, tanıtım, yayım vb. uygulamaların

desteklenmesi ile yerel ve yöresel değerlerin üretiminde kalite ve verimin artırılması amacıyla insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi, genç işsizler, engelli ve kadınlar başta olmak üzere, insan kaynaklarının eğitim yoluyla işgücü piyasasına kazandırılması şeklinde üç başlık altında belirlenmiştir. Bu öncelikler dikkate alınarak 2015 yılında hayata geçirilen program kapsamında desteklenecek projeler için 3.000.000 TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir. Program kapsamında Zonguldak ilinde 7, Bartın'da 6, Karabük'te ise 8 olmak üzere toplamda 21 yararlanıcı ile sözleşme imzalanmış ve toplamda 2.941.155 TL tutarında destek sağlanması taahhüt edilmiştir (BAKKA, 2015).

BAKKA tarafından sosyal kalkınmayı hedefleyen mali destek programlarının genel görünümü Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: BAKKA Tarafından Sosyal Kalkınmaya Yönelik Destekler

	İl	Sözleşme İmzalayan Yararlanıcı Sayısı	Destek Miktarı	Toplam Bütçe	Proje Başına Ortalama Destek Miktarı
2011 SOSYAL	Zonguldak	10	785,915	843,240	75,891
	Bartın	9	810,365	977,700	90,040
	Karabük	15	1,189,132	1,479,427	79,275
	Toplam	34	2,758,412	3,300,366	81,130
2014 SOSYAL	Zonguldak	15	2,142,553	2,394,887	142,836
	Bartın	11	1,558,000	1,937,479	141,636
	Karabük	12	1,214,036	1,349,530	101,169
	Toplam	38	4,914,590	5,681,897	128,547
2015 YÖRESEL	Zonguldak	7	950,641	1,177,528	135,806
	Bartın	6	854,977	1,038,460	142,496
	Karabük	8	1,135,537	1,265,602	141,942
	Toplam	21	2,941,155	3,481,590	140,055
	Genel Toplam	93	10,641,156	12,463,853	114,421

Kaynak: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın faaliyet raporlarından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Sosyal kalkınma mali destek programları kapsamında şuana kadar toplam 93 yararlanıcı ile sözleşme imzalanmıştır. Söz konusu firmalara verilmesi taahhüt edilen destek miktarı ise 10.641.156 TL'dir. Bu destek miktarı programların toplam bütçesi olan 12.463.853 TL'nin yaklaşık olarak yüzde 85'ini oluşturmaktadır. Bu oran KOBİ mali destek programlarının oldukça üzerindedir. Buda göstermektedir ki TR 81 bölgesindeki yerel ve bölgesel kurumsal yapının proje teklifleri konusundaki farkındalığı yüksektir.

Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Yönelik Destekler

Küçük ölçekli altyapı projeleri, kurum ve kuruluşların bölgesel rekabet gücünü arttırmak ve yereldeki iş ve yatırım koşullarını iyileştirmek amacıyla yaptıkları faaliyetleri desteklemeye yöneliktir. BAKKA, şuana kadar TR 81 bölgesindeki çeşitli kurum ve kuruluşların altyapı yatırım projelerine yönelik olarak 2 mali destek programını hayata geçirmiştir. Söz konusu destek programları aşağıda gösterilmiştir.

- 2013 Yılı Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı
- 2016 Yılı Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı

2013 Yılı Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı'nın temel amacı, TR81 Düzey 2 Bölgesi'nde üretim ve yaşam alanlarında fiziki altyapı eksikliklerini gidererek bölgeye yatırım çekilmesine olanak sağlamak ve yaşanabilirlik düzeyini arttırmaktır. Bu kapsamda programdaki temel öncelik alanları, girişimciliğin desteklenmesi kapsamında sanayi altyapılarının geliştirilip iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması kapsamında turizm ve çevre altyapılarının iyileştirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda 2013 yılında hayata geçirilen program kapsamında desteklenecek projeler için 7.500.000 TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir. Program kapsamında Zonguldak ilinde 3, Bartın'da 6, Karabük'te ise 4 olmak üzere toplamda 13 yararlanıcı ile sözleşme imzalanmış ve toplamda 7.484.532 TL tutarında destek sağlanması taahhüt edilmiştir (BAKKA, 2015).

Altyapı projelerinin yerel/bölgesel dinamikler üzerindeki olumlu etkisi, 2016 yılında benzer bir programın hayata geçirilmesine neden olmuştur. BAKKA, 2014-2023 Bölge Planında belirlenen stratejik tedbirler çerçevesinde, mevcut durum ve tüm gelişme eksenleri ile Ajans tarafından yapılan analizler ve araştırmalar neticesinde tespit edilen sorun ve ihtiyaçları değerlendirmiş ve öne çıkan gerekliliklere dayanarak 2016 Yılı Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programını ilan etme kararı almıştır. Toplamda 7.000.000 TL tutarında kaynak tahsisi yapılan program bünyesinde Zonguldak ilinde 4, Bartın'da 3, Karabük'te ise 2 olmak üzere toplamda 9 yararlanıcı ile sözleşme imzalanmış ve 6.697.082 TL tutarında destek sağlanması taahhüt edilmiştir (BAKKA, 2015).

BAKKA tarafından küçük ölçekli altyapı yatırımlarını hedefleyen mali destek programlarının genel görünümü Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3: BAKKA Tarafından Sosyal Kalkınmaya Yönelik Destekler

	İl	Sözleşme İmzalayan Yararlanıcı Sayısı	Destek Miktarı	Toplam Bütçe	Proje Başına Ortalama Destek Miktarı
2013 KÖA	Zonguldak	3	1,668,887	2,291,017	556,296
	Bartın	6	3,146,804	4,642,280	773,713
	Karabük	4	2,668,842	3,606,372	667,211
	Toplam	13	7,484,532	10,539,669	665,740
2016 KÖA	Zonguldak	4	2,771,612	3,998,804	692,903
	Bartın	3	2,306,764	4,255,594	768,921
	Karabük	2	1,888,706	3,582,652	944,353
	Toplam	9	6,967,082	11,837,050	774,120
	Genel Toplam	22	14,451,615	22,376,719	656,892

Kaynak: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın faaliyet raporlarından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Küçük ölçekli altyapı yatırımları kapsamında şuana kadar toplam 22 yararlanıcı ile sözleşme imzalanmıştır. Söz konusu firmalara verilmesi taahhüt edilen destek miktarı ise 14.451.615 TL'dir. Bu destek miktarı programların toplam bütçesi olan 22.376.719 TL'nin yaklaşık olarak yüzde 65'ini oluşturmaktadır. Bu orana dayalı olarak program bütçesinin tam olarak kullanılmadığı ve yereldeki kurum ve kuruluşların bölgedeki altyapı yatırım eksikliğini gidermek amacıyla ayrılan fonu yeterince değerlendirilmediği ifade edilebilir.

Teknik Destekler

Teknik Destek, bölgedeki çeşitli kurum ve kuruluşların teknik kapasitelerinin artırılması amacıyla, herhangi bir mali destek vermeksizin mevcut personeli ya da hizmet alımı yolu ile sağladığı destek türüdür. Teknik destekler, 08/11/2011 tarih ve 27048 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin 32. Maddesinde ifade edilmiştir. Söz konusu maddeye dayanarak BAKKA, bölgedeki çeşitli kurum ve kuruluşlara, eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici teknik destek hizmetleri sağlayacak çeşitli programlar hayata geçirmiştir.

2012 yılında toplam 23 proje teknik destek kapsamında desteklenmiştir. Desteklenen proje başvuruları ağırlıklı olarak kaymakamlık; il-ilçe milli eğitim müdürlükleri ve gıda, tarım ve hayvancılık il müdürlükleri gibi çeşitli kurumlar tarafından yapılmıştır. Bu bağlamda 2012 yılı teknik destek başvurularında ana tema projelerin nasıl hazırlanacağı konusu başta olmak üzere eğitim ve hayvancılık kapsamında ele alınabilir.

2013 yılı Teknik Destek Programı kapsamında toplamda 19 proje desteklenmiştir. Desteklenen projelerde bir önceki yıldan farklı olarak Kamu Hastaneler Birliği Genel Sekreterliği, Ticaret ve Sanayi Odaları ve Sanayici ve İşadamları Derneklerinin hazırladıkları projeler dikkat çekmiştir. Projelerin temalarında ise ağırlığı eğitim oluşturmakla birlikte girişimcilik ve liderlik konularında dikkat çeken bir eğilim söz konusudur.

Teknik destek programlarından faydalanma konusunda 2014 yılı hem sayı hem de içerik açısından önemli bir dönem niteliğindedir. Toplamda 48 projenin desteklendiği 2014 yılında bölgedeki aktörler açısından teknik desteklere ilişkin farkındalığın arttığı söylenebilir. Bu kapsamda 2014 yılı Teknik Destek Programı'nda daha önce proje teklifi yapmayan belediyeler, emniyet müdürlükleri, üniversiteler ile çalışma ve iş müdürlüklerinin çeşitli projeler ile sürece dahil olmuştur. Bu yönüyle 2014 yılı açısından TR 81 bölgesindeki yerel aktörlerin gerek eğitim gerek sağlık gerekse de girişimcilik odaklı destek taleplerinde bir artış yaşanmıştır. Ancak bu farkındalık ve projelerde yaşanan kurumsal çeşitlilik eğilimi 2016 yılında devam etmemiştir. Toplam 7 projenin desteklendiği bu dönemde eğitim temasında hazırlanan sınırlı sayıda proje başarı olarak değerlendirilmiştir.

Proje teklif başvurularında 2016 yılında yaşanan azalma 2017 yılında yeniden canlanma göstermiştir. Toplamda 35 projenin desteklendiği 2017 yılı Teknik Destek Programı'nda eğitim kurumlarının proje teklifleri dikkate değer biçimde artış göstermiştir. Bu dönemde anaokulu, ilkököl, ortaokul ve lise seviyesindeki eğitim kurumları, bilim sanat merkezleri, halk eğitim merkezleri, çalışma ve iş kurumu gibi çeşitli kurumların projeleri ile eğitim alt yapısı desteklenmiştir. İlgili dönemde ayrıca diğer teknik destek programlarında olduğu gibi çeşitli belediyelerin, ticaret ve sanayi odalarının ve milli eğitim müdürlüklerinin proje teklifleri değerlendirme alınmış ve projeleri olumlu sonuçlanmıştır.

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansının Desteklerinin Değerlendirilmesi

BAKKA temel amacı yerel/bölgesel kalkınmayı desteklemek olan bir kuruluştur. Bu hedefe ulaşmak amacıyla bünyesinde bulunan mali ve teknik destek mekanizmalarını hayata geçirmektedir. 2018 Yılı KOBİ Mali Destek Programı hariç tutulduğunda, KOBİ'lerin yenilikçi iş fikirlerini desteklemeye yönelik olarak yaklaşık 92 Milyon TL'lik bir bütçe ayrılmış ancak bu bütçenin ancak yaklaşık 44 Milyon TL'sine ilişkin proje teklifi yapılmıştır. Proje teklifleri sözleşmeye dönüşen firma sayısı 167 olup toplamda 1557 istihdam artışı hedeflenmiştir. Hedeflenen istihdam artışının gerçekleşme düzeyi ise BAKKA tarafından sahada yapılacak etki

analizlerine konu oluşturmaktadır. Proje başına ortalama destek miktarı 262 Bin TL, istihdam miktarı ise 9 civarındadır. Başka bir ifadeyle BAKKA'dan destek alan firmalara ortalama 262 Bin TL finansman sağlanmış; bunun karşılığında ortalama 9 kişilik istihdam artışı öngörülmüştür. KOBİ mali destek programlarında KOBİ'ler % 50'ye kadar hibe ile desteklenmekte olduğundan ve firmaların da projede finansman katkısı yapması zorunlu olduğundan istihdam rakamlarının toplam proje bütçesi açısından değerlendirilmesi sağlıklı bir değerlendirme açısından gereklidir. Çok genel hatlarda bir analiz yapıldığında, proje başına ortalama maliyet 524 Bin TL (% 50 hibe olması koşuluyla) olacaktır ki bu rakam ortalama 9 kişilik istihdam açısından oldukça yüksek olarak değerlendirilebilir.

Ajans tarafından sağlanan mali desteklerin bir diğeri sosyal kalkınmaya yöneliktir. 2018 Yılı Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı hariç tutulduğunda, sosyal kalkınmaya yönelik olarak yaklaşık 11 Milyon TL'lik destek mekanizması hayata geçirilmiştir. Söz konusu desteklerden faydalanan kurumsal yapı ise ağırlıklı olarak eğitim kurumları, belediyeler ve çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarından oluşmaktadır. Ancak sosyal kalkınma odaklı proje desteklerinden üniversitelerin ve ticaret ve sanayi odalarının payları oldukça azdır. Bu kurumlar bir bölgedeki yenilikçi iş fikirlerinin hayata geçirilmesi açısından ve istihdam olanaklarının sosyal gelişme eksenli kullanılması açısından çok önemlidir. Ancak bu önem destek mekanizmalarından faydalanma düzeyi açısından yeterince dikkate alınamamıştır.

Yereldeki gelişme eksenlerinin harekete geçirilmesi ve verimliliğin artırılması açısından altyapı yatırımları oldukça önemlidir. Bu nedenle BAKKA destek mekanizmalarına küçük ve orta ölçekli altyapı yatırım proje desteklerini de eklemiştir. Altyapı eksikliği üretim ve istihdamın olumsuz etkilenmesine ve bölgenin rekabet edebilirliğinin azalmasına neden olmaktadır. BAKKA bu nedenle altyapı yatırımlarına yönelik desteklere önem vermektedir. Nitekim küçük ölçekli altyapı yatırım projelerine ayrılan fonlar KOBİ'ler için ayrılan fonların yaklaşık % 25'i kadar ki bu oran azımsanmayacak bir büyüklüktür. Söz konusu fonlardan yararlananlara bakıldığında ise ağırlık olarak organize sanayi bölgeleri, il özel idareler, belediyeler ve köylere hizmet götürme birlikleri gibi kurum ve kuruluşlardan oluşmaktadır.

BAKKA, bölgedeki aktörlerin kurumsal kapasitelerini geliştirmeleri amacıyla mali desteklerin yanı sıra yerel aktörlere eğitim verme, proje hazırlama yetkinliklerini artırma ve danışmanlık hizmeti sağlama gibi teknik destek mekanizmaları da sunmaktadır. 2018 yılı Teknik Destek Programı hariç tutulduğunda şuana kadar 132 proje teknik destek kapsamında desteklenmiştir. Söz konusu projeler, bölgedeki aktörlerin bölgesel kalkınma konusunda oynayacakları rollere ilişkin farkındalıklarını artırma konusunda önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir.

SONUÇ

BKA'lar bölgesel kalkınmayı desteklemek ve yönetim anlayışı çerçevesinde bölgenin gelişmesi için mali, finansal, teknik anlamda her türlü desteği sağlamak amacıyla tüm dünyada farklı nitelikte kurulan ve görevlerini gerçekleştiren kurumlardır. Küreselleşme sürecinde akışkan hale gelen sermaye ve yatırımların gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelere daha kolay bir şekilde çekilebilmesi amacıyla bürokratik olmayan, esnek yapılı, çok aktörlü karar verme sürecini kullanan yeni kamu yönetimi anlayışı doğrultusunda kurulmuş örgütlenmelerdir.

Türkiye'de bölgesel kalkınma sürecinde işlevsel olacağı düşüncesi ile kurulan BKA'lar, Avrupa Birliği müzakere süreci ile birlikte kurulmuş ve klasik bürokratik yapılı örgütlerden farklı bir yapıya sahip olmuştur. Kalkınma açısından bölgesel dengesizliklerin giderilmesini hedefleyen BKA'ların bölge içi dengesizlikleri azaltma yolunda yeni politikalar geliştirmeleri önem arz etmektedir. Sadece gelişmiş bölgelerin rekabet edebilirliğini düşünmekten ziyade geri kalmış bölgelerin kalkınma ve gelişlik düzeyinin de artırılması gerekmektedir.

Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımında doğrudan devlet yardımları yerine işgücü, yaşam kalitesi, yatırım gibi mekânın niteliğini artıran yatırımlara daha çok değer verilmekte, yenilikçilik, öğrenme, ağ ilişkileri kurma gibi unsurlar bölgesel kalkınma ve rekabetçi üstünlük elde etmek için temel nitelikler olarak görülmektedir. Kalkınma Ajanslarının bölgesel kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilirliğine, ülkenin farklı bölgeleri arasındaki eşitsizliklerin azaltılmasına, yerel ve bölgesel ekonomik potansiyelin harekete geçirilmesine ve bölgesel rekabete olumlu katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmaktadır (Özaslan ve Ünlü: 2015:81).

Bölgesel kalkınma açısından BAKKA değerlendirildiğinde mali destekler bağlamında KOBİ'lere yönelik projeleri istihdama ve yatırım sürecine katkısı olmuştur. Destekler sadece KOBİ düzeyinde olmamış ayrıca bölgedeki kamu kuruluşlarına, üniversitelere, ticaret ve sanayi odalarına, eğitim kurumlarına ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik çeşitli destek programları uygulamıştır. Batı Karadeniz Bölgesi açısından ekonomik ve sosyal kalkınma programları ayrıca yerel idarelere de altyapı desteği bağlamında proje destekleri bölgesel kalkınmanın sağlanmasına yönelik katkıları olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2003). Değişim çağında devlet. Konya: Çizgi kitabevi.
- Arslan, F. (2016). Yönetişimsiz yönetimler: Türkiye'de kalkınma ajansları. Çağdaş yerel yönetimler. 25 (2). 29-52.
- Berber, M., Çelpeç, E. (2005), "Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu- 13-14 Ekim, 149-157, www.metinberber.ktu.edu.tr/linler/kajans.pdf.
- Bertucci, G. & Alberti, A. (2003). "Globalization and the Role of the State: Challenges and Perspectives", Reinventing Government for the Twenty-First Century: State Capacity in a Globalizing Society, (Ed. Dennis A. Rondinelli), Bloomfield CT, USA, Kumarian Press.
- Bilgiç, V. (2003). Yeni kamu yönetimi anlayışı. Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Ed. (A. Balcı-A. Nohutçu-N. K. Öztürk-B. Coşkun), Seçkin Yayınevi, Ankara, 25-38
- Bozkurt, Ö.-Ergun, T. & Sezen, S. (1998). Kamu yönetimi sözlüğü, TODAİE Yayını, Ankara.
- Christensen, T. & Laegreid, P. (2002). "New public management-Undermining political control", New Public Management: The Transformation of ideas and practice, Ed. (T. Christensen-P. Laegreid), Ashgate Publishing, USA, 93-119.
- Clark, D. (2000). "Public Service Reform: A Comparative West European Perspective", West European Politics, Vol.23, No.3, July.
- Çiner, C. U. (2010). Devlet reformunda yerelleşme ve bölgeselleşme üzerine. Memleket. 5 (12).
- Demirci, A. G. (2005). "Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları", Der. (M. Turan), Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, ParGraf Yayınevi, Ankara. 181-196.
- Eraydın, A. (2004). "Bölgesel Kalkınma Kavramı, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt -1, Ankara: DPT-PAÜ, 126-146.
- Eryılmaz, B. (1997). Kamu Yönetimi, Erkam Matbaası, İstanbul.
- Halkier, H., M. Danson ve C. Damborg (1998). "Regional Development Agencies in Europe", Regional Policy and Development Series 21, London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hazman, G. G. (2011). Türkiye'de yerel düzeyde kalkınma hedefi ve belediyeler, Ankara: Seçkin yayınevi.
- Kayasü, S. ve Yaşar, S.S. (2006) "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV.
- Kavruk, H. (2009). "Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Hukuki Statüsü ve Yönetimsel Yapısı", KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 11 (1). 49-71.

- Keleş, R. & Mengi, A. (2013). Avrupa Birliğinin bölge politikası. Ankara: Cem yayınevi.
- Övgün, B. (2017). Dünden bugüne, bugünden yarına: kalkınma ajansları, Memleket Siyaset Yönetim, 12 (27), Haziran. 19-40.
- Özaslan, A. & Ünlü, H. (2015). Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarında değişim ve kalkınma ajansları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 7 (13), 65-83.
- Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim kavramı ve Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler. Yönetim Bilimleri Dergisi, 5 (1). 219-235.
- Sözen, S. (2005). Teori ve uygulamada yeni kamu yönetimi, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Şaylan, G. (2003). Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Şengül, R. & Yazkan, E. (2007). “Yönetişim Modeli Olarak Kalkınma Ajansları”, Ed. (A. Yılmaz-Y. Bozkurt), Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi, Gazi Kitabevi, 157-172.
- Tahtalıoğlu, H. & Özgür, H. (2016). Türkiye’de Kalkınma Ajansları Politikasının Çözömlenmesi: Süreç Analizi (Aşamalar Yaklaşımı). Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi. 9 (3). 161-184.
- Tamer, A. (2008), Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara
- Tekeli, İ. (1996). Yönetim kavramı yansıra yönetişim kavramının gelişiminin nedenleri üzerine, Sosyal Demokrat Değişim, 3. 45-54.
- Tiftikçigil, B. Y. (2008). “Bölgesel kalkınma Politikalarında Yaşanan dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Bölgesel Sorunlar ve Türkiye: Sorunlar-Tehditler-Fırsatlar. Ed. (A.H. Aydın-S. Taş-S. Adıgüzel). K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi yayını. Kahramanmaraş. 321-331.
- Turan, M. (2005) “Bölgesel Kalkınma Programları”, Derleyen: M. Turan, Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? Ankara: YAYED adına Paragraf, 159-180.

DETERMINATION OF THE EFFECTIVE PARAMETERS OF RANQUE-HILSCH VORTEX TUBE INTEGRATED VAPOUR COMPRESSION COOLING SYSTEM USING DATA ENVELOPING ANALYSIS

Merve Şenturk Acar

Bilecik Şeyh Edebali University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Dept.

Aslı Ergenekon Arslan

Bilecik Şeyh Edebali University, Pazaryeri Vocational School

Oğuz Arslan

Bilecik Şeyh Edebali University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Dept.

Abstract

As in other energy systems, energy and exergy efficiency in cooling systems is also important in terms of efficient use of energy. The energy and exergy efficiencies of the system were calculated by using thermodynamical properties of the working fluids in the system points. A lot of geometrical and operating parameters were used the designs of the Ranque-Hilsch vortex tube integrated vapour compression cooling system, so its difficult to selected the most effective system. As a result of this, Data Enveloping Analysis (DEA) is assists in determining the best Ranque-Hilsch vortex tube integrated vapour compression cooling system. In literature, there is a lot of study in which used the DEA for analyzing the energy efficiencies of the energy produced systems. DEA based on linear programming technique which divides decision making units (DMU) into efficient and inefficient ones. As a result of this study, the most efficient cold mass fraction, input flow pressure and valve angle of the Ranque-Hilsch vortex tube were determined as 0.2, 401.325 kPa and 300, respectively.

In this study, the energy and exergy analysis results of the Ranque-Hilsch vortex tube integrated vapour compression cooling system were evaluated by the input and output oriented models of DEA which was developed by Charnes, Cooper and Rhodes (CCR). Also the Banker, Charnes and Cooper (BCC) model was used to determine the effective design of the system. The variable returns are allowed to scale in BCC model in which the lowest input or highest output levels of DMUs are effective.

Keywords: Data Enveloping Analysis, Energy, Exergy, Cooling, Hybrid system

INTRODUCTION

As in other energy systems, energy and exergy efficiency in cooling systems is also important in terms of efficient use of energy. The energy and exergy efficiencies of the system were calculated by using thermodynamical properties of the working fluids in the system points. A lot of geometrical and operating parameters were used the designs of the Ranque-Hilsch vortex tube integrated vapour compression cooling system, so its difficult to selected the most effective system. As a result of this, Data Enveloping Analysis (DEA) is assists in determining the best Ranque-Hilsch vortex tube integrated vapour compression cooling system.

DEA is a mathematical method which is using linear programming techniques to define the efficiencies of decision-making units (DMU) (Mardani et. al., 2015). In the literature there is a lot of study which were used DEA for the performance evaluation of the energy resources, organizations or products (Hu and Wang, 2006; Chauhan et.al., 2006). Ederer (2015) used DEA method for assessment of the cost efficiencies of the wind farms. Lee et. al. (2011) used DEA and fuzzy analytic hierarchy process to determine the relative efficiency of hydrogen energy technologies. Also, DEA is used to analyze of the efficiencies of agricultural production methods. Firoozi et. al. (2014) used DEA to analysis of the efficiency of farmers and to optimize the energy inputs for greenhouse cucumber production in Iran. Rahbari et. al. (2013) used DEA to analysis of the efficiencies of greenhouse tomato production.

In this study, the energy and exergy analysis results of the Ranque-Hilsch vortex tube integrated

vapour compression cooling system (RHVTVCC) were evaluated by the input and output oriented models of DEA which was developed by Charnes, Cooper and Rhodes (CCR). 50 different RHVTVCC system designs were used in DEA analysis.

RANQUE-HILSCH VORTEX TUBE INTEGRATED VAPOUR COMPRESSION COOLING SYSTEM (RHVTD)

The designed RHVTVCC system mainly forms of 7 components namely; an evaporator (eva), a compressor for cooling cycle (C1), a compressor of RHVT (C2), a condenser (con), a heat exchanger (he), a throttling valve (tv) and RHVT. The schematic of RHVTVCC system was shown in Fig. 1.

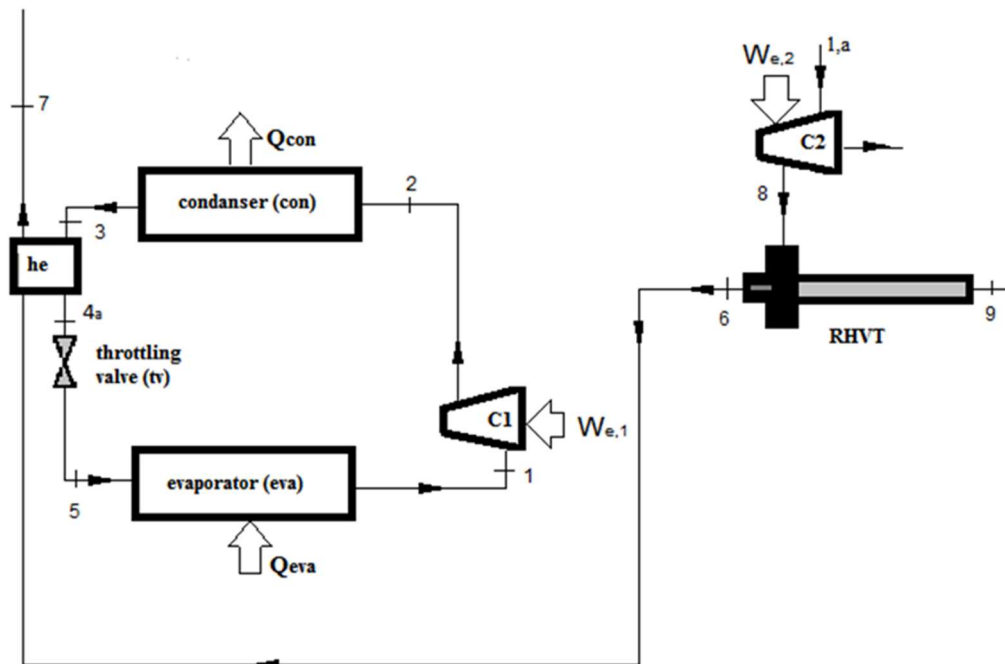

Fig. 1. The schematic of RHVTVCC system (Acar, 2016).

As seen in Fig. 1, the refrigerant enters to the compressor (1) and compressed refrigerant inlets to the condenser (2). The condensed refrigerant enters to the heat exchanger (3) and transfers its heat to the cold stream. At this time, the cold stream of the RHVT inlets to the heat exchanger (6), and leaves the heat exchanger (7) taking the heat of refrigerant. Then, the refrigerant leaves the heat exchanger (4a) for an expansion operation in the throttling valve (5). During this process, the ambient air (1,a) enters to the RHVT (8) after a compression process and splits two streams namely; the cold (6) and hot ones (9) (Acar, 2016; Acar and Arslan, 2017). RHVT mainly consists of three components named as the helical vortex generator, control valve and RHVT body. One helical vortex generator and one RHVT body were used for RHVTVCC system designs. The helical vortex generator has a single nozzle and 3 different control valve angles were used ($\alpha=300, 450, 600$). The technical properties of RHVT used in experiments were given in Table 1 and the design parameters of the RHVTVCC system were given in Table 2 (Acar and Arslan, 2017).

Table 1. Technical properties of RHVT (Acar, 2016; Acar and Arslan, 2017).

Property	h	w (mm)	d	D (mm)	L (mm)	D (mm)	L/D	α (o)
Vortex Generator								
J	1.5	6.0	7.1	12	-	-	-	-
RHVT Body								
1	-	-	-	-	480	12	40	-
Control valve								
1	-	-	-	-	-	-	-	30
2	-	-	-	-	-	-	-	45
3	-	-	-	-	-	-	-	60

Table 2. The design parameters for RHVTVCC system (Acar, 2016).

Evaporator temperature ($T1$)	275.15-276.15-277.15 K
Refrigerants	R-134a
Inlet air pressure of the vortex tube ($P8$)	201.325-601.325 kPa
Compressor exit pressure of the VCR ($P2$)	1300-2000 kPa

DATA ENVELOPING ANALYSIS - DEA

A non-parametric piecewise frontier, which owns the optimal efficiency of the datasets, is composed of DMUs and is constructed by DEA for a comparative efficiency measurement. Those DMUs that are located at the efficiency frontier are efficient DMUs. These DMUs own the best efficiency among all DMUs and have their maximum outputs generated among all DMUs by taking the minimum level of inputs. DEA is a linear programming based method to evaluate the relative effectiveness of the decision points in which similar inputs are used for the outlets. In this method, it is available to catch an evaluation amongst the multiple inputs and outputs. As a result of the analysis, an effectiveness value for the decision points is obtained, so, it is then available to make a decision how to increase the efficiency for non-effective points (Akal, 1993; Charnes et.al., 1978; Karakoç et.al., 2003). Most common methods in DEA are as:

- CCR (Charnes-Cooper-Rhodes)
- BCC (Banker-Chaenes-Cooper)

These two methods can be run for inlet based or outlet based. In this study, outlet based CCR was preferred since the most valuable data was obtained for the scope of the study. In the outlet-based method, the variation of outlet values is investigated for the constant inlet conditions. The mathematics of the analysis is as follows:

$$e_j = \frac{u_1 y_1 + u_2 y_2 + \dots + u_n y_n}{v_1 x_1 + v_2 x_2 + \dots + v_m x_m} \quad (1)$$

$$e_j = \min \sum_{i=1}^m v_i x_i \quad (2)$$

$$\sum_{r=1}^n u_r y_r = 1 \quad (3)$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_i - \sum_{r=1}^n u_r y_r \geq 0$$

$$u_r, v_i \geq 0 \quad (4)$$

Design	P2 (kPa)	Cold mass fraction (γ)	P8 (kPa)	T6 (K)	α (o)	Energy Efficiency (η)	Exergy Efficiency (ϵ)
1	1300	0,491803279	401,325	273,25	30	0,058787	0,0124604
2	1700	0,491803279	401,325	273,25	30	0,053902	0,0183328
3	2000	0,491803279	401,325	273,25	30	0,050461	0,0215225
4	1300	0,528571429	501,325	266,15	30	0,042163	0,0116902
5	1700	0,528571429	501,325	266,15	30	0,03917	0,0152807
6	2000	0,528571429	501,325	266,15	30	0,036986	0,0172673
7	1300	0,624203822	601,325	265,85	30	0,032024	0,0092921
8	1700	0,624203822	601,325	265,85	30	0,030197	0,0117131
9	2000	0,624203822	601,325	265,85	30	0,028791	0,013077
10	1300	0,584337349	601,325	267,55	45	0,030093	0,0070107
11	1700	0,584337349	601,325	267,55	45	0,028353	0,0092987
12	2000	0,584337349	601,325	267,55	45	0,027019	0,0106132
13	1300	0,457627119	601,325	266,85	60	0,027245	0,0107664
14	1700	0,457627119	601,325	266,85	60	0,025443	0,0129263
15	2000	0,457627119	601,325	266,85	60	0,024108	0,0141445
16	1300	0,228310502	401,325	264,05	30	0,033451	0,0159399
17	1700	0,228310502	401,325	264,05	30	0,030573	0,019259
18	2000	0,228310502	401,325	264,05	30	0,028555	0,021078
19	1300	0,26199262	501,325	264,65	30	0,021686	0,0121075
20	1700	0,26199262	501,325	264,65	30	0,020143	0,0139837
21	2000	0,26199262	501,325	264,65	30	0,019018	0,0150264
22	1300	0,296577947	501,325	263,05	45	0,022945	0,0118517
23	1700	0,296577947	501,325	263,05	45	0,021416	0,0137767
24	2000	0,296577947	501,325	263,05	45	0,020284	0,0148576
25	1300	0,306220096	401,325	266,55	45	0,035756	0,0138098
26	1700	0,306220096	401,325	266,55	45	0,033002	0,0172799
27	2000	0,306220096	401,325	266,55	45	0,031028	0,0191885
28	1300	0,214814815	501,325	264,95	60	0,020903	0,0127329
29	1700	0,214814815	501,325	264,95	60	0,019236	0,0146217
30	2000	0,214814815	501,325	264,95	60	0,01805	0,0156714
31	1300	0,211538462	401,325	267,55	60	0,033716	0,0151424
32	1700	0,211538462	401,325	267,55	60	0,030625	0,0186329
33	2000	0,211538462	401,325	267,55	60	0,02848	0,0205479
34	1300	0,349480969	601,325	254,15	30	0,018834	0,0086371
35	1700	0,349480969	601,325	254,15	30	0,01785	0,0099253
36	1300	0,356521739	501,325	260,85	30	0,026765	0,0087338
37	1700	0,356521739	501,325	260,85	30	0,025053	0,0109128
38	2000	0,356521739	501,325	260,85	30	0,023772	0,012148
39	1300	0,324468085	401,325	261,45	30	0,04086	0,0136022
40	1700	0,324468085	401,325	261,45	30	0,037675	0,0174192
41	2000	0,324468085	401,325	261,45	30	0,035398	0,0195358
42	1300	0,210300429	501,325	265,75	45	0,023456	0,0121887
43	1700	0,210300429	501,325	265,75	45	0,021423	0,0143744
44	2000	0,210300429	501,325	265,75	45	0,019998	0,0155716

45	1300	0,207446809	401,325	265,25	45	0,037475	0,0160045
46	1700	0,207446809	401,325	265,25	45	0,033901	0,019868
47	2000	0,207446809	401,325	265,25	45	0,031439	0,0219581
48	1300	0,17826087	501,325	267,95	60	0,02311	0,0130938
49	1700	0,17826087	501,325	267,95	60	0,020948	0,0153219
50	2000	0,17826087	501,325	267,95	60	0,019452	0,0165362

where e_j is j th decision-making point, u_r is r th outlet weight, y_r is r th outlet value, v_i is i th inlet weight and x_i ; i th inlet value. At the end of the analysis, a total effectiveness value is obtained for each design of the. If this value is equal to 1, then it is called as the design is effective. If this value is less than 1, it is then called as the design is not an effective solution

RESULTS

In a number of 50 designs were handled for each cycle models. In the effectiveness analysis of these models, the input parameters were selected as T6, P8, P2, control valve angle and mass flow rate of cold flow (\dot{v}) where the outputs were selected as energy efficiency and exergy efficiency for DEA. By doing so, it was aimed to determine the most appropriate model for the RHVTVCC system design. Using the values of analytical results of energy and exergy efficiencies and design parameters of RHVTVCC system the effectiveness analysis was conducted.

Depending on the designing parameter of input values, energy and exergy efficiencies of output values were obtained as given in Table 3.

Table 3. The design parameters and energy and exergy efficiencies results.

Using the values in Table 3, the effectiveness analysis was conducted. The obtained results of DEA for BCC-O model and BCC-I model were given in Fig. 2 and Fig. 3.

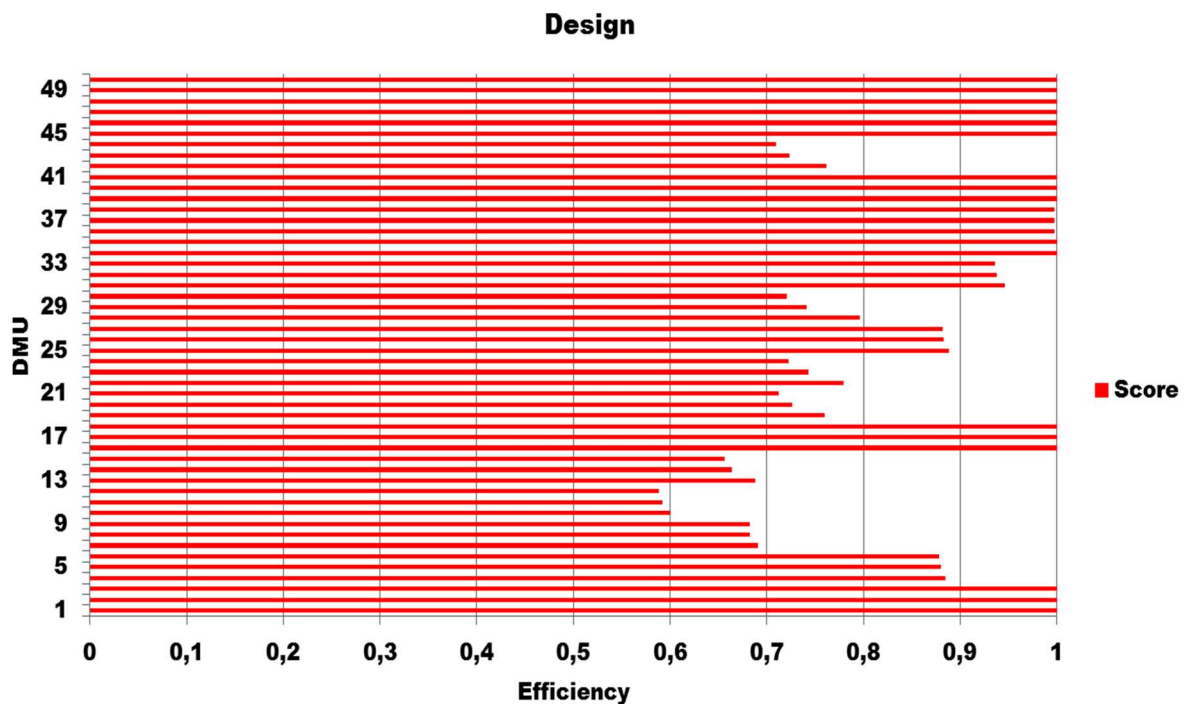

Fig. 2. DEA results for BCC-O model.

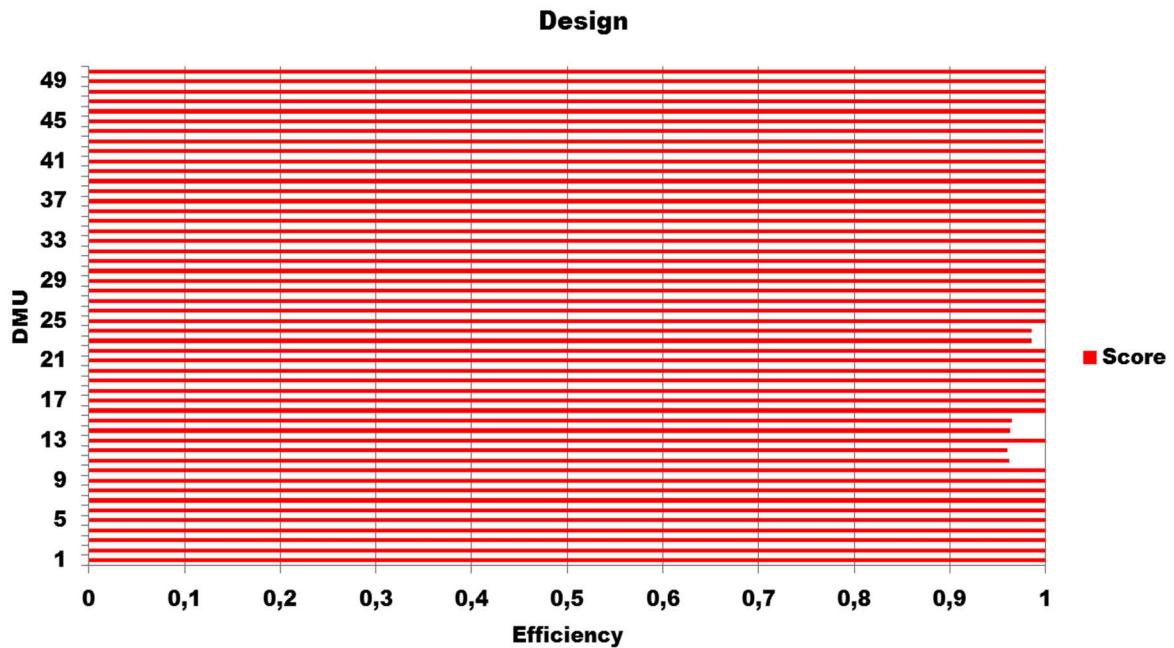

Fig. 3. DEA results for BCC-I model.

According to Fig. 2 and Fig. 3, the most effective designs were determined as 1, 2, 3, 16, 17, 18, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49 and 50. In these designs, the RHVT inlet flow pressure was determined 401,325 kPa and 501,325 kPa. The BCC-I model results were including the BCC-O model results. The obtained results of DEA for CCR-O model and CCR-I model were given in Fig. 4 and Fig. 5.

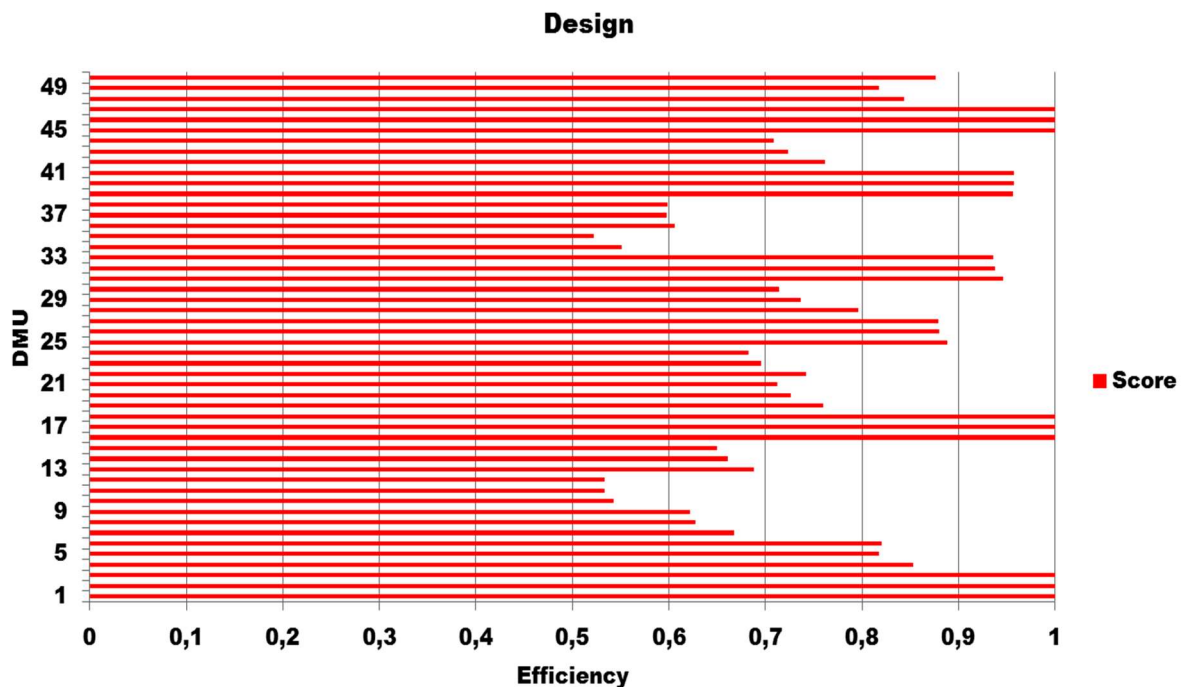

Fig. 4. DEA results for CCR-O model.

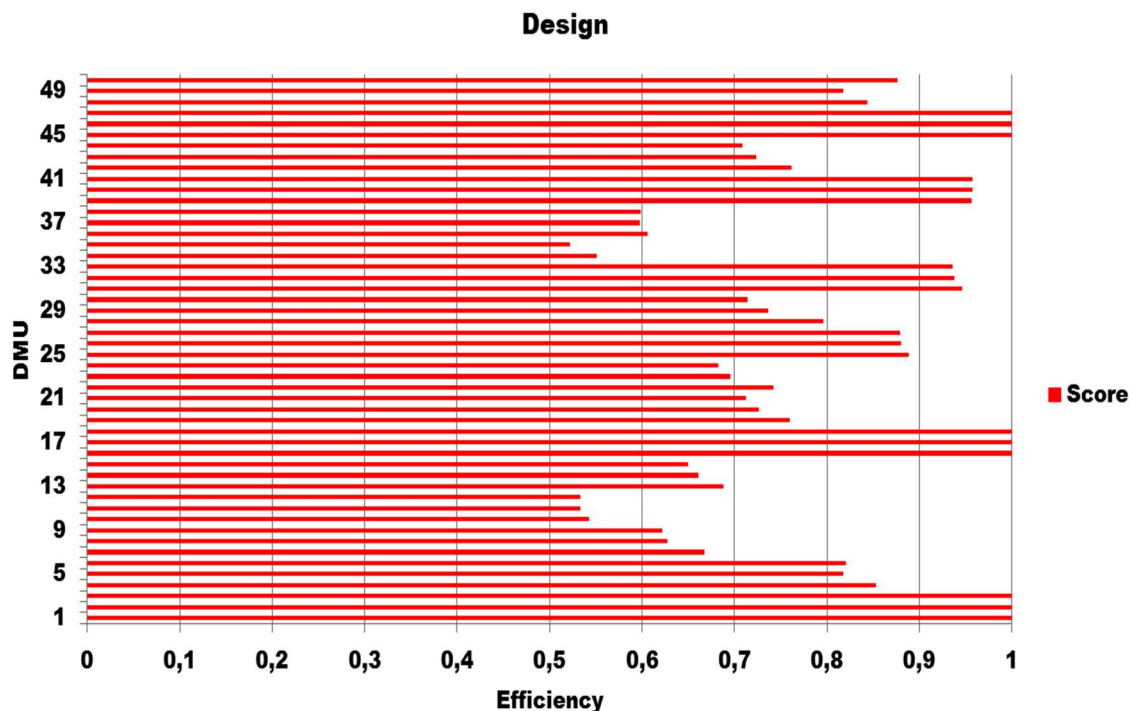

Fig. 5. DEA results for CCR-I model.

According to Fig. 4 and Fig. 5, the most effective designs were determined as 1, 2, 3, 16, 17, 18, 45, 46 and 47. In these designs, the energy efficiencies of the systems were changed between 0,058 and 0,028. The exergy efficiencies of the RHVTVCC systems were determined between 0,0159 and 0,0219. The most effective control valve angle, cold mass fraction and RHVT inlet flow pressure were determined as 300, 0.2 and 401,352 kPa according to the energy efficiencies of the most effective 9 system designs.

CONCLUSION

In this study, taking the different parameters into account, several designs of RHVTVCC system have analytically conducted. Then, the best design has been determined using DEA. In the analysis, a basic output-oriented model, named CCR-O, was used to perform the calculated designs. As a result of this study, the most efficient cold mass fraction, inlet flow pressure and valf angle of the Ranque-Hilsch vortex tube were determined as 0.2, 401.325 kPa and 300, respectively.

REFERENCES

- A., Charnes, W.W., Cooper, E., Rhodes. Measuring the efficiency of decision-making units, *European Journal Operational Resources* 2 (1978) 429-444.
- A., Mardani, E.K., Zavadskas, D., Streimikiene, A., Jusoh, M., Khoshnoudi, A comprehensive review of data envelopment analysis (DEA) approach in energy efficiency, *Renew. Sustain. Energy Rev.*, 70 (2017) 1298-1322.
- I., Deveci Karakoc. Veri Zarflama Analizindeki Ağırlık Kısıtlamalarının Belirlenmesinde Analitik Hiyerarşi Sisteminin Kullanımı. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi* 18 (2003) 1-12.
- I., Doymaz, Air-drying characteristics of tomatoes. *Journal of Food Engineering* 78 (2007) 1291-1297.
- J.L., Hu, S.C., Wang, Total-factor energy efficiency of regions in China, *Energy Policy* 34 (2006) 3206–3217.
- M.S., Acar, Thermodynamic evaluation and design of Ranque-Hilsch vortex tube aided hybrid cooling and drying system, Dumlupınar University, Institute of Applied Sciences. Ph.D. Thesis,

Kutahya, Turkey (in Turkish) (2016).

M. S., Acar, O., Arslan, Exergo-economic Evaluation of a new drying system boosted by Ranque-Hilsch vortex tube, *Applied Thermal Engineering* 124 (2017) 1-16.

N., Ederer, Evaluating capital and operating cost efficiency of offshore wind farms: a DEA approach, *Renew Sustain Energy Rev* 42 (2015) 1034-1046.

N.S., Chauhan, P.K.J. Mohapatra, K.P. Pandey, Improving energy productivity in paddy production through benchmarking—An application of data envelopment analysis, *Energy Conversion and Management* 47 (2006) 1063–1085.

S.K. Lee, G. Mogi, Z. Li, K.S. Hui, S.K. Lee, K.N. Hui, S.Y., Park, Y.J., Ha, J. W., Kim, Measuring the relative efficiency of hydrogen energy technologies for implementing the hydrogen economy: an integrated fuzzy AHP/DEA approach, *Int J Hydrog Energy* 36 (2011) 12655-12663.

S., Firoozi, M. J., Sheikhdavoodi, S.M., Farani, Optimizing energy consumption efficiency for greenhouse cucumber production using the DEA (data envelopment analysis) approach in Markazi Province of Iran, *International J. of Agricultural Technology* 10 (2014) 543-558.

Z., Akal. İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri”, MPM Yayınları, No: 473, 1993.

GELİR DAĞILIMI VE EKONOMİK BÜYÜME: KAMU POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ

Arzu Tay Bayramoğlu

Bülent Ecevit Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü

Gökhan Dökmen

Bülent Ecevit Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü

Özet

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal sorunların başında, büyümenin gelir dağılımı üzerinde yarattığı olumsuzluklar yer almaktadır. Geniş anlamda bölüşüm, dar anlamda ise gelir dağılımı sorunsalı, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça önemlidir. Kişi başına düşen gelirdeki gelişme ile gelir dağılımı adaleti arasındaki ilişki iktisat biliminde Kuznets Eğrisi ile analiz edilmektedir. Kuznets'in teorisine göre ekonomilerde kişi başına düşen gelir artarken gelir dağılımı adaletsizliği başlangıçta artar. Ancak belli bir noktadan sonra kişi başına düşen gelir arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik azalır. Bu doğrultuda, çalışmada gelir dağılımı adaletsizliği ile ekonomik büyüme ilişkisi kamu politikaları bağlamında Kuznets Eğrisi hipotezi ile test edilmektedir. Çalışmada, OECD üyesi ülkelerde ekonomik büyüme-gelir dağılımı ilişkisi, 1996-2016 dönemine ilişkin olarak panel veri analizi metodolojisi ile ekonometrik olarak incelenmektedir. Analiz sonuçları, Kuznets'in ters-U hipotezinin geçerliliğini OECD ülkeleri açısından teyit etmektedir. Başka bir ifadeyle, ekonomik büyüme arttıkça gelir eşitsizliği önce artmakta, belli bir noktadan sonra ise azalmakta olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kuznets Eğrisi, Gelir Dağılımı Adaletsizliği, Kamu politikası

INCOME INEQUALITY AND ECONOMIC GROWTH: THE VALIDITY OF THE KUZNETS CURVE HYPOTHESIS in THE FRAME OF PUBLIC POLICIES

Abstract

The important economic and social problems that globalization reveals are the negativities on distribution of income. Redistribution of income is significant regarding both developed and developing countries. The relationship between per capita income and income inequality is analyzed by the Kuznets Curve in economics. According to Kuznets' theory, as the economy grows, per capita income grows, and income inequality increases. However, as the income per capita increases after a certain point, the unfairness of income distribution decreases. In this direction, income distribution inequality is tested by the Kuznets Curve hypothesis about the relationship between economic growth and public policy. In the study, the economic growth-income distribution relation in the OECD countries is examined econometrically by panel data analysis methodology for the 1996-2016 period. The results of the analysis confirm the validity of Kuznets' inverted U hypothesis in terms of OECD countries. In other words, as economic growth increases, income inequality increases first and decreases after a certain point.

Keywords: Kuznets Curve, Income Inequality, Public Policy

GİRİŞ

Kişi başına düşen gelirdeki gelişme ile gelir dağılımı adaleti arasındaki ilişki iktisat biliminde Kuznets Eğrisi ile analiz edilmektedir. Kuznets'in teorisine göre ekonomilerde büyüme evresinin başlarında kişi başına düşen gelir artarken gelir dağılımı adaletsizliği artar. Ancak kişi başına düşen gelir belli bir noktaya ulaştıktan sonra kişi başına düşen gelir arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik azalır. Bu hipotezin sonucunda elde edilen Kuznets eğrisi'nde kişi başına gelir

düzeyindeki artış ile gelir dağılımında adaleti gösteren Gini katsayısı arasındaki zamana bağlı seyirin “ters U”, yani “doğrusal olmayan U eğrisi” şeklinde olacağı öngörülmektedir. Bu teoride ekonomik gelişmişlik arttıkça toplumun tüm katmanlarının bu gelişmeden zaman içerisinde olumlu etkileneceği görüşü hakimdir. Bu haliyle Kuznets eğrisi hipotezi iyimser bir büyüme teorisi olarak değerlendirilmektedir.

II. Dünya Savaşı ertesinde tüm dünyada kamu harcamaları artış gösterirken özellikle de kamunun eğitim, sağlık ve sosyal harcamalarının arttığı görülmektedir. Bu bağlamda kişi başına gelir arttıkça kamu harcamalarının da artışına paralel olarak gelir dağılımı adaletinin bundan nasıl etkilendiği önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada gelir dağılımı adaletsizliği ile ekonomik büyüme ilişkisi kamu politikaları bağlamında Kuznets Eğrisi hipotezi ile test edilmektedir. Çalışmada, OECD üyesi ülkelerde ekonomik büyüme-gelir dağılımı ilişkisi 1996-2016 dönemine ilişkin olarak panel veri analizi metodolojisi ile ekonometrik olarak incelenmektedir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde teorik açıklamalara yer verilmekte; ikinci bölümünde ise konu ile ilgili literatür özeti yer almaktadır. Üçüncü bölümde ekonometrik model ve veri seti tanıtılmakta, dördüncü bölümde ise çalışmanın bulguları yer almaktadır. Sonuç kısmında ise bulgular değerlendirilmektedir.

TEORİK ÇERÇEVE

Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki Simon Kuznets tarafından yapılan bir çalışmada ortaya konulmuştur. Kuznets (1955), analizini ABD, İngiltere ve Almanya, Hindistan, Sri Lanka ve Porto Riko ekonomilerinden oluşan iki ülke grubu için geliştirmiştir. Sonuçlar ülke grubuna göre farklılık gösterse de bu ekonomilerde genel olarak gelir arttıkça gelir dağılımı adaletinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın 1980’lerden günümüze hem gelişmiş hem de gelişmekte olan pek çok ülkede gelir artsa bile gelir dağılımı adaletsizliğinin arttığı görülmektedir. Gelir dağılımına ilişkin rakamlara bakıldığında 1980’lerde OECD ülkelerinde nüfusun en zengin %10’un geliri nüfusun en fakir %10’unun gelirinin 7 katı iken, 2015 yılında bu oran 9.6 katına yükselmiştir. Benzer karşılaştırma en zengin %1 ile en fakir %1 arasında yapıldığında durum çok da kötü boyutlara ulaşmaktadır (Keeley, 2015:10). 1980’lerden itibaren hakim olan liberalizasyon ve küreselleşme dalgasıyla birlikte ulusal ve uluslararası boyutta bölgesel gelir eşitsizliklerin artmış, teknolojik yeniliklere bağlı olarak vasıfsız emeğin ücreti üzerinde baskılar ortaya çıkmıştır. Beraberinde piyasa yanlısı ekonomi uygulamalarına bağlı olarak üretim ve faktör piyasalarındaki rekabet artmış, köyden kente göç olgusu kentsel nüfusun artışı gibi demografik faktörler gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir (İlgün, 2015:497).

Küreselleşme bağlamında yaşanan ekonomik büyüme ve teknolojik gelişmelerden toplumun tüm kesimlerinin aynı derecede olumlu etkilenmemesi ve yaşanan finansal krizlerin sonucunda artan gelir dağılımı adaletsizliği uluslararası arenada en çok tartışılan gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. 2011 yılında ABD’de ortaya çıkan *Walstreet’i işgal et* hareketinin meşhur söylemi “Biz % 99’u temsil ediyoruz” derken vurguladığı, ya da 2015 yılında toplanan ve bir eleştirmenin yine meşhur tabiriyle “en zengin %1’in hakim olduğu” Dünya Ekonomik Forumu’nun en önemli tartışma konusu yine artan gelir dağılımı adaletsizliği olmuştur (Keeley, 2015:10).

Uluslararası arenada yaşanan bu tartışmalar paralelinde gelir dağılımı adaletsizliğinin azaltılmasında kamunun rolü ön plana çıkmaktadır. Zira hükümetlerin uyguladığı gelir, vergi ve harcama politikaları ekonomik değişkenlerin yanı sıra ekonomide oluşturulan gelirin dağılımını ve toplumun refahını etkilemektedir. Bu kapsamda *birincil* ve *ikincil gelir dağılımı* kavramları ön

plana çıkmaktadır. Üretim faktörlerinin üretim sonucunda milli gelirden aldıkları payı ifade eden gelir dağılımına *birincil veya fonksiyonel gelir dağılımı* denilmektedir. Devletin müdahalesinin olmadığı ve piyasa güçleri tarafından belirlenen bu gelir dağılımı adil bir gelir dağılımı olmamaktadır. Bu durumda devletler birincil gelir dağılımına çeşitli araçlarla müdahale ederek dezavantajlı durumda olanların durumunu iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Devletin bu müdahaleleri sonrasında ortaya çıkan gelir dağılımına ise *ikincil gelir dağılımı* denilmektedir (Boratav, 1991:26). Bu kapsamda faktör fiyatları, servetin ekonomideki dağılımı, ekonomilerin performansları birincil gelir dağılımını etkilerken; vergileme, transfer harcamaları, devletin borçları, faiz ödemeleri, kamu harcama türleri ikincil gelir dağılımını etkilemektedir (Ulusoy vd. 2015:48)

II. Dünya Savaşı'nın ardından tüm dünyada etkin olan Refah devletinin en temel fonksiyonlarından biri düşük gelirlilerin dezavantajlı durumlarını azaltacak gelir dağılımında yatay (aynı gelir düzeyindeki gruplar arası) ve dikey (üst ve alt gelir grupları arasındaki gelir dağılımı) adaleti sağlayacak politikaları uygulamaya koymaktır. Gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek üzere, devletin elinde, iki etkin mali araç bulunmaktadır: Kamu harcamaları ve vergiler. Devlet kamu harcamaları yolu ile eğitim ve sağlık gibi hizmetleri düşük gelirlilere parasız olarak veya çok düşük bedellerle, maliyetlerinin altında sunma ve bir üretim faktörü karşılığı olmaksızın transfer harcamaları yoluyla düşük gelirlilerin satın alma güçlerini yükseltmekte imkanına sahiptir (Yüce, 2002:26).

Kamu harcama politikasına bağlı olarak yapılan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, transfer harcamaları ve uygulanan sosyal yardım programları gelirin yeniden dağılımı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Kamu harcamaları yolu ile eğitim ve sağlık gibi hizmetleri düşük gelirlilere parasız olarak veya çok düşük bedellerle, maliyetlerinin altında sunma imkanına sahip olan devlet bir yandan gelir dağılımı adaletsizliğini azaltırken diğer yandan bireyler arasındaki fırsat eşitliğine de katkı sağlamış olmaktadır. Öğrenci bursları, nakit ödemeler gibi transfer harcamaları ve çocuk yardımları, konut yardımları gibi sosyal yardım programları gelirin yeniden dağılımı üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkartır. Sosyal güvenlik harcamaları, asgari ücret uygulaması da gelir dağılımı adaletini sağlamaya yönelik bir diğer uygulamalardır. Bunlara ilaveten kamu harcamaları kapsamında tarımsal destekleme alımları, sübvansiyonlar, KOBİ'lere ilişkin destekler ve sosyal yardımlar gelir dağılımı adaletini iyileştirmeye yönelik uygulamalardır. Tüm bunların dışında yolsuzlukla mücadele, şeffaflıktaki artış, kayıt dışının azaltılması gibi kurumsal iyileşmeler borçlanma ve faiz ödemelerinin azaltılması gibi mali disiplin uygulamaları gelir dağılımı adaleti üzerinde pozitif etkiler ortaya çıkartır.

Gelir dağılımı adaletini sağlamaya yönelik olarak uygulanan vergi politikasının etkisi dolaylı ve dolaysız vergilerde farklılaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılan tüketim mallarından alınan dolaylı vergiler etkin olmasına rağmen adil bir vergileme değildir. Tüketim malları üzerinden alınan bu vergiler alt gelir grupları üzerinde olumsuz etkiler yaratır. Bu etkinin sınırlandırılması için bu dolaylı vergilerin daha çok lüks tüketim mallarından alınması uygundur. Dolaysız vergiler ise yüksek gelirlilerin yüksek, düşük gelirlilerin düşük vergi vermesi prensibine dayanan artan oranlı tarife olarak uygulanması durumunda gelir dağılımı üzerinde daha olumlu sonuçlar doğurabilmektedir. Vergi politikaları arasında *en az geçim indirimi* uygulamasında asgari düzeydeki gelirler vergiden muaf tutulmakta ve gelir dağılımı adaletini olumlu şekilde etkilemektedir. Genel olarak harcama yerine daha çok gelirin vergilendirildiği ve gelirin de artan

oranlı şekilde vergilendirildiği bir vergi sisteminin gelir dağılımı adaletsizliğini azalttığı kabul edilmektedir.

LİTERATÜR

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri konusunda çok geniş bir literatür olmasına karşın kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkileri konusundaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Literatürdeki çalışmaları kamu harcamalarının kategorik olarak alt bileşenlerinin (sosyal harcamalar, transfer harcamaları, eğitim harcamaları, sağlık harcamaları gibi) ve toplam kamu harcamalarının gelir dağılımı adaleti üzerindeki etkilerini konu edinen çalışmalar olarak iki gruba ayırabiliriz.

İlk grup içerisinde kamu eğitim harcamalarının gelir dağılımı adaletsizliği üzerine etkisini inceleyen çalışmalardan Sylwester (2002), 1970-1990 döneminde 50 ülkeyi kapsayan çalışmasında kamu eğitim harcamasının gelir dağılımı adaleti üzerinde olumlu etkide bulunduğunu ve bu etkinin OECD ülkelerinde az gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Martinez-Vazquez vd. (2012) 1970-2009 dönemi ve 79 ülkeyi kapsayan çalışmada kamunun eğitim, sağlık ve konut harcamalarının gelir dağılımı adaletini olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Woo vd. (2013), 1980-2010 dönemi ve 48 ülkeyi kapsayan çalışmada sosyal yardımlar ile gelir eşitsizliği arasında negatif ilişki bulunmuştur. sosyal yardımların, Niehues (2010), işsizlik yardımı ve emekli aylıklarının, Bertola (2010), sosyal güvenlik harcamalarının, Bouvet (2010) ise sosyal transferler harcamalarının yine gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

İkinci grup literatürde yer alan çalışmalardan Gustafsson ve Johansson (1999), 16 OECD ülkesini ve 1966-1994 dönemini kapsayan çalışmada toplam kamu harcamaların gelir dağılımı adaleti üzerinde olumlu etki yarattığı buna karşın sosyal güvenlik harcamalarının anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Muinelo-gallo ve Roca-Saales (2011) ise 43 orta ve üst gelir grubundaki ülkeleri ve 1972-2006 dönemini inceledikleri çalışmalarında toplam kamu harcamalarının ve özellikle kamu yatırım harcamalarının gelir dağılımını olumlu etkilediğini göstermişlerdir. Cevik ve Correa-Caro (2015) ise Çin için toplam kamu harcamalarının gelir dağılımı adaleti üzerinde negatif etkide bulunduğunu vergi gelirlerinin ise pozitif etkide bulunduğunu gösterirken, BRICS ülkelerinde toplam kamu harcamaları ve vergi gelirlerinin gini katsayısını küçülterek gelir dağılımı adaletini olumlu etkiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. İlgün (2016) çalışmasında OECD ülkelerinde toplam kamu harcamalarının ve kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımı adaleti üzerinde olumlu etkide bulunduğunu göstermiştir. Çalışmada ayrıca işsizlik sigortası harcamalarının, dul ve yetim aylıkları ile emek piyasası programlarının gelir dağılımı adaletsizliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Martinez-Vazquez vd. (2012), çalışmalarında gelişmiş, gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerinden oluşan 150 ülke için vergi ve harcama politikasının gelir dağılımı üzerine olan etkilerini araştırmışlardır. Çalışmada sosyal yardımların, kamu eğitim, sağlık ve konut harcamalarının gelir dağılımı adaletini olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca çalışmada artan oranlı kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisinin gelir dağılımını olumlu etkilediği tüketimden alınan vergilerinin ise gelir dağılımı adaletini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sepulveda ve Martinez-Vazquez (2010) ise yerel otoriteler tarafından yapılan harcama ve gelir politikalarının gelir dağılımı adaletsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

EKONOMİK BÜYÜME-GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNE YÖNELİK AMPİRİK UYGULAMA

Model ve Veri seti

Bu çalışma, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen *Kuznets Eğrisi* hipotezinin varlığını OECD ülkeleri açısından test etmek amacıyla yapılmıştır. 1996-2015 yılları arasında 33 OECD ülkesinden oluşan örneklem kullanılmıştır. Örneklemdeki ülkeler; Avusturya, Avusturya, Belçika, Kanada, Şili, Çekya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Letonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşmaktadır. Estonya ve Litvanya ise veri problemi nedeniyle çalışmaya dahil edilememiştir.

Ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmanın analiz kısmında bağımlı değişken olarak Gini katsayısı kullanılmaktadır. Gini katsayısı, bir ülkede milli gelirin eşit dağılıp dağılmadığını ölçmeye yarayan bir katsayıdır. Katsayı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır ve düşük değerler gelir dağılımının adil olduğunu; yüksek değerler ise eşitsizliğin fazla olduğunu göstermektedir. Modelde kullanılan kontrol değişkenler ise gayri safi yurtiçi hasıla, gayri safi yurtiçi hasılanın karesi, tüketici fiyatları endeksi, işsizlik oranı, kamu tüketim harcamaları ve vergi gelirleridir. Değişkenlerin tanım ve kaynakları, Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Değişkenlerin Tanım, Kaynak ve Beklenen İşaretleri

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
GINI	Gini Katsayısı	Standardized World Income Inequality Database
GDP	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Yüzde Değişim)	World Development Indicators
GDPK	Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Karesi	World Development Indicators
ENF	Tüketici Fiyat Endeksi	World Development Indicators
İŞS	Toplam İşgücünün Yüzdesi Olarak İşsizlik	World Development Indicators
HAR	Kamu Tüketim Harcamalarının GSYİH'ya Oranı	World Development Indicators
VERGİ	Toplam Vergi Gelirlerinin GSYİH'ya Oranı	World Development Indicators

Kuznets teorisinin test edildiği bu çalışmada, büyüme evresinin ilk aşamalarında kişi başına düşen gelir artarken gelir dağılımı adaletsizliğinin artması; kişi başına düşen gelir belli bir noktaya ulaştıktan sonra ise kişi başına düşen gelir arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizliğin azalması beklenmektedir. Bu beklentinin modele yansımaları ise gelir değişkeninin karesinin negatif işaretli olmasıdır. Gayri safi yurtiçi hasılanın karesinin negatif işaretli olması ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki doğrusal olmayan ilişkinin temel göstergesidir.

Çalışmada kullandığımız kontrol değişkenler arasında yer alan tüketici fiyatları endeksi ile gini katsayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki beklenmektedir. Enflasyondaki artış gelir seviyesi düşük olanlar aleyhine bir ekonomik yapıyı ortaya çıkaracağından gini katsayısı artacak ve gelir dağılımında dengesizlik ortaya çıkacaktır. Benzer bir eğilim, işsizlik oranları içinde söz konusudur. Bir ülkedeki işsizliğin artması başta ekonomik olmak üzere sosyal ve kültürel alanda pek çok soruna neden olmaktadır. Bu yönüyle işsizlik oranlarındaki artış ile gini katsayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki beklenmektedir.

Gelir dağılımının belirleyicileri arasında yer alan kamu harcamaları ve vergi değişkenleri ile gini katsayısı arasındaki ilişki ise belirsizlik içermektedir. Kamu harcamaları farklı tür ve biçimlerde ortaya çıkabilir. Eğer bir ülkedeki kamu harcama bileşeni ağırlıklı olarak sosyal harcamalardan oluşmaktaysa ve kamusal fonlar eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal konut gibi bireylerin yaşam koşullarını etkileyen alanlara aktarılmaktaysa kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi pozitif yönlü olacaktır. Ancak kamu harcamaları içerisinde sosyal harcamaların ağırlığı düşük seviyede ve harcamalar verimsiz alanlara aktarılmaktaysa kamu harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki beklentileri karşılamaktan uzak bir hal alacaktır. Benzer bir durum vergi gelirleri içinde geçerlidir. Eğer vergi sistemi ağırlıklı olarak dolaysız vergilerden oluşuyorsa ve vergi sisteminde servet vergilerinin ağırlığı fazla ise vergi gelirlerindeki bir artış gelir dağılımı düzeltici yönde etkide bulunacaktır. Aksine vergi sistemi dolaylı vergi ağırlıklı bir yapıdaysa ve vergi kayıp/kaçakları çok fazla ise vergi gelirlerindeki artış ile gelir dağılımı arasındaki ilişki beklentileri karşılamayacaktır.

Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Kuznets Eğrisi hipotezinin varlığını test etmek amacıyla panel regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinde ilk olarak tüm serilerin durağan olup olmadıkları test edilmiştir. Çünkü durağan olmayan serilerin düzey halleriyle modele dahil edilmesi sahte regresyon problemine yol açacaktır. Çalışmada Levin, Lin ve Chu (2002), Im, Pesaran ve Shin (2003) ve Maddala ve Wu (1999) tarafından geliştirilen birim kök testleri kullanılmıştır. Test sonuçları, Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Levin, Lin & Chu	Im, Pesaran and Shin	ADF-Fisher
GINI	-5.28 (0.00)*	-3.12 (0.00)*	119.93 (0.00)*
GDP	-9.50 (0.00)*	-7.50 (0.00)*	173.51 (0.00)*
GDPK	-8.02 (0.00)*	-6.83 (0.00)*	164.46 (0.00)*
ENF	-5.71 (0.00)*	-5.67 (0.00)*	143.91 (0.00)*
İŞS	-4.85 (0.00)*	-4.71 (0.00)*	127.32 (0.00)*
HAR	-5.01 (0.00)*	-5.58 (0.00)*	138.84 (0.00)*
VERGİ	-2.46 (0.00)*	-2.23 (0.01)**	96.47 (0.0)*

Not: Gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriteri ile otomatik olarak belirlenmiştir. Sonuçlar bireysel sabitli modele ilişkindir. Parantez içerisindeki değerler testlerin olasılık değerini göstermektedir. * % 1 düzeyinde anlamlı olan test değerlerini; ** ise % 5 düzeyinde anlamlı olan test değerlerini göstermektedir.

Birim kök test sonuçlarına göre, tüm değişkenler bireysel sabitli modelde durağandır. Modeldeki değişkenlerin durağan olduklarına karar verildikten sonra uygun panel tahmin yöntemi belirlenmiştir. Panel veri yöntemi kullanılarak yapılan regresyon analizlerinde iki temel yaklaşım söz konusudur. Bunlar: Sabit Etkiler Modeli ve Tesadüfi Etkiler Modeli’dir. Eğer her bir birimde gözlenemeyen birim etkilere hata terimi gibi tesadüfi bir değişken olarak davranılıyorsa “tesadüfi etkiler”; her bir yatay kesit gözlem için tahmin edilen bir parametre olarak davranılıyorsa “sabit etkiler” söz konusu olmaktadır (Tatoğlu, 2016:79).

Panel veri modellerinde sabit ve tesadüfi etkiler tahmincilerinden hangisinin tercih edileceğinin belirlenebilmesi için Hausman testi kullanılmaktadır. Hausman testi, tesadüfi etkiler modelini sabit etkiler modeline karşı sınamak için kullanılan ve “parametreler arasındaki fark sistematik

değildir”, bir başka ifadeyle “tesadüfi etkiler modeli uygundur” şeklindeki sıfır hipotezi ile sınımlanmaktadır (Tatoğlu, 2016:186). Hausman testi sonucu, Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Hausman Testi Sonuçları

	(b)	(B)	(b-B)
	fixed	random	difference
GDP	- 0.0164	- 0.0124	- 0.0039
GDPK	- 0.0003	- 0.0006	0.0003
ENF	0.0478	0.0478	- 0.0000
İŞS	0.0415	0.0463	- 0.0047
HAR	- 0.0195	- 0.0170	- 0.0025
VERGİ	- 0.0728	- 0.1086	0.0358
chi2(7)	129.80		
Prob>chi2	0.0000		

Tablo 3’deki olasılık değerinin 0,05’ten küçük olması H0’ın red edildiğini göstermektedir. Bu durum sabit etkiler modelinin varsayımlarının karşılandığı ve sabit etkiler tahmincisinin tutarlı olduğu anlamına gelmektedir. Hausmann Testi sonucunda sabit etkiler yönteminin tesadüfi etkiler yöntemine kıyasla daha uygun olduğunu görülmüştür.

Panel veri modelleri bünyesinde zaman boyutunu da taşımakta olduğundan zaman serisi analizlerinde karşılaşılan problemler ortaya çıkabilir. Panel veri modellerinde bu nedenle oto korelasyon ve değişen varyans testlerinin yapılması gerekmektedir. Bu testlerin yanı sıra yatay kesitler arasında bağımlılık olması da analiz sonuçlarını olumsuz yönde etkileyeceğinden yatay kesit bağımlılığının olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Veri setinde otokorelasyonun olup olmadığı Wooldridge otokorelasyon testi ile incelenmiştir. Test sonucuna göre, modelde “otokorelasyon yoktur” şeklinde kurulan boş hipotez reddedilmiş ve hata terimleri arasında otokorelasyon problemi olduğu sonucuna varılmıştır. Değişen varyans problemi olup olmadığını test etmek için Modified Wald Testi uygulanmıştır. Test sonuçları modelde değişen varyans sorunu olduğunu göstermiştir. Son olarak paneli oluşturan birimlerde yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı test edilmiş ve birimlerde yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hata terimlerinin otokorelasyonlu, heteroskedastik ve birimler arası korelasyonlu olması durumunda, parametreler havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile tutarlı olarak tahmin edilebilir. Bu noktada parametre tahminlerinde Driscoll ve Kraay tahmincisi kullanılabilir (Tatoğlu, 2016:276-277). Bu nedenle analizde Driscoll-Kraay tahmincisi ile varsayımdan sapmalar (değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılık) düzeltilmiştir. Tahmin sonuçları, Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Sabit Etkiler Model Tahmin Sonuçları

	Katsayılar	Standart Hatalar	z	P> z
GDP	0.042	0.004	9.08	0.002*
GDPK	-0.014	0.000	-25.46	0.000*
ENF	0.119	0.002	44.29	0.000*
İŞS	0.268	0.003	82.07	0.000*
HAR	0.016	0.005	3.10	0.002*
VERGİ	-0.577	0.002	-217.17	0.000*

Not: *, % 1 seviyesindeki anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo'da görüldüğü üzere, OECD ülkelerinde tüketici fiyatları endeksindeki bir artış karşısında gini katsayısı artmaktadır. Başka bir ifadeyle, tüketici fiyatları endeksindeki bir yükselme gelir dağılımındaki adaleti olumsuz yönde etkilemektedir. Gerek teorik gerekse istatistiksel açıdan anlamlı olan bu sonuca göre; yüksek enflasyon, satın alma gücünü azaltarak gelirlerini enflasyon kadar arttıramayan bireyler açısından oldukça olumsuz etkilere neden olmaktadır. Benzer bir şekilde, işsizlik oranlarındaki bir artış karşısında gelir dağılımı olumsuz etkilenmektedir. İstatistiksel açıdan anlamlı olan bu sonuca göre, işsizliğin artması satın alma gücünün sürdürülemez hale gelmesi nedeniyle gelir dağılımını bozmaktadır. Modelde kamu politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkisi görebilmek amacıyla kullanılan kamu harcamaları değişkeninin de gelir dağılımını bozucu bir etki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, OECD ülkelerindeki kamu harcamalarının gelirin yeniden dağıtım işlevini yerine getirmediğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Özellikle son dönemde sosyal harcamaların bütçedeki ağırlığının azalması ile birlikte ortaya çıkan sorunlar bu sonucun ortaya çıkmasına neden olmuş olabilir. Ancak kamu harcamalarındaki durum vergiler açısından geçerli değildir. Model tahmin sonuçlarına göre, OECD ülkelerindeki vergi gelirlerinde ortaya çıkacak bir artış karşısında gini katsayısı azalmakta, başka bir ifadeyle gelir dağılımında iyileşme gözlenmektedir. Bu sonuç, OECD ülkelerindeki vergi sistemlerinin gelirin yeniden dağılımında önemli bir işleve sahip olduğu göstermektedir.

Model tahmin sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile gini katsayısı arasındaki ilişki pozitifdir. Gayri safi yurtiçi hasılda ortaya çıkacak bir artış karşısında gini katsayısı artmakta, başka bir ifadeyle gelir dağılımındaki dengesizlik artmaktadır. Bu sonuç, büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi gösteren Kuznets hipotezinin ilk öngörüsünün geçerli olduğu göstermektedir. Kuznets hipotezindeki gelir dağılımı ile gelir düzeyi arasındaki ilişkinin "ters U-eğrisi" biçiminde olup olmadığı ise gayri safi yurtiçi hasıla değişkeninin karesine bakılarak anlaşılmaktadır. Gelir değişkeninin karesi ile gini katsayısı arasındaki ilişkinin negatif işaretli olması, bu iki değişken arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, Kuznets eğrisinin ikinci aşamasının geçerli olduğu, başka bir ifadeyle ekonomik büyümenin artmasıyla birlikte ortaya çıkan refah artışının gelir dağılımında iyileşmeyi beraberinde getireceğini göstermektedir.

SONUÇ

Ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiye yönelik tartışmalar, 1950'lerde Simon Kuznets'in öncü çalışması sayesinde yaygınlaşmıştır. Simon Kuznets, 1955 yılında İngiltere ve Almanya'daki tarımsal gelişimdeki değişim sürecini analiz ederek gelişmiş ülkelere yönelik olarak kuramsal bir çerçeve hazırlamıştır. Bu kuramsal çerçeve, ekonomik kalkınma sürecinin ilk aşamalarında kırsal kesimden kentsel alana yönelik göç hareketleri sonucu gelir dağılımının dengesiz bir yapı sergileyeceğini göstermiştir. Ancak göç eğilimlerindeki azalma ile birlikte ortaya çıkacak refah artışının toplumun farklı kesimlerine yansıtacağı ve gelir dağılımında dengesizliklerin azalma göstereceği ifade edilmiştir.

Sanayileşme ve kentleşme etkileşimi altında ortaya çıkan ve gelir dağılımı ekseninde kuramsal bir temelde ele alınan Kuznets hipotezi, bu çalışmada OECD ülkeleri açısından test edilmiştir. 1996-2015 yıllarını arasındaki dönemi kapsayan çalışmanın sonuçlarına göre, büyüme ve gelir dağılımı arasında doğrusal olmayan bir ilişki söz konusudur. Analiz sonuçları Kuznets hipotezinin geçerliliğini OECD ülkeleri açısından teyit etmektedir. Başka bir ifadeyle, ekonomik büyüme arttıkça gelir eşitsizliği önce artmakta, belli bir noktadan sonra ise azalmakta olduğu görülmüştür. Bu yönüyle Kuznets eğrisinin incelenen ülkeler açısından "ters U" biçiminde olduğu

saptanmıştır. Elde edilen bulgular, ekonomik büyüme sonrasında ortaya çıkan refah artışının toplumun farklı kesimlerine bir zaman süreci ile yansıdığını ve bu yansımanın politika tasarımını etkilediği göstermiştir. Nitekim gelir dağılımını etkileyen kamu politikası değişkenlerinin bu sonucun ortaya çıkmasına katkıda bulunduğu düşünüldüğünde; kamu harcamaları ve vergilerin gelirin yeniden dağılımın önemli birer karar girdisi olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Bertola, G. (2010) Inequality, Integration, and Policy: Issues and Evidence from EMU. *The Journal of Economic Inequality*, 8 (3): 345-365.
- Boratav K. (1991). 1980'li Yıllarda Türkiye' de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm. İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Bouvet, F. (2010) EMU and The Dynamics of Regional Per Capita Income Inequality in Europe. *The Journal of Economic Inequality*, 8 (3): 323-344.
- Cevik, M. S. ve Correa-Caro, C. (2015) Growing (un)equal: Fiscal Policy and Income Inequality in China and BRIC+. *International Monetary Fund Working Paper No. 15/68*.
- Gustafsson, B. ve Johansson, M. (1999) In Search of Smoking Guns: What Makes Income Inequality Vary over time in Different Countries?. *American Sociological Review*, 64 (4): 585-605.
- Im, Kyung So; Pesaran, Hashem and Shin, Yongcheol (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of econometrics*, 115(1), 53-74.
- İlgün, M. F. (2015) Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4), 493-516.
- Keeley, B. (2015) *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*, OECD Insights, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264246010-en>, Erişim Tarihi:12.06.2018.
- Kuznets, S. (1955) Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28.
- Levin, Aandrew; Lin, Chien-Fu and Chu, Chia-Shang James (2002) Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties. *Journal of econometrics*, 108(1), 1-24.
- Maddala, Gangadharrao Soundalyarao and Wu, Shaowen (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and A New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 61(S1), 631-652.
- Martinez-Vazquez, J., Moreno-Dodson, B., ve Vulovic, V. (2012) *The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence from A Large Panel of Countries*, Andrew Young School of Policy Studies Research Paper Series, No. 12-30.
- Muinelo-Gallo, L. ve Roca-Sagalés, O. (2011) Economic Growth and Inequality: The Role of Fiscal Policies. *Australian Economic Papers*, 50 (2-3): 74- 97.
- Niehues, J. (2010) Social Spending Generosity and Income Inequality: A Dynamic Panel Approach. *IZA Discussion Paper*, No. 5178.
- Sepulveda, C. F. ve Martinez-Vazquez J. (2010) The Consequences of Fiscal Decentralization on Poverty and Income Equality. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 29 (2): 321-343.
- Sylwester, K. (2002) Can Education Expenditures Reduce Income Inequality?. *Economics of Education Review*, 21 (1): 43-52.

Tatoğlu, Ferda Yerdelen (2012). Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı. İstanbul: Beta Basım Yayın.

Ulusoy, A., Karakurt, B., ve Akbulut, E. (2016) Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi. Maliye Araştırmaları Dergisi, 1(2).

Woo, J., Bova, M. E., Kinda, M. T. ve Zhang, M. Y. S. (2013) Distributional Consequences of Fiscal Consolidation and the Role of Fiscal Policy: What do the Data Say?. International Monetary Fund Working Paper, No. 13-195.

Wooldridge, J. (2002). Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data. Cambridge: The MIT Press.

Yüce, M. (2002) Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, (23), 1-38.

TÜRK MODA ÜRÜNLERİNDE KULLANILAN SEMBOLLERİN MARKA KİMLİĞİNE KATKISI*Fatma Seçil Karayel**Dumlupınar Üniversitesi / Gediz Meslek Yüksekokulu***Özet**

Dünya nüfusunun hızla artması, teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması, ürünlerin özelliklerini ve kalitesini standartlaştırırken, mal ve hizmetlerin üstünlüklerini vurgulayan satış yönetiminin etkinliğini de azaltmıştır. Günümüzde belirli üstünlükleri olan bir malın pazara sunulması mümkün olsa bile bu üstünlüğünü uzun süre sürdürmesinin oldukça güç olduğu bilinmektedir. Rakiplerin benzer ürünlerle, hatta daha iyileriyle pazara girdiği, teknolojinin kısa sürede değiştiği dünya ekonomisinde, rekabet gücünü belirleyici etkin bir silah olarak karşımıza “marka kavramı” çıkmaktadır.

Marka oluşturma bir süreçtir ve birçok bileşenden oluşmaktadır. Bu süreçte yer alan bileşenlerden biri olan markanın ismi, sembolü, renk, şekil ve dizaynla görsel algılara hitap ederek marka değerine güç katmaktadır. Bu çalışmada; literatür tarama yöntemi kullanılarak, moda sektöründe yer edinmiş Türk markalarının sembollerinde kullanılan simge, şekil ve renkler analiz edilerek, elde edilen bulgular ışığında markaya olan katkısı değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Marka, Moda, Sembol

CONTRIBUTION OF THE SMBOLS USED AT THE TURKISH FASHION PRODUCTS TO THE TRADEMARK IDENTITY

Abstract

While the rapid growth of world population with the development and spread of technology standardized the features and quality of the products, the effectiveness of the sales management, which emphasized the advantages of the goods and services, also decreased. Even if it is possible today to present a certain goods with certain advantages to the market it is known that it is very difficult for the company to maintain this superiority for a long time. In the world economy where the competitors entered the market with similar products and even with better products and also where technology changed in a short time, the concept of “brand” is emerging as an effective weapon that determines competitive power.

Creating a trademark is a process consisting of many components. The name, symbol of the trademark -as being one of these components at this process- appeals the visual senses with its colour, shape and design, and reinforces the trademark value. In this study, by using literature review, symbols, shapes and colours used at the symbols of trademarks -which have gained a place in the fashion industry- will be analysed, and in the light of the findings, their contribution to the trademark will be evaluated.

Keywords: Trademark, Fashion, Symbol

GİRİŞ

Moda olgusu ve hazır giyim kavramı çocuklardan yaşlılara, herhangi bir meslek elemanından astronotlara kadar hemen her kesimin yer aldığı geniş bir hedef kitleye sahiptir. Moda sektöründe dünyanın önde gelen firmaları isimleri ile değil markaları ile anılmaktadır. Ünlü markalar giysinin kalitesi renk ve desen zenginliği açısından tüketici için güvence anlamı taşımaktadır. Marka oluşturan işletmeler, kâr oranını arttıracak, müşteri bağlılığını oluşturacak ve uluslararası pazarda rekabet edebilme gücü kazanacaktır. Dünyaya sanayii ve ticari yönden hükmeden ülkelere baktığımızda bu ülkelerdeki çok uluslu firmaların hepimizce bilinen markalarının milyarlarca dolar değerinde olduğunu görmekteyiz. Bu markaların çoğunun değeri

Türkiye bütçesine yakındır. Piyasaların kriz ortamında olduğu durumlarda bile, markalı ürün sahiplerinin krizden etkilenmediği ve ürünlerini rahatça pazarlayabildikleri bilinen gerçeklerdendir. Markayı geliştiren ve marka farkındalığı yaratan unsurların ilk sırasında tasarım güçleri yer almaktadır. Mesaj akımına uğrayan tüketicilerin birçok marka arasından o markanın seçilmesini sağlayan unsurlardır. Markaların birbirinden farklı isimleri olduğu gibi yine birbirlerinden farklı sembolleri vardır ve bazen insanlar bu sembolü markalardan daha iyi tanır. (Akdeniz Ar, 2004:77) Bir ülkenin gelişmesi ve ekonomisinin güçlenmesinin de önemli bir yere sahip olan markalar kimlik kazandığında etkinlik ve süreklilik sağlayabilir. Ürünün biçimi, ambalajı dışında, tüketicinin zihninde yer alan sloganı, kullandığı renklerin ifade ettiği anlamları, logo'su, sembolü, temsil ettiği kültür gibi kavramlar bir araya geldiğinde markanın kimliğini oluşturur.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma materyalini Türk moda ürünlerinde kullanılan görsel semboller oluşturmaktadır. Çalışma da kaynak tarama yöntemi kullanılacak, Türk moda markalarında kullanılan görsel semboller analiz edilecek teori ve kavramlar şekillendikten sonra marka kimliğine katkısı değerlendirilecektir.

MARKA MODA VE MARKA KİMLİĞİ

Moda ve konfeksiyon sanayii, İhracattaki payı, yarattığı istihdam, sanayi üretimi içerisindeki ağırlığı açısından değerlendirildiğinde ülke ekonomisi içinde önemli bir yere sahiptir. Gelişmiş ülkelerin sanayileşme yolundaki öncülüğünü hazır giyim sektörü yapmıştır. Sanayileşmeyi başaran ülkeler bu sektörü kendi haline bırakmamış sürekliliğini ve değerini arttırmak için markalaşma yolunda ilerlemişlerdir. Marka oluşturmak yaşayan süreçtir. Bu süreçte bilinçli ve doğru adımlar atarak yaşamsal sürekliliğini sağlayabiliriz.

Türk Hazır Giyim sektörü sürecin üretim aşamasında başarılı bir yol izlemiştir. Ancak dünya hazır giyim sektöründeki gelişmeler, kalite ve standartlaşmaya dayanan, moda etkileri taşıyan, özgün tasarımlar üreten ve bütün bunları bir marka kimliği altında toplayarak uluslararası pazarda etkin bir rol üstlenememiştir. Markalar sembol ve logolarını tasarlarlarken markanın kimliğini destekleyen bileşenleri bir araya getirmelidir. Bu kimlik özellikleri nereden geliyor dersiniz, tabii ki o marka için işletimden ve o marka ile yaşanmış deneyimlerden. Reklamlardaki genel atmosferden oyuncu seçimine, şarkılardan sözlere her şey bu kimlik oluşumuna katkıda bulunuyor. Baştan spontane olarak oluşsa da sonrasında bu kimlik formüle edip kalıcı kılmak gerekiyor. Çünkü hep dediğimiz gibi ürüne yönelik yararlar değişebiliyor. Bir süre sonra bakıyorsunuz marka adına elimizde sadece bir kişilik kalmış. O yüzden marka kimliğine dört elle sarılmamız gerekiyor. Markanın kişiliğini tespit için de bilimsel araştırmalardan yararlanmak gerekir. Kalitatif araştırma teknikleriyle markamız ve rakipleri kişileştirilir ve özellikleri belirlenir. Buradan çıkan kuvvetli ve zayıf yönler, reklam yaratıcılarının ne yapmalarını gösteren kılavuzdur. (Borça, 2003:116)

Sembolizm (simgebilim), olayların, objelerin (nesnelere) ve kullanılagelen deyim ve sözcüklerin, daha çok dinsel, felsefi ve estetik açıdan yorumunu yapan bir sistemdir. Bir sözcük bir cisimi bir hareket veya bir duyguyu simgeleyen bir sembol bir işarettir. Marka yöneticileri müşterilerine dönük iletişimlerinde kelimeler yanında hazırlanan şemalar, grafikler ve resimleri kullandıkları

sözlü ve yazılı iletişimde vermek istedikleri mesajı alıcıya aktarmak daha kolay olacaktır. (Akdeniz Ar, 2004:114)

Markanın bir renk veya bir renk grubunu kullanması, markanın tanınması konusunda önem taşır. Renkler farklı anlamlar taşır. Renklerin kültürel çağrışımları göz önüne alınarak seçilmesi gerekir. Firmanın Logosu ve ismi tanınırlık oranını arttırmaktadır. Logo kumsal kimlik oluşturulurken bütün görsel yansımalarda kullanılır. Dolayısıyla işletmenin imajıyla logosu birbiriyle örtüşmelidir. Logolar firma isimlerinin yer aldığı tipografik düzenlemelerdir. Logonun yazılı kısmını oluşturur. Bu iki unsur birlikte veya tek başına da kullanılmaktadır. Logolarda, Serif ve Sans serif yazı tipleri kullanılır. Serif yazı tipleri tırnak, çentik ve pabuç gibi çıkıntılara sahiptir. Sans serif yazılarda bu ayrıntılar yoktur. Logotayp ise sade, kolay anlaşılır, hatırlanması kolay, mümkün olduğunca az sayıda renkten oluşmalıdır. Sözcükler yazıldığı harf karakterine göre anlam kazanırlar, etkili veya etkisiz görünürler. Narin, kaba, kadınsı, erkeksi, klasik yazı karakterlerinden kuruluşlar aktarmak istedikleri mesaja uygun olanı seçerler. Harflerin dolgun yapıları kuruluşun, markanın gücünü belirtme amacındadır. (Çamdereli, 2000:112).

BULGULAR

Türk Moda Ürünlerinde Kullanılan Semboller Ve Anlamları

Çalışmada logoların değişime uğramayan temel özellikleri dikkate alınarak, görsel iletişim sistemini oluşturan temel elemanlar, kurum adı, semboller (Amblem, Logo, Logotype), temel harf karakterleri, renkler ve psikolojik çağrışımları analiz edilecektir.

Resim 1: Mavi Jeansın Logosu

Marka kurucusu Sait Akarlılar Türkiye'de 1991 yılında Mavi Jeans ismi ile üretim yapmaya başlamıştır. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, gençlerdir. Ürün tipi, spor giyim ürünleri ve malzemeleridir. Mavi Jeans ismini, İngilizce "Blue Jeans" kelimesinin Türkçe karşılığı olarak almıştır. Logoda kullanılan yazı küçük harflerle kalın ve tek renktir. Logoda mavi renk kullanılmıştır. Mavi renk, denim kumaşın rengini ve marka isminin görsel karşılığını ifade ederek birbirini desteklemektedir.

VAKKO

Resim 2: Vakko Logosu

Marka kurucusu Vitali Hakko'dur. Vakko'nun temelleri, 1934 senesinde Vitali Hakko'nun Şapka Devrimi sonrası yerli üretime teşvik programları neticesinde Beyoğlu'nda kurduğu Şen Şapka firması ile atılmıştır. Kardeşi Albert'in A'sı ve Vitaly'nin V'sinin yer aldığı markayı yani Vakko'yu kurar. Markanın logosunda iç içe geçmiş Vakko'nun 'V' harfi tasarlanmıştır. Altında da büyük puntolarla yazılmış Vakko yazısı yer almıştır. Logotayp serif yazı tipi kullanılarak zarafet vurgusu yapılmıştır. Logoda ve yazıda ince ve kalın hatlar birlikte kullanılmıştır. Zarif ama güçlü vurgusu yapmaktadır. Logoda ve logotayp beyaz üzerine siyah renk kullanılmıştır. Marka sembol kullanmamıştır.

Resim 3: Kiğılı Logosu

Marka kurucusu **Abdullah Kiğılı** dir. Marka adını kurucusunun soyadından almaktadır. Logoda sembol kullanılmamıştır. Logo tasarımında ‘ğ’ küçük harf ama diğer harflerden büyük olarak tasarlanmıştır. Zor teleffuz edilen ‘ğ’ harfi vurgulanmıştır. Logotayp Sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Modern bir yazı tipidir ve güçlü ve samimi duygular uyandırır. ‘ğ’ harfi dairesel hatlar içermektedir. Yuvarlak ve oval formlar estetik olarak daha yumuşak etkiler uyandırır. Logoda siyah renk kullanılmıştır. Gücü, cesareti, otoriteyi, resmiyeti, gizliliği, sadeliği temsil eden siyah, renklerin karışımıdır. Markanın logotayı kalın yazılmıştır. Logoda beyaz zemin üzerine siyah renk kullanılmıştır. Siyah ciddiyeti ve gücü yansıtmaktadır. Marka sembol kullanmamıştır.

Resim 4: Beymen Logosu

Marka kurucusu Osman Boyner 1971 yılında hazır giyim sektörüne erkek giyimi ile başlamıştır. Marka adını Türkçe ‘bey’ kelimesi ile İngilizce ‘men’ kelimesinin birleşiminden almıştır. Türkçede ‘bey’ beyefendi, centilmen, soylu, kibar adam gibi kelimelerle karşılık bulmaktadır. İngilizce de ‘men’ kelimesi adam, insan anlamına gelmektedir. Logotayp ta büyük harf ile serif yazı tipi kullanılarak zarafet ve güç vurgusu yapılmıştır. Siyah ve beyaz renk kullanılmıştır. Siyah, gücü, cesareti, otoriteyi, resmiyeti, gizliliği, sadeliği temsil eden siyah, renklerin karışımıdır. Beyaz, siyahın tam karşıtı olarak renk gamının diğer ucunda yerini almaktadır. O tıpkı siyah gibi salt bir renk olup, matlıktan parlak bir tona giden iki varyasyona sahiptir. (Ersoy, 2007:445). Marka sembol kullanmamıştır.

Resim 5: Sarar Logosu

Marka kurucusu Abdurrahman Sarar 1939 yılında hazır giyim sektörüne Eskişehir de terzi dükkânında erkek giyimi ile başlamıştır. Marka ismini kurucusunun soyadından almıştır. Logotayp Sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Modern bir yazı tipidir ve güçlü ve samimi duygular uyandırır. Siyah zemin üzerine beyaz büyük harfler kullanılmıştır. Tüm renklerin karışımından elde edilen siyah, cesareti, sadeliği temsil eder. Logotayp ta sadelik ve ciddiyet vurgusu yapılmaktadır. Marka sembol kullanmamıştır.

Resim 6: Damat Logosu

Marka kurucusu Halidun Orakçioğlu ve Süleyman Nazif Orakçioğlu tarafından kurulmuştur. Hedef kitlesi erkek giyimidir. Marka ismini aile büyükleri tarafından söylenen gelinin eşi anlamı taşıyan ‘Damat’ kelimesinden almaktadır.

Logonu altında düz yatık çizgi kullanılmıştır. Yatık çizgi bulunduğu düzende statik bir etki yaratır, sükunet, sessizlik, istihahat, iç huzur ve rahatlık... gibi genel anlamda durgunluğu yansıtır. (Ersoy, 2007:82). En alta da Markanın ismi küçük harflerle yazılmıştır. Harflerdeki dairesel şekiller vurgulanarak everensellik etkisi yaratılmak istenmiştir. Logoda siyah ve beyaz renk kullanılmıştır. Siyah gücün ve ciddiyetin rengidir. Beyazda temiz bir başlangıç olarak vurgulanmıştır. Marka sembol kullanmamıştır.

Resim 7: Zeki Tiriko Logosu

Marka 1958 yılında Zeki Başeskiöğlü tarafından kurulmuştur. Hedef kitlesi kadınlardır. Mayo, bikini vb plaj giysileri üretmektedir. Marka ismini kurucusunun adından almıştır. Kısa ve akılda kalıcı bir marka ismidir. Logotayp Sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Modern bir yazı tipidir ve güçlü ve samimi duygular uyandırır. Siyah renk yapısal kuvveti sembolize eder. Logotaypında kalın ve küçük harfler kullanılmış. Güçlü ve samimi aynı zamanda zarif duygusu vurgulanmak istenmiştir. Sembol kullanılmamıştır.

Resim 8: DeFacto Logosu

Marka 2003 yılında **Zeki Cemal Özen** tarafından kurulmuştur. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, gençlerdir. Portekizce olan 'Defacto' kelimesinin Türkçe karşılığı 'aslında' anlamına gelmektedir. Reklam ve sloganlarında Akdenizli markası vurgusu yapmaktadır. Logotayp ta büyük ve küçük harf ile serif yazı tipi kullanılarak zerafet ve güç vurgusu yapılmıştır. Logoda iki tane üçgen sembol kullanılmıştır. Üçgenin ucu markanın ismini işaret etmektedir. Marka sembol kullanmamıştır.

Resim 9: İpekyol Logosu

Marka 1986 yılında Yalçın Ayaydın tarafından kurulmuştur. Markanın hedef kitlesi, kadın giyim ürünleri ve aksesuarlarıdır. Marka ismini milattan önceki yüzyıllarda Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan ve dünyaca ünlü ticaret yolu olan İpekyol undan almıştır. Markanın logosunda dairesel bir hat çizilerek isminin ilk harfi insansı bir tasarımla dairenin merkezine yerleştirilmiştir. Logotayp Sans serif yazı tipi kullanılarak güçlü ve samimi duygular uyandırmak istemiştir. Logo ve logotaypta siyah renk kullanılmıştır. Gücü, cesareti, otoriteyi, resmiyeti, gizliliği, sadeliği çağrıştırmaktadır. Marka sembol kullanmamıştır.

Resim 10: Koton Logosu

Marka 1988 yılında **Yılmaz Yılmaz ve Gülden Yılmaz çifti** tarafından kurulmuştur. Markanın hedef kitlesi, kadın, erkek, genç ve çocuklardır. Marka ismini kumaşın hammaddesi olan pamuktan almıştır. Fransızca 'coton' olan kelimenin ilk harfi 'c' Türkçede 'k' yazılış şekliyle kullanılmıştır. İsimde geçe 'O' harfi dört dairenin birleşiminden oluşturulmuştur. Tekstilin hammaddesi olan pamuk hissi verilmek istenmiştir. Logotayp Sans serif yazı tipi kullanılarak güçlü ve samimi duygular uyandırmak istemiştir. Logo ve logotaypta siyah renk kullanılmıştır. Gücü, cesareti, otoriteyi, resmiyeti, gizliliği, sadeliği çağrıştırmaktadır. Sembol kullanılmamıştır.

SONUÇ

Çalışmada moda sektörünün de yer edinmiş on Türk markasının logo ve sembolleri incelenmiştir. Çalışmada yer alan dört marka ismi Zeki, Vakko, Kiğılı, Sarar kurucusunun adı veya soyadından almıştır. Bu markaların ürün kategorisinin de ilk olması markanın tanınırlığına katkı sağlamıştır.

Günümüzde ise sektörün rekabet yapısı küresel düşünce stratejisi isim bulmayı zorlaştırmaktadır.

Çalışmadaki beş marka da Damat, Beymen, Vakko, DeFacto, İpekyol logo tasarlanmıştır. Diğer beş markada ise (Koton, Kiğılı Sarar, Zeki, Mavi) Logotayp olarak çalışılmıştır.

Logotayp da Serif ve Sans serif yazı tipleri kullanılır. Çalışmada, Mavi, Kiğılı, Sarar, Zeki, İpekyol, Koton da Sans serif yazı tipi kullanılmıştır. Modern bir yazı tipidir ve güçlü samimi duygular uyandırır. Vakko, Beymen, Damat ve DeFacto da Serif yazı tipi kullanılmıştır. Zarif otoriter ve ılımlı olan bu sitil marka nın kimlik oluşumunda katkı sağlar.

Logotayp da Büyük ve Küçük harf yazı tipleri kullanılır. Çalışmada, İpekyol, Sarar, Beymen, Vakko markasında büyük harf kullanılarak güçlülük vurgusu yapılmıştır. Çalışmada damat ve mavi markasında küçük harf yazımı kullanılmıştır. Bu da sade ve ılımlı bir yaklaşım sunmaktadır. Kiğılı, Defacto Koton ve Zeki de ise hem büyük hem de küçük harf kullanılmıştır. Alçak gönüllü ama güçlü vurgusu yapılmak istenmiştir.

Çalışmada kalın ve ince yazım teknikleri kullanılmıştır. Çalışmada, Koton, İpekyol, Defacto, Zeki, Sarar, Kiğılı, Mavi kalın (bold) yazım tekniğı kullanılmıştır. Güç vurgusu yapılmıştır. Beymen ve Vakko nun logotaypı büyük harf ama ince yazılarak güçlü ve zarif algısı oluşturulmak istenmiştir. Damat ise hem küçük harf hemde ince yazım kullanarak zerafet vurgusu yapmak istemiştir.

İncelenen Türk markalarında sembol kullanılmamıştır. Görsel algılar tek yönlü bırakılarak sembolün güçlü etkisinden yararlanılamamıştır.

Gücü, cesareti, otoriteyi, resmiyeti, gizliliğı, sadeliğı temsil eden siyah renk, Koton, İpekyol, Zeki, Sarar, Kiğılı, Damat, Beymen, Vakko örneklerinde kullanılmıştır. Siyah ve beyaz rengin kullanımı incelemenin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Siyah konsantrasyonu artıran özelliğı ile de bilinir. Logo tasarlanırken dikkat edilmesi gereken fazla renk kullanılmaması ilkesine uyulduğıu belirlenmiştir. Birbirinden çok farklı bir izlenim oluşturmamaktadır. DeFacto da Akdenizli sloganını destekleyici renkler seçilerek, mavi ve yeşil renk kullanılmıştır. Mavi jeans örneğinde ise marka ismini zaten mavi renkten almaktadır. Denim kumaşın piyasaya ilk giren ve klasikleşmiş rengidir. Ürünün yapısı ismi ve rengi aynı noktada buluşturulmuştur.

Türkiye güçlü bir üretim yapısına sahip olmasına rağmen, güçlü bir marka stratejisine sahip değildir. Bu sebeple global ticaretten daha fazla pay alamamaktadır. Bunun en önemli nedeni dünyaca ünlü markalarımızın olmamasıdır. Türk Hazır Giyim Sektörü markalı ürünleriyle ihracat yapmayı başardığında katma değeri yüksek mal üreterek uluslararası sektörde söz sahibi olacaktır.

KAYNAKÇA

Akdeniz Ar, A.(2004). Marka ve Marka Stratejileri, Ankara: Detay Yayıncılık.

Borça, G.(2003) Bu Topraklardan Dünya Markası çıkar mı?. İstanbul: Kapital Medya A.Ş.

Çamdereli, M. (2000). Çok İleri Giderek Bir Mavi Afişi Okumak. Gazi İletişim.

Ersoy, N. (2007). Semboller ve Yorumlar. İstanbul: Dönence Basım Ve Yayın.

FİLM ENDÜSTRİSİNİN PAZARLAMA STRATEJİLERİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: DAĞ 2 ÖRNEĞİ

Tahsin Eren Sayar

Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi
sayartahsineren@gmail.com

Banu Sayar

Yalova Üniversitesi
banuezber@gmail.com

Özet

Dünya genelinde hem kullanımı hem de etkisi her geçen gün artış gösteren sosyal medya, başta pazarlama alanı olmak üzere birçok disiplinin temel akış yöntemleri arasına girmiştir. Bir endüstri olduğu artık tartışılmaz hale gelen film sektörü de geleneksel pazarlama metotlarına oranla sosyal medyaya olan yönelimini sürekli arttırmakta ve mecraanın film endüstrisine olan katkısı tartışılmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada film endüstrisinin sosyal medyayı ne şekilde kullandığı ve sosyal medya mecralarının bu bağlamdaki rolünün ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. İçerik Analizi ve Doküman Analizi ile incelenecek olan çalışmada 2016 yılının en çok izlenen filmi Dağ 2 örnek olarak seçilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda ise sosyal medya mecralarının film endüstrisinin pazarlama unsurlarındaki etkisini her geçen gün arttırdığı ve pazarlama noktasında önemli bir araç olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Film Endüstrisi, Sosyal Medya, Dağ 2, Pazarlama

USE OF SOCIAL MEDIA IN THE CINEMA INDUSTRY MARKETING STRATEGIES: THE CASE OF DAĞ 2

Abstract

Social media, which is increasing in both use and effect all over the world, has become one of the main flow methods of many disciplines, especially in the field of marketing. The film industry, which is now an indisputable industry, is constantly increasing its tendency towards social media compared to traditional marketing methods and its contribution to the film industry is being discussed. From this point of view, it is aimed at explaining how the film industry uses social media and the role of social media circles in this context. In the study which will be examined with Content Analysis and Document Analysis, Dağ 2 was selected as the most watched film of the year 2016. As a result of the evaluations made, it has been reached that the social media circles have increased the influence of the film industry every day and used it as an important tool in the marketing point.

Keywords: Film Industry, Social Media, Dağ 2, Marketing

GİRİŞ

İnternet teknolojilerinin gücünü arttırmasıyla birlikte başlayan dijitalleşme, hayatımızın her evresinde etkisini göstermeye başlamıştır. Özellikle medya alanında başlayan gelişmelerle birlikte yeni medya teknolojileri bir yandan toplumsal yaşamı kolaylaştırırken diğer yandan ortaya çıkardığı değişimlerin toplumlarda daha hızlı şekilde hissedilmesine vesile olmaktadır.

Kamuoyunu hızla değiştirme ve yeni olaylardan anında haberdar etme özelliğine sahip olan yeni medya teknolojileri, aynı zamanda bu mecralardan kendimizi ayıramaz ve ayrı tutamaz bir hal almamıza neden olmaktadır. Özellikle sosyal medya mecralarının günümüzde ulaştığı kullanım rakamları, insanların dünyadaki gelişmeleri başta Facebook, Twitter ve Instagram olmak üzere sosyal medya mecraları üzerinden takip ettiklerine dair fikir vermektedir.

Sosyal medya mecralarının sağladığı bu olanaklar, aynı zamanda reklam ve halkla ilişkiler alanlarının da açık bir pazarı haline gelmesine neden olmaktadır. Reklam verenlerin ve büyük ölçekli şirketlerin, ürünlerini daha iyi bir şekilde pazarlayabilmek adına kullandıkları sosyal

medya mecraları, ucuz ve hızlı bir şekilde ürünleri kullanıcılara sunabildikleri için geleneksel reklam alanlarına oranla her geçen gün daha fazla avantaj sağlamaktadır.

Sosyal medyanın hem kullanıcılara hem de reklam verenlere sağladığı bu fırsatlar, günümüzde film endüstrisi tarafından da dikkate değer bir şekilde değerlendirilmeye başlamıştır. Sosyal medya öncesi televizyonlar, basılı eserler ve bilbordlar tarafından yapılan film tanıtım faaliyetleri günümüzde sosyal medya alanlarına kadar yayılmıştır. Sağlanan tüm bu olumlu etkilerin bağlamında ele alınan çalışmada film endüstrisinin pazarlama stratejilerinde sosyal medyayı ne şekilde kullandığı ve izleyiciye ulaşmada sosyal medya mecralarının rolünün ne olduğunu ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Çalışmada yukarıdaki belirtilen amaç doğrultusunda 2016 yılının en çok izlenen filmi olan Dağ 2 örnek olarak seçilmiştir. Seçilen örnek bağlamında Dağ 2 filminin Facebook, Twitter ve Instagram hesapları incelenerek belirlenen sorulara cevap aranacaktır. Tüm bunların yanı sıra çalışma kapsamında sosyal medya mecralarının film endüstrisine ne tür katkılar sağladığı ve film endüstrisinin gelecek planlarında sosyal medya mecralarının ne şekilde bir yer edineceği de değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

FİLM ENDÜSTRİSİ VE PAZARLAMA İLİŞKİSİ

Endüstri kavramı, temel hatlarıyla bir ürünün üretim ve Ar-Ge çalışmalarının tümünü kapsayan bir süreçtir. İktisadi bir kavram olan endüstri terimi, üretim ve ticareti; herhangi bir iş kolundaki çalışmaların bütünü; belirli bir ürünün üretim sürecinde, sürece dâhil olan bütün unsurları kapsayan sistemi açıklamak için çeşitli anlamlarda kullanılır (Parlayandemir, 2011:13). Endüstri kavramının üretim ve ticaret kavramları ile olan ilişkisi, aynı zamanda birtakım sınıflandırmalar ortaya çıkarmaktadır.

Endüstri kavramının temel aldığı iktisadi yaklaşımlar, kavramın sınıflarından olan film endüstrisi ile de doğrudan etkileşim içerisindedir. Film ya da sinema endüstrisi terimi sinemaya dair üretim sürecini ve sürece dâhil olan tüm unsurları kapsamaktadır. Hammadde ve ekipman tedarikçileri de üretimi ve sinema endüstrisini ilgilendirmektedir. Bununla birlikte sinema endüstrisinin kapsamı içine giren ana unsurlar, endüstrinin üretim, dağıtım ve gösterim ayaklarıdır (Parlayandemir, 2011:13).

Film endüstrisinin ana unsurları olan üretim, dağıtım ve gösterim, başarılı bir filmin oluşmasının temel unsurlarıdır. Özellikle üretim sonrasındaki dağıtım ve gösterim ağı, ticari anlamda elde edilecek başarıda önemli rol oynamaktadır. Filmlerin ticari anlamda başarı elde etmeleri için dağıtım ve gösterim noktasında birçok etmen ön plana çıkmaktadır. Filmlerin hangi tarihte ve ne kadar süre ile salonlarda gösterileceğini büyük oranda dağıtımçı belirlediği için, film yapımcılarının dağıtımçıyla ilişkisi yapımcının varlığını sürdürebilmesi açısından önemlidir. Dağıtım sektörü ile bütünleşmiş bir yapımcı sektörü için riskler daha azdır (Gökdemir ve Kurtoğlu, 2013:39).

Her ne kadar sanatsal anlamda filmlerin başarısı ticari etmenlerden ayrı tutulsa da üretkenlik ve devamlılık açısından ticari gayeler ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde bir sanat dalı olmasının yanı sıra ticari bir sektör ve başka büyük sektörler kadar büyük bir ekonomik alan olan sinema, özellikle Amerika'da yüksek kâr getiren bir iş koluna dönüşmüştür. Öyle ki Hollywood yapımı filmlerin hem yapım bütçeleri hem de yapım sonrası kâr payları milyon dolarlarla ifade edilebilmektedir (Gökdemir ve Kurtoğlu, 2013:42).

Film endüstrisinin ticari anlamda sağladığı başarının en önemli kollarından biri de pazarlamadır. Özellikle seyircilerin filmleri deneyimleyememe sorunu pazarlamanın önemini ön plana çıkarırken bu alanda yapılması gereken çalışmaları daha da önemli kılmaktadır. Denemenin

mümkün olmadığı bir ortamda, filmin pazarlama çalışmaları çoğu kez seyircinin filmi seyretme veya seyretmeme kararında en önemli etkenlerden biri konumundadır (Erus, 2010:129).

Bu bağlamda tüketicinin isteklerine dikkat çekmek önem arz etmektedir. Sinemanın ortaya çıkışından itibaren geçen sürede, sinema hızlı bir şekilde endüstrileşmiş ve büyük bir ekonomiye dönüşmüştür. Birçok ekonomik ilişkide olduğu gibi sinema da bu değişim pazarında tüketicinin istek ve taleplerine karşılık verme arzusuna girmiştir. Bir film ürünü ve onun tüm yan ürünleriyle birlikte son tüketicisiyle buluştuğu pazar film pazarını oluşturmaktadır. Diğer birçok pazarda olduğu gibi film pazarında da rekabet eden birçok işletme (yapım, dağıtım ve gösterim işletmeleri) bulunmaktadır. Tüm bu işletmeler bu pazardan olabildiğince fazla pay almayı hedeflemektedirler (Demir, 2017:23).

Her ne kadar temelde bir ürün olarak ön plana çıksa da sinemada kullanılan pazarlama yöntemleri, diğer alanlara oranla bir takım değişikliklere sahiptir. Film pazarlaması, diğer endüstrilerdeki pazarlama yönetimi süreçlerine paralel olarak, yeni ürün geliştirme aşamasında başlar ve proje fikirlerinin oluşturulması boyunca dağıtım ve gösterim aşamasına kadar devam eden bir süreçtir (Demir, 2017:32).

HOLLYWOOD FİLM ENDÜSTRİSİ VE TÜRKİYE

Ticari anlamda elde edilen başarılar noktasında Hollywood Film Endüstrisi tüm dünya genelinde önde gelen endüstrilerin başında gelmektedir. Amerikan film endüstrisinin en temel hedeflerinden biri en yüksek oranda kar sağlamaktır. Hollywood bu alanda önemli ve temel bir noktada yer alarak film üretiminin her alanında söz sahibi olmuştur (Gomery, 2004:107).

1920'li yıllarda etkinliğini arttırmaya başlayan Hollywood sinemasının egemenliği 1. Dünya Savaşı sonrasındaki döneme dayanmaktadır. Savaş öncesinde iç pazarda örgütlenmeye başlayan endüstri, yeni dağıtım ağları kurarak başarısını dış pazarlara taşımıştır. Uluslararası alandaki başarıyı sürdürmek ve kârı artırmak amacıyla 1922 yılında kurulan Motion Picture Producers and Distributors Association of America (MPDDA), Hollywood şirketlerinin yurtdışındaki etkinliklerini artırmak açısından önemli bir adımdır (Yüksel, 2018:335). İkinci dünya savaşı sırasında Hollywood'un film anlayışı daha çok propaganda filmleri üzerine kurulmuştur. Bu dönemde Amerikan hükümetinin Hollywood filmlerini bir propaganda aracı olarak görmeye başlaması film ihracatını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmasıyla sonuçlanmış, savaş sırasında sinema, hem ulusal propaganda açısından, hem de güney komşularla kurulan ittifak açısından çok önemli bir silah olarak nitelendirilmiştir (Yüksel, 2018:335).

Hollywood'un tüm dünyada bu denli etkin olmasının bir diğer nedeni de film yıldızları furiasını ortaya çıkarmasıdır. Hollywood film endüstrisinin ortaya çıkardığı film ve yıldızlar zamanla sadece Amerika'da değil tüm dünyada birer ikon haline gelmiştir. 1925'li yıllardan itibaren etkisini arttıran bu sistem ileriki yıllarda tüm dünyada gücünü arttırmıştır (Gomery, 1996: 43). 1930'lu yıllarda yaşanan ekonomik buhranla büyük sıkıntılar yaşayan Hollywood film endüstrisi bu dönemde özellikle ABD hükümeti tarafından büyük destek görmüştür. Ekonomik krize karşı halkı sinema salonlarına çekmeye çalışan Hollywood "B-Film" (*B-Movie*) adı verilen, genellikle aksiyon tarzında düşük bütçeli filmler ile, özel olarak kadın izleyici için üretilen ve "kadın filmleri" olarak adlandırılan melodramlar gibi yine düşük bütçeyle üretilebilecek film türlerine yönelmiş, "iki film birden" programları hazırlamıştır. Fakat majörleri kurtaran asıl destek Wall Street ve ABD hükümetinden gelmiştir. Hollywood'a her zaman ilgi duyan Wall Street finansörleri, firmaların batmakta olan film stüdyolarını yeniden örgütleyip finanse ettikçe, yönetim ve işleyişlerine daha fazla karışmaya başlamış ve bu firmalara müdahaleleri artmıştır (Özen ve Çelenk, 2006:78).

Günümüzde Hollywood sineması, film endüstrisinin kullanım alanlarını genişleterek sadece film yapım süreciyle yetinen konumdan uzaklaşmıştır. Hollywood sineması, eskisi gibi kendi alanında oldukça özerk faaliyet gösteren bir girişim olmaktan çıkarak müzik piyasasını, televizyonu ve video, bilgisayar, DVD gibi birçok yan dalları da içine alan eğlence endüstrisinin birimlerinden biri haline gelmiştir (Gürkan, 2012:8).

Hollywood film endüstrisinin tüm dünyada sağladığı siyasi ve ekonomik nüfuz, Türkiye'de de uzun yıllar etkisini göstermiştir. Türkiye'de endüstrileşme dönemi öncesi bir takım yapımcılar tarafından sürdürülen film gösterim ağı, 1950'li yılların sonunda başlayan Yeşilçam furçası ile biraz daha sistemli bir yapıya kavuşmuştur. Buna karşın günümüz şartlarında yetersiz görülen bu yapı özellikle yapım-dağıtım alanlarında büyük eksikliklerle göze çarpmıştır. Türk sinemasının üretim rekorları kırdığı 1960'lar ve 1970'lerin başına baktığımızda, sinemamızda bugün eksik olan yapım-dağıtım (ve hatta gösterim) bütünleşmesinin önemini daha da iyi anlarız. Bu yıllarda Türk popüler sinemasında üretim ve dağıtım kendine özgü şekillerde birbirlerini beslemiştir. İstanbul'da kendi filmlerinin dağıtımını da yapan büyük yapımcılar, sinema salonları ile senelik anlaşmalar yaparak pazarı kontrol altında tutmuştur (Erus, 2007:7).

Buna karşın Amerikan film endüstrisi, tüm dünyada sağladığı hakimiyet kapsamında hangi filmin ne kadar süre ile salonlarda yer alacağını belirlediği için Türkiye'de oluşan amatör dağıtım ağı üzerinde büyük bir hakimiyet kurmuştur. 1990'lı yıllara kadar devam eden bu etki, 90'ların ikinci yarısında yüksek hasılat yapan Türk filmleri sayesinde bir nebze de olsa değişmiştir. Bu dönemde Türk filmlerine ilgi göstermeyen UIP'nin pazardaki payı azalmış, yüksek hasılat yapan Türk filmlerinin dağıtımını gerçekleştiren Warner Bros öne geçmiştir. Warner Bros'un hasılatı içinde Türk filmlerinin payı 1996-1997 sezonunda %40, 1998, 1999 ve 2000'de ise %20 civarlarında seyretmiştir. Buradaki potansiyeli ve bir Türk firması olmanın avantajını fark eden Özen Film, 2000 ve 2001 yıllarında Türk filmlerine ağırlık vermiş, toplam seyirci sayısının sırasıyla %41 ve %53'ünü Türk filmlerinden elde etmiştir. Bu sayede Özen Film'in bu yıllardaki pazar payı %20'nin üzerinde gerçekleşmiştir (Erus, 2007:10-11).

SOSYAL MEDYA VE PAZARLAMA

Günümüzde küreselleşme olgusu ile medya sektörü neredeyse birbirini besleyen ve birbirlerini dönüştüren iki ana unsur gibidir. Biri olmadan diğersinin varlığı düşünülemez (Genel, 2014: 658). Bu bağlamda internet, medya sektörünün bir halkası olduğu günden itibaren tüm dünyada hızla etkinliğini arttırmıştır. Enformasyon devriminin belki de son halkası olan internet, 1970'li yıllardan itibaren hayatımıza girmiş olmasına karşın etkisini 90'lı yılların başlarında göstermeye başlamıştır. İnternetin her geçen gün yaşadığı bu değişim ve gelişim öncelikli olarak Web 1.0, sonrasında ise Web 2.0'in ortaya çıkmasını sağlamıştır. Web 2.0 ile birlikte başlayan karşılıklı etkileşim olanağı insanların deneyimlerini paylaşabilecekleri sosyal medya ağlarının ortaya çıkışına neden olmuştur.

Geleneksel medya organlarına oranla bir takım değişikliklere sahip olan sosyal medya mecrası, ekonomik oluşu, kişiler arası etkileşimi arttırması, anındalık ve bireysellik gibi birçok özelliğiyle geleneksel medyadan birçok noktada ayrılmaktadır (Güngör, 2013:368-369). Sosyal medya mecralarının sahip olduğu bu özellikler aynı zamanda insanların kendilerini ifade etme özelliklerine doğrudan katkılar sağlamaktadır. Sosyal medya platformları, kendimizi sunabileceğimiz bir kürsü olarak bulunmaz fırsatlar sunarken aynı zamanda insanlara adeta açık birer mikrofon sunar (Hermida, 2017:40).

Sosyal medyanın geleneksel medyaya oranla daha katılımcı bir bağlam sunması aynı zamanda bu mecranın ticari anlamda kullanımına da olanak sağlamıştır. Geçmişte sadece yakınımızda bulunan veya tanıdığımız insanlardan fikir alırken, bugün internet sayesinde dünyanın bir

ucundaki hiç tanımadığımız kişilerden de bilgi alabilmekte ve başkalarının alışveriş deneyimlerinden faydalanabilmekteyiz (Urultaş, 2010:149). Başkalarının deneyimlerinden faydalanabilme olanağı özellikle kullanım açısından kolaylıklar sağlarken insanlar, yaptıkları tercihlerde sosyal medya mecraları ve buralardaki yorumlardan etkilenir hale gelmişlerdir. Sosyal medyanın sağladığı bu olanaklar aynı zamanda tüketicilerin deneyimlerini istedikleri gibi rahat bir şekilde sunabilmelerine olanak sağlamıştır. Tüketicilerin sosyal medyada yaptıkları paylaşımlar, bir marka hakkındaki olumlu ve olumsuz yorumlar olabilmektedir. Sosyal medya sayesinde bireyler marka algıları ve deneyimleri hakkında ister olumlu ister olumsuz olsun rahatlıkla konuşabilmektedir (Barutçu ve Tomaş, 2013:10). Dolayısıyla birçok farklı endüstrinin sosyal medyadan rahatlıkla faydalandığı ve gerçekçi veriler elde ederek pazarlama stratejilerini bu bağlamda geliştirdikleri görülmektedir.

AMAÇ

Sosyal medya her geçen gün insan hayatındaki rolünü arttırmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; film endüstrisinin pazarlama stratejilerinde sosyal medyanın etkisinin ne derece olduğunu ortaya çıkarmak, film endüstrisinin sosyal medya kullanımı tekelinde seyirciye ulaşımda ne tür bir başarı elde ettiğini sorgulamak ve sosyal medyanın film pazarlama endüstrisinin geleceğindeki rolünü tartışmak olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın soruları;

- Sinema endüstrisi bir pazarlama aracı olarak sosyal medyayı ne şekilde kullanmaktadır?
- Sinema izleyicisine ulaşımda sosyal medyanın rolü nedir? şeklinde belirlenmiştir.

Çalışmanın evreni ise 2016 yılı içerisinde 2.859.173, toplamda ise 3.596.558 gişe elde ederek 2016 yılının en fazla izlenen filmi olan Dağ 2 filminin resmi Facebook, Twitter ve Instagram hesaplarıdır.

YÖNTEM

Çalışma kapsamında Doküman İncelemesi ve İçerik Analizi Yöntemi kullanılacaktır. Çalışmada filmin vizyon tarihi olan 4 Kasım 2016 ile 4 Aralık 2016 tarihi arasındaki bir aylık zaman dilimi ele alınmıştır. Bu süre zarfında her 3 mecrada da yapılan paylaşımlar incelenerek "Filme ilişkin bilgilendirici paylaşımlar", "Filme ilişkin diyalog ve sahnelerin gösterildiği paylaşımlar" ve "Filmi izleyenlerin beğeni ve yorumlarının gösterildiği paylaşımlar" kategorilerine ayrılarak analize tabi tutulacaktır.

Dağ 2 filmi, Facebook hesabı olarak Dağ filminde kullanılan sayfayı tercih etmiştir.@dagfilmi kullanıcı adıyla kullanılan sayfada 397.983 beğeni, 398.663 takipçi bulunmaktadır. Çalışma kapsamında belirlenen süre zarfında Facebook'tan 111 paylaşım yapılmıştır.

Tablo 1. Facebook Üzerinde Yapılan Paylaşımların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Filme ilişkin bilgilendirici paylaşımlar	37	%33,3
Filme ilişkin diyalog ve sahnelerin gösterildiği paylaşımlar	55	%49,54
Filmi izleyenlerin beğeni ve yorumlarının gösterildiği paylaşımlar	19	% 17,11
Toplam	111	100,0

Facebook'ta yapılan paylaşımlarda en çok dikkat çeken nokta filme ilişkin diyalog ve sahnelerin gösterildiği paylaşımlar olmuştur. Bu paylaşımlarda genellikle filmlerden önemli sahneler ve videolar gösterilmiştir ve bu paylaşımlar genellikle en çok beğenilen ve yorumlanan paylaşımlar olmuştur. Yapılan bu paylaşımların altındaki yorumlarda ise genellikle kullanıcıların filme ilişkin sorular, gösterim yerleri ve beğenilerini göstererek arkadaşlarına önerilerde bulunduğu görülmüştür.

Yapılan paylaşımlarda dikkat çeken bir diğer tür, izleyenlerin yorum ve beğenilerine yönelik paylaşımlar olmuştur. Bu noktada özellikle filmi sinema salonlarında izleyenlerin çektikleri fotoğraflar sosyal medya hesabı tarafından paylaşılmış ve tüketicinin dikkati çekilmiştir.

Filme ilişkin bilgilendirici paylaşımlar ise genellikle seans bilgileri üzerine olmuştur. Filmin yurt içi ve yurt dışındaki gösterim yerleri ve tarihlerinin yanı sıra filmin DVD, BluRay ve tişörtlerine ilişkin paylaşımlar da sosyal medya hesabından aktif bir şekilde yapılmıştır.

Dağ 2 filmi Twitter hesabı olarak ise Dağ filminde kullanılan sayfayı tercih etmiştir. @dagfilmi kullanıcı adıyla kullanılan sayfada 11.500 takipçi, 18 takip edilen, 1052 tweet ve 919 beğeni bulunmaktadır. Belirlenen süre aralığında Twitter sayfasından; 57 paylaşım yapılmıştır. Yapılan paylaşımlardan 42 tanesi retweet, 15 tanesi tweet olarak paylaşılmıştır.

Tablo 2. Twitter Üzerinde Yapılan Paylaşımların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Filme ilişkin bilgilendirici paylaşımlar	10	% 17,54
Filme ilişkin diyalog ve sahnelerin gösterildiği paylaşımlar	17	% 29,82
Filmi izleyenlerin beğeni ve yorumlarının gösterildiği paylaşımlar	30	% 52,63
Toplam	57	100,0

Filme ilişkin Twitter hesabı üzerinden yapılan değerlendirmeye bakıldığında beğeni ve yorumların gösterildiği paylaşımların yüzde 52,63 ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu oranda özellikle kullanıcıların beğeni ve tebriklerini gösterdikleri tweetlerin retweet edilmesinin payı büyüktür. Sosyal medya hesabında hemen hemen her kesimden kullanıcıların olumlu yorumları retweet edilerek takipçilerin gösterimine sunulmuştur.

Bununla birlikte Twitter üzerinden de tıpkı Facebook'ta olduğu gibi sahne ve diyaloglar ile bilgilendirici tweetlerinin de atıldığı görülmüştür. Özellikle filme ilişkin görseller ile birlikte diyalogların kullanıldığı paylaşımların çok sayıda retweet aldığı dikkat çekmiştir.

Dağ 2 filmi Instagram hesabı olarak Dağ filminde kullanılan sayfayı tercih etmiştir. @dagfilmi kullanıcı adıyla kullanılan sayfada 59,800 takipçi, 15 takip, 209 gönderi yer almaktadır. Belirlenen tarih aralığında Instagram sayfasından 81 paylaşım yapılmıştır.

Tablo 3. Instagram Üzerinde Yapılan Paylaşımların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Filme ilişkin bilgilendirici paylaşımlar	15	% 18,51
Filme ilişkin diyalog ve sahnelerin gösterildiği paylaşımlar	59	% 72,83
Filmi izleyenlerin beğeni ve yorumlarının gösterildiği paylaşımlar	7	% 8,64
Toplam	81	100,0

Yapılan paylaşımlarda en dikkat çeken unsur filme ilişkin diyalog ve sahnelerin gösterimi olmuştur. Instagram'ın görsel unsurlara ağırlık vermesini başarılı şekilde kullanan Dağ 2 Instagram hesabı özellikle filmin ilk beş dakikasını paylaştığı paylaşım ile çok sayıda beğeni kazanmıştır.

SONUÇ

Film endüstrisi, pazarlama stratejilerinde birçok farklı unsuru bir arada kullanmaktadır. Sosyal medya da son yıllarda bu unsurun önemli bir parçası olma yolunda hızla ilerlemektedir. Filmlerin gösterime giriş süreçleri öncesinde yapılan pazarlama faaliyetleri her ne kadar reklamlar ve geleneksel diğer pazarlama faaliyetleri aracılığıyla sağlansa da sosyal medyanın bu konudaki önemi artmaktadır.

Dağ 2 filminin gişede sağladığı başarı, sosyal medya hesapları incelendiğinde de benzer ip uçları vermektedir. Filmin sosyal medya hesaplarından paylaşılan sahne ve görseller filmin tanıtımı açısından büyük önem arz etmektedir. İnsanların merak unsurunu ön plana çıkaran ve filme

olan ilgilerini arttıran bu sahnelerin, yapılan analizler sonucunda büyük bir geri bildirim aldığı görülmüştür. İnsanların bu sahneleri izleyerek, sosyal medya hesaplarındaki arkadaşlarına önermesi ve filme gideceklerine yönelik beyanlarda bulunmaları da konuya yönelik önemli göstergeler olarak göze çarpmaktadır.

Paylaşımlarda dikkat çeken bir diğer nokta, sosyal medyanın anımsal ve hızlılık özelliklerinin kullanımıyla birlikte kullanıcıların filmin yönetmen ve yapımcılarına ulaşabilme şansları olmuştur. Kullanıcıların birçok konuda özellikle yönetmene sorular sorması ve yönetmenin bu bağlamda kullanıcılara yanıtlar vermesi hem müşteri memnuniyetini sağlamaktadır hem de kullanıcıların filme olan ilgisini daha da arttırmaktadır.

Dağ 2 filminin sosyal medya hesaplarında dikkat çeken bir diğer unsur, bu mecraların adeta ücretsiz reklam alanları olarak kullanımınıdır. Filmin gişede elde ettiği başarılar ve kazandığı ödüllere yönelik her türlü paylaşım da hesaplardan paylaşılarak kullanıcıların dikkati çekilmiştir. Bu paylaşımlar sonucunda izleyicilerin filme olan ilgi ve merakları arttırılırken aynı zamanda filmin etkin bir şekilde reklamı yapılmıştır.

Dağ 2 filminin sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımlar sonucunda kullanıcıların geri dönüşleri, sosyal medyanın film endüstrisi alanında etkin bir pazarlama aracı olarak kullanılabilmesine yönelik önemli veriler sunmaktadır. Her ne kadar özellikle Türkiye'de sosyal medya mecraları endüstri tarafından yeterince etkin kullanılsa da ileriki yıllarda bu alana daha fazla yönelim yapılacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda film endüstrisinin pazarlama unsuru olarak sosyal medyayı başarılı bir şekilde kullandığı Dağ 2 filmi üzerinden etkili bir şekilde görülmüştür. 2016 yılının en çok izlenen filmi olan Dağ 2, sosyal medya üzerinden hem filmin reklamını hem de kullanıcıların üzerinde merak unsurunu oluşturmayı güçlü bir şekilde başarmıştır.

Sosyal medyanın her geçen gün artan bir ivmeye sahip olması birçok alanda olduğu gibi pazarlama alanında da kendisini göstermektedir. Bu nedenle ilerleyen yıllarda sosyal medyanın film endüstrisi üzerinde güçlü bir pazarlama unsuru olarak kullanılacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Barutçu, S. ve Tomaş M. (2013) Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü. İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 1 Mayıs, Denizli. ss.5-24.

Erus, Z. (2007) Film Endüstrisi Ve Dağıtım: 1990 Sonrası Türk Sinemasında Dağıtım Sektörü. Cilt: 4 Sayı: 4, Konya. ss.5-16.

Erus, Z. (2010) Amerikan Sinemasında Pazarlama: Ürün Geliştirme, Fiyatlandırma Tutundurma ve Dağıtım. Marmara İletişim Dergisi, Sayı: 17, Temmuz, İstanbul. ss. 126-145.

Demir, A. (2017) Film Pazarlama Yöntemlerinin, Tüketicilerin Yerli ve Yabancı Film Tercihine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Genel, G. (2014) Almanya'daki Türk Medyasının Yeni Medyaya Entegrasyon Biçimleri. Turkish Studies Sosyal Bilimler Sayısı, Sayı: 9, Cilt: 2. ss. 653-671.

Gommery, D. (1996) The Rise of Hollywood, Hollywood Studio System. The Oxford History of World Cinema içinde (Ed) Geoffrey Nowell-Smith, New York: Oxford University Press.

Gommery, D. (2004) The Hollywood Studio System, 1930-49. Hollywood: Critical Concepts in Media and Cultural Studies. 1. cilt içinde, (Ed), Thomas Schatz, London: Routledge.

Gökdemir, N ve Kurtoğlu, R. (2013) Küreselleşmenin Dünya Film Endüstrisine Etkisi Ve Hollywood Film Endüstrisindeki Yeni Eğilimler. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 9, Eylül, İstanbul. ss.27-56.

- Güngör, N. (2013) İletişim Kuramlar Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürkan, H. (2012) Hollywood Sinema Endüstrisinin “Yeniden Çekim” Filmlere İlgisi Ve Japon Korku Filmi ‘Ringu’nun Yeniden Çekim Versiyonu ‘The Ring’de Kültürel Dönüşümü. Erciyes İletişim Dergisi Akademia, Cilt: 2 Sayı: 3 Ocak, Kayseri. ss.2-22.
- Hermida, A. (2017) Herkese Söyle Sosyal Medya'da Neden Paylaşımında Bulunuruz. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Özen, E. ve Çelenk, S. (2006) Sinema Endüstrisinin Ekonomik Yöndeşme Eğilimleri: Hollywood Örneği. İletişim Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 1 Ankara. ss. 67-96.
- Parlayandemir, G. (2011) Türk Sinemasının Endüstriyel Yapısının Amerikan Sinemasının Endüstriyel Yapısıyla Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Urultaş, N.T. (2010) Elektronik Perakendecilik ve Reklamlar, İkinci Medya Çağında İnternet içinde (Ed) Filiz Aydoğan, Ayşen Akyüz, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yüksel, S.E. (2018) Küreselleşmenin Sinema Endüstrisine Etkileri: Türkiye’de Üretim-Dağıtım-Gösterim İlişkileri Üzerine Bir İnceleme. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 1, Ocak, Konya, ss.331-348.

PAYLAŞIM EKONOMİSİNE KATILIM NİYETİNİN İKİ BOYUTLU DEĞERLENDİRİLMESİ: BEDEL VE SAĞLAYICI/YARARLANICI BOYUTU

Hakan Kiracı

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi

Aydın Kayabaşı

Dumlupınar Üniversitesi İİBF

Özet

İlk insandan başlayan kişiler arası paylaşım davranışlarının, 21. Yüzyılda Web 3.0 teknolojilerinin de etkisiyle küresel ölçekli paylaşımlar dünyası olarak nitelendirilen bir paylaşım ekonomisine dönüştüğüne şahitlik edilmektedir. Tüm dünyada her geçen gün sayıları çığ gibi artan paylaşım sistemleri ve bu sistemleri yoğun bir biçimde kullanan bireylere karşın, Türkiye özelinde bu paylaşım akımından geride kalındığı gözlenmektedir. Bu noktadan hareketle bu araştırmada, bireylerin paylaşım ekonomisine katılım niyeti iki boyutlu olarak değerlendirilmektedir. Öncelikle paylaşımın belirli bir bedel karşılığı olmamasına göre; sonrasında ise sağlayıcı ya da yararlanıcı konumda yer alma durumuna göre paylaşım niyetlerinin farklılık gösterip göstermediği incelenmektedir. İnternet teknolojilerini kullanarak paylaşım yapmaya yatkın Y neslinin paylaşım ekonomisine katılım niyetinin iki boyutlu değerlendirmesinin yapıldığı bu araştırmada 322 birey üzerinde internet anketi yapılarak elde edilen veriler analiz edildiğinde bu çalışmadan elde edilecek bulguların, paylaşım ekonomisinin Türkiye özelinde değerlendirilebilmesinin önü açılmaktadır. Nitekim elde edilen bulgulara göz atıldığında, her iki boyuta göre paylaşım niyetinin farklılık gösterebildiği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Paylaşım Ekonomisi, Türkiye, Paylaşım Niyeti, Ortaklaşa Tüketim

TWO DIMENSIONAL EVALUATION OF PARTICIPATION INTENTION IN THE SHARING ECONOMY: COMPENSATION FOCUS AND OBTAINER / PROVIDER ROLE

Abstract

Sharing between people starting from the first person in history transformed sharing economy in the 21st century with effect of web 3.0 internet technologies. Despite sharing platforms and people who using those platforms in the consumption process increasing numbers everyday all over the World, Turkey is observed from behind a thick stream of sharing economy. From this point in this study, participation intention of individuals in the sharing economy is evaluated as two-dimensions. In other words, it is examined whether participation (sharing) intentions differ or not according to the focus of compensation and being obtainer or provider role. In the study, for the purpose that the two-dimensional evaluation of participation intention of Y generation who are prone to sharing using internet technologies, data was obtained by conducting an internet survey on 322 individuals, analysed these data and findings from this study it is evaluated in terms of the appearance in the sharing economy in Turkey. As a matter of fact, looking at the findings of the study, it could be seen that the participation intention differs according to both dimensions.

Keywords: Sharing Economy, Turkey, Sharing Intention, Collaborative Consumption

GİRİŞ

İnsanların davranış kalıplarının ve bu davranışların olası etkilerinin günden güne dile getirilmeye başlanmasıyla insanoğlu, yeniyi satın alma dışında başka neler yapılabileceğini irdelemeye başlamıştır. Bu arayış beraberinde girişimcilerin yaratıcı iş fikirlerinin lansmanının da etkisiyle tüketim dünyasında devrim yaratan ortaklaşa kullanım davranışlarının sergilenmeye başlanmasını beraberinde getirmiştir. AirBnb, Uber, TaskRabbit, KickStarter ve Zipcar gibi girişimlerin pazara sürülmesinden sonra yoğun bir benimsenme ile karşılanması sonrasında,

sayıları onbinlerle ifade edilen yeni girişimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Peki nedir paylaşım ekonomisi? Paylaşım ekonomisi ve ortaklaşa tüketim hareketi, geleneksel tüketim düşüncesiyle keskin bir tezat oluşturan bir kavramdır (Ertz vd., 2016). Nitekim paylaşım ekonomisinde, geleneksel tüketici davranışında tüketici rolü verilen alıcılara bu akımda aynı zamanda sağlayıcı rolü verilerek, satıcı – alıcı arasındaki keskin çizgiler kaldırılmaktadır (Ertz vd., 2016). Ayrıca sayıları 10.000'leri aşan paylaşım sistemleri ve milyonlarca kullanıcısıyla paylaşım ekonomisi, artık niş bir trend olmaktan çıkmaktadır (Möhlmann, 2015).

Paylaşım ekonomisi, çok sayıda rekabetçi iş modelini içermekte ve analiz edilmesi gereken geleneksel hizmet sağlayıcılara bir meydan okuma olarak nitelendirilmektedir (Möhlmann, 2015:193). Çünkü insanoğlunun eski toplumsal paylaşım pratiği yeniden canlanmaktadır (Gardner, 1999:11). Nihayet gelişmiş ülkeler, organize paylaşımın daha sürdürülebilir topluluklar inşa etmede oynayabileceği rolü kavramaya başlamıştır (Gardner, 1999: 20). Tarihsel köken temelinde incelendiğinde ise, paylaşım kültürel kodlar yoluyla kazanılan bir davranıştır (Belk, 2007:130). Aile içi paylaşımların bile bireysel yaşamlar çağında azaldığı göz önüne alındığında, küresel ölçekte yapılan paylaşımlardan oluşan bu yeni ekonomik sistemin ne denli önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Sınırlı olan dünya kaynaklarına karşın, bireylerin aşırı tüketim eylemleri ve geometrik dizi şeklinde artan dünya nüfusu, tüketim kalıplarının gözden geçirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

LİTERATÜR ANALİZİ

Son yıllarda yapılan yoğun araştırmalar hariç tutulacak olursa; mülkiyet ve sahiplik uygulamaları tarihsel olarak tüketici araştırmacıları için merkezi bir ilgiye sahipken, paylaşım ekonomisi ve ortaklaşa tüketim hareketi gibi sahiplik dışı alternatif tüketim kalıpları üzerine yapılan araştırmaların oldukça sınırlı kaldığı göze çarpmaktadır (Bardhi ve Eckhardt, 2012). Son birkaç yıldan bu yana sahiplenici bireyciliğin yükselişi, tabaklardan ve mutfak eşyalarından mezar alanlarına kadar pek çok şeyin paylaşılmasında eşzamanlı bir düşüşe eşlik etmiştir (Belk, 2007). Çünkü paylaşma konusundaki istekliliğimizi etkileyen bir faktör de insanların güçlü bir duygusal ilişkiye sahip oldukları şeyleri paylaşma konusunda daha isteksiz oldukları için mülkiyet bağlılık duygularıdır (Belk, 2007).

Bu yeni ekonomik sistem ve bu sistemde yer alan oyuncuların davranışları konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde; yeni ekonomik sistemi genel hatlarıyla ortaya koymaya yönelik incelemeler yapan çalışmaların (Botsman ve Rogers, 2010), kavramsal inceleme yapan araştırmaların (Belk, 2007,2010,2014; Bardhi ve Eckhardt, 2012), tüketici davranışlarını analiz eden araştırmaların (Ozanne ve Ballantine, 2010; Hellwig vd., 2015; Möhlmann, 2015; Tussyadiah, 2015; Bucher vd., 2016; Böckler ve Meelen 2016; Gümüş ve Telci, 2016; Barnes ve Mattsson, 2017; Hwang ve Griffiths, 2017; Kiracı, 2017; Roos ve Hahn, 2017; Rowe, 2017), işletmelerin eylemlerini inceleyen araştırmaların (Albinsson ve Perera, 2012; Lambertson ve Rose, 2012; Pedersen ve Nettter, 2015; Munoz ve Cohen, 2017) ağırlıkta olduğunu belirtmekte yarar vardır. Ulusal literatür incelendiğinde ise; görece az sayıda araştırma (Tosuner, 2012; Çabuk vd., 2015; Özata vd., 2015; Gümüş ve Telci, 2016; Yakın ve Kaçar, 2016; Devrani, 2017; Kiracı, 2017; Marangoz vd., 2017) yapıldığı göze çarpmaktadır.

Paylaşım ekonomisi hakkında oluşan genel literatüre değinildikten sonra, bu araştırmanın konusuna özgü olan “bedel” ve sağlayıcı/yararlanıcı” rolleri başlıklarında yapılan araştırmalardan da söz edilmesi gerekmektedir. İlk olarak “bedel” konusuna değinmek gerekirse; paylaşım ekonomisi, bedel karşılığında ya da bedelsiz yapılan paylaşımlardan kurulu bir ekonomik sistemdir. Paylaşım ekonomisinde yer alan paylaşım sistemleri incelendiğinde (Freecycle, CouchSurfing, AirBnb, Zipcar vb.) bir bölümünde bedelsiz paylaşımlar yapılırken,

diğerlerinde belirli bir bedel karşılığında paylaşımların yapıldığı gözlenmektedir. Ayrıca, paylaşım ekonomisinin sürekliliği açısından; Belk (2007) bedelsiz paylaşımları, Ertz vd. (2016) belirli bir bedel karşılığı yapılan paylaşımları, Bardhi ve Eckhardt (2012) ise her iki paylaşım türünün de önemli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Eisenstein (2012) tarafından armağan ekonomisi olarak isimlendirilen bu yeni ekonomik sistem, bedelsiz paylaşımların yapıldığı yeni bir sistem olarak nitelendirilirken; Lessig (2008) tarafından her ikisinin (bedelsiz / bedel karşılığı) yer aldığı melez bir yapı olduğu dile getirilmektedir. Bu çalışmada, bireylerin paylaşım niyetleri “bedel” boyutuna göre incelenmektedir. Bu çalışmada incelenen diğer boyut ise, paylaşım da sergilenen (sağlayıcı/yararlanıcı) rollerdir. Bu konudaki literatür incelendiğinde; Ertz vd. (2016) tarafından ilk kez dile getirilen sağlayıcı/yararlanıcı rollerine ilişkin Devrani (2017) tarafından ampirik bir araştırma yapıldığı görülmektedir.

Paylaşım ekonomisi terimi yerine “kaynak dolaşım sistemleri” terimini tercih eden Ertz vd. (2016)’e göre, bireylerin işbirliğine dayalı olarak işleyen “kaynak dolaşım sistemleri” içerisinde hem bu kaynakları sunan hem de kaynakları elde etmek isteyen birey ve kuruluşlara ihtiyaç bulunmaktadır. Ertz vd. (2016) bu iki kitleyi sağlayıcı (provider) ve yararlanıcı (obtainer) olarak tanımlamaktadır. Ertz vd. (2016)’e göre; bireylerin bir bölümünü sağlayıcı, bir bölümünü yararlanıcı, bir bölümü ise hem yararlanıcı hem de sağlayıcı roller üstlenebilmektedir. Bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse; kimi bireyler ikinci el ürün satın alarak, kimi bireyler ikinci el ürün satışı yaparak, kimi bireyler ise her iki eylemi de sergileyerek bu yeni nesil ekonomik sistem içerisinde yer alabilmektedir. Paylaşım ekonomisinde her iki rol de eş düzeyde önem arz etmesine karşın; bu ekonomi üzerine yapılan bilimsel incelemelerde ağırlıklı olarak “yararlanıcı” konumunda olan bireylerin inceleme konusu yapıldığı, en az yararlanıcılar kadar önem arz eden “sağlayıcı” rolünde olan bireylerin göz ardı edildiği gözlenmektedir (Devrani, 2017:649).

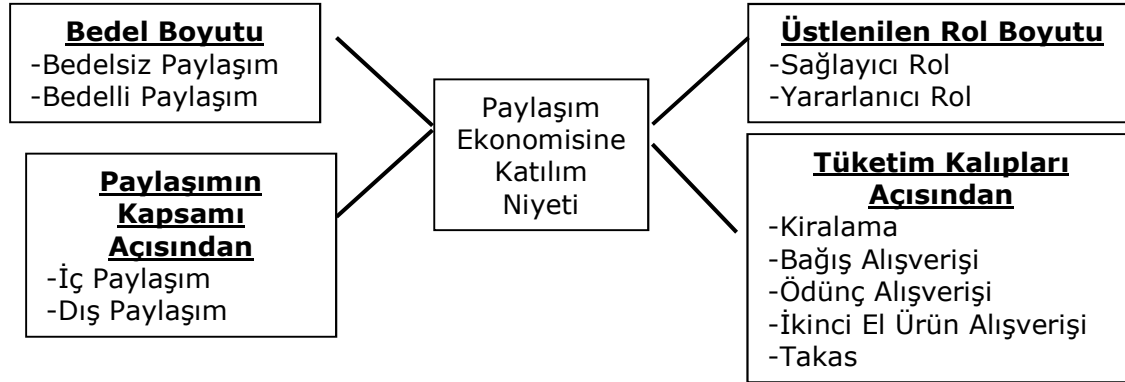
Paylaşım ekonomisine dahil olan tüketiciler, sağlayıcı ya da yararlanıcı rolünü aracılı ya da aracısız bir biçimde gerçekleştirebilmektedir (Ertz vd., 2016:203). Bir başka deyişle, sağlayıcı belirli bir kaynağı, bir kaynağa ihtiyacı olan tüketici (alıcı) ile doğrudan değiştirebilir ya da sağlayıcı belirli bir kaynak türünü bir aracı vasıtasıyla alıcıya iletebilir. Diğer bir konu da, sağlayıcı ve yararlanıcı rolü üstlenen bireylerin sayısal açıdan dengede olması gerektiğidir. Bir başka deyişle, paylaşım ekonomisinin sürekliliği açısından, hem yeterli sayıda sağlayıcı rolü üstlenen bireye hem de yeterli sayıda yararlanıcı rolü üstlenen bireye gereksinim duyulmaktadır (Kıracı, 2017b:55-56).

Tüketicilerin sağlayıcı ya da yararlanıcı rolleri konusunda Devrani (2017) tarafından 163 birey üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda, katılımcıların paylaşım ekonomisine sağlayıcı ya da yararlanıcı rolleri ile katılım niyetleri arasında önemli farklılıklar bulunduğu belirlenmiştir. Tüketicilerin beş farklı ürün grubuna ilişkin katılım niyetlerinin analiz edildiği bu çalışmada, yemek ürün grubu dışındaki diğer ürün gruplarında sağlayıcı ve yararlanıcı rollerinde paylaşım ekonomisine katılım niyetinin farklılık gösterdiği ve sağlayıcı rolü üstlenme niyetinin yararlanıcı rolü üstlenme niyetinden düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Günümüze dek hem ulusal hem de uluslararası ölçekte yapılan alan araştırmalarında, bireylerin paylaşım niyetleri genel hatlarıyla ölçülmüş ve paylaşım niyeti kategorilere göre incelenmemiştir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, bireylerin paylaşım niyetleri hem tüketim kalıplarına göre (kiralama, takas, bağış, ikinci el, ödünç) hem yapılan paylaşımın bedel karşılığında olup olmasına göre hem de paylaşım ekonomisine katılımda sergilenecek role göre (sağlayıcı / yararlanıcı) analiz edilmektedir. Bir başka deyişle bu araştırmanın amacı, paylaşım niyetinin iki boyutunu (bedel ve yararlanıcı/sağlayıcı boyutu) karşılaştırarak analiz

etmektedir. Bu amacın yanında, paylaşım niyetinin tüketim kalıbına ve paylaşımın kapsamına göre (iç paylaşım / dış paylaşım) farklılık gösterip göstermediği de incelenmektedir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket formu tercih edilmiştir. Paylaşım ekonomisinin geleceğini şekillendirecek kuşak olarak gösterilen Y kuşağında yer alan bireylerden kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen katılımcılardan internet anketi aracılığıyla veri toplanmıştır. Araştırmanın modeli şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada veri toplama aracı olarak belirlenen anket formunun oluşumu hakkında kısaca bilgi verilmesinde yarar vardır. Botsman ve Rogers (2010) tarafından çizilen tüketim kalıpları çerçevesi (kiralama, ödünç alışverişi, bağış alışverişi, takas ve ikinci el ürün alışverişi) temel alınarak oluşturulan anket soruları iki ön çalışmanın ardından nihai şeklini almış, geçerli ve istatistiki açıdan güvenilir ölçeklerden oluşan anket formu 322 katılımcıya internet anketi tekniğiyle uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programı yardımıyla analiz edilmiş ve ortaya çıkan bulgular izleyen satırlarda sunulmuştur. Anket formunda kiralama, takas, ikinci el alışverişi, bağış alışverişi ve ödünç alışverişinden oluşan tüketim kalıpları temelinde paylaşım niyetlerini ölçmeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Her bir tüketim kalıbında hem sağlayıcı hem de yararlanıcı rolleri ortaya koyan ifadeler yer almaktadır. Söz gelimi bağış alışverişi konusunda, “gelecekte kullanmadığım veya fazlalık olarak gördüğüm eşyalarımı freecycle, askidanevar, esyapaylas vb. isimli bağış siteleri aracılığıyla bana ulaşacak insanlara ücretsiz olarak vermeyi düşünürüm” ve “gelecekte daha fazla doğal kaynağın tükenmemesi için, satın almak istemediğim bir eşyayı freecycle, askidanevar, esyapaylas vb. isimli bağış sitelerinden ücretsiz bir şekilde edinmeyi düşünürüm” şeklinde iki farklı (yönlü) ifade bulunmaktadır. İnternet anketiyle elde edilen veriler analiz edilmiş ve betimsel istatistik dışında, Paired Sample t test ve Paired Sample ANOVA testleri yapılarak araştırmanın amacına yönelik ortaya çıkan bulgular incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

322 birey üzerinde yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan betimsel istatistik bulguları tablo 1’de sunulmaktadır. Tablo 1 incelendiğinde; araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre dağılımının birbirine oldukça yakın olduğu, gelir grupları açısından ise; düşük ve orta gelir düzeyinde bulunan katılımcıların çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Araştırmada incelenen paylaşım niyetinin çeşitli boyutlara göre dağılımı da aynı tabloda yer almaktadır. Tablo incelendiğinde; katılımcıların paylaşım niyetlerinin genel olarak orta düzeyde yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz katılımcıların paylaşım niyetlerinin farklı boyutlara göre farklılaştığı görülmekte ancak aradaki farklılıkların istatistiki açıdan anlamlı olup olmadığı gelecek tablolarda izlenmektedir.

Tablo 1. Araştırmada Elde Edilen Betimsel İstatistik Bulguları

Cinsiyet	f	%		Gelir Grupları	f	%
Kadın	141	43,8		0-1000TL	37	11,5
Erkek	181	56,2		1001-2000	80	24,8
Toplam	322	100		2001-4000	114	35,4
				4001-6000	45	14,0
				6001-8000	24	7,5
				8001TL+	22	6,8
				Toplam	322	100
Araştırma İfadelerine Göre Oluşan Ortalama Değerleri						
Ölçek				A.O.	S.S.	
Varolan Paylaşımlar				2,91	0,86	
Sağlayıcı Rolü Üstlenen Paylaşım Niyeti				2,94	0,71	
Yararlanıcı Rol Üstlenen Paylaşım Niyeti				2,84	0,81	
Bedel Karşılığı Paylaşım Niyeti				2,84	0,77	
Bedelsiz Paylaşım Niyeti				3,00	0,76	
Kiralama Niyeti				2,63	0,92	
Bağış Alışverişi Niyeti				3,30	0,90	
Ödünç Alışverişi Niyeti				2,71	0,87	
Takas Alışverişi Niyeti				2,98	1,00	
İkinci El Alışveriş Niyeti				3,10	0,92	
<i>Cronbach Alpha > 0,60</i>						

A.O.: Aritmetik Ortalama; S.S.: Standart Sapma

Araştırmaya katılan bireylerin paylaşım niyetlerinin, araştırmada belirlenen boyutlara göre farklılık gösterip göstermediği, Paired Sample T Test ve Paired Sample ANOVA ile analiz edilmiştir. Paylaşım niyetinin sağlayıcı/yararlanıcı boyutuna göre, bedelli/bedelsiz boyutuna göre ve nihayet iç paylaşım/dış paylaşım boyutuna göre farklılığı Paired Sample T testi ile; paylaşım niyetinin tüketim kalıplarına göre farklılığı Paired Sample ANOVA ile analiz edilmiştir. Tablo 2’de verilen bulguların ışığında; sağlayıcı rol üstlenen paylaşım niyeti ile yararlanıcı rol üstlenen paylaşım niyeti arasında farklılık bulunmuştur. Araştırmaya katılan bireylerin sağlayıcı rol üstlenen paylaşım niyetlerinin, yararlanıcı rol üstlenen paylaşım niyetlerinden yüksek olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde farklı bir örneklem üzerinde daha önce Devrani (2017) tarafından yapılan araştırmada ise yararlanıcı rol üstlenen paylaşım niyetinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle bu bulgu, Devrani (2017) tarafından yapılan araştırmanın bulgularıyla tutarsızlık göstermektedir. Sağlayıcı/yararlanıcı boyutunun yanı sıra, bedelli/bedelsiz paylaşım niyeti ayrımında yapılan analizin bulguları incelendiğinde; araştırmaya katılan bireylerin bedelsiz paylaşım niyetleri ile bedel karşılığı paylaşım yapma niyetleri arasında farklılığın bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle, bireylerin bedelsiz paylaşım niyetlerinin bedelli paylaşım niyetlerinden yüksek olduğu belirlenmiştir. Tüketim kalıplarına göre bireylerin paylaşım niyetleri arasında farklılık olup olmadığı incelendiğinde; araştırmaya katılan bireylerin paylaşım niyetlerinin paylaşım söz konusu olan tüketim kalıbına göre belirgin değişim gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda, bireylerin ikinci el ürün alışveriş niyetinin en yüksek aritmetik ortalama sahip olduğu, kiralama niyetinin ise en düşük aritmetik ortalama değerini aldığı saptanmıştır. Her bir tüketim kalıbı arasındaki ikili karşılaştırma testi (multiple comparison test) bulgularına göz atıldığında, yalnızca kiralama niyeti ile ödünç alışverişi niyeti arasında anlamlı fark olmadığı, buna karşın diğer tüketim kalıpları arasında istatistiki açıdan anlamlı farklılıklar bulunduğu görülmektedir ($p < 0,01$). Paylaşım niyetlerinin boyutlara göre farklılığı

analiz edildiği bu bölümde, son olarak iç paylaşım / dış paylaşım boyutuna göre paylaşım niyetinin farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiş ve anlamlı bir farklılığın bulunmadığı saptanmıştır ($p>0,05$).

Tablo 2. Paylaşım Niyetinin Boyutlara Göre Farklılık Analizleri

Boyut	A.O.	t	p
Sağlayıcı Rol Üstlenen Paylaşım Niyeti	2,94	3,225	0,000
Yararlanıcı Rol Üstlenen Paylaşım Niyeti	2,84		
Boyut	A.O.	t	p
Bedelsiz Paylaşım Niyeti	3,00	-4,715	0,000
Bedelli Paylaşım Niyeti	2,84		
Boyut	A.O.	F	P
Kiralama Niyeti	2,63	42,001	0,000
Bağış Alma/Verme Niyeti	3,29		
Ödünç Alma/Verme Niyeti	2,71		
İkinci El Alışverişi Niyeti	3,10		
Takas Niyeti	2,98		
Boyut	A.O.	t	p
İç Paylaşım Niyeti	2,91	0,089	0,884
Dış Paylaşım Niyeti	2,89		

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günden güne kapsamını ve içeriğini arttıran paylaşım ekonomisinin, Türkiye özelinde incelemesinin yapıldığı bu araştırma, paylaşım ekonomisine katılım niyeti üzerinde odaklanmaktadır. Bu çalışmada, paylaşım kuşağının geleceği açısından önem arz eden kuşaklar (Y, Z, Alfa kuşağı) arasında yer alan Y kuşağının gözünden paylaşım ekonomisine katılım niyetinin belirli boyutlara göre farklılığı incelenmiştir. 322 birey üzerinde yapılan alan araştırmasından elde edilen bulgular, öncelikle örnekleme oluşturan bireylerin paylaşım niyetlerinin yüksek olmadığını gözler önüne sermektedir. Bu durum, hem var olan paylaşım davranışları hem de gelecekte sergileyecekleri paylaşımları belirten paylaşım niyetleri için geçerlidir.

Araştırmaya katılan bireylerin paylaşım niyetlerinin, araştırmada belirlenen boyutlara göre farklılığı analiz edildiğinde; sağlayıcı/yararlanıcı boyutunda, bedelli/bedelsiz boyutunda ve tüketim kalıpları boyutunda farklılıkların bulunduğu saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, katılımcıların sağlayıcı rol üstlenen paylaşım niyetlerinin yararlanıcı rol üstlenen paylaşım niyetlerinden yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak her bir tüketim kalıbı içerisinde sergilenen paylaşımların dağılımı ayrıca (Cross tab) incelendiğinde, ödünç alışverişi ve ürün kiralama yararlanıcı rol üstlenme niyetinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, katılımcılar bağış yapma ve ikinci el ürün satışına, bağış kabulü ve ikinci el ürün satın almadan daha fazla niyetlenmekte; ödünç almaya ve ürünü kiralamaya, ödünç verme ve ürünü kiraya vermekten daha fazla niyetlenmektedir. Katılımcıların paylaşım ekonomisine katılım niyetlerinin belirli boyutlara göre farklılığının incelenmesinin yanı sıra, katılımcıların cinsiyet ve gelir dağılımlarına göre grup farklılığı testleri yapıldığında; giysi/aksesuar ikinci el satışı hariç, cinsiyet temelinde farklılık bulunmadığı; gelir düzeyinde ise bazı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır. Söz gelimi, bedelsiz paylaşım niyetinin ve sağlayıcı rol üstlenme niyetinin gelir düzeyi arttıkça düştüğü, tüketim kalıpları temelinde analiz yapıldığında ise; bağış, ikinci el ürün

alışverişi ve ödünç alışverişinde düşük düzeydeki gelir gruplarında paylaşım niyetinin yüksek olduğu görünmüştür.

Araştırmanın bulgularına ve oluşan sonuçlara değindikten sonra, bu araştırmanın kısıtları ve önerileri hakkında birkaç söz etmek yerinde olacaktır. Kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 322 birey üzerinde yapılan bu araştırmanın farklı örnekleme teknikleriyle (olasılıklı örnekleme yöntemleri) seçilen bireylerde yapılması sonuçların genellenebilmesini sağlayabilecektir. Ayrıca, paylaşım niyetine göre bireylerin kümeleme analizi ile gruplandırılmasının yapılacağı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Ön çalışma niteliği taşıyan bu çalışmada oluşturulan veri toplama ölçeklerinin geçerlik ve içsel tutarlılığını doğrulayabilecek araştırmaların yapılması gerekmektedir. Bunların yanı sıra, kuşaklar arası paylaşım niyetlerinin karşılaştırmasının yapılacağı araştırmaların, ülkemizdeki paylaşım ekonomisinin geleceğini öngörmede aydınlatıcı bulgu ve sonuçları beraberinde getirebileceği düşünülmektedir. Son olarak, gelecek araştırmalarda; sahiplik devri yapılıp yapılmadığına göre ve aracılı paylaşım ya da aracısız paylaşım (P2P) olmasına göre paylaşım davranışlarının ya da paylaşım niyetlerinin ortaya konulmasında yarar vardır.

KAYNAKÇA

- Albinsson, P.A. & Perera, B.Y. (2012). Alternative Marketplaces in the 21st Century: Building Community Through Sharing Events, *Journal of Consumer Behavior*, 11 (4): 303-315.
- Bardhi, F. & Eckhardt, G.M. (2012). "Access-Based Consumption: The Case of Car Sharing", *Journal of Consumer Research*, 39 (4): 881-898.
- Barnes, S.J., & Mattsson, J. (2017). Understanding Collaborative Consumption: Test of a Theoretical Model, *Technological Forecasting & Social Change*, 118(1):281-292.
- Belk, R. (2007). Why Not Share Rather Than Own?, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 611 (1): 126-140.
- Belk, R. (2010). Sharing, *Journal of Consumer Research*, 36(5): 715-734.
- Belk, R. (2014). You Are What You Can Access: Sharing and Collaborative Consumption Online, *Journal of Business Research*, 67(8): 1595-1600.
- Botsman, R., Rogers, R. (2010). What's Mine is Yours: The Rise of Collaborative Consumption, Harper Business, New York.
- Böcker, L., & Meelen, T. (2016). Sharing for People, Planet or Profit? Analysing Motivations For Intended Sharing Economy Participation, *Innovation Studies Utrecht – (ISU) Workin Paper Series – No.16.02*.
- Bucher, E., Fieseler, C. & Lutz, C. (2016). What's Mine is Yours (For a Nominal Fee) – Exploring the Spectrum of Utilitarian to Altruistic Motives for Internet-Mediated Sharing. *Computers in Human Behavior*, 62(1):316-326.
- Çabuk, S., Südaş, H.D. & Zeren, D. (2015). Sahip Olmak Yerine Paylaşmak: Tüketicilerin Paylaşma Davranışlarının Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1): 151-168.
- Devrani, T.K. (2017). Ortaklaşa Kullanım: İki Taraflı Tüketici Rolü, 16.Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiriler Kitabı, Kuşadası, 670-672.
- Eisenstein, C. (2012). *Kutsal Ekonomi – Geçiş Çağında Para, Armağan ve Toplum*, çev. Sinem Gül, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Ertz, M., Durif, F. ve Arcand, M. (2016). "Collaborative Consumption or the Rise of the Two-Sided Consumer", *The International Journal of Business & Management*, 4 (6), 195-209.
- Gardner, G. (1999). "Why Share?", *WorldWatch Institute*, July-August.

- Gümüş, B. & Telci, E. (2016). Değişen Tüketici Kültüründe Yeni Trend: Ortak Tüketim, 21. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt 2: 618-632.
- Hellwig, K., Morhart, F., Girardin, F. & Hauser, M. (2015). Exploring Different Types of Sharing: A Proposed Segmentation of the Market for Sharing Businesses, *Psychology & Marketing*, 32 (9): 891-906.
- Hwang, J., & Griffiths, M. A. (2017). Share More, Drive Less: Millennials Value Perception and Behavioral Intent in Using Collaborative Consumption Services, *Journal of Consumer Marketing*, 34(2): 132-146.
- Kiracı, H. (2017). Ortak Tüketim Ekseninde Paylaşılan / Paylaşılmayan Varlıklar ve Bireylerin Paylaşım Davranışlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 51-70.
- Kiracı, H. (2017). Paylaşım Ekonomisi ve Ortaklaşa Tüketim Hareketi (Paylaşım Sistemi Örnekleriyle), Detay Yayıncılık.
- Lamberton, C.P. & Rose, R.L. (2012). When is Ours Better Than Mine? A Framework for Understanding and Altering Participation in Commercial Sharing Systems, *Journal Marketing*, 76(7): 109-125.
- Lessig, L. (2008). *Remix: Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy*, New York: Penguin.
- Marangoz, M., Bayrakdaroğlu, F. & Aydın, A.E. (2017). Tüketimde Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Paylaşım Ekonomisi: Ortak Kullanım Ağlarının İçerik Analizi ile İncelenmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Pazarlama Kongresi Özel Sayısı (Mayıs): 134-148.
- Möhlmann, M. (2015). "Collaborative Consumption: Determinants of Satisfaction and the Likelihood of Using a Sharing Economy Option Again", *Journal of Consumer Behavior*, 14(3):193-207.
- Munoz, P. ve Cohen, B. (2017). "Mapping out the Sharing Economy: A Configurational Approach to Sharing Business Modeling", *Technological Forecasting & Social Change*, 125, 21-37.
- Ozanne, L.K. & Ballantine, P.W. (2010). Sharing as a Form of Anti-Consumption? An Examination of Toy Library Users, *Journal of Consumer Behavior*, 9 (6): 485-498.
- Özata, F.Z., Er, İ., Öztürk, S.A. & Ağlargöz, F. (2015). Ortak Tüketememek: Paylaşım Davranışını Engelleyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, 20. Ulusal Pazarlama Kongresi, Bildiriler Kitabı, Cilt.2: 625-626.
- Pedersen, E.R.G. & Netter, S. (2015). Collaborative Consumption: Business Model Opportunities and Barriers for Fashion Libraries, *Journal of Fashion Marketing and Management*, 19 (3): 258-273.
- Roos, D. & Hahn, R. (2017). Does Shared Consumption Affect Consumers' Values, Attitudes, and Norms? A Panel Study, *Journal of Business Research*, 77(1): 113-123.
- Rowe, P.C.M. (2017). Beyond Uber and Airbnb: The Social Economy of Collaborative Consumption, *Social Media + Society*, April-June: 1-10.
- Tosuner, A. (2012). Tüketim Davranışının Azaltılması İçin İnternetin Kullanılması: Ortak Kullanım Ağları, 17. Türkiye'de İnternet Konferansı, <http://inet-tr.org.tr/inetconf17/bildiri/35.pdf>
- Tussyadiah, I. (2015). An Exploratory on Drivers and Deterrents of Collaborative Consumption in Travel, pp.817-839, in Tussyadiah, I & Inversini, A. (Eds.), *Information & Communication Technologies in Tourism 2015*, Switzerland: Springer International Publishing.
- Yakın, V. & Kaçar, İ. (2016). Paylaşım Ekonomisine Yönelik Nicel Bir Araştırma: Türk Tüketicileri Açısından AirBnb Örneği, 21. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt 2: 534-536.

DATA ENVELOPING ANALYSIS OF RANQUE-HILSCH VORTEX TUBE AIDED DRYING SYSTEM**Merve Şentürk Acar***Bilecik Seyh Edebali University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Dept.***Oğuz Arslan***Bilecik Seyh Edebali University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Dept.***Abstract**

In this study, the hot flow of the Ranque-Hilsch vortex tube is integrated to the drying system (RHVTD). The experimental datas of Ranque-Hilsch vortex tube were used for the determination of the drying system parameters. The experiments were made for different vortex tube inlet stream pressures, vortex tube body, valve angle and cold flow rate. Drying curve of the tomato was used determine the drying time and inlet air temperature of drying system. 880 different RHVTD systems were designed. For this reason, it is quite difficult to determine the most efficient system. Data Enveloping Analysis (DEA) which based on linear programming technique is the one of the analysis methods used to determine the best effective system design in energy systems.

The energy and exergy analysis results of the RHVTD were evaluated by using Charnes, Cooper and Rhodes (CCR) and Banker, Charnes and Cooper (BCC) models. As a result of this study, the most efficient vortex tube body, cold mass fraction, input flow pressure, valve angle of the vortex tube and the inlet air temperature of the dryer were determined as 2nd, 0.211, 401.325 kPa , 600 and 328.15K respectively.

Keywords: Vortex Tube, Drying, Data Enveloping Analysis, Energy, Exergy

INTRODUCTION

Due to the rapidly growing world population, the unhindered preservation of fruit and vegetables produced is important for economic and global starvation reasons. Drying is one of the methods used for long-term preservation of seasonal vegetables and fruits. It is also the efficient use of energy resources is important. Energy and exergy analysis are used in the assessment of energy consumption and system remediation.

DEA is a mathematical method which is using linear programming techniques to define the efficiencies of decision-making units (DMU) (Mardani et. al., 2015). In the literature there is a lot of study which were used DEA for the performance evaluation of the energy resources, organizations or products (Hu and Wang, 2006; Chauhan et.al., 2006). Ederer (2015) used DEA method for assessment of the cost efficiencies of the wind farms. Lee et. al. (2011) used DEA and fuzzy analytic hierarchy process to determine the relative efficiency of hydrogen energy technologies. Also, DEA is used to analyze of the efficiencies of agricultural production methods. Firoozi et. al. (2014) used DEA to analysis of the efficiency of farmers and to optimize the energy inputs for greenhouse cucumber production in Iran. Rahbari et. al. (2013) used DEA to analysis of the efficiencies of greenhouse tomato production.

In this study, the energy and exergy efficiencies of the Ranque- Hilsch vortex tube integrated drying system were calculated for different operating parameters of the system and different geometries of Ranque-Hilsch vortex tube. 880 different RHVTD systems were designed. Determination of the best system design is difficult because of the numbers of system designs. For this reason, Data Enveloping Analysis (DEA) is used to determination of the best RHVTD system design.

RANQUE-HILSCH VORTEX TUBE INTEGRATED DRYING SYSTEM (RHVTD)

The experimental results of the RHVT, electrical heater and page drying model of tomato were used to determine the design parameters of RHVTAD system. The RHVTAD has four main devices named; compressor, RHVT, an electrical heater and dryer. The schematic of RHVTD system was shown in Fig. 1.

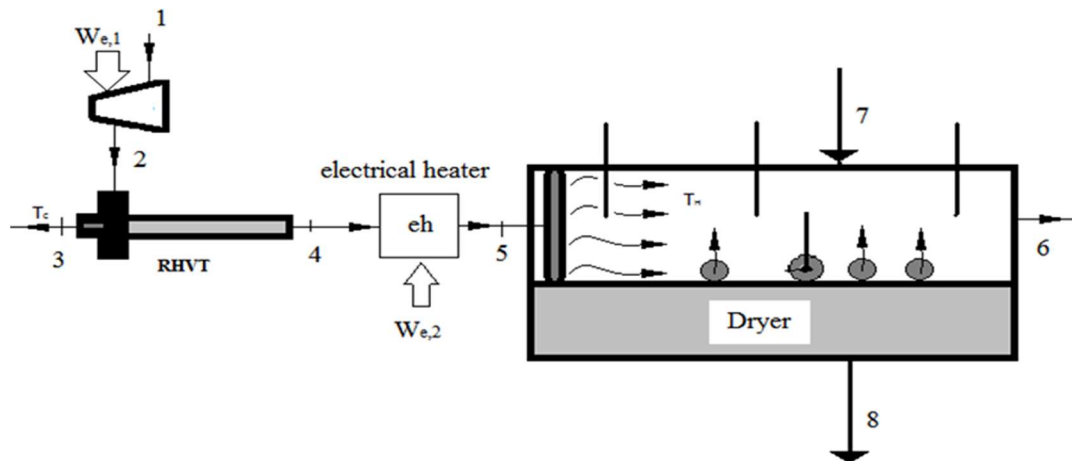

Fig. 1. The schematic of RHVTD system (Acar and Arslan 2017).

As seen in Fig. 1, the air enters to the compressor at point 1 and the compressed air inlets to the RHVT (point 2) tangentially. The inlet pressure of RHVT was changed between 201,325 kPa to 601,321 kPa with an increase of 100 kPa. The inlet stream of RHVT splits two flows in RHVT body. The cold stream of RHVT exits from RHVT at point 3 and the hot stream enters to the electrical heater (4). The hot stream of RHVT is heated up to a certain temperature in the electrical heater. The heated air enters to the dryer (5) and takes the moisture of the fresh product which enters to the dryer at point 7. The mixture of air and moisture leave the system at point 6 and the dried product leaves the system at point 8 (Acar, 2016; Acar and Arslan, 2017).

RHVT mainly consists of three components named as the helical vortex generator, control valve and RHVT body. One helical vortex generator and three different RHVT body were used for RHVTD system designs. All the helical vortex generators have a single nozzle and 3 different control valve angles were used ($\alpha=300, 450, 600$). The technical properties of RHVT used in experiments were given in Table 1 (Acar and Arslan, 2017).

Table 1. Technical properties of RHVT (Acar and Arslan, 2017).

Property	h	w (mm)	d	D (mm)	L (mm)	D (mm)	L/D	α (o)
Vortex Generator								
J	1.5	6.0	7.1	12	-	-	-	-
RHVT Body								
1	-	-	-	-	480	12	40	-
2	-	-	-	-	350		29.17	-
3	-	-	-	-	210		17.5	-
Control valve								
1	-	-	-	-	-	-	-	30
2	-	-	-	-	-	-	-	45
3	-	-	-	-	-	-	-	60

The drying period of the tomato decrease with the increase of the inlet stream temperature of the dryer. The final moisture content of the dried product was taken as 11 %. For this content ratio, the drying period was determined as 127800, 100800, 95400 and 86400 s for the inlet stream temperatures of 328.15 K, 333.15 K, 338.15 K and 348.15 K, respectively (Doymaz, 2007). The temperatures of the inlet stream (T_5), outlet stream (T_6), fresh product (T_7), dried product (T_8) and drying period were given in Table 2 (Acar and Arslan, 2017; Doymaz, 2007). Energy and exergy analysis of the RHVTD systems were made.

Table 2. The operating parameters of the dryer (Acar and Arslan, 2017).

Drying Period (s)	T_5 (K)	T_6 (K)	T_7 (K)	T_8 (K)
127800	328.15	326.15	293.15	326.15
		323.15		323.15
		318.15		318.15
		313.15		313.15
		308.15		308.15
100800	333.15	331.15		331.15
		328.15		328.15
		323.15		323.15
		318.15		318.15
		313.15		313.15
95400	338.15	336.15		336.15
		333.15		333.15
		328.15		328.15
		323.15		323.15
		318.15		318.15
86400	343.15	341.15	341.15	
		338.15	338.15	
		333.15	333.15	
		328.15	328.15	
		323.15	323.15	

DATA ENVELOPING ANALYSIS - DEA

A non-parametric piecewise frontier, which owns the optimal efficiency of the datasets, is composed of DMUs and is constructed by DEA for a comparative efficiency measurement. Those DMUs that are located at the efficiency frontier are efficient DMUs. These DMUs own the best efficiency among all DMUs and have their maximum outputs generated among all DMUs by taking the minimum level of inputs. DEA is a linear programming based method to evaluate the relative effectiveness of the decision points in which similar inputs are used for the outlets. In this method, it is available to catch an evaluation amongst the multiple inputs and outputs. As a result of the analysis, an effectiveness value for the decision points is obtained, so, it is then available to make a decision how to increase the efficiency for non-effective points (Akal, 1993; Charnes et.al., 1978; Karakoç et.al., 2003). Most common methods in DEA are as:

- CCR (Charnes-Cooper-Rhodes)
- BCC (Banker-Chaenes-Cooper)

These two methods can be run for inlet based or outlet based. In this study, outlet based CCR was preferred since the most valuable data was obtained for the scope of the study. In the outlet-based method, the variation of outlet values is investigated for the constant inlet conditions. The mathematics of the analysis is as follows:

$$e_j = \frac{u_1 y_1 + u_2 y_2 + \dots + u_n y_n}{v_1 x_1 + v_2 x_2 + \dots + v_m x_m} \quad (1)$$

$$e_j = \min \sum_{i=1}^m v_i x_i \quad (2)$$

$$\sum_{r=1}^n u_r y_r = 1 \quad (3)$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_i - \sum_{r=1}^n u_r y_r \geq 0$$

$$u_r, v_i \geq 0 \quad (4)$$

where e_j is jth decision-making point, u_r is rth outlet weight, y_r is rth outlet value, v_i is ith inlet weight and x_i ; ith inlet value. At the end of the analysis, a total effectiveness value is obtained for each design of the. If this value is equal to 1, then it is called as the design is effective. If this value is less than 1, it is then called as the design is not an effective solution

RESULTS

In a number of 880 designs were handled for each cycle models. In the effectiveness analysis of these models, the input parameters were selected as T5, T6, P2, RHVT body number, control valve angle and mass flow rate of cold flow (\dot{v}) where the outputs were selected as energy efficiency and exergy efficiency for DEA. By doing so, it was aimed to determine the most appropriate model for the RHVTD system design. Using the values of analytical results of energy and exergy efficiencies and design parameters of RHVTD system the effectiveness analysis was conducted. The obtained results of DEA were given in Fig. 2 for energy efficiency of RHVTD system.

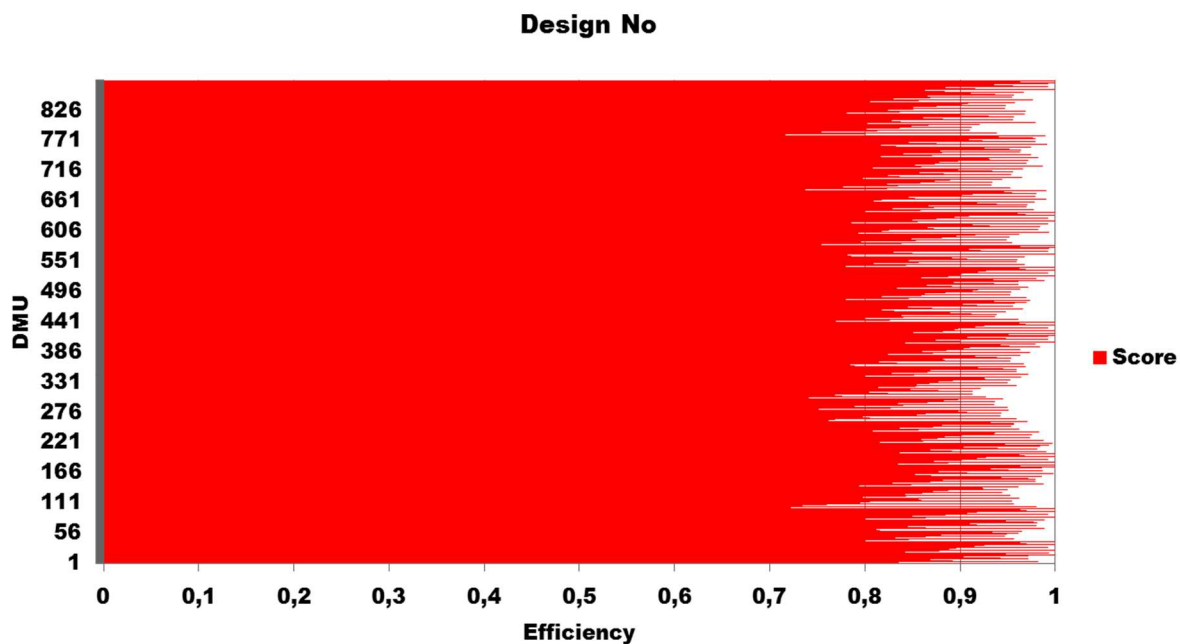

Fig. 2. DEA results for energy efficiency of RHVTD system.

According to Fig. 2, the most effective designs were determined as 25, 85, 185, 425, 525, 565, 625 and 865. These design numbers and parameters of the RHVTD systems were given in Table 3.

Table 3. The design parameters of the RHVTD system for the most effective designs according to the energy efficiency.

Design	RHVT Body Number	α (o)	v	T5 (K)	T6 (K)	P2 (kPa)	η
25	1	30	0,528571	328,15	308,15	501,325	0,02997
85	1	30	0,424051	328,15	308,15	601,325	0,030215
185	2	30	0,228311	328,15	308,15	401,325	0,032517
425	2	45	0,138756	328,15	308,15	401,325	0,033294
525	2	60	0,211538	328,15	308,15	401,325	0,033304
565	3	30	0,164912	328,15	308,15	601,325	0,03161
625	3	30	0,191304	328,15	308,15	501,325	0,032984
865	3	60	0,372263	328,15	308,15	301,325	0,032196

According to Table 3, the most effective dryer inlet and outlet temperatures were determined as 328,15 K and 308,15 K, respectively. The mass flow rate of cold flow was changed between 0,138-0,52. The obtained results of DEA were given in Fig.3 for exergy efficiency of RHVTD system .

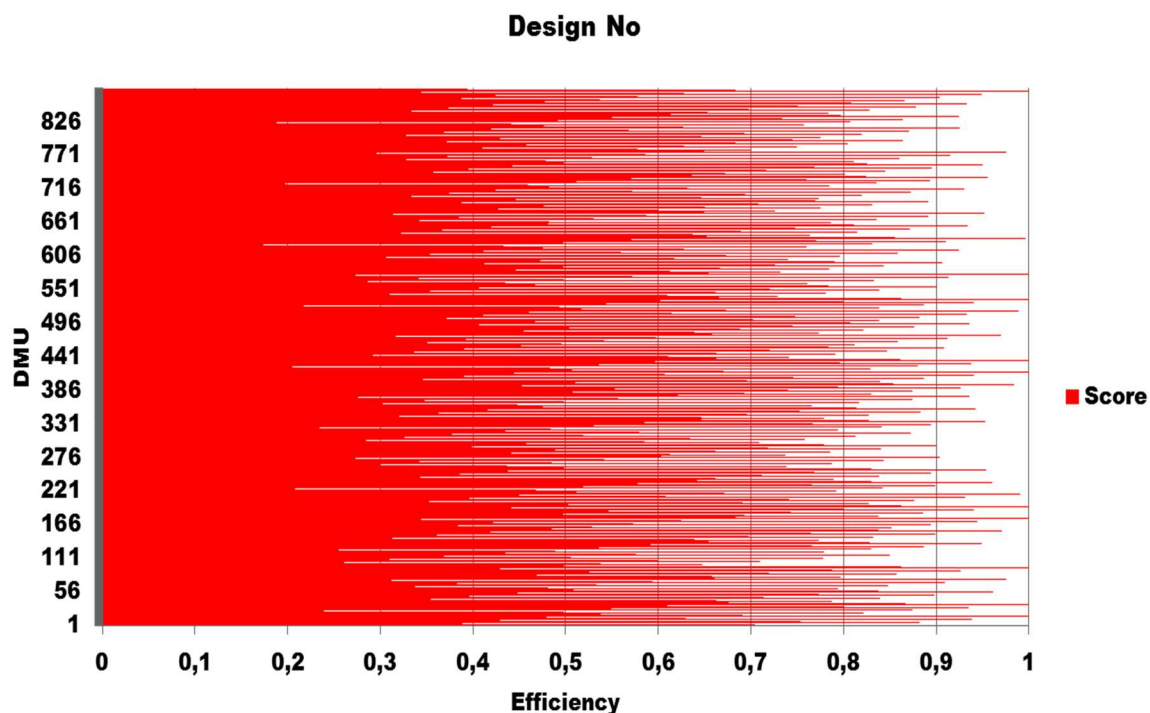

Fig. 3. DEA results for exergy efficiency of RHVTD system.

According to Fig. 3, the most effective designs were determined as 16, 36, 96, 176, 196, 416, 436, 536, 576 and 876. These design numbers and parameters of the RHVTD systems were given in Table 4.

Table 4. The design parameters of the RHVTD system for the most effective designs according to the exergy efficiency.

Design	RHVT Body Number	α (o)	v	T5 (K)	T6 (K)	P2 (kPa)	ϵ
16	1	30	0,8	343,15	341,15	501,325	0,013024
36	1	30	0,528571	343,15	341,15	501,325	0,01301
96	1	30	0,424051	343,15	341,15	601,325	0,012451
176	2	30	0,434389	343,15	341,15	401,325	0,014473
196	2	30	0,228311	343,15	341,15	401,325	0,014238
416	2	45	0,30622	343,15	341,15	401,325	0,01479
436	2	45	0,138756	343,15	341,15	401,325	0,014126
536	2	60	0,211538	343,15	341,15	401,325	0,01471
576	3	30	0,164912	343,15	341,15	601,325	0,0121
876	3	60	0,372263	343,15	341,15	301,325	0,015663

According to the Table 3 and 4, the most effective RHVT body number, control valve angle and RHVT inlet flow pressure were determined as 2, 60, 0.211538 and 401,325kPa, respectively.

CONCLUSION

In this study, taking the different parameters into account, several designs of RHVTD system have analytically conducted. Then, the best design has been determined using DEA. In the analysis, a basic output-oriented model, named CCR-O, was used to perform the calculated designs. As a result of this study, the most efficient vortex tube body, cold flow mass flow rate, vortex tube inlet flow pressure and vortex tube valve angle were determined as 2, 0.211, 401.325 kPa and 600 respectively.

REFERENCES

- A., Charnes, W.W., Cooper, E., Rhodes. Measuring the efficiency of decision-making units, *European Journal Operational Resources* 2 (1978) 429-444.
- A., Mardani, E.K., Zavadskas, D., Streimikiene, A., Jusoh, M., Khoshnoudi, A comprehensive review of data envelopment analysis (DEA) approach in energy efficiency, *Renew. Sustain. Energy Rev.*, 70 (2017) 1298-1322.
- I., Deveci Karakoc. Veri Zarflama Analizindeki Ağırlık Kısıtlamalarının Belirlenmesinde Analitik Hiyerarşi Sisteminin Kullanımı. *D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi* 18 (2003) 1-12.
- I., Doymaz, Air-drying characteristics of tomatoes. *Journal of Food Engineering* 78 (2007) 1291-1297.
- J.L., Hu, S.C., Wang, Total-factor energy efficiency of regions in China, *Energy Policy* 34 (2006) 3206–3217.
- M.S., Acar, Thermodynamic evaluation and design of Ranque-Hilsch vortex tube aided hybrid cooling and drying system, Dumlupınar University, Institute of Applied Sciences. Ph.D. Thesis, Kutahya, Turkey (in Turkish) (2016).
- M. S., Acar, O., Arslan, Exergo-economic Evaluation of a new drying system boosted by Ranque-Hilsch vortex tube, *Applied Thermal Engineering* 124 (2017) 1-16.
- N., Ederer, Evaluating capital and operating cost efficiency of offshore wind farms: a DEA approach, *Renew Sustain Energy Rev* 42 (2015) 1034-1046.
- N.S., Chauhan, P.K.J. Mohapatra, K.P. Pandey, Improving energy productivity in paddy production through benchmarking—An application of data envelopment analysis, *Energy Conversion and Management* 47 (2006) 1063–1085.
- S.K. Lee, G. Mogi, Z. Li, K.S. Hui, S.K. Lee, K.N. Hui, S.Y., Park, Y.J., Ha, J. W., Kim, Measuring the relative efficiency of hydrogen energy technologies for implementing the hydrogen economy: an integrated fuzzy AHP/DEA approach, *Int J Hydrog Energy* 36 (2011) 12655-12663.
- S., Firoozi, M. J., Sheikhdavoodi, S.M., Farani, Optimizing energy consumption efficiency for greenhouse cucumber production using the DEA (data envelopment analysis) approach in Markazi Province of Iran, *International J. of Agricultural Technology* 10 (2014) 543-558.
- Z., Akal. İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri”, *MPM Yayınları*, No: 473, 1993.

PROAKTİFLİĞİN BİREYSEL PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MOBİLYA TASARIM SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğretim Üyesi Saadet Ela Pelenk

*Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fındıklı UBYO, Bankacılık ve Finans Bölümü
saadetela.pelenk@erdogan.edu.tr*

Özet

Rekabet ve çevresel değişimler, işletmelerin kaliteli ve farklı ürün ve hizmetler ortaya koymalarını gerektirmektedir. İşletmelerin varlıklarını korumaları ve rekabetçi yetenek kazanmaları proaktif ve yenilikçi fiziksel kaynaklara ve beşeri sermayelerine bağlıdır. Proaktiflik çalışan öngörü yeteneği, sorunları önceden görme ve risk alarak farklı fikirler ortaya koyma yeteneğine sahiptir. Bu özellikten amaçlara ulaşma derecesi olan çalışan performansı da etkilenmektedir. Çalışmanın amacı, proaktifliğin bireysel performans üzerindeki etkisini incelemektir. Bu doğrultuda tasarım biriminde çalışan ve geri dönen 97 kişi ile anket yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre iş görenlerin proaktif kişilik özellikleri arttıkça bireysel performansları da arttığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Proaktiflik, Bireysel Performans, Performans

THE EFFECT OF PROACTIVITY ON INDIVIDUAL PERFORMANCE: A RESEARCH IN THE FURNITURE DESIGN INDUSTRY

Abstract

Competition and environmental changes require businesses to produce quality and diverse products and services. Businesses have to protect their existence and gain competitiveness depends on proactive and innovative physical resources of human capital. Proactivity has the ability to vision of employee, foresighting problems, take risks and bring forward different ideas. Employee performance, which is the level of attainment of goals from this feature, is also affected. The aim of the reaserch is to examine the effect of proactivity on individual performance. In this direction, a survey was conducted with 97 employees who work in the design department and returning. According to the research results, as the proactive personality qualifications of the employees increased, individual performances also increased.

Key words: Proactivity, Individual Performance, Performace

GİRİŞ

21. Yüzyıl çağdaş işletmeleri, çalışanların mesleki yeterlilik yanında, farklı alanlarda donanımlı ve kendini geliştiren bireyler olmasını istemektedir. Küreselleşme ve tüketici beklentilerinin artması, işletmelerin radikal ya da artımsal yenilikçiliğe yöneltmektedir. Özellikle tasarım ve teknoloji sektöründe hissedilen bu durum, çalışanları geleceğin taleplerini önceden tahmin eden, risk alan, takım çalışmasıyla kararlarını tartışabilen, katılımcı, yenilikçi ve rasyonelliği iyi kullanan proaktif kişiliği gerektirmektedir. Proaktiflik, içsel bir motivasyonel durum olduğu kadar, işletmenin kültüründen de etkilenmektedir. Bu doğrultuda çalışanları motive eden, hata toleransı olan, katılımcı ve yenilikçi bir ortamda çalışan, yöneticisi ve takım arkadaşlarından aldığı destek ile kapasitesini sonuna kadar kullanarak, performansını arttırabilecektir.

Araştırmanın amacı, proaktif olmanın bireysel performans üzerindeki etkisini incelemektir. Farklı kurum kültürlerinde bu iki değişken arasındaki ilişki değişik sonuçlar verebilmektedir. Bu bağlamda katılımcı bir kültürde, vizyoner çalışanlar oluşabilmekte; diğer yandan hiyerarşik bir yönetim tarzında proaktif kişilik yapısı baskılanabilmektedir. Çalışma, farklı sektörlerde çalışanların örgütsel davranış türü olarak proaktif davranarak, bireysel ve toplamda örgütün performansında ve karlılığında ne derecede değişime neden olduğunu karşılaştırma imkânı sunabilmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İşletme açısından proaktiflik, yeni ürün ve fikirler tasarlayarak örgütsel çevreyi değiştirme faaliyetidir (Miller ve Friesen,1978). Bu anlamda proaktif bir çalışan, ileride ortaya çıkacak problem ya da durumdan önce harekete geçmektedir (Lumpkin ve Dess, 1996). Bir bireyin proaktif davranış göstermesi, işletmede değişimi başlatan öncü bir davranıştır (Alpkan, Ergün, Bulut ve Yılmaz 2005). Bu bağlamda risk alma, hataları tolere etme ve geleceği öngörme ile bağlantılı proaktiflik, işletmenin rekabet edebilmek için bir öncül sayılmaktadır. Proaktif çalışanlar, dışsal etkilerin olumsuzluğunu, pozitif hale çevirebilmektedir (Sharma ve Vredenburg, 1998: 729-753).

Bireysel Performans, çalışanın işletme hedef ya da amaçlarına katkı derecesini ifade etmektedir (Sulima, 2001). Çalışanın zihinsel yetenekleri ve örgüt amaçlarını benimsemesi, bireysel performansa etki eden unsurlardır (tutar ve Altınöz, 2010). Proaktif özellikteki bir çalışan, çevreden sürekli geri bildirimler alarak, örgütsel amaç doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu durum, çalışanın performansını etkilemektedir (Morrison, 1993; Ashford ve Northcraft, 2003:769-799).

Literatürde proaktif faaliyetler, çalışanların işletme çevresini dikkatlice gözlemleyerek, potansiyel problemleri tahmin etmelerine ve çevresel değişimleri etkilemelerine yardımcı olmaktadır (Seibert vd., 1999). Bu noktada proaktif kişilik, çalışanların performanslarını daha yüksek seviyede kolaylaştıracak otonomi ve önemle tatmin sağlayabilmektedir (Hackman ve Oldham, 1975).Diğer yandan işletmelerin, amaç ve hedeflerine ulaşabilmesi için rekabet yeteneklerini ve performanslarını arttırmaları gerekmektedir. Bu anlamda ilgili alan ve sektörlerinde performansı yüksek çalışanlara ihtiyaç duymaktadırlar (Yelboğa 2006: 196-211).

YÖNTEM

Çalışmada tarama modeli olan ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modellerinde amaç var olan durumu olduğu şekli ile betimlemek; ilişkisel (karşılaştırmalı) tarama modelinde amaç birden fazla değişkenin birbirlerine ve gruplara göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenir (Karasar, 2015:77).

Veri Toplama Aracı

Uygulamada araştırmaya katılan cevaplayıcılarla yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma örneğinin seçimi ana kitleden kolayda örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak üç bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Veri toplama aracının ilk bölümünde katılımcıların cinsiyet, medeni durum, yaş, öğrenim düzeyi ve işletmedeki çalışma süresi bilgilerinden oluşan bilgi formu yer almaktadır.

Anket formunun ikinci bölümünde Mahoney ve arkadaşları (1965) tarafından geliştirilen ve Büte (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan Bireysel Performans Ölçeği yer almaktadır. Ölçek 5'li likert tipinde (1-hiç katılmıyorum, 5-tamamen katılıyorum) 4 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,62 olarak tespit edilmiştir.

Anket formunun üçüncü bölümünde Akın ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilen Proaktif Kişilik Ölçeği yer almaktadır. Ölçek 10 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,66 olarak tespit edilmiştir.

Veri Toplama Yöntemi

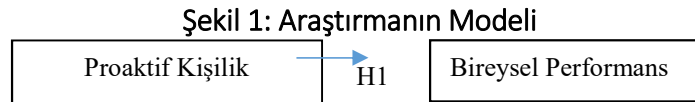
Uygulamada araştırmaya katılan cevaplayıcılarla yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma örneğinin seçimi ana kitleden kolayda örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmanın uygulamasından elde edilen anket formları değerlendirilmiş, eksik hatalı ve araştırmanın amacına uygun olmayan anketler çıkartıldıktan sonra 97 kullanılabilir anket formundan elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın Örneklemi

Araştırmaya katılan 97 çalışanın %28,9'u kadın, %71,1'i erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması $34,40 \pm 4,23$ olup %15,5'i 30 yaş altı, %50,5'i 31-35 yaş arası, %34'ü 36-45 yaş arasıdır. Katılımcıların %55,7'si evli, %44,3'ü bekârdır. Katılımcıların %61,9'u lisans, %38,1'i lisansüstü düzeyde öğrenim görmüştür. Katılımcıların işletmedeki çalıştığı süre ortalaması (yıl) $5,19 \pm 1,83$ olup %36,1'inin işletmedeki çalışma süresi 5 yıldan az, %63,9'unun 5 yıl ve üstüdür.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın modeli aşağıdaki oluşturulmuştur (Şekil 1). Araştırma modelinde bağımsız değişken proaktif kişilik bağımlı değişken bireysel performans olup proaktif kişiliğin bireysel performans üzerindeki etkisini göstermektedir.

Araştırmanın modeli şekil 1'deki araştırmanın modeli çerçevesinde oluşturulmuştur. Buna göre, araştırmanın hipotezi;

H1: Proaktif kişiliğin, bireysel performans üzerinde anlamlı ve önemli etkisi vardır.

Verilerin Analizi

Araştırma ile ilgili olarak elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik yazılım programı kullanılmıştır. Araştırma ölçeklerinin güvenilirliklerini test etmek amacıyla Cronbach Alpha testi yapılmıştır. Daha sonra, araştırmanın değişkenlerinin ortalamaları, standart sapmaları ve normallik dağılımları belirlenmiştir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010:17). Araştırma hipotezlerinin doğrulanması amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Değişkenlere ait betimsel istatistiklere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlerin Betimsel İstatistikleri

Değişken	Madde Sayısı	\bar{X}	SS	Çarpıklık (Skewness)
PROAKTİF KİŞİLİK	10	4,12	0,39	-0,69
BİREYSEL PERFORMANS	4	4,17	0,52	-0,90

Tablo 1'e göre katılımcıların proaktif kişilik ($4,12 \pm 0,39$) ve bireysel performans ($4,17 \pm 0,52$) puan ortalamaları "yüksek" düzeydedir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizleri Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	BİREYSEL PERFORMANS
PROAKTİF KİŞİLİK	0,258**

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Tablo 2'deki korelasyon analizi sonuçlarına göre proaktif kişilik ile bireysel performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edildi ($r=0,26$; $p < 0,05$).

Tablo 3: Proaktif Kişiliğin Bireysel Performans Üzerindeki Etkisine Ait Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	SHB	β	t	p
Sabit	2,759	0,545		5,059	0,000
Proaktif Kişilik	0,343	0,132	0,258	2,606	0,011

F(1;95)=6,789; p=0,011; R2=0,067; Δ R2=0,057

Proaktif kişilik ile bireysel performans arasındaki ilişkiyi gösteren modelin uygun olduğu görülmektedir (F(1;95)=6,79; p<0,05). Proaktif kişilik, bireysel performanstaki değişimin yaklaşık %6'sını açıklamaktadır (Δ R2=0,057) (Tablo 3).

Regresyon katsayıları ve anlamlılığına ilişkin t testi sonuçlarına göre proaktif kişiliğin bireysel performans üzerinde pozitif yönlü anlamlı ve önemli etkiye sahip olduğu ($\beta=0,26$; t=2,61; p<0,05) tespit edildi. Elde edilen sonuçlara göre işgörenlerin proaktif kişilik özellikleri arttıkça bireysel performansları da artmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre proaktif kişiliğin, bireysel performans üzerindeki etkisine ait matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Bireysel Performans} = 2,76 + 0,26 * \text{Proaktif Kişilik}$$

H1 **Kabul**: Proaktif kişiliğin, bireysel performans üzerinde anlamlı ve önemli etkisi vardır.

SONUÇ

İşletmenin rekabetçi yetenek ve başarı kazanmasında kuşkusuz çalışanların önemi yadsınamaz gerçektir. Çalışanların, kapasitelerinin üstünde performans göstermeleri, işletme amaç ve hedeflerini benimseyerek katılımcı hareket etmeleri içsel ve dışsal çevresel şartlara bağlıdır. Dışsal şartlar olarak işletmenin bulunduğu sektör, rekabet yapısı vb. özellikler sıralanırken; içsel şartlar olarak örgüt kültürü, yönetici ve takım arkadaşlarıyla iletişimin kalitesi, işin özellikleri ve yapısı, işlem ve süreçlerin etkinliği vb. unsurlar yer almaktadır.

Tasarım, yaratıcılık ve koordinasyon yeteneği isteyen algısal bir yetenektir. Tasarımcılar, içsel yolculuklarında yaratıcı ve yenilikçi olmak isterler. Gözlemci ve dışsal etkileri sanata dönüştüren tasarımcı, öngörü yeteneğiyle geleceği tasarlamak durumundadır.

Tasarımcıya proaktif olmak, özgünlük ve orijinallik katarken; bu bağlamda fonksiyonel, beklentilerin ötesinde, ergonomik ama aynı zamanda çağı yakalayan ürünler üretmeyi sağlamaktadır. Araştırma, İstanbul ve çevresindeki mobilya ve yaşam ürünlerinin tasarım ve üretiminde öncü dört işletmede, tasarım ve Ar-Ge bölümünde çalışan 97 kişi ile anket yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, çalışanların yarısından fazlası erkek olup; lisans mezunudur. Proaktif kişilik, bireysel performansa pozitif ve anlamlı yönde etki etmektedir. Bu sonuç, literatürdeki çeşitli çalışmalarca da desteklenmektedir (Batema ve Crant, 1993; Seibert, Crant ve Kraimer, 1999).

Araştırma, zaman ve maliyet kısıtından dolayı çeşitli sektörlerde genişletilememiştir. Çalışma farklı değişkenler ve sektörler ile geliştirilerek literatüre daha geniş katkı sunabilir.

KAYNAKÇA

Ashford, S. J., Blatt, R. ve Vandewalle, D. (2003) Reflections on The Looking Glass: A Review of Research on Feedback-Seeking Behavior In Organizations”, Journal of Management, 29, ss. 769–799.

Bateman, T. S. ve Crant, M. J. (1993). The Proactive Component Of Organizational Behavior: A Measure And Correlates. Journal Of Organizational Behavior, 14, ss.103–118. Hackman, J. R. ve

- Oldham, G. R. (1975). Development of the job diagnostic survey. *Journal of Applied Psychology*, 60, ss.159–170.
- Çokluk Ö, Şekercioğlu G. ve Büyüköztürk Ş.(2010). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Pegem.
- Miller, D. ve Friesen, P.H. (1978) Archetypes Of Strategy Formulation, *Management Science*, 24, ss.921-933.
- Morrison, E. W. (1993) Newcomer Information Seeking: Exploring Types, Modes, Sources And Outcomes, *Academy Of Management Journal*, 36, ss. 557–589.
- Seibert, S. E., Crant, M. J. ve Kraimer, M. L. (1999). Proactive Personality and Career Success. *Journal Of Applied Psychology*, 84, ss.416–427.
- Sharma, S. ve Vredenburg, H. (1998) “Proactive Corporate Environmental Strategy and The Development of Competitively Valuable Organizational Capabilities”, *Strategic Management Journal*, 19:729–753.
- Suliman, A.M.T. (2001). Work Performance: Is It One Thing Or Many Things? The Multidimensionality Of Performance In A Middle Eastern Context, *The International Journal Of Human Resource Management*, 6.
- Tutar, H. Ve Altınöz, M. (2010). Örgütsel İklimin İş gören Performansı Üzerine Etkisi: Ostim İmalât İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Yelboğa, A. (2006) Kişilik Özellikleri ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi., *İş, Güç Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Sayı:8, Cilt:2, ss. 196-211.

İNOVASYON KÜLTÜRÜNÜN YARATICI PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KİMYA SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğretim Üyesi Saadet Ela Pelenk

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fındıklı UBYO, Bankacılık ve Finans Bölümü

Özet

Örgüt kültürü çalışanların davranışlarını şekillendiren bir atmosfer gibidir. Çalışanlar, görev yapma tarzlarını ya da işleyiş şekillerini destekleyen, yaratıcılık ve farklı fikirleri ortaya koymalarına imkân veren bir işletme ortamında özgüven hissedecek ve işletme amacını içselleştirecektir. İnovasyon kültürü, değişimin kaçınılmaz ve zorunlu olduğu günümüz iş hayatında çalışanlar için takım çalışması, hataları tolere edebilmeyi, katılımcılığı, interaktif ve çok yönlü iletişimi, güçlendirmeyi, yaratıcılığı içine alan bir yaklaşımdır. Yaratıcılık, çalışanın farklı ve orijinalliği yakalaması ve fikirlerinin özgün olmasıdır. Tasarım, kimya, teknoloji vb. birçok alanda çalışan işletmeler, çalışanlarının mesleki uzmanlıkları yanında yaratıcılık ve yenilikçilik açısından kapasiteleri ve katkılarını değerlendirmektedir. Sonuçta yenilik kültürünün pozitif çıktısı olan yaratıcı performans, çalışanın işletmenin yenilikçi amacına ve hedefine ulaşma derecesini yansıtmaktadır. Araştırmanın amacı, inovasyon kültürünün yaratıcı performans üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaçla kimya alanında öncü büyük ölçekli işletmenin 95 çalışanı ile anket yönteminden yararlanarak çalışma yapılmıştır. Araştırmada regresyon katsayıları ve anlamlılığına ilişkin t testi sonucu, yenilik kültürü algısının yaratıcı performans üzerinde pozitif yönlü anlamlı ve önemli etkiye sahip olduğu ($\beta=0,35$; $t=3,64$; $p<0,05$) tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, İnovasyon Kültürü, Örgüt Kültürü, Yaratıcılık, Yaratıcı Performans
**THE EFFECT OF INNOVATION CULTURE ON CREATIVE PERFORMANCE: A RESEARCH IN THE
CHEMICAL SECTOR**

Abstract

Organizational culture is like an atmosphere that shapes the behavior of employees. Employees will feel self-confident and internalize their business intentions in an operating environment that supports their style of functioning or their way of working, allowing creativity and different ideas to emerge. Innovation culture is an approach that includes teamwork, mistakes, participation, interactive and versatile communication, empowerment and creativity for employees in today's business life, where change is inevitable and necessary. Creativity is that the employee seizes different and originality and individual's ideas are unique. Design, chemistry, technology, etc.'s many employers in the field are evaluating their capacities and contributions in terms of creativity and innovation as well as their professional expertise. As a result, creative performance, which is the positive result of innovation culture, reflects the degree to which the employee achieves the innovative goal and goal of the employer. The purpose of the study is to examine the effect of the innovation culture on the creative performance. For this purpose, a study was conducted with 95 employees of the leading large-scale chemical companies in the field of chemistry by using the questionnaire method. The results of the t test on the regression coefficients and significance in the research were found to have significant positive and significant effect of innovation culture on the creative performance perception ($\beta = 0,35$; $t = 3,64$; $p < 0,05$).

Keywords: Innovation, Innovation Culture, Organizational Culture, Creativity, Creative Performance

GİRİŞ

Oslo Kılavuzuna (2005) göre yenilikçi bir işletme, en az bir yenilik gerçekleştirir. Ancak işletme, gerçekte bir yenilik gerçekleştirmemiş olmasına rağmen; inceleme döneminde yenilik faaliyetinde bulunmuş olabilir. Dolayısıyla gelecekte gerçekleştirilmesi plânlananlar da olmak üzere, yeniliklerin geliştirilmesi veya gerçekleştirilmesine dâhil olan tüm faaliyetler birer yenilik faaliyetidir. Bu noktada yenilik gerçekleştiren bir işletmenin kültürünün de yenilikçiliği besleyen bir tarzda olması gerekir.

Sniukas (2007: 95)'e göre yenilik kültürü sorgulayıcı davranışa sahip olma, başarıyı ve başarısızlığı ödüllendirme, durgunluğu cezalandırma, hatalara tolerans gösterme, değişikliği karşılama, risk almayı ve değişimi destekleme, takım çalışmasını ve işbirliğini destekleme gibi özellikler barındırmaktadır. Bu noktada "örgüt" için, destekleyici ve hata toleransının oldukça fazla olduğu, ücret sisteminin âdil olduğu ve birey- örgüt değerlerinin uyduğu bir yenilik kültürü sağlarken; "çalışan" için, birbirini destekleyen, birbiriyle açık ve hızlı iletişime sahip, üst yönetim desteğiyle uyumlu olarak bireysel iş çıktısı ya da performansını arttıracaktır (Robbins, 1998). Araştırmanın amacı, inovasyonun kültürünün yaratıcı performansa etkisinin kimya sektörü açısından tespit edilmesidir. Yeniliğin ve değişimin hemen hemen her sektörde iyiden iyiye kendini hissettirmesi, örgütsel performansta yaşanan olumlu ya da olumsuz etkiyi de beraberinde getirmektedir. Bu noktada tüketici beklentileri çeşitlenip-seçicilik arttıkça, işletmeler arası rekabet artmaktadır. Hannan ve Freeman (1978)'in sosyal ayıklama teorisinde belirtildiği üzere çevreye uyum sağlamayan, işletmeler varlıklarını sürdürmemektedir. Çalışma değişimin gerekliliğini ve çalışanların, yeniliğin temel kaynakları olduğuna vurgu yaparak literatüre katkı sağlamaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İşletmelerin yenilik yapma yetenekleri, örgüt kültürlerinin yenilikçi olup olmadığına bağlıdır. Sürdürülebilir yenilikleri, örgüt kültürleri belirlemekte ve yenilik kültürü, yenilik yapma yeteneğini ve sürdürülebilirliğini sağlayan bir oluşumdur (Ürper, 2008). Bu noktada yenilikçi bir işletme, yenilik kültürünün özelliklerini taşımalıdır (Özgenç, 2007: 78). Diğer bir deyişle, yaratıcılığın ve yeniliğin değerli hâle geldiği, sürekli öğrenme ve bilgi elde etmenin yaygın olduğu bir ortamı ifade etmektedir (Brettel ve Cleven, 2011: 255). Başka bir açıdan bakıldığında yenilik kültürü, hatayı tolere ederek yeni fikirlere açıklık getirdiğinden yaratıcılık, sürekli öğrenme, otonomi, kolektivizm, esneklik ve informal iletişimi de etkilemektedir (Amabile, 1988).

Yenilik kültürünü, toplumun genel kültürü ve örgüt kültürü içinde ele almak gereklidir. Yenilikçi kültür, etkileşimli bu iki kültür arasına yerleştirilmelidir (Ürper, 2008). Bu doğrultuda çalışanların yenilik hakkında ne düşündükleri değil, yeniliğe nasıl inandıkları önemli olup; mevcut kültürle ilgili uzantılar, yeni kültür giysisini oluşturmada kritik rol oynamaktadır (Tzafirir vd., 2003).

Bu açıdan yenilikçi bir kültürde bulunması gereken nitelikler şunlardır (Barker, 2002):

- Depolanmış bilgi,
- İnsanlar arası enformasyon,
- Dışsal ortamın ihtiyaçlarını karşılamadaki yetkinlik,
- Bu üç faaliyetten doğan yaratıcılık.

Martins ve Terblanche (2003) çalışması, yenilik kültürünün, yaratıcılık ve yenilikçilik üzerindeki etkisini gösteren bir modeli göstermektedir. Modelde, strateji, yapı, destek mekanizmalar, yenilikçiliği teşvik eden mekanizmalar, yenilikçiliği ve açık iletişimi destekleyen davranışlar gibi bir dizi işletme kültürü belirleyicilerinin, yaratıcılık ve yenilikçiliğe etkilerini ortaya koymuşlardır. Yenilikçiliği destekleyen bir işletmeyi vurgulayan bir vizyon, misyon ve amaç, işletme yapısının elastikiyeti ve özgürleştirilmesi, ödüller, yenilikçiliğin sahiplenilmesi, kaynakların etkin

kullanılması ve açık iletişim yenilik kültürünü belirleyen özellikler olmaktadır. Mc Lean (2005), işletme kültürü, yenilikçilik ve yenilikçiliği destekleyen kültürel faktörleri içeren birçok önemli çalışma yapmıştır. Bunlara göre, yenilikçiliği destekleyen kültürel faktörleri altı grupta kategorize etmiştir:

1. Risk alma, yeni fikir üretme ve geliştirme, kısmi karar alabilme ve yönetimi konularında “örgütsel teşvik” verilmelidir.
2. Takım amaçları, takım çalışmalarına ve fikirlerine destek, açık iletişim konularında “yönetim desteği” olmalıdır.
3. İş grupları desteklenmeli ve çeşitli iş gruplarına odaklanılmalıdır.
4. Bireylere, amaçları başarma konusunda düşüncelerine izin veren özgürlük ve otonomi ortamı yaratılmalıdır.
5. Zaman ve para kaynağı gereklidir.
6. Yenilikçiliği engelleyen durumlar kontrol edilmelidir.

Yenilikçiliğe katılıma konusunda, bireylerin ödüllendirilmesi yenilikçiğin başarılı olması konusunda bir yol olarak daima düşünülmektedir (Kanter, 1983; Ahmed, 1988; Martins ve Terblanche, 2003). Yenilikçi örgütlerde, örgüt değerlerini yansıtan davranışların ödüllendirilmesi ya da örgüt üyelerinin aldığı risk, denediği ve geliştirdiği yeni fikir için ödüllendirilmeleri söz konusudur (Martins ve Terblanche, 2003). Ödüller, daima başarının tebrik edilmesini ya da başarısızlığı içermekte (Ahmed, 1998) ve dışsal ödüllerden içsel ödüller söz konusu olmaktadır. Böylece bireyler, dışsal ödüllerden içsel ödüllerden motive olmakta, daha yaratıcı eylemler ve düşünceler geliştirmektedirler (Kanter, 1983). Bu nokta yenilikçi kültürde çalışanların yaratıcı performanslarının da arttığı çeşitli çalışmalarca gözlenmektedir.

Yenilik de onu destekleyen ve motive eden kültürel bir çevrenin ürünü olarak ortaya çıktığından (Luecke, 2011:142-144), işletme kültüründe oluşmuş değerlerin ve çalışan niteliklerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Cantin ve Thom, 1996). Bir bakıma yenilik kültürüne sahip bir işletmede, çalışan özellikleri yenilikçi olmalıdır (Steele ve Murray, 2004: 320). Yenilik kültürünün bireysel anlamda etkileri mevcuttur. Örneğin esnek ve değişime daha az dirençli bir işletme ortamı (Hornsby vd., 2002), yaratıcılığı pozitif yönde etkileyerek (Judge, 1997), tatmini arttırmaktadır (Morris, 2007).

Performans, belirli bir amacın, fonksiyonun veya görevin yürütülmesiyle ya da gerçekleştirilmesiyle ilişkili bir kavramdır (Borman ve Motowidlo, 1993). Bu açıdan, belirlenen koşullara göre bir işin yerine getirilme düzeyi veya iş görenin davranış biçimidir. (Bingöl, 2003: 273). Diğer yandan performans, kişisel özellikler ile ilgili gözükse de, yönetim anlayışı ve liderliğin uygulanış şekline de etkilenmektedir (Kayalar vd., 2007:46). Bu açıdan örgütlerde kararlara katılım, açıklık, bilgi yönetimi, istikrar, kontrol ve devamlılık gibi konularda, çalışanların göstereceği davranışlar kültürel etkilere bağlıdır (Denison ve Spreitzer, 1991).

YÖNTEM

Çalışmada tarama modeli olan ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modellerinde amaç var olan durumu olduğu şekli ile betimlemek; ilişkisel (karşılaştırmalı) tarama modelinde amaç birden fazla değişkenin birbirlerine ve gruplara göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenir (Karasar, 2015:77).

Veri Toplama Aracı

Uygulamada araştırmaya katılan cevaplayıcılarla yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma örneğinin seçimi ana kitleden kolayda örnekleme yöntemi ile yapılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak üç bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Veri toplama aracının ilk bölümünde katılımcıların cinsiyet, medeni durum, yaş, öğrenim düzeyi ve işletmedeki çalışma süresi bilgilerinden oluşan bilgi formu yer almaktadır.

Anket formunun ikinci bölümünde Rice (2006) tarafından geliştirilen ve Akturan (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan Yaratıcı Performans Ölçeği yer almaktadır. Ölçek 5'li likert tipinde (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-kesinlikle katılıyorum) 9 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,62 olarak tespit edildi.

Anket formunun üçüncü bölümünde Hurley ve Hult (1998) tarafından geliştirilen Yenilik Kültürü Ölçeği yer almaktadır. Ölçek 7 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,61 olarak tespit edildi.

Veri Toplama Yöntemi

Uygulamada araştırmaya katılan cevaplayıcılarla yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma örneğinin seçimi ana kitleden kolayda örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmanın uygulamasından elde edilen anket formları değerlendirilmiş, eksik hatalı ve araştırmanın amacına uygun olmayan anketler çıkartıldıktan sonra 95 kullanılabilir anket formundan elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır.

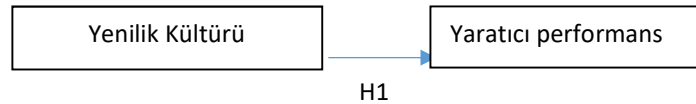
Araştırmanın Örnekleme

Araştırmaya katılan 95 çalışanın %26,3'ü kadın, %73,7'si erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması $34,36 \pm 3,49$ olup %11,6'sı 30 yaş altı, %57,9'u 31-35 yaş arası, %30,5'i 36 yaş ve üstüdür. Katılımcıların %57,9'u evli, %42,1'i bekadır. Katılımcıların %62,1'i lisans, %37,9'u lisansüstü düzeyde öğrenim görmüştür. Katılımcıların işletmedeki çalıştığı süre ortalaması (yıl) $5,08 \pm 1,47$ olup %32,6'sının işletmedeki çalışma süresi 5 yıldan az, %67,4'nün 5 yıl ve üstüdür.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın modeli aşağıdaki oluşturulmuştur (Şekil 1). Araştırma modelinde bağımsız değişken yenilik kültürü bağımlı değişken yaratıcı performans olup yenilik kültürünün yaratıcı performans üzerindeki etkisini göstermektedir.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli şekil 1'deki araştırmanın modeli çerçevesinde oluşturulmuştur. Buna göre, araştırmanın hipotezi;

H1: Yenilik kültürü algısının, yaratıcı performans üzerinde anlamlı ve önemli etkisi vardır.

Verilerin Analizi

Araştırma ile ilgili olarak elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik yazılım programı kullanılmıştır. Araştırma ölçeklerinin güvenilirliklerini test etmek amacıyla Cronbach Alpha testi yapılmıştır. Daha sonra, araştırmanın değişkenlerinin ortalamaları, standart sapmaları ve normallik dağılımları belirlenmiştir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010:17). Araştırma hipotezlerinin doğrulanması amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Değişkenlere ait betimsel istatistiklere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlerin Betimsel İstatistikleri

Değişken	Madde Sayısı	\bar{X}	SS	Çarpıklık (Skewness)
YARATICI PERFORMANS	9	4,08	0,38	-0,39
YENİLİK KÜLTÜRÜ	7	4,07	0,42	0,21

Tablo 1'e göre katılımcıların yaratıcı performans puanı ($4,08 \pm 0,38$), ve yenilik kültürü algı puanı ($4,07 \pm 0,42$) "yüksek" düzeydedir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizleri Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	YARATICI PERFORMANS
YENİLİK KÜLTÜRÜ	0,353**

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Tablo 2'deki korelasyon analizi sonuçlarına göre yenilik kültürü ile yaratıcı performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edildi ($r=0,35$; $p < 0,05$).

Tablo 3: Yenilik Kültürü Algısının Yaratıcı Performans Üzerindeki Etkisine Ait Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	SHB	β	t	p
Sabit	2,788	0,358		7,794	0,000
Yenilik Kültürü	0,318	0,087	0,353	3,643	0,000
F(1;93)=13,274; p=0,000; R2=0,125; $\Delta R^2=0,116$					

Yenilik kültürü algısı ile yaratıcı performans arasındaki ilişkiyi gösteren modelin uygun olduğu görülmektedir (F(1;93)=13,27; $p < 0,05$). Yenilik kültürü algısı, yaratıcı performanstaki değişimin yaklaşık %12'sini açıklamaktadır ($\Delta R^2=0,116$) (Tablo 3).

Regresyon katsayıları ve anlamlılığına ilişkin t testi sonuçlarına göre yenilik kültürü algısının yaratıcı performans üzerinde pozitif yönlü anlamlı ve önemli etkiye sahip olduğu ($\beta=0,35$; $t=3,64$; $p < 0,05$) tespit edildi. Elde edilen sonuçlara göre işgörenlerin yenilik kültürü algısı arttıkça yaratıcı performansları da artmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre yenilik kültürü algısının, yaratıcı performans üzerindeki etkisine ait matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Yaratıcı Performans} = 2,79 + 0,35 * \text{Yenilik Kültürü Algısı}$$

H1 **Kabul**: Yenilik kültürü algısının, yaratıcı performans üzerinde anlamlı ve önemli etkisi vardır.

SONUÇ

21. Yüzyıl işletmeleri, artan teknoloji ve çevresel değişimlere uyum sağlamak için yenilikçi olmalıdır. İşletmelerin bu karakteri kazanması, örgüte dair yenilikçi uygulama, yaklaşım ve normların benimsenmesiyle ilgilidir. Bu aslında yenilikçi değerleri vurgulayan bir kültürün kemikleştirilerek, günlük yaşamın bir parçası hâline getirilmesidir. Bu noktada işini bir görev olarak görmeyen ve ideal olarak benimseyen çalışan, başarmak için daha fazla güdülenecektir. Motivasyonel anlamda yüksek bir ortam yakalayan çalışanın yaratıcılığı ve verimliliği artış göstermekle birlikte performans olarak işletmeye katkısı da yükselecektir.

Araştırma sonuçlarına göre; yenilik kültürü ile yaratıcı performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($r=0,35$; $p < 0,05$). Bu sonuç çeşitli araştırmalarca da destek bulmaktadır (Kanter, 1983; Luecke, 2011; Jucevicius, 2007). Yenilik kültürü sürekli öğrenme, değişime açık olma, uyum sağlama, riskleri tolere etme, bireysel yaratıcılığı teşvik etme, yeni fikirleri paylaşma, uygulamaya geçirme, hiyerarşik otorite tarafından kısıtlanmayan hareket özgürlüğü sağlayan, farklı ihtiyaç kademelerinde eğitim-gelişim imkânı sunan, yetenek transferi kabul etme gibi birçok özelliği içinde barındırmaktadır. Bu noktada böylesi bir kültürü içselleştiren çalışanların tatmin ve performansları da aynı derecede artabilmektedir. Bu

bağlamda yenilikçi kültür özelliklerinden yönetici desteği, özerklik, performans geri bildirimi, karara katılım ve öğrenim fırsatları (Bakker vd., 2001), ödül (Chandler, Keller ve Lyon, 2000), kariyer gelişimi ve hedeflenen başarı ile yaratıcı performansları artan çalışanların (Mc Lean, 2005) iş tatminleri, olumlu etkilenmektedir (Bakker vd., 2001).

Yenilikçi bir işletme, çalışanların yaptıkları işten iletişimlerine, performanslarından kariyer gelişimlerine, öneri sistemlerinden güçlendirilmelerine, yaratıcılıklarından iş rotasyonu ile sürekli öğrenmelerine ve toplumu kalkındıran sosyal projelere kadar hemen hemen var olduğu her alanda yenilikçiliği yaşatır ve çalışanlarına yaşattırır. Bu açıdan çalışma kültür değişkenleri genişletilerek ya da kişilik unsurları eklenerek farklı sektörlerde incelenebilir.

KAYNAKÇA

Ahmed, P. K. (1998). "Culture And Climate For Innovation". European Journal Of Innovation Management, Cilt.1, Sayı.1, ss. 30-43.

Amabile, T. (1988). "A Model Of Creativity And Innovation In Organizations". Research In Organizational Behavior, Vol.10, ss.123-167.

Brettel M. Ve Cleven, N.J., (2011). "Innovation Culture, Collaboration With External Partners And Npd Performance", Creativity And Innovation Management, Cilt.20, Sayı.4.

Denison, D. R., Spreitzer, G.M. (1991). Organizational Culture And Organizational Development: A Competing Values Approach. Research In Organizational Change And Development, 5, ss.1-21.

Hornsby, J. S., D. F. Kuratko Ve S. A. Zahra (2002). "Middle Managers Perception Of The Internal Environment For Corporate Entrepreneurship: Assessing A Measurement Scale". Journal Of Business Venturing, Sayı: 17, ss. 253–273.

Kanter, R. M. (1983). The Change Matters: Innovation For Productivity In The American Corporation. New York: Simon & Schuster.

Luecke, Richard (2011). İş Dünyasında Yenilik Ve Yaratıcılık (Çev.Turan Parlak). Harvard Business Press, 2. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Martins, E. C. Ve F. Terblanche (2003). "Building Organizational Culture That Stimulates Creativity And Innovation". European Journal Of Innovation Management, Cilt.6, Sayı. 1, ss. 66-74.

Mclean, L. D. (2005). "Organizational Culture's Influence On Creativity And Innovation: A Review Of The Literature And Implications For Human Resource Development". Advances In Developing Human Resources, Cilt. 7, Sayı. 2, ss. 226-246.

Oslo Kılavuzu (1995). [Http://Www.Tubitak.Gov.Tr/Tubitak_Content_Files/Btypd/Kilavuzlar/Oslo_3_Tr.Pdf](http://www.Tubitak.Gov.Tr/Tubitak_Content_Files/Btypd/Kilavuzlar/Oslo_3_Tr.Pdf). (04.05. 2018).

Robbins, Stephan P. (1998). Organizational Behaviour. New Jersey: Prentice Hall.

Sniukas, Marc (2007). "Reshaping Strategy The Content, Process, And Context Of Strategic Innovation". [Http://Www.Sniukas.Com/Wp-Content/Upload_S/Reshaping_Sniukas.Pdf/](http://Www.Sniukas.Com/Wp-Content/Upload_S/Reshaping_Sniukas.Pdf/).(10.10. 2018).

Steele, J. And M. Murray (2004). "Creating, Supporting And Sustaining A Culture Of Innovation". Engineering, Construction And Architectural Management, Cilt.11, Sayı. 5, s. 320.

Tzafir, S. Ve A.B.A. Gur (2007). "H.R.M. Practices And Perceived Service Quality: The Role Of Trust As A Mediator". Research And Practice In Human Resource Management, Cilt. 15, Sayı. 2, ss. 1- 20.

YABANCI DİL ÖĞRENME İNANCI VE ÖZYETERLİLİĞİN YABANCI DİL ÖĞRENME STRATEJİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

Nuran Bayram Arlı

Uludağ Üniversitesi

Neşe Aral

Uludağ Üniversitesi

Mehmet Kaygusuz

Uludağ Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin dil öğrenme inançlarının ve öz yeterlilik algılarının, dil öğrenme stratejileri üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasıdır. Öğrencilerin dil öğrenme stratejilerini etkileyen değişkenleri ortaya koymak için cinsiyet, özyeterlilik ve dil öğrenme inancı değişkenleri bağımsız değişkenler olarak ele alınmış ve dil öğrenme stratejilerinin alt boyutlarına göre altı farklı regresyon modeli tahmin edilmiştir. Tahmin edilen regresyon modeli sonuçlarına göre yabancı dil öğrenme inancının doğrudan dil öğrenme stratejilerinin hiç birini etkilemediği, buna karşın dolaylı dil öğrenme stratejilerinden üstbilişsel ve duyuşsal stratejileri pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Özyeterliliğin doğrudan dil öğrenme stratejilerinden bellek ve bilişsel stratejileri pozitif yönde etkilediği; dolaylı dil öğrenme stratejilerinden ise üstbilişsel, duyuşsal ve sosyal stratejileri pozitif yönde etkilediği elde edilmiştir. Kız öğrencilerin dil öğrenme üzerine daha fazla duyuşsal ve sosyal stratejiler uyguladıkları tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çoklu regresyon analizi, Yabancı dil öğrenme stratejileri, Yabancı dil öğrenme inancı, Öz yeterlilik.

THE EFFECT OF THE BELIEFS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING AND SELF-EFFICACY ON FOREIGN LANGUAGE LEARNING STRATEGIES

Abstract

The aimed of this study is to explore the effect of the beliefs of foreign language learning and perceived self-efficacy on language learning strategies. Variables, namely, gender, self-efficacy and belief of foreign language learning were analyzed as independent variables with an effect on language learning strategy of the students and six different regression models were estimated based on the sub-dimensions of language learning strategies. The results of the estimated regression model showed that the beliefs about foreign language learning did not have a direct effect on the language learning strategies; however, it was found that it had an indirect positive effect on metacognitive and affective strategies. It was further found that self-efficacy had a positive effect on direct language learning strategies such as memory and cognitive strategies, and again a positive effect on indirect language learning strategies such as metacognitive, affective and social strategies. It was found that female students applied more affective and social strategies on foreign language learning.

Keywords: Multiple regression analysis, Foreign language learning strategies, Beliefs about foreign language learning, Self-efficacy.

INTRODUCTION

Individuals develop different learning strategies for foreign language learning process. Thanks to studies exploring why some individuals achieve better results when compared to others, language learning strategies are now the focus of the research in this field. Oxford (1989) defines language learning strategies as processes which are consciously selected by learners and which may result in action taken to enhance the learning or use of a second or foreign language, through the storage retention, recall, and application of information about that

language (Demirel, 2012: 142). Oxford (1990) draws a distinction between “direct” and “indirect” strategies. Direct analysis of the language in question is an indication of the use of direct language learning methods, while indirect strategies concern general management of the language. Direct strategies are categorized into three groups, namely, Memory Strategies, Cognitive Strategies, and Compensation Strategies. Indirect strategies, on the other hand, are categorized into three groups, namely, Metacognitive Strategies, Affective Strategies, and Social Strategies (Özbay & Boylu, 2015: 85).

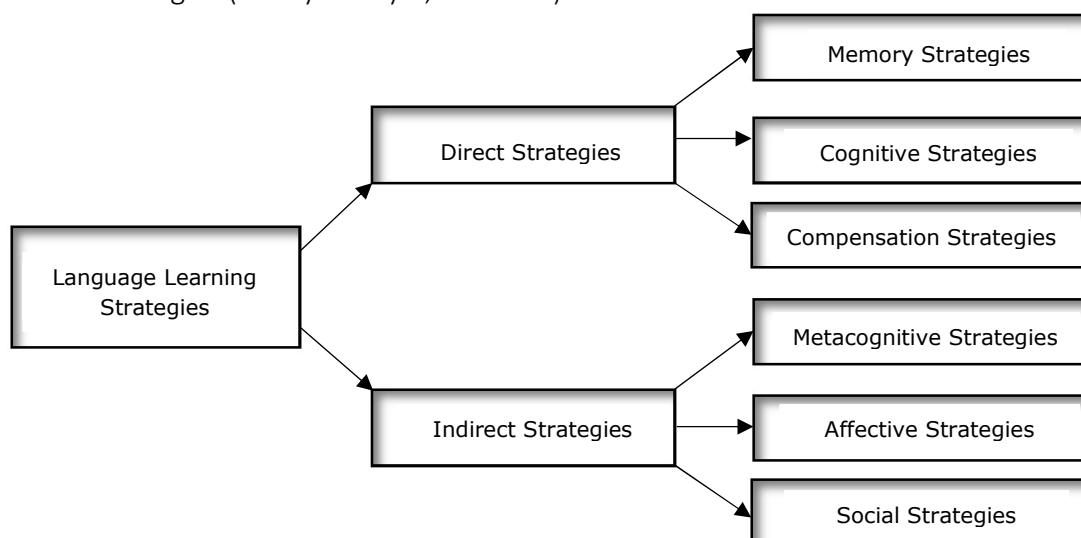

Figure 1: Strateji Inventory for Language Learning Categories

Memory Strategies allow for language learning through building connections between an item and other concepts (learning a word or its meaning through a mental image, learning with the help of abbreviations, etc.). Cognitive Strategies allow an individual to directly control the language material (via reasoning, analysis, taking notes, summarizing, etc.). Compensation Strategies, on the other hand, are used to compensate any missing information about the language being learned (anticipation in terms of listening and reading). Metacognitive Strategies are often used to manage the learning process (learning preferences and needs defined by the individual, their assessment). Affective Strategies allow an individual to keep their learning moods and motivations in check (positive wording, definition of anxiety level, rewarding oneself for better performance, etc.). Social Strategies allow an individual to work with others in the process of language learning (asking for help of others about a confusing point, asking questions, language sharing, etc.) (Oxford, 2003:12-14).

Studies on the importance of language learning strategies in language acquisition reported gender as one of the factors influencing the language learning strategies. The effect of gender in language learning strategies is underlined with the female students using more strategies when compared to their male counterparts (Oxford, 1996; Peacock, Ho, 2003; Oxford, Nyikos, Ehrman, 1988; Cit. Cesur, 2008:26). Self-efficacy is reported as one of the variables in the research focusing on language learning strategies. According to Zimmerman (1990), increased self-efficacy or confidence due to successful completion of a task is in close relation with effective use of language learning strategies (Nosratinia, 2014:1089). Additionally, it influences the beliefs, attitudes and decisions of students about their language learning efforts. The belief system of a student involves several aspects and it may influence a student’s expectations about foreign language learning, their perception about what is easy and hard about that language, and their preferred language learning strategies (Richards & Lockhart, 1995: 52). In

this context, literature review brought insight about the the students' beliefs about language learning and the effectiveness of the language learning strategies (Abraham and Vann, 1987; Cotterall, 1995; Erlbaum, Berg, and Dodd, 1993; Ely, 1986, 1989; Grotjahn, 1991; Horowitz, 1994; Horowitz, 1985, 1987, 1988, 1989; Kern, 1995; Kuntz, 1996a, 1996b; Politzer, 1983; Wenden, 1986b; Cit. Kaçar & Zengin, 2009: 57). Moreover, researchers were more interested in the strategies students used in order to account for the foreign language learning in a way disregarding the role of the beliefs about language learning and its relationship with the use of a language learning strategy. Beliefs about language learning may play a role in the use of a language learning strategy. For example, a student who advocates that language learning is mostly about grammar learning would be expected to invest most of their time and energy on learning the grammatical rules of the language. A student who believes that the foreign language is best learned at the country origin of that language may underestimate their resources and capacity and start learning the language with an expectation of a negative outcome (Kayaoğlu, 2013: 37). Thus, the consequences of beliefs about language learning must be taken into consideration. Certain beliefs, if they are able to interfere with the success of language learning, must be explored in order to find the best solution to this problem (Horwitz, 1988: 292). This study, in light of this information, aims to reveal the effect of gender, perceived self-efficacy, and beliefs about language learning on language learning strategies.

METHOD

Study Participants

The population of this study consists of a total number of 102 students of a private language school and the data was collected using three scales along with demographic information. The data was obtained using Multiple Regression Model in SPSS.

Instruments

Strategy Inventory for Language Learners (SILL): The Strategy Inventory for Language Learners developed by Oxford (1990) was used to define the language learning strategies adopted by the students. The validity of this scale was reported by Cesur & Fer (2007), Demirel (2009) and Özbay & Boylu (2015). As shown in Fig. 1, SILL consists of six sub-dimensions, namely, Memory strategies (items 1-9); Cognitive strategies (items 10-23); Compensatory strategies (items 24-29); Metacognitive strategies (items 30-38); Affective strategies (items 39-44) and Social strategies (items 45-50) categorized under two main dimensions. The total score is out of context and the scores are only interpreted based on the sub-dimensions. Any sub-dimension is scored between 1 and 5 points. Higher scores on this scale show that language learning strategies are more commonly used.

The General Self-Efficacy Scale: Developed by Sherer et al. (1982), the General Self-Efficacy Scale is used to define the self-efficacy levels of the students. The validity of this scale was reported by Yıldırım & İlhan (2010). It was decided that all 17 items of the General Self-Efficacy Scale should be evaluated as a whole and that the scale should be interpreted using a total score. Each item of the scale uses a 5-point Likert scale. Moreover, items 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 16, and 17 of the scale are subject to reverse scoring. The total score of the scale is in the range between 17 and 85. Higher the score obtained from this scale, higher the perceived self-efficacy (Yıldırım & İlhan, 2010; 303).

Beliefs About Language Learning Inventory: Beliefs About Language Learning Inventory (BALLI) developed by Horwitz (1988) was used to assess the different ideas of the students about language learning. The scale consists of 34 items which assess the beliefs of students about language learning under five dimensions. Among these are the ideas about the challenges of

foreign language learning, predisposition to language learning, the nature of language learning, learning and communication strategies and motivation. The validity of the scale was reported by Er (2011). This study suggested that the scale should include 28 items and that it should be assessed for a single dimension (Er, 2011: 61). Items 14 and 15 are subject to reverse scoring and each item uses a 5-point Likert scale. Higher the score obtained from this scale, higher the belief about language learning.

FINDINGS

Approximately 65% of the population of the study (n=102) were female students. Approximately 58% of the students had intermediate or advanced level of English knowledge.

Table 1. Descriptive Statistics

Variables	Frequency	Percent
Gender		
Female	66	64.7
Male	36	35.3
Level of English		
Beginner or Pre-Intermediate	43	42.2
intermediate or advanced	59	57.8

Table 2 shows the correlations between the sub-dimensions of the language learning strategies. All the correlations found for the sub-dimensions of language learning strategies were statistically significant. Correlation values were in the range between 0.285 and 0.736.

Table 2. Correlation between Learning Strategies

	Memory	Cognitive	Compensation	Metacognitive	Affective
Cognitive	.736**	1			
Compensation	.360**	.511**	1		
Metacognitive	.568**	.681**	.339**	1	
Affective	.521**	.535**	.285**	.599**	1
Social	.539**	.660**	.462**	.575**	.457**

*p<0,05 **p<0,01

Among the direct learning strategies, the strongest correlation was found between memory strategy and cognitive strategy ($r=0.736$; $p<0.01$); while the weakest correlation was found between memory strategy and compensation strategy ($r=0.360$; $p<0.01$). Among the indirect learning strategies, the strongest correlation was found between metacognitive strategy and affective strategy ($r=0.599$; $p<0.01$); while the weakest correlation was found between affective strategy and social strategy ($r=0.457$; $p<0.01$). After exploring the correlation between the dimensions of language learning strategies, six different regression models were estimated based on the sub-dimensions of language learning strategies. In this context, variables such as gender, self-efficacy, and belief about language learning were addressed as independent variables of these regression models.

Table 3. Multiple Regression Analysis

Dependent Variables	Independent Variables				R2
	Gender	Self efficacy	BALLI		
Direct Strategies	Memory	-.179	.337**	.019	0.14**
	Cognitive	.066	.206*	.193	0.08*
	Compensation	-.082	-.036	.045	0.01
Indirect Strategies	Metacognitive	-.065	.293**	.204*	0.13**
	Affective	-.217*	.273**	.212*	0.17**
	Social	-.199*	.266**	.024	0.11*

NOTE: The values are the standardized regression coefficients (beta). *p<0,05 **p<0,01

The results of the estimated regression model showed that gender has a negative effect on the affective ($\beta=-0.217$; $p<0.05$) and social ($\beta=-0.199$; $p<0.05$) strategies, direct language learning strategies. It was further observed that self-efficacy has a positive effect on the memory ($\beta=0.337$; $p<0.01$) and cognitive ($\beta=0.206$; $p<0.05$) strategies, direct language learning strategies, and metacognitive ($\beta=0.293$; $p<0.01$), affective ($\beta=0,273$; $p<0,01$) and social ($\beta=0.266$; $p<0.01$) strategies, indirect language learning strategies. Moreover, it was found that belief about language learning has a positive effect on metacognition ($\beta=0.24$; $p<0.05$) and social ($\beta=0.212$; $p<0.05$) strategies, indirect language learning strategies.

It is showed that Self-efficacy is the only variable to account for the Memory Strategies and Cognitive Strategies, sub-dimensions of direct language learning. Self-efficacy is able to account for the 14% change in Memory Strategies and the 8% change in Cognitive Strategies. It was further found that none of the variables, namely, gender, self-efficacy, beliefs about language learning, had a significant effect on Compensation Strategies.

A closer look into the variables accounting for the Metacognitive Strategies, sub-dimension of the indirect language learning strategy, showed that self-efficacy and beliefs about foreign language learning influenced learning at the same direction. It was found that 13% of the change in metacognitive strategies was accounted with self-efficacy and foreign language learning. Furthermore, all the three variables analyzed under Affective Strategies were found to be statistically significant. It can be said, from the findings, that female students have an increased tendency for affective learning when compared to male students. Self-efficacy and beliefs about foreign language learning have a positive effect on affective strategies. For all six models, it was found that all these three variables were statistically significant, and that Affective Learning Strategy was the one with the highest R2 value among them.

Social Strategies, a sub-dimension of indirect language learning strategy, was found to be influenced by gender and self-efficacy. It can be said that female students have an increased tendency for social language learning when compared to male students. The study showed that the self-efficacy level of individuals has a positive effect on the Social Strategies. In other words, any increase in self-efficacy levels of the individuals also increases the use of social strategies in foreign language learning. Nevertheless, gender and self-efficacy account for 11% of the total change in Social Strategies.

CONCLUSION

This study explored the factors affecting the language learning strategies used by students and it was found that self-efficacy and beliefs about language learning had an effect on language learning. The findings of this study further showed that gender only affects the affective and social strategies indirectly and that female students tend to use affective and social strategies more. The literature reports of the studies focusing on gender-based differences in this respect are in agreement with the finding of this study which favors female use of strategies. Green and Oxford (1995) reported that female participants use memory, metacognitive, affective and social strategies more when compared to their male counterparts. Goh and Fung (1997) reported that female participants tend to use strategies more than their male counterparts. Algan (2006) showed that female students reported a greater frequency of language learning strategies use than male student (Algan, 2006:138). Yalçın (2006) found that female students tend to use strategies more frequently than their male counterparts. Cesur (2008) reported results favoring female students with respect to all the variables involved in language learning strategies. Aslan (2009) reported that female students used more language learning strategies to learn English when compared to their male counterparts. Ayırır et al. (2012) found that

female students used different types of strategies more when compared to male students. Kayaoğlu (2012) reported a statistically significant difference between male and female students in terms of their use of strategies. Demirel (2012) suggested that female students used foreign language learning strategies more often than their male counterparts.

In this study, it was found that self-efficacy has a positive effect on all the sub-dimensions with the exception of compensation strategies. The research showed that there is a positive correlation between language learning strategies and self-efficacy. Magogwe and Oliver (2007) suggested a positive correlation between perceived self-efficacy and the use of learning strategies. Adnan (2011) reported a significant relationship between self-efficacy and learning strategies. It was suggested that the students with higher self-efficacy were better equipped with language learning skills, while the ones with lower self-efficacy did not. Nosratinia et al. (2014) reported a significant relationship between language learning strategies and self-efficacy. It was found that the students with higher perceived self-efficacy make use language learning strategies more often. Balaman Uçar (2016) found that the perceived self-efficacy of students and their use of strategy are statistically correlated.

It was found that beliefs about language learning have a positive effect on Metacognitive strategies and Affective strategies, indirect language learning strategies. The beliefs of students about language learning deeply influence their approach to language learning. The students must be advised about the role of cognitive and affective variables available in language learning about how the language works and how the strategies help with language learning (Cotterall, 1995: 202).

In conclusion, the findings of this study showed that gender was associated with social and affective strategies; that female participants had an increased tendency to use social and affective strategies; that self-efficacy had a positive correlation with all the strategies except the compensation strategies; and that beliefs about language learning had a positive correlation with Metacognitive strategies and Affective strategies.

REFERENCES

- Adnan, M. A. M. (2011). Language Learning Strategies and Self-efficacy Belief in Arabic Language Learning: A Malaysian Context. *Asean Journal of Teaching and Learning in Higher Education (AJTLHE)*, 3(2), 48-59.
- Algan, N. (2006). University Preparatory Class Students' Use of Language Learning Strategies and the Perceptions of their Instructors on their Use. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.*
- Aslan, O. (2009). The Role of Gender and Language Learning Strategies in Learning English. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Middle East Technical University, Ankara.*
- Aydın, S., & Zengin, B. (2008). Yabancı Dil Öğreniminde Kaygı: Bir Literatür Özeti. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 4(1), 81-94.
- Ayırır, İ. O., Arioğul, S., & Ünal, D. Ç. (2012). Cinsiyetin ve Öğrenim Alanlarının Hazırlık Öğrencilerinin Yabancı Dil Öğrenme Stratejisi Kullanımına Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 60-71.
- Cesur, M. O. & Fer, S. (2007). Dil Öğrenme Stratejileri Envanterinin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması Nedir? *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(11), 49-74.
- Cesur, M. O. (2008). Üniversite Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Yabancı Dil Öğrenme Stratejileri, Öğrenme Stili Tercihleri ve Yabancı Dil Akademik Başarısı Arasındaki Açıklayıcı ve Yordayıcı İlişkiler Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.*

- Cotterall, S. (1995). Readiness for Outonomy: Investigating Learner Beliefs. *System*, 23(2), 195-205.
- Demirel, M. (2009). The Validity and Reliability Study of Turkish Version of Strategy Inventory for Language Learners. *World Applied Sciences Journal*, 7(6), 708-713.
- Demirel, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Kullandıkları Dil Öğrenme Stratejileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(43).
- Er, S. (2011). Anadolu Liselerine Devam Eden Öğrencilerin Yabancı Dil Başarılarında Yabancı Dile Yönelik Kaygı ve İnançlarının Etkisinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Goh, C., & Foong, K. P. (1997). Chinese ESL Students' Learning Strategies: A Look at Frequency, Proficiency, and Gender. *Hong Kong Journal of Applied Linguistics*, 2(1), 39-53.
- Green, J. M., & Oxford, R. L. (1995). A Closer Look at Learning Strategies, L2 Proficiency, and Gender. *TESOL Quarterly*, 29 (2), 261-297.
- Horwitz, E. K. (1988). The Beliefs about Language Learning of Beginning University Foreign Language Students. *The Modern Language Journal*, 72(3), 283-294.
- Kaçar, I. G., & Zengin, Z. (2009). İngilizceyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Dil Öğrenme ile ilgili İnançları, Öğrenme Yöntemleri, Dil öğrenme Amaçları ve Öncelikleri Arasındaki İlişki: Öğrenci Boyutu. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 5(1), 55-89.
- Kayaoğlu, M. N. (2012). Gender-Based Differences in Language Learning Strategies of Science Students. *Journal of Turkish Science Education*, 9(2), 12-24.
- Kayaoğlu, M. N. (2013). Poor and Good Learners' Language Beliefs and Their Influence on Their Language Learning Strategy Use. *Novitas-ROYAL*, 7(1), 36-54.
- Magogwe, Mokuedi, J., & Oliver, R. (2007). The Relationship between Language Learning Strategies, Proficiency, Age and Self-efficacy Beliefs: A Study of Language Learners in Botswana. *System*, 35, 338-352.
- Nosratinia, M., Saveiy, M., & Zaker, A. (2014). EFL Learners' Self-efficacy, Metacognitive Awareness, and Use of Language Learning Strategies: How are they Associated?. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(5), 1080-1092.
- Oxford, R. L. (2003). Language Learning Styles and Strategies: An Overview. *GALA*, 1-25.
- Özbay, M. & Boylu, E. (2015). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenler İçin Dil Öğrenme Stratejileri Envanterinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi / The Journal of International Education Science*, 4, 82-96.
- Richards, J. C., & Lockhart, C. (1994). *Reflective Teaching in Second Language Classrooms*. Cambridge University Press.
- Uçar, S. B. (2016). The Exploration of the Relationship between Self-Efficacy and Strategy Use in a Turkish Context. *Current Research in Education*, 2(3), 186-198.
- Yalçın, M. (2006). Differences in the Perceptions on Language Learning Strategies of Preparatory Class Students Studying at Gazi University. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, F. & İlhan İ. Ö. (2010). Genel Özyeterlilik Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(4), 301-308.

ERGENLERDE ÖFKE, YALNIZLIK VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ İLE İNCELENMESİ

Nuran Bayram Arlı

Uludağ Üniversitesi

Turnel Altan

MEB

Özet

Ergenlik dönemi pek çok duygunun yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde sıklıkla yaşanan öfke ve yalnızlık durumunun ergenlerin yaşam doyumlarını olumsuz etkileyebileceği düşünülebilir. Bu nedenle bu çalışma ile ergenlerde öfke ve yalnızlık durumunun yaşam doyumlarını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışmaya 388 lise öğrencisi gönüllü olarak katılmıştır. Çalışmaya katılanların %44,8'i kız öğrencilerinden oluşmuştur. Öğrencilerin yaklaşık %60'ı sosyo-ekonomik düzeylerinin orta düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Kurulan yapısal eşitlik modelinde yalnızlık ($\beta=-0,55$; $p<0,01$) ve öfke ($\beta=-0,12$; $p<0,05$) değişkenlerinin ergenlerin yaşam doyumunu negatif yönde, ergenlerin yalnızlık durumlarının da öfke durumunu ($\beta=0,33$; $p<0,01$) pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Kurulan modelde öfke değişkeni yalnızlık için yaşam doyumunu etkilemede mediatör etkiye sahiptir. Buna göre yaşam doyumunu açıklamada yalnızlık değişkeninin standardize edilmiş toplam etkisi $\beta=-0,59$ 'dür. Diğer bir ifade ile yaşam doyumunu üzerinde yalnızlığın hem doğrudan ($\beta=-0,55$) (mediatör etki olmadan) hem de dolaylı ($\beta=-0,04$) (mediatör etki) etkisi söz konusudur. Kurulan modelin uyum indeksleri kabul edilebilir sınırlar içinde yer almıştır ($X^2/df=1.919$; $RMSEA=0.05$; $SRMR=0.06$; $PCFI=0.80$; $PGFI=0.74$; $CFI=0.88$; $GFI=0.86$). Sonuç olarak, ergenlerin öfke, yalnızlık ve yaşam doyumları arasında anlamlı ilişkiler olduğu ortaya konulmuştur. Buna göre ergenlerde yalnızlığın ve öfkenin yaşam doyumunda negatif etkiye sahip olduğu, yalnızlık durumunun da öfke üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapısal Eşitlik Modellemesi, Öfke, Yalnızlık, Yaşam Doyumunu, Lise Öğrencileri

A STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN ANGER, LONELINESS & LIFE SATISFACTION IN ADOLESCENTS BASED ON STRUCTURAL EQUATION MODEL

Abstract

Adolescence presents a period in our lives where a wide range of feelings are experienced at elevated levels. Anger and loneliness, two feelings most commonly reported in this period, may have a negative impact on adolescents' life satisfaction. In this context, this study aimed to investigate the effect of anger and loneliness experienced by adolescents on their life satisfaction. 388 high school students recruited to this study on a voluntary basis. According to the structural equation model used in this study, it was found that the variables of loneliness ($\beta=-0.55$; $p<0.01$) and anger ($\beta=-0.12$; $p<0.05$) had a negative correlation with the life satisfaction of adolescents, while their loneliness had a positive correlation with their anger ($\beta=0.33$; $p<0.01$). The model used in this study showed that the variable of anger had a mediating effect on loneliness with consequences on life satisfaction. Accordingly, the standardized total effect of the variable of loneliness, in accounting for the life satisfaction, was $\beta=-0.59$. In other words, loneliness has both a direct ($\beta=-0.55$; non-mediation effect) and indirect ($\beta=-0.04$; mediating effect) effect on life satisfaction. Goodness of fit index of the model developed was at an acceptable level ($X^2/df=1.919$; $RMSEA=0.05$; $SRMR=0.06$; $PCFI=0.80$; $PGFI=0.74$; $CFI=0.88$; $GFI=0.86$). In conclusion, statistically significant relationships were found between anger, loneliness and life satisfaction in adolescents. It was further found that

loneliness and anger in adolescents had a negative impact on their life satisfaction; while loneliness had a positive impact on anger.

Keywords: Structural Equation Model, Anger, Loneliness, Life Satisfaction, Adolescents

INTRODUCTION

In addition to being one of the most complicated periods in our lives, adolescence is also a transition period where several physical and intellectual changes take place in our being (Smith, Cowie & Blades, 2003; Cit.: Kaplan, 2012). It would be safe to say that anger is one of the many emotions individuals may experience during adolescence. Anger is a universal emotion which may arise due to unmet expectations, undesirable outcomes or frustrations (Soykan, 2003). Spielberger categorized anger under two categories: 'state-trait anger' and 'constant anger.' Here, the state-trait anger represents a mood where one feels anxious, angry, or raged due to the frustration felt due to a targeted behavior. Constant anger, on the other hand, represents the frequency of state-trait anger. In other words, it is when the individual frequently feels angry (Cit. Özer, 1994). Köknel (2000) defines anger as the mood one assumes in the face of unpleasant situations. Adolescents tend to go through mood swings in this period of their lives. The inability to cope with such mood swings often results in an elevated emotion of anger (Koçak, 2008). The literature reports consistently suggested that anger is correlated with depression, peer rejection, and a number of negative behaviors such as tobacco and alcohol consumption (Sütçü et al., 2010). In addition to these behaviors closely related to anger in adolescence, the concept of loneliness comes across as an emotion which may be correlated with anger.

When the need for peer approval, a desire prevalent in adolescence, is not met, then this leads to the emotion of loneliness (Bilgiç, 2000; Kılıççı, 2000). Loneliness is described as an unwelcome experience which is accompanied by the emotions of anxiety, anger, sadness and the feeling of otherness and it is very common in adolescents and young adults (Jones, Freeman & Goswick, 1981; Russell, Peplau & Cutrona, 1980, DiTomasso & Spinner, 1997; Cit.: Çeçen, 2008). Another definition of loneliness suggested that it is the condition of individual's isolation and withdrawal from the outside world (Armağan, 2014). Yalom (2000) defined loneliness as the feeling of anxiety due to interpersonal obstacles and miscommunication which results in withdrawal from the social scene. Gün (2006) suggested that loneliness is a complex emotion which creates distress in the person. Another definition referred loneliness as the emotional stress felt when an individual experiences social rejection or when they are misunderstood (Rook, 1984). Building on the reports suggesting that loneliness may result in a number of negative emotions in a person such as emotional stress, anxiety, anger and sadness, it would be reasonable to believe that loneliness could also affect the life satisfaction of adolescents.

Diener, Emmons, Larsen & Griffin (1985) defined life satisfaction as a person's subjective and global evaluation of the positivity of her/his life as a whole. Christopher (1999) explained that life satisfaction as the holistic evaluation of one's own criteria of the quality of life, including the aspects of life such as family, school, friends, and occupation. Acar (2009) suggested a similar definition for life satisfaction. In his definition, the author suggested that life satisfaction is a person's self-evaluation pointing out what he/she doesn't have and what he/she would like to have. Accordingly, life satisfaction would increase as the individual obtains the missing items. Aydiner (2011) suggested that life satisfaction is a person's contentment with what he/she already has. Neugarten (1974) defined a number of factors playing a role in a higher level of life satisfaction, these are, as follows: taking pleasure in daily activities; having goals in life; having

the belief that one can achieve these goals; having a generally positive attitude towards life (Cit. Kaya, 2006).

The literature review showed that a number of studies explored the relationships between the variables of anger, loneliness and life satisfaction and their predictive power. Accordingly, the literature showed that there is a positive correlation between anger and loneliness (Bıyık, 2004; Koçak, 2008; Kaya et al., 2012; Bayraktar, 2016); a negative correlation between constant anger and life satisfaction (Topbaşoğlu, 2016); a negative correlation between loneliness and life satisfaction (Tuzgöl Dost, 2007); and that anger and loneliness are predictive of suicidal behavior in adolescents (Elevli, 2012). Building on the published research results showing that anger and loneliness are severally correlated with life satisfaction in adolescence, it is hypothesized that anger and loneliness, in adolescence, may affect life satisfaction. Moreover, the literature review did not return any results for the use of structural equation model in a study where anger, life satisfaction and loneliness are addressed with a focus on adolescence. In this context, this study aimed to uncover the nature of interactions between anger, loneliness and life satisfaction in adolescents in order to bring guidance to psychological consultation and counseling services at schools.

FINDINGS

388 high school students recruited to this study on a voluntary basis. 44.8% of the population consisted of female students; 27.3% were 9th graders; 26.5% were 10th graders; 19.8% were 11th graders; and 26.3% were 12th graders.

Table 1. Descriptive Statistics

Variables	N	%
Sex		
Female	174	44.8
Male	214	55.2
Grade		
9. grade	106	27.3
10. grade	103	26.5
11. grade	77	19.8
12.grade	102	26.3
Mother-Father Situation		
Together	328	84.5
Divorce	47	12.1
Parents dead	13	3.4
Mother education level		
Illiterate	12	3,1
Primary school	173	44,6
Secondary school	112	28,9
High school	80	20,6
University	11	2,8
Father education level		
Illiterate	2	0.5
Primary school	122	31.4
Secondary school	117	30.2
High school	118	30.4
University	29	7.5
Socio-economic status		
Bad	19	4.9
Moderate	232	59.8
Good	125	32.2
Very good	12	3.1

84.5% of the students reported that their parents were together; 44.6% reported that their mothers were primary school graduates, while 30.4% reported that their fathers were high school graduates. Nevertheless, approx. 60% of the population reported that they are coming from families with moderate socio-economic status.

Table 2. Average, Standard Deviation, and C Alpha Values for the Measures

Variables	Item	Mean	S. Deviation	Cronbach's Alpha
Anger	10	22.59	5.89	0.82
Loneliness	20	37.02	9.69	0.84
Life satisfaction	5	23.53	6.55	0.80

C. Alpha values were in the acceptable range. This shows that the measures had internal consistency.

Table 3. Correlations between Anger, Loneliness, and Life Satisfaction

Variables	Anger	Loneliness	Life satisfaction
Anger	1		
Loneliness	0.26**	1	
Life satisfaction	-	-0.45**	1
	0.27**		

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

According to the analyses, a statistically significant and positive correlation was found between the variables of anger and loneliness ($r=0.26$; $p<0.01$); a statistically significant and negative correlation was found between the variables of anger and life satisfaction ($r=-0.27$; $p<0.01$); and a statistically significant and negative correlation was found between the variables of loneliness and life satisfaction ($r=-0.45$; $p<0.01$).

Table 4. t-test Results Based on Gender

Variables	Female (n=174)	Male (n=214)	t-test	p
Anger	23.17±5.63	22.11±6.07	1.768	0.08
Loneliness	37.40±10.15	36.71±9.31	.698	0.49
Life satisfaction	22.91±6.99	24.04±6.13	-1.685	0.09

t-test results showed that there was no statistically significant difference between female and male students in their life satisfaction, loneliness and anger reports.

Table 5. t-test Results Based on Socio-Economic Status

Variables	Medium and below (n=251)	Good and above (n=137)	t-test	p
Anger	22.71±5.97	22.37±5.76	.531	0.60
Loneliness	38.42±10.17	34.45±8.18	3.931	0.00
Life satisfaction	21.69±6.42	26.91±5.33	-8.114	0.00

According to the t-test results, the level of significance of the difference due to socioeconomic status was 1% for loneliness ($t=3.931$; $p<.01$) and life satisfaction ($t=-8,114$; $p<.01$). These results further showed that the students with medium and below low socioeconomic status tend to report higher levels of loneliness; while students with high socioeconomic status report higher levels of life satisfaction.

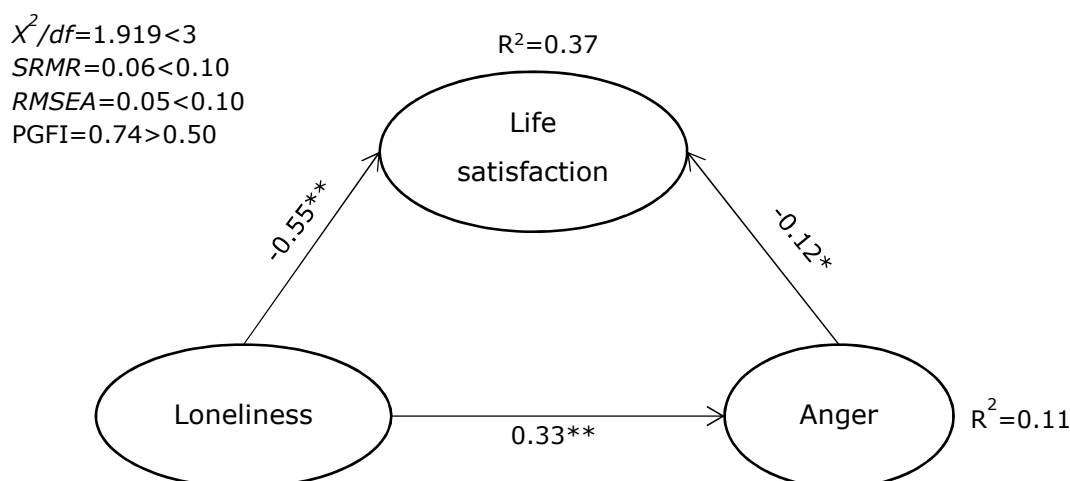

Figure 1. Structural Equation Model

The coefficients used in the model are standardized coefficients. Goodness of fit index of the model developed was at an acceptable level ($\chi^2/df=1.919$; $RMSEA=0.05$; $SRMR=0.06$; $PCFI=0.80$; $PGFI=0.74$; $CFI=0.88$; $GFI=0.86$). According to the structural equation model used in this study, it was found that the variables of loneliness ($\beta=-0.55$; $p<0.01$) and anger ($\beta=-0.12$; $p<0.05$) had a negative correlation with the life satisfaction of adolescents, while their loneliness had a positive correlation with their anger ($\beta=0.33$; $p<0.01$). The model used in this study showed that the variable of anger had a mediation effect on loneliness with consequences in life satisfaction. Accordingly, the standardized total effect of the variable of loneliness, in accounting for the life satisfaction, was $\beta=-0.59$. In other words, loneliness has both a direct ($\beta=-0.55$; non-mediation effect) and indirect ($\beta=-0.04$; mediation effect) effect on life satisfaction. In this context, an increase of 1 unit of standard deviation in loneliness reduces the standard deviation of life satisfaction by 0.59 units.

DISCUSSION & CONCLUSION

This study explored the effects of anger and loneliness on adolescents' life satisfaction. The analysis results showed that there is a statistically significant and positive correlation between the variables of anger and loneliness; a statistically significant and negative correlation between the variables of anger and life satisfaction; and a statistically significant and negative correlation between the variables of loneliness and life satisfaction. These results are in good agreement with other studies. Bıyık (2004) reported a correlation between anger and loneliness levels of people. Kaya et al. (2013) found that increasing anger level also increases the loneliness level. Özkaya (2017) and Çivitçi et al. (2009) reported a statistically significant and negative correlation between loneliness and life satisfaction. Topbaşoğlu (2016) suggested that anger has a negative correlation with life satisfaction. All these findings are consistent with the literature reports.

Another important finding of the current study was that there was no statistically significant difference between female and male students in their life satisfaction, loneliness and anger reports. Kim (2001) suggested that the loneliness level of female students was higher than that of the male students. However, Demir (1990) and Buluş (1996) found that the loneliness level of male students was higher than that of the female students. Other studies reported that there was no statistically significant difference between the loneliness levels of male and female students (Eren, 1994; Erım, 2001). A number of studies focusing on anger showed that male

students were better at anger management when compared to female students (Kısaç, 1997; Annak, 2002). Sala (1997) reported that the constant anger level of female students were higher than that of the male students which suggested that male students were better at anger management. Güleç (2002), too, found that the anger level of female students were higher than that of the male students. Deniz, Kesen and Üre (2006), on the other hand, did not find any statistically significant differences between the anger levels of female and male students. Armsden and Greenberg (1987) concluded that there were no statistically significant differences between the life satisfaction of female and male students. A similar finding was offered by Altundağ (2013) who suggested that difference in gender does not affect life satisfaction. Çam and Artar (2014), on the other hand, found that the life satisfaction of female students was higher than that of the male students. Tuzgöl Dost (2007) also reported higher life satisfaction levels in female students when compared to their male peers. In light of these findings, it would be safe to say that the findings of the current study are in agreement with some of the literature reports. It is believed that this variability in the results can be accounted by the population properties of the aforementioned studies.

Furthermore, according to the structural equation model used in this study, it was found that the variables of loneliness and anger had a negative correlation with the life satisfaction of adolescents, while their loneliness had a positive correlation with their anger. Accordingly, the model used in this study showed that the variable of anger had a mediating effect on loneliness with consequences in life satisfaction. This result is in good agreement with the literature reports where loneliness and anger were found to have a positive correlation (Bıyık, 2004; Campano and Munakata, 2004; Koçak, 2008). Although the literature review failed to return any studies where the mediating effect of anger on the correlation between loneliness and life satisfaction were explored, the positive correlation between anger and loneliness were in agreement with some of the studies in the literature. Koçak (2008) found that constant anger is not a significant predictive of loneliness; while Çivitçi (2011) reported that loneliness affects the displays of anger in the classroom. These results can be interpreted to suggest a reciprocal interaction between loneliness and anger. Gürbüz (2008) found that anger management improves life satisfaction, while Topbaşoğlu (2016) found a negative correlation between constant anger and life satisfaction. Tuzgöl Dost (2007) and Özkaya (2017) found a negative correlation between loneliness and life satisfaction. It would be safe to say that the findings of the current study are in agreement with some of the literature reports.

In conclusion, statistically significant relationships were found between anger, loneliness and life satisfaction in adolescents. It was further found that loneliness and anger, in adolescents, had a negative impact on the life satisfaction, while loneliness had a positive impact on anger.

REFERENCES

- Altundağ, Y. (2013). *Anne-babası boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Annak, Ş. (2002). *Özel bir okulda öğrenim gören lise son sınıf öğrencilerinin kızgınlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Armağan, A. (2014). Yalnızlık ve kişiler arası iletişim ilişkisi: öğrenciler üzerinde bir araştırma. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (30), 27-43.

- Arslan, C. (2010). Öfke ve öfkeyi ifade etme biçimlerinin stresle başa çıkma ve kişiler arası problem çözme açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(1), 7-43.
- Asher, S. R. ve Paquette, J. A. (2003). Loneliness and peer relations in childhood. *Current Directions in Psychological Science*, 12(3), 75-78.
- Aydiner, B. B. (2011). *Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçlarının alt boyutlarının genel yeterlik yaşam doyumu ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (1987). *Başarılı ve sağlıklı olmak için stres ve başa çıkma yolları* (8.basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bıyık, N. (2004). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık duygularının kişisel ve sosyal özellikleri, öfke eğilimleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bilgi, A. (2005). *Bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ilköğretim öğrencilerinin saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bilgiç, A. (2000). *Arkadaşlık becerisi eğitiminin ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin yalnızlık düzeylerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buluş, M. (1996). *Ergen öğrencilerde denetim odağı ve yalnızlık düzeyi ilişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Campano, J.P. & Munakata, T. (2004). Anger and aggression among Filipino students. *Adolescence*, 39(156), 757-764.
- Çam, Z. ve Artar, M. (2014). Ergenlikte yaşam doyumu: Okul türleri bağlamında bir inceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 23-46.
- Çivitci, N., Çivitci, A. ve Fiyakalı, N. C. (2009). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 493-525.
- Çivitci, N. (2011). Lise öğrencilerinde okul öfkesi ve yalnızlık. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (35), 18-29.
- Deffenbacher, J.L. (1999). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Journal of Clinical Psychology*, 55(3), 295-309.
- Demir, A. (1990). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyini etkileyen bazı etmenler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demirtaş, A. S. (2007). *İlköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Deniz, M. E., Kesen, N. F. ve Üre, Ö. (2006). Yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzı düzeylerinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 133-159.
- Diener, E. & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40(1-2), 189-216.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diener, E.D., Emmons, R.A., Larsen, R.J. & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.
- Dikmen, A.A. (1995). *Kamu çalışanlarında iş doyumu ve yaşam doyumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Duy, B. (2003). *Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yaşadığı yalnızlık ve fonksiyonel olmayan tutumlarını azaltmadaki etkililiği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Eckhardt, C., Norlander, B. & Deffenbacher, J. (2004). The assessment of anger and hostility: A critical review. *Aggression and Violent Behavior*, 9(1), 17-43.
- Eid, M. & Diener, E. (2004). Global judgments of subjective well-being: Situational variability and long-term stability. *Social Indicators Research*, 65(3), 245-277.
- Elevli, S. (2012). *Ergenlerde intihar olasılığının yordayıcıları: Yalnızlık, öfke ifade biçimleri, suçluluk ve utanç duyguları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Eren, S. (1994). *Lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ve psikolojik ihtiyaçlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erim, B. (2001). *Yetiştirme yurtlarında ve aileleri yanında yaşayan ergenlerin, benlik saygısı, depresyon ve yalnızlık düzeyleri ile sosyal destek sistemleri açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Geçtan, E. (2005). *İnsan olmak* (4.Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (2009). *İnsan olmak* (8.Basım). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gökpinar, F. (2011). *Cinsel travma yaşantısı olan kadınların kontrol odağı inançları ile sürekli öfke ve öfke tarzları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Güleç, Y. (2002). *Ergenlerin öfke yaşantıları, benlik algıları ve akademik başarı ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gün, F. (2006). *Kent kültüründe yalnızlık duygusu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Haliloğlu, S. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri, bağlanma biçimleri ve işlevsel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Malatya ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kaya, A. G. (2006). *İzmir’de yaşam kalitesi ve yoksulluk*. İzmir İktisat Kongresi Araştırma Merkezi Öğrenci Çalışma Raporları Serisi, İzmir.
- Kaya, N., Kaya, H., Atar, N.Y., Turan, N., Eskimez, Z., Palloş, A. ve Aktaş, A. (2012). Hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin öfke ve yalnızlık özellikleri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(2), 18-26.
- Keser, A. (2003). *Çalışmanın anlamı, insan yaşamındaki yeri ve yaşam doyumu üzerine bir uygulama* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kılıçcı, Y. (2000). *İlköğretimde Rehberlik* (Ed. Yıldız Kuzgun), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kısaç, İ. (1997). *Üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sürekli öfke ve öfke ifade düzeyleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kim, O’Neill. (2001). Sex differences in social support, loneliness and depression among Korean college students. *College Of Nursing Science*, 88 (2) 521-526.
- Koçak, E. (2008). *Ergenlerde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Köknel, Ö. (1995). *Kaygıdan mutluluğa kişilik* (13. Basım). İstanbul: Altın kitaplar.
- Köknel, Ö. (2000). *Bireysel ve toplumsal şiddet* (2. Basım). İstanbul: Altın kitaplar.
- Meral, D. (2017). *Orta öğretim öğrencilerinde akıllı telefon bağımlılığının yalnızlık, yaşam doyumu ve bazı kişisel özellikler bakımından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.

- Mouratidis, A. A. & Sideridis, G. D. (2009). On social achievement goals: Their relations with peer acceptance, classroom belongingness, and perceptions of loneliness. *The Journal of Experimental Education*, 77(3), 285-308.
- Myers, D.G. & Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Okman, C.S. (1999). *Ergenlik dönemindeki öfke ifade tarzlarının kendilik imgesi bağlamında incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Onur, B. (1997). *Gelişim psikolojisi, yetişkinlik yaşlılık ölüm* (4. baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özer, M. ve Karabulut, Ö.Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumu. *Geriatry*, 6(2), 72-74.
- Özkaya, G. (2017). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile umutsuzluk ve yaşam doyumu arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Özmen Süataç, A. (2010). *Evlilik uyumunun kişilerarası tarz ve öfke açısından araştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Özmen, A. (2004). *Seçim kuramına ve gerçeklik terapisine dayalı öfkeyle başa çıkma eğitim programının ve etkileşim grubu uygulamasının üniversite öğrencilerinin öfkeyle başa çıkma becerileri üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Pavot, W. & Diener, E. (2008). The satisfaction with life scale and the emerging construct of life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*, 3(2), 137-152.
- Robins, S. & Novaco, R.W. (1999). Systems conceptualization and treatment of anger. *Journal of Clinical Psychology*, 55(3), 325-337.
- Rook, K. (1984). Promoting social bonding: Strategies for helping the lonely socially isolated. *American Psychologist*, 39, 1389-1402.
- Sala, G. (1997). *Zonguldak karaelmas üniversitesi öğrencilerinin öfke ifade etme biçimlerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Topbaşoğlu T. (2016). *Yaşam doyumunun yordayıcısı olarak öfke ve affetme: Affetmenin düzenleyici rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Tuzgöl Dost, M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 132-143.
- Vara, Ş. (1999). *Yoğun bakım hemşirelerinde iş doyum ve genel yaşam doyum arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Yalom. I. (2000). *Varoluşçu psikoterapi* (Z. İyidoğan-Babayiğit, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

DIŞ TİCARET ve ALTIN FİYATLARI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**Uzman Zafer Şahin***DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü**zafer.sahin111@gmail.com***Dr. Öğretim Üyesi Metin Baş***DPÜ İ.İ.B.F. Ekonometri Bölümü**metin.bas@dpu.edu.tr***Özet**

Dış ticaret, ũlkelerin gelişmişlik seviyelerine ulaşmasında en önemli faktörlerden biri olmuştur. ũlkelerin uluslararası ticaret yapması, makroekonomik göstergelerini olumlu yönde etkilerken, ũlkenin kalkınmasına ve gelişmesine destek vermektedir. Bununla beraber dış ticaret üzerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Uluslararası piyasalarda işlem gören ve her ũlkenin finansal bir gösterge olarak ele aldığı altın fiyatları da, dış ticaret üzerinde etkili olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı dış ticaret ile altın fiyatları arasındaki ilişkinin saptanmasıdır. Bu kapsamda dış ticaret ile altın fiyatları arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. İlişkinin yönünü saptamak amacıyla yapılan Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre altın fiyatlarından dış ticarete doğru tek yönlü ilişkinin olduğu görülmüştür. Altın fiyatları, dış ticaretini etkileyen ihracat ve ithalat verilerinin miktarları üzerinde etkiliyken, ihracat ve ithalat miktarları altın fiyatları üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Altın fiyatlarının diğer makroekonomik göstergelerle ilişki halinde olması, ihracat ve ithalatı dolaylı olarak etkilemesinin bir sebebi olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Altın Fiyatları, Dış Ticaret, EŞbütünleşme, Nedensellik**FOREIGNTRADE AND GOLD PRICESRELATIONSHIP: CASEOF TURKEY****Abstract**

Foreign trade has been one of the most important factors in achieving the level of development of countries. International Trade of countries has a positive impact on macro economic indicators, while supporting the development and development of the country. However, there are many factors that influence foreign trade. Gold prices traded in international markets and treated by each country as a financial indicator can also be effective on foreign trade. The aim of this study is to determine the relationship between foreign trade and goldprices. In this context, it has been determined that there is a long-term relationship between foreigntrade and goldprices. According to the Granger causality test conducted to determine the direction of the relationship, there was a one-way relationship from goldprices to foreign trade. While goldprices were influenced by the amount of exportand import data affecting foreign trade, exports and imports were not influenced by goldprices. The factthat goldprices are associated with other macroeconomic indicators is considered to be a reason for the indirect impact of exports and imports.

Keywords: Gold Prices, ForeignTrade, Cointegration, Causality**GİRİŞ**

Küresel piyasalarda makroekonomik değişkenler birbirleriyle ilişkili konumdadırlar. Hem ulusal boyutta hem de uluslararası boyutta makroekonomik göstergeler birbirleri üzerinde etkili olabilmekte hatta piyasa koşullarına göre benzer hareketleri gösterebilmektedirler. Bununla beraber makroekonomik değişkenler birbirlerinden direkt olarak veya dolaylı olarak etkilenebilmektedir. Bu etkilerin tespit edilmesi, piyasalarda yaşanan olumsuzluk karşısında makroekonomik göstergelerin nasıl tepki vereceğinin önceden bilinmesi ve gerekli tedbirlerin alınması açısından önemlidir. Bu araştırmada altın fiyatları ile dış ticaret arasındaki ilişkinin

saptanması amaçlanmıştır. Dış ticaret, ülkelerin kalkınmalarında ve uluslararası ticaretin gelişmesinde önemlidir. Bununla beraber dış ticaret üzerinde etkili olan faktörlerin tespit edilmesi, ülkelerin dış ticaretleri önündeki engellerin belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması amacıyla önemlidir. Bu araştırmada ülkeler için önemli bir makroekonomik göstergesi olan altın fiyatlarının dış ticaret üzerindeki etkisi incelemeye alınmıştır.

ALTIN, ALTIN ARZI, ALTIN TALEBİ VE ALTIN FİYATLARI

Altın ve Özellikleri

Altın, korozyona uğramayan ve elektrik ile ısıyı yüksek ölçüde iletebilen bir metaldir. Altın, diğer kimyasal maddelerle kolay tepkime vermemektedir. Bununla beraber brom ve klor altında tepkimeye giren maddeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Meydan Larousse, 1992: 383).

Altının temini genellikle iki tip kaynaktan elde edilmektedir. Bu iki tip kaynak şu şekildedir (Altın Madencileri Derneği, 2011: 38):

İçi altın olan kayalar: Bu kayalar buldukları alanlarda tespit edilmekte ve işletilmektedir. Kayalar işlenirken damarların derin olmasından kaynaklı olarak işleme işlemi oldukça derinlere kadar uzanmaktadır. Dünyada bu tür altın kaynakları olarak Güney Afrika, Brezilya ve Hindistan yatakları gösterilmektedir.

Alüvyonlar: Altın kaynaklarının ikinci tipi olarak ifade edilmektedir. Alüvyonların işleme süreci, kayaların işlenmesinden daha kolay olarak görülmektedir. Akarsu yataklarında bulunan alüvyonlar, taranarak işlenmektedir. Taraça formunda olan alüvyonlar ise toprağın yumuşak kısımlarının taranmasından sonra kalan bölümlerin basınçlı su ile çözümlenmesiyle elde edilmektedir.

Altının diğer metallerle oranla en önemli özelliklerinden biri kolay işlenebilir bir yapıya sahip olmasıdır. Bununla beraber altının saf halinin oldukça kırılgan bir yapıya sahip olması, saf halinin takı olarak kullanılmasının önüne geçmektedir. Kuyumcular, altının dayanıklılığını arttırmak adına çeşitli metallerle altını karıştırmakta ve takı olarak sunmaktadırlar. Yapılan alışverişlerde altınla beraber kullanılan metaller arasında platin, gümüş ve bakır bulunmaktadır. Metallerin alışverişe katılma derecelerine göre altının saflık derecesi belirlenmektedir (WGC, 2017).

Altın Arzı

Altın arzında kullanılan üç kaynak söz konusudur. Bunlar altın madenciliği, hurda altın arzı ve resmi kurumların altın satışlarıdır. Altın, ekonominin işlemesinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle altın madenciliği kapsamında piyasaya sürülen altınlar, hurda altın veya altın rezerv para aracılığıyla ikinci kez piyasaya sürülebilmektedir. Piyasalarda altın talebinin yükselmesi durumunda özellikle bankalar altın rezerv parayı piyasaya sunarak bu talebi karşılamaya çalışmaktadırlar. Piyasaya sürülen altın ile arz ve talep dengesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Shahzadi ve Chohan, 2012).

Dünyada altın arzına ilişkin verileri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Yıllara Göre Dünyada Altın Arzı (Ton)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Altın Maden Üretimi	2.744,1	2.845,6	2.911,5	3.072,8	3.148,5	3.220,2	3.255,4
Üreticilerin net hedgemiktarları (riskten korunma)	-108,8	22,5	-45,3	-28,0	104,9	13,5	32,6
Hurda Altın	1.682,9	1.667,3	1.691,5	1.262,5	1.188,8	1.119,5	1.295,9
Toplam	4.318,2	4.535,5	4.557,6	4.307,3	4.442,2	4.353,2	4.584,0

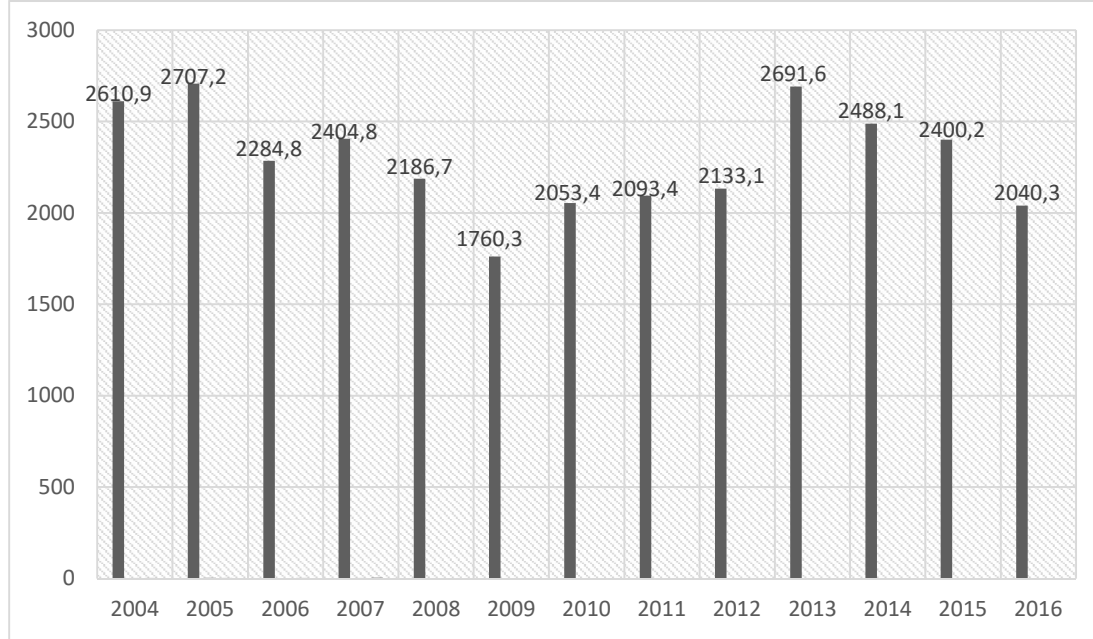
Kaynak: WGC, Gold Data & Statistics, <http://www.gold.org/statistics#supply-and-demand-data>, erişim tarihi: 12.08.2017.

Tablo 1 incelendiğinde, altın maden üretiminin her geçen yıl arttığı görülmektedir. 2010-2016 dönemi itibariyle altın madenciliğinden elde edilen altın miktarı sürekli olarak artış göstermektedir. Bununla beraber hurda altın miktarı 2010 yılında 1,682 ton iken, 2016 yılında 1,259 ton seviyesine düşmüştür. Üreticilerin net hedge miktarları ise seneler itibariyle dalgalı bir seyir izlemektedir. Tüm bunlarla beraber toplam altın arzı miktarı 2000-2016 dönemi itibariyle belli bir bant arasında seyrini sürdürmüştür. Bu durum altın arzını belli seviyelerde tutmak adına ülkelerin çeşitli strateji ve politika uyguladıklarını göstermektedir. Altın arzını etkileyen pek çok faktör söz konusudur. Bu faktörler şu şekilde sıralanmaktadır (Huat, 2001: 245):

- Gelişmiş ülkelerin altın madenciliği kapsamında piyasaya sürdükleri altın miktarı,
- Altın madenciliği ile ilgili faaliyetler yürüten ülkelerin belirledikleri politikalar,
- Altın madenciliği kapsamında yapılan maliyetlerin durumu,
- Milli merkez bankalarının ve uluslararası kuruluşların altın arzları,
- Altın madenciliği faaliyetlerini yürüten ülkelerin politik ve ekonomik durumları,
- Ödemeler dengesi açığı olan ülkelerin yapmış oldukları altın satışlarının miktarı,
- Hurda altın arzı miktarı önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Altın Talebi

Altın, birçok sektörde kullanılan bir madendir. Bununla beraber en yoğun olarak kuyumculuk sektöründe ve endüstriyel sektörde altın talebinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Kuyumculuk sektörü, dünyadaki altın talebinin hemen hemen yarısını oluşturmaktadır. Kuyumculuk sektörü, altın talep eden en önemli sektördür. Aşağıdaki şekilde kuyumculuk sektörünün altın talebi yıllar itibariyle verilmiştir.

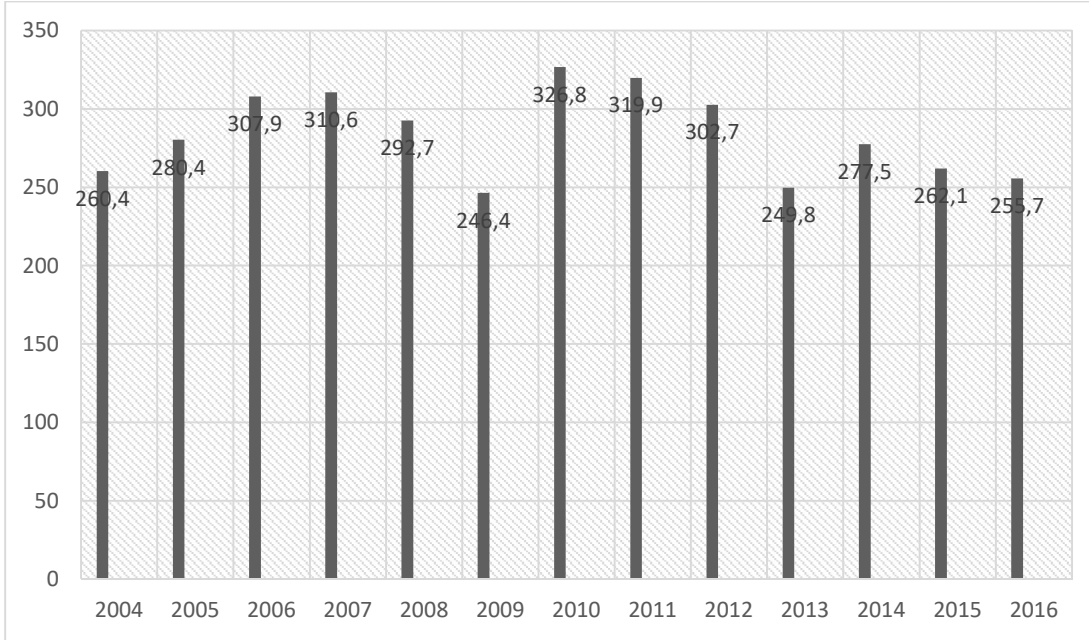

Şekil 2. Yıllara Göre Kuyumculuk Sektörünün Altın Talebi

Kaynak: WGC, Gold Data & Statistics, <http://www.gold.org/statistics#supply-and-demand-data>, erişim tarihi: 12.08.2017.

Kuyumculuk sektörünün altın talebi incelendiğinde, 2004-2016 dönemi itibariyle dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Bununla beraber 2009 yılı itibariyle önemli bir düşüş yaşanmıştır. 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle beraber kuyumculuk sektörünün altın talebinde de önemli düşüş yaşanmıştır.

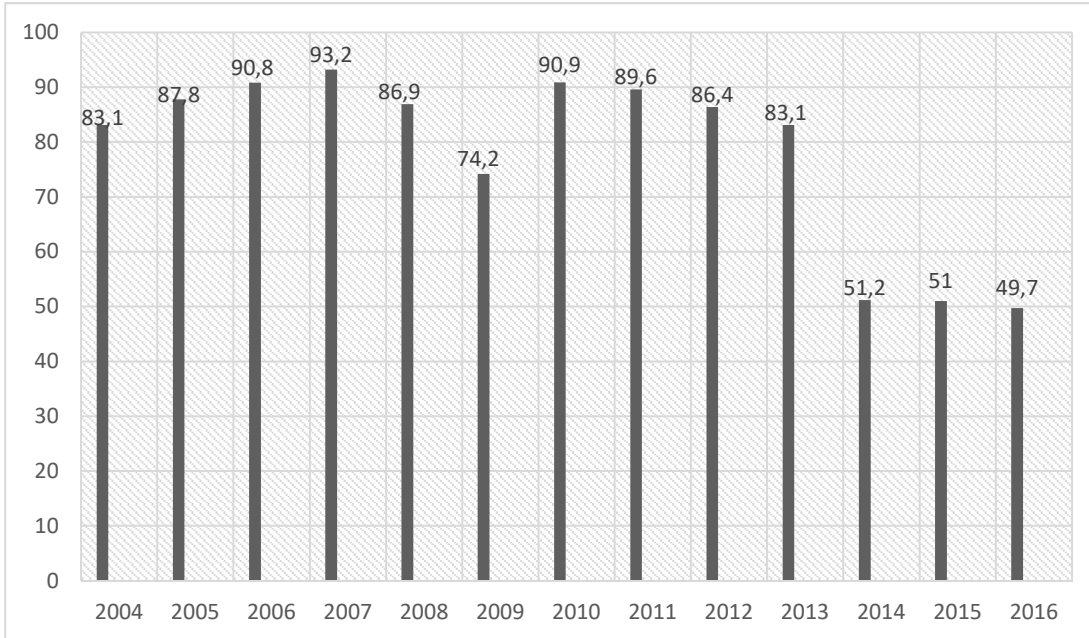
Altın, endüstriyel alanda da yoğun şekilde talep edilmektedir. Altının iyi bir iletken olması ve tekrar kullanım özelliğine sahip olması, endüstriyel alanda talep edilmesine sebep olmaktadır. Özellikle elektronik eşya endüstrisinde altın talebi oldukça yükündür. Aşağıdaki şekilde elektronik eşya endüstrisinde altın talebi verileri yıllar itibariyle yer almaktadır.

Şekil 3. Yıllara Göre Elektronik Eşya Endüstri Altın Talebi

Kaynak: WGC, Gold Data & Statistics, <http://www.gold.org/statistics#supply-and-demand-data>, erişim tarihi: 12.08.2017.

Kuyumculuk sektöründe olduğu gibi elektronik eşya endüstrisinde de 2004-2016 döneminde önemli değişiklikler yaşanmamakla beraber 2009 küresel kriziyle beraber düşüş yaşanmıştır. Diğer endüstrilerin altın talebine ilişkin veriler yıllar itibariyle aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 4. Yıllara Göre Diğer Endüstrilerde Altın Talebi

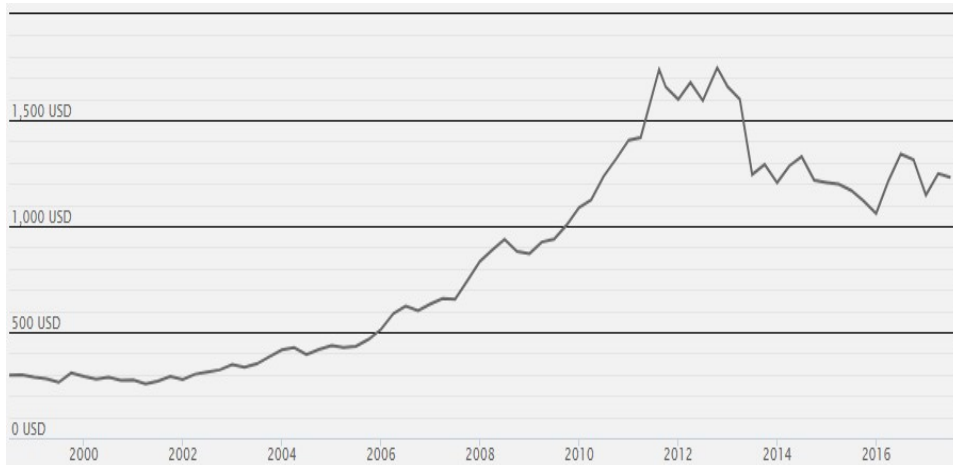
Kaynak: WGC, Gold Data & Statistics, <http://www.gold.org/statistics#supply-and-demand-data>, erişim tarihi: 12.08.2017.

Yıllara göre diğer endüstrilerde altın talebi incelendiğinde 2004-2013 dönemi içinde 2009 yılında önemli düşüş yaşanmıştır. Bununla beraber 2014, 2015 ve 2016 yıllarında önemli düşüş kaydedilmiştir.

Altın Fiyatları

1998-2016 yılları itibariyle altın fiyatları incelendiğinde, 2009 küresel krizinin fiyatlar üzerinde önemli etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Küresel krizin etkisiyle beraber başta FED olmak üzere birçok ulusal banka gevşek para politikasını benimsemişlerdir. (Dağdelen, 2011; Paul, 2011). Piyasaları rahatlatmak adına benimsenen bu gevşek para politikası kapsamında altın fiyatları da 2010-2013 döneminde oldukça yüksek bantlarda seyretmiştir

2013 yılı itibariyle ekonomideki iyileşmelerle beraber FED’inde parasal gevşemeyi düşüreceği düşüncesiyle beraber altın fiyatlarında önemli bir gerileme yaşanmıştır (Goldpara.com, “Altın, Fed Sonrası Düşüşünü Sürdürdü”, <http://www.goldpara.com/icerik.asp?konuid=34900&s=altin>). 2014 yılı sonrasında FED’in faiz arttırması ve diğer bankalarında bu sürece uyması, altın fiyatlarının düşmesini sağlamıştır.

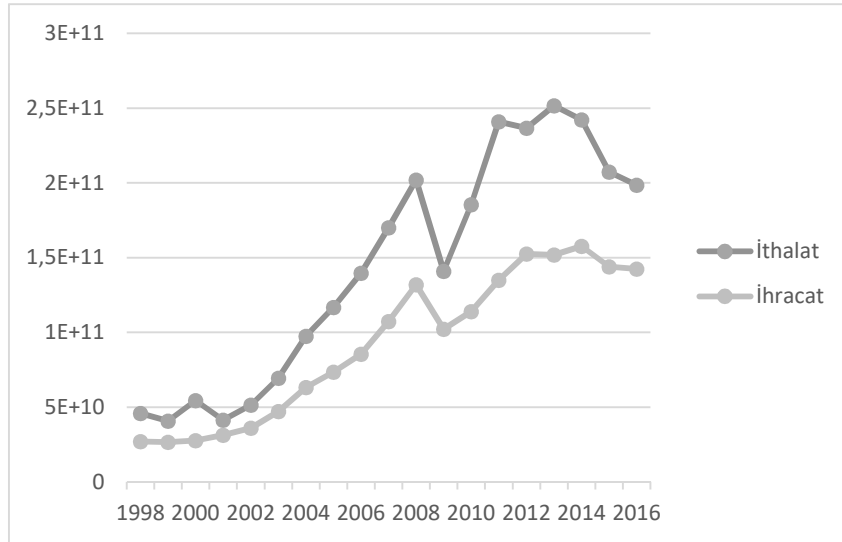
Şekil 5. Altın Fiyatları (ABD Doları/Ons), 1998-2016

Kaynak: World Gold Council, <http://www.gold.org/research/download-the-gold-price-since-1978#>; Energy Information Administration, www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=p&s=rbrte&f=m, erişim tarihi: 10.08. 2017.

DIŞ TİCARET

Dış ticaret, ülkelerin kalkınmasında ve gelişmesinde ayrıca diğer ülkelerle olan ilişkilerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Dış ticarete ihracat ve ithalat dengesinin kurulması, ülkelerin büyümelerini ve kalkınmalarını olumlu yönde etkilemektedir (Göçer, 2013; Özcan ve Özçelebi, 2013).

Aşağıdaki şekillerde Türkiye’de yıllar itibariyle ithalat ve ihracat miktarları verilmiş ayrıca ödemeler dengesi incelenmiştir.

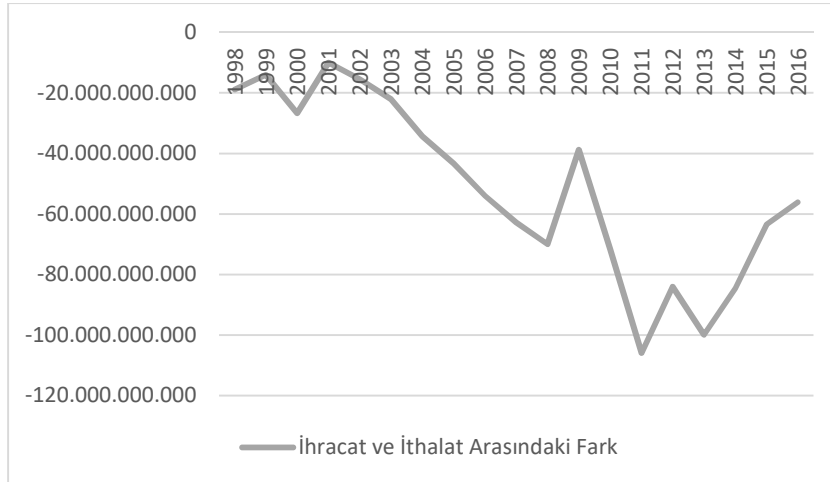

Şekil 6.Türkiye'de Yıllar İtibariyle İhracat ve İthalat Miktarı (\$)

Kaynak: TÜİK, <http://rapory.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.08.2017.

Türkiye'de 1998-2016 dönemi için ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde, ithalat ve ihracatın benzer grafikler oluşturduğunu söylemek mümkündür. Yıllar itibariyle ihracat ve ithalatın yönü birbirlerine benzer şekildedir. Bununla beraber 2009 yılı sonrasında ithalat ve ihracat arasındaki fark önemli ölçüde açılmıştır. 2009 küresel kriziyle beraber ülke ekonomisinde yaşanan olumsuzluklar, ihracat ve ithalat arasındaki dengeyi bozmuştur. Bununla beraber 2016 ve 2016 yıllarında da hem ithalatta hem de ihracatta gerileme mevcuttur. İthalattaki gerilemenin ihracattan daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Aşağıdaki şekilde ihracat ve ithalat arasındaki farkı değerlendiren veri yer almaktadır.

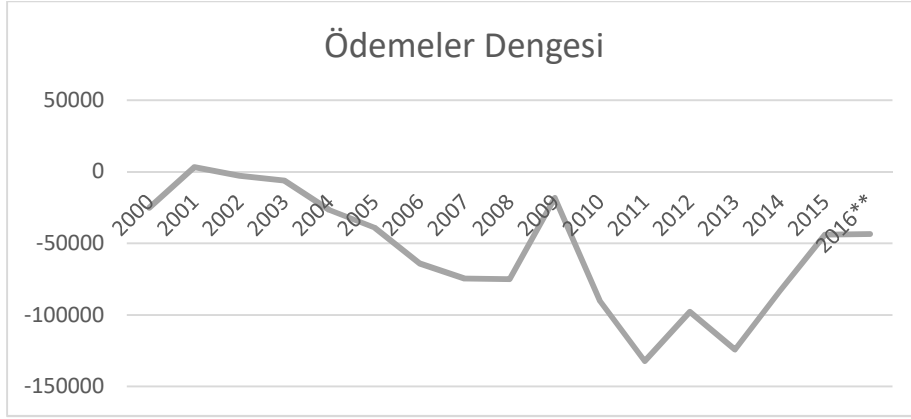
Şekil 8.Türkiye'nin Yıllara Göre İhracatı ve İthalatı Arasındaki Fark

Kaynak: TÜİK, <http://rapory.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.08.2017.

İthalat ve ihracat arasındaki fark yıllar itibariyle incelendiğinde, özellikle 2002 yılı sonrasında farkın giderek açıldığını söylemek mümkündür. Bununla beraber 2009 küresel kriziyle beraber ithalattaki gerileme ihracattan daha fazla olmuştur. 2011-2014 yıllarında yine ithalat ve ihracat arasındaki fark açılmıştı. 2015-2016 yıllarında ise ithalattaki önemli gerilemeyle beraber ihracat ve ithalat arasındaki fark biraz daha kapanmıştır.

İhracat ve ithalat arasındaki fark, ödemeler dengesi üzerinde etkili olmaktadır. İthalatın ihracata göre yüksek olması ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilerken, ihracatın ithalata göre

yüksek olması, ödemeler dengesini olumlu yönde etkilemektedir. Aşağıdaki şekilde Türkiye’de yıllar itibariyle ödemeler dengesinin durumu yer almaktadır.

Şekil 9.Türkiye’nin Yıllara Göre Ödemeler Dengesinin Değişimi

Kaynak: TÜİK, <http://rapory.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.08.2017.

Türkiye’de yıllar itibariyle ödemeler dengesinin durumu incelendiğinde, 2000-2004 yılları arasında ödemeler dengesinin sıfıra yakın olduğu hatta 2001 yılında pozitif bir durum söz konusudur. 2009 yılına kadar sürekli olarak açık veren ödemeler dengesi 2009 küresel kriziyle beraber kapanmış ancak 2010 yılı sonrasında ciddi bir artış kaydedilmiştir. 2015-2016 yıllarında ise ithalat ve ihracat arasındaki farkın azalmasıyla beraber ödemeler dengesi açığı da önceki yıllara göre azalmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı altın fiyatları ile dış ticaret arasındaki ilişkinin saptanmasıdır. Veriler Aralık 2011- Nisan 2017 dönemi için aylık olarak alınmıştır. Tüm veriler TCMB sitesinden temin edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen veriler şu şekildedir:

- Altın: Külçe altın satış fiyatı (TL/gr)
- İhracat: Mevsimsel etkiden arındırılmış sabit ihracat miktarı (TL)
- İthalat: Mevsimsel etkiden arındırılmış sabit ithalat miktarı (TL)

Verilerin çözümlenmesi E-views 5.1 paket programında yapılmıştır. Verilerin analizinde öncelikle ADF, PP ve KPSS birim kök testleri uygulanmıştır. Daha sonra ise Johansen Eşbütünleşme testi ve Granger Nedensellik testi uygulanmıştır.

Birim Kök Testi

Zaman serilerinde, birim kökün olması, zaman serilerinin durağan bir yapıdan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Zaman serileri için ifade edilen durağanlık kavramı, zaman içinde varyansın ve ortalamasının sabit olması ve gecikmeli iki zaman periyodundaki değişkenlerin kovaryansının değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı olup zamana bağlı olmamasıdır (Akgül, 2003). Bu çalışmada serilerin durağanlık tespitinde 3 testten yararlanılmıştır. Bunlar Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF TEST) birim kök testi, Phillips-Perron (PP) birim kök testi ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testidir (Gujarati, 2004).

Johansen Eşbütünleşme Testi

Zaman serileri durağan olmamalarına rağmen iki ve veya daha çok zaman serisinin doğrusal birleşimleri durağan olabilmektedir (Kennedy, 2000). Bu durum eşbütünleşmeyi ifade etmektedir. İki veya daha çok zaman serisinde eşbütünleşme olması bu seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını belirtmektedir (Van ve Özkoç, 2013).

Granger Nedensellik Testi

Granger (1986), iki zaman serisi arasındaki ilişkinin tespitinde nedensellik testini geliştirmiştir. Bu testin amacı değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını belirlemek, eğer ilişki varsa ilişkinin yönünü ve neden sonuç ilişkilerini belirlemektir (Gujarati, 2004).

BULGULAR

Tablo 2. Birim Kök Testi Sonuçları

Atın	ADF test		PP testi		KPSS testi	
	Düzyey	1.fark	Düzyey	1.fark	Düzyey	1.fark
Sabitsiz	1,28	6,115*	1,12	6,12*		
Sabitli	0,77	6,22*	1,82	6,15*	0,61	0,38*
Sabitli ve trendli	0,99	6,71*	0,10	14,82*	0,28	0,08*
İhracat	ADF test		PP testi		KPSS testi	
	Düzyey	1.fark	Düzyey	1.fark	Düzyey	1.fark
Sabitsiz	0,70	7,52*	0,82	7,20*		
Sabitli	1,25	6,85*	2,52	8,52*	0,56	0,17*
Sabitli ve trendli	2,18	7,35*	2,85	7,81*	0,23	0,06*
İthalat	ADF test		PP testi		KPSS testi	
	Düzyey	1.fark	Düzyey	1.fark	Düzyey	1.fark
Sabitsiz	0,72	7,12*	0,84	7,12		
Sabitli	0,32	7,15*	0,59	6,82*	0,68	0,14*
Sabitli ve trendli	2,14	6,89*	2,35	6,93*	0,42	0,03*

* ADF ve PP testi;%5 anlamlılıkta kritik değer sabitsiz ve trendsiz model için 1,94, sabitli ve trendsiz model için 2,88, sabitli ve trendli model için 3,44'dür.KPSS testi; %5 anlamlılıkta kritik değer sabitli ve trendsiz model için 0,46, sabitli ve trendli model için 0,14'dür.

Birim kök testi sonuçlarında göre altın fiyatları, ihracat ve ithalat değişkenleri düzey değerlerinde durağan değildirler. Değişkenlerin tamamı 1.farklarında durağan hale gelmektedir. Değişkenlerin tümünün birinci farkta durağan hale gelmesi JohansenEşbütünleşme testinin uygulanabilirliğini göstermektedir.

Tablo 3.JohansenEşbütünleşme Testine İlişkin Bulgular

Hipotez	Özdeğer	Eşbütünleşme Testi		p
		Trace istatistik	Kritik Değer %5	
$H_0 : r=0$	0,4821	98,251	95,635	0,036
$H_0 : r \leq 1$	0,4158	73,682	69,751	0,041

JohansenEşbütünleşme testi sonuçlarına göre altın fiyatları, ihracat ve ithalat miktarları arasında uzun dönem ilişkisi mevcuttur. Makro ekonomik göstergeler olan altın fiyatları, ihracat ve ithalat miktarlarının birbirlerinden etkilenmektedirler. Granger nedensellik testi kapsamında değişkenlerin yönüne ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 4.Granger Nedensellik Testine İlişkin Bulgular

Nedenselliğin Yönü	F-İstatistik	p.
D(İTHALAT) → D(ALTIN)	0,6321	0.52351
D(İHRACAT) → D(ALTIN)	0,5482	0.58294
D(ALTIN) → D(İHRACAT)	4,5216	0.00782
D(ALTIN) → D(İTHALAT)	4,8527	0.00692

Granger nedensellik testi sonuçlarına göre altın fiyatları ihracat ve ithalat üzerinde etkiliyken, ihracat ve ithalat miktarları altın fiyatları üzerinde etkili değildir. Bu durum altın fiyatlarından dış ticarete doğru tek yönlü ilişkinin olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Altın, tarihten bu yana birçok uygarlık tarafından kullanılmış, en önemli madenlerden biri olarak görülmektedir. Altın, birçok ürünün üretilmesinde hammadde olarak kullanılmakla beraber aynı zamanda toplumların en önemli politik, kültürel ve ekonomik değerlerinden biridir. Altının dünyada para birimi olarak kullanılması ve diğer yatırım araçları ile olan ilişkisi, diğer madenlere göre daha önemli bir konuma getirmektedir.

Altın fiyatları, altın arz ve talebini belirlemekle beraber aynı zamanda sermaye ve finans piyasaları içinde önemli göstergelerden biri olmaktadır. Altın fiyatları, diğer makroekonomik göstergeler gibi sermaye ve finans piyasalarında önemli göstergelerden biri olmaktadır. Altın fiyatları, kriz ve belirsizlik ortamında, hisse senetleri ve diğer yatırım araçlarına göre güvenilir yatırım araçları arasında görülmektedir.

Tüm dünyada olduğu üzere Türkiye’de de altın fiyatları önemli göstergelerden biridir. Altın fiyatlarının, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde en önemli faktörlerden biri olan dış ticaret ile olan ilişkisi, Türkiye’de makroekonomik değişkenlerin birbirleriyle olan bağının açıklanmasında önemli bir analiz olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada altın fiyatları ile dış ticaret arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda altın fiyatları ve dış ticaret arasında uzun dönemli ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber altın fiyatlarından dış ticarete doğru tek yönlü ilişkinin varlığı söz konusudur. Altın fiyatları, ithalat ve ihracat üzerinde etkilidir. Altın fiyatlarının makroekonomik bir gösterge olarak dış ticaret üzerindeki etkisinin doğrudan değil ama dolaylı olarak olduğunu söylemek mümkündür. Küresel piyasaların durumuna göre şekillenen altın fiyatları ile ülkelerin dış ticaretleri arasında ilişki mevcuttur. Küresel piyasalardaki olumlu veya olumsuz hareketler, altın fiyatlarını etkilediği gibi dış ticaret üzerinde de etkili olmaktadır. Bu nedenle iki makroekonomik gösterge olan altın fiyatları ve dış ticaret verileri birbirleriyle dolaylı yoldan ilişkili olmaktadır. Altın fiyatları ve döviz kuru arasında ilişkinin söz konusu olması ve döviz kurunun doğrudan dış ticaret üzerindeki etkisi, altın fiyatları ile dış ticaret arasında dolaylı bir ilişki olmasına neden olmaktadır.

Altın fiyatları ve dış ticaret arasındaki ilişki, makroekonomik göstergelerin birbirleriyle olan ilişkileri ile açıklanmaktadır. Bununla beraber altın fiyatlarının toplumsal olaylardan döviz kuru kadar hızlı etkilenmemesi, altın fiyatlarının dış ticaret üzerindeki etkisini güçlü kılmamaktadır. Altın fiyatları genel ekonomik görünümün önemli bir göstergesi niteliğinde olmakla birlikte dış ticaret arasındaki ilişkide dolaylı bir ilişkinin söz konusu olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

Akgül, Işık, (2003), Geleneksel Zaman Serisi Yöntemleri, Der Yayınevi, İstanbul.

Altın Madencileri Derneği, 2011 Madencilik Sektörü ve Altın Madenciliği Raporu, Temmuz 2011.

- Dağdelen, İ. “Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa’nın Borç Krizi”, Ankara Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2011, 10(2):1-10.
- Goldpara.com, “Altın, Fed Sonrası Düşüşünü Sürdüdü”, <http://www.goldpara.com/icerik.asp?konuid=34900&s=altin>
- Göçer, İ. (2013). Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. Maliye Dergisi, 165(2), 215-240.
- Gujarati, D. N. Basic Econometrics, TheMcGraw-Hill, New York, 2004.
- Huat, T.C. A Primer: Personal Finance in Singapore, 2.bs., SingaporeUniversityPress, 2001.
- Meydan Larousse: “Altın”, Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, İstanbul, Cilt 1, Sabah Yayıncılık, 1992.
- Özcan, B., &Özçelebi, O. (2013). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi?. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(1), 1-14.
- Paul, R. The Case for Gold: A Minority Report of the U.S. Gold Commission, 2. bs., Maryland, LaissezFaireBooks, 2011
- Shahzadi, H., &Chohan, M. N. Impact of goldprices on stockexchange: A casestudy of Pakistan. KSE (KarachiStock Exchange of Pakistan), WorkingPaper Series, 2012.
- TÜİK, <http://rapory.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.08.2017.
- Van, M. Hanifi ve ÖZKOÇ, Hatice, (2013), Ekonometri 1, E-Views Uygulamalı ve Çözümlü Sorular, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- WGC, About Gold Jewerlly, <http://www.gold.org/jewellery/about-gold-jewellery>, Erişim Tarihi: 12.08.2017.
- WGC, Gold Data &Statistics, <http://www.gold.org/statistics#supply-and-demand-data>, erişim tarihi: 12.08.2017.
- World Gold Council, <http://www.gold.org/research/download-the-gold-price-since-1978#>;
- Energy Information Administration, www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=rbrte&f=m, erişim tarihi: 10.08. 2017.

EAST IN THE CREATIVITY OF MARINA TSVETAeva

*Кулиева Рагиля Гусейн гызы**Доктор филологических наук**Бакинский Славянский Университет***Abstract**

The article deals with the work of Marina Tsvetaeva in the context of the East-West problem. The author analyzes the cycles "Scythian", "Siberia" and the poem "Lullaby". Choosing between East and West, Russia and Europe, Tsvetaeva chooses Russia, and this choice was tragic.

Keywords: East – West, Scythia, Siberia, poetry, Russia – Europe

ВОСТОК В ТВОРЧЕСТВЕ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ**Аннотация**

В статье рассматривается работа Марины Цветаевой в контексте проблемы Восток-Запад. Автор анализирует циклы «Скифские», «Сибирь» и стихотворение «Колыбельная». Выбирая между Востоком и Западом, Россией и Европой, Цветаева выбирает Россию, и этот выбор был трагичным.

Ключевые слова: Восток – Запад, Скифия, Сибирь, поэзия, Россия – Европа

Марина Цветаева занимает особое место в русской поэзии XX века, трагическая судьба которой до сих пор волнует не только ее почитателей, но и литературоведов. Говорят, что основная тема ее поэзии – бездомность, неприкаянность, ностальгия по Родине. Но лучше всего характер ее поэзии раскрыл Иосиф Бродский – один из гениальных поэтов XX века, лауреат Нобелевской премии, говоря о неделимости творчества Цветаевой: «в прозе она поэт, в поэзии философ, в критике и то, и другое» (Цветаева, 1980: 7). Получившая блестящее воспитание, выросшая в русско-немецкой среде, она впитала в себя лучшие традиции европейской и русской культуры. В поэзии ее называли женщиной-кузнецом и это не было только метафорой, ибо по сравнению со стихами Каролины Павловой, Мирры Лохвицкой, не говоря уже о поэзии Анны Ахматовой, ее стихи были сродни кованому железу. Когда Максимилиан Волошин впервые прочёл ее стихи, он думал, что автору много лет. Каково же было его удивление, когда он увидел юную девушку. Цветаева называла свою поэзию ремеслом. Вместе с тем нельзя было назвать ее суфразисткой, синим чулком – она была женщиной до мозга костей, но с очень сильным мятежным характером, независимой в поведении и творчестве. И все-таки, при всем при этом она мечтала о счастье. Страдала и мучилась, как все обычные женщины. Никто в мире столько не писал о разлуке, как Цветаева. Мужчину и женщину она рассматривала, как равновеликие государства (Евтушенко, 1990: 10). Евтушенко называл ее «выдающимся поэтом-профессионалом, вместе с Пастернаком и Маяковским реформировавшим русское стихосложение на много лет вперед» (Евтушенко, 1990: 12). Интересно, что он называл Ахматову «хранительницей традиций, но не их обновителем» (Евтушенко, 1990: 12), а Цветаеву же он ставил выше Ахматовой, у которой «стихия жизни стала стихией искусства» (Евтушенко, 1990: 12).

Что же касается анализа творчества Марины Цветаевой в контексте проблемы Восток-Запад, исследователь теряется перед многообразием культурных традиций в ее поэзии. Здесь и Библейский Восток, и Германия, и российский лубок, но что самое важное, это Сибирь с ее народами, традициями вольности, которые так импонировали характеру Марины Цветаевой.

Цикл «Скифские», состоящий из трех стихотворений, был связан с интересом к степной культуре, раскопки которой проводились перед революцией. Дань этой культуре

прослеживается в «Скифах» Александра Блока, где поэт отождествляет славян со скифами. Позже выяснилась ложность этого посыла. По всей вероятности, Марина Цветаева в этом цикле стихов продолжает линию Блока:

1

Из недр и на ветвь – рысями!
Из недр и на ветер – свистами!

Гусиным пером писаны?
Да это ж стрела скифская!

Крутого крыла грифова
Последняя зга – Скифия!

Сосед, не спеши! Нечего
Спешить, коли верст – тысячи.
Разменной стрелой встречною
Когда-нибудь там – спиемся!

Великая – и – тихая
Меж мной и тобой – Скифия...

И спи, молодой, смутный мой
Сириец, стрелу смертную
Леилами – и – лютнями
Глуша...
Не ушам смертного

(Единожды в век слышимый) –
Эпический бег – Скифии!

11 февраля 1923

(Цветаева, 1980: т. I, 222)

Однако, в отличие от Блока, в этих стихах нет ничего революционного. Получившая рациональное немецкое, европейское воспитание, выросшая на рыцарских романах и мифологии греков, римлян, германцев, Цветаева на генетическом уровне воспринимает Скифию: Великая – и – тихая Меж мной и тобой – Скифия...

Но самое замечательное здесь лексика и динамика этого произведения. 1923 год – время не лучшее в истории России. Цветаева успела потерять своего ребёнка, умершего от голода в детских приютах. Поэтому второе стихотворение этого цикла – «Колыбельная» – психологически точно показывает ее состояние как матери. На фоне Каспийского моря – «синего плаща» раскрывается сюжет, где она употребляет и древнерусское название Каспия – Хвалынь, рифмуя его с «Волынь-крыволунь»:

2

Как по синей по степи
Да из звездного ковша
Да на лоб тебе да...
– Спи,
Синь подушками глуша.

Дыши да не дунь,
Гляди да не глянь.
Волынь-криволунь,
Хвалынь-колывань.

Как по льстивой по трости
Росным бисером плеща
Заработают персты...
Шаг – подушками глуша,

Лежи – да не двинь,
Дрожи – да не грянь,
Волынь-перелынь,
Хвалынь-завирань.

Как из моря из Каспий-
ского – синего плаща,
Стрела свистнула да...
(спи,
Смерть подушками глуша...)

Лови – да не тронь,
Тони – да не кань.
Волынь-перезвонь,
Хвалынь-целовань.

13 февраля 1923 (Цветаева, 1980: т. I, 223)

Трагическая тональность «Колыбельной» показывает всю безысходность материнского горя. В контексте исторических событий раскрывается личная драма. И подытоживается этот цикл стихотворением-молитвой:

3

От стрел и от чар,
От гнезд и от нор,
Богиня Иштар,
Храни мой шатер:

Братьев, сестер.

Руды моей вар,
Вражды моей чан,
Богиня Иштар,
Храни мой колчан...

(Взял меня – хан!)

Чтоб не́ жил, кто стар,
 Чтоб не́ жил, кто хвор,
 Богиня Иштар,
 Храни мой костер:

(Пламень востер!)

Чтоб не́ жил – кто стар,
 Чтоб не́ жил – кто зол,
 Богиня Иштар,
 Храни мой котел

(Зарев и смол!)

Чтоб не́ жил – кто стар,
 Чтоб нежил – кто юн!
 Богиня Иштар,
 Стреми мой табун
 В тридевять лун!

14 февраля 1923

(Цветаева, 1980: т. I, 223-224)

Скифский цикл стихов Цветаевой оригинален и так связан с динамикой ее личности, сильным характером, что кажется написанным не женщиной, а мужчиной-воином. Думается, что намеченный ею и даже написанный, но не опубликованный цикл «Сибирь» продолжает скифскую тему, хотя несколько в ином аспекте. Здесь представлена почти документальная история завоевания Сибири российской империей. На самом деле это первоначальный вариант пролога к большой «Поэме о царской семье», чья трагическая гибель потрясла поэта. Начала она работу с конца 20-х годов, которая продолжалась до середины 30-х. Это был не только конец династии, дома Романовых, но и конец царской России. Интересно, что в 30-е годы она ничего не могла опубликовать, но упорно продолжала работать над этой «Поэмой...», собрав большое количество исторического материала. В 1929 году она просила устроить встречу с мужем бывшей фрейлины императрицы. Ей хотелось узнать непосредственно от очевидцев настроение общества в то время. Прежде всего, коронация царя, события Ходынки, японская война, ибо в это время Цветаева была за границей. Поэма не сохранилась ни в беловом, ни в черновом варианте. Даже записи к ней были утрачены. Лишь близкие друзья знали поэму в авторском чтении. Цветаева, уезжая в 1939 году из Парижа в СССР, оставила часть архива, в том числе, и беловую рукопись поэмы, у друзей на сохранение. Во время войны подвал дома был затоплен водой, и весь архив был утрачен. До нас дошел опубликованный вариант пролога. И поэтому теперь уже «Сибирь» представляет собой самостоятельное произведение, построенное на исторических фактах, начиная с походов Ермака и до падения сибирских временщиков-правителей:

Казацкая, татарская
 Кровь с молоком кобыл

Степных... Тобольск, «град царствующ
Сибирь» – забыл, чем был?
Посадка-то! лошадка-то!
А? – шапка высока!
А шустрота под шапкой-то!
– С доставкой ясака.
Как – «краше сказок няниных
Страна: что в рай – что в Пермь...»
Казачи жёнок сманенных

Проигрывали в зернь <...> (Цветаева, 1980: т. I, 410)

В то время, когда Марина Цветаева писала это стихотворение, Сибирью считали территорию Тобольской губернии из-за того, что недалеко от Тобольска находилась столица хана Кучума, как ее называли, «Сибирь» или «Искер». Собственно, в XVIII веке Тобольск был центром всей Сибири. Пермью же называлась территория к западу от уральских гор, откуда и началось освоение Сибири. По богатству земель Пермь или Пермь отождествлялась с раем. Однако нравы русских чиновников и завоевателей оставляли желать лучшего. Цветаева только в свойственной ей манере, употребляя народную речь, передавала этот чувственный разгул:

Как на земле непаханной
На речке на Туре
Монашки-то с монахами
В одном монастыре

Спасались. Не курицу –
Лис, девку подстерег
Монах. Покровско-Тушинский
Поднесь монастырек

Стоит. (Костлявым служкою
Толчок: куды глядишь?
В монастыре том с кружкою

Ходил Распутин Гриш). (Цветаева, 1980: т. I, 410)

Тура была левым притоком реки Тобол, где в Покровско-Тушенском монастыре был на послушании Григорий Распутин. Это был крестьянин-авантюрист из села Покровского Тюменского уезда Тобольской губернии, которому семья Николая II безгранично доверяла, в силу чего Гришка Распутин мог влиять на государственные дела.

Для завоеваний тюркских земель в Сибири было создано казачество – обращенные в христианство местные тюрки. Вольница, которой они пользовались, создала из них определенную военную элиту. Поэтому Цветаева и пишет:

Казачество-то в строгости
Держать? Нашел ягнят!
Все воеводы строятся,
А стройки – все-то в ряд.

Горят! Гори, гори, Сибирь –
 Нова! Слепи Москву –
 Стару! Прыжками рысьими,
 Лисьими – к Покрову –

Хвостами – не простыла чтоб
 Снедь, вольными людьми:
 Иванищу Васильичу
 Край, Строгановыми

Как на ладони поданный.
 Ломоть про день-про черн
 Как молодицы по воду –
 Молодчики – по корм.

В такой-то – «шкуру сдергивай»
 Обход – «свою, д...мак!»
 Самопервейшим жерновом
 Ко дну пошел Ермак.
 (Цветаева, 1980: т. I, 410-411)

Строгановы – крупные купцы-промышленники, были колонизаторами Сибири и Урала в XVI-XVIII веках. Они настолько разбогатели на уральских приисках, что царь поставил себе целью отобрать у них богатства, ибо власть их была слишком сильна. Он не подчинялся ни центральной власти, ни казакам; был самовластен на всем Урале. Его судьба – наглядный пример того, как русские царские фавориты в одночасье могли разбогатеть и возвеличиться, и так же быстро все утратить.

Цветаева в этом вступлении к поэме, насыщенном историческими фактами, смогла раскрыть отношение империи к аборигенам, руками которых она завоевывала новые и новые земли. Такова судьба Ермака, помогшем завоевать Сибирь и утонувшем в реке Тобол в 1584 году.

Все создатели петрова гнезда впоследствии были сосланы в Сибирь Анной Леопольдовной. Среди них был и участник азовского похода Петра I Ф.И.Соймонов. Он не раз спасал царю жизнь, но за участие в заговоре против Бирона, фаворита императрицы Анны Иоанновны, был сослан на каторгу в Охотск, а после воцарения Елизаветы Петровны, дочери Петра, был помилован и в 1757 году назначен губернатором Сибири:

Лежу на соломе,
 Царей не корю.
 – Не ты ли Соймонов,
 Жизнь спасший царю?

(С ноздрею-то рваной?)
 – Досказывать, что ль?
 И сосланный Анной
 Вываривать соль

В Охотске.
 – В карету!
 Вина прощена.
 Ноздря – хоть не эта
 – А приращена. (Цветаева, 1980: т. I, 412)

Цветаева обращает внимание также на деятельность другого сибирского губернатора – Д.И.Чичерина, отличавшегося особой жестокостью. Он руководил обширной территорией, начиная от реки Обь и уральских гор до Киргизии, где киргизский хан Вали признал в 1782 году верховную власть России:

И кажный овраг
 Про то песенку пел:
 Как Федька-Варнак
 Губернатором сел

Тобольским.
 Потомства
 Свет. Ясен-фенист!
 Сибирское солнце –
 Чичерин Денис.

В границах несведущ.
 Как солнце и дождь,
 Дававший на немощь,
 Дававший на мощь.

Речь русскую «*нате*» –
 Внедривший – словом,
 В раскрытом халате,
 С открытым лицом,

С раскрытою горстью
 – В морозной соли –
 Меж князем Обдорским
 И Ханом-Вали.
 (Цветаева, 1980: т. I, 412)

Удивительно, как во вступлении к поэме, на столь небольшом пространстве, Цветаева раскрыла также судьбу генералиссимуса А.Д.Меншикова (при Екатерине I он практически был правителем России), сподвижника Петра, сосланного в Березово вместе со всей своей семьей, где отбывали ссылку и другие государственные деятели.

Прекрасно зная последующую русскую историю – декабристы, народовольцы и т.д., Цветаева не случайно завершает это вступление мотивом гроба:

«Гроб ты мой, гроб соснов!»
 С дощатою обшивкою
 Стен, досками мостков

И мостовых... И вся-то спит
 Мощь... Тес – тулуп – сугроб
 Тобольск, Тобольск, дощатый скит!
 Тобольск, дощатый гроб!
 (Цветаева, 1980: т. I, 414)

Как видим, Восток в творчестве Марины Цветаевой, в отличие от других русских поэтов, проявляется в контексте истории России в преддверии ее будущего. События, свидетелем которых она была, могли бы сломать любого, не менее сильного человека, чем Марина Цветаева. Решив вернуться на родину, чтобы разделить ее судьбу, она не смогла выдержать потерю самых близких и родных людей – гибель мужа, арест Ариадны и других. Отчужденность между ней и советскими писателями была настолько сильна и враждебна, что эти потери стали последней каплей. Пастернак прислал ей веревку для перевязки багажа и пошутил о крепости ее, что на ней можно повеситься. Он и не мог предположить, насколько пророческой оказалась эта фраза.

В возрасте 47 лет в 1939 году Марина Цветаева утверждала, что «все, что ей было суждено познать, она познала до семилетнего возраста и что остальные 40 лет она училась это понимать» (Федосеева, 1992: 8). Образование, полученное ею в детстве, и та атмосфера искусства и науки, в которой она выросла (отец ее был профессором Московского университета, известным филологом и искусствоведом, директором Румянцевского музея, основателем Музея изящных искусств – сейчас это Государственный музей изобразительных искусств имени Пушкина), предопределили направленность и художественное своеобразие ее поэзии.

Роберт Рождественский отмечает, что очень трудно из цветаевских стихов вычленить строки для цитирования: настолько они органичны, емки и все строки связаны между собой (Федосеева, 1992: 31).

Перед нами целая система повествования, где все части связаны между собой тематически и художественно.

Ещё современники терялись в определении направления ее творчества. Владислав Фелицианович Ходасевич писал в аналитическом обзоре литературы серебряного века: «Мы же с Цветаевой <...>, выйдя из символизма, ни к чему и ни к кому не пристали, остались навек одинокими, “дикими”. Литературные классификаторы и составители антологий не знают, куда нас приткнуть» (Ходасевич, 1991: 255).

Знакомые из парижского круга русской интеллигенции относились к ней по-разному – от открытой неприязни и пренебрежения до равнодушия. Это также угнетало ее. Она жалела о том, что из Чехии, где у нее были друзья, переехала в Париж. Ирина Одоевцева в своих воспоминаниях «На берегах Сены» писала: «Марина Цветаева – наш общий грех, наша общая вина. Мы все перед ней в неоплатном долгу» (Одоевцева, 1989: 310). Так она цитирует Зинаиду Шаховскую, которая «в своих “Отражениях” приводит слова Марины Цветаевой, произнесенные ею при их последней встрече со вздохом: “Некуда податься – выживает меня эмиграция”. Она была права – эмиграция действительно “выжила” её, нуждающуюся в любви, как в воздухе, своим полнейшим равнодушием и холодом – к ней» (Одоевцева, 1989: 310).

Позже, уже после смерти Марины Цветаевой, Ирина Одоевцева глубоко скорбила по этому поводу: «Мы не сумели её оценить, не полюбили, не удержали от губельного

возвращения в Москву. Не только не удержали, но даже скорее толкнули её на этот пагубный шаг. Я хотела бы хоть отчасти искупить свой грех» (Одоевцева, 1989: 310).

В этой же книге она, оценивая творчество поэта, признается: «В том, что Марина Цветаева – прекрасный стилист, теперь согласны все. Не только прекрасный, но, по всей вероятности, лучший стилист нашего времени – лучше Бунина, Белого, Сологуба, Мандельштама» (Одоевцева, 1989: 310).

Одоевцева подробно описывает последнюю встречу с Цветаевой. В Париже, провожая ее до метро, она долго говорила с ней, пытаясь отговорить от поездки в Россию. Но Марина Цветаева сказала ей: «Все же я довольна, что покидаю Париж. Я его изжила. Его больше не существует для меня. Сколько горя, сколько обид я в нем перенесла. Нигде я не была так несчастна. А теперь я еду в Москву. Сыну там будет лучше. Но мне?... Выперла меня эмиграция» (Одоевцева, 1989: 308).

Ещё Гераклит Эфесский (540-480 до н.э.) в VI веке до н.э. говорил, что «характер человека – его судьба». Это вполне применимо к личности и жизни Марины Цветаевой. Как она жила на пределе своих возможностей, так и творила, полностью отдаваясь поэзии. Стихи ее не просто выстраданы, это плоть и кровь ее судьбы. Выбирая между Востоком и Западом, между Россией и Европой, она выбирает Россию, и этот выбор был трагичен.

Литература

Евтушенко Е. Стихи не могут быть бездомными.../ В кн. Марина Цветаева. Стихотворения. Поэмы. Драматические произведения. М., Худож. лит., 1990, 398 с., с.3-16.

Одоевцева И.В. На берегах Сены. М., Худож. лит., 1989, 333 с.

Федосеева Л.Г. Марина Цветаева. Путь в вечность. М., Знание, 1992, 64 с.

Ходасевич В.Ф. Колеблемый треножник: Избранное. М., Советский писатель, 1991, 688 с., Цветаева М.И. Сочинения. В 2-х т., М., Худож. лит., 1980. Т.1. Стихотворения. Поэмы. Драматические произведения. 575 с.

KRİZ SONRASI DÖNEMDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ (KKTC) ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Niyazi Kurnaz

Dumlupınar Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

Dr. Öğretim Üyesi Metin Baş

Dumlupınar Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü

Arş. Gör. Ali Kestane

Kilis 7 Aralık Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

Özet

Dünya genelinde yaşanan 2008 finansal krizi pek çok ülkeyi derinden etkilemiş olup finans sektörü de bu durumdan kendine düşen payı almıştır. Ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde ve yönlendirilmesinde kilit rol oynayan finans piyasaları ve özellikle bankacılıkta meydana gelen değişmelerin araştırılması gereklilik arz etmiş; krizin bankacılık sektörüne nasıl yansıdığı belirlenmesi ve ülkelerin bu anlamda gelecekte kendilerine oluşturmaları gereken vizyon konusu önemli bir merak konusu olmuştur. Bu çalışmada, 2008 finansal krizinin *KKTC* bankacılık sektörüne yansımalarının finansal oranlar yardımıyla araştırılması amaçlanmaktadır. Araştırmada kriz sonrasında bankalara ait finansal oranlar (*Likidite, Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider Yapısı*)'da meydana gelen değişimler hem sektörel hem de bankalar bazında "MATLAB" programında *Gri İlişkisel Analiz* modülü ile analiz edilerek incelenmiş olup kriz sonrasında hangi oranların bankacılık sektörünün davranışlarını yönlendirdiği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında *KKTC*'de faaliyet gösteren özel sermayeli 15 banka ele alınmış olup analize uygun **12 banka** araştırma örnekleminde değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; özsermaye karlılığı, varlık devir hızı ve faiz gelirlerinin bankaların davranışlarında önemli etkiye sahip olduğu kanısına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Özel Sermayeli Bankalar, Finansal Oranlar, Gri İlişkisel Analiz

Jel Sınıflandırması: G20, G21, G24

EVALUATION OF BANKING SECTORS AFTER CRISIS BY GRADE RELATIONAL ANALYSIS: NORTHERN CYPRUS TURKISH REPUBLIC (TRNC) EXAMPLE

Abstract

The 2008 global financial crisis has deeply affected many countries and the financial sector has taken its share in this situation. It has been necessary to investigate the financial markets that play a key role in determining and guiding the development levels of the country's economies, and especially the changes that have taken place in banking; determination of how the crisis is reflected in the banking sector and the vision that countries need to set up in the future in this sense became a matter of curiosity. In this study, it is aimed to investigate the effects of the financial crisis of 2008 on the banking sector of the *TRNC* with the help of financial ratios. The changes in the financial ratios (*Liquidity, Profitability, Growth and Income Expenditure Structure*) of the bank after the crisis in the survey were analyzed by analyzing them in "MATLAB" program (*Gray Relational Analysis* technique) in both sectoral and banking basis and it was tried to determine which ratios directed the behavior of the banking sector after the crisis. Within the scope of the research, 15 banks with private capital operating in the *TRNC* were deal with and **12 banks** that were analyzed were evaluated in the research sample. At the end of the study; equity profitability, asset turnover rate and interest incomes have a significant influence on the behavior of banks.

Keywords: Banking Sector, Private Equity Banks, Financial Ratios, Gray Relational Analysis

Jel Classification: G20, G21, G24

GİRİŞ

Dünya genelinde meydana gelen küreselleşme hareketi son yıllarda özellikle finans piyasalarını ve bankacılık sektörünü derinden etkilemiş olup ülkelerin ekonomilerinde lokomotif niteliği taşıyan bankaların faaliyetleri ve krizlerden almış oldukları paylar tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada, 2008 finansal krizinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bankacılık sektörüne yansımaları, bankaların finansal oranları olan; **Likidite, Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider Yapısı** unsurlarına göre sınıflandırılarak, 2008 finansal krizinin özel sermayeli bankacılık sektörüne nasıl yansıdığı belirlenmesi amaçlanmaktadır. Açıklanan finansal oranlar kapsamında 2008 finansal krizinin Kıbrıs bankacılık sektörüne nasıl yansıdığı belirlenerek; oranlar yardımıyla 2009 ve 2016 yıllarına ait veriler ışığında bankaların finansal davranışlarının ve yapılarının nasıl olduğunun ortaya konulması ve sektörde faaliyet gösteren özel sermayeli bankaların finansal durumlarının belirlenerek Kuzey Kıbrıs bankacılık sektöründeki yeri ve önemi ile gelecekte yapılacak olan uygulamalar bakımından bankaların mevcut finansal durumun yeterliliğinin belirlenmesi ise çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan farkını ortaya koymakta olup çalışmanın önemini göstermektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde faaliyet gösteren bankalar araştırmanın kapsamını oluşturmakta olup sektörde faaliyet gösteren bankalar hakkında daha gerçekçi yorumlamalarda bulunabilmek ve güvenilir bilgilerin sunulması amacıyla **“özel sermayeli bankalar”** ile araştırmanın sınırı belirlenmiş ve analize uygun **12 adet özel sermayeli banka** ile araştırmanın örneklemini oluşturulmuştur. KKTC Merkez bankası ve Kuzey Kıbrıs Bankalar Birliği verilerine göre bankacılık sektörünün önemli kısmını özel sermayeli bankaların oluşturması ve ilgili sektöre ilişkin daha nesnel ve tutarlı ve genellenebilir nitelikteki yorumlamaların yapılması ile KKTC bankacılık sektöründeki mevcut finansal durumun gündeme taşınması amacıyla özel sermayeli bankalar araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bankalara ilişkin gerekli bilgiler; bankaların **“resmî web siteleri, Kuzey Kıbrıs Merkez Bankası ve Kuzey Kıbrıs Bankalar Birliği (KKBB)”** den elde edilmiştir. Elde edilen veriler daha kolay analiz edilerek güvenilir yorumlamaların yapılması için daha önce literatürde geçerliliği kanıtlanmış **Likidite, Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider Yapısı** ölçütlerine göre sınıflandırılmıştır. Elde edilen 2009 – 2016 yıllarına ait verilerin analiz edilmesinde; **“Microsoft Excel 2013”** ve **“MATLAB”** istatistiksel analiz programı kullanılmış az sayıda veri ile bir sistem için gerekli unsurların önemini bulmada yararlanılan **Gri İlişkisel Analiz** tekniğinden yararlanılarak analiz sonuçları yorumlanmıştır. Çalışma 3 ana bölümden oluşmakta olup birinci bölümde, küreselleşme ve kriz kavramlarına ilişkin temel bilgiler; ikinci bölümde, 2008 finansal krizinin oluşum süreci ve global etkileri; üçüncü bölümde ise çalışmanın uygulama bölümü ve Gri İlişkisel Analiz tekniğiyle ilgili bilgi kullanıcılarına sunulmuştur.

KÜRESELLEŞME VE FİNANSAL KRİZ KAVRAMLARI

Toplumsal alanlarda meydana gelen teknik, ekonomik, politik ve sosyal süreçlerde yaşanan büyük değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkan küreselleşme kavramı (Toprak, 2001: 8-9); özellikle 1980'li yıllardan itibaren “yenidünya düzeni”, “büyük dönüm noktası” ve “bilgi çağı” gibi kavramlarla da ifade edilebilmektedir (Afşar, 2004: 61). Ekonomik, ekolojik, siyasal, kültürel, teknoloji gibi birçok unsuru bünyesinde barındıran küreselleşme kavramı (Afşar, 2011: 145-146) ülke sınırlarının taşıdığı önemi azaltmakta (Doğan, 2009: 18), bahsedilen alanlarda ülke ve bölge farklılıklarını ortadan kaldırarak ortak bir sistem ve değer yaratabilme süreci olarak tanımlanabilmektedir (Afşar, 2011: 146). Dolayısıyla, küreselleşme kavramı ekonomik perspektiften incelendiğinde ticari faaliyetlerin, yatırımların ve sermayenin ülkeler arasındaki serbest dolaşımına olanak hazırlamakta (Yıldız ve Durgun, 2010: 2); yeni iletişim teknolojilerinin ekonomik hayatta kazandırılması, mekan sınırının ortadan kaldırılarak, ekonomik faaliyetlerin

global boyut taşıması; üretim ve tüketim faaliyetlerinin zaman ve mekan sınırlarını ortadan kaldırabilmesi ya da önemsizleştirebilmesi söz konusu küreselleşme kavramının önemini artırabilmektedir (Büyükbaş, 2006: 14). Meydana gelen hızlı gelişim ve dönüşüm ile beraber sermayenin küresel dolaşımı ve işlem hacminin artması yeni yatırım araçlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamakta olup (Bauman, 1998: 70-90) sonucunda finansal anlamda büyük yankılar uyandırmaktadır (Gerni vd, 2006: 295).

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve küresel boyut kazanması ile beraber özellikle büyük ekonomilerde krizler meydana gelmektedir (Yıldız ve Durgun, 2010: 3). Kriz kavramı iktisat alanında; bunalım, durgunluk, çöküntü ya da buhran gibi kavramlarla karşılanmakta ve daha açık bir ifadeyle ülke ekonomisini önemli düzeyde sarsacak ani ve beklenmedik bir durumda ortaya çıkan olayların bir sonucu oluşan *Ekonomik Kriz* olarak ifade edilebilmektedir (Afşar, 2011: 147). Söz konusu kavram ise oluşum şekline göre iki ayrı durumda incelenebilmekte; birincisi mal ve hizmet piyasalarında oluşan enflasyon krizleri ve durgunluk krizleri; işgücü piyasalarında ise işsizlik krizleri biçiminde ortaya çıkan reel sektör krizleridir. İkincisi ise, daha çok para piyasalarındaki problemlere bağlı olarak oluşan finansal krizlerdir. Meydana geldiği ülkede siyasal ve sosyal alanları etki altında alan, ayrıca bulaşıcı özelliğe de sahip olan finansal kriz kavramı ile ilgili literatürde çeşitli tanımlamalara rastlanabilmektedir (Yücel ve Kalyoncu, 2010: 54-55). Mishkin (1999)'e göre: "*Finansal kriz, verimli yatırım olanaklarına sahip finansal piyasaların ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerinin gittikçe kötüleşmesi nedenleriyle, fonları etkili biçimde kanalize edememesi sonucu ortaya çıkan doğrusal olmayan bozulmadır*" (Erdoğan, 2006: 5). Goldstein ve Turner ise kısa vadeli faiz oranları, varlık fiyatları, ödemelerin bozulması ve mali kuruluşların iflası gibi finansal uyarıcıların tamamının ya da önemli çoğunluğunun ani, keskin ve açık bir şekilde bozulması şeklinde; Kindleberger ise konjonktürün zirvesindeki dönüşümün temel bir faktörü ve önceki genişlemenin doğal bir sonucu olarak tanımlamaktadır (Ersoy, 2007: 8).

FINANSAL KRİZ TÜRLERİ

Finansal krizlerin benzer özelliklerinin olması ile birlikte, hepsinin kendine özel ayırt edilebilir özellikleri de bulunmaktadır. Ortak yönlerden birisi ise hepsinin kayda değer maliyet yaratabilmeleridir. Söz konusu maliyetler içerisinde; çıktı kayıpları, kırılğan finansal piyasaları onarmak için harcanan maliyetler ayrı önem taşımaktadır. Krizlerin önemli olarak nitelendirilen ayırt edici özelliği; meydana geldiği bölge ile beraberinde dünya genelinde küresel etki alanlarının artan bir eğilim göstermesidir. (Özer, 1999: 29). Literatürde genel kabul gören yaklaşım incelendiğinde özellikle yüksek piyasalarda sıklıkla görülmekte olan finansal krizler; para, bankacılık, dış borç ve sistemik finansal krizler şeklinde gruplandırılabilir (Korkmaz ve Tan, 2011: 112; Sachs, 1998: 243). **Para Krizleri (currency crisis):** Döviz krizi olarak da ifade edilebilmekte olup, döviz kurundaki ani bir hareket ve sermaye hareketlerindeki keskin bir değişim sonucunda oluşabilmektedir (Yay vd, 2001: 20). Sabit döviz kuru sisteminde piyasa katılımcılarının isteklerini aniden ulusal para ile biçimlendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere yönlendirmeleri sonucunda, merkez bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi biçiminde oluşan krizlerdir (Delice, 2003: 59). Ayrıca sabit kur sistemini uygulayan ülkelerde meydana gelen para krizleri; ödemeler dengesi krizleri şeklinde isimlendirilerek, döviz rezervi azalmaları üzerine dikkatler toplanırken, esnek kur sistemini uygulayan ülkelerde meydana gelen krizlere ise döviz kuru krizi adı verilmiş olup, rezerv azalmaları yerine dikkatler kur değişimleri üzerinde toplanmaktadır (Kıbtıçioğlu, 2001: 175). **Bankacılık Krizleri (bank crisis):** Genel olarak banka bilançolarının kötüleşmesi sonucu bilanço aktif yapılarının bozulmasından meydana gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle, geri dönmeyen kredilerin artması, menkul

değerler piyasasındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi sebebi ile bankaların aktif yapılarında meydana gelen bozulma bankacılık krizlerinin temel sebepleri olarak ifade edilebilmektedir (Eren ve Süslü, 2001: 664). Ticari bankaların borçlarının vadesinin uzun vadeye yayılmaması ya da vadesiz mevduatlarda oluşan ani çekme talebini gerçekleştirememeleri çerçevesinde likidite problemi yaşamaları ve sonucunda iflas etmeleri durumunu ifade etmektedir (IMF, 2002: 6). Ayrıca, bir ya da daha fazla bankaya güvenin sarsılması, toplumun aniden ve yaygın bir şekilde mevduatlarını çekmek için bankalara yönelmesi de bankacılık krizlerinin yaşanmasına olanak hazırlamaktadır (Parasız, 1999: 53). Söz konusu krizler para krizlerinden daha uzun vadeli olma eğilimi taşımakla beraber ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler meydana getirmektedir (IMF, 2002: 6). ***Dış Borç Krizleri (external debt crisis):*** İlgili ülkenin kamu ya da özel kesime ait dış borçlarını ödeyememe durumu biçiminde tanımlanabilmektedir. Özellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve dışarıdan yeni kredi bulma konusunda sorun yaşamaları sebebiyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi biçiminde meydana gelebilmektedir. (Sachs, 1998:244). ***Sistemik Finansal Krizler (systemic financial crisis):*** Finansal sistemde meydana gelen ve söz konusu sistemin, kredi tahsisi, varlık değerlemesi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini sekteye uğratan bir şok olarak tanımlanabilmektedir (Marshall, 1998: 13). Bu bağlamda finansal piyasaların önemli derecede bozulmasına yol açmakta ve ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamın yapısından ve değişikliğinden meydana gelmektedir (Turgut, 2006: 38).

2008 FİNANSAL KRİZİNİN OLUŞUMU

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 2008 yılında meydana gelen finansal kriz öncelikle kredi krizi ile başlamış ve finansal piyasalara sirayet etmesi sonucunda dalganın şiddeti artarak dünya genelinde önemli düzeyde etki yaratmıştır (Aktaş ve Şen, 2013: 81). Meydana gelen küresel finans krizi öncesinde artan likiditenin daha yüksek kazanç sağlamak amacıyla konut piyasasına yönelmesi ile konut kredilerinde oluşan artış ABD bankacılık sektörüne önemli bir problem yaratmış olup kriz başlangıçta bir mortgage (ipotekli konut kredisi) krizi olarak meydana gelmiş olsa da izleyen dönemlerde likidite krizine dönüşmüştür (Karabulut, 2009: 406). ABD bankalarının kullandığı araçlar içerisinde önemli bir yer edinen ipotekli konut kredileri kriz zincirinin ilk adımını oluşturmaktadır (Tepav, 2007: 2). Konut sahiplerinin ipotekli konut kredilerine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirememeleri, zayıf risk yönetim uygulamaları, derecelendirme kuruluşlarının ipotekli konut finansmanına yönelik menkul kıymetler üzerinde yanlış derecelendirme yapmaları, kişisel ve kurumsal borçlanma düzeylerinin artan eğilim göstermesi, maliye politikalarından ziyade iktisat politikaları içerisinde daha çok para politikalarına yer verilmesi, uluslararası ticarete serbest hareket edebilmenin yanı sıra pek çok ülkenin ödemeler bilançosunda olağan üstü dengesizliklerin ortaya çıkması ve söz konusu değişimler ve gelişmelerin sonucunda uluslararası piyasalarda yaşanan olumsuz olaylar finansal krizin en önemli nedenlerini oluşturabilmektedir (Erdönmez, 2009: 85). Ayrıca, likidite bolluğu ve sonucunda doğru bir değerlendirme yapılmadan dağıtılan krediler, aşırı menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının etkin çalışmaması ve düzenleyici ve denetleyici otoritelerin müdahalede gecikmesi gibi unsurlar da krizin nedenleri arasında sıralanabilmektedir (Afşar, 2011: 148). Küresel finansal krizin oluşumu iki aşamada incelenebilmektedir. Birinci aşamada; ABD'de 2006 yılından itibaren düşük faizli ipotekli kredi kullanımının artması neticesinde konut fiyatlarının olağan üstü yükselmesi ve tüketicilerin gelirlerine oranla daha yüksek harcama eğilimi göstermeleri sonucunda; 2000-2007 yılları itibarıyla ABD'de hanehalkının kredi yükümlülükleri harcanabilir kişisel gelirin yüzde 98'inden yüzde 136'sına yükselerek büyük artış eğilimi göstermiştir. Söz konusu artış eğilimi ilgili

dönemde Euro bölgesinde yüzde 71'den yüzde 91'e yükselmiştir (Karabulut, 2009: 407-408). İlgili durum 2006 yılının sonuna doğru tersi yönde sirayet etmeye başlamış, konut fiyatlarındaki düşüşle beraber konut stokunda artış eğilimi başlamış ve konut üretiminde azalma meydana gelmiştir. Ayrıca, ipotekli konut kredisi kullanıcılarının ödeme problemi yaşaması sonucunda icra yoluyla satışa çıkarılan konut sayısında meydana gelen artış, konut fiyatlarının daha yüksek düzeyde düşmesine sebep olmuş dolayısıyla, kredi kullananlar yüksek bir geri ödeme riski ile karşı karşıya kalmışlardır (Demir vd, 2008: 4). İzleyen süreçte finansal piyasalarda ortaya çıkan iflaslar, krizin farklı bir sürece girmesini sağlamış; ABD'de büyük yatırım bankası olan Lehman Brothers'in iflası ise krizin ikinci aşaması olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bankacılık sektöründe meydana gelen söz konusu iflaslarla beraber Amerikalı yatırımcılar yaklaşık 150 milyar doları para piyasalarından geri çekmiş ve sonucunda ortaya çıkan endişe ortamını yumuşatmak için ABD Merkez Bankası (FED) ve diğer merkez bankaları piyasalara 2,5 trilyon dolar likidite sürmüşler ve 1,5 trilyon dolar doğrudan hisse senedi yatırımı taahhüdünü gerçekleştirerek piyasalara tarihin en büyük parasal müdahalesinde bulunmuşlardır (Karabulut, 2009: 407-408). Finansal piyasaların en önemli aracı kurumları olarak kabul edilen bankaların faaliyet alanında yaşanan olumsuz gelişmeler, sistemin genelini etki altına alarak, finansal sistemde konsolidasyonlara zemin hazırlamıştır. ABD yatırım bankacılığı modelinin sonunu getiren ilgili değişimler ve gelişmeler, 2008 yılının sonu itibarıyla Avrupa bankacılık sistemini de etki altına almaya başlamıştır. Para piyasalarında meydana gelen krizin hızlı bir biçimde yayılması, pek çok ülkede; ticari tahvil fonlaması ve kredi daralması, kredi piyasalarının çöküşe geçmesi, hisse senedi fiyatlarının önemli düzeyde aşağı yönlü ilerlemesi ve borsalarının çökmesi ile ekonomideki belirsizliklerle beraber ödeyememe olasılığının artması gibi olayların yaşanmasına yol açmıştır (Erdönmez, 2009: 86).

2008 FİNANSAL KRİZİNİN KÜRESEL EKONOMİYE YANSIMALARI

Günümüzde küreselleşme ile oluşan yönelimler ekonomik krizleri daha farklı bir boyuta taşımış olup daha karmaşık ve yıkıcı etkiler meydana getiren bir olgu olarak karşılanmaktadır. Küreselleşme ile beraber ülkeler arasındaki finansal sınırların önemli düzeyde ortadan kalkarak para ve sermayenin serbest dolaşımına zemin hazırlanması sonucunda son 20 yılda finansal krizler dünyanın gündemine yerleşmiştir (Aşıkoğlu ve Ögel, 2006: 2).

Dünya genelinde günümüze kadar meydana gelen krizler incelendiğinde krizlerin pek çok benzer özellik taşıdığı fakat hiçbir krizin birbirinin aynısı olmadığı anlaşılmaktadır (Perelman, 2008: 30). Hepsinde benzer özellikler bulunması karşısında öne çıkan özelliklerinin farklı göreceli ağırlıklara sahip olduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla son yıllarda meydana gelen finansal krizlerin hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde yaratmış olduğu zararlar dikkat çeken bir özelliği olarak görülmektedir (Öztürk ve Gövdere, 2010: 379; Caramazza vd, 2000: 4-7). Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizler daha çok; uluslararası finansal şoklar, savurganlıklar ve gerekli alt yapı oluşturulmadan gerçekleştirilen finansal liberalizasyon uygulamaları ile yurtiçi bankacılık sektöründe yaratılan zafiyetler nedeniyle oluşabilmektedir (Sachs, 1998: 247). Bu anlamda yeni gelişen piyasalarda oluşan finansal krizlerin, yurtiçi finansal sektörler, uluslararası kreditorler ve ulusal parasal ve mali otoriteler arasındaki karmaşık ilişkiler aracılığıyla ilerleyebildiği gözlemlenebilmektedir (Calvo, 2000: 72). Gelişmiş ülkelere birisi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde finansal piyasalarda 2007 yılında meydana gelen ve 2008 yılından itibaren bütün dünyayı etkisi altına alan finansal kriz; finansal piyasaları ile beraberinde reel ekonomiyi de etkilemesi ile birçok ülkede finans kuruluşlarının iflas etmesine, toplumun finans kuruluşlarına olan güveninin önemli derecede azalmasına yol açmıştır. Güvensizlik ortamının en çok etkilediği kurumlar ise, finansal piyasaların en önemli aktörü olarak görülen

bankalardır. Bankaların kredi verme şartlarının önemli düzeyde ağırlaştırılması, banka kredilerinin önemli seviyede kısıtlanmasına neden olmuş ve sonucunda büyük zararlar ortaya çıkmış olup, hükümetler bankaların sermaye yapılarını güçlendirmek amacıyla yardım paketleri oluşturmaya başlamışlardır. Ancak birçok ülkede açıklanan söz konusu yardım paketlerine rağmen banka kredilerindeki daralmanın önüne geçilememiştir. Diğer taraftan hisse senedi ve emlak fiyatlarında meydana gelen yüksek oranlardaki düşüşler krizin etkisi altına aldığı birçok ülkede hanehalkının servet kaybına yol açmış olup sonucunda oluşan talep daralması, yaşanan krizden reel sektörün de etkilenmesine neden olmuştur. Toplam talepteki daralma ile beraber üretim ve istihdam azalmış, işsizlik artmış ve birçok ülke ekonomisi deflasyonist bir baskıya maruz kalmıştır (Karabulut, 2009: 409). Piyasalarda oluşan belirsizlik ortamı ve söz konusu belirsizliklerin giderilememesi, finansal krizin bir diğer önemli etkisi olarak görülebilmektedir. Özellikle finans piyasalarının güçlenmesine yönelik, zamanında ve yeterli tedbir alınmaması ve açıklanan destek paketlerinin uygulamada yeterli düzeye ulaşamaması, reel sektörle finans piyasaları arasındaki uçurumun derinleşmesine ve küresel ekonominin büyümesi üzerinde negatif bir etki yaratacağı düşünülmekte olup 2009 yılında birçok gelişmiş ülkede deflasyonist baskının oluşması ile beraber küresel ekonominin büyüme hızının olumsuz yönde ilerleyebileceği beklentisi oluşmuştur (IMF, 2009: 1).

ABD’de başlayan finansal krizin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artış yaratması, bütün dünyayı etkisi altına alacak küresel bir kriz niteliği kazanmasının en önemli nedenlerinden birisi olarak görülmektedir. Söz konusu artış eğilimi özellikle az gelişmiş ülkeler lehine gerçekleşmiştir ve ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlardan aldıkları pay 2000 yılında yüzde 20 oranında iken 2004 yılında yüzde 44 ve 2005 yılında yüzde 40 düzeyine ulaşmıştır (Karabulut, 2008: 44). Sermaye hareketlerinin küresel düzeyde artış eğilimi göstermesinin yanı sıra gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru yönelme süreci, krizin etki alanını genişletmiş ve krizden hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerin etkilenmesine neden olmuştur (Karabulut, 2009: 410). Ayrıca dış finansman kaynaklarının daralması ile yüksek gelir düzeyine sahip bankalar ve yatırım fonlarının gelişmekte olan ülkelerdeki fonlarını geri çekmeleri söz konusu ülkelerin ekonomilerine önemli etki yaratmıştır. Yabancı sermayenin yüksek likiditeye sahip varlıklara yönelmesi; hisse senedi ve tahvil piyasası ile ülke paraları üzerinde negatif etki meydana getirirken, özellikle reel sektör bakımından da kredi koşullarının daralmasına, yatırımların azalmasına hatta durma noktasına kadar gelmesine yol açmıştır. Cari açıkları GSYİH’ın yüzde 10’undan fazla olan ülkelerde yabancı sermaye girişlerinin durmasıyla iç talepte önemli derecede sorunlar ortaya çıkmış olup söz konusu ülkelerde bankacılık sektöründe faaliyet gösteren özel bankaların yurt dışından borçlanmaları önemli düzeyde azalma meydana gelmiş: Ocak 2008 – Eylül 2008 döneminde Rusya’da 6,6 milyar, Ukrayna’da 2,1 milyar, Kazakistan’da 13,2 milyar ve Türkiye’de 3,1 milyar dolar dolayında gerçekleşmiştir. Finans piyasalarda yaşanan söz konusu değişimler ve gelişmeler cari açık veren ülkelerin yanı sıra cari fazlası olan ülkeleri de etkilemiştir (Dünya Bankası, 2009: 21).

UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde 2008 finansal krizinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bankacılık sektörüne yansımaları, bankaların finansal oranları olan; *Likidite, Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider Yapısı* unsurlarına göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Ayrıca araştırmanın amacı ve önemi ele alınarak kapsamı belirlenmiş olup araştırmanın içeriği hakkında da bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı 2008 finansal krizinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bankacılık sektörüne yansımaları, bankaların finansal oranları olan; *Likidite, Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider*

Yapısı unsurlarına göre sınıflandırılarak, 2008 finansal krizinin bankacılık sektörüne nasıl yansıdığı belirlenmesidir. Araştırmanın önemi ise yukarıda belirtilen finansal oranlar kapsamında 2008 finansal krizinin Kıbrıs bankacılık sektörüne nasıl yansıdığı belirlenerek; oranlar yardımıyla 2009 ve 2016 yıllarına ait veriler ışığında bankaların finansal davranışlarının ve yapılarının nasıl olduğunun ortaya konulması ve sektörde faaliyet gösteren özel sermayeli bankaların finansal durumlarının belirlenerek Kuzey Kıbrıs bankacılık sektöründeki yeri ve önemi ile gelecekte yapılacak olan uygulamalar bakımından bankaların mevcut finansal durumun yeterliliğinin Gri İlişkisel Analiz tekniğiyle belirlenmesidir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamını Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde faaliyet gösteren bankalar oluşturmaktadır. Sektörde faaliyet gösteren bankalar hakkında daha gerçekçi yorumlamalarda bulunabilmek ve güvenilir bilgilerin sunulması amacıyla "**özel sermayeli bankalar**" ile araştırmanın sınırı belirlenmiş olup KKTC Merkez bankası ve Kuzey Kıbrıs Bankalar Birliği verilerine göre bankacılık sektörünün önemli kısmını özel sermayeli bankaların oluşturması ve ilgili sektöre ilişkin daha nesnel ve tutarlı ve genellenebilir nitelikteki yorumlamaların yapılması ile KKTC bankacılık sektöründeki mevcut finansal durumun gündeme taşınması amacıyla analize uygun **12 adet özel sermayeli banka** ise araştırmanın örneklemi olarak belirlenmiştir. Çalışmanın teması kapsamında 2009 ve 2016 yıllarına ait verilerin kullanılması, bankacılık sektörüne ilişkin dönemler itibarıyla karşılaştırmaların daha kolay bir seviyede yapılabilmesi açısından ayrı bir sınır oluşturmaktadır.

Tablo 1: Kıbrıs'ta Faaliyet Gösteren Özel Sermayeli Bankalar

SAYI	BANKA ADI
1	AKFİNANS BANK
2	ASBANK
3	CREDİTWEST BANK
4	KIBRIS İKTİSAT BANKASI
5	KIBRISFAİSAL
6	KOOPERATİF BANK
7	LİMASOL BANK
8	ŞEKER BANK
9	TÜRK BANKASI
10	UNIVERSAL BANK
11	VİYABANK
12	YAKINDOĞU BANK

Verilerin Elde Edilmesi ve Sınıflandırılması

Bankalara ilişkin gerekli bilgilerin; bankaların "**resmî web siteleri, Kuzey Kıbrıs Merkez Bankası ve Kuzey Kıbrıs Bankalar Birliği (KKBB)**" den elde edilmiştir. Elde edilen veriler daha kolay analiz edilerek güvenilir yorumlamaların yapılması için daha önce literatürde güvenilirliği kanıtlanmış olan (Aktaş ve Kargın, 2007: 40; Kestane, 2016: 92); **Likidite (Süreklilik), Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider Yapısı** ölçütlerine göre sınıflandırılmıştır.

KARLILIK ORANLARI

- K1** : Varlık Karlılığı = Net Kar / Ortalama Varlık
K2 : Özsermaye Karlılığı = Net Kar / Özsermaye *100
K3 : Net Faiz Marjı = Net Faiz Geliri / Toplam Varlıklar
K4 : Net Kar Marjı = Dönem Net Karı / Faiz Geliri + Faiz Dışı Gelir

BÜYÜME ORANLARI

- B1** : Varlık Devir Hızı = Faiz Geliri + Faiz Dışı Gelir / Ort. Varlık
B2 : Kredi Büyüme Hızı = D.S. Kredi - D.B. Kredi / D.B. Kredi
B3 : Aktif Büyüme Oranı = D.S. Aktif - D.B. Aktif / D.B. Aktif
B4 : Özsermaye Büyüme Oranı = D.S.Ö. - D.B.Ö. / D.B.Ö.
B5 : Faiz Büyüme Oranı = D.S.Net Faiz. - D.B.Net Faiz / D.B. Net Faiz

SÜREKLİLİK ORANLARI

- S1** : Cari Oran = Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler
S2 : Likit Oran = Likit Aktifler / Toplam Varlıklar
S3 : Net Kredi / Toplam Varlıklar

GELİR – GİDER YAPISINA İLİŞKİN ORANLAR

- G1** : Toplam Gelirler / Toplam Giderler
G2 : Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri
G3 : Faiz Gelirleri / Toplam Gelirler
G4 : Faiz Giderleri / Toplam Giderler

Verilerin Analiz Edilmesi

Elde edilen 2009-2016 yıllarına ait verilerin analiz edilmesinde; “Microsoft Excel 2013” ve “MATLAB” paket programları kullanılmıştır. Çalışmada Kıbrıs’taki 12 özel sermayeli bankanın belirli finansal oranları kullanılarak 2009 ve 2016 yıllarına ait veriler ışığında sergiledikleri finansal durumları incelenmiştir. Kullanılan finansal oranlar; *karlılık oranları, büyüme oranları, likidite (süreklilik) süreklilik oranları ve gelir-gider yapısına ilişkin oranlar* olmak üzere 4 farklı boyutta ele alınmış olup toplam 16 orandan yararlanılmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların sayısının analiz edilmesinde; az sayıda veri ile bir sistem için gerekli unsurların önemini bulmada yararlanılan *Gri İlişkisel Analiz* tekniği kullanılmıştır (Chu ve Diğerleri, 2008: 657). Söz konusu analiz tekniği çok küçük hacimli veri setlerinde bile yüksek performans elde edilebileceği göstermektedir (Huang ve Lee, 2003: 74). Yöntemin basit ve kolay olması, örneklem hacmi için bir kuralın bulunmaması, her bir veri seti için herhangi bir olasılık dağılımı gerektirmemesi vb. kurallar gri ilişkisel analiz modelini etkili bir ölçümleme ve dereceleme modeli olarak karşımıza çıkarmaktadır (Tzeng and Tsaur, 1994: 90-91). Gri ilişkisel analiz, gri teorisinde yapılan bilimsel çalışmalarda yerini almış bir derecelendirme, sınıflama ve karar verme tekniği (Wen ve diğerleri, 2003; Lin ve diğerleri, 2004: 198; Liu ve Lin, 2006; Yamaguchi ve diğerleri, 2007: 401) olarak bilinmektedir. Ayrıca, ilişkilerin etkilenme yapısı çerçevesinde belirlenen ölçüm biçimi olarak da tanımlanabilmektedir (Wen, 2004: 2-4). Buradan hareketle çalışmada gri ilişkisel analiz için belirlenen referans ve faktör serilerinden oluşan değişkenler, bankaların her biri olarak Tablo 2’de açıklanmıştır.

Tablo 2: Gri İlişkisel Analiz Referans ve Faktör Serileri

Oluşturulan Seriler	Değişken ismi		
Referans seri	x_0	KOOPERATİF BANK	x_6
AKFİNANS BANK	x_1	LİMASOL BANK	x_7
ASBANK	x_2	ŞEKER BANK	x_8
CREDİTWEST BANK	x_3	TÜRK BANKASI	x_9
KIBRIS İKTİSAT BANKASI	x_4	UNIVERSAL BANK	x_{10}
KIBRISFAİSAL	x_5	VİYABANK	x_{11}
		YAKINDOĞU BANK	x_{12}

Bankaları finansal durumlarına göre sıralayabilmek için 12 adet bankadan oluşan referans seri $x_0(k)$ ve bankaların oluşturduğu faktör serileri aşağıdaki gösterildiği gibi belirlenmiştir.

$$x_0(k) = [x_0(1), x_0(2), \dots, x_0(12)] \quad k = 1, 2, \dots, 12 (\text{referans seri})$$

$$x_i(k) = [x_i(1), x_i(2), \dots, x_i(12)] \quad k = 1, 2, \dots, 12 \quad i = 1, 2, \dots, 16$$

Belirlenen $x_0(k)$ ve $x_i(k)$ serilerine ait i 'inci seri ve k 'inci sıradaki $\gamma(x_0(k), x_i(k))$ gri ilişkisel katsayılar aşağıdaki formül yardımıyla bankalar için hesaplanmıştır.

$$\gamma(x_0(k), x_i(k)) = \frac{\min_{i,k} |x_0(k) - x_i(k)| + \zeta \max_{i,k} |x_0(k) - x_i(k)|}{|x_0(k) - x_i(k)| + \zeta \max_{i,k} |x_0(k) - x_i(k)|}$$

$$k = 1, 2, 3, \dots, n$$

$$i = 1, 2, 3, \dots, m$$

$$n, m \in N$$

Sonrasında ise gri ilişkisel dereceler, gri ilişkisel katsayıların ortalaması olan,

$$\Gamma_{0i} = \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n \gamma(x_0(k), x_i(k)) \quad k = 1, 2, 3, \dots, n \quad i = 1, 2, 3, \dots, m \quad n, m \in N$$

(Wen, 2004: 50–52; Liu ve Lin, 2006: 95–99).

Bulgular ve Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde 2008 finansal krizinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bankacılık sektörüne yansımalarının bankaların finansal oranları aracılığıyla belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen Gri İlişkisel Analiz testi sonuçları aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 3: 2009 yılı için Bankalara Ait Gri İlişkisel Dereceler ve Sıralamalar

SIRALAMA	BANKALAR	DERECE
1	UNIVERSAL BANK	0,919091612
2	VİYABANK	0,903099275
3	AKFİNANS BANK	0,900828786
4	ASBANK	0,847802807
5	CREDİTWEST BANK	0,775490151
6	KIBRIS İKTİSAT BANKASI	0,765443042
7	LİMASOL BANK	0,764382775
8	TÜRK BANKASI	0,755907801
9	KOOPERATİF BANK	0,755295284
10	KIBRISFAİSAL	0,711146237
11	YAKINDOĞU BANK	0,710530602
12	ŞEKER BANK	0,547347844

Tablo 3 incelendiğinde. % 91,9 ile en iyi durumda olan banka Universal Bank, % 54,7 ile sıralamada ki yeri ile en kötü durumda olan Şeker Bank olarak belirlenmiştir.

Tablo 4: 2016 yılı için Bankalara Gri İlişkisel Dereceler ve Sıralamalar

SIRALAMA	BANKALAR	DERECE
1	AKFİNANS BANK	0,959888574
2	TÜRK BANKASI	0,957581686
3	ŞEKER BANK	0,918629663
4	KIBRIS İKTİSAT BANKASI	0,916376671
5	ASBANK	0,909614236
6	LİMASOL BANK	0,889579454
7	YAKINDOĞU BANK	0,880070524
8	UNIVERSAL BANK	0,873915772
9	CREDİTWEST BANK	0,864122516
10	KOOPERATİF BANK	0,842518537
11	KIBRISFAİSAL	0,822656181
12	VİYABANK	0,775867129

Tablo 4 incelendiğinde. %95,9 ile en iyi durumda olan banka Akfinans Bank, % 77,5 ile sıralamada ki yeri ile en kötü durumda olan Viya Bank olarak belirlenmiştir.

Tablolardaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde 2008 krizi sonrası dönemde 2009 yılı itibariyle Universal Bank ve Viya Bank'ın görece olarak diğer bankalara göre daha yüksek bir finansal performans (*Likidite, Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider Yapısı bakımından*) sergilediği görülmektedir. Diğer taraftan 2016 yılı itibariyle bankacılık sektörüne bakıldığında sektörün önde gelen bankaları Akfinans ve Türk Bankası'nın olduğu görülmektedir. Söz konusu durumun gerekçelerine, belirlenen finansal oranlar üzerinden bakıldığında; Universal Bank ve Viya Bank'ın özellikle özsermayelerini iyi değerlendirememeleri ve likidite durumlarını doğru yönetememelerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Akfinans ve Türk Bankası'nın borç ödeme ve nakde dönüştürülebilir varlıklarının yüksek düzeye sahip olmaları ve etkin yönetmeleri bankaların büyüme düzeyleri üzerinden olumlu bir etki yaratmış olup sektörün önde gelen bankaları olmalarına zemin hazırlamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya genelinde meydana gelen küreselleşme hareketi finans piyasalarında büyük yankılar uyandırmış ve sermayenin uluslararası alanda dolaşmaya başlaması; sermaye yetersizliğinden dolayı kalkınma sorunu yaşayan ülkeler açısından için bir umut kaynağı olurken diğer taraftan kısa vadeli sermaye hareketlerinin spekülasyon amaçlı taşınması ile dünya genelinde krizlerin oluşmasına yol açmıştır. Özellikle, 2008 finansal krizi pek çok ülkeyi derinden etkilemiş olup finans piyasaları ve özellikle bankacılıkta meydana gelen değişimlerin araştırılması gereklilik arz etmiştir. Krizin bankacılık sektörüne nasıl yansıdığı belirlenmesi ve ülkelerin bu anlamda gelecekte kendilerine oluşturmaları gereken vizyon ve önlem tartışmalarını dünyanın gündemine taşımıştır. Bu çalışmada, 2008 finansal krizinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bankacılık sektörüne yansımaları, bankaların finansal oranları olan; *Likidite, Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider Yapısı* unsurlarına göre sınıflandırılarak, 2008 finansal krizinin özel sermayeli bankacılık sektörüne nasıl yansıdığı belirlenmesi amaçlanmaktadır. Açıklanan finansal oranlar kapsamında 2008 finansal krizinin Kıbrıs bankacılık sektörüne nasıl yansıdığı belirlenerek; oranlar yardımıyla 2009 ve 2016 yıllarına ait veriler ışığında bankaların finansal davranışlarının ve yapılarının nasıl olduğunun ortaya konulması ve sektörde faaliyet gösteren

özel sermayeli bankaların finansal durumlarının belirlenerek Kuzey Kıbrıs bankacılık sektöründeki yeri ve önemi ile gelecekte yapılacak olan uygulamalar bakımından bankaların mevcut finansal durumun yeterliliğinin belirlenmesi ise çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan farkını ortaya koymakta olup çalışmanın önemini göstermektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde faaliyet gösteren bankalar araştırmanın kapsamını oluşturmakta olup sektörde faaliyet gösteren bankalar hakkında daha gerçekçi yorumlamalarda bulunabilmek ve güvenilir bilgilerin sunulması amacıyla "**özel sermayeli bankalar**" ile araştırmanın sınırı belirlenmiş ve analize uygun **12 adet özel sermayeli banka** ile araştırmanın örnekleme oluşturulmuştur. KKTC Merkez bankası ve Kuzey Kıbrıs Bankalar Birliği verilerine göre bankacılık sektörünün önemli kısmını özel sermayeli bankaların oluşturması ve ilgili sektöre ilişkin daha nesnel ve tutarlı ve genellenebilir nitelikteki yorumlamaların yapılması ile KKTC bankacılık sektöründeki mevcut finansal durumun gündeme taşınmasında nedeniyle özel sermayeli bankalar araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bankalara ilişkin gerekli bilgiler; bankaların "**resmî web siteleri, Kuzey Kıbrıs Merkez Bankası ve Kuzey Kıbrıs Bankalar Birliği (KKBB)**" den elde edilmiştir. Elde edilen veriler daha kolay analiz edilerek güvenilir yorumlamaların yapılması için daha önce literatürde geçerliliği kanıtlanmış **Likidite, Karlılık, Büyüme ve Gelir Gider Yapısı** ölçütlerine göre sınıflandırılmıştır. Elde edilen 2009 – 2016 yıllarına ait verilerin analiz edilmesinde; "**Microsoft Excel 2013**" ve "**MATLAB**" istatistiksel analiz programı kullanılmış ve **Gri İlişkisel Analiz** tekniğinden yararlanılarak analiz sonuçları yorumlanarak analiz sonuçları aşağıda açıklanmıştır.

2009 yılı itibariyle elde edilen sonuçlar:

- **Karlılık oranları bakımından;** *Universal Bank (Özsermaye Karlılığı)*
- **Büyüme Oranları Bakımından;** *Şekerbank (Faiz Büyümesi)*
- **Süreklilik Oranları Bakımından;** *Viyabank (Net Kredi / Toplam Varlıklar)*
- **Gelir-Gider Oranları Bakımından;** *Viyabank (Faiz Geliri / Gideri)*

2016 yılı itibariyle elde edilen sonuçlar:

- **Karlılık oranları bakımından;** *Kooperatif Bank (Özsermaye Karlılığı)*
- **Büyüme Oranları Bakımından;** *Kıbrıs İktisat Bankası (Varlık Devir Hızı)*
- **Süreklilik Oranları Bakımından;** *Viyabank (Net Kredi / Toplam Varlıklar)*
- **Gelir-Gider Oranları Bakımından;** *Viyabank (Faiz Geliri / Gideri)*

Yukarıda açıklanan sonuçlar 2009 ve 2016 yıllarına ait bankaların bireysel olarak hangi finansal oran üzerinden en yüksek dereceye sahip olduğunu göstermekte olup gri ilişkisel dereceler bakımından genel olarak belirlenen sıralama ise Tablo 3 ve Tablo 4'te açıklandığından burada tekrar ifade edilmemiştir.

Kıbrıs'ta faaliyet gösteren özel sermayeli bankaların 2009 ve 2016 yılları itibariyle faaliyetlerinin; **kredi ve faiz büyüme hızını pozitif yönde etkilediğini** ve bankaların **kredilerini etkili bir biçimde yöneterek faiz gelirlerini artırdıklarını ve varlıklarında meydana gelen devir hızı sonucunda etkili bir değer artışı yaratabildikleri** analiz sonuçlardan anlaşılabilir. Ayrıca söz konusu durum bankaların likidite sıkıntısına yaşamadıklarına işaret etmekte olup sektörün krizden önemli düzeyde etkilenmediği sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. Elde edilen sonuçlar bütünlük olarak değerlendirildiğinde bankaların özsermaye karlılıklarında meydana gelen artışlar mevcut hissedarlara ve potansiyel yatırımcılar ile diğer bilgi kullanıcılarına güven ışığı oluşturmaktadır. Fakat bankaların finansal tabloları ve finansal oranları 2009 ve 2016 yılları itibariyle dönemsel olarak incelendiğinde; KKTC özel sermayeli bankacılık sektörünün 2008 finansal krizinin olumsuz rüzgarından çok etkilenmediği anlaşılmakta ve bankaların iç ve dış

paydaşları ile ülke ekonomisi bakımından ulusal ve uluslararası alanda olumlu bir imaj yaratmaktadır.

KKTC bankacılık sektöründe özel sermayeli bankaların kilit rol taşıması ve ilgili bankaların ulusal ve global faaliyetler içerisinde olması; analiz sonuçlarından da görüleceği üzere bankacılık sektöründe likidite sıkıntısı yaşanmaması, KKTC bankacılık piyasasının yönlendirilmesinde özel sermayeli bankaların önemli bir yere sahip olduklarını işaret etmektedir. Bu doğrultuda, gelecekte bankaların karlılık, büyüme, süreklilik ve gelir gider yapılarının kontrol edilebilir olması, öngörülebilir maliyet tablolarının hazırlanarak; bu çalışmada ortaya çıkan kredi ve faiz büyüme düzeyleri ile beraberinde özellikle özsermaye büyüme ve özsermaye karlılık düzeylerinin güçlendirilmesi, gelecekte potansiyel ve mevcut müşterilerinin ile hissedarlarının bankalara olan güvenini artırabilecek olup ayrıca ilgili bankalara devlet otoriteleri, ilgili kredi derecelendirme kuruluşları ve diğer kreditorler açısından artı puan getirebilecektir. Gelecekte KKTC bankacılık sektörü üzerinde farklı araştırmacılar tarafından daha zengin finansal performans analizleri yapılması ve sonuçlarının görsele dönüştürülmesi yukarıda bahsedilen paydaşlar tarafından daha kolay ve hızlı karar alabilmelerini de sağlayacak olup KKTC'ye finans piyasaları açısından dünya ülkeleri arasında ayrı bir konum kazandırabilecektir.

KAYNAKÇA

Afşar, Muharrem, (2011), Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, ss: 143-171.

Afşar Muharrem, (2004), Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi, T.C. Anadolu Üniversitesi yayınları, No:1558, Eskişehir.

Aktaş, Metin ve Bünyamin Şen, (2013), 2008 Yılı Ekonomik Krizin Uyarı Göstergeleri ve İMKB İmalat Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1, ss: 79-93.

Aşıkoğlu, Rıza ve Ögel, Serdar. (2006), "2001 Krizinin İMKB'de Hisse Senetleri İşlem Gören İmalat İşletmelerinin Finansal Yapısı Üzerine Etkileri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 1-18.

Bauman, Zygmunt, (1998), Küreselleşme, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Büyükbaş, Hakkı (2006), "ABD, IMF, Uluslararası Serbestleşme ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kriz", İçerisinde Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, Arıkan Yayınları, İstanbul.

Calvo, G.A. (2000), Balance-of-Payments Crises in Emerging Markets: Large Capital Inflows and Sovereign Governments, in Currency Crises (Ed.), Paul Krugman, The University of Chicago Press, Chicago and London, 71-97.

Caramazza, Francesco, Luca Ricci and Ranil Salgado (2000), Trade and Financial Contagion in currency Crises, IMF Working Paper, WP/00, <http://www.imf.org> (Erişim: 14.02.2018)

Chu, Hung-Chi, Yi-Ting, Hsu ve Yong-Hsun, Lai (2008), "A Weighted Routing Protocol Using Grey Relational Analysis For Wireless Ad Hoc Networks", Autonomic and Trusted Computing, Chunming, RONG, Martin, G. JAATUN, Frode, E. SANDNES, Laurence T. YANG ve Jianhua, MA, Fifth International Conference ATC, Oslo, Norway, pp. 655-664.

Delice, Güven (2003), "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 20, Ocak- Haziran, ss. 57- 81.

Demir, Faruk, Karabıyık, Ayşegül, Ermişoğlu, Emine ve Ayhan Küçük, (2008), "ABD Mortgage Krizi", Çalışma Tebliği, BDDK Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Sayı:3

Doğan, Seyhun, (2009), "Küreselleşme, Finansal Kriz Olgusu ve İstikrar", İçinde Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz, Literatür Yayınları: 581, İstanbul, ss: 17-46.

- Dünya Bankası, (2009), Global Economic Prospects, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2581/468200REPLACEM10B0x334115B01PUBLIC1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim: 14.02.2018)
- Erdoğan, B. (2006), Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Erdönmez, Pelin, A., (2009), “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi” Bankacılar Dergisi, Sayı 68, ss: 85-101.
- Eren, Aslan ve Bora Süslü (2001), “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi”, Yeni Türkiye, Sayı: 41, Yıl: 7, Eylül-Ekim, ss. 662-674.
- Ersoy, H. (2007), Finansal Krizlerin Çözümleme Süreçleri ve Yöntemleri (Türkiye- Kore-Meksika Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi), Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Gerni Cevat, Selçuk Emsen ve Kemal Değer, “Ekonomik Krizlerde Erken Uyarı Sinyalleri Olarak Dış Ticaret Göstergeleri: Türkiye Uygulaması”, İçinde: Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, Arıkan Yayınları, İstanbul.
- Huang, Chi-Chun, Hohn-Ming, Lee (2003), “A Novel Partial-Memory Learning Algorithm Based On Grey Relational Structure”, Advances Intelligent Data Analysis V, Michael, R., BERTHOLD, Hans-Jaachim, LENZ, Elizabeth, BRADLEY, Rudolf, KRUSE ve Christian, BORGELT, Fifth International Symposium On Intelligent Data Analysis IDA Proceedings, Berlin, Germany, pp.68-75.
- IMF, (2009), “World Economic Outlook Update-Global Economic Slump Challenges Policies”,<https://www.google.com.tr/search?q=IMF%2C+%E2%80%9CWorld+Economic+Outlook+UpdateGlobal+Economic+Slump+Challenges+Policies%E2%80%9D%2C+2009&oq=IMF%2C+%E2%80%9CWorld+Economic+Outlook+UpdateGlobal+Economic+Slump+Challenges+Policies%E2%80%9D%2C+2009&aqs=chrome..69i57.3140j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (Erişim: 14.02.2018)
- Karabulut, Tahsin, (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Türk Dünyası’nın Makroekonomik Göstergelerine Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Örneği”, Journal Of Azerbaijani Studies, 12 (1-2), Ss: 405 – 422.
- Karabulut, Tahsin, (2008), “Bankacılık Sektöründe Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları” Küreselleşme Sürecinde Finansal Piyasalar, Nobel Yayınları, Yayın No:1291, Şubat-2008, Ankara.
- Korkmaz İ. ve Tan A., (2011), “Küresel Kriz, Türkiye’ye Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(2), 111-135.
- Lin, Yi, Mian-Yun, Chen ve Sifeng, Liu (2004), “Theory of Grey Systems: Capturing uncertainties of Grey Information”, Grey Systems Theory and Applications, Mian-Yun, CHEN, Sifeng, LIU ve Yi, LIN, (Ed.), Kybernetes, The International Journal of Systems and Cybernetics, Vol. 33, No. 2, pp. 196-218.
- Liu, Sifeng ve Yi, Lin,(2006), Grey Information: Theory and Pratical Applications With 60 Figures, Springer-Verlag London Limited, Springer Science+Business Media, Printed in the United States of America (MVY).
- Marshall, David (1998), “Understanding the Asian Crises: Systemic Risk as Coordination Failure”, Economic Perspective, Federal Reserve Bank of Chicago 3Rd Quarter.
- Özer, Mustafa (1999), Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1096, Eskişehir.
- Öztürk, Serdar ve Bekir Gövdere, (2010), Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1: ss: 377-397.

- Perelman, Michael (2008), "Kriz Hakkında Nasıl Düşünülmeli", Neoliberalizm ve Kriz, 1. Basım, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Parasız, İlker (1999), Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Sachs, Jeffrey (1998), "Alternative Approaches to Financial Crises in Emerging Markets", Capital Flows and Financial Crises (Ed.), Miles Kahler, Cornell University Pres, Ithaca New York, ss. 243-262.
- Tepav, (2007-2008), "Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler", Küresel Kriz Çalışma Grubu, Politika Notu.
- Toprak, Metin, (2001), Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi Serbest Piyasa Devriminin Serüveni, Siyasal Kitabevi, Ankara
- Turgut, Ahmet, (2006), Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi Cilt: 20, Sayı: 4 -5, ss: 35-46.
- Tzeng, Gwo-Hshiong ve Sheng-Hshiong, Tsaur (1994), "The multiple criteria evaluation of grey relation model", The Journal of Grey System, Vol. 6 No. 3, pp. 87-108.
- Wen, Kun-Li (2004), Grey Systems: Modeling and Prediction, Yang's Scientific Research Institute, Yang's Scientific Press, Vol. 4, October.
- Wen, Kun-Li, Yi-Fung, Huang ve Wei-Chen Chang (2003), Grey relational model and its applications, Gaulti Publisher. Taipei, Taiwan.
- Yamaguchi, Daisuke, Guo-Dong, Li Ve Masatake, Nagai (2007), "A Grey-Rough Set Approach For Interval Data Reduction Of Attributes", Rough Sets and Intelligent Systems Paradigms, Marzena, Kryszkiewicz, James, F. Peters, Henryk, Rybinski Ve Andrzej, Skowron, International Conference RSEISP, Proceedings, Warsa, Poland, pp. 400-410.
- Yay, Turan, Gülsüm Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz (2001), Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 47, İstanbul.
- Yücel F. ve Kalyoncu H., (2011), "Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği", Maliye Dergisi, 159, 54-69.

MARKET BROŞÜRLERİNİN TEMEL TASARIM İLKELERİ VE RENK KULLANIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Prof.Dr. Birsen Çeken

*Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü
birsenceken@gmail.com*

Arş.Grv. Merve Şenoymak Ersan

*Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü,
mervesenoymak@gmail.com*

Arş.Grv. Kübra Çiçekli

*Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü
kubracekli@gmail.com*

Damla Tuğrul

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü,
tugruldama@gmail.com*

Özet

Broşür, ulaşabildiği hedef kitlesinin genişliği, kısa zaman aralıklarında oluşacak ürün değişikliklerine elverişli olması ve kolay dağıtımı sebebiyle en sık tercih edilen reklam faaliyetlerinden biridir. Perakende sektörünün hızla gelişmesi ile birçok ürünün aynı anda tanıtımının yapılabilirdiği broşürler günlük hayatta sık karşılaşılan reklam mecralarından biri haline gelmiştir. Bu araştırmada Türkiye'nin en büyük perakende şirketleri arasında ilk 10'da yer alan süpermarket zincirlerine ait 6 farklı broşür temel tasarım ilkeleri ve renk kullanımları açısından incelenmiştir. Yapılan incelemelerde hedef kitle özelliklerinin ve iletilmek istenilen mesaj kaygısının bu unsurların kullanımında etkili olduğu görülmüştür. Sonuç olarak tüketiciyi etkileme ve mesaj iletmeye amacıyla tasarlanan broşürlerde renk kullanımlarının amaçlara yönelik olduğu, temel tasarım ilkelerinin kullanımına ise genel olarak dikkat edildiği fakat bir bütün olarak ve bilinçli bir şekilde uygulanmadığı için başarılı sonuçların üstünlük sağlayamamaktadır. Ayrıca en fazla kar eden firmanın bile tasarım bütçesine gereken yatırımı yapmadığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Broşür, süpermarket broşürü, temel tasarım ilkeleri, renk

INVESTIGATION OF BASIC DESIGN PRINCIPLES AND USE OF COLOR IN MARKET BROCHURES

ABSTRACT

Brochure is one of the most popular advertising activities because of the breadth of the target group it reaches, the suitability of product changes that occur in short time intervals, and easy distribution. With the rapid development of the retail industry, brochures, where many products can be promoted at the same time, have become one of the most frequent advertising mediums in everyday life. In this research, 6 different brochures belonging to the supermarket chains in the top 10 of Turkey's biggest retail companies are examined in terms of basic design principles and use of color. It is observed that the target audience characteristics and the kind of message to be conveyed are effective in the use of these elements. As a result, in the brochures designed to influence the consumer and convey messages, use of colors are purposeful, attention is generally paid to the use of basic design principles however it is not applied consciously and as a whole, successful results are not superiority. It is also shown that even the most profitable company does not make the necessary investment in the design budget.

Keywords: Brochure, supermarket brochure, basic design principles, color

GİRİŞ

Son on yıl içerisinde ülkemizde modern perakendeci mağazacılıkta hızlı gelişmeler yaşanmış ve bu sektör en gözde sektörlerden biri haline gelmiştir. Hızlı büyüyen sektörde rekabet yalnızca yerli şirketleri değil, perakendecilikte önemli geçmişe sahip uluslararası şirketleri de karşı karşıya getirmiştir. Bu sebeple şirketler etkin ve verimli çalışmak zorunda kalmışlardır (Faikoğlu, 2005:2). Oluşan rekabet ortamı ve daha etkin çalışma zorunluluğu şirketlerin pazarlama stratejilerini sürekli olarak yenilemelerini gerektirmektedir. Müşterilerin ilgisini sürekli canlı tutma ve daima yenilikleri duyurma ihtiyacı reklama verilen önemi arttırmaktadır.

Reklamın başlıca görevi, bir ürünün marka ve niteliklerini tüketiciye duyurmaktır. Bu marka ve nitelikleri ne kadar geniş alanda ne kadar çok insan duyarsa ürünün o kadar çok alıcısı olur. Ürünün markası ve nitelikleri ne kadar çok tekrarlanarak bahsi edilirse, hafızalara yerleşerek yıllarca hatırlanır. Adı sürekli tekrarlanmış ve birçok kişi tarafından duyulmuş ürünler, yaşlı kuşaklardan seneler sonra bile çekiciliğini ve satın alınma şansını sürdürebilir (Cereci, 2004).

İnternet teknolojileri günümüzde oldukça gelişmiş olmasına rağmen basılı materyallere duyulan ihtiyaç devam etmektedir (Migas, Anastasiadou ve Stirling, 2008; Chiou, Wan, ve Lee, 2008). Bunun yanı sıra baskı sistemlerinin gelişmesi ve dijital baskı ile birlikte işlem sürelerinin kısılması broşür basımını daha dinamik hale gelmiştir. Broşür, perakendecilikte en çok kullanılan reklam araçlarından biridir. Hafif ve dağıtımının kolay olması, birçok ürünü aynı anda tanıtması, şirketin imajını yansıtmaya ve müşteri sadakati oluşturması açısından oldukça etkili bir araçtır. Bu çalışmada tüketici olarak her gün kapıda, posta kutusunda ve alışveriş süresince karşılaştığımız broşürlerin grafik tasarım açısından etkinliğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla, perakendecilikte en büyük ciroya sahip 6 farklı süpermarkete ait broşür temel tasarım ilkeleri ve renk açısından incelenmiştir.

REKLAM KAVRAMI VE BİR PAZARLAMA ARACI OLARAK BROŞÜR

Sanayi Devrimi ile gelişen üretim kapasitesi tüketici alışkanlıklarının değişmesine neden olmuştur. Geçmişte esnaftan yüz yüze alışveriş yapan tüketici, sanayi devrimi sonrası ürünlerden uzaklaşmıştır. Artan bu mal ve hizmet arzları sebebi ile rekabet gündeme gelmiş, buna bağlı olarak ürünleri topluma duyurmak ve rakiplerinden öne çıkarmak için birtakım faaliyetlere gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Bu noktada ortaya çıkan pazarlama kavramı ile klasik pazarlama dönemi başlamıştır (Özdem, 2006). Pazarlama ihtiyacına yönelik faaliyetlerden olan reklam, ürünle hedef kitle arasında köprü oluşturarak piyasada bulunan ürünlere yönelik ihtiyacın canlı tutulmasına ve ürünün benzerleri arasından sıyrılarak satın almaya ikna edilmesine olanak sağlamaktadır.

Temel olarak reklam, türlü mal, ürün ve hizmetler için olumlu yönde düşünce ve istek oluşturabilmek amacıyla hedef kitleye veya tüketiciye yönelik, ücret karşılığında yapılan sözlü, yazılı ve görüntülü çalışmalardır (Gıyasettin, 2006:6). Diğer bir tanıma göre reklam, işletmeler açısından bakıldığında, en uygun pazarları bulmak için destekleyici ve sermayenin verimli ortamlara yatırılmasını teşvik eden bir araçtır. Kocabaş ve Elden'e göre (2004), tüketici gözünden ele alındığında reklam, pazarda ihtiyaçlarına çözüm olan sayısız ürün arasından kendi yararına en uygun ve hesaplı bir seçim yapmasını sağlayan, üretilen mal ve hizmetleri tanıtarak nereden, nasıl, ne fiyatla ulaşılabileceğini, nasıl kullanılacağını anlatan, tüketiciye yardımcı bir araçtır. Ayrıca bir iletişim süreci olarak görülmesi gereken reklamlar, tüketicinin ürüne yaklaşması hedefinde bilgi sahibi yapmayı, tutum ve davranışlarını farklılaştırmayı ya da değiştirmeyi amaç edinir (Gürgen, 1990).

Broşür canlı, somut ve özel bir reklam aracı olarak ürünü tanıttığı gibi satışına da destek verir. Hafif ve dağıtımının kolay olması sebebiyle mesajı hedef kitleye iletmede etkin rol oynamaktadır

(Şentürk, 2014). Ürün veya hizmet hakkında geniş kapsamlı bilgi vermek ve ürüne ait en önemli mesajları etkileyici bir şekilde iletmek amacı ile tasarlanmaktadır. Hedef tüketici için broşürün baskı kalitesi ve sahip olduğu itina, üretici firmanın ciddiyeti ve güvenilirliği hakkında izlenimler içerir (Kocabaş ve Elden, 2004).

Otomobil, seyahat, sigorta şirketleri ve mağazalar gibi birçok sektörde reklam aracı olarak kullanılan broşürler geniş kullanım alanına sahiptir. Yapılan bir çalışmada broşürlerin, ticari rehber kitaplardan sonra en sık kullanılan ikinci bilgi kaynağı olduğu ortaya koyulmuştur (Gitelson ve Crompton, 1983). Turizm ve otomobil alanında yapılan bir araştırmaya göre ise insanların diğer kaynaklara göre broşürlere daha fazla güvendiği tespit edilmiştir çıkmıştır (Andereck ve Caldwell, 1993; Fodness ve Murray, 1999).

ANALİZ

Analizin Amacı

Firmaların reklam yapmak amacıyla sıkça tercih ettiği broşürler gün içerisinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Satın alma kararlarında etkili olan market broşürleri ise alışveriş merkezlerinden posta kutularına kadar ulaşan ve hatta mobil uygulamalarla bile takip edilen önemli pazarlama elemanlarıdır. Bir grafik ürün olarak broşür tasarımında temel tasarım ilkeleri ve renk unsurunun dikkatle çözümlenmesi gerekmektedir. Bu analizin amacı, günlük hayatta sıklıkla karşımıza çıkan, ürünler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan ve satın alma kararlarımızı yönlendirmeyi amaçlayan market broşürlerinin tasarım ilkeleri ve renk açısından incelenmesidir. Böylece market broşürlerinde kullanılan temel tasarım ilkeleri ve renk unsurunun grafik tasarıma katkısı tespit edilerek sektöre ve tasarımcılara yol gösterici olacağı ön görülmüştür.

Araştırmanın Kapsamı

Perapost Dergisi ve CRIF araştırma şirketinin hazırladığı, Türkiye'nin en büyük 100 perakende şirketinin 2015 bilançoları baz alınarak belirlendiği listeye göre, ilk 10 şirketin 6'sını süpermarket zincirleri oluşturmaktadır (Perapost, 2016). Listede ilk iki sırayı kendi alanında ve tüm alanlarda birinciliği alan BİM ve ikinci olarak Migros, Tansaş, Macrocenter ve Ramstore grubu olan Migros Ticaret A.Ş. oluşturmaktadır. Bu listeyi 4. Sırada ŞOK MARKET, 5. Sırada CARREFOURSA ve 7. sırada BİZİM MARKET takip etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Belirlenen altı marketin (BİM, Migros, Macrocenter, Şok Market, Carrefoursa ve Bizim Market) 2017 yılının Mayıs ayında geçerliliği bulunan broşürleri belirli kriterlere göre incelenmiştir. Bu kriterler temel tasarım ilkeleri olarak geçen denge, oran, devamlılık, bütünlük ve vurgudur. Ayrıca renk unsurunun da tasarımda bütünlük ve vurguyu sağlama, marka kimliğini yansıtırma açısından önemi ve tüketici üzerindeki duygusal etkileri sebebiyle bu kriterler arasına alınmıştır.

Veri ve Bulguların Değerlendirilmesi

Yüksek indirim mağazalarından biri olan BİM'in 19 Mayıs haftası kataloğu denge unsuru açısından incelendiğinde simetrik bir tasarım görülmemektedir. Fakat asimetrik bir dengeden de söz edebilmek mümkün değildir. Görseller gelişigüzel bir şekilde yerleştirilmiş, vurgulanmak istenen ürünler (otomatik çadır ve pedallı traktör) en büyük görsel olarak başa konulmuştur. Genel olarak yüksek fiyatlı ürün görselleri daha büyük olarak kullanılmıştır. Fakat hepsi farklı boyutlarda olduğu için bir bütünlükten söz konusu değildir. Görsellerin kesildiği çizgilerin birbirini takip etmemesi belirli bir grid sistemine oturtulmadığını göstermektedir. İlk sayfada bazı dış mekan ürünleri yeşil ağırlıklı manzara fonunda birleştirilmiş, geri kalanlar ise beyaz fon üzerinde vurgulanmıştır. Fakat plastik piknik seti iki kategoriye de dahil edilmeyerek yeni bir pencerede sunum fotoğrafı olarak eklenmiştir. Bunlar algıda parçalanmalara sebep olmuştur.

İkinci sayfa Paşabahçe ürün grubuna ayrılmıştır. Sayfanın üst kısmında ürünlerin toplu olarak sunumlarını içeren bir görsel kullanılmış ve altında ürünlerin tek tek görselleri ve fiyatlandırmaları yapılmıştır. Parçadan bütüne giderek görsel devamlılık sağlanmıştır. Fakat toplu sunum fotoğrafında fon ve ürünler orantısız ve perspektif olarak birbirine uyum sağlayamamakta, sonuç olarak yapay bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Sayfalarda belli bir grid sistemi kullanılmamış ve bir bütünlük sağlanmamıştır.

Resim.1: Bim 19 Mayıs 2017 Broşürü

Logo rengi olan kırmızı ürün fiyatlarında da kullanılarak fiyatların vurgulanması amaçlanmıştır. Birinci sayfa tasarımında yeşil ağırlıklı doğa resimleri içeren fonlar kullanılarak ürünlerin doğallığının yansıtılması amaçlanmıştır. Fakat açık hava ile ilgili tüm ürünler (plastik salıncak, uçurtma) bu fona dahil edilmemiştir. İkinci sayfada ise beyaz fon üzerinde kullanılan cam görsellerinin gölge ve kontrast değerleri düşük kullanıldığı için ürün görselleri vurgulanamamıştır.

Resim.2: Migros 4-17 Mayıs 2017 Tarihli Broşürü

Migros'un 4-17 Mayıs tarihli broşüründe sayfalar ürün türlerine göre kategorilere ayrılarak gruplanmıştır. Sayfalarda yatay ve dikey olarak ürünler eşit ağırlıkta yerleştirilerek simetrik bir denge sağlanmıştır. Vurgulanmak istenen ürünler diğerlerine göre daha büyük ölçülerde öncelikli yerleştirilerek görsel hiyerarşi oluşturulmuştur. Yatay görseller kullanılarak hem birbirleri arasında bütünlük sağlanmış hem de gözün soldan sağa doğru hareketine paralel

olarak algılamada devamlılık sağlanmıştır. Yalnızca aynı ürün gruplarına ait sayfalarda ortak grid sistemlerinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu sayfalar dışında fonlu-fonsuz, çerçevesiz çerçevesiz olarak farklı kullanımların bulunduğu sayfalarda katalogun geneline dair bir birlikten söz edilememektedir. Fiyatlar sarı renk kullanılarak vurgulanmış ve dikkat çekmesi sağlanmıştır. Ayrıca geçicilik hissini uyandıran sarının fiyatlarda kullanılması kısa bir süre bu fiyatların geçerli olduğu hissini uyandırmaktadır. Teknoloji sayfalarındaki “iyi fiyat” ürünleri markanın kendi rengi olan turuncuyla vurgulanmıştır. Ancak katalogun bütününe bakıldığında belli bir rengin ağırlığı bulunmamaktadır.

Resim.3: Macrocenter Mayıs 2017 Tarihli Broşürü

Migros Ticaret A.Ş. marketlerinden biri olan Macrocenter'a ait Mayıs 2017 broşürü incelendiğinde asimetrik bir dengeye sahip olduğu görülmektedir. Ürün görselleri birbirlerine göre benzer boyutlarda kullanılmıştır. Fakat bu benzerlik görsellerin dinamik yerleşiminden dolayı bir monotonluk oluşturmamıştır. Tipografik unsurlar arasında fiyatlar diğerlerine oranla daha büyük kullanılarak dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Öğeler yerleştirilirken belirli bir devamlılık unsuru gözetilmemiştir. Ürün görsellerinin siyah zeminde tanıtıldığı ve mekanda çekilmiş fotoğraflarından oluşan iki farklı sayfa biçimi bulunmaktadır. Vurgulanmak istenen ürünler bir sunum konsepti içinde fotoğraflanmış ve tam sayfa basılmıştır. Böylece ürünlere dikkat çekildiği gibi oluşturulan konseptlerle kullanım içerisinde cazip hale getirilmiştir. Tamamen fotoğraftan oluşan sayfalar ve siyah fonlu sayfaların kendi içinde belirli aralıklarla yerleştirilmeleri sonucunda bir ritim oluşturarak broşürde hem hareketlilik hem de bütünlük sağlanmıştır. Sayfalarda grid sistemi kullanılmamasına rağmen aynı fon, tipografi ve benzer görsel kullanımları nedeniyle bir parçalanma yaşanmamıştır.

Ürün görsellerini vurgulamak amacıyla toplu öğelerin bulunduğu sayfada siyah fon tercih edilmiştir. Baskın olarak siyah rengin kullanılması lüks hedef kitlesine sahip Macrocenter'ın prestijli görünümünü destekleyici niteliktedir. Ayrıca siyah zemin üzerinde okunurluğu oldukça az olan beyaz renkte ve ince bir yazı karakterinin tercih edilmesi, marketin fiyatlara dikkat çekme ya da indirim çabasına girmediğinin bir göstergesidir. Bu tasarımda okunurluğa yardımcı olan tek faktör yazı karakterinin büyük puntolarda kullanılmış olmasıdır.

Resim.4: Şok 3-9 Mayıs Tarihli Broşürü

Düşük indirim mağazalarından olan ŞOK'un 3-9 Mayıs 2017 tarihleri arasında geçerli olan broşürleri incelendiğinde dikey eksene göre eşit dağıtılan görsellerle simetrik bir denge sağlandığı gözlemlenmektedir. Vurgulanmak istenen deterjan reklamı en üste yerleştirilerek büyük bir alan ayrılmış, onun dışındaki görseller aynı boyutlarda kullanılmıştır. Bahçe ürünleri olan sayfaların arka planlarında bütünleyici çim ve çiçek görselleri kullanılarak devamlılığın sağlanması amaçlanmış ve aynı grup ürünlerde birlik oluşturulmuştur. Kampanya sayfası olan ikinci sayfada vurgulanmak istenen "Spora Destek" yazısında daha kalın font kullanılarak öne çıkarılmıştır. "İkincisi %50 indirimli" yazısı ise sayfadaki en kalın yazı karakteri ile büyük puntolarda yazılmış ve kırmızı renk kullanılarak dikkat çekmesi amaçlanmıştır.

Ürün fiyatlandırmalarında birçok broşürde olduğu gibi sarı renkli etiketler ile indirim hissi oluşturulmaya çalışılmıştır. İlk sayfadaki indirimli deterjan ürününde fiyatlar kırmızı renk çerçeve içine alınarak vurgulanmıştır. Beyaz fon tercih edilen sayfalar dışında kampanya sayfasında mavi fon kullanılarak diğerlerinden farklılaşması sağlanmıştır. Saygı uyandıran bir renk olan mavi kampanyanın da sosyal sorumluluk bilinci oluşturmak amacıyla uyumlu olarak seçilmiştir. Ayrıca yine bu sayfada kırmızı renkle belirtilen indirim yazısı öne çıkarılmıştır.

Resim.5: Carrefoursa 28 Nisan - 17 Mayıs Tarihli Broşürü

Carrefoursa'nın 28 Nisan – 17 Mayıs tarihleri arasında geçerli broşürü incelendiğinde araştırmada incelenen ilk üç örneğe kıyasla renk kullanımı, tipografi ve grid sistemi açısından kendi içinde tutarlı bir tasarım görülmektedir. Sayfalarda hem yatay hem de dikey eksende öğeler eşit yerleştirilerek simetrik bir denge oluşturulmuştur. Sayfalarda belirli bir grid sistemi birbirini takip ederek hem ritim sağlamış hem de tüm broşürde bütünlük oluşturulmuştur.

Kullanılan grid sistemi içerisinde sayfa tasarımları 4'e ve 8'e bölünerek görseller yerleştirilmiş, bu yerleşim öne çıkarılmak istenen görsellerin 4'lü olan sayfalara daha büyük şekilde konumlandırılmasına imkan vermiştir. Satır ve sütunlar düzenli kullanıldığı için devamlılık kolaylıkla sağlanmıştır. "3 Alana 1 Bedava" , "%25 indirim" gibi kampanya mesajları diğer yazılara göre daha büyük puntolarda yazılarak vurgulanması sağlanmıştır.

Renk kullanımına bakıldığında markanın logosunun renkleri olan kırmızı ve mavi tonlarının genele hakim olduğu görülmektedir. Zeminde uyarıcı özelliğe sahip kırmızı rengi beyazla yumuşatılarak tercih edilmiştir. İç sayfaların tümünde en üst kısımda kullanılan "Tasarrufu Kendinden Büyük" sloganının mavi-beyaz renkler ile zeminde öne çıkması sağlanmıştır. Dikkat çekici ve geçici özelliğiyle etiketlerde sarı renk kullanılmış ve "indirim" yazıları sarı etiketlerin üzerine kırmızı çerçeveli halde eklenerek bu ürünlerin vurgulanması amaçlanmıştır.

Resim.6: Bizim 1-31 Mayıs Tarihli Broşürü

Toptan satış mağazalarından olan Bizim Market 1-31 Mayıs 2017 arasında geçerli broşüründe ürünler yatay ve dikey olarak 2'şerli, 3'erli ve 4'erli olarak sayfalara simetrik bir dengeyle yerleştirilmiştir. Broşür boyunca ürün görsellerinin aynı boyutlarda ve tek sıra düzeninde hizalanmış olması tasarımın genelinde bütünlük oluştursa da monotonluğa yol açmıştır. Benzer şekilde boyutlar ve renkler arasında belirli farklar yaratılmamış, vurgulanan bir öğe oluşturulmamıştır. Broşürde renk kullanımı mavi ve kırmızı ile sınırlandırılmıştır. Ürün görselleri öne çıkarılmak amacıyla beyaz fon tercih edilmiştir. Ayrıca fiyat etiketlerinde diğer marketlerden farklı olarak mavi tercih edilmiştir. Sakin ve durağanlık hissi veren mavi rengi "Sabit fiyat garantisi" sloganını destekler niteliktedir. Çünkü sarı renkteki gibi geçiciliği değil, aksine kalıcılığı savunmaktadır.

SONUÇ

Sanayi Devrimi sonrası oluşan seri üretim kavramı tüketici alışkanlıklarında değişmelere yol açmıştır. Artan mal ve hizmet arzları sonucunda esnaftan birebir alışveriş yapan tüketiciler bu alışkanlıklarını kaybetmiştir. Buna bağlı olarak üreticilerin ürünlerini topluma duyurma ihtiyacının yanı sıra ürünlerin benzerlerinden farklılaşma gereksinimleri doğmuştur. Bu ihtiyaçların sonucunda hedef kitleye ulaşmak ve ürünleri duyurmak amacıyla reklam faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Ürün ve hizmetlere yönelik tanıtım sağlarken talep de uyandırmaya yönelik olan reklam faaliyetleri aynı zamanda tüketici açısından hangi ürünü, nerede ve ne fiyatla bulabileceğine dair bilgilendirici nitelikler taşır. Broşür, hafif ve dağıtımının kolay olması gibi nedenlerle süpermarketlerin en önemli reklam araçlarından biridir. Ulaşabildiği kitlenin çok geniş olmasının yanında içeriği açısından son derece ikna edici bir tanıtım ve satış elemanıdır.

Günlük yaşam içerisinde sıkça karşılaşılan broşürlerin tüketiciyi etkilemesi ve bilgilendirmesi gerekmektedir. Bu amaçlara yönelik olarak üretilen broşürlerin hedef kitleye istenilen mesajı iletebilmesi için tasarımlarında temel ilkeleri barındırmaları gerekmektedir. Bu çalışmada perakende sektöründe en büyük ciroya sahip beş şirkete ait altı farklı broşür denge, oran ve görsel hiyerarşi, devamlılık, bütünlük ve vurgulama olarak ayrılan temel tasarım ilkelerine göre incelenmiştir. İncelenen broşürlerde genel olarak simetrik bir dengenin oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Çok sayıda ürün görselinin tanıtılması için tasarlanan broşürlerin simetrik bir yapı içinde daha kolay algılanması kaçınılmazdır. Bu nedenle birçok market broşüründe simetrik denge tercih edilmektedir. İncelenen broşürlere arasında, farklı olarak ürünleri çerçevelerle kısıtlamayan Macrocenter broşürü tasarımında asimetrik bir denge oluşturmayı başarmıştır.

Broşürler oran ve görsel hiyerarşi bakımından incelendiğinde indirimli veya kampanyalı olan ürün görsellerinin diğerlerine göre daha büyük kullanıldığı görülmüştür. Bu fikre paralel olarak indirim ve kampanya vurgulama amacı gütmeyen Macrocenter ve Bizim Market broşürlerinde hiyerarşiden kaçınılmış ve görseller benzer oranlarda kullanılmıştır. İncelenen broşürlerde genel olarak, gözün kesintisiz hareketini sağlamak amacıyla tasarımlarda algılama yönüne dikkat edilerek devamlılık sağlanmıştır. Fakat belli bir grid sistemi ve orantı kullanmayan Bim ve Macrocenter broşürlerinde bu ilkeye uyulmamıştır. Kullanılan görsellerin, fiyatların ve çerçevelerin birbiriyle uyumu, sayfalardaki grid sistemlerinin ve fonlarda kullanılan renk ve görsellerin uyumu ve birbirini takip etmesi broşürlerde bütünlüğü sağlayan en önemli unsurlar olarak tespit edilmiştir. Genel olarak bu sistemler başarılı bir şekilde tasarımlarda kullanılırken Bim ve Migros broşürlerinde sayfalar kendi içlerinde farklı görsel dillere sahiptir.

Tasarımlarda vurgu genel olarak indirimli ürünler ve kampanyalar üzerinde kullanılmıştır. Vurgulanmak istenilen ürünler genellikle sayfanın başına büyük fotoğraflarla yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra tipografik olarak en çok vurgulanan öğeler ürünlerin fiyatlarının yanı sıra "kampanya" ve "indirim" yazılarıdır. Farklı renk tercihleri, çerçeveleme veya daha büyük punto kullanımı ile dikkatin çekilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca broşürlerde vurgulanmak istenilen ürün veya kampanyalara tam sayfa ayrılarak öne çıkarıldığı tespit edilmiştir.

Broşürlerde renk kullanımına bakıldığında ürünleri ön plana çıkarmak için sıklıkla beyaz fon tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra belirli ürün grupları oluşturmak için farklı renkler ve temalı görseller tercih edilmektedir. Özellikle doğa ve dış mekan aktiviteleri ile ilgili ürünlerin fonlarında yeşil ve manzara görüntüleri tercih edilmiştir. Lüks hedef kitleye sahip Macrocenter ise sunumlardan oluşan kaliteli görseller ve siyah ağırlıklı renk kullanımıyla seçkin ürünler sattığı izlenimini uyandırarak diğer broşürlerden farklılaşmıştır. Siyah fon üzerine beyaz renkle yazılmalarına rağmen fiyatların okunurluğu puntoların büyüklükleri ve yazı stiline sadeliğiyle sağlanmıştır. Böylece fiyat kaygısı gütmeyen görseller ön plana alınarak tüketicinin dikkati ürünlerde toplanmıştır. Dikkati fiyatlarda toplamak isteyen broşürlerde yazılar kırmızı ve sarı renkleri tercih edilmiş ve çerçeve içerisinde gösterilmiştir. Fiyat vurgusu hedefi olmayan broşürlerde ise beyaz ve mavi gibi daha durağan renkler tercih edilmiştir.

İncelemelere göre en yüksek ciroya sahip market olan Bim, tasarım ilkelerini en az barındıran broşürdür. Renk kullanımında ise dikkati çekme ve tüketicide merak uyandırma konusunda oldukça başarılı olan canlı renkler seçilmiştir. Bunda broşürünün haftalık olarak yayınlaması ve yüksek indirim mağazası olması etken olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle en fazla kar eden firmanın bile tasarım bütçesine gereken yatırımı yapmadığı ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, tüketiciyi etkileme ve mesaj iletmeye amacıyla tasarlanan broşürlerde renk kullanımlarının amaçlara yönelik olduğu, temel tasarım ilkelerinin kullanımına ise genel olarak dikkat edildiği

fakat bir bütün olarak ve bilinçli bir şekilde uygulanmadığı için başarılı sonuçların üstünlük sağlayamadığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Andereck, K.L. and Caldwell, L.L., (1993). The Influence of Tourists' Characteristics on Ratings of Information Sources for an Attraction. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 2(2/3), 171-190
- Cereci S., (2004). *Reklam Sanatı*. İstanbul: Metropol Yayınları
- Chiou, W.B., Wan, C.S., Lee, H.Y., (2008). Virtual Experiences vs Brochures in The Advertisement of Scenic Spots: How Cognitive Preferences and Order Effects Influence Advertising Effects on Consumers. *Tourism Management*, 29(1), 146-150.
- Ekim, B. (2011). Görsel İletişim Tasarımı Açısından Dergi Kapak Tasarımları: Elele Dergisi Kapak Tasarımlarının Çözümlemesi *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Kültür Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faikoğlu, Ş. (2005). Süpermarketlerde Müşteri Memnuniyetine Etki Eden Faktörler ve Düzce İlinde Müşteri Memnuniyetinin Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- Fodness, D. Murray, B.M., (1999). A Model of Tourist Information Search Behavior. *Journal of Travel Research*, 37, 220-230.
- Kocabaş, F., Elden, M. (2004). *Reklamcılık, Kavramlar, Kararlar, Kurumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Garcia, M., Stark, P. (1991) *Eyes on the News*. The Poynter Institute for Media Studies, USA.
- Gıyasettin, T. (2006). *Reklamcılık*. Ankara: Nobel Yayınları
- Gitelson, R.J., Crompton, J., (1983). The Planning Horizon and Sources of Information Used By Leisure Travelers. *Journal of Travel Research*, 32, 2-6.
- Gürgen, H. (2016). Etkileyici İletişim Açısından Reklam Mesajı. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 7 (7), 359-365. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/ekurgu/issue/16240/170195>
- Migas, N., Anastasiadou, C., Stirling, A. (2008). Individualized tourism brochures as a novel approach to mass customization. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 17(1-2), 237-257.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2009). *MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) Grafik ve Fotoğraf Alanı*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- Odabaşı, Y., Gülfidan B. (2006), Tüketici Davranışı, 6.Baskı, (MediaCat) Kapital Medya Hizmetleri A.Ş, İstanbul
- Özdem, E.Ö.,(2006). Açık hava Reklam Ortamlarında Görsel Tasarım. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ege Üniversitesi.
- Perapost (2016). *İşte En Büyük 100 Perakende Şirketi*. Erişim tarihi:15.05.2016, <http://www.perapost.com/arastirma/3001/iste-en-buyuk-100-perakende-sirketi>
- Rekabet Kurumu (2012). *Türkiye HTM Perakendeciliği Sektör İncelemesi Nihai Rapor*, Ankara
- Şentürk, G. (2014). Broşür Tasarımı ve Basımı Özelliklerinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

FARKLI HEDEF KİTLELERE GÖRE TASARLANAN SU ŞİŞESİ AMBALAJLARININ GRAFİK TASARIM AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç.Dr. Gültekin Akengin

Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Görsel Sanatlar Bölümü

Arş.Grv. Merve Şenoymak Ersan

Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü

Arş.Grv. Kübra Çiçekli

Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü

Damla Tuğrul

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü

Özet

Market raflarında bulunan ambalajlar reklam ve pazarlama sektöründe iletişimin en önemli olduğu mecralardan biridir. Ambalaj, ürünü dış etkilerden koruma, taşıma ve depolama gibi başlıca görevleri dışında tasarımı ile tüketiciyle iletişim kurma misyonuna da sahiptir. Taşındığı ürün hakkındaki gerekli bilgileri kısa sürede etkili biçimde anlatmasının yanı sıra üretici firmanın temsilcisi, sözcüsü ve görünen yüzüdür. Sayısız ürünün raflarda sergilendiği günümüz rekabet ortamında ambalaj tasarımı, diğerlerinden farklılaşarak tüketiciyi ikna etmek zorundadır. Bu noktada ikna sürecinin başarılı sonuçlanabilmesi tasarım öğelerinin hedef birey için doğru kullanılmasını gerektirmektedir. Bu çalışmada, piyasada bulunan 29 adet su şişesi tasarımı hedef kitleye yönelik olarak renk, form ve illüstrasyon gibi özelliklerine göre incelenmiştir. Sonuç olarak bu özelliklerin tüketicilerin yaş, gelir seviyesi gibi özellikleri ve yaptıkları aktivite türlerine göre şekillendiği, ayrıca günlük trendlere yönelik olarak da farklılıklar gösterdiği ortaya konulmuştur. Böylece kullanıcı özelliklerine göre tasarlanmış ambalajların pazarlamadaki öneminin vurgulanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ambalaj tasarımı, grafik tasarım, hedef kitle, pazarlama iletişimi, su şişesi tasarımı

INVESTIGATION OF GRAPHIC DESIGN IN WATER BOTTLE PACKAGINGS AIM AT DIFFERENT TARGET GROUPS

Abstract

Packaging on the market shelves is one of the most important channels of communication in the advertising and marketing sector. Packaging has the mission of communicating with the consumer by the design, besides protecting from external influences, transportation and storage. It is a communication tool which expresses the necessary information about the product in a short way and it is a representative, spokesman and face of the brand. In today's competitive era where countless products are exhibited on the shelf, packaging design has to convince the consumer by differentiating from others. At this point successful completion of the persuasion process requires the design elements to be used correctly for the target group. In this study, 29 water bottle designs on the market are examined according to the characteristics such as color, form and illustration oriented the target group. As a result, it is revealed that these characteristics are different from each other according to the age, the income of the consumer and the types of activities they do, besides daily trends. Thus, it is aimed to emphasize the importance of designing user oriented packaging in marketing.

Keywords: Packaging design, graphic design, target group, marketing communication, water bottle design

GİRİŞ

İletişim, insan ilişkilerinin zorunluluğu, ayrıcalığı ve önceliği biçiminde insan etkinliği neredeyse oradadır (Erdoğan ve Alemdar, 1990, s.170). Market raflarında bulunan ambalajlar reklam ve pazarlama sektöründe bu iletişimin en önemli olduğu mecralardan biridir. Çünkü tüketici çok kısa bir süre içerisinde benzer ürünler arasından markayı seçmekte ve satın alma kararını vermektedir. Bir ürünün, 25 bin çeşit ürüne sahip süpermarket raflarında diğerlerinden sıyrılmak için 2-6 saniye içerisinde tüketiciyi etkilemesi gerekmektedir (Durmaz, 2006, s.3). Bu aşamada ambalaj tasarımı; içerik, form ve renk gibi tüm özellikleriyle markanın vermek istediği mesajı taşımakta ve tüketiciyi etkileme fırsatı yakalamaktadır.

Bir ürünün içeriğini ve çevresini korumaya yarayan, taşıma ve depolamada, satış ve kullanımda kolaylık sağlayan, kullanım sonrası kısmen ya da tamamen atılabilecek veya geri dönüştürülebilecek bir malzeme ile kaplanması, sarılması, örtülmesi veya birleştirilmesine ambalaj denmektedir (Tek, 1999, s.376). Suher'e (2005, s.651) göre ambalaj, ürünün üretilmesinden tüketiciye ulaşmasına kadar bulunduğu dağıtım zincirinde güvenliğinin sağlanabilmesi için kullanılan koruyucu malzemelerin tümüdür. Bu tanıma dayanarak ambalaj, ürünü koruyarak tüketiciye sunulmasını sağlayan bir araç olarak açıklanabilir.

Ambalaj: içinde barındırdığı ürünü, üretildiği mekandan son tüketiciye kadar dış etkilerden koruyan ve tanıtımını yapan malzemedir. Tüketiciler fonksiyonel kullanımının yanı sıra ürünleri sembolik manaları için de satın almaktadırlar. Ayrıca, ambalaj üretici firmanın ismini ve markasını tüketicilere taşımaktadır. Bu sebepler ışığında üreticiler ürünün ambalajında farklılaşmaya ve bir kimlik kazandırmaya çalışmalıdır (Underwood, 2003, s.62). Ürünün üreticiden tüketiciye ulaşmasına kadarki bu süreç sonunda raflarda yerini alan ambalaj, ürünün görsel dilini oluşturur. Taşıdığı görev, ambalajın tasarımını ve tüketiciyle kurduğu iletişimi önemli hale getirmektedir. Butkeviciene, Stravinskiene ve Rütelione (2008, s.57), ambalajın tüketiciler ve firmalar açısından önemini şöyle özetlemiştir:

- Gün geçtikçe geleneksel tanıtım yöntemleri etkisini kaybederken ambalaj, iletişim aracı olarak önem kazanmaktadır.
- Tanıtım yöntemleri, geleneksel reklam araçlarından pazardaki tanıtım araçlarına doğru kayma göstermektedir.
- Tüketiciler için marka farklılaşmasının önemi azalırken ambalaj farklılaşma ve tanımlama aracı olarak önem kazanmaktadır.
- Ürün kalitesi ve kalitenin korunması gerekliliği artış göstermektedir.
- Ürün ve müşteri güvenliği ihtiyacı artmaktadır.
- Ürün hakkındaki bilgilerin tüketiciye aktarılması zorunluluğu fazlalaşmaktadır.
- Ürüne dair artı değer oluşturmak ambalaj sayesinde olası hale gelmektedir.

Gıda ürünleri açısından ambalajlamanın hedefleri; koruyuculuk, ucuzluk, bilgi verme ve satış arttırma olarak sıralanmaktadır. Kısacası ambalaj, pazarlama stratejileri açısından kısa yoldan müşteri ilgisini çekebilmek için mantıklı bir pazarlama unsurudur. Aynı ürün yalnızca ambalaj değişiklikleriyle tüketicide farklı etkiler uyandırabilir. Ayrıca ambalaj, barındırdığı öğelerle raftaki ürünün reklamını da yapmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel araştırma, belli bir zaman dilimi içerisinde kurumların, grupların mevcut durumlarını açıklamak amacıyla çok sayıda örnekle yapılan çalışmadır (Kaptan, 1995, s.59). Veriler yazılı ve görsel malzeme taraması ile toplanarak içerik analizi tekniğiyle incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini piyasada

bulunan su şişeleri oluşturmaktadır. Örneklemini ise hedef kitleye yönelik en uygun tasarımlardan seçilen 29 adet ambalaj oluşturmaktadır.

BULGULAR VE YORUM

Üç farklı su markasının 6-36 aylık bebekler için ürettikleri ambalajlar incelendiğinde bebek görsellerinin ortak olarak kullanıldığı görülmektedir (Görsel 1). “Evian” ve “Hayat” markaları bebek fotoğraflarını direkt kullanırken “Vöslauer” balıkların bebek halindeki illüstrasyonlarını kullanmıştır. Böylece suyun bebekler için özel üretildiği algısı yaratılmıştır. 750 ml’lik şişeler tercih eden Vöslauer’e karşı 330 ml’lik daha kolay taşınabilecek küçük boyutlarda şişeler tercih eden Evian ve Hayat, ayrıca bebeklerin rahat içebilmesi için şişeye uyumlu biberon ağzı ve suluk aparatlarını da şişelerle birlikte vermektedir. Bu yaklaşımla hedef kitleye kullanım kolaylığı sağlayan ilave bir fonksiyon oluşturulmuştur. Ayrıca ambalajlarda kırmızı, yeşil ve mavinin açık tonları tercih edilerek sağlık, sadelik gibi çağrışımlar uyandırmak amaçlanmıştır.

Görsel 1: Evian, Vöslauer ve Hayat marka bebek su şişeleri

Türkiye’de çocuk ve genç nüfusun marka ve satın almadaki etkinliklerini tespit etme amacıyla AC Nielsen Zet firmasının yaptığı araştırma sonucuna göre, çocuklarıyla beraber alışverişe çıkan ailelerin tüketim miktarı %82 artmaktadır (Hürriyet, 1999, s.1). Bu gerçek çocukların dikkatini çekmek amacıyla tasarlanmış ambalajların sayısını arttırmaktadır.

Görsel 2: Evian, Hayat, Nestle, Sırma, Pınar ve Elmacık marka çocuk su şişeleri

Çocuklara yönelik su şişesi tasarımlarında onların dikkatlerini çekmek amacıyla ünlü karakterlerden faydalanılmıştır (Görsel 2). Evian, Disney’in “TSUM TSUM” karakterlerini kullandığı şişelerini sınırlı sayıda üreterek koleksiyoncular için de önemli hale getirmiştir. Hayat su ise Karlar Ülkesi ve Yıldız Savaşları karakterlerinin bulunduğu şişeler üretmiştir. İki firma da şişelerin formunu karakterlerin vücut yapılarına göre şekillendirmiştir. Nestle “LooneyTunes”, Sırma “Adalet Birliği”, Pınar “Şirinler” ve Elmacık “Disney” karakterlerini ambalajlarına taşımıştır. Böylece çocukların hayran oldukları, bildikleri ve güvendikleri çizgiler satın alma talebini arttırma amaçlı kullanılmıştır. Ayrıca bu karakterlere ait filmlerin vizyona giriş tarihlerine göre

üretilen ambalajlar, çocuklar arasında oluşan yeni trendlerden faydalanma amacını taşımaktadır. Grafiklerde öne çıkma ve dikkat çekme amaçlarıyla kullanılmış canlı renklerin yanı sıra Elmacık firması şişenin malzemesinde renk kullanımı tercih ederek diğer ürünlerden farklılaşmıştır.

Görsel 3: *Evian, Hayat, Pınar ve Elmacık marka spor su şişeleri*

Su tüketiminin fazla olduğu spor aktiviteleri de ambalaj tasarımlarında etkili olmaktadır. Bu konuda Evian, Hayat ve Pınar ambalajlarında tek elle tutulabilen ergonomik tasarımı savunmakta ve spor kapak kullanımını öne çıkarmaktadırlar (Görsel 3). Ayrıca spora yapan hedef kitlelerine özel olarak 750ml'lik ara boy şişeleri piyasaya sürmüşlerdir. Diğer yandan Pınar, yeni şişe tasarımlarında ambalaj trendleri arasında yer alan sürdürülebilirlik çalışmalarına ağırlık vermiş ve ambalaj ağırlıklarını %23 azaltmıştır. Böylece atık azaltımına önem veren tüketicilerin de dikkatini çekmeyi amaçlamıştır. Elmacık şişesi ise futbol ve basketbol toplarından ilham alınarak şekillendirilmiştir. Grafiklerinde de bu sporları yapan figürleri kullanarak ambalaj spor dalları ile özelleştirilmiştir. Ayrıca, Pınar su şişesinde görüldüğü gibi, ambalaj etiketlerinde daha çok mavi ve yeşilin kullanılması sağlık çağrışımı yapmaktadır. Elmacık tarafından kullanılan siyah-kırmızı ve siyah-turuncu ikilileri ise hırs, güç, tutku ve dinamizm gibi sporda önemli olan duygulara hitap etmektedir.

Görsel 4: *Evian, Voss, Antipodes, Lurisia, Bling ve Fillico marka cam su şişeleri*

Sürdürülebilir ambalaj trendinin ortaya çıkması su şişelerine de yansımış ve tekrar kullanım, daha az madde salınımı gibi özellikleriyle su şişelerinde cam malzeme kullanılmaya başlanmıştır. Cam şişe üretimi ile beraber "exclusive" ve "premium" adları altında seçkin su kategorisi oluşmuştur. Suyun lüks kategorisine sokulması ile markalar hedef kitlelerine kendi sularının daha iyi kalitede mineral içerdiği, PH oranının vücudun ihtiyacı kadar olduğu gibi tezlerle her yudumda vücudun sağlık kazandığına ikna edecek şekilde pazarlama stratejileri izlemektedirler. Böylece tüketici CNBC verilerine göre suya 4000 kat fazla fiyatı ödemeye razı olmaktadır (Bursalıgil, 2015, s.2).

Evian doğallığı öne çıkaran "pure" (saf) kelimesinin kabartmalı olarak vurgulanmış sade su şişesi tasarımını tercih ederken Voss da benzer bir şekilde minimal bir tasarımla öne çıkmaktadır. Antipodes şişesini güzellik iksiri gibi konumlandırarak müşterisine sunmuştur. 2009 yılında

dünya su şişesi ödülünü kazanan Lurisia ise Maserati gibi ünlü işletmeler için özel üretimler yapmıştır. Şarap şişesini andıran Bling ve uzun koni biçiminde olan Fillico markaları ise şişelerinde Swarovski kristalleri kullanmıştır (Görsel 4). Özellikle alkol kullanmayan Arap ülkeleri lüks tüketim unsuru olarak bu suları tercih etmektedir. Şişe kapakları ve tipografilerinde metalik renkler ve özellikle grinin kullanılması ise prestij sahibi ve saygın çağrışımlarıyla lüks algısını desteklemektedir.

Görsel 5: *Damla, Uludağ, Sırma, Pınar ve Reina marka cam su şişeleri*

Dünya'daki örneklerinden sonra Türkiye'de de yüksek kaliteli su ve cam şişe trendinin yaygınlaştığı görülmektedir (Görsel 5). Damla su, şişe tasarımının üst kısmını şişirip daha rahat bir tutuş sağlayarak daha ergonomik hele gelen ikinci şişesini tasarlamıştır. Şişede ismini de yansıtan damla şekli kabartma olarak yer almaktadır. Uludağ ise suyunun kaynağı olan Uludağ'a ait illüstrasyonu etiketinde kullanırken ilk çıkardığı Uludağ Premium Doğal Maden Suyu ürünündeki şişe rengi olan kobalt maviyi etiketine taşımıştır. Pınar, suyun kaynağını vurgulamak amacıyla etiketlerinde ağaç illüstrasyonları kullanmıştır. Temizlik ve saflık duyguları uyandıran mavi renk, üç farklı firmanın da ambalajında tercih edilmiştir. Şişenin dibinde stilize dağ zirvesi formu ile girinti yapılmış Sırma ise bu tasarımıyla Design Turkey ödülleri "üstün tasarım" ve World Star yarışmasında "en iyi tasarım" ödüllerini almıştır. Grafiklerinde siyah rengi kullanılarak daha sofistike bir görünüm amaçlanmıştır. Ünlü eğlence mekanı Reina ise firma genişletme trendine uyarak cam şişede doğal kaynak suyu işine girmiştir. Su kaynağının Sapanca olması tipografik öğelerle vurgulanmış ve lüks algısı için metalik gri kullanılmıştır.

Görsel 6: *Evian markasının yıllara göre modacı iş birlikleri ve Evian StarWars konseptli tasarım su şişeleri*

Söz konusu lüks tüketim olunca şişe tasarımları da sürekli kendini yenileme ihtiyacı duymaktadır. Her sene başka bir modacıyla iş birliği yapan Fransız su markası Evian, bu akımın en önemli öncülerindendir (Görsel 6). Sınırlı sayıda ve belli konseptlerle ürettiği şişeleri koleksiyonların de ilgisini çekmektedir. Böylece rekabetten sıyrıldığı gibi Premium su imajını güçlendirerek kendine yeni bir statü oluşturmuştur. Türkiye'de de bu akımı takip eden markalardan biri olan Pınar, mevsim şişe tasarımlarıyla "BrandSpark International" tarafından yapılan araştırmada 2013'ün en iyi yeni ürünü seçilmiştir. Sırma su ise sevgililer günü, kış-bahar

teması ve çocuklara yönelik “Pepee” karakterli su şişeleriyle öne çıkmayı amaçlamaktadır (Görsel 7).

Görsel 7: Pınar ve Sirma markalarının konsept tasarım su şişeleri

SONUÇ

Bir ürünü dış etkilerden koruyan, taşıma ve depolamanın yanı sıra satış ve kullanımda da kolaylık sağlayan, ürünü kaplayan malzemelere ambalaj denmektedir. Bu süreç içerisinde ürünün nakliye ambalajı ile satış ambalajı farklı olabildiği gibi ürün yalnızca birinci ambalajıyla da ömrünü tamamlayabilmektedir. Satış ambalajı tüketiciyle birebir etkileşimde bulunarak satın alma kararlarında etkili olduğu için pazarlama iletişimde önemli bir role sahiptir. Bir ürünün süpermarket raflarında onlarca benzeri arasından sıyrılıp tüketiciyi etkilemesi için ortalama 2-6 saniyesi vardır. Bu süre içerisinde ambalaj, dikkat çekmeli, markanın vermek istediği mesajı iletmeli, ürün içeriği hakkında bilgi vermeli ve diğer ürünlerden farkını belli etmelidir. Ambalaj tasarımı, bu aşamalarda hedef kitleye göre kısa sürede en fazla etkiyi gösterecek düzeyin yakalanması amacıyla farklılaşmaktadır.

Pazarlama stratejileri ürünün hedef kitlesinin yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu gibi özellikleri temel alınarak oluşturulmaktadır. Ürünün reklamından sorumlu ambalaj tasarımı ise hedef kitlenin ilgisini çekebilecek özelliklerden sorumludur. International Bottled Water Association'ın (2014) açıkladığı istatistiklere göre dünya şişelenmiş su içmek için yılda 60 milyar dolar harcamaktadır. Çalışmada, son 10 yılda %50'den fazla büyüme gösteren bu pazar göz önüne alınarak piyasada bulunan 29 adet su şişesi tasarımı bebek, çocuk, spor ve lüks olmak üzere hedeflenen tüketici kitlelerine göre sunulan renk, form, illüstrasyon özelliklerine göre incelenmiştir. İnceleme sonuçlarına göre bebekler için tasarlanmış ürünlerde pastel tonlarda renkler ağırlıklı kullanılırken küçük boy şişe tercih edilmiş ve kullanım kolaylığı için aparat alternatifleri sunulduğu görülmüştür. Çocuklara yönelik tasarımlarda göz alıcı renkler tercih edilirken popüler olan çizgi film ve animasyon karakterlerinin illüstrasyon olarak ambalajlara aktarıldığı ve şişelerin formlarının da bu çizimleri destekleyici olarak şekillendirildiği gözlemlenmiştir. Spor su şişelerinde ise sağlık çağrışımı yaptıran yeşil ve mavi renk tonları kullanılırken ürün form ve grafiklerinde daha dinamik çizgilere ağırlık verilmiştir. Sürdürülebilirlik ve sağlıklı ambalaj kavramları ile PET şişeyi geride bırakarak kullanımı her geçen gün artan cam şişeler ise sade ve şık tasarımlarla öne çıkmaktadır. Seçkin kitleye hitap ettiğinin göstergesi olarak gümüş gri kullanımının çoğunlukta olduğu şişelerde aynı zamanda temizlik ve saflık anlamına gelen mavi tercih edilmiş ve doğal su kaynakları öne çıkarılmak amacıyla illüstrasyonlarla betimlenmiştir. Bunun yanı sıra firmalar, modacılarla iş birliklerinde bulunarak, popüler filmlere/çizgi filmlere, özel günlere ve mevsimlere yönelik kısa süreli seriler oluşturularak cam şişelerden koleksiyon ürünleri oluşturulmaktadır.

Sonuç olarak, su şişesi tasarımlarında hedef kitle özellikleri titizlikle analiz edilerek dönemsel trendlere göre uygulamalar sunulmaktadır. Böylece firmalar, satış arttırmaya yönelik bu

girişimlerle tüketicilerin duygularına hitap ederek onları temelde aynı ürün olan suya prestij, güven, görünüş, kolaylık gibi farklar elde etmek için daha fazla ödemeye ikna etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak, T. (2009). Marka Yönetimi ve Tüketici Karar Sürecine Etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karaman Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Bursalıgil, B. (24 Kasım 2015). *Suyun Lüksü Olur mu Hiç*. Ağ Sitesi: <http://blog.radikal.com.tr/moda-alisveris/suyun-luksu-olur-mu-hic-117943> Erişim Tarihi: 18.05.17
- Butkeviciene V., Stravinskiene J. ve Rütelione, A., (2008). Impact of consumer package communication on consumer decision making process. *Engineering Economics, Kauno Technologijos Universitetas*, 56 (1): 57-65.
- Durmaz, Ö. (2006), *Grafik Tasarım'ın Süt'e Faydaları*. Ağ Sitesi: https://www.academia.edu/8739413/Ambalaj_Tasar%C4%B1m%C4%B1_Grafik_Tasar%C4%B1m%C4%B1n_S%C3%BCT_e_Faydalar%C4%B1 Erişim:5.5.2017
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (1990). *İletişim ve Toplum*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Hürriyet Arşiv. (Nisan, 1999). Deterjanı Bile Çocuklar Seçiyor. *Hürriyet*. Ağ Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/deterjani-bile-cocuklar-seciyor-39075297> Erişim:5.5.2017
- Kaptan, S. (1995). *Bilimsel Araştırma Teknikleri*. (10.basım). Ankara: Rehber Yayınevi
- Mintel (2017), *Global Packaging Trends in 2017*. Ağ Sitesi: <http://www.mintel.com/global-packaging-trends> Erişim:5.5.2017
- Suher, K., (2005). Markalaşma Serüveninde Ambalaj. *IV. Uluslararası Ambalaj Kongresi ve Sergisi Bildirileri*, İzmir
- Tek, Ö. B. (1999). Pazarlama İlkeleri, Global Yönetimsel Yaklaşım, Türkiye Uygulamaları. (8.baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Underwood, R. (2003). The Communicative Power of Product Packaging: Creating Brand Identity Via Lived and Mediated Experience. *Journal of Marketing Theory and Practice*, Vol. 11, No. 1, Winter, 62-76.

DEVELOPMENTAL SCALE STUDY OF “EVALUATION OF WRITING COMPETENCIES IN A1-A2 LANGUAGE LEVEL”

Senem Seda Şahenk Erkan

Marmara University/Foreign Languages Institute/French Language Classes

Abstract

This study is realized for developing the “Evaluation of writing competencies in A1-A2 Language Level Scale.” This scale developmental is used in this research. 270 university students participated in this study. The data will be analyzed via SPSS 22.00. As determined the subfactors in CEFRL, the validity of this scale can't be done. Only reliability analyses can be realized to measure Cronbach's Alpha for subfactors ((Factor 1=A1) and (Factor 2=A2)) and also all scale (factors 1 and 2).

Keywords: French, A2 Language Level, Writing competency.

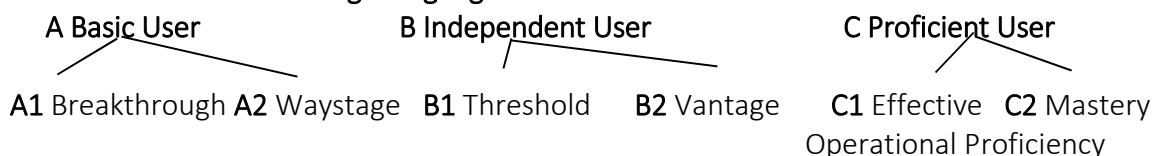
INTRODUCTION

Nowadays, the globalization, the information century, the technological, educational, economical and also different types of variations and developments influences all around the world. Changes in society at large (globalization, networked environments, working across time, place and cultures) demand new types of working styles and language competencies. In addition, much language acquisition often happens in out-of-school contexts, often in online environments, and turns into a strong socialization factor for learners (The impact of new information technologies and internet on the teaching of foreign languages and the role of teachers of a foreign language, 2008). For all these reasons, every citizen should learn one or one more foreign languages for his/her professional and also personal lives in the whole countries all over the world. The need for language expertise and cultural competence is only expected to improve. Nearly 40 percent of the companies in a 2002 survey indicated that their international sales are developing more rapidly than domestic sales and more than 60 percent said that over the next decades they hoped the proportion of their sales revenue from other countries to augment. In international business meetings, directors and also chefs of enterprise are at a disadvantage if they must trust on a translator to report their message. Speaking the foreign languages of their counterparts allows executives to form relationships and also gain respect more easily and effectively (Education for global leadership, 2006).

In the 21st century, the foreign language remembers generally to humans to learn English as a foreign language. Instead of learning and teaching English as a foreign language, French language can be selected a language that can be learned and thought as a foreign all around the world. French language is used as a mother language in some countries except of France such as Algeria, Tunisia, Morocco, Egypt and also in African countries, etc.... In addition, it is also spoken as a second language in some countries such as Canada, Belgium and Swiss. Besides, it is learned as a foreign language in the whole all around the world. It is also used as a written language in the European Union. Nowadays, there are over 220.000.000 French speakers worldwide, including 72.000.000 so-called partial French speakers. Europe accounts for 39.87 % of the French-speaking population, sub-Saharan Africa and the Indian Ocean for 36.03 %, North Africa and the Middle East for 15.28 %, America and the Caribbean for 7.66 % and Asia/Oceania for 1.16 % (Quelle place dans le monde pour la langue française en 2050?, 2018). In addition, French is Europe's second most widely spoken as a mother tongue with over 77.000.000 speakers, after German (around 100.000.000) but ahead of English (nearly 60.000.000). Demographers forecast that France's birth rate will make French the most widely used as a mother tongue in Europe, ousting German, by 2025. French is an official language of

29 countries, second only to English in this category. The use of Common European Framework of References for Languages (CEFR) aims to promote the learning and teaching foreign languages in Europe and also in international areas (The status of French in the world, 2018). In addition, it can simplify the education of foreign languages for students all around the world with 6 levels of foreign languages:

Schema 1: 6 Levels of foreign languages in CEFR

Reference: Council of Europe, 2001

As demonstrated in the Schema 1, in CEFR, 6 levels of foreign languages A: Basic User: A1 (Breakthrough)-A2 (Waystage), B: Independent User: B1 (Threshold)-B2 (Vantage), C: Proficient User: C1 (Effective Operational Proficiency)- C2 (Mastery) (Council of Europe, 2001).

The CEFR facilitate the works of students in 5 skills of Foreign Languages (FL=L2): Listening, reading, spoken interaction, spoken production and also writing. This research focused to analyze the writing skill in A2 level during the process of learning and teaching foreign languages. In A2 language level, the students can understand sentences and frequently utilized expressions related to areas of most immediate relevance (for example very basic personal and family information, shopping, local geography, employment), communicate in simple and routine tasks requiring a simple and direct exchange of information on familiar and routine matters, demonstrate in simple terms aspects of his/her background, immediate environment and subjects in spaces of immediate basic needs. In the writing studies, the A2 students can write short, simple notes and message relating to subjects in spaces of immediate need. He/she can write a simple personal letter for example thanking someone for something (Council of Europe, 2018). This research aims to determine the validity and the reliability of the "Evaluation of writing competencies in A1-A2 Language Level Scale".

METHOD

This study is structured by the scale development method. This method can be defined as below: it demonstrates if the scale of this research is valid and reliable after the calculations of the Cronbach's Alpha analyses (Rowan & Walff, 2007). The reliability analysis is also conducted by the confirmatory factor analysis (Creswell, 2012).

Study Group

The study group of this research is composed by 270 university students. It is organized in the 1st semester of 2017-2018 academic year. The personal informations of these students are cited in the table below:

Table 1: Personal Informations of the study group

Gender			Class			Foreign languages			
Girl	Boy	Total	1st class	3rd class	Total	English	German	Other foreign languages	Total
130	140	270	120	150	270	170	70	30	270

As showed in the Table 1, the study group is formed by 130 girls and 140 boys. It is structured by 120 in 1st class of the French science political department and 150 in the 3rd class of the English Teaching department (who study French as a second foreign language). In addition, it is composed by 170 students who can use English as a first foreign language, 70 students who

can utilize German as a first language and also 30 students who studied firstly the other foreign languages. In total, the study group is constituted by 270 students.

Data Collection Tools

Form of Personal Information

The form of personal information had 3 questions addressed to students participated in this research: Gender, class and foreign languages (other French).

Evaluation of writing competencies in A2 Language Level Scale

In total, the "Evaluation of writing competencies in A2 Language Level Scale" is formed by 25 items with 5-point Likert type. This 5-point Likert type (1-5) is constituted as showed below: (1) Strongly Disagree, (2) Disagree, (3) Somewhat agree, (4) Agree and (5) Strongly Agree.

The "Evaluation of writing competencies in A2 Language Level Scale" is composed by two subfactors as explained below:

Table 2: Subfactors of Evaluation of writing competencies in A1-A2 Language Level Scale

Evaluation of writing competencies in A2 Language Level Scale	
A1 Language Level Scale related to writing competency	A2 Language Level Scale related to writing competency
9 items: for example:	16 items: for example:
1. I can write my daily routines and habits.	1. I can write an invitation card.
2. I can present myself with my physical of personal aspects.	2. I can write the abstract of a short text.

As determined in the Table 2, 9 items (A1 language level related to writing competency) and 16 items (A2 language level related to writing competency). In total, this scale is constituted by 25 items.

Analysis of Data Collection

In order to measure the personal information form, it is calculated the frequency and the percentage of the study group. For this scale, as determined the subfactors (mentioned in A1 and A2) in CEFRL, the validity of this scale can't be done. Only the reliability was measured to demonstrate Cronbach's Alpha values for factor 1=A1, factor 2=A2 and also all scale.

FINDINGS

Reliability

As determined A1 and A2 writing competency in the CEFRL, the subfactors of this scale have been already composed by CEFRL. That's why, the validity of this scale is not necessary to calculate. Only the reliability of this scale will be measured as below:

Table 3: Reliability of the "Evaluation of writing competencies in A1-A2 Language Level Scale": Cronbach's Alpha Values for subfactors and all scale

Reliability of the "Evaluation of writing competencies in A2 Language Level Scale"					
Cronbach's Alpha (Factor 1=A1)	No of Items	Cronbach's Alpha (Factor 2=A2)	No of Items	Cronbach's Alpha all scale (Factors 1 and 2)	No of Items
,907	9	,904	16	,949	25

As indicated in the Table 3, the findings of the reliability of the "Evaluation of writing competencies in A2 Language Level Scale" are cited below:

(i) Factor 1 is composed by 9 items. Cronbach's Alpha value for factor 1 is ,907.

(ii) Factor 2 is constituted by 16 items. Cronbach's Alpha value for factor 1 is ,904.

(iii) All scale (factors 1 and 2) is formed by 25 items. Cronbach's Alpha value for all scale (factors 1 and 2) is ,949.

In the literature researches, the limit reliability value of scale is determined generally in .70 (Liu, 2003). After these measurements, the researcher discovered that the reliability of factor 1, 2 and all scale have the Cronbach's Alpha values up to ,70 which demonstrate the reliability of this scale in usage.

CONCLUSION

The subfactors of "Evaluation of writing competencies in A2 Language Level Scale" were written in the CEFRL as A1 and A2 writing competency. A1 writing competency has 9 items in the CEFRL as done in this scale. A2 writing competency has 16 items in the CEFRL as done in this scale.

RESULTS

The results of this research are listed below:

(i) Factor 1 is structured by 9 items. Cronbach's Alpha value for factor 1 is ,907.

(ii) Factor 2 is composed by 16 items. Cronbach's Alpha value for factor 1 is ,904.

(iii) All scale (factors 1 and 2) is constituted by 25 items. Cronbach's Alpha value for all scale (factors 1 and 2) is ,949.

DISCUSSIONS

As done in the study literature about the developmental foreign language scales, Balaban Dağal & Şahenk Erkan (2016) worked to develop the "Interest in Foreign Language Scale for preschool children. This scale is composed by two subfactors named willingness (14 items), decisiveness (3 items). This research justified the validity and the reliability of this scale after measuring validity and reliability analyses. Turanlı (2000) and Akgöz and Gürsoy (2014) had already used this type of scale about the relationship between the willingness and decisiveness of foreign language students and their academic succeed in foreign language lesson. On the other hand, Zhao (2014), Wajuni (2012) and Doğan (2008) had studied about the interests and anxiety of teaching foreign languages period. Swanson (2008) had researched the relationship between the effectiveness of foreign language professors and the interests of foreign language students. Dağal and others (2015) and Arıcı and Demir (2009) had studied the education of some subjects during the foreign language lessons. Güzel (2015), MacIntyre & Blackie (2012), Mihaljević Djigunović (2012), Ciftçinar, (2011), Soyupek (2007), Atay (2004), Acat and Demiral (2002), Ergür (2002) and Chambers (1994) had already researched about the importance of motivation during the foreign language learning process. In addition, Johnstone (2009) and Aline & Hosada (2006) had studied about the learning process of linguistics matters. Kearney & Barbour (2015), Ünsal (2013), Gilakjani, Leong & Sabouri, (2012), Halimi (2012), MacIntyre & Blackie (2012), Mihaljević Djigunović (2012), Brumen (2011), Dörnyei, Csizér & Németh (2006) and Schmidt, Boraie & Kassabgy (1996) had already worked about the motivation of the foreign language learning process. Cephe and Toprak (2014), Ege (2011), Ada Şahenk (2010), Güler (2005) and Yüce (2005) had studied the usage and effects of CEFRL in foreign language learning. Baker (2015) had already researched about the methodology during the foreign language education. Duff (2004) had studied about the approaches released during the foreign language education. Işık and Semerci (2016), Aybek (2015), Dellal and Kuru Atadere (2015), Ekuş and Babayiğit (2013), Şavlı and Erdaş Keşmer (2013), Ünsal (2013), Yılmaz (2013), Güngör Aytaç and Öğretir (2008), Küçük (2006), Hisar (2006), Canbulat and Çayiroğlu İşören (2005), Haznedar (2004) and Genç (1999) had worked about the EFL in primary degree and also the mother-father and professor opinions related to EFL. Bür and Aycan (2013) examined the effect of French language during the English learning period. Demirezen (2003) studied the critical periods related to L1

and L2 learning processes. Clark and Trafford (1996) had also analyzed the gender effects to English learning process.

SUGGESTIONS

The suggestions of this research are listed below:

- (i) The researchers can also develop the “Evaluation of writing competencies in A1, A1-A2-B1, A1-A2-B1-B2, A1-A2-B1-B2-C1, A1-A2-B1-B2-C1-C2 Language Level Scale”;
- (ii) The researchers can also analyze the reliability of “Evaluation of listening, reading, and speaking competencies in A1, A1-A2-B1, A1-A2-B1-B2, A1-A2-B1-B2-C1, A1-A2-B1-B2-C1-C2 Language Level Scale”;
- (iii) The researchers can also applicate the “Evaluation of writing competencies in A1, A1-A2-B1, A1-A2-B1-B2, A1-A2-B1-B2-C1, A1-A2-B1-B2-C1-C2 Language Level Scale” for primary and secondary students.

REFERENCES

- Acat, M. B. and Demiral, S. (2002). Türkiye’de yabancı dil öğreniminde motivasyon kaynakları ve sorunları (Sources of motivation in learning foriegn language in Turkey). *Educational Administration: Theory and Practice Journal*, 31, 312-329.
- Ada, S. and Şahenk, S. S. (2010). Avrupa Dil Portfolyosu ve Türkiye’de yabancı dil eğitimi (CEFRL and foriegn language learning in Turkey). *European Researches Journal*, 18 (1-2), 63-88.
- Akgöz, E. and Gürsoy, E. (2014). Turizm eğitiminde yabancı dil öğrenme, istek ve kararlılıkları: Selçuk Üniversitesi Beyşehir örneği (Learning Foreign Language, Enthusiasm and Resolution in Tourism Education: Selçuk University Beyşehir Case). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2 (1), 21-29.
- Aline, D., & Hosada, Y. (2006). Team teaching participation patterns of homeroom teachers in english activities classes in Japanese public elementary schools. *JALT Journal*, 28, 5–22.
- Aricı, N. and Demir, C. (2009). Okul öncesi çocukları için İngilizce kelime eğitim programı (English word teaching program for preschool students). 5. International Advanced Technology Symposium (IATS’ 09), 13-15 May 2009, Turkey: Karabuk.
- Atay, D. (2004). İngilizce öğretmenlerinin motivasyon stratejileri (Motivational strategies of English Instructors). *Hasan Ali Yücel Education Faculty Journal*, 1, 99-108.
- Aybek, B. (2015). İlkokul ikinci sınıf İngilizce dersinin İngilizce öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi (An evaluation of primary education second grade English course based upon the views of English teachers). *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (15), Spring 2015, 67-84. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8765>.
- Baker, F. S. (2015). Challenges presented to personal theories, beliefs and practices of play in Abu Dhabi kindergartens: The English medium teacher perspective. *Early Years*, 35 (1), 22–35.
- Balaban, Dağal, A., Balat, G., Kanburoğlu, V., Şallı, D. and Birbir, Y. (2015). The development of English computer aided education program for acquisition of color, number and shape concepts in preschool children without foreign language education background. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 176, 87 - 94.
- Brumen, M. (2011). The perception of and motivation for foreign language learning in preschool. *Early Child Development and Care*, 181 (6), 717-732. doi: 10.1080/03004430.2010.485313.
- Bür, B. and Aycan, A. (2013). Birinci yabancı dil olarak öğrenilen İngilizcenin ikinci yabancı dil Fransızcanın öğrenim sürecine etkisi (The effect of English learnt as first on the process of

- learning French as second foreign language). *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (10), Fall 2013, 193-207.
- Canbulat, M. and Çayıroğlu İşgören, O. (2005). Yabancı dil öğretimine başlamada en uygun yaşın en olduğuna ne olduğuna ilişkin dilbilimsel yaklaşımlar ve öğretmen görüşleri (Linguistics approaches and instructors opinions about the convenient age for starting to learn foreign language). *Abant İzzet Baysal University Education Faculty Journal*, 5 (2), 123-139. Retrieved on 07.12.2018 from <http://www.efdergi.ibu.edu.tr/index.php/efdergi/article/viewFile/878/1598>.
- Cephe, P. T. and Toprak, T. E. (2014). The Common European Framework of Reference for languages: Insights for language testing. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 10 (1), 79-88.
- Chambers, G. (1994). A snapshot in motivation at 10+, 13+ and 16+. *Language Learning Journal*, 9, 14-18.
- Ciftçinar, B. (2011). Yabancı dil öğreniminde motivasyon. *Kültür Evreni*, 173-189.
- Clark, A. & Trafford, J. (1996). Return to gender: Boys' and girls' attitudes and achievements. *Language Learning Journal*, 14, 40-49.
- Council of Europe (2018). Cadre Européen Commun de Référence pour les Langues: Apprendre, enseigner, évaluer volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs. Retrieved on 04/07/2018 from <https://rm.coe.int/cecr-volume-complementaire-avec-de-nouveaux-descripteurs/16807875d5>.
- Council of Europe (2001). *Common European Framework of References for Languages: Learning, teaching, assessment*. Retrieved on 02/07/2018 from <https://rm.coe.int/16802fc1bf>.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. USA: Boston, MA: Pearson.
- Demirezen, M. (2003). Yabancı dil ve anadil öğreniminde kritik dönemler (Critical periods related to L1 and L2 learning processes). *Language Journal*, 118, 5-15.
- Dellal, N. A. and Kuru Atadere, Y. (2015). Erken yaşta yabancı dil eğitime yönelik velilerin bilinç ve algı düzeyleri (Parents' perceptions and attitudes toward foreign language education at an early age). *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (11), Spring 2015, 25-38. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8539>.
- Doğan, A. (2008). Lise öğrencilerinin İngilizce öğrenimlerini etkileyen yabancı dil kaygısı (Foreign language anxiety affecting secondary school students' English learning). *Language Journal*, 139, 48-67.
- Dörnyei, Z. (1999). *Motivational strategies in the foreign language classroom*. England: London: CILT.
- Ege, İ. (2011). İkinci yabancı dil (Almanca) öğretiminde «Avrupa Dil Portfolyosu»na dayalı uygulamaların etkililiğinin değerlendirilmesi (Assessing the effectiveness of the activities based on European Language Portfolio (ELP) in the second foreign language (German) teaching). *Unpublished PhD Thesis*, Turkey : Konya, Selçuk University.
- Ekuş, B. and Babayiğit, Ö. (2013). İlkokul 2. sınıftan itibaren yabancı dil eğitimi verilmesine ilişkin sınıf ve İngilizce öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi (Investigation of primary school teachers' and english teachers' views about from second grade primary school to be on foreign language education). IV. Primary Teaching Departments Students National Congress, 08-09 October 2013, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey : Nevşehir, *Researcher Social Science Studies*, 1, 40-49.

- Ergür, D. A. (2002). Yabancı dil öğreniminde motivasyon kaynakları (Sources of motivation in foreign language learning). *Education and Science*, 27 (126), 38-42.
- Genç, A. (1999). İlköğretimde yabancı dil (Foreign language learning in primary degree). *Buca Education Faculty Journal*, 10, 299- 307.
- Gilakjani, A. Leong, L.-M., Sabouri, N. B. (2012). A study on the role of motivation in foreign language learning and teaching. *International Journal Modern Education and Computer Science*, 7, 9-16. doi: 10.5815/ijmecs.2012.07.02.
- Güler, G. (2005). Avrupa Konseyi Ortak Dil Kriterleri Çerçeve Programı ve Türkiye’de yabancı dil öğretim süreçleri (The Common European Framework of Reference: Learning, teaching, assessment and the foreign language education process in Turkey). *Trakya University Social Science Journal*, 6 (1), June 2005, 89-106.
- Güngör Aytar, A. and Öğretir, A. D. (2008). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki yabancı dil eğitimine ilişkin anne-baba ve öğretmen görüşlerinin incelenmesi (A study of parents’ and teachers’ opinions on the foreign language education at the pre-school education institutions). *Kastamonu Education Journal*, March 2008, 16 (1), 13-30.
- Güzel, B. (2015). Fransızcanın gelişimi ve Fransızca öğretiminde motivasyon artırıcı bir yöntem: Fransızcadan Türkçeye geçen kelimeler (Development of French language and a method to increase motivation in French teaching: French borrowing words in Turkish). *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, UDES 2015, German: Mannheim ,317-327. doi: 10.18298/ijlet.227.
- Halimi, F. (2012). Sociological and psychological perspectives on foreign language acquisition: The influence of attitudes and motivation. *Electronic International Interdisciplinary Conference*, 3-7 September 2012, 3 -7.
- Haznedar, B. (2004). Türkiye’de yabancı dil öğretimi: İlköğretim yabancı dil programı (Primary foreign language learning and curriculum development in Turkey). *Boğaziçi University Education Faculty Journal*, 21 (2), 15-29.
- Hisar, Ş. G. (2006). 4. ve 5. sınıf İngilizce derslerinde kullanılabilir etkili öğretim yöntemleri üzerine deneysel bir çalışma (An experimental study of useable effective learning methods on 4th and 5th grade English lessons). *Unpublished Master Thesis*, Süleyman Demirel University Social Science Institute Program Developmental and Learning Program, Turkey: Isparta.
- Işık, İ. and Semerci, N. (2016). İlkokul 3. sınıf öğrencilerine İngilizce kelime öğretiminde eğitsel oyunların akademik başarıya etkisi (The Effect of Teaching English Vocabulary to Third Graders through Educational Games on Academic Achievement). *Çankırı Kartekin University Social Science Institute Journal*, 7 (1), 787-804.
- Johnstone, R. (2009). Review on research on language teaching, learning and policy. *Language Teaching*, 42 (3), 287-315. <http://dx.doi.org/10.1017/S0261444809005758>.
- Küçük, M. (2006). Okul öncesinde yabancı dil eğitimi konusunda eğitimcilerin ve ailelerin görüşleri (Educators and families’ opinions in respect of preschool foreign language education). *Unpublished Master Thesis*, Çukurova University Social Science Institute Preschool Education Department, Turkey: Adana.
- Liu (2003). Developing a Scale to measure the interactivity of websites. *Journal of Advertising Research*, June 2003, 207–217.
- MacIntyre, P. D. & Blackie, R. A. (2012). Action control, motivated strategies and integrative motivation as predictors of language learning affect and the intention to continue learning French. *System*, 40, 533-543.

- Mihaljević Djigunović, J. (2012). Attitudes and motivation in early foreign language learning. *CEPS Journal*, 2 (3), 55-74.
- Quelle place dans le monde pour la langue française en 2050?* (2018). Europe 1. Retrieved on 30/06/2018 from <http://www.europe1.fr/societe/quelle-place-dans-le-monde-pour-la-langue-francaise-en-2050-3604640>.
- Rowan, N., & Wulff, D. (2007). Using qualitative methods to inform scale development. *The Qualitative Report*, 12 (3), 450-466. Retrieved on 04/07/2018 from <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR12-3/rowan.pdf>.
- Savlı, F. and Erdaş Keşmer, Ö. (2013). Fransızca öğretiminde kültürün öğrenci motivasyonu üzerindeki etkisi (The effect of culture on student motivation in teaching French). *Synergies Turquie*, 6, 71-85.
- Schmidt, R., Boraie, D. & Kassabgy, O. (1996). Foreign language motivation: Internal structure and external connections. in Rebecca Oxford (Ed.). *Language learning motivation: Pathways to the new century*. (Technical Report #11) (9–70). USA: Honolulu, University of Hawai'i, Second Language Teaching & Curriculum Center.
- Soyupek, H. (2007). Yabancı dil öğretiminde güdülemenin önemi (Importance of motivation in foreign language learning). *ICANAS 38*, 10-15 Spetember 2007, Turkey: Ankara.
- Swanson, P. B. (2008). Efficacy and interest profile of foreign language teachers during a time of critical shortage. *NECTFL Review*, 62, 55-74.
- Şahenk Erkan, S. S. (2014). Nouvelle méthode de l'apprentissage des langues: Eveil aux Langues avec les Adultes (New method of foreign language learning: An experimental study of "Language Awareness" with adults). *Xlinguae*, 7(4), 33-42.
- The status of French in the world* (2018). France diplomatie. Retrieved on 30/06/2018 from <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/francophony-and-the-french-language/the-status-of-french-in-the-world/>.
- Turanlı, A. (2000). Dil öğreniminde istek ve kararlılığın akademik başarıyla ilişkisi (The relationship between the willingness and decisiveness in foreign language learning related to academic succeed). *National Education Journal*, 145, 46-49.
- Unsal, G. (2013). Fransızca öğreniminde birinci yabancı dil İngilizce, öğrenme stratejileri ve motivasyonun rolü (The role of English, learning strategies and motivation as the second language in learning French). *Hacettepe University Education Faculty Journal*, 44, 319-330.
- Wajuni, S. (2012). Interest based language teachings in EFL for "Yahya" School teachers: Increasing communicative skills and student-centered. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 66, 267 – 282.
- Yılmaz, E. (2013). Determining the motivation levels and motivation types of high school students in English classes. *Karaelmas Journal of Educational Sciences (KJES)*, 1, 130-139.
- Yüce, S. (2005). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ve Avrupa Dil Ölçeği (Learning Turkish as a foreign language and European language scale). *Turc Education Sciences Journal*, 3 (4), 419-429.
- Zhao, Y. (2014). On how to arouse the students' learning interest in foreign language teaching. *International Conference on Education, Management and Computing Technology (ICEMCT 2014)*, USA: Atlantis Press.

GİYİLEBİLİR SANAT BAĞLAMINDA GİYSİ TASARIMI

Müzeyyen Aygün

Dumlupınar Üniversitesi / Gediz Meslek Yüksekokulu

Özet

Tekstil ve her türlü malzeme kullanımına olanak sağlayan, sadece vücudu değil aynı zamanda ruhu giydirmek amacıyla tasarlanan, seri olarak üretilmeyen, estetik değerlerle süslenmiş Giyilebilir Sanat (Wearable Art) ürünleri özgün birer sanat objesidir. Genellikle giysi ya da aksesuarları kapsayan Giyilebilir Sanat, farklı ürünlerle farklı biçimlerin bir arada kullanılmasını sağlayan yaratıcı bir süreçtir. Bu giysiler sanatsal tekstil ürünleridir. Sanat nesnelere sanatçının estetik kaygı ve sezgilerinin ön plana çıkmasıyla biçimlenmektedir. Bu tür çalışmalarda tasarım süreçleri, estetik ve plastik değerler göz önünde bulundurularak özgün tasarımlar üretme kaygısı ön plandadır.

Bu makalede gelenekten kültülden ve doğadan esinlenen tekstil lif sanatında giderek benimsenen Giyilebilir Sanat (Wearable Art) hareketi tanımlanmış, tasarım süreci, estetik ve plastik değerler göz önüne alınarak elbise tasarımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Giyilebilir Sanat, Giysi Tasarımı, Tekstil, Moda.

CLOTHING DESIGN WITHIN THE CONTEXT OF WEARABLE ART

Abstract

Enabling the using of textile and all the kinds of materials, designed with the intention of clothing not only the body but also the soul, being out of mass production and garnished with aesthetic values, each one of Wearable Art products is a genuine art object. Wearable Art , usually embracing clothes or accessories , is a creative process that enables using different products with different styles together. These clothes are artistic textile products. Art objects are formed when artist's aesthetics apprehensions and instincts come into prominence. In the design process of this kind of works, apprehension of producing genuine products by taking into consideration the aesthetic and plastic values, is in the foreground.

In this essay, Wearable Art movement, which is being indigenized by degrees in the textile fiber art and inspired from tradition, culture and nature, has been defined and clothing design has been done by taking into consideration the designing process, aesthetic and plastic values.

Keywords: Wearable Art, Clothing Design, Textile, Fashion

GİRİŞ

Giyim; insanın yaşamı ile başlayan, cinsiyet, kültür, coğrafi bölge ve tarihsel çağlara göre farklılıklar gösteren, giysi modası ve tasarımdan soyutlanamayan bir gereksinimdir (Çakar vd, 1981:25). Teknolojinin ve çağdaşlaşmanın üst düzeyde olduğu günümüzde, her alanda olduğu gibi giyim alanında da tasarlanmanın önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Tasarım özünde disiplinli bir olgudur. Dilimize “dizayn-dizaynlamak-tasarım” olarak yerleşen bu kelime aslında Latince “de + ignore” kökünden gelmektedir. İşaret etmek, planlamak, resmetmek, bir model veya şekil vermek anlamlarına gelmektedir (Çakar vd,1981:9). Tekstil ve moda tasarımcıları, insan bedenine uygun biçim dilini arayış aşamasında sanatın yaratıcılığından ve sanat eserlerindeki betimlemelerden faydalanmışlar, sanat akımlarındaki anlatım dilini kendi yarattıkları tasarımsal alan içerisinde kullanmaya başladıklarında ise tasarım anlamında farklı ve yaratıcı bir tasarım dilinin gelişmesine imkân sağlamışlardır (Sarı, 2017:70).

Tasarım sürecinde İnsan zihnindeki soyut düşünce, oluşum süreci içinde biçimlenerek somut hale gelmektedir. Tasarımcı soyut olan düşünceyi duyum, algı, düşünme ve hayal gücü gibi yetenekleri kullanarak üç boyutlu nesne haline getirmektedir (Özgül, 2005:36). Giysi tasarım çalışmalarında giyside kullanılan kumaşlar ve materyaller iki boyutlu bir çalışmayı kapsamaktadır. Fakat giysinin kalıbının çıkartılmasıyla iki boyutlu olan çalışmalar üç boyutlu giysi

şekline dönüşmektedir. İlk olarak örtünmede kullanılan ve temel ihtiyaçlarla ilişkilendirilen giysi nesnesi, duyuşsal ve düşünsel olarak deneyimlenen, sosyal ve psikolojik anlamda kişiyi nasıl temsil ettiği, nasıl hissettirdiği gibi kavramlar çerçevesinde ele alınan, yansıtılmak istenen yaşamın en öncelikli dışavurum aracıdır (Günay, 2012: 51). Giysiler tasarımıla ilişkilendirilmiş tasarımın sanatla olan ilişkisinden dolayı moda, sanat, Giyilebilir Sanat kavramları ortaya çıkmıştır.

Kullanım amacıyla seri olarak üretilmedikten sonra söz konusu yapıt, malzemesi tekstil olan, estetik değerlerle bezeli özgün bir sanat objesidir. Giyilebilir Sanat ürünleri özgün bir sanat objesidir.

Bir ürünün tasarlanmasında kullanılan yöntemler zamana ve teknolojiye göre farklılık gösterse de kültürel, ekonomik, teknolojik, sosyal vb. faktörler tasarlanacak ürünü ve tasarımcıyı etkilemeye devam edecektir (Sezgin ve Önlü, 1992:52).

Bu makalenin amacı; doğal malzemeler kullanılarak, Giyilebilir Sanat bağlamında sanatsal bir giysi tasarımı uygulamaktır.

Tasarımda kullanılan malzemeler estetik duyarlılık, doğa ve çevreyi korum açısından gereklidir. Doğanın korunması için önemlidir.

GIYİLEBİLİR SANAT

Giyilebilir Sanat kavramının kökeninde Bauhaus, sanat ve zanaatı birleştiren tasarım okulları ve lif sanatı vardır. 20. yüzyılda ortaya çıkan yeni sanat hareketleri tekstil sanatını etkileyerek, tasarımcıların yeni arayışlar içine girmelerinde etkili olmuştur. Giyilebilir Sanat anlayışının ilk ortaya çıkışı sanatçının el yapımı tekstillerle etnik ve kültürel formlardan esinlenilerek özgün ürün oluşturması esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda moda ve sanat, kendi stüdyosunda sanat çalışmaları yaparak giysilerine yansıtan Fransız moda tasarımcısı Paul Poiret'in (1879-1944) döneminden itibaren iç içe geçmeye başlamıştır. Ben bir sanatçuyım, giysi üreticisi değil diyerek kendini aynı zamanda bir sanatçı olarak da tanımlayan Pouret, moda ve san'atın birbiriyle etkileşime geçtiğinin sinyalini vermiştir (Ok, 2016:67). Giyilebilir Sanat kısaca bir sanatçının ürettiği tekstil yüzeylerinin yine başka bir tasarımcı tarafından giysiye dönüştürülmesi" olarak da tanımlanmaktadır. Giyilebilir Sanat, bireyin giysiyle olan ilişkisinde sadece beden olmadığını, giysiyi giyen kişinin duyuş ve düşünceleriyle doğrudan ilişki içerisinde olduğu ve bireyin kendini ifade etmesine yardımcı bir aracı olarak da görülen bir sanat dalıdır. Böylece giysiyi üreten sanatçı ile eseri giyen kişi arasında kurulan bu iletişim, sanatçının yaratıcılık sürecini de etkileyerek katkı sağlamak ve eserin tekrar tekrar yorumlanmasına da neden olmaktadır. Giysi artık elle tutulan ve dokunulabilen ürün olarak karşımıza çıkmaktadır (Öngen, 2016:1240).

Giyilebilir sanatta, tasarım sürecinde doğada var olan her türlü malzeme; kumaşlar, tel, kağıt, bant, at kılı, metal, boncuk, sicim, gazete kağıdı, ahşap, ayna parçaları, lifler, mantar, plastik, cam, ipek, kurutulmuş çiçekler, mürekkep, sünger vebenzeri her türlü malzeme bu sanatın tamamlayıcı parçaları olarak yerlerini alabilmektedirler (Yetmen, 2012:77).

Giyilebilir Sanatta gelenekten, kültürden, doğadan esinlenen tasarımcı, doğanın bir parçası olarak insanın kendisiyle eserinin bütünleşmesini hedefler. Bu nedenle Giyilebilir Sanat eserleri sadece vücudu değil aynı zamanda insan ruhunu da giydiren giysiler olarak tanımlanmaktadır. Bu sanatın sanatçıları; sadece kendileri ve kendilerinin giymesini istediği kişiler için giysi üretme fikrinden yola çıkmaktadır (Dale, 1992: 8).

Giyilebilir Sanat giysileri, görsel veya dokunsal olarak oldukça sert ya da akışkan görünebilirler, görsel olarak farklı zevkleri çağrıştırabilen veya grafik açıdan rahatsız edici bulunabilirler. Sanatçı bu eserleri üretirken kullandığı teknik ve malzeme ile eserin tasarımsal süreci hakkında da bilgi vermektedir. Eserlere böyle bir bakış açısından bakıldığında da otobiyografik oldukları

söylenbilir. King'e göre bu çalışmalar içsel dünyaların fiziksel biçimlenmeleridir (Yetmen,2012: 93).

Giyilebilir Sanat olarak tanımlanan giysiler plastik sanatların sergilendiği galeri ve müzelerde yer alabilmektedir. Bu geniş alanda eser veren tasarımcıların/ sanatçıların çalışmaları tuval benzeri iki boyutlu duruşları, kavramsal bakış açıları ya da heykelsi duruşları ile öne çıkmaktadır (Günay, 2012:51).Böylece gerçekleşen heykelsi sanat yaratımları giyilebilme özelliklerini korumakla birlikte mutlaka giyilebilme gibi bir şartı betimlememektedir. Bu anlamda ortaya konulan Giyilebilir Sanat eserlerinin pek çoğu giyilmek için değil, sanat eseri olarak izlenmek ve anlaşılacak için biçimlendirilmektedir. Günümüzdeki önemli temsilcileri Jorie Johnson, Tim Harding, Mascha Mioni, Galya Rosenfeld, Sandra Backlund'dır (Yetmen, 2012:81).

Resim 1. Jorie Johnson, Olympia Series Jacket 2006.

Resim 2. Mascha Mioni

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Bu araştırmanın materyalini, Giyilebilir Sanat, giysi ve tasarım ile ilgili kaynaklar, buldan ipeği, bürümcük kumaş ve deniz kabukları oluşturmaktadır.

İpek; ipek böceğinin kendisine koza üretmek için ürettiği ince, çok parlak, çok esnek ve dayanıklı bir lifdir. Türkçe'deki ipek sözcüğü Kıpçak Türkçesi'ndeki yipek sözcüğünden gelir (Dölen, 1992:141).

Yöntem

Günümüzde moda olgusu bütünlüğünde etkisini daha çok hissettiren tasarım kavramı, yaratıcılık ve işlevselliğin aynı potada eritilmesiyle ortaya konmaktadır. Tasarım kavramında, tekstil gibi kullanım amaçlı, endüstriye yönelik ürünlerin tasarımında ürünün işlevselliği birinci derecede önem taşıyor gibi görünse de, kişisel beğenilerin ön plana çıktığı ve de kişiye özel tasarımların ağırlık kazandığı günümüzde yaratıcı süreç, özellikle estetik öğeler açısından daha fazla önem taşımaktadır (Önlü, 2004:1). Yapılan çalışmada süreçleri estetik ve plastik öğeler göz önünde bulundurularak özgün giyilebilir sanat ürünü ortaya koyma kaygısı ön plandadır.

Araştırmada Giyilebilir Sanat bağlamında özgün giysi tasarım sürecine uygun giysi tasarımı yapılmış ve bir uygulama örneği sunulmuştur. Tema panosu tasarımı ve kalıpların çiziminde vektörel tasarım programı kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde, giysi tasarımı aşamalarına uygun olarak örnek giysi tasarımı çalışması, yer almaktadır.

Piyasa Araştırması ve Tema seçimi

Giysi tasarım sürecinde ilk aşama olan piyasa araştırmasında, yılın moda çizgisi, renk, desen, kumaş ve süsleme özelliklerini incelemek amacıyla çeşitli moda yayınları, konu ile ilgili görsel ve yazılı dokümanlar araştırılmıştır.

Tema ya da konsept, iyi bir tasarımın esasını onu kişisel ve özgün yapacak unsurdur. Temaya, soyut, kavramsal ve anlatı gibi bir çok yaklaşım üzerinden ulaşılabilir (Seivewright, 2013:46).

Giyilebilir sanatta gelenekten, kültürden, doğadan esinlenen tasarımcı, doğanın bir parçası olarak insanın kendisiyle eserinin bütünleşmesini hedefler (Dale, 1992: 8) ibaresinden yola çıkılarak tema "mantar" olarak belirlenmiştir.

Temayla ilgili çeşitli resim, bilgi ve materyaller estetik, maliyet ve üretilebilirlik gibi açılardan da incelenerek düzenli ve uyumlu bir tema panosu hazırlanmıştır (Resim 3). Tema panosu sezonun koleksiyonunu tasarlamak için kullanılacak tema, konsept renkler ve kumaş bağlantılarını kurmak için kullanılır (Sorger ve Udale, 2012:24).

Resim 3. Tema Panosu

Model Çizimi ve Üretimi

Tema panosundaki verilerden esinlenilerek elbise tasarlanmıştır (Resim 4). Tasarlanan elbisenin kalıbını elde etmek için mankenin ölçülerine göre temel beden kalıbı çıkartılmıştır. Temel kalıp üzerinde tasarlanan elbisenin kalıbı elde edilmiştir. Kalıba dikiş payları verilerek buldan ipeği kumaşı üzerine yerleştirilmiş ve kesimi yapılmıştır. Kesimi yapılan elbisenin üretim akışı aşağıdaki gibi çıkartılmıştır.

Elbisenin alt parçaları dog tela ile üst parçaları bez tela ile telalanmıştır.

Ön ve arka kuplar ve yanlar birleştirilmiştir.

Giysinin alt kısmını oluşturan (dog tela ile telalanmış olan) parçaların üst beden ve etek kısmına giysiyi desteklemek için balenler dikilmiştir.

Giysinin ön-arka üst beden ve kol oyuntuları dikilmiştir.

Giysinin etek kısmı bele tutturulmuştur.

Arka ortaya fermuar dikilmiştir.

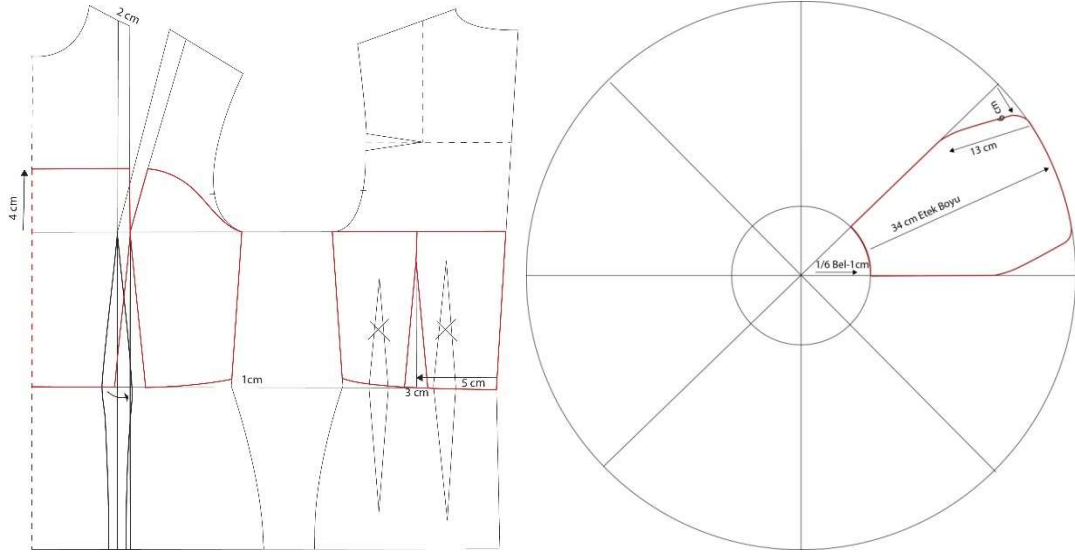
Giysinin bürümcük kumaşından olan parçaların ucuna misina çekilmiştir.

Misina çekilen bürümcük kumaşa şekil verilerek elbisenin üzerinde tasarlanarak dikimi yapılmıştır.

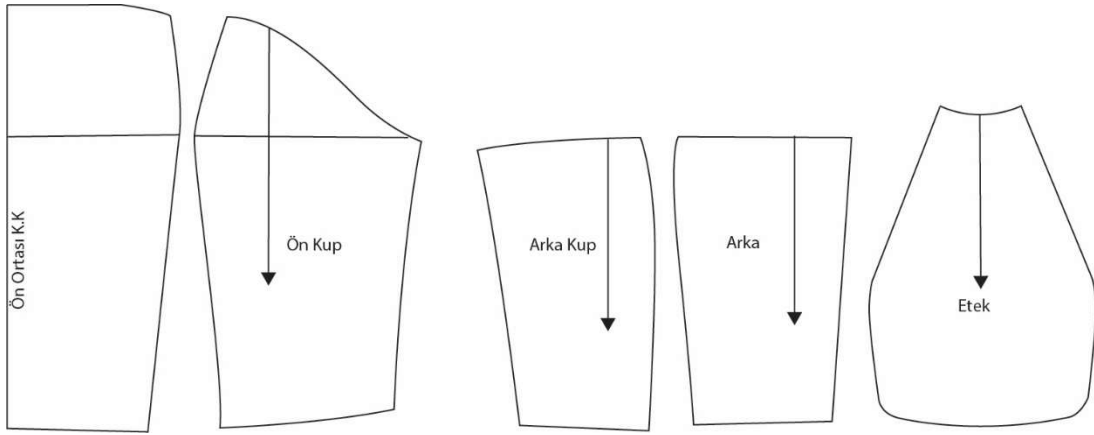
Son olarak elbiseye deniz kabukları tutturulmuştur.

Resim 4. Elbise Modelinin Çizimi.

Resim 5. Elbise Model Uygulama.

Resim 6. Kalıp Açılım

Resim 7. Bitmiş Elbisenin Ön, Yan ve Arka Görünüşü.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanın kendisini ifade etmesinde yeni bir gelişme olarak gerçekleşen ve giyinmenin örtünme ihtiyacının ötesine geçmesinde etkili olan Giyilebilir Sanat hareketi ile tekstil tasarımcıları sıra dışı tekstil ürünler yaratarak bugünün sanatına katkıda bulunmaktadır.

Tasarımcıların eserlerini oluşturma sürecinde kullandıkları malzemeler ve esin kaynakları sınırsızdır. Esin kaynakları müzeler ve sanat galerileri, mimari, sokak ve gençlik kültürü ve güncel olaylar olabileceği gibi, doğa da olabilmektedir. Yapılan çalışmada mantar'dan ilham alınarak Giyilebilir Sanat ününü tasarımı yapılmaya çalışılmıştır.

Buldan ipeği, pamuklu bürümcük kumaş ve deniz kabukları kullanarak elbise tasarlanmıştır. Çalışmada tamamen doğal malzemeler kullanılmıştır. Bu da çevreye zarar vermemek ve eko tekstil açısından önemlidir. Giyilebilir Sanat tasarım çalışmalarında doğal malzemeler kullanılarak çok çeşitli tasarım alternatifleri geliştirilebilmektedir.

Giyisi tasarım aşamaları dikkate alınarak Giyilebilir Sanat bağlamında bir giysi tasarımı çalışması sunulmuştur. Çalışma sonucunda, elde edilen ürünün yapılabirliği ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

Çakar, G.E. Kişioğlu, S., Bayraktar, F. (1981). Temel Tasarım Bilgisi, YA-PA Yayın Pazarlama San. ve Tic. A.Ş, İstanbul.

Dale, J. S. (1992). *Art to Wear*. England:Abbeville Press

Dölen, E.(1992). *Tekstil Tarihi*. İstanbul

Günay, A. (2012) Giyside Sanatsal Yaklaşım, Akdeniz Sanat Dergisi, Sayı7, ss.51-54.

Ok, M. (2016)Giyilebilir Sanat Bağlamında 'Ruff Yaka', Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı 16ss. 65- 73

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/228101> erişim 27.03.2018

Öngen, A. G. (2016) Geleneksel Tekstil Teknikleri Işığında Günümüzün Giyilebilir Sanat Algısı, İdil Dergisi, sf 1237- 1254.

<http://idildergisi.com/makale/pdf/1472365128.pdf>

Önlü N. (2004) Tasarımda Yaratıcılık ve İşlevsellik, Tekstil Tasarımındaki Konumu z. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Erzurum, ss. 85- 95.

<http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/1020000090/1020000084> Erişim Tarihi: 29.12.2017

Özgül, D. (2005). Tarihsel Süreç içinde Giyimde Estetik ve İşlevsellik, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi FBE Endüstriyel Sanatlar Anabilim Dalı, Eskişehir.

Sarı, S. (2017). Giyilebilir Sanat ve Beden Sanatında Dijital Tekstil Tasarım Uygulamaları, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı 38, Erzurum, ss. 69- 85.

Sezgin, Ş. Önlü N. (1992) Tekstilde Tasarım Olgusu, Tekstil ve Mühendis Dergisi, Sayı 6, ss. 84- 89.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/307827> Erişim 29.12.2017

Yağmur, Ö. (2017) Düşünceden 3 Boyutlu Tasarıma Yönelik Bir Uygulama: Heykeli Giymek, The Turkish Online Tasarım, Sanat ve İletişim Dergisi, Cilt 7, Sayı 3, Temmuz, ss. 438 -445.

http://www.tojdac.org/tojdac/VOLUME7-ISSUE3_files/tojdac_v07i3106.pdf

Yetmen, G. (2012) Giyilebilir Sanat, ETHOS, Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, sayı 5, Ocak, ss.76- 93.

Ok, M. (2016) Giyilebilir Sanat Bağlamında 'Ruff Yaka'Yedi:Sanat,Tasarım ve Bilim Dergisi, sayı 16, yaz, ss.65-73.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/228101>

Seivewright, S. (2013). Moda Tasarımında Araştırma ve Tasarım, çeviren Burcu Bakın, Literatür Yayınları: 681 Bilnet Matbaacılık, İstanbul.

Sorger, R. ve Udale, J. (2012), Moda Tasarımının Temelleri, Literatür Yayınları:680, İstanbul: Bilnet Matbaacılık,

<https://tr.pinterest.com/pin/559924166152079954/>

KİLİS'TE BULUNAN SURIYELİ SİĞINMACILARIN BECERİ SETİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**Prof. Dr. H. Mustafa Paksoy***Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü***Prof. Dr. Sadettin Paksoy***Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü***Arş. Gör. Ali Kestane***Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü***Özet**

21. Yüzyılda meydana gelen teknolojik, ekonomik ve politik alanlarındaki hızlı gelişmeler, ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarını da derin bir şekilde etkilemektedir. Bu süreç, sadece geri kalmış ülkeleri etkilememekte, hiç kuşkusuz gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeleri de etkilemektedir. Ancak gelişmiş bir ülkenin etkilenmesi, geri kalmış bir ülkeye göre daha düşük düzeyde seyredebilir. Çünkü, değişimin öncüleri çoğunlukla gelişmiş ülkeler olmaktadır. Özellikle Arap ülkelerinde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar iktidarların değişim ve dönüşümüne neden olmuş, toplumsal bilinç halkın ortak hareket etmesini sağlamış ve Arap Baharı ortaya çıkarmıştır. Arap ülkelerinin dışa kapalı ekonomileri, sanayileşmeleri, çok fazla petrol kaynaklarına sahip olmalarına rağmen hala tarıma dayalı bir altyapının bulunması, bireyciliğin ağır basması demokrasiyi geciktiren ve Arap Baharı'nı başlatan önemli etkenler olmuştur. Bu nedenlerin dışında, ekonomik durumun çok iyi olmaması, yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik gibi nedenlerde Arap Baharı'nı tetikleyen nedenler arasında gösterilebilir. Arap Baharı'nı ortaya çıkaran başlıca nedenler; ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal ve uluslararası nedenler olarak sıralanabilir. İç savaş nedeniyle Suriye nüfusunun yaklaşık yarısı ülke içinde veya başka ülkelere sığınmak suretiyle göç etmek zorunda kalmıştır ve çoğunluğu Türkiye'ye sığınmıştır. Yaklaşık halen 3.500.000 ülkemizde yaşamını sürdüren Suriyeli sığınmacıların oluşturduğu çeşitli sorunlarla birlikte, beşeri sermaye olarak Türkiye ekonomisine nasıl katkı yapabileceği göz önünde bulundurulması gereken bir konudur. Bu nedenle Suriyeli sığınmacıların beceri setinin çıkarılması önem arz etmektedir. Kilis ilinde yaşayan Suriyeli sığınmacılar üzerine yapılan bu çalışma sonuçları, diğer illerde yaşayan Suriyeli sığınmacıların beceri setlerinin belirlenmesine de katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Sığınmacılar, Beceri Seti, Kilis***A RESEARCH ON THE SKILLS OF THE SYRIAN ASYLUM IN KİLİS*****Abstract**

The rapid developments in the technological, economic and political spheres that took place in the 21st century have deeply affected the political, social and economic structures of the countries. This process not only affects backward countries, but undoubtedly also affects developing and developed countries. However, the influence of an advanced country may be lower than that of a backward country. Because the predecessors of change are mostly developed countries. Especially economic, social and political problems in the Arab countries have caused the change and transformation of the powers, social consciousness has made the people act jointly and the Arab Spring has been revealed. Arab countries' outwardly closed economies, industrialization, and the fact that they still have a lot of oil reserves, but still have an infrastructure based on agriculture, became a major factor that delayed democracy and started the Arab Spring. Apart from these reasons, the reasons for not having a very good economic situation, poverty, unfair income distribution, unemployment can be cited as reasons for the Arab Spring. The main reasons that uncovered the Arab Spring were; economic, socio-cultural, political and international reasons. Almost half of the population due to the civil war, Syria was forced to emigrate by the country to take refuge in another country and took refuge

in majority or Turkey. with about 3.5 million are still various problems in our country, consisting of Syrian asylum continue to live, how it is an issue that should be taken into account that Turkey could contribute to the economy as human capital. For this reason, it is important to remove the skill set of Syrian asylum seekers. The results of this study on Syrian asylum seekers living in the province of Kilis will also contribute to the determination of the skill sets of Syrian asylum seekers living in other provinces.

Keywords: Syrian Asylum Seekers, Skill Set, Kilis

GİRİŞ

21. Yüzyılda meydana gelen teknolojik (Dünyadaki değişimi, en çok tetikleyen teknolojik gelişmeler olmaktadır. Özellikle bilgisayar ve iletişim alanındaki her teknolojik gelişme diğer alanlardaki gelişmelere göre değişime daha çok ivme kazandırmaktadır.), ekonomik ve politik alanlarındaki hızlı gelişmeler, ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarını da derin bir şekilde etkilemektedir. Bu süreç, sadece geri kalmış ülkeleri etkilememekte, hiç kuşkusuz gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeleri de etkilemektedir. Ancak gelişmiş bir ülkenin etkilenmesi, geri kalmış bir ülkeye göre daha düşük düzeyde seyredebilir. Çünkü, değişimin öncüleri çoğunlukla gelişmiş ülkeler olmaktadır. Özellikle Arap ülkelerinde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar iktidarların değişim ve dönüşümüne neden olmuş, toplumsal bilinç halkın ortak hareket etmesini sağlamış ve Arap Baharı ortaya çıkarmıştır.

Arap ülkelerinin dışı kapalı ekonomileri, sanayileşmeleri, çok fazla petrol kaynaklarına sahip olmalarına rağmen hala tarıma dayalı bir altyapının bulunması, bireyciliğin ağır basması demokrasiyi geciktiren ve Arap Baharı'nı başlatan önemli etkenler olmuştur. Bu nedenlerin dışında, ekonomik durumun çok iyi olmaması, yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik gibi nedenlerde Arap Baharı'nı tetikleyen nedenler arasında gösterilebilir (Öztoprak, 2012, s.9). Arap Baharı'nı ortaya çıkaran başlıca nedenler; ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal ve uluslararası nedenler olarak sıralanabilir (Bacık, 2011: 16; Paksoy, 2013: 9-10; Buzkıran ve Kutbay, 2013: 150-151):

- **Ekonomik Nedenler:** İşsizlik, enflasyon, zor yaşam koşulları, gıda sıkıntısı.
- **Sosyo-Kültürel Nedenler:** Küreselleşen dünyada artan iletişim ve ulaşım imkanlarının sonucu olarak halkın, özellikle de Arap gençlerinin sosyal medya üzerinden görüp, haberdar oldukları daha demokratik ülkelere ve toplumlara özenmeleri ve sisteme karşı isyan etmeleri.
- **Siyasal Nedenler:** Demokratik olmayan diktatörlük yönetimlerinin varlığı, bireysel özgürlüklerin kısıtlı olması, kötü, baskıcı, usulsüz ve yozlaşmış yönetimlere karşı halk nezdinde gelişen tepki.
- **Uluslararası Nedenler:** Başta ABD olmak üzere Batı dünyasının aktif siyasal desteği, NATO'nun Libya'daki muhalif kuvvetlere Kaddafi güçlerini bombalayarak yaptığı stratejik askeri yardım.

18 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan iktidar karşıtı kitlesel gösterilerin, 2011 yılı içerisinde Mısır, Libya, Suriye başta olmak üzere Cezayir, Bahreyn, Ürdün, Yemen ve Lübnan gibi Arap dünyasının başlıca ülkelerinde yol açtığı halk ayaklanmalarına siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe Arab Spring (Arap Baharı) adı verilmiştir (Paksoy, 2013: 1).

Suriye'de olaylar ilk olarak Dera'da, 15 Mart 2011 tarihinde başlamıştır. **Arap Baharı'nın** etkisiyle devrilen diktatörlerin ülkelerinden ilham alan Beşar Esad karşıtı muhalifler silahlanarak topyekün çatışmaya girmiştir. Olayların 15 Mart 2011 tarihinde başladığı kabul edilir. Suriye muhalefeti, Beşar Esad rejimini devirmek ve kendi ifadeleriyle **Özgür Suriye** devletini kurmak için silahlı isyana başlamışlardır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Bahar%C4%B1,

10.09.2012). Rejim ve çok sayıda muhalif grup dışarıdan askeri ve ekonomik destek olarak çatışmaları sürdürmektedir. Çok sayıda aktör Suriye'deki iç savaşa dahil olmuştur.

KİLİS İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

10 Haziran 1995 yılında Yalova ve Karabük'le beraber il olan Kilis'in; doğu, batı ve kuzeyinde Gaziantep, güneyinde ise Suriye yer almaktadır. Gaziantep'e 58 km uzaklıkta olan Kilis, Suriye sınırına ise 10 km uzaklıktadır. Kilis'ten geçen yol Türkiye sınırlarının ötesinde Azez'den geçtikten sonra Suriye'nin Halep şehrine ulaşmaktadır.

Kilis, 122.104 kişi ile 72.571.312 kişilik Türkiye nüfusunun yaklaşık % 3,2'sidir. Bölgenin nüfus yoğunluğu km² başına 155 kişi ile km² başına 94 kişi olan ülke nüfus yoğunluğunun üzerindedir. Kilis'in nüfus yoğunluğu km² başına 86 kişi. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Mayıs 2011'te açıklanan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre Kilis 63. sırada yer almaktadır (<https://www.ika.org.tr/BOLGEMIZ-icerik-50.html>, 29.08.2017).

SURİYELİ SİĞINMACI SAYISI VE KİLİS'TE İSTİHDAM ALANLARI İLE ÇALIŞMA VE İŞ KURMA PROSEDÜRLERİ

Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Sayısı ve Yardımlar

Avrupa Komisyonu Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım ECHO Tanım Belgesi Temmuz 2017 verilerine göre Suriyeli sığınmacı sayıları ve yapılan yardımlara ilişkin veriler şöyledir (ECHO Tanıtım Belgesi – Türkiye – Temmuz 2017, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf, 28.08.2017):

- Türkiye'deki mültecilerin sayısı 3.4 milyonu aşmıştır. Bu durum, Türkiye'yi dünyadaki en fazla mülteci nüfusunu barındıran ülke haline getirmektedir.
- Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin %90'ı temel hizmetlere sınırlı erişim ile kamp alanlarının dışında yaşamaktadır. Avrupa Komisyonu, özellikle kamp alanları dışında yaşayan dezavantajlı mültecilere, insani yardım sağlamaktadır.
- Avrupa Birliği ve AB üyesi devletler, insani yardım ve kalkınma desteğiyle, mültecilerin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak üzere 2016 ve 2017 yılları için 3 milyar Avro sağlayan "Mülteciler için Mali Yardım Programı" nı finanse etmektedir.
- Avrupa Komisyonu, Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programı'na 348 milyon Avro sağlamaktadır. SUY Programı 1.3 milyona kadar mültecinin temel günlük ihtiyaçlarını karşılamasını amaçlayan, bir banka kartına dayalı sosyal yardım programıdır.
- Mültecileri ve dezavantajlı kişileri desteklemek üzere ortak Türk kuruluşlar ile yakın işbirliği halinde çalışan 19 insani yardım kuruluşu ile toplam 35 insani yardım projesi anlaşması yapılmıştır. Dünyanın en fazla mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke konumundaki Türkiye'de, Suriyeliler, Iraklılar, Afganlar, İranlılar, Somalililer ve diğerleri dâhil 3.4 milyonun üzerinde kayıtlı mülteci bulunmaktadır.
- Türkiye'deki 3 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli mülteci 246,720 bini Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) tarafından idare edilen 23 kampta yaşamaktadır. Bu kamplarda mültecilerin barınma, sağlık, eğitim hizmetlerine, gıda ve sosyal faaliyetlere erişimi bulunmaktadır. Hükümetin ve yerel yönetimlerin bu çabalarına ve ev sahibi toplulukların cömertliğine rağmen Suriyeli mültecilerin %90'dan fazlası (2.8 milyon kişiden fazlası) ile diğer uyruklu mültecilerin çoğu, sınırlı kaynaklarla ve çok zor şartlar altında, kamp dışında yaşamaktadır.
- Kayıtlı mültecilerin, prensipte, eğitim ve sağlık dahil olmak üzere başlıca kamu hizmetlerine erişimi bulunmaktadır. Bununla birlikte, çoğu mülteci için, yerel yönetimlere kayıta yaşanan sorunlar ve dil engeli gibi nedenlerle, bu temel imkanlara erişim kısıtlıdır.

- Krizin başlangıcından bu yana AB tarafından Türkiye'ye sağlanan toplam insani yardım miktarı 1.3 milyar Avro'yu aşmıştır. Kasım 2015'te, AB, Türk makamları ile yakın işbirliği içinde, Suriyelilere, diğer mültecilere ve ev sahibi topluluklara 2016-2017 yıllarında etkin ve tamamlayıcı bir destek sağlamak üzere 3 milyar Avro bütçesi olan "Mülteciler için Mali Yardım Programı"nı başlatmıştır. Programın bütçesi, hem AB bütçesinden hem de Üye Devletlerin katkılarından oluşmaktadır. AB tarafından 2017 yılında finanse edilen insani yardım programlarının başlıcası, 1 milyona kadar mültecinin en temel günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir banka kartı sağlayan Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programı'dır. AB tarafından tahsis edilen 348 milyon Avroluk başlangıç bütçesi ile, uygulayıcı ortak olan Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılayı ve Türk kamu kurumları işbirliğinde mülteci ailelere doğrudan ödemeler yapılmasını sağlayan elektronik hesap kartları dağıtmaktadır. (ECHO Tanıtım Belgesi – Türkiye – Temmuz 2017, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf, 28.08.2017).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden yapılan açıklamaya göre, Türkiye genelinde toplan 2 milyon 969 bin Suriyeli göçmen barınıyor. Verilere göre Suriyeli göçmenler toplam nüfusun yüzde 3,72'sine denk geliyor. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin sayısı ve illere göre dağılımı aşağıdaki Tablo 1'de verilmiştir (<http://www.bik.gov.tr/hangi-ilde-ne-kadar-suriyeli-var-iste-il-il-liste/>, 28.08.2017).

Tablo 1: İllere Göre Suriyelilerin Dağılımı

İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ	İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
	TOPLAM	2.969.669	79.814.871	3.72%		TOPLAM	2.969.669	79.814.871	3.72%
1	ADANA	150.795	2.201.670	6.85%	42	KAHRAMANMARAŞ	90.199	1.112.634	8.11%
2	ADİYAMAN	25.631	610.484	4.20%	43	KARABÜK	488	242.347	0.20%
3	AFYON	4.664	714.523	0.65%	44	KARAMAN	585	245.610	0.24%
4	AĞRI	916	542.255	0.17%	45	KARS	184	289.786	0.06%
5	AKSARAY	1.492	396.673	0.38%	46	KASTAMONU	944	376.945	0.25%
6	AMASYA	244	326.351	0.07%	47	KAYSERİ	58.938	1.358.980	4.34%
7	ANKARA	73.198	5.346.518	1.37%	48	KIRIKKALE	817	277.984	0.29%
8	ANTALYA	401	2.328.555	0.02%	49	KIRKLARELİ	2.127	351.684	0.60%
9	ARDAHAN	98	98.335	0.10%	50	KIRŞEHİR	873	229.975	0.38%
10	ARTVİN	40	168.068	0.02%	51	KİLİS	124.481	130.825	95.15%
11	AYDIN	7.994	1.068.260	0.75%	52	KOCAELİ	32.090	1.830.772	1.75%
12	BALIKESİR	2.176	1.196.176	0.18%	53	KONYA	73.445	2.161.303	3.40%
13	BARTIN	33	192.389	0.02%	54	KÜTAHYA	370	573.642	0.06%
14	BATMAN	19.706	576.899	3.42%	55	MALATYA	21.986	781.305	2.81%
15	BAYBURT	42	90.154	0.05%	56	MANİSA	6.700	1.396.945	0.48%
16	BİLECİK	557	218.297	0.26%	57	MARDİN	94.346	796.237	11.85%
17	BİNGÖL	703	269.560	0.26%	58	MERSİN	146.931	1.773.852	8.28%
18	BİTLİS	739	341.225	0.22%	59	MUĞLA	9.588	923.773	1.04%
19	BOLU	1.146	299.896	0.38%	60	MUŞ	858	406.501	0.21%
20	BURDUR	8.082	261.401	3.09%	61	NEVŞEHİR	6.607	290.895	2.27%
21	BURSA	106.893	2.901.396	3.68%	62	NİĞDE	3.424	351.468	0.97%
22	ÇANAKKALE	3.826	519.793	0.74%	63	ORDU	727	750.588	0.10%
23	ÇANKIRI	372	183.880	0.20%	64	OSMANİYE	43.773	522.175	8.38%
24	ÇORUM	1.890	527.863	0.36%	65	RİZE	662	331.048	0.20%
25	DENİZLİ	7.964	1.005.687	0.79%	66	SAKARYA	8.120	976.948	0.83%
26	DIYARBAKIR	29.771	1.673.119	1.78%	67	SAMSUN	4.303	1.295.927	0.33%
27	DÜZCE	627	370.371	0.17%	68	SİİRT	3.372	322.664	1.05%
28	EDİRNE	6.552	401.701	1.63%	69	SİNOP	82	205.478	0.04%
29	ELAZIĞ	5.861	578.789	1.01%	70	SİVAS	2.540	621.224	0.41%
30	ERZİNCAN	185	226.032	0.08%	71	ŞANLIURFA	420.532	1.940.627	21.67%
31	ERZURUM	689	762.021	0.09%	72	ŞİRİNAK	14.416	483.788	2.98%
32	ESKİŞEHİR	2.508	844.842	0.30%	73	TEKİRDAĞ	6.484	972.875	0.67%
33	GAZİANTEP	329.670	1.974.244	16.70%	74	TOKAT	874	602.662	0.15%
34	GİRESUN	155	444.467	0.03%	75	TRABZON	2.223	779.379	0.29%
35	GÜMÜŞHANE	78	172.034	0.05%	76	TUNCELİ	89	82.193	0.11%
36	HAKKARİ	1.010	267.813	0.38%	77	UŞAK	1.341	358.736	0.37%
37	HATAY	384.024	1.555.165	24.69%	78	VAN	1.890	1.100.190	0.17%
38	İĞDIR	88	192.785	0.05%	79	YALOVA	2.904	241.665	1.20%
39	İSPARTA	6.409	427.324	1.50%	80	YOZGAT	3.352	421.041	0.80%
40	İSTANBUL	479.555	14.804.116	3.24%	81	ZONGULDAK	331	597.524	0.06%
41	İZMİR	108.889	4.223.545	2.58%					

Kaynak: <http://www.bik.gov.tr/hangi-ilde-ne-kadar-suriyeli-var-iste-il-il-liste/>, 28.08.2017
(Eklenme: 5 Nisan 2017 - 11:41 / Son Güncelleme: 29 Temmuz 2017 - 23:09 / Editör: Ferhat Esnek).

Suriyeli Sığınmacıların Çalışabilmelerine İlişkin Yasal Koşullar

Suriyeli işçi çalıştırmaya ilişkin yasal koşullar aşağıda özetlenmiştir (<https://iscidunyasi.com/suriyeli-isci-calistirma-hakkinda-hersey/>, 28.08.2017; www.imprhumanitarian.org, 28.08.2017; www.adaso.org.tr/.../IMPR%20Çalışma%20izinleri%20ve%20iş%20yeri%20açma%20..., 28.08.2017).

Suriyeli Çalıştırmanın Yasal Dayanağı (Legal basis of working)

Geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumadır ve geçici koruma kararı Bakanlar

Kurulu tarafından alınır. Geçici koruma, kitlesel akın halinde meydana gelen sığınma olaylarında acil çözümler bulmak üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. maddesi çerçevesinde uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayanlara, “geçici koruma” sağlanmıştır. “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ise “Geçici Koruma Yönetmeliği”nin 29. maddesine dayanılarak hazırlanmış ve 15 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, Suriyeli işçi çalıştırmanın temel dayanakları olarak gösterilebilir (<https://iscidunyasi.com/suriyeli-isci-calistirma-hakkinda-her-sey/>, 28.08.2017).

22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği’in İş Piyasasına Erişimi Hizmetleri’ne ilişkin 29.maddesi uyarınca, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’de çalışabilmeleri için aşağıdaki hususları sağlamaları gerekmektedir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, 28.08.2017):

(1)Geçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenir.

(2)Geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar, Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurabilirler.

(3)Yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin mevzuatta yer alan hükümler saklıdır.

(4)Geçici korunanlara verilen çalışma izinlerinin süreleri, geçici korumanın süresinden fazla olamaz. Geçici koruma sona erdiğinde, bu kapsamda verilen çalışma izni sona erer.

(5)Geçici korunanlara verilen çalışma izni, Kanunda düzenlenen ikamet izinleri yerine geçmez.

Geçici Koruma Kapsamında, Başka Bir İşverenin Yanında Çalışanlara İlişkin Koşullar

- Yabancının geçici koruma kapsamında olduğunu belirten geçici koruma kimlik belgesinin/yabancı tanıtma belgesinin ve yabancı kimlik numarasının olması
- En az 6 aylık geçici koruma süresinin doldurulmuş olması
- Geçici koruma kaydına göre yabancıya kalma hakkı sağlanan ilde başvuru yapılması
- Ön izin alma zorunluluğu olan meslekler için, ilgili Bakanlıklardan ön izin belgesinin alınmış olması
- Çalışma izninin ya da devam eden başvurusunun bulunmaması

Geçici Koruma Kapsamında, Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışan Yabancılar İlişkin Koşullar

- Vergi numarası olması
- En az 6 aylık geçici koruma süresinin doldurulmuş olması
- İşyerinin kuruluş işlemlerinin tamamlanmış olması
- Şirketler için ticaret sicil gazetesi (Gerçek kişi tacirler ile esnaf ve sanatkarlar için ilgili oda sicil kayıt belgesi gibi işyerinin faaliyetini gösterir belgelerin olması)

Çalışabilecek Suriyeliler

- Her Suriyelinin çalıştırılması mümkün değildir.
- Ancak, geçici koruma almış Suriyeliler çalıştırılabilecektir.
- Önce çalışma izni başvurusu şart (<https://iscidunyasi.com/suriyeli-isci-calistirma-hakkinda-her-sey/>, 28.08.2017)
- Suriyelilerin çalıştırılmasından anlaşılan husus, bunların direkt olarak istihdam edilebilmeleri değildir. Tıpkı diğer yabancılar gibi Suriyeliler için de Çalışma ve sosyal Güvenlik Bakanlığına çalışma izni için başvurulması gerekmektedir.

Çalışma İzni Başvurusunda Asgari Süre Şartı

- Geçici koruma sağlanan bir Suriyelinin bakanlığa çalışma izni için hemen başvurması mümkün değil.
- Suriyelinin, geçici koruma kayıt tarihinden itibaren en az 6 ay beklemesi gerekiyor. Yani çalışma izni için, geçici koruma kayıt tarihinden itibaren en erken 6 ay sonra başvuru yapılabilir.

Kimlik Numarasını Öğrenme

- Yabancıların 98 ile başlayan numaraları ile <http://www.goc.gov.tr/gecicikoruma/Pages/YabancıKimlikSorgulama.aspx> adresinden sorgulama yapılarak 99 ile başlayan kimlik numaraları öğrenilebilir.

Ön İzin Alınacak Meslekler

- Sağlık meslek mensupları (Sağlık Bakanlığı'ndan)
- AR-GE Personeli (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan)
- Eğitim meslek mensupları (Milli Eğitim Bakanlığı veya Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı'ndan)

Suriyeliye Çalışma İzni Verilecek İl

- Suriyeliye Bakanlıkça çalışma izni verilmesi halinde, bu izin sadece Suriyeli işçinin geçici korunma kararı ile kalmasına izin verildiği iller için geçerlidir.

Suriyeli İçin Çalışma İzni Başvurusunu Yapacak Kişi

- Suriyelinin gerek Türkçe bilmemesi ve gerekse başvuru yollarını bilmemesi nedeniyle, başvuru işlemlerinin bu işçileri çalıştıracak işverenler tarafından E-Devlet üzerinden yapılması gerekmektedir.

Çalışma İzni Başvurusu Yapma

Çalışma izni almak için işverenle işçi arasında «belirli süreli bir iş sözleşmesi» imzalanmalı.

Sözleşmede işin niteliği ve ücretinin belirtilmesi gerekir.

<http://www.calismaizni.gov.tr/calisma-izni/sozlesme-ve-dilekce-ornekleri/>

- E-Devlet kapısı üzerinden veya www.calismaizni.gov.tr 'den online olarak otomasyon sisteminde geçici koruma kapsamındaki yabancılar için ayrılan modül seçilir
- İşveren sigorta tescil numarası ya da vergi numarası girilir
- İşverenin mail adresi ve iş yeri adresi ilgili alanlara yazılır
- Geçici koruma altındaki yabancıların kimlik numarası ve bilgileri doldurulur

Sözleşme Örneği

Sözleşme Örneği

BELİRLİ SÜRELİ İŞ SÖZLEŞMESİ
(GEÇİCİ KORUNMA KAPSAMINDAKİ YABANCIYAR)
شروط عمل محددة المدة
(شروط العمل المحددة المدة)

Aşağıda isim ve adresleri yazılı bulunan işveren ile işçi (Yabancı şahıs) arasında yapılan kendi işlev ve niteliği belirlenmiş ve belirlenen süreli bir «BELİRLİ SÜRELİ İŞ SÖZLEŞMESİ» yapılmıştır. Taraflar bundan sonra «İşveren» ve «İşçi» olarak anılacaktır.

شروط العمل المحددة المدة المذكورة أعلاه هي شروط العمل المحددة المدة التي تم إبرامها بين صاحب العمل المذكور في العنوان أعلاه وبين الموظف المذكور في العنوان أعلاه. يتفق الطرفان على إبرام «سند عقد عمل محدد المدة».

1. TARAFLAR

A) İŞVERENİN

İşveren	İşveren
Adı Soyadı	
Adresi	
Telefon no	
Yapı No	

B) İŞÇİNİN (YABANCI ŞAHİSİN)

Yabancı Kimlik No	Adı Soyadı
Yabancı Adı	Adı Soyadı - İmza
Baba adı	Adı Soyadı - İmza
Doğum tarihi	
Doğum yeri	
Doğum yeri ve yeri	
Doğum yeri ve yeri	

2. İŞÇİNİN ÇALIŞMA YERİ Çalışma izni başvurusu sırasında İşveren tarafından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına beyan edilmiş işyeri adresidir. Yabancı şahıs bu işyeri adresi dışında çalışamaz.

2. مكان عمل الموظف هو مكان عمل العمل الذي قد صاغه صاحب العمل بإذنه في وزارة العمل والعمال في الجمهورية التركية. هذا الموظف لا يمكنه العمل في أي مكان آخر بخلاف ذلك.

3. YAPILACAK İŞ VEYA GÖREV

3. الوظيفة أو المهمة

4. SÖZLEŞMENİN SÜRESİ İşbu sözleşme Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığından çalışma izni alınması halinde geçerli kuzarı ve çalışma izin belgesinde belirtilen süreler arasında geçerlidir. Çalışma izni bitiminde her taraf tarafından iş sözleşmesi kendi isteğiyle sona erer. Yabancı işyeri çıkması sona erer. Bu işyerinde çalışmak istemeyen halde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına çalışma izni süresi sonuna başvurusu yapılması ve izin alınması gerekir.

4. مدة العقد: يصبح هذا العقد ساريًا عندما يتم الحصول على تصريح العمل من وزارة العمل والعمال في الجمهورية التركية. يصبح هذا العقد ساريًا عندما يتم الحصول على تصريح العمل من وزارة العمل والعمال في الجمهورية التركية. عندما ينتهي العمل في هذا الموقع، ينتهي العقد. إذا لم يرغب الموظف في العمل في هذا الموقع بعد انتهاء تصريح العمل، يجب عليه التقدم بطلب للحصول على تصريح عمل جديد. إذا لم يرغب الموظف في العمل في هذا الموقع، يجب عليه التقدم بطلب للحصول على تصريح عمل جديد.

5. İŞE BAŞLAMA TARİHİ Çalışma izin belgesinde belirtilen tarihtir.

5. تاريخ البدء والعمل: هو التاريخ الذي تم فيه التصريح بالعمل.

6. ÜCRET İşçinin ücreti 25.000 TL'dir. İşçinin ücreti imza karşılığında her hafta 450 TL'dir. Kanunen 52 maddesi kapsamında işçinin banka hesabına ödemesi yapılır. İşçinin ücreti her hafta 450 TL'dir. Kanunen 52 maddesi kapsamında işçinin banka hesabına ödemesi yapılır.

6. الأجر: أجر الموظف هو 25.000 TL. أجر الموظف هو 450 TL في كل أسبوع مقابل توقيع الموظف. وفقًا للمادة 52 من القانون رقم 4817، يتم دفع أجر الموظف في حساب بنكي.

7. İşçinin ve işverenin hak ve ödevleri ile ilgili sözleşmede yer almayan hususlarda 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, yordamları ile Kanun ve diğer ilgili mevzuat hükümlerine uygulanır.

7. الحقوق والواجبات: الحقوق والواجبات التي لم يذكرها هذا العقد، يتم تطبيق أحكام القانون رقم 4817 بشأن تصريح العمل للأجانب، والقرارات والتعليمات المعمول بها.

8. İşveren yabancı şahıs sosyal güvenliği yükümlülüklerini yerine getirememesi soruşturulur.

8. إذا كان صاحب العمل أجنبي، فإن مسؤولية التأمين الاجتماعي في إطار القانون 4817.

9. İşbu belgenin süresi iş sözleşmesi taraflarca okunarak günler olarak belirlenmiştir. İşveren işyeri iş ve işyeri adresi, işçi de belirlenen tarihte işi göremeye başlamak üzere çalışma izni, beyan ve vadesinde bulunmalıdır.

9. يتم الاتفاق على المدة التي يظل العمل محدد المدة هذا وثيقة العمل. يجب على صاحب العمل إبلاغ الموظف بتاريخ العمل المحدد المدة في وزارة العمل والعمال في الجمهورية التركية. يجب على الموظف إبلاغ صاحب العمل بتاريخ العمل المحدد المدة في وزارة العمل والعمال في الجمهورية التركية.

Tarafın tarihi:

İŞVEREN	İŞÇİ
Adı Soyadı - İmza	Adı Soyadı - İmza
Adı Soyadı - İmza	Adı Soyadı - İmza
Adı Soyadı - İmza	Adı Soyadı - İmza

Çalışma İzni Kartı Örneği

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
ÇALIŞMA İZİNİ BELGESİ (GEÇİCİ KORUMA)
وثيقة تصريح العمل (الحماية المؤقتة)

Belge No :
 رقم الوثيقة :
 Yabancı Kimlik No :
 رقم الهوية للتخمس الاجنبي :
 Ad-Soyad :
 الإسم واللقب :
 Doğum Tarihi :
 تاريخ الميلاد :
 Uyruk :
 الجنسية :
 İzin Başlangıç Tarihi :
 تاريخ بدء تصريح العمل :
 İzin Bitiş Tarihi :
 تاريخ انتهاء تصريح العمل :

RESİM

İşyeri Unvanı :
 جهة العمل :
 Çalışacağı İl :
 مقر جهة العمل :
 Şehirler :
 تقديرات :
 Veriliş Tarihi :
 تاريخ الإصدار :

Düzenleyen Makam
Çalışma Genel Müdürlüğü

HOLOGRAM

*Bu çalışma izni belgesinin içeriği ve geçerliliği <http://www.calismaizni.gov.tr> adresinden kontrol edilebilir. للإطلاع على سريان وثيقة تصريح العمل ومحتوياتها يمكن الدخول على موقع: <http://www.calismaizni.gov.tr>

*İşbu Çalışma İzni, 6458 sayılı Kanunda düzenlenen ikamet izinleri yerine geçmez. * لا تحل هذه الوثيقة محل تصريح الإقامة بموجب القانون رقم 6458.

Çalışma İzni Durumu Öğrenilecek Yer

Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izninin bulunup bulunmadığı ile çalışma izni muafiyeti kapsamında olup olmadığı Yabancı Çalışma İzni Sorgulama Sistemi üzerinden yabancı kimlik numarası girilerek öğrenilebilir. www.calismaizni.gov.tr

Yabancılara Çalışmasına İzin Verilmeyen Meslekler

- Eczacılık,
- Diş hekimliği, hastabakıcılık,
- Veterinerlik,
- Avukatlık,
- Özel hastanelerde sorumlu müdürlük,
- Noterlik,
- Gümrük müşavirliği
- Özel veya kamu kuruluşlarında güvenlik görevlisi
- Kara suları dâhilindeki (balık, istiridye, midye, sünger, inci, mercan ihracı, dalgıçlık, arayıcılık, kılavuzluk, kaptanlık, çarkçılık, katiplik, tayfalık vb.) görevlerde bulunamazlar.

İşyerinde Çalıştırılabilecek Suriyeli Sayısı

Toplam çalışan sayısı 10'dan az olan bir işyerinde sadece 1 Suriyeli çalıştırılabilir.

Geçici Koruma Altındakiler İçin İstihdam Kotası

- Yüzde 10'luk İstihdam Kotası

Bir işyerinde geçici koruma kapsamında çalışan yabancı sayısının, toplam Türk işçi sayısına oranı %10'u geçmemelidir.

- Kotanın Esnetileceği Durumlar

İşveren, mevcut pozisyona aynı şartları taşıyan bir Türk işçi bulamadığını İŞKUR'a bildirir, 4 haftalık beleme süreci sonunda İŞKUR işverene Türk işçi bulamamışsa kota esnetilir.

- **İstihdam Kotasının Uygulanmayacağı Durumlar:** 4/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu uyarınca kamu yararına çalışan dernek statüsüne sahip dernekler ile 30/7/2003 tarihli ve 4962 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Vakıflara Vergi

Muafiyeti Tanınması Hakkında Kanun uyarınca vergi muafiyeti tanınan vakıflar tarafından insani yardım hizmeti faaliyetlerinde çalıştırılmak istenen geçici koruma sağlanan yabancılara ilişkin Bakanlığa yapılan çalışma izin taleplerinin değerlendirilmesinde istihdam kotası uygulanmayacaktır.

Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışma İzni Muafiyeti Alma

- Tarım ve hayvancılık işlerinde çalışacak olan Suriyelilere izin almaya gerek yok.
- Eğer geçici korunan Suriye vatandaşının çalışmak istediği iş mevsimlik tarım işi ya da hayvancılık işi ise, bunlara muafiyet getirilmiştir.
- Mevsimlik tarım işi ya da hayvancılık işlerinde çalışmak isteyen Suriyeli, çalışma izni muafiyeti almak için, Belirtilen Koşulları yerine getirerek geçici koruma sağlanan il valiliği nezdinde Çalışma ve İŞKUR İl Müdürlüklerine Başvuru yapılmalıdır.
- Yabancı'nın geçici koruma kimlik belgesinin/yabancı tanıtma belgesinin ve yabancı kimlik numarasının olması
- En az altı aylık geçici koruma süresinin doldurulmuş olması

Suriyelilere Ödenecek En Düşük Ücret

- Suriyelilere ödenecek en az ücret, yürürlükte olan asgari ücret olacaktır. Bunun altında bir ücret ödenmesi mümkün değildir.

Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

- Geçici koruma sağlanan yabancılar, asgari ücretin altında çalıştırılmaz.
- Geçici koruma altındaki işçi için, yarı zamanlı çalışıyorsa bile tam gün çalışıyormuş gibi izin almak gerekmektedir.
- Çalışma izni en fazla bir yıllık verilebilir. Her sene yenilenmeli, yeniden başvuru yapılmalıdır.
- Geçici koruma sağlanan yabancılara verilen "çalışma izin belgesi" ile "çalışma izni muafiyetine ilişkin bilgi formu" ikamet izni yerine geçmez.
- Geçici koruma altındaki yabancılar yaptıkları iş gereği geçici olarak şehir dışına çıkıyorsa bunu Göç İl Müdürlüğü'ne bildirmekle mükelleftir.

Suriyelilerin Çalışma Koşullarına İlişkin Özet Bilgiler

Yukarıdaki tüm bilgileri özet olarak ve maddeler halinde aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Suriyeliler Türkiye'de artık resmen çalışabilmektedir.
- Suriyeliden kasıt, "geçici koruma belgesi" almış Suriyeli'dir. Geçici koruma almamış olan Suriyelilerin çalışamayacağı unutulmamalıdır.
- Suriyeli çalıştırmak isteyen işveren, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına çalışma izni için başvurmalıdır (Bu başvuru için, Suriyelinin geçici koruma almasının üzerinden en az 6 ay geçmiş olması gerekir).
- 10'dan az işçi çalıştıran işyerlerinde sadece 1 Suriyeli çalıştırılabilirken, 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde ise işyerindeki Türk vatandaşı sayısının %10'una kadar Suriyeli çalıştırılabilir.
- Mevsimlik tarım işlerinde ya da hayvancılık işlerinde çalışacak olan Suriyeliler muafiyet kapsamındadır ve bunlar için bakanlıktan izin almak gerekmez. Bu Suriyelilerin valiliğe muafiyet için başvurması yeterlidir.
- Suriyelilere asgari ücretin altında bir ücret ödenemez.

Kilis'te Suriyelilerin İstihdam Alanları

Suriyeliler, işverenler tarafından hem vicdani duygular hem de işgücüne olan ihtiyaçlarından dolayı zaman zaman kayıt dışı olarak çalıştırılmaktadır. Kayıt dışı uygulamalar, hem Suriyeli sığınmacıların düşük ve güvencesiz ücretlerle çalıştırılmasına ve çocuk işçiliğine sebebiyet

vermektedir. Kilis'te geçici koruma altında yaşayan ve kayıt dışı iş gücü piyasasına dahil olan Suriyelilerin yaklaşık 10 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir (Bu veri, Kilis Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü ve Esnaf Odaları ile yapılan görüşmeler ve tarım, inşaat gibi sektörlerde faaliyette bulunan kişilerin tespit ve tahminlerine dayandırılmaktadır. Kilis Organize Sanayi Bölgesinde (OSB) faaliyet gösteren işletmelerin büyük çoğunluğunda Suriyeli işçi çalıştırıldığı, emek yoğun üretim yapan firmaların Suriyeli işçilerin tavsiyeleri ile yeni Suriyeli işçi istihdam ettikleri, OSB'deki 25 faal işletmede 1200 kayıtlı işçinin 1000'inin Suriyeli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yoğun Suriyeli girişi ile Kilis'te hızlı bir büyüme gösteren inşaat sektöründe ağırlıklı olarak Suriyelilerin çalıştığı görülmektedir. Öte yandan tarım ve hizmet sektörlerinde de binlerce Suriyeli çalışmaktadır. Bazı bayan Suriyelilerin evlere temizlik işlerine gitmekte, bazı erkek Suriyelilerin yevmiyeci-hamal olarak çalışmakta, tahminen 150'den fazla Suriyelinin de seyyar satıcılık yapmaktadır (Kilis İli İşgücü ve İnsan Kaynakları Raporu 2015, Kilis İŞKUR İl Müdürlüğü, s.44-45).

Kilis'te Öncelikli Yatırım Alanları

Kilis'te Potansiyel Yatırım Alanları

Kilis için başlıca potansiyel yatırım alanları şunlardır (Kilis Yatırım Fırsatları, İpekyolu Kalkınma Ajansı Kilis Yatırım Destek Ofisi, Temmuz 2014, s.21;

<http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/KILIS-YATIRIM-FIRSATLARI-930863.pdf>, 29.08.2017):

- Organik zeytin ve zeytinyağı imalatı,
- Organik üzüm üretimi,
- Organik tarım yatırımları,
- Yenilenebilir enerji yatırımları,
- Gıda ve tarıma dayalı sanayi yatırımları,
- Kümes hayvanları etlerinin işlenmesi ve saklanmasıyla yönelik yatırımlar,
- Ambalajlanmış biber salçası ve paketlenmiş toz biber imalatı,
- Un, bulgur ve makarna gibi buğdaya dayalı ürünler imalatı,
- Konservelik imalatı,
- Pekmez, sirke imalatı,
- Alkollü içecekler ve meşrubat imalatı,
- Kuruyemiş ve kurutulmuş meyve imalatı,
- Yaş sebze ve meyve işleme imalatı,
- Halı, iplik ve battaniye imalatı,
- Yorgan, nakış ve çeyiz gibi el sanatları ürünleri olarak sıralamak mümkündür.

Kilis'te Rekabetçi Sektörler

TRC1 Bölgesi illerinin Rekabetçilik Analizi'nde Türkiye sıralamalarına bakıldığında, Gaziantep'in, Adıyaman ve Kilis'e oranla çok daha iyi bir konumda olduğu söylenebilir. Gaziantep sadece 2 başlıkta Türkiye'de ilk 10'a giremezken Adıyaman'ın en iyi sırası 34.lük, Kilis'in ise 52.lik olmuştur.

- "Üretim" büyüklüğüne göre, 81 il arasında Gaziantep 7., Adıyaman 47., Kilis 69. sıradadır.
- "Yatırım" büyüklüğüne göre, 81 il arasında Gaziantep 6., Adıyaman 34., Kilis 75. sıradadır.
- "İhracata Dönük Üretim" büyüklüğüne göre, 81 il arasında Gaziantep 9., Adıyaman 56., Kilis 66. sıradadır. (TRC1 Gaziantep-Adıyaman-Kilis Mevcut Durum Analizi, İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2015, s.106; <https://www.ika.org.tr/upload/yazilar/Mevcut-Durum-Analizi-533073.pdf>, 29.08.2017).

Kilis'in Türkiye'ye göre karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne sahip olduğu imalat sanayi sektörleri ise;

- Mobilya,
- Mücevherat,
- bijuteri eşyaları ve ilgili ürünler,
- çimento, kireç ve alçı,
- bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar,
- tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi,
- sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması sektörleridir (TRC1 Gaziantep-Adıyaman-Kilis Mevcut Durum Analizi, İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2015, s.109; <https://www.ika.org.tr/upload/yazilar/Mevcut-Durum-Analizi-533073.pdf>, 29.08.2017).

KİLİS'TE YAŞAYAN SURİYELİLERİN BECERİ SETİ VE MESLEKİ EĞİTİM İHTİYACININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Suriye'deki iç savaştan kaçarak Kilis il merkezinde kendi imkanlarıyla yaşamını sürdüren Suriyelilerin eğitim düzeylerini, mesleki becerilerini ve meslek edinmeleri için gereksinim duyulan alanları belirlemek amacıyla yapılacaktır.

Böylece, Suriyeli sığınmacıların eğitim düzeyleri ve mesleki becerileri doğrultusundaki mesleklere ilişkin açılacak kursları belirlenecektir.

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışma, Suriye'deki iç savaştan kaçarak Kilis il merkezinde kendi imkanlarıyla yaşamını sürdüren Suriyelilerin beceri seti ve mesleki eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi konusunda bir anket çalışmasıdır. Bu kapsamda; eğitim görme durumu, aktif olarak çalışma imkanı vb. durumlara esas alınarak 18-49 yaş aralığındaki bay ve bayan Suriyeli sığınmacılara anket uygulanacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma kapsamında;

- Araştırmanın ana kütesini, Kilis il merkezindeki (konteyner kent, çadır kent hariç) kendi imkanlarıyla yaşamını sürdüren yaklaşık 75.000 Suriyeli sığınmacı oluşturmaktadır.
- Örnek kütle, "Basit Tesadüfi Örneklem Yöntemi" ile seçilen yaklaşık 3.000 sığınmacı oluşturmaktadır.
- Anket, 18-49 yaş aralığındaki bay ve bayan Suriyeli sığınmacılarla yüz yüze görüşülerek yapılacaktır.
- Elde edilen veriler SPSS kullanılarak; güvenilirlik analizi yapılarak, frekans ve yüzde dağılımları şeklinde tablolastırılacaktır.

Araştırmanın Yaygın Etkisi/Katma Değeri

Bu çalışma ile;

- Kilis il merkezinde kendi imkanlarıyla yaşamını sürdüren Suriyeli sığınmacıların beceri setleri "örneklem" yoluyla belirlenmiş olacaktır.
- Suriyeli sığınmacıların becerilerine uygun mesleki kurs almaları sağlanacaktır.
- Bu yolla diğer illerde yaşamını sürdüren Suriyeli sığınmacılarında beceri setleri ve mesleki kurs gereksinimleri konusunda yol gösterici olacaktır.
- Araştırma sonuçları rapor haline getirilerek, yetkililerin ve bilim insanlarının yararlanmasına sunulacaktır.

ARAŞTIRMA VERİLERİ

Tanımlayıcı istatistik kullanılarak anket yoluyla elde edilen verilerin frekans ve yüzde dağılımları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Suriye'nin Hangi Şehrinden Geldiniz?

Tablo 2'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %76.3'ü Halep'ten gelenlerden oluşmaktadır.

Tablo 2: Suriye'nin Hangi Şehrinden Geldiniz?

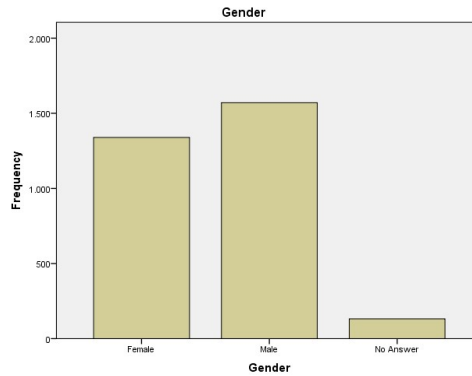
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Aleppo	2239	73,6	73,6	73,6
Other	776	25,5	25,5	99,1
No Answer	26	,9	,9	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

Cinsiyet

Tablo 3'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %44.0'ı kadın, %51.6'sı erkek.

Tablo 3: Cinsiyet Dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Female	1339	44,0	44,0	44,0
Male	1570	51,6	51,6	95,7
No Answer	132	4,3	4,3	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

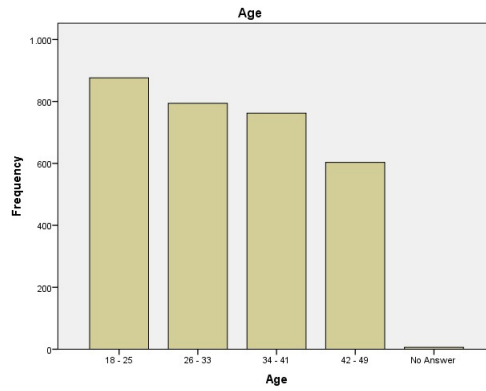

Yaş

Tablo 4'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %28.8'i 18-25 yaş aralığında, %26.1'i 26-33 yaş aralığında, %25.1'i 34-41 yaş aralığında ve %19.8'i 42-49 yaş aralığında bulunmaktadır.

Tablo 4: Yaş

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18 - 25	876	28,8	28,8	28,8
26 - 33	794	26,1	26,1	54,9
34 - 41	762	25,1	25,1	80,0
42 - 49	603	19,8	19,8	99,8
No Answer	6	,2	,2	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

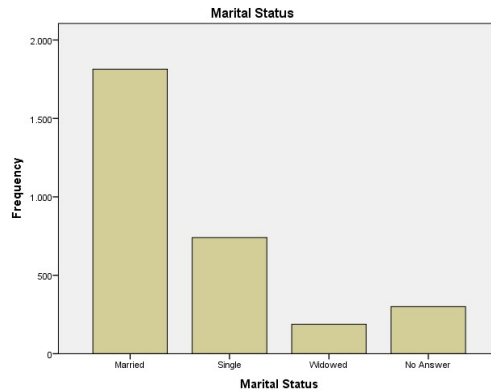

Medeni Durum

Tablo 5'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %59.7'si evli, %24.3'ü bekar ve %6.1'i duldur.

Tablo 5: Medeni Durum

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Married	1814	59,7	59,7	59,7
Single	740	24,3	24,3	84,0
Widowed	187	6,1	6,1	90,1
No Answer	300	9,9	9,9	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

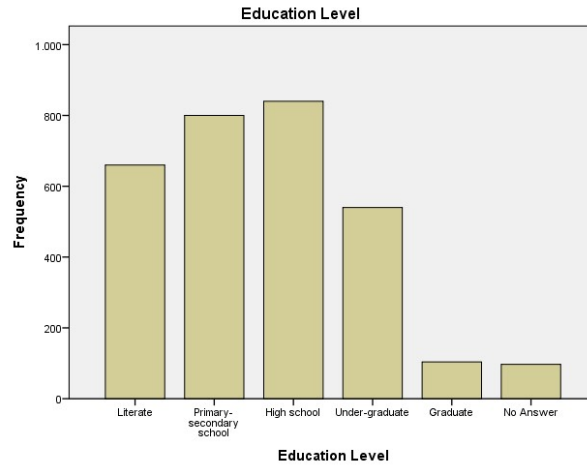

Eğitim Düzeyi

Tablo 6'da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %21.7'si sadece okur-yazar, %26.3'ü ilkokul-ortaokul mezunu, %27.6'sı lise mezunu, %17.8'i fakülte mezunu ve %3.4'ü lisans üstü eğitim almıştır.

Tablo 6: Eğitim Düzeyi

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Literate	660	21,7	21,7	21,7
Primary-secondary school	800	26,3	26,3	48,0
High school	840	27,6	27,6	75,6
Under-graduate	540	17,8	17,8	93,4
Graduate	104	3,4	3,4	96,8
No Answer	97	3,2	3,2	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

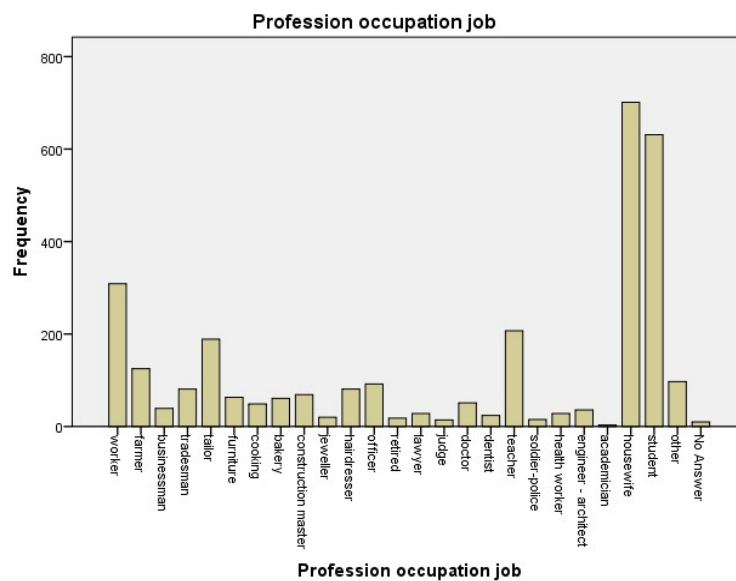

Profesyonel İş

Tablo 7'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %23.1'i ev hanımı, %20.7'si öğrenci, %10.2'si işçi, %6.8'i öğretmen, %6.2'si terzidir. Ayrıca diğer mesleklerden de farklı oranlarda ankete katılan Suriyeli sığınmacılar vardır.

Tablo 7: Profesyonel İş

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid worker	309	10,2	10,2	10,2
farmer	125	4,1	4,1	14,3
businessman	39	1,3	1,3	15,6
tradesman	81	2,7	2,7	18,2
tailor	189	6,2	6,2	24,4
furniture	63	2,1	2,1	26,5
cooking	49	1,6	1,6	28,1
bakery	61	2,0	2,0	30,1
construction master	69	2,3	2,3	32,4
jeweller	20	,7	,7	33,0
hairdresser	81	2,7	2,7	35,7
officer	92	3,0	3,0	38,7
retired	18	,6	,6	39,3
lawyer	28	,9	,9	40,2
judge	14	,5	,5	40,7
doctor	51	1,7	1,7	42,4
dentist	24	,8	,8	43,2
teacher	207	6,8	6,8	50,0
soldier-police	15	,5	,5	50,5
health worker	28	,9	,9	51,4
engineer - architect	36	1,2	1,2	52,6
academician	3	,1	,1	52,7
housewife	701	23,1	23,1	75,7
student	631	20,7	20,7	96,5
other	97	3,2	3,2	99,7
No Answer	10	,3	,3	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

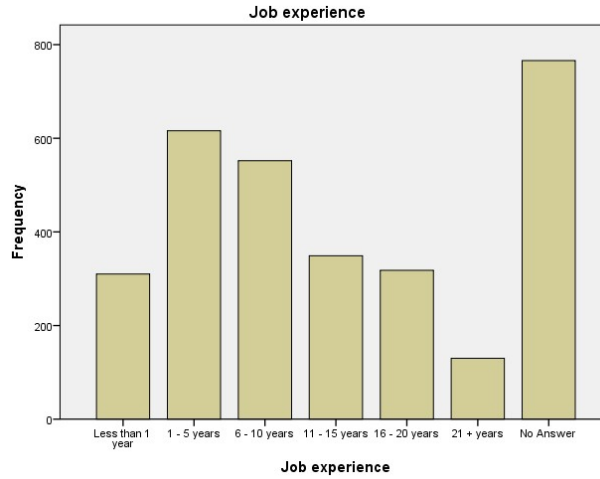

İş Deneyimi

Tablo 8'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların 10.2'si 1 yıldan daha az iş deneyimine, %20.3'ü 1-5 yıllık iş deneyimine, %18.2'si 6-10 yıllık iş deneyimine, %11.5'i 11-15 yıllık iş deneyimine, 10.5'i 16-20 yıllık iş deneyimine ve 4.3'ü 20 yıldan daha fazla iş deneyimine sahiptir.

Tablo 8: İş Deneyimi

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Less than 1 year	310	10,2	10,2	10,2
1 - 5 years	616	20,3	20,3	30,5
6 - 10 years	552	18,2	18,2	48,6
11 - 15 years	349	11,5	11,5	60,1
16 - 20 years	318	10,5	10,5	70,5
21 + years	130	4,3	4,3	74,8
No Answer	766	25,2	25,2	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

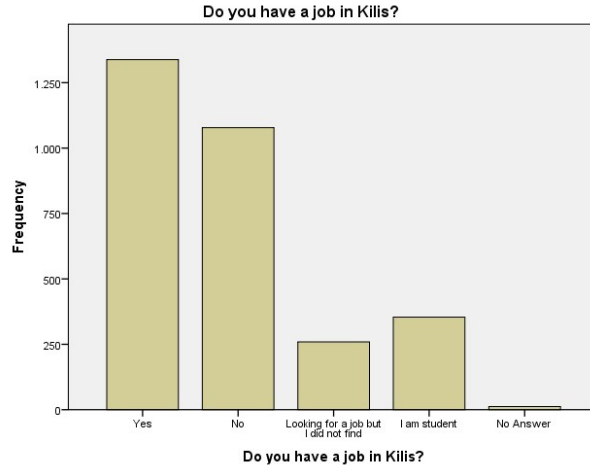

Kilis'te Çalıştığı İş

Tablo 9'da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %44.0'ü Kilis'te bir işte çalışırken, %35.4'ü herhangi bir işte çalışmıyor.

Tablo 9: Kilis'te Çalıştığı İş

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes	1338	44,0	44,0	44,0
No	1078	35,4	35,4	79,4
Looking for a job but I did not find	259	8,5	8,5	88,0
I am student	354	11,6	11,6	99,6
No Answer	12	,4	,4	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

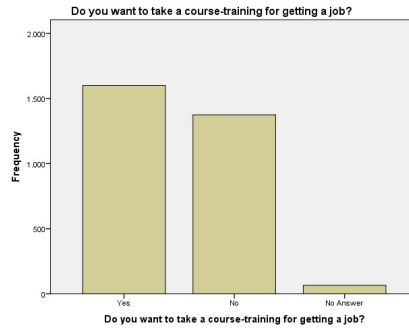

İş Edinmek İçin Eğitim Alma İsteği

Tablo 10'da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %52.6'sı iş bulabilmek için eğitim almak isterken, %45.2'si eğitim almak istemiyor.

Tablo 10: İş Edinmek İçin Eğitim Alma İsteği

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes	1601	52,6	52,6	52,6
No	1375	45,2	45,2	97,9
No Answer	65	2,1	2,1	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

Alınmak İstenen Eğitim Türü

Tablo 11'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %10.5'i kuaförlük eğitimi, %8.5'i terzi eğitimini ve %7.6'sı el sanatları eğitimi almak istiyor. Ayrıca diğer alanlarda da farklı oranlarda eğitim almak isteyen Suriyeli sığınmacılar var.

Tablo 11: Alınmak İstenen Eğitim Türü

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid hairdresser	318	10,5	10,5	10,5
cooking	65	2,1	2,1	12,6
furniture	54	1,8	1,8	14,4
tailor	260	8,5	8,5	22,9
auto repair	38	1,2	1,2	24,2
housepainter	41	1,3	1,3	25,5
floriculture	50	1,6	1,6	27,2
bakery	42	1,4	1,4	28,5
construction iron	66	2,2	2,2	30,7
carpet weaving	13	,4	,4	31,1
electrician	90	3,0	3,0	34,1
heating systems	24	,8	,8	34,9
shoes repairing	26	,9	,9	35,7
baby-sitter	84	2,8	2,8	38,5
plumber	20	,7	,7	39,2
pottery the art of tile making	5	,2	,2	39,3
handicraft	232	7,6	7,6	47,0
other	454	14,9	14,9	61,9
No Answer	1159	38,1	38,1	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

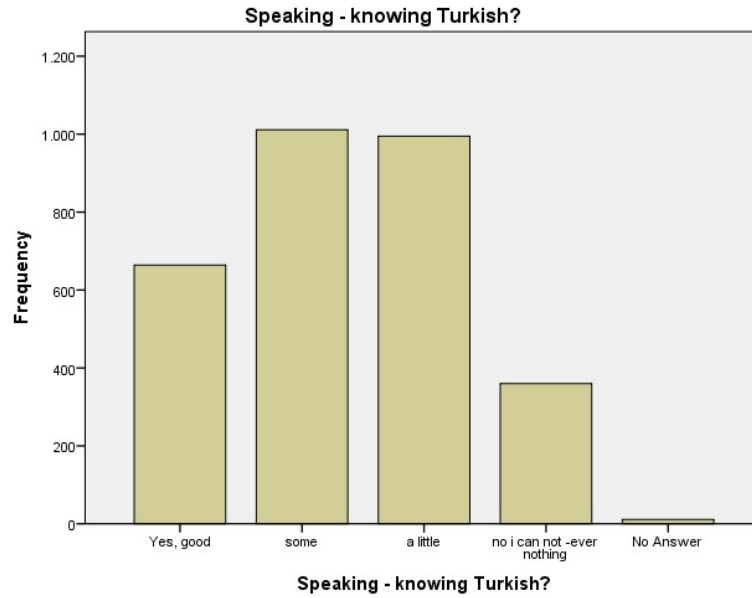

Türkçe Bilme Durumu

Tablo 12’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %21.8’i iyi derecede Türkçe bilirken, %33.2’si biraz, %32.7’si çok az Türkçe bilmektedir. Ayrıca 11.8’i ise hiç Türkçe bilmiyor.

Tablo 12: Türkçe Bilme Durumu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes, good	664	21,8	21,8	21,8
some	1011	33,2	33,2	55,1
a little	995	32,7	32,7	87,8
no i can not -ever nothing	360	11,8	11,8	99,6
No Answer	11	,4	,4	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

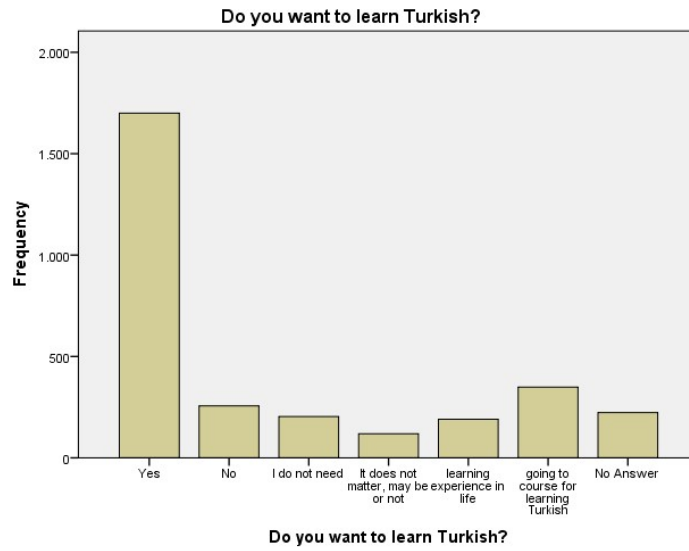

Türkçe Öğrenme İsteği

Tablo 13'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %55.9'u Türkçe öğrenmek isterken, %8.4'ü Türkçe öğrenmek istemiyor. Ayrıca %6.7'si Türkçe'ye ihtiyaç duymuyor.

Tablo 13: Türkçe Öğrenme İsteği

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes	1700	55,9	55,9	55,9
No	256	8,4	8,4	64,3
I do not need	204	6,7	6,7	71,0
It does not matter, may be or not	119	3,9	3,9	74,9
learning experience in life	190	6,2	6,2	81,2
going to course for learning Turkish	349	11,5	11,5	92,7
No Answer	223	7,3	7,3	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

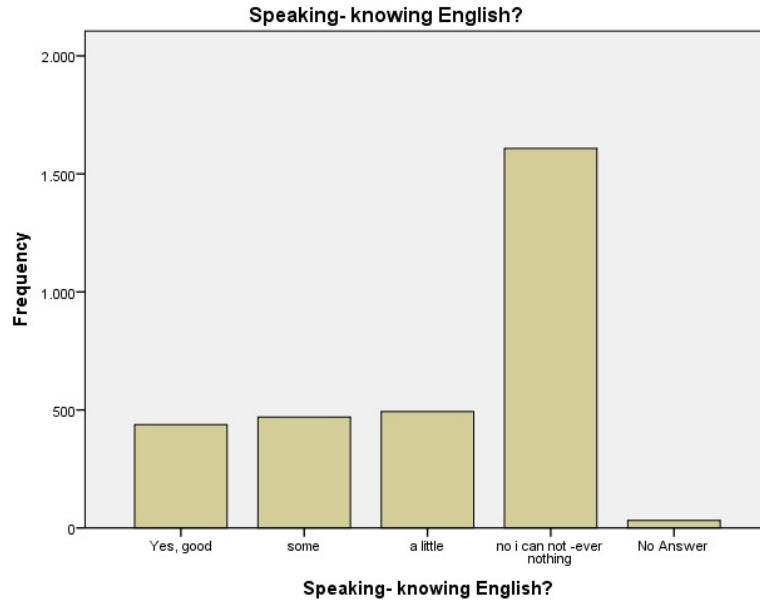

İngilizce Bilme Durumu

Tablo 14'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %14.4'ü iyi derecede İngilizce bilirken, %15.5'i biraz, %16.2'si çok az bilmektedir. Ayrıca %52.9'u ise hiç İngilizce bilmiyor.

Tablo 14: İngilizce Bilme Durumu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes, good	438	14,4	14,4	14,4
some	470	15,5	15,5	29,9
a little	493	16,2	16,2	46,1
no i can not -ever nothing	1608	52,9	52,9	98,9
No Answer	32	1,1	1,1	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

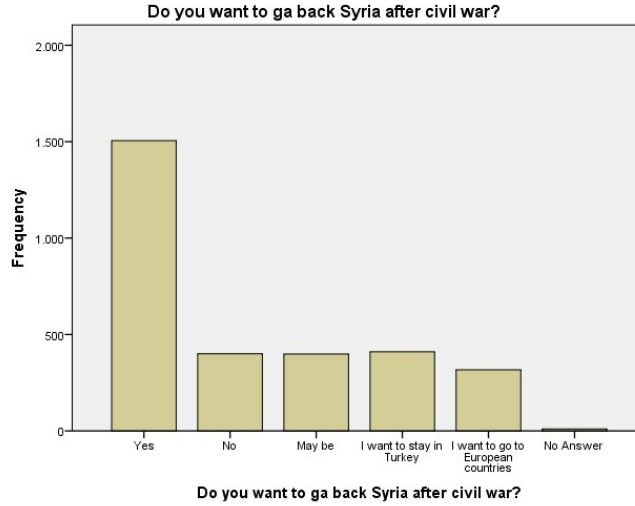

İç Savaş Sonrası Suriye'ye Geri Dönme İsteği

Tablo 15'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların %49,5'i iç savaş bittikten sonra tekrar Suriye'ye dönmek isterken, %13,2'si geri dönmek istemiyor. Ayrıca %13,5'i Türkiye'de kalmak isterken, %10,4'ü Avrupa ülkelerine gitmek istiyor.

Tablo 15: İç Savaş Sonrası Suriye'ye Geri Dönme İsteği

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Yes	1505	49,5	49,5	49,5
No	400	13,2	13,2	62,6
May be	399	13,1	13,1	75,8
I want to stay in Turkey	410	13,5	13,5	89,2
I want to go to European countries	317	10,4	10,4	99,7
No Answer	10	,3	,3	100,0
Total	3041	100,0	100,0	

SONUÇ

Suriyeli sığınmacıların beceri seti (meslekleri, mesleki deneyimleri) ve eğitim ihtiyaçları üzerine yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır:

- Kilis'te araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğu (%76.3) Halep'ten gelmiştir.
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların yaklaşık yarısı (%44.0) kadın, yarısı (%51.6) erkeklerden oluşmaktadır.
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacılar 18-50 yaş aralığında (%28.8'i 18-25 yaş aralığında, %26.1'i 26-33 yaş aralığında, %25.1'i 34-41 yaş aralığında ve %19.8'i 42-49 yaş aralığında) bulunmaktadır.
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların yarıdan fazlası evlidir (%59.7).
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacılar farklı eğitim düzeyindedir (%21.7'si sadece okur-yazar, %26.3'ü ilkökul-ortaokul, %27.6'sı lise, %17.8'i fakülte ve %3.4'ü lisans üstü).
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacılar farklı iş ve meslek gruplarında yer almaktadır (Örneğin ev hanımı, öğrenci, öğretmen, terzi vb.).
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacılar farklı oranlarda iş deneyimine sahiptirler (10.2'si 1 yıldan daha az, %20.3'ü 1-5 yıllık, %18.2'si 6-10 yıllık, %11.5'i 11-15 yıllık, 10.5'i 16-20 yıllık ve 4.3'ü 20 yıldan daha fazla).
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların yarıya yakını (%44.0) Kilis'te bir işte çalışmaktadır.
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların yarıdan fazlası (%52.6) iş bulabilmek için eğitim almak istemektedir.
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacılar farklı mesleklerde eğitim almak istemektedir (%10.5'i kuaförlük, %8.5'i terzi, %7.6'sı el sanatları vb.).
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların çoğunluğu farklı düzeylerde Türkçe bilmektedir (ancak %11.8'i hiç Türkçe bilmemektedir).
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların yarıdan fazlası (%55.9) Türkçe öğrenmek istemektedir.
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların yarıdan fazlası (%52.9) hiç İngilizce bilmiyor.
- Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacıların yaklaşık yarısı (%49.5) Suriye'de iç savaş bittikten sonra tekrar Suriye'ye dönmek istemektedir. Sadece %13.5'i Türkiye'de kalmak isterken, %10.4'ü Avrupa ülkelerine gitmek istemektedir.

KAYNAKÇA

- Bacik, Gökhan (2011), "Arap Baharı'nda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın Geleceğine Bakmak", Müsiad Çerçeve Dergisi, Sayı: 57.
- Buzkiran, Davut Ve Hüseyin Kutbay (2013), "Arap Baharının Türkiye'ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Online), Cilt:5, No:1.
- ECHO Tanıtım Belgesi – Türkiye – Temmuz 2017, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf, 28.08.2017.
- Kilis İli İşgücü ve İnsan Kaynakları Raporu 2015, Kilis İŞKUR İl Müdürlüğü, s.44-45.
- Kilis Yatırım Fırsatları, İpekyolu Kalkınma Ajansı Kilis Yatırım Destek Ofisi, Temmuz 2014, s.21 (<http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/KILIS-YATIRIM-FIRSATLARI-930863.pdf>, 29.08.2017).
- Öztoprak, Pelin (2012) , "Ortadoğu'nun Demokratikleşme Süreci ve Türkiye", Akademik Analiz, Yıl 1, sayı 4. 9-14. <<http://akademikperspektif.com/2012/02/28/akademik-analiz-dergisi-mart-2012-sayisi-arap-bahari-orta-dogu-ve-turkiye/>>, 13.08.2012.
- Paksoy, H. Mustafa (2013), İç Savaştan Kaçarak Kilis'te Yaşamını Sürdüren Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik Sorunları Üzerine Bir Araştırma Raporu, T. C. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kilis.
- TRC1 Gaziantep-Adıyaman-Kilis Mevcut Durum Analizi, İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2015, s.106 (<https://www.ika.org.tr/upload/yazilar/Mevcut-Durum-Analizi-533073.pdf>, 29.08.2017).
- www.adaso.org.tr/.../IMPR%20Çalışma%20İzinleri%20ve%20iş%20yeri%20açma%20..., 28.08.2017.
- www.imprhumanitarian.org, 28.08.2017.
- <http://www.bik.gov.tr/hangi-ilde-ne-kadar-suriyeli-var-iste-il-il-liste/>, 28.08.2017.
- <https://www.ika.org.tr/BOLGEMIZ-icerik-50.html>, 29.08.2017.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Bahar%C4%B1, 10.09.2012.
- <https://iscidunyasi.com/suriyeli-isci-calistirma-hakkinda-her-sey/>, 28.08.2017.
- <https://iscidunyasi.com/suriyeli-isci-calistirma-hakkinda-her-sey/>, 28.08.2017.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, 28.08.2017.

TÜRKİYE'DE, BANKACILIK SEKTÖRÜNDE, KURUMSALLIK TEORİLERİNDEN İZOMORFİZM VE İK UYGULAMALARI ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Öğr. Üy. İhsan Oğuz Bakkalbaşı

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi B. (Fr.)

Özet

Esas amacı, ekonomik koşulların insan kaynakları uygulamaları üzerindeki etkisini niteliksel bir bakışla incelemek olan bu çalışma, toplumsal ve hukuki çevre şartlarının adı geçen uygulamaları ekonomik krizlerden daha fazla etkileyebileceği sonucuna varmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'de faaliyette bulunan özel sektör bankalarının 2006-2016 yılları arasındaki faaliyet raporları insan kaynakları uygulamaları açısından incelenmiştir. Özellikle yurt dışında önemli etkileri olan 2008-2009 Krizinin ve 2013 yılı ekonomik zorluklarının, bankaların insan kaynakları uygulamalarında önemli etkileri olmadığı, bunun yerine yönetmelikler, genelgeler gibi hukuki düzenlemeler ile telekomünikasyon alanındaki gelişmeler gibi teknolojik ilerlemelerin ya da Y kuşağının çalışma hayatına başlaması gibi toplumsal değişimlerin İK uygulamalarını daha fazla etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İzomorfizm, Kurumsallık Teorileri, İK Uygulamaları, Bankacılık Sektörü

"ISOMORPHISM" AMONG THE INSTITUTIONAL THEORIES AND ITS IMPACT ON HR PRACTICES IN TURKEY'S BANKING SECTOR

ABSTRACT

The main objective of this study was to qualitatively examine the effects of economic crises on HR practices. However it is founded that the social and legal environmental conditions may affect the HR practices more than the economic conditions. In this frame, the annual reports of private sector banks operating in Turkey between the years 2006-2016 were analyzed in terms of human resources applications. It is seen that the 2008-2009 Crisis, which is especially important abroad, or the economic difficulties of 2013 have no significant effects on banks' human resources applications, but rather the legal arrangements such as regulations, generalizations and technological advances such as developments in telecommunication sector or social changings such as generation Y's starting to working life.

Keywords: Isomorphism, Institutional Theories, Hr Practices, Banking Sector

GİRİŞ

Bankacılık sektörü yönetim uygulamalarının incelenmesi açısından oldukça uygun bir sektördür. Bunun iki temel nedeni vardır: Birincisi bankalar ağırlıklı olarak kanuni düzenlemeler nedeniyle her türlü yönetim uygulamalarını faaliyet raporlarında mümkün olduğunca detaylı olarak açıklamaktadırlar. Faaliyet raporları incelendiğinde, bankaların detaylı bilgi vermek konusunda, yasal mecburiyetlerin ötesinde, oldukça istekli olduklarını görmek mümkündür.

Diğer bir neden ise bankaların sunduğu hizmetin temelde oldukça standart bir "araca", "paraya" dayanması ve bu araçla ilgili maliyetlerin standart olduğudur. Bu standart hizmet ve hemen hemen standart maliyetler bankaların rekabet anlamında en önemli kazançlarını yönetim uygulamalarıyla, özellikle de insan kaynakları yönetimi uygulamalarıyla elde etmesini sağlar. Dolayısıyla, bankacılık sektörü başta faaliyet raporları olmak üzere internet siteleri, basında çıkan haberler ve söyleşiler gibi kaynaklarla, özellikle insan kaynakları yönetimi uygulamaları için oldukça geniş bir çalışma imkânı sunmaktadır.

Bu sayede bu çalışma çerçevesinde, sosyo-ekonomik konjonktürün bankaların stratejik yönetimlerine, özellikle de insan kaynakları yönetimlerine ne gibi etkilerde bulunduğuunun incelenmesi hedeflenmiştir. Ne var ki yapılan araştırma sürecinde elde edilen bulgular bankaların

insan kaynakları uygulamaları açısından birbirine benzer faaliyetler içinde bulunduğunu göstermiştir. Bunun nedeni de zaman zaman yasal düzenlemelerden, zaman zaman demografik ve sosyolojik koşullardan, zaman zaman da teknolojik ilerlemelerden kaynaklanmıştır. Bu da akıllara bu gibi sebepleri tıpatıp açıklayan izomorfizm teorisini getirmiştir. Ardından çalışma bu yönde evrilerek aşağıda kavramsal özetin ve sonuçların yer aldığı hale gelmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kurumsallaşma teorileri, esasen birden çok teoriyi içinde barındıran genel olarak da örgüt yapı ve işleyişlerinin, örgütlerin içinde buldukları çevreden etkilendiğini ortaya koymaya çalışan yaklaşımları içinde barındıran bir düşüncenin genel adıdır.

Bu şekilde basite indirgediğimizde kurumsallaşma teorisinin ilk emarelerinin kavramsal olarak tanımlanmasa da Weber'in çalışmalarında görüldüğünü söylemek mümkündür. Nitekim Weber "tüccarın hem somut değerlerin (rasyonel düşünce) baskısı, hem de soyut değerlerin (irrasyonel gerekler, ahlaki değerler, toplumsal ve yasal kurallar vs...) baskısı altında karar vermekte olduğunu söylemiştir (Aydın, 2010: 26, 27). Bu noktada soyut değerlerin her zaman somut değerlerin ise zaman zaman, belli bir alandaki işletmeleri (örgütleri) izomorfik bir şekilde etkileyeceği açıktır.

Ancak Weber'in çıkışını primitif bir emare, bir "ilk kıvılcım" olarak bırakarak kurumsallaşma teorisinin göreceli yeni yaklaşımlarına dönmek günümüz için daha açıklayıcı olacaktır. Bu çerçevede ilk söylenmesi gereken "kurumsallaşma teorisinin" bu konudaki yaklaşımların genel adı olduğudur. Çünkü aslında içinde birçok farklı yaklaşımı barındırmaktadır. Bu farklılıkları "kurumsallaşma teorisinin farklı "yüzleri" ya da boyutları olarak kabul etmek mümkündür. Nitekim bu farklılıklar teori ile ilgili yaklaşımların çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır (Scott, 1987: 493). Alanda çalışan birçok bilim adamı da kurumsallaşmayı farklı temeller üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

Bu çalışma açısından ise kurumsallaşma yaklaşımlarından "izomorfizm" ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle kurumsallaşma kavramı izomorfizm yaklaşımı dikkate alınarak açıklanacaktır. Bu çerçevede ilk ve en önemli çalışmalardan birini yapmış olan Meyer ve Rowan (Meyer ve Rowan, 1977: 340-363) "kurumsallaşmayı" nasıl ifade ettiği bir anlamda izomorfizmin de temeli sayılabilir.

Meyer ve Rowan kendi yaklaşımlarını açıklamadan önce dönemlerindeki (1970'ler) yaygın literatürü açıklamışlardır. Bu dönemde yaygın literatüre göre; modern örgüt yapıları gitgide karmaşıklaşan ilişkiler, büyüyen pazarlar, artan rekabet ve ilerleyen teknolojik koşullar ile karşı karşıyadır. Bu zorlu iş hayatı da işletmeleri daha fazla rasyonellik, daha fazla koordinasyon ve daha fazla kontrol ihtiyacı arayışına itmektedir. Doğal olarak bunların amacı örgüt performansını (efficiency) arttırmak, bu amaçla da daha fazla rasyonel düşünmek olmuştur.

Ancak Meyer ve Rowan'ın yaygın literatürün bu genel kanısına itirazları vardır. Yaptıkları araştırmalar örgütlerin bu zorlu iş koşullarında performanslarını arttırmak için kendilerine göre farklılıklar geliştirdiklerini değil, bilakis toplum beklentileri doğrultusunda "meşruiyet arayışı içinde olduklarını ve bu nedenle de homojenleştiklerini göstermektedir. Örgütler rasyonel düşünce ve iş performansı amaçlı formal yapılara sahip olsalar da, bu yapıları uygulamaya koyamayabilmektedirler. Sonuçta toplumsal bir takım etkiler bazı "kurumsallaşmış" davranış ve çalışma biçimlerine sebep olmaktadır. Bu şekilde içinde bulunulan toplumun (çevrenin etkisiyle) kurumsallaşarak örgüt yapısında yerleşen davranış ve çalışma biçimleri, en başta planlanan kontrol, koordinasyon ve performans odaklı formal yapılardan daha etkili olabilmektedir.

Meyer ve Rowan'a göre kurumsallaşmış unsurlar arasında toplumdaki ortak düşünce tarzı ki bu düşünce tarzı, okullarda bütün topluma ortak olarak sunulan eğitim sayesinde gelişir; mesleki

şartların ve gereklerin getirdiği “örgüt ötesi” gereklilikler ya da teknolojik gelişimin mecbur bıraktığı işleyiş biçimleri vardır. Ve bu kurumsallaşmış unsurlar, örgüt üzerinde performans beklentisinin ya da kontrol ve koordinasyon gayretlerinin önünde olabilir.

Dolayısıyla, kurumsallaşma bu ve bu gibi etkilerle iş hayatında çalışanların bu ortak kültürel, düşünsel, mesleki ve hatta teknolojik gerekliliklere, çalıştıkları örgütlerin içsel gerekliliklerinden fazla önem vermesi, önem vermek zorunda kalmasıdır.

Böylece şu veya bu şekilde “çevre” etkisiyle birbirine benzer olarak gelişen davranış, tutum ve iş yapma biçimleri “kurumsallaşmış unsurlar” olarak tanımlanmaktadır. Meyer ve Rowan bu unsurların uygulamaya geçişini ise mit (myth) olarak ifade etmektedir. Meyer ve Rowan’ın vermeye çalıştığı anlamı düşünerek dilimize çevirmek istersek, mit “paradigma” gibi sorgulanmadan kabul edilen ve pratiğe dökülen tutum ve davranışlar olarak tanımlanabilir. Bu şekilde sorgulanmadan uygulanmaları ve toplumdan geliyor olmaları nedeniyle örgütlerin içsel farklılıklarını aşarak onları benzeştirmektedir (Meyer ve Rowan, 1977: 344).

Aslında bu anlamıyla kurumsallaşma, temelleri Weber’e kadar dayanan bir “başkaldırıdır”; çünkü Meyer ve Rowan bunları belirtirken “genel kabul gören teorilerin” örgütlerin yapı ve işleyişlerinin rasyonel sebeplere dayandığı iddiasının uygulamada yürümediğini ifade etmektedir. Böylece Meyer ve Rowan, eğitim gibi, ortak mesleki kurallar gibi (burada kast edilen etik konulardır) ya da teknolojik gelişim gibi bir takım, bütün toplumu ilgilendiren dinamiklerin örgütlerin işleyişlerini, örgütlerin iç işleyişlerinden daha fazla etkilediğini bunun da örgütler arasında bir benzeşmeye (izomorfizm) yol açtığını iddia etmektedir. Görüldüğü gibi Meyer ve Rowan’ın kurumsallaşma teorisi ile anlatmak istediği temelde izomorfizmdir.

Burada (ve kurumsallaşma teorisi ile ilgili birçok kaynakta) öne çıkan ve ilk bakışta ilginç gibi görünen ama aslında oldukça mantıklı ve anlamlı olan bir detay vardır: “Meşruluk” kavramı. Normalde yönetim teorilerinde meşruluk kavramı önemli bir kavram olmamalıdır. Çünkü herhangi bir teorinin ya da yönetim uygulamasının meşruluğu doğrudan veya dolaylı bir şekilde örgütün performansına olan katkısıdır. Bir işletme için yönetimin meşruluğu performansa olan katkısıdır. Dolayısıyla, yönetim teorisi ve uygulamaları performans terimi içinde meşruluğu zaten barındırır. Hâlbuki kurumsallaşma teorilerinden bahsedenler veya bu çerçevede çalışanlar meşruluktan ayrıca bahsetmek gereğini hissetmişlerdir. Çünkü meşruluk, eğer performans dikkate alınmayacaksa (ki kurumsallaşma teorileri tam da bunu anlatmaktadır), toplumsal beklentilere uygunluk anlamını taşır. Veya daha açık bir ifade ile bir toplumun üyelerinin değer yargılarına ve bu değer yargılarına dayalı olarak geliştirilen düzenlemelere uygunluk anlamını taşır. Kurumsallaşma teorilerinde meşruluk, performansın önündedir (Meyer ve Rowan, 1977: 340). Çünkü toplumun, daha geniş anlamda ise çevrenin, beklenti ve baskılarına uygun olarak davranma gereği performans ve performansın gereklerinin önündedir.

İzomorfizm ise aynı çevre içerisinde yer alan işletmelerin bu çevrenin baskısıyla benzer örgüt yapılarına ve benzer işleyişlere sahip olduğunu iddia eder (Koçel, 2003: 362). Bu sayede kısaca “bir sistemdeki örgütler arasındaki benzerlik” (Ataman, 2002: 200) olarak da ifade edilebilecek olan izomorfizm (eş-şekillilik) kavramı bilindiği kadarıyla ilk olarak Hawley tarafından tanımlanmıştır. Hawley izomorfizmi bir topluluk (population) içinde yer alan her bir birim diğer birimlerin de karşı karşıya olduğu çevresel koşullar nedeniyle “anahtar bir birim aracılığı ile birbirleriyle benzeşmesi olarak tanımlamıştır.

Bu çalışmaya atıfta bulunan DiMaggio ve Powell ise Hawley’in tanımlamasının detaylarını açıklamış ve izomorfizmin, çevre koşullarının topluluk (population) içindeki birimleri benzeşmek zorunda bırakan “zorlayıcı bir süreç” olduğunu ifade etmişlerdir (DiMaggio ve Powell, 1983: 149).

İzomorfizm konusunda en “popüler” çerçeve ise DiMaggio ve Powell’in çerçevesidir. Bu nedenle bu çalışmada da sorgulanmak üzere DiMaggio ve Powell’in çerçevesi kullanılmıştır. Çalışmanın hipotezleri de bu çerçeve üzerinden geliştirilmiştir.

DiMaggio ve Powell’a göre izomorfizmin iki temel çeşidi vardır (DiMaggio ve Powell, 1983: 149): Rekabetçi ve Kurumsal İzomorfizm. Rekabetçi izomorfizm DiMaggio ve Powell tarafından ağırlıklı olarak Weber’e terk edilmiş sadece “kurumsal izomorfizm olmadan, rekabetçi izomorfizmin eksik kalacağı” ifade edilmiştir (DiMaggio ve Powell, 1983: 150). Rekabetçi izomorfizmin, rekabetin bugünkü kadar yoğun olmadığı 1970’lerde veya 1980’lerde, çok derin bir şekilde incelenmemesi anlaşılır bir şeydir.

Ancak zamanla, rekabetçi izomorfizm de kendine yaklaşım için araştırılma fırsatı bulmuştur. Rekabetçi izomorfizmi belirsizliğin hızla arttığı ve işletmelerin birbirinin önüne geçmek için önemli çaba sarf ettiği ortamlarda ortaya çıkan bir durum olarak kabul etmek mümkündür (Apaydın, 2009: 19).

Hipotezleştirmek için ise oldukça genel bir tanımla rekabetçi baskıların işletmelerin birbirine benzemesine yol açabileceği iddiasını öne sürmek mümkündür.

H1: Rekabetçi baskılar insan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanmak zorunda olan örgütlerin izomorfizme uygun bir şekilde kurumsallaşmasına yol açar.

Kurumsallaşma teorisi ile ilgili en önemli yaklaşımların neden rekabetçi baskılara yeterince önem vermediği ve hatta kurumsallaşma teorisinde veya izomorfizm yaklaşımında ‘meşruluğun’ neden ‘performansın’ önünde yer aldığı bu çalışmaların 80’li yılların öncesinde veya başında yapıldığına bağlanabilir. Nitekim o dönemin rekabet şiddeti ile 21.yy ikinci on yılının sonuna yaklaştığımız bugünlerdeki rekabetin şiddetini karşılaştırmak anlamsızdır.

Ancak DiMaggio ve Powell’a göre izomorfizme yol açan temel etken rekabetçi baskılar değildir. Yaklaşımın geri kalan kısmında yer alan, zorlayıcılık, taklitçilik ve normatif etkiler de kurumsallaşma baskısı ile ortaya çıkan izomorfizmin çeşitleridir. Bu çerçevede;

H2: İnsan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanan işletmeler kurumsallaşma baskıları nedeniyle içinde buldukları ortamda insan kaynakları uygulamaları yönünden birbirleriyle benzeşmek durumunda kalır.

Tekrar DiMaggio ve Powell’a dönersek; kurumsal izomorfizm süreçleri ile bu süreçlerin nedenlerini üç ana grupta toplanmıştır (DiMaggio ve Powell, 1983: 150-154):

Zorlayıcı izomorfizm: Örgütün etkileşim içinde olduğu ve olmak zorunda olduğu diğer kurumların baskısı. Tahmin edilebileceği gibi zorlayıcı baskıların en önemli kaynağı kamu yaşamını ve düzenini sağlayan devlet kurumları ile aynı amacı taşıyan özerk bağımsız kurumlardır. Ancak bu genel beklentinin dışında büyük kurumların aynı sektördeki küçük kurumlara yönelik zorlayıcı baskıları da olabildiğini iddia eden görüşler de vardır (Ataman, 2002: 200).

H2/A: İnsan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanan işletmeler, sektörlerinde yer alan ve yasal düzenleme yapmaya muktedir kurumların getirdiği kurallar nedeniyle İK uygulamaları yönünden birbirleriyle benzeşmişlerdir.

Taklitçi izomorfizm: DiMaggio ve Powell taklitçi izomorfizmi açıklarken ilk olarak “belirsizlik” kelimesini kullanırlar. Belirsizlik taklitçi izomorfizmin temel taşıdır. Belirsizliğin unsurlarını ise; örgütsel teknolojilerin yeterince anlaşılabilmesi, hedeflerin muğlak olması ve çevrenin sembolik belirsizlik yaratması olarak açıklamışlardır. DiMaggio ve Powell taklitçiliği örnek model olarak kabul alma olarak açıklamış ve bu durumun mutlaka bir taklit sonucu olmayabileceğini personel transferi gibi ilişkiler ile de gerçekleştirilebileceğini ifade etmişlerdir.

H2/B: İnsan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanan işletmeler, belirsiz gelecek ortamında belli bir istikrar çıpası sahibi olabilmek için birbirlerinin yaptıkları çeşitli İK uygulamalarını taklit ya da transfer edilen personel yoluyla kurumsallaştırmakta, bu şekilde de bir benzeşme süreci yaşamaktadırlar.

Normatif izomorfizm: Yerleşmiş uygulamaların, geleneklerin, teamüllerin paradigmasal biçimde uygulanması ile yaşanan izomorfizmdir. Normatif izomorfizmi zorlayıcı izomorfizmden ayırmak biraz zor olmakla beraber, özellikle normatif izomorfizmde kurallara uymanın biraz daha “gönüllü” hatta “ön kabule” dayalı bir şekilde gerçekleştiğini iddia etmek yanlış olmayacak gibi gözükmektedir.

H3: İnsan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanan işletmelerin karar alma konumunda yer alan yöneticileri, benzer geçmişleri neticesinde, benzer değer yargılarına sahip olarak, işletmelerinin İK uygulamaları yönünden benzeşmesine neden olmuşlardır.

ARAŞTIRMA

Analiz biriminden başlanırsa, araştırmanın analiz birimi ticari bankalardır. Yatırım bankaları, katılım bankaları, kalkınma bankaları, leasing veya factoring kurumları ya da (İMKB işlemlerine aracılık etmeyi görev edinmiş) aracı kurumlar analiz birimi olarak kabul edilmemiştir. Bunun nedeni her birinin, tam da DiMaggio ve Powel’in kullandığı anlamı ile kendine has bir kümeye sahip olması ve bu kümelerin kuvvetle muhtemel kendilerine ait yönetsel ve kurumsal yapılaşma süreçlerinin olmasıdır. Bu şekilde kendilerine has hukuksal, kültürel ve ticari özel şartları olması beklendiği için, finansal sistemin farklı kümeleri analiz birimi olarak kullanılmamıştır. Böylece 16 ticari banka dikkate alınmıştır.

Veri kaynağı, adı geçen bankaların faaliyet raporlarıdır. Gerek yasal düzenlemeler, gerekse muhtemelen müşteriler, diğer bir bakış açısıyla kredi ilişkisi içinde olan bireyler açısından yeterince şeffaf bir nitelik ortaya koyma hevesi ve ihtiyacı ile oldukça detaylı olarak hazırlanmış faaliyet raporlarına sahip olmaları sayesinde bankaların kurumsallaşma teorisi çerçevesinde değerlendirilebilecek uygulamaları hakkında veriler faaliyet raporları sayesinde toplanabilmiştir. 16 Ticari bankanın 2006-2017 yılları arasındaki 188 faaliyet raporu bu çerçevede incelenmiştir. Öte yandan bu araştırma, kongre sunumu çerçevesinde, insan kaynakları yönetimi uygulamaları ile sınırlanmıştır, çünkü diğer işlevlerle ilgili uygulamaların kurumsallaşma ve izomorfizm ile ilgili etkilerini ne tespit etmeye ne de sunum sırasında izah etmeye yeterli vakit yoktur.

Araştırma, bankaların faaliyet raporlarının derinlemesine incelenmesi ve hipotez ile ilgili sorgulamaların bu incelenme üzerinden yapılması nedeniyle, esasen, niteliksel bir araştırmadır. Bununla birlikte evren içindeki tüm bankaların incelenmesi ve hipotezler çerçevesinde bir takım kesin soruların cevaplarının da aranması nedeniyle içinde küçük bir niceliksel karakter de barındırmaktadır, denebilir.

Hipotezlerin sorgulanması:

Bu çalışmadaki araştırma, niceliksel bir araştırma değildir. Bu nedenle hipotezlerin sorgulanması ve doğruluğunun derecesinin test edilmesi niceliksel bir çalışma gibi gerçekleştirilmiş olsa da, tam anlamıyla bu şekilde değerlendirilemeyeceği açıktır. Dolayısıyla okuyucuların, bu mütevazı veriler ile elde edilmiş sonuçların doğru değerlendirebilmesi için biraz daha fazla detay ilave edilmiştir.

H1: Rekabetçi baskılar insan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanmak zorunda olan örgütlerin izomorfizme uygun bir şekilde kurumsallaşmasına yol açar.

H1 hipotezi ile ilgili beş çalışma yapılmıştır.

1) 2006 yılından sonra müşteri odaklı çalışmaların artıp artmadığı banka faaliyet raporları aracılığı ile sorgulanmıştır. 2006 yılının özelliği, bu yıldan sonra reel faizlerin

düşme eğilimine girmesi, benzer şekilde devlet tahvillerinin faizlerinin de düşmesi, bunun da bankaların devlet tahvili üzerinden kârli işlemler yapamamaya başlamasıdır. Böyle olunca bankalar devlet dışı müşterilere daha fazla yönelmek zorunda kalmıştır. Bir not olarak ifade edilirse, elbette bütün bankalar her dönem bireysel ve kurumsal müşterilere de önem vermekteydi. Ancak reel faizlerin, dolayısıyla devlet tahvili faizinin düşmesi, bankaları daha fazla devlet dışı müşteri odaklı olmaya itmiş olmalıdır.

Bu çalışma çerçevesinde aldığımız sonuçlar olumlu sayılabilir. 2006 yılından sonra, faaliyet raporlarında duyurarak, özel bir proje ve peşinden değişim programı uygulayarak ve buna uygun bir şekilde örgüt yapısında (şema, kültür, İK uygulamaları) değişikliğe giderek “müşteri odaklı dönüşüm/değişim” programı uygulayan banka sayısı, 16 banka arasından 10’dur. Bunların arasında kamu bankaları ile özerk bankalar da vardır.

Görüldüğü gibi, incelediğimiz 16 bankanın 10’u, devlet tahvili üzerinden kâr elde etme imkânı azalınca, rekabet baskısı nedeniyle, örgüt yapısında değişikliğe gidecek kadar önemli ve projeli müşteri odaklı değişim projesi gerçekleştirmiştir.

2) Rekabetçi baskı ile ilgili yapılan ikinci (ve üçüncü) çalışma yönetici geliştirme programları ile ilgilidir. Tahvil piyasasındaki değişimler, bankaları daha fazla müşteri odaklı olmaya itince, sektörde zaten yetersiz olan tecrübeli ve birikimli yönetici sorunu artmış ve bankalar bu alandaki ihtiyaçlarını kendi yöneticilerini yetiştirme yoluyla gidermeye çalışmışlardır. Bu nedenle 2006 yılından sonra, 16 bankanın 14’ü kendi yöneticisini geliştirmeyi İK politikası haline getirmiştir.

3) H1 ile ilgili olarak yapılan bir diğer çalışma, 2006 yılından sonra kendi yöneticisini geliştirme hedefiyle kariyer yönetimi programı uygulayan bankaların sorgulanmasıdır. 16 bankanın tümü 2006 yılından sonra kendi yöneticisini geliştirme hedefiyle kariyer yönetimi programı uygulamıştır. Burada yine bir detayı vurgulamakta fayda vardır. Bankaların kariyer yönetimi programları 2006 öncesinde de vardır; ancak bu çalışma çerçevesinde sorgulanan konu, mevcut kariyer programının yanına özel olarak yönetici geliştirmeyi hedefleyen kariyer yönetimi programının geliştirilmiş olup olmadığıdır.

Bunların yanı sıra yine yönetici geliştirme hedefleri ile ilgili bankaların ortak olarak uyguladıkları bazı faaliyetleri de belirtmek uygun olabilir. Bunlardan biri yönetici geliştirme hedefiyle açılan “yönetici geliştirme merkezleri”dir. İncelenen 16 bankanın 8 tanesi yönetici geliştirebilmek için özel olarak gelişim merkezi açmıştır. Aynı hedefe yönelik olarak 16 bankanın 11 tanesi liderlik eğitimlerini düzenli olarak vermektedir.

4) H1 ile ilgili olarak yapılan dördüncü çalışma devlet dışındaki müşterilere yönelik satış ekiplerinin daha fazla satış yapabilmesi için gösterilen isteklendirme gayretleridir. Bu çerçevede 2006 yılından sonra 16 bankanın 15 tanesi satış ekiplerine “bireysel satış hedefleri getirmiştir.

5) H1 ile ilgili olarak yapılan son çalışma ise e-egitim uygulamalarıdır. Bankaların azalan kârlılıklarını maliyet düşürme gayretleri ile düzeltmeye çalışmasının güzel bir örneği olarak e-egitim uygulamaları sektöre yaygın bir şekilde giriş yapmıştır. Bu çerçevede incelenen 16 bankanın tümü 2006 yılından sonra e-egitim uygulamalarını İK faaliyetlerine dâhil etmiştir. Burada bir çekince konulabilir. E-egitim uygulamalarının sektörde yaygın olarak yer alması belki de rekabet avantajı amaçlı bir maliyet düşürme gayreti değildir. Belki de DiMagigo ve Powell’ın teknolojik değişimlerin getirdiği taklitçi izomorfizm dönüşümünün örneğidir. Her iki durumda da izomorfizmin işlediği açıktır.

H2: İnsan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanan işletmeler kurumsallaşma baskıları nedeniyle içinde buldukları ortamda insan kaynakları uygulamaları yönünden birbirleriyle benzeşmek durumunda kalır.

H2 ile ilgili olarak, DiMaggio ve Powell'ın çerçevesine dayanarak üç farklı hipotez türetilmiş ve bunların sorgulanması gerçekleştirilmiştir. Buna göre:

H2/A: İnsan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanan işletmeler, sektörlerinde yer alan ve yasal düzenleme yapmaya muktedir kurumların getirdiği kurallar nedeniyle İK uygulamaları yönünden birbirleriyle benzeşmişlerdir.

Bunlardan biri bankacılık sektöründe çalışanlara yönelik sertifika gereğidir. Temelde toplumsal beklentiler nedeniyle olsa gerek, ilgili kamu kurumları, bankacılık sektöründe çalışanların belli bir bilgi birikimine sahip olması gerektiğini düşünerek bu alanda çalışanlara sertifika alma zorunluluğu getirmiştir. Böylece bankacılık sektöründe faaliyet gösteren tüm kurumlar çalışanlarından sertifika almasını talep etmektedir. Bu da zorlayıcı izomorfizm dönüşümünün güzel bir örneğidir.

H2/A ile ilgili bir başka konu ise "risk komiteleridir". Özellikle 2008 yılı uluslararası krizi sonrası bankacılık sektöründe, yine yasal düzenlemeler ile risk komitelerinin kurulması sonucu ortaya çıkmış ve incelediğimiz tüm bankalar, faaliyetlerinden ya da tedarikçileri, alacaklıları ya da borçluları ile ilgili ortaya çıkabilecek risklerden önceden haberdar olmak için bu konuya odaklanmış "risk komiteleri" kurmuştur.

H2/B: İnsan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanan işletmeler, belirsiz gelecek ortamında belli bir istikrar çıpası sahibi olabilmek için birbirlerinin yaptıkları çeşitli İK uygulamalarını taklit ya da transfer edilen personel yoluyla kurumsallaştırmakta, bu şekilde de bir benzeşme süreci yaşamaktadırlar.

H2/B hipotezini desteklemek için ilk olarak dikkate alınacak veri H2/A ile bağlantılı bir çalışmadır. Hemen yukarıda ifade edildiği gibi yasal düzenlemeler sonucunda sektör çalışanlarına gelen sertifika mecburiyeti, bankalar tarafından bireysel olarak çözülmesi gereken değil, kurum tarafından çözülmesi gereken bir sorun olarak görülmüştür. Bankaların tümü çalışanlarına bu sertifikayı almaları konusunda yardımcı olmuştur. Belirsiz gelecek ortamında çalışanların bağlılığını arttırmak ve bu sayede eldeki yetişmiş elemanları kaybetmemek için bu tip bir gayrete gidildiği düşünülebilir.

Taklit edilen bir diğer uygulama, kadın çalışanların anne olma kimlikleri ile ilgili yapılanlardır. Aslında kadın çalışanların anne olma yönlerinden doğan bir takım yasal hakları da vardır ve bu da tam anlamıyla zorlayıcı izomorfizme girer ama bu benzeşme taklitçi izomorfizm desenlerini de içinde barındırmaktadır ve bu yönüyle daha iyi bir örnek olarak gözükmektedir.

Özellikle son 3-4 yılda bankalar İK uygulamalarında "iş-özel hayat dengesi" başlığı altında öncelikle kadınların annelik kimliklerine uygun düzenlemeler yapmış ve bu konuda önemli adımlar atmışlardır. Ayrıca birçok bankanın bu konuda kanunun da ötesine geçmesi de (annelere "karne günü izni" verilmesi, "okulun ilk günü izni" verilmesi gibi) kanuni olmasa da toplumun beklentileri ile uyumlu bir benzeşmedir ve bu da bir çeşit taklitçi izomorfizm olarak kabul edilebilir. Çünkü bankalar bu şekilde sahip oldukları elemanları kaybetmemeye çalışmaktadır.

Taklitçi izomorfizme bir başka örnek ise üniversite ziyaretleridir. Amaçlar konusunda tıpatıp bir uyuşma görülmesi de, incelediğimiz 16 bankanın 9 tanesi yeni kuşaklarla şu veya bu amaçla bir iletişim kurmak için üniversite ziyaretleri tertip etmektedirler. Bu benzer gayretler yine belirsiz

gelecek ortamında gençlerle gerek potansiyel müşteri gerekse potansiyel çalışan olma bağlamında bugünden iletişim ve ilişki kurma gayreti olarak görülebilir.

H2/B hipotezini desteklemesi beklenen bir başka veri ise, İK eğitim uygulamaları ile ilgilidir. Teknolojik gelişmenin de verdiği imkânlarla bankalar çalışanlarına verdikleri eğitimler konusunda farklı bir benzeşme süreci daha yaşamışlardır. Buna göre, bankalar eğitim programlarını geniş kataloglar şeklinde hazırlayarak çalışanların tercihine bırakmışlardır. Böylece özellikle son yıllarda bütün bankalarda çalışanlar kendi ihtiyaçları olduğuna inandıkları konularda eğitim alabilmektedir. Bu tercih imkânlarının çalışanların bağlılığını arttırmak amacı taşıdığı bellidir. Bankalar bu açıdan da bir izomorfizm süreci yaşamışlardır. İncelenen 16 bankadan tümü çalışanlarına kataloglardan eğitim seçme imkânı vermişlerdir.

H2/B hipotezini desteklemesi beklenen bir başka veri de bankaların çalışanlarına dışarıdan eğitim alma imkânı vermeleridir. Özellikle son yıllarda olmak üzere incelenen 16 bankadan 11'i yaptıkları anlaşmalarla veya verdikleri imkânlarla çalışanlarının akademik eğitimlerini ilerletmelerini sağlamaktadır. Yine muhtemelen yüksek belirsizlik ortamında eldeki yüksek yetkinlik sahibi çalışanları kaybetmemek amacıyla birbirlerini taklit ederek çalışanlarına çeşitli üniversitelerde lisansüstü eğitim yapma imkânı vermektedir.

H2/B hipotezini desteklediği düşünülen bir başka İK uygulaması, çalışan tatminini ölçmek ve geliştirmek amacıyla uygulanan iç müşteri ve çalışan tatmini anketleridir. Bu çalışmaların amacı da çalışan bağlılığını yukarı çekmektir. İncelenen 16 bankanın tümü bu uygulamayı yapmaktadır. Çalışan tatmini konusuna benzer bir şekilde incelenen 16 bankanın tümü çalışma iklimini geliştirmeye yönelik motivasyon uygulamaları yapmaktadır. Spor kulüpleri, gezi kulüpleri, toplu yemekler, geceler ve diğer sosyal faaliyetler ile olumlu çalışma iklimi oluşturmaya çalışmayan banka yoktur.

Bütün bu uygulamaların neden taklitçi izomorfizm çerçevesinde incelenmiştir? Çünkü bankaların mali durumundan, hâkim ortaklarının durumundan (kamu/özerk/özel sektör veya yerli/yabancı ortak) ya da performansının durumundan bağımsız olarak her durumda aynı İK uygulamalarını sürdürmesini taklitçi izomorfizm yaklaşımının bankacılık sektörü için geçerli olduğunu düşündürmüştür. Diğer bir deyişle bu kadar çok sayıda ve farklı yapıda bankanın aynı içsel nedenlere, aynı rasyonel gereklere sahip olması mümkün değildir. Ortada “meşruluk amaçlı bir izomorfizm olduğu açıktır. Ayrıca taklitçi izomorfizm çerçevesinde incelenen bu uygulamaların yürütülmesini zorunlu hale koyan bir kurum baskısı söz konusu olmadığı gibi, karar alıcı konumlardaki yöneticilerin sahip oldukları paradigmlar nedeniyle bu şekilde hareket edildiğini gösteren bir bulgu da yoktur. Dolayısıyla bu kısımda anlatılan İK uygulamalarının benzeşmesini, taklitçi izomorfizme bağlamak en mantıklı çözüm gibi gözükmektedir.

H3: İnsan kaynaklarını rekabet avantajı olarak kullanan işletmelerin karar alma konumunda yer alan yöneticileri, benzer geçmişleri neticesinde, benzer değer yargılarına sahip olarak, işletmelerinin İK uygulamaları yönünden benzeşmesine neden olmuşlardır.

Maalesef bankacılık sektöründe normatif izomorfizm dönüşümü uygulandığını gösteren bir destek bulmak mümkün olamamıştır. Ancak normatif izomorfizmi ortaya çıkarmanın görece daha zor olacağı, çok daha geniş bir araştırma çabasının gerekeceği açıktır. Oysa özet kısmında da belirtildiği gibi başlangıç amacı bambaşka bir ilişki aramak olan bu çalışma ilerleyen safhalarda kendine yeni bir yol çizmiş, ama bu yüzden kendi zamanını da oldukça kısaltmıştır.

Dolayısıyla en azından bu çalışma çerçevesinde insan kaynaklarını rekabet avantajı kaynağı olarak kullanmak zorunda olan bankaların yürüttükleri İK uygulamalarının benzeşmesinin normatif izomorfizm nedenlerinden kaynaklandığını iddia etmek mümkün olamamıştır.

SONUÇ

Bankacılık sektöründe, izomorfizmin örgütsel değişimlere yol açtığı ve bunun tam da teoride anlatıldığı gibi (toplumsal/çevresel) meşruluğu örgütsel performansın önüne; toplumsal çevresel baskıları örgütsel gerekliliklerin üstüne taşıdığı açıktır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi kurumsallaşma ile ilgili çok sayıda teori vardır ama bunlar arasından bankacılık sektöründe yaşananlara uygun olduğu görülen ve oldukça derli toplu olan DiMaggio ve Powell'ın teorisi temelinden hareket etmek daha uygun görülmüştür.

Bu çerçeveden bakınca ilk olarak incelenmesi gereken rekabetçi baskıların izomorfizme yol açıp açmadığı idi. Malum, rekabetçi baskılar ve yol açtığı izomorfizm DiMaggio ve Powell'da çok net bir şekilde gözükmemektedir. Buna karşın bu çalışmada rekabetçi baskıların bankacılık sektöründe, bir takım İK uygulamaları dikkate alındığında izomorfizme yol açtığı görülmüştür.

Öte yandan DiMaggio ve Powell tarafından daha açık ve detaylı bir şekilde izah edilmiş olan kurumsallaşma baskıları ve bunun getirdiği zorlayıcı ve taklitçi izomorfizmin yaşandığını bu çalışmanın desteklediğini düşünmek mümkündür. Bununla birlikte normatif izomorfizmin yaşandığını düşünmek için yeterli destek bulunduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Buradan çıkan sonuç şu şekilde değerlendirilebilir. Bir takım toplumsal mecburiyetler bankacılık sektöründe ortak İK uygulamalarına neden olmaktadır. Bu durum bütün bankaları ilgilendirdiği için bankalar İK uygulamaları konusunda benzeşmektedir. Bu da bankaların örgüt yapısını birbirine benzetmekte ve izomorfizm yaşanmasına neden olmaktadır.

SINIRLILIKLAR

Araştırmanın sınırlılıkları ve bir öz eleştiri yapılması gerekirse, özellikle “zorlayıcı izomorfizm ve etkileri” hakkında bulunanlar bir “malumun ilanı” olarak kabul edilebilir. Ancak teori de tam olarak bunu ifade etmektedir.

Diğer yandan mali sektörün tüm kuruluşlarının bu araştırmaya dâhil edilmemesi bir sınırlılık olarak kabul edilebilir. Ancak bir yandan da bu kuruluşların dâhil edilmesi de (kendilerine has farklı özellikleri olan kümelerle dâhil oldukları için) riskli olabilirdi.

Çalışmaya değer katabilecek bir derinleşme ise İK uygulamalarının ötesine geçip bütün işlevler ile ilgili uygulamaları incelemek olabilirdi. Ancak buna da ne hazırlanma ne de sunma zamanı yeterli olmayacaktı.

Son olarak bazı İK uygulamalarının izomorfizm tipleri farklı şekilde de açıklanabilir. Örneğin rekabetçi baskılarla benzeştiği düşünülen bazı İK uygulamalarının temel sebebi taklitçi izomorfizm olabilir. Veya taklitçi izomorfizmin örneği olduğu düşünülen bazı İK uygulamalarının nedeni aslında normatif izomorfizm olabilir. Ancak bunlar, yaklaşımların referans kaynaklarında bile belli bir seviyede muğlaklıklarını korumaktadır. Dahası zamana göre de değişebilmektedir. Önemli olan genel olarak izomorfizmin işlediği gerçeğidir.

Bazı açılardan malumun ilanı gibi kabul edilebilecek bu araştırmanın, özellikle rekabetçi baskıların İK uygulamalarında izomorfizme sebep olması yönüyle önemli katkılar taşıdığı düşünülebilir. Çünkü rekabet, tanımı gereği örgütleri şu veya bu şekilde farklılaşmaya iterken, bankaların bu şekilde benzeşiyor olması üzerinde durulması gereken bir nokta olarak gözükebilir.

Öte yandan normatif izomorfizm de oldukça akla yatkın bir yaklaşımdır. Burada destek yakalanamamış olması çalışmanın mütevaziliği ile ilgilidir. Bu açıdan da bir derinleşmeye ihtiyaç var gibi gözükmemektedir. Sonuçta kurumsallaşma yaklaşımlarının, en azından izomorfizmle ilgili olanların 1970'lerde bırakılmaması gerektiği ve üzerinde yeni çalışmalar yapılabileceği bellidir.

KAYNAKÇA

Apaydın Fahri (2009), "Kurumsal Teori Ve İşletmelerin Kurumsallaşması", C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, Sivas, 1-22

Ataman Göksel (2002), İşletme Yönetimi 2. Baskı, Türkmen Kitabevi İstanbul

Aydin Derya Güler (2010) Kapitalizmde Bireyin Sorgulanması: Yabancılaşma Ve Demir Kafes. Amme İdaresi Dergisi. Cilt 43, Sayı:2, Haziran, Ankara, 17-32

DiMaggio Paul J. Ve Powell Walter W. (1983) The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism And Collective Rationality In Organizational Fields. American Sociological Review, Vol. 48, No 2, April, Boston, 147-160

Koçel Tamer (2003), İşletme Yöneticiliği 9. Bası, Beta Yayınları, İstanbul

Meyer John W. Ve Rowan Brian (1977), Institutionalized Organizations: Formal Structure As Myth And Ceremony, American Journal Of Sociology, Volume 83, No:2, September, Chicago, 340-363

Scott Richard W. (1987), *The Adolescence Of Institutional Theory*, Administrative Science Quarterly, Volume 32, December, Ithaca Ny, 493-511

ADDITIONS IN THE PARTICIPATION IN ACQUIRED PROPERTY (ART. 229 T.CC)*Assoc. Prof. Dr. Arzu Genç Ardemir**Marmara University***Abstract**

Each spouse administers and enjoys the benefits of his or her individual property and has power of disposal over it, within the limits of the participation of the acquired property system. (Art.223/s.1 t. CC; Art. 201 s.CC). Unless the law provides otherwise, each spouse may enter into transactions with the other or with the third parties. (Art.193 t.CC; Art.168 s. CC). However, there are exceptions to these rules. One of them is 229/1 t.CC; Art.208/1 s. CC. According to this article, the value of assets disposed by one the spouses and the value of dispositions made without the consideration of the other spouse without the other's consent will be added in surplus as an acquired property. (Art.231/1 t.CC; Art.210/1 s CC).

The purpose of Art.229 t.CC is to protect the other spouse up to the amount of participation. The followings are added to the property acquired during marriage in Art.229/1 t. CC: The value of dispositions made without consideration by one spouse without the other's consent during the one year preceding the dissolution of the marital property regime, save for the usual occasional gifts; the value of assets disposed of by one spouse during the marital property regime with the intention of diminishing the other's share.” In this study, firstly, the characteristics of the legal transaction covered by this article will be examined.

Furthermore, the issues related to the existence of a transaction within the according to Art.229 t.CC, the role of participation in the surplus, claims against third-party beneficiaries Art.229/2 t.CC, 241 t.CC; 220 s.CC will be examined within the scope of this article.

Keywords: Acquired Property, Additions, Participations claim

Özet

Eşler arasında edinilmiş mallara katılma rejiminin uygulanması halinde de, her eş, yasal sınırlar içerisinde malvarlıklarını yönetme, bunlardan yararlanma ve bunlar üzerinde tasarrufta bulunma hakkına sahiptir (TMK md.193, 223/1). Ancak bu kuralın kanunda öngörülen birtakım istisnaları bulunmaktadır. Bu istisnalardan birisi de TMK md.229/Art.208 ZGB hükmüdür. TMK md.229 gereğince, bir eş tarafından yapılan bazı karşılıksız kazandırmalar ve katılma alacağını azaltmak kastıyla yapılan devirler edinilmiş mallara değer olarak eklenecektir. Bu madde kapsamında “eklenecek değer” olduğu belirlenen kazandırma ya da devir, hiç yapılmamış gibi, tasfiye sırasında yapılan artık değer hesabında nazara alınacaktır (TMK md.231/1; Art.210/1 ZGB).

Katılma alacağının belirlenmesi sırasında belirli değerlerin edinilmiş mallara eklenmesinin amacı, katılma alacağının miktarı yönünden diğer eşi korumaktır. Edinilmiş mallara eklenecek değerler olarak kanunda şunlar belirtilmektedir: Eşlerden birinin mal rejiminin sona ermesinden önceki bir yıl içinde diğer eşin rızası olmadan yaptığı karşılıksız kazandırmalar (TMK md.229/1 b.1); bir eşin mal rejiminin devamı süresince diğer eşin katılma alacağını azaltmak kastıyla yaptığı devirler (TMK md.229/1 b.2). Bu çalışmada öncelikle, bu madde kapsamına giren hukuki işlemlerin özellikleri irdelenecektir.

TMK md.229'un kapsamına giren bir işlemin yapıldığının ispat edilmesi halinde artık değer hesab edilmesindeki özellikleri, kazandırmadan yararlanan üçüncü kişiye karşı dava açma olanağının koşulları da tebliğde ele alınacak konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi, Eklenecek Değerler, Katılma Alacağı

INTRODUCTION

Article.229 Turkish Civil Code (t.CC) (Art. 208 s. Civil Code) is a legislative regulation that can be applied in the regime of acquired property. The intent of Article 229 t.CC is to protect the other wife for participation claim. That can be explained as follows: The marital property regime is dissolved on the death of a spouse or on implementation of a different regime (Art. 225 1 t.CC/Art. 204 I s. CC) or in the case of divorce, separation, annulment of the marriage or a court order for separation of property, the dissolution of the marital property regime takes retroactive effect as of the date on which the application was filed (Art. 225 2 t.CC/ Art. 204 2 s.CC). Liquidation process starts after the dissolution of acquired property. First, each spouse shall take back any of his or her property that is in the other's possession (/Art.226 1 t.CC/Art. 205 1 s.CC) and then the property acquired during marriage and the individual property of each spouse are separated according to their value at the time of the dissolution of the marital property regime (Art.228 2 t.CC/Art.207 1 s. CC). The surplus is determined taking into account them. However, one spouse may have donated a high value immovable property to a friend without the consent of the spouse. Then the spouses may be divorced. In this case, if the immovable property would not have existed in the estate of the dissolution of the property regime (Art.225 2 t.CC), and the surplus could not be taken into consideration in the calculation, it would be reduced participation claim of the other spouse who did not even know this transaction. This transaction is considered as if it has never been done on the basis of Art.229 t. CC/Art.208 s. CC. The value of the immovable is added to the property acquired during marriage.

In this paper, the features, requirements and results of claims based on Art.229 t.CC/208 s. CC will be discussed.

FEATURES OF CLAIM FOR ADDITIONS

Each spouse who has the right of participations claim or his/her heirs may claim that a transaction has been made under the provision of article 229 t.CC. Except for these persons, no one can not claim this request.

The demand must be directed against the spouse who has committed the transaction under TMK Art.229 or his/her heirs.

The demand regarding the transactions considered as a value to be added have been made can be made after the dissolution of the property regime (Art.225 t.CC). In other words, this claim can not be put forward during the period of the acquisition of the acquired property. On the other hand, one of the spouses can not make a claim based on Art. 229 of the t.CC against the other spouse independently of the request for the liquidation of the property. This demand will be considered together with other claims in the case of the liquidation of the property regime. Art. 229 t. CC is an imperative regulation. The spouses can not decide whether this provision will not apply in the liquidation of the property regime. However, a spouse can give consent to the transaction of the other in a concrete case or may even give up on the demand about Art.229 t.CC during liquidation. Thus, it may prevent implementation of the rule.

Individual properties are not taken into account during the determination of the participation claim. If the individual property is transferred to the third person without charge, this beneficial transaction can not cause to reduce to participating claim of the other spouse. For this reason, transactions covered by Art.229 t.CC only constitute acquired properties.

Principally, each spouse has the right to manage his property, to benefit from it, and to have his savings on his property (Art.193 T. CC, Art.223 t. CC). Within this framework, behaviors within a marriage union about mismanagement of her/his property or disrespectful use of

assets are not considered within the scope of Article 282 of the t.CC. In these circumstances, the marriage can be protected by the restriction of the wife's power to dispose of assets (Art.199 t.CC/Art.178 s. CC) or by abolishing or restricting the power of representation (Art.188 t. CC/Art.174 s. CC).

ADDITIONS ACCORDING TO THE ARTICLE 229 T. CC

Some Acquisitive Transactions Without Consideration

According to the Art. 229/1 1 t.CC/Art.208 1 s.CC, “the value of dispositions made without consideration by one spouse without the other’s consent during the one year preceding the dissolution of the marital property regime, save for the usual occasional gift” are added to the property acquired during marriage.

Accordingly, the following conditions must be found:

- One of the spouse should make an acquisitive transaction inter vivos without consideration,
- Transaction should be done in favor of the third person, not in favor of the other spouse,
- Acquisitive transaction should be made without considerations. For example, donations, establish a foundation, give of charter capital or marriage portion without consideration or release of debt.
- The value of disposition should not be the usual as an occasional gift
- The transaction should be made during the one year preceding the dissolution of the marital property regime according to the Art. 229 t. CC. (However, the term according to the swiss law is five years (Art.208/1 s. CC).
- The transaction should be made without the other’s consent

The Assets With The Intention Of Diminishing The Other’s Share

According to the Art. 229/1 2 t.CC/Art. 208 2 s CC, “the value of assets disposed of by one spouse during the marital property regime with the intention of diminishing the other’s share” are added to the property acquired during marriage.

Accordingly, the following conditions must be found:

Transfer of the value of assets to the third person by one spouse

The limitations, such as whether the transaction is a beneficial transaction or whether it is in the form of an irrevocable or non-transferable property, are not required for the transactions covered by this article.

Transfer of the value of assets with the intention of reducing the participation of the other spouse.

This assertion that transfer of the value of assets with the intention of reducing the participation must be proved. However, proving process is extremely difficult, so, during this process, strict rules should not be applied.

The transaction should be made during the marital property regime according to the Art. 229 t. CC.

RESULTS OF ADDITIONS

Effect Of Surplus

According to the Art. 235 t CC, “for the purpose of valuing the acquired property at hand at the time of the dissolutions (Art.225 t.CC) of the marital property regime, the defining juncture is the time of the division”. However, the legislator brings an exception to this rule for the additions. According to the Art.235/abs.2 t. CC, “for assets added to the acquired property, the defining juncture is the date on which they were alienated”.

However, the Court of Cassation has applied a different calculation method in its recent decisions despite the explicit text of the regulation. Accordingly, long time between the date of transfer of the goods and the date of the liquidation, the historical value at which the value-added goods were transferred earlier was taken into account. However, that would penalize the defendant, but would result in rewarding the transactioner with the intention of reducing participation. The Court of Cassation has ruled in order to prevent the consequences against to principles of justice. So according to the decision, “assets added to the acquired property, the defining juncture is the time of the division”. (See 8 th Civil Department of Court of Cassation. 2015/4125 -14240 N., 30.06.2015 D.. (Lexpera, 14.04.2018 (online))).

Claim Against To The Third Parties

One spouse who has to pay participation may not have enough assets to pay this amount. In this case, the legislator has given both spouses special possibilities in terms of the property regime. One of them has the possibility of having a claim against third parties (Article 241 t.CC/Art. 220 s. CC).

According to the Art. 241/1 t.CC, “if the assets of the debtor or his or her estate are insufficient to cover the participation claim on division of the property, the entitled spouse or his or her heirs may demand from third – party beneficiaries the return of such dispositions as are to be added to the acquired property up to the amount of the shortfall.”

Conditions of claim to against to the third parties can be listed as follows:

- The spouse has the right to participate claim and assets of debtor or his or her estate are insufficient to cover the participate claim on division of the property,
- Defendant who beneficiaries the return of such dispositions as,
- The third party has limited liability,
- “The right to bring a claim is extinguished one year after the spouse or his or her heirs learn of the infringement of their rights, but in any event five years after the dissolution of the marital property regime” (Art.241/2 t.CC)., However, according to the swiss Civil Code Art.220/2, the time which starting from the dissolution of the marital property regime is ten years.
- if the notice is given to the third person during the trial according to the Art. 229 t.CC, the decision can be made against it. (Art.229/2 t.CC). Art.208 2 s.CC is repealed by annex 1 No II 3 of the Civil Procedure Code of 19 December 2008 (AS 2010 1739).

RESULT

Article.229 of Turkish Civil Code (t.CC)/Art. 208 s. Civil Code is a regulation that can be applied in the regime of acquired property. The intent of Article 229 t.CC is to protect the other spouse for participation claim. Some acquisitive transactions without consideration (Art. 229/1 1 t.CC/Art.208 1 s. CC) and the assets with the intention of diminishing the other’s share (Art. 229/1 2 t. CC/Art.208 2 s.CC). In this study, the application area and results of the article has been explained. The connection between Art.229 t.CC and Art. 241 t. CC has been also briefly discussed.

REFERENCES

Acar, Faruk: Aile Hukukumuzda Aile Konutu Mal Rejimleri Eşin Yasal Miras Payı, 5. Baskı, Seçkin, Ankara 2016.

Akintürk, Turgut/Ateş, Derya: Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku 2. Cilt, 20. Bası, Beta, Ankara 2017.

Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/ Gümüş, M. Alper: Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2018.

Gümüş, Mustafa Alper: Evliliğin Genel Hükümleri ve Mal Rejimleri (TMK m.185-281), Vedat Kitapçılık, İstanbul 2008.

Hausheer, Heinz/Reusser, Ruth/ Geiser, Thomas: Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Familienrecht, Das Eherecht, Das Güterrecht der Ehegatten, Berner Kommentar, II/1/3/1, Allgemeine Vorschriften, Art.181-195a ZGB, Die ordentliche Güterstand der Errungenschaftsbeteiligung, Art.196-220 ZGB, Staempfli Verlag AG- Bern 1992.

Jungo, Alexandra: Handkommentar zum schweizer Privatrecht, Personen- und Familienrecht-Partnerschaftsgesetz, Art.1-456 ZGB – PartG, 3. Auflage, Schulthess, Zürich-Basel-Genf, 2016.
Kılıçoğlu, Ahmet: Medeni Kanunumuzun Aile- Miras-Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikleri, 2. Bası, Ankara 2004.

Sarı, Suat: Evlilik Birliğinde Yasal Mal Rejimi Olarak Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi, İstanbul 2007.

Şeker, Muzaffer: Der türkische und der schweizerische gesetzliche Güterstand im Vergleich, Verlag H.J. Maurer, Freiburg 2006.

Şıpka, Şükran: Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar, 3.Tıpkı Basım, İstanbul 2013.

Şıpka, Şükran/Özdoğan, Ayça: Eşler Arasındaki Malvarlığı davaları, 2. Bası, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017.

Steck, Daniel /Fankhauser, Roaland: Der ordentliche Güterstand der Errungenschaftsbeteiligung, Scheidung, Band I:ZGB/Band II:Anhänge, Sechster Titel: Das Güterrecht der Ehegatten/Zweiter Abschnitt, 3. Auflage, Stämpfli Verlag, Bern 2017.

Tuor, Peter / Bernhard Schnyder/Jörg Schmid/Alexandra Jungo: Das schweizerische Zivilgesetzbuch, Schulthess, 2015.

Zeytin, Zafer: Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Tasfiyesi, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

ERGENLERİN VE GENÇ YETİŞKİMLERİN ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARININ AHLAKİ GELİŞİM YETENEKLERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Filiz Kalkavan

İstanbul Aydın Üniversitesi

ÖZET

Çocukluk çağı travmalarına maruz kalan kişilerin çoğunda sosyal içe kapanma, yüksek kaygı düzeyi, içe dönük yapıda olma, düşük benlik saygısı, öfke patlamaları, güven duygusunun yıkılması gibi durumlar gözlenmektedir. Travma sonucunda gözlenen bu durumlar ile ahlaki gelişim yetenekleri arasındaki ilişki araştırma konumuzdur. Yaşanan çocukluk çağı travmaları, travma türlerine göre ahlak gelişimi alanında en kapsamlı çalışma olarak nitelendirilebileceğimiz Kohlberg'in ahlaki gelişim dönemlerini kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye'de bulunan Kocaeli Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinde öğrenimlerine devam eden 267 öğrenci ile görüşleri belirleme testi ve çocukluk çağı ölçeği kullanılarak çalışılmıştır. Çocukluk çağı travma ölçeğinde duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal, cinsel istismar çeşitleri tespit edilecektir. Değerlerin Belirlenmesi Testi ile Kohlberg'in gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olmak üzere düzeyde gruplandırılmış olduğu 1. İtihat ve ceza yönelimi, 2. Araçsal amaç yönelimi, 3. İyi çocuk eğilimi, 4. Yasa ve düzen yönelimi, 5. Toplumsal sözleşme yönelimi 6. Evrensel ahlak ilkeleri yönelimi olmak üzere toplam 6 evrede kişilerin ahlak gelişimi evrelerini belirlemektedir. Ahlak kavramı üzerinde yapılan çalışmaların az olması ve çocukluk çağı travmaları ile aralarında ilişki olduğu düşünülmesi bu araştırmanın yürütülme sebebidir. Araştırmanın sonuçlarına baktığımızda araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunlukla geleneksel dönemde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeylerinde ise en çok duygusal ihmal ile karşılaşılırken en az cinsel istismar görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Ahlak Gelişimi, Çocukluk Çağı Travmaları, Travma, Kohlberg

AN INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF CHILDHOOD TRAUMAS ON ADOLESCENTS' MORAL DEVELOPMENT ABILITIES

Abstract

In most of the people exposed to childhood traumas, behaviors such as social closeness, high level of anxiety, introversion, low self-esteem, anger, lack of confidence are observed. The relationship between these situations observed as a result of the trauma and the moral development abilities is our study subject. Childhood traumas were intended to be assessed within the scope of the moral developmental period of Kohlberg, which we can characterize as the most comprehensive study in the field of moral development according to the trauma types. With a total of 267 student currently studying at Kocaeli University, Istanbul Aydın University and Marmara University were tested using the questionnaire test and childhood scale within the scope of the study. Emotional abuse, emotional neglect, physical abuse, physical neglect, sexual abuse will be detected in the childhood trauma scale. Kohlberg grouped them at three different levels: pre-tradition, traditional and post-tradition. 1. Obedience and punishment orientation 2. Instrumental objective orientation, 3. Good child tendency 4. Law and order orientation, 5. Social contract orientation 6. Universal moral principles orientation. He identifies the stages of moral development of people in a total of 6 stages. The reason for this study is that studies conducted on the concept of morality are few and it is thought that the moral development and childhood traumas are both related to each other. Data entry of the research is still ongoing. Once the data is complete, they will be added to the presentation. As a result of the research, it is concluded that majority of the involving students are in the conventional period. On the other hand, considering the levels of childhood trauma, we see the emotional neglect most and sexual abuse least.

Keywords: Morality, Moral development, Childhood trauma, Trauma, Kohlberg

GİRİŞ

Değerler etrafımızdaki diğer şeyleri, yaşam sürecimizi anlamlı kılan yaşam yapbozunun bir parçasıdır. İnsan hayatında önemli yer kaplayan bir kavram olan ahlak kavramı ve eğitimi alanında geliştirilen ve en yaygın kullanılan Lawrence Kohlberg'in bilişsel ve gelişimsel temelli ahlak kuramıdır. Araştırmanın konusu da tam olarak bu noktadan çıkmaktadır. Kohlberg'in ahlaki ikilemleri belirlemek için kullandığı öyküler kapsamında kullanılan öykülerle kişilerin ahlaki evreleri tespit edilmeye çalışılırken, çocukluk çağı travmaları da bulunarak, ahlaki gelişim evreleri ile çocukluk çağı travmaları arasında nasıl bir ilişki olduğunun tespit edilmesi istenmiştir. Bu doğrultuda literatür taranarak, çocukluk çağı travmaları testi ve görüşleri belirleme testleri; İstanbul Aydın Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesindeki öğrencilere uygulanmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Çapan, 2005 yılında İstanbul iline bağlı Kadıköy ve Maltepe ilçelerindeki özel ve resmi okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumlarında 747 çocuk üzerinde yürütmüş olduğu, "3-11 Yaş Çocuklarının Ahlak Gelişimlerinin Piaget'nin Ahlaki Gelişim Kuramı'na Göre İncelenmesi" adlı çalışmasında, 363 kız 384 erkek olmak üzere 747 kişilik örneklem grubuyla çalışılmıştır. Örneklem grubunun Ahlaki Yargı Ölçeği toplamlarından almış oldukları puanlar ile yaş, yaş grupları, kardeşe sahip olma olmaması, ailenin ekonomik durumu, kaçınıcı çocuk olduğu, 7 yaşındaki çocukların okul öncesi eğitim alıp almama ve ebeveynlerin eğitimleri değişkenleri açısından istatistiksel anlamda ilişki bulunmuştur. Ölçeğin tüm alt boyutları arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman, tüm faktörlerin aynı yapı içinde yer aldıkları dolayısıyla aynı yapıyı açıkladıkları görülmektedir.

Halford, 1997 Piaget üzerine yapılan çalışmaları taradığında, Piaget'nin temel önermelerinin, devamlılığını koruduğunu ifade etmektedir. Bu araştırmacının da belirttiği gibi Piaget hala çalışılmaya değer bir teori geliştirmiştir (Cesur, 2003, s:6981). Ahlaki Yargı ölçeği de bu teoriden yola çıkılarak oluşturulmuştur (Çapan,2005)

Başalan İz, 2009 yılında Ege Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu'nda yürütmüş olduğu "Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramına Göre Hemşire Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Belirlenmesi" adlı çalışmasında; araştırmanın örneklemini tabakalı örneklem seçim tekniğine göre belirlenmiş 304 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin en fazla önemsedikleri kişisel değerleri aile, mesleki değer olan en fazla önemsedikleri değerleri ise profesyonel olmaktır. Çevresindeki olaylara karşı duyarlılığının yüksek olduğunu ifade eden öğrencilerin, gönüllü faaliyetlere katılım oranlarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada 3. Sınıfa devam eden hemşire öğrencilerinin diğer sınıflarda eğitime devam eden hemşire öğrencilerine göre ahlaki yargı yeteneklerinin yüksek olduğu görülmüştür. Hemşire öğrencilerin geleneksel dönem özelliklerine uygun ahlaki yargılamalarda bulduklarını saptamıştır. (İZ,2009)

Ahlak gelişimi lisans yıllarımdan beri ilgimi çeken bir konuydu. Bu alanda çalışmayı karar verdiğimde alanda yapılmış olan çalışmalar çıkış noktam oldu. Değerler etrafımızdaki diğer şeyleri, yaşam sürecimizi anlamlı kılan evrenin bir parçasıdır. İnsan hayatında bu kadar yer kaplayan bir kavram olan ahlak kavramı ve eğitimi alanında geliştirilen ve en yaygın kullanılan Lawrence Kohlberg'in bilişsel ve gelişimsel temelli ahlak kuramıdır. Araştırmanın konusu da tam olarak bu noktadan çıkmaktadır. Kohlberg'in ahlaki ikilemleri belirlemek için kullandığı öyküler kapsamında kullanılan öykülerle kişilerin ahlaki evreleri tespit edilmeye çalışılırken, çocukluk çağı travmaları da bulunarak, ahlaki gelişim evreleri ile çocukluk çağı travmaları arasında nasıl bir ilişki olduğunun tespit edilmesi istenmiştir.

ERGENLİK VE GENÇ YETİŞKİNLİK

Ergenlik dönemi genel olarak değerlendirildiğinde, bireylerin çocukluktan yetişkinliğe ilk adımlarını attıkları, buna bağlı olarak da gerek manevi yapılarının, gerekse sosyal statülerinin değiştiği bir dönemdir. Ergenlik döneminde kişilerde kaygı, anksiyete, öfke, somatizasyon, olumsuz benlik gibi birçok psikolojik semptom ön plana çıkabilir. Bir anlamda küçük sorunlar, çocuk ile birlikte yetişkin bir hal almakta, sorunlar da ergenlik dönemine girmektedir (Şimşek,2013). Ayrıca çocukluktan getirdiğimiz problemlerin daha gözler önüne çıktığı, sosyal çevrenin etkilerinin birey üzerindeki etkisinin fazla olduğu bir dönemdir.

Buchman (1989), günümüzde yetişkin ve ergenlerin statülerinin birbirine girdiğini, aralarındaki davranış farklılıklarının cinsellik, politika vb alanlarda gençlerin yetişkin gibi davrandığını ve yetişkinlerle aynı haklara sahip olduklarını gösterdikleri ileri sürülmüştür. Aynı zamanda yetişkinlerde yeniden aşık olmakta, yeni bir işe başlamakta, gençler gibi boş zamanlarını heyecanlı biçimde değerlendirmekte ve yetişkin modasını ya da kültürünü takip etmektedirler (aktaran, Çelen, 2011). Genç yetişkinlik döneminde kişiler, kişilik özelliklerini, yaşam biçimlerini ve kariyer planlarını şekillendirmekte, araştırmakta ve incelemektedir.

AHLAK GELİŞİMİ VE AHLAKİ GELİŞİM KURAMLARI

Erol GÜNGÖR, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak kitabında ahlak kelimesini: *“Doğruyu yanlıştan ayırt etmek, bu ayrımın göre davranmak, erdemli davranışlarla onur duygusunu yaşamak ve insanın, eylemleri için suçluluk veya utanç duyma yeteneği anlamlarına gelmektedir. Ahlaki davranışın en ayırt edici özelliği, insanların ve düşüncelerin iyi ve kötü hükümler çerçevesinde ele alınmasıdır”* biçiminde tanımlamaktadır (Güngör,2000).

Ahlâki muhakeme kavramından ilk bahseden ve tanımlayan kişi Jean Piaget (1932) olmuştur, ancak gelişim bilimcilerin düşünceleri en çok Piaget’in kuramını geliştiren Kohlberg’in çalışmalarından etkilenmiştir (Bee & Boyd, 2009). Lawrence Kohlberg, Piaget’in ahlaki akıl yürütme kapsamındaki çalışmasını ergenlik ve yetişkinliği de içine alacak biçimde yaşam boyu olmak üzere geliştirmiştir. Kohlberg’in (1958) deney yaptığı örnekleme, Chicago’nun orta ve alt sınıfından gelen 72 adet erkek çocuktan oluşmuştur. Çocukların yaşları 10, 13 ve 16 gruplarında idi. Kohlberg, çocukların hepsine insan hayatının kıymeti gibi durumların yer aldığı hikaye biçiminde ahlâki ikilemler sunarak ahlâki akıl yürütmeyi değerlendirme çalışmalarına öncülük etmiştir (Bee & Boyd, 2009). Piaget’in hikayeleri ile kıyaslandığında daha karmaşık ve kavranması daha güç olan ahlaki ikilemler içeren hikayelerin en popülerlerinden biri Heinz’in ikilemidir. Bu hikayenin içeriğine, göre karısı ölmek üzere olan Heinz, eşinin hatayını kurtarmak için gerekli ilacı satın alama gücü yetmeyince, ilacı çalar. Bunun gibi ahlaki dilemma içeren hikâyelere verilen cevapları araştıran Kohlberg, her biri 2 evre içeren 3 düzey tespit etmiştir. Verilen cevapları gruplamada önemli olan eylemin doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesi değil, hangi yaklaşımla doğru ya da yanlış olarak değerlendirildiğidir.

“Heinz İkilemi

Avrupa’da bir kadın kanserden ölmek üzeredir. Doktorlar, onu tek bir ilacın kurtaracağını söylerler. İlaç, o şehirde bir eczacının bulunduğu bir tür radyumdur. Eczacı ilaç için maliyetinin on katı olan 2000 \$ ücret istemektedir. Hasta kadının kocası Heinz, tanıdığı herkesten borç isteyerek ilaç parasının yarısını toplayabilmiştir. Heinz, eczacıya karısının ölmek üzere olduğunu söyleyerek ilacı kendisine satmasını, paranın üstünü daha sonra tamamlayacağını anlatır. Ancak eczacı, “ilacı ben buldum ve ondan para kazanacağım.” Diyerek ilacı satmayı reddeder (Kohlberg,1968).

DÜZEY I. GELENEK ÖNCESİ DÜZEY

Bu düzeydeki çocuklar, insan yaşamının kıymetini, yalnızca kendi gereksinimlerini giderecek bir araç niteliğinde görürler ve kendi ihtiyaçlarını ön planda tutarak, ihtiyaçlarını doyurma eğilimine

girerler. Davranışlarının sonuçlarını tahmin edebilme becerilerine karşın, bakış açıları egoisttir (White ve Richard, 1999). Gelenek öncesi düzey iki evreyi içerir:

Evre 1. İtaaat ve ceza: Bu evredeki kişinin önem verdiği konu başının derde girmemesidir. Davranışın iyi ya da kötü olmasını sonucunda ceza alıp almamasına bağlar.

Evre 2. Çıkara Dayalı Alışveriş: Birey bu evrede, menfaatlerini ön plana alarak, kendi ihtiyaçlarını karşılar. İnsan ilişkilerinde “çıkara dayalı alışveriş” söz konusudur. (Çileli, 1986). Bu dönemdeki birey için her şey karşılıklıdır.

DÜZEY II.GELENEKSEL DÜZEY

Bu düzeyin önemli niteliği bireylerin ilişkilerin sosyal ilişkilerinin önem kazanması ve bireyin grup yargılarına uyum göstermesidir. Bu davranışlarla birlikte toplumun beklentilerini yerine getirme çabası gözlenir (Arı, 2006). Empati yeteneğinin gelişmesi ile artık birey kendisini başkalarının yerine koyabilir. Birey, kişiler arası iyi ilişkiler kurmaya isteklidir.

Evre 3-Kişiler Arası Uyum Dönemi: Bu aşamada çocuklar ailenin, yakın çevresinin beklentilerini karşılaması ve ‘iyi’ davranışlar sergilemesi gerektiğine inanır. İyi davranmak iyi niyetli olmak ve insanlara karşı empati, sevgi ve güven gibi olumlu duygular beslemek demektir.

Evre 4. Toplumsal Sistem ve Vicdan: Kohlberg bu evreyi ‘toplumsal sistem’ ve ‘vicdan evresi’ olarak tanımlar. Birey bu evrede görevini yapmaya, otoritelere saygı duymaya, yasa ve kurallara uymaya odaklanır (Crain, 1985). Bunun sonucu olarak kanunların uygulanmamasına, ihlaline tepki gösterir.

DÜZEY III-GELENEK SONRASI-ÖTESİ (PRENSİPLERE DAYALI DÜZEY)

Bu düzeyde birey ahlaki değer ve ilkeleri kabul eder ve bu ilkeleri kendi bakış açısına göre yeniden yorumlamaktadır. İnsan yaşamı evrensel ve kutsal bir doğru olarak algılar ve insan yaşamının gözetildiği evrensel değerleri benimser. (White,1999). Birey artık otoriteden bağımsızdır ve yasaları sorgulayabilmektedir.

Evre 5-Sosyal Anlaşma: Bu evrede birey toplumun üstünde bir bakış açısı vardır. Bu dönemdeki bireylerde kendi seçtikleri ilkelerin belirmeye başladıkları görülür. Kurallar, yasalar, yönetmelikler, hakkaniyeti korudukları için hala önemlidir (Bee & Boyd, 2009) ancak ihtiyacı karşılamadığı düşünülen yasalar toplum düzenine göre değiştirilebilir.

Evre 6. Evrensel Ahlaki İlkeler: Bu evredeki ahlaki yargı evrensel ahlak ilkelerine dayanır. Bu evre ahlak gelişiminde ulaşılabilecek en üst düzeydir. Kişi adalet, eşitlik, insan hakları gibi evrensel konulara dayanarak kendi ahlak ilkelerini kendisi oluşturur (Kohlberg, 1976). Birey burada ahlak ilkelerini etik değerleri göz önünde bulundurarak kendisi oluşturur.

TRAVMANIN TANIMI

Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'nın (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) 5. Baskıyı (DSM-5) Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), 2013) travmayı şöyle tanımlıyor:

Aşağıda bir (veya daha çok) yoldan gerçek ya da göz kokutucu bir şekilde ölümle, ciddi yaralanma veya cinsel şiddete veya tehdidine maruz kalmak:

1. *Travmatik olay(lar)ı doğrudan yaşamak.*
2. *Olay (lar) diğerlerine olurken şahsen tanık olmak.*
3. *Yakın bir aile üyesi veya yakın arkadaşın travmatik olay (lar) yaşadığını öğrenmek. Aile üyesinin veya arkadaşının ölümü veya ölüm tehlikesi yaşamaması durumunda olay (ların) şiddet içerikli olması veya kaza sonucu gerçekleşmesi gerekir.*
4. *Travmatik olayların rahatsız edici ayrıntılarına tekrar tekrar veya aşırı ölçüde maruz kalmak (örneğin ilk müdahalede bulunan ve insan kalıntılarını toplayanlar, çocuk istismarının ayrıntılarına tekrar tekrar maruz kalan polis memurları)*

(Not: A4 tanı ölçütü, elektronik yayın ortamları, televizyon, sinema ya da görseller yoluyla maruz

kalmayı, bu durum iş gereği olmadıkça içermez)(DSM-5,2014).

İhmal; öncelikle ebeveynler başta olmak üzere çocuğun bakımından sorumlu kişilerin ve diğer yetişkinlerin çocuğun sevgi, eğitim, barınma, giyinme, beslenme ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını giderememesi durumunda çocuğun duygusal, ahlaksal, sosyal ve bedensel gelişiminin engellenmesi olarak tanımlanır (Turhan ve ark. 2006).

Çocuk İstismarı 4 temel grupta incelenmektedir. Bunlar;

1. Fiziksel İstismar
2. Fiziksel ihmal
3. Cinsel İstismar
4. Duygusal İstismar
5. duygusal ihmal'dir

FİZİKSEL İSTİSMAR VE İHMAL

3. Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Olgu Oranı (NIS-3) toplantısında, çocukların fiziksel istismarı,18 yaşından küçük bir çocuğun, ebeveyn ya da ebeveyn yerine geçen bir kişi tarafından gerçekleştirilen el ile ya da bir nesne ile vurma, sarsma, tekmeleme, yakma, boğma, bıçak veya sivri bir alet ile yaralanma ihtimalinin bulunması biçiminde tanımlanmaktadır (Demirci, 2015). Çocuğun bir kaza olmaksızın yaralanmasıdır.

Fiziksel İhmal çocuğun, yemek yeme, barınma, giyinme ihtiyaçlarının karşılanmaması ve terk edilme gibi durumları içerir. (Öztürk,2016) Çocuğun ihmal edilmesi de istismar davranışı kadar önemli bir durumdur. Amerika'da resmi kurumlara ait ihbar bilgilerine göre, ihmal olaylarının %10'u ciddi fiziksel zararlara neden olmuştur (Mraovich and Wilson, 1999).Çocuğun ihmal ona fiziksel zarar vermek kadar zararlı sonuçlar doğurabilmektedir, bu sebeple önemi yadsınamaz.

CİNSEL İSTİSMAR

DSÖ cinsel istismarı bir çocuğun tamamen anlayamadığı, gelişimsel olarak hazır olmadığı, bilinçli bir şekilde razı olmadığı, ayrıca kanunlara veya toplum tabularına aykırı bir şekilde cinsel aktivitelere dahil olması şeklinde tanımlanmaktadır (Butchart,2006). Bir eylemin cinsel istismar sayılabilmesi için mutlaka şiddet içermesine, çocuğun rızasının olmasına gerek yoktur.

DUYGUSAL İSTİSMAR VE İHMAL

Çocuğun duygusal gelişimini bozacak biçimde sürekli uygunsuz duygusal eylemlerde bulunmak olarak tanımlayabilir.

Duygusal ihmal ise, çocuğun duygusal yönlendirmelerini görmezden gelmek, psikolojik açıdan ulaşılmaz olma, çocuğa sıcaklık göstermeme gibi çocuğa bakım verenlerin oluşturduğu bir durumdur (Öztürk,2016).

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmada, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin ahlaki gelişim düzeyini Kohlberg' in ahlaki gelişim kuramı çerçevesinde incelemek ve çocukluk çağı travmaları ile ilişkisini yordamak amaçlanmıştır. Araştırmanın alt amaçları ise şöyledir:

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Literatür incelendiğinde ahlak gelişimi İnsanı insan yapan özelliklerin başında gelmesine karşın alan da kısıtlı araştırma bulunmaktadır. Bir bireyin sağlıklı bir şekilde yaşam sürmesi için kendi beklentileri ile toplumun beklentileri arasında uyum düzeyi yakalaması gerekmektedir. Teknoloji ve bilimdeki hızlı gelişmeler, sosyal medyanın yaygın kullanılması, savaş, cinsel taciz, açlık, ırkçılık gibi problemler insanoğlunun geleceğini olumsuz etkilerken bireysel değerler ve toplumsal düzene daha çok gereksinim duyulmaktadır.

Çocukluk çağı ihmal ve istismarı dünyanın her yerinde ve toplumun her kesiminde maalesef yaygın olarak görülmektedir. Yaşanan bu olumsuzlukların etkisi yıllar sonra bile kişilerin hayatına olumsuz olarak etki edebilmektedir.

Ahlak gelişimi ve çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeylerinin incelenmesi, özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik gibi bireylerin hayatındaki kritik dönemlerde bu alandaki gelişimlerini destekleyecek ve bu alanda çalışma yapmayı planlayan araştırmacılara yol gösterici bir nitelikte olacaktır.

Yapılan bu çalışma ile bireylerin çocukluk çağı ihmal ve istismar durumları tespit edilip sebep olan etkenler doğrultusunda tedavi sürecine yardımcı olmak hedeflenmiştir. Ayrıca araştırmanın sonuçları doğrultusunda kişiler ve toplum için etkili olan değerler sistemini iyileştirmek adına yapılabilecek çalışmalara ışık tutmak hedeflenmiştir.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Araştırmanın evreni, İstanbul Aydın Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesinde 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde birinci ve ikinci sınıfta öğrenim görmekte olan sağlık bilimleri fakültesi sosyal hizmet bölümü (82), eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği bölümü (112), iletişim fakültesi radyo televizyon sinema ve halkla ilişkiler bölümünde (73) öğrenci olmak üzere toplamda 267 öğrenci araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Hesaplanan M puanına göre M puanı 5'ten büyük olan 60 kişi ve öykülerin önem dereceleri boş bırakan 22 kişi analizden çıkarılmıştır.

Ölçek puanları normal dağılım göstermediklerinden ($p < 0,05$) karşılaştırma analizlerinde parametrik olmayan yöntemler kullanılmıştır.

Çalışmada parametrik olmayan test tekniklerinden Spearman korelasyon, Mann Whitney, Kruskal Wallis kullanılmıştır. Spearman korelasyon testi bağımsız iki nicel değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönü ve kuvvetinin belirlenmesi kullanılan test tekniğidir. Mann Whitney bağımsız iki grubun nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında, Kruskal Wallis bağımsız k grubun ($k > 2$) nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir.

Çalışmada ölçek puanlarının ilişkisi Spearman korelasyon testi ile ölçek puanlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterme durumu ise Mann Whitney ve Kruskal Wallis testleri ile analiz edilmiştir.

DEMOGRAFİK BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik verileri tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Sosyo-Demografik Bilgilerinin Dağılımları

n=183		n	%
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi	52	28,4
	İstanbul Aydın Üniversitesi	56	30,6
	Marmara Üniversitesi	75	41,0
Bölüm	Görsel İletişim Tasarımı	23	12,6
	Radyo, TV, Sinema Halkla İlişkiler ve Tanıtım	79	43,2
	Sosyal Hizmet	56	30,6
	Sınıf Öğretmenliği	25	13,7
Yaş	20 yaş altı	39	21,3
	20-22 yaş	110	60,1
	22 yaş üstü	34	18,6
Sınıf	1	22	12,0
	2	135	73,8
	3	19	10,4
	4	7	3,8
Cinsiyet	Kız	131	71,6
	Erkek	52	28,4

En çok yaşanan yer	Büyükşehir	108	59,0
	İl	31	16,9
	İlçe	35	19,1
	Köy	9	4,9
Ailenin ekonomik düzeyi	Yüksek	8	4,4
	Orta	169	92,3
	Düşük	6	3,3
Annenin öğrenim durumu	Okur yazar değil	13	7,1
	Okur yazar	5	2,7
	İlkokul mezunu	71	38,8
	Ortaokul mezunu	39	21,3
	Lise mezunu	43	23,5
	Üniversite, yüksek okul mezunu	12	6,6
Babanın öğrenim durumu	Okur yazar değil	2	1,1
	Okur yazar	2	1,1
	İlkokul mezunu	52	28,4
	Ortaokul mezunu	50	27,3
	Lise mezunu	43	23,5
	Üniversite, yüksek okul mezunu	34	18,6
Annenin mesleği	Memur	10	5,5
	İşçi	22	12,0
	Serbest meslek	8	4,4
	İşsiz	5	2,7
	Ev hanımı	131	71,6
	Emekli	7	3,8
Babanın mesleği	Memur	27	14,8
	İşçi	41	22,4
	Serbest meslek	63	34,4
	Emekli	33	18,0
	Diğer	19	10,4
Annenin tutumu	Demokratik	94	51,4
	Otoriter	20	10,9
	Aşırı koruyucu	62	33,9
	İlgisiz	7	3,8
Babanın tutumu	Demokratik	88	48,1
	Otoriter	44	24,0
	Aşırı koruyucu	34	18,6
	İlgisiz	17	9,3
Kardeş sayısı	Tek çocuğum	14	7,7
	2	69	37,7
	3	60	32,8
	4	26	14,2
	5 ve üstü	14	7,7
Kaçınıcı kardeş olma durumu	Birinci	82	44,8
	İkinci	58	31,7
	Üçüncü	25	13,7
	Dördüncü	10	5,5
	Beşinci ve üstü	8	4,4
Birlikte yaşama durumu	Annemle yaşıyorum	11	6,0
	Babamla yaşıyorum	3	1,6
	Annemle ve babamla yaşıyorum	169	92,3
Okuldaki başarı düzeyi	Çok iyi	20	10,9
	İyi	93	50,8
	Orta	66	36,1
	Kötü	2	1,1
	Çok kötü	2	1,1

Tabloda öğrencilerin kişisel bilgilerinin dağılımı görülmektedir.

Anketleri cevaplayan öğrencilerin kişisel bilgilerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Öğrencilerin %41,0'i Marmara Üniversitesinde, %43,2'si radyo-TV-Sinema Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünde okumaktadır. Öğrencilerin %60,1'i 20-22 yaşında, %70,8'i 10. sınıf öğrencisi, %71,6'sı kızdır. Öğrencilerin %59,0'u en çok büyükşehirde yaşamış, %92,3'ünün ekonomik durumu ortadır. Öğrencilerin %38,8'inin annesi ilköğretim, %28,4'ünün babası ilköğretim mezunudur. Öğrencilerin %71,6'sının annesi ev hanımı, %34,4'ünün babası serbest meslek sahibidir. Öğrencilerin %51,4'ünün annesi demokratik davranmakta, %48,1'inin babası demokratik davranmaktadır. Öğrencilerin %37,7'si 2 kardeş, %44,8'i birinci kardeştir. Öğrencilerin %92,3'ü annesi ve babasıyla birlikte yaşamaktadır. Öğrencilerin %50,8'i okulda iyi düzeyde başarılıdır.

BETİMLEYİCİ BULGULAR

Öğrencilerin Ölçek Puanlarının Betimleyici İstatistikleri aşağıdaki tablo da belirtildiği gibidir.

Tablo 2: Öğrencilerin Ölçek Puanlarının Betimleyici İstatistikleri

n=183	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma	Düzye %
Minimizasyon	0	3	0,63	0,84	20,9
Duygusal İstismar	5	17	7,03	2,42	41,4
Fiziksel İstismar	5	17	5,54	1,59	32,6
Fiziksel İhmal	5	20	6,89	2,45	34,5
Duygusal İhmal	5	22	9,65	3,99	43,9
Cinsel İstismar	5	25	5,91	2,75	23,7
Çocukluk Çağı Travma	25	74	35,65	9,11	48,2
P Puanı	0	5	2,42	1,00	48,4
Basamak.2	0	3	0,53	0,56	21,3
Basamak.3	0	4	2,07	0,76	55,2
Basamak.4	1	4	2,49	0,80	62,3
Basamak.5A	0	3	1,34	0,74	41,4
Basamak.5B	0	2	0,29	0,40	14,7
Basamak.6	0	3	0,78	0,59	31,4

Tabloda öğrencilerin ölçek puanlarının betimleyici istatistikleri görülmektedir

Öğrencilerin; Minimizasyon puan ortalaması $0,63 \pm 0,84$, Duygusal İstismar puan ortalaması $7,03 \pm 2,42$, Fiziksel İstismar puan ortalaması $5,54 \pm 1,59$, Fiziksel İhmal puan ortalaması $6,89 \pm 2,45$, Duygusal İhmal puan ortalaması $9,65 \pm 3,99$, Cinsel İstismar puan ortalaması $5,91 \pm 2,75$, Çocukluk Çağı Travma puan ortalaması $35,65 \pm 9,11$ 'dir. P Puanı ortalaması $2,42 \pm 1,00$, Basamak.2 puan ortalaması $0,53 \pm 0,56$, Basamak.3 puan ortalaması $2,07 \pm 0,76$, Basamak.4 puan ortalaması $2,49 \pm 0,80$, Basamak.5A puan ortalaması $1,34 \pm 0,74$, Basamak.5B puan ortalaması $0,29 \pm 0,40$, Basamak.6 puan ortalaması $0,78 \pm 0,59$ 'dur.

Tablo 3: Öğrencilerin Değerlerin Belirlenmesi, Travma Ölçek Puanlarının İlişkisi

	P	Basamak.2	Basamak.3	Basamak.4	Basamak.5A	Basamak.5B	Basamak.6	
	Puanı							
Minimizasyon	r	-,078	,003	-,048	,109	-,066	-,036	-,050
	p	,294	,967	,518	,144	,378	,632	,500
Duygusal İstismar	r	-,067	-,019	,056	-,041	,033	-,063	-,131
	p	,366	,801	,453	,578	,654	,400	,076
Fiziksel İstismar	r	-,055	,012	,066	,003	-,064	,043	-,005
	p	,457	,869	,372	,971	,386	,562	,945
Fiziksel İhmal	r	,028	-,088	,093	-,028	,076	,073	-,032
	p	,704	,234	,211	,706	,309	,323	,668
Duygusal İhmal	r	,026	-,018	,103	-,116	,060	,025	,007
	p	,727	,806	,166	,117	,420	,735	,930
Cinsel İstismar	r	,172*	-,070	,038	-,108	,167*	,054	,039
	p	,020	,343	,608	,145	,024	,468	,597
Çocukluk Çağı Travma	r	,015	-,084	,077	-,046	,062	,042	-,040
	p	,840	,258	,300	,539	,404	,572	,594

** p<0,01 *p<0,05 anlamlı ilişki var, p>0,05 anlamlı ilişki yok

Tabloda öğrencilerin Değerlerin Belirlenmesi, Travma ölçek puanlarının ilişki testi sonuçları görülmektedir. Ölçek puanlarının ilişkisi için yapılan Spearman Korelasyon testi sonuçlarına göre; Cinsel İstismar puanı ile P, Basamak.5A puanları arasında pozitif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Tablo 4: Öğrencilerin Değerlerin Belirlenmesi Ölçek Puanlarının İlişkisi

	P	Basamak.2	Basamak.3	Basamak.4	Basamak.5A	Basamak.5B	Basamak.6	
	Puanı							
P Puanı	r	1	-,316**	-,296**	-,327**	,737**	,307**	,504**
	p		,000	,000	,000	,000	,000	,000
Basamak.2	r		1	,144	-,247**	-,256**	-,105	-,164*
	p			,052	,001	,000	,156	,026
Basamak.3	r			1	-,408**	-,244**	,047	-,211**
	p				,000	,001	,527	,004
Basamak.4	r				1	-,274**	-,042	-,151*
	p					,000	,574	,042
Basamak.5A	r					1	,023	-,021
	p						,761	,776
Basamak.5B	r						1	-,114
	p							,126
Basamak.6	r							1
	p							

** p<0,01 *p<0,05 anlamlı ilişki var, p>0,05 anlamlı ilişki yok

Tabloda öğrencilerin Değerlerin Belirlenmesi ölçek puanlarının ilişki testi sonuçları görülmektedir. Ölçek puanlarının ilişkisi için yapılan Spearman Korelasyon testi sonuçlarına göre; P puanı ile Basamak.2, Basamak.3, Basamak.4 puanları arasında negatif, Basamak.5B puanı arasında pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki, Basamak.5A puanı ile arasında pozitif yönlü güçlü ilişki, Basamak.5B puanı ile arasında pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki bulunmaktadır.

Basamak.2 puanı ile Basamak.3, Basamak.4, Basamak.6 puanları arasında negatif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Basamak.3 puanı ile Basamak.4 puanı arasında negatif yönlü orta kuvvetli ilişki, Basamak.5A,

Basamak.6 puanları arasında negatif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Basamak.4 puanı ile Basamak.5A, Basamak.6 puanları arasında negatif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Tablo 5: Öğrencilerin Travma Ölçek Puanlarının İlişkisi

		Minimizasyon	Duygusal İstismar	Fiziksel İstismar	Fiziksel İhmal	Duygusal İhmal	Cinsel İstismar	Çocukluk Çağı Travma
Minimizasyon	r	1	-,257**	-,133	-,245**	-,505**	-,171*	-,316**
	p		,000	,072	,001	,000	,020	,000
Duygusal İstismar	r		1	,338**	,303**	,536**	,302**	,748**
	p			,000	,000	,000	,000	,000
Fiziksel İstismar	r			1	,291**	,323**	,154*	,435**
	p				,000	,000	,038	,000
Fiziksel İhmal	r				1	,522**	,189*	,687**
	p					,000	,010	,000
Duygusal İhmal	r					1	,215**	,844**
	p						,003	,000
Cinsel İstismar	r						1	,402**
	p							,000
Çocukluk Çağı Travma	r							1
	p							

**** p<0,01 *p<0,05 anlamlı ilişki var, p>0,05 anlamlı ilişki yok**

Tabloda öğrencilerin Travma ölçek puanlarının ilişki testi sonuçları görülmektedir. Ölçek puanlarının ilişkisi için yapılan Spearman Korelasyon testi sonuçlarına göre;

Minimizasyon puanı ile Duygusal İstismar, Fiziksel İstismar, Fiziksel İhmal, Cinsel İstismar puanları arasında negatif yönlü zayıf ilişki, Duygusal İhmal, Çocukluk Çağı Travma puanları ile arasında negatif yönlü orta kuvvetli ilişki bulunmaktadır.

Duygusal İstismar puanı ile Fiziksel İstismar, Fiziksel İhmal, Duygusal İhmal, Cinsel İstismar puanları arasında pozitif yönlü zayıf ilişki, Çocukluk Çağı Travma puanı ile arasında pozitif yönlü güçlü ilişki bulunmaktadır.

Fiziksel İstismar puanı ile Fiziksel İhmal, Duygusal İhmal, Çocukluk Çağı Travma puanları arasında pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki, Cinsel İstismar puanı ile arasında pozitif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Fiziksel İhmal puanı ile Duygusal İhmal, Çocukluk Çağı Travma puanları arasında pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki, Cinsel İstismar puanı ile arasında pozitif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Duygusal İhmal puanı ile Cinsel İstismar puanı arasında pozitif yönlü zayıf ilişki, Çocukluk Çağı Travma puanı arasında pozitif yönlü güçlü ilişki bulunmaktadır.

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ergenlerin ve genç yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ile ahlaki gelişim yetenekleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapılmış olan bu araştırma sonucunda; burada elde edilen bulguların tartışma ve yorumu yapılarak, literatürde yer alan konuya ilişkin araştırmaların bulgularıyla ters düşen veya paralellik gösteren yönleri üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın ilk problemi ergenlerin ve genç yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyleri ile ahlaki yargı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmaya katılan bireylerin genel olarak Çocukluk Çağı Travma düzeyleri ve Değerlerin Belirlenmesi düzeyi düşüktür. En çok duygusal ihmal durumu ile karşılaşmıştır. En az ise cinsel istismar durumu görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylere ahlaki yargı düzeyleri açısından baktığımızda ise yargı düzeylerinin

en fazla geleneksel düzeyde olduğunu görmekteyiz. En az görülen ahlaki yargı düzeyi ise gelenek sonrası düzey olmuştur.

Bireylerin gelenek öncesi dönemde olma durumu arttıkça geleneksel dönem ve gelenek sonrası dönemde olma durumu azalmaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerden soruları dürüst bir şekilde cevap vermedikleri tespit edilenlerin, duygusal istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal, cinsel istismar ve ahlaki ilkeleri verdikleri önem durumlarında azalma görülmektedir.

Bireyler de duygusal istismar arttıkça fiziksel istismar, fiziksel ihmal duygusal ihmal, cinsel istismar ve çocukluk çağı travma düzeylerinde artış görülmektedir.

Bireylerin fiziksel istismara uğrama durumu arttıkça, Fiziksel İhmal, Duygusal İhmal, Cinsel İstismar, Çocukluk Çağı Travma düzeylerin de de artış olduğu tespit edilmiştir.

Bireylerin önceki yaşantılarında duygusal ihmal yaşama düzeyleri artıkça, Cinsel İstismar ile Çocukluk Çağı Travma düzeylerinde de artış görülmektedir.

Bireylerin ölçek sonuçlarına göre cinsel istismar düzeyinin yüksek olması çocukluk çağı travma düzeylerinin de yüksek olmasına sebep olmaktadır.

Bireylerin ahlaki ilkelere verdikleri önem durumu arttıkça cinsel istismara uğramış olma durumunda da artış olduğu tespit edilmiştir.

Bireylerin cinsel istismara maruz kalma durumu arttıkça, ahlaki ilkelere verdiği önem de artmakta ve gelenek sonrası dönem yani en üst ahlaki evrede olma durumun da artış tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin ahlaki ilkelere verdikleri önem arttıkça gelenek öncesi dönem ve geleneksel dönemde olma durumu azalırken; gelenek sonrası dönemde olma düzeyinde artış görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin yaş grupları ile çocukluk çağı travmatik yaşantıları arasında istatistiksel anlamlı fark bulunmamıştır. Yaş grupları açısından anlamlı fark sadece 20 yaşın altındaki bireylerde görülmektedir. 20 yaşın altındaki bireyler daha çok gelenek sonrası dönem ahlaki yargılara sahiptir sonucuna ulaşılmıştır.

Sezer'in 2006 yılında yürütmüş olduğu çalışmasında da benzer bulgulara rastlanmaktadır. İstanbul ilinde yürütülen çalışmada; yaş depresyon ve anksiyete ile anlamlı ilişkiye sahipken çocukluk çağı travmalarında ilişki saptanmamıştır.(Sezer,2006)

2. sınıf öğrencilerinin Minimizasyon, Cinsel İstismar, Çocukluk Çağı Travma düzeyi en yüksek, 1. sınıf öğrencilerinin Fiziksel İhmal düzeyi en yüksek olarak tespit edilmiştir.

Sınıf grupları arasında Değerlerin Belirlenmesi puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Erkek öğrencilerin Duygusal İstismar, Fiziksel İstismar, Fiziksel İhmal durumları kız bireylere oranla daha yüksektir.

Erkeklerin Çocukluk Çağı Travmaları kızlara oranla daha yüksektir. Erkekler Kohlberg'in ahlaki kuramına göre daha çok gelenek öncesi dönemde oldukları araştırmanın bize verdiği sonuçlar arasındadır.

Araştırma sonuçlarına göre kızların ahlaki ilkelere verdiği önem erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çapan'ın 2005 yılında yürütmüş olduğu çalışmasında 3-11 yaş grubu olmasına rağmen, bu çalışmada bir ikilem durumunda kızların erkeklerden daha üst düzeyde ahlaki yargıda bulduklarını düşünülmektedir.(Çapan,2005)

2003 yılında yürütülen bir çalışmada bahsettiğimiz sonuçları destekler niteliktedir. Gültekin Hatunoğlu'nun Erzurum ilinde yürütmüş olduğu çalışmasında kızların ahlaki gelişim açısından erkeklerden daha üst seviyede bulunduğunu ortaya koymuştur. (Hatunoğlu,2003)

Yenidünya tarafından yürütülen çalışmayı incelersek: Yapılan analizler sonucunda kadınlar ve cinsel istismar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre kadınların, erkeklere göre daha fazla cinsel istismara maruz kaldığı söylenebilir. Risk faktörleri alt faktörlerinden sadece akran-aktivite risk faktörü ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır; erkekler ve akran-aktivite risk faktörleri ile arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. (Yenidünya,2017)

Annesi okul mezunu olmayan bireylerin duygusal istismar düzeyi en yüksek iken, annesi lise mezunu olanların en düşük olarak bulunmuştur. Annesi okul mezunu olmayanların çocukluk çağı travma düzeyi yüksek iken; annesi üniversite ve yüksekokul mezunu olan bireylerin en düşük olduğu tespit edilmiştir.

Anne öğrenim durumu ile görüşleri belirleme testi puanları bakımından anlamlı fark bulunmamaktadır.

Görüşleri belirleme testini kullanarak 2009 yılında üniversite öğrencilerinin annelerinin öğrenim durumu ile ahlaki yargı yeteneği arasında ilişki olduğunu düşünen İz(2009) eğitimin ahlaki yargı yeteneğinin artmasında eğitimin önemli olduğunu düşünmüştür. Annenin öğrenim durumu arttıkça öğrencilerin ahlaki yargı yeteneklerinin de artacağı beklenmiştir. Fakat yürütmüş olduğu çalışmasındaki annenin öğrenim durumuna ilişkin bulgular ile ahlaki yargı arasında istatistiksel anlamlı fark saptanmamıştır.

2016 yılında Alkal'ın yürütmüş olduğu çalışmasında annenin öğrenim durumunun öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Annesi okur-yazar olmayan, okur-yazar olan, ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin, anneleri üniversite mezunu olanlara göre daha yüksek ahlaki yargı düzeyinde oldukları ulaşılan sonuçlar arasındadır. (Alkal, 2016).

Çocukluk travmaları açısından literatüre baktığımızda ise 2010 yılında Ankara da Örsel ve arkadaşlarının yürütmüş olduğu çalışma sonucunda anne ve babanın eğitim durumunun düşük olması fiziksel/duygusal ihmal yaşantılarının arttığını göstermektedir.(Örsel ve arkadaşları, 2011)

Babası ilkokul mezunu ve altı düzeyde olan bireylerin fiziksel ihmale uğrama durumları en yüksek iken, babası lise mezunu olan bireylerin en düşük olarak tespit edilmiştir.

Babası üniversite ve yüksekokul mezunu olanların ahlaki ilkelere verdiği önem en yüksek iken; babası ilkokul ve altı düzeyde olanların en düşüktür.

Sezer'in İstanbul ilinde yürütmüş olduğu çalışmasının sonuçları bizim araştırmamızın sonuçları ile farklılık göstermektedir. 2016 yılında yürütülen çalışma da baba eğitim durumu ile çocukluk çağı travması arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. (Sezer, 2016)

İstanbul Üniversitesi tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Polikliniğine aileleri tarafından 1990 yılında ilk defa getirilen çocuklar üzerinde Tanrıöver ve arkadaşlarının yürütmüş olduğu çalışmada Babaların meslek dağılımının en yüksek oranın %41.37 lik bir oranla serbest meslek iken, %29.79 ile işçi babaları takip ettiğini görmekteyiz. (Över,1990)

Annesi serbest meslek sahibi olan bireylerin Fiziksel İstismar düzeyi babası diğer mesleklere sahip olan bireylere göre daha yüksektir. Annesi memur olanların ise fiziksel ihmal düzeyi en düşüktür.

Anne meslek grupları arasında Çocukluk Çağı Travma puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. Annesi işçi olanların Çocukluk Çağı Travma düzeyi en yüksek iken annesi çalışmayanların veya emekli olanların en düşüktür.

Anne meslek grupları arasında Görüşleri Belirleme testi puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır

Babası serbest meslek sahibi olan bireylerin Fiziksel İstismar düzeyi babası diğer mesleklere sahip olan bireylerden daha yüksektir.

Baba meslek grupları ile görüşleri belirleme testi puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunamamıştır.

Annesi ilgisiz davranan bireylerin Duygusal İhmal düzeyi diğer bireylere göre daha yüksektir. Anne tutumu ile görüşlerin belirlenmesi testi puanları arasında istatistiksel anlamlı fark bulunamamıştır.

Anne ve baba tutumu ile ahlaki yargılama düzeyi açısından sonuçlarımızı destekler nitelikte bir çalışmayı inceleyelim. İz'in 2009 yılında İzmir de üniversite öğrencileri ile yürütmüş olduğu çalışmasına baktığımızda; araştırmaya katılan öğrenciler ebeveynlerin genel tutumlarını demokratik olarak değerlendirilmiş olmasına rağmen ahlaki yargı yeteneği arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı sonucuna ulaşmıştır.

Babası kendisine karşı aşırı koruyucu olan bireylerin anket sorularına gerçekçi cevaplar vermekten kaçındıkları görülürken babası ilgisiz olanların anket soruları verdikleri cevaplar daha tutarlı olduğu görülmektedir.

Babası kendisine karşı ilgisiz olanların duygusal istismar düzeyi en yüksek iken; aşırı koruyucu olanların en düşük olduğu araştırma sonuçların da görülmektedir.

Babası kendisine karşı ilgisiz olanların fiziksel istismar düzeyi en yüksek iken; aşırı koruyucu olanların en düşük olduğu araştırma sonuçların da görülmektedir.

Babası kendisine karşı ilgisiz olanların duygusal ihmal düzeyi en yüksek iken; aşırı koruyucu olanların en düşük olduğu araştırma sonuçların da görülmektedir.

Babası kendisine karşı ilgisiz olanların çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyleri en yüksek iken; aşırı koruyucu olanların en düşük olduğu araştırma sonuçların da görülmektedir.

Baba tutumu ile değerleri belirleme testi puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

5 ve üstü kardeşe sahip olan bireylerin fiziksel ihmal düzeyi en yüksek iken; 4 kardeşi olanların en düşük olduğu sonucuna ulaşılırken, 5 ve üstü kardeşe sahip olan bireylerin duygusal ihmal düzeyi en yüksek iken; 2 kardeşi olanların en düşük olduğu görülmektedir.

5 ve üstü kardeşe sahip olan bireylerin çocukluk çağı travma düzeyi en yüksek iken; 2 kardeşi olanların en düşük olarak bulunmuştur.

Kardeş sayısı gruplar ile görüşlerin belirlenmesi testi puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Araştırmanın bulgularının daha sonra yapılacak araştırmalarda veri olarak kullanılması, anne baba öğrenim durumu ile ahlak gelişimi arasındaki ve çocukluk çağı travmatik yaşantıları arasındaki bağlantıyı konu yeni çalışmaların yapılması önerilebilir. Ayrıca kardeş sayısı ve kaçınıcı kardeş olduğu ile çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve ahlaki gelişim düzeyleri arasındaki ilişkinin daha geniş gruplarla çalışılması daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine etken olabilir.

KAYNAKÇA

Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood: A theory of Development From The Late Teens Through The Twenties. *Am Psychologist*, 55:469- 480

Arı, R.(2006). "*Gelişim ve Öğrenme*", 3.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Alkal, A.,(2016). Ahlaki Olgunluğun Yordanmasında Kişilik Özelliklerin Ve Bazı Değişkenlerin Etkisinin İncelenmesi Erzurum: Yüksek Lisans Tezi,

Atkinson, R. A. (2008). "*Psikolojiye Giriş*."(Y. Alogan, Çev.) Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Bee, H., Boyd, D., (2009), "Çocuk Gelişim Psikolojisi", Kaknüs Yayınları

Boynes, M. C and Walker. (1988). "L. J. Implications of Cultural Diversity for The Universality Claims of Kohlberg's Theory of Moral Reasoning. *Human Development*.

Brown GR, Anderson B. Psychiatric morbidity in adult inpatients with childhood histories of sexual and physical abuse. *Am J Psychiatry* 1991; 148:55-61

- Butchart, A., Harvey, A. P., Mian, M., Furniss, T. (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence
- Crain, W., C., (1985), *"Theories of Development"*, Prentice-Hall, 118-136
- Çapan, A.S.(2005). *3-11 Yaş Çocuklarının Ahlaki Gelişimlerinin Piaget'nin Ahlaki Gelişim Kuramı'na Göre İncelenmesi'*.İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.
- Çelen, N. (2011).*"Ergenlik ve Genç Yetişkinlik"*, İstanbul: Papatya yayıncılık
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi, Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (1); 43-77.
- Çileli, M.(1986). *"Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi."* Ankara: V yayınları
- Demirci, H., 2015, " Erişkin Obezitesinde Çocukluk Çağı Travmalarının Rolü", Ankara: Uzmanlık Tezi
- Güngör, E. (2000). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak.*, İstanbul: Ötüken,
- İz, F. B. (2009). *Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramına Göre Hemşire Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Belirlenmesi.* İzmir: Doktora Tezi
- Kohlberg, L.(1968). Moralishche Entwicklung In Althof, W (Hrsg)
- Kohlberg, L. (1976). *"Moral Stages and Moralization. The Cognitive Developmental Approach in Moral Development and Behavior, Theory."* Research and Social Issues (Ed: T. Lickona), Newyork: Holt Rinehart and Winston. 33-47.
- Köroğlu, E. (2014). *"DSM-5 Tanı Ölçütleri Ek Kitabı"*, Ankara: HYB Yayıncılık,143
- Mraovich LR., Wilson JF. (1999) Patterns of child abuse and neglect associated with chronological age of children living in a midwestern county. Child Abuse Negled, 23(9): 899-903
- Örsel, S., Karadağ H., Karaoğlan, A., Akgün, E., (2010) Psikiyatri hastalarında çocukluk çağı travmalarının sıklığı ve psikopatoloji ile , Anatolian Journal of Psychiatry 2011; 12:130-136
- Öztürk, O.,(2016)*"Ruh Sağlığı ve Bozuklukları"*,14.baskı.Ankara:Bayt Ltd.ti. s-610
- Piaget, J. (1932) The Moral Judgment of the Child, Penguin Boks Ltd. Middlesex, England.
- Sezer, G.,(2016). Lise Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmalarının Depresyon Ve Anksiyete Belirtileri İle İlişkisi İstanbul: Yüksek lisans tezi
- Şimşek,D.(2013). *Ergenlik Döneminde Çocukların Evden Kaçma Nedenlerinin İncelenmesi.* Yüksek Linsas Tezi: İstanbul.
- Turhan E, Sangün Ö, İnandı T (2006), Birinci Basamakta Çocuk İstismarı ve Önlenmesi, STED 15: 153-7
- Yenidünya, A., (2017).Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları İle Risk Ve Koruyucu Faktörlerin, Genç Yetişkinlikteki Yalnızlık Stilleri İle İlişkisi İstanbul: Yüksek Lisans Tezi
- White, Jr.; Richard D. (1999). *"Are Woman More Ethical? Recent Findings on the Effects of Gender Upon Moral Development."* Journal of Public Administration Research and Theory, Vol. 9(3).

KOYULHISAR İLÇESİ İPEK HALI DOKUMACILIĞI VE DOKUMA ÖRNEKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Hülya Kaynar

Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü

hkaynar@cumhuriyet.edu.tr

Öğr. Gör. Emine Tonus

Cumhuriyet Üniversitesi Sivas Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü

eminetonus@cumhuriyet.edu.tr

Özet

Gelişen sanayii ve teknoloji ile birlikte makineleşme çoğalmış ve el dokuması halılara olan ilgi de zamanla yok denecek kadar azalmıştır. Merkezi, Hereke olarak kabul edilen ipek halılarının Anadolu'da nadir olarak dokunduğu yörelerden biri de Koyulhisar'dır. İlçenin ipek dokuma tarihi çok eskilere dayanmasa da bazı köylerinde, önemli bir dokuyucu potansiyeli olduğu bilinmektedir. Bu araştırma ile ilçede sahip olunan olanaklar, ipek halı dokuma kültürü, dokumacılığın günümüzdeki durumu, ilçe halıcılığının gelişimi ve tanıtımının yapılması amaçlanmıştır.

Bu bildiride Koyulhisar ilçesi merkez ve Ortakent, Aksu, Ballica köylerinde yapılan ipek halı dokumacılığı yerinde incelenmiş, fotoğraflar çekilmiş ve yöre halkı ile yüz yüze görüşmeler yapılarak halılarla ilgili bilgi formları doldurulmuştur. Ayrıca, ürünlerin malzeme ve teknik özellikleri belirlenerek, motif - desen karakterleri yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda; dokunan ürünlerin genellikle seccade ve minder ebatlarında olduğu, atkı, çözgü, ilmelik ipliklerin tamamında ipek hammadde kullanıldığı, Türk (Gördes) düğüm tekniği ile ve çoğunlukla Hereke, Sivas halı desenleri kullanılarak dokunduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ürün sahibi olarak belirtilen kişiler, dokuma hakkında bilgi alınan kaynak kişilerdir.

Anahtar Kelimeler: Ipek, İpek Halı, Koyulhisar, Sivas.

KOYULHISAR DISTRICT SILK CARPET WOVEN AND WEAVING SAMPLES

Abstract

With the proliferation of mechanization with the developing industry and technology, the hand weaving has been reduced to the extent of being destroyed over time. In Anatolia, silk carpet is one of the centers that are woven and unknown. It is Koyulhisar district. Although the history does not depend on very old ones, silk carpet weaving has been made in the district and some villages, and a potential of a still capable capacity has been created.

This research was emphasized in order to determine the formation of silk carpet weaving culture in the district, weaving facilities and present situation, to make promotion and contribute to the development of county carpets.

In this report, the silk carpet weaving made in Koyulhisar town center and Ortakent, Aksu, Ballica villages were examined, photographs were taken and interviews were made with the local people and information forms about the carpets were filled. The persons referred to as the product owner are those who are informed about the weaving. The materials and technical specifications of the products were determined and the patterns and motifs were interpreted. The products examined; rugs, warp threads, silk, Turkish knot technique and generally with Hereke and Sivas carpet designs.

Keywords: Silk, Silk Carpet, Koyulhisar, Sivas.

GİRİŞ

Koyulhisar ilçesi İç Anadolu bölgesinin kuzeydoğusunda, batıdan doğuya doğru uzanan Kelkit Vadisi üzerinde Iğdır Dağı eteklerinde kurulu Sivas İline bağlı bir ilçedir. Doğusunda Suşehri, batısında Reşadiye, güneyinde Zara-Doğanşar, kuzeyinde Mesudiye, kuzeydoğusunda

Şebinkarahisar ilçeleri bulunmaktadır. İlçe merkezi Sivas iline 180 km. uzaklıkta, ortalama yükseltisi 850 m. olup yüzölçümü 946 km²'dir. Sivas'ın Karadeniz iklim ve coğrafi bölgesine düşen ve ilin en kuzeyinde bulunan ilçesidir. 1923 yılından 1933 yılına kadar il olan Şebinkarahisar'a bağlı bir ilçeydi. Vilayetlerin yeniden düzenlenmesi için yapılan çalışmalar neticesinde birçok il ilçe haline getirilmiş, bu arada Şebinkarahisar'ın da 20 Mayıs 1933 tarih ve 2197 sayılı kanunla ilçe haline getirilmesiyle, bu tarihten sonra Koyulhisar, Sivas'a bağlanmıştır (Elektronik Erişim Tarihi: 15.03.2018/ <http://www.koyulhisar.gov.tr/koyulhisar-genel-tanitim>). İlçenin adının kaynağı hakkında çeşitli söylentiler vardır. Koloneia, Kule-Hisar, Kuyulu-Hisar gibi isimlerin yanı sıra batılı kaynaklarda da Kaili-Hisar, Kuili-Hisar şeklinde geçmektedir. Türkler, Anadolu'ya yerleşmeden önce Pontus Rum İmparatorluğuna bağlı olup isim de Kolonya şehri idi. Malazgirt Savaşından sonra Selçukluların, XV. asır ortasından itibaren de Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Bu sırada şehrin adı Muşaz'dır (Elektronik Erişim Tarihi: 16. 03. 2018 / <http://www.sivaskulturu.com/ilceler-koyler/koyulhisar/>).

Fotoğraf: 1.Koyulhisar lokasyonu (Elektronik Erişim Tarihi: 16.03.2018/

<http://gezilecekyerler.com/koyulhisar/>)

İlçe halkı geçimini, yeryüzü şekillerinin sağladığı olanaklara bağlı olarak tarım, hayvancılık ve orman işleri yaparak sağlamakta, boş zamanlarında da özellikle dokumacılık başta olmak üzere el sanatları ile uğraşmaktadır. Başlangıçta çoğunlukla yün lifleri ile yapılan el dokumaları, ilerleyen zamanlarda yerini ipeklilikli dokumalara bırakmıştır.

İpek dokumalar yüzyıllardır eşsiz güzellikleriyle insanların sürekli ilgi odağı olmuştur. Çin'de başlayan ipek serüveni, Anadolu'dan Avrupa'ya geçerek devam etmiştir. İpek, ipek yolu ile Çin'den Avrupa'ya ulaşırken, Anadolu'yu da etkisi altına almış ve Bizans'ın başşehri Konstantinapol ipeklilikli kumaş üretim merkezi olmuştur. Anadolu'nun ipek halı dokuma merkezi olan Hereke'de halıcılığa ilişkin ilk çalışmalar. 1891 yılında Hereke dokuma Fabrikası'na; Gördes, Demirci ve Sivas'tan getirtilen ustalarla başlamıştır. Bu ustalar çevre köylerde bu sanatı öğretmiş ve halıcılık kısa sürede yaygınlaşmıştır (Kayışoğlu, 2015: s.31-47).

Anadolu'da az sayıda olduğu bilinen ipek halı merkezlerinden biri de Koyulhisar'dır.1970'li yıllarda başlayan yün halıcılığı zamanla yerini ipek halıcılığa bırakmıştır. Hemen her evde tezgâhın bulunduğu ilçede, dokumacılık evlerde münferit olarak yürütölmektedir. Türk düğüm tekniğı kullanılarak dokunan halılar, dm2'ye düşen ilme sayısı açısından 100 x 100 Hereke kalitesindedir.

Halılar kıymetleri açısından süper, orta ve düşük vasıflı (ip parasına) olmak üzere sınıflara ayrılmıştır. İşçiliğı çok iyi olan halılar süper halılardır.

Fotoğraf:2. Aksu Köyünde İp Eğiren Kadınlar (Hülya Kaynar,2006)

Fotoğraf:3. Ballica Köyü İp Satış Mağazası (Hülya Kaynar, 2006)

Fotoğraf:4. Germe Tipi Tezgâh (Hülya Kaynar, 2006)

Fotoğraf:5. İpek Halı Desen Örneği (Hülya Kaynar, 2006)

Fotoğraf:6. İpek Halı Örneği (Hülya Kaynar, 2006)

Gözlemin yapıldığı yer	: Koyulhisar, Aksu Köyü
Ürünün sahibi	: -
Ürünü dokuyan kişi	: Nazan hanım
Gözlemin yapıldığı tarih	: 24.11.2006
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	: 2007
Oluşturulan ürün-eşya	: İpek halı
Hangi amaçla yapıldığı	: Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	: 80 x 120
Ürünün Kalitesi	: 100 x 100
Kullanılan iplik türleri	: Çözü- Atkı – İlme: İpek
Kullanılan renkler	: Kırmızı, lacivert, beyaz, mavi, sarı
Ürüne verilen genel ad	: İpek halı
Dokumada kullanılan teknikler	: Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	: Natürel çiçekler, üsluplaştırılmış bitkisel figürler
Kompozisyon özellikleri	:Zemin, boşluk kalmaksızın serpmе desen kompozisyonu ile sonsuzluk prensibine uygun olarak tasarlanmıştır. Natürel çiçekler ile üsluplaştırılmış bitkisel figürlerden oluşаn halı, iki sedef, bir bordür ve zeminden oluşmuştur.

Fotoğraf:7. İpek Halı Örneği (Hülya Kaynar, 2006)

Gözlemin yapıldığı yer	: Koyulhisar, Aksu Köyü
Ürünün sahibi	: Abdullah Kaya
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	: 24.11.2006
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	: 2006
Oluşturulan ürün-eşya	: İpek halı
Hangi amaçla yapıldığı	: Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	: 80 x 120
Ürünün Kalitesi	: 100 x 100
Kullanılan iplik türleri	: Çözü- Atkı – İlme: İpek
Kullanılan renkler	: Kırmızı, lacivert, beyaz, mavi, sarı
Ürüne verilen genel ad	: İpek halı
Dokumada kullanılan teknikler	: Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	:Natürel çiçekler, üsluplaştırılmış bitkisel figürler, yazı, zencerek
Kompozisyon özellikleri	:Zemin, boşluk kalmaksızın serpmme desen kompozisyonu ile sonsuzluk prensibine uygun olarak tasarlanmıştır. Natürel çiçekler ile üsluplaştırılmış bitkisel figürlerden oluşan halı, sedef, bordür ve zeminden oluşmuştur. Hereke halılarında genellikle dokumanın bir tarafına dokuyan kişinin ismi, dokunan yöre veya tarih olmak üzere yazı bulundurulmaktadır. Örnekte verilen görselde, halı kilimi geniş tutularak arapça “Hereke” yazısı dokunmuştur.

Fotoğraf:8. İpek halı örneği / Yedi dağın çiçeği (Hülya Kaynar, 2006)

Gözlemin yapıldığı yer	:Koyulhisar, Aksu Köyü
Ürünün sahibi	:Abdullah Kaya
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	:24.11.2006
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2006
Oluşturulan ürün-eşya	:İpek halı
Hangi amaçla yapıldığı	:Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	: 80 x 120
Ürünün Kalitesi	: 100 x 100
Kullanılan iplik türleri	:Çözü- Atkı – İlme: İpek
Kullanılan renkler	:Kırmızı, lacivert, beyaz, mavi, sarı, gülkurusu, pembe
Ürüne verilen genel ad	:İpek halı
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	: Hataî, penç, Goncagül, dal uzantısı, yapraklar
Kompozisyon özellikleri	:Halı sedef, bordür ve zeminden oluşan serpm

kompozisyonla dokunmuştur. Hereke ve Sivas halısı klasiklerinden olan ve “yedi dağın çiçeği” olarak adlandırılan bu desen geometrik merkezine göre tam simetrik düzenlenmiştir. Zeminde boşluk kalmaksızın Osmanlı saray halılarının desen karakterine benzer, natüralist yaprak ve çiçek motiflerinin sonsuza doğru uzanışı görülmektedir. Deseni, hataî, penç, goncagül gibi aşırı üsluplaştırılmış çiçekler ile yaprak ve dal uzantıları gibi natüralist motifler oluşturmaktadır. Yedi dağın çiçeği, yedi tepe üzerine kurulmuş İstanbul şehrine atfedilen bir desendir, yedi tepenin çiçeğini simgeler (Ateş, [t.y.]: s. 74).

Hataî, çiçeklerin dikine kesitinin üsluplaştırılmasıyla oluşan ve hemen hemen hepsinde simetri hâkimiyetinin varlığı göze çarpan tezyini bir motiftir. Penç gül, papatya gibi çiçeklerin kuşbakışı görüntüsünün üsluplaştırılmasıyla elde edilen şekildir. Goncagül, tam açılmamış bir çiçeğin boy kesitinin üsluplaştırılmış şeklidir. Taç yaprakları ve çanak kısmı vardır. Hataî'nin basitleştirilmiş şekli gibidir (Elektronik Erişim Tarihi:25.03.2018/http://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2013_hbo_program_modulleri/bitki_motifleri.pdf)

Fotoğraf:9. İpek Halı Pano Örnekleri (Hülya Kaynar, 2006)

Gözlemin yapıldığı yer	:Koyulhisar, Aksu Köyü
Ürünün sahibi	:Abdullah Kaya
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	:24.11.2006
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini):	
Oluşturulan ürün-eşya	:İpek halı pano
Hangi amaçla yapıldığı	:Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	:20 x 30
Ürünün Kalitesi	:100 x 100
Kullanılan iplik türleri	:Çözü- Atkı – İlme: İpek
Kullanılan renkler	:Kırmızı, lacivert, krem, mavi, pembe
Ürüne verilen genel ad	:İpek pano
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	:Kuş, penç, goncagül, ağaç
Kompozisyon özellikleri	:Sedef ve zeminden oluşan ürün, geometrik merkezine göre tam simetrik (1/4) dokunmuştur. Penç motifine haçvari olarak yerleştirilen goncagüller ile çapraz olarak yerleştirilen kuşlar dikkat çekmektedir. Bir ağacın her iki tarafına simetrik olarak yerleştirilmiş birer adet kuş motifleri göbek motifine 45 derecelik açıyla tasarlanmış ve aynı kuşun gökyüzünde uçan halleri de köşelere yerleştirilmiştir.
Anadolu sembolizminde kuş pek çok anlama gelmektedir. Kuş bazen sevgi, sevgili bazen ölen kişinin ruhudur, kadın ile özdeşleşmiştir, kutsaldır, özlemdir, haber beklentisidir, kuvvet ve kudreti temsil eder (Elektronik Erişim Tarihi:21.03.2018 / http://dipnotkitap.net/deneme/anadolu_motifleri.htm). Uçan kuşlar ise, sevinçli haber taşıyan müjde kuşlarını simgeler (Ateş, a.g.e. : 61).	

Fotoğraf:10. . İpek halı örneği (Hülya Kaynar, 2006)

Gözlemin yapıldığı yer	: Koyulhisar, Aksu Köyü
Ürünün sahibi	: -
Ürünü dokuyan kişi	:Aslı ve Nazlı hanım
Gözlemin yapıldığı tarih	: 24.11.2006
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2006
Oluşturulan ürün-eşya	: İpek halı
Hangi amaçla yapıldığı	: Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	: 80 x 120
Ürünün Kalitesi	: 100 x 100
Kullanılan iplik türleri	: Çözü- Atkı – İlme: İpek
Kullanılan renkler	: Kırmızı, lacivert, beyaz, mavi, sarı, gülkurusu, pembe
Ürüne verilen genel ad	: İpek halı
Dokumada kullanılan teknikler	: Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	: Hataî, penç, Goncagül, dal uzantısı, yapraklar
Kompozisyon özellikleri	: Halı sedef, bordür ve zeminden oluşan serpme kompozisyonla dokunmak üzere çözgüsü hazırlanmıştır. Hereke ve Sivas halısı klasiklerinden olan ve “yedi dağın çiçeği” olarak adlandırılan bu desen geometrik merkezine göre tam simetrik düzenlenmiştir. Zeminde boşluk kalmaksızın Osmanlı saray halılarının desen karakterine benzer, natüralist yaprak ve çiçek motiflerinin sonsuza doğru uzanışı görülmektedir.

Fotoğraf:11. İpek halı örneği (Hülya Kaynar, 2006)

Gözlemin yapıldığı yer	:Koyulhisar, Ballica Köyü
Ürünün sahibi	:Şükrü Akbulut
Ürünü dokuyan kişi	:Şükrü Akbulut
Gözlemin yapıldığı tarih	:24.11.2006
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2006
Oluşturulan ürün-eşya	:İpek halı seccade
Hangi amaçla yapıldığı	:Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	: 80 x 120
Ürünün Kalitesi	: 100 x 100
Kullanılan iplik türleri	:Çözü- Atkı – İlme: İpek
Kullanılan renkler	:Kırmızı, lacivert, krem, mavi, sarı, yeşil, pembe
Ürüne verilen genel ad	:İpek halı
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimler	:Hataî, penç, Goncagül, vazo, dal uzantısı, yapraklar
Kompozisyon özellikleri	:Halı küçük su, sedef, bordür ve zeminden oluşmak üzere çözü-ü hazırlanmıştır. Hereke ve Sivas halısı klasiklerinden olan ve “çeşm-i bülbül” olarak adlandırılan bu desen geometrik merkezine göre tam simetrik (1/4) düzenlenmiştir. Zeminde boşluk kalmaksızın Osmanlı saray halılarının desen karakterine benzer, natüralist yaprak ve çiçek motiflerinin sonsuza doğru uzanışı görülmektedir. Halıya çeşm-i bülbül denilmesinin sebebi madalyonun dört tarafına konulmuş vazolardır.

Fotoğraf:12. İpek halı örneği (Hülya Kaynar, 2006)

Gözlemin yapıldığı yer	:Koyulhisar, Ballica Köyü
Ürünün sahibi	:Talat Uçar
Ürünü dokuyan kişi	:Talat Uçar
Gözlemin yapıldığı tarih	:24.11.2006
Ürün. dokunduğu tarih (tahmini)	:2007
Oluşturulan ürün-eşya	:İpek halı seccade
Hangi amaçla yapıldığı	:Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	: 80 x 120
Ürünün Kalitesi	: 100 x 100
Kullanılan iplik türleri	:Çözü- Atkı – İlme: İpek
Kullanılan renkler	:Kırmızı, lacivert, krem, mavi, sarı, yeşil, pembe
Ürüne verilen genel ad	:İpek halı seccade
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	:Hataî, penç, Goncagül, vazo, dal uzantısı, yapraklar
Kompozisyon özellikleri:	Ürün küçük su, sedef, bordür ve zeminden oluşmuştur. Geometrik merkezine göre tam simetrik dokunan halı köşe göbek formatlıdır. Köşe motiflerine girift olarak yerleştirilen vazolar ile onlardan merkeze doğru uzanan dallı stilize çiçekler, cennet bahçesini simgelemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu bildiri Koyulhisar ilçesi merkez ve Ortakent, Aksu, Ballica köylerinde yapılan ipek halı dokumacılığı incelenmiştir. Yaklaşık 50 yıl kadar önce köye gelen bir öğretmen tarafından halıcılık ve ipek dokuma köy halkına öğretilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. 1970'lerden beri ipek halı dokumacılığı devam etmektedir. Hemen hemen bütün evlerde bir halı tezgahı ve dokuyucu potansiyeli bulunmasına rağmen, dokuma yapılan evlerin sayısı oldukça azalmıştır. Yapılan araştırmada, köy halkının yaşam şeklinin halı dokumaya çok uygun olduğu, yüksek vasıflı dokuyucuların bulunduğu görülmüştür. Görüşme yapılan kaynak kişiler; günümüzde köyde halı dokunmama sebebi olarak; çok düşük gelirli olan ailelerin, dokunan halıları köylerinde kendi imkanları ile pazarlayamadıklarını, maliyeti yüksek olan bu ürünlerin ellerinde kalmasıyla, zarara uğradıkları için, dokuma yapmadıklarını beyan etmişlerdir. Özel ya da devlet kanalıyla herhangi bir destek, yardım aldıkları takdirde dokuma yapmak istediklerini söylemişlerdir. İpek dokumalar sadece pazarlama amaçlı, gelir elde etmek için yapılmaktadır.

Araştırmada köylerde satışı yapılamadığı için ellerinde bulunan on adet halı örneği incelenmiştir. Bunlar iki adet seccade, dört adet yaygı halı ve dört adet pano şeklinde dokunmuştur. Halıların, germeli ahşap tezgahlarda, atkı, çözü ve ilme iplerinde ipek ipliği kullanılarak, Türk düğümü tekniği ile dokunduğu belirlenmiştir. Hereke/Sivas halı desenleri tercih edilmiş, fakat sipariş verilen her türlü desenin dokunabileceğini bildirmişlerdir. Genellikle 80 x 120 cm (seccade) ve 20x30 cm (pano) ebatlarında dokuma yapılmaktadır. Kırmızı, lacivert, krem, mavi, sarı, yeşil, pembe renkler kullanılmıştır. Projelerle desteklendiği takdirde, çok ince kaliteli halı dokuma potansiyeline sahip olan ilçede, el halıcılığı yeniden canlandırılabilir.

KAYNAKÇA

Ateş, M.,(Belirtilmemiş). **Türk Halıları Motiflerin Sembollerin Dili**, Nevşehir: Ema Kağıtçılık Matbaacılık Ltd., s.61, 74.

Kayıoğlu, A. (2015). "Kayseri Yöresi İpek Halılarının Özellikleri ve Günümüzdeki Durumu", Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 31-47.

<http://gezilecekyerler.com/koyulhisar/> Elektronik Erişim Tarihi: 16.03.2018/

<http://www.koyulhisar.gov.tr/koyulhisar-genel-tanitim> Elektronik Erişim Tarihi:15.03.2018/

<http://www.sivaskulturu.com/ilceler-koyler/koyulhisar/> Elektronik Erişim Tarihi: 16. 03. 2018/

http://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2013_hbo_program_modulleri/bitki_motifleri.pdf

Elektronik Erişim Tarihi: 25.03.2018/

http://dipnotkitap.net/deneme/ana_dolu_motifler_i.htm Elektronik Erişim Tarihi:21.03.2018/

TURKISH TRAVEL AND TOURISM SECTOR'S PLACE IN THE WORLD: TODAY AND THE FUTURE**Assoc. Prof. Dr. Yusuf Gümüş***Dokuz Eylül University***Prof. Dr. Gülözar Kurt Gümüş***Dokuz Eylül University***Assoc. Prof. Dr. Niyazi Kurnaz***Dumlupınar University***Abstract**

This paper aims at exposing the place of Turkey in terms of travel and tourism's effect on the economy. Statistics from Central Bank of Turkey, Turkish Ministry of Tourism, EMIS, World Travel and Tourism Council and United Nations World Tourism Organization are analyzed for 2017. Additionally growth expectations for 2018-2028 period and for 2050 are interpreted and discussed. Results indicate that travel and tourism is a key industry for Turkey: travel and tourism gets more than 50 % share in total service export and 20 % share in total export. Turkey makes huge amount of capital investment into travel and tourism industry. Unfortunately, Turkey takes place among the first-ten leading countries only in some of absolute-term criteria. Contrarily, Turkey is generally among the leading fastest growing countries in most of the criteria.

Keywords: Tourism, Travel, Turkey, Export.

INTRODUCTION

Travel and tourism is a very important industry for the countries because of their total impact on the economy. Domestic and foreign visitors generate revenue for the whole country. Travel and tourism contribute directly and indirectly to total GDP and also to employment. Direct contribution focuses on only the contribution of travel and tourism companies; on the other hand those have indirect and induced effects/contributions. The effect on suppliers, on other related parties of the economy and effects triggered by suppliers and other related parties on other parts of the economy are called as indirect and induced effects.

The objective of the study is to gather data from different national and international sources, combine and analyze them from an empirical perspective, and interpret their results in order to place Turkey in the world in terms of travel and tourism. Domestic data sources are Central Bank of Turkey and Turkish Ministry of Tourism. Foreign data sources are two the most important tourism organizations: World Travel and Tourism Council and United Nations World Tourism Organization. Furthermore, EMIS database is used. Since the latest data belongs to the year 2017, the study focuses especially on that year and discusses the place of Turkey in the world by using that year data. Additionally, 10-year period forecasts are analyzed in detail. In order to understand the past, some selected data for Turkey is also given and analyzed in the study. Specifically export and import statistics are given in order to interpret the positive contribution of high travel and tourism export to mitigation of current account deficit.

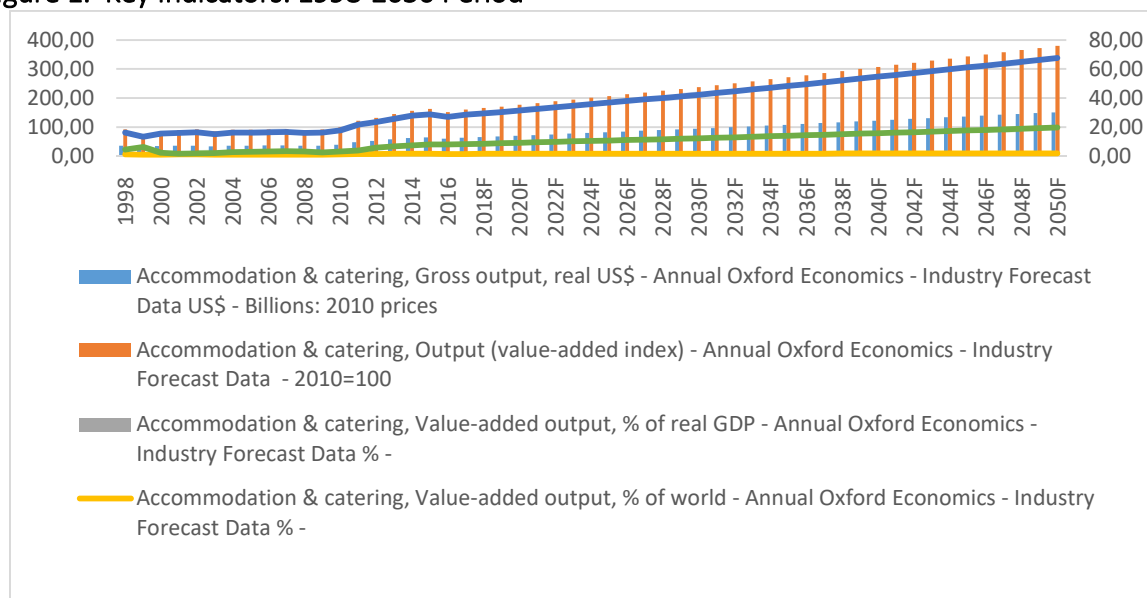
The paper is organized as follows: after introduction, analysis part shows past export and import data for Turkey, indicates role of travel and tourism in Turkish service export and in whole Turkish export, discusses 2017 results for Turkey and the world, and furthermore forecasts for 2018-2028 period are discussed. The final section concludes.

COMPARATIVE ANALYSIS: PLACE OF TURKEY'S TRAVEL AND TOURISM INDUSTRY IN THE WORLD**Importance of Travel and Tourism for Turkish Economy**

Before determination and discussion of place of Turkey's travel and tourism sector in the world, detailed time-series tourism sector data will be given with interpretations. This approach will

give a basic understanding for incoming analyses and also show the importance of tourism for Turkey with a historical view. Figure below (Figure 1) interprets accommodation and catering¹ industry's position in terms of gross output, value-added-output and investment for Turkey. Up going trend of the indicators is encouraging although those are in real US \$ terms. Gross output was US\$36.72bn in 1998 and it is expected to be US\$151.35bn in 2050 (312 % increase). Value-added-output also increases from 16.40 billion to 67.59 billion (312 % increase).

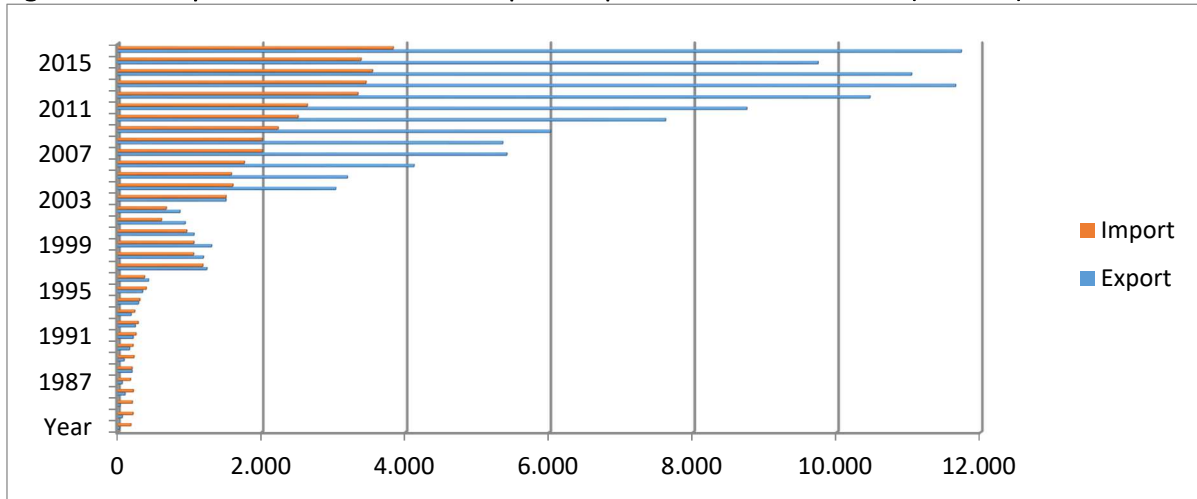
Figure 1. Key Indicators: 1998-2050 Period

Source: EMIS Database

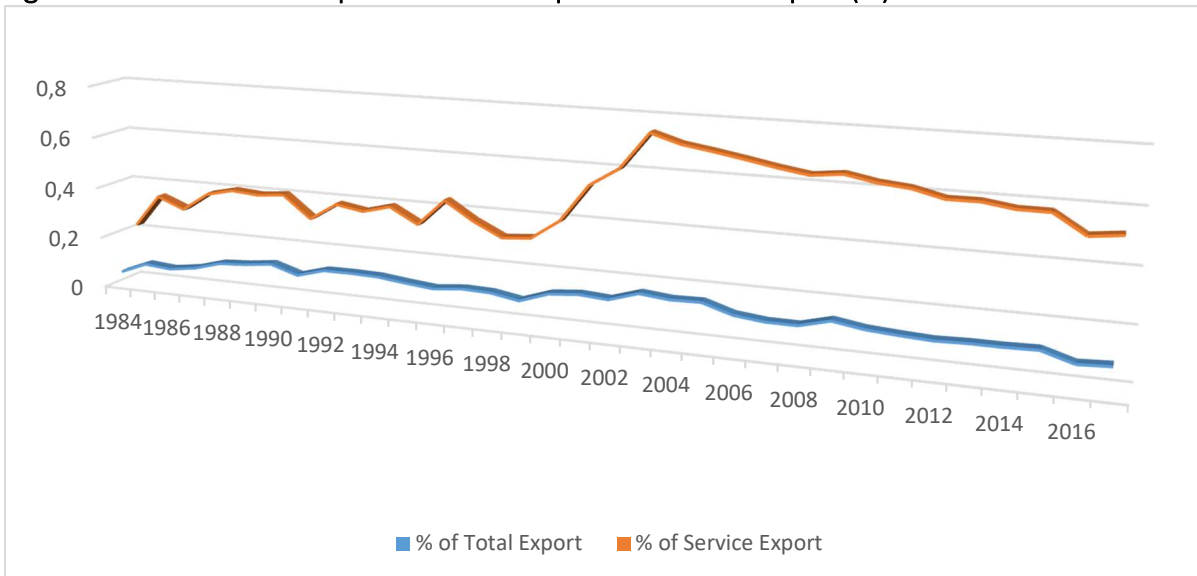
Turkish economy generated 11.7 billion \$ revenue from incoming tourists which is far beyond 3.8 billion \$ (the spending of Turkish tourists going abroad). This positive difference between export and import values makes great contribution to the recovery of current account deficit. Besides, the industry has been in an upward trend since 2002 with an exception in 2016 (11.7 % decrease) because of conjunctural problems all over the world. The striking point is that travel and tourism industry has grown rapidly during the last 30 years (Figure 2).

¹ Since different databases use different classifications and denominations, accommodation and catering industry classification is used for tourism and travel industry on EMIS database.

Figure 2. Turkey's Travel and Tourism Export-Import Values: 1984-2017 (US\$ mn)

Source: Central Bank of Turkey

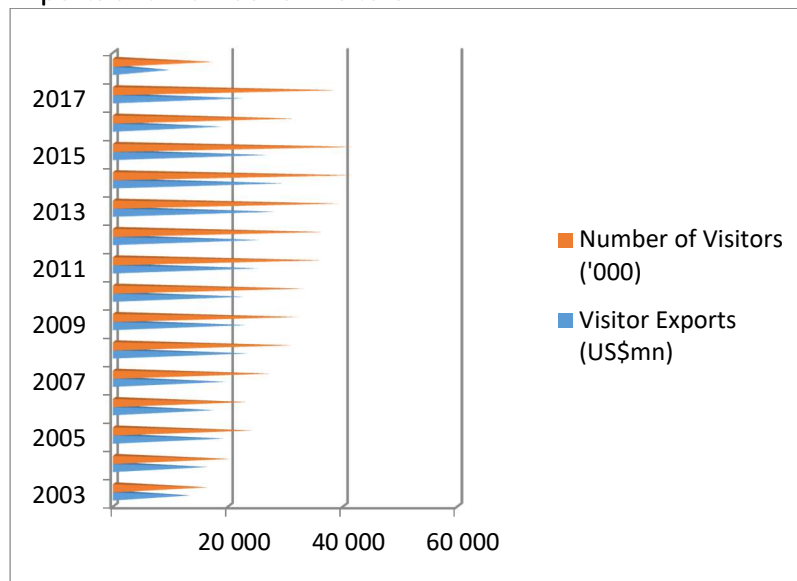
Details about place of travel and tourism export in service export and total export reveal the importance of the sector for Turkish export. Service export relies on tourism particularly after 2000s with more than 50% share of tourism. At the same time, the sector has approximately 20 % weight in total export.

Figure 3. Place of Travel Export in Service Export and Whole Export (%)

Source: Central Bank of Turkey

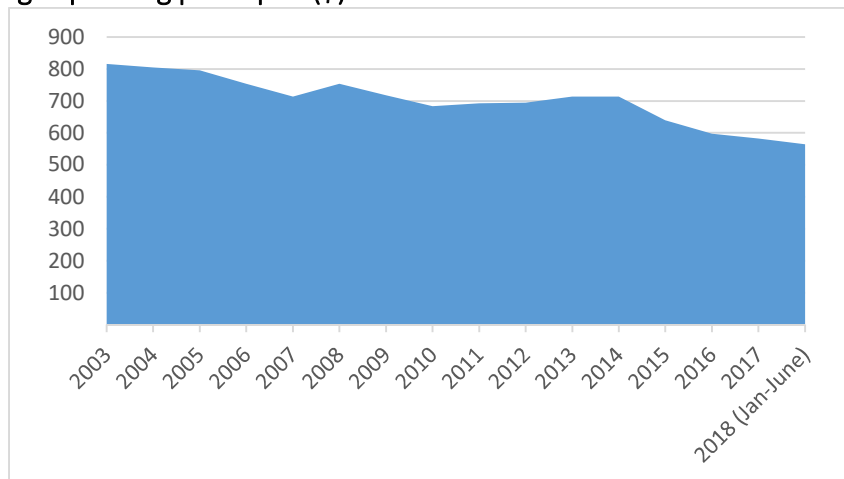
Time-series visitor exports and number of arrivals data point out an increasing trend till 2015, a break in 2016 and a recovery after that. Visitor exports generate almost US\$20bn. Although US\$ appreciates against Turkish national currency unit (TRY), visitor exports in US\$ terms have a positive upward trend. This indicates that visitor exports' growth is greater than appreciation in US\$ against TRY.

Figure 4. Visitor Exports and Number of Visitors

Source: Central Bank of Turkey, Turkish Ministry of Tourism
 Foreign visitors spend approximately US\$600 on average. Average spending per capita decreased from US\$800 to that level within 15-year period.

Figure 5. Average Spending per capita (\$)

Source: Turkish Ministry of Tourism

Comparison with Other Countries: 2017 and 2018-2028 Period

When it comes to the place of Turkey among other countries, different ranking criteria decided by international organizations are used: direct contribution and total contribution to GDP, and employment. The methodology for measuring direct contribution of tourism is based on Tourism Satellite Accounting methodology. That quantifies the direct contribution of travel and tourism. Addition to direct contribution, total effect of travel and tourism is also considered by related international organizations, policy makers and other related parties, while comparing countries with their competitors and also with themselves. Total contribution includes indirect contribution and induced contribution as well. Indirect contribution embraces travel and tourism investment spending, government collective spending, and impact of purchases from

suppliers. Induced contribution focuses on spending of direct and indirect employees². In addition to direct and indirect contribution, visitor exports and capital investment are also used. Table 1a, 1b and 1c are the synopsis of leading countries in travel and tourism and also Turkey in terms of criteria explained before. According to the Table 1a, the leading countries with direct contribution³ of travel and tourism to GDP in absolute terms are the United States (US\$509.4bn), China (US\$402.3bn) and Germany (US\$146.3bn), where Turkey takes 14th place (US\$32bn). World average is US\$21.5bn. Total contribution⁴ of travel and tourism to GDP is three times larger than direct contribution (US\$98.4bn). World average is US\$62.9bn. In local currency unit, Turkey generated TRY359.1bn travel and tourism revenue in 2017 (11.6 of GDP) and forecast for 2018 is TRY373.9bn (11.7 of GDP).

By 2017, US, China and Germany are the first three countries according to total contribution of travel and tourism to GDP as well. By 2028, it is forecast China, US & India will be the top three countries with the highest direct & total contribution to GDP (far beyond rivals with 72.9 % and 56.6 % growth rates). Fastest growing countries are Egypt, Mongolia and Georgia by 2017, and Qatar, Tanzania and India by 2028 with annualized real growth greater than 7 %. Annualized real growth rate forecasts for direct & total contribution are close to each other. Turkey has fifteenth place in direct contribution to GDP and fourteenth place in total contribution to GDP by 2017. Turkey takes place among top ten fastest growing countries by 2017 but not by 2028. Direct contribution of travel and tourism to GDP is expected to increase to TRY180bn in 2018, which is 4.2% of GDP. Forecast for total contribution of travel and tourism to GDP in 2028 is TRY545.3bn (12.7% of GDP).

China, India and US are the leading countries having greatest direct and total contribution to employment. Forecasts by 2028 are also similar with 2017. Striking point is that China and India have five times greater direct contribution than their closest rival, and China has two times greater total contribution to employment than India and far beyond third closest rival.

Fastest growing countries with direct & total contribution to employment in 2017 are similar. By 2028, direct contribution of travel and tourism to employment will become 633,000 jobs (less than 2% of whole economy employment), and travel and tourism will account for 2,727,000 jobs totally (more than 8% of whole economy employment).

Annualized direct employment real growth rate forecasts are higher than total employment growth rate forecasts. Turkey has thirty-fifth place (35) in direct contribution to employment and twenty-second place (22) in total contribution to employment by 2017. Turkey's direct contribution to employment is 461.800 jobs where the world average is 937.500 jobs. Total contribution to the employment is 2 million jobs, very close to the world average (2.3 million

² Detailed explanation for direct, indirect and induced contribution is discussed in preceding footnotes.

³ Direct contribution of travel and tourism to GDP reflects total spending within a particular country on travel and tourism by residents and non-residents for business and leisure purposes, as well as spending by government on travel and tourism services directly linked to visitors, such as cultural (eg museums) or recreational (eg national parks).

⁴ The total contribution of Travel & Tourism includes its 'wider impacts' (ie the indirect and induced impacts) on the economy. The 'indirect' contribution includes the GDP and jobs supported by: Travel & Tourism investment spending; Government 'collective' spending, which helps Travel & Tourism activity in many different ways as it is made on behalf of the 'community at large'; Domestic purchases of goods and services by the sectors dealing directly with tourists. The 'induced' contribution measures the GDP and jobs supported by the spending of those who are directly or indirectly employed by the Travel & Tourism industry.

jobs), indicating the outstanding effort of Turkey in government's collective spending and investment spending.

Table 1b shows that US, China and Spain had the largest visitor exports in 2017. Forecast by 2028 is US, China and Thailand. Fastest growing countries in 2017 are Egypt, Bangladesh and Mongolia, and will be Qatar, Myanmar and Honduras in 2028. Turkey is seventh fastest growing country in 2017. Turkey had TRY 114.2bn in visitor exports. Expectation for 2018 is TRY120.7bn with 38,685,000 international tourist arrivals.

Table 1c indicates that United States, China and India are the leading investor countries. Turkey's travel and tourism investment (20.5 billion \$; 10th country in the world) is four times larger than world average (4.8 billion \$) by 2017. According to 2028 forecasts, Turkey will increase its capital investment by 50%.

Figure 1a. Leading Countries in Travel and Tourism: Direct and Indirect Contribution

Direct Contribution (absolute terms) of Travel & Tourism to GDP				Fastest Real Growth in the Direct Contribution of Travel & Tourism to GDP			
2017 (2017 constant US\$bn)		2028 (2017 constant US\$bn)		2017 (%)		2028 (10-year annualised growth, %)	
1. United States	509.4	China	825.4	1. Egypt	72.9	Qatar	8.7
2. China	402.3	United States	673.9	2. Mongolia	23.0	Tanzania	7.2
3. Germany	146.3	India	194.7	3. Georgia	21.30	India	7.1
4. Japan	107.4	Germany	179.1	4. Nicaragua	21.20	Myanmar	7
5. Italy	106.8	Italy	131.9	5. Turkey	17.0	China	6.7
6. France	93.9	Japan	128.3	6. Moldova	16.40	Namibia	6.6
7. United Kingdom	93.5	France	118.4	7. Libya	16.10	Azerbaijan	6.2
8. India	91.3	Mexico	117.1	8. Nepal	15.60	Nicaragua	6.2
9. Mexico	82.2	United Kingdom	114.9	9. Armenia	15.20	Bangladesh	6.2
10. Spain	70.9	Spain	94.1	10. Macau	14.20	Indonesia	6.1
15. Turkey	32.0						
World Average	21.50						

Direct Contribution (absolute terms) of Travel & Tourism to Employment				Fastest Real Growth in the Direct Contribution of Travel & Tourism to Employment			
2017 ('000 jobs)		2028 ('000 jobs)		2017 (%)		2028 (10-year annualised growth, %)	
1. China	28250	China	34413.3	1. Egypt	33.50	Qatar	6.9
2. India	26148.1	India	33195.1	2. Mongolia	22.60	Tanzania	5.2
3. United States	5285.7	United States	6363.3	3. Nicaragua	18.1	Libya	5.1
4. Indonesia	4585.1	Indonesia	6257.6	4. Georgia	16.5	Myanmar	4.6
5. Mexico	3913.4	Mexico	5051.3	5. Solomon	13	Botswana	4.5
6. Germany	3143.9	Germany	3720.8	6. Iceland	13	Cape Verde	4.5
7. Vietnam	2467.6	Thailand	3627.6	7. Nepal	12.4	St Kitts and N	4.4
8. Philippines	2348.2	Philippines	3220.4	8. Azerbaijan	11.9	Tonga	4.1
9. Brazil	2337	Vietnam	2917.5	9. Turkey	11.2	Grenada	4.1
10. Thailand	2336.6	Brazil	2886.8	10. Malta	11.2	Cambodia	4.1
World Average	937.5						
35 Turkey	461.8						

Total Contribution (absolute terms) of Travel & Tourism to GDP				Fastest Real Growth in the Total Contribution of Travel & Tourism to GDP			
2017 (2017 constant US\$bn)		2028 (2017 constant US\$bn)		2017 (%)		2028 (10-year annualised growth, %)	
1. United States	1501.9	China	2731.5	1. Egypt	56.6	Qatar	8.6
2. China	1349.3	United States	1954.1	2. Mongolia	21.8	Tanzania	7.1
3. Germany	395.2	India	492.2	3. Georgia	20.2	Myanmar	7
4. Japan	331.2	Germany	466.6	4. Nicaragua	19	India	6.9
5. United Kingdom	266.1	Japan	384.6	5. Nepal	15	Bnagladesh	6.8
6. Italy	253.5	United Kingdom	330.1	6. Moldova	14.7	China	6.6
7. India	234	Italy	305.2	7. Armenia	14.1	Indonesia	6.4
8. France	232	France	281.7	8. Libya	13.6	Rwanda	6.2
9. Spain	196.2	Mexico	266.6	9. Macau	13.4	US Virgin Islands	6.2
10. Mexico	185.4	Spain	254.6	10. Turkey	12.2	Vietnam	6.1
14 Turkey	98.4						
World Average	62.9						

Total Contribution (absolute terms) of Travel & Tourism to Employment				Fastest Real Growth in the Total Contribution of Travel & Tourism to Employment			
2017 ('000 jobs)		2028 ('000 jobs)		2017 (%)		2028 (10-year annualised growth, %)	
1. China	79900	China	116493	1. Egypt	32.6	Qatar	5.5
2. India	41622.5	India	52279	2. Mongolia	19.1	Tanzania	5
3. United States	13668	Indonesia	16984.8	3. Nicaragua	15.2	Tonga	4.8
4. Indonesia	12241.6	United States	16557	4. Georgia	15.1	Yemen	4
5. Mexico	8569.4	Mexico	11180.3	5. Nepal	11.7	Libya	3.9
6. Philippines	7796.6	Philippines	10540.3	6. Azerbaijan	10.9	Nigeria	3.9
7. Brazil	6591.3	Thailand	8572.4	7. Solomon Islk	10.5	Democratic Repub	3.9
8. Germany	6118.4	Brazil	8040	8. Portugal	10.3	Belize	3.9
9. Thailand	5834	Germany	6536.8	9. Malta	9.6	US Virgin Islands	3.9
10. Japan	4171.6	Nigeria	5033.7	10. St Lucia	9.2	Syria	3.8
World Average	2341						
22 Turkey	2093.6						

Source: World Travel and Tourism Council

Figure 1b. Leading Countries in Travel and Tourism: Visitor Exports

Visitor Exports				Fastest Growth in Visitor Exports			
2017 (2017 constant US\$bn)		2028 (2017 constant US\$bn)		2017 (%)		2028 (10-year annualised growth, %)	
1. United States	200.7	United States	291.7	1. Egypt	265.1	Qatar	9.1
2. China	125.3	China	152.5	2. Bangladesh	56.2	Myanmar	7.3
3. Spain	75.4	Thailand	118.1	3. Mongolia	36.2	Honduras	7.2
4. Thailand	59.6	Spain	111.2	4. Mozambique	35.7	Nicaragua	7.1
5. Germany	50.4	France	73.5	5. Nicaragua	35.3	Uzbekistan	6.9
6. France	50.3	Germany	67	6. Nepal	31.4	Oman	6.9
7. Italy	44.9	Italy	64.5	7. Turkey	28.6	Sri Lanka	6.6
8. Hong Kong	39.2	Macau	62	8. Romania	26.8	Peru	6.6
9. United Kingdom	35.6	Hong Kong	59.3	9. Georgia	26.2	Ivory Coast	6.5
10. Macau	35.6	Japan	55.3	10. Philippines	24.3	Tanzania	6.5
13 Turkey	31.3						
World Average	8.1						

Source: World Travel and Tourism Council

Figure 1c. Leading Countries in Travel and Tourism: Capital Investment

Capital Investment (absolute terms) In Travel and Tourism				Fastest Real Growth in Tavel and Tourism Capital Investment					
2017 (2017 constant US\$bn)		2028 (2017 constant US\$bn)		2017 (%)		2028 (10-year annualised growth,%)			
1.	United States	176.3	China	309.7	1.	Mongolia	22.6	United Arab Emira	8.6
2.	China	154.7	United States	246.2	2.	Oman	19.7	Qatar	7.8
3.	India	41.6	India	85.2	3.	Guinea	19.2	Bahrain	6.9
4.	France	40.1	France	54.3	4.	Nepal	19.1	India	6.7
5.	Japan	35.9	Japan	45.5	5.	Vietnam	19.1	Democratic Repub	6.7
6.	Germany	28.2	Saudi Arabia	45.4	6.	Hungary	17.9	Barbados	6.6
7.	Saudi Arabia	24.2	Germany	38.2	7.	Montenegro	16.4	Jordan	6.6
8.	United Kingdom	21.6	Brazil	33.6	8.	Belarus	16.2	China	6.5
9.	Spain	20.9	Spain	30.1	9.	Albania	15.8	Guinea	6.5
10.	Turkey	20.5	Turkey	30	10.	Uruguay	15.4	Rwanda	6.5
	World Average	4.8							

Source: World Travel and Tourism Council

CONCLUSION

This study first discussed the importance of travel and tourism for Turkey and afterwards put the place of Turkish travel and tourism industry in the world based on past data and 10-year forecasts.

Growth expectations and forecasts are encouraging. Especially in percentage terms, forecasts are upwards and greater than today's values. Those show that future of the travel and tourism will be better by far and so does its contribution to Turkish economy and export.

As a result, Turkey should focus especially on travel and tourism's direct contribution to employment and also spend special effort to raise the share of business spending by making new investment on this field and by performing intensive advertising promotion activities.

REFERENCES

Central Bank of Turkey/Balance of Payment Statistics

EMIS (Emerging Markets Information Services) Database/Accommodation and Catering Services

Turkish Ministry of Tourism/Average Spending per capita, Number of Arrivals

United Nations World Travel Organization/Industry Reports

World Travel and Tourism Council/NewLeagueTable

**CHARACTER AS PSYCHOLOGICAL CONCEPT IN CONTEMPORARY LITERATURE
MODERN LITERATURE, CONFLICT, CONCEPT OF CHARACTER**

Doç.Dr. Ramida Mirzeferova

Baku Slavic University

ramidam@gmail.com

ABSTRACT

Modern literary situation is analyzed in contemporary point of view in the article. The research is based on Russian and Azerbaijani prose, considered in a comparative perspective, through the prism of various types of relations between authors and narrators, about the concept of character and conflict.

The main problems are solved by the new methods, depending not only on the ideological positions of the writers, but also on the general social and philosophical aspirations of the era.

Keywords: Modern Literature, Conflict, Concept of Character

ХАРАКТЕР КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация

В статье с позиций сегодняшнего времени анализируется современная литературная ситуация. На материале русской и азербайджанской прозы, рассмотренных в сопоставительном плане, через призму различных типов отношений авторов-повествователей. Также в статье говорится о концепте характера и конфликта.

Основные проблемы решаются по-новому, в зависимости не только от мировоззренческих позиций писателей, но и от общих социально-философских устремлений эпохи.

Ключевые слова: современная литература, конфликт, концепт характера

Точкой отчета современной художественной литературы во многих работах азербайджанских исследователей служат 1960-ые – начало 1980-х гг.

В учебном пособии «Русская литература XX века» под редакцией В.В. Агеносова, Б.С. Бугрова, Э.Л. Безнососова и других «современная литературная ситуация» характеризуется не столько наличием идеологическим проблем, сколько общественно-политической жизнью России. Они считают, что середина 1980-х годов – это начало нового этапа в русской литературе и культуре, когда резко видоизменяются условия развития литературы и искусства, происходят кардинальные перемены в самом политическом организме российского общества, прежде всего принесших с собой свободу слова. Для названных литераторов понятие современность, главным образом, ассоциируется с атмосферой гласности, наступившей, как хорошо известно, в 1985-1990-х годах.

Но, оказывается, и эти годы нельзя считать панацеей для установления хронологических границ современной литературной ситуации. Так, с 1991 года происходит массовый распад мировой коммунистической системы, который в скором времени привёл к возникновению на международной арене новых независимых государств. Их вступление на путь самостоятельного развития предоставлял благую возможность приобщаться к культурным достижениям различных цивилизаций. Данный процесс предопределяет содержание современного переходного периода посткоммунистических государств.

Каждое новое независимое государство стремится заимствовать ценности той системы, которая исторически уже сумела доказать некоторые преимущества во многих сферах общественно-политической жизни. И этот процесс не всегда был однозначным и позитивным. По словам С. Хантингтона, «искусственное, то есть механическое

заимствование некоторыми посткоммунистическими странами ценностей определённой цивилизации также отрицательно воздействовало на их общественное развитие» [5,77]. А о каких новых ценностных ориентирах мы можем говорить в связи с развитием в тот период художественной литературы? Ведь «перестройка» – это, строго говоря, не только порождение общественного катаклизма в России. Она вскоре перекинулась и на другие страны бывшего Союза, включая Азербайджан. И здесь «происходит борьба с рядом цензурных ограничений, вплоть до окончательного устранения самого его института – идеологической цензуры» [1,476]. Для очень многих передовых русских и азербайджанских писателей знаменитый в то время тезис А.И. Солженицына «Жить не по лжи» становится прерогативой современного творчества и к тому же девизом первых перестроечных лет.

Современную литературную ситуацию характеризуют не только многочисленные жанры, течения и направления (что, как мы показали, также верно и очень важно), но и художественные образы, точнее, характер в его нескончаемых связях с литературным окружением и общественной жизнью в целом. Элементарный количественный (количественный) анализ свидетельствует, что статей и монографий, посвящённых данному аспекту в теории литературоведения XIX столетия (И.И. Агаева, А.Дж. Гаджиев, А.А. Гаджиев, Дж. Набиев, Р.М. Новрузов, М.К. Коджаев, Р.Г. Кулиева и др.) значительно больше, чем нынешним временам. А в современной русской критической мысли тем более.

Между тем это краеугольный камень многих произведений современной русской и азербайджанской литературы, так как без внимания к бесконечным оттенкам концепта характера немислимо представить себе общую динамику культурологического процесса. В этом контексте мы имеем в виду отражение русскими и азербайджанскими писателями такого концепта характера, который существует не столько на бумаге, сколько в сознании, то есть ментальном мире человека. Он функционирует как бы в виде своеобразных «пучков» - понятий, знаний, различных литературных ассоциаций, комплекса психологических мотиваций. Концепт характера тем самым превращается в своеобразный феномен, находящий своё художественное воплощение в сюжете подавляющего большинства художественных произведений русских и азербайджанских поэтов и писателей 2000 – 2016 годов.

При этом индивидуализация характера не теряет своих кровных связей с обществом. Так, за прошедшие 16 лет XXI века в русской и азербайджанской филологии, истории и культурологии произошли серьёзные изменения: в общественном сознании мы наблюдаем существенную нравственную переоценку ценностей, появился и закрепился свежий взгляд на новые факты. Показательно, что в центре внимания ставится характер, находящий своё выражение в исследовании русскими и азербайджанскими писателями мотивов поведения человека в обыденных и экстремальных ситуациях. Порознь или одновременно. Это можно проследить во многих современных романах. Это позволило талантливым художникам слова в свою орбиту также включать события, которые начались после перестройки в России и Азербайджане. Более того, впервые на высоком идейном уровне зримо просматривается попытка дойти до самых корней, истоков современных процессов, глубже и чётче осознать динамику истории последних двадцати-тридцати лет.

В современной литературе человек рассматривается как личность, способная при своей детерминированности всем ходом истории, времени и местом самоопределяться.

Авторы стремятся раскрывать многоликие контрасты человеческой жизни. Порой удивляешься тому, насколько велика в оценке и понимании аналогичных событий роль малой подробности. Самой жизнью человек призван к определённому выбору, и от него зависит судьба. Как говорил Рэй Брэдбери «Мир своих приоритетов определяет лишь сам человек, вне зависимости от своего возраста» [2,78].

Характер может проявляться в своих различных интенциях: на бытовом, социально-политическом, идеологическом и религиозном уровнях. Он может быть в теоретическом плане нагляднее раскрыт в пределах эволюции нравственных стереотипов или в неприятии жизненных устоев; выкован временем или, напротив, существенно не связан идеологическими путями. Наконец, становление характера тесно связано с современными политическими событиями, которые стали, активно, влиять на литературу. Так, концепт характера – это такое понятие, посредством которого мы говорим о дополнительном, хотя и весьма существенном влиянии на современную литературную ситуацию. Как говорил известный критик, исследователь, литературовед А.Г. Погрибный – автор книг посвященных анализу конфликтов в своей книге считает, что «конфликт и характер как бы взаимоконтролируют друг друга, следят за внутренней логикой развития каждого, дают сигналы о творческих просчетах каждого. Если в произведении исчерпывается конфликт, вхолостую действуют в нем и характеры. И наоборот – если «останавливаются» характеры, конфликт должен искать другие формы своего раскрытия» (4,107). Типизация конфликта многообразна. Если сказать словами А.А.Карягина то, что «... Для художника тип конфликта – вопрос не технологии, а отношение к действительности, осмысления ее исторических тенденций, логики развития общественных противоречий» (3,172).

В конкретном произведении характер, органично входя в иерархию художественных образов, является зеркалом нравственно-эстетической позиции писателя. Здесь, как правило, нет строгой фиксации тесной связи психической реакции с духовным потенциалом личности, но есть результат обобщения сложившихся у автора ассоциаций об определённом типе поведения. Чаще всего имеется соответствующее упреждение: если характер не несёт в себе откровения, он малосодержателен, схематичен и даже порою догматичен. Так, рассматриваемый с различных сторон, он тем самым оказывается многогранным. Иными словами, становится очерченным с большей или меньшей степенью ясности и достоверности и при этом отличается индивидуальными особенностями.

В творчестве некоторых русских писателей, относящихся, по мнению ряда учёных к «альтернативной прозе», читатель иногда встречается с откровенно натуралистическим описанием бытовых деталей, церемониями или пародированием штампов советских времён. По такому сценарию соответственно строится и характер. Например, в рассказах и повестях Вячеслава Пьецуха «Я и перестройка», Юрия Коваля «Чайник», Виктора Ерофеева «Белый кастрированный кот с глазами красавицы» и других нередко весь этот антураж носит откровенно ироничный характер. Можно согласиться с мнением Погрибного А.Г. о том, что «характеры – один из важнейших способ раскрытия конфликта, но, как и сюжет, они не могут полностью «удерживать» его в себе» (4,108).

Аналогично в романах К. Абдуллы «Неполная рукопись» и «Долина кудесников» характер тесно переплетён с мифопоэтикой. Немудрено, что в этих произведениях, в последние годы, получившие большую популярность в литературном мире, мы обнаруживаем немалое количество мифологем. Автор фиксирует особое внимание на употреблении

различного военного антуража: это одежда, оружие, дополнительная военная амуниция героев Раннего Средневековья на Востоке и т.д. В названных романах определённное место отведено этикету, правилам и нормам того, как следует почитать беков и ханов. Все эти художественные детали, во-первых, связаны с отображением концепта характера, во-вторых, становятся достаточно ярким признаком «альтернативной прозы».

Многогранность характера находит своё ясное проявление в рассказах и повестях Рамиза Акбера («Усы, Усики, Усищи...»), Мамеда Оруджа «Надежда», Садея Будаглы «Попутный разговор», Махира Краева «Полковник», в романе Агиль Аббаса «Град». С одной стороны, в них можно выделить такие специфические темы, которой не касалась ранее азербайджанская литература. С другой стороны, строго фиксируется каждая художественная деталь. Так, характеру внешне не примечательных героев искусственно приписаны свойства людей высокого полёта, фигурам рядовым, обыденным, напротив, приданы черты трагически-величественные.

Внимание к новым для азербайджанской литературы характерам вовсе не случайно. Названные писатели намеренно дополняют портрет как бы опосредованными деталями, ассоциативными образами, бытовыми или военными описаниями. Данные вкрапления помогают приподнять завесу над некоторыми наиболее существенными проявлениями выражаемого характера, полнее и ярче предстают средства его воплощения.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Агеносов В.В., Бугров Б.С., Безносков Э.Л. Современная литературная ситуация. В кн.: Агеносов В.В., Бугров Б.С., Безносков Э.Л. Русская литература XX века. Часть II. Учебное пособие. Москва: Дрофа, 2001, 508 с.
 2. Брэдбери Рэй. Вино из одуванчиков. Роман. М.: Эксмо, 2013, 413 с.
 3. Карягин А.А. Драма как эстетическая проблема. М. Наука, 1971
 4. Погрибный А.Г. Художественный конфликт и развитие современной советской прозы, Киев, 1981, 200 с.
- Huntington S. The class of civilization and the remarking of world order. Simon and Schuster, 1996, 239 p.

RESOLUTION 242 BETWEEN INTERNATIONAL LEGITIMACY AND PROBLEMATIC APPLICATION*Dr. Naji Mohammed Al-Hitash**University of Tikrit / Faculty of Political Science***INTRODUCTION**

Many scholars and politicians agree that the Arab-Israeli conflict is one of the longest and most complex conflicts in modern and contemporary history. Many of the factors and circumstances in this conflict have interacted to increase its complexity, in addition to the American position that is always supportive of Israel. Also the way of passing Resolution 242 of 1967 and its interpretation has become a profound reason for the failure to reach a final solution to the Arab-Israeli conflict and the establishment of a Palestinian state.

Although the resolution forms the core of the Arab-Israeli peace negotiations since 1979, and success in reaching a state of peace with Egypt and Jordan, it was not the case in the Syrian-Israeli negotiations, and the Palestinian-Israeli negotiations since 1991 till now without any worth mentioning results. The case is the same with the Syrian-Israeli negotiations which were stopped early.

This paper attempts to pay attention to the aforementioned resolution, and analyze how it posed a big problem in reaching a final solution to the conflict, even though it is the basis of negotiations, because of the difference in its interpretation by the conflicting parties on the one hand, and on the other hand because of the statute of time limitations on it. In addition to the impact of the internal, regional and international changes that have taken place over almost half a century since its publication. These include the chronicle that Israel boasts of as having become a reality on the ground, the weakness of the Arab system, the profound changes in the international arena and the United States' global dominance.

For the sake of understanding the subject, the paper was divided into two axes:

First: the United Nations management of Resolution 242. Second: Israel and the implementation of Resolution 242.

First: The United Nations and The Conflict Management

When the Arab-Israeli conflict started and took its highest point, the war, the organization's position was weak and impotent in finding a just solution to this conflict, which turned it into the longest conflict of our modern and contemporary history, which in turn increased the degree of its complexity because of the lack of a unanimous international will towards it or because of the dominance of certain states over the organization's capabilities.

The Security Council, as the executive body of the United Nations, takes the greatest share of blame in this failure. As the Council, because of US hegemony, has pursued a non - neutral policy, the results of which have always been in the Israeli interest, to consolidate its occupation of Arab lands, through what is known as a *fait accompli* policy, and the failure to reach a solution that guarantees the Palestinian rights, through two main facts which are:

- The large number of cases of American veto of the resolutions condemning Israel.
- Selectivity in decisions taken by the Council under Chapter VI and VII of the Charter of the United Nations. By selectivity we mean the criterion upon which the Security Council based most of its decisions, as it was not to preserve international peace and security on the basis that it is the body responsible for it internationally, as much as it was the situation that Israel is living in its time. In the 1948 war, the initiative was in the hands of the Arabs, and Israel's position was critical on many fronts

[1] The Council intervened and issued resolution 54 of 15 July 1948 under Chapter VII, considering that the situation in Palestine would threaten international peace and security. It

requested the warring parties to refrain from fighting and ordered the governments and authorities concerned to cease any military action. [2] In the June 1967 war, all the resolutions issued by the Council (235,234,233,236), taken during the period from 6 to 11 June 1967, which stopped firing, were taken under Chapter VI, and the reason in our consideration is that the position on the battlefield was in favor of Israel, as it took control of Egyptian and Syrian territory and occupied all of Palestine. These decisions did not include any withdrawal of Israeli forces, but merely directed calls for a cease-fire and cease military activities, while rejecting the Soviet draft submitted to the Security Council, on 14 June 1967, which demanded the Council to strongly condemn the Israeli aggression and occupation of parts of the Arab territories, also called on Israel to withdraw its troops beyond the armistice line [3] In other words, the territories occupied by Israel in 1948 were considered by the United Nations as the legitimate land of Israel.

Thus, Israel and its supporting countries in the Security Council succeeded in breaking up the issue that is supposed to be a ceasefire and a withdrawal of forces. However, what happened was the cease-fire only, and the withdrawal was supposed to be discussed later, and despite the acceptance of the Israeli and American view, the United Nations has not succeeded in putting pressure on Israel and to force it to withdraw from the territories it occupied unconditionally under UN Security Council Resolution 242, nor has it succeeded in forcing Israel to implement dozens of other resolutions of the Security Council. These decisions are violated for decades as they were not taken under Chapter VII of the Charter.

Second: Israel and the Implementation of Resolution 242 1: Text of Resolution 242:

The Security Council expressing its continuing concern at the grave situation in the Middle East emphasizes the illegality of the acquisition of territory by war and the need for a just and lasting peace in which every state in the region can live, and also stresses that all member states, when they accepted the Charter of the United Nations, have committed themselves to act in accordance with article II thereof.

1. Declares that the application of the principles of the Charter requires the establishment of a just and lasting peace in the Middle East, which requires the application of the following principles:
 - a. The withdrawal of Israeli forces from the territories they occupied (in the English text: "from land occupied by them") in the recent conflict.
 - b. For every state to end the conditions of war and to respect and recognize the independence, territorial sovereignty and political independence of every state in the region and to live in peace within secure and recognized borders free from the use or threat of force.
2. The Council stresses the need to:
 - a. Ensure freedom of international shipping corridors in the region.
 - b. Achieve an urgent settlement of the refugee problem.
 - c. Ensure the borders and political independence of each state in the region through measures among which the establishment of demilitarized zones.
3. Requests the Secretary-General to appoint a special representative for the Middle East to establish contacts with the states concerned with a view to assisting in the efforts to reach a peaceful and acceptable settlement on the basis of the texts and principles contained in the present resolution.
4. Requests the Secretary-General to inform the Council of the progress of the efforts of the special envoy as soon as possible. "

2: Problematic application

Resolution 242 formed the main reference in the Arab - Israeli negotiations, especially on the Palestinian track, it was also the reference to the most important initiatives: the Arab initiative put forward in the 2002 Beirut summit, the road map of the United States put forward in 2004, but problematic implementation of the resolution remained, Despite the continuation of the negotiating process; this resolution represents the spirit of these negotiations.

The researcher believes that the non-implementation of this resolution so far is due to a number of reasons including:

1- The resolution was not adopted immediately after the cease- fire, or shortly thereafter but was issued on 22 November 1967, almost six months after the cessation of hostilities, and this means that the Israeli and American insistence on separating the cease- fire and withdrawal was intentional.

2- The resolution that was considered the basis and the groundwork for the peace process in the Middle East was not adopted under Chapter VII of the Charter and therefore did not contain any mandatory force in implementation. Its preamble stated that the Security Council expresses its continued concern about the dangerous situation in the Middle East, affirming the inadmissibility of the acquisition of territory by war and the need to work for a lasting and just peace in which every state in the region can live in safety, affirming also that all member states, by accepting the Charter of the United Nations, have committed themselves in accordance with Article 2 of the Charter.

3- In our assessment, the Security Council has granted Israel, in a sense that it does not know, a great deal of flexibility in its consideration of Resolution 242, and its lack of seriousness in its implementation. How?

a- There were two notions or concepts of the Israeli withdrawal from the occupied Arab territories, the first: ending the Israeli military occupation unconditionally, on the basis of the Charter, which represents the Arab and the Soviet point of view, and some countries of the Third World, Second: The Israeli and American point of the view which sees linking the end of the occupation and withdrawal with achieving political and military conditions [4] which is intended to conclude a peace agreement and secure borders. However, Egypt and Jordan agreed to the resolution, the first step being to complete the Israeli withdrawal, while Israel insisted that there would be no withdrawal from any part of the territory prior to direct negotiations with the concerned Arab parties leading to a peace agreement with secure and recognized borders [5] . Applying the spirit of paragraph c of article 2 of the resolution (Ensure the borders of each state in the region and political independence through measures including the establishment of demilitarized zones). This is what we will witness later on.

b. Israel considered the decision non-binding, so some researchers explain that Israel's failure to implement the resolution is not a leap on international legitimacy. Had the resolution been taken under Chapter VII, the situation would have been different; Israel cannot challenge the United Nations even if supported by a superpower. This was because it was newly established at that time. These researchers come to the conclusion that the reason for what happened and the reason behind the Israeli intransigence is the United Nations inability to have a unanimous will concerning its decisions. It is only natural when the will expressed by the decision such as resolution 242, is a fragile one because of the contradiction of the parties and the conflict in their opinions and diagnoses of the solution, it is easy to smash the wills that should be pressing to implement the resolution. Hence, the dilution of its implementation becomes easy [6] .

c. Resolution Interpretation: Israel formally approved Resolution 242 in August 1970 [7] , and this signal confirms the Israeli persistence to save time, and as long as it agreed to the resolution, it is supposed to implement, but the problem posed by the resolution is that it was issued in more than one language: French, Russian, Spanish, Chinese, stipulates (withdrawal of the armed forces Israeli occupation of the territories it occupied in the recent conflict), held by the Arabs, and an English version stating:

(Withdrawal of Israeli armed forces from territories occupied in the recent conflict)[8]

And here it must be noted that the architect of this decision Lord Caradon, Britain's delegate to the UN Security Council at that time, set a condition that the resolution does not accept any amendment or compromise and it should either be accepted as it is or to be refused. Because any amendments, even minor ones, in his opinion, would blow up the project basis [9]. This confirms the deliberate intention to make this decision ambiguous in interpretation. The text is likely to mean that the withdrawal is not from all the occupied territories, but part of it, which Israel is adhering to and insisting on, and confirmed by statements of Israeli officials not to return to the pre-June 4, 1967 borders. It is supported by the United States, especially in subsequent years, on the grounds that chronicle on the ground make it difficult to return to those borders, as has already been noted. Not to mention paragraph 1 (b) of the resolution (... and its right to live in peace within secure borders). What are these secure borders that Israel wants? What is its shape? And, more importantly, who will decide these borders? This matter has been left open to Israel, manipulating it as often as it wishes.

Finally, Israel will be the one who will define these borders in the way that serves its interests. This issue will be a major obstacle when discussing the final status issues.

When Israel has agreed to withdraw from the Sinai, the researcher's assessment indicates two important points:

First: the steadfastness of the Israeli position confirms that there is no withdrawal before the direct negotiations, which has already been done with Egypt and Jordan.

Second: The Sinai area will be a demilitarized zone, and safe, in the sense that it was not strategically dangerous to Israeli security, and is consistent with the idea of safe borders.

4- As for the acceptance of the Arabs to sit at the table of negotiations in Madrid in 1991, and what followed, and that this makes it imperative for Israel to withdraw as in the case of Egypt, the Palestinian and Syrian cases differed. The conditions of 1979 are not the same conditions that followed the collapse of the Soviet Union and the imposition of the global dominance of the United States and the weakening the Arab political system.

5- Israel considered its victory in the June 1967 war the most outstanding one in its history. And that it was necessary to preserve this achievement and make maximum use of it in any future peace negotiations. Moreover, the Israeli tactic at that time aimed at prolonging negotiations with the UN envoy in order to gain time [10] , which has actually been done to change the demographic and typographic reality in the occupied territories. The result of which was the annexation of Jerusalem and the Golan Heights.

6- With the passage of time and the emergence of important events on the regional and international arenas, the importance of the subject of the Arab-Israeli conflict receded in favor of other Arab regional issues and crises in the region, including the occupation of Iraq, the spread of the phenomenon of terrorism in a number of Arab countries, the revolutions of the Arab Spring, the big crises like the Syrian and Yemeni crises and the Iranian nuclear file. And all of these crises grant Israel the best regional and international situation to continue its intransigent positions, foremost of which is the non-implementation of Resolution 242 and the

continuation of its settlement expansion.

7- In addition to all of this, the American position can be added which is in support of the Israeli position in all negotiations and the continuation of material and moral support for Israel, the latest being the decision of President Trump to recognize Jerusalem as the capital of Israel on one hand, and his decision to stop aid to the Palestinians on the other.

Summary and conclusions

Resolution 242 will remain a major problem in ending the Arab - Israeli conflict and granting rights to the Palestinian people. The Israeli position will remain the strongest in all existing or subsequent negotiations for the following reasons: 1- Lack of seriousness of the United Nations to end the Arab- Israeli conflict and to grant of rights to the Palestinian people, despite all the decisions of the initiatives put forward because of the weakness of this international organization on one hand and the strong and direct influence of the United States on the other. The result of which was the lack of mandatory resolutions issued, including resolution 242, because they were not taken under Chapter VII.

2- The great American support for Israel in all fields and at all levels, especially in the political field, and the failing of the international and regional pressure exerted against Israel, and defending it in the international forums. This applies to the Quartet which has been transformed into an ineffective address as well as the portrayal of Israeli practices, especially the military ones, as a form of self-defense and portraying the Palestinian resistance as terrorism.

3- They continuation of the weakness in the Arab position due to the absence of a unified Arab vision toward the conflict with Israel concerning their approach in dealing with Resolution 242, and exerting pressure on influential parties to implement it according to the form that ensures Arab rights. All the Arabs did in this regard was to present the Saudi initiative at the 2002 Beirut summit, which was based on recognition of Israel, in exchange for Israel's recognition of the resolution and withdrawal from the territories it occupied in 1967. But Israel did not accept the initiative and met it on the second day with a major military incursion into the self-rule territories it had previously withdrawn from under the Oslo agreement.

4- Israel will continue to boast about a paragraph of the right of the parties to live in peace within secure and recognized borders free from the use or threat of force. This right is left to Israel's interpretation, and not the United Nations', and not even to the general situation that Israel has experienced since the 1973 war as there has been no movement of an Arab army against Israel. Add to this the fall of the theory of defense of safe borders in the presence of air power and long-range missiles.

5- Resolution 242 is the basis for all discussions between Israel and the Arabs as the legal and legitimate reference to which the Arabs adhere and Israel will cancel this condition in any future talks with the Palestinians, and will succeed mostly because of the US support which means that the negotiations will be governed by chronicle on the ground.

REFERENCES

[1]. For thoroughgoing on the status of forces in the fronts, see: Abdul Sattar Qassem, and Ghazi Rababa'a, Arab-Israeli wars in Jawad al- Hamad, the Entrance to the Palestinian Cause, (Amman: Center for Middle East Studies, 1999), pp . 257-274. And Haitham Kilani , Military Strategies for the Arab-Israeli War, 1948-1988 (Beirut: Center for Arab Unity Studies, 1991), and Israeli Military Doctrine (Beirut: Palestine Liberation Organization Research Center, 1969), p. 378.

- [2]. See Resolution 54 of 1948.
- [3]. Melhem Qorban, *Issues of Political Thought and Power*, (Beirut: The University Foundation for Studies, Publishing and Distribution, I, 1983), p. 206.
- [4]. Melhem Korban, *Ibid.*, P. 255.
- [5]. Avi Shalim, *The Iron Wall*, trans by Nasser Afifi, (Cairo: Rose Al Yousif Foundation, 2000), p. 255.
- [6]. Compare with: Melhem Qurban, *op. Cit.*, pp. 206-207.
- [7]. See Avi Shlaim, *op. Cit.*, P. 255.
- [8]. See the text of the resolution in English << [http // www. Un. Org](http://www.Un.Org) >>.
- [9]. Mehran Gozah, *Analytical Study: Analysis of Resolutions 242,338*. <http://quzah.blogspot.com/2013/05/242-338.html>
- [10]. See, for example, Abdel Ghani Emad, *Resistance and Terrorism in the International Framework for the Right to Self- Determination in the Arabs and the World after 11 September* (Beirut: Center for Arab Unity Studies, 2nd ed. 2004), p. 182.

PRIORITY DIRECTIONS OF CONTEMPORARY RUSSIAN LITERATURE

*Dr. Tariverdiyeva Samira**Baku Slavic University***Abstract**

Theoretical views on priority areas are considered in the article. The diversity of the problem is revealed, the views, opinions of scientists to this problem were presented this problem.

Key words: Priority Directions, Modernism, Postmodernism, Russian Literature, terminological

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ**Аннотация**

В данной статье рассмотрены теоретические взгляды на приоритетные направления. Раскрыты разноплановость проблемы, а также представлены мнения ученых на эту проблему.

Ключевые слова: приоритетные направления, модернизм, постмодернизм, русская литература, терминологические понятия.

В середине второго десятилетия XXI века ведутся в филологии споры о том, как относиться к литературе с постмодернистской направленностью. Одни русские, азербайджанские и европейские учёные считают эту литературу настолько низкопробной, что вообще отказывают ей в художественности, как таковой. Другие, напротив, считают это направление чуть ли не веянием времени, знаменем нашей эпохи. Третьи занимают как бы промежуточную позицию, становятся в своеобразную позу Р. Роллана («Над схваткой»). Веер различных суждений, предположений или гипотез до бесконечности широкий. По нашему мнению, следует не столько огульно критиковать, сколько с разумом и мерой естественной осторожности подходить к каждому постмодернистскому сочинению с индивидуальных мерок.

В дискуссии, разворачивающейся в современной русской филологической науке, речь, прежде всего, идёт о том, какие новые ценностные ориентиры появились в художественной литературе XXI столетия? Ведь «перестройка» – а это отсчёт нового времени для литературы и политики – строго говоря, не только порождение общественного катаклизма в России. Она вскоре перекинулась и на другие страны бывшего Союза, включая Азербайджан. И здесь «происходит борьба с рядом цензурных ограничений, вплоть до окончательного устранения самого его института – идеологической цензуры» [1,476]. Например, для очень многих прогрессивных русских и азербайджанских писателей знаменитый в своё время тезис А.И. Солженицына «Жить не по лжи» становится прерогативой уже современного творчества, то есть более поздних лет. К тому же он становится девизом первых перестроечных лет.

Потому и не удивительно, в какой степени резонансной явилась, к примеру, монументальная эпопея А.Солженицына «Красное колесо», романы В. Пелевина «Чапаев и Пустота», Б. Можяева «Изгой», В. Аксёнова «Московская сага», Б. Окуджавы, «Упразднённый театр» и другие. Лагерная тематика основных работ А. Солженицына была лишь своего рода предтечей русского колониального романа XX в. Важнее подчеркнуть, что названных писателей в этих произведениях в основном интересовала жизнь социума, присутствующий в них социально-критический пафос в известном смысле роднил современную литературу с критическим реализмом XIX века. Общим для многих художественных произведений, выдержанных в русле указанного направления, является пристальное внимание писателей к общественной проблематике.

Но эта проблематика для писателей «новой волны», отмечающейся на рубеже веков, вовсе не воспринималась одинаково. Она выражалась в самых разных жанровых формах, их ответвлениях, чётко отражая индивидуальную мировоззренческую позицию художника. Так, с началом нового тысячелетия в русской критической мысли развернулась острая полемика, приведшая к функционированию в теории литературы следующих терминов: «новая литература», «другая литература», «неореализм», «новый реализм», «постреализм», «христианский реализм», и как апофеоз – постмодернизм. Почему мы делаем значимый упор на последнем термине, станет понятно в ходе нашей статьи. Заметим, что некоторые термины по своему антропологическому фактору и функциональному назначению совпадают, и потому различия между ними носят локальный и условный характер.

Приоритетные направления, незамедлительно породили ответвления от центрального терминологического названия. Так, о «-измов» отпочковались «структурализм», «концептуализм», «необарокко», «соц-арт» и другие. Наиболее продолжительные научные дебаты оказались связаны с критериями определения постмодернизма. Очевидно, что начало XXI века повлекло за собой определение жанровых и стилевых особенностей русской прозы. Однако то обстоятельство, что границы между названными направлениями и течениями оставались подвижными и фиксация их признаков соответственно не имела чёткости, то общая картина объективно оставалась расплывчатой.

Необходимо отметить, что в 1990-ые годы писатели всё ещё продолжают в некоторой степени культивировать русскую литературу с реалистической доминантой. В теории современного литературоведения и критике в целях обозначения или уточнения этого направления употребляют различные понятия. Например: «реалистическая проза», «классическая проза», «неоклассическая проза», «альтернативная проза», «традиционализм» и т.п. Однако, по сравнению с предыдущим веком, в XXI столетии произошли существенные изменения. В литературной жизни России изменились способы творческой самореализации писателей. Спектр новаторских подходов к художественной культуре вызвал попытки такого теоретического осмысления литературной ситуации, которая явилась своеобразной и, кстати сказать, весьма острой и болезненной реакцией на человеческое общежитие. Постепенно отпала необходимость в выборе той активной жизненной позиции, которая являлась панацеей творчества видных русских писателей-реалистов.

По признанию ряда учёных (Т. Горичева, И. Яценко, В. Курицын, И. Ильин, А.Эвгемер, Д.Вико, А.Шеллинг, В. Мюллер, Д.Фрэзер, К.Леви-Строс, Р.Рэлан, Б.Малиновский, Л.Леви-Брюль, Э.Кассирер, З.Фрейд, К.Юнг, М.Элиаде) наиболее подходящей и влиятельной оказалась концепция постмодернизма. Она в реальности явилась своеобразной квинтэссенцией тех направлений, о которых мы уже сказали в нашей статье. Это сложный и неординарно воспринимаемый комплекс различных мировоззренческих установок. Но именно это направление в первые годы нового века всё чаще используется литературоведами в качестве термина для характеристики наиболее приоритетных направлений в литературе, равно как культуре и искусстве.

Постмодернизм – это такое широкое культуроведческое понятие, которое охватывает не только собственно литературу, но также философию, эстетику, искусство, словом, большой комплекс современных гуманитарных наук. Новое умонастроение начинает нести на себе печать тяжёлого разочарования в прежних ценностях и идеалах. Виктор Ерофеев, автор

широко известной поэмы «Москва – Петушки» признавался: «Новая русская литература засомневалась буквально во всём – без исключения: в детях, любви, в вере, красоте и благородстве, церкви культуре, институте материнства, народной мудрости. Её скептицизм – это как бы двойная реакция на современную русскую действительность и чрезмерный морализм русской культуры» [2,237].

Действительно, русские писатели-постмодернисты разуверились в разуме, разошлись со своими соплеменниками в вопросах поступательного характера прогресса, торжестве традиционных нравственных ценностей и безграничности человеческих возможностей. Они фактически ставят знак равенства между «усталой», так называемой «энтропийной» культурой и современными запросами личности. Отсюда выраженные экзистенциальные мотивы тоски и уныния, эсхатологические настроения, эстетические мутации, диффузии стилей, эклектическое смешение языков. Постмодернизм без различия национальной окраски принципиально антисистематичен, адогматичен, чужд замкнутости и жёсткости концептуальных схем и построений.

Традиционная русская литература неизменно опиралась на каузальную (причинно-следственную) связь. И те писатели, которые находятся как бы на стыке нескольких направлений (реализм/неореализм) всё же в известной степени придерживаются этой логической цепочки. Вполне естественной, на наше усмотрение. Но постмодернизм разрушает эту связь, существенно дистанцируется от неё. Что же предлагается взамен прежних мировоззренческих систем?

Во-первых, писатели выступают против любой иерархичности и проявления авторитарности. *Во-вторых*, в силу заметного нарушения повествовательных перспектив, смещены ракурсы изображаемых событий, что отражается на художественной системе образов в целом. В-третьих, решительное противостояние идеям и потенциям мировоззренческой цельности приводит к необходимости овладения реальностью с помощью единого метода или языка, включая разнообразные стили и описание мира в целом. Наконец, представители постмодернизма, считая литературу лишь фактом языка, подчёркивают её условность, ассоциативность форм, нечёткость сюжетных линий. Чаще всего произведения постмодернистской направленности могут сочетать в едином тексте стилистику различных жанров и эпох.

В результате возникает и с течением незначительного отрезка времени культивируется такая «онтологическая» трактовка литературы, культуры и искусства, в основе которой лежит сознательная направленность на непознаваемое и неопределённое. Решительно видоизменяется прежняя система символично-аллегорических противоположностей. Субъект, проще сказать характер героя в индивидуальном авторском восприятии или во всевозможных общественных связях рассеивается в этой аллегорической системе, а на его место заступают бессознательные новаторские *языковые структуры*. Высокий художественный эффект тем самым профанируется, потому что он по существу наслаивается наэклетику. Некоторые учёные (В. Курицын, И. Яценко, Ф. Лиотар, Т. Горичева и другие) называют этот эффект «эстетическим фристайлом».

Постмодернистский эклектизм не имеет ничего родственного с реализмом. Задача писателя отныне состоит не в точном и верном отражении реальной действительности, характера и обстоятельств, но в элементарном отходе от этих правил, законов и установок. И недаром в реалистических произведениях эклектизм приводит к окончательной внутренней спайке отдельных фрагментов в единое целое. Отсюда

фрагментарность отдельных частей произведения, епчь идёт об ечь идёт об связь времён или содержательных структур почти всегда оказывается разорванной.

Хорошо это зафиксировал литературовед и философ Михаил Эпштейн: «Обыкновенно постмодернизм определяют как культурную формацию, совокупность художественных новаций и теоретических движений, которым присущи эклектизм и фрагментарность, отказ от большого, всеохватывающего мировоззрения и повествования. Разорванный в мелкие клочья мир мыслится писателями как текст, точнее, микротекст, представленный в виде бесконечной перекодировки знаков, за пределами которых крайне трудно узреть «означаемое», то есть «вещь» как она есть, или «истину» – саму по себе» [3,5].

Итак, бесконечное разнообразие достаточно существенных и актуальных для современной русской филологической науки проблем. Причём, фамилии писателей – представителей разных направлений и критиков можно множить; некоторые названные и другие работы, бесспорно, внесли весомый вклад в поднятый нами вопрос. Он актуален, так как его дальнейшее исследование (за рамками настоящей статьи) позволяет говорить о состоянии литературной ситуации в России в общих чертах, а также помогает установить основные признаки современной художественной литературы.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Агеносов В.В., Бугров Б.С., Безносков Э.Л. Современная литературная ситуация. В кн.: Агеносов В.В., Бугров Б.С., Безносков Э.Л. Русская литература XX века. Часть II. Учебное пособие. Москва: Дрофа, 2001, 534 с.
2. Ерофеев В.В. В лабиринте проклятых вопросов. М.: Советский писатель, 1990, 431 с.
Эпштейн М. Постмодерн в России: Литература и теория. М.: Изд-во Р.Элинина, 2000, 312 с.

DENIAL OF PATERNITY UNDER TURKISH LAW*Doç.Dr. Sanem Aksoy Dursun**Istanbul Üniversitesi**sanemaksoy70@hotmail.Com*

In Turkish law maternity may be established by birth, on the mother's part; paternity on the father's part may be established by getting married to the mother and recognizing the child or legitimation with subsequent marriage with the woman or by the court's decision (Turkish Civil Code Art. 282). Paternity can be constituted by adoption. Under Turkish law this kind of paternity is named as "artificial paternity".

Paternity on a man's part is founded naturally when the child is born within the marriage. Denial of the paternity may take place in the following cases. The first condition is related with the time, the day, when the child is born within the marriage. This is a crucial question, because only the child that is born within the marriage can face the denial of paternity cases. In other words, the father cannot deny the paternity in the other cases where the paternity is established through a later marriage or recognition.

In this essay the focus will be on the denial of lineage ties. This acquires a special law suit brought by certain persons depending on time limitations. Thus denial of lineage ties cannot be called into a question of debate in other kinds of law suits, since it is a special lawsuit.

This special law suit may be based on disproving the paternity presumption. Turkish law presumes that a child born after the marriage is concluded and 300 days after the marriage has ended is deemed to be a legitimate child. Therefore in order to deny the lineage of the child a special lawsuit should be brought claiming that despite the paternity presumption the husband is not the father. As a special lawsuit is needed our focus will be the main aspects of this special case as to the plaintiff and claimant, the legal bases of the case and finally time limitations.

Denial of paternity cases is described within a narrow framework in order to protect the family life and regarding the utmost benefit of the child. Thus only under certain circumstances can it be filed. In this essay I will examine the specialties and character of the specific case. However it is important to note that there is an important tendency to learn about the biological father in Turkish law. The right to learn the truth may contradict with family values and the best interest of the child sometimes. However lately, tendency to learn the biological father is a strong motivation and this seems to be compelling the nature of this law suit. For example with the decision of the Turkish Constitutional Court some of the time limitations were removed from the legislation. The Constitutional Court recognized clearly the child's right to learn his/her biological father. This decision will be discussed below.

THE LEGAL ASPECTS OF DENIAL OF PATERNITY CASES

Under Turkish law paternity presumption has a wide application because it covers not only the children that are born just after the marriage has been concluded but also the children that are born after the marriage has ended (Turkish Civil Code Art.285). The ending of marriage may arise from divorce, death. As the paternity presumption covers such a wide range of possibilities the husband has a difficulty if he denies paternity.

The presumption actually covers two different cases: in the first case the child is born 180 days after the marriage is concluded, or 300 days after the marriage has ended. In the given condition the child is considered to be conceived within the marriage. In such cases paternity presumption is very strong, it is evident that the husband is the father, in other words, attempt to disprove paternity is difficult since the plaintiff has the burden to prove that the husband is not the father (Turkish Civil Code Art.287/2). In the second situation, the child is born within

the first 180 days of the marriage. In this case paternity presumption is not as strong as the first. Here the child is not regarded as the one who was conceived within marriage. In these cases the plaintiff has to simply put forward that the child is conceived out of the marriage, which is an adequate reason to refute paternity presumption (Turkish Civil Code Art.288).

Presumption covers a wide range of possibilities under Turkish law. However, it would be relevant to note that paternity presumption has been narrowed in many countries such as Germany and Switzerland. Under Art 256a/Abs.2 of ZGB, the husband is deemed to be the father when the child is born after 180 days of the marriage has been concluded and 300 after the marriage has come to end with the death of the husband. Under German law the children that are born after the marriage is concluded and 300 after the marriage has come to end with the death of the husband (BGB § 1593). The German law removes the distinction between the child conceived within the marriage and the ones conceived out of the marriage. It is a well directed regulation because this distinction seems to be out of fashion and does not reflect the social realities. Secondly, this presumption should only be applied when the a couple is departed due to death of the husband. Applying the father presumption in divorce cases would be inappropriate and against the nature of divorce because normally people get separated before they officially get divorced.

It should also be recommended to the Turkish lawmakers to narrow down the paternity presumption. This would also diminish many awkward cases in practice. A child who is born 300 days after the marriage has ended with divorce is regarded as a child born within marriage. However, the husband may file a divorce case due to fornication, but even though the allegation is proven the child will still benefit from the paternity presumption. In such cases the husband has to prove that he is not the father. On the other hand the couple may get married when the woman is pregnant thus they should benefit from paternity presumption. In this respect German regulations seems to be more convenient for Turkish law. However the paternity presumption under Swiss law is very narrow as it does not cover the child that is born within the first 180 days of the marriage. Also today's world many people may have sexual intercourse before formally getting married, so it is also appropriate for Turkish law a child born within the first 180 days of marriage would be benefiting from paternity presumption.

PROOF IN DENIAL OF PATERNITY CASE

Under Turkish law the husband may disprove paternity presumption either by claiming that he cannot be the father of the child as there was no sexual intercourse with the mother in the critical period of conception or the father may claim that the child is not the product of the present sexual relationship. In the former case the husband can prove that he was apart from the mother during the critical period, e. g. on a journey, at military service, in jail, etc. The reasons hindering sexual relationship are not limited to these, there may also be psychological or health related issues. In the latter case the husband has to prove that there is no causal connection between sexual relationship and paternity. For example the mother is already pregnant, or the husband is incapable to make a woman pregnant.

In determining paternity, DNA analysis methods should also be noted. The new Code of Civil Procedure has clearly accepted the right to request this method. In such cases the defendant has to consent to DNA tests to determine paternity. It is a reality that DNA methods have dramatically influenced paternity presumption. Actually, the task to disprove paternity has become easier nowadays, but there must be good evidence to apply these methods with decision of the judge only in the law suits concerning paternity. The defendant has to permit these tests, in case he does not allow, the test can be given forcefully, but this may be regarded

as violation of personal rights. Some lawyers in Turkish law see these tests when they are forcefully applied against personal rights. However, some other lawyers see these tests lawful in cases when there is an utmost benefit for the child, and the right to learn the biological paternity is regarded as the best interest of the father and the child. Thus these tests are generally accepted.

THE PARTIES OF THE DENIAL PATERNITY CASE

In this law suit the plaintiff is the father, or the child. The mother does not have a right to file the case. Their rights are independent from each other. Certainly, at the first step the husband should deny paternity. This right is a personal right and as long as the husband is mentally capable he can deny paternity without the approval of his legal representative. If the father is mentally incapable of understanding the nature of this law suit his legal representative will not have a right to file such a case in the name of the husband. If the husband dies before the law suit was brought into action the right to file a case will not pass to the heirs of the husband. However, under certain circumstances the heirs may have a right to deny paternity but this may take place in their own names. The right to file a case does not pass from the husband to the heirs, it arises directly from the law.

The child who is not mature can also deny paternity if a custodian is appointed to file a case on behalf of him. But if the child dies before filing a case as right to file such a case do not pass to the heirs, his right of denial the paternity will come to an end. As long as the child is mature he can deny paternity without having a custodian.

In exceptional cases other people involved in the matter have also right to deny paternity. For example the husband's heirs (only children and grandchildren), husband's mother, father and the man who assumes to be the real father can deny paternity in cases where the husband is dead, missing or is mentally incapable. However, if the husband accepts the child or does not use this right to reject the paternity, these people lose their legal rights. For example the husband learns the truth that he is not the father of the child and the time of limitations elapses without filing the law suit. In such cases as these husband's heirs cannot file a case after the father death.

The person who assumes to be the father has a right to file the case but this right has been criticised by Turkish jurists because it increases the number of the persons who can file a case in such a way that family values and utmost benefit for the child may be damaged. If the paternity presumption is narrowed to as I have already explained and limited to the cases when the child is born after 180 days of the marriage has been concluded and ended only with divorce, then actually the person who assumes to be the father need not have a right to file a case because as in such cases the child cannot be expected benefit from paternity presumption and will be regarded as an illegitimate one.

The case with the defendant is the mother or the child depending upon the plaintiff. If the husband denies the paternity, the defendant should be both the mother and the child. However, the child must file the case both against the mother and the father. If the other related people file a case the defendant would be the child, mother or the father.

TIME LIMITATIONS

As explained above with court decision the paternity presumption would be disproven and thus the child would be an illegitimate one. This will be binding for everyone. The case may be filed within certain time limits. This is natural regarding the special and narrow structure of the case. The judge has to take notice of time limitations as a part of his duty. The father has to file a

case in one year after he has learnt the birth of the child and that he is not the father, and the mother's sexual relationship with another man.

Other than the father, the child may also file a case within one year after the maturity. The other persons authorized to file the case should act within one year after they learnt that the father has lost his life or he lost to act in full capacity. This one year of time limitation can be prolonged if there is a justifiable reason to overlook the elapse of time limitations.

Before the Constitutional Court has annulled there was another time limitation for the father. The father had to file a case under any circumstances five years after the birth of the child. Thus there were two different time limitation, first one started when the father learnt that the child is born or that he was not the real father. The second time limitation was an absolute one regarding the birth of the child. In both conditions the case should be filed five years after the birth of the child. But the Constitutional Court has annulled absolute time limitations on the grounds that such limitation restricts the freedom of claiming legal rights.¹ Here Constitutional Court accepts the right to deny paternity if the father is not the biological one.

The case brought to high court was concerning the father who has missed the absolute time limitation as the mother concealed from him that he had become a father. As they were divorced, the father could not have learned anything about the child. The court of first instance had refused the case on the grounds that the time limitations were elapsed. The father then brought the case to the high court claiming that the time limitations were against one of the basic principles of the Constitution. The time limitations were hindering the freedom of claiming legal rights. However, actually Article 289 of the Turkish Civil Code also includes an alternative in such cases if the time limitations are prolonged as long as there is a justifiable reason. Undoubtedly, concealing the child's birth would be a justifiable reason. Thus the Constitutional Court need not nullify the absolute time limitations.

On the other hand, time limitations, relative ones, are important because the narrow nature of these cases necessitates such time limitation. Otherwise the mother and the child may be in a timeless endanger. This will ruin at the first place the utmost benefit of the child. However absolute time limitations does not seem to be necessary because in these cases it must be important to learn the real situation that the husband is not the father. The father should be able to file such a case when he learns about the truth. He must have a right to search the biological paternity. Each time the plaintiff need not have to prove that five years have passed due to a justifiable reason. Secondly, DNA analysis methods can always be applied thus the birthday of the child loses its importance as to the proof of the case. The Constitutional Court had disregarded the alternative in Article 289 of the Turkish Civil Code which actually enabled to prolong the time limitations thus for this particular case it was not actually a vital decision but it was well directed decision concerning the legal politics.

In some countries the right to learn one's biological paternity is recognised explicitly. For example in Germany after a decision of the Federal High Court a law has passed recognising the right to learn the biological paternity². Apart from the denial of paternity cases the father, child and the mother has a right to learn who the biological father is although this will not have any legal consequences as far as succession law is concerned. The same right is also recognised by the Turkish Constitutional Court's decision underlying the fact that the right to learn the biological paternity is a fundamental right.

¹ Turkish Constitutional Court, 25.6.2009, 2008/30E. 2009/96 K., 07.10.2009, 27369, Official Gazette.

² Gesetz zur Klärung der Vaterschaft unabhängig vom Anfechtungsverfahren, BGB1 2008, 441.

On the other hand the absolute time limitation was regulated to protect the family and the best interest of the child. It is presumed that the best interest of the child is to grow up in the family he/she is born in. However Turkish Constitutional Court's decision shows that these concerns are replaced by the right to learn biological paternity. This shows the new tendency in Turkish paternity law. It seems that establishing biological paternity becomes more more important nowadays.

REFERENCES

- Acabey, Beşir: Soybağı, İzmir, 1998.
- Antalya, Gökhan: "Soybağının Reddine İlişkin Dava Sürelerinin Haklı Sebeplerle Uzaması" Legal Hukuk Dergisi, 2005 Volume 3, Number 27, pp. 1009-1013.
- Baygın, Cem: Soybağı Hukuku, İstanbul, 2010.
- Dural, Mustafa / Kemal Oğuzman, Aile Hukuku, 3rd. Edition, İstanbul, 2001.
- Dural, Mustafa/ Tufan Öğüz/ Mustafa Alper Gümüş: Türk Özel Hukuku, Aile Hukuku, Cilt III, İstanbul, Filiz Press, 2014.
- Köprülü, Bülent / Selim Kaneti, Aile Hukuku, 2nd. Edition, İstanbul, 1989.
- Makaracı, Aslı: "Soybağının Reddi Davasında Yer Alan Hak Düşürücü sürenin İptaline İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararının İncelenmesi", Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı, Number 69-70, pp. 267-284.
- Öğüz, Tufan: "Türk Medeni Kanunu'nun Soybağına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirme", Prof.Dr. Rona Serozan'a Armağan, Volume II, İstanbul, Oniki Levha Press, pp. 1415- 1423.
- Öztan, Bilge: Aile Hukuku, 5th Edition, Ankara, 2004.
- Schwenzer, Ingeborg /Michelle Cottier: Basler Kommentar Zivil Gesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB, Herausgegeben von Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Thomas Geiser, 5. Auflage, Helbing Lichtenhahn Verlag.
- Serozan, Rona: "Yeni Medeni Kanun'un Çocuklara (Soybağı Hukukuna ve Çocuk Haklarına) İlişkin Düzenlemesi", Ünal Tekinalp'e Armağan, Volume II, İstanbul, Beta, 2003, pp. 499-516.
- Tekinay, Selahattin Sulhi: Türk Aile Hukuku, 7th Edition, İstanbul, 1990.
- Tosun, Yalçın / Ece Baş, "Soybağının Reddi Davasında ve Babalık Davasında Sürelere İlişkin anayasa Mahkemesi Kararlarının Değerlendirilmesi", Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Volume 9, Number: 123-124, November-December 2014, pp. 99-117.

1316-1317 TARİHLİ BİTLİS VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE SİİRT SANCAĞININ MERKEZ İDARİ TEŞKİLATININ BÜROKRATİK YAPISI VE MEMUR İSİMLERİ

Arş. Gör. Halat Akin

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

halat.akin@siirt.edu.tr

Arş. Gör. Erkan Işıktaş

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

erkanisiktas@siirt.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı; 1316 ve 1317 yıllarına ait Bitlis Vilayet Salnameleri'ne göre Siirt sancağının merkez idari teşkilatının bürokratik yapısı ve bu idari yapıda çalışan memurların isimlerini ortaya koymaktır. Araştırma, nitel araştırma tekniğine uygun olarak doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın veri kaynakları olan 1316 ve 1317 yıllarına ait Bitlis Vilayet Salnameleri, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) internet tabanlı veri kütüphanesinden tedarik edilmiştir. Temin edilen veri kaynakları, tarih biliminin gerektirdiği ilmi usuller ve kaideler çerçevesinde incelenmiş ve tahlil edilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu incelemeler sonucunda; Siirt sancağının merkez idari teşkilat yapısı ve işleyişi ortaya konulmuştur. Bununla birlikte söz konusu yıllar içerisinde idari teşkilata görev alan personelin isimleri ve buldukları kıdemler tablolar halinde ekte sunulmuştur. Bir nevi kurum ve sicil çalışması olarak da adlandırabilecek olan bu çalışma, gerek Siirt şehir tarihi gerekse Osmanlı idari teşkilatı ile ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siirt, İdari Teşkilat, Salname, Memur isimleri.

BUREAUCRATIC STRUCTURE OF THE CENTRAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION OF SİİRT PROVINCE AND NAMES OF THE CIVIL SERVANTS ACCORDING TO BİTLİS PROVINCE ANNUAL IN 1316-1317 BİTLİS VİLAYET SALNAMELERİNDE SİİRT

Abstract

The purpose of this research is to present the bureaucratic structure of the central administrative organization of Siirt province and the names of the civil servants working in this administrative structure according to the Bitlis Province annual in 1316 and 1317. Research was carried out by the method of document review in accordance with qualitative research technique. Bitlis Province annual in 1316 and 1317 which is the main data sources of research has been supplied from internet-based data library of Turkey Religious Foundation Center for Islamic Studies (İSAM). Supplied data sources have been examined and tried to be analyzed within the framework of the scientific methods and bases required by the science of history. As a result of these examinations; the structure and functioning of the central administrative organization of Siirt Province has been put forward. At the same times, names of the personnel who took part in the administrative organization over the years and their seniority are presented in tables. This study, which can also be called a kind institution and registry work, is thought to contribute to both work to be done about the Ottoman administrative organization and the history of Siirt city.

Keywords: Siirt, Administrative Organization, Annual, Name of Officer

GİRİŞ

Bir sene zarfında meydana gelen sosyal, kültürel, idari, siyasi ve iktisadi gelişmeleri ihtiva eden salnameler, XIX. ve XX. yüzyıl Osmanlı tarih araştırmalarının önemli veri kaynakları arasında yer almaktadır. Etimolojik olarak Farsça kökenli bir tabir olan Salname; nâme, mektup, kitap, mecmua anlamlarına gelmektedir (Sertoğlu, 1986: 297). Salnameler; Osmanlı yayın hayatına

1847 tarihinde Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanan “*Sâlnâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye*” adlı eserin yayınlanmasıyla girmiştir (Duman, 1999: XVIII).

Salnameler; ilk başlarda devlet daha sonra vilayet salnameleri adı altında basımı yapılırken, zamanla gelişen şartlara istinaden hem resmi kurumlar hem de özel kurum ve kişiler tarafından neşredilmeye başlanmıştır. Devlet sâlnâmeleri, genellikle devlet teşkilatı ve kadroları ile buraları işgal eden rical ve yüksek dereceli memur adlarını, memlekete ait sair umûmi malumatı ihtiva etmektedirler. Vilayet Salnameleri ise; vilayetlerin yönetsel bölünüşünü, memurların listelerini, yerel tarih ve coğrafya bilgilerini, ticaret, ekonomi, nüfus, okullar, kütüphaneler ilişkin bilgiler içermektedir (Kocabaşoğlu, 1998: VI). Resmi kurum ve kuruluşlara ait olan salnameler, devlet ve vilayet salnameleri kadar düzenli yayınlanmamıştır. Bahriye, Askeri, Hariciye ve İlmiye gibi müesseselerde bu tür örnekler verilmiştir. Özel konulu veya kişi ve kuruluşlara ait salnameler ise sosyal, ekonomik, siyasi gibi konuları ele alarak oluşturulmuştur (Duman, 1999: 9-10).

Vilayet Salnameleri, Osmanlı şehir tarihi araştırmalarına yeni ufuklar açmıştır. Özellikle son dönem Osmanlı tarihi ile ilgili yapılan sosyo-ekonomik çalışmaların temel dayanaklarını salnameler oluşturmuştur. Bu bağlamda; 1316 ve 1317 yıllarına ait Bitlis Vilayet Salnameleri dikkate alınarak hazırlanan bu çalışmanın amacı, Siirt sancağının merkez idari teşkilat yapısının işleyiş biçimini, sınıflarını, idari kademelerini ve memur isimlerini ortaya koymaktır.

TARİHSEL SÜREÇTE SIIRT İDARI TEŞKİLAT YAPISININ GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nin önemli taşra merkezleri içerisinde yer alan Siirt sancağı, Yavuz Sultan Selim'in, Mısır seferi esnasında cereyan eden Çaldıran Savaşı neticesinde Osmanlı sınırlarına ilhak edilmiştir (Tuncel, 2009: 175). 1526 yılında Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı bir kaza hüviyetine sahip olan Siirt; Bağa, Ras, Halfaniye ve Beyder mahallelerinden oluşmaktaydı (Yiner, 2014: 9). XIX. yüzyılın ilk yarısında Siirt, Diyarbakır eyaletine olan bağlılığını devam ettirmiştir. 1821 yılına ait kayıtlarda Siirt, Diyarbakır eyaletinin İs'ird kazası olarak geçmektedir. Tanzimat ile birlikte Osmanlı idari yapısında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak bu dönemde Diyarbakır eyaletine olan bağlılığı devam etmiştir. 1856 yılına ait bir devlet yıllığında Diyarbakır eyaleti; Mardin, Siirt sancaklarında oluştuğuna dair kayıtlar bulunmaktadır (Yıldız-Saraçoğlu, 2007: 621.) Osmanlı Devleti, 1864 yılına geldiğinde idari taksimatını önemli ölçüde değiştiren ve yeniden yapılandıran 1864 Vilayet nizamnamesi yayınlanmıştır.

Bu nizamnameye göre; taşra idaresinde köklü ve yeni bir vilayet örgütlenmesine gidilmiştir. Bu mekanizmada eskilerinin yerini alan yeni idari birimler belirlenmiş, bu birimlerde vazife alan idarecilerinin görev ve yetkileri belirlenmiş ve yeni temsili kurumlar meydana getirilmiştir. 1867 yılına gelindiğinde Siirt livasının Diyarbakır'e olan bağlılığı devam etmiştir. Bu dönemde Siirt livasının merkez kazasının dışında Pervari ve Garzan isiminde kazaları da bulunmaktaydı. 1871 vilayet nizamnamesine bağlı olarak 1876'larda Siirt livasının idari taksimatında bir takım değişiklikler yapılmıştır. Buna göre; Siirt livasının Merkez Kaza, Eruh, Şirvan ve Rıdvan olmak üzere toplamda 4 kazası bulunmaktaydı (Yıldız-Saraçoğlu, 2007: 622).

XIX. yüzyıl son çeyreğine gelindiğinde ise Siirt livası 1884 yılında Diyarbakır eyaletinden ayrılarak, Bitlis eyaletine bağlanmıştır (Tuncel, 2009: 175). Bu tarihte Siirt sancağının idaresinden sorumlu olan idari amir mutasarrıf yer almıştır. 1892'lere gelindiğinde Siirt, Şirvan, Pervari Eruh ve Garzan kazalarından müteşekkil bir yapıya kavuşmuştur (Komisyon: 2002: 31). 1908 yılında yayımlanan Devlet Salnamesine göre; Siirt livası; Şirvan, Pervari Eruh ve Garzan kazaları olmak üzere toplamda 4 kaza, 10 nahiye ve 678 köyden oluşmaktaydı. 1918 yılında da Şırnak kazası Siirt'e bağlanmıştır. Siirt sancağının bu idari taksimatı, Türkiye Cumhuriyeti kuruluşuna kadar devam etmiştir. (Yıldız-Saraçoğlu, 2007: 623).

BULGULAR VE SONUÇ

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılda modernleşen dünya düzenine ayak uydurmak ve merkezileşmiş otorite gücünü hâkim kılmak için merkez ve taşra idaresini yeniden yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan süreç 1856 Islahat Fermanı ile devam etmiş 1864 ve 1871 vilayet nizamnameleri ile Osmanlı idari teşkilat yapısı önemli ölçüde değiştirilmiştir. Bu reform çalışmaların yansımaları Osmanlı merkez teşkilatında olduğu kadar taşra teşkilatında etkisini hissettirmiştir. Bitlis Vilayet Salnamelerinde Siirt Sancağının merkez idari teşkilatına baktığımızda bu değişimleri var olduğunu görmek mümkündür. Araştırmada Siirt sancağının yönetilmesinde idari kademelerin birimlere ayrıldığı tespit edilmiştir. Sancağın yönetiminden sorumlu olan üst dereceli amir mutasarrıf olarak karşımıza çıkmıştır. Sancak yönetiminin salahiyetlerini elinde bulunduran mutasarrıf, idari, askeri, eğitim, ekonomik ve sosyal işleri vazifeli üst dereceli memurluk statüsünde yer almıştır. 1316 (1898/1899) yılında Sancağın yönetiminden sorumlu üst yetkili kişi Emin Bey'dir (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1316: 240). Mutasarrıf Emin Bey, İl İdare Meclis toplantılarına başkan olarak katılmıştır. 1317 (1900/1901) yılında Siirt sancağının mutasarrıfı (Vali) değişmiştir. Bu tarihten itibaren sancağın en üst dereceli idari amiri olarak Lütü Paşa görev yapmıştır (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1317: 190).

İdari hiyerarşide mutasarrıftan sonra gelen ve liva'nın idaresinden sorumlu birim ise "memur-i liva" adı altında bulunan sancağın üst dereceli memurlarıydı. Bu meclis; Naib, Müftü, Muhasebeci, Tahrirat Kalemî ve Gayrimüslim Vekilden oluşmuştur. Ayrıca Siirt sancağının idari işlerinin yürütülmesi içinde çeşitli kalemlerin vücuda getirilmiştir. Bu kalemlere baktığımızda Meclis İdare Kâlemî, Tahrirat Kâlemî, Evrak Kâlemî, Muhasebe Kâlemî, Vergi Kâlemî, Muhasebe Nezareti Kâlemî Evkaf Kâlemî ve Tahrirat Nezareti Kâlemî'dir. Her bir kalem, kendi pozisyonuna ve ilgi alanına giren görevleri yürütmekle sorumlu olmuştur. 1316 (1898/1899) yılında Siirt sancağının Naibi Osman Mecidi Efendi, Müftüsü Ahmed Efendi, Muhasebecisi Derviş Efendi, Yazı İşleri Kalemî Abdülmecit Selim Efendi ve Gayrimüslim Vekili ise Teodoros Efendi üst dereceli memurlar arasında görev yapmıştır (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1316: s.240). 1317 (1900/1901) yılına baktığımızda ise Naibi Ömer Fevzi Efendi, Müftüsü Ahmed Efendi, Muhasebecisi Nafiz Efendi, Yazı İşleri Kalemî Abdülmecit Selim Efendi görevlerini yerine getirirken, Gayrimüslim Vekili ise ismi salnamede kayıt altına alınmamıştır (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1317: 190). Bu memurlar, sancak yönetiminde işlerini yürütülmesinden birince derecede sorumlu olup Liva İdare Meclisi'nde etkin olarak görev almışlardır.

1900 yılında Siirt sancağında İstintâk, İcra ve Şer'iyeye, Nüfus, Nafia, Telgraf ve Posta ve Duyun-ı Umumiye dairesi olmak üzere yedi tane müstakil daire bulunmuştur. Her bir daire, kendi içerisinde işleyiş usulüne göre idari birimlere ayrılmış ve bu birimlerde personel çalıştırmıştır (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1317: s.192). İstintak Dairesi bir müstantık vekilinden, İcra dairesi bir icra memuru ve bir mübaşirden, Şer'iyeye dairesi ise bir eytam müdürü ile bir kâtipten oluşmuştur. 1316 (1898/1899) yılında müstantık vekili Hoca Halil Efendi, icra memuru Abdi Efendi, mübaşir Hüseyin Ağa, Eytam müdürü Mazhar Salih Ağa, Katib Ömer Efendi'dir.

Siirt Sancağında adli ve hukuk işlerini yerine getiren idari kurumları Tanzimat sonrası Osmanlı hukuk sistemine göre oluşturulmuştur. Bu bağlamda 1889 ile 1900 yıllarında Siirt sancağında bulunan Bidâyet Mahkemesi, "hukuk ve ceza" dairesi şeklinde iki birim altında faaliyet göstermiştir. Her bir daire, başkan, bir başkan vekili, muavin, dört üye ve bir mülazımdan oluşmuştur. Yine adli işlerle ilgilenen Mahkeme Kalemî'nin işleyiş yapısı ise dört zabıt kâtibî ve bir başkitabetten vücuda getirilmiştir. Siirt sancağında bulunan bir diğer adli birim ise Meclis İdare Mahkemesidir. Bu adli birimde Müdde-i Umum Muavini Tahrirat Kalemî ve Müstantık Meclis Kâtîbî olarak iki personel ile görevini ifa etmiştir. 1316 yılında (1898/1899) Siirt

sancağında müstakil bir birim olarak görev Bidayet Mahkemesinin başkanı Salih Selami Efendi, Başkan Vekili Osman Mecidi Efendi, üyeleri Hacı Abdülhamid Efendi, Hoca Halil Efendi, Cebrail Efendi ve Baki Efendi ve mülazım Yusuf Efendi'ydi (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1316: 243). 1317 (1898/1899) yılında ise Bidayet Mahkemesinin işleyiş ve personel kadrosunda pek bir değişiklik olmamıştır. Sadece Başkan vekili olarak Ömer Fikri Bey göreve atanmıştır. Eski üyelere ve Hoca Halil Efendi dışında diğerlerinin yerine Hoca İbrahim Efendi, Hoca Mahmud Efendi ve Selmo Efendi getirilmiştir (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1317: 192).

Siirt sancağında İstintâk, İcra ve Şer'iyye, Nüfus, Nafia, Telgraf ve Posta ve Duyun-ı Umumiye Dairesi olmak üzere yedi tane müstakil daireler bulunmuştur. Bu daireler, sancağın çeşitli meselelerine çözüm bulabilmek için vücuda getirilmiştir.

Siirt sancağın askeri teşkilat yapısını iki piyade bölüğü ve bir süvari bölüğü oluşturmuştur. Bu askeri bölüklerin her birinde iki mülazım, bir yüz başı görev almıştır. Her iki bölüğün toplam da 154 askeri bulunmuştur. Birinci Süvari Bölüğü ise 4 mülazım, bir Yüzbaşı ve 66 jandarma süvari ise sancakta görev yapmıştır. Söz konusu dönemde Polis Dairesi'nde üç komiser ve dört polis memuru vazifelerini ifa etmiştir. Birinci Piyade Bölüğü'nde birinci mülazımcı Abdullah Ağa, ikinci mülazımcı Abdürrezzak Efendi, Yüzbaşı ise Ahmed Ağa görev yapmıştır. İkinci Piyade Bölüğü ise ikinci mülazımcı Fethullah Efendi, Yüzbaşı ise Ferhad Ağa askeri kademedeki yerini almıştır.

Siirt sancağının vakıf işleri ise Evkaf Hümayun Nezaretine bağlı olan Evkaf Kâlemi tarafından yürütülmüştür. Evkaf kalemin yanında bir de komisyon oluşturulmuştur. Evkaf Komisyonu; bir başkan ve üç üyeden müteşekkil olup, başkanlığını Müftü idare etmiştir. Hacı Mustafa Efendi, Hacı Mahmud Efendi ve Hoca Hasan Efendi komisyonun üyeleridir (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1316: 244). 1898/99 ve 1900 yılında Evkaf Kaleminin müdürü Hüseyin Efendi'dir. 1900 yılında komisyonun üye sayısı dörde yükselmiştir.

Siirt sancağının ticaret, sanayi ve ziraat işlerinden sorumlu bir komisyon heyetinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu heyette, başkan, başkan yardımcısı ve azalar görev yapmıştır. Siirt sancağında bulunan tahsilât işlerine yapmak üzere Tahsilât Heyetinin var olduğu görülmüştür. Bu heyetin idari yapısını başta Sertahsildar olmak üzere Süvari, Piyade Tahsildarı ve Merkez Tahsildar oluşturmuştur. Sertahsildar Esad Efendi, Merkez Tahsildarı Halil Efendi olup, Süvari tahsildarlığında iki gayrimüslim ikisi Müslim olmak üzere dört kişi görev yapmıştır. Piyade tahsildarları ise biri gayrimüslim ötekisi Müslim'den oluşmuştur. 1900/1901 yılında aynı kişiler bu idari görevlerine devam etmiştir. Öte yandan Siirt sancağında Hazine ve Devai vekili olarak da Hacı Mehmed Efendi vazife yapmıştır (Bitlis Vilayet Salnamesi, 1317: 199).

KAYNAKÇA

Bitlis Vilayet Salnamesi (1316).

Bitlis Vilayet Salnamesi (1317).

Duman, Hasan, *Osmanlı Sâlnâmeleri Ve Nevsalleri Bibliyografyası Ve Toplu Kataloğu*. C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Komisyon .(2002). *Siirt*, Erof Set Basım, İstanbul 2002.

Kocabaşoğlu, U. Uluğtekin, M., *Sâlnâmelerde Kayseri*. Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri, 1998,

Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*. Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.

Tuncel, Metin, "Siirt", *İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009.

Yiner, Abdulnasır, *Şer'iyye Sicillerinden Siirt'e Bakış*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara 2014.

Yıldız, M.Z., Saraçoğlu H., "19. Yüzyıldan Günümüze Siirt İlinin İdari ve Demografik Yapısında Meydana Gelen Değişimler", *Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildirileri* (19-21 Eylül 2006), Birleşik Matbaa, İzmir 2007.

Ekler

Tablo1. 1316(1898/1899) tarihinde Siirt sancağı merkez idari teşkilat yapısı ve memur isimleri

ŞEHİR MUTASARRIFI (VALİSİ)				
Emin Bey				
ŞEHİRİN ÜST KADEMELİ MEMURLARI				
NAİB	MÜFTÜ	MUHASEBECİ	TAHRİTATKALEMİ	GAYRİMÜSLİM VEKİLİ
Osman Mecidi Efendi	Ahmed Efendi	Derviş Efendi	Abdülmecit Selim Efendi	Teodoros Efendi
İL İDARE MECLİSİ				
BAŞKAN				
Mutasarrıf (Vali)				
ÜYELER				
Naib	Müftü	Muhasebeci	Tahrirat Müdürü	Gayrimüslim vekili
Hacı Yusuf Ağa	Hacı Abdülhamid Ağa	Mansur Efendi		
MECLİS İDARE KÂLEMİ				
Meclis Kâtibi				
Hacı Hamza Efendi				
YAZI İŞLERİ(TAHRİRAT) KALEMİ				
Yazıcı (Mübeyyiz)	Yazıcı (Mübeyyiz)	Yazıcı (Mübeyyiz)	Yazıcı (Mübeyyiz)	
Mesud Fikri Efendi	Mübeyyiz Ahmed Efendi	Mübeyyiz Bekir Efendi	Sabri Efendi	
EVRAK KALEMİ				
Memur		Mülazım		
Hasan Efendi		Zülkadir Efendi		
		Abdullah Efendi		
MUHASEBE KALEMİ				
Gelir Kâtibi	Gider Kâtibi	Kayıt Altına Alan Memur		
Yusuf Alaaddin Efendi	Behçet Efendi	Halil Efendi		
		Mahmut Efendi		
		Osman Efendi		
VERGİ KALEMİ				
Memurlar		Kâtibler		
Mahmud Efendi		Hacı Yasin Efendi		
Müfti Efendi		Katib Hasan Efendi		
		Hacı Mustafa Efendi		
		Hacı Mahmud Efendi		
		Hoca Hasan Efendi		

BİDAYET MAHKEMESİ DAİRESİ				
Hukuk Dairesi			Ceza Dairesi	
ÜYELER				
Re'is(Başkan)	Re'is Nâibi (Başkan Vekili)	Muavin	Âza (Üye)	Mülazım
Salih Selami Efendi	Osman Mecid-i Efendi	Mustafa Efendi	Hacı Abdülhamid Efendi	Yusuf Efendi
			Hoca Halil Efendi	
			Cebrail Efendi	
			Bakî Efendi	
MAHKEME KÂLEMİ				
Zabıt Kâtibi			Başkitâbet	
Abdülhadi Efendi			Mahmud Rasim Efendi	
Yasin Efendi				
İbrahim Efendi				
MÜSTAKİL DAİRELER				
İSTİNTÂK DAİRESİ	İCRA DAİRESİ		ŞER'İYYE DAİRESİ	
Müstântık Vekil	İcra Memuru	Mübaşir	Eytam Müdürü	Kâtibi
Hoca Halil Efendi	Abdi Efendi	Hüseyin Ağa Ferhad Ağa	Mahzar Salih Ağa	Ömer Efendi
MECLİS İDARE MAHKEMESİ				
Müdde-i Umum Muavini Tahrirat Kalemi			Müstântık Meclis Kâtibi	
Abdülmecid Efendi			Hacı Hamza Efendi	
NÜFUS DAİRESİ				
Memur		Kâtib		
Mehmed Hürrem (?) Efendi		Abdülmecid Efendi		
DEFTERİ HÂKANİ KÂTİBİ				
Memur	Tapu Kâtibi	Kâtib		
Ali Fehmi Efendi	Musa Efendi	Süleyman Efendi		
ZİRAAT BANKASI ŞUBESİ				
Sandık Kâtibi				
Necmeddin Efendi				
NÂFİA DAİRESİ				
Reis	Kâtib		Âza	
Hamid Efendi	Necmeddin Efendi		Hacı Abdurrahim Ağa	
	Tarik Kâtib-i Mehmed Said Efendi		Selmo Efendi	
EVKÂF KÂLEMİ				
Müdür				
Hüseyin Efendi				
EVKÂF KOMİSYONU				
Reis (Başkan)			Âza (Üye)	
Müftü Efendi			Hacı Mustafa Efendi	
			Hacı Mahmud Efendi	
			Hoca Hasan Efendi	
MAARİF KOMİSYONU				
Reis (Başkan)		Âza (Üye)		Kâtib
Salih Sâmi Efendi		Hamid Efendi		Hacı Hamza Efendi
Hoca Halil Efendi		Mustafa Efendi		
		Ali Rıza Efendi		

RÜŞDİYE MEKTEBİ			
Muallim-i Sâni	Muallim-i Evvel	Mekreb-i İbtidai Muallimi	Hat Muallimi
Yusuf Efendi	Ali Rıza Efendi	Seyid Mehmed Efendi	Reşid Efendi
(...) Musa Ağa			
TELGRAF VE POSTA DAİRESİ			
Müdür		Muhabere Memuru	
Talat Efendi		Fazıl Efendi	
		Şükrü Efendi	
BELEDİYE DAİRESİ			
Reis (Başkan)		Âza (Üye)	
Hamid Efendi		Hacı Abdurrahim Ağa	
		Murad Saffed Ağa	
NAKLİYE VE ASKERİYE KOMİSYONU			
Reis	Âza		Kâtib
Hamid Efendi	Hacı Abdurrahim Ağa		Hacı Hüseyin Efendi
	Murat Saffed Ağa		
	Hacı Salih Efendi		
DUYUN-I UMUMİYE DAİRESİ			
Nâzir	Muhasebe Başkitâbeti	Müfettiş	Tahrirat Başkitâbeti
Mustafa Nuri Efendi	Halid Efendi	Cudi Efendi	Mustafa Efendi
MUHASEBE NEZARETİ KÂLEMİ			
Refik-i Sâni	Refik-i Evvel	Mukayyid (Kayıt altına alan memur)	Sandık Emni
Nazif Efendi	Yusuf Efendi	Nasri Efendi	
NEZARET-İ TAHRİRAT KÂLEMİ			
Mukayyid		Mübeyyiz	
Davud Efendi		Ahmed Efendi	
Mesud Hasan Efendi		Mehmed Mümtaz Efendi	
		Bekir Efendi	
MEMURİN MÜTEFERRİKASI			
Kolcubaşı	Sevk Memuru	Süvari	Piyade Kolcusu
Mehmed Ağa	Mehmed Ağa	-	-
TİCARET VE SANAYİ VE ZİRAAT ODASI HEYETİ			
Reis-i Evvel		Reis Sâni	Aza
Hacı Ali Efendi		Süleyman Ağa	Hacı Ömer Ağa
			Hacı İsmail Ağa
			Mustafa Ağa
			Seyyid Zeynel Abidin Efendi
			Cıyan Agob Efendi
			Gorgisyan Bedros Efendi
REJİ DAİRESİ			
4 Nefer kolcu		Memur: Edhem Bey	
ZABITA DAİRESİ			
Tabur Kâtibi		Binbaşı	
Sadık Efendi		Cemil Ağa	
BİRİNCİ PİYADE BÖLÜĞÜ			
Mülazım-ı Evvel	Yüzbaşı		Mülazım-ı Sâni
Abdullah Ağa	Ahmed Ağa		Abdürrezzak Efendi
İKİNCİ PİYADE BÖLÜĞÜ			
Mülazım-ı Evvel	Yüzbaşı		Mülazım-ı Sâni
	Ferhad Ağa		Fethullah Efendi
154 her iki bölüğün efradı			

BİRİNCİ SÜVARİ BÖLÜĞÜ				
Misafir Mülazımı Evvel	Mülazım-ı Evvel	Yüzbaşı	Mülazım-ı Sâni	Misafir Mülazım-ı Sâni
Genç Ağa	-	Hacı Ali Ağa	İzzet Efendi	Tahir Ağa
POLİS DAİRESİ				
İkinci Komiser	Üçüncü Komiser		Polis	
Mağdad (?) Efendi	Hafız Nuri Efendi		Mehmed Efendi	
	Fahredden Efendi		Abdulalil Efendi	
	(...) Efendi		Mehmed Efendi	
			Azev (Azov?) Efendi	
TAHSİLDÂR HEYETİ				
Süvari Tahsildârı	Sertahsildâr	Merkez Tahsildâr	Piyade Tahsildârı	
Mahmud Efendi	Esad Efendi	Halil Efendi	Rezkov Efendi	
Ciro (?) Efendi			Mehmed Efendi	
İsmail Efendi				
Agob Efendi				
HAZİNE-İ DEVA-İ VEKİLİ				
Hacı Mehmed Efendi				

Tablo 2 1317 (1900/1901) tarihinde Siirt sancağı merkez idari teşkilat yapısı ve memur isimleri

ŞEHİR MUTASARRIFI (VALİSİ)				
Lütfi Paşa (Mirimirân)				
ŞEHRİN ÜST KADEMELİ MEMURLARI				
NAİB	MÜFTÜ	MUHASEBECİ	TAHRİTAT KALEMİ	
Ömer Fevzi Efendi	Ahmed Efendi	Nafiz Efendi	Abdülmecit Selimi Efendi	
İL İDARE MECLİSİ				
BAŞKAN				
Mutasarrıf (Vali)				
Aza-yı Müntehab		Aza-yı Tebaiye		
Hacı Ömer Efendi		Naib		
Süleyman Ağa		Müftü		
(...) Efendi		Muhasebeci		
Makdisi Ohan (?) Efendi		Tahrirat (Yazı İşleri) Müdürü		
		Süryani Patrik Vekili İbrahim Efendi		
ÜYELER				
Naib	Müftü	Muhasebeci	Tahrirat Müdürü	Gayrimüslim vekili
Hacı Yusuf Ağa	Hacı Abdülhamid Ağa	Mansur Efendi		
MECLİS İDARE KÂLEMİ				
Meclis Kâtibi				
Fikri Efendi				
YAZI İŞLERİ (TAHRİTAT) KALEMİ				
Müdür	Mübeyyiz-i Evvel	Mübeyyiz-i Sâni	Mübeyyiz-i Salis	Mübeyyiz-i Rab'â
Abdülmecit Selimi Efendi	Ahmed Efendi	Abdulveli Efendi	Zülfikar (?) Efendi	Mahmud Efendi

EVRAK KALEMİ					
Memur			Mülazım		
Hasan Efendi			Mecid Efendi		
MUHASEBE KALEMİ					
Gelir Kâtibi		Gider Kâtibi		Kayıt Altına Alan Memur	Başkâtâbet
Mustafa Efendi		Behcet Efendi		Halil Efendi	Seyfeddin Efendi
				Mahmut Efendi	
				Osman Efendi	
				Mustafa Efendi	
VERGİ KALEMİ					
Memur		Başkâtâbet		İkinci Kâtâbet	
Mahmud Efendi		Hacı Yasin (?) Efendi		Hasan Efendi	
BİDAYET MAHKEMESİ DAİRESİ					
Hukuk Dairesi			Ceza Dairesi		
ÜYELER					
Re'is(Başkan)	Re'is Nâibi (Başkan Vekili)		Muavin	Âza (Üye)	Mülazım
Salih Sami Efendi	Ömer Fikri Efendi		Fehmi Efendi	Hoca İbrahim Efendi	Yusuf Efendi
				Hoca Mahmud Efendi	
				Selmo Efendi	
MAHKEME KÂLEMİ					
Zabıt Kâtibi		Başkâtâbet		Zabıt Kâtibi	
Derviş Efendi		Mahmud Rasim Efendi		İbrahim Efendi	
Yes (?) Efendi					
MÜSTAKİL DAİRELER					
İSTİNTÂK DAİRESİ	İCRA DAİRESİ			ŞER'İYYE DAİRESİ	
Müstantik	İcra Memuru	Mübaşir	Mukavelât Muharriri	Eytam Müdürü	Kâtibi
Rifat Efendi	Abdi Efendi	Hüseyn Ağa	Safvet Efendi	Abdülkadir Efendi	Ömer Efendi
		Ferhad Ağa			
MECLİS İDARE MAHKEMESİ					
Müdde-i Umum Muavini		Tahrirat Kalemi		Müstântik Meclis İdare Azası	
		Abdülmeccid Efendi		Cina (?) Efendi	
NÜFUS DAİRESİ					
Memur			Kâtib		
Mehmed Hürrem (?) Efendi			Abdülmeccid Efendi		
ZİRAAT BANKASI ŞUBESİ					
Sandık Kâtibi					
Necmeddin Efendi					
NÂFİA DAİRESİ					
Reis		Kâtib		Âza	
Hamid Efendi		Necmeddin Efendi		Hacı Ali Efendi	
		Hacı Abdurrahim Efendi		Selmo Efendi	

EVKÂF KÂLEMİ				
Müdür				
Hüseyin Efendi				
EVKÂF KOMİSYONU				
Reis (Başkan)		Âza (Üye)		
Müftü		Hacı Ömer Efendi		
		İsa Ağa		
		Hacı Abdülmecid Efendi		
		Hoca Hattab Efendi		
MAARİF KOMİSYONU				
Reis (Başkan)		Âza (Üye)		Kâtib
Mutasarrıf		Hoca Halil Efendi		Hacı Hamza Efendi
		Minhal (?) Efendi		
		Ali Rıza Efendi		
RÜŞDİYE MEKTEBİ				
Muallim-i Sâni	Muallim-i Evvel	Mekteb-i İbtidai Muallimi	Hat Muallimi	
Halil Efendi	Rıza Efendi	Cemil Efendi	Reşid Efendi	
(...) Musa Ağa				
TELGRAF VE POSTA DAİRESİ				
Müdür		Muhabere Memuru		
Fethi Efendi		Behcet Efendi		
		Şükrü Efendi		
BELEDİYE DAİRESİ				
Kâtib	Reis	Âza	Doktor Vekili Kol Ağası	Sandık Emni
Hacı Hüseyin Efendi		Hacı Abdurrahim Ağa	Kadri Efendi	Hüsni Efendi
		Murad Safer Ağa		
(...) NAKLİYE VE ASKERİYE KOMİSYONU				
Reis	Âza		Redif Kol Ağası	Kâtib
			Hacı Ahmed Efendi	Hacı Hüseyin Efendi
	Beledi azasından Hacı Abdurrahim Ağa			
	Beledi azasından Murad Safer Ağa			
DUYUN-I UMUMİYE DAİRESİ				
Nâzir	Muhasebe Başkâtibeti	Müfettiş	Tahrirat Başkâtibeti	
Tevfik Efendi	Halid Bey	Cevdis (?) Efendi	Mustafa Efendi	
MUHASEBE NEZARETİ KÂLEMİ				
Refik-i Sâni	Refik-i Evvel	Refik-i Salis	Sandık Emni	
Nazif Efendi	Yusuf Efendi	Nasri Efendi	Cemal Efendi	
TAHRİRATNEZARETİ KÂLEMİ İ				
Mukayyid (Kayıt Memuru)		Mübeyyiz		
Davud Efendi		Nuri Efendi		
Mesud Hasan Efendi		Mehmed Mümtaz Efendi		
MEMURİN MÜTEFERRİKASI				
Kolcubaşı	Sevk Memuru	Süvari	Piyade Kolcusu	
Mehmed Ağa	Mehmed Ağa	4	2	
TİCARET VE SANAYİ VE ZİRAAT ODASI HEYETİ				
Reis-i Evvel		Reis Sâni	Aza (Üye)	
Hacı Ali Efendi		Süleyman Ağa	Hacı Ömer Ağa	
			Hacı İsmail Ağa	
			Mustafa Ağa	
			Basma (?) Cıyan Agob Efendi	
			Gorgisyan Petros Efendi	
			Seyid Zeynel Abidin Efendi	

REJİ DAİRESİ				
Kolcu		Memur		
4 Piyade		Edhem Bey		
DEFTERİ HÂKANİ KÂTİBİ				
Memur		Tapu Kâtibi		Kâtib
Ali Fehmi Efendi		Musa Efendi		Süleyman Efendi
TÂHKİK-İ EVVELİYE HEYETİ				
Reis-i Defter-i Hakani Memuru			Aza	
Ali Fehmi Efendi			Mahkeme Başkitabeti: Mahmud Efendi	
TEDKİKİ SENEDAT KOMİSYONU				
Reis-i Defter-i Hakanî Memuru			Aza	
Fehmi Efendi			Hacı Ömer Efendi	
			Gorgisyan Yakub Ağa	
			Süleyman Ağa	
			(...) Efendi	
NÂFİA DAİRESİ				
Reis		Âza		Kâtib
Mutasarrıf Paşa		Beledi Reisi: Hamid Efendi (?)		Mehmed Said Efendi
		Nüfus Memuru Harim (?) Efendi		
		Banka Kâtibi Necmeddin Efendi		
ZABITA DAİRESİ				
Tabur Kâtibi			Binbaşı	
Sadık Efendi			Hacı Osman Ağa	
BİRİNCİ PİYADE BÖLÜĞÜ				
Mülazım-ı Evvel		Yüzbaşı		Mülazım-ı Sâni
Abdullah Ağa		Ahmed Ağa		Abdürrezzak Efendi
İKİNCİ PİYADE BÖLÜĞÜ				
Mülazım-ı Evvel		Yüzbaşı		Mülazım-ı Sâni
İzzet (?) Bey		Ferhad Ağa		Fethullah Efendi
154 her iki bölüğün efradı				
BİRİNCİ SÜVARİ BÖLÜĞÜ				
Misafir Mülazımı Evvel		Mülazım-ı Evvel		Misafir Mülazım-ı Sâni
Genç Ağa				Hacı Ali Ağa
				İzzet Efendi
				Tahir Ağa
66 Süvari Jandarma Efradı				
POLİS DAİRESİ				
İkinci Komiser		Üçüncü Komiser		Polis
Ahmed Necib Efendi		Süleyman Efendi		Abdurrahman Efendi
		Yusuf Efendi		Abdülalil Efendi
				Mehmed Efendi
				(...) Efendi
TAHSİLDÂR HEYETİ				
Süvari Tahsildârı		Sertahsildâr		Merkez Tahsildâr
Mahmud Efendi		Esad Efendi		Halil Efendi
Ciro (?) Efendi				Rezkov Efendi
İsmail Efendi				Mehmed Efendi
Agob Efendi				
HAZİNE-İ DEVA-İ VEKİLİ				
Hacı Mehmed Efendi				

FUNCTIONAL GENRES OF EUROPEAN LYRICS IN AZERBAIJAN POETRY OF THE XX CENTURE

*Суад Эфендиева**Старший преподаватель кафедры
теории литературы и мировой литературы
Бакинского славянского университета,
Баку, Азербайджан***Abstract**

The article talks about the emergence and development stages of the European sonnet genre in the Azerbaijani poetry of the XXth century.

Keywords: Sonnet, Azerbaijani Literature, Interpenetration, Genre

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ЖАНРОВ ЕВРОПЕЙСКОЙ ЛИРИКИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПОЭЗИИ XX ВЕКА (СОНЕТ)

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена появлению и развитию жанра европейской лирики сонета в азербайджанской поэзии XX века. Поднимаются вопросы межкультурного взаимодействия и взаимопроникновения жанров Востока и Запада.

Ключевые слова: сонет, азербайджанская литература, взаимопроникновение, жанр

Историко-культурные связи современных тюркских народов еще раз свидетельствуют об общности алтайской цивилизации, проявляющейся не только в ментальной, но и культурной общности. В современную эпоху глобализации эти связи особенно актуальны, и рамки их расширяются за пределы тюркского ареала, захватывая и славянский мир. В этом контексте представляет интерес наше исследование – взаимопроникновение лирических жанров литературы Востока и Запада, которое, по сути, является продолжением этой темы. История появления в азербайджанской поэзии жанров европейской лирики представляет большой интерес с литературоведческой точки зрения. Интересно, что из всего обилия жанров европейской лирики азербайджанская поэзия «предпочла» следующие: гимн, марш, сонет, стихотворение в прозе, баллада. И это не случайно. Исследователь лирических жанров, азербайджанский литературовед Гусейн Гашимли, на фундаментальную работу которого мы в основном и будем опираться, справедливо связывает такое явление с идейно-тематическим содержанием самих жанров. Так, появление в азербайджанской поэзии начала XX века таких жанров, как гимн и марш, прежде всего, обусловлено, социально-общественными и политическими процессами, происходящими в Азербайджане: возрождение национального самосознания, ментальности, духовности, стремление к осознанию своих корней, осмысление идейной самобытности и др. С другой стороны, как отмечает Г.Гашимли, появление определенных жанров европейской лирики в азербайджанской литературе также связано и с некоей схожестью и близостью их с жанрами азербайджанской поэтической системы. Выдающийся азербайджанский поэт Бахтияр Вагабзаде (1925-2009), Адил Бабаев (1925-1977), Сабир Мустафа (1939) и др. говорят о схожести сонета и газели, сонета и гошмы; даже приводится факт, где украинский поэт, автор многочисленных сонетов Дмитри Павличко называет азербайджанский лирический жанр гошма «восточным сонетом» [Нәşimli, 2003: 8].

Конец XIX века, когда Мирза Джафар Топчибашев впервые в азербайджанской литературе обратился к сонету, совпадает с вновь возросшим интересом, проявленным к этому жанру русскими поэтами-декадентами – Д.С.Мережковским, З.Гиппиус, И.Анненским, Н.Минским (как известно, в русской поэзии сонет, начиная с XVIII века, «пережил»

несколько всплесков). Это время так называемого «декаданса» характеризуется необычайным интересом к формальной стороне лирики, ибо два века русской поэзии, если считать со времени Кантемира и Ломоносова, в техническом плане ничего нового в развитие стиха не внесли, за малым исключением (например, А.Фет). Эта мастерская стиха опиралась в основном на опыт западных поэтов, в частности, французских символистов – Шарля Бодлера, Стефана Малларме, Гийома Аполлинера, Артюра Рембо, бельгийского поэта Мориса Метерлинка, австрийского – Райнера Марии Рильке и английскую поэзию начала XX века – Уильяма Батлера Йейтса, Дэвида Герберта Лоуренса. Вооружившись этим опытом, русские поэты раскрыли эстетические возможности сонета в эпоху Серебряного века. Самые изысканные формы были созданы Николаем Минским, Иннокентием Анненским, Петром Бутурлиным. Можно сказать, что основная заслуга в возрождении сонета принадлежит Бутурлину. Он родился и вырос в Италии, получил там блестящее образование, где сонет развивался, начиная с эпохи Возрождения, а точнее – с середины XIII века в Сицилии (во французскую литературу сонет перешел только лишь в XVI веке). Поэтому итальянский сонет не был для Бутурлина чужим и благодаря ему в России прижилась именно итальянская форма сонета. Он создал прекрасные образцы сонета, опираясь, прежде всего, на итальянскую лирику; с энтузиазмом пропагандирует эту форму сонета в России. Все корифеи русского сонета учились у него, начиная с Валерия Брюсова, Игоря Северянина и кончая эротическими сонетами Абрама Эфроса. Если, например, Николай Минский подражал шекспировскому сонету, то Иннокентий Анненский, главным образом, возрождал классические образцы сонета, продолжая традиции Данте и Петрарки [Федотов, 1990: 15-16].

Что же касается развития сонета в азербайджанской литературе, то это приходится на начало XX века, когда ведущее место в национальной литературе занимал романтизм. Азербайджанские романтики привнесли в литературу не только новые веяния, дух и тематику, но отличились новаторством и в жанровой системе. Занимавший в классической азербайджанской поэзии особое место жанр газели уступает место сонету. И этот процесс замены был закономерно обусловлен социально-культурным развитием эпохи. Как отмечает Иоганнес Бехер, « в эпоху романтизма сонет лишился своих классических элементов, он обогатился благодаря романтизму элементами народными и тем самым запасся силами, которые благоприятствовали позднее попытке его возрождения» [Бехер, 1981: 418].

На азербайджанском языке публикация сонета была впервые осуществлена в 1907 году в 20-ом номере журнала «Фиюзат». Это первый сонет, автором которого был поэт Саид Салмаси (1887-1909). Сонет назывался «Хəyali-mənfur». Этот образец первого азербайджанского сонета занимает особое место в азербайджанском литературоведении. Сонет отвечал всем каноническим правилам этого жанра. По своей структуре он был в форме «итальянского сонета», схема рифмовки – abqb mnpn ddc ees. С идейно-тематической точки зрения сонет был посвящен любви, измене и, как результат этого обмана, любовному томлению лирического героя.

Таким образом, первые десятилетия XX века являются периодом зарождения и формирования в азербайджанской литературе жанра сонета. Это были Алипаша Сабур (1885-1934), Гусейн Джавид (1882-1941), Саид Салмаси, Амин Абид (1898-1937), чьи сонеты отличались идейно-тематическим разнообразием, хотя все они были написаны арузом и в них преобладают традиционные изобразительно-выразительные средства [Нəşimli, 2003: 159].

В 1920-1950-е годы – этап стабилизации сонета. Он характерен тем, что расширяются жанровые поиски, происходит переход от аруза к хеджа. В это время к сонету обращаются такие поэты как Самед Вургун (1906-1956), Сүлейман Рустам (1906-1989), Микаил Мушфиг (1908-1938), Алмас Йылдырым (1907-1952), Алиага Кюрчайлы (1928-1980). Рассмотрим сонеты Алиага Кюрчайлы:

*İnsan yalnız bir dəfə gəlir dünya üzünə,
Yalnız bir yol baxırıq aya, ulduzlara biz.
Ah, ikinci bir ömrü verə bilsələr mənə!
Yox, bu yalnız arzudur, ömür birdir şübhəsiz.*

Bu məni qorxutmayı, qorxutmayı, sevgilim,
Qoy günəşin üzünü bircə yol görüm, nə qəm!
Düşünürəm arabir, ürəyimdə nisgilim,
Birdən bu bir ömrü də mənalı keçirməsəm...

Sevgilim, istərəm ki, bağ salam, evlər tikəm,
İsti, soyuq bilmədən ellərə keşik çəkəm –
Sən ömür kitabımı yalnız belə varaqla.

Yaylı çarpayılarda yataraq axşam, səhər,
Ömrü nəşə içində mən başa vursam əgər,
Sevgilim, and verirəm: nə yas tut, nə də ağla!
(1954) [Kürçaylı, 1978: 194]

Это – философская медитация, связанная с мыслями о бренности жизни, о ее смысле и важности претворения в жизнь своего предназначения, своей воплощенности. Лишь тогда человек обретает полноту бытия. Последняя строчка «<...> nə yas tut, nə də ağla!» представляет парафраз из 71 сонета Уильяма Шекспира:

<...> И, если перечтешь ты мой сонет,
Ты о руке остывшей не жалея.
Я не хочу туманить нежный цвет
Очей любимых памятью своей.
<...> Я не хочу, чтобы своей тоской
Ты предала себя молве людской.

Другой сонет Кюрчайлы посвящен дочери, где он выражает любовь и восхищение отца сходством ее с собой. Этот сонет подчеркивает родство и близость поэта к своему ребенку, озабоченность ее судьбой:

Yaman oxşayırsan, deyirlər mənə,
Qaşların, gözlərin guya mənimdir.
Üzümün rəngi də çökmüş üzünə...
Qoy ata gözüylə sənə baxım bir.

Görkəmin mənə də çox tanış gəlir,
Elə bil mənimdir səndəki gülüş.
Güləndə yanağın batır, çökəlir...
Sanki bir almayıq iki bölünmüş.

Qəlbim dağa dönür bu bənzəyişdən,
Qaşınla, gözünlə mənə oxşa sən –
Gözümün nuru da gözünün olsun!

Əksini qoy səndə seyr etsin atan.
Ancaq, əziz balam, çalış hər zaman
Bir ürək, bir beyin özünün olsun!
(1955) [Kürçaylı, 1978: 253]

В этом сонете кроме трогательной родительской любви, мы наблюдаем и отцовское назидание дочери. В творчестве Шекспира встречается подобное назидание, адресованное, прежде всего, отцу:

Не изменяйся, будь самим собой.
Ты можешь быть собой, пока живешь.
Когда же смерть разрушит образ твой,
Пусть будет кто-то на тебя похож.

Тебе природой красота дана
На очень краткий срок, и потому
Пускай по праву перейдет она
К наследнику прямому твоему.

В заботливых руках прекрасный дом
Не дрогнет перед натиском зимы,
И никогда не воцарится в нем
Дыханье смерти, холода и тьмы.,
О, пусть, когда настанет твой конец,
Звучат слова: «Был у меня отец!»

Интересен еще один сонет Алиаги Кюрчайлы, посвященный родной природе. Это медитация, связанная с природой, построенная на антитезе:

Torpaq quru yurdu – yağdı yağışlar,
Güllər üşüyürdü – günəş göründü.
Budaqlar qəmgindi – dilləndi quşlar,
Üfük güləb rəngli dona büründü.

Yamaclar çılpaqdı – açdı lalələr,
Dəniz durğun idi – tufan oyandı,
Qaranlıq qatıydı – açıldı səhər,
Göylərin yaxası alışdı, yandı.

Sən bu təbiətin ahənginə bax.
Gəl onun əqlindən biz də dərs alağ –
Səni gözləyirəm mən nə zamandır.

Zülmətə günəştək, şaxtaya odtək,
Durğun bir aləmə gələn həyattək
Gəl mənim ömrümə, tez gəl, amandır!
[Kürçaylı, 1978: 387]

Этот сонет Алиаги Кюрчайлы прямо перекликается с сонетом Луиша ди Камоэнса, представляющего собой образец поэтики барокко:

Когда, дымясь, вода воспламенится,
И станет свет подобен темноте,
И небеса исчезнут в высоте,
И выше звезд Земля распространится,

Когда любовь рассудку подчинится
И все и вся придет к одной черте,
Тогда, быть может, Вашей красоте,
Остывший, перестану я молиться.

Хоть полон мир внезапных перемен,
Каким возник, таким он остается.
Так нужно ль Вам, чтобы мой жар угас?

Моя надежда, мой прекрасный плен,
Пускай душа погибнет иль спасется,
Но только взор пусть вечно видит Вас.

Удивительно, насколько перекликаются образный ряд, общий «космический» настрой сонета Кюрчайлы с сонетом Камоэнса:

Məhəbbət yolunda yorulmur ürək,
Göyün intəhasız dərinliyinə
Hazıram, şığıtım, baş vuram yenə,
Gedəm görünməyən ulduzlaradək.

Min bir rəngə çalan qövsü-qüzehi,
Hazıram göylərdən gətirəm sənə.
Hələ yer nəfəsi dəyməyən şəhi
Gətirəm, çiləyəm sıx tellərinə.

Ən iri, ən xırda meteorları,
Yazdakı yağışı, qışdakı qarı
İstərəm səmadan gətirəm sənə!

Bahar təravətli sərin yelləri,
Hələ yaşanmamış xoşbəxt illəri
İstərəm indidən yetirəm sənə!

[Kürçaylı, 1978: 388]

Этот пример еще раз подтверждает жанрово-типологическую общность испанского мастера и азербайджанского поэта, сквозь века усвоившего уроки гения.

1960-1980-е годы – этап совершенствования сонета. Написание сонетов носит уже массовый характер: Адил Бабаев, Шекер Аслан (1935-1995), Аббасага и др. Как отмечает Гашимли, большая заслуга этих поэтов состоит в том, что именно после их сонетов этот жанр становится самостоятельным жанром, родным для азербайджанского читателя и он

получает широкое распространение [Həşimli, 2009: 168]. В этом ряду необходимо выделить творчество Адила Бабаева. В 1960-70-годы им написано большое количество сонетов, свыше 220. Конечно, невозможно утверждать, – пишет Гашимли, что все его сонеты безукоризненны и совершенны. Но, в целом, они дают огромный материал для исследований разнообразия и особенностей этого жанра. Гашимли разбирает подробно рифмовку сонетов Адила Бабаева, соотнося их с формой итальянского сонета: «Рифмовка обычно строится по этой же схеме: abab qdqd mnp rpn. Используются 11-ти сложный и 14-сложный стихотворный размер хеджа. [Həşimli, 2003: 84]. Главную заслугу поэта Адила Бабаева Гашимли видит в расширении идейно-тематического диапазона сонета, использовании оригинальных изобразительно-выразительных средств, структурной стабильности сонетной формы, философской законченности и выразительности сонетного замка, то есть последнего двустушия [Həşimli, 2003: 85]. Мы бы добавили к этому и тематическую оригинальность.

Другой поэт, чей вклад в развитие азербайджанского сонета очень важен, это Шекер Аслан (1935-1995). В 1987 году он написал цикл «Ленкоранские сонеты». Интересно, что в истории мировой литературы встречаются циклы сонетов под географическим названием. Например, Максимилиан Волошин «Сонеты о Коктебеле» (1911), состоящие из 8 сонетов, польский поэт Адам Мицкевич создал цикл «Крымских сонетов» (1825), современный украинский поэт Дмитри Павличко «Подольские сонеты» (1973), «Львовские сонеты» (1978), «Киевские сонеты» и т.д. В этом смысле цикл сонетов азербайджанского поэта Шекера Аслана продолжает эту традицию [Həşimli, 2003: 120].

Азербайджанский сонет на современном этапе (имеются в виду 90-годы XX века и первые десятилетия XXI века) Гашимли называет этапом национализации сонета [Həşimli, 2003: 133]. И действительно, идеи независимости, солидарности, возрождение национального самосознания, поиски национальной идентичности пронизывают содержание сонетов этого этапа. Это прежде всего сонеты Аббаса Абдуллы, Сабира Мустафы, Эльшада Сафарли. Самые совершенные образцы мы находим в творчестве поэта-переводчика Сабира Мустафы. Не случайно он автор переводов сонетов Уильяма Шекспира с языка оригинала на азербайджанский язык. Под влиянием этих переводов поэт сам обращается к этому жанру. Его книга «Тюркские сонеты» (1988), состоящая из 151 сонета – яркий факт в истории азербайджанской лирики XX века. В 2003 году он переиздает эту книгу с тем же названием и включает туда уже 262 сонета. Гашимли высоко оценивает это издание: «Сонеты Сабира Мустафы отличает прежде всего высокохудожественное выражение тюркского национального самосознания. Посвящая свои сонеты героическому прошлому тюркских народов, он как бы перелистывает славные страницы нашей истории» [Həşimli, 2009: 195]. В этом контексте жанр сонета получает в азербайджанской поэзии совершенно новое осмысление, не ограничиваясь только любовной тематикой. Сонет содержит в себе идеи патриотизма, философской медитации, размышления о судьбе человека и страны в целом.

Таким образом, взаимодействие и взаимообогащение культур Востока и Запада является важной движущей силой прогресса мировой культуры.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бехер И.Р. (1981) Философия сонета, или малое наставление по сонету // И.Р.Бехер. О литературе и искусстве. Москва, Художественная литература, стр.407-432.

2. Федотов О.И. (1990) Сонет серебряного века. 14 строк: единство и борьба противоположностей // Сонет серебряного века. Русский сонет конца XIX - начала XX века. Москва, Правда, стр.5-34.
3. Həşimli H. (2003) Azərbaycan poeziyasında sonet və terset. Bakı, Elm, 312 s.
4. Həşimli H. (2009) Avropa lirik janrları və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, Elm və təhsil, 444 s.
- Kürçaylı Ə. (1978) Bütövlük. Bakı, Yazıçı, 598 s.

KÜRESEL BİR SORUN: HAVA KİRLİLİĞİ**Prof. Dr. Sadettin Paksoy***Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü***Prof. Dr. H. Mustafa Paksoy***Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü***Arş. Gör. Ali Kestane***Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü***Özet**

Hava, etrafımızı saran gaz karışımıdır. İçinde yaşadığımız hava katmanına atmosfer denir. Temiz hava içerisinde yaklaşık olarak %78 azot, %21 oksijen ve %1 oranında da toz, su buharı gibi diğer maddeler bulunmaktadır. Yaşamak için oksijene ihtiyaç vardır. Oksijen ise solunum yoluyla havadan alınmaktadır. Hava canlılar için vazgeçilmezdir ve havanın kirlenmesi canlıların yaşamını olumsuz etkilemektedir. Günümüzde, hava kirliliği çevre sorunlarının başında gelen bir kirlilik çeşididir. Şimdiden önlem alınmazsa bu kirlilik geleceğimizi de ciddi bir şekilde tehdit edecektir. Hızla artan dünya nüfusu, buna bağlı olarak artan enerji kullanımı, sanayileşme ve şehirleşme hava kirliliğine neden olmakta, insan ve diğer canlılar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Hava kirliliği, havanın doğal bileşiminin çeşitli nedenlerle değişmesi, havada katı, sıvı ve gaz şeklindeki yabancı maddelerin insan ve canlı yaşamına, ekolojik dengeye ve diğer maddelere zarar vermesi ile ortaya çıkan bir durumdur. Bugün dünyanın en önemli sorunlarında biri çevre kirliliği sorunudur. Hava kirliliği de çevre kirliliğine neden olan bir kirliliktir. Bu çalışmada, ikincil verilerden yararlanılarak, küresel bir sorun haline gelen hava kirliliği incelenmiştir. Hava kirliliğinin nedenleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu kirliliğin canlılara ve çevreye olan olumsuz etkilerine yer verilmiştir. Ayrıca Dünyada ve Türkiye’de hava kirliliği verileri anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küresel sorun, Çevre sorunu, Hava kirliliği.

A GLOBAL PROBLEM: AIR POLLUTION**Abstract**

Air is the gas mixture that surrounds us. The air layer we live in is called the atmosphere. There are approximately 78% nitrogen, 21% oxygen and 1% dust, water vapor and other substances in fresh air. It needs oxygen to survive. Oxygen is provided from the air by respiration. Air is indispensable for all creatures, and the pollution of the air affects the life of the creatures negatively. Today, air pollution is a kind of pollution that is leading the environmental problems. If the measures are not taken already, this pollution will seriously threaten our future. Rapidly increasing world population, increasing energy use, industrialization and urbanization cause air pollution and have negative effects on people and other creatures. Air pollution, changes in the natural composition of the air due to various reasons, is a situation that occurs when foreign substances in the form of solid, liquid and gas in the air harm human and living life, ecological balance and other matter. One of the most important problems in the world today is environmental pollution. Air pollution is a pollution that causes environmental pollution. In this study, air pollution, which has become a global problem, is examined by using secondary data. The causes of air pollution are laid out in detail. The negative effects of this pollution on the creatures and the environment are mentioned. It has also been described by the data of air pollution in the world and Turkey.

Keywords: Global problem, Environmental problem, Air pollution.

GİRİŞ

Hava kirliliği, kimyasal bileşenler ya da biyolojik maddeler gibi atmosferin yapısında bulunan ve insanlar ya da diğer yaşayan organizmaların sağlığını olumsuz etkileyen; çevreye zarar veren bileşenleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Hava kirliliği hem doğal süreçler (volkanik aktivite ya da toz fırtınası) sonucu ortaya çıkabileceği gibi, fosil yakıtların yanması ya da kimyasal madde üretimleri gibi insan faaliyetleri (ekonomik faaliyetler) sonucu da ortaya çıkabilmektedir. Hava kirlleticileri oluşma biçimlerine göre birincil veya ikincil olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Birincil kirleticiler doğrudan insan faaliyetlerinden kaynaklanır (motorlu taşıtlar, sanayiler vb.). İkincil kirleticiler ise birincil kirleticilerin atmosferde reaksiyona ya da etkileşime girmesi sonucu oluşur.

Dünyamızda Endüstri Devriminden sonra sorun olarak ortaya çıkan “Çevre ve Hava Kirliliği” günümüzde küresel bir sorun haline gelmiştir. Bir taraftan kitle yığın üretimle insanlar tüketime özendirilirken, diğer taraftan bu insanların sağlıklı yaşam hakları ellerinden alınmaktadır. Bu nedenle, çevre ve hava kirliliği ile mücadele etmek sadece devletlerin görevi değil, her bir insanın asli görevi olmalıdır.

Bu çalışmada, küresel bir sorun olan hava kirliliği irdelenmiştir. İkincil kaynaklardan elde edilen veriler konunun önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda hava kirliliği ile mücadelede birtakım öneriler getirilmiştir.

HAVA KİRLİLİĞİ VE KAYNAKLARI

Ekolojik dengeyi bozan, insan sağlığını ve canlı hayatını olumsuz bir şekilde etkileyen insanların çeşitli tüketim aktiviteleri ve ekonomik faaliyetler sonucu, yapay yollarla havanın bileşimindeki maddelerin normalin üzerinde yoğunluğa ve miktara ulaşması ile havanın doğal bileşiminin bozulmasına hava kirliliği denir (Ankara, 2011:6).

Doğal Kaynaklar: Yanardağ volkan faaliyetleri, orman yangınları ile bitki örtüsü ve doğanın tahrip edilmesi örnek olarak verilebilir. Yapay kaynaklar insanların faaliyetleri sonucu oluşan kaynaklardır. Bunlara ısınma amacıyla konutlarda yakıt kullanımı, sanayi faaliyetleri sonucu oluşan kullanımlar ve trafik kaynaklı kirlilikler verilebilir. Şekil 1’de hava kirliliğinin kaynakları görülmektedir. Buna göre hava kirliliği; ısınmadan, sanayiden ve trafikten kaynaklanmaktadır.

Şekil 1. Hava Kirliliği Kaynakları

Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliği

Kentlerimizdeki ısınmadan kaynaklanan hava kirliliği özellikle kış döneminin başlaması ile birlikte artış göstermektedir. Kış aylarında ısınmadan kaynaklanan hava kirliliğinin temel sebepleri; ısınmada kalitesiz yakıtların (kükürt, kül ve nem oranı yüksek kalori değeri düşük kömürler) iyileştirilme işlemine tabi tutulmadan kullanılması, yanlış yakma tekniklerinin uygulanması ve

kullanılan kazanların bakımlarının düzenli olarak yapılmaması olarak sıralanabilir. Bunların yanı sıra hızlı nüfus artışı ve kentlerde nüfus yoğunlaşması, topoğrafik ve meteorolojik şartlara göre şehirlerin yanlış yerleşmesi ve dolayısıyla çarpık kentleşme şehirlerimizde görülen hava kirliliğini artırmaktadır. Kış aylarında ısınma amacıyla soba ve kaloriferlerde genellikle odun, kömür, fuel-oil ve doğal gaz yakılmaktadır. Soba veya kalorifer kazan bacalarından çıkan gazlara genel kirleticiler denilmektedir. Bunlar; karbonmonoksit (CO), kükürtdioksit (SO₂), azotdioksitler (NO_x) ve partikül maddeler (is, kurum ve toz)dir (Çevre online, 2015). Fotoğraf 1’de ısınma kaynaklı hava kirliliği görülmektedir.

Fotoğraf 1. Isınma kaynaklı Hava Kirliliği

Sanayiden Kaynaklanan Hava Kirliliği

Fabrikaların bacalarından çıkan kimyasal gazlar, tozlar ve dumanlar havayı kirletmektedir. Fabrikalarda enerji ihtiyacı için yakılan yakıtlar ve fabrikada yapılan işlemde oluşan kirleticiler baca ile havaya atılarak kirliliğe neden olmaktadır. Günlük ihtiyaçlarımızın karşılanması, yurdumuzun kalkınması, yeni iş sahalarının açılarak işsizliğin önlenmesi için bu fabrikaların mutlaka çalışması ve üretimlerini sürdürmesi gerekir. Burada önemli olan hem kalkınmayı sürdürmek ve hem de çevreyi korumaktır. İşyerleri, fabrikalar çevreyi kirletmemek için gerekli önlemleri almalıdır. Örneğin, temiz enerji kaynakları kullanılmalı, filtre sistemleri kurulmalı, geri dönüşümü mümkün olan hammaddeler kullanılmalı, personel çevre konusunda eğitilmeli, yeşillendirme çalışmaları yapılmalı, teknolojik yenilikler takip edilmeli ve uygulanmalıdır. Sanayileşmenin yer seçimi önemlidir. En önemlisi yetkili kurumlardan gerekli izinler, mutlaka alınmalıdır (Çevre online, 2015). Fotoğraf 2’de sanayi kaynaklı hava kirliliği görülmektedir.

Fotoğraf 2. Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliği

Hava kirliliği, canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen ve maddi zararlar meydana getiren havadaki yabancı maddelerin, normalin üzerindeki miktar ve yoğunluğa ulaşmasıdır. Bir başka deyişle hava kirliliği; havada katı, sıvı ve gaz şeklindeki yabancı maddelerin insan sağlığına, canlı hayatına ve ekolojik dengeye zarar verecek miktar, yoğunluk ve sürede atmosferde bulunmasıdır. İnsanların çeşitli faaliyetleri sonucu meydana gelen üretim ve tüketim aktiviteleri sırasında ortaya çıkan atıklarla hava tabakası kirlenerek, yeryüzündeki canlı hayatı olumsuz yönde etkilenmektedir.

Trafikten Kaynaklanan Hava Kirliliği

Ulaşım araçları günlük yaşantımızın bir parçasıdır. Her gün değişik şekilde yararlandığımız bu motorlu karayolu taşıtları havaya verdikleri kirlenici gaz ve taneciklerle çevremizi ve soluduğumuz havayı kirlenmektedir. Hava kirliliğinin yarısı motorlu taşıtlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle büyük kentlerin ana cadde ve kavşaklarında, karayolları çevrelerinde havayı kirlenici madde emisyonları (atmosfere atılan gaz, toz, is v.s.) önemli boyutlardadır (Çevre sağlığı, 2011).

Bir insanın günlük ihtiyacı olan 15 m³ temiz havayı bir tek taşıtın sadece 10 dakikalık bir süre içerisinde tehlikeli hale dönüştürmesi, kentlerdeki yüz binlerce taşıtın neden olduğu hava kirliliğinin boyutu hakkında bizlere yeterli bir fikir verebilir. Şehir trafiğindeki araçlar; teknik bakımlarının yeterince yapılmaması, bilinçsiz kullanımı ve bir kısmının çok eski oluşları nedeniyle kirlenici özellikleri bir kat daha artarak, önemli kirlenici kaynak durumundadırlar (Çevre sağlığı, 2011).

Taşıtlarda hava kirliliği yaratan kirlenici kaynaklar, motor cinsine göre değişmektedir. Taşıtlarda benzinli ve dizel motor olmak üzere iki tür motor kullanılmaktadır. Benzinli motorla çalışan bir taşıtın başlıca kirlenici kaynakları; egzoz borusu, benzin deposu, kartel havalandırma, karbüratör, fren balataları ve lastiklerdir. Dizel motorlu taşıtlarda ise başlıca kirlenici kaynakları egzoz borusu, fren balataları ve lastiklerdir. Egzozdan üç tür duman çıkar. Siyah duman, tam yanmamış yakıt taneciklerinin oluşturduğu dumandır. Uygun yanma koşullarının olmadığını gösterir. Gri-Beyaz duman, tam yanma artığı maddelerin oluşturduğu dumandır. Uygun yanma koşullarının olduğunu gösterir. Mavi duman, yanmamış yakıt ve yağ karışımı olup, genellikle motorun bakıma ihtiyacı olduğunu gösterir. Taşıtlardan kaynaklanan kirleniciler, genel ve özel kirleniciler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Egzoz gazları içinde bulunan karbondioksit (CO₂), su buharı (H₂O), hidrojen (H₂) ve azot (N₂) gazları kirlenici olarak kabul edilmemektedir. Egzoz gazı içerisindeki karbonmonoksit (CO), partikül madde (is, toz, tanecik v.s.) ve hidrokarbonlar genel kirleniciler olarak kabul edilmektedir. Benzinli taşıtlarda ise kurşun (Pb) bileşikleri önemli bir kirlenicidir (Çevre sağlığı, 2011). Fotoğraf 3'te trafik kaynaklı hava kirliliği görülmektedir.

Fotoğraf 3. Trafik Kaynaklı Hava Kirliliği(Şahin, 2015).

Hava kirliliği Türkiye'nin en önemli çevre sağlığı sorunlarından biri. Ama sistematik bir şekilde göz ardı ediliyor. TMMOB Çevre Mühendisleri Odası (ÇMO) Başkanı Baran Bozoğlu, geçen hafta yayınladığı bir raporla bu konuda önemli bir çıkış yaptı. ÇMO'nun Hava Kirliliği Raporu, hava kirliliğinin ülkenin en önemli çevre ve halk sağlığı sorunu olduğunu, özellikle de Düzce, Denizli ve Ankara gibi kentlerde hava kirliliğinin gittikçe arttığı ve kritik seviyeyi aştığı belirtiliyor. Biz de rapor çıkar çıkmaz Çevre Mühendisleri Odası Başkanı Baran Bozoğlu ile hava kirliliği üzerine bir söyleşi yaptık.

1983 yılında doğan Baran Bozoğlu 2005'de ODTÜ Çevre Mühendisliği bölümünü bitirdi ve 2008'de ODTÜ Kentsel Politika Planlama ve Yerel Yönetimler Bölümü'nde Yüksek Lisans yaptı. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Sosyal Çevre Bilimleri Bölümü'nde doktora eğitimine başladı. 2007'de Çevre ve Orman Bakanlığı'nda çalışmaya başlayan Bozoğlu halen Türk Akreditasyon Kurumu'nda (TÜRKAK) Uzman ve Baş Denetçi olarak çalışmaktadır. Çevre Mühendisleri Odası'nda 2005'den bu yana çalışan Bozoğlu 2009 yılında "genç" Çevre Mühendisleri grubunu oluşturarak ÇMO Genel Merkez Yönetimine ayrı bir liste olarak aday oldu. 2010'dan bu yana, Çevre Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı görevini sürdürmektedir.

HAVA KİRLİLİĞİNİ ÖNLEMELİK İÇİN ALINABİLECEK TEDBİRLER

Hava kirliliğini önlemek için alınması gereken bazı tedbirler vardır. Aşağıda bu tedbirler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır (Özgür Ansiklopedi, 2015):

- Sanayi tesislerinin bacalarına filtre takılması sağlanmalı, ayrıca sanayi kuruluşları yer seçimi düzenli yapılmalı,
- Evleri ısıtmak için yüksek kalorili kömürler kullanılmalı, her yıl bacalar ve soba boruları temizlenmeli,
- Pencere, kapı ve çatıların izolasyonuna önem verilmeli,
- Kullanılan sobaların TSE belgeli olmasına dikkat edilmeli,
- Doğalgaz kullanımı yaygınlaştırılarak, özendirilmeli,
- Kalorisi düşük olan ve havayı daha çok kirleten kaçak kömür kullanımı engellenmeli,
- Kalorifer ve doğalgaz kazanlarının periyodik olarak bakımı yapılmalı,
- Kaloriferlerin ateşçi kurslarına katılımı sağlanmalı,
- Yeni yerleşim yerlerinde merkezi ısıtma sistemleri kullanılmalı,
- Toplu taşıma araçları yaygınlaştırılmalı,
- Sanayi tesisleri kurulurken yeşil alanlar artırılmalı, planlanmalı, sanayi atıklarının yeterince filtre edilmeden havaya verilmesi önlenmeli,
- Kentlerde arabaların egzozlarından kaynaklanan kirliliğin azaltılması için önlemler alınmalıdır. Bu kirleticiler kış aylarında ozon oluşmasına neden olduğu için canlıların solunumunu güçleştirir.
- İnsanlar toplu taşımacılığa özendirilmeli, yakıt olarak kullanılan doğal gazın toplu ulaşım araçlarında kullanılması yaygınlaştırılmalı,
- Ormanların tahribatı önlenmeli, ağaçlandırma çalışmalarına hız verilmeli ağaçlar kesilmemelidir
- Kloroflorokarbon gibi maddelerin etkileri ile ozon tabakası zarar görmektedir. Bu maddelerin yerine kullanılacak kimyasallar araştırılmalıdır.

HAVA KİRLİLİĞİNİN NEDENLERİ

Hava kirliliği ilk olarak, atmosfer bileşiklerinin değişmesiyle başlamaktadır. Evlerin, iş yerlerinin, sanayi kuruluşlarının ve motorlu taşıtların bacalarından çıkan kirleticilerin havaya karışması ve havanın bileşimini bozması, hava kirliliğine neden olmuştur. Temiz hava, içerisinde hacimce %

78,08 azot, % 20,94 oksijen, %0,03 karbondioksit, %0,93 argon gazı bulunan fakat duman, toz tanecikleri, kükürt dioksit ve diğer gazlar bulunmayan ya da çok az bulunan hava demektir. Atmosfer, genellikle içerisine karışan kirletici maddeleri etkisiz hale getirmesine rağmen devamlı bir şekilde kirlenmektedir. Motorlu taşıtların hızla artması, sanayileşme ve endüstriyel gelişmeye paralel olarak kentlerin büyümesi, teknolojik gelişmeler; toplum refahını arttırırken bunların sebep olduğu kirlenme, doğal kirlenmenin çok üzerinde olmaktadır. Fabrika ve ev bacalarının dumanları, motorlu taşıtların egzoz gazları, havaya bol miktarda zehirli gazlardan olan karbon monoksit (CO), kükürt dioksit(SO₂) ve azot oksitler gibi gazların karışmasına neden olur. Hava kirliliğine, CO'nun %52, SO₂'nin %18, hidrokarbonların %12, NO₂'nin %6 ve diğer parçacıkların %12 oranında katkıları vardır (Yeşil Aşkı, 2013).

Şekil 2. Hava Kirliliğinin Nedenleri

Şekil 2’de hava kirliliğinin nedenleri şematik olarak verilmiştir. Buna göre hava kirliliğine neden olan kirleticiler kaynaklarına göre, doğal faaliyetler sonucu meydana gelen hava kirliliği ve yapay faaliyetler sonucu meydana gelen hava kirliliği olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Hava kirliliğinde, doğal kirlilik kaynaklarından çok yapay kirlilik kaynaklardan meydana gelen hava kirliliği önemlidir. Çünkü günümüzde insanları en çok ilgilendiren, özellikle büyük yerleşim merkezleri ve sanayi alanlarındaki hava kirliliğidir. Bu kirlilikte daha çok insan faaliyetleri sonucu meydana gelir (Yeşil Aşkı, 2013).

Doğal Faaliyetler Sonucu Meydana Gelen Hava Kirliliği

Doğal kirliliği oluşturan kirletici kaynaklar meteorlardan, yer yüzeyindeki büyük çöl alanlarından ve kumluk alanlardan rüzgarlarla atmosfere taşınan tozlar; Orman yangınları ile atmosfere önemli miktarlarda duman ve zehirli gazlar karışır; Foto kimyasal olaylarla azot dioksit; Yanardağlardaki volkanik faaliyetler sonucunda kükürt dioksit, hidrojen klorür, hidrojen flörür; deniz çalkalanmasından sodyum klorür; Doğadaki çürüme olayları sonucu çıkan metan (CH₄) ve kükürtlü bileşikler, H₂S, sayılabilir (Yeşil Aşkı, 2013).

Yapay Faaliyetler Sonucu Meydana Gelen Hava Kirliliği

Endüstriyel faaliyetlerde, ısınma ve motorlu taşıtlarda fosil kaynaklı yakıtları (odun, kömür, benzin, fuel-oil gibi) yanması sonucunda ortaya çıkan; Partikül Madde (PM), Kükürt Dioksit (SO₂), Azot Oksitleri (NO_x), Karbon Monoksit (CO), Karbon Dioksit (CO₂), Kurşun (Pb), Hidrokarbonlar (HC), vb. yapay faaliyetler sonucu meydana gelen hava kirliliğinde önemli rol oynamaktadır. Bunlardan Azot oksitler (NO_x) ve Hidrokarbonlar (HC) troposferik ozonun oluşmasına sebep olurlar. Oksijenin aktif bir hali olan ozon, hidrokarbonlar ile azot oksitlerin ısı ve güneş ışığı aracılığı ile birleşmesinden oluşur. Özellikle, insanların solunum yollarına zarar verir, yapı, bina ve malzemeleri aşındırır, rüzgarlar ile taşınarak asit yağmurları halinde bitki örtüsünün ve ormanların tahribine neden olur. Doğal veya yapay kaynaklı atmosfere karışan hava kirleticileri, her iki halde de atmosfere yayıldıkları anda hızla kimyasal reaksiyonlar

oluştururlar ve hava akımları ile karışır, dağılır, yayılır ve taşınırlar. Böylece kirleticiler, kaynaktan çıkıp, alıcılara ulaştığında karakterleri değişebilir. Doğal faaliyetler veya yapay faaliyetleri sonucu meydana gelen kirleticiler de kendi aralarında atmosfere doğrudan verilen kirleticiler (birincil Kirleticiler) ve bu kirleticilerle, atmosferik özellikler arasındaki kimyasal olaylar sonucu oluşan kirleticiler (İkincil Kirleticiler) olmak üzere iki alt gruba ayrılırlar (Yeşil Aşkı, 2013).

Avrupa'da 18. yy.'da başlayan sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve şehirleşme, olumlu ve olumsuz etkilerini erken gösterdi ve Avrupalılar bunların tedbirlerini de bizden daha erken almak zorunda kaldılar. Türkiye'de hızlı sanayileşme ve şehirleşme hareketleri, Cumhuriyet devrinde kendini daha belirgin olarak hissettirmeye başlamış, bilhassa da 1950'lerden sonra sanayileşme, şehirleşme ve hızlı nüfus artışı, köyden şehire göç, çarpık şehirleşme (gecekondulaşma ve plansız şehirleşme) gözle görülür bir şekilde olmaya başlamıştır. Bütün bu zincirleme olayların sonucunda ise, çevrede bozulmalar görülmeye başlamıştır. Bu bozulma olayı, öncelikle kendini havada hissettirmiştir. Hava kirliliği genel anlamda, sanayi kuruluşlarınca meydana gelen emisyonların yeteri kadar önlem alınmadan atmosfere bırakılması, ulaşım araçlarından kaynaklanan egzoz gazlarının atmosfere verilmesi, çeşitli endüstri tesisleri ve konutlarda yakılan özellikle fosil yakıtlardan ortaya çıkan partikül, duman, is, kükürt, azot oksitler ve hidrokarbonlardan oluşmaktadır. Bu genel tanımla belirtilen hava kirlenmesinin 21. yy.'ın önemli problemi olmasının birçok sebebi vardır. Hava kirliliğinin başlıca sebepleri aşağıdaki ana başlıklar altında toplanabilir (Sorubak, 2009):

- Yanma olayları,
- Hızlı nüfus artışı,
- Plansız şehirleşme ve sanayileşme,
- Meteorolojik olaylar ve tomografik yapı,
- Yeşil alanların azalması,
- Kentleşme ve kentleşme dokusu,
- Motorlu taşıtlardan kaynaklanan kirlilik.

Şekil 3'te hava kirliliğinin başlıca sebepleri şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 3. Hava Kirliliğinin Başlıca Sebepleri

HAVA KİRLİLİĞİNİN ETKİLERİ

Kirli hava, insanlarda solunum yolu hastalıklarının artmasına sebep olmaktadır. Örneğin; kurşunun kan hücrelerinin gelişmesini ve olgunlaşmasını engellediği, kanda ve idrarda birikerek sağlığı olumsuz yönde etkilediği, karbon monoksit (CO)'in ise, kandaki hemoglobinin ile birleşerek oksijen taşınmasını aksattığı bilinmektedir. Bununla birlikte kükürt dioksit (SO₂)'in, üst solunum yollarında keskin, boğucu ve tahriş edici etkileri vardır. Özellikle duman akciğerden alveollere

kadar girerek olumsuz etki yapmaktadır. Ayrıca kükürt dioksit ve ozon bitkiler için zararlı olup; özellikle ozon, ürün kayıplarına sebep olmakta ve ormanlara zarar vermektedir. Sanayi, endüstri ve ısınmada kullanılan fosil yakıtlar ile ormanların tahribi ve arazi değişmesi sonucu, atmosferdeki karbondioksit miktarının %5 oranında arttığı tespit edilmiştir. Bunun ise küresel ısınmaya yol açabileceği öngörülmektedir (Kervan Yolcuları, 2011).

Hayvanlar Üzerine etkileri

Hayvanların hava kirliliğinden etkilenmesi solunum yoluyla ve beslenme sırasında aldıkları kirlenici maddelerden kaynaklanmaktadır. Gıdalar yoluyla alınan kirlenicilerin etkisi havadan solunum yoluyla alındıktan daha önemlidir. Özellikle gıdaların büyük payı vardır. Kirlenicilerden etkilenen yörelerde yetiştirilen yem bitkileri kirlenici kimyasal maddeleri emilme yoluyla etkilemekte, bitki dokusunda biriken kirleniciler beslenme sırasında hayvanların vücuduna girmektedir. Et, süt ve yumurtasından yaralandığımız hayvanların kirlenmeden etkilenmesi onların ürünlerini yiyerek beslenen insanlara dolaylı olarak yönelmektedir (Forumtr, 2007).

Bitkiler Üzerine Etkileri

Hava kirliliğinin bitki örtüsü üzerindeki etkilerini görmek amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu konudaki en yoğun çalışmalar "asit yağışları"nın ormanlar üzerindeki etkileri üzerinedir. Almanya 'da ortaya çıkan orman ölümleri büyük oranda asit yağışlarından kaynaklanmıştır. Binlerce hektar alan ormansız kalmıştır (Forumtr, 2007).

Eşyalar Üzerine Etkileri

Eşyalar ve binalar üzerine etkileri günlük yaşamda pek fark edilmemekle birlikte hava kirliliğinin kullandığımız eşyalar, giysiler ve yapılar üzerinde de etkileri vardır. Kirlenici gaz ve tozlar havanın nemi ile birleşerek ortamda asidik etkiler yaratır. Kumaş, metal ve ahşap eşyalar üzerinde etkili olur. Binaların dış cephelerinin kararmasına ve aşınmasına neden olur (Forumtr, 2007).

HAVA KİRLİTİCİLERİNİN ÇEVREYE OLAN ETKİLERİ

Havanın gerek insan sağlığına, gerekse tabiata zarar verici hale gelmesi, kirlenici denen unsurların fazlalaşmasıyla olur. Kirleniciler, belirli bir kaynaktan atmosfere bırakılan birincil kirleniciler ve atmosferdeki kimyasal reaksiyonlar sonucu meydana gelen ikincil kirleniciler olarak ikiye ayrılırlar. Bu kirlenicilerin, havada belirli ölçümlerin üstünde çıkması halinde hava kirliliği meydana gelmektedir (Çy-Çed Şube, 2012).

Su Üzerine Etkileri

Yüzeysel su kirliliğini, yeraltı suyu kirliliğinden ayrı tutmak mümkün değildir. Yağmur suyu yeryüzüne indiği andan itibaren kirlilik yükünde ani bir artış olur. Organik ve anorganik partiküller, hayvansal ve bitkisel atıklar, doğal ve yapay gübreler, pestisidler, mikroorganizmalar su ve yeraltı suyunun kirlenmesine neden olurlar. Yeraltı suyunun kirlenmesinin en büyük nedeni evsel ve endüstriyel atıkların arıtılmadan alıcı ortamlara verilmesidir. Katı, sıvı ve gaz atıklar alıcı ortama verildikten sonra, iklim durumuna, toprağın yapısına, topografya yapısına, atığın cinsine ve zamana bağlı olarak yeraltı sularına taşınırlar. Zira mücadele ilaçlarının da aşırı ve bilinçsiz kullanımı büyük bir sorundur. Evsel atıkların doğrudan toprağa verilmesi sonucu, özellikle kanalizasyon sistemlerinin olmadığı yerlerde fosseptik çukurlardan sızan sular yeraltı suyuna taşınmaktadır. Mikroorganizmalar, yeraltı suyuna taşınım sırasında doğal olarak temizlenmeye uğrar. Ancak deterjan gibi parçalanmaya karşı dayanıklı bileşikler yeraltı suyuna ulaşarak içme suyu açısından sorun yaratabilmektedir. Çöplerin açık alanlarda depolanması ve kirliliği azaltıcı faaliyetlerin uygulanmaya konmaması önemli sorunlara neden olmaktadır (Çy-Çed Şube, 2012).

Toprak Üzerine Etkileri

SO₂ 'nin bitkilere olan bu doğru etkisinden başka, yöredeki yağışların ve bağıl nemin fazlalığı da topraktaki asitleşmeyi arttırıcı, bazlarda fakirleştirici ve mikrobiyolojik aktiviteyi yok edici bir etkide bulunarak, dolaylı olarak bitkilerin direncinin azalmasına neden olur. Bu direnç zayıfladığında zararlı böcek ve mantarların üremesi için gerekli ortamı oluşturur. Bu böcek ve mantarlar bitki örtüsünü ve kalitesini giderek yok ederler. Ayrıca; SO₂'nin asit yağmuru şeklinde toprağa geçmesi ve toprağın kimyasal yapısının zamanla değişmesi, Termik santrallerinin baca küllerinin kül yağmuru olarak toprağa yağması ve toprağın fiziksel ve kimyasal yapısının zamanla değişmesi, Asit yağmurları sonucu ormanların kuruması ve bu alanlardaki topraklarda su erozyonunun hızlanması gibi etkileri görülmektedir (Çy-Çed Şube, 2012).

Flora ve Fauna Üzerine Etkileri

İnsanlarda görülen hava kirliliği etkilerine, bir ölçüde hayvanlarda da rastlanmaktadır. İnsanlar ve hayvanlar dışında bitkiler de hava kirliliğinin etkileri ile karşı karşıyadır. Hava kirliliğini meydana getiren bazı gazlar, bitkilerin solunumu sırasında gözeneklerinden içeriye girerek fotosentezi yavaşlatırlar. Özellikle tarımsal bitkilerdeki bu olumsuz etki, bir ölçüde ürün azalmasına sebep olur. Kükürt dioksitin en çok etkilediği bitki türleri, bazı önemli tahıl ürünleridir. Ağaçların yapraklarında görülen renk bozulmaları da hava kirliliğinin bitki hayatında sebep olduğu ayrı bir bozulmadır. Hava kirliliğinin bitkilere olan etkisinin en iyi örneği, kömürlü santrallerden atılan SO₂ gazının atmosferde girdiği reaksiyonlar sonucu meydana gelen H₂SO₄ 'in yağmur suyu ile yıkanması sonucu meydana gelen asit yağmurlarının geniş orman alanlarına verdiği zararlarıdır. Türkiye'de benzeri zararların varlığı konusunda yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmamasına rağmen, Batı Karadeniz Sahillerinde yer alan ormanlarda asit yağmurlarından kaynaklanan bozulmanın olduğu öne sürülmektedir (Çy-Çed Şube, 2012).

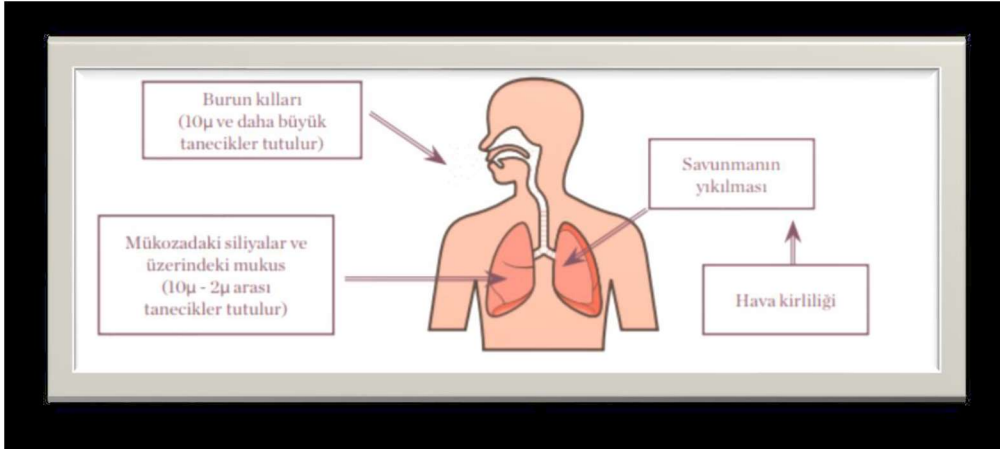
İnsan Sağlığı Üzerine Etkisi

Hayatın temel unsuru olan hava, insanlara solunum imkanı yarattığına göre, havadaki kirliliğin insan sağlığı yönünden önemi açıktır. Havanın taşıdığı karbon parçacıkları, ozon, karbon monoksit, kükürt dioksit, doymamış hidrokarbonlar, aldehitler, kanserojen maddeler gibi kirlleticiler, insanların solunum yollarını etkileyerek normal mekanizmasını bozar. Bronşlarda iltihaplara, daralmalara sebep olur, bu değişimler sonunda da kronik bronşit ve amfizem gibi rahatsızlıklar meydana gelir. Ayrıca kirli hava; aşırı nefes darlığına, sıkıntılara yol açar. Araştırmalar, akciğer kanserinin meydana gelmesi ve artmasında da hava kirliliğinin önemli bir rolü olabileceğini göstermektedir (Çy-Çed Şube, 2012).

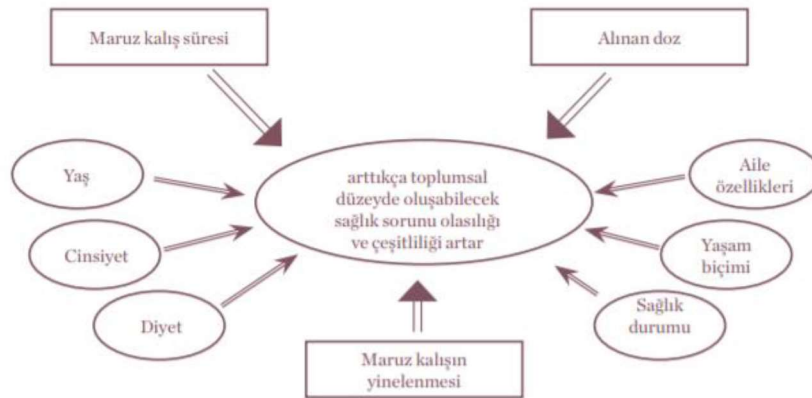
Fotoğraf 4. Orman Yangını Sonucu Ortaya Çıkan Hava Kirliliği (Çevre Yaşam Savaşı, 2015).

Fotoğraf 4'te orman yangını sonucu ortaya çıkan hava kirliliği görülmektedir. Her yıl dünyada ve Türkiye'de özellikle yaz aylarında orman yangınları çıkmaktadır. Yangınlara karşı çok önemli tedbirler alınsa da maalesef bu yangınlara engel olunamamaktadır. Orman yangınları bazen kasten ve ihmâl sonucu çıkmakla birlikte, aşırı sıcaklıktan dolayı da yangınlar çıkabilmektedir.

Şekil 4. Solunum sistemi savunma mekanizması ve hava kirliliğinin etkisi (Şahin, vd., 2015)

Hava kirliliğinin sağlık üzerinde etkileri birçok bilimsel çalışmayla ortaya konulmuştur. Şekil 4 ve Şekil 5'de hava kirliliğinin insan sağlığı üzerinde etkileri ifade edilmiştir. (Şahin, vd., 2015). Yaş cinsiyet, genetik faktörler, maruz kalma süresi vb. birçok etken hava kirliliğinden kaynaklı hastalıkların görünme olasılığını artırmaktadır.

Şekil 5. Solunum sistemi savunma mekanizması ve hava kirliliğinin etkisi (Şahin, vd., 2015)

HAVA KİRLİLİĞİNİN EKONOMİYE ETKİSİ

Atmosferik kirlenmenin iki kaynağı vardır. Birincisi, ferdi (ev bacaları, motorlu araçlar v.s.); ikincisi de endüstriyeldir. Özellikle şehir merkezlerindeki kirlenmenin %50'si ev bacalarından ve motorlu araçların egzozlarından çıkan dumanlardan oluşmakta ve daha çok burada yaşayan halkın sağlığını büyük oranda etkilemektedir. Hamburg Kanseri Bürosu'nun yaptığı araştırmalara göre, trafiğin yoğun olduğu bölgelerde yaşayanların, diğer bölgelere oranla kansere yakalanma ihtimalinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Özellikle bu bölgelerde egzoz gazının bağırsak kanserine daha büyük oranda yakalanmaya sebep olduğu belirtilmektedir. Ülkemizde yapılan bir araştırmada bir gübre fabrikasının atık suları ile, içme sularını; dumanı ile de çevre köylerdeki tarım arazilerini kirlettiği belirtilerek, suya karışan nitrit maddesi ile bebeklerde siyahlaşmaya ve kansere sebep olduğu açıklanmıştır. Hava kirliliğinin bu tür sağlık zararlarının yanında, iklim değişiklikleri yoluyla tarım ürünlerini ve bitki örtüsünü önemli derecede etkilediği bilinmektedir. Mesela, Basra Körfezindeki kirlenme birçok balık ve hayvanın ölümü yanında, kirlenmenin

önemli bir boyutu olarak bölge ve dünya iklimini de etkileyeceği tespit edilmiştir. Kuveyt'in yanmakta olan petrol kuyularından atmosfere karışan milyonlarca ton kurum dünyanın iklimini değiştirecek, sıcaklık düşmelerinden dolayı pirinç ve mısır gibi tarım ürünleri zarar görecektir (Çiftlikli, 2005:46).

DÜNYADA HAVA KİRLİLİĞİ

Hava Kirliliği; soluduğumuz dış havada kükürt dioksit (SO₂), partiküller madde (PM), nitrojen oksitleri (NO_x) ve ozon (O₃) gibi kirleticilerin çevre ve sağlık üzerinde olumsuz etkileri yapacak düzeylerde olması şeklinde tanımlanabilir. Bu kirlilik atmosferde doğal süreçleri bozmakta ve toplum sağlığını olumsuz yönde etkilemekte olup, dünyada son 30 yıldır hava kirliliği düzeyleri düzenli olarak izlenmesine ve mücadele edilmesine rağmen, özellikle büyük metropollerde kirlilik düzeyleri halen güvenli kabul edilen sınırların üzerinde seyretmektedir. 1980'li yıllara kadar dünyada 1.3 milyar kişinin hava kalite standartlarının üstünde kirlilik içeren şehirlerde yaşadığı saptanmıştır (Bayram ve Dört Budak, 2006).

Hava kirliliği, dünya genelinde özellikle endüstriyel tesislerden, konutlarda ısınma amaçlı yakıt tüketiminden ve motorlu taşıt egzozlarından kaynaklanmaktadır. Dünyada hava kirletici emisyonlarında 2030 yılına kadar beş katlık bir artış beklenmektedir. Özellikle gelişmekte olan bölgelerde hızlı kentleşme ve enerji tüketiminin artışı ile birlikte kirlilik de artmaktadır. PM'lerin bileşimine bakıldığında birden fazla kirleticiden ibaret olduğu, aerosol, duman, is, yanma ürünleri, toz, deniz tuzu ve polen gibi maddelerden oluştuğu görülmektedir. Aerosol halinde bulunan PM'lerin en yaygın olanını sülfürik asit, sülfat ve nitrat tuzları oluşturmaktadır. Solunum yollarına alınan PM'in 10µM' den büyük kısmı burun ve nazofarenkste tutulmakta, 10 mikrondan küçük kısmı ise bronşlarda birikirken, 1-2 mikron çapındakiler alveollerde toplanmakta, 0.5 mikron çapındaki partiküller ise alveollerden intrakapiller aralığa diffüze olmaktadır. Gaz kirleticilerden SO₂ burun ve farenkste elimine edilirken, suda çözünür olmayan gazlardan O₃ ve NO₂ solunum sisteminin derinliklerine ulaşabilmektedir. Karbon Monoksit (CO) ise alveoler kapiler membranda diffüzyona uğrayarak hemoglobine bağlanmaktadır (Bayram ve Dört Budak, 2006).

Hava kirleticilerinin sağlık üzerindeki akut ve kronik etkileri özellikle büyük kentlerdeki morbidite ve mortalite çalışmalarıyla son 20 yılda yoğun olarak literatürde yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda, hava kirliliğinin çocuklarda akut solunum yolu enfeksiyonu riskini artırdığı, genel olarak hava kirliliği ataklarına bağlı olarak kardiyorespiratuar morbidite ve mortalitede artış olduğu gözlenmektedir. Hava kirliliği araştırmalarının çıkış noktası, 1934'te Belçika'da Meuse Vadisinde, 1947'de ABD'de Donora'da ve 1952'de Londra'da bir aydan kısa sürede binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan ve çok yüksek PM emisyonlarının atmosferik inversiyon olayları ve topoğrafik yapıdan kaynaklanan hava kirliliği episodları olmuştur. Bu felaketler sonucu ilk defa Londra'da emisyon kontrolü yaklaşımı ortaya çıkmış ve kömür kullanımına kısıtlamalar getirildiği kaydedilmiştir. Hava kirliliği kontrolü- nün kanuni süreçlere girmesiyle dünyanın bir çok ülkesinde yerel ve Dünya Sağlık Örgütü- nün (DSÖ) belirlediği kirletici limit değerleri ve emisyon kriterleri kullanılmaktadır (Bayram ve Dört Budak, 2006).

Türkiye' de geçerli olan hava kalitesi kriterleri, DSÖ standartları kabul edilerek kükürt dioksit, PM ve diğer seçilmiş gaz kirleticilerin konsantrasyonlarının yaz ve kış dönemlerindeki kabul edilebilir değerlerinden oluşmakta olup 1986 yılında Resmi Gazete de yayınlanmıştır. Ülkemizdeki hava kirliliği sorunu büyük kentlerde 1990'lı yılların ortalarında ısınma amaçlı olarak doğal gaz kullanımına geçilmesiyle (Ankara ve İstanbul) yapı değiştirmekle birlikte, trafik kaynaklı hava kirliliği sorunu özellikle İstanbul'da hala süregelmektedir. Dünyada son yıllarda yapılan çalışmalarda, hava kirliliğinin gittikçe Güneydoğu Asya ülkelerine kaydığı ve bu

bölgelerde tehlikeli boyutlara ulaştığı, buna bağlı olarak genel, respiratuar ve kardiyovasküler mortalitede artış olduğu, respiratuar ve kardiyovasküler olaylara bağlı hastane başvurularında yükselme eğilimi olduğu bildirilmektedir (Bayram ve Dört Budak, 2006).

Küresel ısınma, ozon tükenmesi ve uzun mesafeli taşınım en çok önem arzeden ana konular gibi görünmektedir. Unutulmamalıdır ki, bu problemlere çözüm arayan ve gelişmekte olan ülkeleri zorlayan gelişmiş ülkeler Türkiye'deki mevcut durumdan daha farklı konumdadırlar. Bu ülkeler yerel bağlamdaki hava kirliliği problemlerini standartlara bağlamış ve denetim ağını kuvvetlendirerek çözümlenmişlerdir. Bunların yanında kansere yol açan ve toksin hava kirletici emisyonlarının kontrolü ve re güle edilmesi araştırma gündeminde önemli bir yer işgal etmektedir. Aynı zamanda, uzun zamandır mercek altında olan, önemi azalmayan yaygın kirleticiler olan sülfür dioksit (SO₂), azot oksitler (NO_x), kurşun, toz, ozon (O₃), karbon monoksit (CO) ve bunların çoğunluğu ile ilgili olan asit yağmuru insan sağlığını tehdit eden ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ele alınması gereken konular arasındadır. Sürdürülebilir kalkınma açısından, hava kirliliği için diğer çevre konularında olduğu gibi, trendlerin izlenebilmesini ve dolayısıyla uygulanan politikaların başarı düzeyinin belirlenmesini sağlayabilecek göstergeler (indicators) geliştirilmektedir. Takip eden kısımda yukarıda bahsedilen konulara tek tek değinilecektir (Sofuoğlu, 2007).

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ

Türkiye'de hava kirliliği özellikle 1950'lerden sonra hızlı nüfus artışı, hızlı kentleşme, endüstrileşme sonucu yoğun enerji kullanımı nedeniyle bir halk sağlığı sorunu olmaya başlamıştır. Endüstrileşme başlamadan önce, yaklaşık nüfusun %80'i kırsal kesimde yaşarken, günümüzde nüfusun %60'ından büyük bölümü şehir ve metropoller de yaşamaktadır. Artan enerji talebi, genellikle petrol ve kömür gibi fosil yakıtlarla karşılanmıştır. Bu tür yakıtların (özellikle düşük kaliteli linyit) aşırı tüketimi, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde şiddetli hava kirliliği epizotlarına yol açmıştır. Buna ilave olarak, topografik ve meteorolojik özelliklerin dikkate alınmadığı yanlış kentleşme, uygunsuz ve yetersiz yakma teknikleri, yeşil alanların azalması, motorlu araç sayısındaki artış, atıkların yetersiz atılması hava kirliliğini daha da artırmıştır (BaolBiyo, 2009).

Yangınlarda meydana gelen mal kayıplarının azaltılması için yangının yayılmadan kontrol altına alınması gerekir. Yangının yayılımı; yapı içerisinde yangın dayanımlı bölümlerin oluşturulması ile yavaşlatılır. Yangın yalıtım malzemeleri ile oluşturulan bu dirençli bölümler ile belirli sürelerde yangının yayılımı sınırlandırılarak; itfaiye ekiplerinin yangın büyümeden müdahale edebilmeleri için zaman kazandırılır. Dolayısıyla mal kayıpları yangın yalıtımı ile azaltılmış olur. Ayrıca, yangının katlar arasında ve komşu binalara yayılarak can ve mal kaybının artmaması için dış cephelerde yangın yalıtım önlemleri alınır. Yangın yalıtımı yapılmamış binalarda yangının çok hızlı bir şekilde büyümesi sonucu oluşan ısı nedeniyle, itfaiye ekiplerinin yangına müdahale edememesi, yapıyı tamamen kullanılmaz hale getirebilir. Yangın neticesinde oluşan mal kayıplarının azaltılmasında; yangın yalıtım önlemleri ile birlikte; otomatik yangın söndürme sistemleri, yangın dolapları vb. aktif önlemler de önemli rol oynar.

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİNE KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

Çevre sağlığıyla ilgili ilk yönetmelik 1930'da hazırlanmıştır. İzleyen yıllarda, Ankara'daki hava kirliliği sorunu çeşitli hükümet programlarında ele alınıp tartışılmıştır. 1961'de ilk kez Sağlık Bakanlığı Ankara'da iki farklı noktada SO₂ ve duman ölçümüne başlamıştır. 1983'te, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Çevre Yasası hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Bu yasanın temel amacı, çevre ve doğal kaynakları korumak ve geliştirmektir. Bunu 1986'da kabul edilen THKKY izlemiştir. Bu yasanın amaçları, "her tür kaynaktan yayılan duman, toz, kirletici gazlar ve aerosol

halindeki gazların kontrol altına alınması, halkı ve yaşadığı çevresini atmosferik kirliliğin tehlikelerinden korumak” olarak ifade edilmektedir. Bu yönetmelikle, hava kalitesi ölçütleri, hedeflenen hava kalite değerleri, belli bölgeler için çeşitli özgül hedefler, hava kirliliğinin belirlenmesi ve ölçümü için bir baz ve endüstriyel kuruluşlar için emisyon düzeyleri belirlenmiştir. Bundan başka, uluslararası standartlar-hedefler ve hava kalite ölçütleri dikkate alınarak yeni standart eşik değerler belirlenmiştir. Bunlar kısa dönem sınır değerler (aşılmaması gereken günlük ortalama değerler) ve uzun dönem sınır değerler (aşılmaması gereken yıllık ortalama değerler), kış dönemi ortalamaları (ekim-mart ayları arasındaki 8 aylık ortalamalar) ve hedef limit değerler olarak belirlenmiştir. Ancak THKKY'nin belirlediği gerek kısa ve uzun dönemli sınır değerlerin gerekse de hedef limit değerlerin halen DSÖ ve AB'nin koyduğu sınır değerlerin üzerinde olduğu görülmektedir (Baol-biyo, 2009).

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİNDEN KAYNAKLANAN SAĞLIK SORUNLARI

Hava oksijen, azot, karbondioksit gibi gazlardan, su buharından ve toz, polen, tüy gibi partiküllerden oluşur. Oksijen havada %20,9, azot %78,8, argon %0,9 ve karbondioksit %0,03 oranında bulunur. Neon, helyum, metan, hidrojen, ksenon, ozon gibi diğer gazlar çok daha düşük oranlarda bulunur. Amerika Çevre Koruma Ajansı (EPA, Environmental Protection Agency) tarafından hava kirliliği “kirlenici maddelerin insan sağlığına ve refahına zarar verecek veya başka çevresel etkiler oluşturacak şekilde havada bulunması” olarak tanımlanmıştır. Kirlenicilerin havada artmasıyla canlılar için önemli olan oksijenin oranı düşer. Hava kirliliği doğal olarak havada bulunmayan maddelerin ortaya çıkmasından ya da normalde zararlı olmayan miktarlarda bulunan maddelerin havadaki miktarının artmasından kaynaklanır. Bu maddeler insan, bitki ve hayvanların yaşamını olumsuz etkiler, fiziksel zararlara ve ekonomik kayıplara yol açar. İç ve dış ortam hava kirliliği olmak üzere iki çeşit hava kirliliği vardır. Dış ortam hava kirliliğinde, kaynak doğal (örn: volkanik patlamalar ve orman yangınları) ya da insanların neden olduğu (örn: fabrika ve ev bacalarından çıkan dumanlar, yakılan ateşler, araçların egzoz gazları) durumlar olabilir. Dünya genelinde milyonlarca insan, yasal olarak güvenli standart konsantrasyonların üzerinde hava kirlenicisine maruz kalmaktadır. Mortalite risk faktörleri arasında hava kirliliği sekizinci sıradadır ve gelişmekte olan ülkelerdeki ölümlerin %2,5'inden sorumludur. Dünya Sağlık Örgütü hava kirliliğinin yılda üç milyondan fazla beklenmeyen ölüme yol açtığını tahmin etmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve dolayısıyla enerji tüketiminin fazlaşması, nüfusun ve ısınma gereksiniminin artması, kentlerin büyümesi, motorlu araç kullanımının yaygınlaşması ve endüstriyel sanayide genişleme hava kirliliğinin esas sebepleridir (Cavkaytar ve Soyer, 2013:105-106).

Hava kirliliğinin ortaya çıkmasında, kalorifer kazanlarından ve sobalardan kaynaklanan dumanlar, şehirlerde yeşil alanların azalması, motorlu taşıtların egzozlarının ve sanayinin neden olduğu atık gazların arıtılmadan atmosfere verilmesi de etkili olmaktadır. Son yıllarda gelişmiş ülkelerde petrol ve doğal gaz kullanımının artması sonucu hidrokarbonlar, nitrojen oksitleri, ozon (O₃) ve 10 µm'den küçük partikül maddelerden kaynaklanan yeni tipte bir hava kirliliği ortaya çıkmıştır (Cavkaytar ve Soyer, 2013:105-106).

Gelişmekte olan ülkelerde ise Hava Kirliliği Araştırmaları Dergisi 105 – 111 106 sülfür dioksit (SO₂) ve dumanın neden olduğu geleneksel hava kirliliği özellikle kış aylarında tehlikeli seviyelere çıkmaktadır. Hava kirliliğine maruziyet, artmış hospitalizasyon ve mortalite düzeylerine neden olur, özellikle miyokardiyal iskemi, kalp yetmezliği, aritmi gibi kardiyovasküler hastalıklar ile astım ve akciğer kanseri gibi solunum sistemi hastalıklarından kaynaklanan ölümlerle ilişkilidir. Bu hastalıklara ek olarak Alzheimer ve Parkinson hastalığı ya da inme gibi nörolojik hastalıkların da hava kirliliği ile yakından ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar

vardır. Bu yazıda dış ortam hava kirliliğine neden olan maddeler ve insan sağlığına etkileri üzerinde durulacak, Türkiye'den konuyla ilgili yapılmış çalışmalara yer verilecek ve alınabilecek önlemlerden söz edilecektir (Cavkaytar ve Soyer, 2013:105-106).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kirli hava, insanlarda solunum yolu hastalıklarının artmasına sebep olmaktadır. Örneğin; kurşunun kan hücrelerinin gelişmesini ve olgunlaşmasını engellediği, kanda ve idrarda birikerek sağlığı olumsuz yönde etkilediği, karbon monoksit (CO)'in ise, kandaki hemoglobin ile birleşerek oksijen taşınmasını aksattığı bilinmektedir. Bununla birlikte kükürt dioksit(SO₂)'in, üst solunum yollarında keskin, boğucu ve tahriş edici etkileri vardır. Özellikle duman akciğerden alveollere kadar girerek olumsuz etki yapmaktadır. Ayrıca kükürt dioksit ve ozon bitkiler için zararlı olup; özellikle ozon, ürün kayıplarına sebep olmakta ve ormanlara zarar vermektedir.

Sanayi, endüstri ve ısınmada kullanılan fosil yakıtlar ile ormanların tahribi ve arazi değişmesi sonucu, atmosferdeki karbondioksit miktarının %5 oranında arttığı tespit edilmiştir. Bunun ise küresel ısınmaya yol açabileceği öngörülmektedir.

Aşağıda hava kirliliğini önlemek için alınabilecek bazı önlemler sıralanmıştır (<http://hava-kirliligine-karsi-alinabilecek-onlemler.nedir.org>):

- Sanayi tesislerinin bacalarına filtre takılması sağlanmalı, ayrıca sanayi kuruluşları yer seçimi düzenli yapılmalı,
- Evleri ısıtmak için yüksek kalorili kömürler kullanılmalı, her yıl bacalar ve soba boruları temizlenmeli,
- Pencere, kapı ve çatıların izolasyonuna önem verilmeli,
- Doğalgaz kullanımı yaygınlaştırılarak, özendirilmeli,
- Kalorisi düşük olan ve havayı daha çok kirleten kaçak kömür kullanımı engellenmeli,
- Kalorifer ve doğalgaz kazanlarının periyodik olarak bakımı yapılmalı,
- Yeni yerleşim yerlerinde merkezi ısıtma sistemleri kullanılmalı,
- Yeşil alanlar artırılmalı, imar planlarındaki hava kirliliğini azaltıcı tedbirler uygulamaya konulmalı,
- Toplu taşıma araçları yaygınlaştırılmalı,
- Hava kirliliğinin önlenmesi için öncelikle fosil yakıt kullanımının yerine enerji kaynağı olarak, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi ve jeotermal enerji kaynaklarına önem verilmelidir.
- Sanayi tesisleri kurulurken yeşil alanlar artırılmalı, planlanmalı, sanayi atıklarının yeterince filtre edilmeden havaya verilmesi önlenmelidir.
- Kentlerde arabaların egzozlarından kaynaklanan kirliliğin azaltılması için önlemler alınmalıdır.
- İnsanlar toplu taşımacılığa özendirilmeli, yakıt olarak kullanılan doğal gazın toplu ulaşım araçlarında kullanılması yaygınlaştırılmalıdır.
- Ormanların tahribatı ve orman yangınları önlenmeli, ağaçlandırma çalışmalarına hız verilmelidir.

Bütün bu etkenlerin yanında; atıkların uygun olmayan tesislerde yakılarak bertaraf edilmesinin önlenmesi, sanayi tesisi yer seçiminin yerleşim alanları dışında ve hakim rüzgarlar dikkate alınarak yapılması, imar planlarında bu alanların çevresinde yapılaşmaların önlenmesi ve araçların egzoz gazı emisyon ölçümlerinin periyodik olarak yapılması sağlanmalı, bununla birlikte; alternatif enerji kullanan motorlu taşıtlar geliştirilmeli ve özendirilmelidir.

Hava kirliliğine karşı alınabilecek diğer önlemler ise;

- Sanayi ve iş merkezlerinin yerleşim merkezleri dışına alınmalı,

- Kişisel vasıta kullanımı yerine toplu taşımacılığın yaygınlaştırılması ve elektrikli taşıma araçlarının geliştirilmesi ve kullanımı artırılmalı,
- Konutlarda yakıt yakma tekniklerinin geliştirilmesi ve özellikle sanayi alanlarındaki bacalara, hava filtreleri takılmalı, ayrıca yakıt olarak doğal gaz kullanımı yaygınlaştırılmalı,
- Şehir merkezlerindeki yoğun trafik çevre yollara aktarılmalı,
- Ağaçlandırma çalışmaları artırılmalı, özellikle hava kirliliğinin yoğun olduğu yerlerde yeşil alanlar artırılmalı,
- Şehir yerleşim planlarında meteorolojik faktörler (özellikle rüzgar durumu) göz önünde bulundurulmalı,
- Halkın, hava kirliliği konusunda bilinçlendirilmesi için ilköğretimden başlamak üzere tüm okullarda ve sivil toplum örgütlerince bu amaca yönelik eğitim programları hazırlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Baol- biyo. .Türkiye de Hava Kirliliği. Ankara. <http://baol-biyo.blogcu.com/turkiye-de-hava-kirliligi/7223875>. 08.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Bayram, H., Dört Budak. Z. (2006). Dünyada Hava Kirliliği. Mayıs Dicle Tıp Dergisi. Diyarbakır. (s.106).
<http://www.dicle.edu.tr/fakulte/tip/dergi/yayin/11.havakirliliginininsansagliginaetkileri.pdf>. 07.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Cavkaytar, Ö., Soyer, Ö. ve Şekerel, B.(2013). Türkiye’de Hava Kirliliğinden Kaynaklanan Sağlık Sorunları. (Ankara). (s.105-106). <http://www.hkad.org/makaleler/cilt2/sayi4/HKAD-13-015.pdf>. 08.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Çevre online. (2015). Hava Kirliliğın Kaynakları. Ankara, <http://cevreonline.com/hava-kirliligi/>. 05.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Çevre sağlığı. (2011). Hava Kirliliğın Kaynakları. Ankara. (s.11). http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Hava%20Kirliligi%20C4%9Fi.pdf. 05.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Çiftlikli, M. (2005). Çevre Kirliliğın Ekonomik Boyutları. (s.46). <https://www.ekoloji.com.tr/resimler/3-12.pdf>. 07.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- ÇY, Çed, Şube. (2012). Hava Kirleticilerin Çevreye Olan Etkileri. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Ankara.<http://duzce.ormansu.gov.tr/Duzce/AnaSayfa/CYCEDSubeMudurlugu/havaKirliligi.aspx?sflang=tr>. 07.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Forumtr. (2007). Hava Kirliliğın Etkileri. <http://www.frmtr.com/lise-bilgi-istekleri/776605-hava-kirliligi-nedir-nedenleri-ve-etkileri-nelerdir-nasil-olculur.html>. 07.12.2015 tarihinde alınmıştır. <http://hava-kirliligine-karsi-alinabilecek-onlemler.nedir.org>, Erişim Tarihi: 24.07.2018.
- Kervan Yolcuları. Hava Kirliliğın Nedenleri. <http://www.hatayinstari.net/saglikli-yasam/hava-kirliligi-nedenleri-sonuclari-ve-tedbirleri-nelerdir.html>. 06.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Hava Kirliliği. Ankara, (s.8). http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Hava%20Kirliligi%20C4%9Fi.pdf. 05.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Sofuoğlu, A. Dünyadaki Hava Kirliliği İle İlgili Durum. (s.4-5). https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-6.pdf. 08.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Soru Bak. (2009). Hava Kirliliğın Sebepleri. <http://www.sorubak.com/blog/hava-kirliliginin-sebepleri.html>. 06.12.2015 tarihinde alınmıştır.
- Şahin, Ü., Aşıcı, A. A., Acar, S., Gedikkaya Bal, P., Karababa, A. O., & Kurnaz, L. (2015, 11). Kömür Raporu İklim Değişikliği, Ekonomi ve Sağlık Açısından Türkiye’nin Kömür Politikaları.

ipc.sabanciuniv.edu: <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2015/11/Komur-Raporu.pdf> adresinden alındı.

Özgür Ansiklopedi. (2015). Hava Kirliliğini Önlemek için Alınacak Tedbirler. Ankara. https://tr.wikipedia.org/wiki/Hava_kirlili%C4%9Fi. 06.12.2015 tarihinde alınmıştır.

Yeşil Aşkı. (2013). Hava Kirliliğın Nedenleri. Ankara. <http://www.yesilaski.com/hava-kirliligi.html>. 06.12.2015 tarihinde alınmıştır.

ŞARKIŞLA EL DOKUMA ÖRNEKLERİ TEKNİK VE DESEN ANALİZİ**Dr. Öğr. Üyesi Hülya Kaynar***Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü***Öğr. Gör. Emine Tonus***Cumhuriyet Üniversitesi Sivas Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü***Özet**

Anadolu'da göç ve ticaret yolları üzerinde bulunan Sivas ili, yüzyıllardır birçok medeniyete ev sahipliği yaparak, kendi kültürel özelliklerini oluşturmuştur. Bu özelliklerden biri de dokumacılık kültürüdür. Zara, Divriği, Şarkışla, Kangal, Altınyayla gibi ilçelerinde kendine has yöresel özellikler taşıyan dokumalar yapılmıştır.

Bu bildiriye Şarkışla ilçe merkezi, İl Özel İdare Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezi, Sivrialan Köyü Aşık Veysel Müzesi ve Ortaköy'de bulunan dokuma örnekleri incelenmiştir. Dokumaların teknik, malzeme, desen ve motif karakteri bakımından analizi yapılarak, ilçedeki dokumacılığı yaşatma çalışmaları anlatılmıştır. Yapılan araştırmada, betimleme yöntemi kullanılmış olup, dokumalardan elde edilen veriler nitel (bilgi formları) yöntemlerle ve ilişkiel tarama modeli ile değerlendirilmiştir. 5 adet halı ve 11 adet kilim örneği incelenmiştir. Halılarda; lale, karanfil, hayat ağacı, çiçek, pıtrak gibi bitkisel motifler, kilimlerde ise; göz, akrep, muska, küpe, sandık, koçboynuzu, bereket, tarak, yıldız, çengel gibi motifler kullanılmıştır. Şarkışla Sivas'ın en eski dokuma kültürüne sahip ilçesi denilebilir. Özellikle ilikli, sandıklı ve zincirli kilimleri ile ün yapmıştır. Zaman zaman kurulan kooperatifler aracılığı ile ince Sivas halısı dokutulmuştur. Son zamanlarda ise Halk Eğitim Merkezi ve esnaf işbirliği ile azda olsa dokuma kültürü devam ettirilmektedir. Fakat güncel projelerle değerlendirildiği takdirde geniş bir dokuyucu ve dokuma potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, halı, kilim, Sivas, Şarkışla.

TECHNICAL AND PATTERN ANALYSIS OF HAND MADE SAMPLES IN ŞARKIŞLA**Abstract**

The city of Sivas which is located on the old ways of migration and trade routes in Anatolia has hosted to many civilizations and established its own cultural characteristics for many centuries. Weaving culture is one of these characteristics. In provinces of Sivas such as Zara, Divriği, Şarkışla, Kangal, Altınyayla weaves were produced which carry their own regional characteristics.

In this assertion, weave samples from Country Town, Special Provincial Directorate of Administration, Public Education Centre, The Museum of Aşık Veysel and villages of Sivrialan and Ortaköy located in Şarkışla district were examined. Analysing weaves in terms of technic, material, pattern and motif characteristics, sustenance workings of weaving in the district were explained. Survey (description) method was used in the study and derived data from surveys were evaluated via qualitative methods (information forms) and relational screening model. Totally 5 carpets and 11 rug samples were examined. Herbal motifs like tulip, clove, tree of life, flower and cocklebur were used on carpets; and motifs like eye, scorpion, amulet, earring, chest, cleat, plenitude, comb, star and hook were used on rugs. It can be said that Şarkışla is the district with the oldest weaving culture of Sivas, which is also famous for its knotted, chested and chained rugs. Slim carpets of Sivas have been weaved at intervals through established cooperatives. Recently, the culture of weaving has been continued in cooperation with artisans and Public Education Centre at the least. However, it has a great potential of both weaver and weaving in case of evaluating with up-to-date projects.

Keywords: Weaving, carpet, rug, Sivas, Şarkışla.

GİRİŞ

Şarkışla İlçesi, İç Anadolu Bölgesi'nin ortalama yükseltisi en fazla ve engebesi en kuvvetli bölümü olan Yukarı Kızılırmak Bölümü sınırları içerisinde, Sivas ilinin güneybatısında yer almaktadır. İdari bakımdan Sivas'a bağlı olan Şarkışla'nın, il merkezine olan uzaklığı 81 km, yüzölçümü 2250 km² olup, denizden yüksekliği 1180 metredir. Doğusunda Sivas ve Altınyayla, batısında Gemerek, güneyinde Kayseri ve kuzeyinde de Yozgat ve Yıldızeli ilçesi ile sınırlandırılmıştır (Elektronik Erişim Tarihi: 22.03.2018/ <http://www.sarkisla.gov.tr/cografi-konum1>).

Şehrin adı 19. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Tenos olarak geçmektedir. 1890 Sivas Vilayet Salnamesinde şu bilgiler verilmektedir: Sivas Merkezine bağlı Tenos kazasının kaza merkezi Şehri Kışla (Şarkışla)'dır. Salnameye göre kazada buğday, arpa, fiğ mercimek ve fasulye yetiştirilmektedir. Hayvan türü olarak deve, at, karasığır, manda, koyun ve keçi yetiştirildiği, güzel kilimler ve küçük halıların imal edildiği belirtilmektedir. Şarkışla ve çevresi; İç Anadolu Bölgesi iklim şartlarının etkisiyle step bitki örtüsüne sahiptir. İlçenin ekonomik hayatının büyük bir kısmını tarımsal ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır (Elektronik Erişim Tarihi: 22.03.2018/ <http://sarkisla.bel.tr/sarkisla/ilcemizin-tarihi>).

Fotoğraf:1. Şarkışla lokasyonu (Elektronik Erişim Tarihi:22.03.2018/
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sivas_districts.png)

Şarkışla ve yöresinde kilimcilik eski bir sanat dalıdır. Yurdun her tarafında ortak özellikleri ile tanınır. Bu özelliklerin başlıcaları renkleridir. Şarkışla kilimlerinde çoğunlukla kırmızı, mor, sarı ve beyaz renkler hakimdir. Nakış ve motifler dikdörtgen veya eşkenar dörtgen şekillerinde oluşur. Sivas'ta üretilen kilimler; zerafet, dayanıklılık, görünüm ve tabiat yönünden başlıca dört kısma ayrılırlar: Risvan Kilimleri: Ufak boyutlu (parça) ve çoğu kez çift olarak yapılır. Boyaları halis ve nakışları zarif ve zeminleri pek nazik olmakla beraber gayet dayanıklıdır. Elbeyli Kilimleri: Elbeyli kilimi denilmesi genellikle bu kilimlerin Elbeyli Yöresinde dokunmasından ileri gelmektedir. Bu kilimler ufak boyutlarda bazen tek ve çoğu kez çift olarak dokunur. Nakışlarına göre Mihraplı, Kolanlı ve Boncuklu gibi adlar verilir. Musabbahli Kilimler: En çok Altınyayla İlçesinde dokunur. Bu tür kilimler 15 arşından başlayarak, 60–70 arşına kadar dokunur. Nakışları arasında süs için bir takım delikler bırakılmıştır ki bunlara musabbah denilip dokunan kilimler de bu adlarla adlandırılır. Perdelikler: Süs için oda duvarlarına asılan bir çeşit kilim dokumadır (Özen, 2008: s. 91-124).Kilim dokumacılığı daha çok köylerde gelişmiştir. Yaygın olarak kilimler; yan kilim, kebir orta kilim, çul kilim, devetüylü kilim, nakışlı kilim, kırmızı beyaz kilim gibi isimlerle anılırlar (Elektronik Erişim Tarihi: 22.03.2018/ <http://www.sarkisla.gov.tr/sivas-kilimleri>).

Fotoğraf:2,3. Dokuma tezgâhı ve avadanıklar (Hülya Kaynar, 2007)

Fotoğraf: 4. Halı yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla Halk Eğitim Merkezi
Ürünün sahibi	:Şarkışla Halk Eğitim Merkezi
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2007
Oluşturulan ürün-eşya	:Halı yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	:160 x 240
Ürünün Kalitesi ¹	:60 x 60
Kullanılan iplik türleri	:Çözü- Atkı: Pamuk, İlme: Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, mavi, siyah, krem, yeşil, sarı, lacivert, pembe
Ürüne verilen genel ad	:Halı yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	:Lale, karanfil, hataî, penç, muhtelif çiçekler

¹ Halı kalitesi: Dm²'ye (10 cm. en ve 10 cm. boy) düşen ilme sayısıdır.

Kompozisyon özellikleri :Extra extra ince sınıfta² dokunmak üzere, sarma tip tezgâha çözüğü hazırlanan halı, serpme desenin uygulandığı sedef, bordür ve zeminden oluşmaktadır. Krem rengi zemin üzerine Hereke ve Sivas halısı klasiklerinden olan, lale bahçesi anlamındaki “lalezar” modeli dokunacaktır. Dünyevi güzellik ve cennet bahçesi simgesi olan lale, gül, karanfil gibi natüralist çiçekler yanında hataî, penç ve goncagül gibi üsluplaştırılmış çiçekler, zeminde boşluk kalmaksızın sonsuza doğru uzanır şekilde tasarlanmıştır.

Fotoğraf: 5. Halı yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla Halk Eğitim Merkezi
Ürünün sahibi	:Şarkışla Halk Eğitim Merkezi
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini):	2007
Oluşturulan ürün-eşya	:Halı yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	:160 x 240
Ürünün Kalitesi	:60 x 60
Kullanılan iplik türleri	:Çözüğü- Atkı: Pamuk, İlme: Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, mavi, siyah, krem, yeşil, sarı, lacivert, pembe
Ürüne verilen genel ad	:Halı yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	:Lale, karanfil, hataî, penç, muhtelif çiçekler
Kompozisyon özellikleri	:Extra extra ince sınıfta dokunmak üzere, sarma tip tezgâha çözüğü hazırlanan halı, serpme desenin uygulandığı sedef, bordür ve zeminden oluşmaktadır. Krem rengi zemin üzerine Hereke ve Sivas halısı klasiklerinden olan, lale bahçesi anlamındaki “lalezar” modeli dokunacaktır. Dünyevi güzellik ve cennet bahçesi simgesi olan lale, gül, karanfil gibi natüralist çiçekler yanında hataî, penç ve goncagül gibi üsluplaştırılmış çiçekler, zeminde boşluk kalmaksızın sonsuza doğru uzanır şekilde tasarlanmıştır.

² Dm²'ye düşen ilmek sayısı 2401-10000 arasında olan halılar extra extra ince sınıftır (TSE 43,1992:2)

Fotoğraf: 6. Halı yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla Halk Eğitim Merkezi
Ürünün sahibi	:Şarkışla Halk Eğitim Merkezi
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2007
Oluşturulan ürün-eşya	:Halı yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Pazarlama
Ürünün boyutları (cm.)	:160 x 240
Ürünün Kalitesi	:60 x 60
Kullanılan iplik türleri	:Çözü- Atkı: Pamuk, İlme: Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, mavi, siyah, beyaz, yeşil, sarı, lacivert, pembe
Ürüne verilen genel ad	:Halı yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	:Lale, karanfil, hataî, penç, muhtelif çiçekler
Kompozisyon özellikleri	:Extra extra ince sınıfta dokunmak üzere, sarma tip tezgâha çözgüsü hazırlanan halı, serpmeye desenin uygulandığı sedef, bordür ve zeminden oluşmaktadır. Krem rengi zemin üzerine Hereke ve Sivas halısı klasiklerinden olan, lale bahçesi anlamındaki "lalezar" modeli dokunmuş ve kesime hazır hale getirilmiştir. Dünyevi güzellik ve cennet bahçesi simgesi olan lale, gül, karanfil gibi natüralist çiçekler yanında hataî, penç ve gongagül gibi üsluplaştırılmış çiçekler, zeminde boşluk kalmaksızın sonsuza doğru uzanır şekilde tasarlanmıştır.

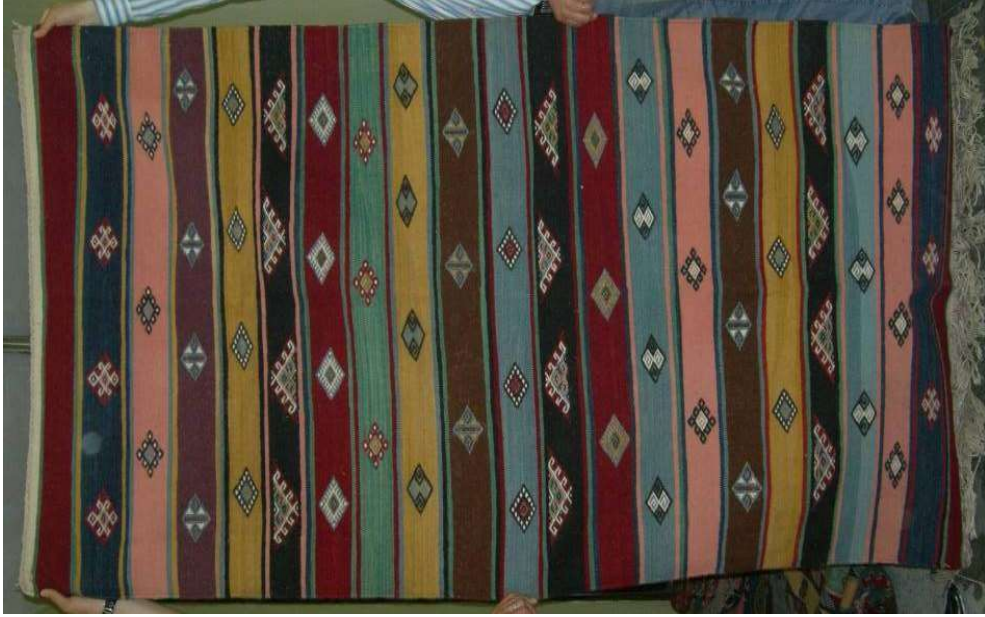
Fotoğraf: 7. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Ürünün sahibi	:-
Ürünü dokuyan kişi	:-
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2005
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:120 x 180
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, mavi, siyah, beyaz, yeşil, sarı, lacivert,
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:İlikli kilim Dokuma
Kullanılan motif isimleri	:Kuş, madalyon (top)
Kompozisyon özellikleri	:Zemin, yatay ekseninde 4 eşit parçaya ayrılacak şekilde tahta adı verilen bölmelere ayrılmış ve her bir tahta farklı zemin rengi ile dokunmuştur. Geometrik merkezine göre tam simetrik kompozisyonla, lacivert, sarı, yeşil ve mavi zeminli tahtaların her biri, basamaklı altıgenlerden oluşan madalyonlarla doldurulmuştur. Madalyonların içinde ikişer adet olmak üzere zemin boşluklarına da serbest şekilde kuşlar yerleştirilmiştir.
Anadolu sembolizminde kuş pek çok anlama gelmektedir. Kuş bazen sevgi, sevgili bazen ölen kişinin ruhudur, kadın ile özdeşleşmiştir, kutsaldır, özlemdir, haber beklentisidir, kuvvet ve kudreti temsil eder (Elektronik Erişim Tarihi:21.03.2018 / http://dipnotkitap.net/deneme/anadolu_motifleri.htm).	

Fotoğraf: 8. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Ürünün sahibi	:-
Ürünü dokuyan kişi	:-
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2005
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:120 x 180
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, mavi, siyah, beyaz, yeşil, sarı, lacivert, pembe, devetüyü
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:İlilki kilim Dokuma
Kullanılan motif isimleri	:Koçboynuzu, göz, pıtrak, akrep, muska.
Kompozisyon özellikleri	:Dokuma yönüne dik doğrultudan bakıldığında, çift mihraplı olarak hazırlanan 6 adet kompozisyonun, saf seccade gibi yan yana, daraltılmış olarak yerleşimi görülmektedir. 5 adet ince tahta, kompozisyonları birbirlerinden ayırmak amacıyla tasarlanmış, bunlardan sarı zeminli olanların içi "göz", kırmızı zeminli olanların içi bolluk, bereketlilik ve aynı zamanda nazarlardan korunma anlamındaki "pıtrak", devetüyü rengindeki tahtanın içi ise canı koruyan motiflerden "akrep" ile bezenmişlerdir. Dokumanın ana temasını, basamaklar şeklinde daralan çift mihraplı kompozisyonlar ile onların tam merkezine ve zemin boşluklarına yerleştirilen bereket anlamındaki karşılıklı koçboynuzları ve muska motifi oluşturmaktadır. Zemini yeşil olan kompozisyonlarda mihrap nişinin iç dolgu rengi kırmızı ve pembe, devetüyü olanlarda açık mavi, pembe de ise lacivert dokunarak kilimde hareketlilik sağlanmıştır.

Fotoğraf: 9. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Ürünün sahibi	:-
Ürünü dokuyan kişi	:-
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2005
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:120 x 180
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, mavi, siyah, beyaz, yeşil, sarı, lacivert, pembe
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:Düz dokuma- Cicim
Kullanılan motif isimleri	:Koçboynuzu, bereket, pıtrak, ejder, elibeline, göz
Kompozisyon özellikleri	:Muhtelif motiflerin almaşık olarak yerleştirildiği ve her birinde farklı zemin rengi uygulanan tahtaların üst üste sıralanması görülmektedir. Karşılıklı koçboynuzları, bir ters bir düz yerleştirilmiş ve iç dolgusu olarak elibelindelerin yerleştirildiği yarım ejder motifleri ile bereketli bir ömür, göz motifleri ile de arzu edilen bu ömrün kem gözlerden ve nazarlardan uzak olması anlaşılmaktadır.

Fotoğraf: 10. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Ürünün sahibi	:-
Ürünü dokuyan kişi	:-
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2005
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:120 x 180
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, mavi, siyah, beyaz, yeşil, sarı, lacivert, pembe
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:İlikli kilim dokuma
Kullanılan motif isimleri	:El, parmak, tarak, altıgen madalyon (top)
Kompozisyon özellikleri	:Dokuma, üst üste geniş tahtaların sonsuza doğru uzanır şekildeki görüntüsünden oluşmaktadır. Kilim yaygıya dokuma yönünden bakıldığında, yalın ve parmaklı altıgenlerin kovalamalı yerleşimi dikkat çekerken, dokuma yönüne dik doğrultudan bakıldığında, çift mihraplı kompozisyonun saf seccade formundaki yerleşimi görülmektedir. Her bir madalyonun içinde ve zemin boşluklarında ise el, parmak, tarak motifi kullanılmıştır. Yaratıcı gücün sembolü olan "El" insanı hayvandan ayıran en önemli organdır. Eller kuvvet, kudret ve hükmetme gücünü simgeler. Anadolu'da "el motifi" dokumalarda hem gerçekçi bir üslupla hem de stilize edilerek beş çubuk ve beş nokta şeklinde yorumlanmıştır. Parmak ve ona benzeyen tarak motifleri, geometrik olarak üçlü, beşli, yedili sayılar kullanılarak dokunur. Parmakları simgeleyen beş sayısının kötü göze karşı koruyucu niteliği olan bir rakam olduğuna inanıldığı için, el motifi yaşamı koruyan motifler arasında incelenmiştir (Erbek,2002:112).

Fotoğraf: 11. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla Ortaköy Kültür Merkezi
Ürünün sahibi	:Kültür Merkezi
Ürünü dokuyan kişi	:-
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:1940
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:80 x 140
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, pembe, siyah, sarı, pembe, yeşil, mavi
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:İlilimli kilim dokuma
Kullanılan motif isimleri	:Natüralist çiçekler, penç, küpe, pıtrak, akrep, çengel, kurtağzı, göz, suyolu
Kompozisyon özellikleri	:Kilim yaygının kompozisyonu, bordür, sedef ve zeminden oluşmuş ve her bir bölüm birbirinden tarak motifi ile ayrılmıştır.

Ana bordürde, yeni gelinin sevgi ve sadakat göstergesi, ayrıca barış ve Cennet bahçesi olarak karanfil motifi kullanılmıştır (Ateş,[t.y]:43). Suyolunda, dalgalı çiçekler kullanılırken, zeminde kovalamalı olarak yerleştirilen penç motifleri dikkat çekmektedir. Ayrıca zeminde, pıtrak, göz, çengel, akrep gibi korunma ve canı korumayla ilgili motiflerin yanında, doğum ve çoğalma ile ilgili motiflerden de küpe bulunmaktadır.

Fotoğraf: 12. Halı yastık örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla Ortaköy
Ürünün sahibi	:Döndü Türegül
Ürünü dokuyan kişi	:Döndü Türegül
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:1950
Oluşturulan ürün-eşya	:Halı Yastık
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:50 x 100
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, turuncu, mavi, siyah, yeşil
Ürüne verilen genel ad	:Halı Yastık
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimleri	:Çark-ı felek, yıldız, su yolu, bereket, çiçek, göz
Kompozisyon özellikleri	:Yastık halı, geometrik merkezine göre tam simetrik kompozisyonla dokunmuştur. Bordür, sedef ve zeminden oluşan halıda ana vurgu zeminde üç adet birbirine bağlı olduğu görülen baklava dilimleri ile onların merkezlerine yerleştirilen çark-ı felek motiflerine yapılmıştır.

Dönen dünyayı, dönen kaderi, feleğin ve aşkın çemberini simgeleyen çark-ı felek motifi, etrafı bereket anlamı taşıyan konturlarla çevrilmiştir. Zemin boşluklarına karşılıklı ve sıralı olarak yerleştirilen sekiz kollu yıldız motifi de doğumdan ölüme kadar olan yaşam çizgisinin ifadesidir (Ateş, a.g.e. :46,61). Sedefte güzelliklerle dolu bir ömrü dilemek için dokunan çiçekler, bordürdeki göz motifleriyle de koruma altına alınmak istenmiştir.

Fotoğraf: 13. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Ürünün sahibi	:-
Ürünü dokuyan kişi	:-
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2005
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:120 x 180
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Yeşil, mavi, siyah, sarı, kırmızı, beyaz, lacivert, pembe
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:İlikli kilim dokuma- Cicim
Kullanılan motif isimleri	:Sandık, parmak-tarak, göz, bereket, ejder, elibelinde, çengel, koçboynuzu.
Kompozisyon özellikleri	:Kilim, dokuma yönünden bakıldığında üst üste üç adet sandık motifi, dokuma yönüne dik doğrultudan bakıldığında ise saf seccade formundaki dizilimden oluşmaktadır. Sandıkları birbirinden ayıran tahtaların ikisi boş bırakılırken, biri de bir ters bir düz yerleştirilen ve iç dolgu olarak da elibelindelerin kullanıldığı yarım ejderlerle bezenmiştir. Her kompozisyonun farklı renklerde dokunduğu gözlemlenen sandık motifinin konturları ve iç dolgusunda parmak, tarak motifi kullanılmıştır. Sandık motifi, evlilik isteğini ve bebek beklentisini simgeler. Bu motif geleneksel olarak, her genç kıza evlilik öncesi alınması gereken “çeyiz sandığı”nın stilize edilmiş halidir (Erbek, a.g.e. : 80). Sandık motiflerine göbek olarak tasarlanan parmak, tarak motifleri göz, çengel ve karşılıklı koçboynuzlarının kullanıldığı ve bereket anlamı veren dolgu motifleri ile bezenmiştir. Dokumanın ana fikri olarak da bereketli, kem gözlerden, nazarlardan uzak mutlu bir evlilik beklentisi anlaşılmaktadır.

Fotoğraf: 14. Halı yayğı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla
Ürünün sahibi	:İsa Türegül
Ürünü dokuyan kişi	:-
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:1960
Oluşturulan ürün-eşya	:Halı Yayğı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:120 x 330
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, siyah, beyaz, mavi, yeşil, sarı
Ürüne verilen genel ad	: Halı Yayğı
Dokumada kullanılan teknikler	:Türk (Gördes) düğümü
Kullanılan motif isimler	:Natüralist çiçekler, pıtrak, hayat ağacı, bereket, çilek
Kompozisyon özellikleri	:Ürün, üst üste iki adet halının birleşik olarak dokunmasından meydana gelmiştir. Geometrik merkezine göre tam simetrik olarak dokunan halıda çift mihrap kullanılmıştır. Bereket motifli dış kenar suyu, pıtrak ve çiçeklerin basit sıralanışından oluşan sedef ile çiçek demeti şeklinde verilen lale, Türkmen gülü, zambak ve karanfillerden oluşan bordür halıyı çerçeve içine almıştır. Halı zemini düşey ekseninde sandıklarla üç parçaya bölünerek süslenmiştir. Sandıklar güç, kuvvet aynı zamanda bolluk, bereket, sağlık, mutluluk simgesi olarak bilinen ejder motifleri ile bezenmiştir(Ölmez, 2010:s.6). Basamaklar şeklinde daralan mihrap nişlerinin dış boşlukları, bereket anlamındaki çilek motifleri ile doldurulmuştur. Göbek ise düşey ekseninde su damlası şeklinde uzantısı olan ve stilize çiçeklerin kullanıldığı hayat ağacı ile süslenmiştir. Hayat ağacı, ölümsüzlüğü, ölümden sonraki hayata duyulan umudu, yaşadığımız hayatın güzelliğini ve mutluluğu sembolize eder (Elektronik Erişim Tarihi: 21.03.2018 / http://ismek.ist/blog/icerik.aspx?p=122).

Fotoğraf: 15. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla Ortaköy
Ürünün sahibi	:İsa Türegül
Ürünü dokuyan kişi	:Gülüsar ve Döndü
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:1959
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:150 x 350
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, sarı, mavi, beyaz, siyah, yeşil, turuncu
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:İlikli kilim dokuma
Kullanılan motif isimleri	:Bukağı, kuş, kurtağzı, canavar ayağı, göz, ejder, akrep, koçboynuzu, bereket, testere dişi, el, parmak ve tarak.
Kompozisyon özellikleri	:İki adet bordür ve zeminden oluşan kilimde her bir bölüm tarak motifiyle birbirinden ayrılmıştır. Dokuma başlangıç ve bitişinde nazarlardan korunmak amacıyla testere dişi dokunmuştur. Dış bordür taraklı ve iç dolgusunda kuş motiflerinin uygulandığı bukağı motifleriyle doldurulmuştur. Bukağı motifi, aileyi, kadın – erkek birliğini, ailenin devamlılığını, bereketi ve sevgililerin birleşme arzusunu simgeler (Erbek, a.g.e. : 76). İç bordürde ise koruma amaçlı kurtağzı motifleri kullanılmıştır. Dikey kompozisyonla dokunan üründe altı adet altıgen madalyonun sonsuza uzanışı dikkat çekmektedir. Her bir madalyon göz, ejder, kuş, koçboynuzu, bereket, kurtağzı ve akrep gibi farklı motiflerle bezenmiş ve kenarları canavar ayakları ile taçlandırılmıştır.

Fotoğraf: 16. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla, Sivrialan köyü
Ürünün sahibi	:Aşık Veysel Müzesi
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:1930
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:210 x 320
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Yeşil, mavi, sarı, kırmızı,
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:İlikli kilim dokuma
Kullanılan motif isimleri	:Kuş, sandık, göz, akrep, saç bağı, kurtağzı, parmak – tarak, koçboynuzu, bukağı, yıldız
Kompozisyon özellikleri	:Dokuma, bir bordür ve zeminden oluşmuştur. Bordürde kuş motifi kullanılırken, zemin 32 adet (4 x 8) konturları parmak, tarak olan sandıklarla bezenmiştir. Sandıkların içi korunma amaçlı motiflerden olan akrep, kurtağzı, parmak - tarak ve göz motiflerinden oluşmuştur.
	İnsanla ilgili gizlerle, evrensel sırları ifade eden altı kollu yıldız (Ateş, a.g.e.: 61), evlenmek isteyen genç kızların bu dileklerini ifade etmekte kullandıkları saç bağı ve ailenin devamlılığını dilemek için de bukağı motifleriyle doldurulmuştur.

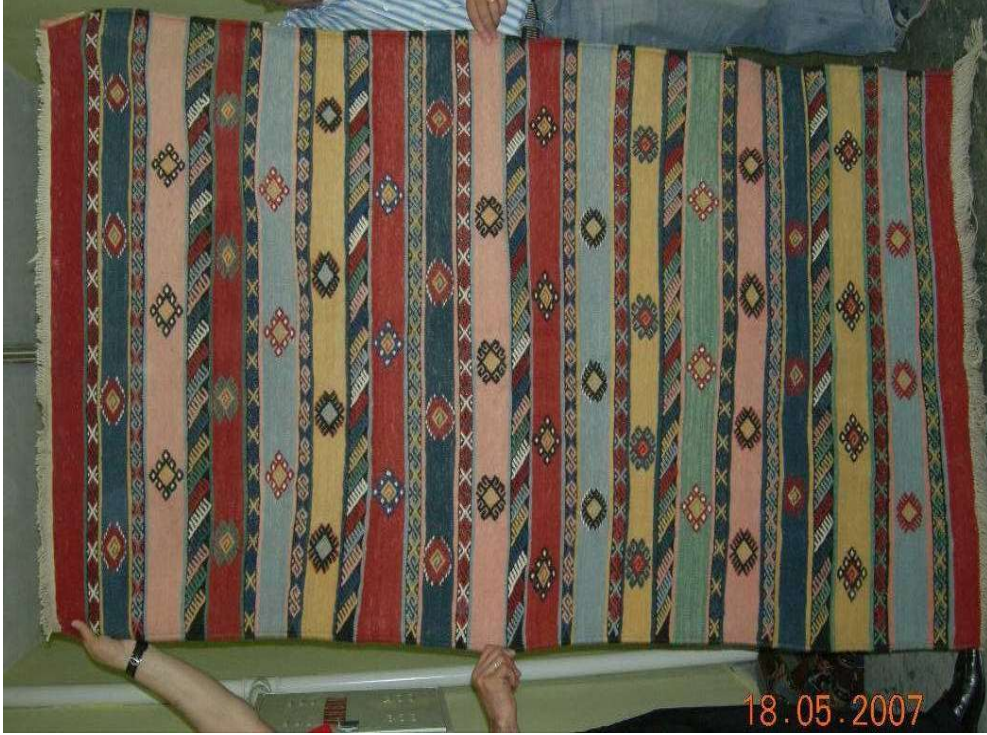

Fotoğraf: 17. Kilim yaygı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla, Sivrialan köyü
Ürünün sahibi	:Aşık Veysel Müzesi
Ürünü dokuyan kişi	:Zöhre ve Zekine
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:1940
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:160 x 380
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Kırmızı, mavi, yeşil, turuncu, kahverengi, beyaz, siyah
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:Düz dokuma
Kullanılan motif isimleri	:İnsan, ejder, kurtağzı, aşk ve birleşim (ying – yang), kuş, göz, çengel, suyolu.

Kompozisyon özellikleri :Kilim, geometrik merkezine göre tam simetrik, yatay ve dikey kompozisyonun girift olarak kullanıldığı, bir bordür ve zeminden oluşmaktadır. Bordür, karelere bölünmüş ve her birine farklı zemin rengi uygulanarak içleri ejder ve kuş figürleri ile doldurulmuştur. Kilim, dokuma yönünden incelendiğinde iç içe farklı renklerdeki baklava dilimleri ile onların merkezine yerleştirilmiş iki adet insan figürünün sonsuza doğru uzanması görülmektedir. Dokuma yönüne dik doğrultudan incelendiğinde ise dört adet mihrap nişinin iç içe tasarlanarak saf seccade şeklindeki yerleşimi dikkat çekmektedir. Kompozisyonlar birbirinden testere dişi şeklindeki suyolu motifi ile ayrılmış ve içleri kovalamalı olarak yerleştirilen ejder motifi ile bezenmiştir.

Güç, kuvvet simgesi olarak bilinen ejder motifleri aynı zamanda bolluk, bereket, sağlık, mutluluk anlamlarında da kullanılmıştır (Ölmez, a.g.e.:s.6). Ejder motiflerinin merkezine yerleştirilen aşk ve birleşim motifi ile gece- gündüz, güzel – çirkin, cennet- cehennem, kadın – erkek gibi zıt kavramlarla birlikte Anadolu insanının hatasız, saf olamayacağına dair inancı simgelenmektedir. Dokumanın merkezine yerleştirilen ve iç içe siyah ve beyaz renklerin kullanıldığı insan figürleri daha çok çocukla ilgili olup dokuyan kişinin erkek çocuk beklentisini veya gurbetteki sevgiliyi anlatır (Erbek, a.g.e. : 62, 84).

Fotoğraf: 18. Kilim yayğı örneği (Hülya Kaynar, 2007)

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla
Ürünün sahibi	:Şarkışla İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:2005
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yayğı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:120 x 180
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Yeşil, mavi, siyah, sarı, kırmızı, beyaz, lacivert, pembe
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yayğı
Dokumada kullanılan teknikler	:Düz dokuma- Cicim
Kullanılan motif isimleri	:Çengel, pıtrak, bereket, tarak, göz, koçboynuzu, akrep,
Kompozisyon özellikleri	:Dokuma, düzensiz kalınlıklarda dokunan tahtalar ve bu tahtaların içine yerleştirilen muhtelif motiflerden oluşmaktadır. Nazarlardan ve kem bakışlardan korunmak için çengel, göz, pıtrak; evlilik ve çoğalmayla ilgili olup aynı zamanda nazardan korunmak için tarak; korkulan şeylere karşı tedbir olarak akrep; ve aynı zamanda bolluk, bereket, güç ve kahramanlık anlamlarında kullanılan eril bir simge olarak da koçboynuzu uygulanmıştır.

Gözlemin yapıldığı yer	:Şarkışla, Sivrialan köyü
Ürünün sahibi	:Aşık Veysel Müzesi
Ürünü dokuyan kişi	: -
Gözlemin yapıldığı tarih	:18.05.2007
Ürün. dokunduğu tarih(tahmini)	:1985
Oluşturulan ürün-eşya	:Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	:Kullanım
Ürünün boyutları (cm.)	:180 x 330
Kullanılan iplik türleri	:Yün
Kullanılan renkler	:Siyah, beyaz, sarı, mavi, turuncu, yeşil, pembe, bordo
Ürüne verilen genel ad	:Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	:Düz dokuma- Cicim
Kullanılan motif isimleri	:Bereket, saç bağı, dulavratotu, tarak, koçboynuzu, elibelinde.

Kompozisyon özellikleri :Dokuma, düzensiz kalınlıklarda dokunan tahtalar ve bu tahtaların içine yerleştirilen muhtelif motiflerden oluşmaktadır. Ana tema olarak bolluk, bereket içinde bir evlilik arzusu anlaşılmaktadır. Bunun için girift olarak yerleştirilmiş bereket ve saçbağı motifi, dulavratotu, bereket ve tarak motiflerinin birlikte kullanımı, karşılıklı yerleştirilmiş koçboynuzları ve yine dulavratotu iç dolgusu olarak dokunan elibelinde motifleri örnek verilebilir.

SONUÇ

Yapılan araştırmada, 5 adet halı ve 11 adet kilim olmak üzere 16 adet kirkitli dokuma örneği incelenmiştir. Halılarda kullanılan motifler; lale, karanfil, hatai, penç, çarkifelek, yıldız, su yolu, bereket, natüralist çiçek, hayat ağacı, çiçek, pıtrak, çilek gibi ağırlıklı olarak bitkisel motifler, kilimlerde ise; ejder, el-parmak, kuş, saçbağı, kurtağzı, aşk ve birleşim (ying-yang) göz, akrep, muska, küpe, sandık, koçboynuzu, bereket, tarak, yıldız, çengel gibi motifler kullanılmıştı. Halılar

60X60 ekstra ince kalitede dokunmuştur. Dokumalarda kırmızı, siyah, beyaz, mavi, yeşil, sarı en çok kullanılan renklerdir. Şarkışla Sivas'ın en eski dokuma kültürüne sahip ilçesi denilebilir. Özellikle ilikli, sandıklı ve zincirli kilimleri ile ün yapmıştır. Zaman zaman kurulan kooperatifler aracılığı ile ince Sivas halısı dokutulmuştur. Son zamanlarda ise Halk Eğitim Merkezi ve esnaf işbirliği ile azda olsa dokuma kültürü devam ettirilmektedir. Fakat güncel projelerle değerlendirildiği takdirde geniş bir dokuyucu ve dokuma potansiyeline sahiptir denilebilir.

KAYNAKÇA

Ateş, M.,(t.y.). Türk Halıları Motiflerin Sembollerin Dili, Nevşehir: Ema Kağıtçılık Matbaacılık Ltd., s.43,46,61.

Erbek, M., (2002). Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 62,76,80,84,112.

Ölmez, F.N., (2010). "Dokumalarda Yılan Motifi", *ART-E Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, Sayı: 06, s.6.

Özen,K.,(2008). Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları, İstanbul: Kitabevi-347, s.91-124, ISBN 978-975-9173-56-2

TSE 43, (Nisan 1992). Tekstil Yer Döşemeleri – El Dokuması Halılar Türk Halıları, Ankara: Türk Standartları Enstitüsü Birinci Baskı, G.T.İ.P. 57.01, UDK 645.12, s.2.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sivas_districts.png Erişim Tarihi:22.03.2018/

<http://www.sarkisla.gov.tr/cografi-konum1> Elektronik Erişim Tarihi: 22.03.2018/

<http://sarkisla.bel.tr/sarkisla/ilcemizin-tarihi> Elektronik Erişim Tarihi: 22.03.2018/

<http://www.sarkisla.gov.tr/sivas-kilimleri> Elektronik Erişim Tarihi: 22.03.2018/

http://dipnotkitap.net/deneme/anadolu_motifleri.htm Elektronik Erişim Tarihi: 21.03.2018/

<http://ismek.ist/blog/icerik.aspx?p=122> Elektronik Erişim Tarihi: 21.03.2018/

GELİŞMENİN DÖVİZ KURU VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ: KIRGIZISTAN İÇİN BİR UYGULAMA

Hasan Demir

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü / (Sakarya Üniversitesi- Akyazı Meslek Yüksek Okulu)

hdemir@sakarya.edu.tr

Fuat Sekmen

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü / (Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi-İktisat Bölümü)

sekmen@sakarya.edu.tr

Özet

Bu çalışmada finansal gelişmenin döviz kuru ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Kırgızistan için tahmin edilecektir. Finansal piyasaları gelişmemiş ülkelerde döviz kurundaki dalgalanmanın ekonomik büyümeyi olumsuz olarak etkilediği kabul edilmektedir. Zira finansal gelişmişlik düzeyi zayıf olan ülkelerde, döviz kurundaki belirsizlikler yatırımı negatif olarak etkilediği için ekonomik büyümeyi de menfi bir şekilde etkilemektedir. Bu çalışmada 2001-2017 yılları dikkate alınarak finansal gelişme, döviz kuru ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin kısa ve uzun dönemde nasıl değiştiği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Ekonomik Büyüme, Döviz Kuru, Ekonomik Büyüme

**EFFECTS ON FINANCIAL DEVELOPMENT FOREIGN EXCHANGE RATE AND ECONOMIC GROWTH:
AN APPLICATION FOR KYRGYZSTAN**

Abstract

In this study, the effect of financial development on exchange rate and economic growth will be estimated for Kyrgyzstan. It is accepted that fluctuations in foreign exchange rates negatively affect economic growth in countries where financial markets are not developed. For countries with weak financial development levels, uncertainties in the exchange rate negatively affect investments, thus affecting economic growth in a benign manner. In this study, the relationship among financial development, exchange rate, and economic growth in the short and long term will be analyzed by taking the years 2001-2017 into consideration.

Keywords: Financial Development, Economic Growth, Exchange Rate, Economic Growth

GİRİŞ

Finansal gelişme, bir ülkede kullanılan finansal araçların çeşitliliğinin ve yaygınlığının artması olarak tanımlanabilir. Finansal gelişme ile finansal sistemin fonksiyonlarını daha iyi yerine getirebilmesi ve toplum ve ekonomi yararına finansal sistemden beklenen bazı faydaların ortaya çıkması mümkün olabilecektir. Finansal gelişmeye paralel olarak finansal sistemde yer alan finansal kurumların çoğalması ve büyümesi, finansal araçların çeşitliliğinin artması, tasarrufların büyümesi, tasarrufların finansal ve reel yatırımlara dönüşme hızı ve miktarında artış olması, fon transfer maliyetlerinin düşmesi, uygun maliyet ve vadede fonlara ulaşabilme imkânı ve daha birçok konuda iyileşmelerin olması beklenmektedir.

Ekonomik büyüme, bir ülkede belli bir dönemde üretilen kişi başına düşen reel milli gelirdeki artış olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifade ile ekonomik büyüme, belirli bir bölgede ve belirli bir zaman diliminde üretilen mal ve hizmet miktarının bir önceki dönemden daha fazla olması durumudur.

Mal ve hizmet üretimindeki bu artışın ardında yatan unsurların neler olduğu, iktisat bilimcileri tarafından uzun zamandır sistemli bir şekilde araştırılmış ve çeşitli iktisadi büyüme teorileri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu teorilerde, büyümenin kaynağı olarak işbölümü ve uzmanlaşma,

fiziki sermaye birikimi, teknolojik yenilikler, yatırım ve tasarruflar ve beşeri sermaye birikimi gibi unsurlar ön plana çıkmıştır (Işık ve Bilgin, 2016: 1758).

Sanayi devriminin etkisiyle üretimde yaşanan büyük artışlar, gelirlerin artmasına, artan gelirlerin de tasarrufların da artmasına yol açmıştır. Tasarruf edenlerle yatırım yapmak için fon talep eden kesimlerin farklılaşması, finansal piyasalara olan ihtiyacı arttırmış ve tasarruf fazlası olanlardan tasarruf açığı olanlara fonların aktarılmasını sağlayan finansal piyasaların önemini arttırmış ve gelişmesine neden olmuştur. Bu noktada finansal piyasalardaki gelişmenin ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğinin, etkiliyorsa ne şekilde etkilediğinin ortaya çıkarılması, araştırmacıların ilgisini çeken bir konu olmuştur.

Çalışmada yer alan diğer bir değişken ise döviz kuru. Döviz kuru, bir birim yabancı para almak için vazgeçilen ulusal para olarak ifade edilebilir. Küreselleşme süreci ile birlikte insanların, emtianın ve finansın hareket kabiliyeti kolaylaşmış, bunun sonucu olarak da uluslararası ticaret ve uluslararası sermaye akımları büyük boyutlara ulaşmıştır. Dünyada fiziki sınırlar önemini kaybetse de, farklı ulusal paralar varlıklarını korumaya devam etmiştir. Bütün bu olanlar döviz kurlarının önemini arttırırken döviz kurlarını hangi faktörlerin etkilediğine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır.

Bu çalışmada, finansal gelişme ile ekonomik büyüme ve döviz kuru ilişkisi Kırgızistan örneği üzerinden incelenmiştir. Kırgızistan, gelişme sürecinde olan tipik bir geçiş ekonomisi olarak belli ekonomik güçlükleri olan ancak bölge ülkelerine kıyasla siyasi, ekonomik ve finansal olarak daha serbest kurallarla yönetilen, incelenmeye değer bir ülkedir.

Krediler, fonların tasarruflardan fon talep edenlere ulaşmasını sağlayan en önemli finansal mekanizmalardan biridir. Dolayısıyla finansal kesimin başlıca aktörü olan bankacılık sektörünün kredi kapasitesini, finansal gelişmenin bir ölçüsü olarak görülebilir. Bu açıdan, çalışmada finansal gelişmeyi temsilen finansal kesim tarafından verilen toplam krediler; ekonomik büyüme ölçütü olarak Kırgızistan'a ait 2001-2017 yıllarını kapsayan çeyrek GSYİH verileri ve döviz kurları için de aynı dönem Kırgızistan Merkez Bankası çeyrek dönemlik döviz kurları kullanılmıştır.

YÖNTEM

Çalışmada ele alınan değişkenler için 2001-2017 yıllarını kapsayan çeyrek veriler kullanıldığından ilk olarak değişkenler için durağanlık testleri yapılmıştır. Zaman serilerinin durağan olması, zaman içinde varyansın ve ortalamanın sabit olması ve gecikmeli iki zaman periyodundaki değişkenlerin ko-varyansının değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı olup, zamana bağlı olmamasıdır (Gujarati, 2004). Granger ve Newbold (1974) zaman serilerinin durağan olmaması durumunda, zaman serilerinin trend içereceğini ve yapılan analiz sonucunda sahte ilişkilerin ortaya çıkabileceğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle değişkenlerin durağan olup olmadıkları ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testi yardımıyla araştırılmıştır.

Değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediklerini test etmek için Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme analizi yapılmıştır.

Tablo 1: ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Seviye İtibariyle		Birinci Fark İtibariyle	
	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model
Döviz Kuru	-0.334988 (0.9134)	-1.676199 (0.7511)	-3.236571 (0.0221)	-3.742978 (0.0260)
GDP	1.761267 (0.9997)	-2.221528 (0.4698)	-3.68801 (0.0065)	-4.582417 (0.0025)
Krediler	1.195774 (0.9979)	-1.210839 (0.9003)	-3.183372 (0.0252)	-3.814472 (0.0215)

Not: İlk değer t-istatistiğini, parantez içindeki değer ise olasılık değeridir.

Mackinnon test kritik değerleri aşağıdaki gibidir:

Test kritik değerleri:	1% level	-4.094550
	5% level	-3.475305
	10% level	-3.165046

Eşbütünleşme Analizi

Koentegrasyon (eşbütünleşme) ilişkisinin varlığı test edilmeden önce en uygun gecikme uzunluğu test edilmiştir.

Tablo 2: En Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gözlem sayısı: 63						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2059.731	NA	5.52e+24	65.48352	65.58558	65.52366
1	-1801.649	483.3925	2.03e+21	57.57614	57.98436	57.73670
2	-1752.129	88.03460	5.63e+20	56.28981	57.00419	56.57078
3	-1727.005	42.27200	3.39e+20	55.77794	56.79848	56.17932
4	-1650.034	122.1771	3.96e+19	53.62011	54.94682*	54.14191
5	-1634.287	23.49544*	3.25e+19*	53.40593	55.03879	54.04814*
6	-1627.357	9.680001	3.55e+19	53.47164	55.41067	54.23427
7	-1616.568	14.04268	3.47e+19	53.41485	55.66004	54.29789
8	-1604.604	14.43219	3.31e+19	53.32077*	55.87212	54.32423

* Gecikme uzunluğu seçim kriterleri

Tablo 2'de en uygun gecikme uzunluğunun 5 olduğu görülmektedir.

Bir koentegrasyon ilişkisinin varlığına dair kanıt sunulmuş olmasına rağmen, seriler arasındaki ilişkinin yönü konusunda bulgulara ulaşabilmek için hata düzeltme modelinin tahmin edilmesi gerekmektedir.

Tablo 3: Eşbütünlük Test Sonuçları

Boş Hipotez	İz İstatistiği	Max Eigen İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
$r = 0$	32.24454	21.86193	29.79707	0.0256*
$r \leq 1$	10.38261	21.86193	15.49471	0.2524
$r \leq 2$	0.658719	0.658719	3.841466	0.4170

Tablo 3'e göre iz istatistiği ve max eigen istatistiği en fazla 1 eşbütünlük ilişkisi vardır biçimindeki boş hipotezi ret edilmemiştir.

Tablo 4: VECM Sonuçları

Bağımlı Değişken: D(GDP)				
Metod: En Küçük Kareler (Gauss-Newton / Marquardt steps)				
Tarih: 04/08/18 Time: 22:22				
Örnek (uyarlanmış): 2001Q3 2017Q3				
Toplam gözlem sayısı: 65				
Frequency weight series: -511.825921647841=168.541321029536=0.0006				
28813383726719=0.000486329161638229=0				
D(GDP) = C(1)*(GDP(-1) - 653.947597993*DKURU(-1) - 0.00039854598281				
*KREDILER(-1) - 12969.2123412) + C(2)*D(GDP(-1)) + C(3)				
*D(GDP(-2)) + C(4)*D(GDP(-3)) + C(5)*D(GDP(-4)) + C(6)*D(GDP(-5)) + C(7)				
*D(DKURU(-1)) + C(8)*D(DKURU(-2)) + C(9)*D(DKURU(-3)) + C(10)				
*D(DKURU(-4)) + C(11)*D(DKURU(-5)) + C(12)*D(KREDILER(-1)) + C(13)				
*D(KREDILER(-2)) + C(14)*D(KREDILER(-3)) + C(15)				
*D(KREDILER(-4)) + C(16)*D(KREDILER(-5)) + C(17)				
c(7)=c(10)=c(13)=c(16)=0	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.073711	0.051007	1.445111	0.1549
C(2)	-0.286490	0.170345	-1.681821	0.0991
C(3)	-0.557046	0.178061	-3.128394	0.0030
C(4)	-0.595650	0.166036	-3.587469	0.0008
C(5)	0.509077	0.158765	3.206483	0.0024
C(6)	-0.368210	0.177417	-2.075388	0.0433
C(7)	-511.8259	437.1148	-1.170919	0.2474
C(8)	468.6263	494.0087	0.948619	0.3476
C(9)	-118.8764	564.5773	-0.210558	0.8341
C(10)	168.5413	564.6342	0.298496	0.7666
C(11)	-355.7717	493.6884	-0.720640	0.4746
C(12)	0.000398	0.000560	0.711031	0.4805
C(13)	0.000629	0.000695	0.905169	0.3699
C(14)	-0.001310	0.000798	-1.641608	0.1072
C(15)	0.000154	0.000838	0.183388	0.8553
C(16)	0.000486	0.000646	0.752643	0.4553
C(17)	3158.921	1267.372	2.492497	0.0162
R-squared	0.975602	Mean dependent var		1927.595
Adjusted R-squared	0.967469	S.D. dependent var		19767.23
S.E. of regression	3565.263	Akaike info criterion		19.41575
Sum squared resid	6.10E+08	Schwarz criterion		19.98444
Log likelihood	-614.0120	Hannan-Quinn criter.		19.64014
F-statistic	119.9613	Prob(F-statistic)		0.000000

Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre hata düzeltme terimi (ect) parametresi %5 istatistiksel önem düzeyinde anlamlı değildir, ayrıca işareti de negatif bulunmamıştır. Bu nedenle, uzun dönemde bağımsız değişkenlerden (finansal gelişme ve döviz kuru) bağımlı değişkene (ekonomik büyüme) doğru bir nedenselliğin olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Tablo 5: Kısa Dönem Nedensellik: WALD Testi Sonuçları

Wald Test: Equation: Untitled			
Test Statistic	Value	df	Probability
F-statistic	0.934944	(4, 48)	0.4518
Chi-square	3.739777	4	0.4424
Boş Hiotez: $c(7)=c(10)=c(13)=c(16)=0$ Boş Hipotez Özet:			
Normalized Restriction (= 0)	Value	Std. Err.	
C(7)	-511.8259	437.1148	
C(10)	168.5413	564.6342	
C(13)	0.000629	0.000695	
C(16)	0.000486	0.000646	
Restrictions are linear in coefficients.			

Finansal gelişmeden (Krediler) ekonomik büyümeye (GDP) doğru kısa dönemde bir nedenselliğin olmadığı sonunu bulunmuştur. Olasılık değeri % 5'in üzerinde olduğu için boş hipotez (katsayıların sıfır olduğu) ret edilememiş, yani kabul edilmiştir.

SONUÇ

Kırgızistan için yapılan bu çalışmada, modelde açıklayıcı değişkenler olarak yer alan döviz kuru ve finansal gelişmeden bağımlı değişken olan GDP'ye doğru hem kısa dönem hem de uzun dönem nedenselliğin bulunmadığı sonucu elde edilmiştir.

İktisadi büyüme kavramı gibi finansal gelişme de "uzun dönemli" bir kavramdır. Bu sebeple kısa dönemde finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin olmadığı sonucu anlaşılabilir, ancak uzun dönemde finansal piyasaların gelişmesine bağlı olarak iktisadi büyümenin de artacağı beklenir. Çalışmada beklenmeyen sonucun elde edilmesi verilerin yetersizliği ile açıklanabilir.

KAYNAKÇA

Granger, C. W. ve Newbold, P. (1974). Spurious Regressions in Econometrics, *Journal of Econometrics*, 2(2), 111-120.

Işık, H.B. ve Bilgin O. (2016). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Türkiye Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 7, s: 1757-1765.

Johansen, S. ve Juselius, K. (1990). Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Application to the Demand for Money, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol: 52, 165-178.

N. Gujarati, D. (2004). *Basic Econometrics*, Fourth Edition, The MacGraw-Hill International Edition.

EKLER**Diagnostic Kontrol**

1. Tablo 4'te esas modelde R2: 0.97
2. F-İstatistik anlamlı

3. Heteroskedasticity (Değişen Varyans) Test:			
Breusch-Pagan-Godfrey			
c(7)=c(10)=c(13)=c(16)=0			
F-statistic	1.069387	Prob. F(18,46)	0.4100
Obs*R-squared	19.17552	Prob. Chi-Square(18)	0.3811
Scaled explained SS	20.76668	Prob. Chi-Square(18)	0.2913

Modelde değişen varyans sorunu olmadığı sonucu bulunmuştur.

BULGARİSTAN'DA ANA DİLİ OLARAK TÜRKÇE*Dr. Öğr. Üyesi, Nuray Kayadibi**Kırıkkale Üniversitesi***Özet**

Balkanlar tarih boyunca birçok millete, topluluğa ev sahipliği yapmış, stratejik öneme sahip bir coğrafyadır. Bölgede geçmişten günümüze kadar birçok devlet kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu topraklarda hakimiyet kurmasıyla birlikte Türk nüfus yoğunlaşmıştır. 1900'lü yıllara gelindiğinde Osmanlı elinden yavaş yavaş çıkmaya başlayan Balkan topraklarında savaşlar, göçler, sınırların değişmesi ve siyasi sebeplerden dolayı Türklerin yoğunluğu azalmaya başlamıştır. Bugün hâlâ bu coğrafyada Türkler yaşamlarını sürdürmektedirler. Türklerin varlığını devam ettirdiği ülkelerden biri de Bulgaristan'dır. Bulgaristan Türkleri ülkede azınlık olmanın zorluklarını yaşamaktadır. Bu maruz kalınan sıkıntılardan en önemlisi de ana dilde eğitim hakkını yeterince kullanamamaktır.

Bu çalışmada Bulgaristan'da ilköğretim devlet okullarında Türkçe eğitiminde yaşanan sorunları belirlemek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Bulgaristan'da ilköğretim okullarında görev yapan Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine başvurulmuştur.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden "olgubilim deseni" kullanılmıştır. Öğretmenlerin Bulgaristan'da Türkçe eğitimi ile ilgili görüşlerinin belirlenmesinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Bulgaristan'da ilköğretim devlet okullarında görev yapan 9 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler "betimsel analiz" tekniği ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulguları; tema ve kod altında ele alınmıştır. Araştırmanın bulgularına yönelik sonuç ve öneriler sunulmuştur. Çalışmanın Bulgaristan'daki iki dilli Türk çocuklarının ana dili eğitimlerinde yaşadıkları sorunlara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ana Dili, İki Dillilik, Öğretmen, Bulgaristan

TURKISH AS A NATIVE LANGUAGE IN BULGARIA**Abstract**

In the geography of Bulgaria, which was under Ottoman hegemony for many years, Turks still exist today. The Turks of Bulgaria are experiencing the difficulties of being a minority in the country. The most important one of these problem is the inability to use the right to education in the native language.

This research aims to explore the problems faced in Turkish language teaching in public primary schools in Bulgaria. The study draws its data from the interviews conducted with Turkish teachers in Bulgarian primary schools. The research employs phenomenological model and semi-structured interviews are used for data collection. The participants of this research are 9 Turkish teachers and criteria sampling is used in the recruitment of participants. Descriptive analysis is used to analyse data.

Findings of the research were presented under themes and codes. Findings has delivered significant conclusion and recommendations regarding the study. It is considered that the study will shed light on the problems of bilingual Turkish children in Bulgaria.

Keywords: Native Language, Bilingualism, Teacher, Bulgaria.

GİRİŞ

Bulgaristan geçmişten günümüze Türklerin yoğun olarak yaşadığı Balkan ülkelerinden biri olmuştur. İlk Türk kavimlerden başlayarak bu topraklar Türklere ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı

Devletin hakimiyeti ile yüzyıllar boyunca tamamen Türk yurdu hâline gelen coğrafyada Türk dili, kültürü, edebiyatı, mimarisi günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımı Osmanlı hakimiyetindeki Bulgarları da etkilemiş ve 19. yüzyıl sonu prenslik olarak 1900'lü yılların başında ise krallık olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu süreçten en çok Bulgarlarla uzun yıllar bir arada yaşayan Türkler etkilenmiştir. Bulgar Krallığı döneminde Türklere uygulanan asimilasyon politikaları sonucu bölgedeki Türk nüfusun çoğunluğu Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkçe eğitim, Türkçe basın yayın, Türk edebiyatı faaliyetlerinde aksama ve duraklamalar yaşanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özel statüde bulunan Türk okullarının devletleştirilmesiyle Bulgaristan Türkleri Türkçe eğitim görmeye devam etmişlerdir. Türk azınlık okullarında eğitim dili olarak Türkçe kullanılmıştır. 1947 yılında Türkçe ana dilinde eğitim görme hakkı Bulgar Anayasası'nda da yer almıştır (Memişoğlu, 2002: 231). 1959-1960 eğitim öğretim yılında, Komünist Parti'nin ve Bulgar Hükümeti'nin kararıyla, Bulgaristan'da Türkçe eğitim yapmakta olan bütün Türk azınlık okulları Bulgar okullarıyla birleştirilmiştir. Bu karma okulların birinci sınıflarının ders programında Türkçe dersi yer almamıştır. Yedi sınıflı temel eğitim okullarının 2-6. sınıflarında haftada 4 saat Türkçe dersine yer verilmiştir. 7-8. sınıflarda ise haftada 2 saat Türkçe dersi alınabilmiştir. Türkçe dersi zorunlu olmamış velilerin isteğine bırakılmıştır (Şimşir, 1986: 256). 1960'lı yıllarda verilen bütün hakların geri alınmaya başladığı ve Türk tiyatrosu, Türkçe yayın gibi faaliyetlerin sona erdirildiği görülmektedir (Alev, 2001:266).

1972 yılı itibarıyla asimilasyon hareketleri baş göstermiş ve Türkçe eğitim sona ermiştir. Bulgar okullarına giden Türk öğrencilerin sınıflarda, okul koridorlarında, okul bahçesinde ve kendi aralarında Türkçe konuşmaları yasaklanmıştır. Bu durum 10 Kasım 1989'da hükümet lideri Jivkov'un görevden alınmasına kadar devam etmiştir. (Eminov, 1997: 133-136). Bu tarihten sonra Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş ve Türkler birtakım hak ve özgürlüklere kavuşmuştur. 1991 Anayasası'nın 36. maddesinde "Ana dilleri Bulgarca olmayan vatandaşların, Bulgarca zorunlu olarak öğrenmelerinin yanı sıra, kendi ana dilini de öğrenme ve kullanma hakları vardır." ifadesi yer almıştır. Bu maddeye göre Türkçe dersi müfredat dışında öğrencilerin isteğine bağlı olarak seçmeli bir ders hâline gelmiştir ve ders saatleri okul saatinin dışındaki saatlere yerleştirilmiştir. (Yalınkılıç, 2013: 26; Onur, 2004: 164). Derslerin örgün eğitim saatlerinin dışında tutulması Türkçeye olan talepleri azaltmıştır.

1998'de kabul edilen yeni eğitim yasası ile devlet okullarında Türkçe derslerine "serbest seçmeli ders" olarak haftalık ders programı dışında yer verilmektedir. Fakat ön koşullar sağlanmadığı için Türk öğrencilerin üçte ikisi Türkçe derslerini alamamıştır (Süleymanoğlu-Yenisoy, 2007:57). Bu düzenlemeden çok kısa bir süre sonra 1999 yılında kabul edilen Millî Eğitim Kanunu uyarınca, ana dili eğitiminin "zorunlu seçmeli ders" programına alınması uygun görülmüştür. Haftada 4 saat olarak verilen Türkçe derslerinin, hafta sonlarında veya okuldaki normal ders saatleri sonrasında verilmesi, Türk öğrenci ve ailelerin Türkçe derslere başvurma oranlarını düşürmüştür. Bunun yanında Türkçe dersini alabilen öğrencilerin başka bir yabancı dili ders olarak alamamaları mevcut uygulamanın eksik yönlerini oluşturmaktadır (Özlem, 2008: 366). Türk aileler çocuklarının Türkçe bildikleri için bu derse ihtiyaç duymadıklarını düşünmektedirler. 28 Mayıs 2001 tarihinde Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan genelgede ilköğretim ve liselerde okutulan dersler ve bu derslerin sayısı belirtilmiştir. Bu genelgeye göre okullarda okutulan dersler üçe ayrılmıştır: Zorunlu dersler, zorunlu-seçmeli dersler ve seçmeli dersler. Türkçe dersleri zorunlu-seçmeli ders kategorisinde bulunmaktadır. İlkokuldan lise bitene kadar Türk öğrenciler seçmeli ders olarak Türkçe dersi alabilmektedirler. (Saha Notları, Kırcaali, 2015).

Bulgaristan’da zorunlu eğitim 12 yıldır; 1-4. sınıflar ilk kademe, 5-8. sınıflar ikinci kademe, 9-12. sınıf lise olarak yapılmıştır. 2012-2013 eğitim öğretim yılında 5 yaşındaki çocuklara anaokuluna gitme zorunluluğu getirilmiştir. Ana okulunda eğitim dili Türk çocukları için de zorunlu Bulgarcadır.

Günümüzde Bulgaristan Türk çocuklarının ana dilinde eğitim görmesi konusunda herhangi bir olumlu gelişme kaydedilmiş değildir, hatta durum kötüye gitmektedir. 2001 yılından bu yana Türkçe derslerinin haftada 4 ders saat değil de 2-4. sınıflarda 2 ders saatine, 1, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda da 3 ders saatine düşürülmüş olması kaygı vericidir (Bekir, 2011).

İki dilli bir ortamda yaşayan Bulgaristan Türkleri ana dillerini yaşatmak, kültürlerini nesilden nesile aktarmak için Türkçe eğitimin devam etmesi için mücadele etmektedirler. Azınlık hakları çerçevesinde ana dili eğitimi hakkına sahip olmakla birlikte birtakım sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. Bu doğrultuda çalışmada, Bulgaristan’daki Türkçe öğretmenlerinin görüşleri ile ilköğretim seviyesinde Türkçe eğitiminde karşılaşılan problemleri tespit etmek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden ‘olgubilim deseni’ kullanılmıştır. “Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu olgularla günlük yaşantımızda çeşitli biçimlerde karşılaşabiliriz. Ancak bu tanışıklık olguları tam olarak anladığımız anlamına gelmez. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da aynı anlamı kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zemini oluşturur.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 72). Bulgaristan’daki öğretmenlerin Türkçe eğitimi ile ilgili görüşlerinin belirlenmesinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. “Görüşme; sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir. Görüşme çoğunlukla yüz yüze yapılmakta ise de telefon gibi anında ses ve resim iletilicileriyle de olabilir.” (Karasar, 1991: 166).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Bulgaristan-Kırcaali’deki dokuz Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun demografik özellikleri kişisel bilgi formu ile belirlenmiştir.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

		f	%
Cinsiyet	Kadın	5	56
	Erkek	4	44
Eğitim Düzeyi	Lisans	2	22
	Yüksek Lisans	6	67
	Doktora	1	11
Mezun Olunan Fakülte	Pedagoji Fakültesi	2	22
	Filoloji Fakültesi	7	78
Mezun Olunan Bölüm	Türkoloji	5	56
	Bulgar Dili ve Edebiyatı	2	22
	Sınıf Öğretmenliği	2	22
Mesleki Deneyim	0-10	2	22
	11-20	5	56
	21-30	2	22

Çalışma grubunun yüzde %56'sı kadın, %44'ü erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyine bakıldığında %67'sinin yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Doktora mezunu bir katılımcı vardır, araştırmanın yapıldığı dönemde doktora eğitimine devam eden katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu filoloji fakültesi mezunudur ve lisans eğitimlerini tamamı Bulgaristan'da almışlardır. Katılımcılar ağırlıklı olarak Türkoloji mezunudur. Mesleki deneyim açısından incelendiğinde %56'sının 11-20 yıllık tecrübeye sahip olduğu belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada Bulgaristan'daki Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Form hazırlanmadan önce literatür taraması yapılmıştır. Oluşturulan form alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda bazı sorularda düzenleme yapılarak son hâlini almıştır. 2014-2015 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Bulgaristan'da ilköğretim okullarında görevli 9 Türkçe öğretmeni ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın amacı belirtilmiş ve katılımcılara isimlerinin hiçbir şekilde çalışmada belirtilmeyeceği söylenmiştir. Öğretmenlerin istekleri doğrultusunda kayıt cihazı kullanılmamıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan görüşme formu kullanılarak gerekli notlar alınmıştır. Her görüşme yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler "betimsel analiz" tekniği ile analiz edilmiştir. "Betimsel analizde elde edilen veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde görüşülen ve gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir." (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Öncelikle veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan veriler 3 uzman tarafından belirlenen temalara uygun şekilde kodlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgular, sorulara verilen cevaplardan birebir alıntılar yapılarak desteklenmiştir.

Belirlenen tema altındaki kodlar birbirleriyle ilişkili biçimde açıklanarak yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular, görüşmelerde sorulara verilen cevaplardan birebir alıntılar yapılarak desteklenmiştir.

BULGULAR

Bulgaristan'daki Türkçe derslerine giren öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda üç tema belirlenmiştir. Bunlar; "Türkçeye Yönelik Tutum", "Ana Dili Olarak Türkçe Öğretim Sürecinde Yaşanan Sorunlar" ve "İki Dillilik Olgusu" temalarıdır. "Türkçeye Yönelik Tutum" teması altında "Türk öğrenci ve velilerin Türkçeye ilgisi", "Okul yöneticilerinin Türkçeye yaklaşımı" kodlarına; "Ana Dili Olarak Türkçe Öğretim Sürecinde Yaşanan Sorunlar" teması altında "Araç-gereç, materyal eksikliği", "Türkçe ders kitapları niteliği", "Öğretim programının eski oluşu", "Öğretmen kadrosu ve yeterliliği", "Ders saati yetersizliği" kodlarına; "İki Dillilik Olgusu" teması altında "Türkçe-Bulgarca arasında karşılaştırma yapabilme", "Cümle kuruluşları farklılığı", "İki dilin unsurlarının birbirine karıştırılması", "Ağız özelliklerinin yansımaları" kodlarına ulaşılmıştır.

Türkçeye Yönelik Tutuma İlişkin Öğretmen Görüşleri

Bulgaristan'da ana dili eğitimine yönelik öğrencilerin, velilerin ve okul yönetiminin farklı tutum sergiledikleri görülmektedir.

Türk öğrenci ve velilerin Türkçeye ilgisi

Anayasal haklar çerçevesinde Türk aileler çocuklarının Türkçe eğitim almasını istemekte fakat resmi dil olan Bulgarca'yı da iyi bir şekilde bilmelerini ve kullanmalarını tercih etmektedirler. Türkçenin ana dili olarak bilindiği, Bulgarca veya ihtiyacı olan farklı derslerin alınmasının

öğrenciye daha çok katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu konuda okul idarecilerinin ve öğretmenlerin yönlendirmeleri de önem arz etmektedir. Farklı dil politikaları ile yöneticiler Türkçe derslerinin açılmasını istememekte ve bu konuda velileri olumsuz bir tutumla etkilemektedirler. Milli dil bilinci olan veliler Türkçe ders aldırma konusunda ısrarcı davranmakta, fakat yaşanan bölgede Türk nüfus yoğun değilse Türkçe ders aldırma mümkün olmamaktadır. Bir dersin açılması için en az 13 öğrenci velisinin okul yönetimine dilekçe vermesi gerekmektedir, bu sayı sağlanamazsa Türkçe dersi açılmamaktadır. Katılımcılar bu konuya yönelik görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Aslında öğrencilerin eskiden Türkçeye karşı farklı bir tutumları yoktu. Ama araya seçmeli ders gelince durum farklılaştı. Öğrenci 1 saat bile olsa fazladan okulda kalmak istemiyor. Ne kadar kolay ne kadar eğlenceli olursa o kadar iyi onlar için. Veliler çocukların Türkçe okumasını istemiyor deniliyor, Bulgarca'yı geliştirsin istedikleri söylenir ama durum öyle değil. Özellikle şehirde sınıf öğretmenleri önemli. Zorunlu seçmeli dersi veli seçiyor, yasal olarak veli seçiyor. Okul idaresi imkanımız yok o yüzden Türkçe dersi açamayız diyebilir, eğer müdür istemiyorsa açmıyor. Sınıf öğretmenlerinin çoğu Bulgar. Sınıf öğretmeni eğer zorunlu seçmeli ya da seçmeli dersler Türkçe ya da yabancı bir dil değil ise sınıf öğretmeni o dersi veriyor. Sınıf öğretmenleri velileri yönlendiriyor, Bulgarcası çocukların iyi değil 1 saat fazladan ders alsın diye velileri yönlendiriyorlar. Okul idaresi ve öğretmenler Türkçe dersini isterlerse açıyorlar isterlerse açmıyorlar. (Ö9)

İki dilli ortamda yaşamanın verdiği bir durumda Bulgarca öğrencilere daha çok lazım. Öğrenciler Bulgarca dersini daha çok tercih ediyor. (Ö3)

Son yıllarda öğrencilerin Türkçe derslerine katılmaları çok düştü. Ebeveynler çocukların ihtiyacına göre hareket ediyor. Okul yönetimi de Türkçe derslerinin açılmasını pek istemiyor. (Ö2)

Ana dili konusunda bilinç sahibi olma ve olmama durumlarına göre değişiyor. Aile ortamları müsaitse bu bilinç küçük yaştan kendini gösterebiliyor. Türkçe derslerine öbür dersler gibi sıkıcı vazifeler açısından bakanlar var, Türkçenin bir kimlik sorunu olduğu şeklinde görenler var. (Ö1)

Yaşadığım bölgedeki öğrencilerin Türkçe derslerine karşı ilgilerinin giderek artmakta olduğu görülmekte. (Ö4)

Seçmeli ders sıkıntısı var. Seçmeli derste farklı seçenekler de var. Veliler genellikle hangi dersi istiyorsa onları seçiyorlar. Öğrencinin ihtiyacı doğrultusunda aileler Bulgarca ve matematik derslerini seçiyorlar. Türkçeyi ne de olsa biliyorlar diye düşünüyorlar. (Ö7)

Türk çocukların Türkçeyi seçme oranını yeterli bulmuyorum. 1992 tarihinde 140 bin öğrenci ana dili Türkçe dersi alırken bugün bu sayı 9 bin öğrenciye düşmüştür, Türkçe dersini almak bakımından. Türkçe Bulgaristan'da en çok konuşulan ikinci ana dili. Özellikle kırsal kesimde Türkçe bilme durumu daha yüksek çocuklarda. Bulgarca dersine giren öğretmenler de Türkçe bilirse öğrenciler açısından daha iyi olur. (Ö8)

Okul yöneticilerinin Türkçeye yaklaşımı

Azınlık olarak Bulgaristan'da yaşayan Türkler geçmişte olduğu gibi günümüzde de yasal haklarını kullanma bakımından birçok engelle karşılaşmaktadır. Ana dilinde eğitim hakkını kullanmak için karşılaştığı en büyük engellerden biri de okul yönetiminin olumsuz tutum sergilemesidir. Türk idarecilerin görev yaptığı okullarda Türkçe dersleri açılırken, Bulgar yöneticilerin görev yaptığı okullarda Türkçe derslerinin açılması mümkün olmamaktadır. Bu konuya yönelik katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Karşıt bir tutum sergilemeseler de yaklaşımlarının sıcak olmadığını gözlemlemek zor olmuyor. (Ö1)

Okul yönetimi Türkçe derslerini desteklemiyor. Okulların çoğunda yöneticiler Bulgar, bu idareciler Türkçe dersleri açmaya hiç yanaşmıyor. Kimi okulda Türk yönetici var onlar da biraz daha bu konuda destek olabiliyor. (Ö3)

Okul yönetimi Türkçe derslerini desteklemiyor, tam aksine elinden gelen engellikleri yaratıyor. Nedeni ise müdüre hanım Bulgar. (Ö6)

Okulun müdürü Türk olduğu için Türkçe derslerinin açılmasıyla ilgili sorun yok. (Ö7)

Çalıştığım okulda okul yönetimi Türkçe derslerini desteklememekte. (Ö8)

Sıcak bakmayan okul idarecileri var Türkçe dersi açılması için. Ama sıcak bakan idareciler de var. Bir sınıf açılması için 13 öğrencinin dilekçe vermesi gerekiyor. (Ö9)

Devlet hak veriyor Türkçe okunması için fakat aynı zamanda çok nazik bir şekilde okunmasını diye engeller ortaya koyuyor. (Ö2)

Ana Dili Olarak Türkçe Öğretim Sürecinde Yaşanan Sorunlara Yönelik Öğretmen Görüşleri

Bulgaristan'da Türkçe öğretim sürecinde materyal eksikliği, ders kitabı yetersizliği, öğretmen niteliği, programın verimliliği ile ilgili birçok sorunla karşılaşmaktadır.

Araç-gereç, materyal eksikliği

Dil öğretiminde ve eğitiminde kaynak kitaplar, teknolojik araç-gereçler, işlevsel materyaller kalıcı ve etkili öğrenmeyi sağlar. Bulgaristan'daki Türk çocukları için Türkçe derslerinde kullanılacak materyal temin etme noktasında öğretmenler çaresiz kaldıklarını belirtmektedirler. Bu konuda internette yararlanmaya çalıştıklarını ama yine de yeterli olmadığını vurgulamaktadırlar.

Etkili ve verimli bir eğitim sağlamak için çeşitli araç ve gereçlerin bulunmaması. (Ö2)

Araç gereçler çok kısıtlı. Türkçe öğretmenin kullanacağı bir materyal yok. İnternet aracılığıyla çözümlenmeye çalışılıyor materyal konusu ama yine de yetersiz kalıyor. (Ö3)

Türkçe ders kitapları niteliği

Yugoslavya dağıldıktan sonra bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan'da, o dönemde Türkçe derslerinde okutulması için Türkiye'deki kitaplar örnek alınarak (Atatürk, bayrak, İstiklal marşı gibi milli unsurlar alınmadan) ders kitabı hazırlanmıştır. Bugüne gelindiğinde halen o dönemde hazırlanmış olan ders kitaplarının kullanıldığı görülmektedir. İlerleyen bilim ve teknolojinin yanında güncelliğini kaybeden bu kitapların tekrar hazırlanması, ihtiyacı karşılaması önem arz etmektedir. Bu konuya yönelik görüşlerini katılımcılar şu şekilde ifade etmişlerdir:

Ders kitapları çok eski. 2-3 yıldır bu konu ile ilgili çalışma yapılıyor. Geçen sene yeni kitaplar çıktı 2, 3, 4. sınıflar için, bu sınıfların yeni ders kitapları var artık. Diğer sınıflar için şu an Bakanlığın bir çalışması yok. 25 yıllık bir kitap zaten güncel değil, öğrenciye ne verebiliriz bu kitapla. İyi bir ders kitabı için eski kitaplar üzerinde düzenlemeler yapılabilir, 25 yıllık bu kitapların güncellenmesi lazım. Dil bilgisi konularının mutlaka düzenlenmesi lazım. Konu dağılımında bir sıra izlenmemiş yazılırken. İhtiyacı karşılayamıyor bu kitaplar. (Ö3)

Maalesef kullandığımız ders kitapları çok eski. Çoğu zaman fotokopi baskısı kullanıyorum. (Ö2)

Türkçe ders kitapları ve kaynak kitapları 25 yıl önce Bulgaristan'da basılmış. Bulgaristan'da 1992 yılında okullarda Türkçe dersi ana dili olarak verilmeye başlandı. Bakanlık tarafından komisyon ders kitabı hazırladı. Türkiye'deki ders kitapları temel alınarak hızlıca hazırlandı. Alfabe okumaya başlıyorum kitabı Türkiye'deki kitaplarla birebir aynı basılmış. Bulgaristan'daki yerel şairlerin edebiyatçıların da eserleri de bu ders kitaplarında yer almıştır. (Ö9)

1-3. sınıfta tek kitap, 4-8. sınıflar için dil bilgisi ve okuma kitabı olmak üzere iki kitap mevcut. Bulgaristan Türk yazar ve şairlerinden eserler vardır okuma kitaplarında. Bazı Bulgar yazarlarının eserleri de Türkçeye çevrilip bu kitaplarda yer almıştır. Ama kitaplar çok eski. Fotokopilerini çekip öğrencilere dağıtıyoruz. (Ö8)

Elimizde bulunan kitaplarla yetinmeye çalışıyoruz. Yeni kitaplar ve aktüel konular istiyoruz. (Ö7)
Bulgarca ders kitapları ile paralellik gözetilmeli, Bulgarca dilinde hangi konular işleniyorsa mesela sıfatlar Türkçe dersinde de aynı konu işlenmeli. Disiplinler arası olmalı. Bu noktada da eksikler var ders kitaplarında. (Ö5)

Öğretim programının eski oluşu

Bulgaristan'da Türkçe Öğretim Programı 1991 yılından sonra hazırlanmış, ara ara ufak değişiklikler yapılmıştır. Son program değişikliği de Türkçe öğretmeni, Türkçe müfettişi tarafından komisyonla hazırlanmıştır. Dil öğreniminin verimli olması için ülkede konuşulan diğer ana dili derslerine de paralellik sağlanmıştır. Yeni program için her sınıf düzeyinde ders kitabı yazılması gereklidir. Yeni programa göre birkaç sınıf için Türkçe ders kitabı hazırlanmıştır fakat tüm sınıflar için yeni kitap hazırlanmadığından söz konusu sınıf düzeylerinde eski program uygulanmaktadır. Öğretmenler bu konuya yönelik görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Program 1-4. sınıflarda teknik olarak daha düzgün ama 5. sınıfta biraz daha farklı olmakta, düzenleme hataları var. Metin seçimleri eleştirilebilir, düzenlenebilir. Bulgaristan'ın Türkçe eğitim açısından tecrübesi epey var. 93 harbi sonra Türkçe eğitim hep devam etmiş. 1970'li yıllardan 1991'e kadar Türkçe eğitim yasaklandı. 1991 yılından önceki programlarda ses temelli cümle yöntemi ile okuma yazma öğretiliyordu. Şu anda programda ilkokuma yazmada çözümleme yöntemi kullanılıyor ama Bulgarca ilkokuma yazmada ses temelli cümle yöntemi kullanıyor, orada bir sıkıntı söz konusu. Yeniden Türkçe programı da ses temelli cümle yöntemini kullanmalı. (Ö3)

Program çok eski, güncel değil. Programın etkili bir şekilde yürütülebilmesi için fiziki ortamı (araç-gereç vs.) sağlamak, yeni ve örnek eserlerin içermesini sağlamak, bu programı, kaynakları belirleyen birimin geniş katılımlı uzman kişilerden oluşmasını sağlamak gerekli. (Ö2)

Eski program uygulanıyor, yeni program tüm sınıflar için hazırlanmadı. Yeni bir programla Türkçe dersleri diğer dersler gibi zorunlu olmalı, tabii sadece Türk çocukları için. (Ö6)

Yeni bir program olmalı ve çift dilli eğitimde ana dili eğitimi nasıl olmalı bunun üzerinde durulmalı. (Ö9)

Öğretmen kadrosu ve yeterliliği

Bulgaristan'da filoloji fakültesi ve pedagoji fakültesi; Türkoloji, Bulgar dili ve edebiyatı ya da sınıf/Türkçe öğretmenlik bölümlerini tamamlayan öğretmenler Türkçe derslerine girebilmektedir. Bu bölgedeki Türkçe öğretmenlerinin atanma, kadro bulma gibi sıkıntılarla karşılaştığı bilinmektedir. Her geçen yıl Türkçe derslerine yönelik talep azaldıkça Türkçe öğretmenleri işsiz kalmak gibi bir sorunla karşılaşmaktadırlar. Eski programlar, eski kitaplarla eğitim öğretim gerçekleştirmeye çalışan öğretmenler yeni stratejileri, yöntemleri takip etmek istemektedir. Bu konuda Bulgar yönetiminin destek olmadığı, Türkiye'den destek alındığı söylenebilir. Katılımcıların bu konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Türkçe öğretmenlerinin statüsü belli değil. Ders açılmayınca talep olmayınca öğretmenler işsiz kalıyor. Öğretmenler atanamıyor, öğretmen atamalarında 1-2 yıllık anlaşmalar oluyor yani uzun süreli bir durum yok. (Ö3)

Türkçe derslerinde yeni güncel şeyler yok. Her şey öğretmen tarafından yapılmak zorunda kalıyor ama bu konuda devletin desteği yok. Hizmet içi eğitim olmalı belirli aralıklarla. Bu konuda Türkiye destek oluyor, Türkiye’de hizmet içi eğitimlere katılıyoruz çok faydalı oluyor. (Ö5)

Kendimi geliştirmeye çalışıyorum öğrencilere dersi sevdirmek için. Hizmet içi eğitimlere katılıyorum. (Ö2)

Türkçe öğretmenlere yönelik teşvik edici çalışmalar pek yok. Hizmet içi eğitimlerin önemli olduğunu belirtmek gerekir. Yapılan her eğitim programı gereklidir. Öğretmenlerin gelişmesini sağlamaktadır. Daha önce Tika ve Türkiye MEB tarafından düzenlenen eğitimlere katıldım. (Ö8)

Öğretmenler için hizmet içi eğitim önemli, Trakya Üniversitesinde geçen yıl hizmet içi eğitim kursu düzenlendi. Bilkent, Gazi, Trakya Üniversitelerinde hizmet içi kurslar düzenlendi. 2005 yılından sonra hemen hemen her yıl hizmet içi eğitim veriliyor. Öğretmen kendini yetiştirmek isterse her şekilde geliştirebiliyor. Üniversite hocaları da seminer vermek için geldiler. (Ö9)

Ana dilleri Türkçe olan tüm Bulgaristanlı Türk öğretmenlerin bu alanda yapabilecekleri saymakla bitmez. Okulda dersini verecek, okul dışında Türk öğrencilerine elinden gelen yardımı esirgemeyecek. Yaratıcı yeteneği olanlara yardım edecek, kendi Türkçe konuşma dilini sürekli geliştirerek öğrencilerine ve topluma örnek olacak. Evine en az birer Türkçe gazete ve dergi girecek. Türkçe kitap sahibi olmakla, evinde özel zengin kitaplığı olmakla, sürekli Türk klasiklerinden kaliteli kitaplar okumakla öğrencilerine, öğretmen arkadaşlarına ve topluma örnek olacak. İnternet çağında, sosyal iletişim ağlarında yazı diline dikkat edecek, Türkçe klavye kullanacak, yazım kurallarına uyacak. Gücü yettiğinde bulunduğu çevrede sosyal faaliyetler düzenleyecek veya bu yönde ekip çalışmalarına katılacak. Kitap tanıtımları yapacak, kütüphanelere girecek. Bulgaristan’daki Türkçe öğretmenlerinin bu konularda kendini yetiştirmesi lazım fakat kadro garantisi olmaması, Türkçe ders açılmaması gibi durumlar yüzünden nitelik konusunda gelişemeyebiliyor. (Ö1)

Ders saati yetersizliği

Bulgaristan Türklerinin ana dili olarak Türkçe ders saatleri zaman zaman değişiklik göstermiştir. Günümüzde de belirli bir standartın uygulanmadığı, farklı uygulamaların olduğu, ana dili eğitiminin en az 4 saat olması gerektiği öğretmenler tarafından vurgulanmaktadır.

Ana dili Türkçe ders saati çok az. Haftalık ders saatini yeniden gözden geçirmek gerekir. En az 5 saat şeklinde düzenlenmeli. (Ö2)

Bazı okullarda ana dili dersi saati yok, bazı okullarda ana dili ders saati 1 saat, bazı okullarda 4 saat, en fazla 4 saat oluyor. 2+4 saat (zorunlu seçmeli- seçmeli) de olabiliyor ama okuldan okula değişen bir durum. Yalnızca zorunlu seçmeli ders alındığı zaman 2 saat. Haftada en az 4 saat olmalı Türkçe dersi, bu yeterli olacaktır ama daha az olmamalı. Bulgarca da haftada 4-5 saat veriliyor ana dili olarak. (Ö3)

Türkçe dersleri tamamen yetersiz ve gün geçtikçe unutuluyor, haftada 4 saat okunsa zorunlu olarak bence büyük faydası dokunacak çocuklarımıza. (Ö6)

Ders saatlerini yeterli bulmuyorum, fakat toplumumuz tarafından daha fazlası da arzu edilir mi bilmiyorum, çünkü velileri bir Bulgarca öğrenme sevdası aldı gidiyor. (Ö7)

Türkçe ders saati konusunda standart yok. Bazı okullarda Türkçe dersleri 4 saat, bazılarında ise 2 saattir. Olması gereken ders saati 4 bence. (Ö8)

İki Dillilik Olgusuna Yönelik Öğretmen Görüşleri

İki dilli, çok kültürlü ortamlarda-ülkelerde bireyler her iki dile hakim olamayabilmektedir. Bireyin iki dilli olması katkı sağlayabilirken tamamen olumsuz etkilere de sebep olabilmektedir.

Türkçe-Bulgarca arasında karşılaştırma yapabilme

Türk öğrencilerin ana dilleri yanında Bulgarca bilmeleri olumlu etkiler göstermektedir. Öğrenciler iki dil arasında karşılaştırmalar yaparak dil yapısının inceliklerini kavrayabilirler. Öğretmenler, anlama becerisi konusunda iki dil bilmenin olumlu katkıları sağladığını ifade etmektedir. İki dili de iyi seviyede kullanabilmek için ana dili eğitiminin iyi verilmesi ve her iki dil öğretiminin eş zamanlı gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

İki dil konuşan çocukların, tek dil konuşan çocuklara göre birçok açıdan avantajlı olduğu bilinmektedir. İki farklı dili kullanmak, beraberinde iki farklı düşünme biçimini getirir. Bu nedenle iki dilli çocukların bilişsel gelişimleri tek dilli çocuklara göre daha ileri olmaktadır, diye düşünüyorum. (Ö2)

İki dilli olmanın kolay tercüme etmek, kendilerini daha kolay bir şekilde ifade edebilmek, kelime dağarcığının genişlemesi gibi olumlu özellikleri olmaktadır. (Ö8)

Her dil bir zenginliktir. Hem kendi ana dilini bilmek hem de yaşanan ülkenin dilini bilmek faydalıdır. İki dilli eğitimin bilimsel temellere oturtulamaması sorunlara yol açmaktadır. Bakanlık tarafından çalışmalar yapılmalı. Bulgarca ve Türkçe (ana dili) müfredatının paralel gitmesi lazım ki öğrenciler iki dil arasında kıyaslama yapabilsin. Bulgarca ve Türkçe öğretmenleri bir araya gelip hazırlamalı müfredatı. (Ö9)

Öğrencilerin Bulgarca bilmeleri Türkçe derslerinde konuşma ve dinleme becerilerini etkiliyor. Konuşma bir yandan öğrencinin dinleme (anlama) becerisini geliştirmesine yardımcı oluyor. (Ö2)

Cümle kuruluşları farklılığı

Türkçede söz dizimi “özne+nesne+yüklem” şeklinde, Bulgarcada ise “Özne+yüklem+ nesne” dizilişindedir. İki dil arasında ek sistemi de farklılık göstermektedir. Farklı dil ailelerine ait her iki dili kullanırken birtakım karışıklıklar olduğu öğretmenler tarafından belirtilmektedir.

Özne+yüklem+nesne yapısında Bulgarca. Ön ek var Bulgarcada. Cümle içinde kelime değişimi söz konusu oluyor ama ek değişimi pek görülüyor. Mesela Türkçe konuşurken araya Bulgarca kelimeler girebiliyor ya da tam tersi Bulgarca konuşurken Türkçe kelimeler araya girebiliyor. (Ö9)

Olumsuz etkilenmeler olabiliyor iki dilli çocuklarda. Cümle kurma ve telaffuz alanlarında göze çarpmaktadır. Bulgarca'yı daha iyi bilenler Bulgarca düşünüp Türkçe cümle kurmak durumunda kalıyorlar ve sonuç olarak ortaya devrik cümleler çıkıyor. Telaffuz hayli sert oluyor, Bulgarcaya göre Türkçe daha yumuşak bir dildir. Aynı etkilenmeler ters yönde de gözlemlenebiliyor. Türkçe düşünmeye devam ederek Bulgarca konuşulursa yine cümle kurmada ve telaffuzda pürüzler meydana gelebiliyor. (Ö1)

İki dil birbirini etkiliyor. Çocuklar Türkçe kelimenin zihninde karşılığını bulamadığında hemen fiili Bulgarca kullanabiliyor. Türk Bulgarca'yı iyi biliyorsa Türkçeyi tercüme ediyor ve cümlenin öğeleri yerinde olmuyor yani öge dizilişi farklı oluyor. Konuşma becerilerinde sıkça görülen bir hata, Bulgarca seviyesine göre değişiyor ama eğer Bulgarca'yı iyi biliyorsa daha yoğun hissediliyor. Yazmada da bu hatalar var Türkçenin etkisi Bulgarcaya Bulgarcanın etkisi Türkçeye geçiyor. Ana dili eğitimi tam olarak iyi verilirse bütün bu sorunlar aşılabilir. (Ö3)

İki dilin unsurlarının birbirine karıştırılması

İki dilli bir ortamda kullanılan dillerin gramer yapıları, kelime ve ek unsurları birbirlerine karıştırılabilmektedir. Bulgaristan'da da Türk öğrenciler Bulgarca konuşurken Türkçe unsurları,

Türkçe konuşurken veya yazarken de Bulgarca unsurları aynı cümle içerisinde kullanabilmektedir. Bu konuya yönelik katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Türkçe konuşurken oldukça fazla Bulgarca kelime ve ifadeler kullanıyor öğrenciler. Bulgarca düşünüp Türkçe konuşuyorlar. (Ö4)

İki dilde kavramları mukayese edip kısa zamanda algılayıp belleklerine yerleştiriyorlar fakat zaman zaman okuma yazma ve konuşmada iki dilin birbirine karıştığı durumlar görülebiliyor. (Ö7)

Ağız özelliklerinin yansımaları

Bulgaristan'da kırsal kesimlerde yaşayan Türk çocuklar Bulgarca dil yeterliliğine sahip olmayabilmektedir. Bu öğrenciler Türkçeyi pratik olarak daha iyi kullanmakta fakat standart Türkçe bakımından yeterli olmadıkları görülmektedir. Konuşma ve yazma becerilerinde ağız özellikleri kendini hissettirmekte; ana dilinin yazı dili kurallarını tam olarak bilmeyen öğrenciler ikinci bir dili öğrenmekte zorluk çekmektedirler. Bu konuya yönelik öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Genelde şehirde büyüyen çocuklarda iki dillilik eş zamanlı kullanabiliyorlar, ama köydeki çocuklar Bulgarca'yı çok az duyup çok az konuşuyorlar. İmkanları az, Bulgar dili eğitimi veren arkadaşlar zorlanıyor. Ama okula başladığında çocuk Türkçeyi yani standart Türkçeyi de çok iyi konuşamıyor, ağız özellikleri çok fazla görülüyor. Sözcük dağarcığı zayıf olarak geliyor. Ana dilini iyi bilmeyen bir çocuğun ikinci bir dili konuşması, öğrenmesi de çok zor oluyor. (Ö3)

Çocukların ağız özellikleri olması iki dilin öğretiminde de sıkıntı yaratıyor. (Ö5)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihsel süreç içerisinde göç, savaş, fetih gibi etkenler sebebiyle birçok ülkede birden fazla millet, kültür, din ve dil bir arada yaşamaktadır. Bu kozmopolit yapıya örnek verilebilecek ülkelerden biri de Bulgaristan'dır. Ortak iletişim kurabilmek için milletler hem kendi dilini hem de resmi dili öğrenmek zorunda kalmaktadırlar. Çok kültürlü toplumlarda bu durum birçok sıkıntıya sebep olabilmektedir.

Bulgaristan'da ana dili olarak müfredat programında bulunan dersler Ermenice, İbranice, Romence, Türkçedir. Azınlık dili olarak Türkçe birçok baskı ve yaptırıma rağmen okullarda ana dili olarak okutulmaktadır. Yönetim tarafından desteklenmeyen Türkçe dersleri Bulgaristan Türklerinin millî bilinci ile devam etmektedir.

Öğretmen yeterliği, program, ders kitabı, materyal, iki dilliğin olumsuz yansımaları Bulgaristan'da Türkçe derslerinde karşılaşılan temel problemlerdir. Öğretmenler eski ders kitapları, eski-işlevselliğini kaybetmiş öğretim programı ile dil öğretimi gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Türk öğrencilerin ülkenin çoğunluk dilini öğrenmeye ihtiyaç duyması ve ailelerin çocuk Türkçe biliyor diyerek Türkçe ana dili derslerinin yerine başka dersleri aldırması ilerleyen zamanlarda daha büyük sorunlara yol açabilecektir. Bu problemlerin giderilmesi için öncelikle dil politikalarının düzenlenmesi gerekmektedir, fakat Bulgaristan yönetiminin asimilasyon politikası göz ardı edilemeyecek bir durumdur.

Bulgaristan'da Türkçe öğretmeni yetiştirme sistemi, lisans eğitiminde verilen dersler ele alınmalı, öğretmen niteliğini geliştirecek çalışmalar arttırılmalıdır. Çift dilli eğitim programı uygulanmalı, öğrenci hem ana dilini hem resmi dili eş zamanlı olarak kullanabilmelidir. Özellikle ana dili becerilerinin geliştirilmesi ikinci dilin öğrenilmesini kolaylaştıracağı için üzerinde özellikle durulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alev, M. (2002). Bulgar-Türk Beraberliğinin Bazı Sorunları. Uluslararası Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü-Bugünü-Yarını Sempozyum Bildirileri. Bursa: Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Bekir, H. (2011). Bulgaristan'da Türkçe Eğitiminin Günümüzdeki Durumu. 17 Ocak 2011. http://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=239 E.T. 15.01.2015
- Eminov, A. (1997). Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria. London: Hurst & Company.
- Karasar, N. (1991). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Sanem Matbaacılık.
- Memişoğlu, H. (2002). Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Onur, V. (2004). Bulgar Cumhuriyeti Eğitim Sistemi: Yapı ve Yönetimi. Amme İdaresi Dergisi, 37 (2), 163-179.
- Özlem, K. (2008). Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research , Volume 1/2 Winter 2008 , s. 342-371.
- Süleymanoğlu-Yenisoy, H. (2007). Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası. Bursa: Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu.
- Şimşir, B. (1986). Bulgaristan Türkleri. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yalınkılıç, K. (2013). Bulgaristan Kırcalı Türklerinin Dil Durumu - Toplumdilbilimsel Bir İnceleme. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yay.

MESNEVİ ve FABL: TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE “DÜŞÜNÜLMÜŞ DÜNYALAR”LA ŞEKİLLENEN DEĞERLER

Doç. Dr. Celile Eren Ökten

Yıldız Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, celileokten@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Neslihan Karakuş

Yıldız Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, nkarakuş@yildiz.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı yenilenmiş ilköğretim ortaokul programında her sınıfta yer alan “Erdemlerimiz” ünitesi için destekleyici bir materyal olarak kullanılan, 100 temel eser içinde seçmeleri bulunan ve aynı zamanda bütün öğrencilerin eğitim-öğretim hayatları boyunca aşına oldukları mesnevi ve fabl türlerinin Türkçe öğretmen adayları tarafından nasıl algılandığını tespit etmektir. Bu tespitler doğrultusunda öğretmen adaylarının, yerel ve evrensel değerlere yaklaşımı, yerellik ve evrensellik kavramları üzerinden doğu ve batı dünyası değerlerini nasıl uzlaştırmaya çalıştıkları belirlendi. Veriler, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, Yıldız Teknik Üniversitesi’nde, II. Sınıf Halk Edebiyatı ve III. Sınıf Dünya Edebiyatı derslerinin içerikleri kapsamında sınıf içi gözlemlerle, derslere ilgisi olan 30 katılımcı ile yarı yapılandırılmış yazılı görüşmelerle toplandı. Görüşmeler dönem içerisinde verilerin güvenilir ve geçerliliğini sağlamak açısından aralıklarla tekrarlandı. Elde edilen veriler, içerik analizi ile birlikte söylem çözümlemesinin araçlarından biri olarak görülen “düşünülmüş dünyalar” (figured worlds) kapsamında incelendi. “Düşünülmüş dünyalar”, insanların bilişsel ve somut olarak yeni kimlik anlayışları sergiledikleri, toplumsal olarak üretilen ve yaşanan kültür ile yapılandırılan etkinliklerdir. “Düşünülmüş dünyalar”, eğitimde kimlik oluşumunu çalışmak için kullanılan bir kavramdır. Eğitimdeki büyük sosyo-kültürel yapılanmaları keşfetmeye yöneliktir. Sosyo-kültürel hayatın karmaşıklığı içerisinde bireylerin kendilerini nasıl tanımladığını tam tespit edebilmek ve sosyo-kültürel etkinliğin tek bir çıktısının olabileceğini ön görmek mümkün değildir. Bu açıdan “düşünülmüş dünyalar”, etkileşimin mikro düzeyi ile kurumların makro düzeyleri arasında aracılık ettiklerinden önemli bir araştırma aracıdır. Sonuç olarak Türkçe eğitiminin sosyo-kültürel araştırma boyutunda oldukça kapsamlı ve karmaşık bir rol üstlenen değerler aktarımının, mesnevi ve fabl türleri ile nasıl düşünülüp yapılandırıldığı ve bu yapılandırmadaki yeni kimlik arayışları ele alınmaktadır. Fakat daha da önemlisi bu kimlik arayışında Doğu-Batı bağlamında yerel değerler ile evrensel değerlerin nasıl çatıştığı gözlemlenmektedir. Dil ve edebiyat eğitimimiz için yeni yerel/milli ve evrensel/Batı tanımlamalarına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Masal, Fabl, Düşünülmüş Dünyalar, Değerler, Türkçe Öğretmen Adayları.

MASNAVI AND FABL: THE VALUES THAT ARE SHAPED WITH THE “FIGURED WORLDS” IN TURKISH EDUCATION

Abstract

The aim of this study is to determine how prospective Turkish teachers perceive masnavi and fable genre, which are used as a supporting material for the “Our Moralities” unit in each grade in the renewed secondary school curriculum. Program also consists of 100 well-known masterpieces, which all students are familiar with throughout their academic lives. In the light of these findings, prospective teachers' approach to local and universal values was determined. How they synthesized the Eastern and Western world values through the concepts of locality and universality were also evaluated. The data were collected by semi-structured written interviews with 30 participants who were interested in the courses and in-class observations within the scope of the course contents of Folk Literature (2nd year course) and World Literature (3rd year course) in 2017-2018 academic year, at Yıldız Technical University. The

interviews were repeated intermittently to ensure the reliability and validity of the data during the period. The obtained data were analyzed by the content analysis and within the “Figured Worlds”, seen as one of the tools of discourse analysis. The “Figured Worlds” as being activities, were structured by the socially produced and experienced culture in which people exhibit their new cognitive and concrete identity approaches. The concept of “Figured Worlds” is used to study the formation of identity in education. It aims to explore the great socio-cultural structures in education. It is not possible to predict exactly how individuals identify themselves within the complexity of socio-cultural life, and to predict that there may be a single outcome of socio-cultural activity. In this respect, the “Figured Worlds” is an important research tool as it mediates between the micro level of interaction and the macro level of institutions. As a result, how the transfer of values, which plays a very comprehensive and complex role in the dimension of socio-cultural research of Turkish education, is structured through masnavi and fable genres and seeks a new identity in this structure, are discussed in the research. However, more importantly, in seeking identity, it is observed how local values and universal values are in conflict in the East-West context. New definitions of regional/national and universal/Western are needed for our language and literature education.

Keywords: Masnavi, fable, Figured Worlds, moralities, prospective Turkish teachers.

GİRİŞ

Bu çalışmaya öğretmen adaylarının mesnevi ve fabl edebi türlerine olan yaklaşımlarını tespit için başladık. Fakat çalışma ilerledikçe, veriler toplandıkça bu iki edebi tür üzerinden Doğu ve Batı kavramları ile ilgili algılarını değerlendirme ön plâna çıktı. Mesnevi ve fablın yerellik ve evrensellik algıları sorgulanırken Doğu ve Batı çerçevesi çizilmiştir. Öğretmen adaylarının ifadelerinde mesnevi ve fablın, Doğu ve Batı kavramları üzerinden değerlendirilmeye tâbi tutulması, hem bireysel hem de öğretmen kimlikleri ile ilgili inceleme yapmamızı gerektirdi. İçerik analizi ile birlikte söylem araştırmalarının bir parçası olan “düşünölmüş dünyalar”(figured worlds) bireysel/yerel kimlik ile toplumsal/kurumsal kimliği karşılaştırmamıza yardımcı oldu. Araştırma sorularımızı, kendilerini yerel kültürde ve kurum kültüründe nerede, nasıl düşünüyorlar; değişen toplumsal ve mesleki söylemler karşısında kimliklerini neden Doğu-Batı eksenine oturtuyorlar? oluşturdu.

Söylem incelemesi olan “düşünölmüş dünyalar”a geçmeden önce kimlik araştırmalarına değinmekte fayda vardır. Bucholtz ve Hall kimliğin, etkileşimin yerel söylem bağlamında ortaya çıkan ilişki ve sosyo-kültürel bir olgu olarak düşünölmüşü gerektiğini belirtirler ve böylece kimliği, bireyin kendini ve başkasını konumlandırması şeklinde tanımlarlar (2005: 585-586). Bireyler kimliklerini söylemler vasıtasıyla yapılandırırken kendilerini sosyal kategorilere konumlandırırsalar da kültürel ideolojiler ve etkileşimler, bu kategorileri hareketli kılmaktadır. Sabit kategorilerden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü kişisel özelliklerin, toplumsal etkileşimlerin ve kimliğin dışı vurumun çeşitlenmesi, kimliklerin yapılanmasını devam ettiren bir süreçtir. Bu yapılanma sürecinde bireyler arası ilişkilendirme ve etkileşim veya başka bir deyişle özneler arası düzenlemeler/taktikler üç ekseninde oluşur: eşdeğerlilik ve ayırım, doğrulama ve mahrum etme, yetkilendirme ve yasa dışı ilan etme (Newcomb, 2010). Eş değer verilen konumlar, doğrulanan kimlikler, dışlanan kimlikler, yetkilendirilen konumlar gibi geleneksel ve kurumsal düzenlemeler, bireysel kimliğin çeşitli söylemlerini sergiler ve ifade eder.

Böylece kimliklerin bu çok yönlü ilişkilendirmeleri, söylemlerin de kimliklerin de hiçbir zaman tamam olmayacağını gösterir; çünkü yönlendirilen kimlik, devamlı kişinin kendi bireyselliğine

hükmeder. Sonuç olarak söylemler, sosyal algılar ve toplumsal bakış açıları birbirleriyle etkileşim göstererek dinamik bir yapıyla kimliklerde değişime işaret ederler.

“Düşünölmüş dünya” belirli tipteki insanların yaşadığı, birbirleriyle ilişkide bulunduğu, sosyal bir geçmişı paylaştığı, etkileşimler sonucu yönlendirildiği bir alandır. İnsanların bilişsel ve somut olarak yeni kimlik anlayışlarını sergiledikleri, toplumsal olarak üretilen ve yaşanan çeşitli kültürlerin yapılandığı etkinliklerdir (Holland vd., akt. Urrieta, Jr., 2007). Dile birbirimizi ve dünyayı anlamak için anlamlar yüklerken belli bir dünya görüşü çerçevesinden hareket ederiz. Bu düşünölmüş dünyaların şekillendirdiği dile ve dolayısıyla kimliğe dikkat etmek gerekir. Düşünölmüş dünyalar, farklı sosyal ve kültürel grupların, dünyayı anlamlandırmak için kullandıkları anlatılar ve görüntülerdir. Belli bir sosyal ve kültürel grubun görüşüne göre normal ve doğal cereyan eden olayların basitleştirilmiş modelleri şeklinde işlev görürler. Düşünölmüş dünyalar, insanları iletişim ve birlikte yaşamada eyleme geçmeden önce bakış açılarını yönlendirirler (Gee, 2011).

Belli karakter ve aktörlerin tanımlandığı yorumların sosyal ve kültürel yapılandırılmasında, önem belli eylemlere verilir ve belli kazanımlar diğerlerine göre daha değerli kılınır. Düşünölmüş dünya bunlara göre basitleştirilen, doğal ve tabii görölen bir algı geliştirmedir. Çünkü neyin doğal, tabii ve basit olduğuna grupların bağlamı içindeki söylemler karar vermektedir. Grupların deneyimleri, değişen ihtiyaçları ve beklentileri normal, tabii ve basiti (düşünölmüş kabulleri) değiştirmektedir. Bu yüzden de düşünölmüş dünyalar durağan değildir (Gee, 2011:170). Araştırmamızdaki düşünölmüş dünyalarda öğrencilerin mesnevi ve fabl ile hem okuyucu hem de bir öğretmen adayı olarak nasıl bir iletişim içinde olduğu, bu edebi türlerin içeriklerini nasıl değerlendirdiği, günümüz bakış açısı ile nasıl yorumladığı söz konusudur.

Düşünölmüş dünyalar eğitimde kimlik oluşumunu çalışmak için kullanılan bir kavramdır. Eğitimdeki büyük sosyo-kültürel yapılanmaları keşfetmeye yöneliktir. Sosyo-kültürel hayatın karmaşıklığı içerisinde bireylerin kendilerini nasıl tanımladığını tespit edebilmek ve sosyo-kültürel etkinliğin tek bir çıktısını ön görmek söz konusu değildir. Bu açıdan “düşünölmüş dünyalar”, etkileşimin mikro düzeyi ile kurumların makro düzeyleri arasında aracılık ettiklerinden önemli bir araştırma aracıdır (Gee, 2011). Bu açıdan mesnevi ve fabl üzerinden öğretmen adaylarının öğrencilik(mikro düzey) ve öğretmenlik(makro düzey) arasındaki ilişkilendirmeleri Batı ve Doğu’nun düşünölmüş dünyaları üzerinden yapması anlamlı olmaktadır.

Biz, dili başkalarından miras alırız. Buna rağmen dili nasıl kullanıp yorumlayacağımız hakkındaki uygulamaları paylaştığımızdan birbirimizi anlarız. Dil uygulamalarını, paylaştığımız sosyal gruplar çeşitlidir. Kültüre, ırka, mesleğe, akademik disiplinlere, ortak ilgi alanlarına göre şekillenen gruplar vardır. Gruplara özgü dil becerileri eylem, etkileşim, değer verme, hissetme, giyinme, düşünme, inanma ile birleştirilerek söylemler oluşturulur. Görüldüğü gibi dilin ötesinde iletişime katkıda bulunan olgular vardır. Kimin neyi yaptığını fark etmek, kimin neyle tanınacağına karar vermek için sözcükler, davranışlar, değerler, duygular, diğer kişiler, nesnelere, âletler, teknolojiler, yerler ve zamanlardan yararlanır. Söylemin parçalarını oluşturan bu tanımlamalar ile kimlik doğal, tabii ve uygun bir kabul görür (Gee, 2011:178). Böylece söylemlerin şekillendirdiği kimlikler, düşünölmüş dünyalarla konuştuğumuz ve yazdığımız dile yansır.

Ayrıca Yeni Türkçe Dersi Öğretim Programında (MEB, 2018) her sınıfta “Erdemlerimiz” teması yer almaktadır. Gerek bu tema içerisinde kullanılmak üzere ve gerekse ortaokul öğrencilerine tavsiye olarak sunulan 100 temel eser listesinde mesnevi ve fabl örnekleri mevcuttur. Bu çalışmada Türkçe eğitiminin sosyo-kültürel araştırma boyutunda oldukça kapsamlı ve karmaşık bir rol üstlenen değerler aktarımının, mesnevi ve fabl türleri ile nasıl düşünölüp yapılandırıldığı

ve bu yapılandırmadaki yeni kimlik arayışları ele alınmaktadır. Bir tür olarak mesneviyi ve fablı doğru değerlendirmek ve benzerlik ile farklılıklarını tespit etmek amacıyla ilk önce türler tanıtılacaktır.

TÜR OLARAK MESNEVİ

Mesnevi, beyitler halinde kurulmuş her beyti ayrı kafiyeli (aa-bb-cc) olan nazım şekline verilen addır (Aça vd. 2009: 202; Artun, 2002: 82; Dilçin, 2009: 167; Kabaklı, 1967: 567; Oğuz vd. 2012: 270; Pala, 2000: 273). Sözcük anlamı “ikişer ikişer, ikili” demektir. Aruzun kısa kalıplarıyla yazılır. İki beyitlik şiir parçalarından binlerce beyit uzunluğundaki manzumelere kadar kullanılmış bir şekildir. Nazım biçimi olarak İran edebiyatına aittir. Arap ve Türk edebiyatına İranlılardan geçmiştir. Divan şiirinde anlam ve kavramlar bir beyitte tamamlandığı için, şair her beyte iki uyak bulmak zorunda olduğundan, mesnevi en kolay nazım biçimi sayılır. Bu nedenle kısa konular işlenirken mesneviye çok fazla itibar edilmemiştir. Konuya doğrudan girilmez, kendine özgü bir düzeni vardır (Dilçin, 2009: 167-168).

Divanlardaki mesneviler pek çok konuda yazılabilir. Şairler çeşitli konularda şikayet, nasihat, fahriye, medhiye ve yergilerine, tevhid, münacaat, peygamber ve din büyüklerinin övgüsüne, dini hikâyelere, toplumsal konulara, başlarından geçen serüvenlere, aşka ve tarihi olaylara yer verebilirler (Aça vd., 2009: 202). Kafiye dizilişi bakımından diğer dünya edebiyatlarında olduğu gibi, Tanzimat’tan sonraki Türk edebiyatında da var olmuştur. Ancak Divan edebiyatında mesnevi denince, içinde bir olay ya da hikmetler bulunan manzum eserler akla gelir.

Beyitlerin kendi aralarında kafiyelenişi uzun manzumeler yazılışında kolaylık sağlamıştır. Firdevsî’nin Şehnamesi 60 bin beyit, Mevlâna’nın Mesnevi’si 26 bin beyit tutar. Türk edebiyatında mesnevi tarzı daha çok aşk hikâyelerinde kullanılmıştır (Kabaklı, 1967: 568). Fuzulî’nin Leyla vü Mecnun; Şeyh Galib’in Hüsn ü Aşk mesnevileri bu tür mesnevilerin başyapıtları arasındadır. Şehnâme’de olduğu gibi destanî veya Hilye-i Hakanî’de olduğu gibi tasavvufî mesneviler Türk edebiyatında vardır ama aşk konulu ve öğretici mesnevilere göre büyük yer tutmaz.

Mesnevilerde konu ne olursa olsun dikkati çeken olayın bir masal havası içinde anlatılmasıdır. “Akıl ve mantık ölçülerini aşan bir sürü olay birbirini izler. Olayın geçtiği yer ve zaman belirsizdir. Konuda birlik sağlanmamıştır. Hikâyenin bölümleri birbirine eklenmiş ilgisiz parçalar gibi görünür. Bu hikâyelerin ağırlık merkezi aşktır.” (Dilçin, 2009: 177). Genellikle maddî bir aşk olarak beliren konu bazen ilahi aşka da dönüşebilmektedir. Mesnevilerde anlatılan hikâyelerde, masallarda görülen olağanüstü tiplere rastlanır. Cinler, periler, devler, cadılar, ateş saçan ejderhalar bu motifler arasındadır.

Mesneviler konuları açısından 6 sınıfta toplanabilir:

1. Aşk konulu mesneviler
2. Dini ve tasavvufi mesneviler
3. Ahlaki ve öğretici mesneviler
4. Savaş ve kahramanlık konulu mesneviler
5. Bir şehri ve güzellerini anlatan mesneviler
6. Mizahî mesneviler.

Türk edebiyatında ilk büyük mesnevi Yusuf Has Hâcib’in Kutadgu Bilig adlı eseridir. Sonra sırayı Mevlâna’nın Mesnevi’si alır. Aynı dönemde Şeyyad Hamza ve Suli Fakih Yusuf u Züleyha adlı birer mesnevi yazarlar. XIV. yüzyılda Altınordu sahasında Kutb’un Hüsrev ü Şirin’i, Yunus Emre’nin Risalet’ün Nüşhiyye’si, Gülşehri’nin Mantıku’t Tayr çevirisi, Âşık Paşa’nın Garipnâme’si, Hoca Mesud’un Süheyl ü Nevbahar’ı, Erzurumlu Darîr’in Kissa-i Yusuf’u, Şeyhoğlu

Mustafa'nın Hurşidnamesi, Ahmedî'nin İskendernâme ile Cemşid-i Hurşid'i ve Ahmed'in Işıkname'si mesnevi türünün edebiyatımızdaki ölümsüz örnekleridir (Pala, 2000: 273).

TÜR OLARAK MASAL (HAYVAN MASALLARI-FABL)

Masal, doğu'da bir kişinin malı iken hafıza ve çevre değiştirdikçe söyleyen unutulmuş ve masal herkesin malı olmuştur. Kültürün ve medeniyetin gelişmesiyle, savaş ve göçlerle masal; hafızasına yerleştiği milletin özelliklerine bürünmüş, asıl yapısını çoğu zaman koruyarak ikinci derecedeki unsurlarda değişikliğe uğramıştır (Tezel, 2008). Türk masallarındaki konuların benzerleri Avrupa, İran ve Arap masallarında da vardır.

Masalların temel amacı kişiye doğru yolu bulmasını, ahlaki erdemlerini koruyabilmesini, kötünün karşısında pes etmemesini öğretmektir. Özellikle hayvan masalları çocuk eğitimi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Hayvan masallarını "Bir ahlâk dersi vermek için anlatılan alegorik hikâyeye, kahramanları hayvanlar olan masallar" şeklinde tanımlayan Alptekin (2005: 21), bu masalların çocuğa farkına varmadan millî mitolojisini öğrettiğini söyler.

En eski edebi türlerden olan masal çocuk edebiyatının da ilk ürünüdür. Çocuğun, yaşadığı dönem gereği hayal dünyası gelişmiştir. Masal sözlü gelenekten beri varlığını sürdürmüş, matbaanın icadına dek sözlü olarak aktarılmıştır. 19. yüzyıldan itibaren tüm dillerde masal derleme çalışmaları başlamıştır. Arap edebiyatının önemli bir parçası olan Binbir Gece Hikâyeleri, Hint hayvan Masalları, Ezop Hayvan Masalları, Kelile ve Dimne gibi masallar daha erken dönemlerde yazıya geçirilmişlerdir. Bunda eserlerin aynı zamanda yetişkinlere de hitap eden unsurlara sahip olması önemli rol oynamıştır. Masallar işledikleri konular ve kahramanlarına göre sınıflandırıldığı gibi yapılarına göre de sınıflandırılmışlardır. Türk masallarını konularına göre belli "tip" başlıkları halinde sınıflandıran Eberhard ve Boratav, içinde 378 masal tipinin bulunduğu bir katalog oluşturmuş ve sonunda bir motif listesi vermiştir (Sakaoğlu, 2010: 43-49). Türk masal katalogunda tespit edilen masal tipleri 23 başlık altında toplanmıştır. Bu katalogta yer alan 378 tip içinde hayvan kahramanların yer aldığı 33 tip vardır ve bunların 22'si "hayvan masalları"dır.

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Eylem araştırmasının, araştırma ile uygulamayı bir arada yürütmesi, süreç odaklı ve esnek olması, sorunla ilgili gelişmelerin tespitini daha kolay kılmaktadır. Katılma, yansıtma ve geliştirme süreçleri ile sorun daha iyi anlaşılırken çözümler de geliştirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:74).

Veriler, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde, II. Sınıf Halk Edebiyatı ve III. Sınıf Dünya Edebiyatı derslerinin içerikleri kapsamında sınıf içi gözlemlerle, derslere ilgisi olan 30 katılımcı ile yarı yapılandırılmış yazılı görüşmelerle toplandı. Görüşmeler dönem içerisinde verilerin güvenilir ve geçerliliğini sağlamak açısından aralıklarla tekrarlandı.

Çalışmada öğretmen adaylarının, Doğu ve Batı kavramlarının düşünülmüş dünyasında, kendi kimliklerini nasıl yapılandırdıkları, özneler arası ne gibi düzenlemeler yaptıkları tespit edilmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularından, sınıf içi gözlemlerden, mesnevi ve fabl ders konularındaki etkinliklerden tespit edilen anahtar kelimeler ve sözcelemelerle kodlamalar yapılarak ve uzman görüşleri alınarak temalar oluşturulmuştur. İçerik analizi yapılırken düşünülmüş dünyaların kuramsal çerçevesindeki kimlik yapılandırması ve bununla birlikte eşdeğerlilik ve ayırım, doğrulama ve mahrum etme, yetkilendirme ve yasa dışı ilan etme şeklindeki özneler arası düzenlemeler dikkate de alınmıştır. Verilerden çıkan kavramlara göre kodlamalara oluşturuldu ve birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirildi (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242, 246).

Listelenen temaların bulunduğu ortak düşünölmüş dünyalar eksenini, Doğu ve Batı olarak belirlendi. Bununla birlikte göröldü ki araştırmanın akışında temaların, Doğu ve Batı düşünölmüş dünyaları eksenine odaklanması hem bireysel(öğrenci) hem de kurumsal(öğretmen) kimliği birlikte ele almayı sağladı.

BULGULAR ve YORUMLAR

Doğu ve Batı Kùltürleri algısı, değerler, öğütler, yerli ve yurt dışı bağlamı, insan yetiştirmek temaları tespit edilerek Doğu ve Batı kavramlarının düşünölmüş dünyalarının öğrenci ve öğretmen kimliklerine nasıl yansıdığı aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir. Kişisel-yerel kimliklerini, mikro düzeydeki öğrenci kimliklerini Doğu ile tanımlamaya çalışırken, evrensel kimliklerini, makro düzeydeki öğretmen-uzman kimliklerini de Batı ile şekillendirme çabası içindedirler. Doğu ve Batı düşünölmüş dünyaları üzerinden bu iki kimliği yerel/öğrenci ve evrensel/öğretmen birleştirme veya ilişkilendirme gayreti pek olumlu sonuç vermemektedir. Çünkü yerellik ve evrensellik kavramları her iki kùltürde de farklı algılanmaktadır.

Doğu Ve Batı Kùltürleri Algısı	
Doğu	Batı
Mevlana, Yunus Emre	La Fontaine, Andersen
Fars (İran), Arap edebiyatı, Hint edebiyatı – Kelile ve Dimne, şeyhî- Harnâme	Batı edebiyatı
Aslan güçlüdür.	Tilki güçlüdür.
İslamiyet	Hristiyanlık
Nefs	Ego
Nasihât vermek, söz dinlemek	Ders çıkarmak, günlük hayatla ilgili öğütler
Açık sözlü olmak, mert olmak	Uyanık olmak, kurnaz olmak, kârlı çıkma isteği
Mesaj doğrudan verilir.	Mesaj dolaylı olarak okuyucuya bırakılır.

Değerler	
Doğu	Batı
Yetişkinlere hitap	Çocuklara hitap
Açık ifade	Örtük ifade, mesaj doğrudan verilmez, hissettirilir.
Didaktik, nasihat, öğüt	Olaydan ders çıkarılır.
Dinî ve ahlâkî değerler	Değer aktarımı daha kolay (?)
Olay görerek gerçekteşir.	Kahramanla (teşbih-söz sanatları) olay bizzat yaşanır.
Öğrencilerin kişiliğine faydalı	Öğrencilerin kişiliğine faydalı
Misafirperverlik, yardımseverlik, hoşgörü, tevazu, merhamet, kanaatkâr.	Ağustos Böceği ile Karınca (Karınca yardım etmez)
Doğu'da ruh ön planda	Batı çalışma üzerine yoğunlaşır, maddeci
Evrensel aktarımlar	Evrensel aktarımlar
Kişilik gelişiminde bireylerin hayatına yön verir.	Kişilik gelişiminde bireylerin hayatına yön verir.
Konular aynı anlatımlar farklı	Konular aynı anlatımlar farklı
Tecrübeden öğüt çıkarılır.	Okuyucunun anlayışına bırakılır.
İslam dininde merhamet	Batı kùltüründe iyiliğin kazanacağı

Öğütler	
Doğu	Batı
<p>MESNEVİ</p> <p>*Her ne arıyorsan kendinde ara. *Gittiğin yol, paran ve sahibin hakkında konuşma; bunlar fesatlığa sebebiyet verir. *Her dert geçer, gaflet geçmez. *Aynada çirkinliğini görünce aynaya kızma. *Sözün faydası yoksa söyleme; söz söylemek için önce dinlemek gerek. *İnsana sadece insan olduğu için değer verilmesi gerektiği. *İyi de kötüyü de kendinde ara, Musa da sensin Firavun da. Ne ekersen onu biçersin. Suçu kendinde ara, tohumunu sen ektir. İnsanların savaşı anlamsız, saçma. Sabret doğrusunu Allah daha iyi bilir. Hümanizm daha çok Yunus Emre "Gel ne olursan ol.." *Kusurları örtmede gece gibi ol. *Kendini araştır, suçunu kendinde gör. *Akılsız dost, düşmandır. *Kendim aç kalmak pahasına kendi yolundan sapmayıp başkalarına el açmamak "Derdin de bir güzelliği var. *" Allah'ı gizlice çağırmana sebep olduğundan bütün dünya malından üstündür. *Her şeyi bilmek her zaman çok da iyi değildir. *Her şeyi bilmektense iyi bir kalbin olması önemli. *Akıllı kişi odur ki öfkesine yenilmeyen, ağzını bozmayandır. *Testi içinde ne varsa dışına o sızar. *Ayağına batan dikenler, aradığım gülün habercisidir.</p>	<p>LA FONTAINE</p> <p>*Zalim Aslan fablında kime nasıl davransan aynı şekilde muamele görürsün. *Yengeç ve anneni fablı? (icraat önemli)</p>
Mesnevi'de evrensel öğütler olan merhamet duygusudur.	Fablada kişisel gelişim öğütleri
Mesnevi, genelleyici ayrımcılığa karşı.	Toplumsal eleştiri
Doğruluk & hoşgörü "Kim olursan ol, gel."	Saf olmamak, özgünlük
Hep merhametten, iyiden yana olma.	İyilik edersen iyilik, kötülük edersen kötülük bulursun.
Yalan söylememek, merhamet, adalet, eşitlik, saf, temiz, güvenilir.	Daha özel, bireysel, doğruluk, çalışkanlık, hürriyet
Mesajlar evrensel.	Mesajlar evrensel.
Mesnevi'de öğrenciler kendilerine verilen direkt öğütlerden rahatsızlık duymaktadır.	Fabllarda öğütler direkt verilmediğinden, öğütlerin okuyucular tarafından daha kolay kabul edilmesi söz konusudur.

Yerli Ve Yurt Dışı Bağlamı	
Yerli(Doğu)	Yurt Dışı(Batı)
Kur'an'dan sonra ikinci kaynak	Hristiyanlık
Düzen ve sevgi çerçevesinde yaşamının sırlarını veriyor.	Evrensellik
Dünyaya, zevklerine bağlanmak büyük hatadır.	Hırslar
Allah'a kulluk etmek, insanlığın temel görevi	Toplum için çalışmak
Savaşla, barışla, dostlukla, çalışmakla, yalan söylememe, düşkünlükten kaçınma, çok konuşmakla ilgili öğütler verir.	Çalışmak, iyi insan olmak, yalan söylememek
Mesnevi, dünyaya merhameti, birliği, barışı öğütler	Barış
Ayeti kerimede emredilen adaleti, iyiliği ve akrabaya yardım etmeyi emreder.	Topluma yardım
İrk, dil, din ayrımı yapmaz.	Milletlerarası diyalog, hümanizm ruhu
Manevi doğruluk ve dürüstlüğü her çağda salık verir.	Topluma karşı dürüst olmak
Değerlerin anlaşılmasını sağlar.	Toplumsal değerler
Ahlâklı, hoşgörülü, sevgili, saygılı, olmayı söyler.	Etik kurallar
İnsanları farklılıklarından dolayı yadırgamama	Sınıflar
İyi kalpli bir insan olmak	İyi olmak
Dünya malı için kimseyi kırmamak	Malına sahip çıkmak
Hepimizin gideceği yer aynı, hepimiz eşitiz. Farklılıkların altı deşilmemeli	Eşitlik, kardeşlik, özgürlük
Mesnevi de kadın hakları, "Kadına hükmeden cahillerdir. Akıllı erkekler kadına hükmetmeye çalışmazlar."	
Helâl lokma, helâl rızık, aklın kıymetini bilmek, nefesine hâkim olmak, iyi arkadaş aramak iyilik getirir.	
Kindar olunmamalı, paylaşmayı bilmeli, vicdanlı olmalı, empati sahibi olmalı.	Güçlü ve zayıf

İnsan Yetiştirmek	
Doğu	Batı
Yaradan'ı tanıyan, anasını babasını, akrabasını, arkadaşlarını, kardeşlerini sayan bireyler	İnsanlara saygılı bireyler
Sevmek, ahlâklı olmak, çalışmak, faydalı olmak	Çalışmak, bilimsel olmak
Tüm yönleriyle insan yetiştirmek: iyi ahlâklı, güzel sözlü, pes etmeyen, bir hayat amacına sahip, iyi huylu, yardımsever, ahlâka, erdeme, iyiye, güzele yönelen bireyler.	Herkesi düşünen, medeniyetin ufkunu genişletmek; yarınlara inanan bireyler
Allah inancı ve korkusu olan, büyüklere saygılı, ırkçılık yapmayan, ülkesi için çalışan bireyler.	Dünya için çalışan bireyler
İnsan yetiştirmek sadece bilgili insan demek değildir.	Bilgili insan
Erdemli birey yetiştirmek – sabırlı, cesur, kültürlü, bilgili, yararlı, cömert, yardımsever.	Kendi dışındaki bireylere saygı duymayı öğrenmeli.
İnsanın düşünmeyi bilmesi / sevgi, ilgi, bilgi, eğitim, ahlâkî, ruhî gelişme.	Akıl – mantık – kâr - kazanç
İnsan yetiştirmek kutsal bir vazife, çok ince bir konu.	İnsan yetiştirmek, toplum yetiştirmektir.
Bir çocuğun pamuğa ektiği fasulyeyi her gün sulaması.	Kiş için çabalamaya yazdan başlayan karınca olmak.
Anne olarak bir çocuğu besleyip büyütmek değil, insanî ve ahlâkî açıdan eğitmektir.	Kendi fikir ve hayat görüşleri olan bireyleri yetiştirmek. Hayallerden, umutlardan asla vazgeçmemek.
Bir derde düşen, düşünen insanlar toplum için daha hayırlı olacaktır. Kendinin başka kimlere yararlı olabileceği derdine düşen öğrenciler.	İdeolojik dayatma olmadan, dini-muhafazakâr dayatma olmadan ne olacağına kendi karar verebilen insan.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğretmen adayları kendilerini Doğu ve Batı arasında kalmış bireyler olarak görürken, ileriye yönelik uzmanlık alanları içinde doğuya ait mesnevi edebi türünü, batıya ait fabl türüne karşı konumlandırma çabası içindedirler. Bu çaba, bilinçli veya kabul edilmiş bir eylem değildir; aslında onların edebi türler üzerinden kendi kültürleri ile iletişim kurmadaki ikilemlerini göstermektedir. Doğu-Batı şeklindeki düşünülmüş dünyalarında ahlâkî değerleri belirlemek, nasihat dinlemek, ders çıkarmak, yerel milli kültüre sahip çıkmak, evrenselliğin belirsizliğini sorgulamak, insan yetiştirirken nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi konular önem arz etmektedir. Öğretmen adayları, mesnevi ve fabl edebi türleri üzerinden Doğu-Batı kavramlarını düşünürken aynı zamanda kültürel farklılıklar, değerler, öğütler, yerli ve yurt dışı, insan yetiştirmek olgularıyla kendi yerel ve mesleki kimliklerini de tanımlamaktadırlar.

Sonuç olarak Doğu ve Batı üzerinden yapılan bireysel ve mesleki kimlik tanımlamalarında kimlik arayışının yoğun bir şekilde devam ettiği gözlemlenmektedir. Öğretmen adayları, mesnevi ve fablın farklı dünya görüşlerini, kendi özelliklerine ve yerel kültürlerine

yerleştirememektedirler. Bundan dolayı da öğrenimini gördüğü alan bilgisini, mesleki ve kurum kültürü ile de açıklamakta zorluk çekmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığının, Eğitim Fakültelerinin geliştirdiği söylem ile sunulan 100 temel eser içerisinde sunulan bu eserler, öğretmen adaylarının Doğu ve Batının düşünülmüş dünyalarında karşılıklarını bulamamaktadır. Kısacası hem kendi öz kimliklerinin hem mesleki kimliklerinin doğu ve batı bağlamında yerel/milli ve evrensel/batı değerleri açısından çatıştığı ve yeni kimlik tanımlamalarına ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Aça, M.; Gökalp, H.; Kocakaplan, İ. (2009). Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Alptekin, A. B. (2005). Hayvan Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (2002). Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Bucholtz, M. ve Hall, K. (2005). Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*. Vol 7(4-5): 585-614.
- Dilçin, C. (2009). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gee, J.P. (2011). How to Do Discourse Analysis A Toolkit. Routledge, New York and London.
- Kabaklı, A. (1967). Türk Edebiyatı I. İstanbul: Türkiye Basımevi.
- MEB. (2018). Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Newcomb, K.M. (2010). Linguistic Construction of Figured Worlds, Identity, and Addiction in Female College Students. MA Thesis, University of Pittsburgh.
- Oğuz, Ö.; Ekici, M.; Aça, M. vd. (2012). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınevi.
- Pala, İ. (2000). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (2010). Türk masal tipleri kataloğu taslağı üzerine, *Millî Folklor*, 22 (86), 43-49.
- Tezel, N. (2008). Türk Masalları. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Urrieta Jr., L. (2007). Figured Worlds and Education: An Introduction to the Special Issue. *The Urban Review*. Vol. 39, No.2, 107-116.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 10.Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara.

THE CONVENIENCE OF THE SECTION RELATING TO THE DIVORCE GROUNDS ACCEPTED IN TURKISH CIVIL CODE

Asst. Prof. Dr. Tülay Aydın Ünver

Member of Istanbul University Faculty of Law, Civil Law Department

tulaydin@istanbul.edu.tr

The grounds for divorce regulated under articles 161-166 of the Turkish Civil Code (TMK) are adultery, deliberate attempt to kill, maltreatment or severe humiliation, committing an infamous crime and leading a dishonorable life, desertion, mental disease and irretrievable breakdown of marriage.

Some of these above-stated grounds for divorce such as adultery, deliberate attempt to kill, maltreatment or severe humiliation, committing an infamous crime and leading a dishonourable life and desertion requires that the defendant is faulty. Other grounds such as mental disease and irretrievable breakdown of marriage, on the other hand, entitles the spouses to file a lawsuit for divorce even when the defendant spouse has no fault.

While some divorce grounds require the judge to further determine whether or not the marriage is irretrievably broken down (relative grounds for divorce), for other grounds there is no need for a further determination of irretrievable breakdown; the judge should directly rule for divorce if the legal requirements are fulfilled (absolute grounds for divorce).

Another distinction adopted by the code is the distinction between general and special grounds for divorce. The irretrievable breakdown of marriage regulated under TMK art. 166 is the “general ground” for divorce¹, whereas all other grounds stated above, considering the fact that they are specially regulated in the code, are called “special grounds” for divorce. In the event that the marriage is irretrievably broken down by numerous possible reasons that are impossible to predetermine in the code and consequently it can no longer be expected from the spouses to carry on with the joint marital life; any of the spouses shall be entitled to file a lawsuit for divorce based on this general ground.

Despite the adoption by the Civil Code of the above-mentioned distinction of general and special grounds for divorce, the statistics reveal the fact that the majority of the divorce lawsuits are based on “*Severe Incompatibility*” between the spouses, which in fact is the general ground for divorce, a.k.a. the irretrievable breakdown marriage. The number of divorce lawsuits based on special grounds is quite negligible and furthermore some of these grounds are almost never referred to.

In the research report on divorce grounds published in 2009 by the Republic of Turkey Prime Ministry Directorate General of Family and Social Researches, the irretrievable breakdown of marriage and special grounds were compared. The statistics of the year 2007 demonstrate the fact that the general ground is the most common reason for divorce in Turkey country-wide. (adultery: 77, deliberate attempt to kill and maltreatment: 24, crime and dishonourable life: 29, desertion: 230, mental disease: 56, incompatibility: 88, 533, other: 551, unknown: 4.719)². According to the marriage and divorce statistics published by the Turkish Statistical Institute, in 2011; out of 120.117 divorces, 85 were based on adultery, 35 on deliberate attempt to kill and

¹ TMK art. 166 regulates, in fact, three different grounds for divorce. Art. 166 al. 1 and 2 regulates generally the irretrievable breakdown of marriage, whereas art. 166 al. 3 regulates consensual divorce and art. 166 al. 4 regulates the failure by the spouses to rebuild a joint life by the end of the period stated in the provision. In the latter two cases the marriage is presumed to be irretrievably broken down.

² Republic of Turkey Prime Ministry Directorate General of Family and Social Researches, Research Report on Grounds for Divorce, 2009, p. 11. (Online, 17.04.2018, <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/bilim-serisi/56-bosanma-nedenleri-arastirmasi.pdf>)

maltreatment, 35 on crime and dishonourable life, 288 on desertion, 58 on mental disease and 116,153 on irretrievable breakdown of marriage³.

The divorce statistics published by the Ministry of Justice⁴ demonstrate the distribution ratios of divorce grounds in 2014. According to these statistics, ratios of divorce grounds are stated as follows: Mental disease 0.1 %, adultery 0.5 %, desertion 0.5 %, crime and dishonourable life 0.1 %, deliberate attempt to kill, maltreatment or severe humiliation 0.2 %, *de facto* separation 0.3 %, failure to rebuild joint life 0.4 %, irretrievable breakdown of marriage (consensual) 43.6 %, irretrievable breakdown of marriage (contested) 53.3 %.

As demonstrated above, amongst different grounds for divorce, irretrievable breakdown of marriage is the most commonly referred one in practice. There are various reasons why the special grounds are less referred to in divorce lawsuits.

For instance, adultery, which is regulated as a special ground in the code, does not require a recurrent sexual relation; on the contrary a solitary sexual intercourse is sufficient to apply the provision⁵. Nevertheless, when a man and a woman are merely in a close relationship without sexual intercourse, it is not recognized as adultery but can lead only to a factual presumption of adultery⁶. It is rarely possible to ascertain adultery in the very act. Therefore, in order to rule for divorce based on adultery, it is usually necessary for the judge to conclude an opinion on adultery by evaluating various facts proven during the course of the case⁷. On the other hand, the difficulty of proving adultery makes the spouses reluctant to base their divorce lawsuits on this very ground. In the case of men's adultery, women generally choose to overlook their husband's one-night or short-term affairs instead of facing the negative consequences of divorce⁸. The period of expiration for adultery provided by the code (TMK art. 161 al. 2) may also act as an obstacle against the spouse who wants to file a lawsuit based on adultery⁹. For all the reasons stated above, adultery does not constitute a ground which is commonly referred to in divorce cases.

To base a divorce lawsuit yet on another special ground for divorce, deliberate attempt to kill, it is necessary for the defendant spouse to commit an act; a mere threat to kill would not be sufficient¹⁰. However, between spouses, a deliberate attempt to kill whether by an act or by omission is not usually seen. The threat to kill, on the other hand, is very commonly used by one spouse to cause fear and psychological pressure on the other. Given this situation, in case

³ Turkish Statistical Institute (TUİK), The Statistics on Marriage and Divorce 2011, p. 97.

⁴ Ministry of Justice, Directorate General of Judicial Records and Statistics, Ankara, 2015, p. 82-85. (Online, 17.04.2018, http://www.yayin.adalet.gov.tr/dosyalar/diger_yayinlar/adli_sicil/22.pdf)

⁵ Mustafa Dural/Tufan Ögüz/Mustafa Alper Gümüş, Türk Özel Hukuku, V. III, İstanbul 2018, N. 566.

⁶ Dural/Ögüz/Gümüş, N. 572.

⁷ Yargıtay 2. Civil Chamber 28.9.2010, E: 2009/11464, K: 2010/15575, Kazancı İçtihat Bankası: "...the defendant-claimant wife is understood to have accepted in their home another man during the hours that her husband was working on the night shift. As long as there is no proof for other justified reason, the fact that a woman accepts another man to their home late at night, while her husband is away, attests to adultery. The adultery of the defendant-claimant wife is proven..."

⁸ Boşanma Sebepleri, Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları (Nihai Rapor), Project Manager and author of report: Prof. Dr. Ahmet Battal, Edition: November 2008, p. 32.

⁹ Pointing out to the fact that a wife who consents for a while for a second wife (co-wife) is usually unaware of her legal rights and their expiration periods and become aware thereof only after they become expired and then she is already presumed to have accepted to live with a co-wife: see Boşanma Sebepleri, Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları (Nihai Rapor), Project Manager and author of report: Prof. Dr. Ahmet Battal, Edition: November 2008, p. 31.

¹⁰ Dural/Ögüz/Gümüş, N. 586.

of threat to kill, the spouses usually prefer to base their lawsuits on the general ground of irretrievable breakdown of marriage.

Committing an infamous crime and leading a dishonourable life is a relative ground for divorce. Therefore, if a divorce lawsuit based on this ground, the judge is obliged to further evaluate whether or not the marriage is irretrievably broken down as a consequence thereof. As a result, it is not advantageous for the claimant to rather base their lawsuit on this special ground instead of the general ground because in both cases the judge will have to evaluate whether or not the marriage is irretrievably broken down.

To base a divorce lawsuit on desertion, the claimant is required to fulfill certain formalistic requirements (TMK art. 164). First of all, the deserted spouse should send a notification via judge or notary to the deserting spouse and invite them back to the matrimonial domicile but the deserting spouse should be avoiding to return to the matrimonial domicile within two months despite this notification¹¹. The doctrine is of the opinion that in order for this notification to take effect, it should be sincere¹². In other words, the spouse should really desire the deserting spouse to return and carry on with the marital life. Yargıtay (Turkish Court of Cassation), based on the presupposition that the notification is sincere, would no longer accept a lawsuit based on the general ground, if it is filed after sending the notification of desertion. According to the jurisprudence of Yargıtay, the marriage cannot be deemed irretrievably broken down for the spouse who invites back the deserting spouse. The notification connotes that the notifying spouse has, if not forgiven, indulged the previous comportment of the deserting spouse¹³. This jurisprudence of Yargıtay, which *de facto* rules out the possibility of filing a suit based on the general ground after the notification of desertion, has brought down the number of divorce lawsuits based on desertion and driven the spouses to prefer to base their divorce claims directly on the general ground.

The reasons that divorce claims based on special grounds are not much seen in practice cannot be limited to the facts stated above. One other reason behind the fact that the spouses base their lawsuit on the irretrievable breakdown of marriage/severe incompatibility is that the spouses avoid revealing the real reasons of divorce. If the lawsuit is based on special grounds, it shall be argued in court whether or not these grounds have occurred or not. Where, on the other hand, if the lawsuit is based on the general ground, it may be possible to avoid arguing in court the real reasons that lead to the divorce. Relatedly it is argued that the general ground is more preferable than special grounds also because there is less need for bringing proof before the court¹⁴.

In conclusion, the distinction between general and special grounds for divorce adopted by the Civil Code is, in its essence, an artificial distinction. The fact that in practice ninety percent of divorce claims are based on the irretrievable breakdown of marriage (TMK art. 166 al. 1 and 2) supports this opinion. The ground of irretrievable breakdown of marriage in fact covers various reasons that lead to divorce. In all cases where there is adultery, maltreatment or severe

¹¹ The desertion must extend to a period of minimum six months. Therefore, the notification can be sent starting from the fourth month of desertion the earliest (TMK m.164 al. 1 and 2).

¹² Dural/Öğüz/Gümüş, N 621; Seher Kandil, *Türk Hukukunda Terk Sebebiyle Boşanma*, Ankara 2006, p. 74-76.

¹³ See Yargıtay 2. Civil Chamber, 9.1.2017, E: 2015/21712, K: 2017/11, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası; Yargıtay 2. Civil Chamber, 8.6.2016, E: 2015/15905, K: 2016/11303, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası; Yargıtay 2. Civil Chamber, 25.2.2014, E: 2013/21098, K: 2014/3826, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası; Yargıtay 2. Civil Chamber, 25.2.2013, E: 2012/18861, K: 2013/4766, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası.

¹⁴ Republic of Turkey Ministry of Family and Social Politics, *Research on Divorce Grounds in Turkey*, TBNA 2014, p. 178.

humiliation, desertion, the failure by the spouses to rebuild the joint life; in fact, there is also irretrievable breakdown of marriage.

Many countries have changed their legislation to abolish special grounds while they maintain irretrievable breakdown of marriage as the general ground. For example, in the Swiss Civil Code (ZGB), which is the original source of the Turkish Civil Code, the chapters regarding the requirements and consequences of divorce have been comprehensively revised. These revisions entered in force in year 2000 in Switzerland; however, they were not transposed into the Turkish Civil Code.

With the revision in The Swiss Civil Code (ZGB) the requirements for divorce were regulated between art. 111-116 excluding the special grounds for divorce. Hereunder the court will rule for divorce if the spouses make a joint request (comprehensive agreement: ZGB art. 111, partial agreement: ZGB art. 112). The court may rule for divorce upon solely one spouse's petition only in two cases: The first case is where the spouses have lived apart at least for two years (ZGB art. 114). The second case is where even prior to the expiry of the two-year period, the marriage is irretrievably broken down for compelling reasons for which the petitioning spouse is not responsible (ZGB art. 115).

The abolition of the special grounds for divorce in the Swiss Civil Code in 2000 was a result of the developments in practice. One of the motives for this revision was the fact that divorce cases based on the irretrievable breakdown of marriage were by far outnumbering the cases based on special grounds. The main aim of this new divorce regulation was to encourage the spouses to mutually agree on divorce and the consequences thereof and to ensure cooperation in this sense¹⁵.

In my opinion, it is necessary for Turkey to follow the revision in Switzerland and accordingly to abolish the special grounds and prepare instead a new regulation in the Civil Code¹⁶. It shall be in the interests of both the spouses and the society that we abandon the distinction of general-special grounds in the Civil Code and establish a new system that will encourage the spouses to divorce in cooperation with each other and by mutual agreement.

¹⁵ For detailed information see Gökçe Canarslan, "Hayata Kast, Pek Kötü veya Onur Kırıcı Davranışın, Genel Boşanma Sebepleriyle İlişkisi", *International Journal of Social and Humanisites Sciences (IJSHS)*, 2017, V: 1, Issue: 2, p. 101ff.

¹⁶ See Canarslan, p.106 for the opinion that the special grounds should completely be abolished from the Civil Code and thereby the practice and the legislation shall be harmonized.

KÜTAHYA SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE Kİ M.Ö. II. BİN'E AİT DOKUMA TEZGÂH AĞIRLIKLARI¹**Öğr. Gör. Hülya Karaoğlan***Dumlupınar Üniversitesi, Gediz Meslek Yüksek Okulu**hulya.karaoglan@dpu.edu.tr***Özet**

Kumaş üretimi için tarih öncesi çağlarda dokuma tezgâhlarında iplerin düzenini ve gerginliğini sağlamak amacıyla çoğunlukla pişirilmiş topraktan üretilen tezgâh ağırlıkları kullanılmıştır. Yapıldıkları malzemelerden dolayı binlerce yıl öncesine ait bu dokuma aletlerine arkeolojik kazılar sonucu ulaşılabilmektedir.

Kütahya ilinde bulunan Seyitömer Höyük'te ele geçen dokuma tezgâh ağırlıklarının M.Ö. 2. Bin yılına tarihlendirilmiş olanlar bu çalışmanın konusudur.

Çalışmada 82' adet dokuma tezgâh ağırlıklarının uzman arkeologlar tarafından yapılan detaylı çizimleri, fiziksel özellikleri tanımları, buldukları plankarelerdeki yerleri, üretildikleri malzemeleri ve ölçüleri gibi bilgilere yer verilmiştir. Ağırlıklar tipolojilerine ve göre gruplandırılmıştır.

Çalışmanın amacında ise; Arkeoloji bilimi için önemli verilere ulaşılan Seyitömer Höyük'teki bu grup buluntuyu literatüre kazandırmak amacı güdülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Seyitömer Höyük, Arkeoloji, M.Ö II. Bin, Tezgâh Ağırlığı,

KÜTAHYA SEYİTÖMER LOCATION II. WEAVING MAJOR WEIGHTS

Abstract

Pre-historic weaving looms have been used for fabric production in order to ensure the order and tension of the yarns on the weaving looms. Owing to the materials they have made, these weaving tools belonging to thousands of years ago are known to reach archaeological excavations.

The weaving looms weighed in Seyitömer Höyük in Kütahya province were collected in BC. The ones dated to the 2nd millennium are the subject of this work.

In the study, 82' weaving machine weights were given detailed information such as detailed drawings made by expert archaeologists, descriptions of their physical properties, their place in the plank squares, the materials they produced and their measurements. The weights are grouped according to their typologies.

For the purpose of working; This group at Seyitömer Höyük, reaching important data for archaeological science, was aimed to acquire literate literature.

Keywords: Seyitömer Höyük, Archeology, II. Bin, Machine Weight,

GİRİŞ

Seyitömer Höyük Kütahya'nın kuzeybatısında yer alan Seyitömer beldesinde bulunur. Belde Kütahya iline 30 km mesafe uzaklıktadır. Seyitömer Höyüğü 150x140 m. çapında 23,5 m. yüksekliğinde eski bir yerleşim yeridir. Killi kayalık tabakanın üzerine kurulmuş höyüğün altında 12 milyon ton linyit kömürü tabakası vardır. Höyüğün kurtarma kazı çalışmaları da altında bulunan kömür yataklarını ekonomiye kazandırmak için Dumlupınar Üniversitesi (DPÜ) ve Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TKİ) arasında protokol imzalanmıştır ve 2006 yılında ara verilen Seyitömer Höyük kazılarına yeniden başlanmıştır. Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. D r. A. Nejat Bilgen ve kazı ekiminin çalışmaları 2014 yılına kadar hızlı bir şekilde devam etmiştir. Sekiz yıl boyunca 6 aylık kazı sezonları çalışmaları sonucu

¹ Bu makale yazarın Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Protohistorya Ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalında "Seyitömer Höyüğü'nde Bulunan M.Ö. II. Bin'e Ait Dokumacılıkla İlgili Buluntular" isimli, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

Seyitömer Höyükte 5 bin yıllık bir yaşanmışlık olduğu saptanmıştır. Höyükte tespit edilen tabakalanma sırası şu şekildedir (Bilgen, 2009; Bilgen, Coşkun, ve Bilgen, 2010; Bilgen vd., 2011a; Bilgen vd., 2011b; Bilgen vd., 2011c; Bilgen vd., 2011d; Bilgen vd., 2012; Bilgen vd., 2013a; Bilgen vd., 2013b; Bilgen vd., 2013c; Bilgen vd., 2014a; Bilgen vd., 2014b; Bilgen vd., 2015a; Bilgen vd., 2015b; Bilgen vd., 2015c; Bilgen, Çevirici-Coşkun 2015a; Bilgen, Çevirici-Coşkun 2015b; Bilgen, Bilgen 2015; Bilgen vd., 2016).

I. Tabaka (Roma Dönemi: MS. 255-363).

II. Tabaka (Hellenistik Dönem: M.Ö. 334-30)

II-A: Geç Evre.

II-B: Erken Evre.

III. Tabaka (Akhaemenid Dönem: M.Ö. 500-334)

III-A: M.Ö. 4. yüzyıl (400-334)

III-B: M.Ö. 5. yüzyıl. (500-400)

IV. Tabaka (Orta Tunç Çağ: M.Ö 20-18 yüzyıl)

IV-A: Geç Evre: (M.Ö. 1750-1700)

IV-B: Orta Evre: (M.Ö. 1790-1750)

IV-C: Erken Evre: (M.Ö. 20. yüzyıl-19. yüzyıl)

V. Tabaka (Erken Tunç Çağ: M.Ö. 3000-2000)

V-A: Geç Evre (M.Ö. 2250-2150)

V-B: Orta Evre (M.Ö. 2250-2150)

V-C: Erken Evre (M.Ö: 2350-2250)

Arkeolojik kazıların yapıldığı yerleşimlerde ele geçirilen buluntular o dönemde yaşayan insanların yaşam tarzlarını, uğraştıkları işleri, nasıl beslendikleri, yerleşimde yaşanan doğal afetleri, dini ritüelleri gibi pek çok bilgi edinmemizi sağlayan önemli verilerdir. Bu bağlamda da Prehistorik yerleşimlerde bulunan ağırşaklar dokuma tezgâh ağırlıkları, iğler, tekstil kalıntılarında rastlanması halkın dokumacılık yaptığını kanıtlayan en somut örneklerdir. Konumuz olan Seyitömer Höyük'te de sadece Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilen dokumacılık buluntularının olan ağırşak ve ağırlıkları sayısı 300'ü bulmaktadır. Bunun anlamı ise Seyitömer sakinleri yoğun olarak dokumacılıkla uğraşıyor hatta ürettikleri aletlerin ticaretini yapıyordu diyebiliriz (Karaoğlu, 2010).

Dokuma tezgâh ağırlıklarının fonksiyonu, tezgâhlardaki yere dik uzanan çözümlerinin üst çubuğa bağlanan uçlarıyla kendilerine bağlanan diğer uçlar arasında gerginliği ve sabit duruşu sağlamaktır. Tezgâh ağırlıklarının gramaj olarak ağırlıkları, biçimleri, çözümlerine bağlanma şekilleri iplerin gerginliğini ayarlamakta rol oynar. İplerin gerginliği istenen kumaş özelliklerini elde etme de önemlidir. Dokuma tezgâh ağırlıklarının biçimsel özellikleri aynı zamanda yerleşimde hangi tip tezgâhin kullanıldığını anlaşılmasını sağlar (Tütüncüler, 2005, s.102.)

Dokuma tezgâh ağırlıklarının kütleli ağırlık farklılıkları teknik ihtiyaçlarla bağlantılıdır. Dokumacı çok sayıdaki çözümlü aynı ağırlığa tutturmak isterse çözümlü ipi kalınsa büyük bir ağırlık tercih eder. Tezgâh ağırlıklarının gramajları, iki delikli grup dışında çözümlerinin tutturulma biçimiyle bağlantılı değildir. Genellikle çözümler ağırlık deliğine doğrudan bağlanır. Bu sonuca pişmiş topraktan yapılan ağırlıklar üzerinde çözümlerinin uzun kullanım sonunda bıraktıkları izlerden varabiliriz. Bu bağlama şekli kalın veya düğüme gerek duyulmayan çözümlerinde uygulanmaktadır. Bazı ağırlıkların ip deliğinin üst kenarına iki küçük çentikte yapılmış olabilir. Bu şekilde çözümlerini daha düz şekilde ayırılır. Gerginlik daha geniş alana yayılır ve düğümler çok sıkı olmaz. Çözümlerini ağırlık deliğine direk bağlamak çözümlere zarar verebilir. Bu nedenle geçirilen ahşap çubuğa veya başka bir ip halkaya da bağlanabilir, ya da çözümler ağırlıklara kalın

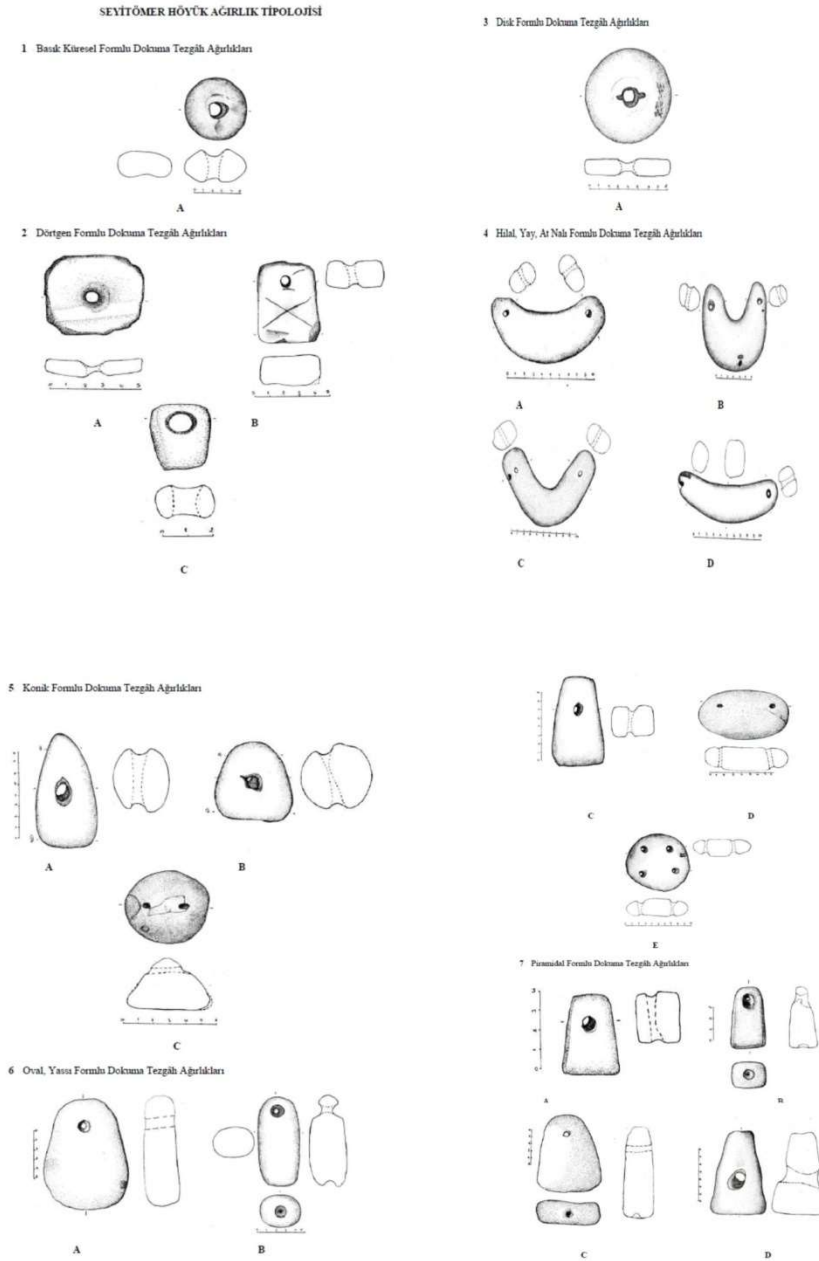
bağlanmaz. Bu uygulamaların yapıldığı ağırlıkların deliklerinin çevresinde diyagonal izler görülmektedir (Tütüncüler, 2005, s.95).

Seyitömer Höyük Dokuma Tezgâh Ağırlıkları

Çalışmada ele alınan 82' adet Seyitömer Höyük dokuma tezgâh ağırlıkları çizimleri ve tanımları doğrultusunda biçimsel olarak 7' tipe ayrılmışlardır (Çizim:1).

1. Basık Küresel Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip: 1)
2. Dikdörtgen ve Dörtgen Formlu Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip: 2)
3. Disk Formlu Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip: 3)
4. Hilal Formlu Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip: 4)
5. Konik Formlu Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip: 5)
6. Oval, Yassı Formlu Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip: 6)
7. Piramidal Formlu Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip: 7)

ÇİZİM:1

Tipolojik Sınıflandırma**Basık Küresel Formlu Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip:1)**

Bu örnek Seyitömer Höyük'te 1' adet ele geçmiştir. Çizim: 2' de yer alan ağırlığın kod numarası 1'dir. Ağırlığın malzemesi pişmiş toprak olup H/14 numaralı plankarede dolgudan ele geçirilmiştir.

Dörtgen Formlu Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Tip:2)

Bu örnek Seyitömer Höyük'te 3' adet ele geçmiştir. Çizim: 2' de yer alan ağırlığın kod numarası 2-3-4'dür. Kod numarası 2 olan tezgâh ağırlığının yapım tekniğinin seramik parçalarına şekil verilip ip geçirme deliğinin açılmasıyla oluşturulmuş olabileceği düşünülmektedir. 2 numaralı ağırlığın yapıldığı malzeme kireçtaşı diğer iki ağırlık ise pişmiş topraktır.

Disk Formlu Dokuma Tezgâh Ağırıkları (Tip:3)

Bu örnek Seyitömer Höyük'te 9' adet ele geçmiştir. Çizim:2' de yer alan ağırlığın kod numaraları 5- 6- 7- 8- 9-10 -11- 12- 13'dür. 11 kod numaralı mermer 8 numaralı pişmiş toprak diğerleri ise marndan üretilmişlerdir.

Hilal, Yay, At Nalı Formlu Dokuma Tezgâh Ağırıkları (Tip:4)

Bu örnek Seyitömer Höyük'te 33' adet bulunmasıyla en çok görülen ağırlık tipidir. Çizim: 2- 3-4- 5'de yer alan ağırlıkların kod numaraları 14- 15- 16- 17- 18- 19- 20- 21- 22- 23- 24- 25- 26- 27- 28- 29- 30- 31- 32- 33- 34- 35- 36- 37- 38- 39- 40- 41- 42- 43- 44- 45- 46 ve 47'dir. Ağırlıkların hepsi de pişmiş topraktan üretilmişlerdir.

Konik Formlu Dokuma Tezgâh Ağırıkları (Tip:5)

Bu örnek Seyitömer Höyük'te 4' adet ele geçmiştir. Çizim: 5 ve 6'da yer alan ağırlığın kod numarası 48- 49- 50- 51' dir. 49 kodlu ağırlığın yapıldığı malzeme kireçtaşından diğerleri ise pişmiş topraktan üretilmişlerdir.

Oval, Yassı Formlu Dokuma Tezgâh Ağırıkları (Tip:6)

Bu örnek Seyitömer Höyük'te 9' adet ele geçmiştir. Çizim: 6' da yer alan ağırlığın kod numaraları 52- 53- 54- 55- 56- 57- 58- 59- 60'dür. 52- 54- 56 numaralı olan ağırlıklar kireçtaşı 58- 60 numaralı ağırlıklar mermer diğerleri pişmiş topraktan üretilmişlerdir.

Piramidal Formlu Dokuma Tezgâh Ağırıkları (Tip:7)

Bu örnek Seyitömer Höyük'te 22' adet ele geçmiştir. Çizim: 6- 7 ve 8'de yer alan ağırlığın kod numarası 61- 62- 63- 64- 65- 66- 67- 68- 69- 70- 71- 72- 73- 74- 75- 76- 77- 78- 79- 80- 81- 82'dir. Marndan yapılanların numarası 75 taştan yapılanın numarası 62 bazaltdan yapılanın numarası 77 kireçtaşından yapılanların numaraları ise 67 ve 81'dir. Diğerler ağırlıklar pişmiş topraktan üretilmişlerdir.

SONUÇ

Dokuma tezgâh ağırlıkları üretildikleri malzeme olarak ele aldığımızda 82 tane dokuma tezgâh ağırlığın 60 tanesi pişmiş toprak 7 tanesi kireçtaşı 7 tanesi marn 3 tanesi mermer 3 tanesi taş 2 tanesi bazaltdan imal edildikleri görülmüştür. Pişmiş toprak ürünlerin Seyitömer buluntularında önemli bir grubu oluşturdukları görülmektedir.

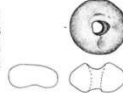
Çalışmada Seyitömer Höyük Ağırlıkları 7 farklı temel gruba ayrıldı. Ve bu grupların içinde de farklı ölçülerde ağırlıklar tespit edilmesi, höyükte çeşitli türde tekstillerin üretildiğinin göstergesidir. Tiplere göre en çok ele geçirilen form 33' adet ile Hilal, Yay, At Nalı Formlu ağırlıklardır. 1 adet ile basık küresel formlu ağırlıklar en az ele geçen tip formu olmuştur

Seyitömer Höyük çeşitli dönemlere yaptığı ev sahipliği, buluntularının çeşitliliği ve çokluğuyla çeşitli bilimler için kıymetli veriler veren önemli bir merkezdir. Höyük Ege Bölge'sinin tarih öncesi sınırlarına kuvvetli bir ışık tutmaktadır.

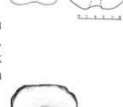
ÇİZİM:2

SEYİTÖMER HÖYÜK DOKUMA TEZGÂH AĞIRLIKLARI

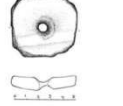
1-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1568 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 1 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Yük:** 3,7 cm **Çap:** 6,7 cm **D.Çapı:** 1,5 - 1,8 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 14 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı, bir yüzünde iç büyük alanlar mevcut basık küresel gövdeli, dikey delikli. Kahve renkte mikalı hamurlu, kahve tonları - gri alacalı yüzeylidir. Hamur kum, taşçık katkı, bitkisel katkı izlidir. Yüzeyde iri mika ve kireç taneleri görülür. Tamdır

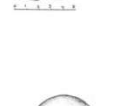
2-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/113 **CİNSİ:** Ağırılık Parçası **TİP:** 2 **MADDESİ:** Kireçtaşı **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 3,5 cm **Gen:** 2,2 cm **Yük:** 2,0 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/13, Pk. güneybatısı seviye inme, IV a dolgusu **TANIMI:** Tepe kısmı düzleştirilmiş, daralarak devam eden yaklaşık kare kesitli gövdeli, geniş yatay dairesel delikli. Bir ağırlığın üst yarısına ait olmalıdır. Gövdenin tamamına yakını kırık ve noksandır.

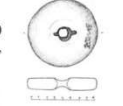
3-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/148 **CİNSİ:** Teker Ağırılık **TİP:** 2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Gen:** 5,4 cm **Yük:** 0,8 cm **D.Çapı:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/13, Pk. güneydoğusu seviye inme, IV a dolgusu **TANIMI:** Kareye yakın yassı gövdeli, ortada merkezde daralan dikey dairesel delikli. Gri özülü kiremit rengi hamurlu, kendinden astarıdır. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Tamdır.

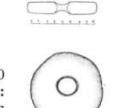
4-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1365 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 4,0 cm **Gen:** 2,1 cm **Yük:** 5,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/12, Pk. güneyi dolgu IV c **TANIMI:** Tepe kısmı hafif yuvarlatılmış dörtgen kesitli dörtgen biçimli gövdeli, düz-dörtgen tabanlı, yatay dairesel delikli. Gövde üzerinde geniş olan bir yüzde kazıma bezeme yer alır. Kiremit rengi hamurlu, kendinden astarıdır. Hamurunda kum, mika, marn katkı görülür. Kırık ve noksanları vardır. Tüme yakındır.

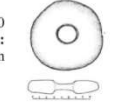
5-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1860 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Marn **ÖLÇÜLER:** **Çap:** 9,0 cm **Yük:** 1,4 cm **D.Çapı:** 1,6 cm **BULUNDUĞU YER:** K / 8 - Dolgu **TANIMI:** Yassı teker gövdeli, merkezde daralan dikey delikli. Gülkurusu rengi marmdan yapılmıştır. Tamdır.

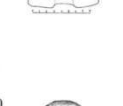
6-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1894 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Marn **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 1,5 cm **Çap:** 9,1 cm **D.Çapı:** 1,4 cm **BULUNDUĞU YER:** L / 8 - 1 Nolu tbn. Kaldırılması **TANIMI:** Basık teker gövdeli, dikey delikli. Gülkurusu renkte marmdan yapılmıştır. Tamdır.

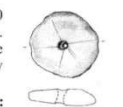
7-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/200 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Marn **ÖLÇÜLER:** **Yük:** 2,0 cm **Çap:** 10,7 cm **D.Çapı:** 2,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/11, 6 nolu mkn. İçi IV b **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış yassı teker gövdeli, dikey dairesel delikli. Bej renkli damarlı marmdan yapılmıştır. Tamdır.

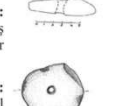
8-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/340 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Gen:** 6,4 cm **Yük:** 1,4 cm **D.Çapı:** 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/10, Pk. Kuzeyi IV b **TANIMI:** Kenarları düzgün olmayan yassı teker gövdeli, dikey dairesel delikli. Gri özülü kiremit rengi hamurlu, kahverengi astarıdır. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Bir kabin gövde parçasından meydana getirilmiştir. İç yüzeyde astarda aşınma görülür. Tamdır.

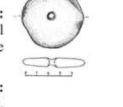
9-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/367 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Marn **ÖLÇÜLER:** **Yük:** 2,0 cm **Çap:** 7,8 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/12, Pk. güneyi 3 nolu tbn. kaldırılması, IV b alt dolgusu **TANIMI:** Kenarları düzgün olmayan yassı teker gövdeli, ortada merkezde daralan dikey dairesel delikli. Geniş olan bir yüzünde delik çevresinde, aşınmış çıkan çok ince yiv bezemelidir. Kiremit renkli marmdan yapılmıştır.

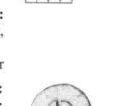
10-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/553 **CİNSİ:** Teker Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Marn **ÖLÇÜLER:** **Yük:** 1,9 cm **Çap:** 11,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/11, Pk. Güneyi IV b **TANIMI:** Geniş yüzleri düzleştirilmiş, dar yan yüzü yuvarlatılmış, ortasında dikey dairesel delikli, oval formulu teker ağırlıktır. Yan kenarlarında ve gövde üzerinde kırık ve noksanları vardır. Tamdır.

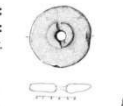
11-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/683 **CİNSİ:** Teker Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Mermer **ÖLÇÜLER:** **Yük:** 0,6 cm **Çap:** 4,9 cm **BULUNDUĞU YER:** K/11, Pk. Güneyi IV b **TANIMI:** Ortasında dikey dairesel bir deliği bulunan, geniş yüzleri düz teker ağırlıktır. Kenar kısımlarında kırık ve noksanları vardır. Tüme yakındır.

12-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1300 **CİNSİ:** Teker Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Taş **ÖLÇÜLER:** **Yük:** 0,8 cm **Çap:** 3,7 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/14, 2 nolu mkn. İçi, batı drv.

13-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1454 **CİNSİ:** Teker Ağırılık **TİP:** 3 **MADDESİ:** Marn **ÖLÇÜLER:** **Yük:** 1,0 cm **Çap:** 7,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/10, Pk. güneybatısı IV b **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış yassı teker gövdeli, bir yüzde çevresi yüksek halka biçimli dikey dairesel delikli. Halka üzerinde karşılıklı iki yatay oluk bulunur. Tamdır.

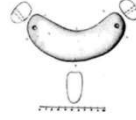

14-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/116 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 11,7 cm **Gen:** 3,6 cm **Kal:** 2,45 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,5 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 13 - Dolgu **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış oval kesitli, uçlara doğru incelen yay formulu gövdeli, her iki uçta yatay delikli. Geniş olan bir yüzde batırma tekniğinde yapılmış bezeme görülmektedir. Kiremit renkte hamurlu ve yüzeylidir. Mikalı hamur belirgin taşçık, kum katkılıdır. Gövdede iç yan kenarda küçük bir kopuntusu vardır. Tamdır.

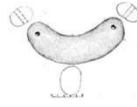

ÇİZİM:3

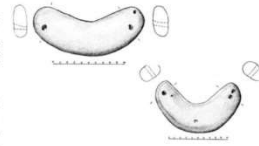
15-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/556 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 15,0 cm **Gen:** 4,9 cm **Yük:** 2,4 cm **D.Çapı:** 0,4 cm **BULUNDUĞU YER:** K / 9 - Dolgu **TANIMI:** Alt ve üst yüzeyi düz, kenarları yuvarlatılmış yassı dörtgen kesitli, hilal formu gövdeli, her iki uca yatay dairesele deliklidir. İri taneli mikalı hamuru açık kiremit - kiremit renklerinde geçişlidir. Hamuru ince kum, taşçık katkılıdır. Yüzeyle iri mika katkıları görülmektedir. Tamdır.

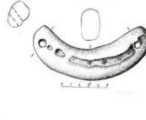
16-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/727 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 15,5 cm **Gen:** 5,1 cm **Kal:** 3,4 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 11 - Dolgu **TANIMI:** Tüm kenarları ve uçları yuvarlatılmış, geniş olan bir yüzü düz diğer yüzü bombeli, oval kesitli, hilal biçimli gövdeli, her iki uca yatay, genişleyen dairesele deliklidir. Kiremit renkte ince mika taneli hamurlu, hamur renginde sulandırılmış astarıdır. Hamur taşçık, kum, marn, şamot katkılı olup katkıları iri taneli ve belirgindir. Tamdır.

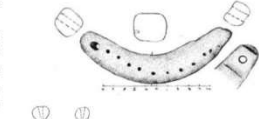
17-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/777 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 15,5 cm **Gen:** 4,9 cm **Kal:** 2,4 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,6, 0,6 - 0,4 cm **BULUNDUĞU YER:** G / 12 - Dolgu **TANIMI:** Geniş olan yüzleri düz, uçlarda hafif incelen, dar kenarları yuvarlatılmış yassı dörtgen kesitli, geniş yay formu gövdeli, her iki uca yatay deliklidir. Kiremit renkte mikalı hamurlu, kiremit tonlarında astarıdır. Hamur kum, taşçık, şamot katkılı olup, katkıların bazıları iri boyutludur. Geniş olan bir yüzde aşınma görülmektedir. Tamdır.

18-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1204 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 14,6 cm **Gen:** 5,4 cm **Kal:** 2,9 cm **D.Çapı:** 0,8 - 0,8 0,8 - 0,6 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 14 - Dolgu **TANIMI:** Geniş olan yüzleri düz, dar kenarları yuvarlatılmış yassı dörtgen kesitli, yay formu gövdeli, her iki uca yatay dairesele deliklidir. Açık pembemsi-bej renkte mikalı hamurlu, açık pembemsi kiremit renkte astarıdır. Hamur kum, taşçık, şamot katkılı olup, bazıları iri boyutludur. Tamdır.

19-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1428 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 12,5 cm **Gen:** 3,2 cm **Yük:** 1,9 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J / 9 - 1 Nolu mkn içi **TANIMI:** Geniş olan bir yüzü düz, bir yüzü tek sıra oluklu dörtgen kesitli, yay formu gövdeli, her iki uca yatay deliklidir. Koyu pembemsi renkte ince mikalı hamurlu, açık kiremit renkte astarıdır. Hamur kum, taşçık, marn katkılı olup yüzeyle yer yer kireç taneleri görülür. Tamdır.

20-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1654 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 13,5 cm **Gen:** 2,8 cm **Yük:** 3,1 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 12 - 1 Nolu İskelet Üzeri **TANIMI:** Köşeleri oval dörtgen kesitli, uçlara doğru hafif incelen yay formu gövdelidir. Her iki uca bir tanesi dikey ve oval, diğeri yatay ve dairesele asma deliği mevcuttur. Gövde üzerinde bir yüzde düzensiz aralıklarla yan yana sıralanmış on adet konikal çukur bezemelidir. Ateşe maruz kaldığından siyahimsi renkte alacalı ve yer yer koruna gelmiş sütlü kahve renkte acağı yüzeyli, kahve renkte mikalı hamurludur. İri boy mika taneleri görülür, hamur ince ve yoğun kum ile küçük taşçık katkılıdır. Yatay delikli uca kopmalar ve aşınmalar vardır. Tamdır.

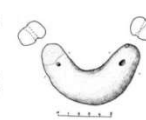
21-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1753 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,1 cm **Gen:** 4,2 cm **Yük:** 4,1 cm **BULUNDUĞU YER:** K / 12 - Dolgu **TANIMI:** Yuvarlatılmış uçlara doğru incelen şişkin, oval kesitli, at nalı biçimli gövdeli, her iki uca yatay delikli, geniş olan bir yüzde tek sıra şığ olukludur. Kiremit renkte ince mikalı hamurlu, kiremit tonlarında astarıdır. Hamur kum, taşçık katkılı olup katkıları yer yer iri ve belirgindir. Tamdır.

22-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/12 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 12,8 cm **Gen:** 4,35 cm **Yük:** 2,05 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/11, Pk. doğusu seviye inme IV a **TANIMI:** Geniş yüzleri düz, kenarları yuvarlatılmış dörtgen kesitli hilal gövdelidir. Her iki ucunda birer yatay dairesele asma deliği bulunur. Kiremit rengi hamurlu, kiremit - devetüyü renkte alacalı kendinden astarıdır. Hamur kum, mika, taşçık katkılıdır. Bir uca hafif aşınma görülür. Tamdır.

23-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/51 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,6 cm **Gen:** 3,9 cm **Yük:** 3,2 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/14, 10 nolu dvr. Güneyi IV. tabaka altı dolgusu **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış oval kesitli hilal gövdelidir. Her iki ucunda birer yatay dairesele asma deliği vardır. Kiremit rengi hamurlu, kendinden astarıdır. Hamuru kum, taşçık, mika katkılıdır. Tamdır.

24-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/191 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 9,3 cm **Gen:** 3,4 cm **Yük:** 2,3 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** 1/10, Pk. güneybatısı dolgu IV b dolgu **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış, geniş yüzleri düzleştirilmiş, yaklaşık dörtgen kesitli, hilal gövdeli ağırliktir. Her iki ucunda birer yatay dairesele asma deliği bulunur. Kiremit rengi hamurlu, devetüyü rengi sulandırılmış astarıdır. Hamur kum, mika, taşçık, kireç katkılıdır. Yüzeyle bitkisel izler görülür. Bir uca yüzeysel aşınma vardır. Tamdır.

25-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/247 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,9 cm **Gen:** 3,7 cm **Yük:** 2,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/11, 2 nolu mkn. içi 1 nolu tbn. üstü, IV b **TANIMI:** Uçları yuvarlatılmış hilal formu gövdeli, oval kesitlidir. Her iki ucunda yatay dairesele asma deliği bulunur. Devetüyü renkte hamurlu, çok azı koruna gelmiş bej rengi astarıdır. Hamurda kum, mika, taşçık katkı belirgindir. Tüm yüzeyle aşınma mevcuttur. Bir geniş yüzde yanma izi görülür. Tamdır.

ÇİZİM:4

26-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/279 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 13,8 cm **Gen:** 4,3 cm **Yük:** 2,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/12, 3 nolu mkn içi 28 seviye inme IV. a Tabaka

27-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/320 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 13,8 cm **Gen:** 4,3 cm **Yük:** 2,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/12, 3 nolu mkn içi 28 nolu mkn. A odası, IV b **TANIMI:** Uçları ve kenarları yuvarlatılmış, geniş yüzleri düz hilal formu ağırlıktır. Her iki uca birer yatay dairenel asma deliği vardır. Kiremit rengi hamurlu, kiremit-bej rengi tonlarında alacalı yüzeylidir. Hamur kum, taşçık, mika, marn katkılı olup, katkılar iri ve orta iriliktir. Tamdır.

28-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/348 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 14,1 cm **Gen:** 4,1 cm **Yük:** 3,0 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/9, 3 nolu mkn. Kuzeydoğusu 4 nolu tbn. kaldırılması, IV b **TANIMI:** Uçları ve kenarları yuvarlatılmış, geniş yüzleri düz, hilal formu ağırlıktır. Her iki ucunda birer yatay dairenel asma deliği vardır. Kahverengi hamurlu, kahverengi tonlarında kendinden astarlıdır. Hamur kum, taşçık, mika, kireç katkılıdır. Yüzeyde yanma izleri görülür. Tamdır.

29-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/548 A **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,8 cm **Gen:** 5,5 cm **Yük:** 3,4 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/11, Pk. Güneybatısı V b **TANIMI:** Geniş olan yüzleri düz, kenarları yuvarlatılmış, ortada geniş uçlara doğru daralan hilal biçimli gövdeli, her iki ucunda birer yatay oval asma deliklidir. Açık kiremit rengi hamurlu, bej rengi astarlı, yanmadan dolayı gri tonlarında alacalı yüzeylidir. Hamurunda mika, marn, kum, kireç katkı görülür.

30-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/548 B **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 8,1 cm **Gen:** 3,3 cm **Yük:** 2,2 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/11, Pk. Güneybatısı IV b **TANIMI:** Geniş olan yüzleri düz, kenarları yuvarlatılmış, bir ucunda yatay dairenel asma deliği bulunan hilal ağırlık parçası. Açık kiremit rengi hamurlu, bej rengi astarlıdır. Hamurunda kireç, taşçık, marn katkı görülür. Yarısı kırık ve noksanıdır.

31-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/627 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 10,7 cm **Gen:** 6,1 cm **Yük:** 3,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/12, 3 nolu mkn. Kuzey dvr. IV a **TANIMI:** Uç kısımları sivriltilmiş, geniş yüzleri düz, her iki ucunda birer yatay dairenel asma deliği olan dar hilal formu ağırlıktır. Pembemsi kiremit renkte hamurlu, kendinden astarlıdır. Yer yer perdah izleri görülür. Hamuru mika, kum, taşçık katkılıdır. Tamdır.

32-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/917 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 12,1 cm **Gen:** 5,4 cm **Yük:** 3,4 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/11, Seviye inme IV b **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış yaklaşık dörtgen kesitli, uçları birbirine yakın hilal gövdeli, her iki ucunda yatay dairenel asma deliklidir. Kiremit rengi hamurlu ve yüzeylidir. Hamurunda kum, taşçık, kireç, mika katkı görülür. Uçlardan bir tanesinde kırık ve noksanı vardır.

33-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/920 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 12,6 cm **Gen:** 4,5 cm **Yük:** 2,4 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/13, Pk. Batısı, dolgu IV b **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış yassı dörtgen kesitli hilal gövdeli, her iki ucunda yatay dairenel asma deliklidir. Kiremit rengi hamurlu ve yüzeylidir. Dar iç kenarda sarımsı bej rengi astar kalıntısı görülür. Hamuru mika, kum, taşçık, kireç katkılıdır. Tamdır.

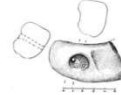
34-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/929 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 14,7 cm **Gen:** 3,3 cm **Yük:** 2,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/12, Pk. Güneyi, dolgu IV b dolgusu **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış yaklaşık dörtgen kesitli yay gövdeli, her iki ucunda yatay dairenel asma deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamuru kum, taşçık, kireç katkılıdır. Uçların bir tanesinde kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

35-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/961 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,8 cm **Gen:** 4,1 cm **Yük:** 2,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M/11, Pk. Batısı, seviye inme IV b dolgu **TANIMI:** Her iki ucunda birer adet yatay dairenel asma deliği bulunan, geniş olan yüzleri düz hilal formu ağırlıktır. Geniş yüzlerden birinde bir delikten diğerine devam eden hilal şeklinde genişçe bir oluğu vardır. Açık kiremit renkte hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamurda mika, kum, taşçık, kireç katkı görülür. Tamdır.

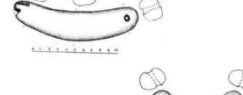
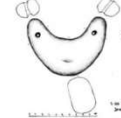
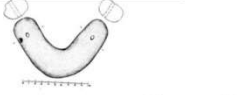
36-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1053 A **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 14,2 cm **Gen:** 4,3 cm **Yük:** 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/13, 3 nolu mkn. tbn. üstü IV b **TANIMI:** Geniş olan yüzleri düz, dörtgen kesitli hilal biçimli gövdeli, her iki ucunda birer yatay oval asma deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, koyu kiremit rengi astarlıdır. Hamurunda kum, taşçık, mika, kireç katkı görülür. Tamdır.

37-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1053 B **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 10,8 cm **Gen:** 4,1 cm **Yük:** 3,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/13, 3 nolu mkn. tbn. üstü IV b **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış hilal biçimli gövdeli, her iki ucunda birer yatay dairenel asma deliklidir. Kahverengi hamurlu, kendinden astarlı, alacalı yüzeylidir. Hamurunda kum, taşçık, mika, kireç katkı görülür. Tamdır.

38-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1053 C **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 13,4 cm **Gen:** 4,9 cm **Yük:** 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/13, 3 nolu mkn. tbn. üstü IV b **TANIMI:** Geniş yüzleri hafif düzleştirilmiş hilal biçimli gövdeli, bir ucunda yatay dairenel asma deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, pembemsi bej rengi sulandırılmış astarlıdır. Hamurunda kum, mika, taşçık, katkı görülür. Asma deliği olan ucunda kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

RESİM YOK

ÇİZİM:5

39-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1260 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 13,5 cm Gen: 4,7 cm Yük: 3,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/14, Pk. kuzeydoğusu IV b **TANIMI:** Yan kenarları yuvarlatılmış, bir mevcut ucunda yatay dairesele asma deliği bulunan hilal gövdeli ağırlıktır. Geniş yüzlerinden bir tanesi düz olup, diğerinde ortada derin bir oluk üzerinde yan yana sıralanmış dairesele oyuk bezemelidir. Kahverengi hamurlu, bej rengi astarıdır. Hamurunda kum, taşçık, kireç, mika katkı görülür. Bir ucu kırık ve noksanıdır. Tüme yakındır.

40-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1353 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,7 cm Gen: 4,2 cm Yük: 4,3 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M/9, Pk. kuzey doğusu taşlı alan dolgusu, IV c **TANIMI:** Uçlarında birer yatay, yaklaşık dairesele asma delikleri bulunan hilal gövdeli ağırlıktır. Gövdenin geniş yüzlerinden biri üzerinde yatay hilal şeklinde bir sıra oluk yer alır. Kiremit rengi hamurlu, bej rengi astarıdır. Hamurunda kum, taşçık, kireç katkı görülür. Yapımı özensizdir. Tamdır.

41-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1460 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 14,1 cm Gen: 4,0 cm Yük: 2,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/12, 2 nolu mkn. güneydoğusu IV b **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış, bir geniş yüzü düz, diğer yüzü hafif bombeli, her iki ucunda birer yatay dairesele asma deliği bulunan hilal gövdeli ağırlıktır. Kiremit rengi hamurlu, kahverengi yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, taşçık, kireç katkı görülür. Yüzeyinde yanma izleri vardır. Tamdır.

42-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1562 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 7,5 cm Gen: 2,8 cm Yük: 1,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/12, Pk. batısı, dolgu IV c **TANIMI:** Kenarları ve geniş yüzleri düz hilal biçimli gövdeli, her iki ucunda birer yatay dairesele asma deliklidir. Açık kiremit rengi hamurlu, açık devetüyü rengi astarıdır. Hamurunda kum, kireç, taşçık katkı görülür. Tamdır.

43-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1650 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 10,6 cm Gen: 4,1 cm Yük: 2,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/14, 2 nolu mkn. kuzeyi, dolgu IV c **TANIMI:** Geniş olan yüzleri düz, kenarları yuvarlatılmış hilal biçimli gövdeli, her iki ucunda birer yatay dairesele asma deliklidir. Geniş olan bir yüzde alt alta kısa oluk bezeme olabilecek şekilde bezemelidir. Açık kiremit rengi hamurlu, gri tonlarında alacalı yüzeylidir. Hamurunda kum, taşçık, kireç katkı ile yüzeyde bitkisel katkı izleri görülür. Tamdır.

44-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 2061 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 13 cm Gen: 3,1 cm Yük: 2,3 cm **D.Çapı:** 0,4 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/14, 2 nolu mkn. alt dolgu IV b **TANIMI:** Geniş olan yüzleri düz, kenarları yuvarlatılmış, yay biçimli ağırlıktır. Her iki ucunda yatay dairesele asma deliklidir. Sütüli kahverenginde hamurlu, kahve-gri renklerde alacalı yüzeylidir. Hamur taşçık, kum, mika katkıdır. Tamdır.

45-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 2110 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 14,1 cm Gen: 4,6 cm Yük: 2,8 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/13, Pk güneyi, dolgu IV c **TANIMI:** Geniş ve dar olan yüzleri düz, kenarları yuvarlatılmış, kare kesitli gövdeli, her iki ucu birer yatay dairesele asma delikli yay formunda ağırlıktır. Açık kiremit renginde hamurlu, kiremit rengi tonlarında astarlı yüzeylidir. Hamuru mika, kireç, kum katkıdır. Tamdır.

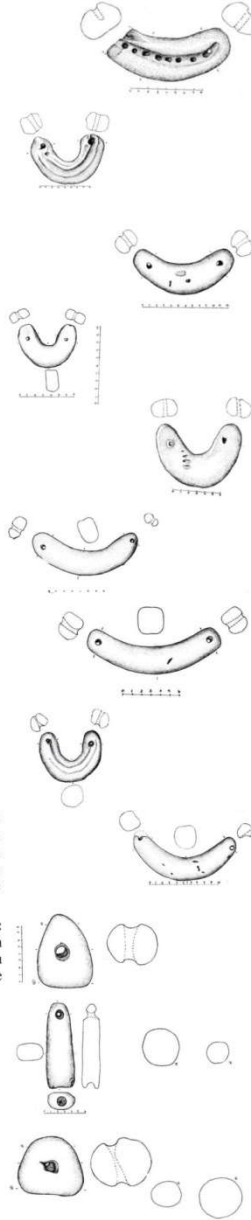
46-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/2163 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,1 cm Gen: 4 cm Yük: 4,1 cm **D.Çapı:** 0,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/8, 1 nolu mkn. İç i IV b **TANIMI:** Geniş olan yüzlerinden biri düz, diğeri yay biçimli alçak kabartma bezemeli, kenarları yuvarlatılmış, çokgen kesitli gövdeli, her iki ucu yatay dairesele asma delikli hilal ağırlıktır. Kiremit rengi hamurlu, kısmen korunmuş, devetüyü rengi astarlı yüzeylidir. Hamuru mika, taşçık, kum katkıdır. Bir ucunda kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

47-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/2201 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 14,6 cm Gen: 3,3 cm Yük: 3,2 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/8, 1 nolu mkn.1 nolu tbn. üzerinden çıkan malz. IV c **TANIMI:** Her iki ucunda birer yatay dairesele asma delikli, yan kenarları yuvarlatılmış hilal formunda ağırlıktır. Kiremit rengi hamurlu, kahverengi-kiremit renklerinde yüzeylidir. Hamuru kum, kireç, taşçık, mika katkıdır. Her iki ucunda da kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

48-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/830 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 10,5 cm Çap: 7,7 - 8,3 cm **D.Çapı:** 2,0 - 2,2 cm **BULUNDUĞU YER:** L / 10 - Dolgu **TANIMI:** Tüm kenarları yuvarlatılmış, tepe kısmı sivriltilmiş, tabana doğru genişleyen konikal gövdeli, yuvarlak formu düztabanlı, orta kısımda geniş yatay deliklidir. Kiremit renkli ince mikalı hamurlu, devetüyü renkte astarıdır. Hamur kum, taşçık, şamot katkıdır. Yüzeysel kopuntuları vardır. Tamdır.

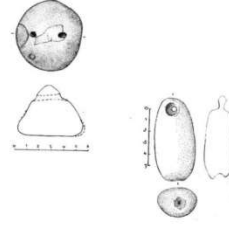
49-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1710 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 5 **MADDESİ:** Kireçtaşı **ÖLÇÜLER:** Uz: 12,4 cm Gen: 4,0 cm Yük: 2,7 cm **Kal: D.Çapı:** 0,5 cm **Oyuntu çapı:** 1,5 - 1,4 cm **Oyuntu derinliği:** 0,9 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 12 - 5 Nolu mkn Dolgu **TANIMI:** Yan kenarları yuvarlatılmış dörtgen kesitli, ince uzun konikal formu gövdelidir. Üst ucu geniş olan yüzlerden inceltilerek yuvarlatılmış olup, çevresi geniş merkezde dar yatay deliklidir. Düzleştirilmiş tabanda derin ve geniş konikal oyuntuya sahiptir. Gövde üzerinde yer yer küçük kopmalar vardır. Tamdır.

50-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1904 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 8,6 cm Çapı: 9,1 - 9,9 cm **Delik ç.:** 1,6 - 2,0 cm **BULUNDUĞU YER:** L / 8 - I Nolu tbn. Alt Dolgusu **TANIMI:** Tepe kısmı özensiz düzleştirilmiş, tabana doğru genişleyen basık konikal gövdeli, yuvarlak formu düztabanlı, yatay oval deliklidir. Kiremit renkte ince mikalı hamurlu, sulandırılmış hamur astarıdır. Kum, taşçık, marn, yüzeyde kireç katkıdır. Tamdır.

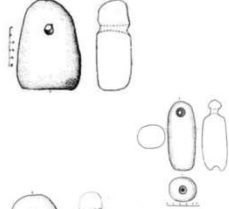

ÇİZİM:6

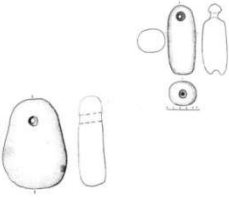
51-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/532 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz:4,2 cm **Çap:** 5,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/15, Pk. geneli temizlik çalığı, IV b **TANIMI:** Konikal gövdeli, dairesel formlu düztabanlı, yatay oval asma deliklidir. Siyahımsı-gri özlü kiremit rengi hamurlu, açık kiremit rengi astar üzeri hafif perdeli yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, taşçık, kireç katkı görülür. Yüzeysel kırık ve noksanları vardır. Tüme yakındır.

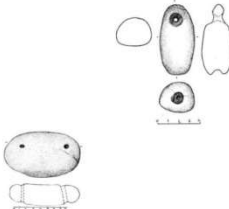
52-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/191 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Kireçtaşı **ÖLÇÜLER:** Uz: 7,2 cm **Gen:** 3,5 cm **Yük:** 2,6 cm **D.Çapı:** 0,4 cm **D.Çevresi:** 1,0 cm **Oyuntu çapı:** 1,1 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 11 - Dolgu **TANIMI:** Üst ucu ve yan kenarları yuvarlatılmış bir geniş yüzü bombeli, uçlara doğru daralan ovalimsi kesitlidir. İnceltilmiş üst kısım, çevresi geniş merkeze doğru daralan yatay deliklidir. Gövde tabana doğru tüm yüzeylerden daraltılmış olup taban merkezinde iç bükey dairesel oyuntu bulunmaktadır. Yüzeysel kırık ve noksanları vardır. Tüme yakındır.

53-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1639 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,7 cm **Gen:** 7,8 cm **Yük:** 4,6 cm **D.Çapı:** 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 10 Dolgu **TANIMI:** Tüm kenarları yuvarlatılmıştır. Üst ucu dar ve yuvarlatılmış, tabana doğru genişleyen dörtgen kesitli yassı gövdeli, düz dörtgenimsi tabanlı, yatay dairesel deliklidir. İnce mikalı hamuru, kum ve ufak taşçık katkılıdır. Yüzeysel aşınmalar, tabanda kenarlarda kırık ve noksanları vardır.

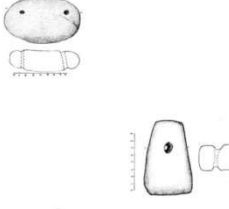

54-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1656 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Kireçtaşı **ÖLÇÜLER:** Uz: 10,8 cm **Gen:** 4,3 cm **Yük:** 3,8 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **D.Çevresi:** 1,5 cm **Oyuntu çapı:** 1,2 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 12 - I Nolu İskeletin Kuzeyi I Nolu tbn Üzeri **TANIMI:** Üst kısmı ve kenarları yuvarlatılmış, tüm yüzleri hafif bombeli, oval kesitli gövdeli, üst uca yatay eliklidir. Alt uca yakın kısımda tüm yüzlerden daraltılıp düzleştirilmiş tabanda, derin konikal bir oyuntusu vardır. Tamdır.

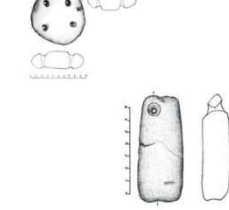

55-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1708 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 11,7 cm **Gen:** 8,7 cm **Kal:** 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 10 - Dolgu **TANIMI:** Tüm kenarları yuvarlatılmış, üst ucu dar, tabana doğru genişleyen dörtgen kesitli yassı gövdeli, yatay dairesel deliklidir. Açık kiremit renkte hamurlu, aşınmış yüzeylidir. Hamur taşçık, kum katkılıdır. Taban kısmında noksanları vardır. Tüme yakındır.

56-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1718 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Kireçtaşı **ÖLÇÜLER:** Uz: 6,65 cm **Gen:** 3,4 cm **Yük:** 3,0 cm **D.Çapı:** 0,4 cm **Oyuntu çapı:** 1,2 cm **D.Çevresi:** 1,3 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 11 - 4 Nolu tbn Üzeri **TANIMI:** Üst kısmı geniş yüzlerden inceltilmiş ve yuvarlatılmış, tabana yakın yerinde tüm yüzlerden daralan, bir yüzü şişkin yamuk kesitli, damla formulu gövdelidir. Üst kısımda çevresi geniş merkeze daralan yatay deliklidir. Tabanda konikal oyuntu vardır. Üst kısmında ve altta oyuntuyu da yatay olarak geçen çatlaklar; oyuntu kenarında küçük kırık ve noksanı mevcuttur. Tamdır.

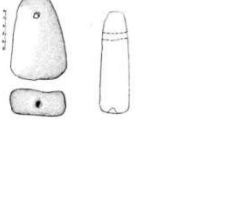
57-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/143 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 11,3 cm **Gen:** 8,1 cm **Yük:** 3,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/9, Pk. Güneydoğusu 3 nolu tbn. kaldırılması, IV b alt dolgusu **TANIMI:** Yan kenarları yuvarlatılmış, geniş iki yüzü düzleştirilmiş, dörtgen kesitli elips gövdelidir. Bir uzun kenarında yaklaşık köşelerde birer yatay dairesel deliklidir. Devetüyü rengi hamurlu, grimsi devetüyü astarıdır. Hamur kum, mika, taşçık, kireç katkılıdır. Yüzeysel çatlama görülür. Tamdır.

58-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/530 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Mermer **ÖLÇÜLER:** Uz: 9,6 cm **Gen:** 3,8 cm **Yük:** 3,6 cm **Çukur Çapı:** 1,3 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/12, Pk. Doğusu, dolgu IV b **TANIMI:** Tepe kısmı sivri, bütün kenarları yuvarlatılmış, uçlara doğru hafif daralan oval kesitli gövdeli, tabanda konikal çukurlu ağırlıktır. Siyah-gri ve beyaz tonlarında alacalı yüzeylidir. Gövde üzerinde ve üst kısımda kopma ve noksanlar vardır. Tüme yakındır.

59-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1380 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,9 cm **Çap:** 9,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/9, 1 nolu çöp çukuru içi IV b **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış, yassı oval gövdeli, karşılıklı ikişerli açılmış dört dikey dairesel deliklidir. Kahverengi hamurlu, yanmadan dolayı kahverengi-koyu kahverengi alacalı yüzeylidir. Hamurunda kum, taşçık, kireç, marn, mika katkı görülür. Gövde üzerinde ve yan kenarlarda kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

60-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/2168 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 6 **MADDESİ:** Mermer **ÖLÇÜLER:** Uz: 8,7 cm **Gen:** 3,6 cm **Yük:** 2,3 cm **D.Çapı:** 0,3 - 1,1cm **Çukur çapı:** 1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/11, Pk doğusu seviye inme çalışması, IV c **TANIMI:** Geniş olan bir yüzü düz, diğeri hafif bombeli, kenarları yuvarlatılmış, mevcut üst kısmının bir kenarında dairesel asma delikli, dibeye doğru hafif genişleyen dörtgenimsi kesitli gövdeli, tabanında konikal çukurlu ağırlıktır. Beyaz ve bej renklerde alacalı yüzeylidir. Üst kısmında kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

61-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/734 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 10,8 cm **Gen:** 7,0 cm **BULUNDUĞU YER:** L / 9 - Dolgu **TANIMI:** Tepe kısmı ve tüm kenarları yuvarlatılmış, dörtgen kesitli, tabana doğru genişleyen dörtgen prizmal gövdeli, yatay deliklidir. Hafif dış bükey tabanın ortasında konikal bir oyuntu vardır. Devetüyü-gri renklerinde ince mikalı alacalı hamurlu ve koyu gri astarıdır. Hamur kum, taşçık katkılıdır. Tepe ve taban kenarlarında yüzeysel kopuntuları vardır. Tamdır.

ÇİZİM:7

62-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1218 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Taş **ÖLÇÜLER:** Uz: 5,6 cm **Gen:** 3,0 cm **Yük:** 2,5 cm **D.Çapı:** 0,4 cm **D.Çevresi:** 1,3 - 0,8 cm **Oyuntu çevresi:** 0,9 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 14 - Dolgu **TANIMI:** Üst kısmı dar ve yuvarlatılmış, tüm yüzeyleri düz, tabana doğru genişleyen dörtgen kesitli prizmal gövdeli. Yuvarlatılmış üst kısımda çevresi geniş merkeze doğru daralan yatay deliklidir. Üst kısımda delik altında ve tabanın ortasında iç bükey oyuntu vardır. Yüzeği aşınmıştır. Tamdır.

63-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1655 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Bazalt **ÖLÇÜLER:** Uz: 9,7 cm **Gen:** 3,2 cm **Yük:** 3,0 cm **D.Çapı:** 0,4 cm **D.Çevresi:** 1,2 **Oyuntu ç:** 1,0 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 12 - 1 Nolu İskeletin Kuzeyi 1 Nolu tbn Üzeri **TANIMI:** Üst uçta üçgenimsi başlı; kenarları yuvarlatılmış dörtgen kesitli ve dörtgen prizmal gövdeli; tabanda konikal oyuntulu; üst uçta yatay deliklidir. Yüzeğinde siyahımsı renk alacalmaları ve kalıntılar vardır. Yer yer aşınma görülür. Tamdır.

64-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1735 A **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Gen:** 2,3 - 3,1 cm **Yük:** 3,9 cm **Kal:** 2,4 - 3,1 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 11 - 5 Nolu Çöp Çukuru **TANIMI:** Tüm kenar ve köşeleri ovalleştirilmiş, tepe ve taban kısmı düzleştirilmiş, tabana doğru genişleyen kesik prizmal gövdeli, yatay oval deliklidir. Devetüyü renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde astarlardır. Kum, taşçık katkılıdır. Tamdır.

65-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1735 B **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Gen:** 2,0 - 3,3 cm **Yük:** 4,0 cm **Kal:** 2,2 - 3,0 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 11 - 5 Nolu Çöp Çukuru İç **TANIMI:** Tepe ve tabanı düzleştirilmiş, tabana doğru genişleyen kesik prizmal gövdeli, yatay oval deliklidir. Devetüyü renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde astarlı, ince kum katkılıdır.

66-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/17 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Gen:** 8,5 cm **Yük:** 11,3 cm **D.Çapı:** 0,2 - 2,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M/11, Pk. kuzeybatısı, dolgu, IV a **TANIMI:** Tepe kısmı özensiz düzleştirilmiş, kenarları yuvarlatılmış piramidal gövdeli, kareye yakın düztabanlıdır. Gövdenin yaklaşık ortasında yatay oval bir deliği vardır. Kahverengi hamurlu, devetüyü renkte sulandırılmış astarlardır. Hamur kum, mika, marn, iri taneli taşçık katkılıdır. Tamdır.

67-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/194 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Kireçtaşı **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 4,5 cm **Gen:** 2,5 cm **Yük:** 7,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/9, Pk batısı, seviye inme IV b **TANIMI:** Tepe kısmı geniş yüzlerinden inceltilmiş ve hafif yuvarlatılmış, yan kenarları yuvarlatılmış dörtgen kesitli uca doğru hafif genişleyen prizmal gövdeli; ortada dairesel bir çukurluğu bulunan yaklaşık yamuk formlu hafif dışbükey tabanlı; merkezde daralan yatay dairesel deliklidir. Tepe kısmında küçük bir kırık ve noksanı vardır.

68-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/241 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 6,5 cm **Gen:** 5,4 cm **Yük:** 7,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M/10, Pk. doğusu, seviye inme IV b **TANIMI:** Kenarları yuvarlatılmış, tabana doğru genişleyen prizmal gövdeli, oval biçimli düztabanlı, yatay dairesel deliklidir. Koyu devetüyü rengi hamurlu, kendinden astarlardır. Hamurunda mika, kum, taşçık katkı görülür. Yüzeğinde yer yer aşınma vardır. Tamdır.

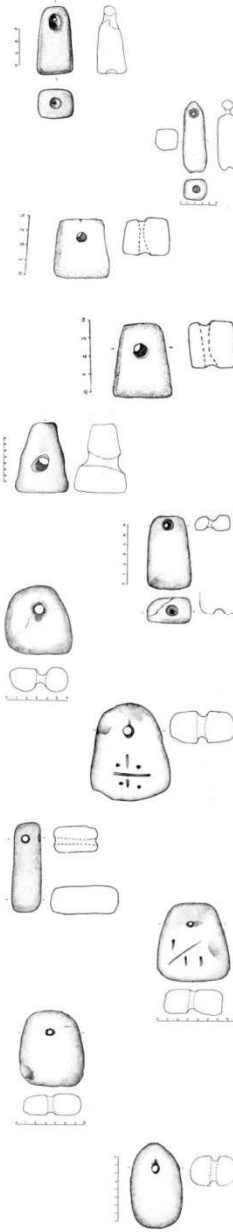
69-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/242 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 0,6 cm **Gen:** 5,1 cm **Yük:** 13,2 cm **D.Çapı:** 1,2 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/10, Pk. Kuzeyi IV b **TANIMI:** Tepe kısmı ve tüm kenarları yuvarlatılmış, tabana doğru genişleyen dörtgen kesitli prizmal gövdeli, kenarları yuvarlatılmış dörtgen formlu dış bükey tabanlı, yatay dairesel deliklidir. Gövde üzerinde bir geniş yüzünde " + " biçiminde bezeme bulunmaktadır. Pembemsi kiremit rengi hamurlu, açık devetüyü astarlardır. Hamurunda kum, mika, kireç, taşçık katkı görülmektedir. Gövde üzerinde ve tabanda kırık ve noksanlar vardır. Tüme yakındır.

70-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/246 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 6,0 cm **Gen:** 2,5 cm **Yük:** 7,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/11, 2 nolu mkn. içi, 1 nolu tbn. üstü, IV b **TANIMI:** Tepe kısmı dar ve düz, tabana doğru genişleyen dörtgen kesitli prizmal gövdeli, düz dörtgen tabanlı, yatay dairesel asma deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, tabanda koruna gelmiş bej rengi astarlardır. Hamur kum, taşçık, mika, kireç, marn katkılıdır. Yüzeğinde ve astarda aşınma görülür. Tamdır.

71-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/436 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 7,2 cm **Gen:** 4,4 cm **Yük:** 9,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/11, Pk. Ortası IV b **TANIMI:** Tabana doğru genişleyen dörtgen kesitli prizmal gövdeli, dörtgen formlu düztabanlı, yatay oval deliklidir. Geniş olan bir yüzünde biçiminde bezeme yer alır. Devetüyü rengi hamurlu, taban kısmında koruna gelmiş pembemsi bej renkte astarlardır. Hamur kum, mika, taşçık, kireç katkılıdır. Yer yer kırık ve noksanları vardır. Tüme yakındır.

72-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/458 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 6,1 cm **Gen:** 3,3 cm **Yük:** 10,0 cm **D.Çapı:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/11, Pk. güneyi IV b **TANIMI:** Tepe kısmı ve tüm kenarları yuvarlatılmış, tabana doğru hafif genişleyen dörtgen kesitli prizmal gövdeli, düztabanlı, dikey dairesel deliklidir. Gülkurusu renkte hamurlu, kendinden astarlı olup, bir geniş yüzünde bej rengi astar görülür. Hamur kum, mika, kireç, taşçık katkılıdır. Yer yer yüzeysel noksanları vardır. Tamdır.

73-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/617 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** **Uz:** 7,2 cm **Gen:** 4,6 cm **Yük:** 10,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/14, Pk. kuzeydoğusu, seviye inme, IV b **TANIMI:** Tepe kısmı hafif sivri, oval kesitli dörtgen prizmal gövdeli, hafif dış bükey tabanlı, yatay dairesel asma deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, kendinden astarlardır. Hamurunda kum, taşçık, şamot, mika katkı görülür. Yüzeysel noksanı vardır. Tamdır.

ÇİZİM: 8

74-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/943 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 9,3 cm **Gen:** 5,3 cm **Yük:** 13,0 cm **D.Çapı:** 1,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/11, 1 nolu silo içi IV b **TANIMI:** Tepe kısmı ve kenarları yuvarlatılmış tabana doğru genişleyen dörtgen kesitli prizmal gövdeli, dörtgen formlu düztabanlı, yatay dairesele deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamur kum, taşçık, kireç katkıdır. Astarıda aşınma, delik çevresinde yatay çatlaklar görülür. Tamdır.

75-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1001 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Taş **ÖLÇÜLER:** Uz: 9,9 cm **Gen:** 2,6 cm **Yük:** 2,4 cm **D.Çapı:** 1,3 - 0,6 cm **Çukur çevresi:** 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/13, Pk. doğusu, seviye inme IV b **TANIMI:** Tepe kısmı düz-dar ve ortasında yatay dairesele asma delikli, dibe doğru genişleyen dörtgen kesitli prizmal gövdeli, dörtgen formlu taban kısmında konikal çukurluğu vardır. Gri-deveyüü renklerinde geçişlidir. Yüzeğinde aşınmalar görülmektedir. Tamdır.

76-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1019 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Bazalt **ÖLÇÜLER:** Uz: 6,7 cm **Gen:** 4,0 cm **Yük:** 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/15, Pk. batısı, dolgu IV b **TANIMI:** Tepe kısmı yuvarlatılmış, uca doğru daralan, dar yüzleri düz, geniş yüzleri bombeli, yaklaşık dörtgen kesitli prizmal gövdeli, merkezde daralan yatay dairesele deliklidir. Dar olan uç kısmında ortada dairesele bir oyuntusu vardır. Tamdır.

77-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1250 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Marm **ÖLÇÜLER:** Uz: 3,7 cm **Gen:** 2,0 cm **Yük:** 1,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/12, 5 nolu mkn. kaldırılması IV b **TANIMI:** Tepe kısmı düzleştirilmiş, yatay dairesele asma delikli, düzleştirilmiş tabanlı, oval kesitli kısa prizmal gövdelidir. Kiremit rengi marmdan yapılmıştır. Yüzeğinde yanmadan dolayı alacalıdır. Tamdır.

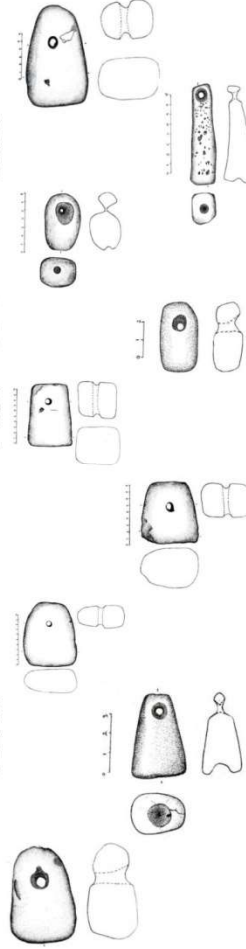
78-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1571 A **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 7,9 cm **Gen:** 7,1 cm **Yük:** 11,4 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/11, 4 nolu mkn. tbn. Üstü IV c **TANIMI:** Tepe kısmı düz, dibe doğru hafif genişleyen dörtgen kesitli dörtgen prizmal gövdeli, düz dörtgen tabanlı, yatay dairesele deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, sarımsı bej renkte astarlıdır. Hamurunda kum, taşçık katkı görülür. Yüzeysel kopmalar vardır. Tamdır.

79-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1571 B **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 8,1 cm **Gen:** 6,0 cm **Yük:** 9,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/11, 4 nolu mkn. tbn. üstü V c **TANIMI:** Hafif düzleştirilmiş tepesinde ortada dairesele bir çukurluğu bulunan, tabana doğru genişleyen dörtgen kesitli, dörtgen prizmal gövdeli, dörtgen tabanlı, yatay dairesele deliklidir. Kiremit rengi hamurlu olup yanmadan dolayı büyük oranda koyu gri renkte hamurlu ve yüzeyledir. Hamurunda kum, taşçık, kireç katkı görülür. Yüzeğinde aşınma, tabana yakın yerlerde kırık ve noksan vardır. Tüme yakındır.

80-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1715 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 10,2 cm **Gen:** 4,8 cm **Yük:** 12,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/13, 6 nolu tbn. kaldırılması IV c **TANIMI:** Tepe kısmı düz, kenarları yuvarlatılmış, yaklaşık dörtgen kesitli prizmal gövdeli, düztabanlı, yatay dairesele deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamurunda kum, taşçık, kireç katkı görülür. Tamdır.

81-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1777 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Kireçtaşı **ÖLÇÜLER:** Uz: 4,2 cm **Gen:** 2,4 cm **Yük:** 1,9 cm **D.Çapı:** 0,8 - 0,4 cm, **Çukur çapı:** 1,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M/11, Pk. güneyi, seviye inme çalışması, IV c **TANIMI:** Üst kısmı köseli ve ortası yatay dairesele asma delikli, tabana doğru genişleyen, oval kesitli piramidal gövdeli, tabana ortada konikal çukurluğu olan ağırliktir. Kahverengi ve gri renklerinde alacalı yüzeyledir. Üst kısmında kırık ve noksanlar vardır. Tüme yakındır.

82-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1847 **CİNSİ:** Ağırılık **TİP:** 7 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Uz: 10,6 cm **Gen:** 6,9 cm **Yük:** 5,4 cm **D.Çapı:** 1,4 - 1,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/13, Pk güneyi, dolgu IV c **TANIMI:** Tepe kısmı ve tüm kenarları yuvarlatılmış, tabana doğru hafif genişleyen dörtgen kesitli prizmal gövdeli, dışbükey dörtgen tabanlı, yatay dairesele deliklidir. Bir yüzünde deliğin üst kısmında ip izi gözlenmektedir. Hamuru kiremit-kahve renklerde alacalı, yanmadan dolayı bir yüzü kahverengi, diğer yüzü kiremit-bej renkli yüzeyledir. Hamuru kum, taşçık, marm, mika katkıdır. Tüm yüzeyde aşınma görülmektedir. Gövde üzerinde kopma ve noksanlar vardır. Tüme yakındır.

KAYNAKÇA

- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., (2010), "Sevitömer Höyüğü 2008 Yılı Kazısı", 31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 25-29 Mayıs 2009, Denizli, (1. Cilt), Ankara, 341-354.
- Bilgen, A. N., Brixhe, C., Coşkun, G., (2011), "Un nouveau site épigraphique paléo-phrygien: Sevitömer Höyük", KADMOS 50, 141-150.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Yüzbaşıoğlu, N., Kuru, A., (2011a), "Sevitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı", 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 24-28 Mayıs 2010, İstanbul, (1. Cilt), Ankara, 367-380.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., (2011b), "Sevitömer Höyük Projesi 2008 Yılı Kazı Sonuç Raporu", Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010), Kütahya, 78-203.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Yüzbaşıoğlu, N., Kuru, A., (2011c), "Sevitömer Höyük Projesi 2009 Yılı Kazı Sonuç Raporu", Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010), Kütahya, 204-372.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Kuru, A., Yüzbaşıoğlu, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Akalın, M. B., Dikmen, B. (2011d), "Sevitömer Höyük Projesi 2010 Yılı Kazı Sonuç Raporu", Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010), Kütahya, 373-571.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Kuru, A., Yüzbaşıoğlu, N., Özcan, F. Ç., Çirakoğlu, S., Silek, S., (2012), "Sevitömer Höyük 2010 Yılı Kazısı", 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-28 Mayıs 2011, Malatya, (1. Cilt), Ankara, 233-255.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A., Kuzu, Z., (2013a), "Sevitömer Höyük 2011 Yılı Kazısı", 34. Kazı Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs-1 Haziran 2012, Çorum, (1. Cilt), Çorum, 201-216.

- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A., Kuzu, Z., Akalın, M. B., Dikmen, B., (2013b), "Seyitömer Höyük 2011 Yılı K.R.", *Seyitömer Höyük Kazısı Raporu (2011-2012)*, Kütahya, Bölüm I: 1-199.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Kuru, A., Kuzu, Z., Akalın, M. B., Dikmen, B., (2013c), "Seyitömer Höyük 2012 Yılı Kazı Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Raporu (2011-2012)*, Kütahya, Bölüm II: 1-106.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Kuru, A., Erdiñç, Z., (2014a), "Seyitömer Höyüğü 2012 Yılı Kazısı", 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 27-31 Mayıs 2013, Muğla, (1. Cilt)*, Muğla, 349-360.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., Bilgen, Z., Dikmen, B., Akalın, B., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A., Erdiñç, Z., (2014b), "Seyitömer Höyüğü 2013 Yılı Kazısı", 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 02-06 Haziran 2014, Gaziantep, (3. Cilt)*, Ankara, 323-338.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Kuru, A., Özcan, F. Ç., Erdiñç, Z. Akalın, M. B., Dikmen, B., (2015a), "Seyitömer Höyük 2013 Yılı Kazı Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2013-2014)*, Kütahya, Bölüm I: 1-235.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., Özbay, F., Bilgen, Z., Çirakoğlu, S., Kuru, A., Özcan, F. Ç., Erdiñç, Z., Akalın, M. B., Dikmen, B., (2015b), "Seyitömer Höyük 2014 Yılı Kazı Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu(2013-2014)*, Kütahya, Bölüm II: 1-357.
- Bilgen, A. N., Bilgen, Z., Çirakoğlu, S., (2015c), "Erken Tunç Çağ Yerleşimi (V. Tabaka)/Early Bronze Age Settlement (Layer V)" in: A. N. Bilgen (ed.), *Seyitömer Höyük I*, 119-186.
- Bilgen, A. N., Çevirici-Coşkun, F., (2015a), "Roma Dönemi Yerleşimi (I. Tabaka)/Roman Period Settlement (Layer I)" in: A. N. Bilgen (ed.), *Seyitömer Höyük I*, 9-18.
- Bilgen, A. N., Çevirici-Coşkun, F., (2015b), A. N. Bilgen - F. Çevirici Coşkun, "Hellenistik Dönem Yerleşimi (II. Tabaka)/Hellenistic Period Settlement (Layer II)" in: A. N. Bilgen (ed.), *Seyitömer Höyük I*, 19-33.
- Bilgen, A. N., Bilgen, Z., (2015), "Orta Tunç Çağ Yerleşimi (IV. Tabaka)/Middle Bronze Age Settlement (Layer IV)" in: A. N. Bilgen (ed.), *Seyitömer Höyük I*, 61-118.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., Özbay, F., Bilgen, Z., Dikmen, B., Akalın, B., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A., Erdiñç, Z., (2016), "Seyitömer Höyüğü 2014 Yılı Kazısı", 37. *K.S.T, 11-15 Mayıs 2015, Erzurum, (2. Cilt)*, Ankara, 45-62.
- Karaoğlan, H., (2010) "Seyitömer Höyüğü'nde Bulunan M.Ö. II. Bin'e Ait Dokumacılıkla İlgili Buluntular" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. *Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı*.
- Tütüncüler, Ö. (2005), "M.Ö. II. Bin Dokuma Aletleri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

KÜTAHYA SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE Kİ M.Ö. II. BİN'E AİT KONİK FORMLU AĞIRŞAKLAR¹**Öğr. Gör. Hülya Karaoğlan***Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Gediz Meslek Yüksek Okulu**hulya.karaoglan@dpu.edu.tr***Özet**

Kumaş M.Ö.2. Bin yıllarda temel ihtiyaçlar arasındaydı. Kumaş üretmek içinde hammadde ve bazı aletler gerekiyordu. Çeşitli denemeler sonucu insanoğlu iğ çubuğunun ucuna takılan ağırşak dediğimiz ortası delik yuvarlak aletleri üretmeye başladı. Bu aletler dayanıklı malzemelerden yapıldığı için arkeolojik kazılar sonucu günümüze kadar gelebilmişlerdir.

Kütahya İlinin 30 km kuzeybatısında yer alan Seyitömer Höyüğü haklının da yoğun bir şekilde dokumacılık yaptığı ele geçen buluntular sonucu anlaşılmıştır. Bu çalışmada da ele geçen buluntular arasında M.Ö. 2. Bin'e ait olup formu konik şeklinde olan ağırşak grubu incelenmiştir. Metinde ağırşakların dokumadaki yerlerine ve arkeolojik kazılarda ele geçen dokumacılık buluntularından söz edilerek Seyitömer Höyük konik formlu ağırşakların çizimleri, buldukları yerleri, ölçüleri ve tanımları katalog şeklinde eklenmiştir.

Çalışmanın amacında ise arkeolojik araştırmalar için önemli olan bu buluntu grubunu litarütüre katmaktır.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Ağırşak, M.Ö. 2. Bin, Seyitömer Höyük, Konik Form Tekstil.

KÜTAHYA SEYİTÖMERLOCATION II. ICONCONIC FORM SPINDLEWHORLS**Abstract**

Fabric BC 2. In thousand years it was among basic necessities. Raw materials and some tools were needed to produce the fabric. Various experiments have begun to produce hollow tool round the middle of the spindle which is attached to the end of the spindle. Since these tools were made of durable materials, archaeological excavations were able to arrive as far as the end of the day.

The end result of the finds that the Seyitömer Höyüğü located in the 26th kilometer northwest of Kütahya province was heavily weaved was understood. Among the finds recovered in this study, Thrush group with conical shape belonging to Bin is examined. The places of the spindle whorls in the moon and the weaving finds recovered in the archaeological excavations were mentioned and Seyitömer Höyük catalogs the drawings, places, measurements and definitions of conical spindle whorls.

For the purpose of the study, it is important to add this literary group to the archaeological research.

Keywords: Archeology, SpindleWhorl, BC II. Bin, Seyitömer Mound.

GİRİŞ

Seyitömer Höyük'te Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölümünün yaptığı kazılar 8 yıl devam etmiştir (Bilgen, 2009; Bilgen, Coşkun, ve Bilgen, 2010; Bilgen vd., 2011a; Bilgen vd., 2011b; Bilgen vd., 2011c; Bilgen vd., 2011d; Bilgen vd., 2012; Bilgen vd., 2013a; Bilgen vd., 2013b; Bilgen vd., 2013c; Bilgen vd., 2014a; Bilgen vd., 2014b; Bilgen vd., 2015a; Bilgen vd., 2015b; Bilgen vd., 2015c; Bilgen, Çevirici-Coşkun 2015a; Bilgen, Çevirici-Coşkun 2015b; Bilgen, Bilgen 2015; Bilgen vd., 2016). Höyükte 1989 yılından itibaren yapılan kurtarma kazıları sonucunda Roma Dönemi (Bilgen, Çevirici-Coşkun 2015a), Hellenistik Dönem (Bilgen, Çevirici-Coşkun 2015b), Akhaemenid Dönem (Coşkun 2010; Bilgen, Brixhe ve Coşkun 2011; Coşkun 2011a; Coşkun 2011b; Coşkun 2015; Coşkun 2017a; Coşkun 2017b; Coşkun, Çevirici-Coşkun

¹ Bu makale yazarın D. P. Ü-S. B. E. Protohistorya Ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalında "Seyitömer Höyüğü'nde Bulunan M.Ö. II. Bin'e Ait Dokumacılıkla İlgili Buluntular" isimli, Yayınlanmamış Y.L Tezinden üretilmiştir.

2017) ve bunların altında Orta Tunç Çağ (Bilgen, Bilgen 2015) ve Erken Tunç Çağa (Bilgen vd., 2015c) ait tabakalara ulaşılmıştır.

Höyükten elde edilen veriler neticesinde; Erken Tunç Çağ'ın dan itibaren Seyitömer Höyük halkı avcılık, tarım, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, seramikçilik, dokumacılık, maden işleme gibi dönemin önemli faaliyetlerle uğraşmış oldukları anlaşılmıştır (Yiğit, 2012:93).

Seyitömer Höyüğün Orta Tunç Çağı katmanları, MÖ. 2000 ilk çeyreğine tarihlenen Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile zamandadır. Bu çalışma IV. Tabaka Orta Tunç Çağ'ına ait buluntular üzerinde yapılmıştır.

AĞIRŞAKLAR

Ağırşakların Dokumadaki Yeri

Milattan Önceki tarihe ışık tutan Kültepe tabletlerindeki verilerden Asurlu tüccarların Anadolu'ya lüks kumaşları kıymetli taşları sattıklarını ve aynı zamanda Anadolu'dan aldıkları yün, yerli dokuma ve bakır gibi malların ticaretini de yaptıklarını bilmekteyiz (Özgüç, 2005: 14).

M.Ö. 2. bin yılında dönemin lüks kumaşları nasıl üretiliyordu? Örtünmek ilkel çağlarda önemli bir ihtiyaçtı. İlk insanlar çevresindeki malzemelerle bu ihtiyaçlarını giderdi. Bunlar önceleri bitki yaprakları ve hayvan derileri oldu. İnsanoğlunun hayvan yünü kullanmaya başlaması takriben milattan önce on bin yılları dolaylarında, ilk bitki ve hayvan cinslerini evcilleştirip yerleşik yaşama geçmesiyle olmuştur (Baskıcı,1998: 73-76). Hayvan yünü kullanılmaya başlanması tekstil tarihinin başlangıcıdır. Yün önce keçe yapılarak kullanıldı. Daha ince dokumalara ihtiyaç duyulması ile de yün yapağısı iki el arasında ovuşturularak uzatılmaya ip haline getirilmeye çalışıldı. Fakat iplerin boyları dokuma yapmaya yeterli değildi. Bunun için ipler birbirlerinin ucuna bağlanmalıydı. Bunun için zaman ve emek gerekiyordu. İnsanoğlunun var olduğundan beri en iyisine ulaşma isteği, bu duruma da bir çözüm buldu. İplerin ucuna taş bağlayarak eğirmeyi bir süre uyguladı. Günlük hayatta kullandığı pişmiş topraktan ürettiği kırılmış seramik parçalarının ortasına delikler açarak iplerin ucuna bağladığı taşların tarihini sonlandırdı. Elbette bunlarla da yetinmedi. Seramik kapları ürettiyse ip üretmek için kullanmak üzere çamurdan ortası delik ağırşakları da üretebilirdi. Ve üretim başladı. Ağırşakların dönmesinin sabit olması içinde iğ niyetiyle ağaç dallarını kullandı (Yağan, 1978: 11). İğ ucu tırtıklı veya çengelli çubuktur. Çubuğun alt kısmına ise ağırşak takılır (Aytaç, 1982: 5; Gönül, 1966: 88). Ağırşağın vazifesi iğ ağırılık vermektir. Kemikten ve madenden üretilmiş iğlere de arkeolojik buluntular arasında sık olmasa da rastlanmaktadır (Aytaç, 1982: 3). Ağırşak TDK' da lifi eğirirken iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre biçiminde, ortası delik ağaç, taş veya kemik parça, teker biçiminde yassı nesne olarak tanımlanır (tdkterim.gov.tr).

Eğrilmiş ip elde etmek için ilk iş yapağıyı elde belli bir kalınlığa getirmek gerekir. Sonraki aşamada ağırşak takılmış iğ ucundaki tırtıklı çentiğe elde kabaca bükülen yapağı geçirilir. Eğirme yapacak kişinin tercihine göre ayakta ya a oturur vaziyette ip bükümü gerçekleştirilebilir. İğ çubuğu yere doğru uzatılarak bir yandan da iğ hızla dönme hareketi verilir. Bununla birlikte bilekte sarılı olan ve ya diğer elde tutulan yapağı yumağı yavaş yavaş bırakılır. Bükümlü ip bu teknikle elde edilmiş olur (Aytaç, 1982: 5; Gönül, 1966: 88).

Eğirme ustası ham lifi oturarak dizinin üstünde döndürme suretiyle ip üretecekse ağırşağı iğ üstüne takması gerekir buna da 'öreke' denir (Crewe, 1998: 5-7). Bu durum tam tersi ayakta yapılacaksa ağırşak iğ ucunda olmalıdır (Tamsü ve Akça, 2002: 203).

Elde eğrilen ipin kalitesi için en önemli araç ağırşaktır. Ama iğdeki yeri kaliteyi etkilemez. Arkeolojik buluntular sonucu ele geçen çok farklı şekil, çap, ağırılık ve materyallerden ağırşakların bulunması bu yüzdendir (Barber, 1991: 52).

Eğirme işi tecrübe gerektirir. Ustalaşmış bir kişi ipin kalın ya da ince olmasını becerisiyle ayarlaya bilir. İstenilen ipin kalitesine göre saatte 50-100 metre uzunluğunda ip üretmek mümkündür (Evely, 2000: 489).

Dokumacılıkla İlgili Arkeolojik Buluntular

Arkeolojik çalışmalar sonucunda Neolitik devirlerden başlayarak her tarih öncesi devire ait buluntuların malzeme maddelerinin dayanıklılığına göre toprağın altından gün yüzüne çıkarmak mümkün olmuştur. Bu buluntuların içinde ip ve dokuma yapılırken kullanılan kemikten ve ya çeşitli madenlerden üretilmiş iğler, kil, marn, taş, mermer veya kemikten yapılan ağırşaklar, dokuma tezgâh ağırlıkları, hatta kumaş kalıntılarına da rastlanılmıştır (Yağan, 1978: 10).

Dokumadan önce örme tekniğinin yapıldığına dair en eski buluntular günümüzden on bin yıl öncesine tarihlenen hasır sepet kalıntılarında Mısır'da rastlanmıştır (Broudy, 1979: 87). Çayönü kazılarında evlerin tabanlarının üzerinde bulunan hasır kalıntıları ise Anadolu'dan örnektir (Çambel vd,1990: 69-70).

Anadolu'da Ege Bölgesi'nde M.Ö.2. Bin'de ip üretiminde kullanılan malzeme, yün ve ketendir. Bunu kanıtlayan veri ise keten bitkisinin en erken buluntusuna Anadolu'da Çayönü Tepesi'nde rastlanmış olmasıdır. Keteni ip haline dönüştürmek yün lifinden daha meşakkatlidir (Burke, 2000: 4).

Mezopotamya'da Tell Agrab'da üzerinde stilize resim çizilmiş bir vazo bulunmuştur. Bu vazunun konumuz için önemi büyüktür. Çünkü vazunun üzerine yün eğiren kadınlar resmedilmiştir. Ve bu vazo şimdiye kadar bulunan dokumacılıkla ilgili stilize kadın figürünün resmedildiği eski tarihe aittir. Bu tarih M.Ö. 3. Bin yılların başlarıdır. Bu tarihlere yakın (M.Ö. 3300.) bir tarihe ait İran'da ele geçmiş bir mühürde ip eğiren bir kadınlar çizilmiştir. Mari'de Dagan Mabedinden ele geçirilen bir kakmada yün eğiren kadınlar ve ürettikleri ipi yumak haline getirilirken işlenmiştir. Kakmanın tarihi M.Ö.3.Bin'dir.

Bu verilerden daha sonraki döneme ait başka bir örnekte Macaristan'da bulunmuştur. Yine stilize edilmiş kadınlar hem ip bükerken hem de dokuma yaparken çizilmiştir. Tarih olarak M.Ö. 7. yüzyılın sonuna aittir (Karaoğlan, 2017-a: 171). M.Ö. 800. Yıllara ait Anadolu'da Marşta bulunmuş, bir kabartma da eğirme yapan kadın elinde de ipi tutarken taşta kazınarak resmedilmiş önemli bir veridir (Bossert, 1942, s. 198. Res. 814). Bu kabarmaya benzer bir kabartmada İran-Elam'da bulunmuştur. Elinde iğ tutan önündeki kaptı yapağı yumağı bulunan soylu bir kadın ve arkasında duran başka bir yardımcı kadın resmedilmiştir. Bu buluntu M.Ö. 1000'lere tarihlenmiş ve siyah bitüm üzerine resmedilmiştir (Gürcüm, 2013, res.125).Yün eğiren Anadolu'dan bir heykelciğin gün yüzüne çıkarıldığı yer Ephesos'dur. Heykelcik Artemis tapınağında ele geçmiştir. Tarih olarak M.Ö.7.yy. aittir. Heykelcik İstanbul Arkeoloji müzesinde görülebilir (Akurgal, 2007: Şek.80 a). Seyitömer Höyük'te Orta Tunç Çağına ait bir mezarında bulunan kadın iskeletinin üst tarafında bir kumaş parçası bulunmuştur. Bu tekstil parçasının kadının giysilerini yoksa cesedi örtmek için mi kullanıldığı anlaşılamamıştır (Yiğit, 2012: 86). Kültepe Tabletlerinde Orta Tunç Çağı'nın ilk yıllarında Anadolu'da yaşayan halkın Asurlulardan satın aldıklarını kumaşların birçok çeşidi olduğunu bu çeşitliliği dokuma tekniklerinin farklılığından olduğu da yazmaktadır (Karaoğlan, 2017-b:111). Bu tabletler yazılı belgeler olduğu için döneme ait bilgilere çok net ışık tutmaktadır.

TİPOLOJİK SINIFLANDIRMA

Bu çalışmanın yöntemi şu şekilde olmuştur; Seyitömer Höyük ağırşak buluntularının tümü önce uzman arkeolog ekibinden yardım alınarak tiplerine göre konik, küresel ve silindirik form şeklinde 3 gruba ayrıldı. Bu form özellikleri de kendi aralarında tekrar gruplandırılmıştır. Bu çalışmada konik form özelliğine sahip ağırşak grubu incelenmiştir. Konik form grubuna ait

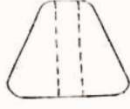
ağırşak buluntuları kendi aralarında basık konik formlu ağırşaklar (6 adet), geniş karınlı, konik formlu ağırşaklar (43 adet), geniş karınlı, basık konik formlu ağırşaklar (14 adet), keskin karınlı konik formlu ağırşaklar (27 adet), keskin karınlı, basık konik formlu ağırşaklar (6 adet), keskin karınlı yüksek konik formlu ağırşaklar (4 adet şeklinde gruplandırılmışlardır (*Çizim 1*).

Konik form özelliğine sahip ağırşak grupları sırasıyla anlaşılmasını kolaylaştırmak için yukarıda belirtilen sırada (1-2-3-4-5-6-7-) rakamlarıyla kodlanmışlardır.

ÇİZİM 1

SEYİTÖMER HÖYÜK AĞIRŞAK TİPOLOJİSİ

1- Konik Formlu Ağırşaklar

A

B

2- Basık Konik Formlu Ağırşaklar

A

B

3-Geniş Karınlı, Konik Formlu Ağırşaklar

A

B

C

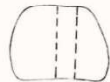

D

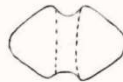
4-Geniş Karınlı,Basık Konik Formlu Ağırşaklar

A

B

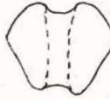

C

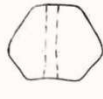
5- Keskin Karınlı Konik Formlu Ağırşaklar

A

B

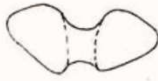

C

D

6- Keskin Karınlı, Basık Konik Formlu Ağırşaklar

A

7-Keskin Karınlı, Yüksek Konik Formlu Ağırşaklar

A

B

Konik Formlu Ağırşaklar

Bu form Seyitömer Höyük Erken Tunç tabakalarından itibaren görülmektedir. Tip: 1 olarak kodlanan ağırşaklar 6 adettir. Bu ağırşakların çizimleri Çiz. 2' de yer almaktadır. Katalog numaraları; 1- 2- 3- 4- 5 ve 6'dır.

Basık Konik Formlu Ağırşaklar

Tip: 2 olarak kodlanan ağırşaklar 6 adettir. Bu grup ağırşakların çizimleri Çiz. 2' de yer almaktadır. Katalog numaraları 7- 8- 9- 10- 11- 12'dir

Geniş Karınlı, Konik Formlu Ağırşaklar

Seyitömer Höyük Orta Tunç Çağ'ı ağırşaklarında en çok karşılaşılan formlardan biridir. Tip: 3 olarak kodlanan ağırşaklar 43 adettir. Bu grup ağırşakların çizimleri Çiz. 3- 4- 5- 6' da yer almaktadır. Katalog numaraları, 13 ve 55 numaralar arasında olanlardır.

Geniş Karınlı, Basık Konik Formlu Ağırşaklar

Tip: 4 olarak kodlanan ağırşaklar 14 adettir. Bu grubun çizimleri Çiz. 6 ve 7' de yer almaktadır. Katalog numaraları, 56 ve 69 numaralar arasında olanlardır.

Keskin Karınlı Konik Formlu Ağırşaklar

Tip: 5 olarak kodlanan ağırşaklar 27 adettir. Bu grubun çizimleri Çiz. 7-8 ve 9' "da yer almaktadır. Katalog numaraları, 70 ve 95 numaraları arasında olanlardır.

Keskin Karınlı, Basık Konik Formlu Ağırşaklar

Tip: 6' olarak kodlanan ağırşaklar 6 adettir. Bu grubun çizimleri Çiz. 9-.10f" de yer almaktadır. Katalog numaraları, 96 ve 101 numaralar arasında olanlardır.

Keskin Karınlı Yüksek Konik Formlu Ağırşaklar

Tip: 7 olarak kodlanan ağırşaklar 4 adettir. Bu grubun çizimleri Çiz. 10' da yer almaktadır. Katalog numaraları, 101-105 numaralar arasında olanlardır.

SONUÇ

Seyitömer Höyükte toplam buluntu sayısının % 14'ünü kapsayan ağırşaklar höyükte yoğun bir şekilde kumaş üretildiğinin ve yakın yerleşimlere dokuma aletlerinin ticaretinin yapılmış olabileceğinin kanıtıdır. Ayrıca ağırşakların çeşitli tiplerde olması farklı özellikler de kumaş üretildiğinin göstergesidir.

Ağırşakların yapıldıkları malzeme oranlarına bakıldığında pişmiş topraktan üretilen ağırşakların çok fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Seyitömer Höyük arkeoloji bilimine ve Ege Bölgesinin tarih öncesi çağlarına ışık tutacak önemli bir yerleşim merkezidir

ÇİZİM:2**KONİK FORMLU AĞIRŞAKLAR**

1-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/169 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,8 cm **Çap:** 3,3 cm **D.Çapı:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER:** G/12 - Dolgu **TANIMI:** Karına doğru genişleyen, yanlardan hafif içbükey, konikal gövdeli, çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Delik üstten alta doğru açılmış olup alta çapaklar vardır. Devetüyü-gri renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde astarlıdır. Yüzeyde pişmeden kaynaklanan gri renkte alacalanma vardır. Hamuru ince kum, taşçık katkılıdır. Üst delik çevresinde küçük kırık ve noksanları vardır. Tamdır.

2-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/621 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,4 cm **Çap:** 3,2 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER:** L/9 - Dolgu **TANIMI:** Konik gövdeli, geniş çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Devetüyü renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde astarlıdır. Hamuru ince kum, şamot, taşçık katkılıdır. Dip kısmında küçük kırık ve noksanı vardır. Tamdır.

3-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1002 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Serpantin **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,6 cm **Çap:** 3,3 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/11 - Dolgu **TANIMI:** Keskin ve geniş karınlı, konik gövdeli, düz dipli, dikey dairesel deliklidir. Yapımında siyah renkte mozaik görünümünde taş kullanılmıştır. Tamdır.

4-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/181 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,5 cm **Çap:** 3,4 cm **D.Çapı:** 0,7 - 0,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/13, Pk. Kuzeybatısı, seviye inme, IV b alt dolgu **TANIMI:** Yanal yüzleri içbükey konikal gövdeli, hafif içbükey tabanlı, üst kısmında çevresi hafif düzleştirilmiş dikey dairesel deliklidir.

5-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/479 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,5 cm **Çap:** 3,6 cm **D.Çapı:** 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/8, Pk. batısı, dolgu IV b **TANIMI:** Konikal gövdeli, düztabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kahverengi-koyu gri alacalı hamurlu, açık kahverengi astarlıdır. Hamurunda sarı-gümüş mika, taşçık katkı görülür. Yüzeyde aşınma vardır. Tamdır.

6-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/498 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,1 cm **Çap:** 3,1 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/8, Pk. kuzeyi, dolgu IV b **TANIMI:** Konikal gövdeli, hafif çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Devetüyü rengi hamurlu, açık kahverengi-koyu gri tonlarında perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika katkı görülür. Tamdır.

BASIK KONİK FORMLU AĞIRŞAKLAP

7-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/971 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,7 cm **Çap:** 4,0 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/12 - Dolgu **TANIMI:** Üst kısmı kesilerek düzleştirilmiş basık konikal gövdeli, geniş çukur dipli, dikey deliklidir. Gri renkte ince mikalı hamurlu, gri kahve renklerde alacalı yüzeylidir. Kum, taşçık, şamot katkılıdır. Tamdır.

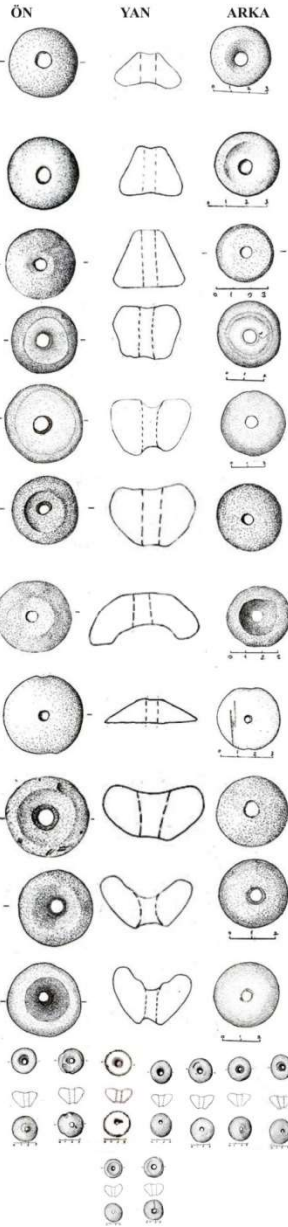
8-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1472 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Kemik **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 0,7 cm **Çap:** 3,55 cm **D.Çapı:** 0,4 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/14 - Dolgu **TANIMI:** Basık konikal gövdeli, düztabanlı, dikey dairesel deliklidir. Yüzey hafif açkılıdır. Yer yer kemik dokusu görülür. Karnı üzerinde küçük kırık ve noksanları vardır. Tamdır.

9-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/232 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,7 cm **Çap:** 3,0 cm **D.Çapı:** 0,7 - 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/12, Pk. kuzeyi, 24 nolu mkn. dolgu, IV b **TANIMI:** Basık konikal gövdeli, hafif çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Karından tabana geçişte bezeme görülür. Açık kiremit rengi hamurlu, devetüyü rengi astarlıdır. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı vardır. Üst delik çevresinde ve yer yer astarda yüzeysel aşınma mevcuttur. Tamdır.

10-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/826 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,6 cm **Çap:** 2,9 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/9, 5 nolu mkn. 7 nolu tn. kaldırılması, IV b **TANIMI:** Konikal gövdeli, derin çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, devetüyü rengi astarlıdır. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Tamdır.

11-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/979 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,3 cm **Çap:** 3,3 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/9, Pk. Kuzeydoğusu, dolgu IV c **TANIMI:** Konikal gövdeli, derin çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, yer yer koruna gelmiş sarımsı bej renkte astarlıdır. Hamurunda kum, sarı mika, taşçık katkı yer alır. Gövdede tabana yakın yerde yatay çatlağı vardır. Tamdır.

12-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1086 A-1 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,8-2,5 cm **Çap:** 3,3-4,3 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/11, 2 nolu mkn. C odası IV b **TANIMI:** Toplam 10 adet yükseklikleri ve çapları verilen ölçüler arasında değişen geniş karınlı, bir kısmı düzgün olmayan konikal ve basık konikal gövdeli, bir kısmı düz bazılarını hafif çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Dokuz tanesi koyu kahverengi-siyahımsı gri tonlarında hamurlu ve yamandan dolayı siyahımsı kahverengi astarlı yüzeylidir. Bir tanesi ise koyu gri özlü, devetüyü rengi hamurlu ve yüzeylidir. Hamurlarında yoğun kum, mika, taşçık katkı görülür. Az sayıda örnekte marn katkı görülür.

ÇİZİM:3

13-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/428 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 2,6 cm **D.Çapı:** 0,8 - 0,8 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 12 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, hafif iç bükey dipli, dikey delikli. Kahverengi renkte mikali hamurlu, hamur renginde astarlı yer yer korunmuş hafif aklıdır. Hamuru ince kum katkıdır. Tamdır.

14-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/615 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 3,1 cm **D.Çapı:** 0,7 - 0,8 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 9 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, düz dipli, dikey dairesel delikli, üst delik çevresi düzleştirilmiştir. Koyu gri renkte mikali hamurlu, hamur renginde yüzeylidir. Yüze yer yer perdahlıdır. Hamuru ince kum katkıdır. Tamdır.

15-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/646 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,5 cm **Çap:** 2,8 cm **D.Çapı:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H / 14 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, derin çukur dipli, dikey dairesel delikli. Dipte delik çevresinde, yan yana sıralanmış on adet derin çukur (noktasal) bezeme vardır. Açık devetüyü renkte ince mikali hamurludur. Hamuru ince kum, şamot katkıdır. Tamdır.

16-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/911 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,5 cm **Çap:** 3,5 cm **D.Çapı:** 0,8 - 1,0 cm **BULUNDUĞU YER:** G / 13 - Dolgu **TANIMI:** Şişkin karnlı konikal gövdeli, düz dipli, dikey dairesel delikli. Delik üstten alta doğru genişlemektir. Devetüyü renkte ince mikali hamurlu, devetüyü astarlıdır. Hamuru taşçık, ince kum, şamot katkıdır. Üst delik çevresinde küçük kırığı, noksanı vardır. Tamdır.

17-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1100 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,8 cm **Çap:** 3,5 cm **D.Çapı:** 0,6 - 1,6 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 10 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, çukur dipli, dikey dairesel delikli. Karn hattı ile di kısmı arasında kazıma tekniğinde yan yana üç ve dört adet yatık çizgiden oluşan, üç tam bir yarım bezeme grubu vardır. Siyahımsı - gri renkte ince mikali hamurlu, hamur renginde astarlı, alacalı yüzeylidir. Hamuru ince kum katkıdır. Karn hattı ile dip kısmı arasında kırık ve noksanları vardır.

18-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1137 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,9 cm **Çap:** 2,6 cm **D.Çapı:** 0,8 - 1,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I / 13 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, üst delik çevresi düzleştirilmiş, dip kısmı hafif iç bükeydir. Dikey dairesel delikli. Devetüyü-gri renkte ince mikali hamurlu, perdahlı, alacalı yüzeylidir. Hamuru ince kum katkıdır. Tamdır.

19-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1144 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,6 cm **Çap:** 3,9 cm **D.Çapı:** 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M / 11 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, düz dipli, dikey dairesel delikli. Devetüyü renkte ince mikali hamurlu, hamur renginde astarlı, alacalı yüzeyli, perdahlıdır. Hamuru ince kum katkıdır. Tamdır.

20-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1160 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş To **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,3 cm **Çap:** 2,1 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 9 - Yanık Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, üst delik çevresi düzleştirilmiş, çukur dipli, dikey dai delikli. Karn hattında, uçları birbirine ve karn çizgisine birleşen, iç içe iki adet yaydan oluşmuş adet çizgi bezeme grubu vardır. Çukur dibi çevreleyen çizgisel iki konsantrik daire bezemelidir. Gri renkte ince mikali hamurlu, siyahımsı gri alacalı, hafif aklı yüzey Hamuru ince kum ve taşçık katkıdır. Yüzeyde çatlamlar görülür. Tamdır.

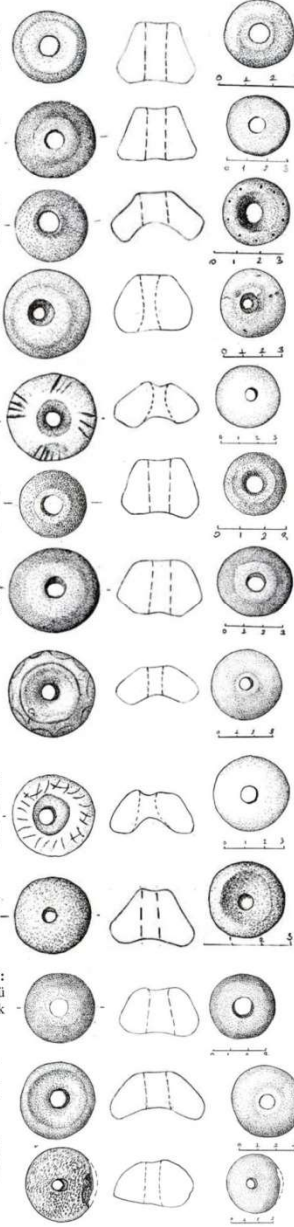
21-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1198 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 3,8 cm **D.Çapı:** 0,8 - 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 9 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, çukur dipli, dikey dairesel delikli. Dip kısmında kazıma tekniğinde dikey olarak sıralanmış kısa yaylar görülmektedir. Kızılımsı kahve renkte ince mikali hamurlu, hamur renginde ve siyah alacalı yüzeylidir. Hamur ince kum, taşçık katkıdır. Üst delik çevresinde ve dip kısmında kırık ve noksanları vardır.

22-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1382 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,7 cm **Çap:** 2,0 cm **D.Çapı:** 0,4 - 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L / 9 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, hafif iç bükey dipli, dikey dairesel delikli. Açık devetüyü hamurlu, hamur renginde astarlı olup perdahlıdır. Tamdır.

23-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1419 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,2 cm **Çap:** 3,9 cm **D.Çapı:** 1,1 - 1,2 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L / 12 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, düz dipli, dikey dairesel delikli. Sütü kahve renkte ince mikali hamurlu, koyu kahve - siyahımsı yüzeylidir. Hamuru ince kum, taşçık katkıdır. Tamdır.

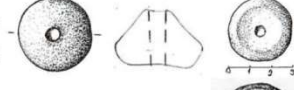
24-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1429 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 3,9 cm **D.Çapı:** 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J / 9 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, geniş çukur dipli, dikey dairesel delikli. Gri devetüyü renkte ince mikali hamurlu, hamur renginde yüzeylidir. Hamuru ince kum katkıdır. Karn bölgesinde mevcut üç adet kazıma çizgi bezemelidir. Tamdır.

25-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1516 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Kemik **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 3,1 cm **Çap:** 4,4 cm **D.Çapı:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I / 9 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karnlı konikal gövdeli, kesilerek düzleştirilmiş dipli, dikey dairesel delikli. Dip kısmında kemik dokusu çok belirgindir. Üst yüzeyi perdahlıdır.

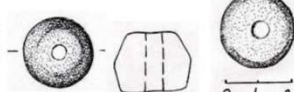

ÇİZİM:4

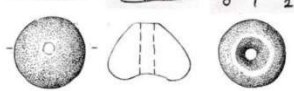
26-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1518 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 3,0 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J / 9 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, hafif iç bükey dipli, dikey dairesel deliklidir. Koyu gri renkte ince mikalı hamurlu, devetüyü - gri renkte alacalı yüzeyli olup perdahlıdır. Hamuru ince kum katkıdır. Üst delik çevresinde küçük kırığı ve noksanı vardır. Tamdır.

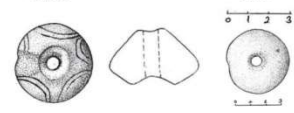
27-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1522 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,8 cm **Çap:** 2,3 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L / 12 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, üst ve alt delik çevresi kesilerek düzleştirilmiş, dikey dairesel deliklidir. Kızıl - kahve renkte ince mikalı hamurlu, siyahımsı astar üzeri perdahlıdır. Hamuru ince kum, iri taşçık katkıdır. Tamdır.

28-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1569 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,3 cm **Çap:** 3,2 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I / 9 - Dolgu **TANIMI:** Şişkin karınlı konikal gövdeli, küçük çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Kiremit renkte ince mikalı hamurlu, koyu devetüyü renkte astarlı olup perdahlıdır. Hamuru ince kum katkıdır. Tamdır.

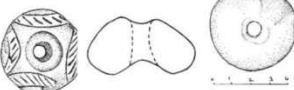
29-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1640 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,5 cm **Çap:** 4,2 cm **D.Çapı:** 0,8 - 1,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 10 - Dolgu **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, küçük çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Gövdenin alt yarısında çukur taban çevresinde, kazıma tekniğinde yapılmış iç içe düzün olmayan iki yay biçimli yivli, dört tam bir yarım bezeme sırası mevcuttur. Bezemeler birbirine simetrik değildir. Pembemsi kiremit renkte yüzey yer yer devetüyü ve kırmızımsı kiremit renkte alacaktır. Mikalı hamur ince kum, taşçık, şamot katkıdır. Gövdenin alt kenarında aşınma görülür. Tamdır.

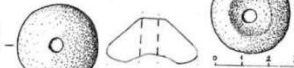
30-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1705 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,5 cm **Çap:** 4,5 cm **D.Çapı:** 0,8 - 1,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 10 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, küçük çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Karın hattı ile alt delik çevresi arasında kazıma çizgi tekniğinde, uçları karın hattına birleşen dört adet yay bezeme grubu görülmektedir. Bunlardan karşılıklı iki grup iç içe içe adet ayaktan oluşurken, iki grup tek sıra yay içerisinde batırma noktasal bezemlidir. Alt delik çevresinde ise tek sıra dairesel yiv bezeme görülmektedir. Devetüyü renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde yüzeylidir. Hamuru ince kum, şamot katkıdır.

31-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1731 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,5 cm **Çap:** 4,1 cm **D.Çapı:** 0,8 - 1,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 10 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, dar çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Karın hattı ile dip kısmı arasında kazıma çizgi ile yapılmış iç içe iki çizgiden oluşan yay şeklinde dört tane bezeme grubu vardır. Bu çizgiler içine kazıma tekniği ile yapılmış yana yatık çentik bezeme görülmektedir. Kiremit renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde astarlıdır. Dip kısmı yer yer perdahlıdır. Gövdede ve üst delik çevresinde kırık ve noksanları vardır. Tüme yakındır.

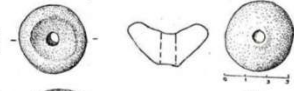
32-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1756 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,5 cm **Çap:** 2,9 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I / 9 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Devetüyü renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde yüzeylidir. Hamuru ince kum, şamot katkıdır. Tamdır.

33-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1851 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,15 cm **Çap:** 3,7 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 9 - 3 Nolu tbn. üzeri **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, derin çukur dipli, dikey deliklidir. Gövdenin alt yarısında çukur dip ile karın hattı arasında kalan alanda, uçları karın çizgisine birleşen, yan yana ve yatay olarak yerleştirilmiş, yay formunda tek kalın çizgi altında küt uçlu bir aletle yapılmış üçlü sokma bezeme; çukur dip çevresinde tek sıra dairesel bezeme yer almaktadır. Siyahımsı gri renkte hafif açkılı yüzeylidir. Mikalı hamur kum, taşçık katkıdır. Üst delik çevresinde aşınma ve küçük noksanları vardır. Tüme yakındır.

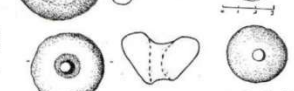
34-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,7 cm **Çap:** 3,1 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/10, Pk. güneyi, dolgu IV a **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Açık kiremit renkte hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamur mika, kum, taşçık katkıdır. Tamdır.

35-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/6 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2 cm **Çap:** 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/14, Pk. güneyi dolgu IV **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, derin çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Siyahımsı gri renkte hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Tamdır.

36-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/23 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,9 cm **Çap:** 2,9 - 3,0 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/13, 1 nolu tbn. taşlarının kaldırılması, dolgu, IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, küçük çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kahverengi hamurlu, siyahımsı renkli astarlıdır. Hamur kum, mika, kireç, şamot katkıdır. Bir delik çevresinde küçük kırıklar, karın üzerinde küçük kopmalar vardır.

37-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/32 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,3 cm **Çap:** 3,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/12, Pk. kuzeybatı köşesi mkn. tbn. altı dolgusu, IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Koyu gri özltü kahverengi hamurlu, hamur renginde astarlıdır. Hamuru kum, ince mika katkıdır. Taban kısmında kopmalar görülür. Tamdır.

ÇİZİM:5

38-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/139 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Kireçtaşı
ÖLÇÜLER: Yüksek: 2,1 cm **Çap:** 2,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/10, 2 nolu tbn - kaldırım IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, merkezde daralan dikey dairesel deliklidir. Kirli beyaz renktedir. Üst delik çevresinde aşınma görülür.

39-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/244 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 1,7 cm **Çap:** 3,1 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/11, 2 nolu mkn. içi 1nolu tbn. üstü, IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, derin çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Devetüyü rengi hamurlu, kendinden astar üzeri yer yer koruna gelmiş perdahlı yüzeylidir. Hamurda ince kum, mika, taşçık katkılıdır. Üst delik kenarında küçük kırık ve noksanı vardır. Tamdır.

40-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/411 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 2,7 cm **Çap:** 0,3 - 4,0 cm **D.Çapı:** 0,75 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/12, Pk. güneyi tbn. açma çalışması, IV b alt dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, düztabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, devetüyü renkte sulandırılmış astarlıdır. Hamurda kum, mika, taşçık katkılıdır. Üst delik çevresinde kopuntular görülmektedir. Tamdır.

41-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/412 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 2,6 cm **Çap:** 3,8 - 3,9 cm **D.Çapı:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/12, Pk. güneyi tbn. açma çalışması, IV b alt dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı, üst delik ile karın arasında içbükey yanallı yüzü, çevreleri düzleştirilmiş dikey dairesel deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, kiremit-devetüyü renkte alacalı yüzeylidir. Hamurda kum, taşçık, mika katkılıdır. Yüzeyle çatlamalar görülür. Tamdır.

42-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/556 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 2,4 cm **Çap:** 2,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/8, Pk. batısı, dolgu IV b **TANIMI:** Geniş karınlı, karından tabana dik inen konikal gövdeli, düztabanlı, üstte çevresi düzleştirilmiş dikey dairesel deliklidir. Devetüyü rengi hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamurunda kum, mika, taşçık, kireç katkı görülür. Üst delik çevresinde dikey çatlaklar vardır. Tamdır.

43-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/701 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 1,1 cm **Çap:** 2,6 cm **D.Çapı:** 0,4 - 0,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/12, Pk. güneyi tbn. kuzey dvr. bitişliği 3 nolu frn, IV a dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çevresi düzleştirilmiş dar çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kahverengi hamurlu, siyahımsı gri renkte astarlıdır. Hamurunda kum, mika, kireç, taşçık, marn katkı görülür. Tamdır.

44-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/836 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 4,1 cm **D.Çapı:** 0,7 - 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/9, 17 nolu dvr güneydoğusu IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Taban ile karın hattı arasında kalan alanda üç adet, iç içe yay ve dalga şeklinde çizgilerden oluşan bezeme mevcuttur. Devetüyü rengi hamurlu, kendinden astarlı, tabanı perdahlı yüzeylidir. Hamurda kum, mika, taşçık katkı görülür. Tamdır.

45-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/977 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 1,4 cm **Çap:** 2,3 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/13, Pk. kuzeyi, seviye inme IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, dikey dairesel deliklidir. Tabanda karşılıklı dikey yerleştirilmiş tırnak bezemeleridir. Devetüyü rengi hamurlu, hamur renginde astarlıdır. Yanmadan dolayı gri renkte alacalı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika katkı görülür. Tamdır.

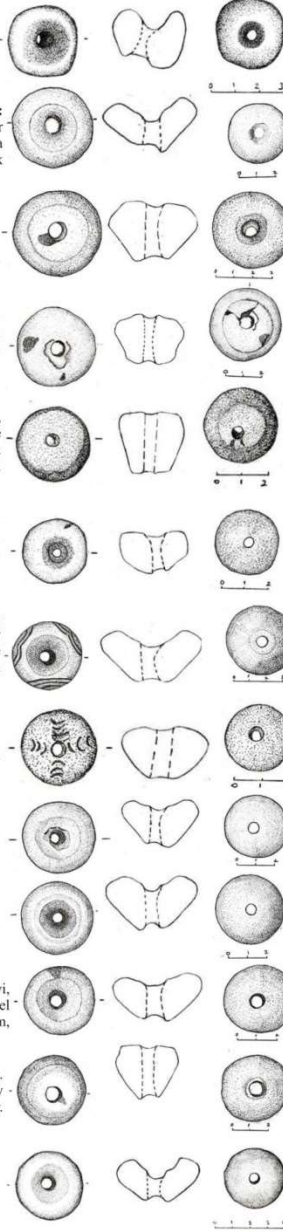
46-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1102 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/13, 3 nolu mkn. içi, dolgu IV c **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Koyu kahverengi hamurlu, açık kahverengi astarlıdır. Hamurunda kum, taşçık, mika katkı görülür. Tamdır.

47-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1107 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 3,3 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/15, 1 nolu bölme batısı, dolgu IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Koyu kahverengi hamurlu, koyu gri renkte astarlıdır. Hamurunda kum, taşçık, yoğun kum katkı görülür. Tamdır.

48-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1139 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 1,7 cm **Çap:** 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/12, Pk. kuzeyi, dolgu IV b alt dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, kiremit-gri renk tonlarında alacalı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, taşçık, marn katkı görülür. Tamdır.

49-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1283 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 2,9 cm **Çap:** 3,4 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M/9, Pk. Kuzeydoğusu taşlı alan dolgu, IV c **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, dar düztabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, gri-kahverengi tonlarında perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika katkı görülür. Tamdır.

50-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1359 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak
ÖLÇÜLER: Yüksek: 1,9 cm **Çap:** 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/15, Pk. güneyi IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kahverengi hamurlu, kendinden astarlı, gri alacalı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, marn katkı görülür. Yer yer yüzeysel aşınma mevcuttur. Tamdır.

ÇİZİM:6

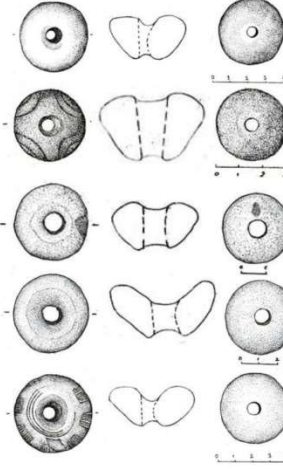
51-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1582 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,2 cm **Çap:** 3,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/11, 2 nolu mkn.D odası 6 nolu tbn. kaldırılması, IV c **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, hafif çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Açık kiremit rengi hamurlu ve yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Yüzeyde aşınma vardır. Tamdır.

52-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1625 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,8 cm **Çap:** 3,0 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/13, Pk. dogusu, dolgu IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, dikey dairesel deliklidir. Taban üzerinde karşılıklı ikiye adet iç içe iki kazıma yay biçiminde çizgiden oluşan bezeme yer almaktadır. Kahverengi hamurlu, yer yer koruna gelmiş hafif perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Tamdır.

53-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1871 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,4 cm **Çap:** 2,6 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/13, Pk. güneyi, dolgu IV c **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, dikey dairesel deliklidir. Koyu pembemsi kiremit rengi hamurlu, perdahlı yüzeylidir. Hamur mika ve kum katkılıdır. Yüzeysel kopmalar vardır. Tamdır.

54-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/2067 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,9 cm **Çap:** 3,9 cm **D.Çapı:** 0,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/14, 4 nolu mkn. içi, dolgu IV b **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, geniş çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Devetüyü renkte hamurlu, kendinden astarlı, devetüyü-gri tonlarında alacalı yüzeylidir. Hamuru mika, taşçık, kum katkılıdır. Tamdır.

55-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/2161 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,9 cm **Çap:** 4 cm **D.Çapı:** 0,7 - 0,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/12, 5 nolu silo içi malzeme IV c **TANIMI:** Geniş karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Dip çevresini dönen üçlü konsantrik daire bezeme ile karın hattı arasında yedi adet çizgi bezemelidir. Kıızı kahverengi hamurlu, yer yer aşınmış siyahımsı kahverengi astarlı, çukur dip perdahlıdır. Hamuru mika, kum, kireç katkılıdır. Gövde üzerinde yüzeysel kopmalar vardır. Tamdır.

GENİŞ KARINLI, BASIK KONİK FORMLU AĞIRŞAKLAR

56-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/286 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a3 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,8 cm **Çap:** 4,6 cm **D.Çapı:** 0,7 - 0,7 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 12 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı basık konikal gövdeli, düz dipli, dikey deliklidir. Devetüyü renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde astarlıdır. Yüzeyinde yer yer yanmadan kaynaklanan gri kahvesi tonlarda alacalıdır. Hamur ince kum katkılıdır. Üst delik çevresinde çok küçük kırık ve noksanı

57-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/526 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a3 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,8 cm **Çap:** 4,2 cm **BULUNDUĞU YER:** G / 12 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı basık konikal gövdeli, çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Karın hattı ile dip kısmı arasında, ortada ince kazıma bir daire ile bu dairenin bir yanında, batırma tekniğinde yan yana sıralanmış yana yatık çizgi bezeme; dış kısmında dikey birbirine paralel üç adet yana yatık çizgiden oluşan yedi adet bezeme grubu görülmektedir. Bu bezemelerin arasında yedi adet yatay kısa çizgi bezeme yer alır. Koyu devetüyü - kiremit renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde yüzeylidir. Hamuru ince kum, küçük taşçık katkılıdır.

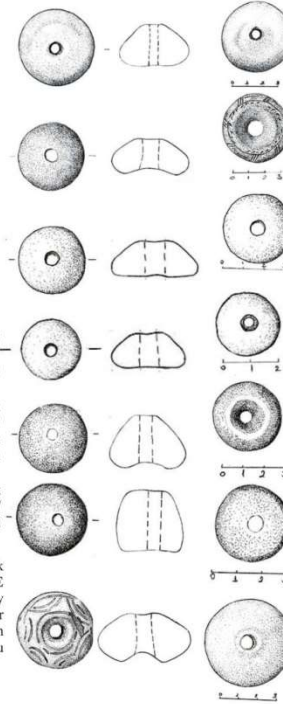
58-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1352 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a3 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,4 cm **Çap:** 3,3 cm **D.Çapı:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F / 13 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı basık konik gövdeli, düz dipli, dikey dairesel deliklidir. Koyu gri renkte mikalı hamurlu, hamur renginde yüzeylidir. Hamuru ince kum, taşçık katkılıdır. Tamdır.

59-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1425 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a3 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,1 cm **Çap:** 2,3 cm **D.Çapı:** 0,5 - 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H / 12 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı basık konik gövdeli, düz dipli, dikey dairesel deliklidir. Siyahımsı kahve renkte ince mikalı hamurlu, hamur renginde astarlıdır. Hamuru ince kum katkılıdır. Tamdır.

60-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1569 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a2 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,3 cm **Çap:** 3,2 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I / 9 - Dolgu **TANIMI:** Şişkin karınlı konikal gövdeli, küçük çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Kiremit renkte ince mikalı hamurlu, koyu devetüyü renkte astarlı olup perdahlıdır. Hamuru ince kum katkılıdır. Tamdır.

61-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1570 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a3 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,9 cm **Çap:** 3,1 cm **D.Çapı:** 0,5 - 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 8 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı basık konik gövdeli, düz dipli, dikey dairesel deliklidir. Gri hamurlu, devetüyü-gri tonlarında astarlıdır. Hamuru ince kum, taşçık katkılıdır. Tamdır.

62-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1706 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a3 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,5 cm **Çap:** 4,6 cm **D.Çapı:** 0,8 - 1,0 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K / 10 - Dolgu **TANIMI:** Geniş karınlı, basık konikal gövdeli, küçük çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Koyu gri renkte ince mikalı hamurlu, siyahımsı - gri astarlıdır. Karın hattı ile çukur dip arasında iki yatay dairesel çizgiyle sınırlanmış alan içerisinde, uçları karın hattına dönük yan yana sıralanmış, beş adet ikili bir adet üçlü olmak üzere iç içe yay şeklinde inkruste bezeme grubu mevcuttur. Bezeme çizgilerinin içi beyaz macunla doldurulmuştur. Hamuru ince kum katkılıdır. Gövde ve dip kısmında küçük kırık ve noksanları vardır.

ÇİZİM:8

74-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/758 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Lületaş **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,8 cm **Çap:** 2,4 cm **D.Çapı:** 0,8 - 0,7 cm **BULUNDUĞU YER:** H / 13 - Dolgu **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, çevreleri düz dikey dairesel deliklidir. Gövdenin alt yarısında sivri uçları karn hattına birleşen ince kazıma tekniğinde yapılmış içleri balık kılıcı şeklinde taralı yedi adet dik üçgen, yan yana çiçek oluşturaacak şekilde işlenmiştir. Geniş uçları ince dairesel bir yiv ile sınırlanmıştır. Krem renklidir. Tamdır.

75-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/882 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,2 cm **Çap:** 2,8 cm **D.Çapı:** 0,4 - 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L / 10 - Dolgu **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, üst delik çevresi düzleştirilmiş, tabanı küçük ve hafif içbükey, dikey dairesel deliklidir. Kiremit renkli ince mikalı hamurlu, kiremit kahve renklerde alacalı perdahlı yüzeylidir. Hamuru ince kum, taşçık katkılıdır. Tamdır.

76-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1701 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,1 cm **Çap:** 3,4 cm **D.Çapı:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J / 11 - Dolgu **TANIMI:** Geniş ve keskin karnlı konikal gövdeli, küçük çukur tabanlı, hamur ıslakken açılmış dikey deliklidir. Karn hattı ile taban çizgisi arasında kalan alanda dört adet, içleri batırma tekniğinde kısa çizgisel bezeme ile doldurulmuş, uçları karn çizgisine birleşen, derin kazıma tekniğinde yapılmış, yay formunda tek çizgi bezemelidir. Turuncumsu kiremit renkte hamurlu, turuncumsu kiremit ve devetüyü renkte alacalı yüzeylidir. Yüzey perdahlıdır. Tamdır.

77-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1709 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,5 cm **Çap:** 2,6 cm **D.Çapı:** 0,4 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M/10 - Dolgu **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, çukur dipli, dikey dairesel deliklidir. Devetüyü renkte ince mikalı hamurlu, devetüyü gri astarlı, üzeri perdahlıdır. Hamuru ince kum katkılıdır. Tamdır.

78-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1848 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,8 cm **Çap:** 4,1 cm **D.Çapı:** 0,7-0,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I / 11 - Dolgu **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, çukur dipli, dikey deliklidir. Çukur dip ile karn hattı arasında kalan alanda, geniş uçları karn hattına birleşen mevcut iki tam ve iki yarım olmak üzere yan yana sıralanmış, iç içe üç hafif yay şeklinde ince kazıma çizgiden oluşan bezeme grubu yer almaktadır. Kiremit renkte hamurlu, kahverengi kiremit renkte açkılı yüzeylidir. Hamur kum, taşçık katkılıdır. Gövdede kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

79-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/1882 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Lületaş **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,95 cm **Çap:** 2,5 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G / 13 - Dolgu **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, dikey dairesel delikli, küçük düztabanlıdır. Taban ile karn hattı arasında kalan alanda, dar uçları karn çizgisinde birleşen altı kollu yıldız şeklinde motif yer almaktadır. Kolların arasında oluşan üçgen alanlar nokta bezeme ile doldurulmuştur. Tamdır.

80-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/93 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,6 cm **Çap:** 3,0 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/11, Pk. güneyi IV b **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, küçük çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Gri renkte hamurlu, siyah renkte astarlıdır. Hamurunda kum, mika, katkı görülür. Üst gövdede küçük bir kırık ve noksanı vardır.

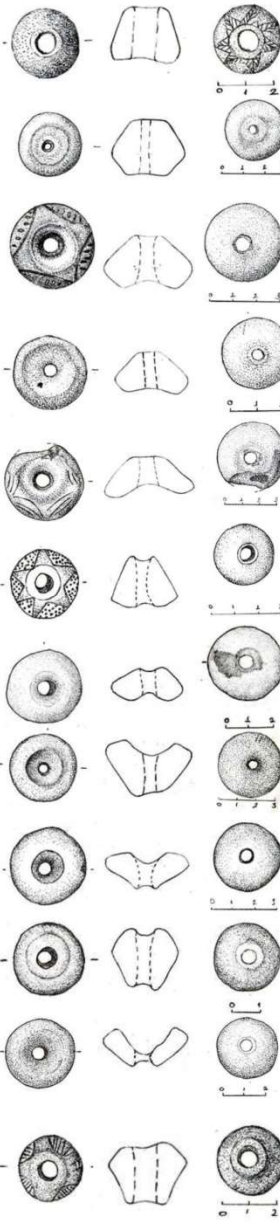
81-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/199 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,2 cm **Çap:** 3,4 cm **D.Çapı:** 0,5 - 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/13, Pk. kuzeyi, dolgu IV a alt dolgusu **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, küçük çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, kahverengi yüzeylidir. Hamur kum, mika, taşçık katkılıdır. Tamdır.

82-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/366 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,5 cm **Çap:** 3,1 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/12, 3 nolu tbn. kaldırılması IV b alt dolgusu **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, küçük çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Devetüyü renkte hamurlu, açık devetüyü renginde astar üzeri perdahlı yüzeylidir. Hamur kum, mika katkılıdır. Karn üzerinde ve üst delik çevresinde küçük noksanlar vardır.

83-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/492 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,0 cm **Çap:** 2,1 cm **D.Çapı:** 0,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/8, Pk. güneybatısı, 3 nolu dvr. güneybatısı, IV b **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, düz tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kiremit rengi hamurlu, kahverengi-kiremit tonlarında perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Tamdır.

84-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/536 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,3 cm **Çap:** 2,7 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/12, 8 nolu çöp çukuru içi IV b **TANIMI:** Keskin karnlı konikal gövdeli, geniş çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Koyu gri renkte hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamurunda mika, taşçık, yoğun kum katkı görülür. Gövde üzerinde aşınma vardır. Tamdır.

85-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/693 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,7 cm **Çap:** 2,5 cm **Genişlik:** 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/15, Pk. kuzeydoğu köşesi IV b **TANIMI:** Keskin karnlı yanal yüzleri içbükey konikal gövdeli düz tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Taban ile karn hattı arasında kalan alanda dört adet yarın dairesel motif içinde dikey çizgilerden oluşan ince kazıma bezemelidir. Kahverengi hamurlu kendinden astar üzeri gri renkte perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika katkı görülür. Tamdır.

ÇİZİM:9

86-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/822 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,9 cm **Çap:** 3,3 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** K/8, Pk. Kuzeybatısı, dolgu IV b. **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, düz tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kızıl kahverengi hamurlu, koyu kahverengi-gri tonlarında perdahlı yüzeylidir. Hamurunda yoğun kum görülür. Üst delik ve karın çevresinde aşınma vardır. Tamdır.

87-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 938 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,6 cm **Çap:** 3,3 cm **D.Çapı:** 0,7 - 0,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/13, Pk. güneybatısı, dolgu IV b **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, geniş çukur tabanlı, dairesel deliklidir. Taban ile karın hattı arasında kalan alanda karşılıklı ikiye adet, iç içe iki yivden oluşan kazıma bezeme yer almaktadır. Devetüyü rengi hamurlu, kendinden astar üzeri perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, marn, taşçık katkı görülür. Yüzeysel aşınma vardır. Tamdır.

88-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1442 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,2 cm **Çap:** 3,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** H/11, 19 nolu dvr kaldırılması IV c **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Kahverengi hamurlu, kahverengi perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, taşçık katkı görülür. Tamdır.

89-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1467 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,1 cm **Çap:** 4,0 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/11, 2 nolu silo içi IV c **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Karın hattı ile taban arasında kalan alanda iç içe iki derin kazıma yaydan oluşan, karşılıklı yerleştirilmiş bezeme yer almaktadır. Kahverengi hamurlu, yer yer kızıl kahverengi perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Yüzeysel kırıkları vardır. Tamdır.

90-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1557 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,5 cm **Çap:** 2,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/11, 6 nolu mkn. tbn. üstü IV c **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, küçük çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Koyu kahverengi hamurlu, siyah renkte perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum katkı görülür. Tamdır.

91-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1576 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,5 cm **Çap:** 2,9 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** J/8, Pk. batısı 7 nolu drv. dolgu, IV b **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, düztabanlı, dikey dairesel deliklidir. Gri renkte hamurlu, siyah renkte perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, kireç, mika katkı görülür. Tamdır.

92-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1646 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,2 cm **Çap:** 3,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/12, Pk. güneyi, dolgu IV c **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, derin çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Koyu kahverengi hamurlu, kahverengi-gri tonlarında alacalı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika katkı görülür. Üst delik çevresinde küçük kırık ve noksanı vardır. Tamdır.

93-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1647 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 2,1 cm **Çap:** 3,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/12, Pk. güneyi, dolgu IV c **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Taban ile karın hattı arasında kalan alanda sokma tekniğinde yapılmış bezemelidir. Devetüyü rengi hamurlu, yanmadan dolayı siyah-gri-devetüyü rengi tonlarında alacalı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika katkı görülür. Tamdır.

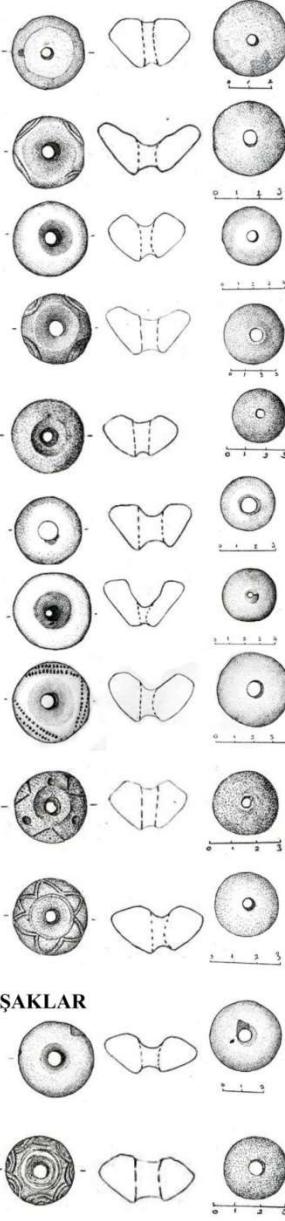
94-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1649 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,6 cm **Çap:** 2,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/12, Pk. kuzeyi, dolgu IV c **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Taban ile karın hattı arasında kalan alanda kazıma ve baskı tekniğinde yapılmış yan yana belli aralıklarla devam eden bezeme yer alır. Gri renkte hamurlu, gri-siyah tonlarında alacalı, perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum katkı görülür. Tamdır.

95-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1995 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a4 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,4 cm **Çap:** 2,7 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** F/12, 4 nolu dvr güneyi, dolgu IV c **TANIMI:** Keskin karınlı konikal gövdeli, küçük çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Taban çevresini dönen kazıma tekniğinde iç içe iki halka bezeme ve bunun çevresinde tümü çiçek motifli oluşturacak biçimde yan yana altı adet kazıma tekniğinde yapılmış açık uçları birleşen bezeme yer alır. Kahverengi hamurlu, kahverengi tonlarında perdahlıdır. Hamuru kum, mika katkılıdır. Tamdır.

KESKİN KARINLI, BASIK KONİK FORMLU AĞIRŞAKLAR

96-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1251 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,4 cm **Çap:** 3,3 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** I/12, 5 nolu mkn. kaldırılması IV b **TANIMI:** Keskin karınlı basık konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Koyu kahverengi hamurlu, koyu gri renkte astarlıdır. Hamurunda mika, yoğun kum katkı görülür. Yer yer aşınma vardır. Tamdır.

97-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1336 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yük: 1,2 cm **Çap:** 2,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/11, Pk. kuzeydoğusu IV c **TANIMI:** Keskin karınlı basık konikal gövdeli, dikey dairesel deliklidir. Gövdenin alt yarısında, delik etrafını çevreleyen tek sıra kabartma daire motifli ile çevresini dairesel-dönen birbirine bitişik bezeme yer alır. Derin kazıma çizgilerin içleri beyaz macun ile doldurulmuştur. Kahverengi hamurlu, koyu kahverengi-siyah renkte parlak perdahlı yüzeylidir. Hamurunda kum, mika katkı görülür. Tamdır.

ÇİZİM:10

98-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/1396 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,0 cm Çap: 3,8 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/12, Pk. Kuzeybatısı, dolgu IV c **TANIMI:** Keskin karınlı basık konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Taban ile karın hattı arasında kalan alanda yan yana belli aralıklarla yerleştirilmiş beş adet bezemelidir. Kiremit rengi hamurlu, kiremit-kahverengi tonlarında alacalı perdahlı yüzeylidir. Üst delik kenarında yüzeyel kırık ve noksanı vardır. Tamdır.

99-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1408 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 3,5 cm Çap: 3,5 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/12, Pk. kuzeybatısı IV c **TANIMI:** Keskin karınlı basık konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Koyu kahverengi hamurlu, siyahimsi gri renkte astarlıdır. Hamurunda kum, mika, taşçık katkı görülür. Yüzeyel kırıkları vardır. Tamdır.

100-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1437 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,5 cm Çap: 3,3 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/11, 2 nolu mkn. A odası 7 nolu tbn. altı, IV c **TANIMI:** Keskin karınlı basık konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Taban ile karın hattı arasında kalan alanda belli aralıklarla birbirini takip eden dikey kazıma çizgi bezeme yer almaktadır. Devetüyü rengi hamurlu, kendinden astarlıdır. Hamurunda kum, kireç, taşçık katkı görülür. Karın altı kısmında yüzeyel bir kırığı vardır. Tamdır.

101-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 1848 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a5 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 1,8 cm Çap: 3,5 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** G/13, Pk. Güneyi, dolgu IV c **TANIMI:** Geniş karınlı, basık konikal gövdeli, çukur tabanlı, dikey dairesel deliklidir. Dip çevresini dolanan iç içe iki adet kazıma çizgi halka bezemesi vardır. Karın hattı ile dip arasında kalan alanda karşılıklı ikiye adet bezemelidir. Kiremit rengi hamurlu, devetüyü renginde astarlı yüzeylidir. Hamuru kum, mika, kireç katkılıdır. Delik çevresinde küçük kırık ve noksanı vardır. Tamdır.

KESKİN KARINLI YÜKSEK KONİK FORMLU AĞIRŞAKLAR

102-KAZI ENVANTER NO: SÖ.08/ 404 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a6 **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,5 cm Çap: 2,6 cm **BULUNDUĞU YER:** J / 9 - Dolgu **TANIMI:** Keskin karınlı uzun konikal gövdeli, dikey deliklidir. Gövdenin alt ve üst yarısında, tüm gövdeyi yatay durumda dönen, iç içe beş sıradan oluşan kazıma tekniğinde yapılmış, dalga bezeme mevcuttur. Gri renk mikalı hamurlu, hamur renginde astarlı açkılı yüzeylidir. Hamur kum, taşçık katkılıdır. Tamdır.

103-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/ 73 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a6 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 3,0 cm Çap: 3,7 cm **D.Çapı:** 0,6 - 0,7 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** M/9, Seviye imme, dolgu IV b **TANIMI:** Keskin karınlı yanal yüzleri içbükey yüksek konikal gövdeli, dikey dairesel deliklidir. Taban kısmı özensiz düzleştirilmiş olup, üst delik çevresinde içbükeydir. Kahverengi hamurlu, devetüyü astarlıdır. Hamurda kum, mika, taşçık katkı görülür. Astarla yüzeyel aşınma vardır. Tamdır.

104-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/398 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a6 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 2,6 cm Çap: 3,6 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/12, Pk. kuzeyi, 3 nolu tbn. kaldırılması, IV b alt dolgu **TANIMI:** Keskin karınlı yüksek konikal gövdeli, düztabanlı, üst çevresi düzleştirilmiş dikey dairesel deliklidir. Kahverengi hamurlu

105-KAZI ENVANTER NO: SÖ.09/400 **CİNSİ:** Ağırşak **TİP:** 1a6 **MADDESİ:** Pişmiş Toprak **ÖLÇÜLER:** Yüksek: 3,1 cm Çap: 3,3 cm **D.Çapı:** 0,6 cm **BULUNDUĞU YER VE TABAKASI:** L/12, Pk. kuzeyi, 3 nolu tbn. kaldırılması, IV b alt dolgu **TANIMI:** Keskin karınlı yüksek konikal gövdeli, çevreleri düzleştirilmiş dikey dairesel deliklidir. Kahverengi hamurlu, dikey sert perdahlı yüzeylidir. Hamurda kum katkı görülmektedir. Tamdır.

KAYNAKÇA

- Akurgal, E., (2007), *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yay., İstanbul
- Aytaç, Ç., (1982), *El Dokumacılığı*, MEB, Yay. İstanbul.
- Barber, E. J.W., (1991), *Prehistoric Textiles: The Development of Cloth in The Neolithic and Bronze Ages with Special Reference to the Aegean*, Princeton University Press, Princeton.
- Baskıcı, M., (1998), "Evcilleştirme Tarihine Kısa Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 53, Sayı: 1 Ankara, ss.73-94.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., (2010), "Seyitömer Höyüğü 2008 Yılı Kazısı", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 25-29 Mayıs 2009, Denizli, (1. Cilt)*, Ankara, 341-354.
- Bilgen, A. N., Brixhe, C., Coşkun, G., (2011), "Un nouveau site épigraphique paléo-phrygien: Seyitömer Höyük", *KADMOS 50*, 141-150.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Yüzbaşıoğlu, N., Kuru, A., (2011a), "Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 24-28 Mayıs 2010, İstanbul, (1. Cilt)*, Ankara, 367-380.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., (2011b), "Seyitömer Höyük Projesi 2008 Yılı Kazı Sonuç Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010)*, Kütahya, 78-203.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Yüzbaşıoğlu, N., Kuru, A., (2011c), "Seyitömer Höyük Projesi 2009 Yılı Kazı Sonuç Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010)*, Kütahya, 204-372.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Kuru, A., Yüzbaşıoğlu, N., Silek, S., Çırakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Akalın, M. B., Dikmen, B. (2011d), "Seyitömer Höyük Projesi 2010 Yılı Kazı Sonuç Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010)*, Kütahya, 373-571.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Kuru, A., Yüzbaşıoğlu, N., Özcan, F. Ç., Çırakoğlu, S., Silek, S., (2012), "Seyitömer Höyük 2010 Yılı Kazısı", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-28 Mayıs 2011, Malatya, (1. Cilt)*, Ankara, 233-255.

- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A., Kuzu, Z., (2013a), "Seyitömer Höyük 2011 Yılı Kazısı", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs-1 Haziran 2012, Çorum, (1. Cilt)*, Çorum, 201-216.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A., Kuzu, Z., Akalın, M. B., Dikmen, B., (2013b), "Seyitömer Höyük 2011 Yılı Kazı Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Raporu (2011-2012)*, Kütahya, Bölüm I: 1-199.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Kuru, A., Kuzu, Z., Akalın, M. B., Dikmen, B., (2013c), "Seyitömer Höyük 2012 Yılı Kazı Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Raporu (2011-2012)*, Kütahya, Bölüm II: 1-106.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Kuru, A., Erdinç, Z., (2014a), "Seyitömer Höyüğü 2012 Yılı Kazısı", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı, 27-31 Mayıs 2013, Muğla, (1. Cilt)*, Muğla, 349-360.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., Bilgen, Z., Dikmen, B., Akalın, B., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A., Erdinç, Z., (2014b), "Seyitömer Höyüğü 2013 Yılı Kazısı", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı, 02-06 Haziran 2014, Gaziantep, (3. Cilt)*, Ankara, 323-338.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çirakoğlu, S., Kuru, A., Özcan, F. Ç., Erdinç, Z., Akalın, M. B., Dikmen, B., (2015a), "Seyitömer Höyük 2013 Yılı Kazı Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2013-2014)*, Kütahya, Bölüm I: 1-235.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., Özbay, F., Bilgen, Z., Çirakoğlu, S., Kuru, A., Özcan, F. Ç., Erdinç, Z., Akalın, M. B., Dikmen, B., (2015b), "Seyitömer Höyük 2014 Yılı Kazı Raporu", *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2013-2014)*, Kütahya, Bölüm II: 1-357.
- Bilgen, A. N., Bilgen, Z., Çirakoğlu, S., (2015c), "Erken Tunç Çağ Yerleşimi (V. Tabaka)/Early Bronze Age Settlement (Layer V)" in: A. N. Bilgen (ed.), *Seyitömer Höyük I*, 119-186.
- Bilgen, A. N., Çevirici-Coşkun, F., (2015a), "Roma Dönemi Yerleşimi (I. Tabaka)/Roman Period Settlement (Layer I)" in: A. N. Bilgen (ed.), *Seyitömer Höyük I*, 9-18.
- Bilgen, A. N., Çevirici-Coşkun, F., (2015b), A. N. Bilgen - F. Çevirici Coşkun, "Hellenistik Dönem Yerleşimi (II. Tabaka)/Hellenistic Period Settlement (Layer II)" in: A. N. Bilgen (ed.), *Seyitömer Höyük I*, 19-33.
- Bilgen, A. N., Bilgen, Z., (2015), "Orta Tunç Çağ Yerleşimi (IV. Tabaka)/Middle Bronze Age Settlement (Layer IV)" in: A. N. Bilgen (ed.), *Seyitömer Höyük I*, 61-118.
- Bilgen, A. N., Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., Özbay, F., Bilgen, Z., Dikmen, B., Akalın, B., Çirakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A., Erdinç, Z., (2016), "Seyitömer Höyüğü 2014 Yılı Kazısı", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı, 11-15 Mayıs 2015, Erzurum, (2. Cilt)*, Ankara, 45-62.
- Broudy, E., (1979), *The Book Of Looms*, Universty press of New England, London.
- Burke, R. B., (2000), *From Minos to Midas: The Organization of Textile Production in the Aegean and in Anatolia (Minoan, Mycenaean, Phrygian)*, UMI Dissertation Services, Michigan.
- Bossert, H. T., (1942), *Kunst und Handwerk in Kleinasien von den Anfängen bis zum Völligen Aufgehen in der Griechischen Kultur, Altanatolien*, Berlin.
- Coşkun, G., (2010), "Attic Pottery from Seyitömer Höyük" *TÜBA-AR 13*, 61-76.
- Coşkun, G., (2011a), "Achaemenid Bowls from Seyitömer Höyük" *OLBA XIX*, 57-79.
- Coşkun, G., (2011b), "Achaemenid Period Architectural Remains at Seyitömer Mound", *Archaeological Research in Western Central Anatolia (The IIIrd International Symposium of Archaeology, Kütahya 8th-9th March 2010)*, Kütahya, 81-93.
- Coşkun, G., (2015) "Achaemenid Dönem Yerleşimi (III. Tabaka)/ Achaemenid Period Settlement (Layer III)", in *Seyitömer Höyük I*, İstanbul, 35-60.

- Coşkun, G., (2017a), "İç-batı Anadolu'daki Bir Akhaemenid Dönem Yerleşiminin Karakterizasyonu: Seyitömer Höyük", *Anadolu, Arkeoloji, Zaman ve Mekan*, G. Coşkun (Ed.), Ankara, 167-181.
- Coşkun, G., (2017b), "A One-Edged Curved Sword from Seyitömer Höyük", *ADALYA XX*, 83-109.
- Coşkun, G., Çevirici-Coşkun, F., (2017), "Seyitömer Höyük M.Ö. 5. ve 4. Yüzyıl Ticari Amphoraları", *EÜ Arkeoloji Dergisi*, XXII, 229-243.
- Crewe, L., (1998), *Spindle Whorls, A Study of Form, Function and Decoration in Prehistoric Bronze Age Cyprus*, Jonsered.
- Çambel, H., Braidwood, J. R., Özdoğan, Schirmer, M. W., (1990) "1988 Yılı Çayönü Kazıları", *XI. KST C.I*, Antalya 18-23 Mayıs 1989, Ankara AÜ Basımevi, Ankara, ss.59-79.
- Evely, R. D. G., (2000), "Minoan Crafts: Tools and Techniques", *SIMA, C. XCII: 2*, Jonsered, Paul Åströms Förlag.
- Özgüç, (2005), *Kültepe, Kaneş / Neşa*, YKY, İstanbul.
- Gürcüm, B. H., (2010). *Tekstil Malzeme Bilgisi. Türkiye. Güncel Yayıncılık.*
- Karaoğlan, H., (2017-a), "I. Uluslararası Kadın Araştırmaları Sempozyumu *Eskişehir*, 13-14 Ekim 2017" M.Ö. 2. Bin' de ki Dokumacı Kadınlar (Arkeolojik Veriler Işığında) 170-176.
- Karaoğlan, H., (2017-b), M.Ö 2000' de Anadolu'da Kumaş Üretimi (Arkeolojik Buluntular Işığında) *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı / ISSN: 1302-6879.103-116.*
- Tamsü, R. A., S. (2002), "Eskiçağ'da Dokumacılığın Başlangıcı ve Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri", *II. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu*, 17-30 Haziran, Eskişehir Tepebaşı Belediyesi Yay., Eskişehir: s.203.
- Yağan, Ş. Y. (1978), *Türk El Dokumacılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- Yiğit, Ü., (2012), "Seyitömer Höyüğü'nün İktisadi Arkeolojik Açısından İncelenmesi" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Kütahya*
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5abcae6ecd0a48.82347928 (28.03.2018)

EXPRESSIVE WRITING AND STORY TELLING AS METHODS OF EMPLOYEE ENGAGEMENT*Expert Bagus Setiawan**PT. PLN ,Persero**Asst.Prof.Dr. Hary Febriansyah**Assoc.Prof.Dr. Henndy Ginting**Assoc.Prof.Dr. Yuni Ros Bangun**Imelia Santoso**School of Business and Management, Institut Teknologi Bandung***Abstract**

Employee engagement has become an important aspect of human capital management. The employee with high engagement to his organization has been proven to deliver a positive impact on the organization in all aspects. The common practice of measuring employee engagement is through a questionnaire. The questionnaire can provide the value of employee engagement, but sometimes close questions in questionnaire could be misleading and might not express the real engagement of the employee. In order to find out the real emotions of an employee to his organization that cannot be captured by questionnaire, expressive writing is proposed to become the tool of employee engagement measurement. Thus, the purpose of this research is to try out the effectiveness of expressive writing as tools for measuring employee engagement and storytelling as the intervention. The theoretical bases that used in establishing employee engagement measurement software are expressive writing (Pennebaker, 1989) and Story Telling (Walkin, 1978; Witherspoon, 1997; Kaye, 1995). Experiment with pretest and posttest design will be conducted by the employee of the electricity company in Indonesia (PLN), who are randomly divided into the control and experiment group. Software validity will be tested by comparing the writing result between top performer (N>100) – low performer (N>100) and correlating the score of the questionnaire and result from the score of software processing. Software reliability will be tested by internal consistency and test re-test correlation. Furthermore, direct and indirect storytelling will be delivered as an intervention. Measurement The expected the result of this research is the increment of employee engagement after given storytelling intervention.

INTRODUCTION**Research Background**

The Government of Indonesia has supported the achievement of a 35 thousand megawatt (MW) electricity supply project by PT. PLN within 5 years (2014-2019). Surely the success of this electricity supply project depends not only on the number of funds available but also the quality of its human resources (HR). The theory of employee engagement or employee engagement is a popular theory by consultants and organizations because it proves to improve organizational effectiveness (organizational performance). This theory mentions that employees who are engaged, will tend to be satisfied, loyal and consequently always try to give the best for the job. Results Employee Engagement Survey (EES) in 2016 at PT. PLN shows an Employee Engagement Index of 80%, which means ENOUGH SATISFACTION. There are two notes to consider in connection with the survey. First, although the accuracy of the results of this survey is unquestionable, there are many disadvantages to the self-report method through a generally accepted questionnaire. One of the weaknesses in question is the existence of social desirability bias in which participants answer questions not based on actual personal appreciation but in accordance with the appreciation of people in general. This is common in consciousness measurements involving attitudes and perceptions, especially in collective cultures such as

Indonesia. Therefore alternative measurements involving unconsciousness levels need to be considered to dig deeper employee engagement.

There are many ways to measure and improve employee engagement. Storytelling is one of the best methods of increasing employee engagement and expressive writing (writing) is a unique way of measuring it. The storytelling method is able to give a memorable and memorable impression. Expressive writing is an appropriate method that can be used to cover the lack of employee engagement measurements through the general questionnaire. Through the media writing, employees can freely express what he felt related to work and the company concerned. With the development of digital technology, expressive writing methods and storytelling can even be operated automatically by using the software.

Measurement method employee engagement with expressive writing and intervention with storytelling has been widely used in industry, especially abroad. However, these methods have not been tested in Indonesia. Whereas expressive writing and storytelling methods can reduce bias tendency in other measurements (e.g., questionnaire) due to social desirability in a collective culture like in Indonesia. Therefore, efforts to develop and test methods of employee engagement measurement with expressive writing and intervention with storytelling need to be done.

Research Objectives

This study aims to test the effectiveness of employee engagement measurement with expressive writing and intervention with storytelling specially designed for employees of PT. PLN.

The Usefulness of Research

In addition to obtaining valid and reliable Employee Engagement measures and interventions designed specifically for PT. PLN, this research will be directly useful in several ways. First, the results of direct expressive writing processing can be used as feedback material for participants as a starting point for self-development efforts. The storytelling method will, of course, have a much better impact on the Employee Engagement score of participants. Furthermore, these changes can be traced by looking at the results of expressive writing processing at the post-test stage.

LITERATURES REVIEW

Employee Engagement

Gallup defines employee engagement as a positive work attitude, someone who works with "passion" and feels a "deep connection" with an organization. Employee engagement is like, "If you like and are loyal to the company, do you also try, go the extra mile, and show what is called a discretionary effort?".

Based on Gallup Q12 survey the most important elements of employee engagement are Overall Satisfaction (Q00), Know What's Expected (Q01), Materials and Equipment (Q02), Opportunity to Do Best (Q03), Recognition (Q04), Cares About Me (Q05), Development (Q06), Opinions Count (Q07), Mission / Purpose (Q08), Committed to Quality (Q09), Best Friend (Q10), Progress (Q11), Learn and Grow (Q12). In addition to Gallup, employee engagement is also explained through the Aon-Hewitt Model. Model Aon mentions there are 6 factors that encourage a person to be involved in the organization: brand, leadership, performance, the work itself, the basic, and company practices. Based on the Aon model, individuals are said to engage if they meet the three criteria of behavior "say, stay, and strive". These three words are good indicators of employee engagement and can be a predictor of business performance.

The development of science seeks the integration of employee engagement model so evolved Evolution model of employee engagement which is also applied by PLN at this time. PLN already has its own model used to measure employee engagement level. In 2016, PLN has 12 indicators that are categorized into 5 domains. The current model of employee engagement applied by PLN is described in the following table:

Table 1: The current model of employee engagement in PT. PLN

No.	Domains	Indicators
1.	Leadership	1. leadership quality
2.	Characteristics of work	2. job demands 3. social support
3.	Employee psychological welfare	4. job satisfaction 5. burnout 6. work engagement 7. Organizational Commitment
4	Employee Performance	8. in-role job performance 9. extra-role job performance
5	Outputs	10. Organizational memory 11. Organizational identity 12. Innovative work behaviour

There are 12 indicators of employee engagement, owned and developed by PLN:

1. Quality Leadership, that is, how far the leader devotes attention to employee satisfaction in work and the development of employee skills and careers.
2. Job Demands, namely how many claims or workloads handled by employees. The heavier the workload, it will trigger employees to feel the stress in the work and mental fatigue that resulted in employees to be less concerned about the results of his work and less concerned about other people or customers.
3. Social Support, ie how far his co-workers and superiors listened to the complaints or difficulties of employees and helped him overcome the difficulties of employees in his work.
4. Burnout, the feelings of mental fatigue or stress that employees feel due to too much workload in the long term which resulted in employees feel less excited again to carry out the work and less care for other people and customers.
5. Job Satisfaction , namely how satisfied employees to aspects of work, such as working hours, variations of tasks and the volume of workload.
6. Organizational Commitment, namely how big employees are loyal to the interests of the company. Employees feel indebted to the company for getting good treatment from the company so motivated to continue to devote himself to the company.
7. Work Engagement, namely feeling the spirit, happy and fun in carrying out his work. The happier, fun and eager employees in the work, the more likely employees will be able to achieve good performance.
8. Extra-role Performance, ie how far employees work voluntarily to comply with company rules and regulations and assist co-workers or other matters beyond their obligations, without additional fees, which will ultimately benefit the company.

9. In-role Performance, that is how far the employee managed to finish the job that became his responsibility by working hard and managing his time well so that he can show good work performance.

10. Innovative Work Behavior, Any deliberate attempt to generate new ideas to then promote them and make them real programs/applications that can benefit the working group or work unit or organization

11. Organizational Memory, Employees' memories of mutually agreed knowledge of the organization being kept as a result of the interaction of employees with other organizations and employees in the organization (Walsh, 1991).

12. Organizational Identity, Employee perceptions of the organization, which characterize the organization that distinguishes it from other organizations. (Albert & Whetten, 1985)

Expressive writing

Expressive Writing was first coined by Pennebaker in 1989. According to Pennebaker, translation of experience (bitter) into the language will change the way people think about the experience. Expressive Writing provides an opportunity for individuals to reflect emotionally in the use of words. Thus, employee engagement is not only measured through attitudes but is much deeper involving the emotions and expressions of the subconscious. The mechanism of the therapeutic process by expressive writing is similar to other therapeutic mechanisms, which is oriented towards the disclosure of emotional experiences. Pennebaker also shows the terms of writing, things that need to be considered in analyzing Expressive Writing include:

- a. The more use of positive words emotions like happiness, love, good and laugh.
- b. Words with moderate amounts of negative emotion (not much or little) like anger, hurt, bad.
- c. Using more cognitive words on the last day such as causal thinking (cause, effect, reason) and insight / self-reflection (understand, realize knowing)
- d. Build a clear, coherent, and well-organized story on the last day of Expressive Writing.

Storytelling Intervention

In addition to expressive writing, the intervention with storytelling to measure employee engagement was also done. The storytelling intervention has been used for centuries as a medium of information delivery, one of which is in the context of the company. Organizations often operate in an environment full of turbulence changes (Agarwala, 2007, Zorn, Page & Cheney, 2000).

Traditionally, stories within the working environment have been used to emphasize the importance of security and well-being and to reduce the likelihood of the risk occurring (Prusak, 2001; Work Safe Victoria, 2004; Wilkins, 1978). From an organizational point of view, the other value in storytelling is the potential to persuade, motivate, and inspire employees about their organizations, especially in times of change, to strengthen internal loyalty (Zorn et al., 2000; Simmons, 2006).

RESEARCH METHODOLOGY

To meet the goals and objectives that have been described previously, carried out the following research steps:

Establish the Theoretical Framework of Employee Engagement at PT. PLN

Various theories concerning good employee engagement, conceptual definitions, antecedent variables and consequences need to be explored first. These search results are combined with the 12 dimensions found on Employee Engagement Survey PT. PLN. The combination is expected to result in the operationalization of employee engagement at PT. PLN along with the dimensions and various indicators for each dimension. This operationalization is made in detail

as a guide for the preparation of employee engagement measurement software through expressive writing and also the preparation of storytelling material for the intervention.

The operationalization of concepts into dimensions and indicators will then become a scoring framework of expressive writing made by participants (i.e., employees at PT PLN) processed through software. Processing results can be employee engagement scores in general and scores for each dimension.

Processing by software essentially refers to the diction, content, frequency of occurrence of words that match the indicators of each dimension combined with terms related to the role/work of participants and organizations of PT. PLN as a whole.

Test Validity and Reliability Software Expressive Writing (Pre-Test)

The process of trying out the accuracy of the writing produced by the software is done by comparing the writings of the top performers (N> 100) and the lower performers (N> 100). Processing is valid if the top performer score is higher than the lower performer. Validity was also tested by correlating the questionnaire scores and scores of software processing results. Furthermore, the reliability of software processing will be tested with internal consistency and correlation of Test Re-Test.

Expressive Writing that will do will provide some stimulus in the form of some images where employees are asked to write things that occurred in his mind and his feelings when viewing the image stimulus. The writing target consists of 300-500 words, and the participants are expected to be spontaneous in expressing the words he or she thinks. After completion of the participants submit process so that the data will be accepted by the application and ready to be processed so that the final score obtained Employee Engagement and dimensions for each participant.

Story Telling Intervention (STI)

At this stage, the expressive writing result has been processed. The next stage of the researcher along with the narrator (PLN party that meets the criteria) prepares a narrative on various matters related to PLN (History, Vision, Mission, PLN Strategy, Value and other matters concerning the organization, especially those considered to have the cargo to be able to increase Employee Engagement employees of PLN) to be packed as attractive as possible to be delivered with 2 (two) methods of intervention trials.

The methods to be used in this STI are 2 (two) namely Direct STI and Online STI. In the Direct STI method, the narrator conveys directly to the narrative audience that has been prepared along with the researcher to the employees through a defined face-to-face condition. Online Methods STI is delivering the same narrative theme through online media Website.

As a note, the narrator will be trained in storytelling based on certain criteria, but can also be done by employees who are considered as "Legend" ie those who have proven his devotion to the organization, have an impressive track record in terms of work performance as well as personal assessed as personal which is interesting and charismatic by other associates of employees, and has significant experience related to Employee Engagement to PLN.

Expressive Writing (Post-Test)

It is a step similar to the step in Pre-Test. Scores obtained compared with the pre-test to see an increase/decrease associated employee engagement after the STI. The end result is a score and feedback (which may remain or may change) related to aspects of the Employee Engagement so that it can be used as a basis for Coaching, Mentoring & Counseling.

REFERENCES

Agarwala, R. (2007). Resistance and Compliance in the Age of Globalization: Indian Women and Labor Organizations. 610(1).

- Albert, W.D and Whetten. (2006). Revisited: Strengthening the Concept of Organizational Identity. *Journal of Management Inquiry* 15. Pp. 219-234.
- Gallup (2017). Gallup 12 Questions Survey, retrieved at https://q12.gallup.com/Content/pdf/Q12SurveyResourceGuide_FULL.pdf-retrived on 01 April 2017
- Prusak, L. (2001). Where did knowledge management come from? *IBM Systems Journal*, 40(4), 1002–1007.
- Simmons. J. (2006). Guinness and the role of strategic of storytelling. *Journal of Strategic Marketing*, 14(1), pp.11-18.
- Stefanie P. S, Eric D. Buhrfeind and Pennebaker, J.W. (1989). Expressive Writing and Coping with Job Loss. *The Academy of Management Journal*, Vol. 37, No. 3, pp. 722-733
- Walsh, J. (1991). Restructuring, productivity and workplace relations: evidence from the textile industry, 6(2). Pp. 124-137.
- Wilkins, R. (1978). Mental handicap-thirty years on? *Journal of the Institute of Mental Subnormality*, 5(4). Pp. 4-7
- Zorn, T.E Deborah J. Page, and George, C. (2000). Nuts about Change: Multiple Perspectives on Change-Oriented Communication in a Public Sector Organization. *Management Communication Quarterly*, 13 (4). Pp. 515 – 566.

TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN BÜTÇE PERFORMANSLARININ MOORA YÖNTEMİ İLE ANALİZİ: YENİ KURULAN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Özcan Sezer

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatih M. Bayramoğlu

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Özet

Türkiye'de 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Yasa ile büyükşehirlerin yönetim sisteminde önemli değişimler olmuş ve yeni 14 büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Yeni yasa ile kentin tüm mülki sınırı büyükşehir belediyesinin hizmet sunduğu alan haline getirilmiş ve büyükşehir belediyelerinin hizmet ölçeği genişletilmiştir. 6360 sayılı Yasa sonrasında hizmet ölçeği genişleyen büyükşehirlerin bütçe büyüklükleri de değişmektedir. Mali özerklikleri kapsamında bütçe büyüklüğü ile büyükşehir belediyelerinin sundukları hizmetlerin performanslarının değerlendirilmesi bu nedenle daha önemli hale gelmiştir. Çünkü büyükşehirlerin sunacağı hizmet alanının genişlemesi, onları kaynaklarını daha etkin kullanmaya sevk etmektedir. Bu bağlamda, büyükşehir belediyelerinin öz kaynak yaratma potansiyeline sahip olması da gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı; yeni kurulan 14 büyükşehir belediyesinin bütçe yönetimine göre göreceli performanslarının, Çok Kriterli Karar Verme modellerinden olan MOORA yöntemi ile analiz edilmesi ve bütçe performansı göreceli yüksek olan büyükşehir belediyelerinin belirlenmesidir. Elde edilen bulgular çerçevesinde yapılan analiz, göreceli performansı yüksek olan büyükşehir belediyelerinin bütçe kalemlerinin, diğer belediyeler için örnek model olması amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyükşehir Belediyeleri, Bütçe, Çok kriterli karar verme, MOORA Yöntemi

MOORE METHOD FOR ANALYSIS OF PERFORMANCE BUDGET OF THE METROPOLITAN MUNICIPALITY IN TURKEY: THE CASE OF THE NEWLY ESTABLISHED MUNICIPALITY

Abstract

Significant changes in metropolitan administration system with Law No. 6360 was issued in 2012 in Turkey and was established 14 new metropolitan municipality. With the new law, the entire property of the city has been converted into an area served by the metropolitan municipality and the service scale of the metropolitan municipalities has been expanded. The budget sizes of metropolitan cities, which have expanded service scale after Law No. 6360, are also changing. Within this context, the budget size and the assessment of the performance of services offered by the metropolitan municipalities within the scope of their fiscal autonomy have become more important. Because the enlargement of the service area that the big cities offer is making them use their resources more effectively. In this context, the metropolitan municipalities must also have the potential to generate equity. The purpose of this study is; the analysis of the relative performance of 14 newly established metropolitan municipalities according to budget management by the MOORA method which is one of the Multi Criteria Decision Making Models and the determination of the metropolitan municipalities with relatively high budget performance. The analysis carried out within the framework of the findings was made in order that the budget items of the metropolitan municipalities with relatively high performance would be the model for the other municipalities.

Keywords: Metropolitan Municipalities, Budget, Multi-Criteria Decision Making, MOORA Method.

GİRİŞ

Küreselleşmenin iletişim, ulaşım ve teknolojiye yaratmış olduğu çok boyutlu değişimlerle birlikte Kamu hizmetlerinin yapısı ve işlevlerinde değişimler yaşanmış ve bireylerin etkin, kaliteli

ve sorunlara çözüm odaklı hizmet beklentileri artmıştır. Küreselleşme olgusu ile eş zamanlı gelişen yerelleşme olgusu kamusal hizmetlerin sunumunda yerel yönetimleri özellikle belediyeleri öne çıkarmıştır. Sermaye, yatırım, mal ve hizmetlerin akışının küresel ağlar üzerinden ve bilişim yoluyla zaman ve mekâna bağlı olmadan artması ile birlikte kentler gelişmiş ve kentlerin nüfusu ve fiziki yapısı giderek büyümüştür. Bu nedenle metropoliten nitelikli kentlerin yönetimi için yeni modeller geliştirilmiştir.

Türkiye’de kentleşme sürecinin iç göç olgusu ile birlikte hızlı bir seyir izlemesi sonucunda İstanbul ve Ankara gibi kentlerde metropoliten yönetim uygulamaları başlamıştır. 1982 Anayasası’nın büyük kentler için özel yönetim biçimleri getirilebilir hükmünden sonra 1984 yılında Büyükşehir Belediye Kanunu çıkarılarak büyük kentler için ayrı bir yasal düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile büyükşehirlerde iki kademeli bir yerel yönetim modeli benimsenmiştir.

Türkiye’de büyükşehir modelinin 1984-2014 arası gelişimi üç dönemde ele alınabilir. Bunlar kuruluş, genişletme ve bütünleştirme dönemi olarak üç kısma ayrılarak değerlendirilebilir (Arıkboğa, 2018:373-375). 1984-2004 arası dönem büyükşehirlerin kuruluş dönemidir. 1984 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir kurulmuş ve sonrasında büyükşehirler kurulmaya devam etmiştir. En son 2000 yılında Sakarya’nın büyükşehir olması ile sayı 16’ya çıkmıştır. Bu dönemde büyükşehirler genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan %5’lik ek mali kaynaktan yararlandıkları için büyükşehir olma isteği öne çıkmıştır. Ayrıca büyükşehir modeli ile kentin daha hızlı kalkınacağı ve yatırımcı çekebileceği düşünülmüştür. Ancak her isteyen kent büyükşehire dönüştürülmemiştir. Bu dönemde büyükşehir olabilmek için aranan nüfus şartı yoktu. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı büyükşehir belediye yasası ile büyükşehirlerin hizmet sundukları alanın sınırları genişletilmiştir. İstanbul ve İzmit’in büyükşehir belediye sınırları tüm il sınırı olmuştur. Bu dönemde var olan 16 büyükşehirde alt kademedeki belediye sayısı 88’den 384’e yükselmiştir. Ancak büyükşehir sistemine dâhil edilen belediyelerin büyük kısmı çok küçük nüfusludur. Büyükşehir sisteminde genişletme döneminde mekânsal açıdan bütünleşme sağlanmak istense de büyükşehir sistemi kendi içinde idari açıdan ikili, çok birimli ve sürdürülemez bir niteliğe bürünmüştür. 2008-2014 arası dönemi kapsayan bütünleştirme döneminde ise, büyükşehir sisteminde önemli değişimler olmuş ölçek reformu gerçekleştirilmiştir.

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun ile 14 yeni büyükşehir belediyesi kurulmuş, Büyükşehirlerin sınırları il mülki sınırları olmuş, belde belediyeleri, il özel idareleri ve köyler kapatılmıştır. Ölçek olarak sınırları genişleyen ve metropoliten alanlar dışında kırsal niteliğe sahip alanlara da yerel hizmetleri sunacak olan büyükşehirlerin mali performansları da önemli hale gelmiştir. Bu çalışmada 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesine dönüştürülen 14 ilin bütçe performansları MOORE yöntemi ile analiz edilecektir.

KAMU HİZMETLERİNİN SUNUMUNDA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ

Türkiye’de 1960’lı yıllardan sonra kentlere doğru yaşanan yoğun göç sonucunda kent nüfusu artmış ve kentsel kamusal hizmetlere olan talep de artmıştır. Sanayi, hizmet, ulaştırma, sektörleri gelişmiş ve hızlı bir şekilde büyümüştür. Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan sonra başlayan kentleşme olgusu, nüfus artışı, teknolojinin gelişmesi kamu hizmetlerine olan talepleri artırmıştır. Diğer yandan küreselleşme ve çağın gerektirdiği kent hizmetlerinin sunumu ve Avrupa Birliği ile uyumlaşma süreçleri, kamu hizmetlerinin sunulması konusunda hem merkezi yönetimde hem de yerel yönetimlerde yeniden düzenlemelere ihtiyaç göstermiştir.

Kamu hizmetleri hem kentlerde hem de kırsal alanda merkezi yönetimin ve yerel yönetimlerin gerçekleştirmiş oldukları hizmetlerdir. Günümüzde kamu hizmetlerinin nasıl sunulacağı, görev

ve kaynak bölüşümünün merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında nasıl paylaşılacağı, en etkin ve verimli hizmet sunumu için görev ve kaynak paylaşımında merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında hangi ilkelerin gözetileceği, hangi hizmetleri merkezi yönetimin, ya da yerel yönetimlerin gerçekleştirmesi gerektiği konusunda tartışmalar süregelmektedir.

Günümüzde, kentleşme, sanayileşme ve modernleşme, kalkınmanın temel taşları olarak görülmekte olup, ülke kalkınması açısından hızlı kentleşme, özellikle gelişmekte olan ülkelere istenmekte ve desteklenmektedir (Ünal, 1982:1). Kent hizmetleri öncelikle kenti belli ve büyük bir mekân olarak kabul ederek, bu mekân üzerinde kurulu yerel yönetim birimi olan belediyelerin ya da Büyükşehir belediyelerinin sunduğu yerel hizmetler olarak anlaşılmaktadır (Kavruk, 2002:236). Son yıllarda kent hizmetlerinin sunumunda bir artış yaşanmaktadır. Kent nüfusunun artmasıyla birlikte kent hizmetlerine olan talepte artmaktadır. Yönetim yapısı bu artan gereksinimleri karşılamakta çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle kent hizmetlerinin sunumunda merkezi idare ile yerel yönetimler arasında görev ve kaynak bölüşümünün çağın gereklerine göre yapılması gerekmektedir.

TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE SİSTEMİ

Yasal ve İdari Gelişim

1984 yılından itibaren Türkiye'de klasik belediye yönetiminin yanı sıra içinde birden fazla belediye bulunan büyük yerleşim birimlerinde iki kademeli metropol belediye sistemine geçilmiştir. İlk olarak 1984 tarihli 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'na göre yönetilen büyük şehirler yaklaşık 20 yıl bu kanunla yönetilmişler daha sonra ise 10.07.2004 tarihinde 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çıkarılmıştır.

Belediyelerin yönetimi konusunda nüfusu 2000 olan yerleşim birimlerinin sorunları ile 1 milyon ve daha fazla olan yerleşim birimlerinin sorunları arasında önemli farkların bulunması değişik bir örgütlenmeye gidilmesini zorunlu kılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Paris, Londra, Tokyo ve Toronto gibi dünyanın büyük şehirlerindeki belediyeler de diğer belediyelerden farklı statüye sahiptirler (Eryılmaz, 2007:160). Görüldüğü gibi kentleşme süreci ve kent nüfusunun artması kentsel alanlarda farklı bir belediye yapılanmasına gidilmesinin en önemli nedenidir. Türkiye'de ilk olarak İstanbul, İzmir ve Ankara'da kurulan Büyükşehir belediye modeli daha sonra kurulan 13 adet Büyükşehir belediyesi ile yaygınlaştırılmıştır.

Türkiye'de Büyükşehir belediyelerinin sayısı, diğer belediye, il ve ilçe olma eğilimlerinde olduğu gibi; kamu hizmetlerinden, merkezi idarenin aktarmış olduğu kaynaklardan daha çok yararlanma gibi haklı ve rasyonel olmayan gerekçelere dayanmaktadır. Ancak bu durum, hem idari taksimatta bozulmaya hem de yerel yönetim birimlerinin sayısal olarak dengesiz bir artış göstermesine ve böylece kaynakların etkin ve akılcı kullanımından uzaklaşmaya yol açmaktadır (Aykaç, 1993:23). Büyükşehir belediyesinin kurulma amacı; anakent alanında mevcut birkaç belediyenin tek başına yapamayacağı, tüm ana kentsel alana ilişkin ve koordinasyon gerektiren kent hizmetlerini gerçekleştirmek olarak ifade edilebilir (Kavruk, 2002:192).

5216 sayılı Kanun'da 6360 sayılı Kanunla yapılan değişik 3. Maddesine göre Büyükşehir belediyesi, *"sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi"* olarak tanımlanmaktadır.

Aynı Kanunun 4. Maddesine göre toplam nüfusu 750.000'den fazla olan illerin il belediyeleri kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir. Büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırları, İlçe belediyelerinin sınırları ise bu ilçelerin mülki sınırları olarak düzenlenerek büyükşehir belediyelerinin sunduğu hizmet alanı genişletilmiştir.

6360 sayılı Yasa sonrası Büyükşehir Belediyelerinde Yapılan Değişiklikler ve Etkileri

2012 yılında çıkarılan ve 2014 yerel seçimlerin itibaren yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun ile Büyükşehir Belediyelerinin sınırları il mülki sınırına genişletilmiş ve yeni büyükşehir Belediyesi kurulması için gereken nüfus şartı 750 bine çıkarılmıştır. Daha önce 5216 sayılı Kanunda yer alan en az 3 ilçe ya da ilk kademe belediyesi olma şartı da kaldırılmıştır. 14 il belediyesi Büyükşehir'e dönüştürülmüştür. Kanunla yapılan düzenleme doğrultusunda mahalli müşterek hizmetlerin yürütülebilmesi için aynı alana hizmet üreten yani il ölçeğinde kentsel ve kırsal alana hizmet üreten il özel idareleri kaldırılmış, bütçeleri ve tüzel kişilikleri bulunan köyler mahalleye dönüştürülmüş, belde belediyeleri de kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür.

30 Mart 2014 Yerel yönetim seçimleri sonrası yürürlüğe giren 6360 sayılı kanun ile getirilen değişiklikler aşağıda şekilde özetlenebilir:

- ✓ 14 il belediyesi büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür.
- ✓ Nüfusu 2.000'in altında olan 559 belediye, köye dönüştürülmüştür.
- ✓ 5747 sayılı Kanun'dan itibaren iki kademeli (büyükşehir ve ilçe belediyesi) olarak kurulan ve işleyen mevcut büyükşehir belediyesi modelinde, 2.000 nüfus şartına bağlı kalmaksızın, bu ikili modelden dolayı yeni büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan 1.076 belde belediyesi ile 16.500 köy tüzel kişiliğini kaybetmiş ve mahalleye dönüştürülmüştür.
- ✓ Yeni büyükşehir belediyesi olan 14 ilde, büyükşehir belediyesi kapsamında 25 yeni ilçe kurulmuş ve bağlılık değişiklikleri yapılmış, toplam BŞB ilçe belediyesi sayısı 143'ten 519'a çıkmıştır.
- ✓ BŞB ilçe belediyesi olma nüfus ölçütü 50.000'den 20.000'e çekilmiştir.
- ✓ Kapatılarak mahalleye dönüştürülen belediye ve köylere ilişkin devir, tasfiye ve paylaşırma komisyonları öngörülmüştür.
- ✓ Otuz büyükşehir belediyesinde il özel idareleri kaldırılmıştır.
- ✓ Kaldırılan il özel idarelerinin yerine bu illerde, valiliklere bağlı Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları kurulmuştur.

6360 sayılı Kanun ile birlikte, yapılan değişikliklerle belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları daha da artırılmış bulunmaktadır. Ancak mali kaynakların artışı ise yeterli değildir. Büyükşehir Belediye Kanunu'nda 6360 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğin temel nedenlerinden biri de kentsel sorunların çözülmesi için gereken yetki ve mali kaynakların birden çok yerel yönetim birimi arasında paylaşılmasıdır. Metropoliten kent alanı içinde kurulan ve koordinasyon içinde olmayan çok sayıda yerel yönetim birimi, hizmet üretme kapasitesinin ve mali kaynaklarının yetersizliği nedeniyle karşılaştıkları sorunları çözememektedir. Hizmetlerin yürütülmesinde çok sayıda birimin yetkili olması nedeniyle planlar arasında uyumsuzluklar ortaya çıkmakta ve ölçek ekonomisinden yararlanılamamaktadır. Bunların sonucunda kaynaklar israf edilmektedir (Zengin, 2014:97).

6360 SAYILI KANUN SONRASINDA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN MALİ YAPISI

6360 sayılı Kanun, mali konularda da yeni değişiklikler getirmiştir. Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından büyükşehir belediyelerine ayrılan pay ve büyükşehir belediye sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından her bir büyükşehir belediyesine kalan oran artırılmıştır (Zengin, 2012:104). 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun'da yapılan değişikliklerle genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının % 2,85'i büyükşehir dışındaki belediyelere ayrılırken bu oran 1,50'e çekilmiş; % 2,50'u büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılırken bu oran 4,50'a çıkarılmış (% 10 yüzölçümü, % 90 nüfus) ve il özel idarelerine ayrılan pay % 1,15'ten 0,5'e düşürülmüştür (ilçe belediyelerinin paylarının % 40'ı bağlı olduğu BŞB'ye devredilmektedir).

Büyükşehir belediye sınırları içindeki genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından büyükşehir belediyesine ayrılan pay da % 5'ten 6'ya çıkarılmıştır (bunun % 60'ı doğrudan BŞB'ye, % 40'ı havuza gitmektedir).

Kanunun öngördüğü hükümlerle ilgili geçiş sürecini tamamlama adına bazı tedbirler de alınmıştır. İstanbul ve Kocaeli büyükşehir belediyeleri hariç büyükşehir belediyeleri, büyükşehir ilçe belediyeleri ve bağlı idareler yatırım bütçelerinin en az % 10'unu, on yıl süre ile bu Kanun kapsamında belediye sınırlarına dahil olan yerleşim yerlerinin altyapı hizmetleri için ayrılması ve kullanılması öngörülmüştür.

Vergi muafiyeti ve tarife indirimi tanınmıştır. Tüzel kişiliği kaldırılan köylerde 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'na göre alınması gereken emlak vergisi ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu doğrultusunda alınması gereken vergi, harç ve katılım payları beş yıl süreyle alınmayacaktır. Ayrıca bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücretin, beş yıl süreyle en düşük tarifenin % 25'ini geçmeyecek şekilde belirlenmesi hükme bağlanmıştır.

Büyükşehir içerisinde yer alan ilçe belediyeleri de diğer illerdeki belediyelerden farklı yetki ve kaynak yapılanmasına sahiptirler. BŞB ilçe belediyesi, belediye hizmetlerinin bir kısmını büyükşehir belediyesi devretmekte ve bir kısmını da paylaşmak zorundadır. Ayrıca bazı hizmetlerinin büyükşehir belediyesi tarafından onaylanması/denetlenmesi, gelirinin bir kısmının büyükşehir belediyesine devredilmesi gibi durumlar da söz konusudur (Zengin, 2012: 105). Bütçe açısından da ilçe belediyeleri kısıtlanmaktadır. Vergi gelirleri toplamında büyükşehir belediyelerin aktarılan pay, ilçe belediyeleri üzerinden aktarılmaktadır. İlçe belediyelerinin gelirlerinin % 40'ı büyükşehir belediyesine aktarılmaktadır (Zengin, 2012:106).

Büyükşehir Belediye Bütçesi

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 25. Maddesinde büyükşehir belediye bütçesi ile ilçe belediyelerinden gelen bütçeler büyükşehir belediye meclisine sunulmakta ve büyükşehir belediye meclisi tarafından yatırım ve hizmetler arasında bütünlük sağlayacak şekilde aynen veya değiştirilerek kabul edilmektedir. Büyükşehir ve ilçe belediye bütçeleri, büyükşehir belediye meclisinde aynı toplantı döneminde ve birlikte görüşülerek karara bağlanır ve tek bütçe olarak bastırılır.

Büyükşehir belediye meclisi, ilçe belediyelerinin bütçelerini kabul ederken;

- a) Bütçe metnindeki kanun, tüzük ve yönetmeliklere aykırı madde ve ibareleri çıkarmaya veya değiştirmeye,
- b) Belediyenin tahsile yetkili olmadığı gelirleri çıkarmaya, kanuni sınırlar üzerinde veya altında belirlenmiş olan vergi ve harçların oran ve miktarlarını kanunda öngörülen sınırlara çekmeye,
- c) Kesinleşmiş belediye borçları için bütçeye konulması gerekip de konulmamış ödeneği eklemeye,
- d) Ortak yatırım programına alınan yatırımlar için gerekli ödeneği eklemeye yetkilidir.

Büyükşehir Belediyelerinin Giderleri

5216 sayılı Kanun'un 24. Maddesinde büyükşehir belediyesinin giderleri sayılmaktadır. Belediye hizmet binaları ve tesislerin temini, bakım ve onarımı için yapılan giderler, belediye personeline ve belediyenin seçilmiş organlarının üyelerine ödenen maaş, ücret, huzur hakkı, yolluklar, hizmete ilişkin eğitim ile diğer giderler, ilçe belediyeleri ile bağlı kuruluşlara yapılacak yardımlar ve ortak proje giderleri, her türlü altyapı, yapım, onarım ve bakım giderleri, belediye zabıta ve itfaiye hizmetleri ile diğer görev ve hizmetlerin yürütülmesi için yapılacak giderler, vergi, resim, harç, katılma payı, hizmet karşılığı alınacak ücretler ve diğer gelirlerin takip ve tahsili için yapılacak giderler, belediyenin kuruluşuna katıldığı şirket, kuruluş ve birliklerle ilgili ortaklık payı ve üyelik aidatı giderleri, mezarlıkların tesisi, korunması ve bakımına ilişkin giderler, faiz,

borçlanmaya ilişkin diğer ödemeler ve sigorta giderleri, Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar, dava takip ve icra giderleri, temsil, tören, ağırlama ve tanıtım giderleri, avukatlık, danışmanlık ve denetim ödemeleri, bu Kanunda büyükşehir belediyesine verilen görevlerle sınırlı olarak, yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderleri, spor, sosyal, kültürel ve bilimsel etkinlikler için yapılan giderler, büyükşehir belediye hizmetleriyle ilgili olarak yapılan kamuoyu yoklaması ve araştırması giderleri, kanunla verilen görevler ve hizmetlerin yürütülmesi için yapılan diğer giderler.

Tablo1: 2015-2016 Belediye türlerine göre personel harcamaları ve toplam harcamalar (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Personel harcamaları	Toplam harcamalar	%	Personel harcamaları	Toplam harcamalar	%
Büyükşehir belediyeleri	3.473.337	35.130.964	9,89	3.902.741	45.389.187	8,60
İl belediyeleri	1.005.802	5.153.172	19,52	1.139.026	6.364.938	17,90
İlçe ve belde Belediyeleri	6.399.921	34.489.640	18,56	7.248.453	39.658.165	18,28
Toplam	10.879.060	73.756.957	14,75	12.290.220	91.269.961	13,47

Kaynak:

http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/YAYINLAR/FAAL%C4%BOYET%20RAPORLARI/2016_MAHALLI_IDARELER_GENEL_FAALİYET_RAPORU.pdf, s.70.

2016 yılında personel harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki oranı büyükşehir belediyelerinde % 8,60, il belediyelerinde % 17,90, ilçe ve belde belediyelerinde % 18,28'dir.

Mal ve Hizmet alımları

Mal ve hizmet alımları, ilgili mahalli idarenin, üretime ve tüketime yönelik mal ve malzeme alımları, yolluklar, görev harcamaları, hizmet alımları, temsil ve tanıtım harcamaları, menkul mal, gayri maddi hak alım, bakım ve onarım harcamaları, gayrimenkul mal bakım ve onarım harcamaları, tedavi ve cenaze harcamalarından oluşmaktadır.

Tablo 2: 2015-2016 Belediye türlerine göre mal ve hizmet alımları ve toplam harcamalar (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Mal ve hizmet alımları	Toplam harcamalar	%	Mal ve hizmet alımları	Toplam harcamalar	%
Büyükşehir belediyeleri	11.830.744	35.130.964	33,68	14.918.046	45.389.187	32,87
İl belediyeleri	2.400.309	5.153.172	46,58	2.904.236	6.364.938	45,63
İlçe ve belde belediyeleri	17.434.727	34.489.640	50,55	20.656.930	39.658.165	52,09
Toplam	31.665.780	73.756.957	42,93	38.479.212	91.269.961	42,16

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Cari transferler

Cari transferler, ilgili mahalli idarelerin görev zararları, mahalli idare yardımları, kâr amacı gütmeyen kurumlara yapılan transferler, hane halkına yapılan transferler, yurt dışına yapılan transferler ve gelirlerden ayrılan paylardan oluşmaktadır.

Tablo 3: 2015-2016 Belediye türlerine göre cari transferler ve toplam harcamalar (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Cari Transferler	Toplam harcamalar	%	Cari transferler	Toplam harcamalar	%
Büyükşehir belediyeleri	2.063.199	35.130.964	5,87	2.409.467	45.389.187	5,31
İl belediyeleri	157.776	5.153.172	3,06	237.387	6.364.938	3,73
İlçe ve belde belediyeleri	1.600.517	34.489.640	4,64	1.124.383	39.658.165	2,84
Toplam	3.118.339	73.756.957	4,23	3.721.403	91.269.961	4,08

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

2016 yılında cari transferlerin toplam harcamalar içerisindeki oranı büyükşehir belediyelerinde % 5,31, il belediyelerinde % 3,73, ilçe ve belde belediyelerinde % 2,84'tür.

Sermaye harcamaları

Sermaye harcamaları; ilgili mahalli idarenin mamul mal alımları, menkul sermaye üretim harcamaları, gayri maddi hak alımları, gayrimenkul alımları ve kamulaştırılması, gayrimenkul sermaye üretim harcamaları, menkul malların büyük onarım harcamaları, gayrimenkul büyük onarım harcamaları, stok alımları ve diğer sermaye harcamalarından oluşmaktadır.

Tablo 4: 2015-2016 Belediye türlerine göre sermaye harcamaları ve toplam harcamalar (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Sermaye harcamaları	Toplam harcamalar	%	Sermaye harcamaları	Toplam harcamalar	%
Büyükşehir belediyeleri	13.973.178	35.130.964	39,80	19.545.401	45.389.187	43,06
İl belediyeleri	1.156.816	5.153.172	22,45	1.645.416	6.364.938	25,85
İlçe ve belde belediyeleri	7.159.071	34.489.640	20,76	8.444.496	39.658.165	21,29
Toplam	22.299.065	73.756.957	30,23	29.635.313	91.269.961	32,47

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

2016 yılı itibarıyla sermaye harcamalarının toplam harcamalar içinde en yüksek paya sahip olduğu mahalli idare % 43,06 ile büyükşehir belediyeleridir. Bu pay il belediyelerinde % 25,85, ilçe ve belde belediyelerinde ise % 21,29'dur.

Sermaye Transferleri

Sermaye transferleri, ilgili mahalli idarenin yurtiçi sermaye transferleri ile yurtdışı sermaye transferlerinden oluşmaktadır.

Tablo:5 2015-2016 Belediye türlerine göre sermaye transferleri ve toplam harcamalar (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Sermaye transferleri	Toplam harcamalar	%	Sermaye transferleri	Toplam harcamalar	%
Büyükşehir belediyeleri	1.020.101	35.130.964	2,90	691.376	45.389.187	1,52
İl belediyeleri	31.191	5.153.172	0,61	35.042	6.364.938	0,55
İlçe ve belde belediyeleri	274.661	34.489.640	0,80	299.862	39.658.165	0,76
Toplam	1.012.287	73.756.957	1,37	933.785	91.269.961	1,02

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

2016 yılında sermaye transferlerinin toplam harcamalar içerisindeki oranı büyükşehir belediyelerinde % 1,52, il belediyelerinde % 0,55, ilçe ve belde belediyelerinde % 0,76'dır.

Yatırım Harcamaları

Yatırım harcaması; mahalli idarelerin sermaye giderleri ile mal ve hizmet alımlarından gayrimenkul mal bakım ve onarım giderleri olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 6: 2015-2016 Belediye türlerine göre yatırım harcamaları ve toplam harcamalar (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Yatırım harcamaları	Toplam harcamalar	%	Yatırım harcamaları	Toplam harcamalar	%
Büyükşehir belediyeleri	14.320.486	30.376.234	47,14	20.801.596	45.389.187	45,83
İl belediyeleri	1.160.820	4.358.653	26,63	1.828.962	6.364.938	28,73
İlçe ve belde belediyeleri	6.806.122	28.971.669	23,49	9.787.642	39.658.165	24,68
Toplam	22.287.428	63.266.220	35,23	32.418.200	91.269.961	35,52

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

2016 yılında yatırım harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki oranı büyükşehir belediyelerinde % 45,83, il belediyelerinde % 28,73, ilçe ve belde belediyelerinde % 24,68'dir.

Büyükşehir Belediyelerinin Gelirleri

Öz gelirler

Öz gelir; mahalli idarelerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldığı paylar ile yurtdışı ve yurtiçi kurum, kuruluş ve kişilerden alınan her türlü yardım ve bağışlar dışında kalan diğer tüm gelirler olarak değerlendirilmiştir.

Tablo7: 2015-2016 Belediye türlerine göre öz gelirleri ve toplam gelirler (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Öz gelir	Toplam Gelir	%	Öz gelir	Toplam Gelir	%
Büyükşehir belediyeleri	8.004.780	33.181.095	24,12	9.272.900	37.911.916	24,46
İl belediyeleri	2.277.433	5.315.121	42,85	2.602.541	6.006.549	43,33
İlçe ve belde belediyeleri	18.156.187	33.761.172	53,78	20.972.240	37.224.648	56,34
Toplam	28.404.909	72.159.838	39,36	32.795.182	80.994.408	40,49

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

2016 yılı itibarıyla belediyelerin öz gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payı % 40,49'dur. Bu pay büyükşehir belediyelerinde % 24,46, il belediyelerinde % 43,33, ilçe ve belde belediyelerinde % 56,34'tür.

Vergi Gelirleri

Vergi gelirleri, ilgili mahalli idarece alınan emlak (bina, arsa, arazi) vergisi, çevre temizlik vergisi, haberleşme vergisi, elektrik ve havagazı tüketim vergisi, eğlence vergisi, yangın sigorta vergisi, ilan ve reklam vergisi ile bina inşaat harcı, işyeri açma izni harcı, yapı kullanma izni harcı, ölçü ve tartı aletlerinin muayene harcı, hayvan kesimi muayene ve denetleme harcı, işgal harcı, kaynak suları harcı, tatil günlerinde çalışma ruhsat harcı, tellallık harcı, toptancı hali resmi ve diğer harçlardan oluşmaktadır.

Belediyelerin topladığı vergiler Belediye Gelirleri Kanununda ve Emlak Vergisi Kanununda düzenlenmiştir. Yerel vergiler nispi ve maktu olmak üzere iki şekilde belirlenmektedir. Nispi vergiler, enflasyon dönemlerinde reel olarak kendilerini korumaktadır. Maktu vergiler ise enflasyon karşısında aşınmaktadır. Türkiye'de Bina Vergisi, Arazi Vergisi, Eğlence Vergisi gibi vergiler nispi olarak hesaplanırken, İlan ve Reklam Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi ve harçların tamamına yakını (Tellallık Harcı hariç) maktu olarak hesaplanmaktadır. Büyükşehir belediyelerinde büyükşehir sınırları ve mücavir alanları içinde belediyelerince tahsil edilen emlak vergisi tutarının tamamı ilgili ilçe belediyeleri tarafından alınır. Bunlardan büyükşehir belediyesine veya özel idareye ayrıca pay kesilmez.

Tablo 8: 2015-2016 Belediye türlerine göre vergi gelirleri ve toplam gelirler (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Vergi gelirleri	Toplam Gelir	%	Vergi gelirleri	Toplam Gelir	%
Büyükşehir belediyeleri	488.616	33.181.095	1,47	601.396	37.911.916	1,59
İl belediyeleri	576.961	5.315.121	10,86	625.577	6.006.549	10,41
İlçe ve belde belediyeleri	9.773.440	33.761.172	28,95	10.998.575	37.224.648	29,55
Toplam	10.839.017	72.159.838	15,02	12.225.548	80.994.408	15,09

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri

- Şartname, basılı evrak, değerli kâğıt ve kitap gibi mal satışlarından elde edilen gelirler,
- Doğalgaz hizmetlerine ilişkin gelirler, su hizmetlerine ilişkin gelirler, otopark işletme gelirleri, sosyal tesis işletme gelirleri, ilan ve reklam gelirleri, muayene denetim ve kontrol ücretleri, sağlık hizmetlerine ilişkin gelirler, ulaştırma hizmetlerine ilişkin gelirler gibi sunulan hizmetlerden elde edilen gelirler,
- Su, ulaştırma, sağlık, eğitim, doğalgaz, tarımsal, kültürel, çevre ve esenlik ile ekonomik hizmetlere ilişkin kurumlar hâsılatı ve kârı,
- Lojman, sosyal tesis, spor tesisi, kültürel amaçlı tesis ve diğer taşınmaz kira gelirleri ile ecri misil gelirleri,
- Taşınır kira gelirleri,
- Diğer çeşitli teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinden oluşmaktadır.

Tablo 9: 2015-2016 Belediye türlerine göre Teşebbüs ve mülkiyet gelirleri ve toplam gelirler (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Teşebbüs ve mülkiyet gelirleri	Toplam Gelir	%	Teşebbüs ve mülkiyet gelirleri	Toplam Gelir	%
Büyükşehir belediyeleri	3.444.479	33.181.095	10,38	3.530.230	37.911.916	9,31
İl belediyeleri	1.132.689	5.315.121	21,31	1.346.568	6.006.549	22,42
İlçe ve belde belediyeleri	2.897.788	33.761.172	8,58	3.549.959	37.224.648	9,54
Toplam	7.474.956	72.159.838	10,36	8.426.757	80.994.408	10,40

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

2016 yılı itibarıyla teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payı; büyükşehir belediyelerinde % 9,31, il belediyelerinde % 22,42, ilçe ve belde belediyelerinde % 9,54'tür.

Faizler, Paylar ve Cezalar

- Faiz gelirleri; kurumca verilen borçlardan alacakların faizleri, takipteki kurum alacakları faizleri, menkul kıymet ve gecikmiş ödemeler faizleri, mevduat faizleri, vergi, resim ve harç gecikme faizleri ve diğer faiz gelirlerinden oluşmaktadır.
- Pay gelirleri; vergi ve harç gelirlerinden alınan paylar, genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan paylar, yönetim giderlerine katılma payları, kamu harcamalarına katılma payları, maden işletmelerinden, müze girişi ücretleri gibi mahalli idarelere ait paylardan elde edilen gelirlerden oluşmaktadır.
- Ceza gelirleri; idari para cezaları, vergi cezaları, irat kaydedilecek nakdi teminatlar, mera gelirleri, irat kaydedilecek hisse senedi ve tahviller ile teminat mektupları gibi diğer çeşit gelirlerden oluşmaktadır.

Tablo 10: 2015-2016 Belediye türlerine göre Faizler, Paylar ve Cezalar ve toplam gelirler (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Faizler, Paylar ve Cezalar	Toplam Gelir	%	Faizler, Paylar ve Cezalar	Toplam Gelir	%
Büyükşehir belediyeleri	26.954.911	33.181.095	81,24	30.457.024	37.911.916	80,34
İl belediyeleri	3.210.586	5.315.121	60,40	3.579.638	6.006.549	59,60
İlçe ve belde belediyeleri	17.170.384	33.761.172	50,86	18.188.837	37.224.648	48,86
Toplam	47.302.390	72.159.838	65,55	52.173.000	80.994.408	64,42

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Sermaye gelirleri

- Bina, arazi ve arsa gibi taşınmaz satışlarından elde edilen gelirler,
- Taşınır satışlarından elde edilen gelirler,
- Menkul kıymet ve varlık satış gelirlerinden oluşmaktadır.

Tablo 11: 2015-2016 Belediye türlerine göre sermaye gelirleri ve toplam gelirler (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	Sermaye gelirleri	Toplam Gelir	%	Sermaye gelirleri	Toplam Gelir	%
Büyükşehir belediyeleri	1.867.612	33.181.095	5,63	2.365.579	37.911.916	6,24
İl belediyeleri	281.113	5.315.121	5,29	294.948	6.006.549	4,91
İlçe ve belde belediyeleri	2.759.720	33.761.172	8,17	3.178.271	37.224.648	8,54
Toplam	4.908.445	72.159.838	6,80	5.838.798	80.994.408	7,21

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

2016 yılı itibarıyla sermaye gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payı büyükşehir belediyelerinde % 6,24, il belediyelerinde % 4,91, ilçe ve belde belediyelerinde ise % 8,54'tür.

Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Alınan Paylar ve Ödenekler

Büyükşehir Belediyeleri: 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun hükümleri uyarınca; büyükşehir belediye sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi tahsilâtı toplamının %6'sı ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının %4,5'i olarak büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan ve bu belediyelere dağıtılan payın %30'u büyükşehir belediye payı olarak ayrılır. Büyükşehir sınırları içerisindeki genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamından ayrılan %6'lık payın %60'ı doğrudan ilgili büyükşehir belediyesine aktarılır, kalan %40'lık kısmı ise ortak bir havuzda toplanarak %70'i nüfus esasına, %30'u da yüzölçümü esasına göre dağıtılır. Genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının %4,5'i olarak ayrılan büyükşehir ilçe belediye payı % 90'ı nüfus, % 10'u yüzölçümü esasına göre dağıtılarak %30'luk büyükşehir belediye payı ve 2560 sayılı Kanununun 13 üncü maddesi gereğince dağıtılacak %10'luk büyükşehir belediyesi bağlı su ve kanalizasyon idaresi payı ayrıldıktan sonra geri kalan kısmı büyükşehir ilçe belediyelerine nüfusa göre dağıtılır.

İl, İlçe ve Belde Belediyeleri: 5779 sayılı İl Özel İdareleri ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanuna göre; genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının %1,5'i büyükşehir dışındaki belediyelere ayrılır. Bu %1,5'lik belediye payının; %80'lik kısmı belediyelerin nüfusuna, %20'lik kısmı ise belediyelerin Kalkınma Bakanlığı tarafından tespit edilen en son "gelişmişlik endeksi" verileri esas alınarak, en az gelişmiş ilçeden en çok gelişmiş olana doğru, eşit sayıda oluşturulan beş gruptan dâhil oldukları grubun aldığı paydan nüfuslarına göre dağıtılır. Belde belediyeleri bağlı buldukları ilçenin gelişmişlik endeksindeki grubunda değerlendirilir. Denkleştirme Ödeneği ise; kesinleşmiş en son genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının binde biri oranında her yıl Maliye Bakanlığı bütçesine belediyeler denkleştirme ödeneği olarak konan ödenek olup, Maliye Bakanlığınca, mart ve temmuz aylarında iki eşit taksit halinde dağıtılmak üzere bu ödenek İller Bankası hesabına aktarılır. Bu ödeneğin %65'i eşit şekilde, %35'i ise nüfus esasına göre dağıtılır.

Tablo 12: 2015-2016 Belediye türlerine göre genel bütçe vergi gelirlerinden alınan paylar ve toplam gelirler (1000 TL)

Türü	2015			2016		
	GBVG Alınan Paylar	Toplam Gelir	%	GBVG Alınan Paylar	Toplam Gelir	%
Büyükşehir belediyeleri	24.894.872	33.181.095	75,03	28.382.500	37.911.916	74,86
İl belediyeleri	2.923.916	5.315.121	55,01	3.244.190	6.006.549	54,01
İlçe ve belde belediyeleri	14.460.219	33.761.172	42,83	14.951.445	37.224.648	40,17
Toplam	42.279.007	72.159.838	58,59	46.578.135	80.994.408	57,51

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Belediyeler Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

2016 yılı itibarıyla genel bütçe vergi gelirlerinden alınan payın toplam gelirlere oranı büyükşehir belediyelerinde %74,86, il belediyelerinde %54,01, ilçe ve belde belediyelerinde ise %40,17'dir.

TÜRKİYE'DE YENİ KURULAN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN PERFORMANSLARININ MOORA YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Brauers ve Zavadskas tarafından 2006 yılında ortaya konulan MOORA (Multi-Objective Optimization on the basis of Ratio Analysis) yöntemi, diğer Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerine nispeten yeni bir yöntemdir. MOORA yöntemi, bir alternatife bir kriterle göre değerinin, bu kriterle yönelik alternatifleri temsil eden bir payda ile karşılaştırıldığı bir oran sistemini ifade eder (Brauers ve Zavadskas, 2006:447).

Uygulamada çeşitli MOORA yöntemleri bulunmakla birlikte, yaygın kullanıma sahip olan MOORA-Oran yöntemidir. MOORA-Oran yöntemi dört aşama halinde açıklanabilir (Brauers ve Zavadskas, 2006:447, Gorener vd., 2013:46-47, Sevgin ve Kundakçı, 2017:92):

Bu yöntemin ilk aşaması, çeşitli kriterlerden oluşan bir karar matrisinin oluşturulmasıyla başlamaktadır.

$$X_{ij} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1j} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2j} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{ij} \end{bmatrix}$$

Karar matrisinin satırlarında performansı karşılaştırmak istenilen alternatifler, sütunlarında ise bu alternatifleri tanımlayan nicel kriterler yer almaktadır. İkinci aşama; farklı birimlere sahip kriterlerin, birimsiz hale getirilerek birbirleriyle karşılaştırılabilir olmalarını sağlayabilmek amacıyla karar matrisinin normalize edilmesidir.

$$x_{ij}^* = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{j=1}^m x_{ij}^2}}$$

$$i = 1, 2, \dots, n$$

$$j = 1, 2, \dots, m$$

Burada; x_{ij} , j . alternatife i kriteri için değerini ifade etmektedir. x_{ij}^* ise x_{ij} 'nin $[0,1]$ arasında normalize edilmiş değeridir. Üçüncü aşama, y_j^* değerinin hesaplanması olup, bu aşamada kriterlerin, maksimum ya da minimum olmalarına göre gruplandırılmasının ardından, maksimum olanların toplam değerinden, minimum olanların toplam değeri çıkarılır.

$$y_j^* = \sum_{i=1}^{i=g} x_{ij}^* - \sum_{i=g+1}^{i=n} x_{ij}^*$$

$i = 1, 2, \dots, g$ (maksimize edilecek kriterler)

$i = g + 1, g + 2, \dots, n$ (minimize edilecek kriterler)

Burada; y_j^* , j . alternatifi tüm amaçlara göre normalize edilmiş değerini ifade etmektedir. Dördüncü aşama, y_j^* değerine göre her bir alternatifi sınırlandırıldığı aşamadır. Sıralama büyük değere sahip olandan, küçük değere sahip olana doğru yapılmakta olup, büyük değere sahip olan alternatif, diğer alternatiflere nispeten tercih edilen (veya yüksek performansa sahip olan) alternatifi ifade etmektedir. Sıralamanın yapılmasıyla birlikte MOORA-Oran yöntemi tamamlanmış olur.

UYGULAMA

Amaç

Uygulamanın amacı; Türkiye’de 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Yasa ile kurulan 14 büyükşehir belediyesinin bütçe yönetim performanslarının MOORA-Oran Yöntemi ile değerlendirilmesidir.

Veri Seti

Uygulamada 14 büyükşehir belediyesinin gerçekleşen bütçeleri üzerinden hesaplanan 10 adet mali oran veri seti olarak kullanılmıştır. Bu oranlar Tablo: 13’de gösterilmiştir. Çalışma 2014 – 2016 yılları arasındaki üç yıllık dönemi kapsadığından oranlar üç yıl için hesaplanmıştır.

Tablo 13: Büyükşehir Belediyelerinin Mali Performans Göstergesi/Mali oran ve amaç

	Mali Oran	Amaç
1	Toplam Bütçe Gelirleri / Toplam Bütçe Giderleri	Maksimizasyon
2	Vergi Gelirleri / Toplam Bütçe Giderleri	Maksimizasyon
3	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri / Toplam Bütçe Giderleri	Maksimizasyon
4	Diğer Gelirler / Toplam Bütçe Giderleri	Maksimizasyon
5	Sermaye Gelirleri / Toplam Bütçe Giderleri	Maksimizasyon
6	Personel Giderleri / Toplam Bütçe Gelirleri	Minimizasyon
7	Mal ve Hizmet Alım Giderleri / Toplam Bütçe Gelirleri	Minimizasyon
8	Faiz Giderleri / Toplam Bütçe Gelirleri	Minimizasyon
9	Cari Transferler / Toplam Bütçe Gelirleri	Minimizasyon
10	Sermaye Giderleri / Toplam Bütçe Giderleri	Minimizasyon

Tablo 13’den görüleceği üzere, hesaplanan 10 adet mali orandan 5 adedi “maksimizasyon” amaçlı iken 5 adedi “minimizasyon amaçlıdır. Uygulama sırasında oranların amaçları dikkate alınarak gerekli hesaplamalar yapılmıştır. Ayrıca, her oranın büyükşehir belediyesinin bütçe performansına olan etkisinin “eşit” olduğu varsayılarak, ağırlıklandırma “eşit ağırlıklı” olarak yapılmıştır.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışma, MOORA-Oran Yöntemi ile elde edilen büyükşehir belediyelerinin, bütçe performanslarına göre sıralamaları Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14: MOORA-Oran Yöntemi ile Büyükşehir Belediyelerinin Bütçe Performansları Sıralaması

Performansa Göre Sıralama	2014 Yılı		2015 Yılı		2016 Yılı	
	Büyükşehir Belediyeleri	MOORA Skoru	Büyükşehir Belediyeleri	MOORA Skoru	Büyükşehir Belediyeleri	MOORA Skoru
1	Muğla	0.78	Şanlıurfa	1.21	Şanlıurfa	1.05
2	Hatay	0.75	Tekirdağ	0.85	Trabzon	0.84
3	Mardin	0.65	Mardin	0.49	Balıkesir	0.12
4	Aydın	0.62	Muğla	0.24	Denizli	0.07
5	Balıkesir	0.59	Trabzon	0.19	Mardin	-0.03
6	Tekirdağ	0.37	Aydın	0.04	Van	-0.05
7	Şanlıurfa	0.17	Balıkesir	-0.01	Muğla	-0.09
8	Manisa	-0.08	Hatay	-0.23	Manisa	-0.12
9	K.maraş	-0.18	K.maraş	-0.41	Tekirdağ	-0.18
10	Trabzon	-0.24	Denizli	-0.45	K.maraş	-0.24
11	Malatya	-0.47	Van	-0.59	Ordu	-0.41
12	Van	-0.48	Ordu	-0.78	Aydın	-0.42
13	Ordu	-0.52	Manisa	-0.84	Hatay	-0.44
14	Denizli	-1.33	Malatya	-1.05	Malatya	-0.56

Elde edilen sonuçlar yıllar itibarıyla yorumlanabilir. 2014 yılı için; en yüksek bütçe performansını gösteren ilk üç büyükşehir belediyesinin sırasıyla; Muğla, Hatay ve Aydın oldukları görülmektedir. En düşük performansı gösteren ilk üç büyükşehir belediyesinin ise sırasıyla Denizli, Ordu ve Van oldukları görülmüştür.

2015 yılı için; en yüksek bütçe performansını gösteren ilk üç büyükşehir belediyesinin sırasıyla; Şanlıurfa, Tekirdağ ve Mardin oldukları görülmektedir. En düşük performansı gösteren ilk üç büyükşehir belediyesinin ise sırasıyla Malatya, Manisa ve Ordu oldukları görülmüştür.

2016 yılı için; en yüksek bütçe performansını gösteren ilk üç büyükşehir belediyesinin sırasıyla; Şanlıurfa, Trabzon ve Balıkesir oldukları görülmektedir. En düşük performansı gösteren ilk üç büyükşehir belediyesinin ise sırasıyla Malatya, Hatay ve Aydın oldukları görülmüştür.

Sonuçlar yıllara göre büyükşehir belediyelerinin gösterdiği bütçe performansındaki görece değişim açısından değerlendirildiğinde; Şanlıurfa BŞB'nin 2015 ve 2016 yıllarında en yüksek performansı gösteren BŞB olduğu görülmektedir. Mardin ve Balıkesir BŞB'lerinin görece istikrarlı ve yüksek performansa sahip BŞB'ler arasında oldukları görülmüştür. Denizli ve Trabzon BŞB'nin yıllar itibarıyla görece performansı hızlı yükselen BŞB'ler arasında oldukları buna karşın; Hatay, Aydın ve Muğla BŞB'lerinin ise yıllar itibarıyla görece performansı hızlı düşen BŞB'ler arasında oldukları görülmüştür.

KAYNAKÇA

Arikboğa, E. (2018). Büyükşehir Sistemi: Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri. İçinde Yerel Yönetimler. Ed. (K. Görmez-H. Yaylı). 2. Baskı. Ankara: Orion Yayınları. 367-409.

Aykaç, B. (1993). Büyükşehir belediyeleri ve sundukları hizmetler, karınca dergisi, yıl:59, sayı: 682, Ekim.

Brauers, W. K., & Zavadskas, E. K. (2006). The MOORA method and its application to

privatization in a transition economy. *Control and Cybernetics*, 35(2), 445-469.

Gorener, A., Dincer, H., & Hacıoglu, U. (2013). Application of multi-objective optimization on the basis of ratio analysis (MOORA) method for bank branch location selection. *International Journal of Finance & Banking Studies*, 2(2), 41-52.

Kavruk, H. (2002). *Anakent'e Bakış Türkiye'de Anakent Belediyeciliği ve Kent Hizmetlerinin Yönetimi*, Ankara: Hizmet-İş Sendikası.

Sevgin, H. & Kundakçı, N. (2017). TOPSIS ve MOORA Yöntemleri ile Avrupa Birliği'ne Üye Olan Ülkelerin ve Türkiye'nin Ekonomik Göstergelere Göre Sıralanması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 87-108.

Ünal, Y. (1982). *Kentleşmenin Yönetimsel Sorunları Üzerine Bir İnceleme*, İTÜ Matbaası: İstanbul.

Zengin, O. (2012). *Büyükşehir sisteminin dönüşümü: Son on yılın değerlendirmesi*. Ankara barosu dergisi, sayı:2. 91-116.

A MULTI-CRITERIA ANALYSIS BASED ON CRITIC AND EDAS METHODS FOR HOSPITAL SITE SELECTION

Esra Aytaç Adalı

*Department of Business Administration, Pamukkale University
eaytac@pamukkale.edu.tr*

Ayşegül Tuş

*Department of Business Administration, Pamukkale University
atus@pamukkale.edu.tr*

Abstract

The growing population of a city leads to the demand of new facilities especially new hospitals. Hospitals are one of the main elements of social life. For the hospital management hospital site selection decision is an important decision making problem. Because this decision often affects the success or the failure of such a facility. However determining the best site from various alternative sites is a difficult and complex process. It requires many selection criteria to be weighted and alternatives to be evaluated and ranked. In this paper, CRITIC (CRiteria Importance Through Intercriteria Correlation) and EDAS (Evaluation Based on Distance from Average Solution) methods are applied to the hospital site selection problem. The weights of the hospital site selection criteria are derived from CRITIC method whereas the complete ranking of the hospital site alternatives are obtained by using EDAS. Finally the results are discussed.

Keywords: Multi criteria decision making, hospital site selection, CRITIC, EDAS

Acknowledgments

This paper was financially supported by the Scientific Research Projects Coordination Unit of Pamukkale University.

HASTANE YER SEÇİMİ PROBLEMİ İÇİN CRITIC VE EDAS YÖNTEMLERİNE DAYALI ÇOK KRİTERLİ BİR ANALİZ

Özet

Şehirlerde artan nüfus, hastaneler gibi yeni tesislere olan talebin artmasına yol açmaktadır. Hastaneler, sosyal yaşamın temel parçalarından biridir. Hastane yönetimi için hastane yer seçimi kararı, önemli bir karar verme problemidir. Çünkü bu karar, bir hastanenin başarısını ya da başarısızlığını etkilemektedir. Bununla birlikte birçok alternatif yer arasından en iyisini seçmek, zor ve karmaşık bir süreçtir. Bu süreç, birçok kriterin ağırlıklandırılmasını ve alternatiflerin değerlendirilip sıralanmasını gerektirmektedir. Bu çalışmada Kriterler Arası Korelasyona Dayalı Kriter Önemi (CRiteria Importance Through Intercriteria Correlation, CRITIC) ve Ortalama Çözümünden Uzaklığa Dayalı Değerlendirme (Evaluation Based on Distance from Average Solution, EDAS) yöntemleri hastane yer seçimi problemine uygulanmıştır. Hastane yeri seçim kriterlerinin önem dereceleri CRITIC yöntemi ile hesaplanmış, hastane yeri alternatifleri EDAS yöntemi ile sıralanmış ve sonuçlar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok kriterli karar verme, hastane yer seçimi, CRITIC, EDAS

INTRODUCTION

Multi Criteria Decision Making (MCDM) is a branch of operations research models and handles the decision problems with many decision criteria. The decision makers evaluate a set of alternatives and find an optimal one among them by the help of the MCDM methods (Turskis et al., 2017: 211). There are many MCDM methods for solving the MCDM problems. In this paper two MCDM methods, CRITIC (CRiteria Importance Through Intercriteria Correlation) and EDAS (Evaluation Based on Distance from Average Solution), are proposed to solve hospital site

selection problem. Hospital site selection problem is challenging and strategic decision for the hospital management since many criteria must be considered such as investment and construction cost, human resources, transportation, pollution, climate etc. (Busief and Shouman, 2012: 399). Also it is difficult and costly to change the hospital's location after setting up a new hospital. Hospital site selection problem can be viewed as a MCDM problem including many selection criteria to be weighted and hospital location alternatives to be evaluated and ranked (Ahmed et al., 2016: 579).

In the literature various authors have proposed MCDM methods like Analytical Hierarchy Process (AHP) (Wu et al., 2007; Jalaliyoon et al., 2015; Busief and Shouman, 2012; Chatterjee and Mukherjee, 2013; Sahraeian et al., 2013; Ahmed et al., 2016), fuzzy AHP (Vahidnia et al., 2009; Soltani and Marandi, 2011), fuzzy AHP and fuzzy VIKOR (Fami Tafreshi et al., 2012), fuzzy ELECTRE (Kumar et al., 2016), hesitant fuzzy TOPSIS (Senvar et al., 2016), Additive Ratio Assessment method with Gray values (ARAS-G) (Şen, 2017) to solve hospital location selection problems.

This paper formulates a real case for the hospital site selection problem by performing the combination of CRITIC and EDAS methods. While providing the optimal hospital site, CRITIC method is used to derive the selection criteria weights and EDAS method is used to rank site selection alternatives for new hospital and select the best one among the alternatives. The rest of this paper is organized as follows. Firstly the methodological background for the CRITIC and EDAS methods are provided. Then the combination of CRITIC and EDAS methods for a real case application of hospital site selection problem is presented. Finally the results of the application are discussed.

CRITIC METHOD

All variables or criteria in the decision making problem may have different importance or influence on the problem. In such a situation it is necessary to assign a weight to each of the criteria or variable objectively (Aznar Bellver et al., 2011: 157). There are many weighting methods in the literature. CRITIC (CRiteria Importance Through Intercriteria Correlation) method is one of the weighting methods. It was developed by Diakoulaki et al. (1995) and the aim of the method is finding the criteria's objective weights by incorporating both contrast intensity and conflict (Chang et al., 2010: 4644). It depends on analysis of decision matrix. The standard deviation of normalized performance values by columns and the correlation coefficients of all pairs of columns are computed for determining the contrast intensity (Madic and Radovanovic, 2015: 199).

In the literature CRITIC method has been applied on many decision making problems such as determination the various firm's performance (Diakoulaki et al. 1995, Çakır and Perçin 2013), inter-country analysis on their e-government performance (Deng 2008), water resource management (Yılmaz and Harmancıoğlu, 2010), development of sustainability index for urban water management system (Luo, 2014), Spanish savings determination (Aznar Bellver et al., 2011), evaluation of index system of city's soft power (Guo et al., 2013), evaluation of financial situations of firms (Kazan and Özdemir, 2014), development of a real feature matching method (Kim and Yu, 2015), selection of the non-traditional machining process (Madic and Radovanović, 2015), development of the index evaluation system of educational information (Lu et al., 2015), contract manufacturer selection (Aytaç Adalı and Tuş Işık, 2017), comparisons of various weighting methods like FANMA, AHP, entropy method, the modified digital logic (MDL) method, Numeric Logic (NL) and Adjustable Mean Bars' (AMB) (Zhao et al., 2011; Milić

and Goran, 2012; Liu and Zhao, 2013; Alemi-Ardakani, 2014; Alemi-Ardakani et al., 2016) (Aytaç Adalı and Tuş Işık, 2017: 94).

The application steps of CRITIC method are summarized in the following three steps (Madić and Radovanović, 2015: 199-200; Aytaç Adalı and Tuş Işık, 2017: 94-95):

Step 1: The method starts with assuming that there is a set of m feasible alternatives, A_i ($i = 1, 2, \dots, m$) and n evaluation criteria C_j ($j = 1, 2, \dots, n$) in the problem. Then the decision matrix X is formed. It shows the performance of different alternatives with respect to various criteria.

$$X = [x_{ij}]_{m \times n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (i = 1, 2, \dots, m \text{ and } j = 1, 2, \dots, n) \quad (1)$$

x_{ij} presents the performance value of i th alternative on j th criterion.

Step 2: Decision matrix is normalized by separating the criteria as beneficial or non-beneficial.

For beneficial criteria:
$$x_{ij}^* = \frac{x_{ij} - \min(x_{ij})}{\max(x_{ij}) - \min(x_{ij})}$$

For non-beneficial criteria:
$$x_{ij}^* = \frac{\max(x_{ij}) - x_{ij}}{\max(x_{ij}) - \min(x_{ij})}$$

$$i = 1, 2, \dots, m \text{ and } j = 1, 2, \dots, n \quad (2)$$

x_{ij}^* is the normalized performance value of i th alternative on j th criterion.

Step 3: Standard deviation of the criterion and its correlation between other criteria are so important for computing criteria weights. The weight of the j th criterion (w_j) is obtained as:

$$w_j = \frac{C_j}{\sum_{j=1}^n C_j} \quad (3)$$

$$C_j = \sigma_j \sum_{j'=1}^n (1 - r_{jj'}) \quad (4)$$

C_j is the quantity of information contained in j th criterion, σ_j is standard deviation of the j th criterion and $r_{jj'}$ is the correlation coefficient between j th and j' th criteria. If C_j value increases, the amount of information related with corresponding criterion and also its weight increase (Yılmaz and Harmancıoğlu, 2010: 567).

EDAS METHOD

EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution) method is one of relatively new MCDM method and it was developed by Keshavarz Ghorabae et al. (2015). EDAS method evaluates the alternatives considering the distance from the average solution (Keshavarz Ghorabae et al., 2016: 359). In this manner the desirability of the alternative depends on two distances named as positive distance from average (PDA) and negative distance from average (NDA) (Ecer, 2018: 623).

In the literature there are limited numbers of studies related with EDAS for several areas such as ABC classification of inventory of items and comparison of EDAS method with VIKOR, TOPSIS, SAW (Simple Additive Weighting) and COPRAS methods (Keshavarz Ghorabae et al., 2015), establishment and ranking scenarios of city logistics in Doboş (Stević et al., 2016), contractor contracts selection (Trinkūnienė et al., 2017), evaluation of sewing machine process (Ulutaş, 2017), third-party logistics provider selection (Ecer, 2018), two material handling equipment

selection (conveyor and automated guided vehicles selection) (Mathew and Sahu, 2018). EDAS method has been extended with fuzzy sets for supplier selection (Keshavarz Ghorabae et al., 2016), personnel selection problem (Turskis et al., 2017), interval type-2 fuzzy sets for evaluation of subcontractors in the construction industry (Keshavarz Ghorabae et al., 2017), grey numbers for basic shape selection of the single-family residential house's plan (Juodagalvienė et al., 2017), contractors selection (Stanujkic et al., 2017), interval-valued intuitionistic fuzzy EDAS method for evaluating solid waste disposal site selection alternatives (Kahraman et al., 2017), solution of interval-valued fuzzy soft decision making problems based on Multi-Attribute Border Approximation area Comparison (MABAC), EDAS and new similarity measure (Peng et al., 2017).

The application steps of EDAS method are summarized in the following six steps (Keshavarz Ghorabae et al., 2015: 439-440):

Step 1. The method starts with assuming that there is a set of m feasible alternatives, A_i ($i = 1, 2, \dots, m$) and n evaluation criteria C_j ($j = 1, 2, \dots, n$) in the problem. Then the decision matrix X shown in Eq. 1 is formed.

Step 2. The average solution (AV) considering for all criteria is determined.

$$AV = [AV_j]_{1 \times n} \quad (5)$$

$$AV_j = \frac{\sum_{i=1}^m x_{ij}}{m}$$

(6)

Step 3. The positive distance from average (PDA) and the negative distance from average (NDA) matrixes are calculated by considering beneficial and non-beneficial criteria.

$$PDA = [PDA_{ij}]_{m \times n} \quad (7)$$

$$NDA = [NDA_{ij}]_{m \times n} \quad (8)$$

If j th criterion is beneficial,

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (x_{ij} - AV_j))}{AV_j}$$

(7a)

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0, (AV_j - x_{ij}))}{AV_j} \quad (8a)$$

If j th criterion is non-beneficial,

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (AV_j - x_{ij}))}{AV_j}$$

(7b)

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0, (x_{ij} - AV_j))}{AV_j}$$

(8b)

PDA_{ij} and NDA_{ij} present respectively the positive and negative distance of i th alternative from the average solution in terms of j th criterion. Higher values of PDA and lower values of NDA indicate the optimal solution. It means that the higher values of PDA and/or lower values of NDA represent that the solution (alternative) is better than average solution (Kahraman et al., 2017: 2).

Step 4. The weighted sums of PDA (SP_i) and NDA (SN_i) for all alternatives are calculated.

$$SP_i = \sum_{j=1}^n w_j PDA_{ij} \quad (9)$$

$$SN_i = \sum_{j=1}^n w_j NDA_{ij} \quad (10)$$

w_j is the weight of j th criterion. In this article w_j is derived from CRITIC method.

Step 5. The values of SP and SN values are normalized by considering all alternatives,

$$NSP_i = \frac{SP_i}{\max_i(SP_i)} \quad (11)$$

$$NSN_i = 1 - \frac{SN_i}{\max_i(SN_i)} \quad (12)$$

Step 6. The appraisal scores (AS_i) of all alternatives are calculated.

$$AS_i = \frac{1}{2}(NSP_i + NSN_i) \quad 0 \leq AS_i \leq 1$$

(13)

The alternatives are ranked by considering decreasing values of appraisal score.

APPLICATION

Various hospital site selection problems have been solved by using various methods. In this study a real case study of a private hospital operated in Denizli is handled. A committee formed by the hospital staff determines the criteria by making meetings and reviewing the literature (Busief and Shouman, 2012; Jalaliyoon et al., 2015; Senvar et al., 2016). The criteria are

- cost (land, construction)(C_1)
- land strategy (strategy related with the land like expansion in the future, parking) (C_2)
- market conditions (need for a new hospital) (C_3)
- transportation (accessibility to hospital) (C_4)
- environment consideration (water and noise nuisance, air pollution) (C_5)
- demographic consideration (current and future population) (C_6)
- geological factors (disaster risk such as earthquake and fault line) (C_7)
- financial support by the government (C_8)

Then four hospital location alternatives (A_1, A_2, A_3, A_4) around Denizli are determined. By considering all criteria and alternatives the decision matrix shown in Table 1 is developed. The first criterion is quantitative and expressed in thousands of TRY. The last seven criteria are qualitative and during the assessment the 5 point scale (5: Excellent, 4: Very good, 3: Good, 2: Fair, 1: Poor) is used for them.

Table 1. Decision matrix

	C_1	C_2	C_3	C_4	C_5	C_6	C_7	C_8
A_1	21600	3	5	4	4	4	5	2
A_2	22250	5	4	2	5	4	3	3
A_3	21500	4	3	4	3	5	4	2
A_4	21400	4	3	5	4	3	5	1
Criteria type	min	max	max	max	min	max	min	max
Total	86750	16	15	15	16	16	17	8
Average	21687,5	4	3,75	3,75	4	4	4,25	2

Firstly the normalized decision matrix shown in Table 2 is obtained using Eq. (2) for finding the weights of each criterion with the CRITIC method. Then the standard deviations for all criteria and correlation coefficient all pairs of criteria are computed. The values of standard deviations and correlation coefficients are shown in last row of Table 2 and Table 3 respectively.

Table 2. Normalized decision matrix

	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄	C ₅	C ₆	C ₇	C ₈
A ₁	0,765	0,000	1,000	0,667	0,500	0,500	0,000	0,500
A ₂	0,000	1,000	0,500	0,000	0,000	0,500	1,000	1,000
A ₃	0,882	0,500	0,000	0,667	1,000	1,000	0,500	0,500
A ₄	1,000	0,500	0,000	1,000	0,500	0,000	0,000	0,000
std dev.	0,391	0,354	0,415	0,363	0,354	0,354	0,415	0,354

Table 3. Correlation coefficient values of the criteria

	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄	C ₅	C ₆	C ₇	C ₈
C ₁	1,000	-0,691	-0,352	0,975	0,798	-0,106	-0,850	-0,904
C ₂	-0,691	1,000	-0,426	-0,649	-0,500	0,000	0,853	0,500
C ₃	-0,352	-0,426	1,000	-0,346	-0,426	0,000	-0,091	0,426
C ₄	0,975	-0,649	-0,346	1,000	0,649	-0,324	-0,899	-0,973
C ₅	0,798	-0,500	-0,426	0,649	1,000	0,500	-0,426	-0,500
C ₆	-0,106	0,000	0,000	-0,324	0,500	1,000	0,426	0,500
C ₇	-0,850	0,853	-0,091	-0,899	-0,426	0,426	1,000	0,853
C ₈	-0,904	0,500	0,426	-0,973	-0,500	0,500	0,853	1,000

Table 4. Criteria weights

	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄	C ₅	C ₆	C ₇	C ₈
C _j	3,179	2,798	3,406	3,112	2,442	2,123	2,958	2,510
w _j	0,141	0,124	0,151	0,138	0,108	0,094	0,131	0,111

As a last step the criteria weights in Table 4 are derived from Eq. (3) and Eq. (4). C₃ and C₆ are the most and least important criterion respectively as a result of CRITIC method.

In order to rank the alternatives with the EDAS method firstly the average solution is determined for all criteria and shown in the last row of the Table 1. PDA and NDA values are obtained as in Table 5-6 by considering beneficial and non-beneficial criteria.

Table 5. PDA values

	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄	C ₅	C ₆	C ₇	C ₈
A ₁	0,004	0,000	0,333	0,067	0,000	0,000	0,000	0,000
A ₂	0,000	0,250	0,067	0,000	0,000	0,000	0,294	0,500
A ₃	0,009	0,000	0,000	0,067	0,250	0,250	0,059	0,000
A ₄	0,013	0,000	0,000	0,333	0,000	0,000	0,000	0,000

Table 6. NDA values

	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄	C ₅	C ₆	C ₇	C ₈
A ₁	0,000	0,250	0,000	0,000	0,000	0,000	0,176	0,000
A ₂	0,026	0,000	0,000	0,467	0,250	0,000	0,000	0,000
A ₃	0,000	0,000	0,200	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
A ₄	0,000	0,000	0,200	0,000	0,000	0,250	0,176	0,500

SP_i and SN_i values for all alternatives are calculated by using the criteria weights derived from CRITIC method. Then SP_i and SN_i values are normalized. Finally the appraisal scores of all hospital location alternatives are calculated. The results are given in Table 7.

Table 7. SP_i , SN_i , NSP_i , NSN_i and AS_i values

	SP _i	SN _i	NSP _i	NSN _i	AS _i
A ₁	0,060	0,054	0,433	0,615	0,524
A ₂	0,135	0,095	0,976	0,324	0,650
A ₃	0,069	0,030	0,496	0,785	0,640
A ₄	0,048	0,133	0,345	0,058	0,201
max	0,135	0,133			

A₂ is selected as the best hospital location alternative as a result of the EDAS method's appraisal scores.

CONCLUSION

Hospital site selection problem has been handled by various MCDM methods. In this paper this problem has been solved with relatively new two MCDM methods, the CRITIC and EDAS methods. The selection process has begun with the determination of the selection criteria and hospital site alternatives. The weights of the criteria have been derived from CRITIC method. As a result of CRITIC method market conditions in other words need for a new hospital has been found as the most important criteria. The criteria weights derived from CRITIC method are objective weights. They are directly computed by using decision matrix and basic statistics knowledge. By this way subjectivity of the decision makers including their prejudices are avoided. Then the criteria weights have transferred to the EDAS method. The four hospital site alternatives have been ranked by EDAS method. As a result of EDAS method the second alternative has been found as the most optimal hospital site. EDAS method requires fewer and understandable computations for decision makers.

There are some limitations of this paper in terms of limited number of selection criteria and alternatives. In addition, many decision makers want to consider their own subjective judgments during the decision process namely determination of criteria weights. To overcome these limitations objective and subjective criteria may be evaluated together in the future studies. Various criteria may be considered. The fuzzy extensions of the methods may be applied by considering uncertain decision environments.

REFERENCES

- Ahmed A.H., Mahmoud H. and Aly A.M.M. (2016) Site Suitability Evaluation for Sustainable Distribution of Hospital Using Spatial Information Technologies And Ahp: A Case Study Of Upper Egypt, Aswan City. International Journal Geographic Information System, 8(05), pp. 578-594.
- Alemi-Ardakani M. (2014) Enhancing Impact Characterization And Multi-Criteria Design Optimization Of Glass Fiber Reinforced Polypropylene Laminates. Dissertation, The University Of British Columbia

- Alemi-Ardakani M., Milani A., Yannacopoulos S. and Shokouhi G. (2016) On The Effect of Subjective, Objective and Combinative Weighting in Multiple Criteria Decision Making: A Case Study on Impact Optimization of Composites. *Expert Systems with Applications*, 46, pp. 426–438.
- Aytaç Adalı E. and Tuş Işık A. (2017) CRITIC and MAUT Methods for The Contract Manufacturer Selection Problem. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 5(1), pp. 93-101.
- Aznar Bellver J., Cervelló R.R. and García G.F. (2011) Spanish Savings Banks and Their Future Transformation Into Private Capital Banks: Determining Their Value By A Multicriteria Valuation Methodology. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 35, pp. 155-164.
- Busief I.M. and Shouman M.A. (2012) Hospital Site Selection in Benghazi City in Libya. In: *Proceedings of the 2012 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*, pp. 399-409.
- Çakır, S. and Perçin, S. (2013) Çok Kriterli Karar Verme Teknikleriyle Lojistik Firmalarında Performans Ölçümü. *Ege Akademik Bakış*, 13(4), pp. 449-459.
- Chang, C. H., Lin, J. J., Lin, J. H. and Chiang, M. C. (2010). Domestic Open-End Equity Mutual Fund Performance Evaluation Using Extended TOPSIS Method With Different Distance Approaches. *Expert systems with applications*, 37(6), pp. 4642-4649.
- Chatterjee, D. and Mukherjee, B. (2013). Potential hospital location selection using AHP: a study in rural India. *International Journal of Computer Applications*, 71(17), pp. 1-7.
- Deng, H. (2008) Towards Objective Benchmarking of Electronic Government: An Inter-Country Analysis. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 2(3), pp. 162-176.
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G. and Papayannakis, L. (1995) Determining Objective Weights in Multiple Criteria Problems: The CRITIC Method. *Computers & Operations Research*, 22(7), pp. 763-770.
- Ecer, F. (2018). Third-Party Logistics (3PLs) Provider Selection via Fuzzy AHP and EDAS Integrated Model. *Technological and Economic Development Of Economy*, 24(2), pp. 615–634.
- Fami Tafreshi, P., Aghdaei, M. H. and Zolfani, S. H. (2012). Hospital Location Selection: An Application of Fuzzy AHP and Fuzzy VIKOR. *IEEE 3rd International Conference on Emergency Management and Management Sciences*, July 20, 2012
- Guo, C., Wang, Y. and Jiang, W. (2013) An Empirical Study of Evaluation Index System and Measure Method on City's Soft Power: 17 cities in Shandong Province. *Cross-Cultural Communication*, 9(6), pp. 27-31.
- Jalaliyoon, N., Arastoo, A. and Pirouti, A. (2015) Land Selection: Using Multiple Criteria Decision Making. *International Journal of Academic Research in Management*, 4, pp. 14-23.
- Juodagalvienė, B., Turskis, Z., Šaparauskas, J. and Endriukaiytė, A. (2017) Integrated Multi-Criteria Evaluation of House's Plan Shape Based on the EDAS and SWARA Methods. *Engineering Structures and Technologies*, 9(3), pp. 117-125.
- Kahraman, C., Keshavarz Ghorabae, M., Zavadskas, E.K., Cevik Onar, S., Yazdani, M. and Oztaysi, B. (2017) Intuitionistic Fuzzy EDAS Method: An Application to Solid Waste Disposal Site Selection. *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management*, 25(1), pp. 1-12.
- Kazan, H. and Ozdemir, O. (2014) Financial Performance Assessment Of Large Scale Conglomerates via TOPSIS and CRITIC Methods. *International Journal of Management and Sustainability*, 3(4), pp. 203-224.

- Keshavarz Ghorabae, M., Amiri, M., Zavadskas, E.K. and Turskis, Z. (2017) Multi-Criteria Group Decision-Making Using An Extended EDAS Method with Interval Type-2 Fuzzy Sets. *Ekonomika a management*, pp. 48-68.
- Keshavarz Ghorabae, M., Zavadskas, E.K., Amiri, M. and Turskis, Z. (2016) Extended EDAS Method for Fuzzy Multi-Criteria Decision-Making: An Application To Supplier Selection. *International Journal of Computers Communications & Control*, 11(3), pp. 358-371.
- Keshavarz Ghorabae, M., Zavadskas, E.K., Olfat, L. and Turskis, Z. (2015) Multi-Criteria Inventory Classification Using A New Method of Evaluation Based On Distance From Average Solution (EDAS). *Informatica*, 26(3), pp. 435-451.
- Kim, J. and Yu, K. (2015) Areal Feature Matching Based On Similarity Using CRITIC Method. In: *Joint International Geoinformation Conference*, pp. 75-78.
- Kumar, P., Singh, R.K. and Sinha, P. (2016) Optimal Site Selection for a Hospital using a Fuzzy Extended ELECTRE Approach. *Journal of Management Analytics*, 3(2), pp. 115-135
- Liu, D. and Zhao, X. (2013) Method and Application for Dynamic Comprehensive Evaluation with Subjective and Objective Information. *PLoS one*, 8(12), pp. 1-5.
- Lu, C., Li, L. and Wu, D. (2015) Application of Combination Weighting Method to Weight Calculation in Performance Evaluation of ICT. In: *15th International Conference on Advanced Learning Technologies*, pp. 258-259.
- Luo, S.M. (2014) Evaluation of Sustainability Index for Urban Water Management System in Macau. *Outstanding Academic Papers by Students* <http://oaps.umac.mo/handle/10692.1/31>
- Madic, M. and Radovanović, M. (2015) Ranking Of Some Most Commonly Used Nontraditional Machining Processes Using ROV and CRITIC Methods. *U.P.B. Sci. Bull. Series D*, 77(2), pp. 193-204.
- Mathew, M. and Sahu, S. (2018) Comparison of New Multi-Criteria Decision Making Methods for Material Handling Equipment Selection. *Management Science Letters*, 8(3), pp. 139-150.
- Milić, M.R. and Goran, Z.Z. (2012) Objektivni Pristup Određivanju Težina Kriterijuma (An Objective Approach To Determining Criteria Weights). *Vojnotehnički glasnik/military technical courier*, LX (1), pp. 39-56.
- Peng, X., Dai, J. and Yuan, H. (2017) Interval-Valued Fuzzy Soft Decision making Methods based on MABAC, Similarity Measure and EDAS, *Fundamenta Informaticae*, 152 (4), pp. 373-396.
- Sahraeian, Z., Zangiabadi, A. and Khosravi, F. (2013) Spatial Analysis and Site Selection of Health Medical and Hospital Centers Using (GIS)(Case Study: Jahrom City). *Journal of Geographic Space*, 13(43), pp. 153-170.
- Sen, H. (2017) Hospital Location Selection with ARAS-G. *The Eurasia Proceedings of Science, Technology, Engineering & Mathematics*, 1, pp. 359-365.
- Senvar, O., Otay, I. and Bolturk, E. (2016) Hospital Site Selection via Hesitant Fuzzy TOPSIS. *IFAC-PapersOnLine* 49-12, pp. 1140–1145 .
- Soltani, A. and Marandi, E.Z. (2011) Hospital Site Selection Using Two-Stage Fuzzy Multi-Criteria Decision Making Process, *Journal of Urban and Environmental Engineering*, 5(1), pp. 32-43
- Stanujkic, D., Zavadskas, E.K., Ghorabae, M.K. and Turskis, Z. (2017) An Extension of The EDAS Method Based on The Use of Interval Grey Numbers. *Studies in Informatics and Control*, 26(1), pp. 5-12.
- Stević, Ž. E. L. J. K. O., Vasiljević, M. A. R. K. O. and Vesković, S. L. A. V. K. O. (2016) Evaluation in logistics using combined AHP and EDAS method. In *Proceedings of the XLIII International Symposium on Operational Research, Belgrade, Serbia* (pp. 20-23).

- Trinkūnienė, E., Podvezko, V., Zavadskas, E.K., Jokšienė, I., Vinogradova, I. and Trinkūnas, V. (2017) Evaluation of Quality Assurance in Contractor Contracts by Multi-Attribute Decision-Making Methods. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 30(1), pp. 1152-1180.
- Turskis, Z., Keršulienė, V. and Vinogradova, I. (2017) A New Fuzzy Hybrid Multi-Criteria Decision-Making Approach to Solve Personnel Assessment Problems. Case Study: Director Selection for Estates and Economy Office. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 51(3), pp. 211-229.
- Ulutaş, A. (2017) EDAS Yöntemi Kullanılarak Bir Tekstil Atölyesi İçin Dikiş Makinesi Seçimi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(2), pp. 169-183.
- Vahidnia, M.H., Alesheikh, A.A. and Alimohammadi, A. (2009) Hospital Site Selection Using Fuzzy AHP and Its Derivatives. *Journal of Environmental Management*, 90(10), pp. 3048-3056.

GIYSİ TASARIMINA YENİLİKÇİ (İNOVATİF) YAKLAŞIMLAR**Nuran Ocakoğlu***Dumlupınar Üniversitesi /Gediz Meslek Yüksekokulu*

nocakoglu@hotmail.com

Özet

Giyim modasındaki gelişmelere baktığımızda son yıllarda giysi tasarımcılarının alışılmışın dışına çıkan, insanları şaşırtan, düşündüren, bunun yanı sıra farklı farklı ihtiyaçlara da cevap verebilen ürünler tasarladıkları görülmektedir. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ile giyim alanında da gerek görsel anlamda gerekse gereklilikleri karşılamak amacıyla yeni yeni buluşlar giyim tasarımında yerini almaya başlamıştır. Günümüzde moda tasarımcıları etkili ve akılda kalabilir olmak için daha önce kimsenin düşünmediği yenilikleri tasarlayarak fark yaratma ihtiyacı duymakta, işletmeler ise hızla değişen rekabet ortamında ayakta kalabilmek için ürünlerini ve üretim yöntemlerini sürekli olarak değiştirmek ve yenilemek zorundadır.

Bu çalışma ile giysi tasarımında son yıllarda ortaya konan yenilikçi yaklaşımların, giysi tasarımını etkileyen teknolojik gelişmelerin neler olduğu, bunların giysi tasarımlarına nasıl ve ne şekilde yansıtılabildiği ve tüketicilerin bu ürünlere bakış açıları incelenerek ortaya koymak amaçlanmıştır. Gelişen teknoloji ile tasarlanan yenilikçi moda ürünlerinin giderek değer kazanması ve kullanımlarının giderek artması yaşantımızın köklü bir değişikliğe girdiğinin bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Giysi Tasarım, Moda, Yenilikçilik

INNOVATIVE APPROACHES TO CLOTHES DESIGNING**Abstract**

Regarding the process of clothing trends, it is seen that recently cloth designers have preferred products that can respond various meets as well as going beyond the ordinary, astonish people and make them think. With technological developments, new innovations have gained place in cloth designing either in visual sense or in sense of satisfying the necessities. To be influent and memorable, nowadays fashion designers are in need of making a difference by designing the innovations that haven't come up to anybody. Enterprises, on the other hand, have to renovate and change their product and production methods over and over to survive (remain standing) rapidly changing competitive environment. It is inevitable that fashion is an innovative notion. It is seen that the notion of "design" and that of "innovation" have pretty similar meanings. However, in order to promote a presented design as innovative, it must have been formed with a creative idea, enhance the quality of living, avail, be commercialized and gain acceptance of the consumers by yielding more profit than before.

By examining various aspects of the consumers about products, this study aims to reveal what the innovative approaches of cloth designing in last years and the technological developments affecting this field and how these approaches and developments are reflected on cloth designing. As method of research, literature review was preferred. With this theoretical way, a wide-ranging research included related domestic and foreign works besides published sources. That innovative fashion products designed with developing technology gain reputation and their usage have been gradually increasing indicate a radical change in our lives.

Keywords: Cloth Designing, Fashion, Innovation

GİRİŞ

Modanın yenilikçi bir kavram olduğu kaçınılmazdır. Tasarım kavramı ile yenilikçilik (inovasyon) kavramının birbirine oldukça yakın anlamlar içerdiği görülmektedir. Ancak sunulan tasarımın yenilikçi olarak kabul edilebilmesi için, yeni bir düşünce ile oluşturulup, yaşam kalitesini arttıran,

faydaya yönelik, pazarlanabilir ve de tüketici tarafından kabul görüp, üreticiye her zamankinden daha fazla kâr getirebilir olması gerekir. Tasarım sürecinde ortaya konan ürünün belirli bir amaca hizmet etmesi, işlevsel olması, sıra dışı ya da benzerlerinden çok farklı bir görsellikte olması ve yenilikçi özellikler taşıması beklenmektedir (Önlü, 2004:86). Son yıllarda "bilinen uygulamaların yaratıcı ve yenilikçi gelişmelerle yorumlanması, sıra dışı malzemelere yeni imkânlar sunulmasıyla tasarım alanlarında, yeni anlayışlar oluşmaktadır" (Erbıyıklı, 2012:1).

Yenilikçi moda tasarımcıları, geleceğin trendlerinin teknoloji ile etkileşimli moda yönünde olacağını öngörmekte; çeşitli yeni teknolojiler geliştiren bilim adamları, mühendisler ve teknoloji üreten firmalar ile ortaklaşa çalışarak yenilikçi teknolojileri giysi tasarımlarına yansıtmaktadırlar (Yetmen, 2017:1). Teknolojideki gelişmeler ve kendilerine öncülük eden moda tasarımcılardan aldıkları ilham ile günümüz moda tasarımcıları, disiplinler arası çalışmanın kapısını aralayarak hayal edilemeyen yeni çalışmalara imza atmaktadırlar.

Son yıllarda giysi tasarımlarını etkileyen teknolojik gelişmelerin neler olduğu bu bağlamda ortaya konan yenilikçi yaklaşımlar, bunların giysi tasarımlarına nasıl ve ne şekilde yansıtılabildiği ve tüketicilerin bu ürünlere bakış açılarını incelemeyi amaçlayan bu çalışma bir değerlendirme araştırmasıdır. Değerlendirme araştırmaları, bir konuda oluşmuş yenilikleri veya gelişmeleri bulunan konum ve durum içinde değerlendirip sentezleyen derlemelerdir. Değerlendirme araştırmaları, herhangi bir program, ürün ya da uygulamanın niteliğini, etkililiğini, özelliklerini ve değerini belirlemek üzere sistematik olarak veri toplama ve analiz etme süreci olarak tanımlanabilir.

Araştırma yöntemi olarak literatür taraması yolu kullanılmıştır. Gerekli bilgilere ulaşmak amacıyla yurt içi ve yurt dışından konu ile ilgili yapılan çalışmalar ve yayınlanan kaynaklar ile geniş çerçeveli bir araştırma yürütülmüştür.

GİYSİ TASARIMINA YENİLİKÇİ (İNOVATİF) YAKLAŞIMLAR

"Tasarım, bilim, teknik ve teknoloji ile yaratıcı düşünce ve estetiğin birleştiği bir alandır." (Yıldıran, 1016:2). Günümüzde tekstil ve moda tasarımcıları gerek kumaş ve gerekse ürün tasarımında farklı uygulama ve bilim alanlarından yararlanmaktadırlar. Ürünlerine farklılık kazandırabilme arayışı içinde olan tasarımcılar bilinenin dışında, farklı malzemeler kullanarak yeni ve farklı ürünler üretme çabası göstermektedirler. Böylece geleceğin tekstil ve moda ürünlerinin kullanım alanlarının çeşitliliği de artmaktadır.

Teknolojide yaşanan gelişmelerin giysi tasarımlarına yansması, tekstil ve moda dünyasında Teknik tekstiller, akıllı tekstiller, akıllı giysiler, giyilebilir teknoloji gibi bir çok yeni kavramın ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Normal tekstil ürünlerinden farklı olarak doğal şartlardan koruma ve süsleme özelliklerine ilaveten herhangi bir etkiyi (kuvvet, ışık, ısı, basınç, elektromanyetik dalgalar, ses, hareket vs.) veya etki değişikliğini algılama ve buna bir tepki verme özelliği kazandırılan ürünler Akıllı tekstiller (Coşkun ve Oğulata, 2008:1). Bunlardan üretilen giysilerde akıllı giysiler olarak adlandırılmaktadır.

Akıllı Tekstiller

"Akıllı tekstiller, herhangi bir etkiyi veya etki değişikliğini algılama ve buna tepki verme özelliğine sahip tekstil ürünleridir" (Erdem İşmal ve Yüksel, 2016:88). Kuvvet, sıcaklık, ısı, ışık, basınç, ses, kimyasal reaksiyonlar, elektrik, manyetik gibi dışarıdan gelen etkilerle müdahale edildiğinde, bu uyarıcıları algılayarak tepki verebilirler (Uçar, 2006:12).

Akıllı tekstiller, önceleri genellikle sağlık, askeri veya koruyucu amaçlı kullanılmaktayken, günümüzde ünlü modacıların tasarımlarında yerini almaya başlanmıştır. Teknik tekstiller, kısaca, bir fonksiyonu için kullanılan tekstillerdir (Emniyet kemerleri, güç tutuşur kumaşlar vb.).

Akıllı tekstiller ise birçok alanı kapsayan disiplinler arası çalışmalar sonucu üretilen tekstillerdir (Balkış ve Ağaç,2017:1).

Akıllı tekstiller, fonksiyonlarına göre, aktif akıllı, pasif akıllı ve tam (çok) akıllı olarak sınıflandırılır. Dış etkileri sadece algılayabilen tekstillere pasif akıllı; algıladıkları bu etkiye tepki veren tekstillere aktif akıllı; dış etkileri algılayarak sonrasında tepki veren ve koşullara göre adapte olabilen tekstillere de tam(çok) akıllı tekstiller denmektedir (Uçar, 2012:13).

"Akıllı tekstillerin üretiminde kullanılan malzemeleri 4 başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; sensörler, aktüatörler, iletken materyaller ve elektroniklerdir" Berglin, (2013:). Sadece sensör yapılarına sahip olan Pasif akıllı tekstiller insanları doğal atmosfer şartlarından korumanın ve süslemenin yanında, başta sağlık, güvenlik ve bilişim alanlarında olmak üzere daha pek çok alanda en az bir ek fonksiyonu daha yerine getiren ürünlerdir. Elektromanyetik dalgaları filtre eden kumaşlar, bacakları nemlendiren ve besleyen (E vitamini ile) veya selüli önleyen bayan çorapları veya pantolonları, şifalı aloe-vera bitki özünü salgılayan yatak takımları çok fonksiyonlu tekstil ürünlerine örnektir.

Aktif Akıllı tekstiller ise, herhangi bir etkiyi veya etki değişikliğini algılayıp buna tepki verme özelliğine sahip olan tekstil ürünleridir. Bunlarda algılama işlevini gerçekleştiren bir sensorün yanı sıra, birde tepkiyi gerçekleştiren uygulayıcı bulunmaktadır (Coşkun, 2007:19). "Aktif akıllı tekstil yapılarına; biçimsel hafızaya sahip, bukalemunsu, su itici, buhar geçirgen, ısı depolayan ve ısı düzenleyen, buhar absorbe eden, ısı üreten kumaşlar veya elektrik ısıtmalı giysiler örnek olarak verilebilir" (Kayacan 2008:16).

Çok (tam) akıllı tekstiller ise bunlar bir dış etki değişikliğini algıladıktan sonra, değerlendirip ona göre farklı tepkiler gösterebilirler. Bu sistemlerde beyin gibi çalışacak başka bir ünite daha bulunmaktadır. "Yani sensör ve aktivatör fonksiyonlarına sahip olup; beyin işlevini görecektir kontrol üniteleri sayesinde harekete geçip, değişim gösterirler" (Uçar, 2012:13).

Giyilebilir Teknoloji

Giyilebilir teknoloji, insan vücuduna giyilerek veya takılarak kullanılabilen ve insan vücudu ile entegre çalışabilen teknolojik aletlerin tümüdür. Başka bir deyişle insanların yaşamında kolaylık sağlaması için geliştirilmiş her türlü alet, bilgi ve yeteneği giyerek kullandığı bir alan olarak da tanımlanabilir. Bir cihazın giyilebilir olması için akıllı sensörlere ve internet bağlantısına sahip olması veya bluetooth gibi yöntemler vasıtasıyla akıllı telefonunuzla bağlantı kurabilmesi gerekir.

"Giyilebilir teknoloji araçları birçok bilgisayar, akıllı telefon gibi cihazların yapabildiği hesaplama işlemlerini gerçekleştirebilmektedir" (Öymen, 2017:2). Giyilebilir teknoloji ürünleri yüksek teknolojiye sahip olan üreticiler tarafından var olan aletlerin daha küçüğünü meydana getirme ve insanların her zaman yanında taşıyabileceği teknolojik çözümler üretme düşüncesinden hayat bulmuştur.

Genel olarak, giyilebilir teknoloji çeşitli türlerde haberleşmeye, giyen kişinin gerçek zamanlı olarak bilgilerine ulaşabilmeye ve bu bilgileri depolayarak değerlendirmeye imkan sağlamaktadır (Sağbaş vd., 2016). Bu tür aygıtlar içerisinde barındırdıkları güçlü sensörler sayesinde kendi çevresine ve etrafına karşı da duyarlıdırlar. Giyilebilir teknoloji ürünleri yazılımları ve algılama yapmak için kullandığı sensörleri yardımıyla çeşitli verileri toplayabilir ve yazılımları dahilinde bu bilgiyi işleyerek insanlara geri verebilir.

"Giyilebilir teknoloji sayesinde gündelik hayatta kullandığımız saat, gözlük, ayakkabı, bileklik takı, kıyafet gibi birçok ürün alışıl gelmiş özelliklerinden daha fazlasına sahip olmaktadır." (Öymen, 2017:2). Bu ürünler gerçek kullanım alanları dışında, aynı zamanda günlük rutinlerimizi ve verilerimizi de takip edebilmeye imkan sağlamaktadır.

3b Yazıcılarla Giysi Tasarımları

Üç boyutlu baskı teknolojisinin ilk örnekleri 1980'li yıllarda görülmeye başlamış olsa da kullanımı 2010 yılından sonra artarak, günümüzde daha yaygın hale gelmiştir. (Yıldıran, 2016:3) "Günümüzde 3B yazıcılarla aktif olarak takı, ayakkabı, çanta ve günlük kullanımda henüz çok yaygınlaşmış olmasa da; giysiler de yapılabilmektedir" (Öymen, 2017:5).

Tekstil ve moda tasarımında 3B yazıcıların kullanımı temel olarak iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, giysinin bütün olarak üretilebilmesidir. Diğeri ise farklı bağlantı şekilleriyle birleşen veya iç içe geçen kapalı formlardan oluşan yüzeylerle giysi üretilmesidir (Yıldıran, 2016: 3).

3B yazıcılarla üretilmiş giysileri podyumlara taşıyan ilk tasarımcılardan biri, Iris Van Herpen'dir. Herpen ilk kez 2010'da 3B yazıcılarla üretilmiş giysiler içeren "Crystallization" isimli koleksiyonuyla Amsterdam Moda Haftasında yer almıştır. Bu tarihten itibaren bu teknolojiye tasarımlarında ve koleksiyonlarında yer vermiştir.

Resim 1. Iris Van Herpen, "Crystallization", 2010

New Yorklu tasarımcılardan Michael Schmidt tasarımlarında özellikle sahne sanatçıları için yenilikçi malzemeler ve teknikler kullanmasıyla bilinen bir tasarımcıdır. Schmidt'in çok bilinen çalışmalarından biri de, mimar Francis Bitonti ile birlikte altın oran uygulayarak Dita Von Teese için tasarladığı elbisedir (Ferrier, 2014).

Resim 2. Francis Bitonti, Michael Schmidt, "DitaVonTeese-altın oran elbise" , 2014

Yenilikçi Giysi Tasarımlarından Örnekler

Project Jacquard: Levi's ve Google işbirliği sonucunda Levi's tarafından üretilen "Project Jacquard" adı verilen yüzeyi dokunmatik olarak üretilmiş ceketle kullanıcıların el hareketini algılayan bir sensor bulunmaktadır. Giyen kişinin akıllı telefonuna kablosuz sinyal göndererek, telefonunu sessize alabilmesi ya da mesaj yazabilmesi gibi fonksiyonlara sahiptir. (<https://atap.google.com/jacquard/> Erişim Tarihi:03.02.2018)

Data Dress: Google ve H&M Group'un sahibi olduğu dijital moda evi Ivyrevel işbirliğiyle üretilen Data Dress' adı verilen elbise, "kullanıcıların Android telefonlarına yükleyecekleri bir uygulamadan alınan verileri kullanılacak olup, bu verilerle kullanıcının ne kadar sık hareket

ettiği, hangi etkinliklere gittiği, ne tür hava şartlarına maruz kaldığı gibi bilgileri içermektedir" (Öymen, 2017:6).

Akıllı Tişört: Ralph Lauren, akıllı Polo tişörtü ile giyilebilir teknolojiler sektöründeki yerini almaktadır. Bu ürünün içinde kalp ritmi, stres seviyesi gibi biyolojik ve fizyolojik verileri okuyabilen sensorlar bulunmakta ve bu veriler akıllı telefonlarla uyumlu çalışarak bilgileri telefona aktarabilmektedir. Sporcuları hedef alan bu tişört insanların genel sağlığını geliştirmesine ve spor yapmasına destek olmayı amaçlamaktadır (<http://www.silikonvadisi.tv/genel/unlu-markadan-akilli-tisort-polo-tech-52932.html> Erişim Tarihi:13.02.2018)

Selfie Şapkası: Acer'ın selfie şapkası teknolojinin moda ile nasıl birleştiğini ortaya koyan başarılı örneklerden bir tanesidir. Büyük bir şapkanın içerisine yerleştirilmiş bir tablet ile elde edilen bu şapka, aynı zamanda bir ayna görevi de görebilmektedir. (<http://www.webmasto.com/acer-selfie-sapkasi> Erişim Tarihi:13.02.2018)

İnsan DNA'sından Deri Ceket: Yeniliğin sınır tanımadığı moda sektöründe bir başka ilgi çeken örnek, Tina Gorjanc isimli bir moda öğrencisinin, 2010 yılında hayatını kaybeden modacı Alexander McQueen'in saç telinden DNA elde ederek deri üretmesidir. Gorjans ürettiği deri ile çanta ve ceket tasarlamış ve 'Teh Skin' adında bir koleksiyon çıkarmıştır. (<http://www.yasemin.com/moda/haber/2251614-moda-ile-teknoloji-birlesti> Erişim Tarihi:11.02.2018)

Resim 3. İnsan DNA'sından Deri Ceket ve Çanta

Bakterilerden (Fermente) Kumaş: Malzeme temelinde bir başka yenilik Suzanne Lee'nin şeker, yeşil çay, bakteri ve mayadan oluşan farklı bir teknikle bakteri üretilen güneşte kurularak nano lifler elde etmesidir. Belirli aşamalardan geçirilerek kumaş haline getirildikten sonra basit bir şekilde kesilip dikilebilen malzeme, çevre kirliliği ve atık oluşumunun en aza indirgemiş olmaktadır. Bu doğal kumaş, bakteriler tarafından çözülebilir ve geri dönüşümlü olduğundan, yetiştirilişinden beş sene sonra çürüyüp doğaya karışmaktadır (Tucker, 2016:1).

Resim 4. Fermente Kumaştan Ceket

Jammer Coat (Koruyucu Ceket): İnsan vücudunu teknolojinin zararlı etkilerinden korumayı amaçlayan Jammer Coat (koruyucu ceket), adli ceketin içindeki donanım radyo dalgalarını kesip ve aynı zamanda telefon ve internet sinyallerini de engellemektedir. <http://www.blogteb.com/moda-ve-teknoloji-evlilikinden-basyapitlar-doguyor/>

Nemlendiren Ve Hoş Koku Yayan Pantolonlar: Moda markası Guess, Slimtex adı verilen teknik kumaş teknolojisi ile üretilen Jean Care serisi pantolon ya da elbiseler hareket ettikçe vücut ile

temas eden bölgeleri nemlendirerek hoş koku yaymasına yardımcı olmaktadır. <http://www.yasemin.com/moda/haber/2251614-moda-ile-teknoloji-birlesti>

Yenilikçi Moda Tasarımcıları

Hüseyin Çağlayan

"Kıbrıs Türk asıllı İngiliz vatandaşı Hüseyin Çağlayan çağımızın en yenilikçi moda tasarımcılarından biridir. Yüksek teknolojiyi tasarımlarında kullanarak giysinin form ve fonksiyonelliğinde köklü değişiklikler yapmaktadır" (Yetmen, 2017:6). 1993'de Londra Central Saint Martins Güzel Sanatlar Üniversitesi Moda Tasarımı bölümünden mezun olurken tasarladığı mezuniyet projesinde yırtılmaz kağıttan, katlanıp postalanabilecek kıyafetler tasarlayarak dikkat çekmiştir.

Resim 5. Airmail Dress

1999 yılı kadın giyim koleksiyonu parçalarından "Aeroplane Dress" isimli elbise; "Fiberglass, metal, pamuk ve sentetik malzemelerden üretilmiştir. Yüzey dokusu ile uçak gövdesini andıran giysinin etek yanları ve arkaları bir kumanda aracılığıyla açılıp kapatılarak hareket ettirilebilmektedir" (Yetmen, 2017:6).

Resim 6. Aeroplane Dress

2000 yılında hazırladığı koleksiyonda ise elbiseye dönüşüp giyilebilen koltuk kılıfları ve eteğe dönüşen sehpa ile akıllara kazınmıştır. Bu gösteride Kosova Savaşı'ndan ve 70'li yıllarda Kıbrıs'ta yaşananlardan etkilenen modacı, sandalye gibi büyük eşyaları kıyafetlere ya da bavullara dönüştürmüştür (Efe, 2016:1).

Resim 7. After Words

2008 yılında ise Tokyo'da Swarovski için tasarladığı LED ışıklı kıyafetler yer yer kristaller gömülü ve içten lazerle ışıklandırılmıştır. 200 den fazla minik servo motorlarla hareket edebilen

lazer kaynaklarının üstlerindeki kristaller biraz parıldıktan sonra vücuttan dışarı fırlayıp etrafındaki aynalara çarparak mekanın içinde başka yerlere uzanmaktadır (Arıkan, 2008:1).

Resim 8. Readings-Okumalar

Çağlayan'ın, "Modanın 111 Yılı" temalı, ilkbahar/Yaz 2007 Koleksiyonu Paris Moda Haftası'nda ve Tokyo'da sunulmuştur. hareketli kıyafetlerinin teması, bir çağın başka bir çağa dönüşümünü konu almaktadır. Modacı kendiliğinden uzayıp kısalan etekler, büyüyüp küçülebilen şapka, açılıp kapanan yakalar ve bir şapkanın içine çekilerek toplanan giysilerle değişimi, teknolojiyi kullanarak anlatmaya çalışmıştır (Teker, 2015:10).

Resim 9. Transforming Dresses

Ünlü tasarımcının 2016 yılında Paris Moda Haftası çerçevesinde sergilenen yeni gösterisi 'Room Tone'da, ünlü işlemci üreticisi Intel ile yaptığı işbirliği ile üretilen aksesuarları öne çıkmaktadır. Çağlayan'ın geliştirdiği kemer ve gözlükler, giyen kişinin stres seviyesini dışa yansıtmaktadır (Sönmez, 2016:1).

Anouk Wipprecht

Intel, Autodesk, Google, Microsoft, Audi, Materialise gibi şirketler ve markalar ile ortak ar-ge inovasyon projeleri yürüten Hollandalı tasarımcı Anouk Wipprecht dikkat çeken başlıca projelerinden biri kullanıcısının kişisel alanına bir yabancı yaklaştığında otomatik olarak bir duman örtüsü oluşturarak kişiyi kamufle eden, poliamid ve kauçuk benzeri malzemeden 3b tekniğiyle üretilmiş Smoke Dress adlı elbisedir. www.materialise.com/es/node/1733

Resim 10. Smoke Dress

Tasarımcının 2014 yılında tasarladığı "Synapse Dress" adlı elbise kalp atışı, beyin aktivitesi ve oyalama düzeyleri gibi biyo-sinyalleri okuma yeteneği ile kişinin karşılaştığı kişilere karşı hissettiği gerçek duygu ve düşüncelerini bildirmektedir. 3b baskı tekniğiyle üretilen bu elbisede

ledler yardımıyla çok parlak yada daha rahatlatıcı bir ışık saçarak kişinin duygularını daha net anlamasına yardımcı olmaktadır (Krassenstein, 2014:1).

Resim 11. Synapse Dress

Tasarımcının, 2014 de yine 3D baskı tekniğiyle tasarladığı "Smart Spider Dress" adlı elbise ise kullanıcının kişisel alanını korumak için robotik örümcek bacaklar dış uyarıcılara tepki olarak uzanır veya sezgisel olarak geri çekilmektedir (Kaplan, 2015:1).

Resim 12. Smart Spider Dress

Ryan Genz ve Francesca Rosella "CuteCircuit"

2004 yılında Ryan Genz ve Francesca Rosella tarafından kurulan "CuteCircuit", giyilebilir teknolojiyi tüm giysi koleksiyonlarında kullanan ilk markadır. Elbiseyi giyenin hareketleri ve ruh hali arasında iletişim sağlayacak desenler oluşturacak şekilde yanıp sönen led ışıklar ile süslenmiş Kinetik Elbise, birbirinden uzakta olan kişilere birbirlerini kucaklamanın hissettirdiği sıcaklığı ve nabız atışını; cep telefonu veya bluetooth aracılığıyla gönderilen talimat ile giysiye ileten Hug Shirt, ve kuzey ışıklarından esinlenilerek hareket ettikçe bir gökkuşağı görüntüsü oluşturması için üzerine yüzlerce led ve Swarovsky kristalleri işlenmiş olan Aurora Dress" markanın öne çıkan tasarımları arasındadır. (<http://cutecircuit.com/about-cutecircuit> (Erişim Tarihi:05.03.2018))

Resim 13. Kinetic Dress, Hug Shirt ve Aurora Dress

Amy Winters

Amy Winters'ın holografik deriden yaptığı sese duyarlı elbise, ses yükseldikçe, renkten renge geçerek ve bir tür görsel melodi oluşturmaktadır (Ayyıldız, 2014:1). <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/bihter-ayyildiz/teknolojide-stil-modada-inovasyon-1904982/>

Resim 14. Holographic Leather Dress

Pauline van Dongen

Hollandalı tasarımcı Pauline van Dongen . Wearable Solar (Giyilebilir Güneş) adı verilen tasarımında giysilere yerleştirdiği güneş panelleri ile bir saat güneş altında kaldıktan sonra cep telefonunu şarj edebilecek kadar enerji yüklemeye imkan tanımaktadır. Giyside güneş çıktığında güneş panelleri tasarımın genelini bozmadan ortaya çıkmakta gerek görülmediğinde ise bu paneller gizlenerek kıyafet 'normal görünümüne dönüşmektedir. <http://www.paulinevandongen.nl/project/wearable-solar/>

Resim 15. Wearable Solar

SONUÇ

Moda olgusu; psikolojik, sosyolojik, kültürel, tarihi ve teknolojik birçok farklı olgudan beslenen bir kavramdır. Bu süreçte moda tasarımcıları rekabette geri kalmamak, ön plana çıkmak, farklılık taşımak aynı zamanda farkındalık yaratmak için sürekli kendilerini yenilemek zorundadırlar.

Geçmişte, bir giyim nesnesinin deneysel yaklaşımla tasarlanması ya da yenilikçi öğeler taşıması, tasarımcının kendi seçimiyle, yeniliklerin hızla gelişmeye devam etmesi günümüzde bunu zorunlu kılmıştır.

Hızla artan teknolojik gelişmeler ve çok çeşitli alanlardan uzmanların disiplinler arası ortaklaşa çalışmaları, yenilikçi ürünlerin tasarımını mümkün kılmaktadır. Bilişim, elektronik, mühendislik gibi dallardan uzmanlar ile tasarımcıların ortak çalışmaları sonucunda oluşturulan inovatif ürünlerin temel kullanımları sağlık, güvenlik, eğlence ve iletişim alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ancak ürün ve malzeme teknolojisine sahip yüksek nitelikli ürünlerin tasarlama biçimleri değiştikçe, insanların bu ürünlere olan ilgisi arttıkça, performans özellikli, ileri teknoloji ürünlerinin çevremize daha da hâkim olacağı öngörülmektedir.

Tasarımcılar giysi tasarımlarında, teknolojik olanakları estetik değerlerle bir araya getirerek deneysel süreçlerle teknolojinin imkânlarından faydalanarak çalışmalarını yürütmelidir. Her alanda olduğu gibi, moda tasarımcıları da inovatif teknolojileri kullanarak değişime uyum sağlamalı ve kendini sürekli yenilemelidir.

Yakın gelecekte akıllı tekstillerin moda sektörünün en önemli bölümünü oluşturacağı düşünülmektedir. Moda tarihinde fonksiyonellik hiç olmadığı kadar ön plana çıkmaktadır. Giysiler giderek rahatlamakta, kullanıcıya konfor ve kolaylıklar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra insan zihnine ve iletişim becerilerine de destek olmayı vaat etmektedir. Teknolojik yeniliklerden

ve gelişmelerden oldukça etkilenmekte olan modanın gelecekte laboratuvar araştırmacıları, akademisyenler ve moda dünyasınca şekillendirileceği düşünölmektedir.

Materyallerin ve teknolojik özelliklerin daha da geliştirilmesi ile yaratılacak olan yenilikçi moda ürünleri önümüzdeki yıllarda daha da yaygınlaşacaktır. Bu sebeple yenilikçi materyaller, malzeme bilimi, tekstil teknolojisi ve elektronik bilimi alanlarını da kapsayan disiplinler arası çalışmalar daha da yoğunlaşacaktır. Giyilebilir teknoloji ile yenilikçi moda ürünleri tasarlayacak, ileri teknoloji içeren malzemeleri giysilere dönüştürecek vizyon sahibi moda tasarımcıları gündemde olacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Arıkan, B. (2008). Hüseyin Çağlayan'ın Lazerli Koleksiyonu <http://dugumkume.org/huseyin-caglayanin-lazerli-koleksiyonu/>
- Ayyıldız, B. (2014). Teknolojide Stil Modada İnovasyon <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/bihter-ayyildiz/teknolojide-stil-modada-inovasyon-1904982/>
- Balkış, M. ve Ağaç, S. (2017). Işıık Yayan Akıllı Giysiler Ve Moda. The Journal of Academic Social Science Studies. International Journal of Social Science <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7028>
- Berglin, L. (2013). Smart Textiles and Wearable Technology (A study of smart textiles in fashion and clothing), A report within the Baltic Fashion Project, 1-33. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:884011/FULLTEXT01.pdf> E.T. 10.02.2018
- Coşkun, E. (2007). Akıllı Tekstiller Ve Genel Özellikleri. Çukurova Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Adana, 2007
- Coşkun, E. Ve Oğulata R. T. (2008). Akıllı Tekstiller Ve Genel Özellikleri. Ç.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Yıl:2008 Cilt:18-3
- Efe, P. (2016). O bizden biri Dahi Modacımız Hüseyin Çağlayan <http://www.brandlifemag.com/o-bizden-biri-dahi-modacimiz-huseyin-caglayan/>
- Erbiyıklı, N. (2012). Tekstil ve Moda Tasarımı Acısından Sanat ve Bilim. 1. Uluslararası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu Bildiri Kitabı, ss.48-50.
- Erdem İşmal, Ö. Yüksel, E. (2016). Tekstil Ve Moda Tasarımına Teknolojik Bir Yaklaşım: Akıllı Ve Renk Değiştiren Tekstiller. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi. Yaz 2016, sayı 16 ss: 87-98
- Ferrier, M. 2014, "Francis Bitonti, The Dress Designer Applying Architecture to 3D Printed Couture", <http://www.theguardian.com/technology/2014/sep/22/fashion-dress-made-3d-printer> (Erişim tarihi: 01.02.2018).
- Kaplan, K. (2015) Robotic Spider Dress Powered By Intel Smart Wearable Technology. <https://iq.intel.com/smart-spider-dress-by-dutch-designer-anouk-wipprecht/>
- Kayacan, O. (2008). Akıllı Giysi Dizaynı Üzerine Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi Şubat, 2008, İzmir.
- Krassenstein, F. (2014) The "Synapse Dress": Intuitive 3D printed wearable body response dress by Anouk Wipprecht <https://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&u=https://3dprint.com/14852/synapse-dress-anouk-wipprecht/&prev=search>
- Önlü, N. (2004). Tasarımda Yaratıcılık ve İşlevsellik, Tekstil Tasarımındaki Konumu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3.ss.185-95.
- Öymen, G. (2017). Giyilebilir Teknolojilerin Moda Endüstrisi Üzerindeki Etkileri 1st International Conference On New Trends İn Communication 1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı
- Sağbaş, E. Ballı, S. Ve Yıldız, T. (2016). Giyilebilir Akıllı Cihazlar: Dunu, Bugunu ve Geleceği. 18. Akademik Bilişim Konferansı. Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.

- Sönmez, S. (2016). Hüseyin Çağlayan'ın teknolojik tasarımları <https://www.dunyahalleri.com/huseyin-caglayanin-teknolojik-tasarimlari/>
- Teker, M. S. (2015). Teknik Tekstillerin Ortaya Çıkışı, Moda Tasarımı İle İlişkisi Ve Bir Türk Moda Tasarımcısı Hüseyin Çağlayan. <https://www.researchgate.net/publication/318393893>
- Uçar, S. (2006). Teknik / Akıllı Tekstiller Ve Tasarımda Kullanımları. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil Ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı Tekstil Ve Moda Tasarımı Programı. İstanbul. Haziran 2006
- Tucker, E. (2016). Alexander McQueen's DNA turned into human leather goods by Tina Gorjanc. <https://www.dezeen.com/2016/07/11/pure-human-tina-gorjanc-leather-fashion-design-central-saint-martins/> (E.T.: 28.02.2018)
- Yıldıran, M. (2016). Moda Giyim Sektöründe Üç Boyutlu Yazıcılarla Tasarım Ve Üretim. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi Art-E Mayıs-Haziran'16 Sayı:17 Issn 1308-2698
- Yetmen, G. (2017). Giyilebilir Teknoloji. DOI: 10.7816/ulakbilge-05-09-13 ulakbilge, 2017, Cilt 5, Sayı 9, Volume 5, Issue 9 <https://atap.google.com/jacquard/> (E.T.:03.02.2018)
- <http://www.webmasto.com/acer-selfie-sapkasi> Erişim Tarihi:13.02.2018)
- <http://www.silikonvadişi.tv/genel/unlu-markadan-akilli-tisort-polo-tech-52932.html> E.T.:13.02.2018
- <http://www.yasemin.com/moda/haber/2251614-moda-ile-teknoloji-birlesti> E.T.:11.02.2018
- <http://www.blogteb.com/moda-ve-teknoloji-evlilikinden-basyapitlar-doguyor/>
- www.materialise.com/es/node/1733
- <http://cutecircuit.com/about-cutecircuit> (E.T.:05.03.2018)
- <http://www.paulinevandongen.nl/project/wearable-solar/>

GELENEKSEL DOKUMALARIMIZDAN KUTNU KUMAŞININ GİYSİ TASARIMINDA KULLANILMASI*Nuran Ocakoğlu**Dumlupınar Üniversitesi, Gediz Meslek Yüksekokulu***Özet**

Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının her geçen gün biraz daha yaygınlaşmasıyla birlikte insan yaşantısında kültürel etkilerin azaldığı tekdüze yaşam tarzı hâkim olmaktadır. Moda alanında da toplumsal farklılıklar ortadan kalkmakta ve yerini bütün dünyada görülebilecek giyim tarzlarının aldığı görülmektedir.

Geleneksel dokumalar, üretim şekli, tekniği, malzemesi, renk ve desenleri ile geçmişi günümüze taşıyan kültür değerleri arasında yer almaktadır. Kültürümüzü yansıtan bu değerlerin korunması, yaşatılması ve öz değerlerini yitirmeden gelecek kuşaklara aktarılması geleceğin şekillenmesinde önemli bir kaynak olacaktır.

Bu çalışma da modanın egemenliği altında kaybolmaya yüz tutan yöresel dokumaları, günün trendleri doğrultusunda giysi tasarımında yorumlayarak kültürel değerlerimizin yeniden hayat bulmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Gaziantep ili ve çevresinde el tezgâhlarında dokunan kutnu kumaşının özellikleri araştırılmış ve kutnu kumaş ile bir giysi tasarımı hazırlanarak, kültürel öğelerin kullanımının tasarımlara özgünlük kazandırabileceği, fonksiyonel ve sembolik açıdan açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kutnu, Geleneksel Dokumalar, Giysi Tasarımı

THE USE OF KUTNU FABRIC ONE OF OUR TRADITIONAL WEAVING ON THE CLOTHING DESIGN

Abstract

In today's world, with the quick development of the technology and mass media's becoming more widespread day by day, a monotonic lifestyle, in which the cultural effects decrease, is becoming more dominant in human life. Also in the fashion area, the social differences are disappearing and instead, clothing styles, which can be seen all over the world, are supplanting them.

Traditional weavings –with their production styles, techniques, materials, colors and the patterns- are among the cultural values that brings the past into the present. To protect these values which reflect our culture, to sustain them and to transfer them to the next generations will be an important source for shaping the future.

In this study, it is aimed to contribute the revival of our cultural values by interpreting these regional weavings, which fade into oblivion under the dominance of fashion, on the costume design in line with today's trends. The features of 'Kutnu Fabric', which is weaved on the handlooms in the province of Gaziantep and its surroundings, has been searched, A costume has been designed using 'Kutnu Fabric'; by doing so, it has been tried to indicate -in a symbolical and functional way- that the use of cultural elements may provide authenticity to the designs.

Keywords: Kutnu Fabrics, Traditional Weavings, Clothing Design

GİRİŞ

Tarih boyunca pek çok kültürün beşiği sayılan Anadolu, zengin ve çeşitli özelliklere sahip el sanatlarının da merkezi olmuştur (Çelik, 2016:2). Kültür mirasımızın en önemli bölümünü oluşturan dokuma sanatımıza ait yöresel kumaşlarımız, gerek dokunuş, gerek malzeme, gerekse desen zenginliği bakımından Türk Kültürünün bütün inceliğini yansıtmaktadır (Yazıcı, 2014:6).

Geleneksel el sanatlarımız içerisinde yer alan dokumacılık, teknolojik gelişmeler karşısında tutunamamış ve el tezgâhları yerini çoğunlukla motorlu dokuma tezgâhlarına bırakmıştır. Modanın hızlı değişimi ile birlikte dokumaların çeşitliliği de artmış ve geleneksel dokumalar değerlerini koruyamayıp kilitli sandıklarda kalmaya mahkûm olmuşlardır.

Kutnu Türkiye'de Gaziantep yöresine ait, ünlü ustalar tarafından el tezgâhlarında dokuması yapılan ve ipek ile pamuktan oluşan çok özel bir kumaştır. Farklı renk harmanlarından oluşan parlak bir yüzeye sahiptir. Kutnu kumaşının tarihi 16. yüzyıla dayanmaktadır. O dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda asalet ve gücü temsil etmektedir. Bu nedenle padişah ve sultanların kaftanlarında kullanılan kumaş olarak bilinmektedir. Geleneksel giysilerin başta gelen kumaşı olan kutnu, Osmanlılar döneminde kadın ve erkek giyiminde entarilik, İstanbul gibi büyük kentlerde de döşemelik olarak kullanılmıştır (Alan, 2011:31).

Günümüz moda sektörünün içinde bulunduğu rekabet ortamında tasarımcıların geleneksel unsurları kullanmaları, kültürel öğeleri yeni tasarımlarına yansıtmaları çalışmalarına özgünlük kazandıracak gibi, modanın alışıla geldik gelişimini değiştirerek kültürel kayıpların önlenmesine de katkıda bulunacaktır (Koç, Koca ve Kaya, 2015:5).

Moda tasarımcılarının koleksiyonlarında etnik öğeleri işleyerek, güncel tasarımlar yapmaları, kültürel değerlerimiz konusunda farkındalık yaratacağı ve ülke tasarım kültürünü oluşturmaya da katkı sağlayacağı düşüncesi, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu çalışmada; hızla gelişen ve çeşitliliğini arttıran tekstil sektörünün baskısı altında kaybolmaya yüz tutan yöresel dokumalarımızdan Kutnuyu, folklorik giysilerin üretimi ve geleneksel kullanım alanları dışında güncel giysilerde yorumlayarak gün ışığına çıkarmak ve gelecek kuşaklara aktarmak amaçlanmaktadır. Çalışmada, Gaziantep ili ve çevresinde el tezgâhlarında dokunan Kutnu kumaşı ile giysi tasarımlarında etnik öğeleri işleyerek farklı ve özgün giysi tasarımlarının oluşturulabileceği bir örnekle açıklanmaya çalışılmıştır.

Gaziantep yöresinde el tezgâhlarında dokunan Kutnu kumaşının, unutulup yok olmaması için yeni tarzlarla bütünleştirilerek yaşatılmasının amaçlandığı bu çalışma, bir değerlendirme araştırmadır. Değerlendirme araştırmaları, temel araştırma bulgularının uygulamaya konulduğu hallerde ne tür sonuca varıldığını ortaya koymayı amaçlaması yönüyle “uygulamalı araştırma” niteliklerini de içermiş olur (Arseven, 1994:28). Çalışmada, kutnu kumaşının tarihi, kullanım alanları ve özellikleri için literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra Kutnu kumaşlarının kullanıldığı giysi tasarım çalışmaları yapılmış, kutnuların renk ve desen özellikleri dikkate alınarak giysiler, silüetler üzerinde tasarlanıp renklendirilmiş ve içlerinden seçilen bir modelin üretimi gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yaparak farklı kültürleri bir arada barındıran ve zengin bir kültürel mirasa sahip olan Anadolu'da, geleneksel el dokumaları kültürümüzün hep bir parçası olmuştur. Her yörenin kendine özgü özelliklerini yansıtan yöresel dokumaların, günümüzde oldukça azalmış olsa da bazı yörelerde halen yaşatılmaya çalışıldığı görülmektedir (Koç, Koca ve Kaya, 2015:3). Gaziantep ili de, kutnu, alaca ve meydanıye gibi çok çeşitli geleneksel dokumalarıyla ülkemiz el dokuma sanayinde ekonomik ve kültürel boyutta önde gelen şehirlerimizden biri olmuştur.

Geleneksel Dokumalarımızdan Kutnu Kumaşı

Kökeni Selçuklulara dayanan ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde de üretimi yapılan kutnu kumaşı, 16'ncı yüzyıldan bu yana Gaziantep ve civarında dokunmaktadır (Boncuk, 2016:1). O dönemde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yer alan Halep, Şam, Bağdat, Hama, Humus gibi şehirlerde dokunup kervanlarla Anadolu'ya getirildiği ve Halep'ten göç eden aileler tarafından Gaziantep'e geldiği söylenmektedir (Yazıcı, 2014:1). Daha sonraları bu ipekli dokumalar Gaziantep merkezinde, ilçelerinde ve köylerinde de üretilmeye başlanmıştır. Şimdilerde kutnu kumaşı, yöresel bir kıyafet olarak kullanıldığı gibi, dekoratif amaçlı, çeşitli aksesuar, turistik giysi, çanta, terlik, perdelik kumaş ve folklor kıyafeti olarak ta kullanılmaktadır (Keskin, 2017:1).

Osmanlı saray dokumaları arasında önemli bir yere sahip olan kutnu kumaşından padişahlara ve saray mensuplarına kaftanlar dikilir, önemli kişilere hediye edilirdi. Ham maddelerinin ipek ve pamuk olması, boyanmasındaki ve dokunmasındaki zorluklar kutnu kumaşı değerli kılmış, dokuma tarihimizin önemli kumaşlarından biri olarak yerini almıştır. (Alan, 2011:9) "Kutnu kumaşlar Cumhuriyet döneminde de dokunmaya devam etmiştir. Ancak çözüde kullanılan hammadde değişmiş, ipek yerine suni ipek kullanılmaya başlanmıştır" (Alan, 2011:39).

Osmanlılar dönemi dokunan diğer birçok kumaşın modası geçmesine ve zamanla ortadan kalkmasına rağmen kutnular, her sosyal sınıfın rağbet ettiği bir kumaş çeşidi olmuş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Kayıkçı Dulkar, 2015:4).

Osmanlı döneminde geniş kullanım alanı bulan kutnu kumaşlardan yapılan, önü açık, yanları yırtmaçlı, içi astarlı, kenarlarına harçlarla süsleme yapılan üç etek adındaki kadın giysileri bugün bile hala Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde geleneksel törenlerde kullanılmaktadır (İnalçık, 2008:109). "Kutnu dokumaların kadın giyiminin yanı sıra kürklerin astarlanmasında, dekoratif amaçlı olarak, perde, koltuk, kanepeler, yastık örtüleri yapımında da kullanıldığı görülmektedir" (Yardımcı, 2016:225). Ayrıca günümüzde halk oyunları ekiplerinin folklorik kıyafetlerinde geniş kullanım alanı bulmaktadır.

Kutnu kumaş adını, Arapça pamuk anlamına gelen kut'n yada "kut(u)n" kelimesinden almaktadır (Alan, 2011:30). Kutnu Kumaşı, Gaziantep'te yüzyıllardır üretilen ve kullanılan genellikle çözü sateni veya bez ayağı örgü ile dokunan, boyuna çizgili desenlerden oluşan bir tür atlas kumaştır. Kutnuları atlaslardan ayıran en önemli özellik, pamuklu ya da yarı ipekli olmalarıdır. Renkli çözülerin oluşturduğu çizgilerin genişlikleri, renkleri ve desenlerine göre kutnulara değişik adlar verilir. Bazı kutnulara ise bu renkli yollar üzerine ayrıca küçük desenler ve motifler de yapılmıştır (Alan,2011:30).

Kutnular parlak ve mat çizgilerin yan yana gelmesiyle oluşur. Bazılarının üzerinde çiçekler yapılmış motifli olanları da bulunmaktadır. Çizgiler tek renkte ve çoğu zaman sarı renkte olduğu gibi, birçok renkli çizginin yan yana gelmesiyle de dokunur (Yardımcı, 2016:224). Bu durum farklı adlar almalarına neden olur. Bazılarının çizgilerinde kalınlık farklılıkları vardır.

Kutnu, çözü sayısına göre Alaca ve Meydaniye gibi isimler almaktadır. Ürünlere ayrıca desenlerine göre de farklı adlar verilmektedir. Mecidiye, hindiye, zencirli, kemha, darıcı, sedefli, mekkavi, kürdiye, cütari, rehvacıoğlu, kırkalem, sultan, Osmaniye, mehtap, mercan, sedyeli, taraklı, çiçekli gibi 60'ın üzerinde geleneksel desen çeşidi olan kutnunun hakim rengi olan sarı, kumaşa doğal parlaklığını da vermektedir (Uzundere Kocalar, 2015:1) Kırmızı, mor, yeşil, bordo, pembe, mavi ve siyah renklerin de tercih edildiği kumaş, eskisi kadar olmasa da kimi yörelerde halen giysi olarak kullanılmaktadır (Keskin, 2018:1).

Bayraklı Mecidiye,

Hindiye,

Bağlamalı Zencirli,

Kemha,

Sultan,

Rahvancıoğlu,

Sarı Osmaniye,

Furş

Resim 1. Kutnu Kumaş Örnekleri

Kutnu Kumaşının Giysi Tasarımlarında Kullanılması

Türk kültür ve estetiğinin bütün inceliklerini üzerinde toplayan, Türk dokuma ve kumaşları, doku özelliği, desen ve işleme zenginliği yönünden ayrıca Dünya kumaşçılığı içinde önemli bir yere sahip olması nedeniyle, bu özellikleri taşıyan giysiler de ayrı bir öneme sahiptir (Apak ve diğerleri, 1997: 5). Giysi üretiminin ilk basamağı olan tasarım aşamasında, esin kaynağı olarak, toplumun kültürel özellikleri, sosyal yapısı ve tarihi geçmişi, tasarımcı için zengin bir kaynak oluşturur.

Bu çalışmada günümüzde yalnızca Gaziantep ilinde üretilen ve kullanım alanı yalnızca folklorik kıyafetlerle sınırlı kalan Kutnu kumaşı ve çeşitleri incelenerek, belirlenen temel özellikler doğrultusunda tasarımın prensip ve öğelerine uygun olarak güncel, farklı bir giysi tasarlanmıştır. Ancak kabul edilmesi gereken bir diğer gerçekte bu yöresel kumaşların günümüz sosyal hayatında birebir kullanmanın zorluğudur. Bu da kumaşlara özelliklerini kaybettirmeden yenileme ve modernizasyon çalışmaları yapmak ile olabilir. Tasarlanan bu giysinin model, kesim, süsleme teknikleri ve desenleri, geleneksel giysilerin özelliklerinin modernizasyonu yoluyla oluşturulmuştur.

Çalışma da öncelikle kutnu kumaşının özellikleri ve çeşitleri ile ilgili görsel ve yazılı dokümanlar araştırılmıştır. Konuyla ilgili çeşitli resim, bilgi ve materyaller estetik, maliyet ve üretilebilirlik gibi açılardan incelenerek bir hikâye panosu hazırlanmıştır.

Resim 2. Hikaye Panosu

Aynı zamanda hem esin kaynağı olan hem de tasarımların materyalini oluşturan kutnu kumaşın, çok çeşitli renk ve desen zenginliğine sahip olması tasarımlara yön vermiş bu özellikler doğrultusunda giysi tasarımları yapılmıştır. Bu amaçla 6 adet örnekten oluşan koleksiyonun ilk aşamasında kumaş ve renk özelliklerinden yola çıkılarak, tasarım unsurlarını vurgulayan modeller geliştirilmiştir. Özel günlerde kullanılabilir olarak tasarlanan giysiler, kutnu kumaşın geçmişte Osmanlı saraylarında oldukça rağbet gören bir kumaş olması sebebiyle Osmanlı kadın giysilerinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Model 1. Kemha

Model 2. Çitari

Model 3. Yeşil İnci

Giysi tasarımları yapılırken farklı farklı kutnu çeşitleri modeller üzerine uygulanmıştır. Tasarlanan modeller arasından üretilebilmek amacıyla bir tanesi seçilmiş ve seçilen modelin kalıpları hazırlanmıştır. Tasarlanan ürünün üretimi aşamasında tasarıma uygun kumaş seçilmesi önemlidir. Bu nedenle kumaş olarak hem kutnu kumaşın parlaklığına uyum sağlaması hem de modeli daha iyi yansıtabilmesi için tamamlayıcı malzeme olarak saten ve şifon kumaşlar tercih edilmiştir.

Seçilen tasarımda Rahvancıoğlu olarak isimlendirilen mor, kırmızı, yeşil ve sarı renklerin hâkim olduğu kutnu kumaş düşünülmüştür. Kutnuda ağırlıklı olarak mor renk hâkim olduğundan tamamlayıcı kumaşların renkleri de mor ve fuşya olarak tercih edilmiştir.

Resim 3. Rahvancıoğlu Kutnu, Saten ve Şifon Kumaşlar

Tek parça olarak düşünülen elbisenin üst kısmı omuzdan gelen dikey bir kup ile bedene oturtulmuştur. Yan kup parçasında verev kesilmiş kutnu kumaş kullanılarak kutnunun etkisi arttırılmaya çalışılmıştır. Hafif evaze olarak kesilen etek kısmı ise yanlarda büzgülü şifon parçalar ile tamamlanmıştır. Elbisenin kolları şifon kumaştan oldukça uzun ve geniş kesilmiş kol üstü omuzdan itibaren yırtmaçlı bırakılmıştır. Kollar dirsek üzerinden kutnu kumaştan yapılmış bir bant ile tutturulmuştur.

Resim 4. Elbisenin Üst Beden ve Eteğinin Görünümü

Tarz olarak Osmanlı kadın giysilerinin özelliklerini yansıtan elbiseyi aynı çizgileri taşıyan bir başlık ve kutnudan kalın bir kemerle tamamlanmıştır. Kemerin üstü Elbisenin ana kumaşının pul boncuk ve harçlarla birleştirilmesiyle oluşturulan motiflerle süslenmiştir.

Başlık yine verev kesilmiş kutnu kumaş kullanılarak fes şeklinde çalışılmıştır. Fesin ön kısmı ana kumaşının pul boncuk ve harçlarla birleştirilmesiyle elde edilen bir detayla tamamlanmıştır. Fesin ön kısmında burulmuş renkli ipliklerden oluşan kordonlar arkasından ise uzun bir şifon parça sarkıtılmıştır.

Resim 5. Kemer ve Başlık

Elbisenin yaka kenar kısımlarında, başlıkta ve kemerde gümüş renkli harç kullanılmış başlık ve kemerin üzeri kumaş renklerine uygun taşlar ile süslenmiştir. Ayrıca elbisenin ön yanlarından, başlığından ve omuz kısımlarından yine elbisenin kumaş renklerine uygun parlak ipliklerin burulmasıyla elde hazırlanmış kordonlar sarkıtılmıştır. Bu ipliklerin üzerine de belirli aralıklarla şifon kumaşla kaplanmış boncuklarla oluşturulmuş çiçek görünümlü detaylar yerleştirilmiştir.

Resim 6. Modelin Ön, Yan ve Arka Görünümü

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modacılar, tasarımlarını yaparken çoğu zaman kültürel değerlerden faydalanmaktadır. Türk kültürünü yansıtan yöresel dokumalar da ünlü modacılar için ilham kaynağı olabilecek değerdedir. Kültürümüze ait geleneksel dokumaların unutulup yok olmaması için moda trendleri doğrultusunda güncel giysilerde yorumlayarak yeni tarzlarla bütünleştirilerek yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması oldukça önemli ve gereklidir. Geleneksel kumaşlar geçmiş günümüze taşıyan kültür varlıklarıdır. Kültür mirasımız olan bu kumaşların gelecek kuşaklara aktarılması, geleceğin şekillenmesinde önemli bir kaynak olacaktır.

Üretildiği yörenin kültürel ve sanatsal özelliklerini taşıyan kumaşların tarihsel devamlılığının sağlanması, bölge ekonomisinin gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

Kutnu kumaşlar pamuk ve ipek gibi doğal liflerden üretilmiş olduğundan insan sağlığı, estetik görünüm ve ergonomik bakımdan oldukça değerli bir malzeme ve moda tasarımcılarının koleksiyonlarında kullanabileceği farklı bir alternatiftir. Bu çalışma unutulmaya yüz tutan ve uzun yıllardan beri yalnız folklor kıyafetleri ile sınırlı kullanım alanına sahip olan kutnu kumaşının, özgün tasarımlarla günümüze uyarlanarak, aranan ürün haline getirilmesi ve kutnu kumaşının gelecek nesillere taşınması amacına önemli katkı sağlayacaktır.

Bu ve benzeri çalışmalarla Türk kültürünü yansıtan geleneksel dokumamızın tüm dünyaya en yeni örnekleriyle tanıtılabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın özellikle tasarım kültürü oluşturma ve kendi tarzını oluşturma çabası içinde olan yeni tasarımcılara yol gösterici olmak açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu alanda çalışma yapacak tasarımcılara geleneksel öğeleri esin kaynağı olarak kullanmanın yaratıcılığa ve giysinin tasarım değerine katkısını gösteren örnek bir çalışma sunmak adına önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Alan, E. (2011). Gaziantep Yöresi El Dokumalarından “Kutnu” Üzerine Bir İnceleme. Marmara Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul
- Apak, M. Gündüz, F. ve Eray F. (1997). Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri, Ankara, Arseven, A. D. (1994). Alan Araştırma Yöntemi: İlkeler, Teknikler, Örnekler. Tekişik Matbaası, Ankara.
- Boncuk, M. (2016). Kutnu kumaşını dünyaya tanıtacak. <https://www.sabah.com.tr/guney/2015/05/16/kutnu-kumasini-dunyaya-tanitacak>
- Çelik, D. (2016). Kilim Motiflerinin Ve Heybe Dokumaların Modern Giysilere Yansımaları. Sanat Ve Tasarım Fakültesi Dergisi. Cilt 1 Sayı 1
- Gürcan, Yardımcı, K. (2016).Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler. International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS) August Volume 2 (Special Issue 1)
- İmer, Z. (2001). Gaziantep Yöresinde Üretilen Kutnu, Alaca ve Meydaniye Kumaşlarının Bazı Teknik Özellikleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnalçık, H. (2008). Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kayıkçı Dulkar, G. (2015) Gaziantep’in Tarihî Ve Kültürel Yapısı İçinde Giysi Özellikleri. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KAYIK%3%87I-G%3%BCI%5%9FenDulkarGAZ%4%B0ANTEP%E2%80%99%C4%B0N-TAR%4%B0H%C3%8E-VE-K%3%9CLT%3%9CRELYAPISI-%C4%B0%C3%87%C4%B0NDE-G%4%B0YS%C4%B0 %C3%96ZELL%C4%B0KLER%C4%B0.pdf>
- Keskin, Z. (2017) 53 Yıldır Kutnu Üretiyor. Gaziantep Hakimiyet Gazetesi <Http://Www.Bik.Gov.Tr/53-Yildir-Kutnu-Uretiyor/> (27.03.2018 Tarihinde Erişilmiştir)
- Koca, E. Koç, F. ve Kaya Ö. (2015) Yöresel Dokumaları Güncel Tasarımlarda Yorumlamak “Kargı Bezi Örneği”. Asos Journal. The Journal Of Academic Social Science Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9, Mart 2015, S. 125-133
- Kocalar, Z. (2015). Bin bir emek ürünü saray kumaşı: Kutnu. Hürriyet gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/binbir-emek-urununu-saray-kumasi-kutnu-37057186>
- Sezgin, Ş. (1994). Günümüzde Gaziantep’te Dokunan Kutnu Kumaşları ve Günümüzde Gaziantep’te Dokunan Kutnular, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 412-421.
- Yazıcı, N. (2014). Geçmişten Günümüze Gaziantep Kutnu Dokumaları. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. 2014

“ADİL SULTAN” DESTANINDAKİ KELİME TÜRETİM METODLARINA DAİR

Yrd. Doç. Dr. Ercan Ömirbayev

Şinar Ussenbayeva

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi,

Türk Filolojisi Bölümü Türkistan/KAZAKİSTAN

“Adil Sultan” kahramanlık destanı Rusya’daki Petersburg Üniversitesi İlmî Kütüphanesi’nin Doğu Bölümü’nde korunmuş 493 numaralı elyazmasında orta asırdaki destancılar, aşıklar ve şairlerin eserleri ana dilimizde derlenen ve bize ulaşan kitap olarak ortaya çıktı. Elyazı 65 sayfadan oluşur. Sayfaları tam, kağıdı eksiksiz, iyi korunmuştur”. Eski destürle her sayfanın sonunda ilerideki sayfanın anahtar kelimesi yazılmıştır. Elyazı kitabı başlık verilmeden ikinci sayfadan direk destanla başlamıştır. İç başlıklar hesabındaki destanları derleme kelimeleri eser metinlerinden ayırıp kırmızı kalemle altını çizerek göstermiştir. Destanlar sekizinci sayfada bittiği için 8-13 sayfalarda başlığı gösterilmeden “Adil Sultan” destanı yazılmıştır. Bu destan orta asırdaki eserlerin Kazak toprağında yapılmış olan bildirimlerdeki seçeneği, günümüze ulaşan en iyi destan örneğidir. Eserde Adil Sultan’ın eşinin gördüğü rüyasının anlatmasıyla ve onu yorumlamasıyla başlayıp Adil Sultan’ın hapiste hayat güzelliğiyle vedalaşan sıralarla tamamlanır.

Her dönemde yazılan kelime türetim şekillerinde farklılık olduğu bellidir. Yani Kazak Dili tarihi dönemlere göre, değiştiğinin kanıtıdır. Eski ve orta asır yazılı anıtların dilinde kelime türetimin morfolojik yöntemi vardır, fakat kelime çeşitlerine göre, kelime yapım ekleri sayılıdır. Günümüzdeki kelime türetimle eski ve orta asır yazılı eserlerindeki kelime türetim sistemini karşılaştırdığımızda, günümüzdeki Kazak Dili yapım ekleriyle zengindir. Aradan birkaç asır geçse bile onların her dönemindeki dilin kelime türetim sisteminin gelişmesine, kelime hazinesinin artmasına tesir ettiğini görebiliyoruz. Dilin kelime türetim sisteminin gelişmesi, kelime türetim kurallarının dilde oturması yavaş olsa da, dilin gelişmesinde daima gelişen bir değişim olduğu şüphesizdir.

“Adil Sultan” epik destanı Kazak milletinin tarihiyle dilini araştırmada özel yeri vardır. Biz araştırmamızda bu eserleri kullanarak, onlardaki kelimelerin yapımını, gelişmesini ve kelime türetim sürecini araştırmaya önem verdik. Yazılı anıtlar dilindeki kelime türetim günümüz Kazakça’mızdaki kelime türetim süreciyle kıyaslandırılmıştır.

Yapım Ekleriyle Yapılan Kelime Türetim Örnekleri

Yazılı anıtlarda kelime türetiminin birkaç yöntemine rastlayabiliriz. Onlar: yapım ekleriyle yapılan kelime türetim yöntemi, vurguyla yapılan kelime türetim yöntemi, sözlüksel-anlamsal yöntemi. Türk dilleri, onun içinde Kazak Dili ekle yapıldığı için kelime yapım ekleriyle kelime türetiminin büyük rolü var. Yapım ekiyle türetilen köklerin anlamı onun yapısındaki asıl kelimeye bağlıdır. Esas morfemin anlamı türemiş kelimenin kökünün anlamına destek olur. Bu yüzden onun anlamıyla türemiş kelimenin anlamı alakalı olur.

Yapım Ekiyle Türetilen İsimlerden İsim Yapan Ekler

Yapım ekiyle türetilen isimlerden isim yapan ekleri toplarsak, aşağıdaki örneklerle verebiliriz:

1. - *lıq* \ - *lik* \ - *luq* \ - *lük*, - *lıg* \ - *lüg* \ - *lug*; Bu ekler Türk dillerinin tümünde verimli ek olarak sayılır. Bilim adamları bu ekin çıkışını çeşitli açıklarlar. Bazıları -il- fiilinden çıktığını, bazı araştırmacılar «*lık tolı*» (ağzına kadar dolu)’daki *lık* sözünden türediğini söylüyor. Kelime yapım ekinin bu şekli çoğunlukla asıl köklü isimlere eklenir. S.B.Sevortyan’ın görüşüne göre, bu fikri ilk kez kendisinin «Uygur Dilinin Grameri» adlı kitabında sunmuştu, bu görüşü A.Borovkov da desteklemişti. Sonra «Başkurt Dilinin Grameri» kitabında aynı fikri N.K.Dmitriyev tekrarlıyor. Bu «*tolı*» anlamındaki Ermenice’de - *lık* biçimindeki sıfatın olması durumu zorlaştırıyor ve - *lık*- sözcüğünün yapım eki olan- *lige* alakasının olup olmadığını bilmek için daha fazla bilgiye

ihtiyacımız var - demiş E.B.Sevortyan. Yazılı anıtlardaki bu eklerin fonolojik varyantları esasa alınarak isim pekiştirilir:

1. Soyut anlamı taşır
2. Sıfat anlamını verir
3. Eylem, meslek sahibi
4. Bir mekâna aitliği
5. Ismin neye bağlı olduğunu bildirir.

“Adil Sultan” epik destanında bir de sıfat fiiliyle, bir de türemiş isme eklenir: «*Adil Sultan*» *düşman eline esir düştüğünden haber verdiler [...] Bu kendim fakirlikten görüyorum (suçluyorum)* [1,11].

XIV. yy’da yazılan eserlerde *-lık* yapım eki esas köklere eklenmesiyle, türemiş köklere eklenip de yeni kelimeler türetir. Yani *-cı-* şeklindeki isme, *-lı* ve *-sız* şeklini sığata, bununla birlikte *-mak* şekli eyleme eklersek, *-cı-lık*, *-lı-lık*, *-mak-lık* şeklinde çeşitli anlamda kullanılan türemiş isimler türetiyorlar. Bunun gibi *-çılık* yapım ekinin fonolojik değişime uğrayan *-çılık* şekli Abay’ın metinlerinde çok kullanılır.

R.Sızdıkova’ya göre, bu yapım ekinin iki şeklini rastlayabiliriz. Burada *jaman-şılık*, *avre-şilik* gibi bir kaç kelimeye eklendiğinde, ikiye bölünmez bir bütün yapım eki olarak kullanılır ve Abay bunun gibi yapım eklerini sık sık kullanmıştır.

Günümüzdeki Kazak Dili’nde Kazak coğrafyasındaki memleket yönetme sisteminin kendisine ait özelliğine dair ortaya çıkan isimleri vardır. Onlar da bu *-lık/lik*, *-dık/dik*, *-tık/tik* yapım ekleriyle esas köklü isimlerin birleşmesiyle türeyen isim şeklinde rastlanıyor: *handık*, *paşalık*, *sultandık*, *bektik* v.s.

Bu *-lık/lik*, *-dık/dik*, *-tık/tik* eklerinin günümüz Kazakça’da sıfattan isim türetme sürecinde *-lı-lık*, *-li-lik*, *-dı-lık*, *-di-lik*, *-tı-lık*, *-ti-lik* şeklinde daha çetin şeklini görebiliriz. Örneğin: *aykındılık*, *körkemdilik*, *öcettilik* v.s. [2,116]. Onunla birlikte, yazılı eserlerde rastlayabiliriz. Örneğin: *Adilim ğark oljalı bolganda er sırağı[...] at minip, jau karuvın sayladı...* [1,44] Günümüzdeki Türk dilinde tek tek, farklı amaçta kullanılan *-liğ* ile *-lı* yapım eklerinin XI-XII. yy. edebi eserlerinde yüklendiği görevi ile manası kendi arasında değişmiştir, yani birinin yerine öbürünün kullanılması sık sık görülür. Biz araştırdığımız eserde bu yapım eki eski ek diye neticeye bağladık.

2. *-Sız\|-siz*, bu yapım ekinin çıkış kökü, tarihi yönü dil bilgisinde genel olarak farklı anlatılır. Özel anlamda *-lı* yapım ekinin karşıt anlamda kullandığını da görebiliriz. Bu ek başka sözlere eklenme avantajının genişliğine bakmaksızın, semantik yönünden Türk lehçelerinde genel sınırlı ekler grubuna giriyor. Çoğunlukla aynı anlamda kullanılır. Bu sırada dikkat edilmesi gereken nokta: *-sız\|-siz* eki hem eylem, hem de isim iki fonksiyonu korunmuş eylem esas isimle, asıl sayı sıfatıyla, sıfatla ilişkiye giremez. O sadece bir maddeyi veya gramer yönünden gerçek madde sıfatındaki değişimi bildiren isimlere eklenerek yeni bir sıfatı türetir [3,346].

«Adil Sultan» destanında: *Turılıgsız qara uyge tu kötermek ne kerek...* (*Duvarı olmayan eve bayrak kaldırmaktan ne fayda?*) [1,12].

Bu ek Eski Kıpçak anıtlarında *-sız*, *-siz*, *-süz*: *Tanir işisiz* «*Tanir isinsiz*» *eç yamansız* «*eş jamansız*», *arig* «*taza, künadan arılğan*»-*arıgsız* «*taza emes, arılmağan*» şeklinde kullanılır [3,27].

-Sız yapım ekinin özelliği hakkında E.V.Sevortyan böyle diyor: «*-Sız* yapım eki çok eskiden gelen verimli göstergedir», yine de dilimizdeki şimdiki kullanışı kısıtlı hale geçti. Bu yapım eki bazen kendisinden sonra başka ekleri ekleyebilir [2,122]. A.Kerimulı’ya göre, *-sız* yapım eki Eski Türkçe’deki *-sıra* yapım ekiyle anlamca benzer. Mesela, *qağan-sıra* «*qağansız qalu*» (kağansız kalmak), *uruğ-sıra* «*uruğsız qalu*» (soysuz kalmak). «*Sıra* eki yapım eki olan *-sır*, *-sız* özel ekiyle olumsuz anlam veren ve fiil türeten *-a* ekinden oluşur» diyen R.Radlov’un fikrinin delili var

[4,55]. XI-XII. yy. eserler dilinde *-sız, -siz* yapım eki aitlik sıfat yapmada verimli görev yüklenen yapım eklerinden biridir. Bu ek *-li* ekine anlamca zıtı olan, yani bunlar eşya, değişimin üzerinde işaretin olmadığını ve olmayacağını bildirir. Bunun hakkında Kazak Dili bilimindeki olumlu olumsuzluk işareti aitlik sıfatı yardımıyla da verildiğini, «bu sırada *-sız, -siz* yapım ekinin görevi geniş» olduğunu söylüyor [4,11].

Benzetme, kıyaslama, eşleştirme anlamında “Adil Sultan” epik destanında *-day//dey, -tay//-tey* (gibi) yapım eki değişmeden kullanılmış, mesela: *qobağı murın qıyğaş qas betin ayday balğıtıp közin suday tolğıtıp* [1,15].

-Day//-dey eki geniş halde zarf yapmada kullanılır. İsim, sıfat, sayı sıfatı ve zamir kökenli sözcüklere eklenerek, çeşitli anlam taşıyan zarf türetiminde kullanılır. Bu ekin çıkış tarihi hakkında Türkoloji bilminde çeşitli görüşler var. Mesela, N.K.Dmitriyev bunu *-dek* şekliyle irtibatlandırıyor, A.N.Kononov ise, bu ekin temelini hal ekinden (ile bağlacından) arıyor. Buna ilaveten J.Deni’yin bu ekin *teng//deng* kelimesinden çıktığı fikri de bu görüşü güçlendiriyor. Gerçekten de bu son fikir doğruya yanaşılıyor, çünkü *-day//-dey* yapım ekinin eklendiği kelimeyle verdiği anlamı bir şeyle eşleştirme, devamını söylersek, bunun eskideki temeli eşit kelimesinden çıkmış olduğu gerçeğe yakındır. *-Day//-dey* yapım eki kökten sonra başka ekleri geçirerek gelir: *Onda jigitterdi bğüngidey doktor qaramaytın* (M.Avezov). Günümüz Kazak Dili’nde bu yapım eki bazen *-dayın//-deyin* şeklinde kullanılır. Bu çok eski bir değişime benzer: *jazday körmedim//jazdayın körmedim*. Son kullanım şekli konuşma diline aittir. Bu durumu A.N.Kononov özel olarak göstermişti. Karaim Dili’nin kurallarına göre aynı kullanışı K.Musayev de göstermiş [2,332].

Günümüz Kazak Dili’nde *-day* eki böylece sade ek şeklinde kullanılıyor: *qıstay, bütündey, aqşalay* v.s.

Fiilden Fiil Türeten Ekler

Eski Kazak Dili’nde yazılmış eserlerde kullanılan fiilden fiil türeten ekler günümüz Kazak Dili’ndeki fiil çatısı olarak değerlendirilebiliriz. Çünkü bu eklerin eserlerdeki kullanışı günümüzdeki kullanışla aynıdır. Onların yazılı eserlerdeki kullanım şekli böyledir:

1. *-l, -il, -il, -ul, -ül* yapım eki modern Kazak Dili’ndeki edilgen fiil eki olarak rastlanır. Bu yapım eki kendisi eklenecek olan fiile hareketin yapılacağını, fakat onu kim yapacağını göstermez, yani hareketi yapan kişinin gizli olduğu anlamı verir: *...er şırağı iki köz jumılın, körindi...*[1,51].

2. *-in//in* yapım eki kendisi eklenecek olan fiile işi kendisi yaptığını gösterir [5,250]. Bu ek modern Kazak Dili’ndeki gibi etken fiili olarak kullanılır. Örneğin: *...qara şekpen jabınğan qu aqaşqa tabınğan, minden atın matağan atasının atauına şoşqa souip atağan...* [1,54].

Günümüzdeki Kazak Dili’ndeki etken ve edilgen fiillerin ekleri olarak *-n, -in, -in* ve *-l, -il, -il* ekleri tanılır. Normalde bunların ilki etken, sonundakileri edilgen fiilleri olarak değerlendirilir. Ona rağmen, onların bir birine omoform olduğu duruma da rastlayabiliriz. Yani, *-n-in//in* ekli edilgen, *-l, -il, -il* ekinin de etken fiil ekinin görevini üstlendiğini görebiliriz [3,280]. Bunun nedeni esas sözlerin şahsi özelliğinden çıkıyor. Mesela, *al, böl, bayla, yağla* v.b. sözlerde *-l* sedası olan kelimelere yukarıdaki iki çatı fiilinin *-n, -in//in* ekleri eklenir. *Al-in, böl-ün, bay-lan, may-lan* v.s. sırasına göre etken de edilgen de olarak kullanılır.

3. *-ş//-uş//-üş//-ış//-iş; -s, -is, -is, -us, -üs* eki isimden fiil türetir, hem fiilden fiil türeten sesteş şekildir işteş fiil *-s, -is, -is* ekiyle esas fiile eklenerek yapılır. Bu yapım eki esas fiile en az iki ya daha fazla kişinin birleşerek gerçekleştirme olayını bildirme gibi anlamı yükler, yani birkaç kişinin yaptığı hareketi bildirir [4,289]. Yazılı eserde ana fiile eklenerek eşteş fiil yapar, mesela: *...omıraın salğıtıp iyisin jupar anğıtıp sibir sibir süylesip sınqıldasıp külisip...* [1,161].

Günümüz Kazak Dili'nde *-s, -is, -is* yapım eki işteş fiil olarak tanınır. 10 ciltli «Kazak Dili Açıklamalı Sözlüğünde» de böyle denildi. Aslında, onun kökü geçişli fiil olan gelen geçişli fiillerin bu yapım ekleriyle söylenmesi ve kullanması geçişsiz fiil kökünden farklıdır. *Söyle* ile *söyle-s, töbele* ile *töbele-s, quşakta* ile *quşakta-s, süy* ile *süy-is* ve başkaların *jugir-is, kül-is* gibilerle karşılaştırırsa da, anlam özellikleri net görünür. *-S* çatı eki eklendiğinde işteş, yardım, çoğul anlamı taşıyan fiiller var. Örneğin: *jayla-s-ıp otırdı; könili jayla-s-tı* ifadesi *jayla-n* anlamını verir, ikisi eş anlamlı kelimelerdir.

4. *-tır//tur, -dır//dur, -kız//küz, -t* ekleri destanda ettirgen filli yapan ekler olarak kullanılır, mesela: *şüldir şüldir söylegen söylegenin adam bilmegen atqa amal uyretken at artına arba suyretken....[...] betin ayday balqıtıp, közin suday tolqıtıp, omıraın salqıtıp, iyisin jupar anqıtıp sibir sibir söylesip sinqıldasıp külisip...* [1,54-61].

Modern Kazak Dili'nde ettirgen fiili yapım ekler çeşitlidir. Birincisi, *-giz//gız, -qız//qız* ile *-dır//dir, -tır//tir* yapım ekleri sık kullanılır. İkinciden herhangi fiilin köküne eklenebilen bu yapım ekleri *al-dır, al-ğız, jaz-dır, jaz-ğız* gibi birinin yerine ikincisi eklenebilir. Üçüncüden bu ikisinden başkaları eklenmesi için kök seçer. Buna rağmen, çeşitli yapım ekleri ettirgen biçimli fiiller kendisinin geçişli fiil manasını korur, nesnelere de aynı durumda kalır. Değişiklik özne tarafından çıkar. Mesela: *kitap okı, hat yaz* gibilerinde: *Ol kitap okıdı* diyelim, özne *ol* kelimesi vasıtasıyla nesnesi *kitap -tı* belirtili nesne olarak verilir, her biri net bir gramerlik görünüşe sahiptir.

Esas fiillerin *oqı-t, jaz-dır veya jaz-ğış* olarak ettirgen fiile dönüşmesi hareket ile öznelik ilişkisinin, özellikle onların gramerlik değişiminde yenilik olduğunu bildirir. *Oqı* anlamında *oqı-t* fiillerinde sestüş grubuna girer. *Duğa oqı, ömirden oqı* v.s anlamlarının olmasından, ilk ikisinin son ikisinden farklılığı vardır. *Oqı-* ettirgen fiili de aynı özellikleri koruyarak: *gazet oqıtpadı veya gazet oqı- t-adı ile ustazdar oqı-t-adı* v.b. karşılaştırıp sadece anlamına göre değil, cümle yapısındaki, bununla birlikte özne-nesne yardımıyla irtibat kurularak, benzerliğiyle farklılığını görebiliriz. Kazak Dilinin tarihiyle şimdiki gelişmesinde fiiller önemli yer alır. Bu durum hakkında XIX yy. sonu ve XX yy. başında türkologların eserleri yayımlanmaya başladı [4,8].

Sayı sıfatların eskiliğinden dolayı dildeki bütün sayı isimlerinin nasıl yapıldığı açık göremiyoruz. V.V.Vinogradov Rusça'daki sayı isimlerinin isim ve sıfattan ayrılıp çıkmış diyor. Türkologlar da aynı görüştedir. N.V.Baskakov: «Sayı sıfatları, isimlerden bölünüp çıkan, onlar sıfat, zarf gibi işaret anlamını bildirir» demiş. Sayı sıfatı yapısında rastlanan eski ekler *-ız//iz* (segiz, toğız), *-tı//ti* (alti, jeti). Bu morfemlerin etimolojisi belli değil. Eklemeli kelimelerde sık rastlanan parça, ama o başka sayılarda tekrarlanmaz. Sayı sıfatı ise sözlerin yapısında bulunan başka morfemlerin esas kökü olan kelimeye yanaşır. N.K.Dmitriyev bazı sözlerin etimolojisine bakarsak, altmış, yetmiş kelimeleri alt, yeti kelimesine *-mış, miş* yapım eklerinin eklenmesiyle yapılmış, o ek önceleri on anlamını vermiş olabilir. K.Musayev: bazı sayı isimlerin etimolojisi karmaşık sayı sıfatlarından çıkmış, mesela: *altı-mış, yet- miş, seksen (sekiz on), toksan (toğuz on)* der. A.Hasenov bu fikri destekleyerek şöyle der: «*-mış, -miş* şeklini incelerken dikkate alınması gereken bir nokta var. Mesela Çuvaşça'da birinci, onuncu gibi şekiller *peremeş, vunamaş* şeklinde kullanılır. Bu tür Türk Dillerinin başka hiç birinde yoktur. *-Mış* eki çok eski bir ektir» [6,23].

İsimden Fiil Türeten Ekler

“Adil Sultan” epik destanında türemiş fiillerin çoğunluğu kök morfeme yapım eki eklenerek yapılır. Çıkışına göre isim esaslı diye gruplaştırıp onları fiil esaslılardan önce nitelendirmeliyiz. Türemiş fiile esas olan isim soylu sözcüklerden en önemli unsur, nesnelere bildiren isimlerdir. Eski Kazak eserlerinde kullanılan yapım eklerinin yapısını şöylece sıralayabiliriz.

1. *-la//le* yapım eki destanda 1.iş-hareket neyle, nasıl gerçekleşeceğini bildiren türemiş fiiller yapar: *Altı jaska kelgende altmışlap saqtau ayırttı, jeti jaska kelgende jetpistep saqtau ayırttı...* [1,53- 54].

-la//le yapım ekinin fonetik şekli. Orhon-Yenisey yazılı anıtlarından başlayıp, o sadece *iz, al, ün* kelimelerine eklenir, başka durumlarda *-la//le* ekiyle gelir. Örnekteki gibi başka sözlerle, yani hem tek heceli, hem yumuşak 2 (3) sesiyle biten başka köklerle de *-da//de* değil, *-la//le* şekli eklenir: *söz- sözle, tez-tezle* v.s.

Eski Kıpçak yazılı eserlerinde *-la//le* yapım eki *erik «i» -erikle «ile», es «es»-esle «esle al», hor-horla, hormat «qurmet» hormatla «qurmette», havat- «quat»-havatla «quatta» yay «jaz»-yayla*

«jayla», *kış-kışla «qısta», baluk «balıq»-balıkla «balq aula»* v.s. isim soylu sözcüklere de fiill köküne de en çok eklenen verimli yapım ekidir. Hüsrev ü Şirin eserinde at köküne *-la* ekinin eklenmesiyle türeyen atla sözü ata binip yola çıkma, ve «bir yere gitme» anlamında kullanılır.

Modern Kazakça'da kelimenin sonu z sesli «söz», «jaz» köküne *-le* ekinin eklenmesiyle söyle, Jayla gibi değişir. Bunun gibi Kazak Dili morfonolojisine uymayan tarihi gelerek: a) son hecesinin düşmesiyle: *kozi-kozdau, urı-urlau*. b) sonuna yardımcı ses eklenmesiyle: *er-ertte, zer-zertte* v.s. varyantına rastlayabiliriz. Bu gruptaki türemiş köklü fiiller N.K.Dmitriyevin görüşüne göre, «daima geçişli olur» demeye gelmez. Bu eklerin gramerlik görevi, yani hal eklerinin öğrenilmesi veya geçişsiz fiili anlamında kullanması «onlar geçişli ve geçişsiz fiil de olabilir».

Mesela, B.Yunusaliev ile A.Zayonçkovskiy v.s. gibi bilim adamlarının fikirlerine göre, modern Kazak Dilindeki *bau-la* ile *bay-la* şekillerinin ilk kökü-*ba* tarihi bakımdan aynı kökten, aynı şahıstan olan fiiller Kazakça'da her biri ayrı ayrı sözcük olarak temsil eder. Biz bunları genel Turklük açıdan bağ kelimesi olarak bakabiliriz. Sıfır gösterge *ğ-u-i (tağ-tau, sigir-sigir, mügüz-müyüz)*, bununla beraber *i-d-z (ayaq-azaq-adaq- quy-qudik, jaz-jay* v.s.) ses birimi eski dillerin halk, millet dilleri olarak gelişip maddelere ayrılmasının karşılıklı nasıl bir ilişkide olduğunu eski ve orta asırlık dil olduğundan bellidir. Bu eki kök *-la* ekiyle *bau-la* ve *bay-la* olarak, ikisi de geçişli fiile dönüşüyor. Kıpçak-Bulgar dillerinde bunlar aynı kökten aynı cinsten olmasına rağmen, sonraki anlam gelişmesinde, eklerle eklenerek, bir çok yeni kelimeler türetmesiyle çok kullanılır. Başka akraba dilleri bir yana bırakıp, Kazak Diline bakarsak, *bayla* ile *baulanın* bundan sonraki söz yapmasından türediğini sadece bir kök üzerinde açık gösterebiliriz. Modern Kazak Dilinde *bay-(bay-la)* olarak asıl ortak kökü *ba-dan* türeyen kelimeler sayı yetmiş aşılıyor. Bir kaynakçadan çıkmış olan *ba-* kökünden *i(ü)* ve *-u* eklerini alarak şekillenen *bay-* ve *bau-* esasları sayesinde iki temel yapıyor. Büyük ünlü uyumuna göre ikisine de *-la* eki eklenip, *bayla* ve *baula* gibi aynı cinsten oluşan fiile değişir [2,257]. XI-XII yy. yazılı eserlerde isim soylu sözcükte fiil türeten *-lan//len, -la//le* yapım ekleri aktif kullanılması türemiş kökenli fiillerin çoğunluğu isim soylu sözcüğe fiil türetme ekler sentetik yöntemiyle eklenerek yapılmış [4,8].

2) *-laş\\-leş, -las//les, -das//des* yapım ekleriyle yapılan sözcükler iki veya fazla kişinin birleşerek yaptığını bildirir. Bu ekler *-la-ş//le-ş, -da-ş//de-ş* eklerinden oluşan toplamalı ekler olabilir. Mesela: *...şınaşaktan altın yüzük alısp munin birdey mundaşıp, sırın birdey sırılaşıp avelgidey ğaltak kün biz endi sulunı kuşar me ekenmiz* [1,61].

Modern Kazak Dilindeki *-las//les* yapım eki *-la* ve *-s* parsalarından oluşmuş haline rağmen, bu birikmiş şeklinde isim soylu kelimelerden fiil türetenleri kapsıyor. Mesela, *akıl-da, dos-ta* sözcüklerin ilkinin fiilleri yok. *Jau-las* sözcüğünün *jau-la* şekli de var. Onun için bu sözcüğü (*jau-la-s*) türemiş fiilden yapılan fiil olarak bakmalıyız. Bundan önce söz edilen yapım eklerinin yapılması da buna benzer. Fakat onlar modern Kazak Dilinde o köklerden *-las//les* şeklinde bir bütün hale gelmiştir.

-Al, -ay, -ar yapım eki isimden fiil yapar. Bu ek yazılı eserlerdeki bazı sözlere eklenip, öznenin nitelikli değişimini, harekete değiştirip geçişsiz fiil yapmış. Mesela:...*ölerinni bilimge qartayganda menim qaragım qaranğıda aldımda laulap jangan...* [1,55].

A.Iskakov'a göre, -ay -ey yapım eki -a// -e eki gibidir. Günümüzde bu ekle yapılan *keney, munay, qartay, qaray* v.s. fiillerle birlikte onun eski olduğunu ispatlayacak *ulı (ı)ğay (ulğay), sarı (ı)ğ-ay (sarğay)* gibi eski bir ektir. Ona: *cas-ar, caqs (ı)-ar* gibi alışılmış sözcüklerle beraber, ekin eski olduğuna dair delil olan sözler var. Onlar: *uz-ar (uz-ın, uz-ak), qız-ar (qı-zı), (qız-ğilt)* v.s [5,245]. -Ay ile -al yapım ekleri aynı kökten olabilir. -Ad, -al, -ay eklerinin anlam yakınlığı (*qutad-kut et, yokad-yok et*) söyler [6,198].

Hareket isminden eşya ismini yapan ekler. -U (y) yapım ekiyle yapılan isimler çok nadir rastlanır. «Adil Sultan» epik destanında *da-u* yapım ekiyle yapılan isimler çok nadir rastlanır, mesela:...*at binip casaılı cau qarain sayladı...* [1,53].

Günümüzdeki Kazak Dilinde -u ekli gerçek isim nitelikli, terminolojik, isimlik netliği var: *tusau, kadau, surau, kistau* v.s. Modern dilimizdeki hareket isimle (-u) (y) – *şı// -şi* yapım ekinden türeyen eski türemiş isimlere göre, sonraki yeni anlamlı terim isimlerin daha fazla olması. Sovyet döneminde düşüncenin, bilimin endüstri ile kültürün, eğitimin gelişmesinden dolayı onların yapım ekini kabullenme kabiliyetinin olmasını, yani söz yapma ilişkisine girme imkanı daha da çoğaldığını görüyoruz: öğrenci (оқушы) sürücü (жүргізуші) sömürücü (қанаушы) v.s. [2,175].

-U (y) yapım ekiyle beraber isim soylu sözcük yapan -mak// -mek eki de rastlanır, mesela: *turılıqsız kara uyge tu kötermek ne kerek, tuğanı jol jalğızga sol ayıp jalğıs şapmak ne kerek...* [1,42].

XI yy. Türk Dilinde, XIII-XIV yy. Kıpçak yazılı eserlerde -mak// -mek yapım ekiyle yapılmış fiil master görevi yüklense [5,3], ondan sonraki eski Kazak Dilinde -y (u) şekli fiil adını bildiren verimli yapım ekine dönüşmüştür.

Eski Kıpçak yazılı eserlerinde fiilin master şekli köke -mak// -mek eki eklenerek yapıldı: *ağırımak* veya *ağırmak* “*auru*”, *ağırğamak* “*aşırkanu*”, *aldamak* “*aldau*”, *yaraşmak* “*jarasu*”, *yaşirmık* “*jasıru*” v.s. Bazen bu ek amaçlı gelecek zaman anlamını taşır, mesela: *Meni körmeke az kaldı. Teyişli edik tas bolmağa, Kerti könıl bile öz yazukın aytmağa...* Ek sonundaki q (қ) sesi Ermenice’de X sesiyle değiştirilerek söylenir. Amaçlı gelecek zaman şeklinde o ses bazen söylenmez veya yazılmadan düşer [3,221].

Günümüz Kazakça’sında (-u), -ıl, -il, -l ekiyle eylem isim soylu kelimedenden oluşan isimler anlam yönünden net isimleşmiş anlam kazanır, terimlik şeklindeki sözcüklerdir: *toskavul, şabuvıl, jortuvıl, toruvıl* v.s.

-nki, inki//ınki yapım ekleri “Adil Sultan” epik destanında modern Kazak Dilindeki gibi kullanılmıştır. Bu ek fiillere eklenerek, onlardan o kelimelerin esas leksik anlamlarıyla bağlı türemiş sıfatlar yapar. Mesela:... *torının kuyriği tu tübinden kesilinki körindi...sadak tolğan say kez ok şaşılınkı körindi...* [1,59].

Sonuç

Sonuç olarak, “Adil Sulultan” epik destanının söz türetim sisteminde yapım ekleri az kullanılır. Günümüz Kazakça’sının kelime türetimi ile “Adil Sultan” epik destanının kelime türetim sistemini karşılaştırdığımızda, morfolojik yöntemin bayağı görev yaptığını görebiliriz. “Adil Sultan” epik destanında dil seviyelerini iyice inceyip gösterdik. “Adil Sultan” epik destanı araştırılmayan konu olduğundan, gelecekte onu bütün yönünden araştırılacak diye düşünüyorum.

KAYNAKÇA:

1. İsin, A. “Adil Sultan” Epik Destanı, Almatı, 2001
2. Kelimulı, A. Eski Türk Eserleri Dilindeki Söz Türetim Ekleri. Türkistan, 2005

3. KSSC "Dil Bilimi Enstitüsü". Çağdaş Kıpçak Dillerinin Kelim Yapım Sistemi, Almatı 1989
4. Eskeeva, M. "Eski Türk Kıpçak Dillerinin Monosalb Temelleri", Almatı, 2007
5. Oralbayeva, N. "Çağdaş Kazak Dilindeki Sıfat Yapım Sistemi", Almatı, 1988
6. Esenkulov, A. "Eski Türk Yazılı Eserlerindeki Yapım Ekler" Almatı, 1976